DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

İSMAİL HAKKI TONGUÇ

CANLANDIRILACAK KÖY

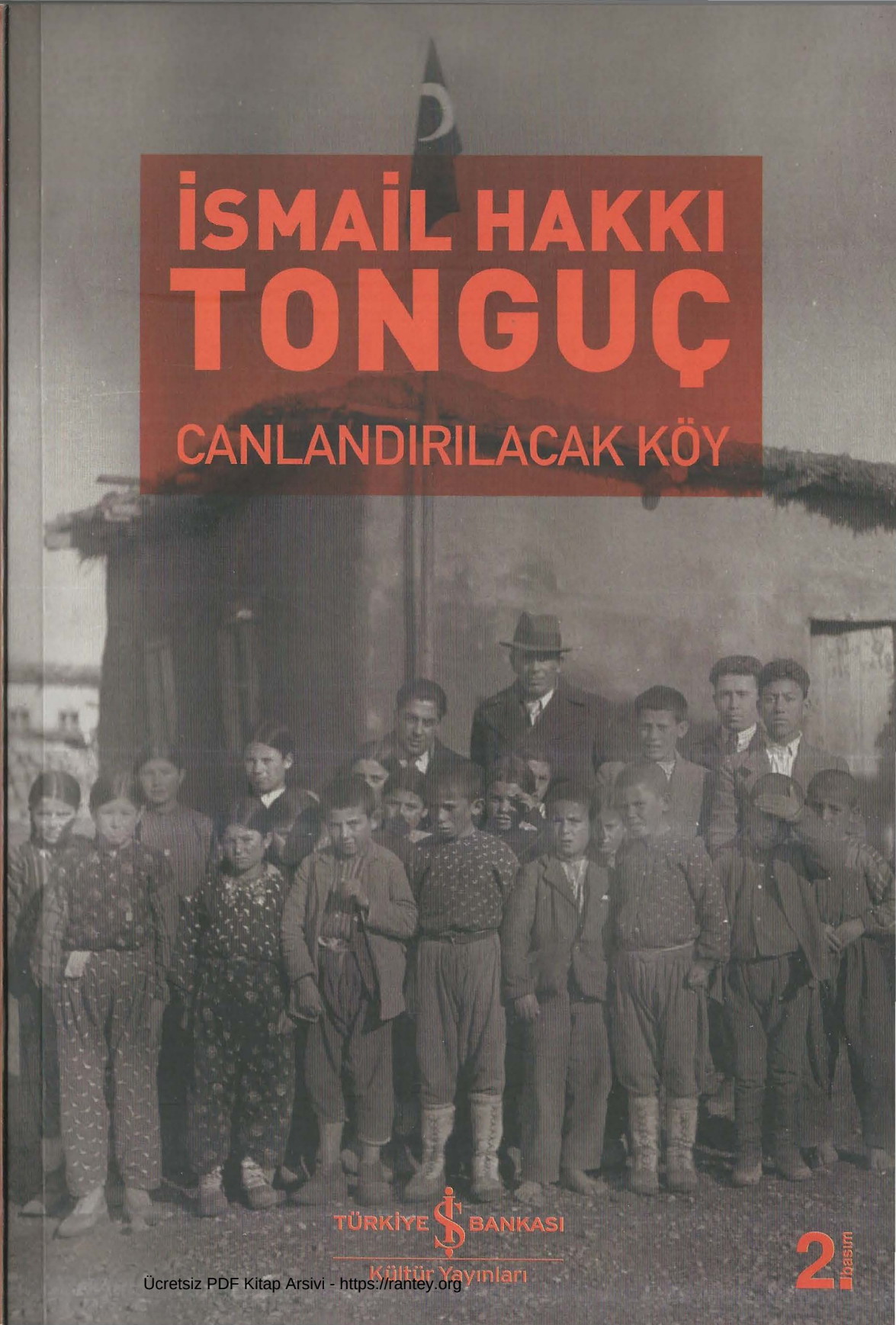

İSMAİL HAKKI TONGUÇ

CANLANDIRILACAK KÖY

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

2. baskı

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Genel Yayın: 4553

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İSMAİL HAKKI TONGUÇ
CANLANDIRILACAK KÖY

© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2017
Sertifika No: 40077

YAYIN DANIŞMANI
EKREM IŞIN

EDİTÖR
DERYA ÖNDER

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

DÜZELTMENLER
MUTLU DİNÇER
TUBA AKEKMEKÇİ

DİZİNİ HAZIRLAYAN
TUBA AKEKMEKÇİ

GRAFİK TASARIM UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

1. BASKI: REMZİ KİTABEVİ, İSTANBUL 1939
2. BASKI: REMZİ KİTABEVİ, İSTANBUL 1947

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI'NDA GÖZDEN GEÇİRİLMİŞ
1. BASIM: AĞUSTOS 2019, İSTANBUL
2. BASIM: OCAK 2020, İSTANBUL

ISBN 978-605-295-891-9

BASKI
AYHAN MATBAACILIK
MAHMUTBEY MAH. 2622. SOK. NO: 6/31
BAĞCILAR İSTANBUL
TEL: (0212) 445 32 38 FAX: (0212) 445 05 63
SERTİFİKA NO: 44871

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında gerek metin, gerek görsel malzeme yayınevinden izin alınmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, MEŞELİK SOKAK NO: 2/4 BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
TEL. (0212) 252 39 91
FAKS (0212) 252 39 95
E-kitap Arşivi: www.iskultur.com.tr

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi: http://rantey.org

İsmail Hakkı Tonguç

Canlandırılacak Köy

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İÇİNDEKİLER

Köyü Canlandıran Adam: İsmail Hakkı Tonguç / Ekrem Işın XIII

BİRİNCİ BÖLÜM
KÖY MESELESİ VE KÖYLERİMİZ

I. Köy Meselesine Toplu Bir Bakış 3
Kurtuluş Savaşlarından Önce Köy ve Köylü 3
Kurtuluş Savaşlarından Bugüne Kadar Köy İşleri ve Köylü 12
Köy Meselesinin Geleceği 22

II. Köy Meselesi Karşısında Aydınların Durumu 29

III. Gerçek Köyün Dış ve İç Yüzü 43
Tabiat ve Tabiat Olayları Bakımından Köy 43
Ekonomik Hayat ve Olaylar Bakımından Köy 50
Sosyal Hayat ve Olaylar Bakımından Köy 62

IV. Eğitim ve Çocuk Bakımıyla İlgili İşler ve Olaylar Bakımından Köy 69
Küçük Çocukların Bakımı ve Eğitimi 69
Çocuğun İş Hayatına Katılması 74
Köylü Genç, Köy Cemaati İçinde 77

V. Köylülerin Hayat Telakkileri 81
Önemli Hayat Telakkileri 81

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Sevinç Karşısında Köylü ... 88
Üzüntü ve Keder Karşısında Köylü ... 93

İKİNCİ BÖLÜM
KÖYÜ CANLANDIRACAK ÖĞRETMENLERİ VE UZMANLARI YETİŞTİRME MESELESİ

I. Öğretmen Yetiştirme İşi ... 101
İMPARATORLUK DEVRİ (1824-1908) ... 101
A. Köye Öğretmen Yetiştiren Kaynak Olması Bakımından Medrese ... 104
Medreseler ... 104
Avrupa Kurumlarını Taklide Özeniş ... 106
Medreseyi Islah Etme Teşebbüsleri ... 108
Mecburi İlköğretime Ait İlk Ferman ... 110
İlkokulların Islahına Ait İlk Teşebbüs ... 112
Durumu Avrupa'daki Fikir Akımlarıyla Kıyaslama ... 114
Umur-ı Nafıa Komisyonu'nun Tavsiyeleri ... 116
Esat Efendi Layihası ... 117
Sıbyan Okulları Talimatnamesi ... 120
Falakanın Yasak Edilmesi, Dayak Aleyhtarlığı ... 124
Darülmuallimin Açılması ... 125
Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ... 126
Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'ni Savunma ... 129
B. İlkokullara Öğretmen Yetiştiren Kaynaklar: Darülmuallimin-i Sıbyan ve Darülmuallimat ... 132
Darülmuallimin-i Sıbyan'ın Açılması ... 132
Öğretmen Adayı Bulma Tedbirleri ... 135
Darülmuallimat'ın Açılması ... 136
Örnek Olabilecek İlkokulların Açılması 138
Avrupa'da Deney Okullarının Açılması ve Yeni Pedagoji Hareketleri ... 139
İmparatorluk Devrindeki Öğretmen Okullarının İç Yüzü ... 144
İmparatorluğun Son Zamanlarında Eğitim ve Öğretim Telakkisi ... 147

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Cehalet ve Taassubun Derecesi (1878-1898) 151
Öğretmen Okullarının Durumu (1891) 154
C. Vilayet Darülmualliminleri 157
Eğitim ve Öğretim Araçları 162
Ahmed Mithat Efendi'nin Tasarladığı Okul 164
Bir Anadolu Şehrinin Kültür Kurumları (1907) 166
Bir Köy Okulu (1884) 172

MEŞRUTİYET DEVRİNDE ÖĞRETMEN YETİŞTİRME MESELESİ (1908-1918) 177
II. Meşrutiyet'in İlanı 177
Avrupa'da Halkın Nasıl Eğitilmek İstenildiği (1908) 180
1908'de Bizde İlkokulların Durumu 185
Öğretmen Okullarının ve İlköğretimin Islahına Girişilmesi 190
Mustafa Satı ve İstanbul Darülmuallimini 191
Ethem Nejat ve İlköğretim Islahatı 196
İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Emrullah Efendi 208
Emrullah Efendi ve Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-ı Muvakkati 212
1912-1913'te İmparatorluğun Maarif Bakımından Genel Durumu 217
Milli Eğitim ve Ziya Gökalp 223
Müderris İsmail Hakkı ve Öğretmen Yetiştirme Meselesi 228
Köyü Canlandırmaya Çalışan Bir Kaymakam (1911-1916) 231
1918'de Bir Köy Okulu 241
Darülmualliminlerde Bünye Değişikliği 250
Bursa Öğretmen Okulu (1909-1911) 253
İzmir Öğretmen Okulu (1911-1914) 260
Edirne Öğretmen Okulu (1917-1921) 263

CUMHURİYET DEVRİNDE ÖĞRETMEN YETİŞTİRME MESELESİ 272
Cumhuriyet'in İlanından Önceki Maarif Vekilliği 275

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Birinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Avrupalı Eğitken ve Öğretmenleri İşgal Eden Önemli Pedagoji Problemleri 289
Öğretim Kurumlarının Birleştirilmesi Devrimi 293
Öğretmen Yetiştirme Meselesi ve Prof. John Dewey (1924) 304
Muallimler Cemiyeti, Mustafa Kemal ve İsmet Paşa 317
İlköğretim, Köy Okulu ve Öğretmeni Meselesinin Büyük Millet Meclisi'nde Konuşulmaya Başlanması 334
Mustafa Necati'nin Vekilliği Zamanında Eğitim ve Öğretim İşlerinin Düzenlenmesi 340
Gerçek Durumun Açıklanması ve Alınması Tasarlanan Tedbirler 343
Yeni Kanun Tasarılarının Hazırlanması ve Büyük Millet Meclisi'nden Çıkarılmaları 349
Yüzde Onlar Kanunu ve Öğretmen Yetiştirme Hamlesi 359
A. Cumhuriyet Devrinde Öğretmen Yetiştiren Kaynaklar: Şehir ve Köy Öğretmen Okulları (1926-1940) 367
Yeni Öğretmen Okulları Yapılmaya Başlanması 368
Çevreyi Hazırlamakla İlgili Çalışmalar 371
İlkokul Müfredat Programının Yenileştirilmesi 376
Yeni Programla İlgili İşler 378
Köy Okullarında Münhallerin Çoğalması ve Bunu Önleyici Çareler Aranması 382
Köy Muallimleri Kanunu Tasarısı 385
Her Köyde Mektep 386
Köye Göre Öğretmen Yetiştirme Meselesi 389
Köy Öğretmen Okulu 390
Bir Köy Okulu 396
Türk Harflerinin Kabulü 399
İlköğretim Hareketlerine Temel Olması Lazım Gelen Fikirler 407
Ön Plana Alınması Gereken Önemli Eğitim Problemleri Nelerdi? 410
İlköğretimin Çıkmaza Saplanması 414
İlköğretim Hamlesi Niçin Durakladı? 419
Şehirlerde Açılan Öğretmen Okulları (1929-1937) 422

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Olayların Baskısı ve Köye Göre Öğretmen Yetiştirilmek İstenmesi 433
Yabancı Uzmanların Raporlarına Göre İlköğretimin Durumu 436
Cumhuriyet Halk Partisi Grubunun Raporu ve İlköğretim Meselesi 451
Öğretmen Yetiştirme İşinin Sonuçları 455
B. Köye Eğitmen, Öğretmen ve Sağlık Memuru Yetiştiren Yeni Kaynaklar 457

II. Ziraatçı Yetiştirme ve Tarımsal Bilgileri Yayma İşi 459
TARIMSAL ÖĞRETİMİN ESASLARI 459
Avrupa'da Tarımsal Öğretimin Gelişmesi 461
Tarımsal Öğretimin Esasları, Amaçları ve Sınırları 464

TÜRKİYE'DE TARIMSAL ÖĞRETİM MESELESİ 468
Bizde Tarımsal Eğitim ve Öğretimin Tarihçesi 468
Zirai Tahsil ve Zirai Neşriyat 478
Ziraat Kongresi Encümeni Raporu 483
Bizde Ziraat Maarifi 489

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
CANLANMAYA BAŞLAYAN KÖY

I. Köyler İçin Eğitmen, Öğretmen, Sağlık Memuru ve Uzman Yetiştirme Meselesi 497
Eğitim Ülküleri ve İlkeleri 497
Gazi Mustafa Kemal, Eğitim ve Öğretim Ülküleri 499
İsmet Paşa'nın Hayat Anlayışı, Eğitim ve Öğretim Ülküleri 500
Cumhuriyet Halk Partisi'nin Öğretim İlkeleri 502
Birinci ve İkinci Dünya Savaşı Arasında Avrupa'da Vukua Gelen Pedagoji Hareketleri 505
Eğitmen Kursları ve Köy Öğretmen Okulları 515
Köy Enstitüleri 521
Yüksek Köy Enstitüsü'nün Açılması 525
Köy Nasıl Canlanmaya Başlar? 534

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

II. Canlanmaya Başlayan Köyün Sesi, Köy Kaynağının Değeri 541

EĞİTMENLİ OKULLARIN VERİMİ 541

İlkokullarda Eğitmenler Öğrencilere Neleri, Nasıl Öğretiyorlar? 542

Eğitmenli Okulların ve Eğitmenlerin Özellikleri 556

ÖĞRETMENLİ KÖY OKULLARININ VERİMİ 560

Öğretmenli Köy Okullarının İç Yapısı 560

Öğrenci Gözüyle Öğretmenli Köy Okulları 564

Köy Okullarının Değeri ve Eksiklikleri 575

Öğretmenlerin Köylerden Kaçmaları 578

Eski Köy Okulunun Eksiklikleri 582

KÖY ENSTİTÜLERİNİN ÖZELLİKLERİ 586

Eğitmenlerin Fikirlerine Göre Köy Okulu Nasıl Olmalıdır? 587

Avrupa Memleketlerinde Köyde Eğitim Meselesinin İncelenmesi 592

Birinci Maarif Şûrası ve Köye Göre Öğretmen Yetiştirme Meselesi 594

Köy Enstitüleri Kanunu 597

Çifteler Köy Enstitüsü 602

Arifiye Köy Enstitüsü 610

Akçadağ ve Pamukpınar Köy Enstitüleri 615

Enstitülerin Yapıcı Ekipleri 623

Köy Enstitüsü Öğretmenleri 631

KÖY ENSTİTÜSÜ MEZUNU ÖĞRETMENLERİN ÇALIŞTIKLARI OKULLARIN ÖZELLİKLERİ 638

Köy Öğretmen ve Eğitmenlerinin Görevleri 638

İş Araçlarıyla Donatılan Öğretmen ve Okul 640

Enstitü Mezunu Öğretmenlerle Köye Giren İş Araçları 643

Köy Enstitüsü Mezunu Öğretmenler İş Başında 648

Özet 661

Sonuçlar 665

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Summary
The Development of The Village Through Education 689

Son Söz 701

Kaynakça 705

Dizin 707

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Köyü Canlandıran Adam: **İsmail Hakkı Tonguç**

"Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nün kuruluş günlerinde onunla aynı odada yattığımız bir geceyi hatırlıyorum. Nedense birden uyanmış karanlıkta parlayıp sönen ufacık bir kızıl ışık görmüştüm. Yıldız mı, uzaklarda bir çoban ateşi mi, bir acaip ateş böceği mi derken uyku sersemliğim dağılınca, Tonguç'un sigara içtiğini anladım. Sessizce seyrettim. Bu sönüp parlayan ışıltıda ne kaygular, ne özlemler, ne öfkeler sezinliyordum. O gece belki de bir başka bozkırda bir başka Enstitü kuruluyordu."

Sabahattin Eyuboğlu, *Köy Enstitüleri Üzerine*, 1979, s. 129.

Külüstür araç tepeyi tırmanmakta zorlanıyor. Şoförün yanındaki adam sarsıntıya aldırmadan bütün dikkatini kucağına yaydığı haritaya vermiş. Öğle sıcağına teslim olmuş yolcular suskun, arada bir etrafa göz gezdirip bu zaman dışı coğrafyanın sırrını çözmeye çalışırcasına dikkat kesiliyorlar. Ve bir de çocuk, ortaokul öğrencisi. Ertesi gün önemli bir sınavı var. Ön koltukta oturan adam için bunun pek bir önemi yok, sanki geride kendi hayatına tanıklık yapacak birisini bırakmak istiyor. Adam harita üzerinde

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

bir noktaya parmağını basarak gidilecek yeri gösteriyor. Şoför her zamanki gibi hayli tedirgin, çünkü o yere ulaşabilmeleri için yol yok. Araç bir dere yatağına giriyor, sonrasında taşlı araziyi boylu boyunca geçiyor. Sıcağın altında bulunabilecek belki de en büyük nimet olan bir ardıç ağacının altında mola veriyorlar. Hemen yer sofrası kuruluyor. Söğüş et, salatalık, domates vs çıkartılıyor. Adamın hareketleri çok rahat, bir köylü gibi bağdaş kuruyor. Yakında sürüsünü otlatan bir çoban var, onu sofraya davet ediyor. Çobanla sanki kırk yıllık dostmuş gibi konuşuyor; bu iki insan arasındaki ilişki son derece doğal, toprak insanlarının kendi aralarındaki o basit ama duygu yükü ağır halleşmeden farksız. Sonra tekrar yola çıkılıyor. Köylüler yalınayak, üstleri başları harap, boyunları bükük, tek tük yol kenarlarında belirip, memleket manzarasının vazgeçilmez figürleri olarak külüstür aracın penceresinde bir görünüp bir kayboluyorlar. Nihayet haritadaki o meçhul noktaya ulaşılıyor. Burası unutulmuş bir kasaba. Adam âdet olduğu üzere taşra erkânını ziyaret etmiyor, devlet protokolünden sıkılıyor. O geceyi, bir köy öğretmeninin evinde geçiriyor. Adamın adı, İsmail Hakkı Tonguç; görevi, İlköğretim Genel Müdürü; herkes onu Tonguç Baba olarak tanıyor.

***

İsmail Hakkı Tonguç, 1893'te Bulgaristan'ın Silistre iline bağlı Tataratmaca köyünde doğdu. İlkokulu burada okudu, 1907'de Silistre Rüştiyesi'ni bitirdi. 1913'e kadar tarımla uğraştı ve ardından 1914'te İstanbul'a geldi. Savaş başlamıştı. Cami avlularında muhacir kalabalıklarını, caddelerde adım başı asker kafilelerini görmek mümkündü. Bu kent karmaşası içinde imparatorluğun çöküşüyle yüz yüze gelmek, kendi ideallerine daha sıkı bağlanmasına neden oldu. Bu idealler, toplumsal geri kalmışlığa son verecek aydınlanmacı düşünce ekollerine doğru uzanmaya başlamıştı ama hemen hepsi başlangıç aşamasında, derinlikten yoksun duygulardan ibaretti. Bir fırsatını bulup Maarif Nazırı Şükrü Bey'in makamına çıktı. Bu tanışma ona Kastamonu Öğretmen Okulu'n-

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

da yatılı öğrenciliğin kapısını açacaktı. Artık kafasındaki meslek olan eğitimcilik şekillenmeye, somut bir hedef olarak belirmeye başlamıştı.

1916'da kaydını İstanbul Öğretmen Okulu'na aldırdı ve 1918'de mezun olup devlet hesabına Almanya'ya öğrenime gönderildi. 1919'a kadar Karlsruhe, Ettlingen Öğretmen Okulu'nda eğitim gördü. I. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle İstanbul'a geri çağrıldı. Aynı yıl Eskişehir Erkek Öğretmen Okulu Resim-Elişleri ve Beden Terbiyesi öğretmenliğine atandı. Bu göreve 1921-1922 arasında Almanya'da Karlsruhe'de Güzel Sanatlar Yüksek Okulu'nda aldığı grafik, illüstrasyon eğitiminin ardından yurda dönerek Konya, Ankara ve Adana'da devam etti.

Tonguç'un meslek hayatında 1925 yılı bir dönüm noktasıydı. Bu tarihte İngiltere, Fransa ve Almanya'yı kapsayan bir inceleme gezisine çıktı. Amacı Avrupa'daki başlıca deneme okullarında uygulanan eğitim anlayışını yakından görmekti. Daha sonra bütünüyle kendi ülke gerçekleriyle yoğrulmuş köy enstitülerindeki iş eğitimi sisteminin düşünsel açıdan ilk temelleri bu geziyle atılacaktı. Münih'te görüştüğü pedagog Prof. Georg Michael Kerschensteiner, Tonguç üzerinde etkili olan en önemli eğitimcilerdendi. Onun eğitim felsefesi üzerine ayrıca derinleşecek ve kendi savunduğu görüşleri de köy enstitüleri bağlamında geliştirecekti.

"İş İçinde Eğitim" ilkesinin ilk uygulanışını yurda döndükten sonra 10 Temmuz-26 Ağustos tarihleri arasında Ankara'da açılan İş İlkesine Dayanan Öğretim Kursu'nun yöneticisi olarak gerçekleştirdi. 1929'da ise ek görev olarak üstlendiği Ankara Gazi Öğretmen Okulu'nda tüm bölümleri kapsayacak, kendisi tarafından hazırlanan "İş Dersi"ni programa koydu. Bu okulda uyguladığı bir başka projesi 1932-1933 öğretim döneminde faaliyete geçirdiği Resim-İş Bölümü'ydü. Daha sonra öğretmen olarak burada görev alacak pek çok genç, Avrupa'ya eğitim için gönderildi. Bu gençler arasında Malik Aksel, Hayrullah Örs, Şinasi Barutçu, İsmail Hakkı Uludağ ve Mehmet Ali Atademir gibi isimler vardı. 1933 Tonguç için önemli bir yıldı. Cumhuriyet'in 10. Yıl Kutlama Hazırlıkları Komisyon Üyeliği yaptı ve aynı zamanda Dekoras-

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://fantey.org

yon ve Sergi Komisyonu'nun başkanlığını yürüttü. CHP'nin ünlü amblemi "Altı Ok" burada yaratıldı.

Saffet Arıkan'ın 10 Haziran 1935'te Kültür Bakanı olmasıyla İsmail Hakkı Tonguç'un eğitim organizasyonu içindeki yöneticilik özelliği iyice ön plana çıkmaya başladı. 3 Ağustos 1935'te İlköğretim Genel Müdürlüğü'ne atandı. Aralık ayında köy enstitülerinin kuruluşuna ilişkin ilk kapsamlı raporunu Saffet Arıkan'a sundu.

1935'te yapılan nüfus sayımı Cumhuriyet'in geleceği için son derece ciddi sonuçları kapsıyordu. Ortaya çıkan tabloya göre ülke nüfusunu meydana getiren erkeklerin %76,7'si, kadınların ise %91,8'i okuma yazma bilmiyordu. 10 binden az nüfuslu yerlerde okuma yazma bilmeyenlerin oranı %89,3'e kadar yükseliyordu. Bu sonucu doğuran temel nedene gelince: Ülkede mevcut 40 bin köyün 31 bininde okul yoktu. Durumun aciliyeti ortadaydı. Osmanlı'dan devralınan miras, bir insan enkazından ibaretti.

Cumhuriyetçilerin öncelikli sorunu enkaz altındaki insanı kurtarmaktı. Karşılaştıkları tablo bir insan toplumu görüntüsünü yansıtmıyordu. Genç Cumhuriyet'in kendi ayakları üzerinde durabilmesi, Batı karşısında kaybedilen uygarlık dengesini kurabilmesi için bu tabloyu tersine çevirmek gerekiyordu. Yeni İnsan'ı yetiştirmek, ayrıca ulaşılması hedeflenen demokratik düzenin de temeliydi.

Tonguç'un eğitim seferberliği için ilk adımı köy eğitmenleri projesi oldu. Bu projenin çıkış noktası Atatürk'ün öne sürdüğü pratik bir düşünceye dayanıyordu. Atatürk'ün düşüncesi orduda görev yapmış okuma yazma bilen onbaşı ve çavuşları ilk aşamada köy eğitmeni olarak yetiştirmek ve böylece köyün karanlığına ilk ışığı tutmaktı. 1936'nın Nisan ayında bu düşünceyi hayata geçirmek için Tonguç, Kayseri, Yozgat ve Çorum köylerini kapsayan bir geziye çıktı. Sonuç olumluydu. Bunun üzerine ilk eğitmen kursu aynı yılın Temmuz ayında Eskişehir Mahmudiye'de 84 Eğitmen adayının katılımıyla açıldı. 26 Kasım 1936'da ise kurstan mezun olan ilk Eğitmenler köylerinde eğitime başladılar.

Köy eğitmenleri uygulamasında elde edilen başarı, projenin bir üst aşaması olan köy enstitülerinin kuruluş çalışmalarını hızlan-

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

dırmıştı. Tonguç, 22 Haziran 1937'de köy enstitülerinin kuruluş ilkelerini kapsayan muhtırayı hazırladı. 28 Aralık 1938'de Hasan-Âli Yücel'in Milli Eğitim Bakanı olmasıyla Köy Enstitüleri'ne giden yolun en zor dönemeci de alınmıştı.

31 Ocak 1940'ta Tonguç, İlköğretim Genel Müdürlüğü'ne asaleten atandı. 17 Nisan'da ise 3803 sayılı Köy Enstitüleri Yasası çıkartıldı. Artık çalışma zamanıydı. Tonguç'un arazi aracı kurulan köy enstitüleri arasında mekik dokuyor, farklı enstitülerden gelen köy çocukları yeni enstitüleri inşa ediyorlardı. Anadolu'nun her bölgesine yayılan bu kurumlar toplam 21 adetti ve faaliyet gösterdikleri 1940-1954 yılları arasında 17 bin köy öğretmeni yetiştirdiler.

Sonun başlangıcı İkinci Dünya Savaşı'nın bitimiyle başladı. Hür dünyanın sesi Amerika, Marshall Planı kapsamında aralarında Türkiye'nin de bulunduğu Avrupa'nın çevre ülkeleri üzerinde hegemonya kurmaya başladı. Siyasetin rengi değişiyordu. CHP'nin içinden toprak ağalarının egemen olduğu bir grup ayrılarak Demokrat Parti'yi kurdu. Artık demokrasiye geçiliyordu ve çok partili sistem 1946'dan sonra siyasi hayatımızda yerini almaya başlamıştı. İsmet İnönü'nün söylediği gibi, büyük devrimler çağı kapanmıştı. Bu çağın sona erişi aynı zamanda Cumhuriyet'in geleceğini de haber veriyordu. 7 Ağustos 1946'da yeni kurulan CHP kabinesinde artık efsane Milli Eğitim Bakanı Hasan-Âli Yücel'in koltuğunda Nazi sempatizanı Reşat Şemsettin Sirer oturuyordu. Çok geçmeden 24 Eylül 1946'da İsmail Hakkı Tonguç'un görevi de değiştirilecek, İlköğretim Genel Müdürlüğü'nden alınarak Talim Terbiye Kurulu üyeliğine atanacaktı.

1946 sonrası Tonguç'un hayatında hayal kırıklıkları dönemidir. Mesleği adeta elinden alınmış, Ankara Atatürk Lisesi Orta Bölüm Resim-Elişleri öğretmenliğiyle pasif bir göreve getirilmiştir. 1950'de iktidara gelen Demokrat Parti, Florida Üniversitesi'nden Dr. Kate Wofford'un raporu doğrultusunda Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri'nin girişimiyle çıkartılan 6234 sayılı yasa gereği 27 Ocak 1954'te Köy Enstitüleri'ni kapattı. Tonguç ise kendi köşesine çekildi. Olup bitenler hakkında konuşmuyor, suskunluğunu koruyordu. Eski öğrencileri onu unutmadılar. Aldığı mektuplara

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

içtenlikle cevap veriyor, sosyal haklarından mahrum edilen pek çok öğrencisinin yardımına koşuyordu. Sağlığı bozulmuştu. Tedavi amacıyla son kez Almanya'ya gitti. Hamburg Tıp Fakültesi Hastanesi'nde tedavi gördü. 11 Haziran 1960'ta Sabahattin Eyuboğlu'yla birlikte son kez Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü'nü ziyaret etti. Enstitü'nün açılışında öğrencileriyle birlikte diktikleri fidanlar serpilip büyümüş, bozkırın ortasında bir vaha meydana gelmişti. Şaşkınlıkla ama gururla dönüp ağaçlara baktı. Bu ânı görüntüleyen ünlü fotoğraf, aynı zamanda Cumhuriyet'in yalnızlığının da fotoğrafıdır. Tonguç Baba, 12 gün sonra 23 Haziran 1960'ta aramızdan ayrıldı.

Tonguç, vefatından kısa bir süre önce ziyaret ettiği Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü'nde Sabahattin Eyuboğlu ile birlikte, Haziran 1960.

Üretici: PDF Kitap Arşivi - https://pdfkitap.org

Canlandırılacak Köy, Cumhuriyet kanonunun temel metinlerinden birisidir. Siyasi kültür açısından *Nutuk* ne anlama geliyorsa, toplumsal kültür açısından *Canlandırılacak Köy* de aynı anlama gelir. Birincisi cephede kazanılmış, ikincisi cephe gerisinde kazanılacak iki önemli savaşın ortak stratejisini kapsamaktadır. Bu stratejinin özü ise siyasi güç ile desteklenmiş eğitim seferberliğinin inşa edilmekte olan Cumhuriyet sürecini çağdaş dünya standartlarına ulaştırma çabasıdır.

1923'ten itibaren Cumhuriyetçilerin gündemindeki temel sorun, insanımızı imparatorluk mirasıyla devralınan enkaz altından kurtarmak, kendi ayakları üzerinde durabilecek bir yurttaşa dönüştürebilmektir. Özellikle Tek Parti Dönemi olarak bilinen 1923-1950 arasında görev yapmış Milli Eğitim bakanları arasında ön plana çıkan Vasıf Çınar (1924), Mustafa Necati (1925-1929), Reşit Galip (1932-1933), Saffet Arıkan (1935-1938) ve Hasan-Âli Yücel (1938-1946), bu sürecinin başlıca isimleridir. İsmail Hakkı Tonguç, Saffet Arıkan'la köy eğitmenleri projesini gerçekleştirmiş, bu temelin üzerinde ise Hasan-Âli Yücel'le birlikte köy enstitüleri sistemini kurmuştur.

İsmail Hakkı Tonguç'un *Canlandırılacak Köy*'de sistemleştirdiği pedagoji anlayışı, 18. yüzyıl romantizm hareketiyle başlayıp 20. yüzyılın ilk yarısına kadar gelen işlevselci ekolün Türkiye koşullarında tamamen kendine özgü bir çizgi üzerinde şekillenmesidir. Tonguç bu ana omurga üzerinde üç farklı bilgi katmanı oluşturmuştur.

1) Eğitim Tarihi: Kökleri Johann Heinrich Pestalozzi'ye (1746-1827) uzanan uygulamalı kırsal pedagoji ve bunu *Emile ya da Eğitim Üzerine* başlıklı yapıtında doğacı yaklaşımıyla geliştiren Jean-Jacques Rousseau etkisiyle 19. yüzyıl sonunda çarlık Rusya'sında ortaya çıkan Tolstoycu köy aydınlanması anlayışıdır. Tonguç ayrıca Georg Michael Kerschensteiner (1854-1932) ve John Dewey (1859-1952) tarafından geliştirilmiş köy toplumu ile sanayi toplumu dengesini gözeten iş pratiğine yönelik pragmatist yöntemi de dikkate almıştır. Cumhuriyet'in temelindeki köylülüğün devasa ağırlığı göz önünde tutulduğunda, kırsal pedagoji üze-

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

rindeki ısrarı bir toplumsal gerçekliğin kendi rasyonalitesini kabul ettirmesi şeklinde değerlendirilebilir. Bir başka yönden bu rasyonalite, toplumun siyasallaşmasını piramidin tabanına yayarak Cumhuriyet ideolojisinin bütünleyici öğesi olarak aydınlanmış yurttaşlar topluluğu tarafından inşa edilecek modern demokrasi hedefini de içermektedir. Tonguç'un planladığı eğitim seferberliğinin nihai amacı da buydu.

Canlandırılacak Köy, modern pedagoji ekollerinin yanı sıra, Tanzimat sonrası eğitim tarihimizdeki temel uygulamaları da mercek altına alan bir metindir. Bu yönüyle eğitim tarihimizin kapsamlı bir eleştirisidir. Osmanlı medrese sistemi ve Tanzimat sonrasında bürokrasiye memur yetiştirmek amacıyla faaliyete geçirilen Batı tarzı okullar, Tonguç'a göre üretici değil, toplumuna yabancılaşmış tüketici insan tipini yetiştiren kurumlardır. İmparatorluk merkezi İstanbul'daki yabancı okullar ile medreselerin ortaya çıkardığı insan modeli açısından aralarında hiçbir fark yoktur. Hatta bir adım daha atarak ilmiye sınıfına mensup medreseli ile Batılı müfredatın ürettiği kozmopolit insanın siyasal hedefler açısından nasıl ortak bir paydada buluştuklarını vurgulamıştır. Bu nokta Tonguç'un Osmanlı entelijansiyasına yönelttiği eleştirilerin de çıkış noktasıdır.

2) Köy Sosyolojisi: *Canlandırılacak Köy*, İsmail Hakkı Tonguç'un öncelikle kendi gözlemlerine dayalı kırsal yaşam verileriyle oluşturduğu bir diğer bilgi katmanını içerir. Bu yönüyle metin pek çok konuda bir ilk olma özelliğini taşımaktadır.

Anadolu'da köy topluluklarının örgütlenme özellikleri, üretim ve tüketim alışkanlıkları, gelenekler, inanç biçimleri ile psiko-sosyal refleksleri Tonguç'un üzerinde önemle durduğu konulardır. Özellikle köylü psikolojisi bu noktada dikkati çeker. Kırsal hayat insanının güçlü ve zayıf yönleri ilk defa literatürümüze *Canlandırılacak Köy* ile girmiştir. Tonguç bizi doğa karşısında güçlü, acımasız ama aynı zamanda hayata yenik düşmüş, korkak, içten pazarlıklı ve çocuk ruhlu bir insan tipiyle tanıştırır. Yaptığı gözlemler, saptadığı gerçekler, köy sosyolojisinden hareketle oluşturduğu pedagojisinin de ana çerçevesini çizmektedir.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

3) Köy Enstitüleri Sistemi: *Canlandırılacak Köy*'ün Tonguç'un sağlığında yapılmış iki farklı baskısı vardır. 1939 tarihli birinci baskı, 1936-1939 arasındaki eğitmen kursları projesini gözlem alanı olarak öne çıkartır. 1947 tarihli ikinci ve genişletilmiş baskı ise Tonguç'un bizzat iş başında olduğu köy enstitüleri dönemini kapsar. Gözlemlerini bu baskıda ayrıntılı şekilde işlemiş ve kitabını eğitim tarihimizin vazgeçilmez bir başvuru kaynağına dönüştürmüştür. Elinizdeki baskı işte bu baskıdır.

Tonguç'un köy enstitüleri sisteminin merkezine yerleştirdiği temel ilke, "İş İçinde Eğitim"dir. Bu ilke daha önce de bazı pedagoglar tarafından ortaya atılmış fakat Tonguç'un getirdiği yenilik ve farklılık bu ilkenin onun adıyla dünya pedagoji literatürüne girmesine neden olmuştur.

"İş İçinde Eğitim", kafa ve el becerisinin koordineli kullanımıyla gerçekleştirilir. Tek başına kafa ve el becerisi, üretim ekonomisinin çarklarını döndüremez. Anadolu insanı yüzyıllar boyunca hep el emeğiyle hayatını sürdürmeye çalışmış, zihinsel beceriyi yaptığı işe aktaramadığı için gündelik gerçekliklere sürekli yenik düşmüştür. Köylümüzün çiftçiye dönüşememesinin temel nedeni budur. Öte yandan el becerisinin kazandırdığı pratiklikten yoksun, yalnızca zihinsel emekle yaşayan insan tipi de Tonguç'a göre topluma yabancılaşmış, hayattan soyutlanarak tüketici bir kimliğe bürünmüştür. Geleneksel bürokrasimizi meydana getiren insan tipi işte bu yabancılaşmış tiptir. Yalnızca merkezde değil, taşrada da başarısızlığa uğrayan bu bürokrat tipine Refik Halid'den Reşat Nuri'ye ve Sabahattin Ali'ye kadar pek çok geç Osmanlı, erken Cumhuriyet yazarlarının metinlerinde rastlamak mümkündür. Hemen hepsi büyük ideallerle İstanbul'dan taşraya gelmişler fakat zamanla bu kapalı toplumun esiri olarak hayattan kopmuşlardır. Bu açıdan sonuç trajik bir başarısızlıktır. Tonguç ise köyde tutunacak, toprak insanlarına yol yordam öğretecek öncü kişinin ancak kendi doğal ortamından alınarak eğitilebileceğini, doğa ve toplum koşullarına uyum gösteren bu insanların köyü canlandırabileceğini öne sürer. Köy enstitüleri de bu eğitimi köy çocuklarına kazandıracak merkezler şeklinde planlanır. Enstitüler idare-i mas-

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

lahatçı bir kalkınmacılığı değil, toplumun ölü hücrelerini "canlandırma"yı amaçlamışlardır.

Köy enstitülerinde "iş içinde eğitim" öğrencinin bizzat kendi faydası için girişeceği üretimi öngörür. Kısacası okuyacağı okulu, çalışacağı işliği kendisi inşa edecektir. Bunun için önce tuğla yapmayı, taş yontmayı, marangozluğu öğrenir. Bu eğitim programı Amerikan sistemindeki kibrit çöpünden maket ev yapma, kıl testeresiyle kontrplak kesme ya da renkli kâğıtlarla elişi süslemeleri yaratma gibi, kullanıldıktan sonra çöpe atılacak faaliyetler değildir.

Cumhuriyetçiler, Tonguç'un eğitim sisteminden geçen köy çocuklarının yüzyıllardır yaşadıkları karanlıktan kurtulacaklarına, köylerine dönüp baba yadigârı topraklarını, evlerini şenlendireceklerine inanmışlardı. Ancak aydınlanmış yurttaşların sağlıklı bir demokrasi kurabileceklerini öngörmüşler, kırsal kesime dönük bu eğitim uygulamasını geniş kapsamlı bir toprak reformuyla desteklemek istemişlerdi. Ancak İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan siyasi koşullar bu özlemi gerçekleştirmeye olanak tanımadı. İsmet İnönü'nün deyimiyle "Büyük devrimler dönemi kapanmıştı".

Canlandırılacak Köy, kurucusunun kaleminden Cumhuriyet'in şah damarı köy enstitülerinin öyküsüdür. Bu şah damarının kesildiği gün Cumhuriyet'in de günbatımı başlamıştır.

Ekrem Işın
Leipzig, Temmuz 2019

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İsmail Hakkı Tonguç, 1919, HT (İsmail Hakkı Tonguç) Belgeliği.

Canlandırılacak Köy'ün ikinci basılışı yayınlanırken, eğitbilim ilkelerine bağlanarak köyde yeni eğitim kurumlarını yaratmak ve bu ülküyü gerçekleştirmek için Büyük Millet Meclisi'nce kabul edilen kanunları uygulamak uğrunda canlarını verenlerle, hızlarını durdurmadan çalışanları saygı ile anmayı borç biliyorum.

Ankara, 25.01.1947
H. TONGUÇ

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Birinci Bölüm
KÖY MESELESİ VE KÖYLERİMİZ

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

I. Köy Meselesine Toplu Bir Bakış

Kurtuluş Savaşlarından Önce Köy ve Köylü

Teşkilatı ve her türlü hayat nizamı bozulan Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş devrinde devlet işlerinde çalışan memurlar ve aydınlarla, çiftçi halk arasındaki münasebetler, çok korkunç ve iğrenç bir şekle gelmişti. Devlet ve millet işlerini tasavvur edilemeyecek kadar fena idare eden, çoğu cahil memurların, menfi münevverlerin en yıkıcı tesirleri Türk köylerinde görülüyordu. Köyler bakımsızlık, asayişsizlik ve her türlü soygunculuklar yüzünden birer mezarlığa dönmüştü. Köylü malından ve canından hiç emin değildi. Türlü türlü idaresizliklerle adaletsizlikler, köylü nazarında hem devletin hem de aydınların itibarlarını sıfıra indirmişti. Mütegallibe[1] ile devlet adamı, devlet memuru ile menfi münevver ve hoca el ele vererek, en küçük fırsatları bile kaçırmaksızın, boyuna Türk köylülerinin kanlarını emiyorlardı.

Bunlar yetişmiyormuş gibi birbiri arkasına gelen kuraklık, kıtlık, sel, dolu felaketleri; yolsuzluk ve köprüsüzlük, salgın hasta-

1 [Zorba takımı]. (Köşeli parantez içindeki dipnotlar yayıncı tarafından eklenmiştir.)

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

lıklar, esasen başı dertten kurtulmayan köylünün iç sıkıntısını kat kat artırıyordu. Birbirinden korkunç bu olaylar ezilenlerle ezenlerin arasındaki uçurumu günden güne daha fazla açıyor, köylülerin yaşama heveslerini tamamen kırıyordu. Onlar günün birinde bu dertlerden kurtulabileceklerini akıllarına bile getiremiyorlardı.

Her biri bir başka hayat telakkisinin ve nazariyenin peşinde sürüklenenlerin idare etmeye çalıştıkları dermansız imparatorluğun her sendeleyişinde müstakil bir devlete vatan olabilecek büyüklükte yerler elden çıkıyor, yurt içinde de yükleri biraz daha artan binlerce köy yangın yerine dönüyordu. İmparatorluğa dört bucaktan birer silindir gibi yüklenen düşman saldırışlarının karşısına buralardan toplanan cılız, hastalıklı, çıplak, aç ve iskelet haline gelmiş, sürü sürü Türk köylüleri çıkarılıyordu. Yüz binlerce insanın felaketine sebep olanlar aranıp mesul edilemiyordu. Bir mağlubiyetin acısı daha dinmeden öteki başlıyordu. Her muharebeden sonra elde kalan topraklara göçen insan kafilelerini teşkil edenler arasındaki münevverlerle idare adamlarını; kendisi geçinmekten aciz Türk köylüsü doyurup, giydirmeye çalışıyordu. Bu yurtsuz ve yersiz kalmış sığıntı insanların birbirini boğmaya çalışan yarı münevverleri, bilhassa devlet memuru olanları birkaç sene içinde vaziyetlerini düzeltebildikleri hatta bir kısmı, bilerek veya bilmeyerek, memleketi soymaya ve emmeye başlayan ecnebi sermayesinin vasıtası haline gelerek konaklara, köşklere sahip olabildikleri halde; düşkün zamanlarında onlara kucak açmış cömert köylüler mütemadiyen çöküyor ve yıpranıyorlardı.

Bütün bu hadiselere rağmen, yaşayış şeklini, hayat telakkisini hiç değiştirmeyen yıkıcı Osmanlı münevverleri; konaklarını ve karılarını en pahalı ve zevksiz ziynet eşyasıyla süslemeye, alışmış oldukları debdebeli hayatı devam ettirmeye, oturdukları şehirlerden uzak yerlerdeki çiftlikleri, hanları, tarlaları, koruları, değirmenleri, meşru olmayan yollarla, zorbalık ve türlü hilelerle temellük etmeye var kuvvetleriyle çalışıyorlardı. Devlet makinesi, emellerine hizmet ettikleri yabancı sermayeyi işletenlerle onların ellerinde bir kan emme cihazı haline gelmişti. İmparatorluk batıncaya kadar konaklarından çıkmayan bu sömürücü idare adamlarıyla emici

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

münevverler, köşklerine her yağlıboya vurdurduklarında birkaç köyün battığının, kasabalarda asırlık çarşıların kapandığının, devletin çöktüğünün, içinde bulundukları âlemin yıkılmakta olduğunun farkında bile değillerdi.

Anadolu köylüleri; paşa, bey ve şeyh konaklarının yağ, peynir, bal gibi ihtiyaçlarını; atların, katırların, eşeklerin, develerin sırtlarına sararak, bozuk yollarda ölümle çarpışarak ve her sefere çıkışlarında kervandan birkaç kurban vererek inleye inleye temin ediyorlardı. Padişahlar, rical-i devlet,[2] memurlar, yarı münevverler ve hocalar; her türlü işlerini, kendilerini yetiştirip besleyen saraylardan, konaklardan, cami, medrese ve tekkelerden öğrendikleri düsturlara, usullere ve oyunlara göre yürütüyorlardı. Onların bütün işleri ezbere yapılan işlerdi. Mütemadiyen gaflet çukuruna yuvarlanıyorlardı. Münevverlere:

"Hiç olmazsa tırnaklarıyla yeri kazıp da verdikleri tekâlif[3] sayesinde bin türlü nimete müstağrak olduğumuz[4] köylülerden utanalım" diye haykıran, bu sözleri gazetelerle neşreden hakiki vatanperver aydınların ikazları işitilemiyor ve bir alay mevzuu oluyordu. Saltanat ve onun emellerine hizmet edenler, memleketi bilhassa köylüleri, gelecek suçsuz nesilleri de korkutacak kadar emmiş, işte böyle bir (kara cehennem) haline getirmişti.

Bu durum karşısında halk ve köylü kendini devleti idare edenlerden, efendi sınıfından ayırdı. Ezilenlerle ezenler arasındaki uçurum derinleşti. Devlet de Osmanlılaşan insana kadrolarında yer vererek ekmek ve iş kapılarını açtı. Saray, Türk soyundan olmayanlarla doldu.

Bu trajik hadise, Osmanlı İmparatorluğu'nu idare eden, devlet işlerini gören yarı münevverlerin korkaklıklarından, beceriksizliklerinden, menfaatlerine düşkünlüklerinden, dış tehlikenin büyüklüğünü vaktinde sezemeyişlerinden, halkla bilhassa köylü ile alakasızlıklarından, onları hayvanlardan daha fena kullanmalarından, taklit edilmiş nazariyeler peşinde sürüklenmelerinden,

2 [Devlet ileri gelenleri].
3 [Vergiler].
4 [Sahip olduğumuz].

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Batı Asya medeniyetini bırakıp yeni asrın uygarlığını kabul edemeyişlerinden ileri geliyordu.

Her fenalığın müsebbibi addedilen mutlakıyet idaresine isyan ederek Meşrutiyet'i ilan etmeye muvaffak olan genç Türkler iş başına geçtikleri zaman da, bu korkunç tablonun renklerinde bir değişiklik olmadı. Bunun başlıca iki sebebi vardı:

1) Meşrutiyetçilerin, prensiplerini tahakkuk ettirebilecek[5] kadar bol adamları yoktu. Onun için bu devrede de işlerin çoğu imparatorluk aydınlarının zihniyetine göre hareket edenlerin ellerinde kalmıştı.

2) Meşrutiyet Devrimi'ni yapanlar, dışarıda ve içerideki büyük hadiselerle uğraşmaktan, ideallerine sadakatle hizmet edecek evsafta[6] adam yetiştirmeye, halkla alakadar olarak birçok çetin işleri başarmak hususunda onun kuvvetinden ve meziyetlerinden istifade etmeye vakit ve imkân bulamamışlardı. Hele birçok bakımdan şaşılacak derecede bir varlık ifade eden Türk köylüsü ile doğrudan doğruya temas bile edememişlerdi. Bu devirde de yara ve dert teşhis edilememişti.

Meşrutiyet kahramanları ordularla cenkleşen fedakâr bir manga askere benzerler. Onlar, ideallerine sadık, verdikleri direktiflerin manalarını anlayarak cesaretle tatbik edebilen, her vilayete yetecek kadar vali bile bulamamışlardı.

Onların devrinde bile Türklerin (Türk'üm) demeleri henüz cürüm telakki ediliyordu.[7] O devrin bedbaht âlimleri, mektep talebesine, Osmanlılaşmış Türklere Türk olduklarını anlatmaya çalışıyorlardı.

Osmanlı adı altında imparatorluğa tebaalık yapan başka milletlere mensup olanların hepsi, onu içinden yıkmak için gereken bombaları, bankaları, mektepleri, kiliseleri hazırlamışlardı. Devleti idare edenlerin çoğu ve onlara direktif verenlerin bir kısmı Osmanlılık prensibinden, ümmet devri ananelerinden ayrılamıyorlardı.

---

5 [hayata geçirecek].

6 [vasıflarda]. Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

7 [suç olarak görülüyordu].

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Köy işinde kadınlar, İHT Belgeliği.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Köy işinde kadınlar, İHT Belgeliği.

Meşrutiyetçiler mühim bir iş yapmaya vakit bulamadan içeride karışıklıklar ve sınırlarda da harpler başladı. Ardı ardına gelen, o zamanki matbuatın[8] da mütemadiyen ve şuursuzca körüklediği bu savaşlar için eli silah tutan, işe yarar bütün köylüler askere alındılar. Köyler yıllarca erkeksiz kaldı. Askere gidenlerin yarısından çoğu yollarda ve cephelerde; bakımsızlıktan, açlıktan, susuzluktan kırıldı gitti. Köylerdeki bütün işler dul kadınlar ile ağızları süt kokan yetim çocukların sırtlarına yüklendi. Hayvanlarla birlikte sabana, arabaya koşularak, sırtlarında ağır yükler taşıyarak gece gündüz çalışan bu zavallıların meydana getirebildikleri mahsulün yarısından çoğunu da hırsızlar, mültezimler,[9] tahsildarlar, asker kaçakları ellerinden alıyorlardı. Anadolu köylülerinin çoğu için eşkıya baskını, soygun, yol kesme gibi olaylar tabii bir hale gelmeye başlamıştı. Bunları önleyemeyen devlet, köylülere hiçbir şey vermiyor, buna mukabil onların ellerinden her şeyi, merhametsizce alıyordu.

Hürriyet, adalet, eşitlik ve kardeşlik prensiplerine dayanarak devleti idare edenlerin ve bu ilkeleri, klişe olarak mektep çocuklarına ezberleterek müsamerelerde söyletmekten zevk alan münevverlerin çoğu, büyük şehirlere veya vilayet merkezlerine sığınarak, bu felaketleri görmemeye, halkın ve köylülerin iniltilerini işitmemeye, mütemadiyen şahsi menfaatlerini temin etmeye uğraşıyorlardı. Meşrutiyet kahramanları, sinsi sinsi faaliyette bulunan ve hakiki Meşrutiyetçilerden daha vatanperver görünmeye çalışan, bu menfi ve yıkıcı insanların yaptıkları fenalıkların önüne geçemiyorlardı.

Devlet adamlarıyla büyük kumandanların cephelerdeki mücadelelerden daha korkunç bir şekilde boğazlaşarak idare etmeye çalıştıkları umumi harp bitince, cephelerde bozguna uğrayan ordular dağıldı. Sakat ve çoğu hastalıklı köylüler, yurtlarına dönmeye başladılar. Her biri birer köstebek yuvasına dönmüş köylerin yanı başlarında, kapladığı yer köyün kapladığı alandan daha

8 [basının].

9 Devlet gelirlerinden birinin toplanması işini götürü olarak üzerine alan kimse (ed.n.).

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

büyük mezarlıklar peyda olmuştu.[10] Analar genç bir delikanlı olarak uğurladıkları, askerlikte veya esarette ihtiyarlamış evlatlarını tanıyamıyorlardı. Kocalarının şehit haberini alan genç gelinler, birkaç sene daha bekledikten sonra başkalarıyla tekrar evlenmişlerdi. Bozgundan sonra bunlardan bazılarının ilk kocaları bitkin bir halde dönüp geliyorlardı. Köylülerin askere giderken bereketli birer tarla olarak bıraktıkları tarlaları bozkır haline gelmiş ve sınırları bile ortadan kaybolmuştu. Köy korularındaki ağaçlar kesile kesile, köklene köklene, korular da çöle dönmüştü. Elleriyle okşaya okşaya büyüttükleri atların, öküz ve eşeklerin çoğu ölmüş veya tanınmayacak kadar ihtiyarlamış, çökmüşlerdi. Büyük sürüler halinde bırakılan davarlar kırıla kırıla tükenmişti. Korkunç sesler çıkararak havlayan aç köpeklerle kartallar, sanki köylerin hakiki sahipleri olmuşlardı. Babaları askere giderken veya gittikten biraz sonra doğan çocuklar, yurtlarına kavuşan öz babalarına "Amuca" diye sesleniyorlardı. Köyde her şey bitmiş, mahvolmuştu. Güvenilebilecek bir tek kıymet vardı. O da: Yeni yetişecek ve tıpkı babaları gibi devlete kuvvet kaynağı olacak nesiller.

Hayatiyet ifade eden, memleket realiteleri ile ilgisi bulunan hiçbir kıymete inanmayan; köksüz, korkak, tembel, lafçı, mugalatacı,[11] menfi ve korkulacak, iğrenilecek derecede ecnebi mukallidi,[12] kültürsüz Osmanlı münevverleri; imparatorluğa manivela olması lazım gelen Meşrutiyet kahramanlarını, vatan için can vermeye giden hakiki münevver vatanperverleri ve devletin temeli olan Türk köylüsünü bu devirde de yere sermişti. Onlar, memleketi diledikleri gibi emmek ve idare etmek ihtirasından bir türlü kurtulamıyorlardı. Memleket bir asırdan fazla bir zamandan beri bu tip merhametsiz insanların ellerinde kalmıştı. Devletin sırtına birer ahtapot gibi yapışan beceriksiz devlet memurları ile menfi münevverler; ihtiraslarından, eğlencelerinden, rahatlıklarından hiçbir fedakârlık yapmak istemiyorlardı. Onlar; dulların, yetimlerin kanlarını eme eme ve acizlerin ocaklarını söndüre söndüre

10 [ortaya çıkmıştı].
11 [yanıltıcı].
12 [taklitçisi].

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

türemişlerdi. Nazarlarında köylü, Osmanlılaşmamış Türk'ü temsil eden bir eğlence ve alay vasıtası idi.

Memleketlerini iyi idare edemeyen, halkın ve köylünün nefretini kazanan bu zümrenin, tekrar idare etmek istediği, son günlerini yaşayan ve can çekişen, hudutları geniş, bitkin imparatorluk toprakları, her taraftan istilaya başlanmıştı. Devletin en büyük işlerinin başında bulunanlar, memleketi terk edip kaçmışlardı. Osmanlı münevverlerin en beceriksizleri, en akılsız ve en soysuzlarıyla yeni kabineler teşkil edilerek sultanlık korunmak ve yaşatılmak isteniyordu. Türk olmayanlar, seviniyordu. Türklerin, bütün ümitleri sönmüştü. Dejenereleşmiş münevverlerin bir kısmı her türlü zillete,[13] haysiyetsizliğe ve şerefsizliğe katlanarak büyük devletlerden birinin müstemlekesi[14] olarak yaşamayı teklif ediyorlardı. Anadolu köylüleri, asırlardan beri kan döke döke hudutlarını bekledikleri imparatorluğun çöküşünü seyretmeye, yabancıların kucaklarına şuursuzca atılmak isteyen sözde aydınların son alçaklıklarını görmeye ve anlamaya başlamışlardı. Bu sırada düşmanlar, anayurdun bütün mühim şehirlerini işgal etmişlerdi. Şimdi 28. yaşına basan delikanlılar o zaman, esir ve topraklarının çoğu işlenemeyen fakir, harap bir memleketin bedbaht çocukları olarak dünyaya gelmişlerdi.

Artık köylülerinki gibi, şehirlerde biriken insafsız münevverlerin de yaşama ümitleri tükenmişti. Köylüye esir muamelesi yapılırsa şehirlerinin de esir olacağı anlaşılmaya başlanmıştı. Köylü aç bırakılırsa kasabalının da günün birinde açlığa mahkûm olacağı görülüyordu. Köylü dövülürse, fırsat düşünce şehirlinin de dayak yiyeceği meydana çıkmıştı. Adalet makinesi köyde işletilemezse şehirde de bozuk kalacağı belli olmuştu.

Türk köylüsü, cephelerde, tarlalarda, bozuk ve köprüsüz yollarda inlerken, konaklarında şuursuzca eğlenenlerden bir kısmı köylülerden daha fena bir şekilde sürünmeye başlamıştı. Her biri, yüzlerce köye bedel, yalılarla konakların kısa bir zaman sonra boşaltılacaklarını, –kıtalar büyüklüğünde toprak terk edildiğine şahit olan bu insanlar– akıllarına bile getirmiyorlardı.

13 [hor görülmeye].
14 [sömürgesi].

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Büyük şehirleri işgal eden düşmanlar, saltanat kabinelerinde en büyük mevkilere çıkmış olanlardan başlayarak suçsuz kahraman askerlere kadar, herkese hakaret ediyorlardı, işgal altında bulunan şehirlerdeki yabancı kuvvetler yol kesiyor, insan soyuyor ve öldürüyorlardı. Memleketin umumi havası teneffüs edilemeyecek derecede ağırlaşmış, her tarafı karanlıklar basmıştı.

Bu korkunç manzaranın içinde bunalan ve münevverlerin korkaklıklarını, beceriksizliklerini, hıyanetlerini, akılsızlıklarını gören vatanseverler için, büyük felaketler karşısında, anasının kucağına sığınmaktan başka çare bulamayan bir çocuk gibi, Türk köylüsüne asırlardan beri yuva olan Anadolu'ya, köylüye sığınmaktan başka çare kalmamıştı.

Ananın boynuna sarılarak kuvvet toplamak, sonra ayaklanmak veya onun merhamet kokan sıcak kucağında ölmek lazım geliyordu. Alın yazısı bu şekli almıştı.

Kurtuluş Savaşlarından Bugüne Kadar Köy İşleri ve Köylü

Bu korkunç ve karanlık manzaranın içinde bunalan ateşe hücum edecek kadar cesur, idealist ve canlı Türk çocuklarından bir kısmı Anadolu'da ayaklandı. Onlar, tırnaklarıyla siperler kazarak, yumruklarıyla süngüyü ve mitralyözü karşılayarak Türklere vatan olabilecek bir toprak parçası kurtarmak, memleketin çökmesine sebep olan hadiseleri ortadan kaldırmak, rolleri menfi müesseseleri yıkmak ve soysuzlaşmış kişileri yok etmek istediler. Halbuki her işte kullanılacak insan malzemesi, harpten yeni çıktığı için manen ve maddeten bitkin bir halde idi. Birbirinden korkunç hadiseler görmüş ve geçirmiş olan bu nesiller hayattan bıkmışlardı. Fakat ayaklanan vatanperverlerin bekleyecek vakitleri yoktu. İnönü, Sakarya ve Dumlupınar'da yabancı düşmanlarla ve memleketin birçok yerlerinde de bu düşmanlarla birleşmiş menfi Osmanlı münevverlerinin temsilcileriyle savaşmaya başladılar. Yorgun, bezgin ve bitkin bir halde ocağının başına henüz dönmüş Anadolu köylüleri, bu savaşların hepsinde, hiçbir milletin tarihinin yazamadığı kahramanlıkları gösterdiler.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Kanları temiz, tarihsel meziyetleri eksilmemiş, fedakâr Türkler, kurtuluş mücadelelerinin hepsinden galip ve muzaffer çıktılar, mukadderatı yendiler. Büyük, cesur ve ülkülü kumandanlarla kahramanlar sayesinde "Milletin makûs talihi değişti". Düşman kaçtı. Müstebit[15] ve hilekâr Osmanlı münevverleri maskelerini takınarak birer köşeye sindiler, yeni fırsatlar beklemeye başladılar.

Zafer güneşinin bol ışıkları, vatanın en ıssız köylerine kadar uzandı. Kahraman ve fedakâr işadamları, bu ışıkların altında bütün renklerini, olduğu gibi gösteren, kurtarılmış vatana baktıkları zaman, önlerinde, gelecek nesilleri bile yıpratacak kadar çok ve büyük davalar, işler ve meseleler durduğunu gördüler: Köyler yıkıktı; memleket ıssızlaşmış, hayat sönmüştü. Bütün ümitler, yeniden yetişecek nesillerle bu savaşlarda kahramanca çarpıştıktan sonra ocağının başına dönen kıymetlerin etrafında toplanıyordu.

İstanbul'da, kertenkele kuyruğu gibi, can çekişen Osmanlı hükümeti, son günlerini yaşıyordu. Ankara'da, yeni kurulmaya çalışan devletin önemli işlerinin başına, milli mücadele mektebinde yetişmiş dinç, idealist, cesur ve çalışkan kahramanlar geldiler. Çetin ve nazik safhalar geçiren birçok didinmeler sonunda, milli hükümetin hudutları tespit edildi. İmparatorluk devrinde ve muhtelif zamanlarda Türk'ün kollarına, ayaklarına vurulmuş olan kapitülasyon zincirleri koparılıp atıldı. İşte bu dekor içinde Cumhuriyet ilan edildi. Şimdi 24 yaşına giren gençler, o zaman hür bir memleketin çocukları olarak yeni doğmuşlardı.

Bundan sonra, onlar için çalışılacaktı; bahtiyar olmanın sırları aranılacaktı; el ele, kalp kalbe, kafa kafaya verilerek tek bir vücut gibi yaşanılacak, saadet, bu gidişle bulunacaktı. Münevver, halk ve köylü ayrılığı kalmayacaktı. Mukadderat birliği kurulacaktı. Cumhuriyet ve onun yetiştirdiği nesiller, her türlü tehlikelinin suikastından korunacaktı. Tek bir vücut gibi yaşanılacak, saadet bu gidişte bulunacaktı. Memleket, baştan başa, yeniden imar edilecekti. Sönmüş olan hayata can katılacaktı. Kurtuluş savaşlarında kan dökenlerin, inkılap hareketlerine emek verenlerin hakları

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

15 [Despot].

ödenecekti. Devrimiz uygarlığının bütün silahları ile mücehhez[16] bir hale gelinecekti. Türk'ün tarihi ve hayatıyla mütenasip[17] bir kültür yaratılacaktı. Müstaitlere,[18] çalışkanlara hakları verilecekti. İmparatorluk devrinde olduğu gibi, ezen ve ezilen, sömüren ve sömürülen sınıflar bulunmayacaktı. Başka milletlerle aynı tempo ile konuşularak barış havası yaratılacaktı. Yorgun insanlar; dinlenmek, işlerini ve geçimlerini yoluna koymak, çocuk yetiştirmek fırsatına kavuşturulacaklardı. Çağımızın yeni medeniyeti bir bütün olarak kabul edilecekti. Diri bir millet yaratılacaktı. Her işte halktan ve köylüden kuvvet alınacaktı. Bu kuvvetlere, devletin bünyesinde yer verilecekti. İmparatorluğun yıkılmış olan hayat ve devlet nizamı yerine yepyeni bir nizam konacaktı. Cumhuriyet, bu demekti.

Bunların hepsini kısa bir zaman içinde başarabilmek cemiyetin bünyesinden yeni kıymetler bulup çıkarmaya bağlıydı. Her işe temel ve malzeme olabilecek madde köye gömülü idi. Köy ve tabiat bütün cevherlerini henüz içlerinde saklıyorlardı. Bundan evvelki devirlerde olduğu gibi, köylüyü değil, tabiatı emmek gerekti. Devrim, en müsait şartları bularak yeni insan tipleri yaratmaya mecburdu. Çünkü bu işler, korkak, müteredditi,[19] zayıf, hareketsiz, sönük, realiteden habersiz, bilgisiz insanların yapamayacakları kadar çetin ve girift bir karakter arz ediyorlardı.

İnkılapçılar, ellerindeki bütün vasıtaları, tahammüllerinin fevkindeki[20] işlerde kullanmaya ve bu işleri başarabilecek kabiliyetteki yeni nesilleri yetiştirmeye mecburlardı.

"Her vasıtadan, yalnız ve ancak, Türk milletini medeni cihanda layık olduğu mevkie yükseltmek ve Türk Cumhuriyeti'ni sarsılmaz temelleri üzerinde, her gün, daha ziyade takviye etmek ve bunun için de, istibdat fikrini öldürmek..." için istifade edilecekti.

Yeni kuvvetler yetiştirilinceye kadar mevcuda cazibeli, şümullü[21] ve canlı hedefler gösterilerek harekete geçilmek isteniyordu.

16 [donatılmış].
17 [uygun].
18 [Yeteneklilere].
19 [tereddütlü].
20 [üstündeki].
21 [kapsamlı].

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Halka büyük gayretler sarf edilecek olursa yakın bir zamanda saadete kavuşulacağı müjdeleniyordu. Sık sık milli ve yeni ülküleri aydınlatan parolalar veriliyordu. Nihayet, canlı ve sert, efsanevi hamlelerle işe başlandı. Evvela imparatorluğun mirası olan ve göze batan engeller ortadan kaldırıldı. Sonra Cumhuriyet'i emniyet altına alacak tedbirler arandı. En zaruri imar işlerinin temelleri atıldı. Ekonomik hayatı durgunlaştıran istikametlendirici mali ve milli müesseseler kuruldu. Milli sanayiin belkemiği telakki edilen fabrikaların inşasına başlandı. Kültür müesseselerinin sayıları çoğaltıldı. Tarih ve dil bakımlarından hayat telakkileri ayrı yeni nesilleri, aynı ülkülere bağlı insanlar olarak yetiştirilmeye teşebbüs edildi. Cam, çelik, saman, kan, paçavra ve toprak kadar birbirinden ayrı insanlardan "sınıfsız bir cemiyet" teşkiline doğru gidildi. Hayatın her alanını ilgilendiren meseleler düşünülmeye girişildi. Birbiri arkasına ve süratle; iyiye, doğruya, güzele doğru gidilmek isteniyordu. Cumhuriyetçilik, Halkçılık, Milliyetçilik, Devletçilik, İnkılapçılık, Laiklik manivelaları ana prensipler haline konularak hayata yeni imkânlar yaratma çareleri aranıyordu.

Bu yeni hareketlerle bezenen genç Cumhuriyet'in ışıkları çok geçmeden etrafı aydınlatmaya başlamıştı. Anadolu asırlardan beri çektiği eşkıya ve mültezim zulmünden kurtarılmıştı. Artık köylü, askere gidince normal hizmet zamanını bitirir bitirmez işinin başına dönebiliyordu. Bütün köylerde, Cumhuriyet devrinde doğan küçük çocuklar, imrenilecek kadar çoğalıyorlardı. Köylülerin bir asırdan beri solgunlaşan renkleri bakır kırmızısına dönüyordu. Yüzlerine kan gelmeye başlayan bu cılız insanlar, şahıslarına ait en hayati ihtiyaçları düşünmeden, modern müesseselerin kurulmalarına yarayacak paraları verebiliyorlardı. Bu paralarla genel hayatın gelişmesi, ilerlemesi bakımından kan damarı vazifesini görecek anayollar, hastaneler, okullar, fabrikalar, halkevleri gibi müesseseler durmadan yapılıyor, milli savunma araçları çoğaltılıyordu.

Gelecek bütün nesillerin takdis ederek[22] anacakları bu işlerin tahakkuk ettirilmeleri, memleketin umumi rengini ve bu arada

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

22 [kutsayarak].

köylülerin hayat telakkilerini de değiştiriyordu. Daha iyi yaşamak, daha güzele doğru ilerlemek hevesi, güzel bir kokunun yayılışı gibi her tarafa yayılıyordu. Koşacak çifti olmayan köylülerin bir kısmı bir çift hayvana kavuşuyor, bozkırlar sökülerek tarla yapılmak isteniyordu.

Osmanlı münevverlerinin bir gece misafir olarak bile kalmak istemedikleri bu ıssız köylere kadar sokularak Cumhuriyet'in getirdiği yeni kıymetleri halka mal etmeye çalışan genç öğretmenler, eğitmenler, doktorlar, mühendisler, mimarlar, sağlık memurları bin bir zorluğu yenerek, tabiatla ve sosyal hayatın engelleriyle çarpışa çarpışa çalışıyorlardı. Bu idealist gençlerin olağanüstü başarıları sayesinde 20 sene evvel; memleketimizde tahakkuku imkânsız telakki edilen işlerden bazılarının en ıssız köylerde bile realize edildiği görünüyordu. Binlerce yıldır insanlara geçit vermeyen azgın suların üzerine köprüler kuruluyor, sarp vadilerden tren yolları geçiriliyordu. Her biri ayrı ve köhne bir telakkinin kurbanı olarak birbiriyle irtibatı kesilmiş asker kümeleri gibi bir hale gelen millet, yekpare bir kitle olmaya başlıyordu. Yabani otlardan başka hiçbir canlı mahluka rast gelinmeyen steplerin üstüne yeni yeni göçmen köyleri kuruluyordu. En az iki yüz seneden beri; yıkıcı, zalim ve emici bir medeniyetin menfi bütün tesirlerine; insafsız bir idareci sınıfın bütün zulümlerine maruz kalmış memleketi, her türlü belalardan ve dertlerden kurtarmak kolay bir iş değildi. Fakat ne yapıp yapıp evvela geri düşüncelileri, sonra yeni hayata set çeken ve onu köstekleyen engelleri yenmek ve ondan sonra da tabiatı emebildiğimiz kadar emmek, saadeti bu noktada aramak lazım geliyordu. Bunun için yapılması lazım gelen işler de günden güne çoğalıyordu. İdealleri sarsılmayan Cumhuriyetçiler, bir düğüm çözüldükçe ötekinin daha kolay çözüleceğini zannediyorlardı. Hızı durdurmamak lazımdı. Zengin, temiz bir kaynaktan kuvvet ve ilham almak icap ediyordu. İşte bu, kolay kolay bulunamıyordu. Zaman zaman elemansızlık, parasızlık, vasıtasızlık sıkıntıları baş gösteriyordu. Zaruretlerin, adamsızlığın devleti idare edenleri sıkışık duruma soktuğu zamanlar oluyordu. Güvenilecek insan sayısı kıttı.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Hakiki münevver ve işadamı zannedilerek, güvenilerek iş başına getirilen yarı aydınlardan bazılarının artık işe yaramadıkları anlaşılıyordu. Bu gibilerin ortaya çıkardıkları aşırma ilim teşebbüs ettiği işlerin çoğunda müspet yerine menfi sonuçlarla karşılaşmaya başlamıştı; cesurca bir hareketle gerçeğe dönmek lazım geliyordu. Fakat başarı ile sona erdirilemeyen işlerle ilgililer, sahneye yeni projeler koyuyorlardı.

Bu arada, atmosferi müsait bulan, bin bir bahane ve vesileler icat ederek Cumhuriyetçilerin bir kısmının kafalarını çelmeye muvaffak olan menfi Osmanlı münevverleri ile onların düşünüşlerini tevarüs edenler de[23] yavaş yavaş rol sahibi oluyorlardı. Bunlardan bakanlık sandalyesine kadar tırmanarak yuvarlananlar, bir mali kurumun idare meclisi üyeliğine gelerek gizlenenler vardı.

İdeoloji ve zihniyet itibariyle Cumhuriyetçilerden ayrılan, onların getirdikleri yeni kıymetleri benimsemeyen, fakat bunu açığa vurmamaya çok dikkat eden bu kurnaz, maskeli tipler, bazı işlerin başına gelince yavaş yavaş işlerin renkleri değişti. Realiteye hiç değer vermeden çalışan bu tip insanların kıymet ölçüleri Cumhuriyet'e kanını ve canını vermeyi göze alarak çalışanların ölçülerinden ayrılıyordu. Halbuki Cumhuriyet henüz her işin başına getirebileceği ve kendi malı addedebileceği nesilleri yetiştirememişti. Onun için önemli işlerde ve meselelerde dümenin katiyen Cumhuriyet'e inanmayanların eline verilmemesi lazımdı. İşlerin şeklinden ve teferruatından ziyade manalarına, daha uzun müddet dikkat etmek mecburiyeti vardı. Cihan Harbi, milli mücadele ve inkılap hareketleri gibi büyük imtihanlarda sınanmış kıymetleri; espri şampiyonluğu yaparak, hikâyeler anlatarak, birkaç kitap neşrederek veya makale, şiir gibi aldatıcı yazılar yazarak sahte şöhret yapmış kimselerin veya bu gibilerin ileriye sürdükleri desteklilerin ve tavsiyelerle tutunabilenlerin, akrabalık ve ahbaplık esasına dayanarak mevki kapanların emirleri altına koymamak lazımdı. İş başına getirilecek elemanı; "karakteri, zihniyeti ve işi başarma kabiliyeti bakımlarından seçmek" ve onlara salahiyetler[24]

23 [miras alanlar da].
24 [yetkiler].

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

vererek, itimat ederek çalıştırmak, başarılı işler gösterenleri iftiralara, jurnalciliğe kurban ederek harcamamak icap ediyordu. Bir taraftan da ne yapıp yapıp zengin, emin bir kaynağa kol atmak lazım geliyordu. Bu da köydü. Orada malzeme olarak aranılanın hepsi bulunabilecekti.

Fakat Osmanlı münevverlerinin hiç kıymet vermedikleri köy, Cumhuriyet devri işlerinde rey sahibi olmaya başlayan ve Osmanlı zihniyetini terk edemeyen yarı aydınların bir kısmı için de henüz meçhuldü. Çünkü onların kaynakları ve terbiye edildikleri yer köy değildi. Onlar, köyün ne müthiş bir kuvvet ve ilham yatağı olduğunun farkında değillerdi. Kendileri şehir mekteplerinde yetiştirilmiş ve o muhitte terbiye edilmiş müstereddit, korkak, yorgun ve meşakkate tahammül edemeyen tipler oldukları için köylüleri de böyle, hatta daha kötü zannediyorlardı. Bu tip münevverler; hayatı kitap vasıtasıyla görmeyi öğrenmişlerdi. Hükümlerini, kararlarını, projelerini besleyen yegâne kuvvet kitaplardan toplayabildikleri sahte, cilalı, cazibeli fakat köksüz malumattı. Onlar, yabancı damgalı ve aşırma bilgilerini elverişli pazarlar bularak sürmeyi biliyorlardı. Gerçi içlerinden bir kısmı hayata atıldıktan ve memleket realiteleriyle karşılaştıktan sonra iradelerini çelikleştirmeyi, tabiata hücum ederek çalışmak lazım geldiğini öğrenebiliyorlardı. Fakat bu gibiler, ıssız küçük kasabalarda veya şehirlerde arka plandaki işlerde, mensup olduğu kıt'a ile irtibatını kaybetmiş dağınık kuvvetler halinde kalıyorlardı.

Başkalarını, bilhassa salahiyet ve iktidarı elinde taşıyanları kandıracak kuvvette kurnazlık yapabilecek kabiliyettekiler ne yapıp yapıp büyük şehir melcelerine[25] sığınıyorlardı. İradeleri kırılmış, hamle kuvvetleri tükenmiş insanların da biriktikleri bu sayıları az ve belli durgun şehirlerde atmosfer, Osmanlı kuvvetlerinin mantalitelerini yaymalarına ve başkalarına aşılamalarına çok müsaitti. Bu bulanık ve sıkıntılı hava; temeli, şümullü ve memleketin bünyesine uygun birçok önemli işlerin kökten, süratle halledilmelerini geciktiriyordu. Hele halk tabakalarına ve köylülere mal edilmeleri lazım gelen işler, bu işleri cesaretle ileri sürebilecek ve başarabile-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

25 [sığınaklarına].

cek evsafta yeni eleman henüz yetiştirilemediği için, etrafa kolay kolay dal budak salamıyordu. Buna mukabil bir meseleyi şöyle böyle yapabildiği zaman yapıldı veya tamamen başarıldı zanneden, hayata imkân yaratmanın zevkini duymayan, rutinin ve bürokrasinin zincirlerini kıramayan kitabi münevverler çoğalıyor ve dileklerinin bir kısmını olsun yaptırabiliyorlardı.

Onlar; realize edilmesini istemedikleri işleri, öldüreceklerini bildikleri komisyonlara havale ettirerek veya hedeflerini, istikametlerini değiştirerek geciktirebiliyorlardı. İstemedikleri işlerde başarı gösterenleri türlü oyunlarla yerlerinden uzaklaştırabiliyorlardı. Medrese kapanmış, fakat müderrislerden[26] bir kısmı başka namlara ve şekillere bürünerek faaliyete geçebilmişlerdi. Sarığın yerine silindir şapka, cübbenin yerine frak kolayca geçebiliyordu. Tahakkuku istenilmeyen bazı teşebbüslere ne yapıp yapıp köstek takmanın yolları bulunuyordu. Menfi münevverlerin, hakikati saklayıp fenayı iyi, müspeti menfi ve yerine göre bunların aksini göstermeye teşebbüs edecek kadar cüretlendikleri zamanlar oluyordu. Cumhuriyet devrinde vakit vakit karşılaşılan talihsizlik budur. Onun etkilerinden ne zaman kurtulmanın mümkün olabileceğini kestirmek kolay değildir. Bu zihniyet, anlaşılmaya muhtaç köyün olduğu gibi anlaşılmasını ve ona göre iş yapılmasını geciktirmiştir.

Esasen Tanzimat'tan beri yarı münevverin ve menfi insanın oynadığı en mühim rol de bu idi. O, realiteden korkan, onu mütemadiyen tahrif eden, her meseleyi zamana göre cilalayarak ürkülmeyecek şekilde göstermeye çalışan korkunç bir tipti. Bu tip enerjisini her türlü ahvale intibak ettirmeye ve amirlere kuvvetlilere hoş görünmeye sarf ediyordu. Onun bu hali kuvvetlilerin kollarını bağlamaya kâfi geliyordu. İki asırdan beri geçirdiğimiz bütün felaketlerin en mühim sebebi, realiteyi, yani memleketin hakiki durumunu olduğu gibi görmemekte, buna göre gerçek tedbirleri almamakta toplanıyordu.

Köyün, ilerletilmesi gereken geriliğinden söz açılsa, köylünün yoksul durumuna acınsa, sinekler gibi ölüp giden köy çocukları

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

26 [medrese hocalarından].

ölümden kurtarılmak istense, köylülerin ellerinden alınan hakları sorulsa, insanın karşısına hemen bu yarım aydın dikilir ve türlü ittihamlarla sizi lekelemeye yeltenir.

Halbuki halk, bilhassa köylü, yarı münevverden tamamen ayrı bir zihniyette idi. O, realiteyi saklamayı aklına bile getiremiyordu. Bilakis onu göremeyen veya görmek istemeyen yarı münevverlerin, bütün fikirlerinin, projelerinin hatta devşirme ilimlerinin değersizleneceğini hiç düşünmeyerek, ilmi vasfını verdikleri mesailerinin karşısına şöyle bir mütalaayla çıkıyordu:

> Bize sorarsanız, Türk köylüsünün birinci dileği geçimini yoluna koymak, olabilirse biraz da varlıklı olmaktır. Köylünün geçimi yola konamadıktan sonra ne yapılsa boştur. Bu yapılmadıkça o cahil kalmağa, esir olmağa mahkûmdur.
>
> Bizce iyi adam demek, iş gören, işi başarabilen adam demektir. İş yapmadan sadece söyleyen veya yazan insana biz iyi adam demeyiz, iş görmeyen bir insanın dürüst, akıllı olacağına da inanmayız. Böyle insanların bir milleti iyi yola götürdükleri görülmemiştir.
>
> Beceriksiz insanlar, memleketlerini sevdiklerini söylerler ama bu boş ve havada bir sevgidir. Çalışan, iş gören insanlar böylelerini sevmezler. Bizce köylü ile iş göremeyen okur yazarlar arasındaki ayrılığın sebebi de budur.
>
> Memleket işleri yalnız yazıp çizmekle, nutuklar vermekle yürütülemez. Köyün içine girmeli, oradaki yoksulluklar giderilinceye kadar bizim gibi onlara katlanmalı, köylünün başına üşüşen dertleri elbirliği ile ortadan kaldırmalı. Bizimle hem dert, hem de sevinç ortağı olmalı.
>
> Bizim işlerimizi düzeltebilmek için, bizim bildiklerimizi bilmeli, bizim yaptıklarımızı yapabilmeli. Halkın yapamadığını hiç kimse yapamaz, hele sadece okur yazarlığına güvenen hiç yapamaz.
>
> Bu laflarımızı kitaplardan öğrenerek söylemiyoruz. Bize bunları içinde doğup büyüdüğümüz, kenarında dedelerimizle babalarımızın mezarları bulunan köyde yaşayış, köyün gidişatı öğretiyor.

Bu sözlerden ve realite denilen âlemdeki bin bir olaydan çıkarılması lazım gelen hüküm şu idi: Hayat üniversitesi ve inkılap hareketleri; işine güvenerek, tabiatın içinde onunla mücadele ede ede yetişen köylüyü, gerçekten korkan aydınların karşısında, fırtınaların karşısındaki yosunlu kayalar gibi aşınmaz bir kütle haline

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

getirmişti. Münevverin ve devlet adamının en büyük vazifesi bu realiteyi görmek ve her işe girişirken buna dayanmanın çaresini bulmaktı. Bu hakikati anlayabilenler azdı. Halbuki her şeyi verimli olabilecek bir şekilde başarabilmek için toplumun özünü teşkil eden hakiki köylüyü, onun yaşadığı muhiti tanımak ve onun yaptıklarını yapabilmek lazımdı.

Asırlardan beri bin türlü felakete maruz kalan, buna rağmen hayatın karşısında paslı bir çelik gibi durmasını bilen köylü; kendine göre duyan, hayatı yenmeye çalışan, işine dayanarak yaşayan, faziletlerine güvenen, bazı sıkıntılarına rağmen hayatı seven, çoğalmaktan hoşlanan, hastalığı ve ölümü, sağlık ve doğum gibi tabii gören, haksızlığa çok üzülen, savaşlarda düşmanla harikulade bir şekilde çarpışan, iyi idare edildiği ve yetiştirildiği takdirde her işi başarabilen bir insandı. Bu kıymeti her işte kullanmak mümkündü.

İş adamı bulamamak, parasızlık ve vasıtasızlık sıkıntıları çekmek gibi dertlerle sarılı bulunanlar için, ayaklarının dibinde duran böyle bir cevherin mevcudiyetini fark edememek büyük bir talihsizlikten başka bir şey değildi.

Kitabi bir terbiyeyle yetişmiş yarı münevverler, köylüyü ancak kendilerine benzetildikten sonra bir kıymet haline gelebilecek zannediyorlardı. Halbuki karakter, iş yapma kabiliyeti, zihniyet bakımından köylünün onlara benzemesinin, memleket için en büyük felaketlerden biri olacağını idrak etmek lazımdı.

Köylünün yarı münevverlere benzemesi onun da hayattan ve tabiattan korkan, çoğalmaktan çekinen, haksızlık karşısında sinen, yenemeyeceği hadiselerde zekâ oyunlarına sapan, başkalarına dayanarak yaşamak isteyen, büyük şehirlere sığınmaktan zevk duyan, reelin zevkine varamadan fantaziler peşinde koşan bir insan haline gelmesi demekti.

İdealist Cumhuriyeçilerin hiçbir şeyden korkmaksızın başladıkları ve behemehal[27] gerçekleştirmek istedikleri memleket işleri, bu karakterdeki insanların hiç el süremeyecekleri kadar çetin, gi-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

27 [her durumda].

rift ve mürekkep bir hale gelmişti. Buna rağmen bazen inanmayan, fakat inanır gibi görünen ikiyüzlü, mariz[28] insanların bu işlere el koydukları zamanlar da olmuştur.

Bütün müşküllerine rağmen hayatı yenmek, ona imkânlar yaratmak, çağımız medeniyetini gerçekleştirmek ve cihazlarını süratle bütün köylerimize kadar götürmek mecburiyeti vardır. Cumhuriyet devri, başta büyük İNÖNÜ olmak üzere bu hakikate inanan ve bu uğurda çalışmak isteyen insanların sayılarını çoğaltmıştır. Köyün en büyük kazancı da bu olmuştur. Bu inanış ve kazanç hakiki aydınların köy için çalışmalarına yardım etmiştir. Çalışacakların sayılarını da çok artıracaktır.

Köy Meselesinin Geleceği

Nüfusunun yüzde sekseni köylerde yaşayan bir millet için bilinmesi ve memleket bu karakterini muhafaza ettiği müddetçe hiç hatırdan çıkarılmaması lazım gelen en büyük ve basit hakikat, köyün her işe temel olması lazım geldiğidir.

Köye dayanmayan hiçbir teşkilatın verimli, faydalı olmasına imkân yoktur. Köyden kuvvet almayan hiçbir iş normal bir şekilde inkişaf ettirilemez.[29] Köylünün katılmayacağı hiçbir hareketin güzel ve kuvvetli olması mümkün değildir. Köylüsüz yeni bir medeniyet yaratılamaz, devam ettirilemez. Köylüyü bir kıymet olarak almayan, köye müteveccih[30] her teşebbüs, şehir ve kasabadan dışarı çıkamaz. Köylüye güvenilmeden kurulan ve doğrudan doğruya köyün faydalanmasını hedef bilen bir teşkilattaki bütün insanlar, bulundukları yerlerde alaka celp etmeyen; manası bilinmeyen, lüzumsuz birer heykelden farksız kalmaya mahkûmdurlar.

Köy güzelleşmedikçe bütün memleket güzelleştirilemez. Köy canlanmadıkça memleketin umumi hayatı canlanamaz. Köy çiçeklendirilmedikçe kasaba ve şehirler çiçeklenemezler. Köylü gülmedikçe şehirli de gülemez. Köylü doymadıkça millet doyamaz.

28 [hastalıklı].
29 [geliştirilemez].
30 [yönelen].

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Köylü topraksız kalırsa şehirli halkın da büyük çoğunluğu evsiz ve yurtsuz kalır.

Köy hastalıklı ise memleket de hastalıklı demektir. Köylünün gözleri trahomlu ise kasabalı da trahomlu olur. Köyde anormal ölümler çoğalırsa, şehirlerde de çoğalır. Köyde mezarlıklar büyürse kasabalarda da büyür. Köylü sıhhati, gürbüz, neşeli bir hale gelmedikçe şehirli de gelemez.

Köylü köleleşirse millet de köle olur. Köylü sürünürse millet de sürünmeye mahkûmdur. Köylü çıplak kalırsa şehirli de çıplak kalır. Köylü, ekmeğine kepek katarsa kasabalı da bunu yapmaya mecbur olur. Köye dayanılmazsa, dayanılacak temel bulunamaz. "Halkçılık" ve "Milliyetçilik" demek, manivela rolü görecek bu iki ana prensibe, halka ve köylüye dayanarak bu telakkileri tahakkuk ettirmek demektir.

Şimdi bu açık ve basit hakikatleri göz önünde tutarak varlığımızın korunması, yaşamamızın sağlanması, köyle şehir arasındaki farkların ortadan kalkması için kısa bir zaman içinde köy işleri sahasında behemehal[31] başarılmaları lazım gelen ve yetişmekte olan nesillerin mühim vazifelerini teşkil edecek olan en önemli işleri de düşünelim:

a) Köylüyü, bir hayat zarureti olarak mutlaka elde etmesi lazım gelen gıda, giyecek, mesken ve iş vasıtaları gibi ihtiyaçlarını normal bir şekilde temin edebilecek hale getirmek.

b) Cumhuriyet'in ana prensip olarak ortaya attığı yeni değerleri köylü vatandaşlar arasına da yayarak onlara mal etmek.

c) Köylerde tatbik edilecek hukuki, mali ve ekonomik mahiyetteki bütün işleri, köyün bünyesine uygun bir hale getirerek normalleştirmek ve verimli kılmak.

d) Köylüleri iyi bir üretici ve memleket sanayii için güvenilebilir birer müstehlik haline getirmek ve onları uzun bir maziden sürükleyip getirdikleri menfi hayat telakkilerinden, ümmet devrinin aşıladığı âdetlerden kurtararak yeni hayatın iş şartlarına göre hareket edebilecek duruma getirerek yaşama heveslerini ve ihtiraslarını artırmak.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

31 [her durumda].

Bunlar yapılmadıkça köyün rengi değişmez, yüzü gülmez. Bunlar diğer bütün işlere temel teşkil ederler. Daha önemli işler ancak bu temelin üstünde tutunabilirler. Bu temeli atmadan köylüyü kitabi bilgi ile beslemeye, nazariyelerle eğitmeye kalkmak doğru değildir.

Köy imar edilmeyince memleketin bayındırlaşması mümkün olamaz. Köylü topraksız, aletsiz kalırsa sürünmeye mahkûmdur. Milletin fukara kalmasının hakiki sebebi budur. Köy varlıklı olmazsa millet zengin olamaz.

Köylü adalet şarabını içerek zevkini duymazsa, temeli sağlam bir hukuk teşkilatı kurulamaz. Milli hayatın ve öz kültürümüzün kıymetleriyle örtülü bir hukuk cihazı yaratılmazsa hukuki müeyyideler, istismar eden tabakanın elinde köylüyü soyma, ezme, yıpratma, çökertme vasıtası olmaya mahkûmdur.

Toprakla insan, vatandaşla iş, servetle vatandaş arasındaki münasebetler ahenkli bir şekilde kurulamayacak olursa, umumi hayatın akışına yol olan bütün kanallar tıkalı kalmaya mahkûmdur.

Köylü, şuurlanacak şekilde okutulmazsa, köylünün arasına yeni kıymetler yayılmazsa inkılap şehrin dışına çıkamaz ve kökleşemez.

"Cumhuriyetçilik" ve "Devletçilik" demek insanla hayat, hayatla tabiat, cemiyetle fert, fertle devlet, vatandaşla hükümet arasındaki münasebetleri memleket realitelerine ve öz kültürümüzün yarattığı, milletin iliklerine kadar işlemiş değerlere göre kurmak; bu ana prensiplere dayanarak, üzerinde yaşanılan tabiatın unsurlarından geniş ölçüde faydalanabilmek, ardı ardına ve hiç tükenmeyen hayat imkânları yaratmak, fertlerin yapamayacakları hatta tahayyül bile edemeyecekleri iyi ve güzel şeyleri tahakkuk ettirmek demektir. Köylü halkın hayat standardı yükseltilmedikçe memleketin hayat seviyesi yükselemez, Devletçilik nazariye olarak kalır.

Her normal insanın yapılmasını isteyeceği ve tahakkuk ettirilmesinden zevk duyacağı bu işleri yapmak mecburiyetiyle karşılaşacak yeni nesiller; sadece kitabi mesaiye dayanarak vaz etmek, bu mevzuları komisyonlarda konuşmak, kâğıda yazılmaktan daha ileri gitmeyen kararlar haline getirmek yolunu tutacak olurlarsa onları canlı bir hareketle gerçekleştirme alanına sevk etmek

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

isteyenler, yenilmez direnmeler ve engellerle karşılaşırlar. Birçok işler, üzerlerine birer ilmi damgası basılarak dosyalarda yıllarca uyumaya mahkûm edilmek istenilir. O zaman, en az yüz seneden beri, teşhis edilmemiş bir mikrop gibi Türk cemiyetini içinden kemirerek mütemadiyen eritmeye çalışan ve hiçbir kıymete inanmayan menfi insan yeni yetişen nesli de zehirler. O takdirde, halkla ve köylü ile mukadderat birliği kurarak hayat imkânları yaratılamaz. Yetişmekte olan genç nesillerin bu acı hakikatleri bilmeleri lazımdır. Hakiki Cumhuriyetçiler işte böyle müşkül şartları bile yenerek iş başarabilenlerdir.

Gelecek nesiller tarafından bilinmesi lazım gelen başka hakikatler daha vardır. Bunları, bir günahkârın itirafı gibi irkilmeden açıklamak lazımdır.

Toprağı altın yapanların, steplere demirden yollar döşeyenlerin, dağları yaranların, çeliği ve demiri kalıba dökenlerin, motorla havalarda uçabilenlerin, mikroplarla savaşarak ölümü yenebilenlerin devrinde yaşayacak nesiller; sadece kitapta yer göstermesini bilen modern softaya, realite ile alakası bulunmayan mevzuları tekrarlayan geveze konferansçıya hiçbir sahada güvenmemelidir.

Genç nesillerin, memleketin muhtaç olduğu hakiki aydınları ve işadamlarını yetiştireceği yerde, eline bir diploma vererek parazit gibi devletin sırtına yapışmak isteyen yarı münevveri yetiştiren formasyon müesseselerinin menfi rolleri üzerinde durmaları da lazımdır.

Memlekette hakiki iktidar ve başarı tapınılacak bir kıymet haline gelmeli, aciz ve beceriksizlerden nefret edilmelidir. Bu da ancak, hayat imkânları yaratacak ve milli bünyenin meflüç[32] kalmasına sebebiyet veren mikropları yok edecek operasyonları göze almakla mümkündür. "İnkılapçılık" demek, uzviyet normal bir şekle gelinceye, mukadderi ve tabiatı yenebilecek kudreti buluncaya kadar korkmadan ve mütemadiyen operasyon yapmak demektir.

Bütün bu işler; hurafeyi bilmeyen, talihini kadere bağlayan, dinsel inançlardan ümit beklemeyen, buna mukabil iradesine ve iş yapma kudretine güvenen, hiçbir hareketinde ve düşüncesinde

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

32 [felçli].

darlaşmayan, iyi fikir nereden gelirse gelsin onu saygıyla karşılayan, göğsünün altında her zaman vicdan denilen bir Allah taşıyan "layık" vatandaşlarla tahakkuk ettirilebilirler. İşte o zaman hem modern ve canlı millet yaratılır, hem de hakiki münevver vatandaşlar yetiştirilmiş olur.

Rejimi, Osmanlı münevverleri ile onların mantalitelerini tevarüs ederek[33] Osmanlılaşmaya yeltenecek yarı münevverlerin suikastından koruyacak tedbirler almayı hiç ihmal etmemek gerektir. Onun için köy kaynağından, hayata daha kuvvetli bağlarla bağlı, çağımız uygarlığının işlerini başarmaya daha müsait, taze elemanı bol bol alarak ve onları karakterlerini bozmayacak müesseselerde yetiştirerek bu kabil insanlardan Cumhuriyet'i besleyecek ve gürbüzleştirecek, memleketi saadet yuvası haline getirecek, hakiki aydın işadamlarını yetiştirmek lazımdır.

Yeni nesiller, Cumhuriyet'in saadetinden başka bir şey düşünmeyen, mazinin kötü mirasları ile bünyelerini henüz zehirlenmemiş olan genç köylüleri ve karakterleri onlardan farklı olmayan halk çocuklarını, olgun vatandaşlar haline getirerek iş başına geçirmenin çarelerini bulmalıdırlar. Köy kaynağından temiz süt emmiş olan, tabiatla çarpışa çarpışa iradeleri çelikleşmiş bulunan bu gençler; insan kırıcı hastalıklardan, yoksulluklardan başlayarak bütün dertlilerin dertlerini –iğrenilecek şekilde şahsi menfaatler temin etmeye uğraşmaksızın– kökünden kazıyıp atabilirler. Tıkanan kanalları açarak hayata can katabilirler. Yüzyıllardır insanlara yol vermeyen dağların üzerinden ve vadilerin içinden yollar geçirebilirler. Steplerin ortalarına ve dağların tepelerine sıhhat, kültür müesseseleri kurabilirler. Kartalların sesleri işitilen ıssız Anadolu yaylalarında, tabiatın en güzel yerlerine yerleşmiş modern üniversitelerden memleket realitelerini öğrenerek çıkanların gür seslerini işitir, şarkılarını dinleyebilirler. Küçük yaştan itibaren halk kütlesinin ve tabiatın içinde onunla mücadele ede ede büyümüş bu çocuklar; sırlarını bildikleri toprağı, dağları, suları, nehirleri ve denizleri emirlerinin altına alabilir, bunların eserlerini yazabilirler. Modern hayat ve kültür ancak böyle sağlam bir temel

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

33 [miras alarak].

üzerine kurulduğu takdirde verimli olabilir. Böyle insanlar hiçbir vaka karşısında alınlarını yerlere sürmezler. Engelleri korkmadan tekmeleyerek toprağa dayanan işlerine, tıpkı babaları gibi yalnız alınlarının terine ve bilekleriyle kafalarının kuvvetine güvenerek yaslayabilirler. Tabiattan ve engellerden korkmayan bu gençler; ateşe, yıldırımlara ve dalgalara kumanda eder, havalarda uçabilirler. Onlar, yaratacakları eserlerle seslerini dünyalara duyurarak kendileri öldükten sonra da yaşayabilecek değerler bırakabilirler. Yetişmekte olanların yaşamaya mecbur kalacakları medeniyetin şartları bunlar olacaktır. Onlar, saadeti ve zevki ölümle, hastalıklarla, düzensizliklerle, bulutlarla, mikroplarla, kısaca mukadderat ve tabiatla çarpışmakta onları yenmekte arayacaklardır. Hayatın karşısına erkekçe çıkmak, onlar için hayata doymamak, hiç kanmamak lazım gelecektir. O zaman Türk radyosundan saatlerce süren "yandım, yandım, yandım!" feryadı işitilmeyecektir. Gelecek yıllar ve asırlarda ancak çalışmaya, muvakkaten[34] olsun, son vermek mecburiyetini doğuracak uyku saatlerinin yaklaşmasından ıstırap duyacak kadar dinamik nesiller için hayat hakkı tanınacaktır. İnsanları değil, tabiatı emmek esası üzerine kurulan, meftun olunacak bir uygarlık doğacaktır. Devletin bütün kuvvetlerini, bu ülküye doğru sevk edilen halk kütlesiyle birlikte çalışabilecek hale getirmek bir zaruret haline gelecektir. Ancak böyle bir hayat; hakiki ilmi, felsefeyi, sanatı, kültürü ve morali yaratacaktır. O zaman, realize edilemeyen, halk yığınlarının öz malı haline getirilemeyen aşırma ilime, felsefeye, sanat ve morale hayat yaratamadıkları için hiçbir değer verilmeyecektir. Gerçekleştirilmesi için çalışılmayan fikir veya idealin rüyadan farkı olmadığı anlaşılacaktır.

Cumhuriyet'in gözbebeği olan gençler! Gerçekle karşı karşıya gelin, ondan hiç korkmayın, fantaziler peşinde koşarak enerjileri yok yere israf etmeyin, ta ki içinize genişlik ve ferahlık gelsin! Birçok kıymetleri işlenmeden duran bu topraklarda mesut olmanın sırlarını bulun!

34 [bir süreliğine].

Felsefe, sanat, müzik, ilim, teknik, hayattan korkmayan, onu seven, ona kayıtsız ve şartsız ihtirasla bağlanabilen insanlarla yaratılır. Yeni kültür hayatı, yeni hayat telakkilerine göre teşkilatlanmış yeni insanlarla beslenir, özleyeceğiniz, kavuşmak isteyeceğiniz âlem bu olmalı! Onun için içinde bütün varlıkları ve hayat imkânlarını saklayan köye, halka dönün, bu tükenmez kaynaktan kuvvet, ilham ve fikir alın, temele dayanın, bu mukaddes varlığı teşkilatlandırarak ona devletin bünyesinde hakiki yerini verin! Bir milletin yenilmez kuvvetinin, harikalar yaratmaya en elverişli özünün, kabiliyetlerinin köy kaynağında olduğunu bilin! Köylünün ve halkın her türlü fedakârlıklarına, meşakkatlerine ve zevklerine katılmak şartıyla hakiki münevverlerden, sanatkârlardan ve devlet adamlarından bekleyeceği hayat, her zaman bu olacaktır. Cumhuriyet sizlere böyle bir hayata koşabilmek imkânlarını hazırlayan kutsal bir varlıktır.

Gençlere "bugünkü medeniyette asıl lazım olan temel ve hassa"nın, "muntazam, metodik ve yorulmak bilmeden çalışmak kabiliyeti" olduğunu anlatmak her vatandaşın tarihi büyük ödevini teşkil edecektir.

Şimdi, köy meselesi karşısında aydınların neler düşündüklerini inceleyerek konumuzu daha berrak bir hale getirmeye, daha etraflı bir şekilde anlamaya onun özelliklerini belirtmeye çalışalım.

II. Köy Meselesi Karşısında Aydınların Durumu

Bazı memleketlerde köy meselesi yalnızca aydınların köy telakkisine ve köy meselesi üzerindeki düşünüşlerine göre şekil alır. Köy işleri bu telakkinin şümulüne, kudretine ve derinliğine göre kavranır. Köy ve köy işleri kavramaları fikir adamının nazarında ne kadar berrak ve realiteye uygun bir hale gelirse, köyle ilgili işler de o kadar kolaylıkla ve o derece isabetli bir şekilde uygulanma alanı bulurlar.

Köy, hayatının her safhasıyla tabiatın içine gömülü bir varlıktır. Köyü anlayabilmek için tabiatı tanımak ve tabiat olaylarını onlarla doğrudan doğruya temasa gelerek kavramak lazımdır. Sadece okunarak öğrenilen tabiat bilgisi ve tabiat hadiseleri köyü anlamaya hizmet etmezler. Hayatı başlar başlamaz insanın temasa geldiği bir varlık olan tabiat, bu sık temaslara rağmen insanlar için pek meçhul kalmış, karanlıklarını muhafaza etmiş bir âlemdir. Onu ancak onunla daimi temas ve mücadele halinde olanlarla bilimsel metotlara uyarak inceleyenler tanıyabilmektedirler. Tabiatın içine gömülü kalmış Türk köyünü bütün realiteleriyle görebilmek de tabiatı yaşayarak kavramakla mümkündür.

Tabiat bilinmeyecek ve kanunlarına hükmedilmeyecek olursa, ondan korkmaktan başka çare yoktur. Beşer kendi tarihi içinde

binlerce yıl, tabiat hadiselerinden tir tir titreyerek yaşamak mecburiyetinde kalmıştır. Tabiattan korkulacak olursa onun değerlerini bulup emmek şöyle dursun, ondan faydalanmak bile mümkün olamaz. Tabiattan korkulursa muhakkak köyden de korkulur.

Tabiat olaylarının beklenilmeyen sert ve menfi tesirlerine dayanabilecek bir bünyeye, zihniyete ve psikolojiye sahip olamayanlar, bugünkü köyün menfi değil, müspet etkilerine bile dayanamazlar. İlk insanların tabiattan korktukları gibi köyden korkarlar, durumlarına buna göre şekiller verirler. Köy meselelerine temas etmeye hiç yanaşmazlar. Onun yalnız güzel taraflarını görerek ve göstererek, sadece avunurlar.

Tabiatın güzellikleri sezilemezse, tabiat sevilemezse, bir tabiat insanı olan köylü de sevilemez. Köyün ve köylünün güzellikleri tabiatın güzellikleri gibi birçok insanlar için birer sır halinde kalırlar. Tabiatın güzellikleri karşısında suni güzellikler nasıl sönük kalırsa, köy âlemi için onu bilmeden ve görmeden tasavvur, tahayyül edilen uydurma güzellikler de öyle sönük ve bayağı kalırlar. Köy sevilemediği müddetçe onu güzelleştirmeye, canlandırmaya yetecek derecede kuvvetli aksiyon ihtirasına kavuşulamaz. O, sadece bir yemlik kabul edilerek ve yiğitler kaynağı olduğu düşünülerek sevilmeye çalışılır.

Tabiatı tanımadan, tabiat hadiselerini bizzat yaşamadan ortaya atılan felsefi fikir veya sanat eseri nasıl köksüz kalırsa, köyü tanımadan serdedilecek köyle ilgili her fikir ve mütalaa da havada kalmaya mahkûmdur. Unsurlarını tabiat olayları ile köy motifleri teşkil etmeyen, buna rağmen Türk cemiyetiyle ilgilenmek isteyen fikir, hastalıklı ve temelsiz olmaya mahkûmdur.

Yalnızca köylülerin değil, beşerin hayatına yol olacak kalın çizgileri tabiat çizer. İleri cemiyetler her gün bin bir vesileyle dokunarak geçtikleri bu çizgilerin etrafını süslerler. İnsan bunu bilmeyecek veya yapamayacak derecede tabiattan uzak kalacak olursa, onun yenilmez kanunlarına adapte olamaz. Tabiata intibak edilemezse hayatı desteklemek için her türlü suni tedbirler aranır. Her neye mal olursa olsun onlara başvurulur. İnsanı, sapıtan, alnını yerlere sürterek yaşatan sebep de budur. Kendi kendine ayakta

duramayacağını fark etmiş olması insanı yerden yere çarpar ve bir çukurdan alarak ötekinin içine atar.

Tabiatın çizdiği hayat istikametleri bilinmeyecek olursa köylünün hayatının sırları anlaşılamaz. Köylünün hayatı bütün sırlarıyla anlaşılamazsa, cemiyet hayatının sırları hiç kavranamaz. Her gün karşılaştığımız hadiselerin üstüne böyle bir projektör çevirmemiz, onların sebeplerini bulmamıza kâfi gelebilir. Bu görüş, insanları aldanmadan yaşayabilen kimseler seviyesine çıkarmaya da yarar.

Binlerce yıldan beri tabiatla kucak kucağa, nefes nefese yaşayan, ondan ayrılmaz bir parça olduğunu rengi, pozu ve bakışlarıyla anlatan Türk köylüsünün nabız vuruşlarını hissedebilmek için sosyal hayatın hadiseleri ve cilveleriyle beraber insanla tabiat, tabiatla cemiyet arasındaki münasebetleri ve tabiatın derinliklerini, tabiat hadiselerinin merhametsiz veya lütufkâr oyunlarını bilmek lazımdır.

Isınma vasıtası güneş, kurunma vasıtası güneş, aydınlatma ve tedavi vasıtası güneş olan bir kitlenin hayatını izah edebilmek için güneşle insan arasındaki bağların örgülerini en ince teline kadar bilmek lazımdır. Tıpkı bunun gibi köylü ile su ve toprak arasındaki münasebetleri de zerre zerre bilmek gerektir. Yatağı ve mezarı toprak olan bir insanın hayatını sadece devşirme sosyoloji nazariyeleriyle ifade etmeye çalışmak onun hayatında bir değişiklik yapamaz. Bunun ne demek olduğu, topraktan yataklarda gecelemek ve böyle gecelerde hudutsuz göklerde oynaşan yıldızların hareketlerini seyrede seyrede köyü oradaki yaşayışı düşünmek ve hülyalara dalmakla anlaşılır.

Türk köyünün güzellikleri, çirkinlikleri, kokuları, evleri, insanları, hayvanları, kuşları, otları, çiçekleri kısaca her şeyi kendi özellikleriyle örtülüdür. Bu hususiyetler bilinmedikçe söyleneceklerin hepsi (Merih) yıldızındaki âlem ve hayat hakkında talimatname projesi hazırlamaya girişmeye benzer.

Köyü, bazı anketçiler ile istatistikçilerin yaptıkları gibi, cansız bir eşya veya bazı romancıların yazılarında geçirdikleri gibi nefret edilecek bir yer olarak mütalaa etmek hem onun hakiki bünyesini

ve çehresini görememize sebep olur hem o, bundan tasavvur edemeyeceğimiz kadar çok zararlar görür. Hele son zamanlarda ilim adamı pozu takınarak, küçük köyleri yerlerinden kaldırarak büyük köyler kurma teklifini ortaya atanlar işi korkunç bir çukura sürüklemişlerdir. Köy realitesini bir mukadderin[35] icabı olarak olduğu gibi kabul etmek, ondan sonra da onun icaplarını yılmadan, bıkmadan yapmak lazımdır. Münevverin telakkisinde bu değişikliğin husule gelmesi köye ve memlekete pek çok şeyler kazandırır.

Şimdi, aydınlara göre köy kavramını ve onların tasavvur ettikleri köye göre, teklif ettikleri mütalaaları kalın çizgileriyle gözümüzün önünden geçirelim:

1. Oldukça eski, tahminen 50-60 seneden beri devam edegelen edebi bir görüşe göre köy; evleri yeşillikler içine, şarıltıları hiç eksik olmayan akarsular arasına serpilmiş, her taraftan kuş sesleri gelen, içinde her zaman türküler veya davul sesleri duyulan, mesut insanlarla dolu bir yerdir. Bu cennette yaşayanlar sıkıntı nedir bilmezler. Hayatları bülbül ötüşlerini dinlemek, yeşil çayırlıklardaki bol kokulu güzel çiçekleri koklamakla geçer. Köy kızları ile delikanlıları çeşme başlarında aşk maceraları geçirirler. Köy insanları, hayatın en zevkli taraflarını doya doya yaşarlar. Yalnız, onların küçük bir kusurları vardır. O da, bir çocuk gibi saf oluşları. Böyle köy emilebilir.

Köyü böyle zannedenler ve tanıtmak isteyenler, onu, bu karakteri ile sahnede de göstermişlerdir. Cennetten bir parça olan bu tip köy, kendisine aktör ve seyirciler de bulmuştur. Birçok sahnelerde bu köyün düğünleri temsil edilmiştir. Mecmualarda bazı kitaplarda böyle köyü anlatan şiirler ve hikâyelere yer verilmiştir. Bu faaliyetler sonunda bir kısım insanların zihinlerinde tahayyülü bile insana zevk veren güzel bir köy örneği doğmuştur. Bu köyü tahayyül ederek esasen güzel olan bu âleme yeni güzellikler, iyilikler katmak üzere köye gidip çalışmak isteyenler ve onları teşvik edenler olmuştur. Bu kafilenin mühim bir kısmını da doktorlarla öğretmenler teşkil etmişlerdir. Köyü ezbere severek ona hizmet

35 [alın yazısının].

için yola çıkan bu idealistler kümesi, orada tahayyül ettiklerinin çoğunu bulamayınca şaşırmışlar, kırılmışlar ve bir daha köyün semtine uğramamak üzere geri dönmüşlerdir. Köycülük çalışmaları tarihinin ilk kurbanları bunlar olmuşlardır. Bu gerileyiş, köy meselelerinin fikir cephesiyle ilgilenmek isteyenleri biraz daha dikkatli davranmaya ve çalışmaya sevk etmiştir. Onun için, köy işleri ve köy terbiyesi meselesi daha geniş düşünülerek başka türlü görülmeye ve gösterilmeye çalışılmıştır. O zaman tablonun renkleri birdenbire değişmiştir.

2. Bu görüşe göre de köy susuzdur, pistir. Köylülerin çoğu açtır, hastalıklıdır. Köylü iyilikten anlamaz, son derece menfaatine düşkündür, hayattan bıkkındır, münevveri sevmez, yüzü gülmez bir mahluktur. O, hiçbir şeyi, hatta yiyip içmesini, istihsali ve para kazanmasını da bilmez. Gözleri, körlerin gözleri gibi kapalıdır. Onun için hiçbir şeyi göremez. Köylüler, ne kendilerine, ne de köylerine faydalı olabilecek hizmetlerin birini başarabilirler. Hele medeniyetin icaplarına göre yaşamak, akıllarından, bile geçmez. İşte bu tip 40.000 köy, acınacak bir şekilde memleket içine gelişigüzel serpilmiştir. Bunların %90'ında ne mektep, ne postane vardır. Buralarda yaşayan insanların konuşma ve düşünme kabiliyetleri bile tamamen körleşmiş bir haldedir. İçtimai ve ruhi seviye bu kadar dar ve basit olunca, pek tabiidir ki, iktisadi seviye de o nisbette düşkün olacaktır. Tablo bu olmakla beraber, bir de hayatın birçok zaruretleri dolayısıyla köyle ilgilenmek lazımdır. Binaenaleyh bir çare bulunmalıdır. İşte bu düşüncede olanlar veya böylelerinin fikirlerine inanarak köye hizmet etmek isteyenler de bazı tekliflerde bulunmuşlardır. Öğretmenleri de ilgilendiren bu çarelerden biri şudur:

Hiç vakit geçirmeden bilhassa sosyoloji ve felsefe bilimleriyle bezenmiş insanları bularak veya yetiştirerek, hatta icap ediyorsa bu maksatla yabancı memleketlerde bile önderler yetiştirerek köye rehber göndermek lazımdır. Onlar derhal köylülere, yaşamanın sırlarını, bir vatandaşın vazifelerini, hayatın zevkli taraflarını, düşünerek hareket etmeyi öğretmelidir. Aksi takdirde fertlerinin çoğunu köylüler teşkil eden bir cemiyetin yaşayabilmesi –ilmen– mümkün değildir.

Bu telakki ile köy lideri yetiştirme teşebbüsüne girişilmiştir. Bu gayeleri tahakkuk ettirebilmek emeliyle köye giden mürebbiler[36] de olmuştur ve onlar müfrit[37] olmakla beraber köyün hiç olmazsa bazı hususiyetlerini önceden bilerek gittikleri için hakikaten köyde ağır işleri yaparak ve birçok meşakkati göze alarak bir müddet dayanmak istemişlerdir. Bu hareketler, esas fikri ortaya atanları sevindirmiştir. Fakat bunların mühim bir kısmı da –köy muhitine alışkın olanlar ve alışabilenler müstesna– köy realitelerinin sertlikleri karşısında evvela kaza, sonra da vilayet merkezlerine çekilmişlerdir.

Hiç beklenilmeyen ve istenilmeyen bu gerilemeler karşısında, köy görüşleri ve telakkileri biraz daha genişletilmiştir:

a) Köylü zannedildiği kadar bilgisiz, görgüsüz ve düşkün değildir. Cepheden cepheye koşarak memleketi kurtaran odur. Onun için –hizmet ve alaka bekleyen manzarasıyla karşımızda duran– bu insanları kurtarmak ve yükseltmek lazımdır.

b) Köyü kendi evrim çerçevesi içinde mütalaa etmek lazımdır. Şimdiye kadar mukaddere göre şekillenmiş olan köy meselesi, ne yapılırsa yapılsın bu seyrini takibe mecbur kalacaktır. Müdahale lüzumsuz, imkânsız hatta faydasızdır. Onu tabii ve tedrici tekamülüne terk etmekten başka çare yoktur. Ona ne yapılsa boştur.

Köy mefhumu ve meselesi bu gibi mütalaalarla oldukça genişletilmesine rağmen tatbikatta yine ileri, şümullü ve müspet hamleler yapılamamıştır. Bu sebepten köy, bir müddet münevverin muvakkaten gittiği ve bir zaruret veya mecburi hizmet dolayısıyla ister istemez kaldığı bir yer karakterini muhafaza etmiştir. Köyde uzun müddet kalarak iş gören öğretmenler, bu gibi birbirine yapışmayan köksüz, ezbere serdedilen[38] fikirlerin kuvvetine dayananlar değil, esasen koy muhitinde yetişenler veya oraya adapte olabilenler olmuştur.

3. Başka bir görüşe göre köy ve köylü meselesi, bir zirai istihsal, bir nüfus ve bir mektep meselesi telakki edilmiştir. Bu kanaati taşıyanlara göre uzun süren savaşlar, bakımsızlıklar köy nüfusu-

36 [eğiticiler].
37 [aşırı].
38 [ileri sürülen].

nu kırmış, bitirmiştir. Bu yüzden de köyde istihsal azalmıştır. Bakımsız ve sermayesiz köylü, toprağın, bilimsizliğin, kapitalin esiri olmuştur. Onu her şeyden önce bu esaretten kurtarmak lazımdır. Bunun için de bankaları ve ufak tefek ziraat sanayiini kurmanın çarelerini aramak gerektir. Mektebiyle, zanaatçısıyla, münevveri ve işçisiyle, yani bütün iş bölümü ve birliğiyle (Büyük köy) ü kurmak lazımdır. Hem köy davaları, köyden hareket edilerek halledilebilecek işler değildir. Köy, her şeyden evvel ilme, sisteme ve dolayısıyla, bilginleri ve mütehassısları bulunan şehire muhtaç vaziyettedir.

Bu gibi fikirlerin tesiri de öğretmenlerin ve eğitmenlerin kafalarını hayli sarsmıştır. Mesleki faaliyetleri esnasında bu yüzden sarsıntılar ve tereddütler gösterenler ve bocalayanlar olmuştur. Hatta bazı okullarda zaman zaman bu isteklere zahiren olsun cevap verir gibi görünen faaliyetlere girişilmiştir. Fakat bu hareketlerden de verimli ve dayanıklı sonuçlar almak mümkün olmamıştır.

4. Köye sadece ekonomik zaviyeden bakarak daha renkli ve cazibeli bir tablo çizmeye çalışanlar da olmuştur. Bu telakkide olanlar kuvvetli ümitlerle, rakamların yardımlarına güvenerek köylünün; toprağını, hayvanını, gelirini, sarfiyatını kısaca hakiki rakamları köylülerce hiçbir zaman kendilerine söylenmemiş bütün kıymetlerini hesaplamaya başlamışlardır. Sermaye denilen sihirli kuvvet etrafında dönülerek köyü onun mahvettiğine hükmedilmiştir. Yine bu manivela ile köyün zenginleşeceği, servete, refaha ve saadete kavuşacağı söylenmiştir. Meseleye sadece para zaviyesinden bakılarak, muhtelif sahalarda çalışanlara bu sisteme göre tavsiyelerde bulunulmuş ve bu bakımdan köy eğitimi meselesini daha müşahhas[19] bir şekilde izah etmek lazım gelince sermaye ve teknik, gerçi köyü eritecek fakat köylüleri de muasır medeniyetin asfalt yolları ve fabrika bacaları ile süslü şehirlerine veya şehirleşmiş köylerine toplayacaktır. Bu, zaruridir. Çünkü "kültür, ancak nüfusu kalabalık, tekniği kuvvetli olan yerlerde yaratılabilir" denmiştir. Bu telakkide olanlar; köylüce olan her şeye hiç kıymet vermemeye başlamışlardır. Köylü, istedikleri hale gelmedikçe, yani şehirlileş-

19 [açık].

medikçe, onun da bir kuvvet, kıymet olduğuna veya olabileceğine inanmamışlardır. Eğitimi bu görüşe göre şekillendirmek cihetine gidilmemiştir. Fakat bazı, öğretmenler tıpkı diğer fikir cereyanları gibi bu fikirlere de sempati göstermek temayüllerini taşımışlardır. Ancak bu fikirlerde de realizasyon kabiliyeti olmadığını görünce çok geçmeden onlardan da soğumuşlardır.

5. Türk inkılabı dolayısıyla memleketin genel hayatında vukua gelen ileri hareketler, Türk münevverlerini realite ile daha yakından temasa getirmiştir. Devlet merkezinin Ankara oluşu, Anadolu'nun muhtelif yerlerinde büyük ve rasyonel işlere girişilmesi fikir adamlarını realitelerden intibalar toplamak mecburiyetinde bırakmıştır. Bu hareket dolayısıyla tatbik kabiliyeti olmayan her türlü fikir cereyanlarının mahiyetlerinden şüphelenilmeye başlanılmıştır. Spekülatif bilgi, köksüz iktisadi malumat, kuvvetli zekâ oyunlarına ve tertiplerine istinat eden nazari görüşler eski kıymetlerini kaybetmeye başlamışlardır. Anadolu içinde iş görmek vazifesiyle karşılaşan fikir adamları, yollarının üstüne çıkarak karşılarına dikilen köy mevzuunu da ele alarak onu yeni bir görüşe göre işlemeye koyulmuşlardır:

a) Köyü ve köy meselelerinin topunu bir tek ilmin mesela ekonomi veya sosyolojinin projektörü ile görmeyi azımsayanlar olmuştur. Onlar, evvela materyalizmin kokusunu taşıyan görüşün üstüne biyoloji, zooteknik, bakteriyoloji, kimya vesaire gibi birçok bilimin kokularından serperek onu tiksinilmeyecek bir hale getirmeye ve arka plana atmaya çalışmışlardır. Böylece, gidilecek yollar emniyet altına alınmak suretiyle diğer görüşlerden ayrılan ve üzerlerine de orijinalite damgası basılan yeni görüşler sahneye çıkarılmıştır.

b) Köyü bu şekilde ve bir küll[40] halinde ilmi bir gözle tanıma lüzumunu ileri sürenler, köy meselelerine ve hatta işlerine her aklına geleni karıştırmak istememişlerdir. Onlar, bu işi tetkik etmek için de ilmi metotlar olduğunu sık sık tekrarlamışlardır. Köyle ilgili her meseleye akademik bir karakter vermek icap ettiğini söyleyerek, bu davanın isabetli bir şekilde halledilmesi vazifesini bilimsel ku-

40 [bütün].

rakamlara veya ilmi çalışmalarını eserleri değil kendileri ifade eden bazı kimselere ve enstitülere devrettirmeye muvaffak olmuşlardır.

Akademisyenlere göre, köy ve köylü meselesi öyle zannedildiği kadar kolay bir iş değildir. Bu dava hakkında kıymet ifade edecek söz söyleyebilmek için, onu evvela ilmi bir şekilde etüt etmek lazımdır. Bunu yapabilmek için de her köy hatta köydeki belli başlı işlerin ve kıymetlerin hepsi birer birer incelenmelidir. Bu tarzda yapılacak anketlerle köylerin genel durumları saptanmalıdır. Ayrıca kongrelere rol vererek onların mesaileri dolayısıyla yazılacak raporlarda bu anketlerle başlanan bilgi hazinesine eklenmelidir. Bir taraftan bu şekildeki faaliyetlere, diğer taraftan da laboratuvar mesaisine dayanılarak, köyün her meselesini aydınlatacak "nazari ve tatbiki" köy ilmi yaratılmalıdır. Bu ilimlerin bulacakları hakikatleri realize etmek için de mevcut resmi müesseselere, teşkilata, yeni teşkilat ve kurumlar katılmalıdır.

Köy, umumi bünyesi itibariyle hastadır. Bugün elde edilen pek cüzi rakamlara ve bilgilere dayanılarak yapılmış olan etütler ve tecrübeler bunu göstermektedir. Onun için köyü istatistiğe, mikroskoba, bakteriyolojiye, kimyaya, hıfzıssıhhaya her mesele ile alakadar diğer ilimlere dayanılarak tam manasıyla etüt etmek, bu suretle hastalıklarını teşhislendirmek, hatta icap ediyorsa ameliyat yapmak lazımdır. Köylü, kendi başına ve haline bırakılacak olursa, hiçbir meselesini halledemez.

Köy mevzuu, böyle akademik bir karakter alır almaz mütehassısların kanaatlerine tabi olarak kendiliğinden şubelere de ayrılmıştır. Köy davası, sermaye denilen manivelayı taşıyanların, edebiyat, sosyoloji ve felsefe meraklılarının ellerinden alınarak laboratuvarlara ve bürolara mal edilmeye çalışılmıştır. Bu işi halletmek gayesiyle köyden uzak yerlerde kurumlar yaratılmıştır. Şimdi bu kurumlarda, rollerini henüz birçok kimselerin pek iyi kavrayamadıkları istatistik, laboratuvar, tecrübe etütleri gibi modern vasıtaları kullanan mütehassıslar, âlimler çalışmaktadırlar.

Köyden uzak ve köy muhitinden tamamen ayrı karakterde bir muhit içinde, bir kısmı köylü psikolojisine ve mantalitesine yabancı insanlar tarafından yapılmakta olan bu mesai; köy mesele-

siyle ilgili, düşünen ve duyan insanların bir kısmının içine şüphe de sokmuştur. Onun için bu vaitkâr[41] mesaiye dikkatle bakanlar, laboratuvar masalarında, tecrübe istasyonlarının bültenlerinde ve büroların dosya dolaplarında bir sır gibi saklanan kıymetler bulunduğunu zannetmektedirler.

Laboratuvar faaliyeti, fiş ve istatistik usulleri gibi ilmi mesaiden şimdiye kadar ne gibi müspet sonuçlar elde edilerek hayata tatbik edilmiştir? Anket ve sondaj işlerine 1843'te başlandığı halde henüz bir sonuç alınamamıştır. Bu tarz mesai ne zamana kadar devam ederek verimli olmaya başlayacaktır? Bu noktalar henüz aydınlatılmış bir halde değildir. Bu şekil faaliyetin harici dekoru, memlekette yarattığı atmosfer, ortaya attığı iddialar, ümit edilenden çok fazla şey vaat etmektedir. Onun için bir kısım okuryazarlarla birlikte öğretmenlerin bir kısmı da nazarlarını bir çeşit faaliyete çevirerek ondan tatbik kıymeti bulunan sonuçlar beklemektedirler.

6. Bir diğer görüş taraftarları, devletçe saptanmış olan, köyü ve köylüyü de ilgilendiren esas ve ana prensipleri, bir asırdan beri ortaya atılan fikir hareketleri ile yenilik temayüllerini ve isteklerini göz önünde bulundurarak realiteden kuvvet ve bilgi toplamak suretiyle doğrudan doğruya köyün içine girerek tecrübe yapa yapa çalışmak lazım geldiği kanaatini taşıyanlardır.

Bu gibilerin kanaatlerine göre, köy meselesi bilhassa köy terbiyesi işi, köyün içinde çalışmak suretiyle inkişaf ettirilebilecektir.[42] Köyü, köyden alınacak ve rasyonel hareket edilmek suretiyle birer varlık haline getirilecek vatandaşlar vasıtasıyla tekamül ettirmek, devletin ve cemiyetin bünyesindeki hakiki yerine yerleştirmek mümkün olabilecektir. Köy işlerine taalluk eden[43] en sağlam fikirler ancak onun içinde çalışmak suretiyle elde edilebilecektir. Köy öyle bir varlıktır ki realiteye dayanamayan, hakiki ihtiyacına uymayan, muvazenesizlik[44] taşıyan her teşebbüs ve faaliyeti neticesiz bırakır.

41 [iyiliğe sevk edici].
42 [geliştirilebilecektir].
43 [dair].
44 [ölçüsüzlük].

Münevverlerin telakkilerini hülasa halinde tasvir eden yukarıdaki satırlara göre köy mefhumu fikir adamlarımızın birçoğunun nazarlarında henüz muhayyel[45] köy vasfını taşımaktadır. Reel köyün renkleri başkadır. Bu renkleri, köyü uzaktan dürbünle seyreder gibi bakarak görmemize imkân yoktur. Kanımızı ve iliklerimizi isteyerek köyün içine akıtmadıkça, 40 bin köyün kenarına münevver insanın mezar taşı dikilmedikçe bu köyün sırlarını anlayamayız. Köyü anlayabilmek, köylüyü duyabilmek için onunla kucak kucağa, nefes nefese gelmek lazımdır. Onun içtiği suyu ve ayranı içmek, yediği bulguru yemek, yaktığı tezeğin ifade ettiği sırları sezebilmek ve yaptığı işleri yapabilmek şarttır.

Bizi, köyün ne olduğunu evvela ilim için ilim, sanat için sanat yapmaya çalışan, spekülasyona dayanan bilginler, artistler değil, samimi hareket eden ve onun için de ter döken kahramanlar anlayacaklar, sonra âlim ve sanatkâr olmak isteyenlere anlatacaklardır. Türk köyü daha belki 25 yıl âlim değil, bu tip ve işinde uzman sayılan kahramanı isteyecektir. Bataklığı kurutmak, sıtmalıya kinin rejimi yaptırmak, trahomlunun gözüne ilaç damlatmak, okul binasını yaptırmak, yaralının yarasını sarmak, gebeye çocuğunu doğurtmak, pulluğun nasıl kullanılacağını veya tamir edileceğini öğretmek, bozuk köprüyü onarmak, ıslah edilmiş tohumu tarlaya saçmak, fidan dikerek onu büyütmek ve step köylüsünün (Dal) diye adlandırdığı ağacı, hakikaten ağaç haline getirmek, nazariyeci ulema taslaklarının işi değil kahraman teknisyenler ordusunun başaracağı işlerdir. Türk köyü şayet bazı münevverlerin dediği gibi kötürüm ise, bunların nasıl yapılacaklarını öğreten kahramanlardan mahrum kaldığı için kötürümdür. Köy, her sahada çalışacak kuvvette ve kahramana muhtaç. O, bu kahramanları içinden yetiştirmek zorundadır.

Münevverin şuuru bunu idrak ederek onun manasını bir alev gibi insanın içine sokabildiği gün köy birdenbire canlanacaktır. Köyün en büyük ve içten dileği budur, aydınların içlerini köye hizmet için alevlendirmek lazımdır.

---

45 [hayali].

Cumhuriyet'in en büyük ve yıkılmaz eseri bugün sayısı 25.000'i aşan eğitmen, öğretmen, mühendis, sağlık memuru ve doktor ordusunu köyün içinde köy için çalıştırmasıdır. Yarın bunların adetleri daha çok artacak, öbür gün yüz binleri bulacak. Bu imanı sarsılmaz, kuvvetli ve mukaddes ordu; geri köyü ileri köy, hastalıklı köyü sıhhatli köy, yıkık köyü bayındır köy yapmak ve köyün içinde bu işlerin kahramanlarını bulup yetiştirmek için var kuvvetiyle hiçbir şeyden yılmadan ve köyü bilmeyenlerin mırıltılarına kulak vermeden çalışıyor. Kadın erkek, kol kola vererek çalışan bu dinamik gençler, ülkü için bütün fedakârlıkları göze almaktadırlar. Bunların içinde doğururken evladını kaybedenler, zatürreeden kurtulamayarak ölenler, Anadolu vadilerinde uçurumlardan nehirlere düşenler, vereme tutulup kurtulamayanlar, evleri yıkılarak açıkta bırakılanlar, iftiralara kurban gidenler, attan düşerek kambur ve sakat kalanlar var. Bütün felaketlere katlanarak, ıstırabı zehir gibi yutarak çalışan ve başlarının üstünde şereflerle örülü birer taç taşıyan bu kahramanlardır; bir gün köyü dile getirecekler ve cemiyetlerini bulacaklardır. O zaman yeni sesler duyacağız. Bu seslerden ürkmeden onları dinlemek lazımdır. Köyden yeni renk ve seda getirecekleri saygı ile karşılamak gerektir. Hakiki köyü ve memleketi o zaman anlayacağız. Kimin kime nasihat ve direktifler vermesi lazım geleceği o vakit belli olacaktır.

Issız köylerde iş göre göre vücutları, iradeleri çelikleşmiş, renkleri kızarmış, saçları ağarmaya başlamış, alınları kat kat olmuş bu demir ve çelikten daha sağlam iradeli insanların getirecekleri seslere kulak vereceğiz. Mukaddes bir kitaptan sahifeler, bir orkestradan senfoniler dinler gibi onları dinleyeceğiz. Köy kaynağından kuvvet ve ilham fışkıracaktır. İşte o zaman köyün canlandırılmasına emeğini katmayanlar, bu amacı gerçekleştirmeye çalışanların yollarını kesme gayretini gösterenler, bir içten yıkılışın ıstırapları içinde kıvrana kıvrana alınları lekeli olduğu halde, ortadan silinip gideceklerdir.

Köy, yiğitler ve kahramanlar yatağıdır. Oradan hız alınır. Kendimize dönelim. Doya doya yayla suyu içelim. Ciğerlerimizi yurt havası ile şişirelim. İçimize ferahlık gelsin. Mesut olmanın sırlarını öğrenelim!

Binlerce yıldan beri Türk'e ebedi yuva olan hakiki köyü ziyaret edelim. Onu hiç irkilmeden, tiksinmeden bütün çıplaklığı ile görelim. Bu kahramanlar yatağına yüzümüzü sürelim. Hizmetlerine her an hazır olalım! Toprağını kudsileştirelim. İhtiyaçlarını hak, haklarını kanun haline getirelim. Köyün gelişmesiyle ilgili kanunları tereddüt etmeden uygulama yolunu tutalım. Köyün çiçeklerini koklayalım. Bozkırlarını çiçekleyelim. Tarla ve ırmak kıyılarında ışıksız çadırlarda, basık tavanlı evlerde söylenen ninnilerini operalaştırarak dinleye dinleye onların motiflerini, içimizi harekete getirecek şekilde benliğimize sindirelim. Oyunlarını, halaylarını öğrenerek milletin ortak malı yapalım! Hastalarına kucak açalım. Dertlilerinin dertlerine ortak olalım. Beraber gülelim. Beraber zafer şarkılarını söyleyelim. Bu insanlarla hemhal olalım. Kuvvetlenelim. El ele, kalp kalbe, kafa kafaya, gönül gönüle verelim. Tek bir vücudun kan damarları gibi damarlarımızı birbirine saralım. Hamle kuvveti kazanalım. Hep beraber realitenin sertliklerinden hiç korkmadan, engelleri yene yene; ileriye doğruya, iyiye, güzele doğru durmadan, yorulmadan koşalım!

Bunları yapabilmek için her şeyden evvel hakiki köyü tanıyalım. Hiç korkmadan, aldanmadan, demagogların oyunlarına kapılmadan onun bütün hususiyetlerini öğrenelim. Bu suretle yalnızca köyü değil, memleketi de hakiki renkleri ve ihtiyaçlarıyla tanımış oluruz.

III. Gerçek Köyün Dış ve İç Yüzü

Tabiat ve Tabiat Olayları Bakımından Köy

Köylerde yaşayan insanların hayatları, tabiat hadiselerine ve bu olaylar dolayısıyla meydana gelmiş birtakım zaruretlere göre muayyen şekiller alır. Hayatla ilgili bütün şeyler ve bu işlerin insanlara yapacakları tesirler birinci derecede bunlara, sonra sosyal problemlere bağlı olarak değişir. Bu hadiseleri ve bunların doğurdukları zaruretleri değiştirmek, bu suretle yaşamayı şekillendiren ve yenilmeleri pek güç olan tesirleri kolayca istenilen şekle getirmek, kültürel ve ekonomik durumları ilerletilmemiş köylülerin ellerinde değildir.

Köyün bütün işleri bilhassa eğitimi de bu hadiselerle çok yakından ilgilidir. Onun için bu işlerde muvaffak olabilmek, her şeyden önce köylünün hayatını şekillendiren tabiat hadiselerini de ayrıca ve pek iyi bilmeye bağlıdır. Bu bir zarurettir. Bilinmeleri lazım gelen meseleleri birer birer ve kısaca inceleyerek gerçek köyün dış ve iç yüzünü gösterecek bir tablo çizmeye çalışalım:

a) İKLİM: Umumiyetle insan hayatının gelişmesine ve şekillenmesine en mühim tesirleri yapan unsurlar sühunet,[46] rutubet,

46 [sıcaklık].

rüzgâr, fırtına, hava tazyiki gibi iklim etmenleridir. Bilhassa köyde yaşayan ve iklim hadiselerine karşı koruyucu tedbirler alamayan, mukabil tesir yapamayan insanların iklimle münasebetleri pek sıkıdır. Buralardaki kimselerle iklim etmenleri arasında sürekli bir savaşma vardır. Bu savaş çok defa korkunç ve trajik neticelenir. İnsanların bünyelerinde bile büyük sarsıntılar husule getirir. Esasen her insan, bulunduğu yerin ikliminin etkilerine dayanabilecek şekilde tedbirler alarak ve hazırlanarak yaşayabilmektedir. Bu tesirlerin ve dayanışın nevine ve derecesine göre, insanların yaşadıkları hayatın şekilleri, yani onların faaliyet tarzları, zihinlerinin inkişaf[47] ve kavrayış derecesi de değişmektedir, iklimin menfi tesirlerinden kurtulamayanlar, enerjilerinin büyük bir kısmını bunlardan kurtulmak için sarf ederler. Köylerimizde bu hali sık sık ve birçok yerde pek açık olarak görmek mümkündür.

İklimle toprağın münasebetleri de birbirine çok sıkı bağlarla bağlıdır. Hayatları, içinde yaşadıkları iklimin şartlarına göre sarsılan veya sükûnetle geçen köylüler, bu şartlar dolayısıyla yaşama şekillerinde mühim değişikliklerle karşılaşırlar. İklim hadiselerinin doğurdukları bu değişiklikler: 1. Oturulacak evlerin yapılış tarzlarında, 2. Giyilecek elbiselerin biçiminde, incelik ve kalınlığında, 3. Gıdanın nevilerinde, 4. Yakılacak eşyanın cinsinde, 5. İş zamanlarının ve metotlarının tayininde, iş vasıtalarının cinslerinde, 6. Hayati ihtiyaçların kolay veya güç giderilip giderilememesinde görülür.

Her biri çok ayrı karakterde birçok iklim bölgesi ve adası içinde bulunan köylerimizin bugünkü durumlarını bu bakımlardan incelemek ve köyle ilgili her iş yapılmazdan evvel, yapılırken onların bu durumlarını göz önünde bulundurmak lazımdır. Çünkü iklimle ilgili değişikliklerin hemen hepsi, hayatın ana meselelerine ve amaçlarına verilecek şekli, yönü tayin etmektedir.

b) TOPRAK: Köylü yiyeceğini birçok güç işleri yapmak suretiyle topraktan çıkarır. Giyeceği, oturacağı ve hayvanlarını barındıracağı yer için gereken ilk maddeleri ve eşyayı da topraktan elde etmeye çalışır. O, çalışma aletleri ve vasıtaları yapabileceği

47 [gelişme].

eşyanın çoğunu ormanlardan veya kendi toprağından almaya mecburdur. Bütün bunlara rağmen, kolay kolay toprağın mahiyeti değiştirilemez, miktarı ve verimi artırılamaz. Bunu yapabilmek için çok rasyonel ve metotlu çalışmak lazım gelmektedir.

Hayatın bütünlüğü ile toprağa muhtaç ve bağlı olan fakat toprağı iyi işleyemeyen, verimli bir hale getiremeyen insanlar, onun sert ve ezici bütün kanunlarına –ister istemez– boyun eğmeye mecbur kalırlar. Toprak bu gibi insanların bütün işlerinin şeklini ve hududunu tayin eder. Onlar, toprağın sertliklerini yenebildikleri ve onu verimli kılabildikleri nisbette ondan istifade ederler. Toprağın dizgin vurulmaz sertlikleri ve sırları vardır. Aciz, vasıtasız, bilgisiz insanlar için bunları yenebilmek tamamen imkânsızdır. Bu nokta köyde eğitimin temel taşlarından birini teşkil etmelidir.

Toprağın verimini kendiliğinden hazırlayıcı ve artırıcı başlıca unsurlar; cinsinin iyi olması, sulanabilecek yerde ve ziraata elverişli bir iklimde bulunmasıdır. Toprağın bu hali de köyden köye hatta aynı köyde insanların sahip oldukları topraklar arasında bile değişebilir. Bu yüzden, kendiliğinden verimli veya verimsiz toprakları işleyerek çalışan insanlar arasında büyük farklar vardır. Tabiatın kendi kendine cömertçe vermediklerini suni tedbirlerle elde etmeye çalışanlar çetin bir mücadeleye girişirler. Fakat bunun da bir hududu vardır. Bu hudut aşılamayınca ister istemez mukadderata boyun eğilir.

İhtiyaca kâfi toprağı olmayan veya toprağı verimsiz köylü bedbahttır. Köylülerimizin oldukça mühim bir kısmı topraksızlık veya toprak azlığı sıkıntısı çekmektedir. Yine birçok köylerde toprak darlığı yanında merasızlık veya meraların azlığı üzüntüsü vardır. Nüfusa nisbetle miktarı pek çok olan verimli topraklarımızın çoğu bunları işletemeyen veya bu vasıta ile köylüleri istismar edenlerin elindedir. Cumhuriyet'in halletmeye mecbur olduğu en büyük iş, toprak meselesidir. Bu iş düzenlenmedikçe, Türk halkını mesut bir hale getirmenin imkânı yoktur.

Memleketimiz, orman bakımından da fakirdir. Mütehassıslar, memleket genişliğinin ancak %11,5'inin ormanlık olduğunu saptamaktadırlar. Tıpkı tarla ve deniz gibi orman da canlı varlıkları, tabiata yaklaştıran ve gömen vasıtalardan biridir.

Sahillerin teşekkülatı[48] da insan hayatının muayyen şekilleri almasına müessir olur.[49] Sahillerle beraber yeni bir gıda kaynağına, hayat imkânlarına kavuşulur. Üç tarafı denizle sarılı bahtiyar memleketler için namütenahi[50] hayat imkânları vardır. Üç tarafı denizle sarılı olan memleketimizin sahillerinde oturan insanlar için bu denizlerden faydalanmak, türlü sebepler yüzünden mümkün olamamaktadır. Toprak davası gibi çözülmesi gereken milli meselelerden biri de balıkçılık işidir.

Toprak, insanlar için çok faydalı cansız maddeleri de içinde saklar. Bunlardan istifade edebilmek, insanların yaşamakta oldukları kültür hayatının seviyesine göre değişir. Kurulmakta olan sanayimizi bu bakımdan takdis etmek lazımdır.

Toprağın sakladığı, bağrında taşıdığı kıymetlerden faydalanarak, ortaya çıkardığı en esaslı zorlukları birer birer yenmek, onun nimetlerinden azami şekilde istifade edebilmek, müspet bilgilere dayanan, rasyonel ve sistemli, büyük bir mesaiye bağlıdır. Tabiat kıymetlerinden faydalanmasını bilen bir devlet ve cemiyet yaratmamız gerektir.

Köylü ile toprak arasındaki bağlılığı daha iyi anlatabilmek için büyük ve çok değerli halk şairi Veysel'in bu konuya dair yazdığı şiirden bir parçayı buraya alıyorum:

TOPRAK

"Dost dost" diye nicesine sarıldım;
Benim sadık yârim kara topraktır.
Beyhude dolandım, boşa yoruldum;
Benim sadık yârim kara topraktır.

Nice güzellere bağlandım, kaldım,
Ne bir vefa gördüm, ne fayda buldum.
Her türlü isteğim topraktan aldım,
Benim sadık yârim kara topraktır.

---

48 [oluşturulması].
49 [etki eder].
50 [sonsuz].

Koyun verdi, kuzu verdi, süt verdi,
Yemek verdi, ekmek verdi, et verdi.
Kazma ile döğmeyince kıt verdi.
Benim sadık yârim kara topraktır.

Bütün kusurumu toprak gizliyor.
Merhem çalıp yârelerim düzlüyor.
Kolun açıp, yollarımı gözlüyor.
Benim sadık yârim kara topraktır.

Karın yardım kazma ile bel ile
Yüzün yırttım tırnak ile el ile
Gene beni karşıladı gül ile
Benim sadık yârim kara topraktır.

Garnın yardım gazma ilen bel ilen
Yüzün yırttım dimağ ilen el ilen
[...]

Bu sebeplerden dolayıdır ki hayatları su ve toprakla ilgili insanların muhtelif ihtiyaçlarına uygun gelecek bir terbiye şekli bulabilmek için, bu hususiyetleri gözetmek zarureti vardır. Toprak insanın terbiye teşkilatını, sağlam temel ağlarının üzerine kurmak lazımdır.

c) SU: Ziraat işleri yapan insanlar için toprak kadar mühim bir unsur da sudur. Susuz yerler bereketsiz ve ziraat bakımından tamamen kaybedilmiş yerlerdir. Tarım işleri için lüzumundan fazla su da susuzluk kadar zararlıdır. Bataklık bir hale gelmiş topraklardan istifade edilemez, bu gibi yerler insanların hayatları için çok defa zararlı ve tehlikeli olabilir.

Köylerimizin bir kısmı akarsuların kenarlarında kurulmuştur. Yeraltı suları, göller, kaynaklar, birikinti halindeki sular bataklıklar, kar ve buz suları birçok bakımdan köylüleri bir hayat meselesi olarak alakadar eder. Su, Türk köyünün canıdır. Yüzlerce, binlerce köy vardır ki, onlar: Susuz, Pınarbaşı, Kuyudibi, Serenlikuyu, Soğukçeşme, Gürpınar, Kanlıkuyu, Susuzpınar gibi adlarla anılırlar. Bunların hepsi arkalarında su veya susuzlukla ilgili birer masal, efsane, tarih taşırlar.

Köylüler; su meselesiyle hayati iki cepheden çok ilgilenirler: 1. İnsanların ve hayvanların içecekleri su. 2. Tarlaları ve bahçeleri sulamaya yarayacak su.

Her iki bakımdan da su işi, içinde birçok müşkül saklayan girift bir meseledir. Birçok köyümüzde, bilhassa yaz aylarında su sıkıntısı çekilmektedir. Su bakımından durumları iyi zannedilen köylerimizin mühim bir kısmında sık sık sel tehlikesiyle karşılaşılır. Sel felaketi köylü ocağı için, bir yıkımdır. Sel, dolu gibi felaketler yüzünden günün birinde yıkılmaya veya neticesiz kalmaya mahkûm olduğu önceden bilinen işleri yapmaya veya köylü işletmesini kurmaya kimse girişmek istemez. Bu gibi facialarla neticelenen tabiat hadiseleri, insanların iradelerini, yaşama heveslerini de yaptıklarıyla birlikte yok eder.

Bu müşküllere bir de mevcut suların mülkiyeti ve bu sulardan faydalanabilmek meselesi karışınca iş büsbütün içinden çıkılmaz bir hale gelmekte, bu yüzden birçok köyde, geçimsizlikler, hatta bazen cinayetler bile olmaktadır.

Sudan kuvve-i muharrike[51] olarak istifade etmek düşünülünce, köylüleri şimdilik en çok alakadar eden cihet; un değirmenleri ve kereste biçme dolaplarıdır. Köylüler çoğu kasabalarda oturan kimselerin kumandalarıyla yürütülen bu işlerini de pek normal bir şekilde yapamazlar. Köylünün canı mesabesinde[52] olan sulara temellük[53] meselesi de tıpkı toprak işi gibi mutlaka devletin el koyarak halletmesi gereken milli davalarımızdandır.

İşe yarayacak vasıf ve kuvvetteki hemen bütün sular, sömürücülerin elinde bir tahakküm vasıtası olarak kullanılır.

Memleketimizde kuvvetlice ve coşkun akan suların hemen hepsi başıboş bir haldedir. Bunları istifade edebilecek bir şekle getirmek birçok teknik mesaiye bağlıdır. Kanallar açmak, köprüler kurmak, barajlar yapmak, sudan elektrik almak gibi işler formasyon müesseselerimizin ana mevzuları olmalıdır.

---

51 [hareket ettirici kuvvet].
52 [değerinde].
53 [sahip olma].

Köylülerimizin genel hayatlarıyla birlikte memleketin hayatına şekil veren bu problemleri oldukları gibi kabul ederek köylüyü sadece okutmaya kalkışmaktan ne kazanılabilir?

d) **YURDUN MANZARASI:** Her millet yurdun toprağını işler, ağaçlar. Yurtta köyler ve kasabalar kurar. Yollar, köprüler, çeşmeler, pınarlar yapar; kanallar kazar. Sahilleri limanlarla süsler; toprağın derinliklerine iner, yeraltından madenleri çıkarır. Böylelikle yurdun kültürel çehresini değiştirerek kendi karakterini manzaranın karakterine sindirir. Milletin ruhu manzaranın, manzaranın ruhu da milletin ruhu olur.

İklimin, suyun, toprağın mahiyeti ve yurt manzarasının karakteri ne olursa olsun, her türlü topraklar üzerinde ve iklim bölgeleri içinde insanlar yaşamaktadır. Hayatımızın kökü; karakteri, karakterimizden farksız olan yurda gömülüdür. Onun için mukadderatımız da her an için yurdun mukadderatına bağlı kalır. Bundan başka memleketimizin bugünkü ziraat şekli daha ziyade tabiata ve yurdun hususiyetlerine sıkı sıkıya bağlıdır. Bu sebepten köylünün mesleki hayatında toprağı, suyu, rüzgârı, suhuneti ile tabiat, başrolü oynamaktadır. Tabiat, köylülerin genel ve özel hayatlarına istikametler çizmektedir.

Yurdumuz; toprak, iklim, su, deniz, orman gibi birçok avantajı ve hususiyeti dolayısıyla ziraata çok elverişlidir. Yalnızca, içinde yaşayan insanların, tabiatın ortaya çıkardığı ve cemiyetin de bunlara eklediği bazı zorlukları yenebilmeleri lazımdır. Buna imkân verecek birçok hususiyetten ve fırsattan azami şekilde istifade etmek gerektir.

Toprak insanı olan köylüler için yurdun, toprağın, manzaranın ehemmiyeti ve kıymeti daha büyüktür. Onların nazarlarında ve içlerinde yurdun her şeyi, unutulması mümkün olmayan hatıralarla dolu birer kıymet taşır. Onun içindir ki köy eğitimi meselesi, aynı zamanda köylülerin yurtlarını bütünlüğü ile tanıma meselesidir. Türk köyünün içi, özü anlaşılmadıkça ve onun özelliklerine göre yeni bir eğitbilim yaratılmadıkça, köyde eğitim adına, sözde köy çocuğu lehine ne yapılsa bir ziynet eşyası gibi satıhta kalmaya mahkûmdur. Köyü kalkındırmak değil, canlandırmak lazımdır.

Bu da köylüleri tabiatı ve mukadderatı yenebilecek hale getirme amacını güden ve onun metotlarına göre işletilen bir eğitim teşkilatı kurmakla mümkündür.

Ekonomik Hayat ve Olaylar Bakımından Köy

İçinde bulunduğumuz çağın büyük ve şümullü sosyal ve ekonomik hadiseleri, genel hayatla birlikte köyün ekonomik hayatını da oldukça sarsmış ve girift hale getirmiştir. Evvelce köylüler için manası ve strüktürü oldukça vuzuhlu[54] olan iktisadi-mesleki hayat ve çalışma şekilleri şimdi muammalaşmıştır. Ekonomik sahada verimli sonuçlara göre bunları yürütmek lazım geldiğini hem birçok köylü hem onları idare edenler iyice kestirememektedir. Onun için köy işlerini sevk ve idare edenlerin her şeyden evvel küçük küçük, parça ve yama işlerden ziyade bu gibi büyük düğümleri çözmeleri, gidilecek yolları aydınlatmaları lazımdır. Köy ekonomik hayatının mahiyetini bu bakımdan tanımak ve ona göre projektör rolü görecek tedbirler almak ve bugün yılın yarısında atıl bir halde kalan, durgun köylüyü de aktif bir hale getirmek gerektir.

a) Ziraat İşinin Mahiyeti

Ziraat işinin mevzuu, her biri kendi kanunlarına uyarak yaşayan ve bir fonksiyonu olan, canlı varlıkları işleyerek kıymetlendirmektir. Onun için ziraatçı, her türlü faaliyetinde tabiat kanunlarına uymaya mecburdur. Tarımcı müstahsilin[55] başlıca rolü; işlerinin mevzuu olan canlı varlıkların normal bir şekilde inkişaf[56] ve faaliyetine müsait zemin ve zaman hazırlamak, işlerini ancak bu çerçeve içinde ilerletmeye çalışmaktır.

İnsan ne yapsa meyveleri vaktinden çok evvel olgun bir hale getiremez. Köylü, teşkilatlandırılmadıkça bir iş nizamına tabi tutulmadıkça, kuraklığın önüne geçemez, çekirge ve sel gibi felaket-

54 [açık ve belirgin].
55 [üreticinin].
56 [gelişmesine].

ler karsısında aciz kalmaya mahkûmdur. Bu gibi hadiseler, köyde birçok dramatik sahne doğurur; köylüyü mukaddere ister istemez boyun eğen bir adam haline getirir.

Ziraat işi; kırda, bayırda, ormanda, yağışlı havada, kızgın güneşin kavurucu sıcağı altında, icap ettiği zaman kıraç ve susuz yerlerde, her türlü tehlikeyi de göze alarak yapılması lazım gelen birçok münferit işte terekküp eder.[57] Tarla sürme, gübre çekme, tohum ekme, çapalama, ekin biçme, harman kaldırma, hayvanlara bakma, bağ ve meyve yetiştirme, ahır ve samanlık yapma, odun taşıma, bahçe sulama, mahsulü zarar verici unsurlardan koruma vesaire gibi.

Bütün bu işleri suni tedbirlerle; tabiat hadiselerinin menfi tesirlerinden kurtararak yapabilmek ve teknik vasıtalardan da istifade ederek kolaylaştırmak, daha verimli bir hale getirmek, teşkilat olmadıkça lafta kolay fakat tahakkuku çok zor bir keyfiyettir. Bu takdirde bir köylünün birçok masrafı göze alması, kültür seviyesinin yükselmiş bulunması ve makinelere tesahup etmesi[58] lazımdır. Bunları yapabilecek duruma yükselmek, bulunan sermayeyi daima işler bir halde tutabilmek, bozulan makineleri tamir edebilmek, yenisini bulup daha eskilerinin yerine koyabilmek ve sonra istihsal edilen[59] şeyleri kârlı fiyatlarla satabilmek başarılmaları kolay işler değildir. Bunlar ancak yiğitliğini, pişkinliğini muhafaza ederek modernleşmiş insanın teşkilat içinde ve ona dayanmak suretiyle sevk ve idare edebileceği davalardır. Birçok köylünün kültürel durumu, maddi vasıtası buna elverişli bir karakter gösterememektedir. Onun için müsait şartlar hazırlanmadıkça, yani köylerimizdeki küçük aile işletmelerini, teknik kabiliyeti ve kudreti istilzam eden[60] tedbirlerle takviye etmeden makineleştirmeye girişmek imkânsız ve sonu boş denebilecek bir didinmedir. Bu gibi tecrübelerin menfi sonuçlar verdiğini gösteren birçok misal de vardır.

---

57 [ortaya çıkar].
58 [sahip çıkması].
59 [üretilen].
60 [gerektiren].

Köylü işletmelerinin çoğu tipik küçük aile işletmeleridir. Bu işletmelerde didinen bütün aile fertleri ve o ailenin malı olan hayvanlar rol sahibidir. Bu gibi işletmelerde iş gören insanlar ananevi iş tekniğine ve metoduna çok bağlıdırlar. Esasen bu teşekküller henüz kazanç müessesesi olmaktan ziyade, aile ihtiyacına yetecek, vergileri karşılayabilecek maddeleri temin etmeye çalışan müesseselerdir; kuruluşları ve işleyiş tarzları, yani karakterleri de buna göre teşekkül etmiştir. Onun için mensuplarının her biri birer şahsiyet olan aile işletmeleriyle zirai karakterde ve tamamen mihaniki[61] bir şekilde idare edilen, sadece para kazanma gayesi güden, pazar için çalışan kazanç işletmelerini ayrı ayrı ve bu bariz vasıflarını göz önünde tutarak etüt etmek lazımdır.

Devlet eliyle kurulan, işletilen ziraat işletmelerinin idaresi de çok mühim bir davadır. Bu gibi işletmelerde bir tavuk yedi liraya, bir yumurta 30 kuruşa mal olursa o takdirde bu işletmeler köy aile işletmelerine nazaran çok gülünç hale gelirler.

Aile işletmelerinde çalışanlar, hariçten tedarik edecekleri maddeleri satın alabilmek, devlete verecekleri vergiler için lazım olan parayı bulmak ve bir de sıkışılacak zamanlar için bir tarafa saklanacak parayı ele geçirmek maksadıyla, mahsullerinin bir kısmını satmak istedikleri zaman, katiyyen kendi kendilerine yenemeyecekleri rakipler ve spekülatörlerle karşılaşırlar. Çünkü sosyal ve ekonomik bünyenin bugünkü teşekkülü böyledir. İşte bu yüzden de pek müşkül bir duruma düşerler. Bu sebepten köylü için hayatta kendi düzenini işleterek tutunabilmek meselesi gitgide bir dava haline gelmektedir.

O, bugün ihtiyaçlarını asgari hadde indirmeye mecbur kalmıştır. Mesaide ve teşkilatta birlik yapmak suretiyle müşkülleri yenmeye çalışmaya onun bir türlü aklı ermez. Erse bile takati yetmez. Her köylü iki tavukla on yumurta ve bir kilo yağını satmak, beş metre basma ile birkaç kilo tuzunu almak için eşeklerini veya katırlarını önüne katarak, kağnısını gıcırdatarak bizzat pazara iner. O, sevincini de, derdini de kolayca kimseye açmak istemez. Açsa bile derdine çare bulacak şöyle dursun, ortak olacak kimse bile

61 [mekanik].

kolay kolay ele geçmez. Halka dayanmayan imparatorluk devri ricali, köylünün böyle tek başına kalışını cemiyet için tehlikeli saymamışlardır. Köy meselesinin çözülecek büyük düğümlerinden biri de bu teşkilatsız, teker teker iş gören insanları türlü maksatlara ve milli amaçlara göre teşkilatlandırmak, işbirlikleri içinde bugünkünden daha verimli kılarak çalıştırmaktır.

b) Ekonomik Hayat Bakımından Köyün Strüktürü

Köyün ekonomik strüktürünü belirtmek için en önemli meseleleri ve işleri kısaca inceleyelim:

1. Köylülerin belli başlı iş vasıtaları; tarla, koşum hayvanları, nakil vasıtaları ve ziraat aletleridir. Köyde oturanların oldukça mühim bir kısmında bunların bazıları normal durumda değildir. Tarlası iyi ve kâfi olanın aletleri noksandır. Köylerimizde alet o kadar noksandır ki, aletsizlik, köylülerimizin birçok kabiliyetini bile söndürmüştür. Tabiatın yaratmış olduğu uzuvlarını alet ekleyerek tamamlayamayan insan, bütün işlerini kol kuvvetiyle basit ve iptidai bir şekilde yapmaya mecbur olduğu için acınılacak derecede bedbaht bir mahluktur.

Köylü için bir alet de onun hayvanıdır. Durum bu bakımdan da anormaldir. Öküzü olanın atı yoktur. Eşeği olanın öküzü yoktur veya öküzü olanın arabası sakattır. Bunların birçoğunu ıslah eden, yenileştirebilen köylülerin çoğu da bozuk yollarla karşı karşıya gelirler.

Evlerin çoğu hayatın işten gayri zamanlarının rahat geçirilmesine müsait ve sıhhati koruyucu, dinlenmeye elverişli karakterde değildir. Birçok yerde mahrukatsızlık[62] ve geçmiş devirlerdeki asayişsizlik yüzünden ahırla ev bir arada yapılmıştır. Ev eşyası basit ve azdır. Bütün Orta Anadolu'da evi ısıtma vasıtaları az ve çalı çırpı, tezek, saman gibi kuvvetsiz maddelerdir. Bu sebepten güneş tapınılacak kadar şümullü bir kıymet taşır. Tabiatın; ormanları, suyu ve nefis gıda maddelerini esirgemediği köylerimiz de vardır. Fakat geçmişteki mütemadi savaşlar ve bakımsızlıklar yüzünden köylü ihtiyaçlarını asgari hadde indirmiştir.

---

62 [yakacaksızlık].

Tonguç'un objektifinden pazardaki köylüler, İHT Belgeliği.

2. Tarlaların, bağların ve meyve bahçelerinin işlenme tarzları da köylü çoğunluğuna nazaran çok iptidai bir şekildedir. Tohumlar iyi değildir. Tohum seçmek, ıslah edilmiş tohum ekmek, aşılar vasıtasıyla meyvelerin cinslerini ıslah etmek büyük bir ekseriyet arasına henüz yayılmamıştır. Mahsule zarar veren unsurlarla mücadeleye girişilmemektedir. Bütün bunlara rağmen köylerimizin tecrübeli, yetişkin çiftçileri, bugünkü şartlar içinde bile ziraat işlerini muvaffakiyetle yapabilecek, mahalli ve ampirik bilgiye sahiptir. Bu realist insanlar nazariyenin karşısında kuvvetlerini hiç kaybetmemektedirler. Yalnızca eski harpler köylerde bu gibi adamların sayılarını azaltmıştır. Köylünün bir sıkıntısı da öğretici ve terbiye edici unsurlarını kaybetmiş olmasındadır. Böyle kuvvetlerin ancak zamanla yetişebileceğini anlamak gerektir.

3. Pazarlarla köyler arasındaki yolların çoğu bozuktur. Köprüler noksan veya azdır; derme çatmadır. Nakil vasıtaları çok yerde hayvan veya kağnıdır. Kış aylarında pazara giden yolları kapanan köylerin sayısı pek çoktur. Tren, vapur, kamyon gibi modern nakil vasıtalarının nakliye fiyatları pahalıdır. Mahsulün satış fiyatları birçok yerde bu gibi nakil vasıtalarıyla yapılan masrafı koruyamamaktadır.[63]

63 [karşılayamamaktadır].

4. Tohum ekme, orak, harman gibi en mühim ziraat işleri köylerin çoğunda; birçok müşkilatla[64] mücadele edilerek ve bu yüzden çok enerji kaybedilerek sadece kol ve hayvan kuvvetleriyle, tabiat hadiselerinin esiri olarak yapılmaktadır.

5. Köylerimizin birçoğunda susuzluk sıkıntısı olduğu için kuraklığa oldukça dayanabilen hububattan gayri mahsul yetiştirmek cihetine gidilememektedir. Meyve, bostan, sebze yetiştirmek suretiyle umumi ziraat işleri faaliyeti, birçok yerde takviye edilememektedir. Nakliye ve ambalaj işlerinde karşılaşılan engeller yüzünden birçok yerde sebze ve meyveleri de geniş sahaya yayılmamaktadır.

6. Köylülerin istihsal ettikleri mahsulün satış işi, henüz organize bir halde olmadığı ve yetiştirilen mahsulün bir kısmını olsun uzunca müddet muhafaza etme tedbirleri alınamadığı için köylülerin çoğu, çeşitli istihsale doğru giderek, bu gibi mahsullerden de faydalanamamaktadırlar. İkinci Dünya Savaşı yıllarında ortaya çıkan Toprak Ofisi, iyi maksatlarla kurulmuş olmasına rağmen elemansızlık yüzünden tam manasıyla işletilememiş olduğu için, köylü nazarında henüz itibar kazanmamıştır.

İç pazarlardaki satış işi, savaş yıllarının doğurduğu türlü türlü sıkıntıların ve aksaklıkların da tesirleri olmakla beraber, ileride büyük meseleler doğurabilecek kadar önemli bir durumdadır. İç pazar meselesi, türlü bölgelerin özellikleri göz önünde tutularak biraz detaylı bir şekilde incelenecek olursa, bize köy ekonomik hayatının hakiki çehresini daha keskin çizgilerle gösterecektir.

Köylünün kendi hayatını, bağlı olduğu pazarı organize etmesi, fiyatların inip çıkmasına müessir olabilmesi[65] de mümkün değildir. Bugünkü kültür seviyesiyle onun bu gibi işleri kavrayabilmesi akla bile getirilemez. Onu hayatı yenebilecek bir insan haline getirmek için bu şartlara göre forme etmek[66] zarureti vardır. Onun şuurunu bu meseleleri idrak edecek bir hale getirmedikçe, ne yapılsa boştur ve köylüye faydalı olamaz.

---

64 [zorlukla].
65 [etki edebilmesi].
66 [biçimlendirmek].

7. Hayvan yetiştirme işi köylülerimiz arasına çok yayılmış bir iştir. Türk köylüsü, bütün sıkıntılarını en müthiş buhran veya felaket fırtınaları estiği zamanlarda bile hayvan ve hayvanlardan elde ettiği kıymetlerle gidermeye çalışır. Bir anane halinde her çiftçinin aynı zamanda hayvan yetiştiricisi oluşu, memleket hesabına en büyük bahtiyarlık sayılabilir. Köylü her türlü sıkıntısını, son tedbir olarak hayvan satmakla giderir. Onun için köylü nazarında (malın) kıymeti pek büyüktür. O, kendisine büyük bir masrafa veya emeğe mal olmamış olan malla, canı beraber mütalaa etmekle kalmaz; sıkıntının derecesine göre, mala candan fazla kıymet verdiği zamanlar bile olur. Ama bu kadar büyük bir ehemmiyeti olan hayvanlarına iyi bakmaz. Hayvan yemi davası, üzerinde çok çalışmamız gereken bir iştir.

8. Sanayi ve ihracat bitkileri yetiştiren köylerimiz, ekonomik hayat bakımından ötekilere nisbeten iyice bir haldedirler. Fakat bu sahada da müstahsil[67] hesabına birçok köklü tedbirler alınması icap etmektedir. Dış piyasalarla ilgili ihracat mahsulü yetiştirme işiyle doğrudan doğruya meşgul olan köylü, sıra bunu satmaya gelince menfaatlerinin büyük bir kısmını aradaki mutavassıtlara[68] terk etmeye mecbur kalmaktadır. İhracat ve sanayi maddeleri miktarının isabetsiz bir şekilde (azaltılıp-çoğaltılması) için alınan tedbirlerden de müstahsil zarar görmekte ve bu sebepten onun iş hayatı müthiş sarsıntılar geçirmektedir.

9. Çiftçilerimizin mühim bir kısmı borçlu ve krediye muhtaç bir haldedir. Ödünç alınan para birçok yerlerde ve zamanlarda bunu alanın istihsal ve gelir kudretini artırmaya yaramadığı için her çeşit kredi müesseselerinden alınan paraların mühim bir kısmı verimli olamamıştır. Mahsulün maliyeti asgari hadde indiği, daha ucuza temin edilmediği ve buna mukabil satış fiyatı da yükseltilmediği için (fazla ve iyi cins mal) istihsali mefhumları, nazariye halindeki cazip kıymetlerini muhafaza edememektedirler. Muhtelif sebeplerle normal kredi müesseselerinden faydalanamayan köylü anormal bir şekilde borçlanarak kendi kendini emicilere

67 [üretici].
68 [aracılara].

teslim etmektedir. Bu tarzdaki borçlanmadan doğan faizleri ödemekten onun torunu bile kurtulamamaktadır.

Kredi müesseselerinin çoğu köy hayatının hususiyetleri bilinerek kurulmadıkları, işletilmedikleri için hakiki gayelerine hizmet etmemişlerdir. Yeniden organize edilmeleri lazımdır.

Ekonomik durumu ana çizgileriyle tebarüz ettirilen köylülerimizin canlandırılmaları düşünülürken bu noktaları göz önünde tutmadan hareket etmek, hayatlarına fayda vermeyecek tedbirler almak, onlara hiçbir mana ifade etmez. Hayat seviyesi yükselmemiş insanlara, lafzi-edebi mahiyette bir terbiyeyi aşılamaya çalışmak, onları ilgilendirmeyen teşekkülleri kurmaya girişmek büyük faydalar vermez. Bu tarz işleri, zorlamalarla tutturmaya çalışmak belki telafisi mümkün olmayacak büyük zararlar bile doğurur. Onun için bu halleri göz önünde tutarak ve bilerek teşhis etmek; devlet teşkilatında, siyasetinde, eğitim sisteminde çok şümullü ve rasyonel tedbirler almayı icap ettirir. Hele terbiye teşkilatını bu bakımdan, süratle değiştirmek hiçbir suretle reddedilemeyecek bir hakikat haline gelmiştir.

Orta Anadolu'da bir köylü ailesinin durumunu ekonomi bakımından inceleyen Veli Demiröz, bu denemesini V-VI sayılı *Köy Enstitüleri* dergisinde yayınlamıştır. Belli bir ailenin iç yapısını ekonomi yönünden aydınlatıcı karakterde olan bu yazıyı aynen

Tonguç'un Haziran 1960'ta Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nü son ziyareti (soldan ikinci), İHT Belgeliği.

aşağıya almayı gerçek köyü tanıma bakımından faydalı ve lüzumlu buldum:

Hasanoğlan köyünde (Hasanoğlan, Ankara'nın 35 km şarkında, Hasanoğlan Köy Enstitüsü'ne adını veren köydür.) Satılmış Biçer ailesini tanıtmak istiyorum. 271 haneli bu köyde bir ailenin kıymet ifade etmediği kanaatine varmayın. İmkân bulabilirsem bu küçük teşebbüsle, aşağıdaki her tipten birer aile incelemek, sonra toptan olmak suretiyle köyün ekonomik durumunu göstermeye çalışacağım...

Hasanoğlan ailelerini ekonomi bakımdan beş kısımda incelemek mümkündür:

1. Hiç malı olmayanlar, 61 hanedirler. Beden kuvvetlerini satmakla geçinirler.

2. Arazisi olup işlemeyen veya çok azını işleyebilenler. Bunların az arazisi vardır. 25 hanedirler. İş araçları tam olmadığı ve çiftçilik karınlarını doyurmadığı için yarı bedeni kuvvetlerini satarak geçimlerini temin ederler.

3. Kendi malını çalıştıran ve arazisini işlemeyenlerden de toprak kiralayanlar, 101 hanedirler. Orta halli ailelerdir.

4. Orta hallilerden, arazi, iş kuvveti ve aletçe biraz üstün olanlar, 54 hanedirler. Nüfusu çok olanlardan hariçte çalışanlar da vardır. Az olanlar kendi işlerini zor çevirirler.

5. Zenginler, 30 hanedirler. 7 hanesi bakkallık da eder. Arazilerini işler, işletir, ortağa verir ve servetlerini artırmaya çalışırlar.

Bu yazımda yalnız Satılmış Biçer ailesini inceleyeceğim. Aile yukardaki tasnifin üçüncü kategorisine dahil olan orta hallilerdendir.

Ana, baba ve çocuklardan teşekkül etmiştir. En büyük oğlan askerdir. Onun küçüğünü sel almış, diğer iki oğlan ve bir kız yanlarındadır.

Satılmış Biçer, çiftçidir. Tarlalarından yalnızca arpa, buğday kaldırır. Bağdan bu yıl olağanüstü üzüm alınmış, bir kısmı enstitüye satılmış, kalanı pekmez yapılıp günlük gıda temin edilmiştir.

İneğin sütünü sattıkları olur. Yoğurt yapıp yağını aldıktan sonra, ayranı yemek olarak yerler. Ailenin yağ ihtiyacını da inekten aldıkları yağ karşılar.

Hasanoğlan ailelerinin yaşamasında en büyük rolü öküz, eşek ve tarla oynar. Bunlardan mahrum olan aile ölmüş demektir.[69]

69 Öküzü, eşeği olmayan veya satan 35 ailenin yiyeceği olmadığı, hatta birkaç gündür aç oldukları, Hasanoğlan Köy Enstitüsü idaresince tespit edilmiş ve öğrencilerden artan kırıntılar verilmek suretiyle beslenmişlerdir. Mart 1946. [İsmail Hakkı Tonguç'un dipnotu, bundan sonra (İHT)].

Satılmış Biçer ailesinin iş gücü iki öküz, bir eşektir. Kaldırdığı mahsulü bunlara borçludur. Samanını, kışın boş günlerinde dağdan getirdiği geveni, mera ve tarlaların yabani otlarını hayvanlarına verip kuvvete aynı zamanda yakacağa çevirerek değerlendirmektedir.

1) Ailenin gelir getiren sermayesi ve 1 yıllık geliri

	1	2		3	4	
Malın cinsi	Malın miktarı	Şimdiki değeri		Gelir cinsi ve miktarı	Gelirin para olarak tutarı	
		lira	kuruş		lira	kuruş
Tarla	49 dönüm	645	–	73 yarım buğday	382	–
Tarla	Aynı yerden	–	–	17 yarım arpa	42	50
Tarla	Aynı yerden	–	–	7 ton saman	140	–
Bağ	5 dönüm	350	–	1500 kg üzüm	150	–
Ağaç	6 adet bağda	–	–	200 kg zerdali	20	–
Sebzecilik	Çeyrek dönüm	100	–	30 adet kabak	3	–
Sebzecilik	Aynı yerden	–	–	4 kg soğan	–	40
Sebzecilik	Aynı yerden	–	–	3 kg domates	–	75
İnek	1 tane	150	–	200 kg süt	80	–
Buzağı	1 tane	5	–	–	–	–
Öküz	2 tane	600	–	Gelirleri mahsul içinde	–	–
Eşek	1 tane	50	–	Geliri mahsul ve gevende	–	–
Tavuk	1 tane	1	–	70-80 yumurta	–	–
Ana	kırlardan	–	–	Çamaşır yıkamadan	20	–
Geven	–	–	–	60 yük	120	–
	Yekûn	1896			958,65	

2) Ailenin demirbaş eşyası (pasif sermayesi)

Cinsi	Miktarı	Para olarak tutarı	
	adet	lira	kuruş
Hasır	2	5	
Minder	9	18	
Yatak	5	150	
Yorgan	5	200	
Yün yastık	4	20	
Post	2	5	
Lamba	2	3	50
Soba	1	8	
Süpürge	1	–	30
İdare	1	–	20
Demir kürek	1	3	
Hereni (kazan)	1	65	
Tencere	2	44	
Tava	2	26	
Helke	3	18	
Sini	1	10	
Tepsi	1	11	
Tabak	1	8	

Cinsi	Miktarı	Para olarak tutarı	
	adet	lira	kuruş
Tas	1	15	
Sahan	7	17	50
Kaşık	10	2	50
Küp	7	30	
Kağnı	1	40	
Saban	2	21	
Boyunduruk	1	2	50
Demir	2	24	
Kazma	2	12	
Düven	1	5	
Dirgen	1	1	
Yaba	1	1	
Kağnı kayışı	1	16	
Çift kayışı	1	5	
Küfe	10	25	
Ev	1	1000	
Yekûn		1818	150

1 No'lu cetvelin 1. sütunu ailenin gelir getiren demirbaş malının miktarını, 2. sütunu da kıymetlerini ve tutarını göstermektedir. Demek ki bu ailenin 2000 liralık gelir getiren malı (sermayesi) var. Buna 2 No'lu cetvel toplamını da ekleyelim. Elde ettiğimiz 3818 rakamı bize iğnesi, sahanı, süpürgesi, saban-boyunduruğu, öküzü, tarlası, her şeyi ile 3818 lira değere sahip altı kişilik bir aileyi göstermektedir.

Şimdi bu ailenin 2000 liralık sermaye ile nasıl geçindiğine, yıllık ve günlük gelirine bakalım: 4. sütun eve giren bütün mahsulü para olarak göstermektedir. Buna göre senede 945 lira gelir vardır. Bu parayı günlere bölersek: 1 çift öküz, 1 eşek, çocuklar ve 2 adamın günlük geliri 259 kuruştur.

Ailenin bütün fertleri kendi işlerinde çalışır. Yalnızca anne çamaşır yıkamaktan 20 lira kadar para alır. Kışın da uzun bir zaman boş durulur. "Çalışma günleri tesbit edilemedi."

Bu 259 kuruş, iş gören hayvanlar, çocuklar, ana, baba arasında çalışmaları nispetinde bölünürse çocukların günlüğü 11 kuruş, 3 hayvanın günlüğü 150 kuruş, (hayvanlar senede 547 liralık iş yapar, geven saman olarak 260 lirasını yer, 287 lira aileye bırakırlar) babanın günlüğü 58 kuruş, ananınkinin de 40 kuruş olduğu görülür.

3) Ailenin 1 yıllık gideri

Verilen yer	Verilenin cinsi ve miktarı	Tutarı lira	Tutarı kuruş
Muhtarlık	1 yarım	5	
Hoca	1 yarım	5	
Köy bekçisi	1 yarım	5	
Berber	2 yarım	10	
Bağ bekçisi	1 yarım	5	
Sığırtmaç	1 yarım	5	
Güdü çobanı	1 yarım	5	
Tohumluk	19	95	
Kâhya	6 kg	2	50
Bahçe bekçisi	9 kg	3	75
Ekin bahçesi	9 kg	3	75
Buzağı çobanı	9 kg	3	75
Ofise (köyce para verilmiştir)			53
Vergi			12
Anam			3
Demir burunlama			9
Kazma burunlama			4
Yekûn			259

Verilen yer	Alınanın miktarı	Tutarı lira	Tutarı kuruş
Sigara	100 paket	36	
Tuz	20 kg	2	
Kil	50	12	50
Mal tarağı	1 adet		50
Baş tarağı	3 adet	6	
Gaz	2 kg ayda	7	33
Ayakkabı ve çarık	2 çift 2 çift		
Çocuklara elbise	2 adet	42	
	Çocukların okul masrafı	15	
	Muhtelif giyecek eşya	43	
	İğne iplik	5	
	Çoraplık yün	11 kg	22
75	Yekûn	478	83

Yalnız bu gelir safi değildir. 3 no'lu cetvel ailenin giderini göstermektedir. Gider toplamı olan 478 lira, gelirden çıkarılınca geriye 467 lira kalır. Kalan bu miktara göre ailenin günlük safi geliri 128 kuruştur.

Satılmış Biçer 128 kuruşla 1 günde 2 öküz, 1 eşek, 1 inek, buzağı, tavuk ve 5 insanı yaşatmaya mecburdur. (Dağ ve tarlalardan toplanan yenecek otlar, bankadan alınan 60 lira, diğer borçlar ve daha tesbit edilemeyen ufak tefek gelirler de bu işe katılır.)

Bu durum, ailenin aldığı gıdayı (kaloriyi) giyimini, nasıl yaşayabildiğini de tetkike zorlamaktadır. Fakat bu yazıya sığmayacağı için bırakıyorum. Yalnız 3 No'lu cetvelde hepsinin giyimi için (ayakkabı, elbise, muhtelif giyecek ve yün) 153 liralık bir masraf görülmektedir.

Satılmış Biçer'in işletmesinde rant yok denecek kadar düşmüştür. Rant ve gelirin bu kadar düşük olması; sistemin bozukluğu ve iş vasıtalarının geriliğindendir. Biçer'ler, hayatlarını iki öküz, bir tahta sabanla orta zamandan kalma bir kağnıya bağlamaya mecburdur. Arazilerinin parçalı, uzak ve muhtelif semtlerde olması, gittikçe verimin düşmesi başka iş yapmaya zamanlarının kalmaması da katılarak günlük gelirleri 128 kuruşa düşürmüştür.

Görülüyor ki Satılmış Biçer'in memleket ekonomisinde yarattığı kıymet pek küçüktür... Bu ayardaki aile Hasanoğlan'da yüzde 40'tır. Daha aşağıdakiler de katılırsa yüzde 70'e çıkar. Bu rakamlar Hasanoğlan'ın (hatta memleketin) fakirliğinin nereden geldiği hakkında bize bir ipucu verebilir. Böyle işletmelerin, kıymet yaratmaz, yarattığı kıymetin de, zati ihtiyacı bile karşılayamaz hale gelmesi daha birçok sosyal dertle ilgilidir.

Şunu da söyleyeyim ki, Satılmış Biçer'e biraz daha arazi vermek, borçla bir pulluk temin etmek onun hayatında mühim bir değişiklik yapmayacaktır.

Her biri bir gerçeği anlatan yukarıdaki satırlarda sıralanmış problemleri göz önünde tutmadan, ezbere işletilen bir eğitim teşkilatı köye ve köylü halka ne kazandıracaktır? Müspet değerler kazandırabileceğini söyleyebilecekler varsa ortaya çıkmalıdırlar. Köyde eğitim er veya geç bu çetin problemleri çözmeye yardım edebilecek bir karakter almaya mecburdur. Gerçek milli dilek budur.

Sosyal Hayat ve Olaylar Bakımından Köy

Köylülerin çoğu, kendi ihtiyaçlarını teşkil eden ekmek, et, süt, yoğurt, yumurta, sebze veya meyve gibi şeyleri bizzat istihsal ederler. Giyeceklerini kısmen kendi istihsal ettikleri yün, pamuk, keten, deri gibi maddeleri bizzat işleyerek yapmaya çalışırlar. Evlerini kendileri veya aralarında yetişen ustalar yaparlar. Hayvan-

larının yemlerini tabiattan alır veya ondan istifade ederek kendileri hazırlarlar. Bütün bu işleri yaparken aile bireyleri hep birlikte çalışır. Köylü ailesi; biyolojik, ekonomik ve sosyal fonksiyonu olan, büyük krizlere bile ses çıkarmaksızın harikulade bir şekilde mukavemet edebilen bir teşekküldür.

Köy çocuğu ve genci işte böyle mana dolu, tabii, eğitsel bir müessese içinde eğitilir. Ekonomik durumu yukarıda izah edilen çiftçi ailesi, sosyal hayatla ilgili bu karakterini muhafaza edemeyecek hale gelirse ve hayat şartlarında büyük, kökten değişiklikler olmazsa o zaman onun hayatı bugünküne nisbetle müthiş ve korkunç bir şekilde sarsıntılar geçirerek inhilale[70] kadar gidebilir. Köyde sosyal teşekküller ve tedbirler, şahsi faziletler ve inanışlar hayatın destekleri vazifesini görmektedirler. Tarihleri derin, geçmiş zamanlardaki kültürleri kuvvetli olan cemiyetlerde bu desteklerle kıymetler daha sağlam ve dayanıklıdırlar. Cemiyet, onlar sayesinde, maddi hayat bakımından zorluğa düştüğü devirlerde bile, daha sakin ve sarsıntısız bir hayatı devam ettirebilmektedir.

Köyde en eski ve sosyal teşekkül, ailedir. Esaslı bütün hadiseler aile içinde cereyan eder. Bunların verimli tesirleri evvela ailenin hayatında görülür. Onun için aileyi teşkil eden en mühim unsurların rollerini birer birer kısaca gözden geçirelim. Böylelikle köylü ailesinin hakiki bünyesini, sarsıcı hadiselere karşı ne gibi tedbirler aldığını ve nasıl dayanabildiğini öğrenmeye çalışalım:

Ailede ANA: Ailenin canı annedir. O, çocuklarına bakar, onları yetiştirir, aile bireylerine yiyecek ve giyeceklerini hazırlar. Evi temizler, tertip ve tanzim eder. Hayvanlara bakar, tarla işlerine de yetişir. Doğurabildiği kadar çocuk doğurur. Onun bütün hayatı; iş, sevgi ve fedakârlık denilen kıymetlerle örülü geçer. Onun vazifesi erkeğinkinden daha sert ve çok cihetlidir. Ev, tarla, mahsul ve hayvanlar hakkındaki düşünce ve endişe kocasınınkinden az değildir. Köylü ailesinde her şey (ana) ile ilgilidir. Bu teşekkülde ana, tabiat manzumesi içindeki güneş gibidir. O, doğduğundan itibaren ta ölünceye kadar evin ve işin başındadır. Çocukları koru-

70 [dağılmaya].

yucu, ailenin düzenini, geçimini temin edici unsur odur. O, memleketin temeli köylü anadır, denilmeye layık bir varlıktır. Türk köyünde her baba gibi ana da başlı başına ayrı bir tarihtir. Türk sosyal hayatının tarihini ancak köylü ananın hayatı yazıldığı gün anlamak mümkün olabilecektir.

Köy kızlarının eğitiminde, vasıfları kısaca belirtilen bu ana örneği göz önünde tutulmayacak olursa, farkına varılmadan onlar bu örnekten uzaklaştırılarak, süs düşkünleri haline getirilerek soysuzlaştırılırlar. Ülkümüz diri, canlı, eve ve ocağa bağlı, iş sever kızlar yetiştirmek olmalıdır.

Ailede BABA: Ailenin başı olan erkek hem aileyi idare eder hem ziraat işi gibi en eski ve çok zor, ümitsizliklerle dolu bir mesleğin bütün icaplarını yaparak çalışır. Onun işi de ağırdır. Fakat hayatı kahramanlıklar, başarılar, mücadelelerle geçer; işle o kadar yoğrulmuştur ki faaliyet onun mevcudiyetinin özü olmuştur. O, hayatı müddetince çalışır, iş başında doğar ve iş başında veya içinde ölür, gider. Vazifesinin en mühim safhaları ailenin geçimini temin ve idare etmek, işlerin icap ettirdiği bütün tedbirleri vaktinde ve isabetli bir şekilde almak, ailenin menfaatini korumak, iş kuvvetlerine rolleri taksim etmek, aileyi temsil etmek, çocuk yetiştirmek, icap ettiği zaman vatanı koruma savaşlarına erkekçe ve yiğitçe iştirak etmektir. Hayatının yalnız bu son safhası dünyanın en orijinal romanlarına, piyeslerine, destanlarına öyle bir konu olur ki bu gıda, beşeriyeti birkaç asır beslemeye yeter. Bizim mayamızın ve kuvvetimizin kaynağı odur.

Köylü erkek, bu işler için sadece planlar hazırlayarak kumanda verèn, laf oyunları yapan bir tip değildir. Kendisi iş hayatının, tabiat mücadelelerinin, yiğitliklerin ortasında bulunur ve daima başkalarına örnek olur. Çocuklar bu örneğe göre terbiye edilirler. İşi tarlayı, yuvayı idare etmek, yetiştirmekte olanları terbiye etmek demektir. Baba ile annenin en mühim rolleri de budur. Onun için köylü ebeveyn, maddi yoksuzlukların çokluğuna rağmen vazifesini başarıyla yapan insanlarda görülen bir iç sükûnete ve huzuruna sahiptir. Yuvalarının içinde, iş ahlakının yarattığı ferahlık ve saadeti duyarak yaşayabilirler.

Yalnızca bir noktayı süratle giderici tedbirler almak lazımdır. O da; birçok köyümüzde kadınlar tarla işlerinde de fasılasız çalıştıkları için evlerine ve çocuklarına bakacak zaman bulamamaktadırlar. Kadını bu ağır yükten kurtarmak insani bir vazife haline gelmiştir. Bunu yapabilmiş olan köylerde ev kurulabilmektedir. Böyle bir yuvada hem çalışan erkeğe hem bakıma muhtaç çocuklara daha mesut bir hayat yaşatılabilmektedir.

Babalarının karakterlerinden ayrılmamaları gereken, çoğu onlar gibi birer aile yuvası kurarak köyde yaşayacak olan erkek çocukların eğitiminde bu noktalar gözetilmeden, vaktiyle medresenin yapmaya çalıştığı gibi onları gerçek hayattan uzaklaştırıcı bir yola sapılacak olursa, bundan hem çocuklar hem toplum büyük zararlar görür. Bu sebepten, köy okulunun bir (Hayat Okulu) olması gerektir.

Ailede ÇOCUKLAR: Köylü ailesinin kuruluş şekline ve iş hayatına bağlılığı dolayısıyla çocuklar çok cihetli tesirlerin ve işlerin içinde büyürler. Bu sebepten kendi muhitleri içinde, pek küçük yaştan itibaren cesaretle hareket edebilecek bir hale gelirler. Tabiatı ve yaşadıkları muhiti tanırlar. Köylü çocuğu küçük yaştan itibaren büyük insanın bütün pozlarını takınır. Onun konuşması ve yürüyüşleri de yetişkinlerinki gibidir. Köy çocuğunun alnına ağzından süt kokusu gider gitmez mukadderin damgası basılır. Bunu okumak gerektir. Okunduğu gün Türk cemiyetinin yüzü, hayatının en heyecanlı ve tatlı saatlerini yaşayan sıhhatli bir genç kızın yüzü gibi gülümseyerek meydana çıkacaktır.

Ailenin kuruluşu ve hayatı, köy mevzularıyla realistçe ilgilenerek kendi iktidarı nisbetinde her hadiseye karşı tedbirler alışı, onu bir çakmaktaşı gibi aşınmaz hale getirmiştir. Sert hayat hadiseleri karşısında bile kolay kolay sarsılmamak, mesele ve hadiselere son kuvvetini de sarf edinceye kadar dayanmak onun en mühim vasıflarını teşkil eder. Türk cemiyetini ve köy insanlarını birtakım kıymetlerle birlikte ayakta tutan biricik kuvvet ailedir. Onun için köyde aileyi teşkil eden fertler ona sıkı sıkıya sarılı ve bağlıdırlar.

Son zamanlarda bazı köylerde bir kısım insanların gayritabii şekillerde evlenip ayrılmaları yüzünden birtakım bedbahtlıklarla sık sık karşılaşılmaktadır.

Köyde aile bireylerinden birinin menfi şekilde aileden ayrılığı en büyük felaketlerden sayılır. Böylelerinden ana, baba gibi bütün köylü nefret eder. Baba böyle evladını evlatlıktan tardeder.[71] Köylü, köyünden kovmak ister.

Köy CEMAATİ: Köyde, mevcut nizam ve kıymetleri muhafaza, devam ettirmek maksadıyla kendi kendine teşekkül etmiş aileden başka bir de köy cemaati vardır. Bu sosyal teşekkülün köylü gençlere ve yetişkinlere telkin ettiği başlıca kıymetler şunlardır: "Doğru ol, kimseyle yok yere dövüşme, büyükleri say, küçükleri ezme ve ezdirme, kumar oynama, başkalarının rızkına engel olma, hırsızlık yapma, iyi kimselerle düş kalk, misafirin hatırını kırma, boş gezme, iş yap, kadınlara sarkıntılık etme, fakirlere yardım et, üstüne farz olmayan lafı konuşma, harp olunca gönüllü git, memleketi düşman baskınından koru, öz âdetlerini bırakma!" Bunlar açıkça gösteriyorlar ki köy cemaatinin en mühim vazifesi; yetişmekte olan nesilleri yetişmiş olanlara benzetmektir. Bir tetkik seyahati esnasında köy odasında bulunanlardan ve arada sırada Türk kelimesinden bahseden birine: "Türk kime derler?" diye bir sual sormuştuk. O, hemen şu cevabı verdi: "Gidişatı gidişatımıza uygun olana derler..." İşte köydeki cemaat ve ailenin fonksiyonu budur. O, mütemadiyen bunu tahakkuk ettirmeye çalışır. Bir mukadderat birliği halinde bir araya toplanmış bu insanlar ancak birbirine benzemekle kuvvet ve kudret haline gelebilmektedirler.

Köylerimizde oturan milyonlarca halkı, köy cemaatinin telkin ettiği kıymetler âlemi gibi yeni kıymetler âlemine kavuşturmak, onlara yepyeni ve asrın dileklerine uygun bir hayat hazırlamak artık bir zaruret haline gelmiştir.

Köylülerimiz, ekonomik sarsıntılar gibi sosyal hayatla ilgili sarsıntılara maruz kalarak bu bakımdan çok yıpranmamışlardır. Bugünkü köylü, bir karşılık istemeden devlete istediklerini veren, kötü kılavuzların peşine düşmediği takdirde hiçbir mesele karşısında yaygaracılık etmeyen, memleket işleriyle ilgili her türlü yükü sırtına alıp ses çıkarmadan taşıyan bir insandır. Bu ka-

71 [reddeder].

rakterdeki insanlar nüfusun %60'ını teşkil etmekte ve (40.000) köye serpilmiş küçük içtimai teşekküller halinde yaşamaktadırlar. Köyün yalnız bu karakteri göz önüne getirilirse memleketin hakiki rengini anlamaya kafidir. Bu realitenin damgasını taşımayan işlerin verimli, köklü olmalarına imkân yoktur. Köy terbiyesinde ve öğretiminde hareket noktası bu olmalıdır.

IV. Eğitim ve Çocuk Bakımıyla İlgili İşler ve Olaylar Bakımından Köy

Küçük Çocukların Bakımı ve Eğitimi

Köyde Doğum

Çocuk doğar doğmaz, ebelik zanaatını görenek suretiyle köyünde öğrenmiş olan ebesi onun göbeğini keser, ağzına bir miktar yağ veya bal çalar. Buna "çocuğun ağzını açma" derler. Çocuk yıkanır, bazen de hiç yıkanmadan silinir, tuzlanır, sıcak toprak içerisine konarak kundaklanır. Evin ısıtılması güç olan veya mümkün olmayan birçok köyde çocuğu sıcak toprağa yatırma âdeti vardır. Anne, her gün çocuğu birkaç defa kundaktan çıkarır, temizler ve tekrar kundaklar.

Bütün köy ailelerinde çok çocuğa kavuşma isteği vardır ve kuvvetlidir. Çocuk istememek veya suni vasıtalara başvurarak çocuk doğurmaktan kaçınmak gibi tabiat kanunlarına aykırı anormalliklere köylerde rast gelinmez.

Bazı köylerde yeni doğan çocuk, anasının yanında beş-altı gün kundakta kaldıktan sonra merasimle beşiğe alınır. Bu merasim için akrabalar, dostlar davet edilir. Onlar da hediyeler götürür-

ler, yemekler yenir, ondan sonra ninniler söylenerek çocuk beşiğe alınır. Merasim esnasında ve ondan sonra çocuk büyütülürken bilhassa Orta Anadolu köylerinin birçoğunda söylenen ninnilerin bazıları şunlardır:

Ninniler

1.
Kavaklar gibi boy veresin
Söğütler gibi dal yarasın
Mevlâ bana kan veresin
Ninni yavrum ninni...

2.
Şimdi anan gelecek
Gül yüzüne gülecek
Sana meme verecek
Ninni yavrum ninni...

Yeni doğan çocuğa sevinçle fakat bu sevincini en yakınlarından bile saklayarak bu ninnileri söyleyen anne, birçok işi arasında bunalırken çocuğun uyanmasına, sık sık ağlamasına öfkelenmeye başlar, o zaman ninnilerin şekli biraz değişir:

3.
Selvi beşik oydurdum bak
İçine gül doldurdum bak
Seni bana yolladı hak
Ninni yavrum ninni...

4.
Bahçeye kurdum salıncak
Eline verdim oyuncak
Ne uyuman hey yumurcak
Ninni yavrum ninni...

Annenin üzüntüsü bu kadarla bitmez. Eski devirlerde sık sık hududa koşmak mecburiyetinde kalmış erkeğinin belki bir daha hiç dönmemek üzere yuvadan ayrılması icap ederdi.

Köylü ana, asırlarca, toprağı topraklarımıza, havası yayla havasına hiç benzemeyen, cehennemden farksız diyarlara giden delikanlı evladını, canlı canlı mezara gömer gibi ölünceye kadar tükenmeyen göz yaşlarıyla uğurlamıştır. "Yemen" çölleri Anadolu çocuklarına mezar olmuştur. Zavallı bedbaht anne üzülünce, işte böyle zamanlardan kalma ninnileri söylemeye mecbur kalır:

5.
İstanbul yolları diken
Kör olsun diken eken
Ayrılık belimi büken
Ninni yavrum ninni...

6.
Ninni dağların eteği
Bu köy garipler yatağı
Anasının dert ortağı
Ninni yavrum ninni...

Kocasının dönmesini dört gözle bekleyen kadın, ümidini kesmez, yavrusuna babasının gelme ihtimali olduğunu duyurmaya çalışır:

7.
Horoz öter iki iki
Kırmızı güllerin teki
Senin baban gelir belki
Ninni yavrum ninni...

Bağrı yanık anne günün birinde kocasının gelmekte olduğuna dair şüpheli bir haber alır. İçinde bir serinlik ve genişlik duyar. Yuvaya sevinç getiren bu haberi çocuğuna şöylece müjdeler:

8.
Uzun uzun çam dalları
Irak mı sefer yolları?
Baban seferden geliyor
Parlar atının nalları
Ninni yavrum ninni...

Bu ninniler esasen diğer işleri arasında bunalmış Türk kadınının beşik başında nasıl bir haletiruhiye ile asırlarca kurbanlık çocuk yetiştirmeye çalıştığını anlatır. Eski, ekseriya yuvaya bir kara haber salan günler çoktan geçmiş olmasına rağmen bugün de –belki alışkanlığın tesiriyle– bu ninniler birçok köyde aynı şekilde söylenir.

Emzirme, Diş Çıkarma, Yürüme

Çocuklar sık sık, denilebilir ki ağladıkça emzirilir. Çok ağlayan ve bağıran çocuklara nazar değdi denilerek kurşun döktürülür. Nefesi keskin kimselere okutulur, nazarlık takılır, göbeğine balla nane sürülür. "Kaburga kemikleri batmıştır" diye ters çevrilir. Ağlayan çocukları susturmak için tülbent içine sarılmış pelteler verilir.

Çocuklar, umumi olarak pek seyrek yıkanırlar, bunun başlıca sebepleri alışmamazlık, evleri iyi ısıtamamak, yıkanan çocuğu koruyamamak, çocuğu yıkamak için vakit ve kolayca bol su bulamamaktır.

Küçük çocuğun diş çıkarması, yürümeye başlaması ehemmiyetle karşılanan hadiselerdir. Bazı köylerde diş çıkarma zamanında, ilk diş çıkınca çocuğa hediyeler götürülür.

Konuşma

Çocuk konuşma çağına gelince annesi ve büyükannesi ona ana dilini öğretmeye başlar. Bu münasebetle çocuğa bazı kelimelerle konuşma temrinleri yaptırılır. Masallar söylenir. Fakat anne bu gibi meşguliyetleri için fazla vakit bulamaz, çocuğunu bırakarak işe gider.

Anne bizzat meşgul olamadığı ve muhit pek dar olduğu için çocukların kelime hazineleri pek fakir kalır. Cümleler uzun müddet bir-iki kelimeyi aşamazlar. Cümleleri birbirine bağlayan edatlar hiç yok denecek kadardır. Bu sebeplerden okula gelen yedi-sekiz yaşında çocukların bile bildikleri kelimeler pek azdır.

Annenin yokluğunda küçük çocuklara işe gidemeyen büyükanalar, dedeler veya biraz daha büyükçe çocuklar bakarlar. Onların bakımı, küçüğe yedirmek, onu uyutmak, arı, sinek, yılan gibi zararlı hayvanlardan korumaktan ve sırtlarına alarak gezdirmekten ibarettir.

Çocuk çok küçük yaşlardan itibaren anasının veya babasının işlerine yardım etmeye başlar.

Babasından hayvanlara bakma ve gütme, araba ve çift sürme gibi işleri, anasından da ev işlerini öğrenir. Dört-beş yaşından itibaren iş hayatının içine girer. Önemli olan nokta, baba çocuğuna bu işleri tarif ederek öğretmez. Çocuk onları, babasına yardım ederken kendi kendine öğrenir.

Hastalanan Çocuklara Bakım

Çocuk hastalanır hastalanmaz ekseriya ona ciddi bir alaka gösterilemez. Hastalık ilerledikten sonra annesi: "Yemedi, içmedi, sabaha kadar cayır cayır yandı; ateşler içerisinde kavruluyor" der, yakınlarına veya komşularına haber verir. Komşular hasta çocuğun etrafına sıralanır, tavsiyelerde bulunmaya başlarlar ve evvelce kendi çocuklarına neler yapmışlarsa onları birer birer anlatırlar. Anne de tavsiye edilenlerden yapabildiklerinin hepsini yapar. Bu tavsiyelere göre yapılan şeylerin çoğu hiçbir fayda vermez.

Umumiyetle göz kanlanmasına köpek sütü, yanıklara hatta yaralara tavuk pisliği sürerler. Karnı ağrıyanlara burgacan dikeninin sakını (kabuğunu soyarak) yedirirler. Sıcak çalarsa vücuduna sarmısaklı yoğurt sürerler, çocuğu çamura, bataklığa, yoğurt torbası suyuna yatırırlar. Sıtmalıların bileklerine sirkeli bez koyarlar. Çocuk soğuk alırsa pekmeze biber katar içirir veya sıcak deriye sarar terletirler.

Hastalık iç uzuvlarda olursa kurşun döktürür, muska yaptırırlar. Okuturlar, hastalığın çabuk geçmesi için kurbanlar adarlar.

Küçük çocukların hastalıklara tutulmamaları için vaktinde ve isabetli şekilde tedbirler almak, hastalara makul ve müspet şekilde bakmak birçok köylerde bilinmez. Yalnız çiçek hastalığına karşı aşı yaptırmanın lüzum ve faydası bilinmekte ve çocuklar ihmal edilmeksizin aşılatılmaktadırlar. Diğer bakımlardan çocuklar çok bedbahttır, yaşayabilenler yaşar, yaşayamayan ölüp gider. Tabiat, köy çocukları arasında merhametsizce bir tasfiye yapar. Meskenlerin şekilleri, kış aylarında bu meskenleri ısıtamamak, yazın karasinek, sivrisinek gibi hastalık taşıyıcı unsurlardan korunmamak, çocukları iyi giydirememek, köylerin etrafındaki bataklıklar için ve geçici çocuk hastalıklarına karşı fenni tedbirler alamamak yüzünden nüfusun en körpe unsurlarını teşkil eden çocukların mühim bir kısmı ölümün pençesinden kendilerini kurtaramaz, göçer gider. Doğan çocukları kırıp götüren hastalıklarla mücadele işine köylerde henüz hiç başlanmamıştır denilse mübalağa edilmiş olmaz. Köy çocuğu ölebildiği kadar ölür. Bu boşluğu dolduran tek kuvvet köylü annedir. O, tükenmeyen bir kaynak gibidir. Onun için bütün bu hadiselere rağmen memlekette nüfus artışını köydeki anaya borçluyuz.

Çocuğun İş Hayatına Katılması

Tıpkı anaları, babaları gibi giyinerek beş-altı yaşında iş yapmaya başlayan çocuklar yavaş yavaş yardım şeklindeki işlerden başka, kendi başlarına başarabilecekleri oldukça ciddi ve zor işlere de girişirler.

Çocuklar, büyüklerin her nevi konuşmalarını, münakaşalarını, hatta kavgalarını dinlerler ve bunlara şahit olurlar. Bu gibi hadiselerden çok defa istifade ederek kendi hayatlarına bir şekil vermeye çalışırlar. Köyde, insan kavgaları, hayvan dövüşmeleri, yırtıcı veya yabani hayvanların diğer hayvanları parçalamaları ve doğurmaları, düğün şenlikleri çocukların sık sık rast geldikleri ve dikkatle seyrettikleri sahneleri teşkil etmektedir. Böyle hakiki

Kalecik Sulakyurt köyünde yün eğiren ve çorap ören kızlar, İHT Belgeliği.

sahneler içinde onları müşahede ederek[72] yetişen çocuklar, 9-10 yaşına geldikleri zaman belli başlı birçok köy işini ve meselesini öğrenmiş olurlar. Bu işlerin en önemlileri: Hayvanlara bakmak, tarla sürmek, hayvana yükü sarmak, arabaya yük yükletmek, döğen sürmek, bostan çapalamak, mallara bakmak, ata binmek; kız çocuğu ise kardeşlerine bakmak, ev temizlemek, çeşmeden eve su getirmek, dikiş dikmek, çorap örmek, ekmek ve yemek pişirmek, yama yamamaktır. Büyük şehirlerin çocuklarına bin bir itina ile ve en modern vesaitten, müesseselerden istifade etmek suretiyle öğretilmeye çalışılan çoğu nazari bilgiler ile köy çocuklarının hayattan öğrendikleri bu değerli bilgiler mukayese edilecek olursa, milli kuvvetin ve eğitimin hangi noktada toplandığı kolayca anlaşılır.

72 [gözleyerek].

Köy hayatına açık ve kati kanunlar hâkimdir. Bunun için ana, kızına mütemadiyen: "Gideceğin yere doğru git, gel, namusla yaşa, yolda giderken büyüklerin ve erkeklerin önlerine geçme, büyük küçük komşularını ana gibi bil, kimsenin sözüne kanma, yabancı delikanlılardan kaç" der. Onu bu gibi öğütlerle köy ve iş hayatı içinde kuvvetle tutunabilecek bir hale getirmeye çalışır, everir, evlendikten sonra da sık sık yardımına koşar.

Baba oğluna: "Kadınlara sataşma, haksızlık yapma, içki içme, kumar oynama, namuslu yaşa, büyüğünü küçüğünü say, erken kalk, işinin başından ayrılma, mal hakkını ve kıymetini bil, fena kimselerle dolaşma!" der. Onu tıpkı kendisi gibi yapmak için her şeyi göze alır. Ve yaptığına emin bir hale gelmedikçe içi rahat etmez.

Çocuklar, ana-babalarından aldıkları bu öğütleri ve fikirleri göz önünde tutarak çalışır ve yaşarlar. Bu ana-baba nasihatlerini tuttukları ve yaptıkları için yavaş yavaş bazı işlerde ve meselelerde analarının babalarının yerine geçmeye başlarlar. Böylece olgunlaşmış çocuklara karşı baba ile ananın terbiyevi rolleri azalmış, seyrekleşmiş olur. Bundan sonra aynı şekilde torunları veya akraba çocuklarıyla da meşgul olmaya başlarlar. Onları da öz çocukları gibi yetiştirmeye çalışırlar.

Bu işlerin hepsi pek tabii bir şekilde kendiliğinden yapılır. Köy iş hayatı buna pek müsaittir. İş, çocukları öyle terbiye eder ki köyde, köy hayatına uymayan, açıkta kalan, işsiz güçsüz gençlere pek az rast gelinir. Köyde en çok utanılacak şey tembelliktir. Böylelerini bütün köylüler bilir ve onlarla alay ederler. Tembellere hiç yüz vermezler. Halbuki çalışkanlar, becerikliler, açıkgözler mütemadiyen ve her vesile ile takdir edilir. İnsan kıymetinin bu şekilde takdir edilmesi gençlere cesaret, gurur gibi, hamle yapılmayı besleyici hisleri aşılar. Böylelikle gençler köyün durgun hayatına biraz hareket katar ve onu tatlılaştırırlar. Köyde (delikanlılar) kelimesi anılır anılmaz herkesin yüzünü kırmızımtırak alevden bir neşe kaplar. Köylünün, denilebilir ki, yegâne içten gülüşü budur. Onun güzellikleri, çiçeklerin güzelliği gibi renklerin nüansları arasına saklanır.

Köylü Genç, Köy Cemaati İçinde

Köy çocuğu, çok küçük yaşlardan itibaren büyüklerin arasına karışır. Hayvan güderken, değirmene veya pazara giderken büyüklerin aralarına karışmaya başlayan çocuklar daha on beş yaşına gelmeden köy düğünlerine katılır, odalarına da giderler. Böylelikle çocuklar pek erken (çocukluk cenneti) denilen kendi âlemlerini terk etmiş, sert realitelerle örülü büsbütün başka bir âleme girmiş olurlar.

Köy halkı denilen yetişkinlerin arasına karışan bu gençlerin üzerine evvela köyün büyükleri, imamı tesir yapmaya başlar... Âdetler, anane ve din ile ilgili bütün telkinler onlar tarafından yapılır. Bu suretle gençler muaşeret usullerini yaşamayı kolaylaştırıcı sanılan birçok mahalli tedbirleri öğrenmiş olurlar. Bunlara itiraz edenler olursa onlardan nefret edilir, bu gibileri yola getirmek için –icabında bazı cezalar da tatbik edilmek suretiyle– mütemadi bir şekilde yılmadan, bıkmadan uğraşırlar.

Gençlerin yetişmeleri bakımından düğünlerin bayramların rolleri büyüktür. Uzun yıllar değişmeyen şekillerini muhafaza eden bu gibi törenler esnasında gence, arada bir başka vasıta olmaksızın ve o bunların farkına varmadan birçok mahalli âdet, itiyat[73] verilmiş, onlarla ilgili fikirler de aşılanmış olur. Gençte, bunların izleri kolay kolay silinemez. Onun karakterinin hususiyetlerini bu izlerle süslemiş çizgiler teşkil eder.

Köy odalarının, kahvelerinin rolleri de pek demokratiktir. Bunlar birer kulüp karakterindedirler. Buralarda zengin fakir farkı gözetilmeksizin toplanılır. Her şey konuşulur, münakaşa edilir. Birçok oyun oynanır, şarkılar, türküler söylenir, Sazlar çalınır, eğlentiler yapılır, yenilir içilir. Harp hatıraları anlatılır, bazen de kitaplar veya gazeteler okunur. Bunlardan, hazır bulunanların hepsi aynı nisbette –kavrayabildikleri kadar– istifade eder. Bunlar, müdavimlerinin hepsi ve bilhassa gençler için, köy bünyesine uygun gelecek şekilde kurulmuş birer okul gibidir.

---

73 [alışkanlık].

Askerden gelenler, pazardan veya seyahatten dönenler, köye gelen misafirler, gezdikleri yerlerde gördükleri yenilikleri, köylülere tuhaf ve garip gelen hadiseleri bu toplantı yerlerinde tekrar tekrar anlatırlar. Böylelikle muhafazakâr köy halkını çok zorlamadan, onun hayatında büyük sarsıntılar yapmadan daha ileri kıymetli bir hayata ısındırmaya ve ona doğru itmeye çalışırlar.

Bu toplantılarda anlatılan yeni fikirler veya yenilikler dolayısıyla köylüler arasında münakaşa ve mücadeleler olur. Bu cemaatin arasına yeni karışmış olan gençler tıpkı bir piyes seyreder gibi bunların hepsini seyrederler. Yeni fikirler, alışkın olmadıkları şeyler, bu suretle sosyal teşekküllerin süzgecinden geçirilmiş olur. Neden sonra ancak ekseriyetin veya çok kuvvetlilerin taraftar oldukları fikirler gerçekleştirilmeye başlanır. Bu gibi konuşmalar dolayısıyla köydeki her insan muayyen meseleler ve telakkiler karşısında ne fikirde olduğunu söylemiş olur. Şehirlerde rast geldiğimiz hiçbir kıymete inanmadığı için her türlü şartlara uyarak laf ve fikir değiştiren insana benzeyen bir köylü görülecek olursa ona "kancık" denir. Köy toplantısında herkes kanaatini açıkça söyler. Dinleyiciler tarafından kanaatler iyice anlaşılır. Muayyen bir mesele veya iş için kandırılacak veya ekarte edileceklere karşı tedbir almak meselesi nispeten kolaylaşır. Köy âlemine yeni kıymetler götürüp sokmak isteyenler için bu nokta pek önemlidir.

Genç insan, yaşadığı cemaatin içinde işte böylece sınana sınana hakiki köy hayatına, yani mukadderat birliğine girmiş, onun zevkleriyle birlikte mesuliyetlerine de katılmış olur. Onun için köyde bu tarz terbiye ile kendine güvenen, sert fakat açık yürekli ve kendi muhiti içinde serbest, cesur hareket edebilen, başkalarına dayanmadan yaşayabilen insanlar yetişir. Görülüyor ki bu hadiselerin hepsi cemiyet hayatını kuvvetlendirici ve böylelikle ferdi hayatı da kolaylaştırıcı mahiyettedir.

Bu karakterdeki insanların kendi muhitlerinden ayrılarak büsbütün başka şekillerdeki sosyal hadiselere göre yaşamakta olan insanlar arasında rol almaları ve bu hayata adapte olmaları çok güçtür. Bu sebeplerden dolayıdır ki kendi muhiti içinde bir kuvvet ve kıymet olan köylü, şehire gelince –buraya adapte oluncaya kadar– aciz bir vaziyete düşer.

Modern bir toplum haline gelmek bu farkı ortadan kaldırmak demektir. Bunu temin edebilmek o kadar kolay bir iş değildir. Bu noktada siyasi, hukuki, sosyal karakterlerde yüzlerce iş ve mesele üst üste düğümlenmektedir. Köy eğitimine hatta köy siyasetine berrak bir renk verilememesinin sebeplerini de burada aramak lazımdır. Gerçek hayatın en renkli tabloları olarak her köyde görülen bu özellikleri bilmedikçe, reel âlemin inkâr kabul etmez vasıfları olarak kabul etmedikçe köyün ve şehrin düğümlü meseleleri çözülemez. Renksiz, kaypak okuryazarlar bu meselelerin açıklanmasını istemezler. Onun için teşebbüs ettikleri bütün işlerde ana davaları bir tarafa bırakarak hayali problemler icat eder ve onları laf oyunlarıyla halletme yolunu tutarlar. Böylece milli meselelerin çözülmesi işini Osmanlı ricali gibi hep geciktirirler. Gerçekten korkmamak, onun üstüne erkekçe saldırmak lazımdır. Köyde ve şehirde oturan insanlar aralarında büyük farklar bulunmayan, bireyleri kütleleşmiş uluslar bahtiyar, canlı ve kuvvetli uluslardır.

V. Köylülerin Hayat Telakkileri

Önemli Hayat Telakkileri

Tabiat, bir kısım canlı varlıkları toplu bir hayat yaşayacak kabiliyetler ve içgüdülerle teçhiz ederek yaratmıştır. Fertler, bu topluluk içindeki rollerini yaratılıştan itibaren yapmaya başlarlar: Arılarda olduğu gibi. Halbuki insan hayatta oynayacağı rolü terbiye edilmek suretiyle öğrenir. Bunu muvaffakiyetle yapmaya da her zaman ve her yerde imkân bulamaz. Bu yüzden bütün sosyabilite kabiliyetine rağmen o, ferdiyetleşmiş kuvvetli bir hayvan karakterini taşımak mecburiyetinde kalır. Kolay kolay bir disiplin altına girmek istemez. Azami serbestiye kavuşarak yaşamak ister. Köylü, düşünce itibariyle bu tip bir canlı varlık örneğidir.

Bu durum, onu büyük ve korkunç mücadelelerin içine atar veya o, kendi içini büyük moral mücadelelere sahne yapar. Gaddar ve merhametsiz bir tabiat âlemi ile sosyal dünyasının içinde korka korka tereddütle yaşar. Hayatı, birçok tehlikelerle sarılıdır. Buna rağmen o, herkesin kendisine hizmet etmesini ister, her şeye sahip olma isteğini taşır. Açlığın, susuzluğun ıstıraplarıyla karşılaşır. Kendi rahatlığı için başkalarının, hatta çocuklarının sıkıntı çekmelerine göz yumar, öyle zamanlar olur ki sıkıntılarını gidermek için şuursuzca hareketlere girişir; bir çılgın gibi her tarafa

saldırır. Her şeyi kırmak, yıkmak ister. Fakat kuvvet karşısında hemen diz çöker. Kuvvetliye âciz bir çocuk gibi yalvarmaya, yaltaklanmaya başlar.

Sevginin sihirli ağına kendisini kaptırır, aşk peşinde çocuk gibi sevindiği, acı acı ağladığı zamanlar olur. Halk edebiyatı hazinemiz onun bu hallerini ifade eden örneklerle doludur. O, yar sevgi peşinde yanar tutuşur, içinde kavrulur.

Hayvanlarla dost olur; malını, canını, emeğinin sonuçlarını elinden alan insanlara düşman kesilir. Onları, vurmak, öldürmek ister. Bu yüzden gelecek ağır cezaları göze alır; bunların korkunç akıbetlerine katlanır. Cezaevlerimiz sakinlerinin çoğu, toprak su ve kadına temellük edebilme hırsıyla cürüm işlemiş olanlardır.

Ana olabilmek için içinde çılgınca istekler taşır. Çocuk doğurur, doğurduğu çocuğu bağrına basar, ısıtır, sever, okşar, büyütür, onunla iftihar eder. Çocuk doğurmadığı takdirde çok üzülür, her çareye başvurur. Baba olur; çocuk yetiştirir, onun yardımlarından istifade eder, sevinir, güler. Günün birinde canından, ciğerinden koparılmış parça gibi ölünceye kadar sönmeyen bir iç acısıyla bir hiç yüzünden evladından ayrılır. Zengin olmak, rahat yaşamak, yükselmek, hükmetmek ister. Birer rüya gibi aklından geçen bu düşünceler daha bitmeden, bir su baskınının, yangının veya bir kazanın doğurduğu felaketlerin üzüntüleri ve fakirliğin, sefaletin, başkasının emriyle hareket etmenin yüreğine bir ok gibi işleyen acılarıyla karşılaşır.

Görülüyor ki köylü, düşünen insandan ziyade duyan insandır. Zaten onun tefekkür ufku da dardır. Düşünmenin ve düşündüğünü anlatmanın yegâne vasıtası olan lisanı yazı dili ile mukayese edilince birçok bakımdan ayrı ve kendine mahsus bir dil haline gelmiştir. Köylü, mücerret[74] mefhumları kolayca ifade edemez. Onları hikâyeler, gülünç fıkralar, teşbihli konuşmalarla anlatır.

O, her şeyi münferit olarak ve bir kıl inceliği kadar hassasiyetle duyar; bu duygusunu bir fotoğraf makinesi sadakatiyle hafızasına nakşeder. Her şeyi ferdileştirir, şahsiyetleştirir. Bunları bilerek muayyen bir maksatla ve şuurlu olarak da yapmaz. Öyle yapma-

74 [soyut].

ya mecbur kaldığı için yapar. O, bir hadiseyi de külli bir şekilde kavrayamaz. Hadise kısımlara ayrıldığı zaman bile o, bunun her kısmını ayrı birer ünite olarak ele alır; aslı ile birleştirmeyi, terkip yapmayı bilmez.

Köylüler işte bu vasıflarla mücehhez olarak ve farkına varmaksızın muayyen hayat telakkisine sahip olurlar. Onların hayat telakkileri şuurlu bir mesainin neticeleri olmaktan ziyade, hayatın onlara empoze ettiği telakkilerdir.

Hayat denilen sahnede böyle hareket etmek mecburiyetiyle karşılaşan fakat yabancılara karşı olduğu gibi göründüğü takdirde zorluk çekeceğini bilen köylü; tıpkı muvaffakiyetli rol yapan bir aktör gibi, kendi hayat telakkilerini huy diye adlandırdığı şahsiyet maskesi altına gizleyerek sahneye çıkar. Bu sahnede şahsiyeti iradesiyle de takviye ederek yabancılara düşündüğünden, hissettiğinden, istediğinden başka şeyleri söyler ve onları hakiki telakkileri gibi göstermeye çalışır ve bunda muvaffak olur. Onun bu halini bilmeden hükümler verenler çok aldanırlar. Tarihin en karanlık devirlerinden beri etrafındaki yabancı insanların konsekan[75] hareket etmeyişleri onu, bir hayat kuvveti olarak böyle bir maske takınmaya mecbur etmiştir. O, hayata bu tarzda mukabele etmeye ve dayanmaya çalışır.

Köylü, hayatında değişiklik doğuran, faydasını gözle görmediği şeyleri teessürle karşılar; onun ruhu, basitliğe, yeknesaklığa mütemayildir. Ülküsü budur. Bunu evinin, elbiselerinin, ev eşyasının yapılışında; ona ait her şeyde ve bütün hareketlerde görmek mümkündür. Babadan, ecdattan kalma âdetlerde değişiklik onu üzer, kızdırır, korkunç sonuçlar alan menfi hadiselere bile sevk edebilir.

O, bir fayda görmedikçe, yaşamakta olduğu yeknesak hayat tarzını değiştirmekten çekinir ve korkar. Çünkü hayatı daimi surette başkalarının nezareti altındadır. Herkesin yapmadığını tek başına yapmak, bu suretle onlardan ayrılmak hem tehlikeli hem doğru değildir. Hayatta, telakki bakımından yalnız kalış ve çok cihetli oluş, sık sık kalıp değiştiriş onu korkutur.

---

75 [Consequent (İng.): Makul, tutarlı].

Yenemediği tabiat hadiseleri, şekillerini değiştiremediği sosyal ve ekonomik hadiseler, onu, bir şeyin sebebini sormayan, soramayan bir insan haline getirmiştir. Onun için köylü; kendi işinin niçin menfi sonuçlar aldığını, tesahup etmekte olduğu[76] serveti veya malları nasıl kazandığını düşünmeye de korkar. Çünkü bunların sebeplerini düşünmek demek, neticelerini de birlikte düşünmek demektir.

Halbuki o, kazandığının uzun müddet elinde kalacağından emin değildir. Bu emniyetsizlik onu servetinden istifade etmesini bilen bir adam halinden çıkarmış, servetini toprağa gömen, herkesten, en yakınından bile saklayan bir korkak haline getirmiştir. O, hayat durumunun iyileştiğini söylemekten bile korkar. Tabiata hükmedemeyişten ileri gelen bu korkaklığa eklenen ve akıllı zannettiği insanlar tarafından mütemadiyen telkin edilen (bu dünya muvakkattir, ona kıymet vermemek lazımdır, hakiki hayat dünyada değil, ahirettedir) felsefesi, ona dünya ile ilgili olmasını adeta yasak etmiştir. Öyle zamanlar olur ki bu sebepten onun hayat telakkisi çok basitleşir. Fakat insan bir de yaşama ile ilgili zevklerin esiridir. Bu iki zıt telakkinin ortasında kalan köylü, geniş tabiatın sırlarla dolu sessizliğine bakar; gözü önünde cereyan eden büyük hadiseleri görür; onlardan kendine göre bir netice çıkarır; meskenet[77] telkin eden kanaatlere, kutsileştirilmiş olmalarına rağmen kulak asmaz; hayatı yenmek ve hayatın yüklerini hafifletmek ister. Yenemeyeceği hadiseler karşısında da ıssız, büyük bir dağ gibi dikilir, pasif bir mukavemetle her şeyi geçiştirmeye çalışır. Sert hadiseleri, bir kayanın rüzgârları dinleyişi gibi hiç ses çıkarmadan karşılar, acı sözleri zehir yutar gibi yutar. Kuvvetliyi kendisine düşman yapmak istemez. "Sel gider, kum kalır" der. Manidar, alaylı bir fıkra veya hikâye anlatır, acılarını hafifletmeye, ezasını kendi içinde dindirmeye çalışır ve bunlarda da muvaffak olur. Böylelikle yaşamayı kolaylaştırıcı bir tedbir daha bulduğuna sevinir. Yetişmekte olan nesillere tıpkı diğerleri gibi bunları öğretir.

---

76 [sahip olduğu].
77 [miskinlik].

Yaşamak ve çoğalmak istekleri; kökleri köylünün içine gömülü çok kuvvetli isteklerdir. Köylüler bunları tahakkuk ettirebilmek için çalışırlar. Bu istekleri yerine getirmenin birinci şartı "temellük" telakki edilir.[78] Onun için köylü, her şeye tesahup etmek[79] ister. Onun nazarında "benim" mefhumu daima "ben" mefhumundan daha üstün bir kıymet taşır. Temellük edilen şeyi korumak, onu başkalarından kıskanmak köylülerin en mühim vasıflarını teşkil eder. Köylü kendi malı addettiği her şeyi her türlü tecavüz ve tehlikeden korur. Böyle bir mücadelede tereddütsüz ölümü bile göze alır. Köy insanlarını bir arada tutan ve karşılıklı yardımlara sevk eden en büyük kuvvetlerden biri, herkesin temellük ettiği şeyi elinde tutabilmesini temin için uğraşmasıdır. İnsanların havayla sarılı olarak yaşadıkları gibi köylüler de temellük ettikleri şeylerin yarattığı zevkle sarılı yaşarlar. Köy odasında birinin, "Ahmet Ağa'nın öküzü, Hasan Ağa'nın öküzünü yendi" veya "Ali Dayı'nın tarlasındaki ekin, Mehmet Ağa'nın tarlasındakinden daha iyi" demesi, mal sahipleri için en büyük neşe ve zevk kaynağı olmaya yeter. Kendisini birçok bakımdan hayatta emin hissedemeyen köy insanının dayanabildiği yegâne kuvvet temellük edebildiği şeylerdir.

Bazı köylüler veya köylerini terk ederek kasaba ve şehirlerde yaşayan fakat köyle alakalarını kesmeyen bazı kimseler, temellük etmek istedikleri şeyleri ele geçirebilmek için en menfi ve iğrenç çarelere, bunlar da kâfi gelmediği takdirde yıkıcı, öldürücü kuvvete başvururlar. Bu gibilerden o kadar ileri gidenler olmuştur ki (burası benimdir) cümlesiyle arazi, orman, su zapt etmişlerdir. Böyleleri ev yıkarlar, ocak söndürürler, etrafında bulunan ve o muhitten ayrılmayacak durumda olan insanları esir kümeleri gibi, bütün hayatları müddetince karın tokluğuna çalıştırırlar. Böyle bir ağanın eline düşen köylüler, hakiki köylü şahsiyetini kaybederler. "Dünyada ağaya hizmet etmekten başka çare yoktur" telakkisi, onlar için hayatın esas kanunu haline gelir. Ondan sonra (ağa) ne derse yaparlar, öldür dediğini öldürürler, soy dediğini soyarlar,

78 ["sahip olmak" olarak görülür].
79 [sahip olmak].

çal dediğini çalar, getirir, ağaya teslim ederler. Cumhuriyet'in en büyük işlerinden biri de bu tip insanı yok etmeye çalışmasıdır.

Şahıslarına ait mallarla bu kadar esaslı bir şekilde ilgilenen köylüler, köyün ortaklık mallarına o kadar kuvvetli bir alaka göstermezler. Gerçi yer yer ve sık sık köyler arasında mera, otlak kavgaları olur. Fakat bunlar yine daha ziyade şahsi menfaatlerle ilgili hadiselerdir. Hele çok eski devirlerden beri Allah'ın yeryüzündeki vekili addedilen hükümdarın, devlet denilen yenilmez kuvvetin, kutsileştirilmiş evkafın malı bildikleri arazi, orman ve sulara karşı pek müstereddit durumdadırlar. Bu gibi malların kime ait olduğunu, niçin ve ne suretle tesahup edildiklerini[80] düşünmek, münakaşa etmek cihetine gitmezler; sadece böyle mallardan da şahsen nasıl istifade edebileceklerini araştırırlar.

"Para" da bir nevi maldır. Mal hakkındaki telakkiler aynen para için de variddir.[81] Fakat parayı kazanma ve ele geçirme şekilleri köyden köye, insandan insana çok değişir. Parayı verimli bir hale getirebilme meselesi de büsbütün ayrı bir iştir. Birçok köylünün bu hususları ilgilendiren telakkisi, henüz pek basit denilebilecek bir şekildedir. Para, kültür seviyesi onu iyi kullanmasını, işletmesini bilen insanlara göre icat edilmiş bir nevi maldır. Onun için birçok köylünün paraya karşı alakası sadece onu ele geçirmekten ve hiçkimsenin hissedemeyeceği şekilde saklamaktan veya israf şeklinde harcamaktan ileri geçmemektedir.

Henüz öyle köylüler vardır ki kendisine bir köy yolunda rast gelindiği zaman bir ekmek, veya 20 ekmek satın almaya kâfi gelecek para verilmek istenilince ve: "Bunlardan hangisini istersin" denilince, parayı bırakır, ekmeği alırlar.

İki bin davarın hesabını bilen fakat para mevzubahis olduğu zaman yüzden küçük rakamlarla yapılan hesapların içinden çıkamayan köylülere de rast gelinir. Bu hal, çobanın iyi hesap yapmasını bilmesinden ziyade onda lokal hafızanın kuvvetli oluşundan ileri gelir. Çoban çok kalabalık bir sürüdeki bir tek hayvanın eksilmesini derhal fark eder. Çünkü tabiat insanları, hissi ve hareki[82]

80 [sahiplenildiklerini].
81 [geçerlidir].
82 [hareketle ilgili].

şeyleri kolaylıkla bellerler. Onun için onlar savaşla, avcılıkla ilgili bütün hareketli şeyleri de böyle ezberleyebilirler.

Para henüz birçok köyde, şehirlerdeki normal rolünü yapamaz.[83] Şehirlerde kolayca ve rahatça beş kuruşa alınan bir okul defteri veya kalemi, köylerin çoğunda aynı kolaylıkla ve aynı kıymette bir parayla alınamaz. Bugünkü köyün ekonomik durumu bunu imkânsız kılmaktadır. Köylerin mühim bir kısmında alışverişin önemli bir bölümü henüz eşya mübadelesi şeklindedir.

Köylünün birçoğu nazarında kıymeti ve değeri olan para, altın paradır. Bu, hem bir süs vasıtası olarak kullanılır hem hayatın sıkıntılı safhalarıyla karşılaşınca onu gidermeye yarayan bir vasıta telakki edilir.

Kısaca söylemek lazım gelirse, bir kısım köylülerin parayla münasebetleri oldukça komplike bir durum gösterir. Onun için köylünün bir nevi mal olan ve bir kıymet ifade etmesi lazım gelen para hakkındaki telakkileri de çok değişir. Umumiyetle köylülerin çoğu manasını, bünyesini, rollerini daha iyi bildikleri malı, hakiki kıymetini ve rollerini pek iyi bilemedikleri paraya tercih ederler.

Memlekette yeni yaratılmakta olan iş hayatı, köylünün bu gibi telakkilerini değiştirmek hususunda mühim roller oynamaktadır. Bu bakımdan köylülerin telakkileri modernleşmektedir. Onlar yeni hayatın önemli roller oynayan modern vasıtalarını öğrenmektedirler. Bu suretle onların durgun zihinleri, hareket eden, işlemeye başlayan ve onları hayat için hazırlayan birer meleke haline gelmeye yüz tutmaktadır.

Hakiki köylülerimizin diğer önemli vasıfları cömertlik, misafir ve ahbapseverlik, düşkünlere, kimsesizlere yardımseverlik, cesurluk, mertlik gibi faziletlerdir. Onlar bu gibi meziyetleri sayesinde maddi hayat bakımından darlıkta bulundukları zamanlarda bile bulundukları muhitte huzur, sükûnet, şetaret[84] yaratabilmektedirler. Böyle bir hava onları, tahayyül ettikleri maddi menfaate ve mevkiye, titre kavuşamadığı için, hayattan bıkmış, bedbinleşmiş[85]

83 [olağan rolünü üstlenemez].
84 [sevinç].
85 [kötümserleşmiş].

diğer insanlara nazaran daha kuvvetli varlıklar haline getirebilmektedir. Köylü, menfaate tapan ve bunun için her fenalığı göze alan bir insan değildir.

Sevinç Karşısında Köylü

Karakterinin ve telakkilerinin en bariz noktaları yukarıda tebarüz ettirilen[86] köylü, hayatın rahatça idamesi için gereken yemek içmek, oynamak, eğlenmek, gülmek gibi hadiseler karşısında tabiat insanlarına mahsus bir haletiruhiye taşır. Buldu mu tıka basa yer içer. Onun beyninden ziyade karnı çalışmaktadır. Köyde, en düzgün ve itinayla hazırlanmış yemeklere meftun insanlardan ziyade, en çok yiyen insanlara kıymet verilir. Köylü, çocuklarının müstakbel hayatta muvaffak olup olamayacağını bile çok veya az yiyip içtiklerine bakarak ölçmeye çalışır.

Kendilerine mahsus köy odalarında toplanan köylü gençlerin, en büyük zevkleri bilhassa kış aylarında, bu odalarda (helva çekmek), hindi, tavuk kızartmak, yaz aylarında da yaylalarda kuzu veya koyun çevirmektir. Bu odalarda hazırlanan yiyecekler, gençler tarafından sırayla ve müştereken temin edilir. Gençlerin anaları çocuklarına bu nevi masraflar için gereken eşyayı veya parayı vermekten çekinmezler. Analar, çocuklarına bu masraflarına karşılık yün, yapağı, yağ, yumurta gibi paraya kolay çevrilebilecek eşya da verirler.

Gençler, köy odalarında yalnız yiyip içmekle kalmazlar. Türlü, türlü eğlenceler tertip ederler; sinsin, zeybek, harmandalı gibi milli oyunlar oynarlar, bazı köylerde de köçek veya bazen gizli bir şekilde köy değirmenlerinde, tarla aralarında, odalarda kadın oynatırlar. Kaval, cura, bağlama gibi çalgılar çalarlar. Veya davul, zurna çalan çalgıcıları getirir, çaldırırlar. Hariçten getirilen davulcu, zurnacı, köçek gibi kimselerin yiyecekleri delikanlıların evlerinden gelir. Bu yemeklerin fevkalade olmasına gencin anası, ablası veya yengesi yardım ve dikkat ederler. Gençler bu odalarda ilerde yapacakları ve tertip edecekleri sürek avını, at koşusunu,

86 [ortaya koyulan].

değnek oyununu ve güreşleri de konuşurlar. Bu oyun ve sporlarda kimlerin galip geleceklerini, kazanacaklarını da tahmin ve aralarında münakaşa ederler. Tura ve yüzük oyunları gibi oyunlar oynar, türküler söylerler.

Genç erkekler gibi genç kızlar da sırayla birbirlerinin evlerinde toplanırlar. Bu toplantılarda onlar da hem çorap örmek, dikiş dikmek gibi işleri görürler hem de türküler, şarkılar, maniler söyler, oyunlar oynarlar. Kızların toplantılarında sevdikleri delikanlılar hakkında maniler söylenir. Bu suretle köy kızları gönüllerinden geçen sevgilerini, müstakbel kocalarını tahayyül etme fırsatını bulurlar. Bir kızın söylediği manilerden, çok defa onun hangi delikanlıyı sevdiğini anlamak mümkün olabilir.

İçleri sevgi ateşiyle tutuşmuş kızların manileri, sevgilinin durumuna göre, şen veya hüzünlü olur. Bu sebeple köyünden ayrılmış delikanlının sevgilisi, bu ayrılığın bütün acılarını sırası geldikçe manilerinin içinde geçirir.

Orta Anadolu köylerinde söylenen bu manilerden bazıları:

1.
A... Benim ağa yarim
Gidelim bağa yarim.
Sen dolu ol, ben yağmur,
Yağalım bile yarim,

2.
Ketenin var kıvırcık,
Suya saldım sığırcık;
El kaldırın, dua edin,
Benim yarim biricik.

3.
Zerdali çiçeklendi,
Doruğu pürçektendi;
Ağla gözlerim ağla,
Ayrılık gerçeklendi.

4.
Giden yiğit, beri bak,
Aklımı aldın, bırak.
Etim yağım eridi,
Kemiğimi ateşte yak.

5.
Ketenin var, iki kat,
Birini al, birini sat;
Benden başka yar seversen
Kalkmaz döşeklere yat.

6.
Elif üstünde mimler,
Bülbül yuvada inler,
Benim kalbimde sensin,
Senin kalbinde kimler?

Köy kızları, dibeklerde bulgur döğmek, erişte kesmek, yatak kabartmak, şıra çıkarmak, pekmez kaynatmak, kak kesmek, yeşil cevizi kabuğundan ayırmak gibi işleri beraberce yapmak için de toplanırlar. Bu gibi toplantılarda da türküler, maniler söylenir, oyunlar oynanır.

Bu suretle köyün genç nesli evlenmeye hazırlanmış olur. Düğünler köylüler için en büyük eğlenme vesilesidir.

Köy düğünleri umumiyetle üç gün ve bir hafta süren düğünler olmak üzere iki türlüdür. Düğün kurulmadan bir hafta veya on beş gün evvel düğün yapacak adam; ahbaplarını, akrabalarını bir toplantıya çağırır. Gelenlere kahve, çay, cigara ikram eder. Bu toplantıda düğünün nasıl yapılacağı ve şenliğine geleceklerin

Dibekte bulgur döven kadınlar, İHT Belgeliği.

kimlerin evlerinde misafir edilecekleri kararlaştırılır. Davet edecek düğün sahibinin hal ve vaktine göre, davet edileceklere birer hediye gönderilerek düğüne çağrılır. Gelecekler de kendileri gelmezden bir-iki gün evvel düğün evine koyun, keçi, dana gibi hediyeler gönderirler. Düğünün başladığı günle ertesi gün, düğünle ilgililerin hepsi başka köylerden gelecek misafirlerin gelecekleri istikametleri ve yolları gözetlerler. Misafirler görününce varsa davul zurnayla onlara doğru yürünür, gelenler karşılanır. Evvela köy odasına götürürler, sonra da misafir edilecekleri evlere götürür, bırakırlar. Gelenler arasında cirit oyunu oynayanlar varsa bu gibilere karşı da cirit oyuncusu çıkarırlar. Karşılayıcılar onlara doğru atlarını doludizgin sürerler. Üzerlerine at salıverildiğini gören davetliler karşılandıklarını ve cirit oyununa davet edildiklerini anlarlar. (Köylülerin, çok uzaktaki eşyayı görme ve pek uzaklardan gelen bir atın nal seslerini duyma melekeleri harikulade denilebilecek bir şekilde kuvvetli inkişaf etmiştir.[87] Onlar da anlar gibi hayat için lazım olan şeylerin bir kısmını ya doğumla beraber getirirler veya doğumdan sonra süratle iktisap ederler.[88]) İki taraf atlarını doludizgin sürerek oyuna başlarlar. Cirit veya değnek oyunları oynaya oynaya köye girerler. Binlerce seneden beri oynanmakta olan bu oyunlar sırasında delikanlılar, köyün beceriklileri, bütün hünerlerini gösterme fırsatını bulurlar. Hayatın her türlü hadiselerini yenenlere mahsus bir gururla, iç ferahlığıyla dolaşırlar.

Düğün devam ettiği müddetçe, her gün kuşluk zamanında, ikindi vaktinde ve gece fasıllar, eğlenceler tertip ederler. Bu eğlencelerin şekilleri köyden köye çok değişir. Bazı köylerde pehlivan güreştirirler, at koşuları yaptırırlar; gece toplantılarında sinsin, tura oyunları gibi oyunlar oynarlar, türküler söylerler. Bazı köylerde de gece, köy meydanlarına ateş yakarlar, etrafında bıçak şakırdatarak, sallayarak, davul zurna çalarak türlü türlü oyunlar oynarlar. Düğün şenlikleri bütün köyü yerinden oynatır. Köy halkı tekrar tekrar coşma, gülme, eğlenme, neşelenme fırsatlarını bulurlar.

---

87 [gelişmiştir].
88 [edinirler].

Köy delikanlıları, düğünü yapılan arkadaşlarının bir yıllık yakacak odununu düğünden bir-iki hafta evvel ormandan getirir, keserek evinin önüne yığarlar. Odun kesmek için topluca ormana giderken ve dönerken de milli oyunları oynamak ve silah atmak suretiyle eğlenirler. Yeni kurulacak yuvanın kuruluşunda kendi sevinçlerinin ve emeklerinin de bulunmasını isterler.

Düğünü kutlulanan[89] gelinin kız arkadaşları da gelin evine ait urbaları, yatakları hazırlama ve yün kabartma gibi işleri görürler.

Gelin başka köyden alınıyorsa, alay tertip ederek gider, gelini merasimle alır köylerine getirirler. Gelin yabancı köyden alındığı zaman o köyün delikanlıları gelin alacaklardan baç[90] isterler; onlar da baç vermeksizin gelini almaya çalışırlar. Bu münasebetle türlü türlü mücadeleler olur. Gelin alındıktan sonra ve köyden çıkarken silah atmak, at oynatmak gibi en coşkun tezahürlerle, ıssız köy âlemini canlandırırlar. Gelin aynı köyden alınıyorsa, bu gibi merasim köyün içinde ve köyün at oynatmaya, cirit oynamaya en müsait yerlerinde yapılır.

Düğünün biteceği günün akşamına doğru güveyiye, bazı köylerde bir meydanda, bazı köylerde de odalarda yine merasimle en temiz ve yeni elbiselerini giydirirler. Giyinen güveyi, bir-iki arkadaşının delaletiyle evvela köy ihtiyarlarına mahsus olan odalara gider, oradaki babalarıyla köy büyüklerinin ellerini öper, sonra delikanlılar odasına gelir, arkadaşlarının tebriklerini kabul eder. Bu iş bittikten sonra sağdıç güveyiye, tecrübeli ve itimada layık bir kadın da geline; karı kocalık vazifelerinin ne olduklarını anlatır ve öğretirler. Yine birçok merasim ve âdetlerle zifaf yapılır. Böylece karı koca birleşmiş, köyde bir yeni yuva kurulmuş olur.

Oğlunu ve kızını köy âdetlerine uygun ve onları tamamen tatbik edebilecek şekilde bir düğün yaparak evlendirmek her köylünün idealidir. Onlar, hayatın en önemli işlerini hesaplarken bu meseleyi de en ön plana koyarlar. Köyde evlenmeden uzun müddet bekâr yaşamak anormal bir durum addedilir. Böylelerine köylüler acırlar. Tıpkı evlenmek gibi çocuk yetiştirmeye de kıymet verirler.

89 [kutlanan].
90 [gümrük vergisi].

Yeni bir çocuğun doğması köylü yuvasına sevinç ve şetaret getirir. Doğan çocuğun erkek olması bu sevinci bir kat daha artırır. Çocuk doğuran kadına hediyeler getirilir, loğusa kadınlar ziyaret edilirler. Loğusalar ancak bir hafta kadar hastalıklarına ihtimam ederler. Fakir, kimsesiz ve çalışmak mecburiyetinde olan kadınlar iş başında, tarlada bile doğururlar. Aradan bir-iki gün geçer geçmez işlerine tekrar devam ederler. Analar, emzikli çocuklarını bazı yerlerde beşikle beraber sırtına sarınarak işe gider, tarla işleri yaparlar. Çocuğu tarla kenarlarındaki ağaçların altına veya bir araba tekerleği dibine kurdukları salıncağına yatırıp uyutur, çalışmak veya biraz dinlenmek imkânını bulurlar.

Üzüntü ve Keder Karşısında Köylü

Köylüler hastalığı sağlık, ölümü de doğum gibi tabii karşılarlar. Hasta karşısında görenekten başka bir şey yapamayan bu insanlar için, böyle yapmaktan başka bir çare yoktur. Uzun süren, iyi veya fena bir neticeye bağlanmayan hastalıklar onları çok üzer. Bu gibiler aile için birer yük telakki edilirler. Uzun süren hastalıkları, Allah'ın bir nevi cezası gibi telakki ettikleri de olur. Hocalar, hastalıkların sebeplerini aramanın günah olduğunu telkin etmeye çalışmışlar ve bunda muvaffak da olmuşlardır. Hastalık getirici amilleri ortadan kaldırmak için esaslı tedbirler almaya girişmezler. Yürüyebilecek haldeki hastalar, tabii şevklerin tesirine uyarak güneşli yerlere gider, oralarda uzun müddet güneşlenirler.

Askerden gelenler, köy öğretmenleri, küçük sıhhat memurları bu durumu değiştirmekte mühim roller oynamaktadırlar. Onun için bazı köylerde iktisadi vaziyetleri iyi olanlar doktora başvurmaya, ilaç almaya başlamışlardır. Fakat bunları yapabilmek, yani köydeki bir hastaya doktor getirmek, tavsiye edeceği ilaçları almak ve göstereceği rejimi tatbik etmek, köylülere o kadar külfete ve öyle paralara mal olmaktadır ki bu manzara da hastalık kadar üzüntülü ve korkunç bir renk almaktadır.

Her biri sıhhati korumanın birer unsuru olan gıda, muntazam uyku, dinlenme gibi meseleler üzerinde bu bakımlardan durul-

maz. Köylüler hastalığı, hatta ölümü onlara dayanarak yenmeye çalışırlar. Temiz havayı, bol güneşi, serin suları, yumurta, yoğurt, süt gibi besleyici gıdaları onlardan esirgemeyen tabiat; köylülerin hem en büyük doktorları, hem de günün birinde canlarını vakitsiz alan mikropların kaynağıdır.

Köyde doğum gibi tabii telakki edilen ölüm vaki olunca hemen, göreneğe ve mahalli âdetlere uyularak yapılması lazım gelen işlere girişilir. Bilhassa Türkmen köylerinde tatbik edilen bazı âdetleri anlatarak durumu tebarüz ettirmek faydalı görülmüştür.

Ölü, kefenlenmeden evvel ağıtçı (yasçı) tabir edilen kimseleri çağırırlar. Bunlar, ölünün başına toplananlara onun meziyetlerini anlatırlar, ölünün eşyası alınır, hayattayken bunları nasıl kullandığı, eşyayı birer birer göstermek suretiyle izah edilir. Bazen ölünün hayattayken bindiği at bile ortaya getirilir. Atla sahibinin alakaları, ne iş gördükleri, nerelere gittikleri hazin, müessir[91] şekilde dinleyicilere söylenir. Dinleyenler, hıçkıra hıçkıra ağlarlar, yasın en derin şekillerini yaşamaya başlarlar. Cenazeyi duyan köylülerin birçoğu ve ölenin yakın köylerdeki tanıdıkları bu merasime iştirak ederler. Bilip de gelmemek ayıp telakki edilir, böyleleri ile ölenin ailesi alakayı ve ahbaplığı keser.

Cenaze gömüldükten sonra köylüler, ölünün evine giderek veya köy odasına toplanarak "başsağlığı" yaparlar.[92] Cenaze çıkan evlerde üzüntü ve teessürden birkaç gün yemek pişirilmediği için komşuları bu eve yemek gönderirler. Köylüler odalarda toplantı yerlerinde; aralarından kaybolan hemşerilerinin hatıralarını günlerce, aylarca birbirine naklederler. Yetişmekte olan gençler, hayatın bu korkunç hadiselerini de soğukkanlılıkla karşılamayı öğrenirler ve gençlik devirlerinden itibaren ölümden korkmayan, onu pek tabii bir hadiseymiş gibi karşılayabilen insanlar haline gelirler.

Hakiki köylü; duyan, hayatı yenmeye çalışan, kendi işine dayanarak yaşamak isteyen, faziletlerine güvenen, bazı sıkıntılarına rağmen hayatı seven, çoğalmak isteyen, hastalığı ve ölümü sağlık

91 [etkili].
92 [başsağlığında bulunurlar].

ve doğum gibi tabii gören, haksızlığa ve merhametsizliğe çok üzülen, savaşlarda harikulade bir şekilde düşmanla çarpışan, iyi idare edildiği takdirde her işi başarabilen bir insandır.

Hakiki Türk köylüsü ve köyü budur. Göçmen yerleşmesi, bazı sosyal ve ekonomik hadiselerin menfi tesirleri gibi muhtelif sebepler dolayısıyla bu karakteri kaybetmiş olan köylüler ve köyler de vardır.

Köy niçin ıssız ve hareketsiz, hüzünlü, kasvetli bir diyar haline gelmiştir? Onun böyle cansızlaşmasının sebebi, köylülerin tembellikleri, hayata karşı ilgisizlikleri, isteksizlikleri ve beceriksizlikleri değildir. Onlar da iyi yaşamak, varlıklı olmak, gün görmek; köylerini ve evlerini güzelleştirmek isterler. Fakat öyle sebepler ve şartlar vardır ki, bugünkü köylü artık onları tek başına yenebilecek halde değildir. O bütün kuvvetini son damlasına kadar sarf ettiği zaman ancak günlük durumunu şöyle böyle muhafaza ederek, süratle daha fena bir vaziyete düşmemeye çalışmaktadır. Bunu, takdire değer bir başarıyla yapabilmektedir.

Köyün ıssızlaşmasının, durgunlaşmasının sebeplerini köyden ziyade şehirde aramak lazımdır. Şehir, insafsız ve şuursuzca hareket eden bir müsrif gibi asırlardan beri köyün kanını emmiş ve bütün kuvvetlerini israf etmiştir. Şehirlerde oturan sömürücü insanların mihaniki ve ezbere hareketleri yüzünden öyle devirler görülmüş ve öyle köyler peyda olmuştur ki, buralarda nesli idame ettirebilecek yaşta ve kabiliyette erkek kalmadığı için, trajik bütün meseleleri arka plana atan zürriyet meselesi günün aktüel ve öz meselesi haline gelmiştir. Köy öyle zamanlar görmüştür ki bütün ereklerinden, onları bir daha görmemek üzere bir an içinde mahrum kalmıştır. İç harplere sahne olan öyle köyler yanmıştır ki savaştan sonra yuvalarına dönen köylüler, evlerinin yerlerini bile bulamamışlardır. Köylerin öyle zamanları olmuştur ki, bütün köy halkı aylarca yiyecek yabani ot bile bulamamışlardır. İnsanoğlunun bizim köylerde çırçıplak denilecek kadar giyimsiz kaldığı ve yıllarca bir sopadan başka hiçbir alete sahip olamadığı devirler olmuştur. Eşkıya ve hırsızlar köylerde soyacak kimse, alacak eşya bulamamışlardır. Köye yabancı olanlar bu durumda bulunan köylülere "egoist", cimri demiş ve "yüzü gülmeyen insan" damgasını basmak istemişlerdir.

Ecnebi sermayesinin, Türk'ten gayri unsurların, onların emellerine hizmet edenlerin, yarı münevverlerin, komisyoncuların ve realiteyi göremeyen Osmanlı memurlarının ellerinde oyuncak olan, onlara yataklık yapan ve onların her türlü anormal, hareketlerine sahne teşkil eden dünkü şehir; köyün bu hallerini hep görmemezliğe gelmiş ve onu istismar etmekte asırlarca devam etmiştir. İşte bu sebepten köy yalnız ıssızlaşmakla kalmamış aynı zamanda cansızlaşmıştır.

Onun için Cumhuriyet devrinde köyle ilgilenerek çalışmaya başlanırken bu çalışmalara konu olacak köylünün, genel tablosunu büyük ATATÜRK şöyle çizmiştir:

> Yedi asırdan beri cihanın dört köşesine sevk ederek kanlarını akıttığımız kemiklerini yabancı topraklarda bıraktığımız ve yedi asırdan beri emeklerini ellerinden alıp israf eylediğimiz ve buna mukabil daima tahkir, terzil ile mukabele ettiğimiz [karşılık verdiğimiz] ve bunca fedakârlıklarına ve ihsanlarına karşı nankörlük, küstahlık ve cebbarlıkla [zorbalıkla] uşak menzilesine indirmek istediğimiz bu asil sahibin huzurunda bugün ihtiramla hakiki vaziyetimizi alalım.

Köyün ne olduğunu ve köylü için nasıl çalışmak lazım geldiğini bu satırlar en açık bir şekilde anlatmaktadır.

Cumhuriyetçi Türk aydınlarının vazifesi; yıllarca bu satırlardaki manaları tefsir ede ede çalışmak olacaktır. Bu cümlelerin ifade ettikleri derin manaları anlayarak icaplarını yapabildiğimiz gün Türk köyü canlanacak ve onunla beraber memleketin yüzü de gülecektir.

Köyün canlanması; belki köyün ıssızlaşmasına sebep olanların işlerine gelmeyecek ve hoşlarına da gitmeyecektir. Bilgisiz köylülerin, düşünen, düşündüğünü söyleyen veya yazabilen insanlar haline gelmelerinden hoşlanmayanlar, bunların ayaklarına köstek vurmak isteyenler çıkacaktır. Onun için köyü canlandırma uğruna emeğini katacakların bu hakikati bilerek ve aldanmayarak çalışmaları lazımdır.

Köy meselesi bazılarının zannettikleri gibi mihaniki bir surette (köy kalkınması) değil, manalı ve şuurlu bir şekilde, köyün içten canlandırılmasıdır. Köylü insanı, öylesine canlandırmalı ve şuur-

landırmalı ki onu, hiçbir kuvvet; yalnız kendi hesabına ve insafsızca istismar edemesin. Köyün sakinlerine köle ve uşak muamelesi yapamasın. Köylüler, şuursuz ve bedava çalışan birer iş hayvanı haline gelmesinler. Onlar da her vatandaş gibi her zaman haklarına kavuşabilsinler. Köy meselesi, köyde eğitim problemleri de içinde olmak üzere bu demektir.

Son yıllarda, Büyük Millet Meclisi'nce kabul edilen kanunlara uyularak köyde eğitimi teşkilatlandırma işine –geniş ölçüde– girişilmiş, köy için çok sayıda eğitmen, öğretmen, sağlık memuru yetiştirilmeye başlanmış, köylerde binlerce okul, işlik ve öğretmen evi yapılmıştır. Bu eşsiz büyük harekete alan teşkil eden köy, canlanmaya başlayınca geriliğin temsilcileri hemen başkaldırarak kanunlarla saptanan amaçlara ve başarılan işlerin bunlara uyup uymadıklarına bakmayarak, bu harekete katılanlara kara damgayı basmaya yeltenmişlerdir. Damganın kimin yüzünde silinmeden kalacağını zaman gösterecektir.

Cumhuriyet devrinin büyük ve manalı işleri arasında köy için çalışanları sevindirecek bu önemli hamlelerin hikâyesini okuyarak, olanlarla geçmişteki başarısızlıkları ve ileri memleketlerde neler yapıldığını karşılaştırarak, köyün derinliklerine biraz daha sokularak köyde eğitimin özelliklerini anlamaya çalışalım.

İkinci Bölüm
KÖYÜ CANLANDIRACAK ÖĞRETMENLERİ VE UZMANLARI YETİŞTİRME MESELESİ

I. Öğretmen Yetiştirme İşi

İMPARATORLUK DEVRİ (1824-1908)

Öğretmen yetiştirme meselesi, köyü canlandırma amacı güden işlerin başında gelen ana davalardan biridir. Halkın eğitimi ilkokulu elinde tutan, ona şekil veren öğretmenin bilgisine, karakterine ve dünya görüşüne göre şekil alır. Halkın çoğunluğunu kapsayan ilköğretimde, öğretmen başrolü üzerine alan insan demektir. Bina, program, kitap, ders araçları, çevre gibi öğretim ve eğitim vasıtaları öğretmenden sonra gelirler. Onun için köyü canlandırma konusu incelenirken üzerinde en çok durulması gereken problem öğretmen yetiştirme işidir. İlköğretim kurumlarının iç yapısına öğretmen şekil verir. İç yapı da halk eğitiminin temelini teşkil eder. O sağlam olmazsa, bu alandaki çalışmalar gerçek amaca yöneltilmezler.

Bir memleketin politika tarihi, o memleketteki kültür kurumlarının tarihinden anlaşılır. Şehirde veya köyde açılmış ilkokullara öğretmen yetiştirme meselesi kendi tarihinin seyri içinde incelenince, o, memleketin ilk eğitim ve öğretim alanlarında güdülen siyasasını, yaptığı hamleleri, onların amaçlarını ve hızını açıkça gösterir. Geniş halk kitlesinin iş ilkesine göre eğitimi için çalışacak öğretmenleri yetiştirme meselesine bilhassa demokrasiyle idare

edilen memleketlerde, devlet adamları, dinsel kurumların mensupları, eğitmenlerle işin içinde çalışan öğretmenler, bilginler, ticaret ve el sanatları erbabı, sermaye ve servete dayanarak iş görenler, endüstri kurumlarına sahip olanlar, siyasi partiler, politikacılar etki yaparlar. Bu iş, her memlekette o memleketin idare şekline göre türlü etkilerle hızlanmış veya duraklamış, gelişmiş veya gerilemiştir. Olayların bu safhasını bilmek, geçilen ve geçilecek yolu aydınlık içinde görmemize yarar.

Bizde, modern manalı ilköğretimin gerçekleştirilmesine başlandığından beri öğretmen yetiştirme meselesi nasıl gelişti? Türlü devirlerde, o devre hâkim zihniyete ve dünya görüşüne göre nasıl şekiller aldı? Öğretmenin toplum içindeki rolü ve değeri ne idi? Öğretmen yetiştirme işine hız verilen ve bu alanda hamle yapılan zamanlarda ne gibi engellerle karşılaşıldı? Yabancı memleketlerden gelen ve bu işe şekil verecek derecede kuvvetli olan fikir akımları var mıydı? Bunların özellikleri nelerdi? Öğretmen yetiştirme kurumlarının geliştirilmesi uğrunda ne gibi fedakârlıklar göze alındı? Öğretmen okullarının gelişimine paralel olarak ilkokullarda ne gibi değişmeler oldu? Öğretmenin köydeki durumu nasıldı? Köyde eğitim ne gibi değişiklikler gösterdi? Her devrin özelliklerine, hükümet şekillerine göre ilköğretimde güdülen amaçlar nelerdi? İlk eğitim ve öğretim kavramlarından neler anlaşılıyordu? İşte bu ve bunlara benzeyen diğer sorulara cevap teşkil edecek şekilde ve ana çizgileriyle köyde eğitim ve ilköğretim problemleriyle köy okulları için öğretmen yetiştirme meselesini inceleyerek, ana konumuzun tarih içindeki gelişimini tanımaya çalışalım:

Öğretmen Yetiştiren Kaynaklar

Bizde modern manada mecburi ilköğretim işine, Osmanlı İmparatorluğu'nun çökmeye iyice yüz tuttuğu II. Mahmud zamanında, Avrupa'dan gelen ve Batı uygarlığını yaratan fikir akımlarının tesirleriyle başlanmıştır. Bundan önceki devirlerde camilerin yanı başlarında açılmış ve cami imamları tarafından idare edilen dinsel karakterli okullarla, programlarında dünya bilgilerine de yer

verilen ve bundan sonra açılmaya başlanan okulları birbirinden ayırmak lazımdır. Yalnız, modern manalı ilköğretime girişilir girişilmez, öğretmen yetiştirecek kurumlar açılarak yeni bir dünya ve hayat anlayışına göre eğitmenler yetiştirilemediği için, yeni mana ve amaçlı ilkokullar, bilhassa köylerdekiler yüz yıl boyunca medreselerde, o kurumların geleneklerine ve metotlarına göre yetiştirilmiş hocaların ellerinde kalmıştır. Bu sebepten bizde ilköğretim problemi, yeni anlamına göre geç ve güç kavranmaya başlanmıştır. Onun için eski okulla yeni okul birbirinden kolay ayırt edilemeyecek şekilde yan yana ve iç içe uzun yıllar birbirlerini yadırgamadan yaşamışlardır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda köylere iki kaynaktan öğretmen yetiştirilirdi: a) Medrese, b) Darülmuallimin ve Darülmuallimat = Erkek ve Kız Öğretmen Okulu. 1848 tarihine kadar imparatorluğun ilkokullarına öğretmen yetiştiren tek kaynak şehirlerde kasabalarda ve bazı köylerde açılmış medreselerdi.

1848'de darülmuallimin adıyla İstanbul'da rüştiyelere öğretmen yetiştirmek amacıyla bir kurum açıldıktan sonra öğretmen yetiştiren kaynak ikileşti. Gerçi, bu yeni kuruma benzeyen meslek okulları süratle çoğalarak memleketin her tarafına yayılamadılar. Bu sebepten darülmualliminler açılınca, bu iş medresenin elinden tamamen alınmış olmadı. Cumhuriyet devrinde medreseler kapanıncaya kadar, onlar bu görevlerini yapmaya, bilhassa köylere öğretmen yetiştirmeye devam ettiler. Onun için bugün iş başında bulunan öğretmenlerden bazıları bile medresede yetişmiş insanlardır.

Köyü canlandırmak amacıyla yapılmış hamleleri incelerken medresenin rolünü bir tarafa bırakarak görmezden gelmek doğru bir hareket olmaz. Medrese, geçmiş devirlerdeki kültür hayatımızın gelişimine etki yapan, dinsel eğitimi gerçekleştirme bakımından görevini başarmış sayılabilecek bir kurum olduğu için şehirde veya köyde, Müslümanlığı kabul etmiş insan kümelerinin biriktiği her yerde onun damgalarına rastlanmaktadır. Öğretmene veya eğitmene henüz kavuşmamış on binlerce köy, bugün bile medreseden yetişmiş imam ve hatiplerin elindedir. Batı köylerdeki insanların çoğu, geçimle ilgili günlük işlerin dışında kalan mesele-

lere, onların dünya görüşlerine ve hayat anlayışlarına göre temas ederler. Bu davaları, onların anlatışlarından ne anlayabiliyorlarsa, o ölçüde kavramaya çalışırlar. Bu tip köylerin insanlarına, ne devlet ne parti teşkilatı henüz imam kadar müessir[93] olmaktadır. Öğretmen veya eğitmen verilen köylerde de imam veya hatip hemen sahneden çekilip yalnızca camideki dinsel görevine bağlanmakla kalmaz. Onlar, insanoğlu dünyaya geldiği zaman adını koyarak onun yakasına yapışırlar, öldüğü vakit mezarının başında son duayı okuduktan sonra yakasını bırakırlar. Köylü insanların genel hayatlarına, hayatın bilhassa manevi cephesine bu derece hâkim olabilen elemanı yetiştiren medrese, önemli bir kültür kurumu olması bakımından incelenmeye değer. Onun köy halkı üzerine yaptığı etkiler bilinmeyecek olursa modern manalı ilköğretimi köylere yaymak ve bu vasıtayla insanlara aşılanacak yeni değerleri onların içlerine sindirmek kolay olmaz. Onun için önce medresenin ve onun yetiştirdiği öğretmenin belirli vasıflarını ve bu arada münasebet düştükçe ilkokulun özelliklerini gözden geçirelim:

A. Köye Öğretmen Yetiştiren Kaynak Olması Bakımından Medrese

Medreseler

Anadolu'da ilk medreseler Türkler İslam dinini kabul etmeye başlayınca kurulmuştur. Bunlar, bilhassa Selçuk Türklerinin elinde gelişmiş ve Anadolu'nun önemli büyük şehirleri başta olmak üzere her tarafa yayılmıştır. Mardin, Diyarbakır, Bitlis, Ahlat (Van), Erzurum, Mamahatun (Tercan), Divriği, Malatya, Sivas, Kayseri, Konya, Akşehir, Kastamonu gibi şehir ve kasabalarda bugün yarı yıkık bir halde görülebilen eğitsel değer taşıyan cami ve medreseler, aynı zamanda sanat tarihinin şaheser diye andığı kültür anıtlarıdır. Medreselerin bir kısmı, yanı başlarında yer almış tekkelerle birlikte en verimli vadilerin içindeki köylerde de açılmıştır. Seydisuyu Vadisi'ne hâkim durumda olan Seyitbattalgazi Tekkesi[94],

93 [etkili].
94 Günümüzdeki adıyla Seyit Battal Gazi Külliyesi (ed.n.).

onun etrafında teşekkül etmiş medreseler ile medreseli köylere bunun en güzel örneklerinden biridir. Bu köklü kuruluşun etkileri, bugün bile devam etmektedir.

Selçuk Türkleri tarafından kurulan medreselerde, dersler Arap ve Fars diliyle gösterilirdi. Onlarda resmi dil Farsça idi, Osmanlı Türkleri ayrı bir devlet teşkil ederken bu hemşeri hükümeti o yönden taklit etmediler. Orhan ve Şehzade Süleyman resmi işlerde Türkçeyi kullandırmak, onu hâkim bir dil haline getirmek istediler. "Türkçe yazdılar, yazdırdılar, Türkçe kanunlar yaptırdılar, lakin gariptir ki orta dereceli eğitim ve öğretimde (medreselerle) Arapçayı kabul ettiler."

Medreselerde Farsça ve Arapça ders okutulmasının mecburi bir hale getirilmesi, eğitim ve öğretimin öz dilimizle yayılmasının ve gelişmesinin önüne büyük ve kolay kolay yıkılamayacak bir set çekmiştir. Onun için medrese, yalnızca bu haliyle bile milli bir kurum olma vasfını kaybederek, Türk toplumunun içinde yabancı bir müessese olarak, din ve devlet kuvvetiyle yaşatılabilmiş, kendisiyle temas etme imkânına kavuşmuş olanlara İslamlık bilgileriyle birlikte yabancı milletlerin kültürlerini aşılamış, mensuplarını "Muhammed'in ümmetindenim" diyen ve dedirten insanlar haline getirmiştir. Bu telakki yüzünden medrese ile temas eden veya onun etkileri altında kalan Türkler milli değerler yerine, bu kurumun yaymaya çalıştığı değerlere önem vererek İslam kültürüne bağlanmışlar, halkı Muhammed'in ümmeti haline getirmek için yüzyıllar boyunca var kuvvetleriyle çalışmışlardır.

Öğretim dili Türkçe olmayan, dünya görüşü bakımından ümmet kavramına bağlı bulunan Osmanlı medreseleri de, tıpkı Selçuk medreseleri gibi başta İznik, Bursa, Edirne ve İstanbul olmak üzere büyük imparatorluğun her tarafına yayılmaya başlamışlardır. Osmanlı Türklerinin idaresine geçen her kıtaya, Osmanlı kültürünü yayıcı bir kurum olarak dağılan bu medreseler, imparatorluğun idaresi ve İslam dininin idamesi için gereken elemanı yetiştiriyorlardı. Osmanlı medreseleri de verimli vadilerin içine dizilmiş köylere kadar yayılmıştı. Bu kurumlarda yetişenler aynı zamanda, camilerin birer şubesi gibi yanı başlarında açılan dinsel il-

kokullarda hocalık, öğretmenlik yapıyor; bu okullara devam eden çocuklara anlamadıkları bir dille (Arapça) yazılmış Kuran'dan parçalar öğreterek İslam dinine bağlılığı ve devlete itaati vazife bilen, aklının erdiğine değil, dinin emrettiğine uyarak hareket eden çocuklar yetiştiriyorlardı.

Metot ve ders konuları bakımından yüzyıllarca olduğu yerde sayan medreseler, 17. yüzyıldan itibaren Avrupa'da birdenbire gelişmeye başlayan müspet bilimlerle bağlılık kuramadıkları için "nakliyat" diye adlandırdıkları spekülatif bilimlere bağlı kaldılar. Medrese öğrencileri, okudukları ders konularını teşkil eden problemlerin aslını ve metnini anlamadan onları şerh etme görüntüleriyle yıllarca boş vakit geçirdiler, öğretimde muhakame-problemlerin aslını ve metnini anlamadan onları şerh etme yönünün işletilip geliştirilmesine hiç önem verilmediği için medrese öğrencileri, okutulan her şeyi ezberlemek zorunda kalıyorlardı. Ezbercilik, skolastiğe bağlı kalış, gözlem ve araştırmaya hiç yanaşmayıp medrese mensuplarını gerçek hayattan uzaklaştırmış, onları en basit tabiat olaylarını göremeyecek, bunların kanunlarına nüfuz edemeyecek bir duruma düşürmüştür. Bunun sonucu olarak onlar, tabiatla ilgili en basit olayları bile cinlerin, perilerin, kanatlı ve gizli mahlukların tesiriyle izaha kalkışmışlar, bu kanaatlerini eğitmekte oldukları çocuklara ve halka da aşılayarak kendileriyle birlikte cahil ve mütenasip[95] insan yığınları yetiştirmeye başlamışlardır. Osmanlı İmparatorluğu'nun gerileme devrinde devleti zayıf bulan bu cahiller kafilesi, her yeniliğin karşısına dikilerek Türklerin Avrupa uygarlığını almalarını hem zorlaştırmış hem de geciktirmiştir. Bu yüzden Osmanlı toplumu, değerleri çürümüş olan Ortaçağ hayat mizanını kolay kolay bırakarak Batı uygarlığının yarattığı yeni âlemin içine girememiştir.

Avrupa Kurumlarını Taklide Özeniş

Birçok yenilgiden ve imparatorluk parçalanmaya başladıktan, yeniçeri ordusu inhilal ettikten[96] sonra, İkinci Mahmud devrinde,

95 [uyumlu].
96 [dağıtıldıktan].

Osmanlı İmparatorluğu'nun artık Batı uygarlığı karşısında tutunamayacağı iyice ve açıkça anlaşılmıştı. Onun için türlü zorluklar birer birer yenilerek Avrupa müesseseleri taklit edilmeye başlanmıştır. Devrimci fikirlere dayanan, kişi hakları ülküsünü güden bazı Avrupalı milletler de kendi uygarlıklarını ve kurumlarını memleketimize sokmak için çalışmışlardır. Ortaçağ hayat nizamına ve Batı Asya İslam kültürünün dünya görüşüne göre kurulmuş gelenek ve göreneklerin ağlarıyla sert bir kabuk bağlamış olan çeşitli Osmanlı müesseselerinin yanı başında Avrupalı toplumlardan taklit edilmek suretiyle açılan (harp ve tıp okulu gibi) yeni kurumlar yer almaya başlamışlardır.

Medrese ile mektebi birbirinden ayırma işine esasen III. Selim zamanında başlanmıştı. Olayların böyle gelişmesi şu bakımlardan zaruri idi:

Ordu, imparatorluğun sınırlarını ve varlığını koruyamıyor, donanma felce uğramış bir halde Haliç'te yatıyor, İstanbul'dan dışarı çıkamıyor; ticaret ve ziraat halkın geçim sıkıntısını gidermeye yetmiyor; mahkemeler adalet dağıtıcı rollerini yapamıyorlar, haklıyı haksızdan ayırt edemiyorlardı. El zanaatlarıyla geçinme yolunu tutmuş olanlar, her gün biraz daha çöken memleket sanayiinin uçuruma göçmesini önleyemiyor, bu yüzden kasabalarımızın, pazarları sönüyor, Ortaçağ düzenine göre kurulmuş çoğu kapalı çarşıları kapanıyordu. Devleti idare eden azınlık halindeki bir küme insan, sarayın etrafına toplanarak iyi devirlere mahsus, israfa boğulmuş yaşayış tarzlarını devam ettirmeye çalışıyor, önlerine dikilen ve imparatorluğu yok edecek olan korkunç tehlikeyi göremiyor veya görmek istemiyordu. İslam kültürünün yayıcısı olan medrese, bu olaylardan tamamen habersiz, hayata karşı kapılarını kapamış bir durumda çalışıyor, öğrencilerini eskimiş, bayatlamış, hayatsal hiçbir değeri kalmamış, hurafelere bulanmış dinsel bilgilerle teçhiz ederek halkın içine, okullara salıyor, çocuklara ve yetişkinlere her türlü felaket karşısında kadere boyun eğmeyi, alın yazısına razı olmayı tavsiye ettiriyordu.

Medreseyi Islah Etme Teşebbüsleri

M. Şerafettin Yaltkaya, 1940'ta yayımlanan *Tanzimat* adlı eserde, medreselerin genel durumunu anlatırken onların hangi bakımdan çürümüş olduklarını şu cümlelerle belirtmektedir:

> Bütün müesseseler gibi 1591 tarihine doğru medreselerde sükut görülmeye başladı... (Bunlar felsefiyattır...) diye şerhi muvakıf okumak veya okutmak bırakılmış ve 1579'da Takyettin Efendi tarafından Tophane üzerinde vücuda getirilmiş olan Rasathane yıktırılmış idi... 1591 tarihinden sonra müderrislik mücerret [soyut] bir rütbe halini almış olduğundan birtakım kimselere; içinde ders okutulmayan harap olmuş veya harap medreselerin müderrislikleri tevcih olunmaya başlanmıştı.
>
> Zadegân denilen Mollazadelere ve hatta okumak yazmak bilmeyenlere ruus[97] verilir ve sıraları geldikçe bunlar kadılıklar zaptederlerdi. Fakat ilmi iktidardan mahrum bu kimseler zaptetmiş oldukları şehirlere kendi taraflarından naip gönderirlerdi...
>
> Gerek müderrislik ve gerek kadılık naehillerin [ehil olmayanların] ellerine geçmiş ve etrafı kesif bir cehalet kaplamıştı...
>
> Son devirlerde medreselerde... İslami ilimlerin en mühimlerinden olan (tefsir) ve (hadis) tamamiyle ihmale uğramıştı. Hele riyaziyat ve tabiiyat gibi ilimlerin adları dahi bilinmezdi. Müderrisler içinde iki satır yazıyı doğru yazamayan ve doğru söyleyemeyenler nadir değildi.
>
> Bununla beraber Osmanlı hükümdarları ve vezirleri tarafından bina olunan camilerin yanlarında birer medrese yaptırmak istisnası olmayan bir şekil meselesi idi...

Nafi Atuf Kansu'da *Türkiye Maarif Tarihi* adlı eserinde medresenin son zamanları hakkında şu hükümleri vermektedir:

> Birinci Süleyman'dan sonra bütün devlet teşkilatında baş gösteren karışıklık ve fena idare, medreseye de girmiştir. İlmiye rütbeleri ulema evladına hasredilmek istendi. Medreselerinin semtlerini bile bilmeyen müderrisler peyda olduğu gibi, doğar doğmaz kendilerine müderrislik rütbesi verilen

97 Vezir, beylerbeyi, sancakbeyi, tımar ve zeamet sahipleriyle vilayet kadıları gibi üst kademedeki görevlilerin dışında kalan bütün devlet memurlarının tayin işlemlerini gösteren resmi yazı (ed.n.).

ulema oğullarından mürekkep bir beşik uleması zümresi türedi. Medreseler, cehalet, haset, tezvir [yalan dolan] muhiti oldu. Yeniçerilerle el ele vererek sarayın fesadı ve kokmuş unsurlarıyla birleşerek her türlü yeniliğe düşman bir vaziyet aldılar.

Medresenin çürümeye yüz tuttuğunu belirterek ulemanın bilgisizliği üzerine dikkati çekmek isteyen, öğretimde gaye ve usulü değiştirme teklifini yapan, Batı bilimlerinden memleketi faydalandırmaya çalışanlar olmuştur. 1656'da İstanbul'da doğmuş olan Kâtip Çelebi bunların başında gelir. M. Ş. Yaltkaya'nın izahına göre,

Sadrazam Reşid Paşa son devirlerde medreseyi kaplamış olan cehalet ve taassubu tahrik etmekten çekinmekle beraber hocaların en müstaitlerinden [yeteneklilerinden] Amasyalı Abdulkerim Efendi'yi (İngiliz Kerim Efendi) Avrupa'ya göndermiş ise de, ne bu zat ve ne Paris'te tesis olunan mektebi Osmani talebesi arasında bulunan hoca Tahsin Efendi (Mösyö Tahsin) avdetlerinde [dönüşlerinde] medreselere bir feyiz verememişlerdir.

Medrese uleması, en önemli işlerin başına geçebildikleri halde, tasavvur edilmeyecek derecede bilgisiz oldukları için memleketin yuvarlanmakta bulunduğu uçurumu görememişlerdir. Onun için Osmanlı toplumu, imparatorluk çöküp yok oluncaya kadar süren korkunç bir gaflet uykusuna dalmıştır.

Bütün sıkıntıların Osmanlı İmparatorluğu müesseselerinin içten çürümüş olmasından ileri geldiğini; felaketin baskıyı günden güne artırmakta olan Batı uygarlığına sahip toplumlardan geleceğini sezebilenlerin sayısı pek azdı. Onun için böyle korkunç bir durum karşısında ne yapılacağı, gidilecek yolun hangisi olduğu kestirilemiyordu. Çöküşün sebebini biraz sezebilenler, gerekli tedbirleri almaya, mesela Avrupa uygarlığının değerlerini ve kurumlarını benimsemeye kalkacak olurlarsa, bu gibilerin karşısına hemen medrese uleması denilen "sözde bilginler" dikiliyor, onları kâfirlikle itham ederek çeşitli cezalara çarpılıyorlardı. Bu yüzden ulemanın muvafakati alınmadıkça memlekete ne buharla işleyen vapur sokulabiliyor, ne de kasabaların kenarlarında tekniğin emrettiği yere tren istasyonları kurulabiliyordu. Tuna Nehri'nde iş-

leyen yelkenli Türk gemilerinin bir anda işe yaramaz bir hale gelerek parçalanıp odun yerine satılmaları, birçok kasabamızın tren istasyonundan uzak kalışı bu zihniyetin kötü sonuçlarıdır. Genel hayat bakımından faydaları meydanda olan teknik yeniliklere karşı bu derece sert bir direnme gösterilince, manevi değerler taşıyan işlere girişmek büsbütün zor veya imkânsız bir hale geliyordu. Hele kültür alanında ve eğitim kurumlarında değişiklik yapmaya girişmek, en çok korkulan olaylardan biriydi. Bizde modern manalı ilköğretim işine ilk defa teşebbüs edenler medrese ulemasına tavizler vere vere bazı yenilikler yapabilmişlerdir. Mesela okula siyah tahtayı ve haritayı sokmak için ulemanın başı olan şeyhülislamdan dinsel gerekçeye dayanan bir muvafakatname (fetva) almak mecburiyetiyle karşılaşılmış, siyah tahtanın Mekke ve Medine'de kullanıldığı örnek olarak gösterilmiş, üzerine Kuran'dan parçalar yazılmamak şartıyla kara tahtanın okula girmesine müsaade edilmiştir.

Buna rağmen medresenin yetiştirdiği hocaların öğretmenlik ettikleri ilkokulları ıslah etmek ve ilköğretimi bütün çocuklar için mecburi bir hale getirmek için II. Mahmud devrinde bazı işlere girişilmiştir. Onları kısaca gözden geçirecek olursak hem o devirdeki ilkokulun ne durumda olduğunu hem de bu geri kurumun hangi bakımlardan düzeltilmek istenildiğini anlamış oluruz. Böyle bir levha, aynı zamanda o devirlerde hükümeti idare edenlerin köylere kadar yayılması gereken ilköğretim hakkında ne düşündüklerini, devrin okullarında çalışmış olan öğretmenlerin karakterlerini ve bilgi seviyelerini de göstermiş olur.

Mecburi İlköğretime Ait İlk Ferman

II. Mahmud, 1824 tarihinde yayınladığı bir emirnamede:

1. "Muhammed'in ümmetindenim" diyen bütün İslamlar için önce İslamlık şartlarını ve dini inanışları öğrenerek bilmek, ondan sonra geçimini sağlamak için hangi mesleğe girecekse girmek, kısacası her şeyden önce din bakımından öğrenilmesi mutlaka icap eden, dinin emrettiği şeyleri her şeye tercih etmek gerekirken bazı çocuk velilerinin evlatlarının bu bakımdan cahil kalmasını

düşünmeden para kazanma hevesine kapılarak çocukları beş-altı yaşına varınca okuldan alıp sanat erbabının yanına çıraklığa verdiklerini, bu yüzden çocukların cahil kaldıklarını, küçükten bilgisiz yetiştikleri için büyüyünce de okumaya ve öğrenmeye heves etmediklerini, bu gibilerin ana ve babalarının kıyamette sorumlu tutulacaklarını, yanlış yolda yürümeye devam edecek olurlarsa şiddetli cezalara çarptırılacaklarını açıklamakta;

2. Bundan sonra hiç kimsenin, çocuklarını gençlik çağına varmadan, ilmihali ve İslamlığın şartlarını layıkıyla öğretmeden okuldan alıp ustaların yanına vermemesini, çıraklığa verilebilecek çağa gelmiş olan çocuklardan anasız ve babasız olanların velilerinin, okul hocasıyla birlikte kadı efendilere çocuğu götürüp göstermelerini, ellerine verilecek izin tezkeresini almalarını, ustaların da izin belgesi olmayan çocukları çıraklığa kabul etmemelerini, çırak alınırken esnaf dernekleri başkanlarının da (esnaf kethüdası) muvafakatlerinin alınmasını, şayet esnaf bu emirleri yerine getirmeyecek olursa okul hocalarının veya mahalle imamlarının keyfiyeti, doğruca kadı efendilere haber vermelerini emretmekte ve bu noktaları açıklayarak meseleyi halka duyurmaktadır.

En önemli noktaları yukarıdaki satırlarda belirtilen bu emir, bizde İstanbul şehrinde tamamen dinsel karakter taşımakla beraber, mecburi ilköğretimin uygulanması hakkında yayımlanmış ilk emirdir. O, modern manalı ilköğretime doğru gidecek yol üzerinde atılmış ilk adım sayılabilir. Bu vesikada üzerinde en çok ve ısrarla durulan nokta, ilköğretimin mecburi tutulması, bu ilkeye baş eğmek istemeyecek çocuk velilerinin cezaya çarptırılacaklarının açıkça ve kesin olarak anlatılması keyfiyetidir.

1824'ten beri türlü vasıtalara başvurularak çocuk velilerine benimsetilmek istenilen bu ilkenin gerçekleştirilmesi için, 120 yıldan beri emek harcandığı halde bugün bile ilköğretimi uygularken karşılaşılan zorlukların en önemlisini bu meselenin teşkil edişi, esef ve hayretle telakki edilmeye, etraflı bir şekilde incelenmeye değer. Onun için münasebet ve fırsat düştükçe modern manalı ilköğretimin ana şartlarından biri olan bu meseleye dokunarak mecburi öğretime karşı gösterilen tepkilerin sebepleri aydınlatılmaya çalışılacaktır.

İlkokulların Islahına Ait İlk Teşebbüs

Mahallelerde açılan ve bu sebepten "mahalle mektebi" adıyla anılan, dinsel karakterdeki ilkokulların ıslahına ilk defa, Meclis-i Umur-ı Nafıa tarafından 1839'da girişilmiştir. Aynı tarihte, bu kurulun *Takvim-i Vakayi* adlı gazetede yayımlanan layihasında şu noktalar belirtilerek okulların ıslahı cihetine gidilmesi lüzumu anlatılmaktadır:

1. Eğitim ve bilimin bütün insanlara saadet vasıtası, servet kaynağı olduğu, böyle olduğunun akli ve nakli delillerle sabit bulunduğu; endüstri ve sanatın ancak bilimle meydana geldiği; dini bilimlerin ahrette kurtuluş vesilesi olduğu gibi, diğer müspet bilimlerin de beşer neslinin olgunlaşmasına sebep teşkil edeceği;

2. Türlü bilimlerin sağlayacakları faydaların pek çok olduğu, vapur gibi garip ve faydalı birçok şeylerin bilimler sayesinde vücuda geldiği; birçok yeni bilimin meydana gelmesiyle endüstri ve sanat alanlarında pek çok kolaylığa kavuşulduğu, mesela yüz adam vasıtasıyla görülecek işin bir kişiyle idare olunması için birçok önemli aletin bilimle meydana çıkarıldığı; halk cahil kaldığı takdirde kazanç ve kâr meselelerinde zorluk ve darlık çekileceği gibi pratik usullerle öğrenilen zanaatların asla ilerleyemeyeceği; yine halkın, bilgisiz kaldığı müddetçe sayesinde yaşadığı devletin ve vatan sevgisinin ne olduğunu bilemeyeceği;

3. Harbiye, bahriye ve tıp meslekleri için okullar açılmışsa da buralara alınan öğrencilerin yazı yazmaya ve Türkçe bir kitabı doğrudan doğruya okumaya muktedir olmadıkları, bu yüzden Arapça, Farsça, Fransızca lisanlarını ve girdikleri okullarda gösterilen diğer derslerin başlangıç bilgilerini bile okuyabilecek bir ehliyet göstermedikleri, bu halin küçük çocuklara mahsus ufak okullarda (mahallelerde açılan ilkokullar) sürüp giden karışıklıktan ve usulsüzlükten çıktığı; mahalle okullarına devam eden çocuklardan çoğunun bilgi ve hünerden mahrum kalmaları o okullarda eğitim ve öğretime ait kaidelerin bulunmayışından ileri geldiği; bu okulların hiç denetlenmediği, öğretmenlerin öğrencileri bildikleri gibi okuttukları, buralardaki çocukların vakitlerini kuru gürültü ile geçirdikleri;

4. Birtakım kimselerin çocuklarını okula göndermeden bir zanaata sevk ettikleri, bir kısmının da okula göndermeye halleri müsait olmadığını ileri sürdükleri, halbuki okula gitmeden zanaat hayatına gireceklerin o zanaatı icaplarıyla öğrenseler bile bilgiden mahrum kalacakları ve hayatları boyunca sadece zanaatı öğrenirken pratik olarak ne bellemişler ise onunla kalacakları ve asla ilerleyemeyecekleri; bunlardan başka bilgisizlikleri yüzünden devletin ve onun sayesinde kavuşulan nimetlerin değerini, vatanı sevmeyi, hatta bunların ne demek olduklarını bilmeyerek kendilerine ve millete faydalı olamayacakları; bu sebepler dolayısıyla yukarıda saptanan hususların yoluna konmasını, bunun memleket ve millet bakımlarından önemli bulunduğu;

5. Memlekette ziraat, ticaret ve sanayi alanlarında kalkınma konusunun da, Meclis-i Umur-ı Nafıa adlı komisyonda konuşulduğu fakat her şeyin esasını teşkil eden bilim olmadıkça bunlardan hiçbirinin yapılamayacağının mutlak olduğu hükmüne varıldığı.

Layihanın gerekçesini anlatan bu noktalar incelenince bizde hangi sebeplerin hükümeti ta 1839 tarihinde, modern manalı ilköğretimi tatbike sevk ettiği açıkça anlaşılmaktadır.

Avrupa uygarlığının karşısında bütün müesseseleri sarsıldığı için, Ortaçağ'dan beri sürüp gelen hayat nizamını devam ettiremeyecek olan Osmanlı İmparatorluğu, bu uygarlığın malı olan türlü okulları ve genel hayatı kuvvetlendirmeye yarayacak tedbirleri taklit etmeye yeltenmektedir. Fakat bir taraftan da gelenekten ve İslam kültürünün bilhassa idare edici ve sömürücü sınıfı sarmış olan etkilerinden sıyrılıp çıkamamaktadır. Dünya görüşleri, hayat telakkileri birbirinden ayrı olan bu iki farklı uygarlığın birbirleriyle bağdaşmayacaklarına akıl erdirilememektedir.

Onun için herhangi bir mesele hakkında verilecek kararlara, bu görüşleri suni ve sahte bir şekilde birbirleriyle bağdaştırmak zihniyeti hâkim olmaktadır. Bu telakki bugün bile tamamen ortadan kaldırılıp atılamamıştır. Esasen Batı uygarlığına katılmakta o zaman bile geç kalmış olan imparatorluk, ikiliğin pençesinden kurtulamadığı için, içinden çürüyerek çökmüş, gitmiştir. Burada şu noktayı da aydınlatmak lazımdır ki, Avrupa'dan parça halinde

kopya edilmeye çalışılan eğilim şekilleri de iş hayatına dayanarak gelişen Avrupa toplumlarında görülen gerçek örneklerin taklidi değildir. Değersiz olduğu sonradan Avrupalılar tarafından da anlaşılacak olan bilgi okulunu kopya etmektir. Hem de yarım yamalak.

Durumu Avrupa'daki Fikir Akımlarıyla Kıyaslama

Bu devirde, Avrupa'nın durmadan ilerlemekte olan toplumlarında tartışma konusu olan önemli eğitim ve öğretim problemi şu idi:

Avrupalı eğitmenlerle fikir adamlarının kanaatlerine göre modern okul, devrimci 18. ve 19. yüzyıllarda, devrin hayat telakkilerine uygun fikirlerle beslenerek meydana çıkmıştır. Müstebit hükümdarlık idaresinin etkilerinden henüz tamamen kurtulmamış olan o zamanların mahalli feodaliteye dayanan hayat nizamı, vatandaşlık ilkesi üzerine kurulmaya başlanan yeni cemiyetin yarattığı nizam tarafından sıkıştırılmaya başlanmıştı. İktidar mevkiine gelmek isteyen halk kitleleri, yalnızca ekonomi, devlet ve cemiyet hayatını ilgilendiren problemleri düzene koymakla yetinmiyorlardı.

İmtiyazlı sınıf nizamının dinsel karakterli eğitim şekli tek cihetli ve pek dar zihniyetliydi. Onun amacı, yalnız imtiyazlı sınıflara mensup kimseleri ileride içine girecekleri mesleğe hazırlamak veya devlet işleriyle kilise hizmetlerinden birine geçebilecek şekilde yetiştirmekti. Artık hürriyet ve insanlık zihniyetine göre düzenlenecek yeni bir eğitime ve onun kurumu olacak yeni okula ihtiyaç vardı. Bu yeni eğitim ve öğretime temel olmak üzere ileri sürülen ilk dilek de şuydu: Tam insanlık için bireyin bütün meleke ve kuvvetlerini hür bir şekilde geliştirmek. Sonra bu dileğe şu istekler de eklendi: 1) İnsanın içinde saklı olan bütün kuvvetleri eğitim vasıtasıyla geliştirmek, 2) Öğrencilerde kendi kendilerine ve içten gelen bir istekle çalışma hevesi uyandırarak bu ilkeyi, kazanılacak bütün bilgilerin temeli yapmak.

Bu istekler ve görüşler, bunların devrimci manaları, o zamanların devrimci hür insan, bağımsız vatandaş ülküsüne uygun geliyor, onun için hâkim sınıfı teşkil etmesi istenilen halkın ortak malı haline getirilmek amacı güdülüyordu. Bugün adları unutulmuş olan birçok fikir adamlarıyla eğitkenler bir tarafa bırakılacak olursa

J.-J. Rousseau (1712-1778), J. H. Pestalozzi (1746-1827), J. W. von Goethe (1749-1832), J. G. Herder (1744-1893), W. von Humboldt (1767-1835), Jean Paul (1762-1825), F. A. Wolf (1759-1824). Altenstein (1778-1840) gibi sanatçılar, fikir adamları ve eğitkenler bunların arasındaydı. Onlar yeni eğitimin karargâhlarında yer alarak devrimci eğitimi ve onun kurumu olan hür okulu savunuyorlardı.

İşin aslından ziyade teferruatına ait bir mesele yüzünden eğitsel ilke ve görüşlerde fikir ayrılığıyla karşılaşılıyordu. Ayrılığa sebep teşkil eden mesele, yeni eğitimin nasıl ve ne şekilde gerçekleştirileceği problemidir. Bir tarafta gerçek ve genel isteği karşılamaya en elverişli karakterde olan "Hayat ve iş okulu"na taraftar ve bunun lüzumu ile değerini anlatmaya çalışan J. J. Rousseau, Pestalozzi, Goethe ve Herder, diğer tarafta hayattan uzaklaşan, antik kültür idealine göre amaçlandırılmak istenilen "Bilgi okulu"na taraftar ve onun temsilciliğini yapan Humboldt, F. A. Wolf, Altenstein gibi büyük sanatçılar ve fikir adamları yer alıyorlardı. Bu iki tip okulun taraftarlarıyla öğretmenler arasındaki tartışma ve çarpışmalar uzun sürdü. Esaslı pedagojik çalışmalara rağmen hayattan gitgide daha çok uzaklaşan bilgi okulu, kendi geleneklerini de yaratarak öğretimde ezberciliğe alabildiğine yer ve değer veren, çocuğa bilgiyi zor ve korkutma yoluyla öğretmek isteyen sıkıntılı bir okul haline geldi, öğrencilerde şahsiyet denilen değerden eser bırakmadı. Bu tip okul tek ve müstebit hükümdarla idare edilen cemiyetlerde en makbul eğitim kurumu sayıldı. Devlet idaresinin şekli değişmedikçe hükümdara sadık ve itaatli teba yetiştiren bilgi okulundan kurtulup hayat ve iş okuluna kavuşmanın mümkün olamayacağı anlaşılıyordu.

Osmanlı İmparatorluğu'nun eğitim işlerine istikamet verecek durumda olanlar yıllarca, bu fikir akımlarını bilmeden veya benimsemeden uğraşıp durdular. Kendi kafalarına göre bulabildiklerini doğru yol zannedecek kadar gaflete kapılarak devirlerinin eğitim işlerine, zihniyetlerinin damgasını bastılar. Zaman zaman doğru yolu göstermek isteyenler ortaya çıkınca onların fikirlerine kulak asmadılar.

Umur-ı Nafıa Komisyonu'nun Tavsiyeleri

Bu önemli noktayı da kısaca belirtikten sonra Umur-ı Nafıa Komisyonu'nun ilkokulların ıslahı hakkında ne gibi tedbirleri tavsiye ettiğini gözden geçirelim. Komisyonun dilekleri şunlardı:

1. Öğretmenin her öğrenciye ayrı ayrı ders vermesi hem diğer çocukların boş oturmalarına hem de öğretmenin fazla uğraşmasına sebep teşkil ettiğinden okullara sınıf usulünün, yani bir sınıfta toplanacak bütün öğrencilere birden ders gösterme usulünün kabul edilmesi.

2. Dört-beş yaşındaki çocukların mutlaka okula gönderilmeleri için çocuk velilerinin mecbur tutulmaları.

3. Dilencilik yapan ve başıboş dolaşan, serseri çocuklar için yatılı bir-iki tane okul açılması.

4. Mahalle aralarında bulunan küçük okulların hece ve Kuran öğretilmeye mahsus okullar halinde bırakılması.

5. Padişahların veya diğer hayır sahiplerinin açtıkları büyük okulları, mahalle okullarından ayırarak buralarda mümkün mertebe kulak dolgunluğu olmak üzere Türkçe yazı, *Tuhfe ve Nuhbe*[98] ve *Subha-i Sıbyan*[99] gibi lügat ve *Birgivi Risalesi*'yle diğer ahlak kitaplarının, kaligrafi ve tahrir derslerinin okutulması.

6. İkinci kategoriyi teşkil eden bu okullara bir-iki hatim etmiş ve ilmihal okumuş öğrencilerin seçilerek alınmaları, bunlardan bir miktar şey öğrenenlerin, kabiliyetlerine göre, hangi yola meyledıyorlarsa o yol için kurulmuş yüksekokullara (Mekâtib-i Âliye) alınmaları.

Bu layiha Darülşûra-yı Bâbıâli'ye[100] gönderilince, burada layihanın şu iki noktasına itiraz edilmiştir: 1) Öğrencilerin sınıflara göre bölünerek, öğretmenin sınıftaki bütün çocuklara toptan ders göstermesine, 2) Mahalle okullarının üstünde açılacak okullara bir-iki hatim etmiş öğrencilerin alınmasına.

Bu itirazlar, adı pek büyük olan Bâbıâli Şûrası'nın zihniyetini anlatması bakımından çok dikkat çekici mahiyettedir. Birinci

98 Lebib Mehmed Efendi'nin yazdığı sözlük (ed.n.).
99 Ahmed er-Rumi tarafından 1624 yılında yazılan Arapça-Türkçe sözlük (ed.n.).
100 [Devlet Şûrası].

noktaya itirazın sebebi, şûra bir öğretmenin aynı zamanda 15-20 çocuğa aynı şeyi öğretebileceğine kani değildi. O zamanki okullarımıza henüz siyah tahta girmemiş olduğu için bütün çocukların kendilerine öğretilecek kelimeleri göremeyecekleri düşünülüyordu. İkinci noktaya itiraz edilmesinin sebebi de bir-iki hatmin az görülmesi, hafızlığa çalışma isteğinde olan çocuk sayısının azalmasına meydan verilir korkusuydu.

Bu itirazlar kabul edildikten sonra layiha Meclis-i Ahkâm-ı Adliye'de de incelenmiştir. O sırada, bu okullara şu derslerin ilavesine lüzum gösterildi: Sarf ve nahiv, emsile,[101] bina ve maksud, izzi,[102] avamil,[103] şahidi, inşa ve lügat. İlave edilen önemli noktalardan biri de bu okullara önce tanınmış ve saraya mensup kimselerin çocuklarının alınması hususu ile bu işle meşgul olmak üzere ulemadan münasip bir zatın münasip miktarda maaşla ve fetva ile nazır tayin edilmesinin tavsiye edilmiş olmasıdır.

İkinci Mahmud, layihaya bu kurullarca eklenen hususları da kabul ederek, işin düzenlenmesini şeyhülislama havale etmiş, bu hayırlı işe nazır tayin edilmek üzere İmamzâde Esat Efendi'ye Anadolu payesi tevcih ettiğini[104] bildirmiştir.

Esat Efendi Layihası

O sırada çocukların mahalle okulunu bitirince gidecekleri okullara rüştiye mektepleri denilmesi kararlaştırıldığı için İmamzâde Esat Efendi, rüştiye mektepleri nazırlığına tayin edilmiş oldu. Ve nazırlığa geçer geçmez bir layiha yazarak, uygulanması için padişahın iradesini almıştır. Nazır Esat Efendi'nin layihasında şu hususlar saptanmıştı:

1) Müslüman çocukları beşinci yaşlarına doğru bedence gelişmişlerse, kendilerine yazı gösterilerek öğretileceği sırada kimin

101 [örnekler].
102 [sarf].
103 [amiller].
104 [verdiğini].

terbiyesinde iseler çocuğu kendi havasına bırakmayarak okula vermeleri.

2) Çocuk, kendisine gösterilen bir harfi ismiyle söyleyecek bir iktidara sahip olunca bu gibilere, elifba (alfabe) kitabındaki harf terkiplerinin, bazı duaların ve Kuran parçalarından bazılarının okutulması.

3) Bir defa hatim etmiş öğrencilere ikinci hatim sırasında Kuran'ın tecvit[105] üzere okutulması ve "vetdua"[106] suresinden aşağı surelerin hıfz ettirilmesi (ezberletilmesi). 8, 9, 10 yaşlarındaki çocuklara abdest, namaz ve diğer İslamlık icaplarının belletilmesi.

4) Müstaitçe güzel sesli çocukların hafız = (Kuran'ı ezberleyen kişi) olarak yetiştirilmesi.

5) Mahalle okulunu bitiren çocuklardan müstait olanları daha yüksek dereceli Ulum-ı Edebiye Mektebi'ne giderek bilgilerini artırabilecekleri, müstait olmayanların da diledikleri işe veya zanaata gitmelerine müsaade edildiği.

6) Ulum-ı Edebiye okulunda öğrenci olanlara zaruri ihtiyaçlarını gidermek üzere bir miktar maaş verileceği ve istidatlarına göre maaşlarının çoğaltılacağı.

7) Ulum-ı Edebiye okulundaki istidatlı çocukların on sekiz yaşlarına kadar, her türlü bilim ve bilgilerden hisselerini alarak maksadı açık bir şekilde ve doğru bir imla ile yazabilecek duruma getirilecekleri.

Rüştiye mektepleri nazırlığının kuruluşu hemen müspet sonuçlar verememiştir. Yalnız bu kuruluş dolayısıyla İstanbul'da Sultanahmet Camii içinde (Mekteb-i Maarif-i Adlî) adlı rüştiye derecesinde bir okul açılmıştır. Sonra bu okul, (Maarif-i Adliye) ve (Ulum-ı Edebiye) diye iki şubeye ayrılmıştır. Bu okullardan çıkanların devlet dairelerindeki memurluklara alınmaları kararlaştırılmıştır. Böylece devletin türlü ihtiyaçları için eleman yetiştiren medresenin yanında ayrı bir kaynak daha yaratılmıştır.

---

105 Bir metni kelimelerin çıkaklarını, vurgularını, uzunluk ve kısalıklarını belirterek usulünce okuma (ed.n.).

106 [Vedduha].

1846'da yayımlanan bir kararname ile Türkiye'deki okulların dereceleri "sıbyan", rüştiye" ve "leyli darülfünun" olarak üçe ayrılmıştır.

Burada işaret edilmesi gereken nokta ilkokulların ıslahına teşebbüs edildiği halde öğretmen yetiştirme işine henüz başlanılmamış, hele köylere öğretmen yetiştirme meselesinin hiç düşünülmemiş olmasıdır. Okullarda, medreselerden şöyle böyle yetişen, öğretim usulleri hakkında en ufak bilgisi olmayan hocalar, göreneğe ve geleneğe uyarak ders okutmaktadırlar. Bunlar, öğretmenlik mesleği için yetiştirilmiş kimseler olmadıkları ve asıl vazifeleri camilerde imamlık veya hatiplik yapmak olduğu için öğretmenliği ikinci planda bir iş olarak yapmakta ve görmektedirler. Bu sebepten o devrin ilkokullarında çocuğu oraya çekecek bir hava yaratılamadığı gibi, ona hayatta faydalanabileceği bilgiler de verilmemektedir. O zamanların okulu, çocuğun istekle gittiği bir yer değil; onu korkutan, ürküten; nefretle karşılanan soğuk, sıkıntılı bir yerdir. Öğretmen, çocuğa yardım eden, onun iyiliği, gelişmesi için çalışan sevimli ve saygıya değer bir insan değil, korkulan, kendisinden kaçılan, eli sopalı bir zalimdir. Çocuk velilerince, pek tabii görülen bu hal dolayısıyla çocuklar okula götürülüp teslim edildikleri zaman, ana veya baba tarafından hocaya (öğretmene) ilk söylenilen söz: "Eti senin, kemiği benim" demekten ibaretti. Bu zihniyet, çocuk velilerinin kafalarına öyle yerleşmişti ki, uzun yıllar uğraşmalara rağmen onu kafalardan silip atmak mümkün olmamıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda okul ve öğretmen durumu böyleyken, Avrupa'da ilkokulların iç yapısı günden güne gelişiyor, öğretim metotlarında gözleme ve işe, yani çocuğun kendi kendine çalışmasına dayanan önemli değişiklikler yapılıyor, deney okulları açılarak çocuk eğitimi üzerinde inceleme ve araştırmalara girişiliyor, oyun değerli bir eğitim ve öğretim vasıtası haline getiriliyor, çocuk olağanüstü bir değer kazanarak onun için büyük fedakârlıklar göze alınıyordu. Bu sırada, Avrupa'da revaçta olan hür dünya görüşünün icabı olarak, hür bireysel eğitime önem veriliyor, okullara müspet bilimlerin geniş ölçüde sokulmasına meftun

olanların sayısı da gittikçe çoğalıyordu. Her dereceli okullarda hür bir hava esmeye, eğitim kuramlarını serinleştirmeye, buralarda Ortaçağ'dan beri esmekte olan bunaltıcı havayı gidermeye başlıyordu. Okullar, toplumları kasıp kavuran müstemid[107] hükümdarlık idarelerinin aleyhine işleyen birer devrimci kurum haline getiriliyordu. Bu hareketlerin hepsi, o devrin Osmanlı aydınları, hele medrese uleması için hem meçhuldü hem değer verilen meselelerden değildi. Bu sebepten Avrupa'dan gelen fikir akımlarına göre hareket etmek isteyen uyanık ve açık zihniyetli ülkücü insanlar çeşitli direnmelerle karşılaşıyorlardı.

Sıbyan Okulları Talimatnamesi

1847'de Mekâtib-i Umumiye Nezareti adlı merkezi bir daire teşkil edilerek nazırlığına vakanüvis Esat Efendi, muavinliğine de Kemal Efendi (Kemal Paşa) tayin edilmişlerdir. Bu nazırlık 1847'de sıbyan okullarına mahsus bir talimatname yayımlamıştır. İmparatorluk devrinin şehir, kasaba ve köylerdeki ilkokullarına etki yapan ve uzun müddet uygulama alanında kalan bu talimatname, medrese kaynağından fışkırmış ve göreneğe göre uygulanmakta olan öğretim ve eğitim usullerini değiştirme amacını güdüyordu. Talimatnamenin en önemli hükümleri şunlardır:

1. Alfabenin nasıl okutulacağı, okullarda siyah taş tahtanın kullanılabileceği. (Siyah tahtanın okullara sokulmasını hoş görmeyecek hocalarla halkın zihniyetini göz önünde tutan nazırlık, öteden beri Mekke ve Medine'de olageldiği gibi üzerine yazı yazılıp silinen levhalardan her okula, devlet (sultanlık) tarafından verileceğini, bunlara Kuran'dan parçalar yazdırılmayarak, onlardan başka konuları yazmak için bu levhaların kullanılacağını talimatnamede belirtmeyi uygun bulmaktadır. Ayrıca pirinçten yapılmış divitlerin okullarda kullanılabileceği fakat öğrencilere ait kamış kalemlerin öğretmenler tarafından açılacağı, uçlarının sivriltilerek yazı yazılabilecek şekilde kesileceği, hal ve vakti müsait olmayan ailelere mensup çocuklara ait divitlerin gümüşten olmamasına

107 [yardıma açık].

dikkat edileceği, bunların içinde kalemtraş "çakı" bulundurulmaması hususları da bu talimatnamede saptanmaktadır.

Talimatnamede çocuklara yazı öğretilirken Kuran'ın ihmal edilmemesine öğretmenlerin dikkat etmeleri gerektiği bilhassa ihtar edilmektedir.)

2. Alfabeyi bitiren çocuklara ahlak risalesi okutulması. (Talimatname, çocuklara ahlak dersi gösterilmesi lüzumundan bahsederken, çocukluk mizacının icabı olarak onların oyun oynamak ve bazı huysuzluklar göstermekten kurtulamayacakları, gerçi büyüdükçe güzel huyun ne olduğunu anlayacakları fakat okumak suretiyle bu huyları küçüklükte öğrenmelerinin faydalı olacağı, hatta bu gibi huyların adlarını bile öğrenseler yine faydalı olacağı açıklanmakta, oyun yerine böyle ahlak dersi almalarının daha uygun görüldüğü belirtilmektedir.)

3. Öğrenciler, ikinci hatime başladıkları sırada onlara, "meşk" (kaligrafi) hocaları vasıtasıyla bütün yazıların anası olan "sülüs" ve "nesih" yazılarının öğretilmesi.

4. Öğrencilere ikinci hatime çalıştıkları sırada ilmihal, Türkçe tecvit okutulması, ilmihal ile tecvitte geçen Arapça lügatlerin ezberletilmesi.

5. Altı yaşındaki çocukların sıbyan okullarına devama mecbur tutulmaları.

6. Sıbyan okullarını bitiren çocukların rüştiyelere alınmaları ve bu okullarda Birgivi, ilmi sarf ve nahiv kitaplarının okutulması; rikka, talik, divani yazılarının gösterilmesi; halka faydalı olacak şekilde kara cümle,[108] çarpı gibi hesap ve sayıların okutulması.

7. Sıbyan okullarında öğrenim süresinin dört yıl olarak kabul edilmesi. İmtihanda başarı gösteremediği anlaşılan çocukların okuldan çıkarılmayarak her yıl imtihana tabi tutulmak şartıyla yedi sene bu okullarda bırakılmalarının sağlanması, bundan sonra da okulda kalacak çocukların deli ve budala oldukları anlaşılmış olacağından bu gibileri okuldan alıp almamakta velilerinin serbest bırakılmaları.

---

108 [dört işlem].

8. Sıbyan okullarında bulunan çocuklardan dört yıl içinde Kuran'ı ezberleyebilecekleri anlaşılanlardan hafız olmak isteyenler bulunursa, bunların o maksada göre çalıştırılması.

9. Sıbyan okullarına, buralarda çalışan öğretmenlere yardım etmek üzere "Başhalife" ve "Halife" tayin edilmesi.

10. Öğretmenlerin geçimlerini sağlayacak olan maaşları ve okulların gelirleri düzene konacağından, haftalık veremeyecek durumda olan kimselerin çocuklarından öğretmenlerin haftalık veya kömür gibi değerli şeyleri istememeleri.

11. Herkesin haline göre öğretmenlere ayda birer kuruştan 12 kuruşa kadar, beher haftaya bölünerek verilegelmekte olan haftalıkların verilmesine, usulüne göre devam edilmesi.

12. Sıbyan okullarını bitirenlerin iki sene rüştiyeye devama mecbur tutulmaları fakat geçim sıkıntısı çeken aileler, çocuklarını bir zanaata vermek mecburiyetinde kalırlarsa bu gibilerin çocukları hakkında devam mecburiyetinin tatbik edilmemesi, yalnız bunların sabahları okula gelip birer saat ders almalarının usul olarak kabul edilmesi.

13. Müslüman çocuklarının okulda her türlü bilgileri öğrenerek cahillikten ve hayvanlıktan[109] kurtularak insan-ı kamil olmaları istenildiğinden, çocuklar altı yaşına varınca bunların zengin, fakir veya köle çocuğu olup olmadıklarına bakılmaksızın, onları okula göndermeye velilerinin mecbur tutulmaları, bu emre aykırı olarak ileri sürülecek özürlerden hiçbirinin kabul olunmayacağı; çocuklar, okula başlatılırken öğretmenlere yemek ikram etmek veya hediye vermek gibi âdetlerin fakir halkı külfete soktuğu anlaşıldığından çocuk velilerinden hali vakti müsait olmayanların bunları yapmaya mecbur tutulmamaları; çocuk velilerinin de bu gibi şeylere kulak asmaksızın çocuklarını okula götürüp öğretmene teslim etmeleri.

14. Okulların, evvelden yapılageldiği gibi cuma günleri bütün gün, perşembe günleri yarım gün tatil edilmeyerek yalnız cuma günleri bütün gün tatil edilmeleri. Bir de ramazana ve bayramlara beşer gün kala tatil edilerek ramazanın evvelki ve bayramların

109 [akılsızlıktan].

beşinci günleri okulların açılmaları. Ramazan ayında çocukların, günde dört-beş saat okutularak bırakılmaları.

15. Yaramazlık yapan ve dersine çalışmayan öğrenciler şimdiye kadar erkekse ayaklarını, kız ise ellerini falakaya koyarak dövmek suretiyle cezaya çarpılmışlarsa da bu usul şer'i şerife uygun olmadığından artık onun bırakılması ve öğrencilere iyi, yumuşak muamele edilerek onların okula ısındırılmaları.

Dersine iyi çalışan çocukların kendi yerlerinden kaldırılarak paydos zamanına kadar öğretmenin yanı başındaki mindere oturtulmaları ve bu suretle onların taltif edildiklerinin diğer çocuklara gösterilmesi; bu gibiler çalışmalarını artırdıkça tahsin edilmeleri, iyi durumlarının velilerine duyurulması, onlara diğer çocuklar arasında şan ve meziyet verilmesi; dersine iyi çalışmayan ve bir suç işleyen çocuğu, arkadaşlarından ayırarak kış ise okulun içinde değilse dışında teşhir etmek, sövüp dövmeksizin burada tutmak ve öğretmenin dargın bir çehre ile onu nezareti altında bulundurmasını sağlamak; kulağını incitmeyecek kadar çekmek, ırz ve namusa dokunmayacak kadar ağır söz söylemek gibi cezalara çarptırmak. Bu gibiler daha büyük suç işleyecek olurlarsa onları, öğretmenin münasip göreceği kadar ayakta tutmak, ayakta durduruldukları müddetçe boş bırakılmayarak, okul halifeleri tarafından dersi nerede ise oradan tekrar tekrar okutturmak; vücutça müteessir olmayacak[110] hizmetlerde kullanmak; durumunu velisine haber vermek; şayet suçu başkalarına sövmek veya onları dövmek gibi ağır bir suç ise, suçluları bu gibi fena huylardan vazgeçirmek için, müteessir olmayacak derecede yabanasması yahut yasemin çubuğu gibi yumuşak şeylerle falakaya yatırmayarak ve nazik organları gözetilerek, velilerinin izniyle dayanabilecekleri kadar hafif şekilde dövmek.

16. Öğrencilere, namaz vakti gelince abdest aldırtarak onlara namaz kılmayı öğretmek, bunu yapmayanlar olursa yine velilerinin izniyle bu gibileri elle dövmek; yaşlarına göre çocukları ramazan ayında oruç tutmaya alıştırmak.

---

110 [etkilenmeyecek].

17. Her gün ikindi vakti, okul çalışmalarına son verilirken bir fatiha-i şerifle, üç ihlas-ı şerif, bir dua okutularak çocuklara bir ağızdan amin çağırtarak padişaha dua ettirmek.

Bu talimatname 1863'te hiçbir noktası değiştirilmeden yalnız Abdülmecid yerine Abdülaziz konularak tekrar yayımlanmıştır. Evvelce de işaret edildiği gibi bu talimatnamenin hükümleri okullarımızda uzun yıllar uygulandığı için bazı maddelerinin izleri yakın zamanlara kadar silinmeden kalmıştır.

Cumhuriyet devrinde, öğretmen okulları mezunlarının sayısı çoğalıp memleketin her tarafına meslek okulundan yetiştirilen öğretmenler yayılmaya başladıktan, okulların idaresi tamamen onların ellerine geçtikten sonra, eğitim kurumlarını geçmişin çocuk şahsiyetini körelten etkilerinden geniş ölçüde temizlemek mümkün olabilmiştir.

Talimatnamenin yürürlükte olduğu o devirde de, çocuğun şahsiyetini yıpratan eğitim usullerinin aleyhinde bulunanlar olmuştur. Bunun içindir ki, talimatnamede, çocukları insanlığa yakışmayan cezalardan korumak amacıyla o zamana nazaran ileri sayılabilecek tedbirlere yer verilmiştir. Fakat sayıları pek az olan yeni fikirli aydınları bu tedbirler de tatmin etmemiştir.

Falakanın Yasak Edilmesi, Dayak Aleyhtarlığı

Talimatnamenin, o devrin zihniyeti ve özellikleri karşısında dikkati en çok çekmesi icap eden noktası şudur: Bizde, okullarda falakanın kullanılmaması ilk defa bu talimatnamede yer almıştır. Dayak atılmasına bazı kayıtlar altında müsaade edilmektedir. Falaka, bu talimatname ile yasak edilmiş ise de Meşrutiyet devrinde bile okullarda tatbik olunuyordu. Basında, okullardaki dayak aleyhine sesini ilk yükselten zat Münif Efendi'dir (Münif Paşa). O, üyesi bulunduğu Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye tarafından yayımlanan *Mecmua-i Fünûn* adlı derginin 1862'de çıkan 5 numaralı sayısında, zavallı çocuklara dayak atıldığını, birçok yıllardan beri yetişkin insanlar bile bu gibi cezalardan kurtuldukları halde çocuklara bu şekildeki cezanın tatbik edilmesi uygun olmayacağını,

onlara dövmekten daha çok etki yapacak başka ceza şekillerinin bulunduğunu ve bunların nev'ilerini, mesela birinin çocuğun iyi hazırlayamadığı dersi ona 20-30 defa yazdırılabileceğini; dayağın eşek gibi inatçı ve anlayışı kıt hayvanlara tatbik edilebileceğini, bu cezaya çarpılan çocukların büsbütün miskinleştiklerini ve hayatları boyunca izzet-i nefislerini koruyamadıklarını uzun uzadıya anlatmaktadır. Bu tarihten sonra *Terakki* gazetesinde de dayak aleyhinde birçok yazı ve fıkra çıkmıştır.

Bu talimatnamenin yayımlandığı sene İstanbul'da beş rüştiye okulu açılmıştır.

Darülmuallimin Açılması

1848'de İstanbul'da Fatih'te rüştiyelere öğretmen yetiştirmek üzere Türkiye'de ilk defa darülmuallimin = öğretmen okulu kurulmuştur. Bu tarihe kadar ilkokullarda yalnızca medreselerde yetiştirilen hocalar öğretmenlik yapıyorlardı. Bunlara mesleki bilgiler kazandıracak hiçbir ders gösterilmediği için, onlar kendi hocalarından nasıl gördülerse o şekillere uyarak ders okutur ve çocukları da gelenek ve göreneklere uyarak eğitmeye çalışırlardı.

Rüştiyelere öğretmen yetiştiren meslek okulu açılmış olmasına rağmen hocaların okullara soktukları öğretim tarzı ile eğitim şekillerinden kolayca kurtulmak mümkün olamadı. Talimatnamenin kazandırdığı bazı alışkanlıklar ile görenek ve gelenekten edinilme sakatlıkların bir kısmı Meşrutiyet'in son, Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar okullarda görülebiliyordu. Bunların neler olduğunu imparatorluk ve Meşrutiyet devrinin okullarında okuyan, medreseden yetişmiş öğretmenlerin idare ettikleri okullara ait hatıralarını yazmış bazı meslektaşların yazılarından öğreneceğiz. Buna rağmen rüştiyelere öğretmen yetiştirmek amacıyla medresenin yanı başında yeni kurumların açılmaya başlaması, eğitim ve öğretim işlerimizin tarihi bakımından sevinç ve takdirle karşılanması gereken önemli olaylardan biridir.

Önce vilayetlerde, aradan oldukça uzun bir zaman geçtikten sonra kaza merkezlerinde açılmaya başlanan, köylere asla yayıl-

mayan rüştiyeler için öğretmen yetiştirmek amacıyla kurulan bu müessesenin mezunlarından köyde eğitim ve öğretim işleri bakımından –doğrudan doğruya– faydalanmak mümkün olamamıştır. Sıbyan okulları adıyla anılan ilkokullar, bunlara öğretmen yetiştirecek (Darülmuallimin-i Sıbyan) açılıp ihtiyaca yetecek sayıda öğretmen verilinceye kadar bilhassa köy okulları medreseden yetişme hocaların ellerinde kalmıştır. Türkiye'de 40 yıl uğraşıldığı halde Cumhuriyet devrine kadar bu işi halletmek şöyle dursun, amaçları belli meslek okulları yoluyla köylere öğretmen yetiştirmeye başlamak bile mümkün olamamıştır. İmparatorluğu idare edenler köyü sağmal inek gibi vergi ve asker alınan, soyguna ve çalmaya konu teşkil eden bir yer telakki ederek yalnızca sömürmüşler, ona bir şey vermeyi, orada yaşayan insanları yetiştirmeyi, eğiterek devlete temel haline getirmeyi akıllarından bile geçirmemişlerdir. Köyde doğan, kendi himmet ve gayretiyle kasaba ve şehir okullarında okuyarak yetişen, aydın zümreye katılabilecek kadar yükselenler de devlet kadrosuna girerek *kapıkulu* olmuşlar, köyü soyma ve sömürme işine onlar da katılarak, köyü canlandırma teşebbüsüne girişenlere katılma yolunu tutmuşlardır.

İmparatorluk, içeride veya dışarıda cereyan eden türlü türlü yıpratıcı ve yıkıcı meselenin baskısı altında günden güne daha şaşkın ve bitkin bir duruma düşerek içinden çürümeye devam ediyordu. Pek seyrek yetişen ve güç halle[111] önemli işlerin başına gelebilen büyük devlet adamları, çökmekte olan Osmanlı İmparatorluğu'na destekler dayayarak onun yıkılışını önlemeye, bu arada da bünyeyi içten değiştirecek uzun vadeli işlere girişerek hasta adamı ölümden kurtarmaya çalışıyorlardı.

Maarif-i Umumiye Nizamnamesi

1869 tarihinde, Nazır Saffet Paşa'nın himmetiyle çıkarılan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi bu kabil işlerden biridir. Modern manalı ilköğretimle ilgili köy okulları açılması, sıbyan okulları denilen ilkokullara öğretmen yetiştirecek meslek okullarının ku-

111 [güçlükler içinde].

rulması ve okullar için hayatla ilgili amaçların saptanması, Maarif Nazırlığı merkez teşkilatıyla beraber vilayetlerde Maarif idareleri ve meclisleri kurulması, türlü derecelerdeki öğrenim kurumlarına gelir kaynakları bulunması, ilköğretim mecburiliğinin uygulanabilmesi için kanuni tedbirler alınmasına ihtiyaç olduğu, öğretmenlere verilecek aylıkların bir düzene konulması ve bu maksadı sağlamaya yarayacak gelir kaynaklarının bulunması gibi pek önemli hususlar bu nizamnamede yer almıştı.

Bu nizamname ile o zamana kadar dağınık bir halde çıkarılan çeşitli emirlerin hükümleri bir araya getiriliyor, bunlara yeni hükümleri taşıyan maddeler de ilave edilerek eğitim ve öğretim işleri belirli bir açıdan bakılarak daha derli toplu olarak düzenlenmek isteniyordu. II. Meşrutiyet'te çıkarılan Tedrisat-ı İptidaiye kanun-ı muvakkati[112] yürürlüğe girinceye kadar imparatorluk okulları bu nizamnamenin etkisi altında kalmışsa da onun birçok maddeleri de uygulanamamıştır.

Aziz Berker, *Türkiye'de İlköğretim* adlı eserinde bu nizamnamenin önemli kısımlarını gösteren şu özetlemeyi yapmıştır:

1. Bu nizamnamenin kız ve erkek sıbyan okullarına ait kısmında:

a) Her mahalle veya köyde veya icabına göre bir iki mahalle veya köyde bir sıbyan okulu olacağı,

b) Bu okulların inşa, tamir ve müteferrik [muhtelif] giderleriyle öğretmenlerinin aylıklarının mahalle veya köydeki cemaat tarafından verileceği,

c) Bu okullara lazım olan öğretmenlerin nizamnamesine göre seçilip tayin olunacağı,

d) Sıbyan okullarının öğrenim süresinin dört yıl olacağı ve bu okullarda elifba, Kuran-ı Kerim, tecvit,[113] ahlâka müteallik [dair] risaleler, ilmihal, yazı, muhtasar fennî hesap, muhtasar tarih-i Osmani, muhtasar coğrafya ve malûmat-ı nafıa derslerinin okutulacağı,

e) Öğretim çağındaki çocukların okula devama mecbur tutulacağı, bu mecburiyetin erkek çocuklar için 7 ve kız çocuklar için 6 yaşından başlayıp 11 yaşına kadar süreceği, çocuklarını yapılan ihtarlara rağmen okula gön-

112 [geçici olarak].

113 Bir metni kelimelerin vurgularını, uzunluk ve kısalıklarını belirterek usulünce okuma (ed.n.).

dermeyen velilerden beş kuruştan 100 kuruşa kadar ceza alınarak Maarif İdaresi sandığına yatırılacağı ve bu da tesir etmediği takdirde çocuğun hükümetçe zorla okula konulacağı,

f) Bir köy veya mahallede bir cemaata mahsus iki sıbyan okulu varsa ve mevkii bakımından mahzuru yoksa bu iki okuldan birinin kızlara, diğerinin erkeklere tahsis edileceği, kız okulları öğretmenlerinin kadın olacağı ve müsin [yaşı ilerlemiş] ve edip adamlardan erkek öğretmen tayininin de caiz bulunduğu,

g) Sıbyan okullarına Darülmuallimin-i sıbyan diplomasını haiz olmayanların [diploması olmayanların] veya bu diplomayı almaya, yapılacak imtihanda hak kazanmayanların öğretmen tayin olunmayacağı tesbit edilmiştir.

2. Nizamnamenin heyet-i umumiye, İdare-i Maarif kısmında:

a) Daire-i ilmiye ve daire-i idariye adlarıyla iki kısmı bulunan bir Meclis-i Kebir-i Maarif'in teşkil olunduğu.

b) Daire-i ilmiyenin ödevlerinin, okul, kitap, risaleleriyle muhtelif fenlere dair lazım gelen kitapları telif ve tercüme ettirmek veya etmek, Türkçenin ilerlemesine çalışmak, telif ve tercüme olunan kitapları tetkik etmek, ruus[114] imtihanlarını yapmak ve ruus vermek gibi şeyler olduğu,

c) Daire-i idariyenin ödevlerinin, her yerdeki okullarla Maarif Meclisi'ne, kütüphane, müze ve basım evlerine nezaret etmek, disiplin işlerine bakmak, İstanbul ve mülhakatının [bağlı yerlerin] maarif bütçesini yapmak, Maarif nizamlarına ait tasarıları hazırlamak gibi işlerden ibaret bulunduğu,

d) Meclis-i Kebir-i Maarif'in şubesi ve icra vasıtası olmak ve reisliği Maarif Müdürü adıyla bir zatın üzerinde bulunmak üzere her vilayet merkezinde bir Meclis-i Maarif'in teşkil olunacağı, bu heyetin, gereğine göre dört muhakkikten [soruşturmacıdan], 4-10 resmi ödevi olmayan âzadan, bir kâtip, bir muhasip ve bir sandık emininden mürekkep olacağı, mülhak [bağlı] vilayetler merkezlerinde icabına göre iki müfettiş bulunacağı ve bunların vilayet makamının nezareti altında vazife göreceği,

e) Vilayet Maarif Meclisi'nin ödevlerinin, Maarif Nezareti'nden verilecek emir ve talimatları yapmak, Maarif-i Umumiye Nizamnamesi hükümlerinin tatbikine ve hâzineden verilen ödenekler ile ahaliden alınacak iane hasılatının muhafazasına, bunların sarfına ve kullanış şekline dikkat etmek, vilâ-

114 Medrese tahsilini ve yedi senelik mülazımlık hizmetini bitirdikten sonra girdikleri imtihanda başarılı olanlara verilen berat ve müderrislik payesi (ed.n.).

yetteki okullarla kütüphanelere ve basımevlerine nezaret eylemek, okulların teftişi ile ıslahına bakmak, her yıl vilayetin Maarifi hakkında Maarif Nezareti'ne rapor vermek ve bunun bir suretini Vilayet Umumi Meclisi'ne verip Maarif bütçesini tanzim ettirmek gibi işlerden ibaret olduğu görülmüştür.

3. Nizamnamenin ilköğretimi ilgilendiren diğer kısımlarında ise:

a) Sıbyan okullarında öğretimini bitiren çocukların imtihansız olarak rüştiyelere alınacağı,

b) Umumi okulların muhtelif dereceleri için İstanbul'da üç şubesi bulunacak bir büyük Darülmuallimin kurulup bu şubelerden birinin rüştiye, diğerinin idadiye ve üçüncüsünün de sultaniye okullarına öğretmen yetiştirmeye tahsis edileceği,

c) İstanbul'da kız sıbyan ve rüştiye okullarına öğretmen yetiştirmek üzere iki kısmı bulunacak bir Darülmuallimat tesis olunduğu,

d) Maarif İdare-i Umumiyesi'nin gelirlerinin, tahsisat-ı miriye [devletin tahsisatı] ile ahalinin verecekleri ianat-ı seneviye [senelik ödemeler], tahsisat-ı vakfiye [vakıf tahsisatları], ianat-ı müteferrika [muhtelif tahsisatlar], mekâtib-i sultaniye ve âliye talebesinden alınacak ücretler ve müracaat-ı nakdiyeden [nakit müracaatından] ibaret olduğu,

e) Sıbyan okullarının öğretmen aylıklarıyla diğer giderlerinin cemaatları tarafından ödenmesinin kararlaştırıldığı, sıbyan okullarının yıllık, giderlerinin yerine göre 600-900 kuruş olacağı, bu giderin, varsa, vakıflarından, olmadığı veya olup da yetmediği takdirde, okulun mensup olduğu cemaatın kudreti maliye eshabı tarafından verilecek ianelerle karşılanacağı ve bu yetişmezse, noksanın mahalle veya köyden salma suretiyle ikmal edileceği tesbit olunmuştur.

Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'ni Savunma

Her yeniliğe ve müspet işe karşı yapıldığı gibi, bu nizamnameye de itiraz edenler, saldıranlar olmuştur. Namık Kemal, 4 Temmuz 1872'de *İbret* gazetesinde, "Maarif" başlığıyla yayınladığı bir yazısında, bu gibilere cevap teşkil etmek üzere ilköğretime kavuşmuş Avrupa şehirlerinin durumlarını uzun boylu anlattıktan ve nizamnameye hangi bakımlardan itirazlar yapıldığını açıkladıktan sonra "[...] Sahiden Maarifin terakkisi matlup ise, devlet tarafından

olsun, halk canibinden[115] olsun, öyle büyük büyük darülfünunlar, büyük büyük darülmualliminler yapmak veya her köyde bir mektep bulundurmak veya herkesi okutmak gibi suubet-i icraatını[116] istihaleye düşürecek[117] teşebbüsat-ı azimeyi[118] zamanına teallik ederek[119] şimdilik bir cüz'i fedakârlıkla velev yalnız İstanbul'da olsun[120] birkaç tane muntazam sıbyan ve rüştiye mektepleri hasıl etmeye çalışmaktır" diyerek hem memleketin o zamanki halini anlatmakta hem de ilgililere gerçeğe göre iş görmelerini tavsiye ettikten sonra iyi ilkokullar ve rüştiyeler kurulduğu takdirde halktan gelen itirazların ortadan kalkacaklarını anlatmaktadır.

Yeni Osmanlılar, birçok meselelerde olduğu gibi, Tanzimat maarifinde güdülen siyasete de, bilhassa ilköğretime önem verilmeyerek çok masraflı yüksekokullar açılmasına, hele Fransa sefirinin baskısıyla Galatasaray Sultaniyesi'nin açılmış olmasına itiraz ediyorlardı. Ziya Paşa, ("Türkistan'ın = Türkiye'nin Esbabı Tedennisi") başlığı altında *Hürriyet* gazetesinde yazdığı bir makalede, medrese tahsilinin ve buradan yetişen hocaların ellerinde bulunan okulların durumundan söz açarak, onların bütün çürük taraflarını meydana çıkardıktan sonra, "Bu devlet, bu millet, bu mülke acınmaz mı?" diyor, başka memleketlerde çocukların nasıl yetiştirildiklerini anlattıktan sonra "Uzak gitmeye ne hacet, İstanbul'da Ermeni ve Rum mekteplerindeki çocuklardan ikisi ile bizim mekteplerdeki çocuklardan ikisi hemsin [yaşıt] olarak meydanı imtihana çekilsin, o zaman fark zahir olur" diyor.

Ziya Paşa, yine *Hürriyet* gazetesinde yayınladığı başka bir makalede, bizim çocuklarla diğer milletlere mensup çocukların tahsil durumlarını kıyasladıktan, bizimkilerin hiçbir şey bilmediklerini açıkladıktan sonra, yetişkinlerin bilgisizliğinden söz açarak, "'Şimdi usul-ü tahsiliye ıslah olunacak' denildiğinde bunların kimi, 'Çocuklara evvelki gibi elifba okutmayıp Frenkçe okutacak-

115 [tarafından].
116 [zahmetli işleri].
117 [değiştirecek].
118 [büyük teşebbüsleri].
119 [zamanıyla ilişkilendirerek].
120 [sadece İstanbul'da olsa bile].

larmış', kimi de 'Öyle değil, Kuran'ı kaldıracaklarmış ve herkesi kâfir edeceklermiş' demeye başlarlar, söz uzar, dırıltı çoğalır" der. Ve "İşte hükümete bu meselede lazım olan, asla bu güftugulara [söylenenlere] kulak asmayıp azimetinde sabit durmaktır. Zira bu, bir meseledir ki... Koca bir milletin saadetini iltizam edecek bir teşebbüsü öyle birkaç nadani-bî iz'anın [izansız cahillerin] laklakası endişesiyle terk ve feda etmek millete ihaneti uzmadır" demekten çekinmez.

Yılbaşı münasebetiyle Abdülaziz'in Bâbıâli'ye gelmesi üzerine, Şûra-yı Devlet'te o seneki icraat hakkında hükümet namına okunan mazbatanın maarife temas eden fıkrasında, maarifin yayılmasına, genel eğitimin düzenlenmesine padişah tarafından müsaade edildiğini bildiren bir fıkrayı makalesine konu olarak seçen Namık Kemal,

– "Padişahın müsaadesi ne demek? Böyle sözleri hangi tutulacak diller söylüyor? Hangi kuruyacak eller yazıyor? Biz tahsil-i maarif içinde müsaadeye mi muhtaç olacağız?"

diye coşarak eskiden Avrupa'da bazı vahşi kavimlerin, köleler süt çalkarken şuraya buraya bakarak işi aksatmasınlar düşüncesiyle onların gözlerini çıkardıklarını anlatır ve "Bizim hükümet de keyfi isterse halkı görmek kabiliyetinden de mi mahrum edecek?" sorusuna

– "Hükümet, bu gibi kişi haklarının sahibi değil, hırsızdır" hükmünü ekliyor. (*Hürriyet*, 31 Mayıs 1869).

Görülüyor ki ilköğretimi mecburi hale getirerek imparatorluğun dört bucağına yayma işi, başlangıçta sıkı tutulmadığı, geriliğe karşı onu savunmak gerektikçe mücadele etmek birçok okuryazarlar tarafından göze alınmadığı, bu ağır yük birkaç ülkülü aydının sırtına yükletildiği için sürüncemede kalmış, her devirde onu gerçekleştirmek isteyenleri köstekleyenler olmuştur. Bunun baş sebebi, imtiyazlı sınıfa mensup olanların dünya anlayışlarına göre kurulmuş olan hayat nizamının bozulmak istenilmemesidir. Bu nizam içinde çeşitli nimetlere kavuşmuş olanlar, her yeniliğe karşı halktan bir kısım insanların hoşlarına gidecek bahaneler bularak yeniliğin karşısına dikilirler. Onu gerçekleştirme işine teşeb-

büs edenleri iftiralar, jurnalciliklerle lekeleyerek sahneden atmak, attırmak yolunu tutarlar. İğfal[121] şekilleri, her devire göre değişir. Baltalayıcılar halkın tarafında bulunduklarını söylerler. İlköğretimin geçtiği yol böyle çetin engellerle kaplı bir yoldur.

B. İlkokullara Öğretmen Yetiştiren Kaynaklar: Darülmuallimin-i Sıbyan ve Darülmuallimat

İlkokullara öğretmen yetiştirme meselesini 1868'den imparatorluğun çöküşüne kadar geçen zaman içindeki çalışmaları ve olayları göz önünde tutarak, II. Meşrutiyet'ten önce ve sonra diye ikiye bölerek incelemek türlü bakımlardan uygun olacaktır. Çünkü Meşrutiyet'in ilanı, gerek zihniyet değişikliği, gerek hız ve hamlelerin sıklaştırılması yönlerinden ondan önceki devre nazaran büsbütün ayrı bir mana taşır.

Meşrutiyet ilan edilince, kısa bir zaman sürmüş ve aşırı derecede taşkınlıklar gösterilmiş olmasına rağmen sınırsız denilecek kadar geniş ve hür bir havaya kavuşulmuş, fikirleri serbestçe söylemek ve yazmak suretiyle ortaya atmak mümkün olabilmiştir. Bu sebepten okulların iç yapılarında, istibdat devriyle kıyaslanamayacak bir değişme olmuştur. Onun için bu iki devrin çalışmalarını birbirinden ayırarak incelemek gerektir.

II. Meşrutiyet'ten önceki devirde öğretmen yetiştirme meselesi: Aziz Berker, yukarıda adı belirtilen değerli eserinde ilkokullara öğretmen yetiştirme amacıyla ilk defa kurulan Darülmuallimin-i Sıbyan adlı müessesenin hangi tarihte çalışmaya başlamış olduğunu ve ona nasıl bir karakter verildiğini şu şekilde incelemektedir:

Darülmuallimin-i Sıbyan'ın Açılması

> Sıbyan okullarında, öğretime muktedir öğretmenlerin dışından bulunmasına imkân görülmediğinden bu okullara öğretmen yetiştirilebilmesi için

121 [ihmal].

bir Darülmuallimin-i Sıbyan açılmasına lüzum görülerek Bâb-ı Seraskeri[122] civarındaki matbaa-i atikayı [eski matbaayı] onarmak, idaresi bir müdüre verilip lüzumu kadar muallimler istihdam etmek ve öğrencilerine mahiye [aylık] 30 kuruş maaş tahsis etmek üzere bu müessesenin derhal açılması, buraya mukaddemat-ı Arabiyeden [arapça sözlerden] başka Türkçede tahriren [yazı ile] ifade-i meram edecek [meramını anlatacak kadar] kadar iktidarı [gücü] olan talebe-i ulûm [ilimler talebelerinin] ve sairenin imtihanla alınması ve burada okunacak derslerin umum mekâtip [genel mektepler] için vaz-ı musammem olan [kararlaştırılıp bildirilen] kaide-i talimiye [öğretim kaideleri] ile beraber tayin-i mukarrer bulunmakla [kararlaştırılmış olmakla] şimdilik Meclis-i Maarif'in [Maarif Meclisi'nin] vereceği talimata tevfikan [uygun] öğretimde bulunulması hususlarının Şûra-yı Devlet Maarif dairesinde müzakere ve kabul edilerek tatbikine de irade alındığı *Takvim-i Vakayı* ile ilan edilmiştir. (H.1285/M.168).

Bundan sonra *Takvim-i Vakayı*'da, sıbyan mekteplerine usul-ü cedide üzerine tedrise muktedir haceler [muallimler] yetiştirmek için Dersaadet'te Süleymaniye nam mahalde bir Darülmuallimin-i Sıbyan tesis ve küşadına [açılışı] lede'l-arz [arz edilerek] irade alınmış ve öğretmenleriyle hademesi de tedarik edilerek açılmış olduğundan bahsile buraya devam edeceklerden ilk yazılan 50 talebeye mektepte bulunacakları müddetçe şehri 30'ar kuruş maaş verileceği ve alınacakların sarf u nahiv [dilbilgisi] ve mantık ve farisiden [Farsçadan] bir parça ders görmüş ve hesaptan dahi amâl-i erbaaya [dört işleme] kadar tahsil etmiş takımdan olması iktiza-i halden bulunduğu cihetle [gerekmesi nedeniyle] evsaf-ı mezküre [zikredilen vasıflar] ile muttasıl olup [sürdürülüp] mekteb-i mezbura [bu mektebe] devam etmek talep ve arzusunda bulunanların imtihanları icra kılınmak üzere hemen Meclis-i Maarif'e [Maarif Meclisi'ne] müracaat eylemeleri... lüzumu ilan olunmuştur. (H.1289/M.1882).

Darülmuallimin-i Sıbyan hakkındaki bu iki tebliğ, bu okulun açılış tarihinin kesin olarak tesbitinde tereddüde düşülmesine yol açmaktadır. 1285, 1286, 1287 hicri yıllarına ait devlet salnamelerinin tetkiki neticesinde, 1285 yılına mahsus salnamede Darülmuallimin-i Sıbyan hakkında hiçbir kayıt bulunmadığı halde 1286 salnamesinde bu okulun idare ve öğretim unsurları ve talebesinin miktarı hakkında bilgi verilmiş olması, Darülmuallimin-i

122 Osmanlı İmparatorluğu'nda II. Meşrutiyet'ten (1908) önceki Harbiye Nezareti, Seraskeri kapısı olarak da bilinir (ed.n.).

Sıbyaniye'nin ilk önce (H.1285/M.1868) de açılmış olduğunu göstermektedir. Ancak 1287 ve 1288 salnamelerinde bu okulun müdür ve öğretmenlerinin adları kayıtlı bulunmakla beraber öğrencisi miktarının gösterilmemiş, 1289 salnamesinde ise okulun mevcudiyetinden hiç malumat verilmemiş olması, işi büsbütün karıştırmaktadır. Bu okulun müdürü Cevdet (Efendi) tarafından sadarete [sadrazamlığa] verilen bir arizade [dilekçede] tatbik ettiği yeni metotlardan dolayı okulun lağvından şikâyet olunması ve arizade [dilekçede] 52 tarihinden beri, yani 37 sene hidemat-ı seniyye-i devlet-i âliyede [Devlet-i Âliye'nin yüksek hizmetlerinde] bulunduğundan bahsedildiğine göre arizesi [dilekçe] tarihinin 1289 olacağından hesap edilmesi, Darülmuallimin-i Sıbyan'ın hiç olmazsa 1288'de kapalı kaldığını göstermekte ve 1289 salnamesinde bu okulun mevcudiyetinden hiç bahsedilmemesinin de bu sebepten ileri geldiği anlaşılmaktadır. Cevat Efendi'nin bu arizası [dilekçe] üzerine 19 Recep 1289 [22 Eylül 1872] tarihli tezkere-i samiye [sadrazamın tezkeresi] ile okulun tekrar açılması arz edilerek iradesinin alındığı ve 19 Şevval 1289 [13 Aralık 1872] tarihli *Takvim-i Vakayı* ile bu okula öğrenci kabul edileceği ilan olunduğu da dikkate alınırsa Darülmuallimin-i Sıbyan'ın ilk önce (H.1285/M.1868) de açıldığını H.1286-1287 senelerinde belki öğrencisizlikten dolayı kısmet faaliyetsiz ve H. 1288'de ise lağvından dolayı büsbütün kapalı kaldıktan sonra (H.1289/M.1872) de tekrar faaliyete geçirildiğini kabul etmek lazım gelir.

[...]

1868'de ilk açıldığı sırada Darülmuallimin-i Sıbyan'ın öğrenim süresinin kaç seneden ve derslerinin nelerden ibaret olduğu bilinmiyor. Ancak Maarif Nazırı Saffet Paşa'nın bir Darülmuallimin-i Sıbyan tesisi lüzumuna dair olan 8 Rebiülahir 1286 (M.1868) tarihli tezkeresinde, buraya alınacak öğrenciler için cevami [camilerin] derslerine devam etmekte olan talebenin kâfiyeye kadar ders görmüş sınıfından intihap kılındığı [seçildiği] halde bunların mekatib-i sıbyaniyede [sıbyan mekteplerinde] talim ve tedris olunacak şeyleri iki sene zarfında ma'ziyadetin [fazlasıyla] tahsil... edeceklerinden bahsedilmesi ve 10 Şaban 1289 (M.1872) tarihli *Takvim-i Vakayı*'da bu okula alınacak öğrencilerin sarf u nahiv, mantık ve farisiden [Farsçadan] bir parça ders görmüş ve hesaptan amal'i erbaaya [dört işleme] kadar tahsil görmüş olmasının iktiza-i halden addedilmesi [kazanılmış sayılması], bu okulun ilmi ve mesleki karakterinin ne olabileceği hakkında bir fikir edinmeye kâfidir.

H.1291/M.1874'te Darülmuallimin-i Sıbyan'ın ıslahına teşebbüs edilerek programına usul-i tedris, lisan-ı türkî ve imlâ, tenasübe kadar hesap,

muhtasar tarih-i osmani, muhtasar coğrafya, mebadi-i hendese [geometrinin ilkeleri] ve mesaha [geometrinin ve alan ölçümünün ilk evreleri], farisi [Farsça] ve yazı derslerinin konulduğu, öğrenim süresinin iki yıl olarak tesbit edildiği, mezunlarına gideceği yerin icap ve önemine göre maaş olarak 300-400 kuruş, öğrencilerine de ayda 30 kuruş verileceği Maarif Nezareti'nce ilan edilmiş ise de okula ait bu ıslahatın [iyileştirmenin] tahakkuk ettirilemediği [hayata geçirilmediği] daha sonraki durumundan anlaşılmaktadır.

O sıralarda vilayetlerde Darülmuallimler kurulmasına henüz başlanılmamıştı. Bu tarihte imparatorluğun bütün sıbyan okulları için öğretmen yetiştireceği bundan başka bir müessesesi yok gibi idi. Bu müessesenin de H.1290, 1291, 1292 senelerinde 25'i geçmeyen talebe mevcudu ile sıbyan okulları öğretmen ihtiyacını en asgari bir nisbette bile karşılayamayacağı şüphesizdir. Bu okulun ilmi derecesi o zamanki rüştiyelerin tahsil seviyesinden aşağı idi. Mesleki hiçbir karakteri yoktu. Bununla beraber bir Darülmuallimin-i Sıbyan tesisi, duyulan bir ihtiyacın ifadesi olarak ele alındığı takdirde bu olay ilköğretim bakımından ileri bir adım telakki edilebilir [sayılabilir].

Öğretmen Adayı Bulma Tedbirleri

Bu devirde öğretmen ihtiyacını karşılamak için teğmen, çavuş, onbaşı ve er olarak ordudan gönderilecek olanların da öğretmen olarak yetiştirilmesi düşünülmüş ise de bunun tatbik alanına konulmadığı görülmektedir. Bu tedbir, belki orduda okuma ve yazma öğretiminde bulunulması için düşünülmüş de olabilir.

Bundan başka, Darülmuallimin'i Sıbyan'da alfabe öğretimi üzerinde tatbik edilen bir metodun tatbik kabiliyeti olmadığından bu hususta başka bir metodun bulunmasına dair Meclis-i Kebir'i Maarif'çe karar verilmiştir. Daha sonra Darülmuallim'i Sıbyan binasının tulumbacılara tahsisine lüzum gösterilmiştir.

Bu vesikada anlatılan öğretmen yetiştirme meselesiyle ilgili hususlarda üzerinde dikkatle durulması icap eden nokta yeni açılan Darülmuallimin-i Sıbyan'a rağbet edilmemesidir. Koyu mutaassıp insanlar, medrese tahsilinden başka karakterde öğrenim sağlayan kurumlara çocuklarını vermek istememektedirler. Yeni mana taşıyan ilkokul öğretmenliği toplum nazarında henüz değerlenmemiştir. Onun için hükümet, yeni açılan öğretmen okuluna öğrenci

sağlayabilmek için türlü türlü tedbirlere başvurmaktadır. Bunların arasında en önemlileri İstanbul'da işbaşında bulunan sıbyan okulları öğretmenlerinin küme küme darülmuallimine sevk edilerek yetiştirilmeleri, Osmanlı ordusunda bulunan onbaşı, çavuş ve mülazım rütbesinde olanlardan beşer onar kişinin takım takım darülmuallimine gönderilerek orada okutulmaları ve bunların ilkokul öğretmeni olarak yetiştirilmek istenilmesidir. Bugünkü eğitmen teşkilatı için "onu bunla filan değil, falan büyük pedagogdur" gibi sözleri ortaya atanların hakikatle karşı karşıya gelmeleri, ilkokul öğretmeni yetiştirmek bakımından ordudan faydalanma fikrinin kökünün nereye gömülü bulunduğunu öğrenmeleri için bu noktayı belirtmeyi uygun buldum.

Darülmuallimat'ın Açılması

İstanbul'da ilkokullarla rüştiyelerin sayıları artmaya ve bu okullara devam eden erkek ve kız çocuklar çoğalmaya yüz tutunca sıbyan okullarını bitirmiş ve yaşları biraz ilerlemiş kızların, öğretmeni erkek olan rüştiyelere devam edip edemeyecekleri önemli bir mesele haline gelmiş ve bu durum erkek çocuklar gibi tahsil görmeleri istenilen kızların ilerlemeleri için adeta bir engel olarak görülmeye başlanmıştır. Ağlarını toplumun üzerine germiş olan taassup, zaten bu gibi fırsatları hiç kaçırır mı? Onu bir din gibi benimsemiş olanlar, rüştiyelerde kız öğrencilerin erkek öğretmenler tarafından okutulamayacağını ileri sürünce hükümet, kız okullarına öğretmen yetiştirecek ayrı bir kurum açmaya karar vermiştir. Yine Aziz Berker'in kitabından bu meseleyi iyice aydınlatan parçayı aynen aşağıya alıyorum:

> Ayasofya civarında temin olunan bir binada 24 Muharrem 1287 (M.1870) tarihine tesadüf eden Salı günü Maarif Nazırı Saffet Paşa: "Memalik-i Şarkiye ahalisinin zükur ve inası [erkekleri ve kadınları] akl u istidad-i zatileri cihetiyle [kişisel akılları ve yetenekleri açısından] her türlü ulûm u fünun'u [ilimleri ve fenni] tahsile ve her nevi hırf [zanaat] ve senayi-i derece-i kemale isale [bitirme düzeyine] muktedir oldukları halde şimdiye kadar bu şeylerde geri kalmaları ve hususiyle taife-i nisanın [kadın kısmının] bütün bütün ilm u

maariften bibehre [ilim ve maariften mahrum] bulunmaları mücerret fıktan-ı vesait-i tahsiliyeden neşet eylemiştir [soyut öğretim vasıtalarının olmayışından kaynaklanmıştır]. Çünkü memalik-i devlet'i âliyede şimdiye kadar ünas [insanlar] için derece-i saniyede mektepler olmayıp kız çocuklar 8'er 10'ar yaşlarına kadar mekâtib'i sıbyaniye'ye [sıbyan mekteplerine] devam ile hareketli yazı yazmaya kesb-i iktidar edecek dereceye [yetecek güç kazanacak] kadar dururlar ve bazıları dahi hanelerinde ecza-yi şerife, ilmihal okumaklığı öğrenip kendilerine bundan ilerisini talim ve tedris edecek vasıtalar olmamakla bîçareler o halde kalırlardı. Halbuki taifei nisanın [kadın kısmının] tahsili ulûm [ilim tahsili] ile tezyin-i hilkat eylemelerine [tabiatlarını zenginleştirmelerine] mâni bir güna [tür] emir ve eser olmayıp b'ilakis ricalin [aksine ileri gelenlerin] iktisab-ı ulûm ve fünun eylemeleri [ilim ve fen kazanmaları] hakkında vaaki olan teşvikatın [yapılan teşviklerin] taife-i nisaya dahi şumulü olduğu [kadın kısmını da içerdiği] talebül'ilmü farize-i ala külle müslim ve müslime hadis-i şerifi hikmet elifile dahi sabittir" [İlim talep etmek (öğrenmek) kadın ve erkek her Müslüman'a farzdır] diye başladığı ve "bazı mertebe mahazir mütalasile [dilekçelerin değerlendirilmesiyle]" geçen sene kız ve erkek okullarının ayrıldığını, 7 kız rüştiyesinin de açıldığını fakat bunların muallimleri "zükûrdan oldukları cihetle [muallimlerinin erkek olmaları nedeniyle] sinleri [yaşları] dokuz ve onu mütecaviz olan [aşan] kızlar hasbelmesturiye [örtünme gereği] bu mekteplerde iki seneden ziyade duramayacakları ve o müddette ise tahsil-i malûmat-ı kâfiye edemeyecekleri derkâr [yeterince bilgi edinemeyecekleri belli] olduğundan ve bunların mekâtib-i rüştiyede dört sene müddet durmaları hecelerinin [hocalarının] kendi cinslerinden olmalarına mütevakkıf [bağlı] bulunduğundan bundan böyle gerek sıbyan ve gerek rüştiye mekteplerine muallimler yetiştirmek üzere bir Darülmuallimat tesis ve teşkili lazım gelmiş olduğunu" gerekçe olarak ileri sürdüğü bir nutukla darülmuallimatı açmıştır. (M.1870).

Darülmuallimat'ın o tarihteki öğrenim süresi ile programı hakkında kesin bir bilgi edinilememiştir. Ancak 1288, 1289 ve 1290 salnamelerinde derslerin sınıflara göre taksimi gösterilmemiş olmakla beraber bu okulda mebadi-i ulûm-ı diniye [dini ilimlerin ilk evreleri], ahlak, hesap, coğrafya, sülüs, nakış, resim, rik'a okutulacağı tesbit edildiğine göre Maarif Umumiye Nizamnamesi'nin bu okulda usul-ü talim gösterildiği hakkındaki hükmünün tatbik edilmediği anlaşılmaktadır. Yalnız, Saffet Paşa'nın nutkunda da tebarüz ettirildiği gibi, Darülmuallimat'ın yalnız kız rüştiyeleri için değil, evvelce muhtelit [karma] iken bazı mertebe mahazır mütalaasından [dilek-

çelerin değerlendirilmesinden] dolayı ayrılan kız sıbyan okullarına da öğretmen yetiştirmek üzere açıldığına şüphe yoktur. Bunu, (H.1292/M.1875) senesinde bu okuldan sekiz öğrencinin rüştiye ve beş öğrencinin de sıbyan okulları öğretmenliği şahadetnamesi alarak mezun olmuş bulunmaları teyit etmektedir.

Açıldığından üç yıl sonra 1873'te Darülmuallimat'ın üç sınıf üzerine tesbit edilen ders cetveline göre,

a) Birinci sınıfta:

Arabî, Farisî, Hesap, Coğrafya, Tarih, Rika, Sülüs, İnşa, Resim, Nakış,

b) İkinci sınıfta:

Ulûm-ı Diniye [Dini ilimler], Arabî, Farisî, Hesap, Coğrafya, Kıraat-ı Türkiye, Sülüs, Rika, Nakız, Hiyatiye,

c) Üçüncü sınıfta:

Ulûm-ı Diniye, Arabî, Farisî, Coğrafya, Kıraat-ı Türkiye, Sülüs, Nakız, Hiyatiye.. derslerinin okutulması kabul edildiği senesine ait devlet salnamesindeki [yıllığındaki] ders cetvelinin ehemmiyetsiz farklarla 1873 programını tuttuğu görülmüştür.

1873 tarihli ders cetvelinden, Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nde Darülmuallimat'ın dört sınıf üzerine teşkil edileceği hakkındaki hükmüne rağmen bu müessesenin öğrenim süresi üç sene olarak faliyete geçirildiği anlaşılmaktadır. Bunu teyit eden diğer bir cihette 1870'de açılan bu müesseseden 1873 tarihinde, yani üç sene sonra mezun olanların İstanbul kız rüştiyelerine öğretmen olarak tayin edilmiş olmalarıdır. Dikkate değer ki, bu okula da Darülmuallimin-i Sıbyan gibi mesleki bir karakter verilmemiştir. Şu halde bu müesseseyi ancak ismen Darülmuallimat olarak kabul edebiliriz. Maamafih tıpkı Darülmuallimin-i Sıbyan gibi duyulan bir ihtiyacın karşılanması için açılmış olduğunu dikkate alırsak, bu müesseseye o zamanki asli mahiyeti ne olursa olsun ilköğretim tarihi bakımından bir değer ve önem vermek lazım gelir.

Örnek Olabilecek İlkokulların Açılması

Bir taraftan öğretmen yetiştirme işine ve mecburi ilköğretimi yayma meselesine hız verilmeye çalışılırken, diğer taraftan da öğretim usullerini yenileştirmek için bazı tedbirler alınmaktadır. Bu sonuçlardan en önemli olanlara kısaca temas etmek konumuzu aydınlatmaya yarayacaktır:

1. 1872 tarihinde, usul-ı cedide-i tedrisiye denilen yeni öğretim usulünü tecrübe etmek ve ileride bunu diğer okullara da yaymak üzere Nuruosmaniye Cami'nin sınırları içinde kâgir bir binada bulunan ilkokul örnek okul haline getirilmiştir.

Bu okulda, rüştiyeler için öğretmen yetiştirmek üzere açılan darülmuallimininin ilk mezunlarından Selim Sabit Efendi'nin *Rehnümâ-yı Muallimin* [1870] adlı eserinde saptanan öğretim usulleri uygulanıyormuş.

Aziz Berker'in yazdığına göre, bu okul, sıbyan okulları adıyla anılan mahalle mekteplerinin kaldırılarak iptidai adıyla yeni bir ilkokulun meydana getirilmesine doğru atılan ilk adımdır.

2. İstanbul'da Simkeşhane, Beyazıt ve Saraçhane'de Nuruosmaniye'deki örnek okul gibi üç okul daha açılıyor. Civardaki diğer ilkokullardaki öğrencilere de *Rehnümâ-yı Muallimin-i Sıbyan*'a göre muhtasar hesap, coğrafya, rik'a yazısı ve imla derslerini göstermek üzere gezici öğretmenler tayin ediliyor.

Rüştiyelerle, numune ve sıbyan okullarının teftiş ve murakabesine Maarif Meclisi azaları memur ediliyor. Bu hususa ait bir de teftiş talimatnamesi hazırlanıyor.

O devirlerde örnek ve deney okulları açmak suretiyle eğitim ve öğretim alanlarındaki yenilikleri göstermek, diğer okullara yaymaya çalışmak pek kolay işlerden değildi. Reşid Paşa'nın yardımı ile Kemal Efendi tarafından açılan ve Avrupa ilkokullarındaki dersler gibi ders gösterme amacı güden modern manalı bir ilkokul olan Davutpaşa Okulu'nda çocuklara resim ve harita çizmenin öğretildiğini gören Vehbi Molla adlı nüfuzlu bir softa, okulun haritalarını toplayarak abdesthaneye attırıyor. Kemal Efendi de dinsizlikle ve kâfir olmakla ittiham ediliyor. Zavallı öldürüleceğinden korkarak Avrupa'ya kaçıyor, birkaç yıl sonra tekrar memlekete dönüyor.

Avrupa'da Deney Okullarının Açılması ve Yeni Pedagoji Hareketleri

Burada, konumuzun aydınlatılması bakımından, bizde bu işler şu iğrenç şekillere bürünürken Avrupa'da neler yapıldığına kısaca temas etmeyi faydalı ve lüzumlu görüyorum:

1. Müspet bilimler alanında 17. yüzyılda başlanmış olan deneylere Avrupa'nın ileri memleketlerinde devam edilmektedir. Öğretim kurumlarının birçoğunda bu maksatla laboratuvarlar kurulup işletilmeye başlanmıştır. Sistemli deneysel çalışmalar olmayınca bilimsel bütün problemlerin verimsiz kalmaya mahkûm oldukları anlaşılmış ve yaygın bir kanaat haline gelmeye başlamıştır. Tıpkı bunun gibi eğitbilim alanında çalışanlar da eğitim ve öğretime ait fikirlerinin doğru olup olmadığını, uyguladıkları usullerin etkilerini pratik deneylerle kontrol etme yolunu tutmuşlar, deney okulları açmak suretiyle yeni düşünce ve fikirlerini buralarda uygulamaya başlamışlardı. Mesela A. H. Francke [1663-1927] 1692 Halle'de açtığı okulda, J. H. Pestalozzi (1746-1872) hayatı boyunca uğraştığı ve muhtelif yerlerde kurduğu okullarda, Robert Owen (1771-1858) New Lonark'ta fakir işçi çocukları için açtığı bakım yurdunda, 1784'te Salzman tarafından Schnepfenthal'de açılan eğitim kurumunda, Fröbel'in 1840'ta Blankenburg'da kurduğu çocuk bahçesinde, Tolstoy'un 1852 Yasnaya Polyana'da köylüleri yetiştirmek amacıyla açtığı okulda, Cedi Reddi'nin[123] 1899'da Abbotsholme'de yeni okul adıyla kurduğu kız terbiye yurdunda deney yoluyla eğitim ve öğretim problemlerini ıslah etme işine girişilmiş bulunuyordu. Bu teşebbüslerde o kadar ileri gidildi ki "her okul bir deney okulu olmalıdır" denilmeye başlandı.

Avrupa'da açılan deney okullarında sınanan ve üzerinde en çok çalışılan problemler şunlardı:

1) Yeni ve hür okul yaratma ülküsünün nasıl gerçekleştirileceği,

2) Öğrencilere kitap bilgilerini ezberletme amacı güden ve bunu okul çalışmalarına temel yapan eski okulun iç yapısını nasıl değiştirmelidir ki okul, çocuğu iş vasıtasıyla eğiten, ona şahsiyet kazandıran bir eğitim kurumu haline gelebilsin?

3) Çocuk ruhunun ne suretle geliştiğini araştıran eğitim ve öğretimle ilgili çalışmalar için bu araştırmalarda elde edilen değerleri göz önünde tutan bir okula nasıl kavuşmalı?

4) Okullarda uygulanmakta olan eskimiş öğretim usullerini ve eğitim şekillerini nasıl değiştirmeli ve bunların yerlerine hangi usulleri geçirmeli?

123 Cecil Reddie (1858-1932) (e.n.).

5) Yoksul ailelerin, işçilerin ve köylülerin çocuklarını okula kavuşturmak ve hayatta tutunabilecek mesut insanlar haline getirmek için ne gibi çareler bulmalı ve bu bakımdan okulun iç yapısında ne gibi değişiklikler yapılmalı?

6) Türlü kategorilere ayrılan okulların amaçlarında, eğitim ve öğretim şekillerinde, zamanın ve geleceğin isteklerine uygun düşecek ne gibi değişiklikler yapılmalı ve okul teşkilatını nasıl kurmalı?

Bu meselelerin hepsi bir laboratuvarda deneyleri yapılan tabiat olayları veya malzemesi gibi Avrupa deney okullarında ele alınıp okul çalışmalarının konuları haline sokularak deneniyordu. Eğitkenlerin yeni buluşları, başta Avrupa kıtasındaki memleketler olmak üzere dünyanın her tarafına süratle yayılıyor, birçok memlekette devrimci hareketlere sebep oluyor, serpintileri bize kadar geliyordu.

Esasen bu devir Avrupa'da her alanda büyük hamlelerin yapıldığı, modern Batı kültürünün çiçeklendiği devirdir. Avrupa bundan sonra o çiçeklerin meyvelerini toplayacaktır.

Müstebit hükümdarlarla mutaassıp hocaların ve yarı aydınların ellerinden kurtarılamayan Osmanlı İmparatorluğu topraklarında, orada yapılanlara uygun veya paralel teşebbüslere asla meydan verilmiyor, girişmek isteyenler olursa, onların bu gibi hareketleri birer bahaneyle önleniyordu. Avrupa'dan gelen etkilerin çok arttığı zaman bile mesela Ahmed Mithat Efendi gibi iradesi kuvvetli insanlar ancak hapishaneye kapandıkları sırada, Medrese-i Süleymaniye'de veya hususi surette okuttukları çocuklara ders gösterirken yeni eğitim ve öğretim usullerini uygulama fırsatı bulabiliyorlar, buralarda çalışırken kazandıkları tecrübelerden mülhem olarak sırası gelince gazete, dergi veya kitaplar vasıtasıyla fikirlerini yayınlayabiliyorlardı.

2. Eğitbilim problemlerini deney vasıtasıyla çözme yolunu tutmuş Avrupalı eğitkenler ile bunların kanaatlerine katılan sanatçılar ve fikir adamları, insanların yalnız zati çalışma ve gerçek işe katılma suretiyle kendilerini geliştirmeye ulaştıracak yetilerinin kuvvetlendirilebileceğini, ancak bu yoldan gitmekle olgunlaşabileceklerini kesin bir kanaat halinde söylüyorlardı. Gerçek işe bu

kanaate göre değer verilince; manalı, müşahhas ve pratik karakter taşıyan işlerle, el sanatları şeklinde tecelli eden çalışmalardan hareket edilerek, zihni seviyeyi yükseltmeye yarayıcı ve aynı zamanda zihni mesai ile pratiği birleştirici karakteri olan yepyeni bir eğitim şekline kavuşmak lazım geliyordu, Bu manadaki iş eğitimi ilkokula girince, onun öğrencileri hayatta içine dalacakları mesleklere doğru yöneltmesi de gerekiyordu. Okul, hayata doğrudan doğruya yardım eden bu vazifeyi kabul edince, mümkün olduğu kadar hayatın bir örneği olmaya, adeta çocuklar ve gençler için kurulmuş bir devlet haline gelmeye, pedagojik çalışmalara en uygun yer halini almaya, bağrında iş ve hayat topluluğunu yaratmaya ve yalnızca bunların bütünlüğü içinde çatısı altına topladığı öğrencilerin bireysel ve sosyal kudretlerini, kültür değerleriyle ilgili hislerini –temrin ve deney gibi vasıtalarla– geliştirmeye mecburdu. Avrupa'da o zamanlar, böyle bir ülküyü gerçekleştirecek pek esaslı bir halk eğitiminin temelleri atılmak isteniyordu. J. J. Rousseau, J. H. Pestalozzi, J. G. Herder, J. W. von Goethe, Fröbel gibi şahsiyetler bunun için savaşırcasına çalışıyorlardı. Fakat henüz tam manasıyla demokratlaşmamış Avrupa'da onların fikirleri gerçekleştirilemedi. Bilgi okuluna taraftar olan nazariyeci hümanistler zaferi kazandılar.

Bu sonuncuların kanaatlerine göre, insan eğitilirken onu, müşahhas âlemin yarattığı gerçek hayatın dışına çıkarmak, idealin yarattığı büsbütün başka ve muhayyel bir âlemin içine koymak ve bu suni ideal âlemi, bütün insanlık için mutlak bir norm olarak ele almak icap ediyordu. Bu yeni âlem de antik kültürün dünyasıydı. Bu kanaate bağlananlar, "Hakiki insan eğitimi, bu çok cihetli ve değerleri ebedi olan, kişinin bütün yetilerini ahenkli bir şekilde geliştirmeyi göz önünde tutan ideal âleme ulaşma amacını gütmelidir ve ancak bu âlemin içinde sağlanabilir" diyorlardı. Hümanizme açılan tek kapı, antik dünyada yaşayanların dillerini (Grekçe ve Latince) ve bilimlerini öğrenmek şeklinde gösterilince, önce edebiyata önem veren *gimnasium* veya lisenin ortaöğretim kurumu olarak ve bunların taklidi olan ilkokullarda en iyi okul tipi addederek kabul etmek, bu tip okulları yaygın hale getirmek

yoluna sapmaktan başka çare kalmıyordu. Hakikaten böyle oldu. Devletin idare ettiği resmi okullar başta gelmek üzere Avrupa okullarının çoğu bu yanlış yola düştü.

Halbuki bu görüş bilhassa ilköğretim bakımından pek sakat ve yanlış bir görüştü. Çünkü ilkokul *gimnasium*ların veya liselerin küçültülmüşü olamazdı. Çünkü bu kuruma devam edecek çocukların yaşları, onların antik kültür âlemine nüfuz etmelerine imkân veremezdi. Onların muhtaç oldukları değerler de vardı fakat büsbütün başka şeylerdi. Oyun, meşguliyet, iş, yaşama, gözlem ve inceleme gibi. Onun için ilkokulun hayat ve iş okulu olması lazımdı. Bu okula öğretmen yetiştiren kurumların da onun karakterine uygun vasıfları taşımaları gerekiyordu. Bunlar yapılmadığı için Avrupa'da da her kategoriye giren okullar (meslek okulları müstesna) ezbercilikten kendilerini kurtarmalıdırlar.

Avrupa memleketlerindeki çeşitli okulları taklit etmek suretiyle başka memleketlerde açılan okullar da bundan sonra kolay kolay zorun baskısından, hürriyetsizlikten, ezbercilikten, korkuya dayanan öğretim usullerinden, çeşitli çirkin ve iğrenç ceza şekillerinden yakalarını sıyıramadılar. Devletçe saptanan ders konularını mihaniki[124] bir şekilde okutmak, öğrencileri ceza korkusuyla çalıştırmak, çocukları zora başvurarak eğitmek gibi hususlar dünyanın her tarafında bilgi okulunun ana vasıflarını teşkil etti.

Bu vasıflara bürünen bilgi okulu bilhassa öğrenciler için bir cehennem haline gelince, hayat ve iş okuluna taraftar olan eğitkenlerin iddialarında haklı oldukları anlaşılmaya başlandı. Halk çoğunluğunun tek eğitim kurumu olan ilkokullar ile bunlara öğretmen yetiştiren meslek okullarını "çocuklar cenneti" haline sokmak için sonsuz gayretler ve emekler harcandı. Okul eğitiminde oyuna, meşguliyete, işe, gözleme, yakın yurdun incelenmesine, deneylere, resim yapmaya, müziğe, çocukların kendi kendilerini idare etmelerine önem ve değer verildi. Bu ilkelere uyarak çalışan okulların sayısı günden güne artmaya başladı. Böylece Avrupa memleketleri amaçları, iç yapıları, ortaöğretim kurumu olan *gimnasium*dan veya onun eşi olan liseden tamamen ayrıldı. Bazı

124 [mekanik].

memleketlerde de ilkokullar ile öğretmen okulları, onların esareti altında uzun yıllar kaldılar, kendi yollarını bulamadan çırpınıp durdular.

İlkokullar ile öğretmen okullarını doğru yola koymayan memleketlerde, bu sapıklıktan en çok zarar gören köy oldu. Çünkü bilgi okulu bilhassa köyün ihtiyaçlarına hiç cevap vermeyen bir kurumdur. Okul, hayat ve iş okulu karakterini almadıkça köyün ve çocuğun isteklerini yerine getiremez.

Osmanlı İmparatorluğu'nun eğitim ve öğretim işlerini teşkilatlandırmak ve idare etmek durumunda olan iyi niyetli insanlar da bu olayları ve fikir akımlarını tahlil ederek hakikati ve doğru yolu göremedikleri için Avrupa'dan bilgi okulunu taklit ederek memlekete sokmaya uğraştılar. Ana konumuzu teşkil eden öğretmen okulları, bu görüşün damgaları vurula vurula kurulmaya çalışıldı. Medresenin kökleşmiş metotlarından tamamen sıyrılamamak bedbahtlığı da işin içine karışınca yeni açılmaya başlanan öğretmen okullarımız da diğer kurumlar gibi gerçek hayata kapılarını kapadılar. Köksüz eğitim kurumları halinde yıllarca yaşadılar, eğitim ve öğretim alanında hiçbir yenilik yaratamadılar. Nazari derslerin içinde bunalarak hayattan uzaklaşma, bu meslek okullarının bünyelerine öyle işlemişti ki öğretmen yetiştirme amacıyla açıldıkları halde uzun yıllar bu kurumlarda pedagoji, psikoloji, öğretim usulü gibi meslek dersleri ile öğretmen adaylarının kafalarını işletmeye yarayacak gezintiler tertip edilemedi, deneyler yaptırılmadı, çocukların zati çalışmalarına dayanan dersler gösterilmedi. Bu duruma düşen müesseselerin dünyada olup biten olaylara, çevrelerine ilgi göstermeleri; şehir, kasaba ve köylerin özelliklerini göz önünde tutarak öğrenci yetiştirmeleri akla bile gelemezdi.

İmparatorluk Devrindeki Öğretmen Okullarının İç Yüzü

O devrin öğretmen okulları hakkında derli toplu bir fikir alabilmek, bu kurumların iç yüzlerini iyice tanıyabilmek için N. Atuf Kansu'nun *Türkiye Maarif Tarihi* adlı eserinden alınan şu parçayı gözden geçirelim:

Gerek sıbyan mekteplerinin ve gerek rüştiyelerin hakiki ıslahı bu mekteplerde muallimlik edeceklerin yeni programlarla ve yeni usullerle yetiştirilmesine mütevakkıftı [bağlıydı]. Bu lüzumun tanzimat esnasında takdir edildiğine şahit oluyoruz; yani medreselerin sıbyan mektepleriyle rüştiyelere lazım olan muallimleri ihzara [hazırlamaya] kâfi olmadığı düşünülmüş, muallim mektepleri tesisine teşebbüs olunmuştur. Ancak bu mektepler, uzun zamanlar muhtelif sebepler altında tesislerindeki gayelere uygun müesseseler haline girememişlerdir.

Bir taraftan; tahsil hakkında umumi ve münteşir [yaygın] gaye mahdut [sınırlı] idi. Bu, hem devletin idare tarzından, hem de o devirde hüküm süren kesif cehaletten ileri geliyordu. Müstebit [Despot] ve mutlak bir idare, ancak kendi teşkilatına yarayacak ve yetecek bir tahsile ehemmiyet veriyordu. XIX'uncu asırda Avrupa'nın demokratik cereyanı, binaenaleyh her ferdin vatandaş olmak haysiyetiyle istidadı [yeteneği] nisbetinde inkişafa [gelişmeye] mazhar olması [erişmesi] prensibi, mutlak ve müstebit [despot] Osmanlı İmparatorluğu'nda bittabi [elbette] hâkim değildi. Bazı fermanlar ve beyannameler umumi tahsile dair bazı mütalaaları [görüşleri] ihtiva etmektedir. Fakat bunları daha ziyade, siyasi endişelerin mevlûdu vaitler [doğurduğu vaatler] olarak telakki etmek [kabul etmek] mecburiyetindeyiz. Çünkü filiyat [yapılanlar] bu mütalaaların [görüşlerin] tamamiyle zıddını göstermiştir. Osmanlı İmparatorluğu maarifi tanzimattan evvel ve tanzimattan sonra bu bakımdan tahlil olununca [incelenince] görülür ki, bütün mektepler yalnız bir maksat için açılmıştır: İmparatorluğun İdari Teşkilatında Saltanata Hizmet Edecek Memurlar Yetiştirmek.

Gerek rüştiyelerin, gerek idadiyelerin ve gerek yüksek mekteplerin kuruluşlarından maksat budur. Bunun içindir ki daima bu mekteplerle daha yakından ve daha çok meşgul olmuş, kendi eliyle bunları açmaya çalışmış fakat halkın kendi maarif ihtiyacını tatmin için açtığı sıbyan mekteplerine daima uzaktan yüksek bir nezaret ile iktifa etmiştir [yetinmiştir].

Çocukların ve gençlerin cemiyetin siyasi bir teazzuvu [organı] ve ifadesi olan devlet hesabına yetiştirildiği bu mekteplerde tabiatiyle ne cemiyetin bin bir ihtiyacı bir in'ikâs zemini bulabilirdi, ne de çocuğun bu ihtiyaçlarla karşılaştığı zaman hattı hareketini tanzim edebilmek üzere, tabiatının tetkiki düşünülürdü. Binaenaleyh, seciyesi [karakteri] bu suretle gösterilebilen mekteplerde muallimlik edecekleri yetiştirecek muallim mekteplerinde de pedagojik bir renk göremiyoruz.

Pek mahdut [sınırlı] bir zümre istisna edilecek [sayılacak] olursa, halkın talim ve terbiye namına mekteplerden istediği de pek mahdut idi [kısıtlıydı]. Çocuk mektebe ana ve babası tarafından: "Eti senin, kemiği benim" diyerek bırakılır ve "Vurduğu yanakta gül biter" nasihatiyle çocuklar hocanın mutlak sultasına alıştırılırdı. Bilhassa terbiye içtimai [toplumsal] bir müessese olduğundan halkın terbiye hakkındaki bu telakkilerinden [görüşlerinden] müteessir olmaması [etkilenmemesi] mümkün müdür?

Bedîî [Estetik] ihtiyaçları söndüren [gideren] medrese telkinleri, iktisadi faaliyetleri –bilhassa tanzimattan sonra– yutan Avrupa emperyalizmi ve bunlara boyun eğen hükümet teşkilatı, ihzar ettiği [hazırladığı] uyuşuk ve mütevekkil [tevekkül halinde] bir muhit içinde mektebi de söndürüyordu. Mezbele bir mektep, çocukların daima tekâmül ve inkişaf [ilerleme ve gelişme] halinde olan tabiatlarını boğan bir mektep, hayatı ve hareketi men'eden mektep bu mütevekkil [tevekkül içindeki] ve uyuşuk muhitte gayri tabii telakki olunmuyordu [görülmüyordu]. Sıbyan ve rüştiye mekteplerinin hasırlarına ve postekilerine bu mekteplerin hocalarını yetiştiren muallim mekteplerinde de ta 1909 tarihlerine kadar tesadüf edersek hayret etmemeliyiz.

Diğer taraftan, Avrupa'da terbiye meseleleriyle muhtelif mebdelere [ilkelere] göre meşgul olmuş filozoflar, mütefekkirler, mektep sistemlerinde de müessir [etkili] olmuşken Osmanlı İmparatorluğu'nda böyle bir tek mütefekkire tesadüf edemiyoruz.

Kurun-ı Ulâ'dan [İlkçağ'dan] sonra bilhassa Rönesans ve Reforma hareketleri terbiyeyi de kilisenin dört duvar arasından kurtararak kendi geniş tetkik sahasına almıştır. Türkiyede ise skolastik usul ve skolastik ilim revaçta idi. Bilhassa dini otoriteler hâkimdi. O derecede ki, muasırlarına kıyas edilince ancak bir idadi bile denilemeyecek olan Darülfünun-ı Osmani, serbest ilim yapmakla mükellef bu müessese de din namına kapatılmaya mahkûm olmuştur. Felsefede daha 10-15 sene evveline kadar ilm-i kelâm ve hikmet-i İslamiye'den [kelam ilminden ve islami bilgiden] ileri geçememiş, ruh ve terbiye davaları da ancak din sultalarının hâkimiyeti altında mütalaa olunabilmiştir [ele alınabilmiştir].

Filvaki [Doğrusu] 1847'de açılan mektebin adı medrese değil, darülmuallimin idi. Fakat hayatı, tabiatı müşahede ve tetkik eden [gözleyen ve inceleyen] bir felsefeden mülhem [ilham alan] terbiye esaslarından mahrum olduğu için ruhu itibariyle medrese idi. Şu farkla ki, Şarkın sultaları [otoriteleri] yanında Garbın sultalarından da [otoritelerinden de] bazı malûmat [bilgiler] alınmış, bunlar gelişi güzel konulmuş, terbiyenin mevzuları olan ne fert ve

ne de muhit, ilmi usullerle tetkik olunarak [incelenerek] ilmi bir pedagojinin tekevvün ve tekâmülüne [oluşmasına ve gelişmesine] çalışılmamıştır. Selim Sabit Efendi gibi bazı zatların pedagoji vadisinde bazı gayretleri yok değildir. Fakat bu zatlar da "ne ihataları [kavrayışları] ve ne de tefekkürleri [düşünceleri] itibariyle pedagojiyi Türkiye'de bir ilim meselesi olarak tesis edebilecek kudreti gösterememişlerdir.

İmparatorluğun Son Zamanlarında Eğitim ve Öğretim Telakkisi

Bu devirde, bilgisizlik Osmanlı İmparatorluğu içinde yaşayan halkı öylesine sarmıştı ki o zamanki durumun özellikleri bilinmeyince insan koca imparatorluğun niçin bu kadar çabuk çöküp gittiğini iyice kavrayamaz. Diri ve canlı Avrupa milletlerinin yeni bir uygarlığın silahlarına, türlü türlü yıkıcı ve yıpratıcı vasıtalarına başvurarak emperyalist emeller güttükleri ve dünyanın dört bucağına saldırarak yeni pazarlar bulmaya çalıştıkları, birçok milletlerin de onların metotlarını kullanarak kalkındıkları bu zamanda Osmanlı İmparatorluğu'nun her tarafında taassup ve gerilik şahlanıyordu. Emperyalist devletler, Osmanlı sarayından çeşitli imtiyazlar koparark Türkiye'nin bilhassa dış ticaretini elinden almışlardı. Kapitalizm silahını kullanan bu gibi devletler İzmir-Aydın (1856), Haydarpaşa-Bağdat (1899) demiryolları diye anılan tren yollarının, bazı liman ve rıhtımların işletme imtiyazlarını alarak Anadolu'nun en verimli kısımlarına hortumlarını uzatarak bilhassa Türk milletinin çoğunluğunu teşkil eden köylünün kanını emmeye başlamışlardı. Yabancı milletlere ait bankalar, imparatorluğun ticaret bakımından önemli sayılabilecek şehirlerine serpilerek Türkleri uşaklaştırma yolunu tutmuşlardı. Mithad Paşa gibi bazı hamiyetli ve vatansever valiler, bulundukları vilayetlerde köklü tedbirler alarak bu korkunç ağın örgüsünden bazı vatan parçalarını olsun kurtarmaya çalışıyorlardı. Fakat müstebit ve sömürücü sultanlık, onun etrafına toplanmış, lüks konak hayatına alışmış kapıkulu taifesi, bu gibilerin icraatına set çekiyor, vatanın selameti için çalışanları bir vesile bularak tepelemek yolunu tutuyorlardı. Ölüm çukuruna yuvarlandıklarını fark edemeyen bu cahil müsrif, mutaassıp ve merhametsiz sınıftan iyilik, memleketin kalkınma-

sına hizmet, maarifin ilerletilmesi için çalışma, Batı uygarlığının icaplarına göre hareket beklemek beyhudeydi. Onun için, artık Osmanlı ricali denilen devletliler, Tanzimatçıların yaptıklarını bile lüzumundan fazla ileri ve Müslümanlığa aykırı olarak görüyorlar, onların gittikleri yolda ilerlemeye bile yanaşmıyorlardı. Bu zihniyete göre eğitim ve öğretim işlerinin nasıl tutulduğunu, ne hale getirildiğini N. A. Kansu'nun yukarıda adı belirtilen kitabından öğrenelim:

> Tanzimat ricalinin [ileri gelenlerinin] hazırlayıp padişaha ilan ettirdikleri 1876 Kanun-ı Esasisi icabınca toplanan Meclis-i Mebusan'ın, hükümeti ve dolayısıyla saltanatı tenkide başladığını hisseden ikinci Abdülhamid, parlamentoyu kapatmakla şunu yapmak istiyordu: "Memleketi ve milleti kendisi idare etmek."
>
> Bu, İmparatorluk ve hatta garp Türklüğü tarihinde bir devri kapayan ve eskiye rücuu [dönüşü] ifade eden bir harekettir. Kapanan devir, Avrupa irfan ve ilim müesseselerini –velev taklit suretiyle olsun– memlekete sokmak isteyen rical ve zümrelerin faaliyetler devri; açılan devirde cehalete ve dine, istinat eden [dayanan] bir istibdat devridir.
>
> Tanzimat ricali, devleti tedricen [kademe kademe] asrileştirmeğe, garbın fikir ve müesseselerini memlekete naklederek umumi seviyeyi yükseltmeye ve bu suretle Avrupa'da tutunmaya çalışıyorlardı. Parlamento, siyasi ve içtimai yolda milletlerin ilerlemesi için asrın bulabildiği en muvafık [uygun] bir müessesesi idi. Tanzimat adamları da siyasi zaruretler dolayısıyla bu müesseseyi Osmanlı İmparatorluğu bünyesine aşılamakla memleketi Avrupa'nın içtimai ve siyasi seviyesine yükseltecek bir çareyi bulmuş olduklarını düşünüyorlardı. Abdülhamid ise bu müesseseyi kaparken hilafet nüfuzuna, halkın cehil ve taassup hislerine istinat eden şahsi idaresiyle hakikatte tanzimat devrinden beri asri devlet şekline doğru atılmış olan adımlardan rücu etmek [dönmek] istiyordu.
>
> Bu irticai hareketin izlerini maarif sahasında da görmemek mümkün değildir. İlan-ı Meşrutiyet'e [Meşrutiyet'in ilanına] kadar devam eden bu devir içinde bazı mekteplerin açıldığı, bazılarının da kapandığı, birçok yerlerde yeni mektep binalarının yapıldığı muhakkaktır. Fakat buna mukabil tanzimat başlangıçlarındaki hızını kaybettiği de o kadar muhakkak bir keyfiyettir.

Said Paşa hatıratında, Abdülhamid'in Maarife doğrudan doğruya müdahale ettiğini ve bu müdahalenin Maarif için zararlı olduğunu yazıyor: "Mekteplerin ders cetvellerine müdahale ve maarifin terakkisine [ilerlemesine] bilâvasıta [aracısız] mümanaat olduğu [engel olunduğu] gibi Maarif varidat-ı mahfuzlarının [Maarifin muhafaza edilen gelirleri] gayriye sarf olunmakta [dışarıya sarf ediliyor] idi. Halbuki üçüncü defa vekaletinde pek çok zahmetlerle tesis olunan Maarif vergisi münhasıran [hususi olarak] vatan çocuklarının ilmi ihtiyaçlarına sarf olunmak için kavaid [kaideler] konulmuştur. Son muamelat [muameleler] o kaideleri külliyen [tamamen] ihlal etmiştir.

Mektep, muhit ile ve cemiyetin içtimai ve iktisadi şartlarıyla en sıkı münasebeti olan bir müessesedir. Muhitinde müessir [etkili] olmakla beraber her devrin ve zamanın içtimai ve siyasi şartlarından da müteessir olmuştur [etkilenmiştir]. Her mutlak ve müstebit idarenin mümeyyiz vasıfları olan hafiyelik, korku, tembellik, cehil... maalesef bu devrin mekteplerine de girmişti.

Montesquieu, *Ruhü'l-Kavanin*'inde [Kanunların Ruhu'nda] istibdatta terbiyeyi tavsif için [betimlemek] birkaç sayfa ayırmıştır.

İdare tarzlarını ve bunların membaları ile neticelerini tahlilde cidden muvaffak olan Fransız mütefekkirinin bu birkaç sayfası hemen aynen Abdülhamid idaresinde terbiye sisteminin sadık bir tavsifidir [nitelemesidir].

Montesquieu der ki: "Terbiye kaideleri istibdatta kalbin alçalmasına hizmet eder. Müstebit [Despot] bir hükümette terbiyenin hedefi ubudiyet [kulluk] ve esarettir. İş başında buluna[n]lar bir taraftan emir verirken diğer taraftan ubudiyet [kulluk] hissiyle mütehassis olurlar [duygulanırlar]. Aynı zamanda esir olmadıkça zalim ve kahhar [kahredici] olmak istibdatla idare edilen bir memlekette imkânsızdır. Mutıı [Boyun eğeni] cehalet zulmeti [karanlığı] içinde bırakan itaat ifratı [aşırılığı], mutaı da [boyun eğdireni de] cehil ve gafletten azade bırakmaz ve müşavereye, tereddüde, muhakemeye lüzum görmez. O yalnız istesin, her şey fermanına boyun eğer.

Müstebit hükümetlerde her aile müstakil bir imparatorluktur. Yüreklere korku ve dehşet vermekten, fikre birkaç din kaidesi öğretmekten ibaretti. İstibdatta ilim ve marifet hatalı, söz ve gayret felaketlidir. Fazilete gelince, Aristo, kölelerin iktisab edebilecekleri [kazanacakları] faziletlerin mevcudiyetine [bulunduğuna] inanmamaktadır.

Bunun için istibdatta terbiye hiç gibidir. Birazını mafevke [amirlere] vermek için her şeyi berbat etmeli, iyi esirler yetiştirmek için yürekleri, faziletleri kirletmelidir."

N. A. Kansu yazısına şu şekilde devam etmektedir:

Okullara muhakeme ve müşahede [gözlem] dersleri yerine bol bol hafıza temrinleri [alıştırmaları] konulmuştu. Tarih, edebiyat gibi dersler asgari haddine indirilmiş olduğu gibi bunlar da birer ezber dersinden başka bir şey değildirler. Yüksek mekteplerde bile derslerin birçoğu hafıza temrininden [alıştırmasından] ileri geçmiyordu.

Terbiye korkuya müstenit [dayalı] idi ve bu korkuya müstenit [dayalı] terbiyede padişaha sadakati temin etmek baş mevkii işgal ederdi. Mektepler her akşam padişaha dua ile kapanırdı. Bütün manasıyla terbiyenin gayesi "Saltanata sadık tebealar ve saltanat hükümetine memurlar yetiştirmek hududuna irca edilmiştir [dönüştürülmüştür].

[...]

Mektep idareleri talebesinin vicdanlarına hitaptan ziyade zahiri şekillerin idare ve muhafazasıyla meşgul olurlardı. Dini tedrisat ve terbiyenin mevkii çoktu. Mektep programlarında bol bol yer tutan din dersleri muallimleri, aynı zamanda, mektebin terbiye ve idaresinde ekseriyetle hâkim bir rol oynamak isterlerdi. Hatırlarım ki, Mekteb-i Mülkiyede [Mülkiye Mektebi'nde] bile 1907 tarihlerinde talebenin dini umurunu [işlerini], mektep idaresinin din terbiyesini temin hususundaki ihtimam [özen] ve tekayyüdünü [bağlılığını] takip ve mürakabe ile mükellef [denetleme ile yükümlü] hususi bir müfettiş vardı.

Muhtelif talimatnameler, Meşrutiyete tekaddüm eden [denk gelen] bu devrin terbiye meselesindeki düşünüş tarzını vuzuhla [açıklıkla] aksettirmektedir.

Mekteb-i Mülkiye'ye [Mülkiye Mektebi'ne] ait 1891 tarihli kararnamenin altıncı maddesinde şöyle deniliyor; "Muallimler tedris edecekleri [öğretecekleri] bütün fünun ve ulûm [fen ve ilim] derslerini ve hususiyle [özellikle] fıkıh ve dini akait [inançlar] ve ahlak ve terbiyeye müteallik olan tedrisatı [terbiyeyle ilişkili ders programını] etrafiyle ve hakkiyle [detaylı ve hakkıyla] talebeye ifaza ve tefhime [feyz vermeye ve anlatmaya] çalışacaklardır."

İstanbul iptidai mektepleri için hazırlanan talimatnamenin şu üç maddesi devrin terbiye gayesini daha vuzuhla[125] ifade ediyor:

125 [açıkça].

25'inci madde –Muallimler şakirtlere [öğrencilere] karşı yalnız talim ve tedris [öğretim] vazifesiyle mükellef olmayıp belki bütün amallerinde ve fiillerinde [yapıp ettiklerinde] rehber olacaklarından verdikleri nasihatleriyle bizzat kendilerinin âmil olmaları [icra etmeleri] beş vakit namazlarını eda edip bizzat şakirtleri [öğrencileri] dahi dinin farzlarını ve sünnetlerini ifaya [yerine getirmeye] alıştırmalı ve kendi üstleri ve başlarını gayet temiz tutup şakirtlerin [öğrencilerin] dahi kemal derece [tam olarak] nezafetine [temizliğine] itina etmeleri [özen göstermeleri] lazımdır.

26'ncı madde –Padişaha ve devlet-i âliyesine ve ana baba ve akrabasına ve kendi hocalarına ve büyüklerine itaat ve riayet ve umumen [genel olarak] dindaşları ile bebin-nev'ine [kendi sınıfından olana] muavenet [yardım] ve vatan ve memleket ve kendinden küçüklerine muhabbet ve arkadaşlarıyla hüsnü imtizaç [iyi geçinmek] ve ülfet etmek [kaynaşmak] lüzumunu ve hüsnü [iyi] ahlak esaslarını şakirtlere [öğrencilere], muallimler haftada birkaç defa tefhim ve [anlatıp] talim edecekler ve ilim ve marifetin dünya ve ahretçe olan menfaatlerinden ve faziletlerinden ve cehlin mazarratından [bilgisizliğin mazeretlerinden] onların anlıyacağı suretle bahsile [bahsedilerek] teşvik edeceklerdir.

27'nci madde –Her gün azat [çıkış] vaktinden birkaç dakika evvel şakirtlere [öğrencilere] "Elem tere keyfe" suresinden başlayarak fatihaya kadar okutturulacak ve on kadar salât ve selâm okutturulduktan sonra padişah ve devlet ve millet ve alelhusus [özellikle] Muhammed ümmeti hakkında bir dua ile bitirilecektir.

Cehalet ve Taassubun Derecesi (1878-1898)

Osmanlı İmparatorluğu'nun en karanlık ve korkunç devri olan bu zamanlarda imparatorluk sınırları içinde cehalet ve taassubun ne durumda olduğunu açıklayan ve maarif bakımından memleketin halini anlatan şu hatıraları okuyarak II. Meşrutiyet'in ilanına tekaddüm eden[126] yıllardaki genel tabloyu öğrenelim:

1878'de, yani Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nin neşrinden dokuz sene sonra Şam'a vali olarak giden Mithad Paşa Suriye maarifini şöyle anlatıyor:

126 [rastlayan].

Suriyece en birinci derecede nazar-ı taaccüp ve teessüfle [şaşırtıcı ve esefle] isbat eden şey bazı memleketlerde bulunan din âlimlerinden başka umumen ehli İslam'ın cehalet halinde kalmış olması keyfiyeti olup bunun sebebi dahi Mısır ve Berrüşşam tarafından garp devletlerinin politikaca nazariyatı ve ticaretçe münasebat ve muamelatı tezayüt ettikçe [münasebetleri ve muameleleri arttıkça] Avrupa ahalisinin sermayesi ve devletlerinin maddi ve manevi ianesiyle [yardımıyla] her memlekette müteaddit [birçok] mektepler yapılarak ve bunlar gitgide tekessür ederek [çoğalarak] gayri müslim ahali çocukları bu mekteplerde ulûm ve fünun tahsil etmekte ve hatta yalnız Beyrut mektep ve medreselerinde oğlan ve kız 10.000 nüfustan fazla talebe ve etfal [öğrenciler ve çocuklar] bulunup sair yerlerde ve Cebel-i Lübnan ve Duruz ve Cebel-i nusayri gibi yerlerde tesis olunan Fransız, İngiliz ve Amerikan mekteplerinde dahi buna makis külliyetli talebenin içtimaile gayri müslim ahalinin fünun ve edebiyatça tahsilat ve müktesebatı [kazanımı] günden güne terakki eylemekte [ilerlemekte] olduğu ve vilayet sekenesinin [sakinlerinin] yüzde 80'i İslam bulunduğu halde bazı kasabalarda evvelce ihdas olunmuş [açılmış] olan bir rüştiye mektebinden başka mektep ve medrese ve hususiyle sıbyan için muntazam iptidai mektepleri olmayıp ekser [çoğunlukla] etfal ve sıbyana Kuran cüzlerinin çarşılarda ve esnaf dükkânlarında okutturulduğu...

1898'de Musul valiliğine tayin edilen Ebubekir Hazım Tepeyran'ın "Canlı Tarihler" serisinde yayımlanan hatıralarından[127] alınmış şu parçalar ibretle okunmaya değer:

Musul'da mektep yapılmaya hiç elverişli olmayan birer evde idadi mektebiyle kız rüştiyesi açılmış ise de gerek Musul'da, gerek ona bağlı yerlerde bir tane iptidai [ilkokul] mektebi yoktu. Hatta mahut [sınırlı] ebcedden başlayarak yalnız Kur'an okutulan çocuk mektepleri de o kadar çok değildi. Akra kasabasında gördüğüm çocuk mekteplerinden biri bir dağ eteğinde, büyük kayalar arasında önü açık bir mağara idi. Bu mektepler, mektep değil, en ziyade şefkate muhtaç oldukları bir çağda bahtsız çocukları okumaktan, yazmaktan nefret ettiren birer işkence mahalli olduklarını söylemeye hacet yoktur.

[...]

127 *Canlı Tarihler-Ebubekir Hazım Tepeyran'ın Hatıraları*, 1944 (e.n.).

O sıralarda Aydın vilayetinde 4000, Konya vilayetinde 3000 iptidai mektebi açıldığını İstanbul gazeteleri yazıyorlardı. Konya vilayetinde açılan 3000 iptidaiden o zaman mutasarrıflıkla Konya'ya bağlı olan bizim Niğde kasabasına kaç mektep isabet ettiğini dayım (eski mebuslardan) merhum Muhittin Bey'den sordum, şu cevabı aldım: (Senin de okuduğun mahut karanlık mekteplerden başka yeniden vücuda gelmiş bir şey yok. Yalnız eski mekteplere yeni ve parlak isimler verildi)...

[...]

Musul vilayetinde mektep ve hoca yoksulluğu Müslümanlara mahsustu. Dominicain [Dominiken] rahiplerinin mükemmel matbaa ve hastahaneyi de havi olan, bir asır kadar evvel Musul'da tesis ettikleri erkek ve kız mektebi idadi derecesinde tedrisatta bulunmakta ve Arapça kitaplar basmakta olduğu bir kitabın toplattırılarak yakılması hakkında Bâbıâli'den vaki olan tebliğgattan anlatılmıştır.

[...]

1901'de Musul'da bir kadının hâmil olduğu çocuk on sekiz aylık olduğu halde bu fani dünyaya gelmek istemeyerek anasının kanunda açık açık (lâilahe illallah) diye zikrettiği haberi yayıldı... Kadınların sürü sürü gidip kendisi görünmeyen fevkalade mahlûkun bahtiyar anasını ziyaret ettikleri ve her biri az çok para verdikleri gibi... Bu kadının vantrilok (sesini karnından işittiren) olduğu ve hatta gebe bile olmadığı belediye hekimine yaptırdığım muayeneden anlaşılmıştı.

[...]

Dicle'nin biraz ziyadece taştığı günlerden birinde Cizre kazası zabıta memurlarından Musul jandarma alay kumandanlığına çekilen resmi ve müstacel [acele] ibaretli bir telgrafta: (Dün gece Dicle üzerinde etrafına nurlar saçan büyük bir şeyin nehrin cereyanına uyarak buradan geçtiğini bazı kimseler görmüşlerse de zabıtaca geç haber alınarak takip ve tedkike muvaffak olunamadığından bu garip şey Musul'a kadar gelirse lütfen tutturularak mahiyetinden malümat itası [verilmesi] istirham olunur...) Tahminim veçhile [üzere] Cizre önünden nurlar saçarak geçen acayip şeyin ağaç gövdesi olduğu ortalık kararınca fosfor parıltıları başlamasından anlaşılarak hükümet ve kışla önündeki meydana getirildi.

Hazım Tepeyran bundan sonra halkın bu ağaç gövdesine gösterdiği ilgiyi, izafe ettiği türlü türlü cehalet maskaralıklarını yazmaktadır.

Öğretmen Okullarının Durumu (1891)

II. Meşrutiyet'in ilanından önce memlekette öğretmen yetiştirme kurumlarının durumlarını Aziz Berker, yukarıda adı belirtilen eserinde şu şekilde saptamaktadır:

a) Darülmuallimin'i Âliye'nin iptidaiye şubesi:

1286 (M.1869) tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nin; rüştiye, idadiye ve sultaniyelere öğretmen yetiştirmek üzere üç şube halinde İstanbul'da kurulmasına lüzum gösterdiği bir büyük darülmualliminin kurulması mümkün olmamıştır. Ancak bu nizamname hükümlerine aykırı olarak biri iptidai okullarına, diğeri rüştiyelere ve sonuncusu da idadilere öğretmen yetiştirmek üzere ayrı teşekküller halinde üç öğretmen okulu açılmıştır. Bu öğretmen okulları, Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nin darülmuallimine ait ikinci faslının değiştirilmesini gerektirmiş ve yeni nizamnameye göre iptidaiye, rüştiye ve âliye şubelerini ihtiva etmek üzere İstanbul'da (H.1309/M.1891/1892) de bir Darülmuallimin-i Âlîye tesis edilmiştir. Darülmualliminin bu yeni nizamnamesine göre;

1) İptidaiye şubesinin öğrenim süresi iki yıldır.

Bu şube, rüştiye ve âliye şubeleriyle birlikte irade'i seniyeye ile mansûp ve maarife mensup bir müdürün idaresi altında,

2) İptidaiye şubesine girebilmek için sarf u nahiv, kıraat-i Türkiye, hat ve imlâdan bir imtihan geçirmek, iyi ahlak sahibi olmak, 18'den aşağı ve 30'dan yukarı yaşta olmamak, sakat ve illeti bulunmamak lazımdır. Mezun olduktan sonra öğretmenlik kabul etmediği takdirde öğrenim süresince aldığı maaşların iadesinin taahhüt olunması da şartlar arasında bulunmaktadır.

3) Rüştiye şubesine iptidaiye şubesinden mezun olanlarla idadi mezunları imtihansız alınır.

4) İptidaiye şubesinin haftalık ders cetveli şudur:

Dersler	Birinci sınıf	İkinci sınıf	
Kuran, tecvid, fıkıh	4	3	
Dürr-i yekta şerhi	2	0	
Arabi	2	2	
Farisi	2	2	
Hesap (Cezriyata kadar)	2	2	(Cezriyattan aşağı)

Dersler	Birinci sınıf	İkinci sınıf	
Coğrafya (Mebadisi ve Osmanlı coğrafyası)	2	3	Umumî ve Osmanî
İslam tarihi	2	1	
Türkçe kavaid [kaideler] ve imla	3	0	
İlm-i eşya	1	1	
Hat	1	1	
Usul-ı inşa	0	1	
Fransızca	0	1	
Usul'i tedris ve terbiye'i ahlakiye	0	1	
	21	18	

Ancak, Maarif Nezareti Salnamesi'ndeki [Yıllığı'ndaki] bu ders cetveli, Başbakanlık Arşivleri'nde görüp de bir suretini aldığımız aslına tamamiyle uymamaktadır. Mesela, aslında İlm-i eşya, Usul-ı inşa, Fransızca dersleri olmadığı halde Maarif Nezareti Salnamesi'nde bu dersler bulunmaktadır.

Gerek nizamnamesi, gerek programı itibariyle Darülmuallimin-i Âliye'nin iptidaiye şubesi Darülmuallimin-i Sıbyan'dan epey farklıdır.

Dersler arasında eşya, inşa, Fransızcanın ve bilhassa Usul-ı Tedris ve Terbiye-i Ahlakiyenin [Ahlak Terbiyesi'nin] görülmesi bu programa bir derece pedagojik ve reel bir zihniyetin hâkim olduğuna delildir. Bu program İstanbul ilk öğretmen okulunun tarihinde bir dönem noktası teşkil eder.

b) İstanbul Darülmuallimatı:

Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'ne göre iptidai ve rüşdi şubelerini havi bulunmak [içermesi] ve öğrenim süresi dört yıl olmak üzere teşkil edilmesi lazım gelen darülmuallimatın İstanbul'da 1870 tarihinde üç sınıf üzerine açılmış olduğu yukarıda bildirilmiş ve bu müessesenin karakteri de tebarüz ettirilmişti. (H.1313/M.1895) yılına kadar darülmuallimatın hayatında büyük bir değişiklik vukua gelmemiştir. Bu tarihte darülmuallimatın eski programı yerine öğrenim süresi aynen muhafaza olunmak üzere şu programı kabul edilmiştir:

Dersler	Birinci sınıf	İkinci sınıf	Üçüncü sınıf
Tevcid ve Kuran-ı Kerim'e tatbikat	2	1	1
Ulûm-ı Diniye [Din Bilimleri]	2	2	2
Arabi	2	2	2
Farisi	2	1	1
Kavaid-i Osmaniye ve müntehabat [Seçmeler]	1	1	1
Kitabet ve tatbikat-ı kavaid	1	1	1
Hüsn-i Hat	1	1	1
Usul-ı Tedris (Usul-ı Talim ve idare-i mekatib)	2	1	1
Ahlak	0	2	1
İlm-i Eşya [Fen Bilgisi]	1	1	1
Mevalid ve Ulum-ı Tabiiye [Tabiat Bilimleri]	0	1	1
Hıfzıssıhha [Sağlık Bilgisi]	0	1	1
İdare-i beytiye [Ev İdaresi]	1	2	2
Hesap	2	1	1
Hendese	1	1	1
Resim	1	1	1
Coğrafya	2	1	1
Tarih	1	1	1
Musiki	1	1	1
El hünerleri	4	3	3
Toplam	26	26	26

Bundan başka Darülmuallimata altı senelik bir ihtiyat kısmı ilave olunmuştur. Darülmuallimatın ıslahına müteveccih [yönelik] olan bu faaliyetlere paralel olarak meydana getirilen Darülmuallimat ile ihtiyat kısmına mahsus talimatname ile de bu okulun umumi durumu muayyen, sabit ve zamanın okulculuk zihniyetine uygun nizamlara bağlanmıştır.

Darulmuallimatın yeni programında umumi ve pedagojik bilgilere oldukça yer verilmiştir. Okula bir dereceye kadar mesleki bir karakter kazandırılması da ihmal olunmamıştır.

Talimatnamenin dikkate değer başka özellikleri de okula rüştiye mezunlarının alınacağının tesbit edilmiş bulunması, (md. 4) okulun 6 sınıflı ve rüştiye derecesinde bir ihtiyat kısmına istinat ettirilmesi (md. 3) ve bu kısmın aynı zamanda bir tatbikat okulu olarak dikkate alınmış bulunması teşkil eder.

C. Vilayet Darülmualliminleri

Ne Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ne nizamnamenin darülmuallimin hakkındaki değişik şekli, vilayet darülmualliminleri hakkında herhangi bir hükmü ihtiva etmektedir. Ancak sonradan çıkarılan bazı vilayatta[128] bâ irâde-i seniye küşad olunmuş [irade-i seniyye ile açılmış] olan Darülmuallimin-i Sıbyan şubelerine mahsus talimatnamede iki yıllık öğrenim süreleri içinde bu darülmuallimlerde, şu ders cetvelinin tatbik olunacağı ve bu darülmualliminlere herhalde Türkçe okuyup yazmaları olanların kabul edileceği tespit olunmuştur:

Dersler	Birinci sınıf	İkinci sınıf
Kuran-ı Kerim ve Tecvit	2	2
Arabi	2	2
Kavaid-i Türki ve imla	2 (Kavaid-i tatbikat ve imla)	3 (İbare tahlili ve imlaya devam)
Hesap	2 (Amal-i erbaa)	2 (Amal-i erbaa ve mesele halli)
Tarih	2 (Enbiya ve Hülefa tarihi)	2 (Osmanlı tarihi, Icmalen)
Coğrafya	2 (Tarifat, Riyazi coğrafya)	2 (Osmanlı coğrafyası)
Hat	2 Rik'a	1 (Rik'a)

Vilayet darülmualliminlerine ne dereceye kadar ehemmiyet verilmiş olduğunu tebarüz ettirebilmek[129] ve mahiyetlerini biraz daha aydınlatabilmek için de (H.1318/M.1900) imparatorluk dahilinde mevcut bütün darülmualliminlerin bulundukları yerlerle öğretmen ve öğrenci tespiti faydalı görülmüştür.

128 [vilayetlerde].
129 [ortaya çıkarabilmek].

Vilayet darülmualliminleri

Yerleri	Öğretmen sayısı	Öğrenci sayısı
Edirne	1	63
Adana	1	
Ankara	1	14
İzmir	2	28
Bağdat	4	59
Bursa	1	20
Diyarbakır	1	7
Selanik	6	58
Sivas	2	18
Trabzon	1	46
Kastamonu	1	7
Üsküp	2	39
Konya	2	80
Musul	2	10
San'a	5	47
Toplam	32	496

Vilayet darülmualliminlerinin ilmi hüviyetini, idadi ve rüştiyelere göre değil, zamanın Dersaadet ve kasabat[130] iptidai mekteplerine göre tebarüz ettirelim. Bu iptidai okulların haftalık ders cetveli şudur:

Dersler	Birinci sınıf	İkinci Sınıf	Üçüncü Sınıf
Elifba	12	0	0
Kur'an	12	6	5
Tecvit	0	2	2
İlmi hal	2	3	3
Ahlak	0	2	2
Sarf-ı Osmanî	0	0	2
İmla	3	3	2
Kıraat	3	2	1
Mülahhas Tarih-i Osmanî	0	0	2
Muhtasar Coğrafya-i Hesab	0	0	2
Hüsn-i Hat	1	2	0
Toplam	22	22	23

130 [kasabalar].

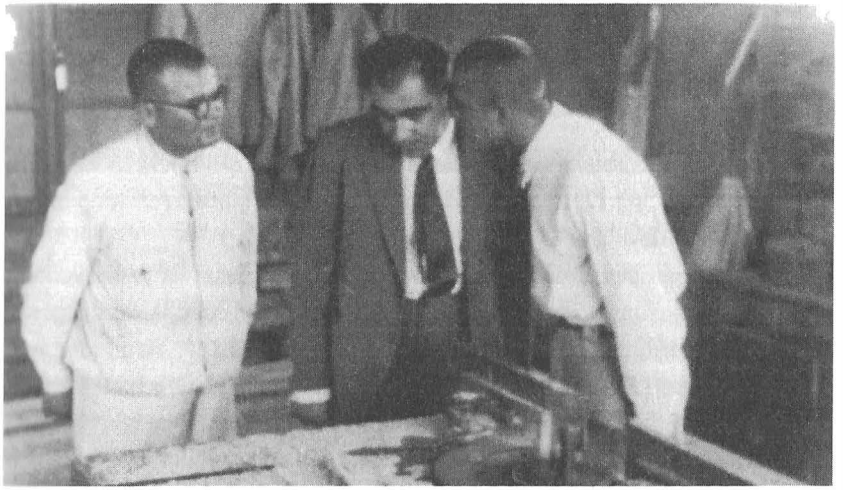

Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel Beşikdüzü Enstitüsü'nde, İHT Belgeliği.

Bu ders cetveli vilayet darülmualliminlerinin ders cetveliyle karşılaştırıldığı ve tetkik biraz daha ileri götürülerek müfredat programlarına da teşmil edildiği takdirde alınacak netice, vilayet darülmualliminlerinin ilmi durumunun İstanbul ve kasabalar iptidai okullarından daha yüksek olmadığını gösterir.

Rakamların belagati ve ders cetvellerinin sarahatı [açıklığı] karşısında vilayet darülmualliminlerinin durumu hakkında ayrıca bir mütalaa serdine[131] artık hacet kalmayacağı tabiidir.

II. Meşrutiyet'in arifesinde imparatorlukta ilk öğretmen okulu denebilecek yalnız iki müessese vardı: İstanbul darülmualliminin iptidaiye kısmı ve İstanbul darülmuallimatının iptidaiye şubesi.

Fakat bu iki müessesenin ancak İstanbul'un iptidai okullarının öğretmen ihtiyacını karşılayabileceğine şüphe yoktur. Şu halde II. Meşrutiyet'ten önce imparatorlukta memleketin öğretmen ihtiyacına en asgari şartlar içinde bile cevap verebilecek bir öğretmen yetiştirme davasının mevcut olmadığına ve bu meselenin ciddiyetle dikkate alınmamış bulunduğuna hükmetmekte hiçbir isabetsizlik mevzu olamaz.

Köy okullarına da öğretmen yetiştirmeleri gereken vilayet darulmualliminleri bu vazifeyi yapmaktan o derece uzaktılar ki bu

131 [görüş ileri sürmeye].

yönden onların durumları hakkında bir fikir alabilmek için Hasan Âli Yücel'in *Türkiye'de Orta Öğretim* adlı kitabından alınan şu parçaları gözden geçirmek kâfidir:

1. Edirne öğretmen okulu, darülmuallimin adile (1882) 1298 tarihinde açıldığından beri üç ayrı devrede tetkik edilebilir; Mutlakıyet, Meşrutiyet, Cumhuriyet devirleri.

Mutlakıyet devri; İkinci Abdülhamid'in padişahlığının ilk zamanlarında açılan bu okulun ilk talebelerini medreselerden gelen cübbeli, sarıklı gençler teşkil ediyordu. Okunan derslerin de zaten medrese derslerinden pek az farkı vardı: Kuran'ı Kerim, tecvid, Arapça, Farsça kısas-ı enbiya, tarih, coğrafya, hesap, gramer, imla ve yazıdan ibaretti. Hepsini de bir öğretmen okutuyordu. Zaten okul, Meşrutiyet'in ilk senelerine, yani (1910) tarihine kadar bir sınıflı olarak kalmıştır. Okulu ziyaret eden Vali Arif Paşa'nın delaletleriyle kadroya bir muallim muavini ilave edilmişti.

(1884) yılında Hüsnü Efendi adında ihtiyar ve sarıklı bir öğretmen bulunuyordu. 1892'de bu zatın yerine Hafız Mustafa Efendi vekil olarak atanmış ve okulu bir yıl idare etmiştir. Bundan sonra Müftü Ahmed Nuri Efendi'yi bu ödevin başında görüyoruz. Okulun ilk açıldığı ders yılında kaç talebesi bulunduğuna dair bir kayda tesadüf edilmemiştir. Yalnız 1884'te 13 talebe bulunduğu, bunlardan birinin okulu terk ettiği, ikisinin sınıfta kaldığı ve 10 kişinin şehadetname aldığı tesbit edilebilmiştir. Bunların yaşları 17 ile 18 arasındadır. Maamafih talebe sayısı yıldan yıla artmıştır. 1887'de 49'dur. Bunlardan 47'si diploma almıştır. Meşrutiyetin ilanına kadar mezunların sayısı bazı seneler 70 ve 72'ye kadar çıkmış, bir sene ise bir kişiye kadar inmiştir. Mutlakıyet devrinde 25 yıl içinde okul 775 sarıklı mezun vermiştir.

Bina vaziyetine gelince, kuruluşundan itibaren (1905) yılına kadar okul Abacılarbaşı mevkiinde harap bir binada bulunmuş. O sene, yine Vali Arif Paşa'nın himmetiyle, okul, bu binadan kurtarılıyor, Laleli medresesinin iki odasına naklediliyor.

2. Sivas'ta 1891 tarihine kadar mektep olarak "Harbiye mektebi" namı altında "Rüştiye-i Askeriye" ile "Rüştiye-i Mülkiye" vardı. Bu mektepler Sivas'ın Mundar Irmak kenarındaki "Harbiye önü" namiyle maruf [bilinen] mevkindeydi ki, bugün bu binanın arsası mevcuttur. Bu iki mektebin işgal ettiği binanın üst katında o zamanki Maarif Müdürü Atıf'ın teşebbüsü ile ve bütün idaresi hususi muhasebe tarafından olmak üzere 20 Kasım 1891

tarihinde "Darülmuallimin-i Sıbyan" namı altında ilk darülmuallimin açıldığı Vilâyetçe Rasih isminde Sivaslı ve şimdi ölmüş olan bir muallim ve bir de bevvap [hademe] tayin edilerek 1891-1892 ders yılı başında ilk defa tedrisata başlandı. Bu suretle Sivas'ta müdürsüz olmak üzere bir muallim mektebi temeli atılmış oldu. Mektep yine müdürsüz olarak, fakat muhtelif senelerde muallim Rasih'in yanına vekil muallimler verilmiş, yani Darülmuallimin-i Sıbyan'ın derslerini o zaman Sivas'ta bulunan Mekteb-i idadi, "Rüştiye-i Askeriye" muallimleriyle başlıca hükümet memurları idare etmiş ve bu hal 1899-1900 ders yılına kadar devam etmiştir.

Bu mektebin tahsil müddeti iki seneydi. Neharî [Gündüzlü] idi. ilk açıldığı 1891-1892 ders yılında yalnız birinci sınıfı, 1892-1893 yılında da ikinci sınıfı açılmış ve iki sınıflı olmak üzere 1909-1910 ders yılına kadar aynı şekilde devam etmiştir, ilk mezununu 1893-1894 ders yılı sonunda vermiştir.

Mektepte okutulan dersler şunlardı:

İkinci sınıfta: Kuran'ı Kerim, Maa tecvit [tecvitle birlikte] ulüm-ı diniye, nahv-ı arabî, rehnüma-yi farisî [Farsça için kılavuz], isim ve sıfat bahsi, ibare ve tahlili (Kavaid-i Türkiye) amal-i erbaa, tarih-i osmani, coğrafya-yı osmani, rik'a.

Birinci sınıfta: Kuran'ı Kerim, Maa tecvit ulüm-ı diniye, sarf-ı arabî, rehnüma-yi farisî, kavaid-i osmaniye [Osmanlıca dilbilgisi], amal-i erbaa, siyer-i enbiya,[132] tarih-i hülefa-yi İslâm [İslam halifelerinin tarihi], coğrafya-yı riyazi [matematik coğrafya], rik'a.

1897-1898 ders yılına kadar Rasif Efendi tarafından idare edilen bu iki sınıflı darülmuallimin-i sıbyanın dersleri çoğaldıkça muallimleri de arttı ve Rasih (muallimi evvel) unvanıyla 1909 senesine kadar mektebi idare etti.

3. Erzurum'da ilk defa muallim mektebi 1900 tarihinde şimdiki [...] mektebi binasında açılmıştır. Tedrisat müddeti altı aydı. Bu mektebi idare eden Farisi muallimi Ahmet Yetimoğlu ve Reşit Ciminli'dir. 1903 te şimdiki vilâyet matbaasına naklederek (bu bina kız orta okulu binasının yanındadır) orada bir sınıflı olarak 1905'e kadar devam etmiştir. Bu mektebi idare eden Bulgaristan muhacirlerinden Mudanyalı Niyazi isminde bir hocadır. 1906 tarihinde muallim mektebi iki sınıfa iblağ edilmiş ve mektepte müdürlük eden Darülmuallimin-i Âliye mezunlarından Rüştü Efendi, 1909 tarihine kadar bu vazifeyi yapmış ve bu müddet içinde 19 mezun vermiştir.

---

132 Peygamberlerin hayatlarından ve ahlaki niteliklerinden bahseden kitap (e.n.).

Eğitim ve Öğretim Araçları

Öğretmen yetiştirecek kurumların durumları böyle olunca ilkokulların bünye değiştirerek daha canlı bir karakter almalarına imkân yoktu. Onun için bilhassa Avrupa fikir hayatıyla temas edebilen aydınlar bu durum karşısında üzüntü duyuyorlar, bizim okullarımızın da yenileşmelerini istiyorlardı. Bu fikri benimsemiş olan ülkülü aydınlar, Avrupa'da yayımlanan kitap ve dergilerden faydalanmak suretiyle çocuk psikolojisine, çocuk eğitiminde ana ve babaların, kendi rolleri hakkında neleri bilmeleri gerektiğine dair ve yeni öğretim usulleri bakımından öğretmenlere kılavuzluk edecek mahiyette yazılar yazıyor, modern manalı ilkokulun nasıl olması gerektiğini ilgililerin hepsine anlatmak istiyorlardı. Onların yeni eğitim ve öğretim problemleri hakkında, ilkokulun mahiyetine dair ne düşündüklerini anlamak için yazılarından alınmış aşağıdaki parçaları gözden geçirmek kâfidir.

Eski okullarımızın en belirli vasıflarından biri, çocuklara sadece okuyup yazmayı anlayamayacakları bir dille (Arapça, Farsça, Osmanlıca) güç ve fena bir şekilde zorla öğretmekti. Bu kurumlarda, öğretme vasıtalarından faydalanarak çocuğa öğretilecek ders konularını kolayca öğretme meselesi hemen hiç düşünülmezdi. Bu sebepten eski okullarımızda (iptidaiye ve rüştiye) öğretme vasıtası denilebilecek hiçbir şey yoktu. O okulların öğretmenleri, öğrencilere ders konularının en kolay ve zevkli bir şekilde, sevdirilerek nasıl öğretilebileceğini hatırlarına bile getirmezlerdi. Hele çocuğun okula başlamadan önce kullanması faydalı olan eğitim araçlarından mesela oyuncağa, ne çocuk velileri, ne de öğretmenler önem verirlerdi.

1898'de devrinin okullarını tenkit ederek *Tarik* gazetesinde bir seri makale yayınlamış olan halk eğitkeni ünlü Ahmed Mithat Efendi'nin şu yazıları bu hükmümüzün doğruluğunu anlatmaya yeter:

> Nev'i beşerin [İnsan türünün] âlim olması, esasen okuyup yazmaya mevkûf ve mahsur olduğunu zannetmek, tarihi terakkiyat [ilerlemeler] beşeriyeye adem-i vukuftan [cehaletten] neş'et eder [kaynaklanır]. Nev'i

beşer evvelâ okuyup yazarak sonra âlim olmamıştır. Bilâkis evvelâ âlim olmuştur da sonra okuyup yazmıştır...

Görülüyor ki daha o zamanlar bile Batı kültürü ile temas ederek eğitbilime ait bazı eserleri okuyanlar, okullarımızın sadece okuyup yazmaya önem vermelerinde haklı olarak şikâyet etmekte, öğretme ve eğitme vasıtalarından faydalanma lüzumunu ileri sürmektedirler. Ahmed Mithat Efendi aynı makalesinde bu meseleyi şu şekilde anlatmaktadır:

[...] Bundan sonra etfalin [çocukların] soracakları şeylere doğru cevaplar itasını [verilmesini] velilerinin, dadı ve lalalarının ve mekteplerde muallimlerinin malumatı müktesibelerine [edindikleri bilgilere] havale etmekle beraber bu sual ve cevaplara medari vüsat [dayanak gücü] olmak üzere çarparupa [dört ayaklı] hayvanlardan, tuyurdan [kuşlardan], böceklerden filanlardan, elimizde her nev'i makinelere kadar binlerce resimleri havi [içeren] atlaslar vücuda getirilmiştir ki, elyevm [bugün] şehirimizde dahi beş on kuruşa, beş on paraya verilen yapıştırma resimler işte bunların envamdan birer nev'idir. Bizim çocuklar bunları pencerelere, kapılara yapıştırıp hiç münasebeti olmayan bir yerde bir papağan yahut bir akrep resmi gören validelerinden bihakkın tekdirlere duçar ise de bu hal o resimlerin kullanmayı bilmemekten neşet eder. Bunlar birer mukavva üzerine yapıştırılacak! Hey'at!..

Bundan sonra çocuklar biraz okumaya başladıkları zaman, dahi kendilerine her nev'i malumatı müfideyi gayet sade bir lisanla hadsi ve mutlaka resimli kitapla verilecek. Bundan sonra dahi... Bundan sonra dahi... elhasıl oyuncakçılık yok mu? İşte etfale ita olunacak! (oyuncak) deyince Eyüp oyuncakları hatıra gelmez? Bihakkın [Hakkıyla] duçar oldukları [uğradıkları] rağbetsizlikten dolayı bite bite nihayet bir mi, iki mi dükkân kalmış. Milyonlarca çocuk bulunan ve talim ve terbiyeleri terakki etmekte bulunan bir memlekette, en ziyade terakki edecek sanat oyuncakçılık olmak lazım geldiği halde böyle mahv olsun! Şaşmalı! Oyuncak her ciddi şeyin yalancısı, taklidi, karikatürü demektir. Bir lokomotifi görmek, ona dair bir fikir peydah etmek [oluşturmak] için çocuğun makine ilmini okumasına muntazır kalacak [bekleyecek] olursak, ne uzak! Bu fikriyatı evvela oyuncak ile hasıl etmeli [oluşturmalı]; en kestirme yol değil midir? (*Tarik*, 22.10.1898).

1898'de *Tarik* gazetesinde yayınladığı yazılarıyla o zamanki okullarımızı tenkit eden ve modern pedagoji hareketlerini anlatan Mehmed Vehbi adlı bir zat da öğretmen vasıtalarından faydalanmanın lüzumunu ("Mekâtib-i İptidaiyemiz") başlıklı yazısında uzun boylu anlattıktan sonra, Maarif Nezareti'ne şöyle bir teklif yapmaktadır:

> [...] Hülâsa Maarif merkez rüştiyesinde Davutpaşa müdürü tarafından iptidai çocuklarına günde ikişer saat yukarıda tarif ettiğimiz usul dairesinde nakten bir miktar fedakârlık ihtiyar ederek vücuda getireceği mecmua-i âlat ve edevat ile "yeni tarzı cedit"te tedrisata başlamakla beraber her sene birkaç mektebe bu tarzı teşmil eylemeli... Diğer taraftan darülmuallimin asrı hazırın icabatı dairesinde bir islah görmeli...

Ahmed Mithat Efendi'nin Tasarladığı Okul

Mehmed Vehbi'nin bu yazısından üç gün sonra aynı gazetede Ahmed Mithat Efendi, "Gönlümüzdeki Mekteb-i İptidai" başlıklı bir makale yayınlayarak ideal bir okulun bütün özelliklerini –tabii o zamana göre– mükemmel anlatmaktadır. Buraya o yazıdan yalnızca konumuzu ilgilendiren en önemli parçalar alınmıştır. Bu parçalar bile okullarımızda öğretme vasıtalarından faydalanma fikrinin, ilgililere nasıl güç ve geç anlatıldığını, yeni olan her meselenin karşısında geri düşünce sahiplerinin nasıl direndiklerini göstermeleri bakımından pek önemlidirler.

> Hayalimizde olan mekteb-i iptidaiye mevalidi selâsei tabiyenin (hayvanlar, bitkiler, madenler) renkli resimlerini gösterir levhalar ve hatta mukavva ve balmumu gibi mevattan [nesnelerin] bunların aynen taklidini gösterir modeller veyahut –bir şey maksadı aslı olarak tayin edildikten sonra artık onda güçlük kalmayacağından– lüzumu olan mevalidin [varlıkların] aynen kuruları gibi numuneler ile mücehhez olacaktır [donatılacaktır]. Mesela onda bir salon bulunacaktır ki, etrafında bir gezinti mahalli tefrik olunduktan [ayrıldıktan] sonra arkası cesim [geniş] bir harita-ı mücesseme [yer haritası] olacaktır. Bittabi [Elbette] memalik-i şahane harita-ı mücessemesi [Osmanlı İmparatorluğu'nun yer haritası]! Malûma [Bilindiği üzere] etfale [çocuklara] coğrafya-yı umumiden [umumi coğrafyadan] evvel coğrafya-yı

hususî [özel coğrafya] tedris olunacaktır [öğretilecektir]. Burada bir sır da vardır. Mümkün olursa her iptidaî mektebinin harita-ı mücessemesi [yer haritası] ondaki etfalin [çocukların] sakin oldukları [oturdukları] mahalleleri irae etmelidir [göstermelidir]. Bunlarda, dağların ve vadilerin mikyaslarında [ölçeklerinde] mübalâğa edilerek kabarıklıkları, irtifaları bellice yapılacaktır. Dereler, denizler, ormanlar, ovalar, köyler, mahalleler filanlar hep gösterilecektir. Çocuklar bunlar üzerinde dağ, vadi, orman, burun, berzah... gibi istilâhat-ı coğrafyayı [coğrafya terimlerini] öğrendikten maada [başka] arzdan bir kıt'anın [yeryüzünden bir kıtanın] resmi, haritası nasıl yapıldığına da bilhassa o yer kendi tanıdığı bir yer olduğu için fikir hasıl eyleyecektir [oluşturacaktır]. Bir İstanbullu çocuk böyle bir, İstanbul ve etrafı haritasıyla eğlendirilerek terbiye edilsin de bakınız Şirket-i Hayriye vapurlarında Alemdağı'nı, Çamlıca'yı, Yuşah'ı kendi kendine tayin eder mi etmez mi, görünüz. Her iskeleye geldikçe ondan sonraki iskelelerin sahillerini daha görmeden size haber verir mi, vermez mi bakınız. Şimdi beş altı yaşında bir çocuğun ettiği Boğaziçi seyyahati ile o bizim mektep çocuğunun seyyahatini birbirine kıyas edebilmek kabil [mümkün] değildir.

Bu salonun tavanı bir kubbe olur ki, İstanbul ufkundan daima mer'i [geçerli] olan ecram-ı semaviyeyi [gök cisimlerini] gösterir.

[...]

Hayalimizdeki mekteb-i iptidaiyenin makine salonunda her nev'i makinelerin alât ve edevat salonunda alet ve edevatın, eşya-yı beytiye [ev eşyasının] salonunda eşya-yı beytiyenin [ev eşyalarının] ve sairenin numuneleri bulunarak çocuk bunların temaşası [bunları görerek] ve bunlar hakkında mualimlerin edecekleri tarifatın istimal [yaptıkları tariflerin kullanılması] ile öyle bir terbiye edilmiş olur ki, ileride kıraat ve kitabet [okuma ve yazma] derslerinde göreceği isimler ve fiiller ve sıfatlar dahi bunlara taallûk edecekleri [dair olacağı] için ilm-i eşya [eşya ilmi] dersini dahi asıl o zaman anlar. Onun da zevkine asıl o zaman varır.

Zavallı Mithat Efendi bu fikirleri öyle bir devirde, öyle bir muhit içinde ortaya atıyordu ki o zamanlar değil, yazıldığı tarihten çeyrek yüzyıl sonra bile bu isteklere aşina çıkacak insan sayısı pek azdı. Fakat o ülkücü, büyük halk eğitkeni bu tarafları hiç düşünmeden boyuna yazıyor, sağır ve ölü bir muhiti ileride olsun, sarsmaya yarayacak tohumları çorak bir toprağa saçıyordu. Halbuki Türkiye'de ilköğretim ve eğitim henüz medresenin elinden, dinsel inanışların baskılarından kurtulamamıştı.

O vakitler köy meselesi, köyde eğitim diye bir dava yoktu ve olamazdı. Çünkü Osmanlı İmparatorluğu'nu idare edenler nazarında köylü yalnızca bir değer ifade etmemekle kalmıyor, aynı zamanda alay konusu için en iyi bir vasıta telakki olunuyordu.

Bir Anadolu Şehrinin Kültür Kurumları (1907)

II. Meşrutiyet ilan edildiği zaman bile imparatorluğun ilköğretim işi, tamamen cami, tekke ve medreselerde çalışan, küçük ve büyük yediden yetmişine kadar halkı namaz, mevlüt, ayin, zikir gibi türlü vesilelerle buralara toplayarak, onlara dinsel bilgiler adına birçok hurafeleri öğreten hocaların ellerindeydi. Okullara nisbetle cami, tekke ve medreselerin ne kadar çok olduklarını özel okul adı altında erkek ve kadın hocaların idarelerinde bulunan dinsel kurumların ne durumda olduğunu göstermesi bakımından Kastamonu'ya ait şu vesikaları gözden geçirelim:

1907-1908 ders yılında Kastamonu'da bulunan kültür ve eğitim kurumları (Bolu, Çankırı, Sinop mutasarrıflıkları bu vilayete bağlıdır).

I. Camiler, Mescitler:

1. Atabey C.
2. Elbasılan (Alpaslan M.)
3. Atlambaç M.
4. Aktariye M.
5. Abd-ül-Cebbar C.
6. Arız M.
7. Aycılar C.
8. Abdürrezak M.
9. Ahi Çorba M.
10. Ahmet Dede C.
11. Alaca Mescit M.
12. Beyçelebi Mescidi M.
13. Bedirgazi M.
14. Cemal Ağa M.

15. Cebeci M.
16. Cebbaroğlu M.
17. Cebrail (Keskin Efe)
18. Deveci Sultan C.
19. Daye Sultan M.
20. Eski Mahkeme M
21. Eligüzel (Enbisüle) M.
22. Frenkşah Cemalettin M.
23. Ferhatpaşa (Hacıkadı) C.
24. Gökdere M.
25. Gökdere M.[133]
26. Hastahane M.
27. Halife Sultan C.
28. Hasan Çelebi M.
29. Hasan Çelebi M.[134]
30. Hasan Çelebi (Tenekeci)
31. Hisarardı (Şeyh Şaban-ı Veli) C.
32. Hacı Dursun M.
33. Hacı Dede C.
34. Hacı Hamza M.
35. Hepkebirler C.
36. Honsalar C.
37. Hamza Ağa C.
38. Hamidiye (Hacı Baka) C.
39. Hamidiye M.
40. İsfendiyar Bey C.
41. İbn Neccar C.
42. İbrahim Bey (Aktekke) C.
43. İsmail Bey C.
44. Karanlık (Akdoğan) M.
45. Karanlık Evliya M.
46. Karanlık M.
47. Kanara (Korkoroğlu) M.

---

133 24 ve 25'in listede mükerrer olarak yazılmış olması muhtemeldir (e.n.).
134 28 ve 29'un listede mükerrer olarak yazılmış olması muhtemeldir (e.n.).

48. Karakaş M.
49. Kazancılar M.
50. Kaymak M.
51. Kubbeli M.
52. Koyunlu M.
53. Küpceğiz M.
54. Kuyumcular M.
55. Köprülü M.
56. Keckâni M.
57. Kırk Çeşme M.
58. Mıkıroğlu M.
59. Mahir Efendi M.
60. Molla Said M.
61. Medrese-i Atabey M.
62. Muharrem Efendi (Saray) C.
63. Muzaffereddin C.
64. Musa Fakih C.
65. Namazgâh M.
67. Nasrullah Kadı C.
68. Ovalı Pazarı M.
69. Püre C.
70. Sinanbey C.
71. Server C.
72. Saraçlar C.
73. Saraçlar M.
74. Serçeoğlu M.
75. Sığırpazarı C.
76. Şeyh Mustafa M.
77. Şazibey M.
78. Tahir Fakih (Sivrikoz) M.
79. Topçuoğlu C.
80. Terziler M.
81. Tabaklar (Kuyudibi) C.
82. Tahtalı Çarşı M.

83. Yılanlı C.
84. Yanıkhanı M.
85. Yakupağa (Ağa İmareti) C.

Not: Bu bilgiler, Vakıflar İdaresi'nden, Müze Müdürlüğü'nden Nasih Güngör'den ve Hamzaağa Camii imamı 1881 doğumlu Sait Belçin'den alınmıştır.

II. Tekkeler:

1. Göbelek (Sadi)
2. Şeyh Şaban Veli (Halveti)
3. Molla Sâid (Rufai)
4. Mevlevihane (Mevlevi)
5. Karanlık Evliya (Nakşı-i Halidi)
6. Atabey (Bayrami)
7. Cebeci (Sadi)
8. Kaykay (Açıkbaş) (Rufahi)
9. Sema (Sığır Pazarı) (Sadi)
10. Serçeoğlu (Halveti)
11. Tenekeci (Kadiri)
12. Yılanlı (Kadiri)
13. Yukarı Tekke (Naki Halidi)

III. Müderris Tekkeleri:

1. Server (Halveti)
2. Göl (Sadi)
3. Saçlı Sultan (Halveti)
4. Kasaba (Kadiri)
5. Akçasu (Halveti)
6. Haraçoğlu (Nakşi)
7. Hacı Veli (Nakşi)
8. Sükûti Sultan (Halveti)
9. Hamza Dede (Rüfai)

IV. Zaviyeler:

1. Konsalar (Dadı Sultan)
2. Aktekke
3. Benli Sultan

V. Medreseler:

1. Abdülbaki M.
2. Atabey Vakıf M.
3. Çay M.
4. Darü'l-kurra M.
5. Fevziye (Sofu Hoca)
6. Honsalar M.
7. İsfendiyar Bey M.
8. İsmail Bey M.
9. Koyunlu M.
10. Kuyu Dibi M.
11. Münire (Bayraklı) M.
12. Merdiye (Hibetullah-Kuyulu) M.
13. Mahmudiye Hilmi Efendi M.
14. Namazgâh M.
15. Numaniye M.
16. Sıdkıye (Daban Alioglu) M.
17. Tevkifiye (Şükrü Bey) M.
18. Dursun Efendi (Emsiye) M.
19. Yakupağa (Ağa imareti) M.
20. Ziyaiye M.

VI. Hususi Kız ve Erkek Mahalle Mektepleri:

1. Server Hoca
2. Çörekçi Hoca
3. Hattat Hoca
4. Kesim Hoca
5. Boyacı Hoca
6. Hafız Hoca
7. Toruş Hoca

8. Topçu Hoca
9. Köse Hoca
10. Karakülâh Hoca
11. Hayrat Hoca
12. Usta Hoca
13. Büber Hoca
14. Göbelek Hoca
15. Küçük (Civci) Hoca
16. Molla Hoca
17. Çerkes Hoca
18. Neyzen Hoca
19. Atlambaç Hoca
20. Çubukçu Hoca
21. Fedim Molla Hoca
22. Zeliha Molla Hoca
23. Cebeci Hoca
24. Ayşe Hoca
25. Olukbaşı Hoca
26. Tulumbacı Hoca
27. Seyyit Ali Hoca

VII. Hususi Erkek Mahalle Mektepleri:

1. Honsalar Mektebi
2. İsmail Bey Mektebi
3. İbrahim Bey Mektebi
4. Taş Mektep
5. Fevziye Mektebi

Not: Bu okulların öğrencileri kız erkek karışıktır. Çoğu erkektir. Bu okulların hocaları, "hoca töreni" denilen özel bir törenle, zamanın en büyük hocası tarafından yapılan ve dualar okunarak namzete "hoca çarı" örtülen bir törenle ehliyet alırlarmış. Bu bilgiler son hocalardan olup henüz hayatta bulunan Şerife Molla'dan alınmıştır.

VIII. Resmi İlkokullar:

1. Nasrullah Mektebi
2. Yarabcı Mektebi
3. Taşmektep (Sinan Bey Mektebi)
4. Numune-i Tatbikat Mektebi
5. Taş Mektep (Çay Mektebi)
6. Göl Merkez (şehrin sayfiyesi)
7. Kastamonu Rum Mektebi
8. Kastamonu Ermeni Mektebi

IX. Ortaöğretim Kurumları:

1. Kastamonu İnas Rüştiyesi
2. Kastamonu Askeri Rüştiyesi
3. Kastamonu İdadisi

X. Öğretmen Yetiştiren Kurumlar:

1. Darü'l-hilâfe Medresesi (Sonradan İmam Hatip Mektebi olmuştur)
2. Kastamonu Darülmuallimini = Erkek Öğretmen Okulu
3. Kastamonu Darülmuallimatı = Kız Öğretmen Okulu

Not: VIII., IX., X. numaralı sütunlardaki bilgiler Milli Eğitim Müdürlüğü'nün kayıtlarından alınmıştır.

Kastamonu kültür ve eğitim kurumlarını saptayan bu bilgilerin toplanması için emek harcamış olan meslektaşım ve dostum Avni Benli ile M. N. Güngör'e bilhassa teşekkür ederim. H. T.

Bir Köy Okulu (1884)

İmparatorluk devrinde halk eğitimine hâkim olan kurumları gösteren yukarıdaki tabloyu inceledikten sonra bir köy okulunun durumunu açıklayan şu tabloyu da gözden geçirelim. Bu hatıralar emekliye ayrılma çağına erişmiş olan değerli bir öğretmene, Lüleburgaz Milli Eğitim memuru dostum M. Salih Arı'ya aittir. Kendisine bu vesile ile teşekkürü borç biliyorum.

H.1302, M.1884 yılında bundan altmış iki yıl önce Eğridere kazasına bağlı Menekşe köyünde okula başladım. Henüz dört yaşında idim. Annemin sırtında okula gittiğimi ve hocaya takdim edilmek üzere götürülen sahanın annemin elinden düşerek lokmaların yere döküldüğünü gayet iyi hatırlıyorum. Hoca bizi güler yüzle karşılayarak bana bir kalfa tayin etti ve hemen elime bir elifba cüz'ü tutuşturdu. Okul denilen yer camiye bitişik bir odacıktan ibaretti. Bu odada camiye gidenler oturur, köye gelen yabancı misafirler yatar, sabahtan öğleye kadar da talebe okurdu. Bunun adına mektep değil, mescit derlerdi.

Okulda ilk dikkatimi çeken, duvarda asılı falaka ile gitti geldi tahtası oldu. İlk sene yalnız elifbe cüz'ü okuduk. Ebcete varınca hocaya, usul icabı, yemek ve hediye verilirdi. (Fergab) ve (Yasin) sürelerine gelince keza hocaya yemek ve hediye takdim edilirdi. Kuran hatim edilince o zaman âdet ve töresine göre hocaya hususi olarak don, gömlek ve mintan gönderilirdi. Zengin, fakir herkes bu usullere uymak zorunda idi. Kuran'ı hatim edenlere *Mızraklı İlmihal* ve *Şürutü's-selâ* gibi kitaplar ezberletilirdi. *Mızraklı İlmihal*'in daha kapağını açarken (Liva-ül Hamd) ve (Sırat Köprüsü) gibi resimlerin, körpe dimağlarımızda ne kadar korkunç manzara hasıl ettiğini [oluşturduğunu] bugün bile hatırlıyorum. Bu kitaplardaki yazıları sadece ezberlemekle mükelleftik. Hoca dinler, katiyen izah etmezdi, edemezdi. Esasen kendisi de bu köy okulunda aynı şartlar içinde yetişmiş olduğundan daha fazla bilgiye sahip değildi. Yukarıda saydığım derslerden başka rik'a ile yazılmış inşa okutulur, şöyle böyle kara cümle ve yazı gösterilirdi.

Ben de bu suretle Kuran'ı hatim yapıp *Mızraklı İlmihal*'i de ezberledikten sonra altı yaşımda ebeveynim tarafından, o zamanın pek büyük imtiyazı [ayrıcalığı] olan hafızlığa başlatıldım. İki sene bin bir işkence ile Kuran'ı ezberleyip sekiz yaşımda merasimle hıfzımı dinlettim ve bu suretle ilk mektebi bitirmiş oldum.

Bu köy okulunda gördüklerimi ve hatırlayabildiklerimi öylece sıralıyorum:

1. Okula gitme merasimi: Okula yeni bir çocuk gireceği zaman okulun eski talebesi yeni talebenin evine gelir, sıra olurlar. Ön tarafta iki talebe yüksek sesle ve nağme ile bir ilahi okur, diğer talebe en yüksek sesle âmin çağırarak okula gidilirdi. Anne veya baba da beraber giderek hocaya: "Eti senin, kemiği benim" diye çocuk teslim edilirdi. Okunan ilahiden hatırımda kalan bir iki mısraı kaydediyorum:

(Ya ilâhi necinna mimma nehaf, kıl bizi daim belâlardan muaf./ Hem bize ilim u amel eyle nasip, Ehl-i Beyt'in hürmetine ya mucip).

2. Talebe kayıt ve kabulü: Böyle bir şart yoktu. Yürüyerek okula gidebilen her kız, erkek çocuk okula giderdi. Kayıt defteri, yoklama ve saire gibi hiçbir muamele yoktu. Çünkü köyün 50-60 çocuğunu hoca tanır, gelmeyen olursa babasına haber verir; anası, babası çocuğu mutlak okula gönderirdi. Hoca, köyde mutlak bir otoriteye malikti. Falakada ayakları ıslanarak dayak yiyen talebeyi evine arkadaşları götürür, çünkü ayaklarının altı kabarırdı. Ana baba bu hal karşısında hocaya küsmek şöyle dursun, evlatlarına darılırlardı. "Hocanın vurduğu yer cehennemde yanmaz, çok iyi olmuş. Ana baba insanı gökten yere indirir, hoca yerden göğe çıkarır" derler ve buna candan inanırlardı. İşte bu inanç ve itikad bana sekiz yaşımda koca Kuran'ı (hem bir günde) yanlışsız dinletmek şartıyla ezberletmiştir.

3. Terbiye ve tedris şekli: Hoca, ekseriya aynı köyden olur, tarlasını işler, yalnız öğleye kadar talebe okuturdu. Yazın tatil yoktu. Hoca köyden değilse yemeği okula sıra ile götürülürdü. Buna (Gezek) derlerdi. Hoca, köyde cenazeleri yıkar, namazı kıldırır, cuma hutbelerini de okurdu.

Öğretim, bir program ve müfredata tabi değildi. Büyük talebelerden küçüklere kalfa tayin edilir, kalfalar onlara derslerini öğretir, hoca da birer birer her talebenin dersini dinler, yeni ders verirdi. Sadece ezberciliğe dayanan bir sistem. 50-60 talebe küçük bir odanın içinde yerde hasır üstünde karışık oturur, hoca da bir köşede postunun üstünde yer alırdı. Hocanın önünde bir rahlesi ve yanlarında, odanın her köşesine erişebilecek uzun, ince sırığı ile birkaç tane de küçük sopası vardı. Her talebenin elinde ardıç veya kızılcık ağacından yapılmış, kalem gibi ucu sivri ve çizgilerle süslenmiş birer (güdecek) bulunurdu. Hoca evvela büyük talebeyi yani hatim yapmış olanları birer birer rahlesine çağırır, Kuran'dan makamla tecvitle birer sayfa okutur, *Mızraklı İlmihal*'den derslerini dinlerdi. Bunlar güdecek kullanmazlardı. Hatim yapmış olanlar yazı yazmağa da başlardı. Hoca Rabbiyesir velâtüassir'i her talebenin kâğıdına yazar, biz de günlerce bu yazıyı kopya eder dururduk. Rik'a yazısı için rik'a ile yazılmış inşa kitapları vardı. Mektup ve saire hazır örneklerden ibaretti. Bu kitabı okuyunca öteberi yazabilmek, harekesiz yazı okuyabilmek melekesini kazanırdık. Çünkü bütün diğer ilmühaller hep Kuran yazısında ve harekeli idi.

Hoca bu dersleri sabahtan öğleye kadar dinlerken diğer talebeler hepsi birden yüksek sesle ve nağme ile derslerine çalışırdı. Talebe bağırarak çalışmaktan yorulup sesi azalınca, hemen hoca uzun sırığı alır, oturduğu yerden talebelerin kafasına boydan boya indirir, haklı haksız bakılmazdı. Sırığı yiyen talebe hep beraber yine yüksek sesle bir müddet çalışırdı. Rah-

le dersi alan talebe, dersini yapmamış veya bir suç işlemiş ise falakaya yatırılır, ayakları insafsızca döğülürdü. Falaka bir metre uzunluğunda, bilek kalınlığında yuvarlak bir ağaç, ortası 30 santimetre kadar ara ile iki delik delinmiş, bu deliklere kalınca bir ip takılmış, basit bir alettir. Falakaya konulacak talebe yere yatırılıp iki ayağa bu ip halkaya geçirilir, sopanın ucundan iki talebe tutar, sopayı bükerler, ayaklar sımsıkı sıkılır, sopayı yukarı kaldırınca, ayaklar da kalkar, hoca sopasıyla istediği kadar vurur, vururdu. Diğer talebe de titreyerek bu manzarayı seyrederdi. Ben de hariçte yaptığım bir kabahatten ötürü falaka cezasından nasibimi almıştım. Bunu hak etmiştim amma acısını hâlâ ayaklarımda sezer gibi olurum. Kızlar da bu falaka cezasından muaf değildi. Yalnız falaka onların ellerine takılır yine aynı tarzda bükülür, sıkılır, hoca kızların ellerinin içine vururdu.

Okulda vakit cetveli yoktu. Tenefüs ve oyun nedir bilmezdik. Bir hacet için dışarı gitmek isteyen talebe (geldi-gitti) tahtasına göre kendini ayarlamak zorunda idi.

Hesap dersi hiç denecek mahiyette idi. Hoca, kara cümle denilen âmali erbaadan (dört işlem) ufak çarpma, çıkarma, toplama yaptırmağa çalışırdı. Taksim yaptıramazdı. Çünkü kendisi de bunu bilmiyordu. Diğer derslerde de öyle idi. Yalnız Kuran'ı iyi biliyordu. Bugünkü beşinci sınıf öğrencilerimizin bilgi itibariyle o hocalar yanında ölçülemeyecek derecede üstün olduklarına bin kere inanmış bulunuyorum.

Bizim okulumuzda şimdiki gibi kâğıt, defter, kurşunkalem yoktu. Parlak elişi kâğıdı gibi kalın, bir tarafı cilalı yeşil meşk denilen kâğıtlarımıza hocanın örnek yazdığı Rabbiyesir velâtüassir'i kâğıt doluncaya kadar yazar dururduk. Hoca tashih eder, meşkin mürekkebini dilimizle yalar, tekrar yazıya devam ederdik. Hokka yerine sarı pirinç veya tenekeden yapılmış kalem ve mürekkep koymağa mahsus divitlerimiz vardı. Divitin içine lif dediğimiz ipek gibi bir şey koyar, üstüne mürekkep dökerdik.

Küpe gibi kuru mürekkep satın alınır, eritilirdi, yalayınca hemen çıkardı. Biraz parlak olması için içine şeker de ilave ederdik. Siyah saz kalem kullanırdık. Bunların uçlarını kalem şekline getirir, makta denilen kemikten bir alet üstünde düzgün keser, ondan sonra yazardık. Bu kesmeye, kalemin ucunu çıtlattık denirdi. Kalemin tepesini de sivri keserdik. Yazı yazarken kalemin tepesine şeytan oturmasın diye, hoca böyle kestirirdi. Bu kamış kalemin içinden çıkan ince lifleri de hoca bize çiğnetir, yedirirdi. Bunları yiyenler, iyi yazı yazarlarmış. Yazılarımızı oturmuş vaziyette dizimizin üstünde yazardık.

Kitaplarda hiç resim bulundurulmazdı, çünkü resme can vermek gerektiği şeklindeki itikad zihinlerimize yerleşmişti. Bazen hocadan saklı, kömürle tahta parçaları üzerine resim yapardık. Bunlar hocanın gözüne ilişirse bila sual, derhal falakaya çekerdi.

Baş saçlarımızın mutlak ustura ile kabak gibi tıraş edilmesi okulun şaşmaz prensibi idi.

4. Hatim merasimi: Kuran'ı hatim yapan talebenin babası bütün köy halkını doyuracak miktarda etli pirinç pilavı veya keşkek yapar, davetli köy halkı da birer tepsi börek getirir ve hatim cemiyeti olan eve, kadın erkek toplanırdı. Okuldan hatim yapan talebeyi diğer bütün arkadaşları ilahi okuyarak, amin çağırarak eve getirirler, talebe namaz surelerini bir heyet ve hoca huzurunda tecvitle ve makamla okur ve hatim duası yapılırdı. Hatim yapan talebe o cemiyete gelen kadın erkek herkesin ellerini öper, ona herkes para verirdi. Artık bu talebe kalfalığa yükselmiş, tecvide, ilmihale ve makamla Kuran talimine çıkmış, yazıya ve hesaba başlamış olurdu. Bundan sonra halk, sekizer onar halka olur, pilavlar yenir, her sofraya davetlilerin getirdiği böreklerden konur, yenilir ve dua edilirdi. Halkın boş kalan tepsilerine etli pilavdan konarak ayrıca hastalara, gelemeyenlere pilav yollanırdı. Hiçbir tepsi boş gönderilmezdi.

5. Hafız cemiyeti merasimi: Tıpkı hatim cemiyeti merasimi gibi idi. Yalnız köyden ve komşu köylerden sekiz on hafız çağırılır, bunlar yeni hafızın ezberlediklerini dinlerlerdi. Her on cüz okundukça beş on dakika bir teneffüs verilir, böylece beş altı saatte 600 sayfalık koca Kuran yanlışsız ezber okunur, başarı gösterirse ona hafızlık ünvanı verilirdi. Küçük hafız da, orada mevcut kadın erkek herkesin elini öper, para toplardı. O zaman bakırdan mamul ve mangır denen iki ve iki buçuk paraya geçen büyük paralar vardı. Ayrıca Sultan Mahmud denen iki buçuk kuruş kıymetinde bir para da vardı. Hıfzımı dinlettiğim zaman topladığım paralar arasında bir Sultan Mahmud vardı. Bunu gören herkesin, bu kadar çok parayı kim vermiş diye hayrette kaldık, hiç unutmam.

6. Öğretmenin maaşı: Öğretmen = hoca, köy halkı tarafından tutulurdu. Benim köyümde büyük babalarımdan (Ders'am) ve şehzadelerin hocası hafız Bekir Efendi ve Hacı Aziz Efendi adındaki zevat, köy adına 150 altın lira temin ederek vakfetmişler, bu parayı köy heyeti idare eder, faizle isteyen halka verirdi. Bu paranın faiziyle hocanın senelik ücreti ödenirdi. Bittabi zekât, fitre gibi şeyler de hocanın hakkı idi. Bizim köyde olduğu gibi vakıf parası olmayan komşu köylerde münasip bir ücretle hoca tutulurdu, öğretmene verilecek ücret, vakit ve hallerine göre halka taksim edilirdi.

İşte 62 sene evvel benim yaşadığım, gördüğüm ilköğretimin kısa bir tarihçesi...

II. Mahmud devrinde ilan edilen, mecburi tahsil fermanından 1908'e kadar 84 yıl geçtiği halde bu meselenin halledilemeyişinin sebepleri vesikalara dayanılarak anlatılmaya çalışıldı. Bu arada köylerin durumu, köy okullarındaki eğitim ve öğretim şekli gösterildi. Osmanlı İmparatorluğu'nun durumu Avrupa ile mukayese edildi. Bu olaylar aynı zamanda geri kalışımızın sebeplerini de göstermektedir. Şimdi Meşrutiyet devrini inceleyelim.

MEŞRUTİYET DEVRİNDE ÖĞRETMEN YETİŞTİRME MESELESİ (1908-1918)

İmparatorluk devrinde öğretmen yetiştirme meselesi ile ilköğretim kurumlarının ıslahına dair neler yapılmak istenildiğini, bu teşebbüslerin nasıl karşılandıklarını bundan önceki bölümde inceledik. Şimdi sıra II. Meşrutiyet devrinde bu bakımdan neler düşünüldüğünü, ne gibi işler yapıldığını, bu arada köyü canlandırma probleminin ele alınıp alınmadığını, bu maksatla eleman yetiştirilip yetiştirilmediğini araştırmaya geldi. Bu konuları ele almadan önce Meşrutiyet'in hangi şartlar içinde ilan edildiğini, Meşrutiyet kahramanı genç Türklerin dünya görüşleriyle hayat anlayışlarını, bu sırada Avrupalıları meşgul eden en önemli ve şümullü eğitim ve öğretim meselelerinin neler olduğunu, memleketimizde ilkokullarla öğretmen okullarının ne durumda bulunduklarını kısaca gözden geçirelim:

II. Meşrutiyet'in İlanı

II. Abdülhamid'in zora, korkuya, zulme, haksızlıklara, yolsuzluklara yol açan müstebit idaresi altında 33 yıl geçiren Osmanlı İmparatorluğu her bakımdan bitkin bir hale gelmişti. Yabancı kuvvetli devletlerin türlü türlü baskıları altında kudretten düşmüş olan devletin karşısına dikilen Türk ve Müslüman olmayan, Osmanlı tabiyetindeki milletler, Girit, Bulgaristan, Bosna-Hersek,

Tunus, Kıbrıs ve Mısır'da istiklallerini ellerine geçirmişlerdi. Buraların Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı gibi görünmeleri tamamen zahiriydi. Gerçekte buraları ya egemen bir devlet halinde idare olunuyordu veya ahden himayesi altında bulundukları devletlerin idarelerine tabi olarak Osmanlı İmparatorluğu ile fiili bağlantılarını kesmişlerdi. Bunlar hesaba katılmayacak olursa Avrupa'da Asya ve Afrika'da imparatorluğa tabi 29 vilayet, 6 müstakil sancak vardı ve bunların yüzölçümü 2.280.000 kilometrekare tutuyordu. İmparatorluğun, çeşitli milletlerden meydana gelen buralardaki nüfusu da 24 milyon tahmin ediliyordu.

Genel durumu bu tabloda açıkça beliren ve hasta adam diye anılan Osmanlı İmparatorluğu'nun son günlerini yaşadığını gören Rusya ile İngiltere, 1908 yılında Reval'de bu devletin aralarında nasıl taksim edileceğini konuşmaya başlamışlardı. İmparatorluğu yıkımdan, yok olmaktan kurtarmanın bir tek yolu vardı: Devrim. Bu yolla, içinden çürümüş olan imparatorluk ibaresi yıkılarak, yeni bir hayat nizamına kavuşturulacak olursa belki yok olmaktan kurtulabilirdi. Devrimi kimler yapabilirdi? Jön Türkler diye anılan genç Osmanlılar bu maksatla hayli çalışmışlar, sayıları az olmakla beraber vatansever Türklerden bir zümre hazırlamışlardı. Bunlar İttihat ve Terakki adlı bir cemiyet kurarak ve tıpkı imparatorluktan ayrılmış olan azınlıkların yaptıkları gibi milliyet fikrine dayanarak Manastır ve Selanik gibi vilayetlerde kuvvetlenmeye çalışıyorlardı. Cemiyet mensupları, Reval konuşmalarını duyunca hemen harekete geçtiler. Padişahtan 1876 Kanun-ı Esasisi'ni yeniden uygulamasını istediler. Bunların baskıları karşısında dayanamayan II. Abdülhamid teklifi kabul etti. Böylece ikinci defa Türkiye'de Meşrutiyet ilan edilmiş oluyordu.

Hürriyet, eşitlik, adalet ve kardeşlik ilkeleriyle damgalı bayrağa sarılan İttihat ve Terakki Cemiyeti mensupları önceden tahmin edemedikleri birçok olayla karşılaşarak süratle iktidar mevkiine geldiler. Müstebit padişahı değiştirdiler. Meclis-i Mebusan'ı topladılar, devlet idaresini ellerine aldılar. Bu suretle Meşrutiyet Devrimi başarılmış oldu. Yeni insanlar, yeni bir zihniyet ve hayat anlayışıyla iş başına geçmişlerdi. Artık Osmanlı İmparatorluğu'nda da

diğer Avrupalı milletlerde görüldüğü gibi birçok milletten meydana gelen ve çeşitli diller konuşan toplum, parlamento tarafından hürriyet, eşitlik, adalet ve kardeşlik esaslarına göre idare edilecek; saadete, sağlığa, kültüre, güvene kısacası yeni bir düzene kavuşacaktı. Geçmişin fena idaresinden bıkmış, usanmış olan insanlar bu yeni idareden çok, pek çok şeyler bekliyorlardı. Onun için devrim başlangıçta memleketin her tarafında bilhassa Türkler tarafından alkışlarla: "Yaşasın hürriyet, adalet, müsavat, uhuvvet..." sesleriyle karşılandı. Devrimciler, bu heyecanları coşturan memleket manzarası karşısında güvenlerini artırarak işlere sarıldılar. Fakat iş görmek, tasarladıkları kadar kolay olmuyordu. Köklü işler ele alınır alınmaz, tıpkı Meşrutiyet'ten önceki yıllarda olduğu gibi çeşitli direnmelerle karşılaşıldı. Türk olmayan imparatorluk tebaası, istibdat idaresinin hayat nizamına göre bazı nimetlere kavuşmuş olan kasaba eşrafı, batıl inançlardan kendilerini bir türlü kurtaramamış; cami, medrese, tekke gibi dinsel kurumların siperlerine sığınarak çeşitli menfaatler sağlamış bulunan hocalar, akla gelmedik baltalama hareketleriyle devrimin hızını kırmaya başladılar. Memleketin geri durumu ile daha yakından temasa başlayan devrimcilerin çoğu, gerçekten korktular. Hız, bu yüzden de hayli geriledi. Meşrutiyet'in getirdiği yeni ilkelere inanarak idare işlerinin başına geçecek ve bunları uygulamayı göze alacak insan sayısı pek az olduğu için işlerin çoğu, yine eski Osmanlıların ellerine bırakıldı. İkiyüzlülüğe öteden beri alışmış olan bu insanların en iyi bildikleri iş, maskelerini ustalıkla kullanarak idare-i maslahat dedikleri usulü uygulamaktı. Bu gibilerin menfi durumu, devrimin hamlesini ve hızını büsbütün gevşetti. İktidar mevkiindekiler, ideallerine sadakatle bağlanarak iş görecek ve en önemli mevkilere getirilecek adam aramaya koyuldular. Bulabildikleri birkaç önemli nazırla beş-on vali vasıtasıyla kocaman ülkeyi, eski idarenin bendelerinden[135] sözde teslim almaya başladılar. Fakat imparatorluk dağılıp tamamen çökünceye kadar buna muvaffak olamadılar. İşin, böyle olduğunu kendileri de bildikleri için onlar da Tanzimatçılar gibi her giriştikleri işi, tavizat[136] verme usulüyle halletme

135 [kölelerinden].
136 [tavizler].

yolunu tuttular. Mektep ile medreseyi, cami ile mektebi, banka ile tefeciyi, Arapça ile Türkçeyi, kulüp ile tekkeyi, tren ile merkebi ve deve katarını, el zanaatçısının ilkel işleri ile fabrikayı, elektrik ile mumu, sarık ile fesi, üniversite ile kadıyı yetiştiren medreseyi, milliyetçilik ile Osmanlılığı, kısacası Batı uygarlığı ile geri Doğu medeniyetini yan yana yaşatabileceklerini zannettiler. Yollarını sapıttıklarını anlayamadan didinip durdular. Bu tezatlı âlemin içine gömüldükleri için etrafta olan bitenleri anlayamadılar, türlü türlü maceraların, peşine takılarak iktidarlarının çok üstünde bilgi, hüner ve maharet isteyen çeşitli yıpratıcı işlere giriştiler. Başarısızlıklarla karşılaştıkça birbirleriyle anlaşmazlıklar başladı, bu yüzden gırtlak gırtlağa gelerek boğuşmaya koyuldular. Memleket içinde ve dışında huzursuzluklar, sıkıntılar çoğaldı, korkunç savaşlar birbirine eklenerek her teşebbüsü altüst etti. En sonunda imparatorluk, temelinden çürümüş bir binanın çöküşü gibi yıkıldı. Bu müthiş olayın bilgisizlikten, devlete temel taşı olacak köylüyü canlandırmamaktan, halk denilen kuvvete dayanmamaktan ileri geldiğini anlayanların sayısı pek azdı. Onlar da genel duruma hâkim olamadılar. Bu yüzden memleketin birçok işi devrimcilerin getirdikleri ilkelere, Batı uygarlığının metotlarına uyularak görülmedi. Toplum Doğu zihniyetini değiştirmeyenlerin oyuncağı oldu.

Meşrutiyet devrinin eğitim ve öğretim meseleleri de dahil olmak üzere bütün işleri işte bu şartlar içinde görülüyordu. Şimdi Meşrutiyet'in ilan edildiği sıralarda Avrupa'da durumun nasıl olduğunu kısaca belirterek biz de öğretmen yetiştirmekle ilgili çalışmalara dönelim.

Avrupa'da Halkın Nasıl Eğitilmek İstenildiği (1908)

19. yüzyılın ikinci yarısından sonra Avrupa'nın birçok milletinde ve memleketinde akla hayret verecek bünye değişikliği olmuştur. Kapitalizme, müspet bilimlere, milliyetçilik ilkesine ve demokrasiye dayanan devlet idaresine göre düzenlenmiş memleketlerde eğitim ve öğretim meseleleri, birçok çetin mücadele pahasına, kilisenin otoritesinden kurtarılarak bilimsel esaslara uygun bir şekilde düzenlenmeye çalışılıyordu. İlkokuldan üniversiteye

kadar bütün eğitim kurumları devletleştirilmek, bu suretle halk yeni hayat şekline, yeni uygarlığın icaplarına göre devletçe eğitilmek isteniyordu. Eğitimi ilgilendiren bilim dallarında çeşitli ilerlemeler vukua gelmişti. Bunlardan bilhassa okul eğitiminde geniş ölçüde faydalanmanın çareleri araştırılıyordu.

Çocuk tasarlanmayacak derecede bir değer kazanmıştı. Asrımıza, çocuk asrı deniliyordu. Okul, devletlerin ellerinde kudsileşiyordu.[137] Sayıları gittikçe artan öğretmenler, toplum nazarında değer kazanarak türlü türlü konuşmalara konu teşkil ediyorlardı.

Köyler boşalıyor, şehirlerin nüfusu artıyor, büyük şehirlerin sayısı durmadan çoğalıyordu. Süratle genişleyen fabrikaların etrafında işçi kümeleri birikiyor, bunlar bir kütle haline gelmeye başlıyorlardı. Birdenbire meydana çıkıveren öğretmen, işçi, teknisyen kafileleri, karşılaştıkları zorlukları yenmek, hayatın yükünü hafifletmek amacıyla cemiyetler kurarak teşkilatlanıyorlar, hür vatandaşlar sıfatıyla seçimlere katılıyorlar, yeni istekler ileri sürüyorlardı. Eski hayat nizamının nimetlerine kavuştukları için onun değişmesini istemeyenler, başta krallar olmak üzere bunlara: "Sosyal demokratlar, komünistler, cemiyetin düzenini yıkıcılar!.." diye bağırıyorlar, bunların yetiştikleri okulları azaltmak yolunu tutuyorlar, mesleki cemiyetlerini kapatıyorlardı. Mesela Prusya'da 1821'de nazırlar heyeti kararıyla, ilköğretim ve ilkokul öğretmenleri aleyhine hükümler verilmeye başlanmıştı, öğretmenlerin çoğalmasından, günün birinde "hükümet aleyhine bir ihtilal çıkarılır" düşüncesiyle korkuluyordu. Bir taraftan da mesela 1872'de, yine Prusya'da, öğretmen okullarının sayısı 58'den 111'e çıkarılıyor fakat diğer taraftan da bir müddet sonra bunların çoğu imparatorun emriyle kapatılıyordu. Bütün bunlara rağmen öğretmenler teşkilatlanarak eğitim ve öğretim alanlarına yenilikler getirmek, okulu türlü otoritelerin baskılarından tamamen kurtarmak için var kuvvetleriyle çalışıyorlardı.

Yeniliği tutan, onun gerçekleşmesine hizmet eden Maarif nazırlarına "kültür savaşı nazırı" deniyor, onlar pedagoji tarihlerine bu ünvanla geçiriliyorlardı. Ülkülü ve fedakâr eğitkenlerle öğretmen-

137 [kutsallaşıyordu].

ler bu savaşlardan zaferi kazanarak çıktılar. Fakat daha yapılacak pek çok iş vardı. Okulun da yeni cemiyet gibi bünye değiştirerek ona uyması, bireyleri toplum için eğitmesi, halkın eğitim kurumu haline getirilmesi lazım geliyordu. Modern devlet büyük ve yeni bir işle karşı karşıya gelmiş, mütemadiyen uğraşıyordu. Bunu nasıl başaracaktı? İşte bu sorunun cevabını, ünlü eğitkenlerden Kerschensteiner, 1908'de şu şekilde vermektedir:

> Bütün modern devletler, henüz halledilmemiş olan halk eğitimi meselesinin (İlköğretim) sıkıntısı içinde kıvranmaktadırlar. Burada, halk eğitiminden kastım bireyi, ferdiyetçi kişi olarak eğitmek değildir. Zamanımızda bazı kuvvetler, eğitme işini zayıflatmakta, bu meselenin halline hizmet amacı güden bazı kuvvetler de inhilâl [dağılma] halindedirler. Anlatmaya çalıştığım problem, herkesi, toplumu millet için eğitmektir. Bu dava, geçmiş yüzyılın politik, ekonomik ve sosyal değişikliklerinin büyük fırtınasından meydana gelmiştir. Toplumu teşkil eden bütün bireyleri millet için eğitmek meselesi, tamamen değişen hayat şartları yüzünden, millet organizmini [organizmasını] bütün olarak ayakta tutmak amacıyla içten gelen ve yeni teşkilat yaratmak isteğinden doğan bir problemdir. Eski eğitim kaideleri ve şekilleri bu problemi çizmeğe artık yetmezler. Modern devletin yarattığı, eser ve değer olarak bizim en çok takdir ettiğimiz; araştırma ve keşif, söz ve basın hürriyeti, hür bir şekilde toplanma ve cemiyet kurma, serbest olarak seçim hakkı, sanat ve taşıt hürriyeti bütün endüstriyel ve ekonomik sonuçlarıyla her şeyden önce bireyciliği inhilâl ettirici [dağıtıcı], buna karşılık da millet dediğimiz kütleyi topyekûn geliştirici etkiler yaparlar. Fakat bu etkiler devleti koruyucu değil, bilakis yıpratıcı mahiyettedir. Müşterek bir dilleri olmayan, ortaklaşa yaratılmış kültür mülkleri bulunmayan, dinsel inançları hep beraber benimsemeyen, aynı ekonomik menfaatlerle birbirlerine bağlanmayan, yahut tehlike karşısında birleşerek cephe alamayan toplumların kişilerinde bunun böyle olduğunu her tarafta görmek mümkündür.
>
> [...]
>
> Şimdi bireylerin millet için eğitmeleri amacı güden problemi gerçekleştirmenin imkân dahilinde olduğuna inanmak için şu iki noktayı saptayalım: Birincisi, hepimiz etrafımıza bakınca açıkça şu ciheti görebiliyoruz ki, modern devletteki hürriyet kurumları, milletin kültür başarıları elde edecek dereceye yükselmesine hizmetten ziyade, bireylere onu gerçekleştirecek

teşkilatı kuracak devletten uzaklaştırıcı bir tesir yaparlar. Parlamento sistemi İngiltere için bir nimet olduğu halde, bugünkü Rusya için bir felakettir. Olgunlaşmış bir millet, hürriyet havasının fırtınalarına maruz bırakılabilir. Fakat süt çocukluğu çağında bulunan bir toplum asla. İkinci nokta, fakat insanlar yalnız kendilerini birbirlerinden ayırıp parçalamaya sürükleyici egoistçe serbestlik eğinimine kapılarak yaşamazlar, bilakis onların, bireyleri birbirine yaklaştırıp birleştirici sosyal eğinimleri de etkin bir haldedir. Eğer böyle olmasa idi, hiçbir zaman büyük ve uzun müddet devam edici normal devlet teşkilleri meydana getirilemezdi. Birinci şık bizi ümitlenmeye, ikincisi de eğitimin gerçekleştirilmesi imkânını sağlayan bir yolun mevcut olduğu kanaatına götürür.

[...]

Kuvvetli bir şuur uyandıracak mahiyetteki genel eğitimin yolunu bulmak, için iki türlü imkân vardır: Biri bunu hazırlayıcı vasıta olan okul, öteki de onu tamamlayıcı karakterde resmi ve çeşitli teşkilat. Onun için her şeyden önce hangi kategoriden olurlarsa olsunlar, bunları şimdiye kadar olduğundan daha çok sosyal eğilimleri geliştirecek şekilde kurmak mecburiyetindeyiz. Bu takdirde onların öğrencilerini, tıpkı aile terbiyesinde olduğu gibi gençlerin zihni, teknik ve artistik kabiliyetlerini, his ve iradelerini kendi hesaplarına ve bireyleri toplumdan tecrit ederek geliştirmek suretiyle değil, bilakis mümkün olabildiği kadar başkalarına hizmet yahut cemiyet hesabına müştereken çalışmak üzere yetiştirilmeleri lazımdır. Bu istek belki şimdiye kadar alışılmamış bir dilek olarak görülecek, belki de birçok öğretmenlerce isabetli bir konu olarak telakki edilecektir. Bu kanaatimi 15 yıldan beri idarem altında bulunan okullarda az çok uygulamayı tecrübe etmekteyim. Birkaç yıl önce, Amerikalı büyük filozof ve eğitken John Dewey tarafından verilen (Okul ve Cemiyet) konusuna ait konferanslarda bu mesele, yani çocuğu cemiyet için eğitme problemi, daha geniş ölçüde ele alındığı için memnun oluyor, haz duyuyorum.

[...]

Halk eğitimi, (ilköğretim) problemini şu formüllerle anlatmak istiyorum: Halk eğitimi demek, halkı teşkilatlandırarak onda kendi eğitimi için lüzumlu işleri başarma isteğini ve sevgisini sistemli bir şekilde uyandırmak demektir... Millet, kendi ve cemiyet işlerini bizzat görmeye alışmalıdır ve bu vasıta ile onun vatan sevgisi yükseltilmelidir... Bütün mesele, halkta müşterek çalışma sevgisini uyandırmak, geliştirmek amacıyla bugünkü okulların ne su-

retle teşkilatlandırılmaları lazım geldiği noktası üzerinde toplanır... Yaratma hevesi yalnız, bizim eğinim ve hayatsal ümitlerimize cevap veren işin yapıldığı yerde gelişir. Bu hüküm yetişkinlerden ziyade çocukların hiç kırılamayan egoistçe isteklerine uygun düşer. İlkokul çocuklarından yüzde 90'ının eğinim, yeti ve hayatsal istek ve ümitleri bizim okullarımızın kitabi bilgilerine gayri tabii isteklerine karşı değil; pratik çalışmalara doğru yöneltilmiştir... Nazari dersler bakımından iyi yetiştirilmiş bir okulun herhangi bir sınıfında bulunan erkek çocuklara şöyle bir teklif yapılsa: kitap ve defterlerinizle mi meşgul olmak istersiniz, yoksa rende, testere, oyma kalemi gibi eşya ile donatılan işlikte mi çalışmak istersiniz? Tıpkı bunun gibi iyi yetiştirilmiş bir sınıfın kız öğrencilerine, bitkilere dair ders verilen bir dersliğe gitmeyi mi, yoksa pratik bir şekilde gösterilen bahçe işlerine veya yemek pişirme dersine mi katılmayı tercih ettikleri sorulsa, çocukların yüzde 90'ı dersliklerin edilgin havasından kurtulup bahçe, laboratuvar ve işliklerin etkin havası içine girmeyi isterler.

[...]

Şu halde ilk yapılacak iş, kitabi mesaiye önem veren bugünkü okullarımızı, pratik çalışmalara değer veren kurumlar haline getirmektir.

[...]

Okullarımızda, öğrencilerin seviye ve durumlarına göre çocuklardan iş kümeleri teşkil ederek, onları kendi kendilerini idare etmeğe alıştırmamız lazımdır.

[...]

Yine pek önemli meselelerden biri, öğrencilere türlü alışkanlıklar ve faziletler kazandırarak, onları iyi vatandaşları olarak yetiştirmektir.

[...]

Başka ve sonuncu mühim mesele, vatandaşları kendi işlerini kendileri görebilecek bireyler haline getirmektir. Bucak, ilçe gibi idare teşkilatına, meslek cemiyetlerine, endüstri, zanat ve ticaret kurumlarını, sosyal hizmetlere mahsus teşkillere sokarak rol vermek suretile bireyleri, iyi birer vatandaş olarak eğitmek lazımdır.

[...]

Kültür yaratmak isteyen bütün milletler okul ve eğitim teşkilatına bu karakteri vermeye mecburdurlar...

1908'de Kerschensteiner, Pestalozzi için Zürih'te yapılan bir törende "Geleceğin Okulu İş Okulu Olacaktır" adlı meşhur nutku-

nu söylemişti. Daha önce de Amerika'da John Dewey açtığı deney okulunda elde edilen sonuçlara dayanarak yazdığı yazılarla dünya pedagoji âlemini sarsmaya başlamıştı. Bu iki büyük eğitkenin gayretiyle cemiyetten kendini ayırmış ve hayata kapılarını kapamış olan okullar (bilhassa ilköğretim kurumları) bünye değiştirerek toplumun istek ve ihtiyaçlarına cevap verebilecek kurumlar haline gelmeye, "hayat ve iş okulu" karakterini kazanmaya çalışıyordu. Bu değişikliğe paralel olarak öğretmen yetiştirme kurumları da bünye değiştirmeye başlamıştı. Bilhassa öğretmenlerin okudukları meslek kurumları ile kurdukları cemiyetler, önayak olmak suretiyle iş başındaki öğretmenlerin yetiştirilmeleri için de Avrupa'nın her tarafında esaslı ve sürekli çalışmalara girişiliyordu. Yer yer elişleri, öğretmen okulları veya iş dersi kursları açılarak yeni okulun öğretim şekilleri buralarda öğretmen adaylarına ve vazife başındaki öğretmenlere öğretiliyordu.

Avrupa'da bu işler yapılırken Osmanlı İmparatorluğu'nda ilköğretim durumunun nasıl olduğunu kısaca gözden geçirelim:

1908'de Bizde İlkokulların Durumu

Meşrutiyet ilan edildiği zaman, memlekette mevcut ilkokulların çoğu sıbyan mektepleri denilen özel mahalle okullarıydı. Bunlar şehir ve kasabalarla bazı büyükçe köylerde camilerin yanlarında mahallelerin her birinde açılmışlardı, öğretmenleri ya sarıklı bir hoca veya ihtiyarca cahil bir kadındı. Bu okulların belli bir ders programları olmadığı gibi senenin hangi aylarında açılıp kapandıkları da belli değildi. Buralarda çocuklara Kuran okunması öğretilir, bazı öğrenciler de hafız olarak yetiştirilirdi. Öğretim sırasında uygulanan metot ve bu okulların disiplin bakımından durumları berbattı. Öğretmenleri çocuklardan aldıkları haftalıklarla veya hediyelerle geçinirlerdi.

Meşrutiyet'in ilk yıllarında sıbyan okullarından başka bir de tahsil süresi üç yıl olan iptidai okulları vardı. Bunlar yeni öğretim usullerine göre hareket etmek üzere yeni açılmaya başlanan kurumlardı. İstanbul'da ve bazı önemli merkezlerde açılmışlardı.

Bu okullarda alfabe, tecvit, ilmihal, Kuran, kıraat (okuma), tadat (rakamları saymak), hesap, güzel yazı, kavait (gramer), coğrafya ve tarih dersleri gösterilirdi.

Bu okulların maaş ve masrafları halk veya Evkaf tarafından ödenirdi.

İptidai okullarının üstünde tahsil süreleri üç yıl olan rüştiyeler vardı, bütün masrafları Maarif Nezareti'nce ödenirdi. O zamanlar devletin ilköğretim adına yaptığı iş bu rüştiyeleri açmaktı.

Meşrutiyet'in ilk yıllarında rüştiyelerle diğer ilkokulların ne durumda olduklarını N. A. Kansu yukarıda adı belirtilen eserinin ikinci cildinde şu şekilde saptamıştır:

> Bu rüştiye mekteplerinde tecvit, Kuran, din dersleri, Türkçe, Arabî, Farisî, hesap, hendese [geometri], coğrafya, tarih, malûmat-ı nafıa [bayındırlık bilgileri], ilmihal ve resim ile son sınıfında Fransızca dersi vardı.
>
> Kız rüştiyelerinde bu derslerden başka idare-i beytiye [ev idaresi], ahlak, hıfzıssıhha ve el hünerleri gösterilirdi.
>
> Mekteplerde ders seneleri uzun sürerdi. Umumi tatil ağustosun iptidasında [başında] başlar ve 3 hafta devam ederdi.
>
> Tedrisatta talebenin vaziyeti tamamiyle alıcı vaziyetiydi. Kitabi olan bu tedrisatta talebe yalnız dinlemeye mecburdu. Bu mektepler için yapılmış talimatnamenin bir maddesinde denilmektedir ki "Her şakirt ders esnasında gayet edibane oturup verilen derse dikkat edecek ve muallim tarafından hangisine sual irat olunursa [sorulursa] yalnız o cevap verip diğerleri kendilerine hitaben bir sual varit olmadıkça [sorulmadıkça] bir şey söylemeyecek ve içlerinden biri derdinde bir müşkülü bulunduğu halde ders bittikten sonra şifahen veya tahriren [sözlü veya yazılı olarak] muallimine müracaat edebilecektir."
>
> [...]
>
> İptidai mekteplerine nazaran rüştiye mektepleri muntazam ve daha verimli idi. Bunun sebebi rüştiyelerin iyi kötü bir merkeze bağlı oluşunda ve murakabe edilmesindedir [denetlenmesindedir]. İlk tahsil gibi bütün vatandaşları alakadar eden ve siyasi içtimai ehemmiyeti [toplumsal önemi] bariz olan bir işi ihmal ederek bunu salahiyeti ve o bu işte vukufu [bu işe vakıf] olmayan ellere bırakmanın Osmanlı İmparatorluğu'nun en zayıf noktalarından biri olduğuna şüphe yoktur.

Meşrutiyet'e tekaddüm eden [denk gelen] bir-iki sene evvel rüştiye mektepleri adedi ile talebesi miktarı şudur:

	Rüştiye adedi		Talebe adedi		Talebe yekûnû
	Kız	Erkek	Kız	Erkek	
İstanbul	12	20	400	1300	1700
Vilayetlerde		371			
Yekûn		413			

Bu cetvelde İstanbul ile diğer rüştiyelerin ayrı zikredilmesinin sebebi gerek program gerek talimatname itibariyle aralarında fark bulunmasındandır.

Maarif Nezareti bütçesi de bu rüştiyelerin maaş ve masrafları dahil olmak üzere 1908'de 200.000 lira olarak tahmin edilmektedir.

[...]

1909 senesinde Anadolu'da seyahat etmiş olan *Tanin* gazetesi muharrirlerinden Ahmed Şerif Bey müşahedelerini [gözlemlerini] naklederken ziyaret etmiş olduğu mektepler hakkında da dikkate layık [değer] kayıtlar yapmıştır.

Anadolu'da Tanin adlı bir eserde toplanan bu müşahedelerin [gözlemlerin] mekteplere ait bazı kısımlarını olduğu gibi almayı faydalı buldum. Bu satırlar Meşrutiyet'in hiç olmazsa ilk zamanlarında iptidai ve rüşti mekteplerinin çok acıklı vaziyetlerini göstermek itibariyle zikre ve mütalaaya [hatırlamaya ve görüşmeye] değer vesikalardır.

Ahmed Şerif Bey, Sındırgı'da bir mektebi anlatıyor:

Burada sıbyana mahsus bir mektep var, tavanı çökmüş, duvarları biter cihete meyletmiş, havasız, ratıp [rutubetli], pis bina ki, ahır diye istimalinde [kullanımında] tereddüt edilir. Burada devam eden yetmiş kadar küçük çocuğun yarını hazırlayacak, istikbali idare edecek yavrucukların hali tasavvur edilsin. İçinde bir an oturmak bile caiz olmayan böyle bir mahalle, ebeveynin evlatlarını nasıl uluorta gönderdikleri ne kadar hayreti bahis ise hükümetin başında bulunan zatın bu hali şimdiye kadar nazar-ı dikkatini celbetmemesi [çekmemesi] daha ziyade mucib-i taaccüptür [şaşkınlık sebebidir].

Şu müessir [etkili] levhanın [resmin] fecaatini itmam [yürek paralayıcı durumunu sonlandırmak] için bu yetmiş masumun başına bir de dünyasından geçmiş, laf söylemekten aciz, şüphesiz uzun sopası elinde maaşsız bir hoca efendi getirilirse bu umumi cehalet ile hükümet ve onu idare edenlerin vezaifi ifadaki [yerine getirdikleri vazifelerdeki] ikdamlarına [gayretlerine] sahih bir mikyas [ölçü] elde edilmiş olur.

"Yalvaç" mekteplerinin manzarası:

Bizi gören ihtiyarlar kendilerine mahsus bir saffetle [saflıkla] karşılayarak köyün en muntazam bir binası olmak lazım gelen mektebe götürdüler. Anadolu'da bir köy mektebi... Bu, görmek isteyen bir adam için iyi bir tetkik menbaı [inceleme kaynağı] olduğundan içine girdim: karşıda ocaklı, uzun bir oda, duvar diplerine iki karış kadar yüksek tahtalar dikilmiş, çocukların bu tahtaların üzerine kitaplarını koyarak ve yere oturarak okudukları anlaşılıyor. Köşede bir minder, burası hoca efendinin yeri. Uzun sopasını çocuklara buradan yetiştiriyor. Mektep boş. Tatil zamana olmalı ki, ders okunmuyor. Duvara yapıştırılmış siyah yahut beyaz renkte olduğu fark edilmeyen bir tahta. Üzerine tebeşir ile yazılmış iki satırlık yazı nazar-ı dikkatimi celbetti [çekti]. İki satırlık bu yazıda 10'u geçen imla yanlışı vardı.

Ben bunu hocanın yazısı olduğunu, çocuklara meşk olmak [alıştırma olması] üzere yazdığını zanneyledim [zannettim]. Ve merak ederek sordum. Hocanın yazı yazmak bilmediğini, köyde yazı yazabilen bir iki kişiyle ara sıra uğrayanlardan çocukların yazı öğrendiği cevabını verdiler. Bir mektep hocasının yazısı olmaması pek garip olduğunu, ne için böyle bir adama para vererek istihdam eylediklerini [ettiklerini], bu hocadan çocukların bir şey öğrenemeyeceğini izah ettim. Hocanın maaşı olmayıp, haftada her çocuğun bir yumurta veyahut beş para verdiğini, hükümetten bu hususta yardım görmediklerini, şimdi okuma ve yazmanın kıymetini anlayarak hiç olmazsa çocuklarını mümkün mertebe cahil bırakmamak en birinci arzuları ise de bir mektep yapmak, hoca getirmek için ne gibi vesaite [vasıtalara] müracaat lazım geldiğini bilmediklerini, böyle bir şeye teşebbüs edilerek kendilerine önayak olunsa haline göre her evin üç beş kuruş vermeğe hazır bulunduğunu söylediler.

"Beypazarı"nı da gezen muharrir [yazar] oradaki mektepleri anlatıyor:

Bey pazarında rüşti, iptidai kız ve erkek mekteplerinden başka beş sıbyan mahalle mektebi vardı. Rüştiye mektebinde tedrisat gevşek gidiyor. Mektebe gittiğim sırada başmuallim birinci sınıfa Türk sarfı dersi veriyordu. Bir nasiyelerinde [alınlarında] nur, zekâ parlayan çocuklara bir de muallim efendiye baktım. Hocada bu zekâları hüsn-ü istimal edecek [iyiye kullanacak] kadar iktidar [güç] bulunmadığını anladım. Elindeki kitabı aynen okuyor, çocuklar tekrar ediyor, bundan başka bir şey yapmıyordu.

İptidai mektebi düşünülerek inşa olunmuş bir binadır. Yüz on kadar talebesi var. İlk açtığım kapı entarili ihtiyar bir hocanın talim ve terbiyesine tevdi [emanet] edilen yirmi yavrucuğun bulunduğu oda idi. İçlerinde dört beş yaşınca miniminiler de görülen bu çocuklar güya elifba okuyacaklardı. Lakin hoca efendinin hali ziyaretçiye bu hususta ümitten ziyade teessür [üzüntü] verdi. Bunun yanındaki odada –iki üç ayak merdivenle çıkılan– kürsüde oturmuş yine ihtiyar bir hoca ve 20 kadar büyücek çocuk görülüyordu. Kapının birdenbire açılması hem hocayı, hem de talebeyi mütehayyir [hayret içinde] bıraktı. Muallim efendi ahlak dersi okuyoruz, dedi. Devam etmelerini rica ettim. Galiba bu işine gelmedi ki (efendim elimizden geldiği kadar devam ediyoruz) diyerek durdu ve böylece nöbeti savmak istiyordu. Bereket versin ki, çocuklardan birisi daha akıllı davrandı ve bizi uzun müddet bekletmedi. Çocuk, ibareyi okurken tesadüf ettiği bir yerde azıcık düşündükten sonra (gayretkeşlik) dedi. Hoca hemen atıldı ve bunu (gayretkeşlik) suretinde kıraat ederek tashih, bilmeyerek hakikati ifşa etmiş [ortaya çıkarmış] oldu.

"Nallıhan" mekteplerini de bize şöyle hikâye ediyor:

Rüştiye mektebine, merdivenlerden yukarı çıkılıyor. Havasızlıktan, ziyasızlıktan [ışıksızlıktan] münbais [kaynaklanan] fena bir koku sizi karşılıyor. Rutubet bütün şiddetiyle duyuluyor. Kapısı kapalı, pencereleri kaç günden beri açılmamış küçük bir oda. İçinde yirmi beş çocuk. Bu odada bunlar üç sınıf imiş. Muallim efendi de mektep kadar ihtiyar, yorgun. Bir de ikinci muallim var. Yirmi beş talebeye iki muallim elbette bir şey öğretmişlerdir, diyeceksiniz, değil mi? Lakin siz de bulunsaydınız, yanımda bulunan kaymakamın derslerden sorduğu suallere karşı çocukların ne kadar biçare kaldıklarını görür, benimle ağlardınız. Çocuklardan bazılarının ellerinde kitap bile yok. Hiçbiri ne okuduğunun farkında değil. Ezbercilik yolunda, fakat ne anladığı sorulunca çocuk nazarlarını [gözlerini] önüne dikiyor. Zekâları cebren

[zorla] söndürülen zavallı yavrucaklar, bu dimağları manen öldüren vazife bilmeyen muallimler... Rivayete nazaran [göre] başmuallim yükünü tutmuş, kendi işinden, ticaretinden başka düşündüğü yokmuş. Fakat kendi menfaatini düşünen muallim, memleketin de menfaatini düşünmeli, artık yapamayacağı bu işten çekilerek son vazifesini ifa etmelidir [yerine getirmelidir]. Hem ticaretle iştigal [meşgul olmak], hem de beş altı yüz kuruş maaş çekmek şayan-ı ıstihsarı [bıkmaya değer] bir hareket olmasa gerektir.

"Sivrihisar" mekteplerinin hali de bundan hiç farklı değil:

Rüştiye mektebi 70 yaşından aşağı olmayan, 35-40 senedir muallimlik ettiğini söyleyen, lakırdısını size duyurabilmek için ağzını kulağınıza yaklaştıran bir başmuallim ile şuuru bozuk, dimağı hasta refikinin [arkadaşının] tahti idaresindedir [idaresi altındadır]. İhtiyar muallim tababetten [hekimlikten], kimyadan, her şeyden bahsediyor. Mekteplerin vazifesi hükümete memur yetiştirmek olduğundan sırf buna çalışılmasını, mektepten mesela bir mal müdürü, nüfus memuru çıkarılmasını söylüyor. Birçok şeyler söylüyor. Fakat hastalığı, ihtiyarlığı hasebiyle [sebebiyle] evinden ancak ayda bir defa çıkabildiğini, vazifesini ifadan [yerine getirmekten] artık aciz bulunduğunu, her ay aldığı maaşın kendisine haram olduğunu teslim etmiyor. Buraya hiç yanaşmıyor.

Çocuklar içerde oynamakla meşgul. Bir gürültüdür gidiyor. Burada nezafet [paklık], taharet [temizlik], hıfzıssıhhaya [hijyene] riayet [uymak] gibi şeyler yoktur. Bunun yanındaki iptidai mektebi de böyle. Yüzden fazla küçük talebesi olan bu mektebe girilirken bütün diğerlerinde olduğu gibi pis ve mütaaffin [kokmuş] bir hava burnunuzu dolduruyor.

Öğretmen Okullarının ve İlköğretimin Islahına Girişilmesi

Yukarıdaki sayfaların gösterdiği tabloya göre, imparatorluğun her işinde olduğu gibi, ilköğretim meselesinde de güvenilecek taraf görünmemektedir. Meşrutiyet'le idare olunacak bir devlet için gereken hür vatandaşları yetiştirecek, halk eğitimini geliştirecek ilköğretim kurumları rüştiyeler de dahil olmak üzere bu amaçları sağlayacak karakterde müesseseler değildi. Onlar müstebit padişahlık idaresine göre düzenlenmiş, o idare hesabına itaatli teba yetiştiren dinsel mahiyette kurumlardı. Bu kurumlara, dünya görüşleri ve hayat anlayışları çok dar, Doğu İslam kültürünün efsane ve

hurafeleriyle beslenmiş hocalar hâkimdi. Öğretmen okulları, henüz bütün ilkokullar ellerine teslim edilebilecek sayıda yeni öğretmen yetiştirememişlerdi. Esasen onlar da medreselerden farklı bir durumda değildi. Bu mahiyette olan meslek okulları mezunlarından yeni manalı ilkokul kurmalarını beklemek de beyhudeydi. Ayrıca her bakımdan geri kalmış, Ortaçağ hayatından kendini kurtaramamış olan Osmanlı İmparatorluğu'nun Müslüman tebasının çoğunluğunda yeni bir okula kavuşma isteği de mevcut değildi. İmparatorluğun nimetlerine kavuşmuş olanlar, kendi çocuklarını ecnebi okullar veya hususi öğretmenler vasıtasıyla okutup devletliler arasına sokabiliyorlar; kasaba eşrafı ile köy ağalarının çocukları da kendilerine türlü türlü menfaatler sağlayan medreseler vasıtasıyla toplumu sömürecek bir şekilde yetişebiliyorlardı. Geriye kalan yoksul halkın ve köylülerin okuyup adam olmaları zaten istenilen bir şey değildi. Bunlar da okudukları takdirde idareci ve sömürücü sınıfa hizmet edecek insan bulunamayacağından korkulmaktaydı. Hem, sonra bu uyanmış halkı kim idare edecekti? düşüncesi, okuryazarlar sınıfına katılanların aklına geldikçe onlara sıkıntı veriyordu. Fertleri din afyonu ile uyuşturulmuş, ağaya ve devlet menfuruna tapınan insan haline getirilmiş bir cemiyette, düzeni bozmanın manası var mıydı? Meşrutiyet, hürriyet, eşitlik gibi şeyler birkaç akılsızın zorla ortaya attıkları değersiz ve geçici şeylerdi. Bu devleti 33 yıl keskin zekâsıyla iyi idare etmiş olan "Sultan Hamid Efendimiz nasıl olsa tekrar iş başına geçecektir" sözü birçok çevrede ortalığa ümit ve serinlik saçan bir haber telakki ediliyordu.

Bu durum karşısında devrimci Meşrutiyetçilerin yapacakları iki iş vardı: 1) İlköğretimi süratle halka götürme çarelerini bulmak, 2) İyi öğretmenler yetiştirmek. Onlar da hakikaten bu işlere giriştiler. Şimdi bu iki önemli davanın gerçekleştirilmesi için nasıl çalışıldığını ve ne gibi sonuçlar alındığını öğrenelim.

Mustafa Satı ve İstanbul Darülmuallimini

İstanbul Darülmuallimini'nin Müdürü Mustafa Satı, *Layihalarım* adlı kitabında Meşrutiyet'in ilk eğitim bakanı [Mustafa]

Nail'e darülmualliminler hakkında verdiği raporda şunların yapılmasını istemektedir:

1. İyi bir muallim ve bahusus [özellikle] iyi bir iptidai muallimi olmak için yalnız malumat sahibi olmak, yalnız okutulacak şeyleri bilmek kâfi değildir. Aynı zamanda iyi anlatmanın, kolay öğretmenin, iyi terbiye ve idare etmenin usullerini bilmek ve bu hususlarda meleke [yeti] ve mümarese [ustalık] sahibi olmak lazımdır. Onun için darülmualliminler, müdavimlerine malumatı lazım eden başka işte bu rusuh ve mümareseyi [ustalık ve beceriyi] vermekle de mükelleftir. Bundan sonra darülmualliminlerde bu esas maksatların ikisi de nazar-ı dikkate alınacak mezunların hem iyi bir "terbiye-i fikriye ve umumiye" [fikri ve umumi terbiye] ve hem de sağlam bir "terbiye-i meslekiye" [mesleki terbiye] sahibi olmaları temin edilecektir.

İptidai muallimleri için çok malumata ihtiyaç yoktur; bilhassa onlar için, malumatın kemiyetinden ziyade keyfiyeti haizi ehemmiyettir [nicelikten çok nitelik taşıması önemlidir]; onlara –nisbeten– az malumat kâfidir. Fakat tamamen hazım [özümsenmiş] ve temsil edilmiş bulunması şarttır.

2. Derslerin zihinlerde temessülünü [şekillenmesini] ve terbiye-i fikriyeye [fikri terbiyeye] hizmetini temin için en iyi usul bilhassa Almanya ve Amerika'da pek mer'i [geçerli] bulunan –"usul-ı keşfî ve tevlid" ["keşif usulü ve doğurtma] olduğundan darülmualliminlerin tedrisatı [öğretimi] bu usule tevfik [uygun] olunacak; bu suretle oralara devam edenler müşahade ve muhakemeye ve binnetice [netice olarak] tetkik ve keşfe alıştırılacaktır...

Bundan başka, tedrisatın pek ayani [açık] ve tatbiki [uygulamalı] bir surette cereyan ettirilmesine itina olunacak; talebe mevcut ilim ve sanat müesseselerine ezcümle [bilhassa] İstanbul'da: Müzehane, tersane, tophane, gazhane ve telgrafhaneye... tıbbiyeye, sanayi, ziraat mekteplerine, bunların ameliyathanelerine [faaliyet yerlerine], kereste, kumaş, cam, un, buz fabrikalarına... kiremithane ve debbağhanelere [tabakhanelere], taş ocaklarına ve eski binalara... götürülerek oralarda tetkik ve müşahadeye, müşahade sonuçlarının yazdırılmasına, eşya dersleri için örnekler toplanmasına alıştırılacak; bugün bizde zihin mesaisiyle beden mesaisi arasında mevcut bulunan derin uçurumu doldurmaya medar [dayanak] olmak üzere öğrencilerin beden meşguliyetleri de temin olunacak; kendilerine asker ve ayak talimleri yaptırıldıktan başka kitap ve defter ciltlettirilmesi, mukavvadan kutu ve geometri cisimleri yaptırılması, keser ve destere gibi basit aletleri kullanma usulleri de öğretilecek; bütün derslerin birbirine yardım

ve birbirini teyit ve tekrar eyleyecek bir surette tertibi [düzenlenmesi] için her ay başında muallimler heyeti toplanıp mufassal [ayrıntılı] birer program hazırlayacak; her hafta başında da bütün talebe bir araya toplanarak –öğretmenlerin önünde– türlü bahisler üzerinde konuşmaları ve fikir beyan etmeleri imkânı yaratılacak; velhasıl talebenin umumi ve fikri terbiyelerini temin için, terbiye fenni (eğitbilim) tetkikçileri ve uzmanları tarafından tavsiye edilmekte olan usul ve vasıtaların en mükemmel ve en tesirlileri tatbik mevkiine [uygulamaya] konacaktır.

3. Talebenin meslek terbiyesine gelince: Bunun için evvelemirde [her şeyden önce] terbiye fenninin iyi öğretilmesine fevkalade itina edilecek ve öğrencilerin en ziyade öğretmenlerin hareketlerini örnek tutacakları bedihiyattan bulunduğundan, muallimlerin her hususta terbiye fenni mukteziyatına [gerekliliklere] göre hareket etmeleri ve karşılarındakilerin birkaç sene sonra muallim olacağını bir an bile dikkat nazarından uzak tutmamaları için son derece mesai sarf olunacak; bundan başka bilhassa son sınıfta terbiye fenninin ve öğretiminin tatbikatına da büyük bir ehemmiyet verilecek; talebe, daha diploma almadan evvel, çocuklara ders vermeye ve nezaret etmeye alıştırılacaktır. Bu son mühim maksadı temin için darülmuallimine bağlı bir tatbikat mekteb-i iptidaisi teşkil edilecek; bu mektep ile darülmuallimin arasında –tıp fakülteleriyle seririyathaneler [klinikler] arasındakine benzer– bir daimi münasebet tesis olunacak; birinci ve ikinci sınıftaki talebe arada sırada tatbikat mekteplerine götürülerek oradaki çocukların tabiat ve temayulât-ı ahlakiyesi [ahlaki eğilimlerini] ve muhtelif öğretim usullerinden ne derece istifade ettikleri hakkında, tetkikler ve gözlemler yaptırılacak, ve bu suretle öğretim fenni ve eğitim dersine de mümkün olduğu kadar tecrübî ve ayanı bir şekil verilecek; üçüncü sınıf talebesi hemen daima tatbikat mekteplerinde işgal edilecektir [yer alacaktır].

4. Şurası da dikkat nazarından uzak tutulmamalıdır ki bütün heyet-i içtimaiyelerde (toplumsal hayat) ve bilhassa –bizimki gibi– ilerileme yolunda pek geri kalmış, hakiki yenilik ve inkilâp devrine henüz girmiş bulunan heyet-i içtimaiyelerde ilkokul öğretmenlerine teveccüh eden [verilen] medeni görevler yalnız çocukların eğitim ve öğretimine ihtimamdan ibaret değildir. Onlar halkın en cahil ve binaenaleyh içtimai ve medeni vazifelerden en gafil kısmı ile pek yakından temasta bulundukları ve bu kısım halkın fikir ve hislerini aydınlatmaya en müsait bulunan içtimai [toplumsal] mevkilerden birini işgal ettikleri için, heyet-i içtimaiyeye karşı pek büyük ve ulvi bir vicdan vazifesile mükellef ve muvazzaf [vazifeli] demektir.

> Darülmuallimin talebesi bu yüksek vazifeyi de yapmaya muktedir ve hazır bir hale getirilecek; kendilerine İslam şeriatının [şartlarının] içtimai ve ahlaki vazifeler hakkındaki hükümleri anlatılacak; meşrutiyeti, meşvereti [fikir alışverişini], kardeşliği, fazileti, sayi [emeği] ve gayreti... emir eden ayetler ve hadiseler öğretilecek, İslam uygarlığının diğer safhaları açıkça gösterilerek medeniyetin dine aykırı olmayışı ve cahilce taassupların [inançların] din ve dünya için zararları ispat edilecek; bilhassa son sınıfta, talebeler halkın fikir seviyesine göre dini, ahlaki, içtimai [toplumsal] vaazlar tertip etmeye [düzenlemeye], vermeye alıştırılacaktır.
>
> Bu esas vazifeleri yapmaya muktedir ve istekli muallimler yetiştirmekle, darülmualliminler yeni Osmanlılık içtimai binasının en muhkem ve metin temel taşlarını teşkil etmiş olacaktır.

M. Satı, Meşrutiyet'in ilk Maarif Nazırı (Eğitim Bakanı) Mustafa Nail Bey'e bundan başka ve (Ehliyetli muallimler yetiştirmek hakkında) bir rapor daha vermiştir. Bu raporunda:

1) İstanbul darülmualliminine ait ödeneklerin çoğaltılması, bu kurumun öğrenci sayısının artırılması, gündüzlü olan okulun yatılı okul haline, getirilmesi

2) Vilayet ve liva merkezlerinde açılmaya başlanan darülmualliminlerin sayısını çoğaltmaktan ise birkaç merkezde büyük ve mükemmel darülmualliminler açılmasının daha faydalı ve hayırlı olacağı, ehliyetli öğretmenler bulunmadığı için çok sayıda darülmuallimin açmanın doğru olmayacağı; istiklalimizin asker orduları kadar ve belki de ondan ziyade muallim ordularının mükemmelliğine bağlı olduğu;

3) Darülmualliminlerin kısa bir zamanda ihtiyaca yetecek sayıda öğretmen yetiştiremeyecekleri, onun için mevcut muallimleri buralara ve uygulama derslerine sevk ederek sürekli olarak yetiştirmek lazım geldiği;

4) Öğretmenler gibi ilköğretim müfettişlerinin de yetiştirilmeleri icab ettiği;

5) Maarif nazırlığının öğretim usullerine dair ameli yönetmelikler tertip etmesi, öğretmenlerin görevlerini kolaylaştıracak ders kitapları, onlara ait öğretmen kılavuzları bastırması, bu maksatla müsabakalar açması tavsiye edilmektedir.

M. Satı, Nazır Emrullah Efendi'ye "Maarif ıslahatı hakkında", "Müzeler hakkında", "Avrupa'ya talebe gönderilmesine dair", "Muallim hazırlanması hakkında" verdiği raporlarda yukarıda en bariz noktaları açıklanan fikirlerini daha etraflı bir şekilde anlatmıştır. Meşrutiyet inkılabının ilk yıllarında, muallim yetiştirme meselesini bir ülkü olarak eline alan ve bu uğurda İstanbul darülmualliminin müdürü sıfatıyla var kuvvetiyle çalışan Mustafa Satı zamanında, bu kurumda gerçekleştirilen işleri, bu okulun öğretmenlerinden Muallim Cevdet'in 7 Mart 1934 tarihli ve 32 sayılı *Tedrisat-ı İptidaiye* mecmuasında çıkan makalesinden faydalanarak, şu şekilde özetlemeyi faydalı buldum:

1) Darülmuallimine beden eğitimi dersinin sokulması,

2) Çocuk ve okul müziğinin darülmuallimin dersleri arasına konması,

3) Sade bir dile önem verilmesi ve çocuk edebiyatının önemle ele alınarak, en değerli bir eğitim unsuru haline getirilmesi,

4) Elişlerinin darülmuallimin vasıtasıyla ilkokullara sokulması,

5) Darülmualliminde mubassırların [gözetmenlerin] görecekleri işlerin öğretmenlere yaptırılması,

6) Kurumda serbest konferanslar tertip edilmesi, öğretim sırasında projeksiyon aletinden faydalanılması,

7) Vazife başında bulunan öğretmenlerin meslek bilgilerini artırmak amacıyla uygulama dersleri verilmesi ve münakaşalı konferansların tertip edilmesi,

8) Darülmuallimine bağlı olarak ilk defa uygulama okulunun açılması ve darülmuallimin öğretmenlerinin haftada iki defa bu okula devama ve bir gece kurumda yatmaya mecbur edilmeleri,

9) Talebenin çevreyi ve çevredeki eserleri tetkik maksadıyla gezintiye çıkarılması,

10) Kurumda kitaplık ve müze kurulması,

11) *Tedrisat Mecmuası* adlı bir meslek dergisinin çıkarılması, darülmuallimin öğretmenlerine bu dergide yayınlanmak üzere yazı yazdırılması,

12) Darülmualliminden mezun olan gençlerin tayinleri ve gittikleri yerlerdeki çalışmalarıyla ilgilenilmesi, onların türlü vasıtalarla desteklenmesi ve başarılarının artırılmasına çalışılması.

Ethem Nejat ve İlköğretim Islahatı

Meşrutiyet devrinde, öğretmen yetiştirme işine ve ilköğretimin yeni fikirlere göre düzenlenmesine etki yapanlardan biri de Ethem Nejat'tır. Bu zat Manastır, Bursa, İzmir darülmuallimlerinde müdürlük yapmış, bulunduğu yerlerde önemli eserler bırakmış ve iyi bir meslek havası uyandırmış, değerli eğitkenlerimizdendir. Ethem Nejat, aynı zamanda, tıpkı [Mustafa] Satı gibi, yazdıklarının çoğunu uygulamaya muvaffak olmuş bir darülmuallimin müdürüdür. Onun için yazılarında üzerine parmak bastığı meselelerin çoğu kuru ve ölü, nazariye halinde kalmamış, onun başında bulunduğu darülmuallimlerde veya Maarif müdürlüğü yaptığı yerlerde uygulanmıştır. Yalnız sık sık yer ve iş değiştirme mecburiyeti, sürekli çalışma isteyen bu işlerin kökleşmesine ve cemiyetin bünyesinde yerleşmesine engel olmuştur. Bu sebepten, teşebbüsleri, kendi bulunduğu yerlerde, karanlıklar içinde parlayan bir yıldız gibi parlayıp kaybolmuş, üzerinden uzun yıllar geçtikten sonra aynı fikirlere inananlar tarafından tekrar ele alınarak gerçekleştirilmek istenmiştir.

Ethem Nejat, 1911 yılında İzmir'de, darülmuallimin müdürü iken Aydın (İzmir) Vilayeti Meclis-i Umumisi için hazırlayarak bu meclise verdiği raporunu, *Terbiye-i İptidaiye Islahatı*[138] adlı küçük bir kitap halinde yayınlamıştır. Bu eserde ilköğretimi ilgilendiren önemli konuların çoğu ele alınarak ve bizim memleketin gerçekleri göz önünde tutularak incelenmekte, dokunulan her problem için ıslah çareleri gösterilmektedir. Bu eserine dayanarak, Ethem Nejat'ın muallim yetiştirme meselesini, ilköğretimi, halk eğitimini ilgilendiren fikirlerini kendi deyimi ile (bazı Arapça ve Farsça kelimelerin yerlerine Türkçeleri yazılmak şartıyla) şu şekilde özetlemeyi faydalı buldum:

I. Vilayetin maarifini ıslah için her şeyden evvel muallimleri düşünmek lazımdır. Vilayette üç nevi iptidai muallimi vardır: 1) Hiçbir mektep görmeden yetişmiş olan ehliyetnamelâ [ehliyetnamesiz] muallimler, 2) Eski darülmuallimin ve idadi mezunları, 3) Yeni darülmuallimin mezunları.

138 [Toplumsal Terbiyenin İyileştirilmesi].

Bu sene darülmuallimînden çıkacak dört senelik muallimler vardır ki, bunlar tabii, şartları en iyi olanlarıdır. [...] Bir ve iki numaralı muallimler arasında o kadar büyük fark görmemelidir. Bunlar içinde öyleleri vardır ki bir mektepte bulunması fayda yerine zarar vermektedir. Bu gibileri muallimlikten uzaklaştırmakla hiçbir şey kaybedilmez...

Eski hocaları ıslah için bir aylık, iki-üç haftalık tedrisin [öğretimin] bence faydası yoktur. Bunu tecrübelerle anladım... Bu gibi muallimleri, takım takım merkeze celp edip [çekip] okutmak üzere bir senelik ve altı aylık yatılı muallim dersaneleri açmalıdır... Muallimleri iki nokta-i nazardan ikmal eylemelidir:

1) Terbiye, 2) Ders...

Ameli ve tatbiki olmak ve muhakemeyi, bütün kuvvetleri faaliyete getirmek şartıyla ders programı şöyle olmalıdır:

1) Türkçe: Güzel okuma, imla, sade tahrir, çocuk edebiyatı.

2) Din bilgileri.

3) Çocuk eğitimi fenni ve öğretim usulü. (Büyük nazariyelerle ve felsefe konuları ile vakit geçirmeyip çocuk ruhu tanıtılacak ve çocuk eğitimi gösterilecek...) öğrendikleri tarzları tatbik için öğretmenlere numune dersi gösterilecek.

4) Geometri ve aritmetik (Gayet ameli [uygulamalı] ve çevik).

5) Ziraat (Nazari bilgilerden ziyade ameli [uygulamalı] fikirler, ziraat işleri ve mükemmel tatbikat).

6) Osmanlı tarihi (Türk ve İslam tarihi kuvvetlice, umumi tarih kısaca).

7) Coğrafya (Osmanlı ve umumi).

8) Beden terbiyesi (Mükemmel ve her gün).

9) Elişleri, resim (Bunların terbiye vasıtası olarak kullanılmaları).

10) Fenni, medeni ve kanuni bilgiler.

11) Müzik. (Eski hocalara müzik öğretmek mümkün olamaz. Yalnızca ağızdan bazı yavan şeyler öğrenebilirler.) Eski öğretmenler tahsilden sonra bir imtihana tabi tutulmalı ve kazananlar eski okullarına gönderilmelidir.

II. Yeni darülmuallimin mezunları için de çalışmak lazımdır. Onları yetiştirmek maksadıyla şu vasıtaları hazırlamalıdır: 1) Kitaplar, gazeteler. 2) Ziyaret ve seyahatler. 3) İyi müfettişler. 4) Muallim kongreleri.

Köy ve iptidai muallimlerinin fikirlerini açacak ve bilhassa onların işlerine yarayacak terbiyevi, sıhhi, zirai, içtimai, milli kitaplar bastırıp muallimlere parasız gönderilmelidir. Bunun gibi vilayet, muallimlere mahsus neşredilen bir veya birkaç gazete ile mukavele yapıp muntazaman vilayet muallimlerine yollamalıdır. Bütçe müsait ve mütehassıs kimseler bulunduğu takdirde her ay bir eğitim ve öğretim dergisi yayınlayarak göndermek de doğru olur...

Zaman zaman, muallimleri muhitçe, parlak bir yere toplayarak mektepleri, fabrikaları, tezgâhları, tiyatroları, medeniyet eserlerini ziyaret ettirmelidir...

Maarifi kökünden ıslah için, iptidai muallimleri kadar müfettişlere de şiddetli ihtiyaç vardır... Bunun için müracaat edilecek tedbirler: Müfettiş olacakları, üç veya dört senelik darülmuallimlerin mezunu arasında çalışkanlığı, sebatı, mesleğe muhabbeti, iradesi, natıkasiyle[139] sivrilen ve bir müddet köylerde, kasabalarda başarılı hizmet gören gençler arasından seçmek.

Bu gibileri bir müddet (darülmuallimin meslek kurslarında) bulundurduktan ve aynı zamanda bir ecnebi dili öğrenmeye başladıktan sonra Avrupa'ya göndererek bir pedagoji okuluna devam ettirmek... Müfettiş adayı, pedagoji okulunu bitirdikten sonra bulunduğu memlekette Maarif Nezareti'nin müfettişleri maiyetinde bulundurarak mümarese [beceri] kazandırmak.

Öğretmen kongrelerinin sık sık toplanmasına mali ve manevi bakımlardan yardım etmek. Kongreler yalnızca bir merkezde değil, her sene bir kasabada hatta köylerde toplanmalıdır...

Kongrelerin üzerlerinde çalışacakları konular şunlar olabilir: I) Malumat, meslek ve milliyet konferansları, 2) Terbiye ve tedrise dair münakaşalı nutuklar, 3) Bütün öğretmenler tarafından örnek dersler, 4) Öğretmenin tatbikte başarı gösterdiği eğitim tarzları ve

139 [belagatiyle].

keşifler hakkında haberler ve nutuklar, 5) Ahlaki ve bedîî[140] terbiye, vilayetin sosyal ve sağlık hayatı hakkında fikir alışverişi, 6) Okul kitapları üzerinde tartışmalar ve bunların seçilmesi, 7) Ziyaretler.

III. Ethem Nejat'ın öğretmen yetiştirme ve öğretmen okulları hakkındaki ana fikirlerine geçmeden önce ilköğretim kurumlarına ve ilköğretim kavramına ait düşüncelerini incelemek, ilköğretimden ne anladığını bilmek lazımdır. Şimdi, yine yukarıda adı belirtilen kitabından alınmış şu parçalarla bu noktayı aydınlatmaya çalışalım:

> 1. Biz ilköğretimi şu maksatlar için kurmalıyız: 1) Halkın irfan seviyesini yükselterek ona bir düşünce, bilhassa keşif ve yaratma vasıflarını vermeliyiz. 2) Halka milliyet hissi telkin edilmelidir. 3) Umumi dersler, bilgiden ziyade kabiliyetleri ve hassaları bilhassa iradeyi eğitmelidir. 4) Halkı ziraate bağlı kılmalı ve köylülere, köy hayatını medenileştirecek hisler aşılanmalıdır. 5) Halka tasarruf zevki verilmelidir. 6) Halkın insanlık hislerini çoğaltmalı, ona mesuliyet hissi aşılamalıdır. 7) İlkokullarda, köylerden başlayan memurluk düşüncesini yok etmeli; milli mefkûrenin feyzi sayesinde yükselmek ve gayeye doğru ilerlemek için gereken kuvvetleri vermek noktaları üzerinde durulmalıdır.
>
> Yukarıda belirtilen hususlar kız ve erkek okullarında aynen tatbik edilmelidir.
>
> 2. İlkokullarda beden terbiyesine çok önem verilmeli, bu ders vasıtasıyla şu hasletler [nitelikler] gerçekleştirilmeli: Sıhhat, cesaret, girginlik, moral ve askerlik...
>
> Vilayetin gayet iyi ve hususi terbiye edilmiş bir beden terbiyesi müfettişi olmalı, bu müfettiş köy köy gezerek yukarıdaki maksatları temin eden beden hareketlerini muallimlere talim etmelidir...
>
> İstediğimiz maksatlar için şu hususlar programda yer almalıdır: 1) İsveç jimnastiği ve terbiyevi mektep oyunları. 2) Askeri talimler ve atış, 3) Harp oyunları, 4) İzcilik, 5) Yarışlar, sporlar, eski Türk sporları, 6) Bahçe işleri, elişleri, fenni ve terbiyevi gezinti ve yürüyüşler.
>
> Her sene mektepler arasında müsabakalar tertip olunmalıdır. Kaymakam, Maarif Meclisi azaları, büyük memurlar, esnaf buraya davet edilmeli, kazananlara herkesin önünde mükâfatlar verilmelidir...

---

140 [estetik].

Kız mekteplerinde beden terbiyesini ihmal etmek günahtır. Kız muallimleri merkeze toplayıp onlara jimnastik öğretmelidir. İstanbul'dan, Avrupa'dan, Amerika'dan nereden bulmak mümkün ise oradan kadın jimnastiklerinde mütehassıs bir kadın bulup gezici beden terbiyesi muallimesi veya müfettiş tayin edilmelidir.

3. Köy muallimleri mutlaka iyi ziraat bilmelidirler ki, çocuklara ziraat hakkında kat'î fikirler ve kanaatler verebilsinler, köylülere de yeni ziraatı öğretebilsinler...

Bugünkü ilköğretim programının ziraat faslı pek mükemmeldir. Yalnız programın güzel olması maksadı temin etmez. Vilayetçe düşünülecek şeyler var ki, asıl onlar işi meydana çıkaracaklardır: 1) Programı tam vukufla tatbik edecek muallim, 2) Tatbikat ve ameliyat [Uygulama ve faaliyet] sahası ve vasıtaları...

Her ilk mektebin mutlak bahçesi olmalıdır. Bahçesiz mektep yapma zamanı çoktan geçmiştir. Hele köy mekteplerine büyük bahçeler vermemek en büyük ihanettir.

Bir ilkokulun bahçesi başlıca şu kısımlara ayrılır: 1) Her talebenin mesul olarak çalıştığı şahsi bahçesi, 2) Muallimin bahçesi ki, bu, köyün örnek tarlası demektir, 3) Umumi tarla ve bahçe ki, herkes nöbetle çalışır, 4) Hususi kısımlar.

Her sene, mektep tarlalarının muhtelif kısımları arasında müsabakalar yapılmalıdır. Hatta muallim bahçeleri de müsabakaya girmelidir. Hangi bahçe iyi ise mükâfatı onun sahibine vermelidir...

İlk mekteplerde ziraat ve muallimlerde ziraate vukuf derken darülmuallimin ve Darülmuallimatlarda ziraat terbiye ve tedrisatını unutmak pek tedbirsizlik olur... Ziraat tedrisatı için darülmuallimine, çalışma ve tatbikat sahası hazırlamak lazımdır. Bu maksadı gerçekleştirmek (alet ve araziye) sahip olmakla mümkündür. Halbuki ne bugünün ne de yarının darülmuallimini için bu mühim esaslar düşünülmüyor. Hatta hiçbir yerde!...

Darülmuallimat, hamdolsun, İzmir'de açıldı... Maatteessüf burada da ziraat dersi yoktur... Macaristan, Belçika, Fransa gibi memleketlerde kadınlar için ziraat mektepleri bile varken bizim darülmuallimatımızda –bu koca ziraat dünyasında– ziraat dersinin olmaması doğrusu büyük bir kusurdur...

4. Tedrisat-ı İptidaiye Nizamnamesi, iptidai mekteplerini altı sene üzerine tesis edip üç devreye ayırıyor. Bu teşkilât rüştiye mekteplerini de iptidai mektepleri içine sokuyor ki, pek güzel ve doğrudur.

İhtisas iptidai mektepleri bu gibi altı senelik mekteplerde teşkil edilir. Mahallin ihtiyacına göre tahsilin son iki senesini diğer dersler imkân nisbetinde okunmakla beraber ameli [uygulamalı] ve nazar-ı ihtisasa [meslek bilgilerine] ayırmalıdır. Mesela bu vilayette ihtisas ziraat, sanat ve ticaret olur. Ziraatte yer yer değişir: Mesela bağcılık ve şarapçılık, bahçecilik ve İncircilik, umumi ziraat, demircilik, balıkçılık, teknik...

Memleketimizin kasabalarında, kaza merkezlerindeki ilk mekteplerden bazılarını böyle teşkil eylemelidir...

İhtisas mektepleri için ameliyat ve tatbikhaneler vücuda getirmelidir. Birden birçok mektebi aynı hale getirebilmek hülya olur. En yakın bir zamanda işe başlamalı ki, derece derece muvaffakiyet elde edilsin.

Bugün, bu gibi ihtisas mekteplerinde muallimlik edecek istediğimiz evsafta bir adam bulamayız. Her şeyden evvel buralarda daha doğru tabir ile yüksek ilkokullarda muallimlik edecek kimseleri yetiştirelim.

Yeni darülmualliminden mezun muallimler için icabına göre iki senelik, bir senelik, altışar aylık ihtisas kur[s]ları açılmalıdır... İhtisas muallim mektebine en az bir sene muallimlik yapanlar kabul edilir...

Bunun için Aydın (İzmir) vilayetinde merkez iptidai darülmuallimden başka, ondan büsbütün ayrı olmak üzere, ihtisas elde edilmesi lazım gelen bütün dersler, kurslar burada açılmalıdır...

5. Memleketimizin her tarafı gibi İzmir vilayeti de leyli iptidailere (yatılı ilkokullara) pek muhtaçtır...

Bunların gayesi hiçbir vakit idadilere talebe, kaza merkezi tahrirat kalemine mülazım yetiştirmek olmamalıdır. Leyli [Yatılı] iptidailerin ruhu bizde ziraat, daima ziraat olmalıdır...

Pratik düşünülecek ve gayyur [gayretli] muallimler tedarik edilecek [bulunacak] olursa, bizde leyli [yatılı] iptidaileri pek kolay açabileceğimize kanaat ederiz. Fakat bir Amerikalı gibi âmeli [uygulamacı] olmayıp müşkülpesent ve müteredditi [kararsız] bir Şarklı kafası ile düşünürsek şüphesiz vereceğimiz karar "olamaz"dan başka bir şey değildir...

Talebenin çalışacağı tarlayı, mutlaka her köyde mevcut olan vakıf tarlalardan seçmelidir. Bu olmazsa icarla da tutulabilir. Köylü büyüklerinin hamiyyetlerine başvurularak bir miktar arazi de elde edilebilir. Köylerin civarında ekseriya sahipsiz, işlenmemiş tarlalar da vardır. O halde açık bir göz, her zaman tarla bulabilir...

Yatılı ilk ziraat okullarının programlarında şu derslere yer verilmelidir: 1) Din bilgisi ve Kuran 2) Türkçe 3) Ziraat ve ziraat sanatları 4) Hesap ve defter tutma usulü 5) Resim ve hendese 6) Tarih ve coğrafya 7) Medeni bilgiler 8) Müzik 9) Elişleri ve askeri talim.

6. Memleketimizde kızlara mahsus bir talim ve terbiye daha teşekkül edememiştir. Şimdiye kadar, erkek ve kız mektepleri arasında fark, hiç yok denilecek kadardı. Kız iptidai ve rüştiyelerinden çıkan küçük hanımlarımız hep evlerin birer süslü hanımı olup kalıyorlardı... Mektebe gitmekle kızlarının işgüzarlıklarının kaybolduğunu gören anneler mektepten soğuyorlardı. Hakları da vardı...

Memleket baştan aşağı çiftçi ve ziraat sanatçısı olduğundan kızları da aynı maksada hizmet edecek karakterde yetiştirmeliyiz. Kız rüştiyeleri ile iyi kurulmuş kız iptidaileri yavaş yavaş (ziraat ve ev kadını mektebi) haline getirilmelidir. Kız mekteplerinin en büyük vazifesi: Talebeye köyleri, tarlaları, kırları, doğdukları evi, ziraat işlerini sevdirmektir...

Bu mekteplerin programları biraz müstakil ve ameli [uygulamalı] olmalıdır. Hiçbir vakit İstanbul'un kibar mahallesindeki bir mektebin programı ile Akhisar kazası veya Kınık nahiyesi kız okulunun programı birbirine benzeyemez...

Kız mekteplerine muallim yetiştirmek üzere açılan darülmuallimat programı, tıpkı darülmualliminin programlarına veya kız idadileri programına veya İstanbul Kız Öğretmen Okulu programına benzeyecek ise hiç şüphe etmeyelim ki, Anadolu kız okulları, aile ve iktisat hayatımızı ıslaha katiyyen yaramayacaktır. Eğer bu tarzda hareket edecek olursak kasabalı, köylü kızları da; şehirlerin cici, süslü, titiz hanımları haline getireceğiz ki, bu veçhile memleket için büyük bir cinayet irtikap etmiş olacağız...

Eski kız öğretmenleri de kendi hallerine terk etmek hiç muvakıf olamaz. Onlar da yukarıda, erkek öğretmenler için söylenen şekilde kurslara tabi tutarak yetiştirilmelidir. Bugünkü gayesiz, fikirsiz kız muallimleri istediğimiz tarza getirmezsek onlardan fayda yerine zarar göreceğiz...

Darülmuallimatın bu kısmı için lazım olan birkaç kız öğretmeni Macaristan'dan getirtmek pek muvafık [uygun] olur...

Darülmuallimattan iyi kız muallimler yetiştirildikçe, içlerinden en iktidarlı olanları ayırarak (gezici kadınlık okullarına) tayin etmelidir...

7. Vilayet maarifini ıslah programını çizerken halkı irşat ve tenvir [bilgilendirme ve aydınlatma] başlıca bir madde olmalıdır. Çünkü halkın terbiyesiyle çocuğun terbiyesi arasında gayet sıkı münasebetler vardır. Halk cahil,

muhafazakâr, âdetlere ve batıl inançlara bağlı oldukça memlekette ne iyi aile muhitleri, ne fevkalade ilerleme özleyen umumi muhit vücuda gelmiş olamaz...

Halkın terbiyesi için şu tedbirler alınabilir:

1) İlköğretim müfettişlerine konferanslar verdirtmek...

2) Sinema ve projeksiyondan faydalanmak. (Gece)

3) Seyyar halk okulları açmak.

4) Halk terbiyesinde müzik, tiyatro, bahçe, müze, ihtifal [anma töreni], gezinti, sergi, koşu, mektep bayramları, ağaç bayramı, spor müsabakaları, yürüyüş, umumi sinema gibi vasıtalardan faydalanmak.

Vilayetin mühim merkezlerinde terbiye ve tedris müzeleri vücuda getirmek pek lazımdır. Şimdilik İzmir, Aydın, Manisa, Denizli, Kasaba, Akhisar vesaire gibi yerlerde tesis edilebilir.

Bu müzelerin planına göre şu daireleri bulunacaktır: 1) 300-500 kişilik enfiteatr salon 2) Sahne ve sinema 3) Hususi kimya ve umumi kimya laboratuvarları 4) Hususi ve umumi fizik laboratuarları 5) Kitaplık 6) Tabiat, zıraat ve sanayi eşyasını teşhire mahsus salonlar 7) Beden terbiyesi salonu 8) Talebe için banyo dairesi 9) Elişleri dairesi 10) Oyun alanları 11) Memur odaları ve yatakhaneler 12) Spor meydanları. (Bunlar müzeden ayrı da olabilir)

8. Bir hükümet kadar büyük olan bu vilayetin maatteessüf [maalesef] terbiye ve mektep işleriyle uğraşacak kâfi miktarda aydın insanları yoktur. Vilayetin bütün mekteplerine istikamet, hayat tarzları gösterecek bir düzenleyici kuvvet, bir dimağ lazımdır...

Vilayetin aydın zümresi öyle şahıslardan terekküp eylemeli ki her biri bir bilim şubesinde hakikaten mütehassıs olsun, her biri bir ecnebi dilini hakikaten iyi bilsin. Bu aydın zümreyi darülmuallimde toplamalıdır. Bunlar orada geleceğin hocalarını yetiştirmekle beraber vilayet umumi maarifinde, milli terbiyesinde sözüne güvenilir, sözü dinlenilir istişare heyeti olsun. Vilayetin terbiyevi hayatını ilgilendiren her hususta onların rey ve kararlarına müracaat edilsin. Darülmuallimde her ihtiyaçları temin edilen, hatta her birisine küçük küçük ailece ikamete mahsus evler tahsis edilen bu zatlar bütün vakitlerini tetkik, tetebbu [araştırma], mütalaa ve seyahat, tatbikat ile geçireceklerdir. Zaman zaman halka, gençlere darülmuallim[in]lerin salonunda veya mektep müzesi salonunda verilecek ilmi, içtimai ve fenni konferanslara bu aydın zümre idare eyleyecek, mülhakat [merkez dışı] öğ-

retmenlerine gönderilecek yazılı konferans ve kitapları yine onlar vücuda getireceklerdir.

Bu aydın zümre nasıl yetiştirilir?...Avrupa'ya Amerika'ya her nereye olursa olsun, tahsil ve tetebbua [araştırmaya] adam gönderilmekle...

Şimdi gönderileceklerin hangi fenleri tahsil etmesi icap edeceği bahsine gelelim: Bunun için her şeyden evvel, vilayetin ihtiyaçlarını düşünerek şöyle bir karar verdim: 1) Bir veya iki kişi çocuk terbiyesi tahsili için İngiltere veya Amerika yüksek okullarına gönderilmeli 2) Bir kişiye bilhassa mekteplerde ziraat tahsili meselesini Amerika ve İngilterede tedkik ettirmelidir 3) Bir kişiyi çocuklara ziraat öğretimi meselesini tahsil etmek üzere Macaristan'a göndermelidir 4) Fizik, kimya ve tabiat bilimleri için İngiliz ve Alman üniversitelerine kâfi miktarda muallim yollamalıdır 5) Beden terbiyesi ve el işleri için İsveç'e birer kişi göndermeli; bunlara diğer Avrupa memleketlerinde staj yaptırmalıdır 6) Tarih ve coğrafya, riyaziye tahsili için iki kişiyi Alman üniversitelerine göndermelidir. 7) Resim ve müzik için İtalya'ya birer zat yollamalıdır.

IV. Öğretmen yetiştirme meselesine gelince:

a) Mektep binalarının terbiye ve itiyatlarla [alışkanlıklarla] pek büyük alakası vardır. Mektep yalnız ders okutmaya, malumat vermeye vasıta olmuş olsaydı, binanın o kadar ehemmiyeti yoktu... Mektep, talebeye temizliği, kendine bakmayı, insan gibi yaşamayı öğretecektir. Mektep intizamı, düzeni, zevk hissini talim eyleyecektir...

Darülmuallimin binalarının yapılması şartları olarak şahsi hiçbir fikir beyana lüzum görülmeyerek Garp mütehassıslarının fikirlerini burada sıralıyorum: 1) Darülmuallimler mutlaka idare ve sağlık şartlarının hepsine uygun olarak yapılmalıdır, 2) Darülmuallimin binalarını şehirlerin içine kurmak doğru değildir. 3) Mektep geniş araziye sahip olmalı, açık hava terbiye ve tedrisatı tatbik olunabilmeli ve okunan ziraat dersi toprak üzerinde, alet ve edevatla ameli ve ayani [uygulamalı ve açık biçimde] verilmelidir. 4) Mektebin sınıflarından başka mütalaahane, kütüphane, teneffüs salonları, jimnastikhane, tuvalet ve ders salonları bulunmalıdır. 5) Talebeye ve muallimlere mahsus kimya laboratuvarları ile fizikhane, tarih-i tabii (doğa tarihi), ziraat ve sanai müzeleri ve elişleri dershaneleri tamam olmalıdır. 6) Her muallime mahsus mektep civarında ikametgâhlar, müstakil küçük evler inşa edip muallimlere verilmeli. 7) Darülmuallimin içinde behemehal [her durumda] tatbikat mektebi bulunacaktır...

b) Mektepteki hayvanlara iyi bakmak, tarlaları sürmek, mektep çiftliğini temizlemek, ziraat nöbetine giren talebenin vazifesidir.

c) Darülmualliminlerin terbiye ile ilgili işlerini şahıs, arzu ve kanun değil, pek büyük bir fen tayin eder. Tedrisat programını, talim ve tedris fenninin istekleri, ruhi ve içtimai [manevi ve toplumsal] ihtiyaçlar ile mütenasip [uygun] olarak ıslah etmek [iyileştirmek], Maarif Nezareti'nin vazifesidir.

d) Darülmualliminlere muallim tayin edilecek talim heyetinde fazla bir meziyet, talim ve tedris hüneri aranmıyor.

Yüksek mektep mezunlarından biri, ortaöğretim okullarına muallim olursa, yüksek maaş alıyor. 1000-1500 kuruş aynı mektepten mezun biri, darülmuallimine muallim olunca 500-1000 kuruş alıyor. İdare heyeti de böyledir...

Darülmualliminlerde bazı dersler var ki, maaşları 100-200 kuruş arasında. Mesela müzik dersi!.. Bu maaşla darülmualliminde muallimlik yapacak kimse ancak bir tekke ilahicisidir!.. Elişleri dersi de böyle...

Vilayetin dimağı, darülmuallimindir. Darülmualliminin dimağını da muallimleri teşkil eder. Onların günlük geçim sıkıntısı çekmeden refahla yaşamalarını, kitap alabilmelerini, tecrübe ve tetkik seyahati yapabilmelerini temin için zaruretten kurtarılmaları iktiza eder [gerekir].

e) Yeni darülmuallimin mezunlarından nasıl istifade edilir? Bu, öyle bir mesele ki ilköğretim mevzuu kadar mühim...

Vilayet darülmualliminlerinin tahsil seviyesi gittikçe yükseliyor...

Bugünkü darülmualliminlerden çıkacaklar onlara gösterilen derslerin mevzularına mümkün olan tatbikatı ile vakıf olmakla beraber çocuk ruhiyatı, pedagoji, öğretim usulü, terbiye tarihi gibi muallimliğe mutlaka lazım meslek fenlerinin vakıfı ve tatbikçileridir...

Rüştiye mektepleri baş muallimliklerinde altı senelik ilk mektep müdürlüklerinde ya eski Darülmualliminlerden veya idadilerden çıkmış (pedagoji), (pedaloji)den ve tedris fenninin yeniliklerinden haberi olmayan kimseler bulunuyor.

Şimdi yeni darülmualliminden birçok bilgi ve hüner kazanarak çıkan, talim mesleğine istekli genç muallimleri, bunların idaresine mi vereceğiz?..

Eğer bu akılsızlık yapılırsa keyfiyet itibariyle memleket hiçbir muallim kazanmamış olur. Eskiler terbiye sanatının ve öğretimin cahili oldukları için genç muallimlerin bildiklerini tatbik etmelerine mâni olacaklar, belki bazıları mâni olamayacaklarsa da taraftar bulunmayacaklardır. Terbiye ilmi bugün öyle müstesna bir mevki almıştır ki, dünkülere pek güç gelen, kabahat ad-

dedilen şeyler bugün terbiye vasıtası ve kuvvetidir. Yeni muallimin bütün hayatı dağdağa ve arkadaşlarına dert anlatamamakla geçecektir...

Yeni darülmuallimin mezunlarından istifade temini için şu şartlara mutlaka riayet edilmelidir: 1) Onları eski muallimlerin maiyetine katiyen göndermemeli. 2) Bunları mekteplere ikişer, üçer olmak üzere bir arada göndermeli. 3) Amirlik mutlaka kendilerinde olmalı.

Bir genç muallim kasaba, köy, köycük köy, her neresi olursa olsun, hizmet etmek için mektepten bir fedakârlık hissiyle çıkıyor; o nefsini istikbalin koruyucularına, terbiyeye hasar ve feda eylemiştir. Fakat ister ki yolları açık olsun; engellerle uğraşıp vakit kaybetmesin, merhaleler almasına engeller yaratılmasın... Hem dert ve engel, hem uğraşmakla yol alınmaz.

Ethem Nejat'ın, "Her vilayetçe tatbiki mümkündür", kaydıyla yazdığı raporun içinde geçen fikirlere göre o, ilköğretim meselesini parça halinde alarak, bunun bir kısmı üzerinde durmamıştır. Meseleyi bütünü ile incelemiş, pedagoji prensiplerine ve memleketin o zamanki durumuna, zihniyetine oldukça uygun düşecek bir program taslağı hazırlamak istemiştir. Üzerlerinde önemle durduğu problemler şunlardır:

1) İlköğretim işini devletleştirmek ve demokratlaştırmak.

2) Kitap bilgisi ve ezberciliğe önem veren ve hayata kapılarını kapamış ilkokullar ile öğretmen okullarını hayata bağlı kurumlar haline getirmek.

3) O zamanın okullarına hâkim olan bireyci eğitim amaçlarını toplumcu eğitimi sağlayacak şekilde değiştirmek.

4) İslamlık ve Osmanlılık inançlarının baskısı altında hayat telakkisi kısırlaşmış olan okullarda milliyetçilik, Türkçülük, hatta Turancılık ilkeleri sayesinde heyecan uyandırarak hayat anlayışını değiştirmek.

5) Okul ve öğretmen üzerine çevrenin dikkatini çekerek eğitimin değerini artırmak.

Onun bütün teklifleri bu ana ilkeleri gerçekleştirmek için gereken vasıtaları ele geçirme amacını güden isteklerdir.

Raporunda, vilayetin nüfusu, bu nüfusa göre okuryazar nispeti, tahsil çağındaki çocuk sayısı, bunların bulundukları kasaba ve köylerin durumu, çalışmakta olan öğretmenlere nazaran vilaye-

tin öğretmen ihtiyacı, bütçesi, bunun artma imkânları gibi esaslı meselelere dokunulmadan mütalaa yürütmektedir. Buna rağmen yeni, diri ve çok canlı fikirler ve teklifler ileri sürmektedir.

Ethem Nejat'ın bu raporda el koyduğu fikirlerin bir kısmı, bilhassa genç öğretmenler vasıtasıyla memlekete yayıldı. Onun İzmir için tavsiye ettiği işlerin bir kısmı başka vilayetlerde de imkânlarla mütenasip[141] olarak tatbike başlandı. İzcilik hareketleri, idman alanlarının kurulması, öğretmenlere mahsus mesleki kitaplar vücuda getirilmesi, okul spor bayramları, öğretmen toplantıları, öğretmen yetiştirme kurumlarında resim, elişleri, müzik derslerinin uygulanması, diğer derslerde de ders vasıtaları kullanılarak, tecrübeler yapılarak ders gösterilmesi, ziraat işlerine önem verilmesi gibi.

O, aynı zamanda *Terbiyevi Yeni Fikir* adlı bir dergi çıkararak pedagojiye ait düşünce ve deneylerini bu vasıta ile meslek mensupları arasına yaymaya çalışmıştır. Ethem Nejat, Meşrutiyet devri eğitiminin gelişmesine, eğitime Batı uygarlığı zihniyetine göre bir şekil verilmesi meselesine en çok hizmet edenlerden biridir.

Burada şu nokta üzerine dikkati çekmeyi faydalı buluyorum: Ethem Nejat, yukarıdaki satırlarda belirtilen fikirlerini yayınladıktan 30 küsur yıl sonra, bazı pedagog taslakları ortaya çıkarak, onun Batı'dan getirdiği fikirlerden bir kısmı için, "Bunları biz bulduk veya filan büyük Türk pedagogu buldu" gibi sözlerle bilimsel hakikatleri inkâr edecek kadar ileri gitmişlerdir. Esasen bu paylaşılamayan fikirleri bulanlar, dünya ölçüsündeki büyük eğitkenlerdir. Bunların satıcılığını yapmak isteyenlerin, kendi malları imiş gibi satmaya kalkmaları bilenleri aldatamaz. Malın cinsini fark edemeyecekleri belki.

Ethem Nejat, pedagoji tarihimizin dönüm noktasında gelen, eski okulu yeni okula çevirmek için sağır ve kör bir muhitin içinde okuldan okula, köyden köye koşan, en ıssız şehirlerimizde idman şenlikleri, okul bayramları ve müsamereleri, toplantılar, konferanslar vasıtasıyla hareket yaratan, yeni okul binaları yaptıran, öğretmenler arasında tesanüt[142] yaratan bir eğitkendir.

141 [uyumlu].
142 [dayanışma].

O, bu işleri görürken devlet henüz ilköğretim ve eğitim meselesi hakkında kesin durumunu belli etmemişti. Maarif-i Umumiye Nizamnamesi komisyonların dosyaları arasında uyuyordu. Bunun yürütülemeyeceğini anlayan Emrullah Efendi, onun bir parçası olan Tedrisat-ı İptidaiye kanun taslağını çıkarmaya uğraşıyordu ve ancak bu yapılabilmişti. Hem ne mücadelelerle... Şimdi bu meseleyi inceleyerek olayların nasıl geliştiğini, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin maarif telakkisini, Avrupa'dan getirilen fikirlerin bu işe yaptığı etkileri öğrenmeye çalışalım.

İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Emrullah Efendi

1876 Kanun-ı Esasisi'ni uygulatmakla işe başlayan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin mensupları, iktidar mevkiine geldikleri için diğer birçok önemli işlerle beraber maarif işlerini de yoluna koymak ve bilhassa ilköğretim problemini, kendi prensiplerine göre teşkilatlandırarak çözmek ve düzenlemek mecburiyetindeydiler. Aksi takdirde ülkülerini gerçekleştirecek elemanı yetiştirmeye imkân yoktu. 1876 Kanun-ı Esasisi bu bakımdan maksadı sağlayıcı hükümleri ihtiva etmiyordu. Pek Osmanlıca ve tam manasıyla liberal bir dünya görüşüne göre hazırlanmış bu kanundaki hükümlerin, milliyetçilik ilkesine dayanmak isteyen bir siyasi cemiyetin mensuplarını tatmin etmesi mümkün değildi. Onun için yeni siyasi partinin bu bakımdan pozunu alması gerekiyordu.

Cemiyet, 1909 yılında toplanan dördüncü kongresinde programını tespit etti. Bu arada cemiyetin ilköğretim hakkındaki kanaatleri de belirtilmiş oldu. Bu karardan sonra cemiyetin maarifle, içtimai işlerle daha yakından ilgileneceği, şümullü bir şekilde uğraşacağı anlaşıldı. O zamana kadar bu cemiyetten yardım gören okulların bundan sonra "İttihat ve Terakki Mektebi" adıyla anılacakları, öğretim programlarının da cemiyetin umumi merkezince hazırlanacağı, açılmış ve açılacak okulların devamlarını sağlamak amacıyla "Maarif onluğu" adı altında bir milli iane sandığının kurulacağı hususları da verilen kararlar arasındaydı. Cemiyetin maarife ait düşüncelerini halk arasına yaymak amacıyla haftalık veya on beş günlük bir dergi de çıkarılacaktı.

1910 yılında Hakkı Paşa kabinesine ilk defa Maarif nazırı olarak giren Emrullah Efendi cemiyetin bu isteklerine yol açan ve cemiyetin programını en iyi izah eden zattır. Onun için Emrullah Efendi'nin 1911'de cemiyetin evvelce saptanan programını izah etmek üzere yayınladığı bir broşürden alınmış aşağıdaki parçaları incelemek faydalı olacaktır:

Tahsil-i iptidainin mecburiyet ve meccanniyeti [bedelsizliği] hususunda fikrimizi izah eylemek üzere buraya bazı mütalâat derc ve naklini münasip gördük.

Tedrisat-ı İptidaiye'nin müstenit olduğu [dayandığı] esaslardan biri de mekâtib-i iptidaiyede [iptidaiye mekteplerinde] tahsilin mecburi olmasıdır. Zamanımızda kimse inkâra cesaret edemez ki, saadet-i dâreyni [dünya ve ahiret saadeti] mucip olacak, millete refah-ı hal temin edecek olan talim ve tedristen istiğna bir fert için tasavvur edilebilsin. Bir milletin ikbal ve istikbalini, vatanın selâmet ve saadetini tahkim için de birinci şart, efrad-ı milletin umumiyetle talim ve tedrisidir. Hükûmat-ı meşrute bu hakikatleri itiraf etmek mecburiyetindedir. İstibdad-ı hükümet ile cehalet-i halk birbirinin zahiridir, ikisi tev'emdir [benzerdir]. Meşrutiyet ile münevveriyet birbirinden ayrılamaz. Kemal-i millet, kemal-i marifet ile kaimdir. Her terakkinin yegâne sebebi ilm u marifettir [ilim ve irfandır]. Tecarip [Tecrübeler] ile müspettir ki, bir milletin ahlakı, serveti, saadeti, huzur ve istirahatı tedris ve talim ile temin edilebilir.

Evet, bir milletin ahlakça derece-i tekâmülünü [gelişme düzeyini] arar mısınız? Mahakim-i cezaiyenin [cezai mahkemelerin] fezlekelerine bakınız. Dünyanın her tarafında bu fezlekeler irae [gösterir] ve ispat eder ki, bir kavmin ahlakı maarifinin derecesiyle mütenasiptir [orantılıdır]. Mektepler mamur oldukça hapishaneler harap olur.

Şimdi meseleyi bir de ilm-i iktisat [iktisat ilmi] ve ilm-i içtimaî [içtimai ilim] nokta-i nazarından [bakış açısından] biraz tamik edecek [araştıracak] olursak – bu nokta-i nazar [bakış açısı] ki zamanımızın en büyük, en feyizli meşagil-i mühimmesindendir [mühim uğraşlardandır] – derhal servet-i umumiye [umumi servet] üzerinde, çalışan sunuf-i halka [halk sınıflarına], az çok vâsi [geniş] bir talim ve tedris teminindeki tesir-i azîm [büyük tesiri] idrak edilebilir. Maarifi tamim [yaymak] için himmet-ı bülent [büyük yardım] ile izhar-ı fazl eden [değerini ortaya koyan] memleketler bu bapta [hususta] gayretleri kâsır [yetersiz] olan memleketlere nispetle ne kadar ileri gitmiş-

lerdir. Ziraatin tekamülü [gelişmesi], sanayiin terakkisi [sanayinin ilerlemesinin] mümkün olabilmek [olabilmesi] için, köylülere, çiftçilere, edvar-ı cehlin âsar-ı bakiyesinden [cehalet devirlerinden kalan eserler] olan, tecarib-i fenniyenin [fenni tecrübelerin] merdudu bulunan [boşa çıkarılmış] sakin âdetleri, mâni-i terakki [ilerlemeye engel olan] görenekleri terk ile fenn-i iktisad-ı zirainin vesayasından [zirai iktisat tekniklerinin getirilerinden] istifade edecek, işlerini daha ziyade düşünerek görecek, kazançlarını hüsn-i tasarruf ve istimal eyleyecek [kullanacak], taksim-i serveti [servetin taksimini] idare eden kavanin-i iktisadiyeyi [iktisadi kanunları] anlayacak derecede maarifi tamim eylemek [yaymak] lazımdır. Bir memlekette usul ve mevzuat-ı meşrutanın [gayrimenkul usul ve mevzuatının] kıyam [uygulanması] ve devamı için de en emin, en netice-bahş [netice verici] çare[nin] maarif-i iptidaiye olduğu teslim edilecek olursa –ki zamanımızda bu hakikat umumen müsellemdir [ispat edilmiştir]– bu halde mükellefiyet tahsil esasına itiraz edecek bir kimse tasavvur edilemez.

Zamanımızda mükellefiyet-i tahsil [eğitim mükellefiyeti] kaidesine temin-i galebe edebilmek [üstünlük kazandırmak] için pek çok mesai-i güzide masruf olmuştur [seçkin mesai verilmiştir]. Yine bu nazariyeye mukabil olarak hakk-ı ebeveyni [ebeveyn hakkını] muhafaza eylemek, bu hakka hürmet ve riayet eylemek fikirleri terviç edilmek [desteklenmek] istenildi. Ebeveyn veya çocukların velileri zimmetlerine terettüp eden [düşen] en birinci vazifelerinde yani evlâtlarını talim ve tedris eylemek hususlarında ihmal gösterdikleri halde onları bu mukaddes vazifenin icrasına cebr eylemekte [zorlamakta] hürriyetlerine bir tecavüz eseri [saldırı olarak] görüldü, işte bu sakim [hatalı] ve beyhude bahane, tul-i müddet [uzun süre] mükellefiyet-i tahsil [eğitim mükellefiyetlerinin] esasının tatbikine mâni oldu.

Mecburiyet-i tahsil [Eğitimin zorunluluğu] esası hem akıl ve hikmete, hem hak ve menfaate muvafıktır [uygundur].

Evvelâ [İlk olarak], akıl ve hikmete muvaffıktır [uygundur]: çünkü, talim ve tedrisin muhassenatını [iyiliklerini] inkâr eylemek gayr-ı kaabildir [mümkün değildir]. Saniyen [İkinci olarak], hakka makrundur [ulaşmıştır]: çünkü bir peder evlâdını büyütmeye, okutmaya "aklen ve şer'an mecburdur. Hürmet edilmeyen bir hakkın ise cezası vardır. Vakıa hakk-ı ebeveyn de [ebeveyn hakkı da] hürmet edilecek bir haktır. Fakat düşünülmüyor mu ki, bir milletin evlâdı mekâtibe [mekteplere] devama mecbur tutulmaz ise o vakit çocuklar sokaklarda serseriyane dolaşmıyacaklar mı? Serserilere nef'-i âm [herkesin yararına] ceza talep ediyor, ebeveyn vazifelerini ifa etmedikleri

[yerine getirmedikleri] için çocukları hapishanelere mi dolduralım? Hayır, mektebe koruz; icap ederse zor ile koruz da, pederlerinin kusurlarından nasi bîçare çocukları bedbaht etmeyiz. Hakk-ı ebeveyn nazariyesine [Ebeveyn hakkı teorisine] çocukların ve vatanın saadeti kurban edilemez.

Selâmet-i umumiye [Umumun esenliği] hikmeti katiyen onu iktiza eder [gerektirir] ki, sokaklara bırakılan, orada burada serseri gezen, tahsil ve terbiyeden, nezaret ve vesayetten mahrum olan binlerce evlâd-ı memleket [memleket evladı] bulundukları bu muhitten zor ile alınmalı, mekteplere konulmalıdır.

Eğer her çocuk için terbiye-i ahlakiye ve zihniye [ahlak ve zihin terbiyesi] kendisine bir hak olduğu teslim edilirse, her hükümet bir kanun-i cebrî [zorlayıcı kanun] ile bu hakkın ihkakını [yerine getirilmesini] taht-ı temine [temin altına] almalıdır. Hiçbir çocuğa bu kanundan istisnaya mesağ [izin] ve müsaade yoktur. Halkın hukukunu muhafaza eden bir hükümet için, terbiye ve talim bir müdafaa-i nefis [nefsi müdafaa] kabilindendir. Memleketin her tarafında okuyup yazmayı bilmez yüzlerce çocuk vardır ki, serseriyane bir hayat sürüyorlar, her cihetten habaset [kötülük] ve cinayet dersleri alıyorlar, bu çocuklar ihmal edilip duruluyor. Sanki her gün kesb-i vehamet eden [vehamet kazanan] bu şey, bu fenalık bütün raporlarımızda mezkûr değilmiş [bahsedilmemiş] gibi. Çocuklarımızı ne yapalım? Bu suali kimse düşünmüyor, fakat belki diğer bir sual, yani o çocuklar bize ne yapacak? Hiç olmazsa bu bizi düşündürmelidir.

Birtakım haif [korkak] kimseler diyecekler: "Ne yapalım, bu çocukları cebren [zorla] mektebe gönderecek bir kanun yapamayız, hakkımız yok." Nasıl? Siz bir adamı hapishaneye gönderiyorsunuz, bunda hakkınız var da, onu şeref ve namus ile yaşatacak bir kanun yapmıya hakkınız mı yok?

Bundan sonra Arjantin, İsviçre, İngiltere ve Birleşik Amerika Devletleri'nden misaller getirerek mecburi öğrenimle ilgili meseleleri ve bu devletlerde neler yapıldığını yazan Emrullah Efendi:

Mükellefiyet-i tahsiliyeden [Zorunlu eğitimden] maksat memlekete mektep açmak değil, açılan mekteplere çocukların devamını temin eylemektir [sağlamaktır]... Tahsil-i iptidaiyede [İlköğretimde] mecburiyet kabul edilince mekâtib-i umumiyede [umumi mekteplerde] bu nev'i [tür] tahsilin meccaniyeti [ücretsiz yapılması] bir emri tabiîdir [zorunluluktur]... Maarifin hidemat-ı umumiyeyi [umumi hizmetleri] devletten bulunduğu teslim olunduğu halde

> mucip olacağı masarifi [gerektireceği masrafları] düşünmek de icap eder [gerekir]. Her yerde müsellem [ispatlanmış] ve muhakkak bir kaidedir ki, kısm-ı âlisi [büyük kısmı] devlet bütçesinden ve kısm-ı iptidaisi [bir kısmı] mahalli bütçelerinden tesviye olunmak zarurettir [ödenmesi zorunludur]. İttihat ve Terakki Cemiyeti bu esası kabul eylemiştir" hükmünü vermekte ve: "Ruhu [Özü/Esası] marifet olan medarisin [medreselerin] ihtiyacat-ı hazıraya [mevcut ihtiyaçlara] göre ıslah ve tanzimi [düzenlenmesi] hususu da cemiyetimizce begayet [fazlasıyla] matlûp ve mültezim bulunduğu cihetle [istenilmesi ve desteklenmesi nedeniyle] programımızın 22'nci maddesine bu bapta tedabir-i kâfiye derç olunmuştur [yeterli tedbirleri kaydedilmiştir].

cümlesiyle cemiyetin okul ve medrese ikiliğini devam ettirmeye karar vermiş bulunduğunu da açıklamaktadır.

Emrullah Efendi ve Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-ı Muvakkati

Parasız ve mecburi ilköğretim ülküsünü benimsemiş olan Emrullah Efendi, bunu uygulamayı programına koymuş bulunan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin henüz sarsılmamış olan otoritesine dayanarak, 1910 yılında ilk defa nazırlığa getirildiği günden itibaren uğraşmaya başlamıştır. Aynı yılın şubat ayında İstanbul'da *Sabah* gazetesine yapmış olduğu beyanatında: "Muallim yoktur. 70.000 ilk mektep muallimine ihtiyaç vardır. Elzemi [Zorunlu olanı] lazıma tercih etmek lazım. Elzem olan maarif binasının temeli olan ilk tahsildir."

Fransız Büyük İhtilali'ni müteakip ilk toplanan milli meclislerin ilk mesailerinde Maarif-i Umumiye kanunları ve nizamları ile meşgul olmasına rağmen, Osmanlı Meşrutiyeti'nin ilk zamanlarında bu işle meşgul olunmadığından şikâyet etmektedir.

Emrullah Efendi, kendinden önce gelenler tarafından hazırlanarak, Şûra-yı Devlet'e verilmiş olan Maarif-i Umumiye Kanunu tasarısını geri alıyor, bunun içinden ilköğretime ait bulunan kısmı ayırarak inceledikten sonra, yeni bir tasarı haline sokarak Meclis-i Mebusan'a veriyor. Bu tasarı şu konuları içine almaktadır: Mektepler ve teşkilatı, ders maddeleri, Tedrisat-ı İptidaiye'ye memur heyetler, hey'eti talimiye, tayin, azil, mükâfat ve

mücazat[143] meseleleri Tedrisat-ı İptidaiye varidatı, masraf ve maaşları, okullara devam, inzibat ve mücazad[144] meseleleri, ikmal sınıfları, mekteplerin teftişi, müşterek hükümler, muvakkat[145] hükümler.

Bu kanun tasarısını gerekçesiyle birlikte hazırlayan Emrullah Efendi, gerekçede tasarıya konu teşkil eden bütün problemleri ele alarak ayrı ayrı ve uzun boylu deliller serdederek[146] parasız, mecburi ilköğretimi savunmaktadır. Onun bu münasebetle ortaya attığı fikirler hakikaten yeni bir anlayışın, ilköğretim davasını Avrupalılarınkine yakın bir kavrayışın ifadesidir. Bilhassa Fransa maarif teşkilatını örnek olarak alan ve Fransız eğitkenlerine ait fikirlerin tesiri altında kalan Emrullah Efendi, o zamanlar Osmanlı okuryazarlarının pek çoğu tarafından bilinmeyen pedagoji problemlerine bu fırsattan faydalanarak gerekçede yer vermektedir. Mesela ilkokulların amaçlarını, teşkilat bakımından iskeletini anlatan şu fikirleri bugün bile, pedagoji heveslilerinin bazıları tarafından anlaşılamamıştır:

> İptidai mekteplerinin teşkilindeki maksat çocukların zihni ve ahlaki kuvvetlerinin küşayişine hizmet eylemek ve bununla beraber sanayie kabiliyet vermek üzere bazı elişleri talim ile el mümaresesi [becerisi] husulüne yardım etmektir. Bu mekteplerde asıl olan ruhi melekelerin mevzun küşayişidir. İhtilaf ise fer'idir. Sanayie intisap edebilmek için bir hazırlıktan ve bir temrinden ibarettir. Elişleri ve ihtiraf mekteplerinde ise ihtiraf ve el mümaresesi [becerisi] asildir. İlk mekteplerde bu mekteplerden çıktıktan sonra sanata intisap edebilmek vesilelerini ikmal eyleyecek elişleri ve ihtiraf mekteplerinde sanat bulunmalıdır. Bu mekteplerde ihtiraf asildir, münhasıran [hususi olarak] çırak yetiştirilir.

Emrullah Efendi'nin hazırladığı kanun tasarısı münasebetiyle serdetmiş olduğu[147] fikirleri inceleyen N. A. Kansu, yukarıda adı belirtilen eserinde onun pedagojisi hakkında şu hükümleri vermektedir:

---

143 [cezalandırma].
144 [disiplin ve cezalandırma].
145 [geçici].
146 [ortaya koyarak].
147 [ileri sürdüğü].

Tedrisat-ı İptidaiye kanun-ı muvakkatinin [geçici kanununun] uzun esbabı mucibe lâyihasındaki tedrisat faslı, Emrullah Efendi'nin pedagojisinin bir hülâsasıdır. Beşerin fıtratında hakkı bilmek, hayrı işlemek ve güzelliği duymak gayelerine müteveccih [yönelik] üç kuvve (meleke) vardır. Bu melekeler de zihni, ahlaki, hissi kuvvelerdir. Terbiye ve tedrisin esası da bu kuvvelerin salim ve mütevazin [birbirine uygun] bir surette küşayiş [yayılma] ve tefeyyüzü [artması] için tedbirler almaktır.

Zihnî kuvvenin gayesi hakkı bilmek, daha doğrusu, ilim icat eylemek olduğuna göre, buna iki yoldan vasıl olunur: Terkip ve tahlil, yani ya cüzden külle, hadiseden kanuna, misalden kaideye hareket ile yahut küllden cüz'e, kanundan hadiseye, kaideden misale intikal ile.

Bir ilim ne tarik [yol] ile icat ve tedvin edilirse, o tarik [yol] ile talim olunmalıdır. Düsturunu koyan Emrullah Efendi, bazı ilimlerin terkip, bazı ilimlerin de tahlil ile bulunduğunu göz önüne alarak çocuğun fikri terbiyesinde eksik başlanmamak için tedrisatın ilk derecelerinde bu iki türlü ilmin dahil olması lüzumuna kanidir. Ve bu sebepledir ki, riyaziyat ve tabiyatı ilk mektepler programına koymuştur.

İnsan yalnız bilmek için değil, işlemek ve hareketlerinde hayrı tahakkuk ettirmek [yerine getirmek] için de halkolunmuştur [yaratılmıştır]. Binaenaleyh, ahlakı ile, bilhassa veya daha ziyade amel ile, muhit tesiri ile, bilhassa ailede kazanılabilecek itiyatların [alışkanlıkların] programlara konulacak bir-iki saat ders ile hasıl olacağına inanmış oluyor.

Hissi kuvveden kasdolunan bedii [estetik] hissin terbiyesidir. İlk mekteplerde gına [şarkı söyleme], musiki, seçilmiş edebî eserler bu maksada hizmet eden derslerdir.

Bu üç ruhi kuvvelerin, yani zihni, ahlaki, ve hissi kuvvelerin tekemmül [hissi güçlerin olgunlaşmasını] ve intizam-ı bedenin selametine merbut [bağlı] ve mütevakkıf [duraklamada] olduğundan mekteplerde hıfzıssıha ve bedeni terbiyeye de yer vermek iktiza etmektedir [gerekmektedir].

Bundan sonra Emrullah Efendi tarih, coğrafya, hukuki malumat ve elişleri derslerinin niçin ilk mekteplerde okutulması lazım olduğunu izah etmektedir. Millet, "zaman ve mekânda imtidat ve tevessü etmiş[148] tarihi ve coğrafi bir mevcut, muntazam siyasi bir heyet"tir. Bu heyetin geçmiş bir hayatı, yaşadığı bir memleketi

148 [uzun sürmüş ve yayılmış].

vardır. Millet bunları bilmelidir. Bunun için tarih ve coğrafya ilk tahsil programına bihakkın[149] dahil olmalıdır. Kezalik[150] milletin kanunları, hükümetin iktisadi hayatı ve bu iktisadi hayatı idare eden kanunları vardır. İlk mektepte bunlar hakkında da bazı malumat vermek lazımdır.

Emrullah Efendi, bütün bu derslerin nazari ve ameli [uygulamalı] olmak üzere ikişer cephesi bulunduğuna kanidir. Nazari cephesi yalnızca öğrenmek, zihnin marifet ihtiyacını tatmin etmek, insanlığı bildirmektedir. Ameli ciheti de bütün o malumatı maişetimizin ıslahına,[151] hayatımızın güzelleştirilmesine tatbik etmektir. Bu sebepledir ki bütün bu dersler ticarete, ziraata ve sanata tatbikatıyla gösterilmelidir.

İlk mekteplerde tahsillerini bitiren çocukların hepsinin orta ve yüksek tedrisatı takip edemeyeceklerini, bunların mühim bir kısmının ilk tahsili bitirince bir sanata intisap edeceklerini[152] düşünerek bu maksadı terviç[153] için de ilk mektep dersleri arasına elişleri ilave edilmiştir.

İlk tedrisat[154] kanunu layihasının ikinci maddesine ilk mektepte okutulmak üzere koyduğu dersler hakkında verdiği bu izahat ile ilk mektep muallimine düşen hizmet ve vazifeyi işaret eden şu ifadeler bir araya getirilince, Emrullah Efendi'nin pedagojisini hülasa olarak[155] anlamak mümkün olur:

> Taze dimağı her sureti kabule müheyya [hazır] olan çocuğu kendine yâr, ailesine vefakâr, vatanına fedakâr, devlete ve memleketin kanunlarına sadık, insanlığa muhabbetli, fazilete meftun [düşkün], hukuka hürmetkâr, saye muktedir [çalışmaya gücü yeten], teşebbüste müçtehit [hüküm verebilen] bir insan olmak üzere, zihnini ve kalbini teşkil etmek". Çocuk ruhunu birçok selefleri gibi bir boş levha telakki eden [sayan] eski Maarif Nazırı'nın bir ilk mektep mualliminin üç sene içinde bu harikayı gösterebileceğine

149 [hakkıyla].
150 [Keza].
151 [geçimimizin iyileştirilmesine].
152 [mensup olacaklarını].
153 [desteklemek].
154 [İlköğretim].
155 [özetle].

> inanması tabiidir. Fakat ilk mekteplerde ne okutmalıdır sualine: "Bize bu sualin cevabını çocukların tabiatı, terbiye ilmi nazariyatı verir" demek insaflılığında bulunan Emrullah Efendi, çocukların tabiatını ve onun inkişafı [gelişme] kanunlarını hakkıyla tetkik fırsatını bulabilmiş olsaydı, çocuğu, aksülâmelsiz [aksi tesir olmaksızın], bir şeyin için[in] kolaylıkla doldurulması mümkün bomboş bir kap telakki etmezdi.

1910 yılında hazırlanan bu Tedrisat-ı İptidaiye kanunu tasarısı Meclis-i Mebusan'da üç yıl kaldı. 1913'te ufak tefek tadiller geçirdikten sonra muvakkat kanun şeklinde uygulanmaya başlandı. Bu eser, 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nden sonra ilköğretim meselelerini genel olarak düzenleyen ve 3238, 3803, 4274 sayılı kanunlarla 4357 sayılı kanun çıkarılıncaya kadar memleketin ilköğretim işlerine etki yapan ve yön gösteren bir kanun olarak kalmıştır. Meşrutiyet devrinde onun hükümlerine dayanılarak vilayet ve mutasarrıflık merkezlerinde birçok öğretmen okulu açılmış, yeni okul binaları yapılmıştır. Onun getirdiği – zamanına göre yeni– ruh ve anlayış sayesinde öğretmen yetiştirme işi ve öğretmenlik mesleği önem kazanmıştır.

Bilhassa şehir ve kasabalarımızdaki okullarda Tedrisat-ı İptidaiye kanun-ı muvakkatinin izlerine bugün bile sık sık rastlanmaktadır. Bu okullara devam meselesi hâlâ bu kanunun hükümlerine göre sağlanmaya çalışılmaktadır.

Mustafa Satı, Ethem Nejat, Emrullah Efendi, Nafi Atuf (Kansu) gibi eğitkenlerimizin değerli işleri gördükleri yıllar, Meşrutiyet devrinin en hüzünlü ve sıkıntılı yıllarıdır. Çünkü Trablus-Garp, Balkan savaşları gibi iki büyük felaketle o yıllarda karşılaşılmıştır. Türlü türlü sarsıntıların baskısı altında inleyen Osmanlı İmparatorluğu, bilhassa Balkan Harbi'nin sonunda Rumeli'deki bütün topraklarını elden çıkararak bitkin bir hale gelmiştir. Her tarafta Rumeli bozgunundan akın eden göçmen kafileleri, Çatalca'ya kadar dayanan düşman orduları devleti idare edenleri şaşkın bir duruma sokmuş, bütün ümitleri kırmış götürmüştür. Büyük felaketler karşısında kalan Türkler, gaflet uykusundan uyanarak milliyet fikri etrafında toplanmayı, vatanla birlikte cemiyeti de düşünmeye başlamışlardır. Geçmişin insan ruhunu köstekleyici

birçok bağını koparmaya hizmet eden bu hareket, Osmanlı okur-yazarlarında, o zamana kadar görünmeyen şekilde, maarife karşı kuvvetli bir ilgi ve sevgi uyandırmıştır. Şükrü Bey'in (Saraçoğlu) Maarif nazırlığında bu milli istekten faydalanılarak önemli işlere girişilmiştir. Ziya Gökalp, bu isteği ana fikir ve prensiplere bağlamaya çalışanların başında gelir.

1912-1913'te İmparatorluğun Maarif Bakımından Genel Durumu

Balkan Harbi'nden sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun eğitim ve öğretim kurumları bakımından ne durumda olduğunu, Maarif-i Umumiye Nezareti tarafından 1918'de yayımlanan 1912-1913 ders yılına ait *İhsaiyat Mecmuası* adlı kitaptan faydalanarak tespit etmeyi bundan sonra gelecek konuların daha iyi anlaşılmaları için uygun buldum.

1912-1913 ders yılında imparatorluk sınırları içine giren bütün ülkede Mekâtib-i İptidaiye-i Umumiye'nin = (Resmi ilkokullar) sayısı 4194, öğrenci toplamı 242.069, öğretmen sayısı da 6255'i erkek, 1005'i kadın olmak üzere 7260'tır.

Aynı yılda Mekâtib-i İptidaiye-i Hususiye'nin = (Özel ilkokullar) sayısı 6692, öğrenci toplamı 187.855, öğretmen sayısı da 161'i kadın 7228'i erkek olmak üzere 7389'dur.

Not: Bazı mahallerden malumat alınamadığı için oralara ait rakamların bu sayılara dahil olmadığı da aynı kitabın mülahazat (görüşler] hanesinde işaret edilmiştir.

Yine bu tarihte Mekâtib-i Gayrimüslime'nin = (Müslüman olmayan unsurlara ait okullar) sayısı 1962, öğrenci mevcudu, 152.744, öğretmen sayısı da 1763'tür.

1912-1913 yılında darülmualliminlerin (öğretmen okulları) durumu:

Adları	Açıldıkları yıl	Öğrenci sayısı	Öğretmen sayısı	Not
Edirne Darülmuallimini	1882			Malumat alınamamış
İzmir Darülmuallimini	1911	121	10	
Adana Darülmuallimini	1909	108	10	
Ankara Darülmuallimini	1910	101	18	
Bitlis Darülmuallimini				
Bağdat Darülmuallimini	1900	88	16	
Beyrut Darülmuallimini	1909	84	11	
Halep Darülmuallimini	1909	106	8	
Hüdavendigâr (Bursa) Darülmuallimini	1906	115	11	
Diyarbakır Darülmuallimini	1909	68	9	
Şam Darülmuallimini	1909	95	13	
Sivas Darülmuallimini	1909	112	14	
Trabzon Darülmuallimini	1890	97	9	
Kastamonu Darülmuallimini	1909	110	13	
Konya Darülmuallimini	1875	114	9	
Mamüretülaziz (Elazığ) Darülmuallimini	1909	107	7	
Musul Darülmuallimini	1899	82	10	-
Toplam		1518	168	

Not: 1) İstanbul Darülmuallimini ile Darülmuallimatı, Darülmuallimin-i Âliye ile Darülmuallimat-ı Âliye'nin içinde olduğu için bu cetvele girmemektedir. Darülmuallimin-i Âliye'de 294, Darülmuallimat-ı Âliye'de 145 öğrenci vardır. 2) Vilayet darülmualliminlerine devam eden öğrencilerden 414'ü çiftçi, 206'sı zanaatçı, 178'i tüccar, 263'ü memur, 131'i ulema ve hoca, 14'ü teknisyen çocuğudur. 3) Öğretmenlerin 14'ü Darülfünun ve harbiyeden, 14'ü Darülmuallimin-i Âliye'den, 32'si Darülmuallimin-i rüştiyeden, 16'sı Darülmuallimin-i iptidaiyeden, 25'i idadiden, geri kalan diğer okullardan mezun veya hususi tahsil görmüş kimselerdir.

İmparatorluk içinde yabancı ve özel orta dereceli okulların sayısı 56 tanedir. Ortaöğretim kurumu olan bu okulların 4'ü öğret-

men okuludur. Sultanilerin sayısı 11, idadilerin 69'dur. Sultanilerin öğrenci sayısı 1127, idadilerin 3971'dir.

Not: Malumat alınamayan okullardaki öğrencilerin bunlara dahil olmadığına işaret edilmektedir.

Yukarıda adı belirtilen kitaptan alınan bu rakamlara göre, Osmanlı İmparatorluğu'nun maarif durumu hakkında hüküm vermek icap ederse:

1) Bu bakımdan pek geri durumda olduğumuzu

2) Eğitim ve öğretim kurumlarımızın millileşmemiş bulunduğunu

3) İçimizdeki azınlık veya yabancıların maarif yönünden bizden ileri olduklarını

4) Öğretmen okullarımızın mevcuduna göre her yıl bu kurumlardan çıkacak öğretmen sayısının hiç mesabesinde kaldığını

5) Ortaöğretim kurumlarına devam eden öğrencilerin süratle ele alınacak işlere el süremeyecek kadar az olduğunu itiraf etmek mecburiyetindeyiz.

Yabancı ve azınlık halinde bulunan milletlere ait okulların hem sayı, hem de bünye bakımından bizim okullarımıza üstün durumda olmalarına başlıca sebepler de şunlardır:

İmparatorluğu idare eden Türklerden (köylüler müstesna) şehir ve kasabalarda oturanların bir kısmı askerlik ve memurluk, bir kısmı hocalık ve ulemalık ederek geçinme yolunu tutmuşlardı. Şu veya bu şekilde bir münasebet bularak onların gölgelerine sığınan şehir ve kasaba eşrafı denilen bir kısım Türkler de tarla, otlak, değirmen işleterek; han, dükkân, konak, ev gibi irat getirici mülklerini kiraya vererek; veya devlete mültezimlik, müteahhitlik, yabancı sermayesini işleten gayrı Türklerin emrinde simsarlık, kavaslık,[156] uşaklık gibi işlerde çalışarak geçiniyorlardı. Bu kategorilerin içine giren Türklerin çoğu, hazır yiyiciler sınıfı denilebilecek bir müstehlikler[157] kütlesini teşkil ediyordu. Bunlar birkaç yüzyıldan, daha doğrusu, Ortaçağ hayat nizamına göre ku-

156 [mübaşirlik].
157 [tüketiciler].

rulmuş olan düzen bozulmaya başladığından beri hazineden faydalanarak veya imparatorluğun otoritesini istismar ederek geçinmeye alışmışlar, bunu kendileri için meslek haline getirmişlerdi. Bu sebepten onlar iş görme, çalışma, alınteriyle geçimi sağlama gibi melekelerini kaybetmişlerdi. İmparatorluk ayakta tutunabildiği müddetçe bu gibiler için ter döke döke çalışmaya pek lüzum yoktu. Çünkü onun nimetleri, serpinti halinde olsa bile bunları beslemeye yetiyordu. Onun için kişileri yeni hayatın şartlarına, iş yapma şekillerine hazırlama amacı güdecek bir okula, bu tip okulları işletecek bir maarif teşkilatına ihtiyaç duymuyorlardı. Bu sebepten bünye bakımından medreseden çok ayrılan ve bu yüzden gerçek hayata kapılarını açacak olan bir okul onların istedikleri değil, bilakis hazır yiyiciliğe göre kurulmuş hayatları için tehlikeli bulacakları bir eğitim kurumuydu. Onlar, alınteri döke döke çalışan insanlardan ahlak, estetik, düşünüş, giyiniş, yiyip içiş, yatıp kalkış, konuşuş, yazış bakımlarından tamamen ayrılmışlardı.

Bunlara mukabil yabancı, sömürücü, insafsız ve büyük kapitalist devletlerin her türlü koruyucu yardımlarını sağlamış olan gayrı Türk Osmanlı tebaasının teşkil ettiği sınıfla, yabancı devletlerin tebalığından sıyrılmadan imparatorluğun kolayca sömürülebilecek önemli kasabalarına kadar sokulan sınıfa mensup insanlar, bir toplumu ayakta tutmaya yarayacak ne kadar verimli işler varsa onlara sahip çıkarak hepsini görüyorlar ve bunları yalnız kendi hesaplarına yürütüyorlardı. Onun için bu zümreler kendilerine geçim ve refah sağlayan, onları nimetler içinde boğulacak bir duruma yükselten, bu güzel hayat tarzını devam ettirebilmek, mütemadiyen geliştirmek için gerçek hayata kapılarını kapamayan okulları açmayı, onların masraflarını ödemeyi vazife biliyorlardı.

Balkan Harbi'nden sonra Osmanlı İmparatorluğu orta yerinden ikiye bölünmüş bir insan vücudu gibi pek anormal duruma düştü. İmparatorluğun en bakımlı ve verimli toprakları elden çıkınca devlet hazinesi, hazır yiyiciler sınıfını besleyemeyecek hale geldi. Ne yapılırsa yapılsın artık ekmek ve iş kapısı değişecekti. Devlet artık eskiden olduğu gibi, sıkışınca Avrupalılardan borç para dilendiği zaman kredi bulamıyordu. Hele Rumeli toprakları-

nı ve insanlarını, imparatorluk düzenine uyarak sömürmekte olan hazır yiyiciler için bu imkân tamamen elden çıkmıştı.

Kısacası, Balkan Harbi'nden sonra imparatorluk nizamı kökten bozulmuştu, imparatorluğu yaşatabilmek için, yeni bir hayat nizamının yaratılması lazım geliyordu. Politikacıların, günlük olayların seyrine göre veya Balkan komitacılarının usullerini taklit ederek veya Avrupalı herhangi bir milletin devlet idaresi tarzına benzeyen tedbirleri alarak işleri yürütmeleri, eski düzeni ayakta tutmaya kâfi gelmiyordu. Onun için bu yoldan gitmekle yeni bir hayat nizamı yaratılamayacağı belli oluyordu. O zamanlar, şöyle böyle okuryazar hale gelmiş; günlük gazetelerden aldıkları bilgilerle beslenenlerin her biri ortaya, telli pullu bir ıslahat teklifi atıyordu. Bunu yapmak bir moda salgını haline gelmişti. Fakat bunların hiçbiri sıkıntıda olanları tatmin etmiyordu. Devlet, bocalamalar içinde, sağa sola yalpa yapıyordu. Gençler ne yapacaklarını, neye inanacaklarını, hangi yolda yürüyerek ilerleyeceklerini bilmiyorlardı. Yakup Kadri Karaosmanoğlu *Atatürk* adlı eserinde o zamanki Türk gençlerinin ruh sıkıntısını ve yol gösterecek bir önder arayışlarını şöyle anlatmaktadır:

> Artık oturduğumuz bina, her tarafından çatırdamağa başlamıştı. Bütün memleketi, Vardar kıyılarından Boğaziçi yalılarına, Boğaziçi yalılarından en yüksek Anadolu yaylalarına kadar, baştan başa korkunç bir panik havası kaplıyordu. Payitaht birkaç hafta içinde bir mahşer yerine dönmüştü. İstanbul sokaklarından yaralı, koleralı ve kaçak askerlerle perişan muhacir kafilelerinin birbirine karışarak bitmez tükenmez bir felaket seli halinde akar, akar ve Hıristiyan arabacılarla ecnebi şirketlerin nakliyat vasıtaları, bu kanlı paçavra yığınları arasından, nemrutça bir kayıtsızlıkla geçip giderken, Beyoğlu kaldırımlarının üstünde Avrupalı ve tatlısu frenklerinin bu kalabalığa nefretle bakarak burunlarını tıkadıkları görülüyordu.
>
> Bütün Avrupa matbuatı ve bütün Avrupa bizim milli felaketimiz karşısında bu jesti tekrar eder gibi idi.
>
> [...]
>
> Hakikatte, bizim düştüğümüz halden herkes, için için memnundu: Türkler, akıbet, Avrupa topraklarından dışarıya atılmışlardı. Yarın, öbür gün, Asya'nın içerlerine doğru sürüleceklerdi. Bu, aşağı yukarı yüz elli yıldan

beri, bütün medeniyet (yani Hıristiyanlık) müdafii politikacıların, fikir ve ilim adamlarının, şair ve sanatkârların yegâne gayesi, yegâne tezi, yegâne hülyası değil mi idi?' İşte, bu hülya nihayet tahakkuk etmişti [gerçekleşmişti]. Sağdan olsun, soldan olsun, demokrat memleketlerin bütün siyasi partileri, şeflerinin ağzından yüz binlerce insanın ana topraklarından bu kanlı sökülüşünü alkışlıyor, hiç değilse, lazım ve mukadder bir hadise gibi telakki ediyordu.

Yeryüzünde her milletin hakları, hakikatleri, yurdu ve tanrısı vardı. Yalnız Türk milleti haksız, hakikatsiz, yurtsuz ve tanrısızdı.

[...]

Vatan viranesinin yıkıntıları arasında sendeleyerek, düşe kalka yürürken içimizde ilk defa olarak muayyen bir hedefe doğru ilerleyen insanların kuvvet ve metanetini hissetmeye başlamıştık. Hatta ara sıra çatısı altına iltica ettiğimiz bir (mabet) bile kurmuştuk: Türk Ocağı. Lakin, bu mabet, henüz bomboştu. Ne tanrısı, ne kitabı vardı. Fakat, içerisinde, bir adam, Buda heykelini andıran bir acayip adam, bize, muttasıl [aralıksız], gelecek olan bir kurtarıcıdan ve bir kurtuluş gününden bahseder dururdu.

[...]

Bize, sık sık bahsettiği üstat, Yunus Emre'den büsbütün başka biri, tasavvufla taban tabana zıt, Dürkheim [Durkheim] isminde bir frenk âlimiydi. O zamana göre Dürkheim cemiyet ilmini, Karl Marx'tan sonra matematiğe belki en çok yaklaştırmış bir sosyolog sayılabilirdi. "İşbölümü" ve "mesleki temsil" sistemleri, ahlaki hadiseleri içtimai kanunlarla tarif usulü ve tarihi. Marx'ın ekonomik materyalizmasına muvazi [materyalizmine benzer] olarak bir nevi sosyolojik determinizma [determinizm] ile tefsir ediş [yorumlama] cereyanı gene sanıyorum ki, bu âlimin nazariyeleriyle başlamış bir fikir hareketiydi. Türk Ocağı'nın şeyhi, işte bize en çok bu nazariyeleri izah ve telkin etmeyi severdi. Fakat, sol elinin başparmağını sağ avucunun içine alarak ve gözleri bir ilahi hülyaya dalmış gibi kapanarak, cebir düsturlarını andıran bu sosyoloji formüllerini anlatırken, gene üzerindeki o arkaik, mistik ve mavera-i tesirini [etki alanını] kaybetmezdi. Aksine, Dürkheim [Durkheim] onun ağzında eski şark "felsefesi" gibi ampirik bir şekle girerdi. "Fert yok, cemiyet var." Onca, bütün antropolojik hadiselerin izahı ancak bu formülden çıkarılır ve bu formüle irca edilebilirdi.

Osmanlı İmparatorluğu'nu idare edenlerin hayat telakkileri ferdiyetçi bir dünya görüşünü aksettirici karakterdeydi. İmpara-

torlukta her işe bu telakkiye göre şekil verilmeye çalışılırdı. Liberal kapitalist iktisat sistemine dayanarak gelişmiş olan Avrupalı büyük milletlerin pençesinde cansız bir kuş gibi kıvranan Osmanlı toplumu için yapılacak[158] başka çare de yoktu. Çünkü kapitülasyon denilen imtiyazlarla imparatorluk bu devletlere satılmıştı. Türkler, bilhassa köylüler boğaz tokluğuna, onlar hesabına çalışan köle sürüsü haline getirilmişti. Aşağılık duygusu, Türklerin bir şey yapmaya, kendi kendilerini idare etmeye yetmeyecekleri kanaati, o zamanki okuryazarlardan pek çoğunun kafasına ve içine iyice yerleşmişti. Bu telakkide olan bir toplumu, kanaatine tamamen zıt gelen başka bir kanaatin sahibi yapmak pek zor bir işti. Fakat buna ihtiyaç vardı. Türk'ü kendine inanabilecek bir zihniyete sahip kılmadıkça, ona artık ekmek ve iş kapısının değiştiğini anlatmadıkça kurtuluş çaresi yoktu. Ziya Gökalp, bu iki önemli vazifeden birincisini yapmak için gönderilmiş bir resul gibi meydana çıktı. Eğitimin millileştirilmesine, cemiyetçi dünya görüşünün okullara girmesine yol açacak ana fikirleri getirdi. Onları yılmadan, bıkmadan ölünceye kadar savundu.

Milli Eğitim ve Ziya Gökalp

İmparatorluk maarifini düzenlemek, bu arada ilköğretim meselesi ile ilköğretim kurumlarına öğretmen yetiştirme işini ele alarak çözmek isteyenleri başlıca iki gruba ayırmak mümkündür: 1) Doğu kültürüne ve zihniyetine bağlı kalan ulema sınıfı, 2) Batı Avrupa'dan gelen fikir akımlarının etkileri altında kalan ve medrese ile mektebin yan yana tutunabileceğine inanan yeni fikirliler. Her iki grubun mensupları da bu işler için memleket bünyesine uyan bir hal çaresi bulamadılar. Çünkü iki kümenin temsilcileri de gerçekten uzaklaşıyor, toplum hayatının şartlarını göz önünde bulundurmadan iş görmeye kalkıyorlardı. Ne eğitilecek çocuğun özelliklerini, ne de bu çocuğun nasıl bir çevre içinde bulunduğunu düşünüyorlardı. İş görme hareketine geçerken çocuğun bir vatandaş olarak hangi toplumun içinde yaşayacağını, cemiyet ve cihan

158 [bulunacak].

içinde ne suretle tutunabileceğini göz önünde bulundurmuyorlardı. Gerçi belli yaştaki bireyleri topluma faydalı olacak şekilde eğitmeyi sağlayacak bir maarif teşkilatı yaratmak kolay iş değildi. Bütün milletle bunun sıkıntısını çekiyorlardı. Büyük Fransız İhtilali'nin doğurduğu bu dava, her millet için çözülmesi güç bir problemdi. Bireyi, bütün yetilerini normal bir şekilde geliştirecek hür vatandaş haline getirmek, bu suretle, yetişmiş vatandaşların, idaresine etkin kişiler olarak katılabilecekleri halkçı maarif manzumesini yaratmak kolayca başarılacak işlerden değildi. Bunun gerçekleştirilmesi için her şeyden önce devletin samimi olarak demokrasi ilkesini kabul ederek maarif işiyle tam manasıyla uğraşması, kopacak bütün fırtınalara göğüs germesi lazımdı. Devlet, fırtınaların etkilerini, bunaltıcı sıcakların her tarafı sardığı bir sırada deniz kıyısından kalkıp yaylaya göçen yörüğün, serin rüzgârla karşılaşınca; "Es yiğidin bağrına!" dediği gibi soğukkanlılıkla karşılayabilmeliydi. Bu anlayışa erişmiş bir devlet ortada olmayınca fikir adamlarının, eğitkenlerin bocalamaktan kurtulmalarına imkân yoktur. Bocalamalarda, her zaman birçok yerde tereddüt, şüphe ve korku yaratırlar. Bu yüzden eğitimin amaçları açık ve sarih olarak saptanamaz. Bu olmayınca da yeni, ileri ve toplumun gerçek ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir eğitim şekli bulunamaz ve onun teşkilatı da kurulamaz. Görüş ve anlayış ikiliği içinde, balığın suda yüzüşü kadar rahat yüzen Osmanlı aydınlarından eğitim amaçlarında böyle bir açıklık ve kesinlik beklemek beyhudedir.

Buna rağmen, Avrupa bilimleriyle yoğrulmuş olan ve memleket realitesi içinde çalkana çalkana yetişmiş bulunan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin nüfuzlu azasından Ziya Gökalp, "milli terbiye ve asri talim" kelimeleriyle, kısaca anlatılmaya çalışılan yeni bir görüşü ve eğitime amaç olabilecek karakterde bir fikri ortaya atarak sahneye çıktı. O, aynı zamanda yeni bir cemiyet düzeni kurmaya elverişli formülleri de meydana koymaya başladı.

Bireyci hayat telakkisinin yaygın bulunduğu bir muhite, Ziya Gökalp'ın cemiyetçi ve milli karakterde bir terbiye telakkisini getirmeye çalışması sert rüzgârların esmesine kâfi geldi. Osmanlılık

macunu ile tutturularak inhilalden[159] kurtarılmaya çalışılan imparatorluk toplumuna milliyetçiliği, Türkçülüğü göstermek, bu ilkeleri cemiyeti düzenleme sırasında birer değer olarak kabul ettirmeye çalışmak fırtınanın kopmasına yetecek bir sebep olabilirdi. Onun için bu yeni fikirler karşısında, Osmanlı Darülfünunu'ndan ilkokuluna kadar bütün müesseselerin mensupları arasında kıpırdanışlar, şüpheli hareketler, yan bakmalar, tecerrütler,[160] onlarla alay etmeler başladı. Bu alaylara rağmen, eğitim kurumlarının, bilhassa ilkokullar ile öğretmen okullarının bünyelerinde yavaş fakat manalı bir değişme yer yer kendini gösterdi.

Osmanlılık ve İslamlık ilkesine dayanarak ve bağlanarak İstanbul Darülmuallimini'nde ıslahata başlamış olan Mustafa Satı ile Türkçülük ve milliyetçilik ilkelerine göre eğitime amaç tayin etmeye çalışan Z. Gökalp, "milli terbiye" konusunu tartışma sırasında karşı karşıya cephe alıverdiler. Osmanlı cemiyetinin Türkleşmesini, İslamlaşmasını ve muassırlaşmasını (çağımız uygarlığının icaplarına uymasını) isteyen Gökalp'in İslamlaşmayı elde tutması, fikir ayrılığını önlemeye yetmedi. Fakat vuzuhsuzluk sıkıntısı içinde bunalan o zamanki Osmanlı toplumu içine giren Türklerce Gökalp'in getirdiği formül bir nevi cankurtaran telakki olundu. Buna sarılarak harekete geçenler Türk unsuru hesabına iyi ve faydalı işler görmeye çalıştılar. Eğitim kurumları yeni bir renk almaya başladı.

Şimdi Ziya Gökalp'in eğitim konusuna ait düşüncelerini N. A. Kansu'nun kitabından alınan şu parçayı okuyarak biraz daha etraflıca öğrenelim:

> "Ziya Bey, talim ile terbiyeyi birbirinden ayırır. Talim fenni bilgilerin çocuklara öğretilmesinden ibarettir ki, bu bilgiler, yani şeniyet [realite] hükümleri, her cemiyette birbirinin aynıdır; binaenaleyh talim "Lâmillî"dir [milli değildir]. Fenniyatı ihtiva eden talim asri [çağdaş] olmalı, terbiye milli olacağı için harsımıza [kültürümüze] ve milli vicdanımıza istinat etmelidir [dayanmalıdır]. Ziya Bey'e göre "milli terbiye ve asri talim" işte tedris (*enseignement*) sahasında istihdaf edeceğimiz [amaçlayacağımız] iki gaye!..."

159 [dağılmaktan].
160 [tecrit etmeler].

Ziya Bey, terbiyeden ne anladığını bu suretle tayin ettikten sonra Türklerde terbiyenin kısa bir tarihini de yapıyor.

"Osmanlı Türklerinin ataları olan Oğuzlar, İslamiyetten evvel el hayatı yaşıyorlardı. Çocuklar el içinde kitapsız, mektepsiz, muallimsiz olarak Oğuz türesini öğreniyor, şölenlerde ozanların kabuz çalarak terennüm ettiği milli destanları işitip belliyorlardı.

Bu devirde terbiye milli olmakla beraber her el ayrı bir hayat yaşadığı için umumi olmayıp kısmi idi. Oğuzlar, İslamiyeti kabul ederek Selçuk ve Osmanlı devletlerini teşkil ettikten sonra kitaplı, mektepli, muallimli bir medeniyet karşısında kaldılar. Arab'ın, Acem'in ve hatta Türk'ün müşterek bir mahsulü olan bu medeniyetin okuyup yazanları, onları kendi tesiri altına aldı. Şölen edebiyatı yerine fıkıh tedris edilmeye başlandı. Maamafih şölen edebiyatı bir taraftan halkın isimsiz neşideleriyle masal ve darbımesellerinde, diğer taraftan saz şairleriyle tekke şairlerinde mevcudiyetini idame ediyor [sürdürüyor], Türk esatiri [masalları] ile hece vezni ve terkipsiz lisan milletin sinesinde gizli gizli yaşıyordu. Oğuz türesi Osmanlı kanunnamelerinde devam ediyor; Acemi oğlanlar ve iç oğlanlar kışlalarıyla Enderun mekteplerinde ameli [uygulamalı] olarak tedris olunuyordu. Şurası dikkate şayandır [değerdir] ki, bu devirde medrese içine aldığı Türkleri, gayri Türk yaparken Enderun derununa [içine] aldığı gayri Türkleri Türkleştiriyordu.

Tanzimat Devri'nde asri terakkisiyle [çağdaş ilerlemesiyle] gözlerimizi kamaştıran yeni bir medeniyet daha görünerek kendisini bize kabul ettirdi. Bunun da kitapları, mektepleri, muallimleri memleketimizde hâkim olmaya başladı. Şimdi artık iki resmi medeniyete mensup olmuştuk... Şimdi de membaları ve esasları başka olan bu iki medeniyet mücadeleye başladılar.

Hukuk ilm-i fıkıha [fıkıh ilmine] rakip olarak meydana çıktı. Medrese ile mektep birbirine mübayin [karşıt] iki terbiyeye merkez oldular. Halbuki bu terbiyelerin ikisi de milli değildi. Bu iki terbiye de gayri milli gençler yetiştiriyordu."

Bu kısa tarih tablosunu bize veren Ziya Bey "Türkçülüğün esasları"nda mevzuu biraz daha genişletiyor, tahlil ediyor ve netice olarak şunu tebarüz ettiriyor [ortaya çıkarıyor]. "Memleketimizde gerek medeniyetçe ve gerek pedagojice birbirine benzemeyen üç tabaka vardır: Halk, medreseliler, mektepliler."

Ne medreseyi, ne de mektebi –yani tanzimatla başlayan mektebi– halk mektebi ve millî mektep olarak kabul etmeyen Ziya Bey bu iki müessesenin ancak halkiyat ile milli bir müessese olabileceğine kani bulunmaktadır.

Halkiyattan kasdettiği de "Âşık kitaplariyle halk masalları, koşmaları, darbımeselleri, tandırname ahkâmı vs."

Milli mektep yapabilmek, daha doğrusu "hakiki bir millet olmamız" için bir pedagoji tesis edebilmek için üç terbiye usulünü, yani halkta yaşayan terbiyevî vicdanla "medresiyat"ı teşkil eden arabî ve farisiden tercüme edilmiş kitapları, ve "mektebiyat" ı teşkil eden Avrupa lisanlarından nakledilenleri birleştirmemiz lazımdır. Ancak bu suretledir ki, "ruhen ve fikren mütecanis [bağdaşık] bir millet olmuş olacağız".

İslamlaşmak prensibine bağlılığı, ümmet ruh ve medeniyetini de bir değer olarak elden bırakmayışı Z. Gökalp'i de mekteple medreseyi bir arada yaşatma gafletine düşürüyordu. Onun için bir tarafta medrese Gökalp'in fikirlerinden faydalanmak suretiyle programına yeni dersler koyarak, bünye değişikliğiyle kendini inhilalden [dağılmaktan] kurtarmaya çalışıyor, diğer tarafta da onun fikirlerine muarız Tevfik Fikret, ümmet ruhuna ve medeniyetine saldırarak bu telakkiyi kökünden yıkmaya uğraşıyordu.

1923 yılında Ankara'da toplanan Birinci Heyet-i İlmiye'de sultanilerin adlarını değiştirme konuşulurken bunlara Halduniye veya Farabiye adının konulmasını isteyecek, hatta liselerde fen şubelerinin kapatılmasını ve bu okullarda yalnız hars (= kültür) okutulmasını teklif edecek kadar ileri gitmiş olan Gökalp'e, Batı uygarlığına âşık Tevfik Fikret'le onun gibi düşünenlerin cephe almış olmalarına hak vermemek elden gelmez.

Şu noktayı da bilhassa belirtmek lazımdır ki, Ziya Gökalp, Meşrutiyet devrinin fikir hayatına en kuvvetli bir şekilde etki yapan, Meşrutiyet devrimini yapanlara gidecekleri yolu gösteren, bireyci Osmanlı okur yazarlarından bir kısmını olsun toplumcu olma istikametine sevk eden, genç nesillere Türklük duygusunu aşılamaya çok hizmeti dokunan büyük fikir adamlarımızdan biridir. Onun çorak toprağa serptiği tohumlar bir müddet sonra çiçeklenmişler, üzerinden yıllar geçtikçe daha çok değer kazanmışlardır.

Daha dün, (Vâ-Nû) *Akşam* gazetesinde 16 Ocak 1947 tarihinde onun için şunları yazıyordu:

Her türlü teşkilattan mahrum geçen nesil münevverleri yine Ziya Bey'in yarattığı bir tabirle "peder şahı" bir himaye ve vikayeye [gözetime] ve alakaya sırtlarını rahatça dayarlardı.

Bu "baş" sayesinde, uyanan cereyan cereyandı ve çıkarılan *Yeni Mecmua*, mecmuaydı. Şu Ahmet, bu Mehmet, minimini bir istidat sahibi olsun da gözden kaçsın, harcansın imkânsızdı. Yine iftiharla söyleyebilirim ki, on dokuz yirmi yaşında olmama rağmen, Ziya Bey merhum ben gibi bir nâçizin

dahi ismimi eserlerinde geçirmek suretiyle bana meslek mükâfatlarımın en büyüğünü ta başlangıçta avans olarak vermişti.

Şimdi, gelelim asıl mevzua.

Zamanın bu kadar genç şairi, genç nâsiri [destekçisi] var. Himayeci, basiretli bir merkezi şahsiyet olmadığı için, kurulmuş milyonluk müesseselerimiz, harcanmış yüz binlik sermayelerimiz fayda vermiyor. Bunların ekserisi –sırf ticari ve reklamsal cerbezeleri bulunmadığı için– bir baltaya sap olamıyorlar; maddeten, manen heba oluyorlar... Sübvansiyonel mecmualar mecmua değil. Ticariler de orijinal ve emek mahsulü bir hikâyeye beş lira ücret verirler..

Şu müesseseye, beriki patrona "istidatları aman gözetin" deseniz bile aldığınız cevaplar hülasaten [özetle] şöyledir:

— O mu? Irkçı o yahu... Ne diyorsun, tanımıyor musun onu sen?.. Beriki mi?.. Solcu o, a birader.. Öteki mi?.. Kıyafetine bak: Empermeablininde [yağmurluğunda] meze lekeleri var! Prezantabl değil.. Hem başka kabahatleri de var... İlh!..

Rahmetli Ziya Gökalpl Bu sözler de senin müstakbel hedeflerinin vicdanında yankılar uyandırsın:

"Sürü darmadağın,.. Çoban nerede?"

Müderris İsmail Hakkı ve Öğretmen Yetiştirme Meselesi

Osmanlı İmparatorluğu'nun son devirlerinde, eğitim ve öğretim meselelerini bilimsel esaslara bağlamak için uğraşan eğitkenlerimizden biri de İstanbul Darülmuallimin-i Âliyesi ile Darülmuallimat-ı Âliyesi hocalarından İsmail Hakkı'dır (Baltacıoğlu).

İzmir Konferansları adıyla 1912'de yayınladığı kitabında o zamanki eğitim kurumlarımızı türlü yönlerden inceleyen yazar, sonunda şu hükümleri vermektedir:

1) Türkler için terbiye-i bedeniyeye "mutabakat" lazımdır. Mutabakat deyince efradın vücuda sağlamlık, dayanıklı[lı]k hassalarını değil, fakat âza ve aksamın işte, alette, makinelere, eşyaya, vesaite [vasıtalara] tevafuk ve tetabukunu [uygunluğunu ve uyumunu] kastediyorum. 2) Türklerin terbiye-i fikriyesi müspet ve maddi olmalıdır. 3) Türklerin terbiye-i fikriyesi ibdai [fikri terbiyesi orijinal] olmalıdır. 4) Türklerin terbiye-i hissiyesi [hissi terbiyesi] milli olmalıdır. 5) Türklerin maarifi dünyevî olmalıdır. 6) Türklerin maarifi zirai olmalıdır. 7) Türkiye maarifi hem de bir maarifi sanat, bir maarifi bediiyat [estetik] olmalıdır. 8) Türklerin maarifi ferdi olmalıdır.

Bu hükümlere varan eğitken konferansını şu cümlelerle bitirmektedir:

— Efendiler! Avrupa'nın, Amerika'nın maarifçi hükümetlerin[in] arkasında yüksek kütüphaneleri, maarif ilimleri, felsefeleri vardır. Siz memlekette maarifte fikri, maarifte ilmi yapın, maarifte salah [iyileşme] bekleyiniz!..

Bu kadar kesin, açık kararlarla işe sarılmış olan ve iki önemli öğretmen yetiştirme kurumunda ve İstanbul Darülfünunu'nda terbiye ilmini okutan müderris İsmail Hakkı, 1916 yılında yayınlanan *Maarifte Bir Siyaset* adlı kitabında, "Darülmualliminler Nasıl Islah Edilebilir?" başlıklı yazısında, bu konuya ait fikirlerini açıklamaktadır. Bu yazıyı aynen aşağıya almayı faydalı buldum:

İptidailere muallim yetiştiren müesseseler, iptidai darülmualliminlerdir. Sekiz dokuz seneden beri darülmuallimin teşkilatında tecrübe şudur: Darülmualliminler, ya "darülmuallimin" kalarak tekemmül edemiyorlar [olgunlaşamıyorlar], yahut bu suretle tekemmül ederek [olgunlaşarak] "darülmuallimin" kalamıyorlar. Tabiri diğerle, eski tarzdaki darülmualliminler iyi muallim yetiştiremediği gibi, yeni darülmualliminlerin yetiştirdiği talebe de mesleğe merbut [bağlı] olamıyor. Bence, bunun birinci sebebi darülmualliminlerde mesleki mefkurenin hâkim olmamasıdır. Muallimlik aşkı, muallimlik iptilası darülmualliminlerin fezasını dolduramamıştır. Bu mekteplerde daha ziyade "ilim, tahsil, medeniyet" mefküreleri hâkimdir. Bu mekteplerin talebesi muallim olmaktan ziyade münevver olmayı düşünüyor. Ve darülmuallimin, tahsili ikmal için bir vasıta telakki ediliyor. Darülmualliminden birinci derecede mezun olup da halen tahsilini ikmal [tamamlamak] için başka mekteplere girmek isteyenler, doğrudan doğruya memur olanlar veyahut gittiği mekteplerde meyus olanlar vardır. Bu gibi sınıfsızlar (*déclassée*) darülmualliminler için iflas alametidir.

Bir meslek mektebinin her mesleğe hazırlaması iyi değildir, yalnız kendi mesleğine hazırlaması faydalıdır. Darülmualliminler talebesini her yere hazırladıkları müddetçe (iyi muallim mektepleri) olmaktan uzak kalacaklardır. Bunun gibi darülmualliminlere malumatın ne eksiği, ne de fazlası iyi değildir; lazım olduğu kadarı hayırlıdır. Muvaffakıyetsizliğin diğer sebebi, darülmualliminlilerin hep, şehir ve medeniyet zadesi [çocuğu] olması, "köy ve millet ruhiyle ruhlanmamasıdır". Bizde darülmualliminler cahil, mede-

niyetsiz köylüleri hükümet vasıtasile münevverleştirmek, medenileştirmek ihtiyacından doğmuş, medeni ve siyasi müesseselerdir. Tekâmülleri [Gelişmeleri] milletten medeniyete değil, daha ziyade hükümetten millete doğru olmaktadır. Şehir darülmualliminleri bütün azamet ve faikıyetleriyle [üstünlükleriyle] birer "memur mektebi" gibi yaşar dururken mezunlarını fakir, cahil köylere sevk etmeyi düşünmek, pek yanlıştır. Darülmualliminler malumatı şişkin, ukala ve enayi muallimler yetiştirmekten uzaklaşmadıkça mahsulleri eksik olacaktır. Bir de bu mekteplerin vazifesi, ilmi olmaktan ziyade harsidir [kültüreldir]. İptidai muallimleri okuyup yazmak öğretmekten ziyade, millileştirmek, harsileştirmek [kültürlü hale getirmek] mecburiyetindedir. Bunun da şartı, harsı [kültürü] samimi adamlar vasıtasıyla terkin ettirmektir. Bu mekteplerde başta din olmak üzere edebiyat, ahlak, musiki... gibi maneviyat derslerine çok ehemmiyet vermeliyiz. Gerek darülmalliminlerin teşkilinde gerekse hariçten muallim intihabında [seçiminde] bu şartlara riayet etmeliyiz. Darülmualliminler her müesseseden ziyade "mefkûre mektepleri"dir. Bunlar yalnız bir darülmuallimin değil, bir "darülmuharrisin" olmalıdır. Çünkü muallimlik, aynı zamanda muharrisliktir [hırsı kamçılayandır].

Darülmualliminlerin tarz-ı idaresi [idare tarzı] şimdiye kadar adem-i merkezi [merkezden uzak] idi. Bazıları bu müesseselerin muvaffakâyetsizliklerini adem-i merkeziyete atfetmek istiyorlar. Bu, bence sakat bir hükümdür. Darülmualliminlerin merkeze raptı [bağlılığı] terakki ve inkişaflarına [ilerleme ve gelişmelerine] manidir. Bunlar –iptidailer ve idadiler gibi– hayaten mahalli ve mesleki müesseseler olarak kalsınlar. El verir ki, hükümet[-i] merkeziye bunların adem-i merkezi bir surette neşvinümalarının [gelişip büyümelerinin] vesaitini [araçlarını] ihzar etsin [hazırlasın]; elverir ki maksada hizmet edebilecek muallimleri talim ve taharriyat [araştırma] adamlarını yetiştirsin; elverir ki, sıkı teftişlerle hatalarını, sevaplarını isbat etsin; elverir ki, başları boş bırakılmasın. Zira adem-i merkeziyet, idari bir esaret değil, ilmi ve harsı [kültürel] bir tabiiyettir [bağlılıktır].

Yukarıda adı belirtilen aynı kitapta "İptidailer Nasıl Islah Edilebilir?" başlıklı bir yazısında, köy okulları konusuna dokunan müderris:

Biz yeni maarifçiler (köyleri yaşatan köy mektepleridir) fikrinde bulunuyorduk. Ve her şeyden evvel (köyü yaratan mektepler) mefkuresine hizmet ettik. [Aynı kanaatla Bursa vilayetinde yapılan bir tecrübe, bir iki sene

zarfında otuz, kırk mektebin açılıp kapanmasıyla neticelenmiştir!...] Bu kanaatin ne kadar yanlış olduğunu anlayamamıştık. Dört süngülü ile koca bir istipdadı [despotizmi] yıkan inkılâp, bir hamlede maarifi ezip büzeceğini farz ediyordu! İnkılâpçılar bilmiyorlardı ki: Köyü yaratan, mektep değildir; mektebi yaratan köydür. Birçok köylerimiz: el'an [halen] mektepsiz olarak, hem de "normal" bir hayatla yaşıyorlar! Bunlara ne mektebin, ne de maarifin lüzumu vardır!.. Mademki köy mektebi, köy cemiyetinin eseridir; öyle ise "köy mektebinin mefküresini halik bir kuvvetin sıfatlarına göre değil, mahluk bir mektebin seciyelerine göre tayin etmelidir. Biz "nasıl bir mektep yapalım?" diye değil, "köy, yahut köylü bizden nasıl bir mektep istiyor?" diye düşünmeliyiz. Ancak böyle hakikatçi = réaliste ve istikrari = inductif bir felsefe ile iptidai maarifini millete mal edebiliriz.

Müderris İsmail Hakkı, Meşrutiyet devri eğitim ve öğretimine en çok etki yapan, birçok eseriyle hizmet eden değerli eğitkenlerimizdendir. Cumhuriyet devrinde de öğretmen yetiştirme konusu ve genel eğitimle ilgili birçok eser ve yazı yayınlamıştır.

Şimdi ana konumuzu aydınlatacak başka problemleri, iş başında bulunanların hangi şartlar altında çalıştıklarını inceleyelim.

Köyü Canlandırmaya Çalışan Bir Kaymakam (1911-1916)

Fikir adamları arasında bu münakaşalar olurken, hükümet mensupları, Tedrisat-ı İptidaiye kanununa göre, Maarif teşkilatını yaparak iş görme imkânlarını araştırırlarken, gerçekte neler olduğunu, yani okulların ne durumda bulunduklarını öğrenmek, memleketin hakiki halini anlama ve kavrama bakımından faydalı olacaktır. Onun için şimdi devlet merkezinden uzak yerlerde çalışan insanların işleri nasıl tuttuklarını, buralarda bucak müdürü ve kaymakam olarak çalışan bir zatın hatıralarını okumak suretiyle öğrenelim. 1911 yılında okuldan çıkar çıkmaz, idarecilik mesleğine atılan Osman Zeki Bey, hatıralarını *Bizde Maarif-i İptidaiye* adlı bir kitap haline getirerek 1918'de yayınlamıştır. Bu zat eserinde –kitabı sansürden geçmiş olmasına rağmen– o devrin zihniyetini, iş görme şartlarını, köyde maarifin durumunu, köylerin ve köylülerin halini, bunlara hizmet etmek isteyen ülkülü gençlerin

çektikleri sıkıntıları pek güzel tasvir etmiştir. Şimdi onun kitabından alınmış şu parçaları gözden geçirelim:

1911 Kasım ayının 5/6 çarşamba gecesi idi. Trende ben de arkadaşlarım gibi, kendi kendime diyordum ki: "Artık Türk gençlerinin Beyoğlu kaldırımlarında gezmeleri ayıp!.. Bu kadar memleket kayıp ettik. Feci bir akıbete duçar olduk [düştük]. Artık genç kalpler memleketin kanayan cerihaları [yaraları] üzerinde ebediyen hıçkıra hıçkıra çalışmalı, bu memlekette hakiki ve içtimai [toplumsal] bir inkılâp yapmalı..."

Üç gün sonra Çorlu'ya gelmiştim. Üç ay, sekiz gün bu kazada kaymakam muavini olarak kaldım. Sonra Dambazarlar nahiyesine müdür oldum.

Bu nahiyenin merkezi 68 haneli bir köyde idi. Altı toprak, üstü çavdar sapı kaplı, çimden yapılmış, mezarı andıran bir hükümet konağı, 19 köyü ve 2 çiftliği vardı.

İlk defa nahiyeye giderken kaymakam Yahya Sezai Bey'e veda edeceğim sırada, bana dedi ki:

— Orada maarif namına tarla yaptırmağa, orman yetiştirmek için yer hazırlatmağa çalış!

— Peki efendim, dedim ve ayrıldım.

Zaten maarifi severdim... Maarifi severdim ve iman etmiştim ki: Bu memleketi ancak bilgi kurtaracaktır...

Kaymakam Bey'in emri, benim işime pek iyi ve muvafık [uygun] geldi. Nahiyeye gider gitmez, yavaş yavaş, işi tasarladım ve kararlaştırdım. Köylünün fikrini de, bu hiç duyulmamış, işitilmemiş işe hazırlamak istedim. Bunun için tamimlere [genelgelere] şöyle birkaç defa bir iki satır yazdım: "Sizin köyünüz bu sene meradan şu kadar dönüm yeri maarif tarlası olarak imece suretiyle sürecektir..."

Bu fikir her köyde duyuldu. Üzerinden biraz da müddet geçti. Zihinler bu sözü hazmeder gibi oldu. Artık iş talimata kalıyordu. Bir gece merkez köyünün muhtar ve ihtiyar meclisi azalarını küçücük toprak odama davet ettim. Kalbur makinesinin etrafındaki muhafaza sandığından yaptırdığım sıraların üzerine bunları oturttum. Kendim de (ilk gittiğim zaman bulduğum gaz sandığından sonra nahiyede odacımın yaptığı) yine tahtadan bir sandalya karikatürünün üzerine oturdum. Samilerime işi açtım. Dedim ki: "Ağalar! Maarif tarlası meselesini tamimlerle [genelgelerle] yazıyoruz. Yazıyoruz, bir şey çıkmıyor, öbür köylere söylüyoruz:

– "Hele müdürün kendi oturduğu köyü yapsın, biz de o vakit yaparız, diye bana uzaktan işittiriyorlar. Onun için iptida bu işe siz başlayacaksınız. Siz başlamalısınız ki, ben de diğer köyleri bihakkın [hakkıyla] tazyik edebileyim [baskı yapabileyim]..."

Ağalar bin dereden su getirdiler. Evvela tarla yeri bulamadılar. Sonra bir kısmı buldu, bir kısmı bulmak istemedi. İş aralarında ihtilafa bindi. Ben bu fırsattan istifade ettim. Tazyiki [Baskıyı] en son haddine vardırdım ve razı olmayanların biraz da hatırını kırarak işe katiyen karar vermiş olduğumu kendilerine anlattım.

Köylü, bizde işin tutumuna bakar. Onlar seciyesiz, fikri takipsiz yahut hakkından, fikrinin isabetinden, amirinden emin olmayan o kadar memur görmüşlerdir ki, onun için memurların her söylediğine kulak asmazlar. Zamanla o rüzgârı da atlatacaklarına kanidirler. "Devlet yasağı üç gün sürer" darbımeseli de bu zihniyetin başka bir tarzda ifadesidir. Halbuki iş ciddi tutulur ve ehemmiyetle takip edilirse, köylü artık o işin behemehal [her durumda] yapılacağına kani olur. Ondan sonra da artık o işin sizden evvel bitmesini arzu eder...

Bu ihtiyar ve zavallı köylülerden bazılarının olsun hatırını kırmak mecburiyetinde idim. Çünkü, bunlar aralarında köylülerce bu işe hangi köy önayak olarak başlıyacak olursa diğer köyleri de yapmak mecburiyetinde bırakacağı için adeta aforoz edilecekti. Buna ise kimse maruz kalmak istemiyordu. Bilhassa köylüye bir şey yaptırmak lazım geldi mi, birine yaptırtmak kâfidir. Çünkü işin ötesi çorap söküğü gibi gider.

İşe böyle başlarken bende bu büyük inkılâp gününün ilk tarlasını sürmeye hazırlanıyordum. Muhtarı tekrar çağırdım:

— Haydi bakalım, dedim.

— Gitmiyorlar efendim, dedi.

Jandarma verdim. Verdiğim jandarma yetişmemiş tezyit ettim. Jandarma geldi:

— Gitmiyorlar efendim, dedi. Cebir istimal etmeden [Zor kullanmadan] bu iş olmayacak, diye ilave etti.

Jandarmaya: "İcabında cebir de istimal et [zor da kullan]", emrini verdim

Bu emir verildikten sonra, öğleye kadar süren bu mücadele nihayet muvaffakiyetle neticelendi. Kulübeciğimin muattal [kullanılmaz haldeki] bacasının içinden açtırdığım küçücük penceresinden eğilerek baktım. Herkes, bütün köylü sabanını, pulluğunu önüne katmış eski bağlara, marif tarlası yerine doğru revan olmuş, gidiyorlar... Aman yarabbim, bu be-

nim için ne saadetti, ne şerefli bir dakika idi... Çalışan köylünün, bir müşfik babaya yakışacak tarzda gönüllerini tekrar almak ve kazanmak için yola koyuldum.

Bütün köy halkının birikerek çalıştığı tarla kenarına geldiğim zaman Abdi Ağa yanıma geldi:

— İşte Efendim, ne olacak ki... Emriniz geri kalır mı? diye söze başladı. Artık o gün bunlara, biraz, bu teşebbüsün yakın ve ufak faydalarından bahsettim. İlk muvaffakiyet kazanılmış olduğu için baktım, taraftarlarım daha çoğalmıştı. Bu, böylece birkaç gün devam etti. Hem maarif tarlası, hem de ağaçsız memlekette orman yetiştirmek için hazırlanan orman yeri hitam buldu [tamamlandı].

Şunu da ilave edeyim ki Ziraat Nezaret-i Celilesi istediğimiz orman ağaçları tohumlarını göndermediği için bu tarlalar da maarif tarlalarına zam edildi. Kaymakam kendisinin merkez nahiyesinde ve kendisine merbut [bağlı] Susuzmüsellim nahiyesinde yapılmayan bu tarlaların benim nahiyemde yapılmış olduğu hakkındaki tahriratı [yazışmaları] alır almaz telefonla bana hararetli teşekkürünü unutmamakla beraber, Mutasarrıf Beyefendi'ye de tebşir keyfiyetini [müjde verme meselesini] ihmal etmedi...

Ben İstanbul'da doğdum. İstanbul'da büyüdüm. Gurbet namına bütün ömrümde mekteple beraber üç gün Bursa'ya gittim. İlk defa İstanbul'dan uzaklaşır ve Bursa'ya, sonra Edirne'ye giderken güzergâhta görünen beş on evcik yığınına köy dendiğini öğrendim. Bu köylere bir kere de Çorlu'ya dönerken rast geldim. O zamana kadar köy nedir bilmezdim..

Edirne'de harpten evvel her köyün behemehal [her durumda] bir hocası vardı. Hocası olmayan köyler, hoca bulamadıklarından tutamamışlardır. Nitekim Harbi umumide ve Harbi umumiden sonra bu hoca efendilere de pek nadir tesadüf ediliyordu. Bu hoca efendileri köylü, köyünün nikâhını kıymak, cenazesini kaldırmak, yazısını yazmak, kâğıdını okumak, namazını kıldırmak ve en nihayet kızanlarını, çocuklarını okutmak için tutar. Bu hocaya bir ev verir, eğer bekârsa veya isterse hem nöbet, yani her öğle ve akşam bir evden olmak üzere sırayla yemek verir, hem de harmandan harmana bazan nüfus başına, bazan çift başına ve fakat ekseriyetle nikâh başına, yani bir adamın evinde kaç nikâhlı varsa, yahut o adamın başından kaç nikâh geçmiş ise o nikâhlar kadar yarım, bir, bir buçuk kile arpa veya buğday, yahut mısır... verir. Nöbet istemezse yalnız harmandan harmana o sene için muhtar ve ihtiyar meclisi azaları ile hoca arasında kabul edilen miktar üzerinden hissesine düşen borcu öder...

Bazı köylerin ise iki hocası vardır. Biri yine köylünün, diğeri vilayet idare-i hususiyesinindir [özel idaresinindir]. Tabii bu ikinci nevi muallim, maaşını muhasebe-i hususiyeden alacağı için köylüden bir dereceye kadar müstağnidir [umursamazdır]. Bir dereceye kadar dedim, çünkü öyle maarif idareleri, öyle muhasebe-i hususiyeler gördüm ki, şiarca bu biçare muallimlerin maaşını vermedi. Ve onları da köylünün mürüvvetkâr [cömert] eline bakmak mecburiyetinde bıraktı.

19 köyü olan Dambazlar nahiyesinde, aylardan beri maaşını alamayan bir muallim ve zavallı bir mektep karikatürü vardı, 153 köylü olan Taşköprü kazasında 18, 110 köylü Ünye kazasında da 12 mektep vardı...

Köyün mektebi yokmuş, hocası yokmuş, ne çare bulsun? Yazacak!.. O kadar çok yazılmış ki... kulaklar ve gözler hep bu yazılarla dolduğu için artık sağır ve kör olmuş. Zaten bir köyde bir hoca ile bir mektep bulunmamak kadar bu mülkte tabii ne olabilir?..

Nahiye merkezinde numune bahçesi olarak yaptığım 30 dönümlük tarlanın üstündeki sırta, 400 kişilik leyli bir iptidai mektebi binası kurayım... İşte benim en büyük hayalim...

19 köylü bir nahiyede 19 mektep yapmaktan, hiç şüphe yok, bir mektep yapmak hem daha çok kolay, hem de nisbeten daha çok ucuzdur.

Bir vakitler başıma geldiği gibi, hayalperverlikle itham edilmeyeceğime kani olsam [inansam] daha size bu leyli [yatılı] iptidai mektebinin teferruatından... ve o zaman zavallı Edirne'de nahiyelere verilen harman makineleriyle, mükemmel kalbur makineleri için mektebin yanında yapılacak olan dairelerden –ki zaten yapılması o vakitki vilayetin emr-i iktizasındandı [gerekli emirlerindendi] ve varidatı [gelirleri] bu makinelerin hasılatından tedarik edilecekti– ve bir defaya mahsus olmak üzere köylerden alınacak olan sağmal ve numunelik hayvanatla hükümetin vereceği damızlık hayvanat için yapılacak ahır, ağıl ve samanlıklardan, sebze, çiçek, oyun ve hayvanat bahçelerinden de bahsederdim..

Fakat bütün bu iyi fikirler merkeziyetçilikten dolayı devede kulak kabilinden tatbik edilebildi...

Ben, hayal ve muhal telakki edilen birçok şeylerin sehil [kolay] ve mümkün olduğunu isbat etmek isteyerek bu numune vilayeti içinde bir numune nahiyesi vücuda getirmek için az zamanda çok yer değiştiren arkadaşlarıma zıt olarak bu nahiyede bu benim ilk ve güzel saha-i idariyemde peyapey [birbiri ardınca] nasıl iki seneye yakın kalmış ve çalışmış isem, ömrümün sonuna kadar da buradan ayrılmamak ve çalışmak istiyordum. Heyhat ki,

vücudum bu altı toprak, üstü çavdar saplı, çimden yapılmış mezar içinde birçok mahrumiyetlere katlanarak yaşamağa ancak iki sene tahammül edebilmişti. Çünkü: her gece yatağımdan koca koca fareleri çıkararak yatıyor ve mesleğimin icabı, mütemadiyen haftanın lâakal [en az] üç, dört gününü köylerde geçirirken, hele sabahları ağır ağır pek fena kokan ahırlarda kalmağa ve uyumağa mecbur oluyordum...

Bütün emellerimi iyi bir arkadaşım olarak gördüğüm Zihni Bey'e devir ile bu samimi ve artık benimsediğim güzel muhitten ağlayarak ayrıldım...

Taşköprü'ye kaymakam tayin edilip, Dambazlar'dan ayrılarak, harp umumi içerisinde 1912 senesi Aralık ayının beşinci cumartesi günü Kastamonu'ya gelmiştim. İlk defa nümune olmak üzere kaza dahilinde ve kaza merkezinden dört saat uzak bir mesafede, merkez nahiyesinde Ağcıkavak mıntıkasında, Apay köyünde 120 kişilik leyli bir iptidai mektebi açılmak istenildiğini haber aldım. Bittabi [Elbette] bu, benim henüz tahakkuk etmemiş [gerçekleşmemiş] olan hayallerimin en mühimlerinden birine taalluk ettiği [biriyle ilgili olduğu] için, derin bir surette candan, emel edindim. Birçok müşkülatı [güçlükleri] iktihamdan [göğüsledikten] sonra 1913 senesi Martı'nın 25'inci cuma günü çiçeklerle donanmış bir kırın mavi semasını azametle inleten bir askeri muzıkasının latif terennümleri arasında bu güzel inkılâp binasının resmi küşadını [açılışını] yapmağa Cenabı Hakkın yardımıyla muvaffak oldum...

Taşköprü'ye gittiğim zaman Kastamonu valisinin ancak bir Edirne nahiye müdürü kadar selahiyeti olduğunu görünce bittabi [elbette] orada bende aynı esere iktifa ile [yetinerek] suya sabuna dokunmadan, bin müşkülatla [güçlükle] kitaba uydura uydura, maarif için berveçh-i zir [aşağıdaki gibi] maruz hususatın [hususların] yapılmasına tavassut [aracılık] edebildim:

1. Taşköprü kız ve erkek iptidai mekteplerinde mahalli ziraata ve sanayie dair bir müze tesisi.

2. Mekteplilere sıra ve elbise numunesi yaptırılması.

3. Mekteplere sancak direkleri yaptırılması, ve eyyamı resmiye ve mübarekede sancak çekilmesinin itiyat [alışkanlık] haline konması.

4. Taşköprü erkek iptidai mektebine Kastamonu 14'üncü fırka ahz-ı asker [askerlik şubesi] kaleminden bir takım bando muzika alınması.

5. Gayri resmi istihsal ettiğim selahiyetle [elde ettiğim yetkiyle] kısmen iane [yardım] suretiyle kasabaya 5 saat mesafedeki eski Atmaca köyünde leyli [yatılı] 200 kişilik bir Taşköprü öksüz yurdu tesis ve küşat edilmesi [yapılıp açılması].

6. Gayri resmi ita edilen [verilen] selahiyetle kısmen iane ve teberru [yardım ve bağış] suretiyle 120 kişilik bir Ağcıkavak leyli [yatılı] erkek iptidai mektebi tesis ve küşat edilmesi [yapılıp açılması].

7. 36 metre cephesi olan ve Maarif-i Umumiye nezareti celilesinin resmine muvafık [uygun] olarak kaza merkezinde evvelce başlanılan, zeminden bir metre irtifada [yükseklikte] dört duvardan ibaret 6 dersaneli kâgir İptidaî mektebinin orta taksim duvarları temelleriyle beraber yaptırıldıktan sonra heyet-i umumiyesinin bir metre irtifaında daha yükseltilmesi.

8. Kastamonu darüleytamı [yetimhanesi] için aldığım emirle 90.000 kuruş iane derç edilmesi [verilmesi].

9. Taşköprü kız iptidai mektebi, için ayaklı bir Singer dikiş ve nakış makinesi alınması.

10. Taşköprü, evvelce "Enpatoria" denilen eski "Pompeiopolis Paphlagoniae" şehrinin bakiyesidir. Bu şehir şimdi kasabanın karşısında Zenbilli Tepesi denilen mevkide mebni imiş. Gerek burada, gerek şimdiki kasabada eski şehrin harabeleri ve metrukâtı [bırakılmış mallar] vardır. Mesela Yenihamam'ın karşısında medrese bu şehrin elyevm [şimdi] yaşayan canlı abidelerinden biridir. Burayı Türk ve İslam ümerasından [beylerinden] Muzafferettin Gazi fetih etmiştir. Gerek şimdiki kasabada ve gerek eski şehir mahallinde birçok asar-ı âtikaya [eski eserlere] tesadüf edilmektedir. İşte hep bunlardan kabil-i nakil olanların [nakli mümkün olanların] mekteplere toplanması.

11. *Ceride-i Sufiyye*, *Yeni Mecmua*, *Osmanlı Genç Dernekleri Mecmuası* ve Osmanlı ajansınca bütün siyasi ve hayır cemiyetlerini ihtiva etmek üzere tesis edilen Osmanlı Ocağı'na abone yapılması.

12. 70 köyün *Çiftçiler Derneği Mecmuası*'na abone yazılması.

13. Genç, dernekleri hakkında muallimlere izahat verilmek üzere 27 Eylül 1913 Salı günü Taşköprü'nün Kuştepesi'nde bütün kazadaki muallimlerin toplanması.

Böyle umumi bir içtima [toplantı], Dambazlar nahiyesinde Maarif Nazırı Ahmet Şükrü Beyefendi'nin elifbesi (alfabesi) hakkında da izahat verilmek üzere yapılmıştı.

14. Mecburiyet tahsili manen tatbik için 6 Mayıs 1913 Cuma günü Taşköprü'nün Bahçe arkası nam mevkide Taşköprü mekteplerince bir müsamere yapılması ve bu müsamereye Ağcıkavak leyli [yatılı] erkek iptidai mektebi talebesinin de iştirak etmesi.

Bu mini mini köylü yavrucukları dört saatlik yoldan kıymetli hocalarıyla bir yürüyüş yaptılar, iki gece Taşköprü İptidai Mektebi talebesine misafir oldular. Müdürleri muhterem Sadi Cemil kendilerine hükümet dairelerini, telgrafhaneyi, telefonları, hamamları, camileri, asar-ı âtikayı [eski eserleri], mektepleri, müzeleri, çarşıyı gezdirdi ve paratoneri gösterdi ve bütün bunlar hakkında kendilerine izahat verdi.

15. Yine aynı maksatla, 17 Haziran 1913 Cuma günü aynı mahalde, Taşköprü mekteplerine bir yaz müsameresi yaptırılması.

Bu müsamereye Kastamonu 4'üncü Fırka Ahz-ı Asker [Askerlik Şubesi] kaleminin muzikası da iştirak etmişti.

16. Taşköprü Erkek İptidai Mektebi'nin kıymettar emektarı Başmuallim Ali Efendi nuhafet ve zafiyet umumiyesi neticesi olarak vefat etmişti, cenazesinin parlak bir surette kaldırılması ve mezarının ziyaret edilmesi.

17. Tevfik Fikret Bey abidesi için o zaman İstanbul'da teşkil edilen cemiyete teberru edilen [bağışlanan] beş liranın Osmanlı ajansı vasıtasıyla gönderilmesi.

Bu arz edilen şeyler hep zoru zoruna kısmen kitaba uydurula uydurula yapılıyordu. Hatta o kadar ki, ziraat ve sanayi müzeleri camekânlarının bedeli muhasebe-i hususiyeden verilecekken her nasılsa verilmesi biraz teehhür etti [geciktirildi]. O sırada ben Kastamonu'ya gidiyordum. Marangoz, bedeli benden istedi. Eğer yerime gelen vekil arkadaşım bu borcu deruhte etmemiş [üstlenmemiş] olsaydı bu parayı da ben tesviyeye [ödemeye] mecbur kalacaktım...

8 Şubat 1915 tarihinden 28 Mart 1916 tarihine kadar Ünye'de kaldığım zaman zarfında maarife daha az hizmet edilebildim, çünkü burası mıntaka-i harpti [harp mıntıkasıydı], harbe ait ve harbin netayicinden [neticelerinden] olan işleri daha çoktu...

Bir de, rica ederim kimse duymasın, bir iptidai mektebi yaptım, ismi: Yazlık Belân.

Yine bir gün, harab ve mütevekkil [tevekkül halindeki] köyler arasında dolaşıyordum. Gitgide Ünye'den 70-80 kilometre uzaklaşmıştım. Karakuş nahiyesinin merkezi olan Yazlık Belân köyünde bulunuyordum. Burada vâsi [geniş] araziye biraz da mahlûl [sahipsiz] keresteye rastgeldim. Vaktiyle köyün mektebi varmış, fakat yanmış. Ufak bir teşvikte bulundum, sonra ben işi uzaktan parmağımın ucunun ucuyla tuttum. Zengin birkaç ağadan ve hile-yi şeriye ile muhasebe-i hususiyeden temin edilen ufak bir yardımla bir dersaneli bir iptidai mektebin yapılmasına tavassut [aracılık] ettim.

Çünkü usulü dahilinde yapılsaydı: Mutasarrıflığa yazmak, Meclis-i umumi müzakeresine girmek, irade-i seniyesi istihsal edilmek, havalenamesi verilmek, tahsilat yapılmak, mühendis bulmak, keşif ettirilmek, talip çıkmaz yahut uyuşulamazsa münakaşa müddeti temdit edilmek [uzatılmak], talip zuhur etmeyeceğine [çıkmayacağına] kanaat hasıl olursa veyahut çıkan taliplerle uyuşulamayacağı anlaşılınca, emaneten inşasına karar vermek, bu takdirde de emanet memuru tayin etmek, 500 kuruş avans vermek, eshab-ı istihkak [hakediş hesapları] senetleriyle bu 500 kuruşun mahsubu icra edildikten [ödemesi yapıldıktan] sonra tekrar 500 kuruş avans vermek... Bu veçhile [şekilde] kaza merkezine 80 kilometre mesafedeki mektebi ikmal etmek [tamamlamak] lazımdı. Yahut Cem-i İanet Nizamnamesi'ne tevfikan [uygun biçimde]: evvela ahaliden arzuhal almak, saniyen [ikinci olarak] bunu Kaza Meclis idaresinden geçirmek, salisen [üçüncü olarak] Müstakil liva [sancak] Meclis idaresinin manzurı olmak üzere Mutasarrıflığa yollamak ve nihayet keyfiyeti [meseleyi] mutasarrıflıktan Dahiliye Nezaret celilesine yazdırmak, oradan da müsbet menfi bir cevap almak için aylarca intizar etmek [beklemek] icap ederdi... Menfi cevap gelirse tabii heyhat! Müsbet cevap geldiği takdirde yine heyhat! Çünkü: evvela bu cevap kazaya bildirilecek, sonra nakden veya aynen alınan ianenin [yardımın] hususi bütçeye irat [gelir] kaydedilmesi için kazadan tekrar mutasarrıflığa yazılacak, eğer bütçede teberruat [bağışlar] diye bir madde varsa, nihayet oradan alınacak havalename dairesinde de ihaleten [ihale yoluyla] veya emaneten bu mektebin yaptırılması iktiza edecek [gerekecek]. Ben bu izahlarda, daha kazanın nahiye ile olacak muhaberelerini hazfettim [saymıyorum]. İhaleten [ihale yoluyla] veya emaneten mektebi yapmak için de: mühendis bulunacak, keşifname yapılacak, münakaşaya vaz edilecek [girilecek], talip beklenecek, çıkarsa, uyuşulursa ne âlâ, çıkmazsa yahut fiyat mutedil [normal] görülmezse müddet temdit edilecek [uzatılacak], en nihayet bulunmayacağına veyahut uzlaşılamayacağına kanaat hasıl olunca emaneten yapılmasına karar verilecek, o zaman da: emanet memuruna avans verilecek, ondan eshab-ı istihkak [hakediş hesaplarının] senetleri alınacak, ilk avans hesabı kapatılacak, tekrar 500 kuruş avans verilecek... Bu arada havalename muhteviyatının bitmesi para kalmaması da caba. Bu muamelatın ifası [işlemlerin yapılması] ise senelere bakardı...

Taşköprü'de iken böyle, mevkiin ilka ettiği [getirdiği] zaruretle, mübrem [zorunlu] lüzum ve müstaceliyeti [aciliyeti] ait olduğu makamca da teslim edilen bir karakol yaptırmıştım. Miktarı kâfi para verilemediği ve verileme-

yeceği için bilmecburiye [mecbur olmaksızın] kimseyi sarsmayacak küçük bir iane [yardım] ile bittavassut yaptırdığım [vasıta olduğum] polis karakolu yüzünden gördüğüm mükâfat azil ile tecziye edilmek [görevden alınmakla cezalandırılmak] oldu. Onun için şimdi bu yapılan mektepten o kadar korkuyorum ki... adeta büyük bir cinayet işlemiş kadar!

Namus ve faziletin birer timsal-i mücessemi [somut örneği] olarak Taşköprü'de tanıdığım kaza muhasebe-i hususiye [hususi muhasebe] memuru ve Encümeni Maarif kâtibi Ömer Seyfettin Efendi'nin ve Ünye'de tanıdığım Ünye, Terme ve Fatsa Tedrisat-ı İptidaiye müfettişi, İstanbul Darülmuallimi'nin tek güzide mezunlarından Hasan Fahri Efendi'den gördüğüm kıymetli muavenetleri [yardımları] ve muhibb-i maarif [maarif dostu] diğer muhterem refikleriyle beraber mahallî maarifine yokluk içinde sebketmiş [yapılmış] meşkûr [teşekküre değer] hizmetlerini burada tekrar bir lisan-ı sitayiş [övgü dolu bir dille] ve takdirle zikretmeden geçemiyeceğim...

Taşra halkı her teceddüdü [yeniliği], her atılganlığı İstanbul'un aksine iyi görür ve takdir eder. Çünkü İstanbul esasen şehir olmak itibariyle bedbindir [kötümserdir], korkaktır. Onun için atılganlıklarla huzurunun bozulacağını düşünür, endişelenir. Halbuki taşra zaten bugüne kadar vaziyetlerin hiçbirisinden bir iyilik görmemiş, bilakis boyuna sağmal bir inek gibi yalnız büyük şehir ve kasabalar namına sağılmış, makhur olmuş olduğu için her yeni atılganlığa karşı:

— Belki iyi olurum... der, ümitlenir...

Hatıralarını okuduğumuz Kaymakam Osman Zeki Bey gibi çalışmak isteyenler, Cumhuriyet devrinde Köy Kanunu çıkarılıncaya kadar köyde okul yaptırmak; 3238, 3803 ve 4247 sayılı kanunlar çıkıncaya kadar da köyde eğitim ve öğretimi geliştirmek imkânına kavuşmadılar. Onun tasvir ettiği zorluklar gibi sıkıntılı durumlar içinde kıvrandı durdular. Köyü canlandırma davasını bir mesele olarak eline almayan imparatorluk idaresinde, başka türlü de olamazdı. Geçmiş devirlerin hasretini çekenlerle sayıları yukarıda yazılı kanunlara göre iş görülmesine taraftar olmayanlar, acaba Kaymakam Osman Zeki Bey'in çizdiği tabloları gözlerinin önüne getiriyorlar mı? İmparatorluk idaresinin köye ilgisi hakikaten Osman Zeki Bey'in anlattığı gibiydi. Gerçekteki hayatın şartlarına uygun kanuni tedbirler alınmamış, onlara dayanılarak binlerce

köy okulu yapılmamış olsaydı Cumhuriyet idaresinin ondan ne farkı olacaktı?

Kaymakam Osman Zeki Bey'in kitabından birçok yer devrinin sansürü tarafından çıkarılmış olmasına rağmen, geri kalan kısımlar Türk hükümet cihaziyle,[161] devlet memurlarından bilhassa İstanbul'da önemli işlerin başlarında bulunanların iş yapma kabiliyetinden ne kadar mahrum kaldıklarını korkunç bir şekilde anlatmaya kâfidir. Aynı parçalar taşra diye anılan Rumeli ve Anadolu'da bilhassa köylerin ne kadar bakımsız olduğunu ürkülecek tablolar halinde göstermektedir.

Bu kitapta belirtilen önemli noktalardan biri de kendiliğinden iyi işleri yapmaya girişenlere karşı gösterilen zorluklar, direnmeler, haksız hareketler ve iftiralardır. Onun için gençlere hangi mefkure aşılanırsa aşılansın, realitenin bu sert ve insafsız olayları onları çarçabuk kabuklarının içine büzülen birer kaplumbağa haline getirmektedir. Cumhuriyet'in en çok takdir edilecek eserlerinden biri, bu zorlukların hepsini yenerek iş yapma imkânlarını hazırlamaya çalışmasıdır. İftiracılara, jurnalcilere, baltalayıcılara, şahsi ihtiraslarını tatmin için bütün değerleri ayaklarının altında parçalamaktan vicdan azabı duymayanlara, demagoji düşkünlerine, önemli millet işlerini başaranların ekmeği ve şerefiyle oynamaktan zevk alanlara, günlük ve aşağılık politikacılık yapanlara rağmen.

1918'de Bir Köy Okulu

Dostum ve meslektaşım H. Keskin'e ait bu hatıralar, imparatorluğun son yılında köy okullarının durumunu anlatması bakımından pek değerlidir. Şükranlarımı belirterek aşağıya koyuyorum:

> Anamın, alacalı ketenden diktiği çantayı, Emine Abam, boynumdan geçirdi. Cüzdanlığın içine (amme, tebareke) cüzleri ile mızraklı ilmihal, bir kurşun kalem, bir de defter koydular. Ceplerime kavurga ve kuru üzümle kırık leblebiyi doldurdular. Anamın ve Emine Abamın ellerini öptüm. Apa köyündeki ilk mektebe ilk defa kayıt edilmek üzere; ev sahibimiz Durdu Efendi ile birlikte yola koyulduk... (yıl 1918).

161 [sistemiyle].

Mektep, caminin yanında yapılmıştı; Camiden muntazam yapılmış bir duvarla ayrılıyordu. Bina tek katlı idi ve taştan yapılmıştı. İki yanında iki büyük odası, ortada bir hol ve iki odayı birbirinden ayırır durumda bir de muallim odası vardı; bahçesi duvarla çevrilmişti; damı topraktı. Şimdi anlıyorum ki, bu mektep yeni yapılmıştı. Mektebin bitişiğindeki çökük damlı, dama yakın küçük pencereli, içi küf ve rutubet kokan bina köyün eski mektebi idi.

Durdu Efendi, mektebin kapısından içeri girince kunduralarını kapının arkasına çıkardı, bana da kunduralarımı çıkarmamı söyledi. Dediği gibi yaptım. Her ikimizin ayağında da yünden; Apa'da yapılmış çoraplar vardı. Anam evden ayrılırken, kulağıma eğilerek: "Oğlum Durdu Efendi mektebe varınca ne yaparsa sen de öyle yaparsın; Sakın hoca efendinin elini öpmeyi unutma!" demişti. Mektebin kapısından içeriye girer girmez ayakkabılarımızı çıkarışımız hocanın huzuruna yaklaştığımıza delildi. Bugün bile pek canlı bir şekilde duyduğum heyecanla ellerim titremeye başladı. Evden çıkarken anamın söylediğini şimdi Durdu Efendi de tekrarladı: "Yanına varınca, hoca efendinin, ellerini öpeceksin, anladın mı yiğen?" dedi. Başımı salladım. Mektebin en küçük odasının kapısına doğru yürüdük. Durdu Efendi kapının mandalına başparmağını bastı; kapı açıldı. Durdu Efendi önde, ben arkada içeri girdik. Geniş omuzlu, kırçıl, kısa sakallı, uzun boylu, başında ince beyaz sarık bulunan bir adam odanın ortasındaki minder üstüne bağdaş kurmuş oturuyordu; minderin üzerine beyaz tiftik postu serilmişti. Elinde siyah kaplı büyük bir kitap vardı. Gözlükler burnunun ucuna doğru takılmıştı. Durdu Efendi Hoca'ya doğru ağır ağır, ayağının ucuna basarak ilerledi ve bir metre kadar yanına sokulduktan sonra başını arkaya çevirdi, bana başı ile hocanın eline sarılmamı, diz çöküp ellerini öpmemi işaret etti. Ben kapının yanında mıhlanmış kalmıştım. Durdu Efendi, iri siyah gözlerini ayırdı; gözlerinin beyazları genişledi. Gözümü yumdum, hocaya doğru ilerledim. Durdu Efendi yerden temenna çaktı; Hoca Efendi başını kaldırdı ve gözlüklerinin üstünden bize baktı,

— "Hoş geldin Durdu Efendi, buyur otur" dedi ve yanındaki hasır üstüne konmuş minderi gösterdi. Bu sırada ben de hocanın ellerine sarıldım ve öptüm. Sonra Durdu Efendi'nin işaretiyle ayağa kalktım. Durdu Efendi hocaya:

— Bizim hâkim efendinin mahtumudur. Babası Dinek nahiyesinde olduğu için onu mektebe ben getirdim. "Eti senin, kemiği anasının babasının" dedi. Hoca bana, kenardaki hasırın üstüne oturmamı söyledi; ben de diz çöktüm oturdum. Durdu Efendi ile Hoca Efendi konuşmağa başladılar;

bu sırada ben hep hocayı gözetliyor; konuşmasından, halinden, tavrından kendimce mana çıkarmağa çalışıyordum. Bir ara duvardaki tahta pencereyi açtı ve içeriye doğru:

— Halil Efendi! Halil Efendi! diye seslendi. Biraz sonra sarı yüzlü, gözleri çapaklı, genç yaşında sırtında kambur belirmiş bir çocuk içeriye girdi. Hoca Efendi beni göstererek:

— Halil Efendi! Bu çocuk hâkim efendinin mahtumudur. Al götür; Hacı Hüseyin'in Zühtü'nün yanına oturt, dedi. Halil Efendi ile beraber, onun hocaya yaptığını yapmağa çalışarak, odadan dışarıya çıktık. Bitişiğimizdeki dersaneye girdik. Burada, irili ufaklı kırk kadar çocuk yüksek sesle ve sallana sallana, manasını bilmediğim, bir şeyler okuyorlardı. Çocuklar bizi görünce seslerini kısacak, oldular; fakat Halil Efendi; o sarı, söz söyleyemeyecek, ayakta duramayacak hissini veren çocuk, öyle bir bağırdı ki; çocukların hepsi birden yine sallana sallana ve bağıra bağıra, manasını bilmedikleri şeyleri okumağa tekrar koyuldular...

Dersanede büyük çocuklar baş tarafta, küçükler de kapıya doğru olmak üzere, on ikişer kişilik uzun sıralarda oturmuşlardı. Bir kısım çocuklar da hasırın üstünde diz çökmüş durumda idiler. Odanın her iki duvarı yanında sıralar vardı. Kapıdan girince karşıya düşen duvarın dibinde post ve postun önünde de küçük bir rahle bulunuyordu. Hocanın başucundaki çivide falaka asılı duruyordu...

Halil Efendi beni boyu boyuma denk, patlak, dışarı fırlamış, gök gözlü, eli ayağı yunmuş bir çocuğun yanına götürdü ve ona:

— Zühtü! biraz aralan; Hamdi de yanında oturacak, dedi ve baş sıradaki yerine geçti, oturdu. Ben de sıranın altından girerek Zühtü'nün yanına yerleştim. Zühtü hem yüksek sesle, sallanarak bir şeyler okuyor, hem de iri ve dışarı fırlamış gözleri ile bana bakıyor, ve hafifçe gülümsüyordu. Ben de bu gök gözlerin parlayan bebeklerine bakarak gülümsedim. Zühtü ile aramızda ilk arkadaşlık böylece başladı...

Daha mektebe başlamadan Dorlalı Hasan Hoca hakkında evde, yetişkinler arasında şöyle konuşmalar kulağıma çalınmıştı:

— Hoca çok derinmiş...

— İsterse posta okuyup üfleyince onu yürütebilirmiş.

— Hazahir bütün hocalar Hasan Efendi'ye hürmet ediyorlar...

Sınıf başı olduğunu sonradan öğrendiğim Sarı Halil'in dış görünüşü ile tezat teşkil eden tiz sesi sınıfta yükseldi:

— Kıyâm!

Başımızı kapıya çevirdik. Derhal ayağa kalktık. Hoca Hasan Efendi içeri girmişti. Ayaklarında mes vardı. Kundurasını kendi odasında bırakmıştı. Elinde doksanlık siyah tesbihi ile ağır ağır ilerledi; yerine oturdu...

Sıra ile çocuklar ellerine cüzlerini, ilmuhalî veya Kuran'ı alarak hocanın önüne varıyor, diz çöküp oturuyor ve rahlenin üzerine kitaplarını koyarak okumağa başlıyorlardı. Ben de Amme cüzünü çıkarmıştım. Bana o gün kimse bir şey söylemedi. Ben yalnız olmakta olanları hayretler içerisinde takip ediyordum...

Anladım ki, baş sıralarda oturan yaşlıca çocuklar Kuran'a geçmişlerdi. Yerde, hasırın üstünde oturan küçükler Amme cüzünde olanlardı. Hasan Hoca önünde diz çöken çocukları dinliyor, yanlış okuyanların ellerine ve başlarına elindeki ince değnekle dürtüyordu.

Namaz surelerini ezberlemekte olan küçükler tamamen sınıf başı olan Halil Efendi'nin elinde idiler. Onları hoca dersaneden çıkınca Halil Efendi dinliyor, bağırıp çağırıyor, Hocanın büyük çocuklara yaptıklarını aynen onlara yapıyordu...

Hocanın dersanede bulunduğu zamanlarda çocuklardan çişi gelenler hocaya doğru ilerliyor (Hoca Efendi, aptesim var) deyip; eğer hoca başını sallamışsa, dışarıya çıkıyorlardı. Bu durumda olan çocuklardan dersini belleyememiş veya yanlışı çok çıkmış olanlara hocanın izin vermediği oluyordu. Çok sıkışmış durumda olanların dersanede donlarına çişlerini yapmaları ve bu yüzden hoca veya Halil Efendi'den değnek yemeleri her zaman görülen vakıalardandı. Sonra, benim en çok korktuğum şey dersanede böyle sıkışmaktı. Bir defa hocadan izin almak bir mesele idi. Sonra tek gözlü ve harap hela, mektebin en uzak bir köşesinde idi. Hususiyle kış günlerinde oraya gidip gelmek ayrı bir meseleydi. Fakat hayret ettiğim bir cihet; (aptesim var) deyip çıkanların fazlalığı idi. Sonra farkına vardım ki, bu bahane ile çocuklar; bu dersane denilen cehennemden kurtulmak için böyle bir tabiye kullanıyorlardı ki, ben de, bunu defalarca tekrarladım ve bu bahaneden faydalandım...

O dersaneden açık havaya çıkmak, diz çökmüş vaziyetten kurtulup dışarıda karların üzerine yatıp yuvarlanmak, kalıbımızı çıkarmak, ne kadar çok arzuladığımız bir şeydi...

Hoca bir gün bana Amme cüzünü çabuk bitirip Kuran'a geçmezsem sıradan kaldıracağını, hasırın üstüne oturtacağını söyledi. Tavan başıma göçüyor sandım. Çünkü diz çöküp oturunca ayaklarım karıncalanıveriyordu. En çok korktuğum şey bu duruma düşmekti. Çaresiz evde namaz sure-

lerini ezberlemeğe başladım. Emine Abamın gözüne girercesine dinlediğim masallarını kesip de namaz surelerini ezberlemek; dayak yemekten daha zor geliyordu, amma diz çöküp hasırın üstünde saatlerce oturacağımı düşününce hemen:

— Aman Emine Abacığım; beni bir dinle şu sureyi okuyayım, diyordum.

Namaz surelerini kulaktan dolma belledim; kelimeleri ezberledim; böylece kısa zamanda Kuran'a geçtim. Elimizde elifba yoktu; buna göre okuma yazmayı tamamen kelime ve cümle usulüne göre öğrenmiş oluyorduk. Bittabi evvela okumayı öğrendik; yazma işi daha güç ve daha sonra oldu...

Fergaba geçmek benim için de arzulanan bir şeydi. Fergaba geçenler sınıfça malum oluyordu. O gün sınıfta bir oyun havası estiği için etrafımızı pembe görürdük. Fergap! der demez başımızdaki fesin iki yanımızda ayakta duran çocuklar tarafından kapılması ve bu yüzden bütün sınıfın neşelenmesi, sınıf içerisindeki havanın değişmesi karşısında hocanın sükûtuna bir türlü mana veremiyordum. Sonra anladım ki, Fergaba geçen çocuğun evinden hocaya bir sini baklava veya börek gönderilmesi âdetmiş. Fesi kapıp kaçan çocuk hocaya baklava veya börek tepsisi gitmedikçe fesi sahibine vermiyordu. Nitekim ben de o gün, eve fessiz olarak döndüm. Anam buna pek sevindi. Ve hemen bütün işlerini bırakarak bir sini börek yaptı, ertesi gün sabahleyin siniyi hocanın evine götürdüm... Oğlum Kuran'a geçti diye sevinen anam beni kucakladı ve yüzümden gözümden öptü...

Hasan Hoca bir gün derste sınıf başının bir yanlışı çıkınca hepimizi sıra dayağına çekti. Yalnız ayağımıza falaka takılmadı. Sıra ile tabanımızın altını yukarıya kaldırıyordu. Sıra bana geldi. Ben de tabanımı kaldırdım; mestimin üzerine hoca iki deynek yerleştirdi. Hoca gönlünün istediği şekilde dövüyordu. Bazılarına iki, bazılarına beş, bazılarına (eğer bağırır çağırırsa) hıncını alıncaya kadar sopa atıyordu. Yanlış okuyan sınıf başı idi. Biz değildik; fakat (sıra değneğine çekeceğim!) deyince mesele kalmamıştı. Hocanın isteğine set çekilebilir mi idi hiç?..

Hoca bir gün hepimize birden: "Gidin aptest alın; Konyadan Mahmud hoca hazretleri gelmiş; cuma namazını o kıldıracak; camiye, cuma namazına gelin!" dedi. Biz de, mektebin ibralarını kapışarak aptest almağa koyulduk. Bu vaziyet bir nevi oyun mahiyetini aldığı için sevinçli idik. İyi hatırlıyorum ki, aptest aldıktan sonra camiye giderken sıkışmıştım. Arkadaşlardan ayrıldım ve küçük çişimi yaptıktan sonra koşarak arkadaşlara yetiştim; birlikte camiye girdik... Caminin renkli camlarına gözüm takıldı, kaldı. Mahmud Hoca'nın davudi sesinin kubbedeki akisler[i] kulağımda bu-

gün bile çınlar gibidir. Camiden çıktıktan sonra kulaklarım uğuldadı, durdu. Mistik havanın tesirini uzun müddet muhafaza ettim. Renkli camlardan süzülüp giren güneşin cami içindeki oyunlarını, Mahmud Hoca hazretlerini ve kapıya kadar saf saf dizilmiş insanları, bunların hep birlikte yatıp kalkmalarını... çok defa rüyamda gördüm. Aptesi aldıktan sonra aptestin nasıl bozulacağını bilmeden camiye girişimizin, kısaca hikâyesi de budur...

Apa mektebine beş yıla yakın devam ettim. Her yıl aynı dersanede oturuyorduk. Kafamızda sınıf geçme diye bir mefhum yoktu. Yalnız Ammedekiler, Tebarekeye geçmişler, Kuran'da bulunanlar diye gruplar vardı. Bu merhalelere ulaşmak ve geçmek bahis mevzuu idi. Üçüncü senede Hasan Hoca köyüne, Dorla'ya gitti, dediler. Niçin gitti; niçin gelmeyecekti? Bilemedik. Yalnız ağızdan ağıza bir havadis dolaştı: (Periler Kondalı) Hilmi Efendi adında yeni bir hoca gelmiş. Periler Kondalı Hoca Hilmi Efendi: "Daha derinmiş; çok şeyler biliyormuş; ulemadan imiş" dediler. Hilmi Efendi'nin sarığı, Hasan Hoca'nınkinden daha kalındı. Hocanın en çok nazarlarımızı çeken tarafı kalloş kunduraları idi. Asası da süslü, yazılarla kaplı idi. Kırçıl kısa sakallı, çakır gözlü, orta boylu, geniş omuzlu, latalı ve elifi biçim şalvarlı bir insandı. Köyün büyükleriyle konuşmasında bizim ve hatta büyüklerin anlayamadığı laflar ettiği için hepimiz hocanın derinliğine inanmıştık. Hocanın Arapça kelimeleri çok kullanması ve halkın anlayamayacağı şekilde konuşması ona karşı hürmeti artırıyordu...

Hilmi Hoca, Kuran'a geçmiş olan çocuklara (*Süpha-i Sıbyan* [Çocukların Tesbihi],[162] *Tuhfe-i Vehbi* [Vehbi'nin Hediyesi][163]) okutmağa başladı. Kendisi davudi sesiyle *Tuhfe-i Vehbi*'yi makamla okuyor ve bize ezberletiyordu. Evvela *Süpha-i Sıbyan*'ı bitirdik; *Tuhfe-i Vehbi*'den de bir hayli parça ezberledik. Manasını hiç bilmediğimiz ve hoca tarafından hiç açıklanmasına lüzum görülmemiş olan bu kitapları sesli ve toplu bir halde okurken öyle bir halimiz vardı ki, şimdi bu tablo gözümün önünde canlanınca burada kâh gülmek, kâh ağlamak istiyorum... Fakat etrafımızdaki Kuran'a geçmemiş olan çocukların okuyamadığı ve hele köylünün ilk defa işittiği ve gördüğü bu toptan, beste ile *Tuhfe-i Vehbi* okuma işi bize bir iftihar hissesi veriyor, gururumuzu okşuyordu.

Mektebin kapanmasını beklediğimiz ılık bir bahar günü, mektebin çayırlı bahçesine dört beş tane hoca geldi. Hilmi Efendi de bunların arasında idi.

---

162 1624 yılında Ahmed er-Rumi tarafından çocuklar için yazılan bir Arapça-Türkçe sözlük (ed.n.).

163 Sümbülzade Vehbi tarafından hazırlanmış Farsça-Türkçe manzum sözlük (ed.n.).

Biz, pencerelerden gizli gizli bunları seyre koyuluyorduk. Hilmi Efendi'nin sesi işidildi: "Kitaplarınızı alın buraya gelin!". Altı kişi, ellerimizde *Tuhfe-i Vehbi* ve *Süpha-i Sıbyan* olduğu halde hocaların yanına vardık, yerden temanna ettik. Hilmi Efendi Hoca bize: "Oturun!" dedi. Çayırın üstüne diz çöktük olurduk. *Süpha-i Sıbyan*'dan bir sahife söyledi; açtık. "Okuyun !" dedi. Hep bir ağızdan, sallana sallana, yanlış okumamak ve makamı bozmamak için bütün dikkatimizi toplayarak, avazımız çıktığı kadar bağırmak suretiyle okumağa başladık ve sayfayı bitirdik. Diğer hocalar: "Aferin çocuklar; memnun olduk; dersinizi iyi bellemişsiniz!" dedikleri zaman, Hilmi Efendi Hoca'nın yüzüne baktım; hoca başını sallıyor, bıyık altından gülüyor ve bizi nazarları ile okşuyor gibiydi. Hilmi Efendi: "*Sübha-i Sıbyan*'ı tamamen ezberden bilirler, *Tuhfe-i Vehbi*'ye yeni geçtiler, arzu buyurulursa ezberden; *Süpha-i Sıbyan*'dan bir parça okusunlar" dedi ve bana "başla, Hamdi!" emrini verdi. Ben de: "Hoca Efendi! *Tuhfe-i Vehbi*'yi de yirmi beşinci sayfaya kadar ezberledik; arzu buyurulursa ondan okuyalım", dedim. Hoca, buna pek sevindi ve: "Başlayın!" dedi. Biz de (Teşne susamış kanmış, olandır dahî sirâp) diye tutturduk; kitaplar kapalı idi... Aferini aldık. Gururla ve diğer küçük çocukların gıptalı nazarları arasında sınıfa girdik. O akşam bu müjdeli ve başarılı haberi anama ve babama götürdüm. Babam da Dinek nahiyesinden gelmiş bulunuyordu. Beni kucakladı: "Aferin benim sarı oğlum. Bundan sonra at senin, ayrıca bir doru tay alacağım, beşli tabanca da senin olacak" dedi. Sevincime, neşeme son yoktu. O gece, gündüz olup bitenlerle babamın vaadlerini, rüyamda tekrarladım durdum. Hele babamın beşli tabancayı bana vereceği, ayrıca benim için bir doru tay alacağı havadisi ile sanki kanatlanmıştım...

Okula başladığımın ikinci günü, sınıf başı Halil Efendi bana:

— Her zaman mektebe gelirken, diğer çocuklar gibi, sen de iki odun getireceksin! dedi. Her çocuk sabahleyin mektebe gitmek üzere evden çıkarken eline iki odun alıyor ve mektebe getiriyordu. Çocukların getirdikleri odunların bir kısmı okulda, sobada yakılıyordu. İkindi üzeri mektepten dağılırken nöbetle iki çocuk, birikmiş olan odunları, sal yaparak, Hoca Efendi'nin evine götürüyorlardı. Birbirine paralel konan iki odunun üstüne yığılan odunları, iki çocuk, biri önden, diğeri salın arkasından yapışmak suretiyle taşıyordu. Sıra bana da geldi. Sıra arkadaşım Zühtü ile birlikte bir günlük odunu Hoca Efendi'nin evine götürdük, ahırdaki odunların üzerine yığdık.

Bize kapıyı açan ve ahırda odunlarımızı yığacağımız yeri gösteren hocanın kızı için:

— Kız amma da güzelmiş hal dediğimi, buna karşılık Zühtü'nün gözlerini açarak (Sakın hoca duymasın postumuzu çıkarır; bunu başka yerde söyleme!) şeklindeki ihtarını iyi hatırlarım...

Dört odalı evimizin alt katını baştan başa işgal eden ahırdaki hayvanlarla uğraşmak, benim için doyulmaz bir zevkti. Atımız, ineğimiz, eşeğimiz, koyunlarımız, keçilerimiz ve tavuklarımız vardı.

Babam ata meraklı idi. Evde bulunduğu zamanlarda geceleri dizinin dibine oturur; at ve av hikâyelerini dinleyerek uyurduk. Bu zamanlar hayatımızın en mesut zamanlarıdır diyebilirim...

Hayvanları akadaşlarımla bölüşürdük. At daima benimdi. Tavukları, renklerine, kuyruklarına ve ibiklerine göre ayırır ve kara tavuk benim, kuyruksuz, senin, çil tavuk Hikmet'in, derdik. İnek hep abamızın olurdu. Fakat abamıza kızdığımız zaman inek de benim, buzağı da benim der ve onu ağlatırdık.

Sabahları ilk işim, ahıra inmek, hayvanları sulamak ve yemlemek olurdu. Bu zevkli meşgaleyi bırakıp mektebe gitmek istemezdim. Fakat Apa köyünde, bugün mezarı bile belirsiz olan, zavallı Emine Abam koşarak gelir:

— Haydi ciğerim, mektebe geç kaldın; sonra anamız darılır, hem hoca efendiyi kızdırmağa gelmez derdi. Ben de, başımdan bir kova soğuk su dökülmüş gibi ahırdaki işi bırakır, mektebe yollanırdım...

Bir gün, kara inek eve gelmedi. Onu sabahleyin sığıra ben salmıştım. Sığır geldi! dediler. Kara inek görünmedi. O gece (canavarın ağzını kilitlemek için) ev sahibimiz Fadime Abla'yla anam bir şeyler okudular ve bıçakla havada bir şeyler kıydılar. Ertesi gün Arık-Öreni'nde kara ineği bulmuşlar; bir ayağı kırılmış; orada yatıyormuş. Hemen bıçak yetiştirdiler, kestiler. O gün evimizden sanki bir ölü çıkmıştı, hiçbirimizin ağzını bıçak açmıyordu. Küçük abamın (inek benimdir diyen) hüngür hüngür ağladığını iyi hatırlarım...

Baharda, mektebe gittiğimizi hatırlamıyorum. Kışın geçmesini biraz da bunun için isterdim. Baharın erkenden; çay kenarına atı otlamağa götürmeye bayılırdım. Bazan atı otlatırken; tabiatın göz alıcı ve iç açıcı güzelliklerine dalar, yağmura tutulur, iliklerime kadar ıslandığım halde, eve dönmek istemezdim. Çay kenarında; çayla ekin arasındaki yerlerde atımı otlatırken atın, taze, yemyeşil ve nemli otları koparışını dikkatle, zevkle seyreder, atın kış mevsiminde uzamış olan soluk tüylerinin dökülmesini, yerine parlak tüylerin çıkmasını sabırsızlıkla beklerdim.

Atımın kopardığı taze, yeşil her tutam ot; biçimsiz uzun tüylerinin dökülleceğini ve onların yerine kısa parlak tüylerin çıkacağını bana müjdeler gibi gelirdi... Ata dişindirik vurmasını ve üzengisiz üstüne atlamağı beceriyor-

dum. Doru atın yürüyüşüne bayılırdım. Rahvan at, bizim için pek makbuldü. Ahıra girince at, beni görür, görmez kişner ve ön ayaklarıyla yeri deşelerdi; buna bayılırdım. Tımara başlamadan evvel kaşağıyı şıkırdatarak ve höööössst! diye yanına sokulur elimle çenesini okşar, alnından, gözlerinden öper ve ondan sonra boynundan tımara başlardım. Sıra sırtına gelince, at, gıdıklanır, huysuzlanırdı; o vakit hem korkar, hem de atı korkutmağa çalışırdım. Höööst... hööössttl.. Fakat sırtını fazla kaşağılayamaz, gebre ile ovardım. 9-10 yaşlarında iken ahır işlerini seve seve gördüğümü iyi hatırlıyorum. Hele Emine Abamın ölümünden sonra, hayvanların sulanması, yemlenmesi, altlarının kürünmesi, fışkının ahırdaki köşeye yığılması, hep benim üstümde idi ve bu işlerden; bir gün yılgınlık gösterdiğimi veya "ben bu işi bugün yapamayacağım!" dediğimi hiç hatırlamıyorum...

Yarım metreye yakın tahmin ettiğim kar, köyün pisliklerini iyice örtmüştü. Elime odunları aldım; cüzdanlığı boynuma taktım; mektebin yolunu tuttum. Hacı Halil'in tersliğine geldiğim sırada ağanın çoban köpekleri üstüme saldırdı. Gözümün kararıp; tersliğe, karların içerisine yığılıverdiğimi hatırlıyorum. Fakat ben yere yıkılınca köpekler dokunmadılar; havladılar, etrafımda dolaştılar, sonra bırakıp gittiler. Ben de, elimden, ayağımdan kan çekilmiş bir vaziyette mektebe yollandım.

Emine Abamı o gün evde hasta bırakmıştım. İri yarı, pembe yanaklı, geniş omuzlu ve belikleri sırtına dizilmiş vaziyette olan, Emine Abam, 20 yaşlarında kadardı. Üç yaşında anasız babasız kaldıktan sonra onu, bizimkiler, almışlar, büyütmüşlerdi. O, bizim (dört kardeşin) her şeyimizdi. Emine Abam cesur, kuvvetli ve bizim biricik sevip saydığımız, nazımızı çeken varlıktı. Daha çok acılarımızı o çeker, gözyaşlarımızı o siler, tatlı tatlı masalları o anlatır ve biz büyüdüğümüz zaman neler olacağımız hakkındaki hikâyeleri o uydururdu. Emine Abamın ansızın hastalanmasına üzgündüm. Mektep yolunda köpeklerin saldırmasıyla da şaşkına dönmüştüm. Ak gün, bana, kara geliyordu. Eve döndüğüm zaman Emine Abamı teneşirde yıkıyorlardı. Neye uğradığımı, ne yaptığımı bilemiyordum. Şu satırları karalarken bile, bu sevgili varlığın, ansızın ölümünü hatırladıkça yüreğim ağzıma gelir gibi oluyor.. Şimdi anlıyorum ki, sapasağlam, çam yarması gibi 20 yaşındaki kızcağız tetanostan gitmişti. Onun ölümü için: (Besmelesiz kötü yere basmış, destursuz helaya oturmuş... kızcağız çarpılıverdi...) dediler ve mesele böylece kapandı gitti...

Bozkır a ve Konya'ya takriben on dört saat mesafede olan bu büyük köyde değil kazada dahi ne doktor, ne de sağlık memuru vardı. Tek iğnenin

kurtarabileceği bu güçlü kuvvetli, abam, böylece gürleyip gidenlerin bizim evden de çıkmış kurbanı oluyordu. Zaman, ıstırapları nasıl da törpülüyor.

Darülmuallimlerde Bünye Değişikliği

İlkokulların hemen hepsi, yukarıdaki satırlarda tasvir edilen okulda olduğu gibi, medresede yetişen hocaların elinde bulunduğu için Meşrutiyet devriminden sonra darülmuallimin ıslahatına girişilmiş, bu teşebbüs, bilhassa Balkan Harbi'nden sonra yer yer iyi sonuçlarını göstermeye başlamıştı. Islahatçı eğitkenler tarafından darülmualliminlerin ders programlarına fenni terbiye adı altında sokulan pedagoji, psikoloji, pedagoji tarihi, tatbikat diye anılan öğretim usulü gibi meslek dersleriyle elişleri, resim, müzik, beden terbiyesi ve ziraat gibi dersler –bunları gösterecek ehliyette iyi öğretmenler olmamasına rağmen– medrese hayatı sürmekte olan bu kurumların bünyelerinde değişiklikler doğuruyordu. Hemen her darülmuallimine, genç öğretmenler vasıtasıyla Türkçülük cereyanı, izcilik hareketi, pedagoji havası taşınmaya başlanmıştı. Birinci Dünya Savaşı'nda müttefikimiz olan Almanya'dan gelme askeri karakterli şahısların idare ettiği Osmanlı Genç Dernekleri teşkilatına, bilhassa darülmuallimin öğrencilerinin sokulmasına gayret sarf ediliyordu.

Bir tarafta bu olaylarla uğraşılırken diğer taraftan da savaş sıkıntılarına, öğretmen azlığına bakılmaksızın Tedrisat-ı İptidaiye kanun-ı muvakkatinin[164] hükümlerine uyularak vilayet ve mutasarrıflık merkezlerinde birer darülmuallimin açılmaya çalışılıyordu. Bu kurumların tutunabilmeleri için darülmuallimin öğretmen ve öğrencilerinden belli yaşlardakiler askerlikten tecil ediliyordu.

Maarif Nazırlığı, darülmuallimin programlarına yeni konmuş olan derslerle, öğretim usullerinin düzeltilmesi gereken dersler için kılavuz kitaplar hazırlatarak yayınlıyordu. İstanbul Darülmuallimini öğretmenleri tarafından çıkarılan *Tedrisat* mecmuası, diğer eğitken ve öğretmenler tarafından yayınlanan *Say ve Tetebbu*, *Yeni Fikir*, *Muallim*, *Terbiye*, *Terbiye ve Oyun* gibi dergiler: Fenni

164 [geçici kanunun].

Terbiye Encümeni, Milli Talim ve Terbiye Cemiyeti, Muallimler Cemiyeti gibi teşekküllerin kendi adlarına çıkardıkları mecmualar vasıtasıyla imparatorluğun her tarafına pedagojiyle ilgili yeni fikir ve görüşler yayılıyordu.

Erkek öğretmen okullarının (Darülmualliminler) öğrenim süresi 1915 yılında dört, kız öğretmen okullarının (Darülmuallimat) beş seneye çıkarılmıştır. Bu kurumlara rüştiye mezunları, sultanilerin ilk devrelerini bitirenler ve yedi yıllık idadilerin beşinci senesinden gelenler, imtihana tabi tutulmadan alınırlardı. İlk tahsilini bitiren çocuklar da imtihanla kabul olunurlardı.

Aynı tarihte öğretmen okullarına, kültür ve fen dersleri liselerinkine benzetilerek bir öğretim programı yapıldı. Bu kurumlardan çıkacak öğretmen namzetlerinin köylere de gidecekleri düşünülerek, programda ziraat derslerine, sanatlarına ve hayvan bakıcılığına (ilm-i mevaşi) önem verilmişti.

Programın sonunda öğretimi Arapça yapılan darülmualliminlerde Türkçenin ne suretle okutulacağına dair de bir kısım vardı.

Yeni öğretim programında yer alan derslerin çoğu, öğrencilerin genel bilgilerini kuvvetlendirmeye ve tatbikat yapmalarına elverişli mahiyette derslerdi. Bunlardan müspet bilimler sahasına giren derslerin deneylerle öğretilmeleri için Avrupa'dan ders araçları da getirtilmişti. Öğretmenlerin çoğu, bu araçları kullanarak ders gösterebilecek şekilde yetişmedikleri için onlardan öğrencileri faydalandırabilenlerin sayısı azdı. Onun için dersler nazari olarak gösterilirdi. Harita, küre-i mücesseme,[165] hayvanlara veya bitkilere ait duvar levhaları gibi vasıtalardan faydalandırdı.

Öğretmen yetiştiren kurumların her sınıfında gösterilen dersleri açıklayan çizelge şudur:

165 [yerküre].

Darülmuallimin-i iptidailerin haftalık ders saatlerini gösteren cetvel: (H.1331-M.1915)

Dersler		Birinci sene	İkinci sene	Üçüncü sene	Dördüncü sene
Malumat-ı Diniye	Kuran-ı Kerim ve tecvit	1	1		1
	İbadat	2	1	1	
	Siret-i Nebeviye				
Türkçe	Sarf, Nahiv	2	2		
	Kıraat ve imla	2	2	2	
	Ezber ve inşaat	1	1	1	1
	Tahrir	1	1	1	
	Kavaid-i Edebiye ve kıraat	1		1	1
	Usul-ı Tahrir				
Hat		2	2	1	1
Lisan-ı Ecnebi		3	2	1	
Hesap					2
Cebir		1	2	2	2
Resmihaati, Hendese ve fenni mesaha					1
Kozmografya					1
Usul-ı defteri		2	2	1	1
Coğrafya		2	2	2	1
Tarih		1	2	1	1
Fizik		1	1	1	
Kimya		2			
Hayvanat [Zooloji]			2		
Nebatat [Botanik]				1	
Tabakat				1	1
Teşrih ve fizyoloji beşer ve hıfzıssıhha					1
Hıfzıssıhha mekatip [mektepleri]				3	3
Ziraat				3	3
Fenni Terbiye		2	2	2	
Musiki ve gına		2	2	2	2
El işleri, terbiye-yi bedeniye		2	2	2	
Resim		2	2	2	1
Ahlak, malumat-ı medeniye-yi hukukiye			1	1	1
Tatbikat				-	9
Yekûn		32	32	32	33

Yeni programın uygulanmaya başlanması, Birinci Dünya Savaşı'nın her tarafı kasıp kavurduğu yıllara rastlamıştır. Buna rağmen ve çok ağır şartlar altında bile o zamanki öğretmen okullarından bir kısmında ülkülü öğretmenler, onu uygulamak için geceyi gündüze katarak çalışıyorlardı.

Bu olaylarla pedagoji alanındaki çeşitli çalışmalar, memleket aydınlarında maarif işlerine karşı, ileride meyve verecek kadar esaslı bir ilgi uyandırmaya başlamıştı. Bu yüzden, yavaş yavaş öğretmenlik mesleği değer kazanıyor, darülmualliminlerde kuvvetli şahsiyetler vazife almaya başlıyordu. Meşrutiyet'in ilk yıllarında Avrupa memleketlerine tahsile gönderilen gençler, vatana dönmeye başlamışlar, bu kurumlarda da görevlendirilmişlerdi. Onlar, fikir birliği yapabildikleri meslektaşlarıyla anlaşarak, kendilerini koruyan Maarif Nazırı (Ahmet) Şükrü Bey'in ve İttihat ve Terakki Cemiyeti ileri gelenlerinin otoritelerine güvenerek, gittikleri darülmualliminlerde bünye değiştirmeye başlamışlardı. Artık darülmualliminler medrese gibi kalmaktan kurtulmaya, bilgi okulu karakterini değiştirmeye hiç yeltenmeyen o zamanki sultani ve idadilerden kısmen olsun ayrılarak hayat okulunun yoluna doğru yönelmeye girişmişlerdi. Bu olay, henüz eski öğretmenleri vazife başında bulunan her darülmualliminde ve onun çevresinde tepkilerle karşılanıyordu. Eskiye ve geriliğe bağlı kalan insanlar, bu hareketten şüpheleniyorlar, korkuyorlar; günün birinde işlerinin ellerinden alınabileceğini hatırlayarak yeni hareketi o zamanın metotlarına göre –mesela öğretmenleri ve öğrencileri dinsizlikle itham ederek– durdurmaya çalışıyorlardı.

Şimdi Meşrutiyet devrindeki darülmualliminlerde okuyan iki değerli meslektaşın, B. Karatan ile F. Bayır'ın okul hayatına ait hatıralarını inceleyerek Bursa, İzmir ve Edirne darülmualliminlerinin hangi bakımlardan ve nasıl bünye değiştirdiklerini, bu kurumlarda nelerin günümüze kadar sürüp geldiğini anlamaya çalışalım.

Bursa Öğretmen Okulu (1909-1911)

İstanbul'da Mercan İdadisi'nin son sınıfına terfi etmiştim. Bursa Muallim Mektebi'nde okuyan arkadaşım Tevfik ile birlikte tatil aylarında Darülfü-

nun'daki konferanslara devam ediyorduk. Bu konferanslar çok hoşumuza gidiyordu. Arkadaşım Tevfik'in ısrarı üzerine muallim mektebine girmeğe karar vermiştim. Mercan İdadisi'nde edebiyat hocamız Şevket Bey de bizi, öğretmen olmağa daima teşvik eder dururdu. "İstanbul Muallim Mektebi'nde kayıt kapandı" dediler. Tevfik'le birlikte Bursa'ya gittik. Fakat Bursa Muallim Mektebi'ne girmek pek de kolay olmadı. Bursa Muallim Mektebi bambaşka, medrese karakterinde bir kurumdu. Bir aralık, İstanbul'a dönmeyi de düşündüm. Fakat dosta düşmana karşı geri dönemedim. Buraya yazılmak için imtihana girenlerin çoğu, ilkokul mezunu bile değildi, okuma yazma seviyeleri çok geri idi. Bana çok zorluk gösterdiler. Nihayet ben de bunlarla imtihana girip okula kayıt olunabildim.

Bursa Muallim Mektebi Setbaşı'ndaki Ermeni kilisesinin biraz yukarısında bir binada idi. Kapısında koskoca bir levhada "Medresetü'l-muallimin" yazılı idi...

Okulun müdürü yaşlı bir hoca idi. Okulun hemen bütün öğrencileri ve öğretmenleri sarıklı idi. Yalnız Tabiiye [Tabiat Bilgisi] hocası fes giyerdi. Sayısı 130 bulan öğrenciler içinde 8-10 tane kadar fesli çocuk vardı. Diğer öğrenciler cübbeli, kuşaklı, sarıklı, sakallı ve hepsi de mes kundura giyerlerdi. İçlerinde kıyafet düzgünlüğüne itina eden, kafası işleyen ancak on beş-yirmi öğrenci vardı. Geri kalanlar kıyafet bakımından tam manasıyla derbeder ve düşünce bakımından da softa ruhlu idiler. Öğretmenler, bunları çok severler, kötü huy ve hareketlerini hoş görürler, kabahatlerine, tembelliklerine göz yumarlardı.

Müdür çok titizdi, tembel, derbeder öğrencileri hırpalar ve döverdi. Müdür, hoca olmakla beraber, iyi ve kıymetli bir insandı. Riyaziye derslerini okutur, okulun disiplinini, temizliğini, öğrencilerin hal ve gidişlerini yakından kovalardı.

Okulun üst katında camisi vardı. Beş vakit namaz devamlı olarak burada kılınırdı. Müdür, namaza geldiği zaman, öğrencilerden birçokları ona hoş görünmek için imam yerine mihraba geçmek isterlerdi. Müdür bazan, bunları kolundan tutar, arkaya çekerek, iyi sesliler ve çalışkanları namaz kıldırmak için çağırırdı.

Namaz kılarken Hacı Bey adında bir dahiliye memuru kapıda bekleyerek, öğrencileri kontrol eder ve her namazdan sonra bir kaç kişiyi müdüre veya nöbetçi muallimine götürürdü. Hacı Bey'i kızdırmamak lazımdı. Bir öğrenci, namazı yoliyle kılmış olsa bile, Hacı Bey'i başka vakit kızdırmış ise namazı iyi kılmadı diye Hacı Bey tarafından yakalanırdı. Bilhas[s]a sabah namazının şafak sökerken kılınmasına çok dikkat edilirdi. Öğrenciler ya-

zın kısa gecelerde bile şafak vaktinde namaza kaldırılır, namaz kılındıktan sonra tekrar yatakhanelerde yatmağa gönderilirdi. Fakat kimse uyumazdı. Bu suretle öğrenciler tatlı uykudan mahrum edildiği için sabah mutaleaları uyku ile geçerdi.

Okulda, müdür nöbetçi kaldığı zamanlar, öğrencilerden başka, öğretmenler, hademeler, okulda bulunanlar da camide namaz kılmak zorunda idiler. Fakat müdür olmadığı zamanlarda öğrencilerin bazıları gelmezdi, bilhassa sarıklı öğrencilerden deshanelere gizlenenlerin sayısı çok olurdu.

Okul, öğretim bakımından medreseden pek az farklı idi. Öğretmenlik bilgisi verecek dersler gösterilmezdi. Son sınıf öğrencileri okulun içinde bulunan tatbikat mektebinde sıra ile ve nöbetleşe ders verirlerdi. Resim, elişi dersine, tatbikat öğretimine, yasak savma kabilinden bir öğretmen gelir giderdi. Müzik dersine de bir cami müezzini gelirdi. Bu zat, klasik musikiden su gibi parçaları öğretmeye çalışırdı: "Bir günah ettimse cana suzinak oldum yeter." "Meyhane mi bu bezm-i tarabhane-i cem mi?" Bir gün müdür, müzik dersine gelmişti, öğretmen "Meyhane mi bu bezm-i tarab..." parçasını söyletti. Müdür dinledikten sonra: "Ben meyhane sözü geçen şarkıların söyletilmesini istemem!" diye bağırdı, çağırdı. Öğretmene, ilahi öğretmesini sıkı sıkı tembih edip ayrıldı.

Din dersleri imtihanlarına, Bursa'nın tanınmış hocaları, müderrisleri mümeyyiz olarak gelirlerdi, imtihanda, sarıksız bir talebe dersini iyi bildiğinden öğretmeni bu öğrenciye tam on numara vermişti. Ondan sonra imtihana giren sarıklı talebelerden birisine de öğretmen tam on numara verdiği için imtihan odasında büyük bir gürültü koptuğu. Mademki sarıksız öğrenciye on numara verildi; sarıksız öğrenci ile sarıklı öğrenci arasında fark vardır, sarıklı öğrenciye de hiç olmazsa on beş verelim diye mümeyyizler ısrar etmişlerdi..

1909-1910 öğretim yılı böylece birçok düzensizlikler ve aykırılıklarla sona erdi.

1910-1911 öğretim yılı başında okula gelince, Satı Bey'in talebelerinden Şerif Bey'i, müdür olarak gelmiş bulduk. Okulun bir yıl önceki durumundan memnun olmayan öğrenciler buna çok sevindiler. Şerif Bey'in müdürlüğü zamanında birkaç tane de genç öğretmen geldi. Türkçe öğretmeni Darülfünun mezunu idi. Bir de tarih öğretmeni geldi. Lise öğretmenlerinden Fuat Bey, riyaziye derslerini okutmaya geliyordu. (Orta tedrisat Umum Müdürlüğü ve İzmir Maarif Eminliği yapan) Şerif Bey, pedagoji ve malumatı ahlakiye ve hukukiye derslerini okutuyordu. Müdür, derslerinde talebeye yakınlık

gösterir, *Türk Yurdu* gibi mecmualar üzerinde fikir tartışması yapardı. Onun zamanında öğretim daha iyi bir düzene girmiş, çalışan öğrencilerin değeri ve hakkı tanınmıştı. Okul, ufak tefek eksiklerine rağmen, oldukça düzenli bir okul kılığına girmişti. Ancak öğretim yılının sonlarına doğru, dışardaki parti gürültüleri ve Balkan Harbi faciası okulun içinde de tesirini göstermiş, daha iyi gelişmesine engel olmuş ve öğretim yılı böylece sona ermiştir.

1911-1912 öğretim yılı başında okula döndüğümüz zaman, bahçede öğrencilerle top oynayan sivil elbise giymiş, çok genç bir müdürle (Ethem Nejat Bey'le) karşılaştık ve şaşırdık. Çekingen, ürkek öğrenciler yavaş yavaş bu oyun halkasına önce seyirci, sonra oyuncu olarak katılıyorlar, azarlanmıyorlar, hor görülmüyorlardı. Müdür, yeni gelenlere (pas) veriyor, bu arada da "şöyle yap, böyle yap!" diye bir arkadaş gibi teşviklerde bulunuyordu. Bu çeşit oyun faslı, ders aralarında, büyük teneffüslerde, bütün hafta içinde devam edip gidiyordu.

Okulun dış kapısındaki "Medresetü'l-muallimin" levhası kaldırılmış, temiz ve güzel bir yazı ile de "Bursa Darülmuallimini" levhası asılmıştı. Okulun iç kapısının üstüne de "Türk'ün gücü her şeye yeter" levhası asılmış ve iki taraftan türk bayrağı ile sarılmıştı. Okulun çiçek bahçesindeki ağaçlar budanmış, ayrık haline gelen çimler sökülerek, bahçenin düzene konmasına başlanmıştı. Binanın içi yeni baştan düzene konmuş, birçok değişiklikler yapılmıştı. Yemekler gayet bol ve çeşitli, yemekhane de çok temizdi. Müze, kütüphane, revir, yatakhaneler yeni baştan düzenlenmişti. Her tarafta genel derslere ait ve yer yer asılan levhalar göze çarpıyordu.

Okula yeni yeni, genç öğretmenler geliyordu. Edebiyat, riyaziye, malümat-ı medeniye [hukuki ve medeni bilgiler] ve hukukiye, müzik, resim, el işi, ziraat, din dersleri öğretmenleri hep yeni gelmişti. Her biri kendi mesleklerinde başarılı ve yaratıcı insanlardı. Hep öğrencilerle düşer kalkarlardı. Müdür, pedagoji ve beden terbiyesi derslerini okutmakla beraber, bütün dersleri sık sık kontrol eder, direktifler verir, bazan konuşmalara karışır, dersin idaresini eline alırdı. O, her sabah, bütün talebeye 20 dakika beden hareketleri yaptırırdı. Bu hareketlere, akşam üzerleri de oyun ve spor halinde devam edilirdi.

İlk zamanlarda okul programında ziraat saati olmadığında Bursa Ziraat Okulu öğretmenlerinden Yağar Bey, haftada bir gece okulda yatar ve akşam mütalealarının birisinde ziraat dersi okuturdu. Bir buçuk, iki ay sonra programa geniş ölçüde ziraat dersleri kondu ve Halkalı Ziraat Mektebi'nden mezun genç bir ziraat öğretmeni de geldi. Adı Hamdi Bey'di.

Haftada bir gün öğleden sonra öğretim yapılmazdı. O gün talebe, öğretmenlerle toplu veya grup halinde gezintiler yaparlar, verilen tetkik ödevlerini hazırlarlardı... Ziraat ve sanat okullarına oldukça sık giderlerdi. Bu okullarda işle temasa fazla önem verilirdi. Ziraat okulunda, ziraat okulu talebesiyle beraber, okulun bütün işlerinde çalıştırılır, elde edilen bilgiler rapor halinde müdüre verilirdi. Öğleden sonra öğretim yapılmadığı günler, bazen geniş alanlara ve açık yerlere topluca gidilerek beden hareketleri, oyun ve sporlar, müsabakalar, yürüyüşler, izcilik tatbikatı yapılır, kılınç ve kalkan oynanılırdı. Okulda (Türk Gücü) adıyla bir spor yurdu kurulmuştu.

Okulda müsamere ve temsiller sık sık yapılırdı.. Başlarında müdür, edebiyat hocası Behram Altay, müzik öğretmeni Ali Fevzi, diğer öğretmenler olduğu halde türlü konulara ait temsilleri öğrenciler hazırlarlardı. Temsillere dışardan da davetliler, halk gelirdi. Bilhassa Balkan Harbi faciasına ve intikama ait temsillere dışarda bir sinemada devam edilirdi. Bu temsillere bütün halk parasız ve serbest girer, oyunlar haftalarca tekrarlanırdı... Bu piyeslerin içinde en mühimi: "Rumeli'nin dağları var, ne güzeldi şimdi ağlar", "Kâfir düşman bayrak açmış.." ve sonunda: "Ağlama sen garip vatan, biz geliriz yine inan!" cümleleri içinde sık sık geçen temsildi.

Hafta tatili gününde (cuma günleri) gezintilere çok önem verilirdi. Cuma günleri hava ne kadar bozuk olursa olsun, hiç boş geçirilmez, mutlaka gezintiye gidilirdi. Bu gezintiler için bir gün önceden geniş hazırlıklar yapılır, kuru yemekler tertiplenerek çantalara yerleştirilirdi. Bütün öğrenciler bu gezintilere katılırlardı. Gezintiler için lüzumlu diğer araçlar da beraber götürülüyordu: Fener, ip, halat ve saire gibi.

Köylere gezintiye giderken her şey inceden inceye gözden geçirilir, öğrenciler kontrol edilirdi. Hareket emri verilince, şarkı, trampet ve fifrelerle [flütlerle] yürüyüş başlar, şehir dışına çıkılınca izci yürüyüşüne göre tertibat alınır ve gidilecek yere kadar bu suretle yürünürdü. Orada konaklama yeri düzenlenir, bayrak sırığa çekildikten sonra kahvaltı yapılır, biraz istirahatten sonra da beden hareketleri, çeşitli sporlar, izcilik ders ve tatbikatına geçilirdi. Bundan sonra köy camisine gidilir, güzel sesli öğrenciler tarafından cuma namazı kıldırılır, kuran ve hutbe okunur, vaaz edilirdi. Müdür, bu vaazları kendisi yazar veya konusunun şeklini tesbit ederek bu işi yapacak öğrenciye direktifler verirdi. Namazdan sonra köylülerle grup grup konuşmalar yapılarak müdürün verdiği plan gereğince tetkiklere geçilirdi. Bundan sonra beden hareketleri, çeşitli oyun ve sporlar, izcilik ye ziraat tatbikatı, köy tetkikleri üzerinde konuşmalar sıra ile gösterilirdi. Köylülere

şarkı söyletilir, müsamere verdikten sonra hareket hazırlığı başlardı. Programın ağırlığına ve yorgunluğa rağmen, şarkılar söylenerek neşe içinde okula dönülürdü.

İlk önce bu gezintilere şehir çevrelerine ve şehre yakın köylere gidilmek suretiyle başlandı. Sonraları uzak köylere ve Uludağ'ın karlı tepesine kadar gitmek suretiyle geliştirildi. Bu suretle, Bursa çevresindeki yakın, uzak köyler tamamen gezildi, Gemlik, Mudanya, Pazarköy gibi yerlere seyahatler yapıldı.

Öğrencilerin gezi kıyafeti şöyle idi: 1) Başlarına Bursa külahı giyerlerdi. (Bu külahları öğrenciler tedarik ederdi) 2) Sağlam vidala potin (okul verirdi) 3) Pelerin 4) Çanta 5) Sağlam ve kalın izci sopası 6) Battaniye (okuldan alırdık). Gezintilerde bazen çok heyecanlı ve tehlikeli durumlarla karşılaşılırdı. Köprüler kurularak veyahut halatlardan faydalanılarak büyük nehirler geçilirdi. İnkaya denilen bir yerde su ile dolu bir mağaranın en son noktasına kadar varılarak ölçüler alındı ve krokiler yapıldı. Uludağ'a yapılan türlü seyahatlerde çetin kayalara tırmanıldı. Uçurumlardan inildi, arıların hücumuna uğranıldı, yollar kaybedildi. Fakat müdürün bu gibi şeyleri daha evvelden hesaplaması, tedbirli hareketi sayesinde hiçbir aykırılık ve kargaşalık olmazdı.

Öğretim yılı sonuna doğru İstanbul'a yaya bir seyahat yapıldı. Bu geziye bütün öğretmenler, öğrenciler katıldı. Galatasaray Lisesi'nde misafir edildik. Romanyalıların milli takımımızla Fenerbahçe Stadı'nda yaptıkları maç seyredildikten sonra statta arkadaşlarımız tarafından çeşitli gösteriler yapıldı; kılıç, kalkan oyunları oynandı. İstanbul, bir program çerçevesi içinde gezildi.

Önemli bir nokta: İsmail Hakkı ve Şerif beylerin müdürlüğü zamanlarında Bursa Muallim Mektebi öğrencileri çayhanelerde bilhassa Setbaşı'ndaki Türkiye Kıraathanesi'nin içinde kuytu bir odada sabahtan akşama kadar kâğıt oynamak suretile tatil günlerini geçirirlerdi. İyi havalarda, akşam üzeri Temenyeri denilen yere de çıkarlardı. Ethem Nejat müdür olunca okulda başka bir hayat başlamış ve bu, öğrencilerin hoşuna gitmiş olmakla beraber, fırsat buldukça öğrenciler eskisi gibi Türkiye Kıraathanesi'ne gene devam ediyorlardı. Okul açılalı henüz on beş yirmi gün olmuştu, 40-50 kadar öğrenci bir cuma günü Türkiye Kıraathanesi'nde kâğıt oyunlarına dalmıştık Bir aralık gürültü kesildi, etrafımıza bakınca, müdür Ethem Nejat Bey'in, odanın kapısında durduğunu, gülerek bizi seyrettiğini gördük, ne yapacağımızı şaşırdık, bir iki dakika böyle kaldık. Müdür bir şey söylemedi, gülüm-

sedi ve gülerek çekildi, gitti. Okulda da bu işi hiç açmadı, fakat o günden sonra Türkiye Kıraathanesi'ni ve her çeşit kahve oyunlarını unuttuk, müdürün peşinden ayrılmaz olduk.

Müdür Ethem Nejat, okul dışında, çevredeki hareket ve faaliyetleri de idare ederdi... Türkocağı ve spor klüplerinde yapılacak törenlerin başında bulunurdu. Güvendiği öğrencilerini de buralara sokar, onların yönetim kurullarında çalıştırırdı. Onun için öğrenciler, okul dışındaki milli ve vatani olaylarla da ilgilenirlerdi. Türkocağı'nda, Rumlara karşı tatbik edilen alış veriş boykotu işlerinde, milli bayramların kutlanmasında, Türk Gücü Spor Kulübü'nde her türlü önemli işleri üzerlerine alırlar ve başarırlardı.

Okul açıldıktan bir buçuk ay sonra, öğrenciler okul içinde kendi kendilerini idareye alıştırılmışlardı. Okulun her çeşit işleri arkadaşlarca seçilen mümessiller tarafından yönetilirdi: Mutfak, talebe işleri, yemekhane, yatakhane, derslere girip çıkma, mütalaalar, müze, kütüphane, yoklama, devam izin, revir, bahçe işleri, okulun temizliği ve güzelleştirilmesi, kılık ve kıyafet yoklaması (bu işe çok önem verilirdi). Gezintilerin programı, sevk ve idaresi, spor teşkilleri vs. Okulun her çeşit işleri sınıf toplulukları tarafından on beş gün müddetle seçilen (Nezaretçi ve baş nezaretçi) denilen mümessiller tarafından yönetilirdi. Mümessiller baş nezaretçinin emrinde idi. Baş nezaretçi de okul idaresine ve herkese karşı sorumlu idi. Her gün gece mütalaasının sonuna doğru günlük faaliyet hakkında müdüre bir rapor verirdi. Öğrenciler şu veya bu işte çalıştıklarından ötürü derslerini ihmal etmelerine göz yumulmaz, hiçbir özür kabul edilmezdi. Derslere çok sıkı devam edilirdi. Bilhassa gezintilerin ertesi günü bütün öğretmenler derslerinden yoklama ve müzakere yaparlar, not verirlerdi. Bu bakımdan tembel sayılan öğrenciler bile bilgi bakımından çok gelişmiş bir halde idiler. Her öğrenci derslerine canla başla çalışırdı.

Dersler çok pratik bir şekilde tecrübe ve iş esasına göre yürütülürdü. Bilhassa memleket meselelerinin, hayati işlerin sınıf topluluğu içinde münakaşasına çok önem verilirdi. (Vatanın tarifi) üzerine yapılan münakaşaların sonucu belki *Yeni Fikir* mecmuasında yazılıdır. Okulumuzda neşe ile çalışmaktan başka bir şey görülmez, disiplinsizliğe rastlanmazdı. Her öğrencinin sıhhat cetveli vardı. Sağlık durumu, spor işlerindeki kabiliyeti bu karneye yazılırdı, karnenin bir tarafında da sağlığı koruma ve gücü artırma problemlerine dair öğütler vardı.

İzmir Öğretmen Okulu (1911-1914)

Ethem Nejat Bey, ders yılı sonuna doğru, İzmir öğretmen okuluna nakledildi. Samsun Öğretmen Okulu Müdürü Osman Ferit Bey, bir de pedagoji öğretmeni Zeki Bey geldi. Osman Ferit Bey, Ethem Nejat Bey'in arkadaşı, Zeki Bey'in de talebesi idi.

Müdürümüzün ayrılışı, okul ailesine ve kendisine çok güç geldi. Ethem Nejat ayrıldıktan sonra da okulla ilgisini gevşetmedi. Herkesle, bilhassa öğrencilerle mektuplaşmaya devam etti; her iki okul birbirleriyle birleşmiş gibi idi.

Not: Müdürümüz, Bursa'dan ayrılmak istemiyordu. Birçok müdürler değiştiği halde İzmir öğretmen okulunda öğrencilerin isyanının bir türlü önüne geçilememişti. Ethem Nejat Bey bu isyanı bastırmak üzere geniş bir selahiyetle gitmişti. Ziraat öğretmeni Hamdi Bey'i de kendine muavin olarak götürdü.

Ethem Nejat, İzmir'e öğretmen okuluna müdür olarak gittiği zaman, okul Bayraklı'da Yahyapaşa Köşkü'nde imiş. Okula ilk gelişini aralarına katıldığım öğrenci arkadaşlar şöyle anlattılar: "Küçük yapılı, çocuk gibi bir müdür geldi. Odasından hiç çıkmazdı, aramıza gelmezdi. Biz birçok müdürler atlattığımız için ilk önce bizden korkuyor sandık. (O vakit İzmir Muallim Mektebi'nde Ödemiş, Muğla, Bodrum vs. taraflarından gelmiş çok büyük talebe vardı. Ve bunların hepsinin silahları, kasatura ve bütün askerlik teçhizatı yanlarında, adeta seferi bir halde bulunuyorlardı.) Yeni müdürle gülüşür, şakalaşırdık. Okulda hoşumuza giden yeni yeni değişiklikler oluyordu: Temizlik, tertip, yeni hocalar ve bilhassa en önemlisi, yemek işi çok iyi düzene girmişti. Yiyebildiğimiz kadar ekmek ve yemek yiyebiliyorduk. Evvelki isyanların çoğu bu yemek meselesinden çıktığı için, durum hoşumuza gidiyordu. Böylece on beş yirmi gün geçmemişti. Bir gece yatakhanede yine kavga çıktı, silahlarla, kasaturalarla birbirimize girdik; bıçaklardan ateş çıkıyordu. Bu arada birisi (yeni müdür) lastik top gibi ortaya atıldı, hepimizi yumrukladı ve kavgacıları ayırdı. 'Çabuk silahları ambara teslim edinl' emrini verdi. Talebeyi sıra yaptı, ambara götürdü, silahları ambar memuruna teslim ettik. Başka türlü bir harekete, mukavemete mecalimiz kalmadı. Bu hadiseden bir hafta sonra müdür yemekhaneden işe başlamak suretiyle talebenin arasına karışmaya ve bizimle konuşmaya, spor ve gezintiler yapmağa koyuldu. Ve bu işler her gün biraz daha hızlandı, aldı yürüdü."

Ethem Nejat Bey, kısa bir zamanda, Bursa'da yaptıklarını İzmir Muallim Mektebi'nde de tatbik etmişti. Tatilde İzmir Muallim Mektebi talebesinden 60 kişilik bir öğrenci kafilesinin Bursa üzerinden İstanbul'a yaya gideceği haberi, bu seyahatin tafsilâtı gazetelerin baş sayfalarında yazılıyor, günün ilgi çeken en önemli konusu oluyordu, öğrencilerin silah, cephane, yiyecek ve bütün ağırlıkları üzerlerinde idi. Yanlarında ilaç ve hasta taşımak için bir tek attan başka yardımcı vasıta yoktu.

O vakit, İzmir Kolordusu'nda Erkânıharbiye reisi olan Cafer Tayyar Bey: "Bu kafilenin –yarısı yollarda dökülmek şartıyla – on beş-yirmi günde İstanbul'a varmasını, askerlik bakımından büyük bir başarı sayarım" demişti. Kafile, günde 40-50 kilometre yürüyordu. Bazan 60 kilometre de yürüyerek Bursa üzerinden İstanbul'a vardı. Bursa'daki istirahat da dahil olduğu halde 15 günde seyahati başardı. İstanbul günlerce gezildi. Bu sırada, seferberlik ilan edildiğinden, kafile İzmir'e döndü. İzmir'e dönerken Bursa talebelerinden birkaç kişi, ve bu arada ben de kafileye karışıp İzmir'e gittik. Ve oradaki öğretmen okuluna nakil edildik. Bir müddet sonra silah ve cephanelerle İstanbul İhtiyat Zabit Talimgâhı'na 60 kişilik bir grup halinde, Ethem Nejat'la birlikte sevk edildik. Birçok öğretmenler de vardı. İki ay sonra bizi tecil ettiler. Okulumuza döndük.

Bu sırada okul, Karşıyaka'daki kız öğretmen okulu binasına taşındı, her şey ve bütün eşya yeniden yaptırıldı, öğrencilerin serbest çalışmaları için yeni yeni atölyeler kuruldu. Bilhassa okul eşyası ve ders aletleri yapmağa mahsus atölye ile fotoğrafçılık atölyesi çok işlerdi. Kimyahane de boş kalmazdı... Okula, İzmir Meclis-i Umumisi de bol miktarda ödenek ayırdığından İzmir Muallim Mektebi Bursa'daki eski okulumuzdan daha iyi gelişmişti.. Sıralar, masalar Amerikan usulünde ve bir kişilikti. Okul içinde modern bir tatbikat mektebi açıldı. Geniş bir müsamere salonu hazırlandı, temsil faaliyeti başladı. Okuldaki öğretim, eğitim ve diğer faaliyetler birçok yeniliklerle Bursa'dakinin aynı idi. Beden terbiyesi, çeşitli spor ve izcilik bütün hızıyla devam ediyordu. Fazla olarak, talebenin hepsi silahla teçhiz edilmiş olduğundan, silah talimlerine ve atışlara önem verilirdi. Atış poligonuna –subayların kontrolü altında– her hafta giderdik, öğretmenleri öğrencileri ve okul ailesini, İzmir çevresinde çok severlerdi. Taburla bir yere giderken mutlak Kordon'dan geçerdik. Biz geçerken herkes ayağa kalkar, bayrağı selamlardı. Buna, Rumlar dahil olduğu halde, bütün halk alışmış ve alıştırılmıştı.

Ethem Nejat, Kordon'da, bilhassa Kıramer Gazinosu'nun önünden geçerken çok sevinç duyardı. Buraya ait bir hatırasını şöyle anlatmıştı: "Bursa'dan İzmir'e gelmiştim. Kıramer Gazinosu'na gittim. Boş bir masaya oturdum. Benden başka fesli yoktu. Yabancı bayraklar Kordon'un her tarafından bilhassa Kıramer'in damından aşağılara kadar sarkıyordu. Garsona işaret ettim: "Aristi" diye geldi. Kahve istedim. Beni bir süzdü ve dudak bükerek gitti, gelmedi. Tekrar çağırdım, bu sefer hiç bana bakmadı yarım saat zor oturdum, için için ağladım. Çok acı duydum ve içimde sönmez bir hınçla oradan ayrıldım. Şimdi orada yabancı bayrak olmadığı gibi, Türk bayrağına selam duruyorlar. Selam vermeye alışmışlar; alıştırmalısınız!" derdi.

Çanakkale Harbi başlamıştı. İzmir'i düşman gemileri gece gündüz ve çok sık bombardıman ediyorlardı. İzmir ve bu arada okul boşaltıldı. Eşyalar içerilere taşındı, küçük talebeler de evlerine gönderildi. Büyük talebelerden 60 tanesi ayrılıp bırakıldı. Bunlar İzmir içindeki fevkalade halin devamı müddetince, askeri birlikler emrine verilerek çalıştırıldılar. Başta Ethem Nejat olmak üzere bütün genç öğretmenler de bu işe katıldılar.

İzmir'de Nejat Bey'in, kafasına uygun öğretmen arkadaşları vardı. Muavini Hamdi Bey'i Bursa'dan getirmişti. Murat Bey bilhassa el işleri, Türkçe, pedagoji derslerinde, gezinti ve müsamerelerde müdürün yardımcısı idi. Selahattin Bey adında bir öğretmen vardı, gözü pek bir adamdı. Müzik öğretmeni İsmail Zühtü Bey okuldan hiç ayrılmaz, milli ve vatani bestelerini gürbüz ve gür sesli olan okul öğrencilerine öğretir, söyletirdi. Bunları çok severdi. Ziraat öğretmeni pehlivandı. Diğer bir iki öğretmen daha vardı. Bu öğretmenler her zaman öğrencilerin aralarına karışırlar, gezinti, seyahat ve tetkiklerde hep beraber bulunurlardı.

İzmir'de, asker ve sivil, bütün yüksek zevat ve halk tabakası öğretmen okulunu severlerdi. Kolordu Erkânıharbiye Reisi Cafer Tayyar Bey sık sık okulda yemek yerdi. Kolordu Komutanı Pertev Paşa hiçbir yardımı esirgemezdi. Daha isimlerini hatırlayamadığım birçok kimseler okulu ziyaret ederek okul içindeki çalışmalarımızı takip ederlerdi.

Rumlarla yerli kulüpler arasında yapılan maçlar dolayısıyla, vali Rahmi Bey'in pek hoşuna giderdik. Hülâsa, İzmir'in münevver, vatansever insanları ve halk muallim mektebini, onun öğrencilerini çok severlerdi. Gözü pek, cesur ve kahramanca hareketlerimizi takdir ederler, alkışlarlardı.

Vasıf ve Necati beyler de okulla, Ethem Nejat Bey'le çok sık temasta bulunurlardı. Öğretmen okulu ile kulüpler arasında yapılacak futbol maçlarını çok defa Vasıf Bey idare ederdi. Başkası bu işi başaramazdı. Vali

Rahmi Bey ile Pertev Paşa, son sınıf tatbikat imtihanlarının münakaşasına sık sık devam ederlerdi.

Öğretim yılı sonuna doğru Ethem Nejat Bey Muğla Maarif müdürü olarak gitti, Osman Nuri isminde bir müdür geldi... Talebe arasına karışmaz, hareket ve faaliyetten hoşlanmazdı. Okulda her taraf kilitliydi. Klasik mektep usulleri tatbik edilmeğe başlandı. Az kalsın gene bir isyan çıkacaktı, galiba o da işi anladığından artık pek ilerisine varmadı. Talebe kendi işini kendi yürütmeğe, öğretim yılı sonuna kadar devam etti.

Yukarıdaki sahifalarda okuduğunuz hatıralar, ilköğretim müfettişi dostum B. Karatan tarafından yazılmıştır. Bizde öğretmen yetiştirme işine emek vermiş ve bu konuya dair çok yeni fikirleri uygulamaya muvaffak olmuş bir eğitkenimizi tanıtmağa yardım ettiği için B. Karatan'a bilhassa müteşekkirim. O da değerli müdürü Ethem Nejat gibi ömrü boyunca bu işe emeğini katmış bir meslektaşımızdır.

Şimdi, okuyacağınız Edirne Darülmuallimini'ne ait hatıralarda, dostum F. O. [Ferit Oğuz] Bayır yazmıştır. Bu arkadaşımız da ömrü boyunca geceyi gündüze katarak, ilköğretimle öğretmen yetiştirme işinin gelişmesine hizmet eden, bu uğurda her türlü fedakârlığı göze alan, daima müspet düşünmüş ve ileri fikirlere bağlı kalmış olan bir meslektaştır. Ona da bu vesile ile teşekkür etmekten haz duymaktayım.

Edirne Öğretmen Okulu (1917-1921)

Fatih Rüşdiye-i Askeriyesi'ne devam ettim. Rüşdiye-i askeriyeler lağvedilince mektebimizin adı Fazıl Mustafa Paşa Numune Mekteb-i İptidaisi oldu. Onu bitirince Kuleli'ye yazılmak sevdasına kapıldım. Gözlerimin muayenesi sonunda miyopluktan kabul edilmedim. Ailevi sebeple Edirne'ye gelmiştim. Okumaktan başka bir iş bilmediğim, kimse de yol göstermediğinden hazır Edirne'ye gelmişken kayıt ve kabulüm için bir istida ile Darülmuallimin Müdürlüğü'ne müracaat ettim. O zaman müdür, rahmetli Servet Bey'di. İstidamı Müdür Muavini Rıdvan Nafiz Bey aldı, okudu. Niçin darülmuallimine girmek istediğimi sordu. "Kuleli'ye giremediğim için" cevabını verdim. Öyle hatırlıyorum ki, benim girdiğim yılda, darülmuallimine girmek için fazla talip de yoktu. Darülmuallimin, Ayşe Kadın Caddesi'nde Mekteb-i Sultani'nin bitişiğinde, Avusturya katoliklerinin idaresindeki mektebe komşu idi. Edirne'de İdadi-i Askeriye, Islahane (Sanayi Mektebi) ile Rum, Bulgar ve Ermeni cemaat mektepleri de vardı.

Darülmuallimin binası yepyeniydi. İtalyan mimari tarzında yapılmış diye konuşurduk. Mutfağı, duşları, çamaşırlığı, ayak yolları tertemiz ve modern idi. Bizim yazıldığımız zamanda bodrum ve kanalizasyon yeni yapılıyordu.

İlk talebeler: Darülmuallimin binasının çekilmiş genel bir resminde, merdivenlerinde yer almış iki türlü talebe gözükür. Sarıklı cüppelilerle fesliler. Bizim sınıf arkadaşları birbirini Edirneli, Uzunköprülü, Hayrabolulu, Çatalcalı, Tekirdağlı, Babaeskili, Lüleburgazlı, Kırkkiliseli, Vizeli, Müretteli, Buharalı, Türkistanlı, Yemenli, Trabluslu, Romanyalı, Bulgaristanlı, Adanalı diye çağırırdı. Kısacası Trakya'nın her kasabasından ve Osmanlı İmparatorluğu içinden ve dışından talebe alınmıştı. Hepimizi hoca oğulları, telgrafçı, memur, fakir hallilerin çocukları diye tanıtırsam yanılmamış olurum.

İçimizde, çamaşırlarımızı yıkayan anaların bakıp okuttuğu, halen üniversitelerimizde memleket değeri olmuş çocuk da vardı. Kısacası hep bir hallilerin evlatları. Hali vakti yerinde olan ailelerin çocukları o zaman Sultani'ye yazılıyordu. 5 senelik –birisi askerde geçti– darülmuallimin hayatımda Mekteb-i Sultani talebeleriyle senli benli kaynaştığımızı, bizi birleştiren bahçelerimizin müşterek kapı eşiğinin her iki taraftan istekle ve serbest olarak aşıldığını hatırlamıyorum. Galiba bütün talebeler 250 kadardı. Şimdi 26 sene evvel kapısından Trakya'nın anavatan kalması için çetecilikle dağa çıktığımız çarpışma günlerinden önceki okulumuzu hatırlamak lazım.

Derslerimiz: Kuran-ı Kerim ve malumat-ı diniye, ilm-i ahval-i ruh, fenni terbiye, kavaid-i edebiye [edebi kurallar] sarf ve nahiv, kıraat ve imla, ezber ve inşat, tahrir, hüsnü hat, lisan-ı ecnebi, usul-i tedris, tatbikat, hesap, cebir, usul-i defteri, hendese ve fenni mesaha, kozmoğrafya, tarih, coğrafya, ziraat, hikmet-i tabiiye, kimya, hayvanat [zooloji], nebatat [botanik], tabakat, teşrih [anatomi] ve fizyoloji-i beşer [insan fizyolojisi] ve hıfzıssıhhai mekâtip [mektepler], ahlak ve malumat-ı medeniye [medeni bilgiler] ve hukukiye ve iktisadiye, musiki, resim, elişleri, terbiye-i bedeniye.

Darülmualliminde okuduğumuz; yetiştiğimiz dersler ve işler bunlardır. Bunları grup grup incelemek icap edecek.

Kuran-ı Kerim ve malumatı diniyeyi her sınıfta ayrı bahisler olmak üzere okuduk. Bu dersin muallimi sarıklı rahmetli öğretmenimizdir. Bu öğretmen aynı zamanda hüsnü hat da gösterirdi. Onun ölümünden sonra bu dersi darülfünun mezunu ve matematik öğretmenimiz okutmuştu. Üçüncü sınıfta bu dersin nikâh bahsinden "mali mit'asını satın almak" ibaresiyle başlayan bir konu evlenme üzerinde konuşmaya yol açtı. Bu arada, kadın erkek münasebeti, kadının yetiştirilmesi zaruretini misal olarak bir köyde kadının cilve

olsun diye yerden bir avuç kum alarak erkeğin gözüne yüzüne attığı ve aynı anlayışla (bunu ye) dediğinin ileri sürüldüğünü ayrıca bu dersin dinli kimse düşünüşü üzerinde kurcalamalara, gevşetme ve çözmelere vardığını, bir dergide çıkan ve dini insanlığın taşımağa, sürüklemeğe mahkûm olduğu paslı bir zincir olarak anlatan yazının talebece okunmasının doğru görülmediğini, saklanmak istendiğini de hatırlarım. Tezatlı düşünceler karşısında kalırdık. Apdest almak, namaz kılmak ve oruç tutmak hususunda davranışımız zamana uygundu. Hepimiz dinin bu icaplarına uyardık. İdarede sahuru, yemeklerin ramazana göre olmasını sağlardı. Şu farkın belleğimden silinmediğini de görüyorum. Namaz, oruç işlerinde darülmuallimlerinin baskısı aile baskısının yanında daha müsamahalı idi. Ana ve babaların öğrenci bulunan arkadaşlarımızın dini ihtiyatlara bağlı kalmaları bakımından oğullarını daha çok zor altında tuttukları bir sosyal hakikattir. Öğretmenlerimizin kimisi bekârdı. Bana, devamlı oruç tuttukları kanaatini vermediler. Halleri gizli tutmak istedikleri ve oruç yedikleri sanısını veriyordu.

Öğretmenliğe hazırlık: İlmi ahvali ruh ve fenni terbiyeyi tercüme kitaplardan okuduğumuzu biliyorum. Usul-i tedris tatbikatını bu dersleri okutan öğretmen yaptırıyordu. O ayrılınca müdür gelmeye başladı. Daha sonra Darülmuallimat müdürü olan rahmetli Mustafa... Hocamız geldi. Usul-i tedris tatbikatı derslerinin mehazı [kaynağı], *Tedrisat-ı İptidaiye* mecmuaları idi. Hiç unutmam, umumi tedris esaslarını vermek için sınıfa gelen öğretmenimiz teksif usulünü kullanarak bu esasları o güne kadar öğrendiklerimizden kendi kendimize bulup çıkarmamızı kolluyordu. Sınıfta epeyce düşünme ve duraklama oldu, aksi gibi o gün Satı Bey'in buna ait makalesini okumuştum. Birer birer söyleyiverdimdi. Sayın hocamızın hoşuna gitmediğini halinden anladım. O, bizim bunları Satı Bey'in yazısındaki gibi bulup çıkaracağımızı umuyormuş. Kendisinin de okuyup öğrendiği makaleyi bir talebenin okuyup gelmesi, derste hazırca söyleyivermesi kendisine tekşifi usulün sihrinden gerçek tadın çıkmadığını sezdirmişti.

Darülmuallimine çok yakın bulunan Ayşe Kadın'daki iptidaiye mektebi bizim tatbikat mektebimiz idi. Sıra ile öğretmenimiz ve sınıf arkadaşlarımız önünde yalnız 45'er dakikalık ders verirdik. Bunun dışında muhtelif sınıflara üçer, beşer dağılarak tecrübe dersleri de yapardık. Bu dersin imtihanında okkayı ve eczasını, terazi ve tartı vasıtalarıyla verdiğimi ve çok terlediğimi unutmam. Bütün sınıfın hayatında büyük hareket uyandıran bir gün de bu ders sebebiyle doğmuştu [yaşanmıştı]. Rahmetli hocamız bizi darülmuallimata, oranın son sınıf kızlarının iştirakiyle yapılan bir ders tatbikatına gö-

türdü. Kızların başında birer başörtü ve sırtlarında önlük vardı. Orada dersi veren arkadaşımız da biz de hayal ve düşüncelerimizi işleterek varlığımızı göstermiştik. Her arkadaş vereceği ders için plan yapar, vasıta hazırlar, dersi verir, bunun tenkidi yapılır, sonra öğretmenimiz sonuca bağlardı. Yalnız bu vasıtaların hesap, hendese, eşya ve tarih, coğrafya dersleri için olduğunu kuvvetle hatırlıyorum. Muallimliğe hazırlayıcı kitaplarımız kitaplıkta mevcuttu. Gat Franko'nun tercümesi olan *Emil* [*Emile*] gibi eserleri son sınıfta mektepte okuduğumu iyi hatırlıyorum.

Zamanımızda umumi ve hususi tedris usulü için Maarif Nezareti'nin muhtelif rehber kitapları vardı. Bunlarda yazılı öğretim ve eğitim esaslarından bazılarının ayet ve hadiselerle izah ve tefsir edildiği hâlâ gözlerimin önüne gelir, bizim öğretmen adayı bulunduğumuz zamanlarda hem ilk mekteplerde, hem de ilk mekteplerin bulunduğu şehir ve kasabalarda sarıklı hoca, imam sultası, baskısı en başta gelen bir içtimai şeniyetti [toplumsal realiteydi]. Biz cami bitişindeki mektebi, mezarlığı, tabutu, teneşiri, ermişlere çaput bağışı, sofuluğu olduğu gibi kabul eden, bunlara dokunulmazlığı esas sayan bir dünya ve cemiyet telakkisi [görüşü] ile yetiştik. Filhakika [Gerçekte] bünyedeki terbiyenin çocuğun neşesini kuruttuğunu, mektebi bu yerlerden uzak tutmak gerektiğini de konuşurduk. Fakat 17-18 yaşında bu fikrin gerçekleşmesi için tutulacak yolu açıklayan, dilek halinde de olsa, belirten bir yazı dahi okumadığını acı duyarak yazmam lazım. Biz tutunmak için sarıklıların yanında ve karşısında kendimizi becerebildiğimiz kadar dinden kuvvet alarak onlarla bir düşünüşte olduğumuzu, dinsiz olmadığımızı, her an isbat etmek durumu[n]da idik.

Darülmuallimin'in içimize sindirdiği Türkleşmek duygu ve düşüncelerimizi de en başta hoca ve imamlardan saklamak, sarıksız bir sarıklı gözükmek halinde bulunuyorduk.

Kozmoğrafyada, hikmet-i tabiiyede, kimyada, tabakatta [hekimlikte], teşrih [anatomi] ve fizyoloji-yi beşerde [insan fizyolojisinde], hayvanatta [zoolojide], nebatatta [botanikte], resim, elişlerinde, terbiye-i bedeniyede [beden terbiyesinde], bu gün için bile modern sayılacak bütün ders vasıtalarımız vardı. Birçok derslere ait aletlerin Almanya'dan tam takım halinde getirildiğini ve öğretmenlerim tarafından kullanıldığını, bize tecrübesini yaparak öğretmeye çalışıldığını zevkle hatırlatmaktan kendimi alamam. Mesela Vimşürst makinesini kullanarak miksefeleri [kondansatörleri] doldurduğumuzu, şu anı gözlediğimiz teodolit [yer ölçüm] aletiyle ay ve yıldızları tetkik ettiğimizi, rasat [gözlem] işlerini her gün vaktinde kayıt suretiyle ve

yağan yağmurları matrahta ölçerek, havaları mevsimleri içinde takip ettiğimizi, izcilik tatbikatı için barometreyi kullandığımızı, devamlı takip ettiğimizi de söyleyebilirim.

Karatahtada ve toprakta görülen ziraat dersi de muhtelif sınıflarda okunurdu. Bu dersin öğretmeni Halkalı Ziraat Mektebi Âlisi mezunu rahmetli Herant Efendi'ydi. Birinci sınıfın ziraat dersinde, öğretmenin nebatları [bitkileri] kökleriyle kara tahtada çizdiğini, öğrencilere "hangisi kök, hangisi eşar-ı munassa [emici tüyler], hangisi gövde, dal gösterin" diye sorduğunu, eşar-ı munassayı göstereremeyen arkadaşlardan sonra kaldırılınca, nasılsa resim üzerinde bunu gösterdiğimi ve öğretmenin "o ya" diye resimden, karatahtadan öğrenmiş olduğumu görünce rahatladığı gözümün önüne gelir. Diğer sınıflarda, ziraat dersini bir zaman da Tunca kıyısında toprağı kazarak, mısır, patates ekerek, çapalayarak, olunca da toplayarak, sahiden iş yaparak öğrendiğimizi de canlı canlı bilirim. Kimya-yı ziraide gübreleri öğrenmiştik. Bunların saksılarda ve yastıklarda tecrübesini yaptığımız da oldu. Nebatatta [Botanikte de] Edirne çevresine ait bitkileri topladığımızı, fasilelerine [ailelerine] göre ayırdığımızı, kuruttuğumuzu, numara alıp sınıf geçtiğimizi kaydetmek lazım.

Türkçe öğretmeninin kazandırdığı okuma itiyadı: Kavaid-i edebiye [Edebi kurallar], sarf ve nahiv, kıraat ve imla, ezber ve inşat [şiir okuma], tahrir [yazma] derslerinin bizde okumak isteğini gıcıkladığını, Birinci Dünya Harbi olaylarının bu isteği kuvvetlendirdiğini, harıl harıl gazete okunduğunu, *Yeni Mecmua*'yı anlayarak takip ettirdiğini, şiir zevkini tattırdığını, hatta bana *Rübab-ı Şikeste*'yi bir deftere tertemiz yazdırmak cehdini [gayretini] verdiğini içten bir duyuşla ifade etmekten kendimi alamam. Resim-elişi derslerinde kâğıt, çamur işleri yaptık.

Gezinti ve oyunlar: Terbiye-i bedeniyede [Beden terbiyesi] lobutlar bile kullandığımızı, iki Alman'dan tabiattan resim ve beden terbiyesi dersi almak fırsatını kaçırmadığımızı, pehlivan arkadaşların sultanili pehlivanlarla güreştiğini, futbolda yeniyetmelik ruhu ile ateşli ve taassup [inanç] göstererek taraf tuttuğumuzu, askeri idadi, sultani talebeleriyle Saray içinde kavgalar ettiğimizi, dayak attığımızı, yediğimizi, bu arada sultani çocuklarının bize bitişik duvardan "bitli hocalar" dediklerini hayıflanarak kaydediyorum. Darülmuallimînde sahiden izcilik yapılır, memleket tetkikine varan gezintiler tertiplenir, çadır, kamp kurulur, eğlenilir, başta vali olmak üzere askeri kumandanlar davet edilir, beraber kuzular ve helvalar yenirdi. Kampta bütün arkadaşların kuru toprakta birbirimize sokularak yattığımızı hatırlarım. Sa-

ray içinde mektepler arası oyun ve eğlencelere kız erkek bütün okullar ve muallim hanımlar iştirak ederdi. Kısacası Edirne'de o zamanda mektepler, azınlıklarınki ile birlikte müşterek yaşama hayatına kavuşmuş idiler.

Darülmuallimin ve Sultani rekabeti. Yalnız bir mesele müzmin şekilde devam ederdi. Herhangi bir merasimde Darülmuallimin'in veya Sultani'nin önde gitmesi meselesinde bir türlü anlaşılmazdı. Yollarda birbirini geride bırakarak ileriye geçmek yarışında öğretmen ve idarecilerimizin de bizlerle birlik oldukları daima görülürdü.

Bu gençlik hareketleri vali Hacı Adil, sonradan Zekeriya Mektupçu, Şakir, İskan-ı Muhacirin Müdürü Galip Bahtiyar, İttihad ve Terakki kâtib-i mesulü Gani, Maarif Müdürü Servet, Darülmuallimin Müdürü Rıdvan Nafiz, Sultani Müdürü Mahir beylerin tanışmış, anlaşmış aynı maksat için çalışan, birbirini tutan insanlar olarak yardımlaşmalarından kuvvet alıyordu. Bu hal bilhassa vilayetlerin yardımı ile yaşayan darülmuallimin için iyi neticeler veriyordu, öyle hatırlarım ki, muallimlerimiz birkaç ay maaş almamak haline düşer, müdürümüz Rıdvan Nafiz Bey, para tahsilatı geri olan kazalara giderek şahsi teşebbüsleriyle Edirne'ye para göndertir, dönünce öğretmenlerimizin sıkıntısı azalır, yüzleri gülerdi.

Edirne Darülmuallimini'nin mihver dersi: Tarih ve coğrafya dersleri için bir dersane ayrılmıştı. Bu dersanenin bütün duvarları en yeni fiziki ve diğer haritalarla kaplı idi. Bu derslikte tarih ve coğrafya için gerekli bütün vasıta, malzeme ve kaynaklar mevcuttu. Bu vasıtalar da asılı, dürülü, kapalı, yığılı oldukları yerlerde kalmaz, görmeğe, yanına gelip ders anlatmaya, kullanmaya en elverişli şekilde ortaya konur, hepimizin gözü önüne getirilirdi. Bu derslerin öğretmenliğini dört sene, dakikasını aksatmadan, Rıdvan Nafiz yapmıştır. Rıdvan Bey müdürlüğünü, öğretmenliğini, derslerini, umumi toplantıları ferdi ve müşterek hayat ve münasebetleri düzenlerken: "Ben gözlerimi Türklüğün saadete erdiği hayali âlemin ufuklarına dikmişim. Ve o ufukları en iyi ve parlak olarak mektebimden görüyorum", diye ifade ettiği memleket görüşünden kuvvet alırdı. Bütün eğitkenliğini öğreticiliğini de bu, mihver etrafında işletirdi. Edirne Darülmuallimini başta olmak üzere bütün mekteplerde memleket mikyasında anılacak bir manevi ve müşterek hava mevcuttu. Bu maşeri havayı, milli çileyi doldurmuş olan Edirne'nin taşına toprağına, çimenine, ağacına, nehrine, sarayına, toprak tabıyasına, camisine, bedestenine, çarşısına, köprüsüne, namazgâhlarına, gün ve diyar görmüş Edirne halkına, insanlarına da çok borçluyuz. Allah yoluna gazaya giden orduların secdeye kapandıkları hudutsuz mera halindeki

namazgâh alanlarının serin havasına bile, geçmişin bütün ruhu sinmiştir. Hepimiz derste okumadan, öğrenmeden biliyorduk ki, Edirne müdafaasında kötü süpürge tohumundan yapılmış kerpiç kılıklı pişmişleri ekmek diye ylyenlerin, altı ay şeker, tuz yüzü görmeyenlerin, ansızın başlarında Bulgar şarapnelleri patlayanların, top mermisinden ve esirlikten uzaklaşmak için muhacir olanların, askeri, ahalisi açlıktan teslim olunca toprak tabyaların, toplarını susmuş görenlerin, asker olmaktan başka kusuru olmayan Anadolu ve Rumeli insanlarımızın Saray içinde bitkin iniltilerini duyanların, bunların açlıktan kemirdikleri ağaçları tanıyanların çocukları idik. Rıdvan Nafiz'i bu kadar tarih sinmiş Edirne'de tam başarı ile öğretmenlik yapmış bir adam olarak belirtmek lazımdır. Bu başarıyı Muhsin Bey'le beraber veya yalnız yazdığı tarih kitaplarından, iyi konuşmasından, bilgili olmasından değil, eğitken ve inanlı ruhu ile yarattı. Nasıl Edirne'yi tarih bürümüş ise, Edirne Darülmuallimini'ne de rahmetli Servet'in, Rıdvan Nafiz'in ruh ve imanı sinmişti. Umumi harbin sıkıntıları, darlıklar içinde yetişen muallim namzetlerinin hepsi biliyordu ki, taşlı bulgur yemekte müdürle beraberdirler. Evliliğinin ilk yıllarında karısının ve küçük çocuğunun hastalandığını, yumurta ve yağ bulamadığı günlerde bazı imkânlara rağmen durumuna içten katlandığını, bütün öğrencileri biliyorlardı. O, talebeye yok yere bir öğretmen tarafından söylenen ağır sözleri savunan bir öğrencinin, Meclis-i İnzibatça kovulması kararı verildiğini öğrendiğinde, gece yarısı mektebe gelir, öğretmenlerle kararı münakaşa ve müzakere ederek okulda adalet duygusunu, öğretmenlere inzibat meclisi kararına rağmen de olsa, talebelerin vicdanlarında doğan hak aramanın meşru olduğu fikrini tek başına yaşatmış, kovulma kararı verilmiş bir talebe için aynı İnzibat Meclisi'nce kapı ile paravana arasında tatlılıkla bir tektir-i aleni cezasının tebliğine varan adalet mücadelesi misali göstermiş, bu duyguları talebe gönüllerine mal etmiştir. İzcilik tatbikatında talebeleriyle aynı şartları yaşayarak, mektepte, geceli gündüzlü çalışmak suretiyle kalbinin, yaptığı işle beraber olduğunu herkese sessizce kabul ettirerek ve nihayet 1336 [1917-1918] senesinde Edirne'nin Yunanlılara karşı müdafaası kararlaştırılınca bazıları gibi, darülmuallimini bırakıp İstanbul yolunu tutmamıştır. Darülmuallimin, milli heyecanlarla çalkalanmış, milli harekâta mıknatısî bir merkez olmuştur. Kendisi müessesenin başında kalmış, Cafer Tayyar Bey'in kurduğu müdafaa karargâhının bir şubesinde çalışmaya devam suretiyle beş senelik hayatında tohumlarını serptiği, baktığı, yaşattığı, beslediği, geliştirdiği talebesiye beraber Türk milleti uğrunda hizmet fikrinin gerçek adamı olmuştur. O, daima diğer öğretmenlerimizden

ayrı düşünürdü. Talimgâha gidenleri oradan herhangi bir kanuni esasa göre terhis edilip dönenleri öğretmenlerimiz, idarecilerimiz ters yüzle karşılarken, Rıdvan Nafiz Bey, talimgâha giden efendilerin ruhen büyük bir inkılâba mazhar oldukları fikrini esas halinde yayar ve böylelerini öğretmenleri, öğrencileriyle bağdaştırırdı. Okulda ayrılık tohumlarının atılmasına müsaade etmezdi. Müdürün bu hüviyeti, 1336 [1917-1918] senesi Mayıs ve Haziran aylarında mektebi bitirenlerin hepsini Anadolu ayaklanmasına bağlamış, İstanbul'daki hükümeti reddettirmişti. Mektebin beyaz kulesinin dibindeki müdürlük odasında, ya asker ocağına, ya Garbi [Batı] Trakya'da geçen çete teşkilatına girenlerin müdüre Allahaısmarladığa girdikleri saatte, padişah hükümetinin kitaplardaki Türk kelimeleri kazınarak yerine Osmanlı tabirinin yazılması hakkında tamimi [genelgesi] vesilesiyle hepimizde milli tepki uyandıracak şekilde konuştuğunu, Türk kelimesinin kitaplarımızdan kazınmayacağını, öylece kalacağını söylemek suretiyle onu anarak mektep hatıralarımızın sonuna varmış bulunuyorum.

Edirne Darülmuallimini'nden çıkanların sonu: Edirne Darülmuallimini'nden çıkanların çoğunu tanır ve bugünkü yer ve hallerini kendim gibi bilirim. Darülmualliminden çıkan ve sağ olanların hepsi Trakya, Anadolu şehir ve kasabalarıyla köy ilk mekteplerinde çalışan kıdemli öğretmenlerdir.

Bu bilgiye dayanarak bu müesseseden çıkanların ilk mektep muallimliğini, halka hizmet şiarlarını hüviyetlerinin asıl damgası saymak hakşinaslık olacaktır. 1921 senesinde Cebeci'den yazdığı bir mektupta bunlardan birisi müdürlerine terhis edilince "muhayyelemdeki [hayalimdeki] beyaz mektebin içinden doğacak yeşil ve mesut köyü yaratmaya gideceğim", diye yazıyordu. Bunu yazan, terhis edilince İzmir'e gitti. Mektepten çıktığından üç sene sonra İzmir Maarif Müdüriyeti Âliyesi'ne yazdığı istidada "1335-1336 senei dersiyesi nihayetinde Edirne Darülmuallimini'ni ikmal ettim [bitirdim]. Mektepten ayrıldığım günden beri askerlik, hicret, esaret ve nihayet Anadolu'da 31 Nisan 1339'a [1923] kadar yine askerlikle mesleğimden uzak kaldım. Şimdi terhis edildim. Bilgi itibariyle zayıflayan beynimi kuvvetlendirmek, tekmil etmek aynı zamanda deruhte edeceğim [üstleneceğim] muallimlik vazifesini de mümkün olduğu kadar müfit [faydalı] bir hale sokmaya çalışmak maksadıyla mümkün ise İzmir'de bir mektebe muallim tayin edilmesini" istedi. Böylece köyde çalışmak isteğinin süslü bir laftan ibaret olduğu apaçık anlaşıldı.

Dört senelik muallim mektebi talebelik hayatımı bütünü ile hatırladığım bu anda, içinde yetiştiğim müessesenin mesleki hüviyeti verme bakımın-

dan şu eksikliğini çekinmeden yazmayı ilköğretim tarihine hizmet düşüncesiyle zaruri görüyorum: Muallim mektebinde geçen ömrümüzde hep tercüme kitapların yazdıkları içinde kaldık, müsamerelerde hep kitabi idik. Halkımızın, kız ve erkek çocuklarımızın hayatından, yediğinden, içtiğinden, boyundan, ağırlığından, işinden, gücünden, sıkıntısından, ferahlığından, tabi tutuldukları iyi ve kötü terbiye hallerinden hemen hiç konuşmadık. Her öğretmenimiz, program ve kitapların kaydettiği bilgilerin dar hududu içinde kaldı. Mesela öğretmenlik bilgisine ait ders ve tatbikatta iyi öğretmen ve fena öğretmen tipleri öğretim tarihinin kaydettikleriyle muhitte ve memlekette yaşayan sahih örnekleriyle benimsetilecek şekilde canlandırılmadı. Tarih dersinde en büyük insanlık heyecanıyla dinlediğimiz ve öğrendiğimiz Fransız İnkılâbı kebirinin beşer hayatına ait kısımları idi. Bu inkılâbın ilk mektep muallimliği bakımından ne getirdiği bile anılmadı. Kendiliğimizden aşar memurluğu ile köye gitmek mecburiyetinde olmasak, köyü görmemiş ve köy halkını hiç tanımamış, köy hayatından habersiz kalmış olacaktık. Diğer mesleklerle münasebetimiz de bu çoraklıkta idi. İyi ve kötü doktoru, hâkimi, tüccarı seçmemiştik. Sözün kısası bütün derslerin öğretiminde muallim namzedinin ilk mektep talebeleriyle, çevre halkı ile imamlarla, idarecilerle ne şekilde münasebet kuracağı hiç izah edilmemiş ve bu ihtiyaca hiç kimse dokunmamıştır. Bu eksikliğin ceremesini mesleki istikbalimizi tehlikelere koyan kör dövüşü mücadelelerle tek tek bizler çok pahalı ödedik. Bu bakımdan, memleketin her meslek adamı gibi öğretmen namzedinin de içine dalacağı millet hayatının her cephesiyle haşir neşir olmuş, davranışlarında belirmiş olarak okullardan diploma almalarına birinci planda önem verilmelidir kanaatindeyim.

Bursa, İzmir ve Edirne öğretmen okullarındaki bünye değişikliğini aynı şekilde diğer darülmuallimlerde bulmak mümkün değildi. İstanbul Darülmuallimini başta olmak üzere o zamanın en iyi öğretmenleri daha ziyade yukarıda adları geçen okullara toplanmışlardı. Diğer şehirlerindeki öğretmen okulları ancak ve yine İstanbul Darülmuallimini başta gelmek üzere, bu kurumlarda yetişen öğretmenler vasıtasıyla bünye değiştirme imkânına kavuşabilmişlerdir.

Meşrutiyet devrinde öğretmen yetiştirme konusunun sonuna geldiğimiz şu anda, bir noktayı açıklamadan geçemeyeceğim: Bütün gayretlere rağmen bu devrin öğretmen okulları köye giderek

devamlı şekilde orada kalacak öğretmen yetiştirme problemi üzerinde duramamışlar; köyün ne olduğunu, sosyal ve ekonomik bünyede nasıl bir yer işgal etmekte olduğunu anlayamamışlardır. Köylü yine medreseli hocanın elinde, kendi âleminde, alın yazısıyla baş başa, bir köşede unutulmuş, değersiz eşya gibi ıssız diyarlarda merhametsiz tabiatın içine gömülü kalmıştır. Köy çocuğu sanki bu vatandan ve bu cemiyetten bir parça değilmiş gibi elinde sopası, önünde davarı, dağdan dağa dolaşmış durmuş; değerlendirilerek medeni vazifelerini bilen bir vatandaş haline getirilmemiştir. Bu bahtiyarlık, birçok didinmeden ve hırpalanmadan sonra ileride başka bir rejime, Cumhuriyet'e nasip olacaktır. Şimdi bunu öğrenmeye çalışalım.

CUMHURİYET DEVRİNDE ÖĞRETMEN YETİŞTİRME MESELESİ

Birinci Dünya Savaşı sona erdiği zaman Osmanlı İmparatorluğu bu savaştan yenilerek bitkin bir halde çıkmıştı. Düşman orduları memleketin en önemli şehir ve bölgelerini işgal etmişlerdi. Savaşın son yıllarında düşman orduları tarafından zapt edilen yerlerdeki öğretmen okulları kapanmışlardı. İmparatorluktan zaten ayrılmaya hazırlanan Araplar, yabancı devletlerin himayeleri altında Yemen, Hicaz, Filistin, Suriye ve Irak'ta kendi devletlerini kurmaya başlamışlardı. Türk topraklarının geri kalan kısımları da düşmanlar arasında bölüşülmek isteniliyordu. Osmanlı ordusu dağıtılmış, silahları elinden alınmıştı. Uzun harp yıllarında bin türlü sıkıntıya göğüs gererek çalışan fedakâr Türk halkı, ezgin ve bitkin bir hale gelmişti. Osmanlı İmparatorluğu'nun son devrinde, yani Meşrutiyet yıllarında, önemli devlet işlerinin başında bulunanların bir kısmı yabancı ülkelere kaçmış, bir kısmı sinmiş, geri kalanı da şaşkın bir halde izlerini belli etmemeye çalışarak bu tarihsel trajedinin sonunu bekliyordu. Saray ve mensupları işgal ordularının elinde bir oyuncak gibi kullanılıyordu. Savaş yıllarında yakılmış, yıkılmış, yıpratılmış, yoksullaşmış köylerle, durgun kasabalardan birdenbire korkunç bir vatan manzarası meydana çıkmıştı. Cephelerden dönen kimi yaralı, kimi sakat askerler, nereye gideceğini

bilemeyen göçmen kafileleri, büyük şehirlerde serbestçe dolaşan üniformalı yabancı asker ve subaylar, bu trajik manzaraya tüyler ürpertici, yürek parçalayıcı bir renk daha katıyordu. Bu durum karşısında, İstanbul'a biriken sözde aydın kişilerin bir kısmı, büyük devletlerin mandası altına girmemizin uygun olacağını, bundan başka çare bulunmadığını yazıyorlardı. Düşmanların emellerine hizmet eden saray mensuplarının başkanlığında kurulan kukla kabineler, memlekete hizmet etmiş insanları Bekirağa Bölüğü diye anılan tevkifhaneye toplayarak uydurma divan-ı harbin kararıyla asmaya çalışıyorlardı.

Meşrutiyet devrinde yapılmaya başlanan hayırlı, iyi, memleket için faydalı, ileri damgasını taşıyan işlere taraftar olmayan softalarla Osmanlılık sıfatından vazgeçmek istemeyen yarı münevverler, bu durumu fırsat addederek ve düşmanla işbirliği yaparak hınç almaya, evvelce tatmin edemedikleri şahsi ihtiraslarını gidermeye, dinsel geri düşünüşleri öne sürmeye gayret ediyorlardı. Millet içinden parçalanıyor, gün geçtikçe daha çok kuvvetten düşerek darmadağınık bir hale geliyordu. Ümitsizlik kara bir bulut gibi vatanın her bucağına yayılıyor, her tarafa dehşet salıyordu. İstanbul'daki vatansever Türkler, büyük camilerin önündeki meydanlara toplanarak ezan sesleriyle karışık mitingler tertip ediyorlar; bir taraftan Allah'a, diğer taraftan da büyük ve galip devletlere yalvararak iki taraftan da merhamet dileniyorlardı. Issız Anadolu ve Rumeli şehirlerinin bazılarında işgal kuvvetlerine karşı koymayı düşünen, bu maksatla gizli bir teşkilat yaratmanın faydalı olacağına inanan insanlar belirmeye başlıyordu.

Bu sırada, Osmanlı ordusunun içinde, Trablusgarp Savaşı'ndan beri, cepheden cepheye koşarak hizmet etmiş olan bir kumandan, 19 Mayıs 1919'da Samsun'a ayak bastı. Bu, MUSTAFA KEMAL'di. Her bakımdan çökmüş olan Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkıntısından yeni, dinç bir kuvvet yaratmak emeliyle Anadolu toprağına ayak basan bu kahraman, İstanbul'da bocalayanların hepsinden ayrı bir yol tutmuştu: Ölüm veya kurtuluş.

Bütün bakımsızlıklara, ezilmelere, sömürülmelere, baskılara, zulme, adaletsizliklere, yoksulluğa, fena idareye rağmen Anadolu

halkı böyle bir teşebbüs için malzeme olabilirdi. O, bu hammaddeyi yoğurmaya başladı: Hacı, hoca, kasaba eşrafı, bey, ağa, memur artığı, emekli asker, kadın, erkek, köylü, kasabalı, okuryazar veya cahil, eline ne geçirebildi ise bunların hepsini müdafaa-ı hukuk denilen potanın içine attı; onlara dilediği şekli verdi; hepsini vatanı düşmandan temizleme ülküsünü gerçekleştirme yolunda istediği şekilde çalıştırdı. Pek kısa bir zamanda, ruh, ahlak bakımından ölü sarayın ve Anadolu'yu işgal etmeye başlayan Yunan ordusunun karşısına küçümsenmeyecek bir kuvvet yığdı. Soysuzlaşmış Osmanlı sarayının etrafında toplanan ve işgal kuvvetleriyle işbirliği yapan sözde münevverler, Anadolu'da meydana çıkıveren bu kuvveti hoş görmediler, iyi karşılamadılar. Düşman kuvvetlerinin yardımıyla idari nüfuzları altında bulundurdukları vilayetlerdeki cahil halkı kışkırtarak onlar vasıtasıyla dağıtmaya teşebbüs ettiler. Emirlerindeki İstanbul gazeteleri Kuva-yı Milliyecilere ateş püskürmeye koyuldular. Kurtuluş savaşları başladı.

Anadolu köylüsü en yorgun, en düşkün, en bitkin bir durumda olmasına rağmen, bu savaşların en ağır yükünü, malı ve canı pahasına sırtına yüklendi. Karısı, kundaktaki çocuğu, kağnısı, eşeği, atı, katırı ile –birçok okuryazar Osmanlının saklanacak delik aradığı sırada– savaşa katıldı; dünyayı hayretler içinde bırakan kahramanlıkları göze alarak memleketi düşmandan temizlemeye var kuvvetiyle uğraştı. İstiklal savaşları devam ederken, Anadolu'da yeni bir halk devleti kuruldu: Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti.

Son yüzyılın çeşitli olaylarından büyük dersler alınmıştı. Gerçek hayatın içinde, halkın arasında, onunla mukadderat birliği yaratarak yetişmiş olanlar, bu derslerde öğrendiklerini uygulayacaklardı. Onların kafalarına yerleşmiş olan bilgiler, dünya görüşünden mahrum bazı üniversite hocalarının öğrencilerine ezberlettikleri aşırma bilgilere benzemiyordu. Devrimciler, bütün bilgilerini halk denilen tükenmez kaynaktan, memleket denilen gerçeğin taşından toprağından, suyundan, havasından almışlardı. Onun için bunlar, halk idaresine dayanan bir devlet kuramadıkları takdirde, kurtuluş savaşlarında kazanacaklarını ve ellerine geçen dümeni yeni-

den Osmanlı ricaline kaptırabileceklerini kestiriyorlardı. Bundan ötürü bir taraftan savaşa devam ederken, diğer taraftan da halk hâkimiyetine dayanan devletin temelini atmaya uğraşıyorlardı.

Kurtuluş savaşları sona erince vakit geçirmeden memleketin bütün davaları birer birer ele alınarak yeni rejimin ilkelerine göre çözülmeye başlanacaktı. Bu, kolay bir iş değildi. Çünkü evvela, yapılacak işleri bilen bol insan yoktu. Onun için ister istemez mevcuttan faydalanma yolu tutulacaktı. Onların çoğu da halk idaresi ilkesine göre iş görmeye alışmadıkları için, yeni mana ve amaçlı işleri tutmayacaklar, fırsat buldukça baltalamaya kalkacaklardı. Eğer onlarla yetinilirse günün birinde devrim bunların ellerinde hızını kaybederek tehlikeye düşebilirdi. Bu sebepten devrimin, ne yapıp yapıp bir taraftan Anadolu'daki genç ve münevver zümreye ülküsünü benimsetmesi, diğer taraftan da kendi neslini yetiştirmesi, bu rejime bağlı bir gençliğe süratle kavuşması lazımdı. Bu dava, Maarif Vekilliği'nin en başta gelen vazifesiydi. Şimdi vekilliğin bu görevi yapmak için nasıl çalıştığını, bu arada eğitime temel teşkil edecek olan öğretmen yetiştirme problemiyle ilgili ne gibi işler gördüğünü kısaca gözden geçirelim:

Cumhuriyet'in İlanından Önceki Maarif Vekilliği

İstiklal mücadelesi yıllarında Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin icra kuvveti olarak iş gören Maarif Vekilliği'nin çok müşkül şartlar içinde çalıştığı muhakkaktır. Fakat buna rağmen zihniyet bakımından ne durumda olduğunu, devrimin amaçlarına ve hızına uyup uymadığını, geçmişin ibret verici olaylarından ders alıp almadığını belirtmek gerektir. Onun için bu vekilliğin Cumhuriyet'in ilanından önceki yıllarda, hangi şartlar içinde çalıştığını gözden geçirelim. Ankara'da kurulan Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin ilk Maarif Vekili Rıza Nur'dur. Vekillik müddeti: (10/5/1920-15/12/1920).

Vekilin eğitim teşkilatına yaptığı ilk genelgede: "Gayem, millete hizmettir... Garbın köle etmek isteyen emperyalist tecavüzüne duçar olan vatan ve milletimizin ne müthiş bir buhran karşısında

olduğu malumdur... Din ve milletimizin hayatı tehdit altındadır" gibi umumi durumu belirtici, memleketin bir uçurum içinde olduğunu gösteren cümleler vardır.

O devrin başlıca çalışma konusunu, Türk harsını[166] münevverlere hatırlatmak suretiyle milli ve vatani hisleri uyandırma meselesi teşkil etmektedir. Bu bakımdan eğitim teşkilatına, okullara birçok tamim [genelge] yapılmış ve anketler açılmıştır.

Ankara hükümetinin elinde bulunan vilayetlerde mevcut okullar, öğretmenler ve öğrenciler hakkında mahallerinden istenilen istatistiklere göre ilköğretimin genel durumu şudur: 39 vilayet ve sancakta mevcut ilkokulların sayısı 1764'ü açık 581'i kapalı olmak üzere 2345, öğretmen sayısı 2384'ü erkek 677'si kız olmak üzere 3061'dir. Darülmuallimin mezunu 875 erkek öğretmen mevcuttur, geri kalan 1511 öğretmen başka menşelerdendir. Kız öğretmenlerin 135'i darülmuallimat mezunu, 512'si diğer menşelerdendir. Aynı istatistikte gelecek yılların okul ve öğretmen ihtiyacı da gösterilmiştir. O zamanki dileklere göre 39 vilayet ve sancak için 1012 okula, 4882 erkek, 2462 de kız öğretmene ihtiyaç görülmektedir. Yeniden yapılması gereken okul binaları 4000 olarak saptanmaktadır.

Bu öğretmenlerin çoğu, maaşlarını almakta pek çok müşkülatla karşılaşıyorlardı. Hususi idarelerin gelir kaynakları onlara yüklenen birçok işle beraber bu işi de karşılamaya yetmiyordu. Bu yüzden Büyük Millet Meclisi'nde uzun tartışmalara yol açılırdı. Maarif vekilini bu meseleyi halletmesi için sıkıştıran mebuslar: "Efendim, üç sene maaş almayan da var" diye bağırıyorlardı. Vekil bu şartlar içinde muallimlerin vazifeyi terk edeceklerini hatırlatınca, mebuslardan bir hoca: "kâlû innâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn"[167] diyerek hocaların zihniyetine tercüman oluyor, buna karşılık hükümet meseleyi müspet şekilde halletmek için çareler araştırıyordu.

O zamanlar birçok yerde tahsil çağındaki çocuklar hafız olarak yetiştirilmek isteniyordu. Maarif Vekilliği bu isteklere karşı:

166 [kültürünü]
167 Bakara Suresi, 156. ayet, "Biz şüphesiz (her şeyimizle) Allah'a aitiz ve şüphesiz O'na döneceğiz" (ed.n.).

"An'anat-ı diniyemizden [Dini ananelerimizden] olan hafız yetiştirmek lüzumunu Maarif Vekâleti de ehemmiyetle takdir eyler. Ancak hıfz-ı vesile ittihaz ederek [sayarak] tahsil-i mecburiye sinnindeki [mecburi tahsil yaşındaki] çocukların Maarif-i İptidaiye'den mahrum bırakılmaları gerek kendileri ve gerek vatan ve millet için muzırdır" diye cevap veriyordu.

Kurtuluş savaşları bütün hızıyla birçok zorluk içinde devam ediyordu. Her şey bu savaşların sonuna bağlıydı. Devlet otoritesi kuvvetlenmediği için, iç durum sıkıntılıydı. Okullarda normal bir çalışma havasının yaratılması çok güçtü.

Aylarca maaşlarını alamayan öğretmenler yer yer grev yaparak vazifelerine gitmiyorlardı. Bu durum yüzünden mesele tekrar Büyük Millet Meclisi'ne aksetti. Yine uzun tartışmalar oluyordu. Mebuslar: "Maarif vekili bu işi tanzim için ne çare düşünüyor? Gelecek seneye kadar çocuklar okumayacak mı? Benim livamın nüfusu yüz bin küsurdur. Burada münevver olarak iki kişi bile yoktur... Bu derdi biz halledeceğiz. Sen yaylı araba ile geziyorsun, ben yayan" gibi sözlerle vekili soruya çekiyorlardı. O da bir taraftan, bürokrasi çerçevesi içinde bunalarak meseleyi anlatmaya çalışıyor, diğer taraftan da meseleyi halledeceğini vaat ediyordu. En sonunda: "Arz ediyorum heyeti celileye, çekilmeye her vakit hazırım", dedi, "kâfi" sesleri ile toplantı sona erdi.

28.12.1920 tarihinde Hamdullah Suphi (Tanrıöver) Maarif vekilliğine getirilmişti. Onun zamanında da Türk harsının geliştirilmesiyle ilgili işlere önem verilmiş ve bu maksatla teşkilata birçok genelge gönderilmişti. İstiklal Savaşı bütün şiddetiyle devam etmekte. İcra Vekilleri Heyeti'nin bir kararıyla "bütün memur ve müstahdeminin cihet-i askeriyeden verilecek emirlere uyarak bulundukları yeri boşaltmaları ve dahile çekilmeleri mecbur tutulmakta, şayet çekilmeyenler olursa bunlara o yerin geri alınmasında emre itaat etmemiş nazarı ile bakılarak eski hizmetlerine alınmıyacağı" bildirilmekteydi.

Memleketin iç durumu çok karışık olduğu için vekillik kolay kolay okullara hâkim bir duruma gelemiyordu. Onun için mahallerinden sık sık istatistik malumatı istenilmekte ve hakiki durumu

anlamak için çalışılmaktaydı. Öğretmenlerin azlığı, bir kısmının silah altında bulunuşu, hususi idarelerin emrinde bulunan okullara ait masrafların karşılığını teşkil edecek paraların bulunmaması durumu büsbütün sarsıyordu. Hükümetin birinci derecede işi, İstiklal Savaşı'nı yürütmek olduğu için esaslı tedbirler alarak bu meselelerin halline bir çare bulamıyordu.

4 Nisan 1921 tarihinde, Maarif Vekilliği teşkilatının İstanbul'dan gelen memurlarla doldurulması ve bazı vilayetlerdeki Maarif müdürlerinin lüzumsuz yere yerlerinin değiştirilmesi konuları Büyük Millet Meclisi'nde konuşulmaya başlandı. Vekil, yaptığı işlerin sebeplerini uzun boylu anlatıyor ve arada: "Bendeniz maarif nokta-i nazarından [açısından] bu vesile ile Meclis-i Âli'nin düşüncesini öğrenmek istiyorum" diyor, meseleyi anlatmaya şu şekilde devam ediyordu:

> Arkadaşlar, bir fikr-i esasi [esas fikir] vardır. Anadolumuz, İstanbul lehine olmak üzere zeamet, timar devreleri geçirdikten sonra mütemadiyen soyulmuştur. Bütün büyük medreselerimiz İstanbul'dadır. Bütün erbab-ı ilmimiz [ilim erbabımız], mahdut [sınırlı] bir kısmı kendi kendilerine yetişmeleri neticesi memleket içinde, Anadolu içinde kalmıştır. Fakat biz fikir ve sanat itibariyle kıymetli adamlarımızı İstanbul'da temerküz ettirmişizdir [toplamışızdır]. Bizim vazifemizdir. Eğer aynı gaflette devam etmek istemiyorsak, Erzurum gibi, Sivas gibi, Konya gibi, Ankara gibi Anadolu'nun bütün büyük merkezlerini, bir merkez-i fikir [fikir merkezi], bir merkez-i sanat [sanat merkezi] haline koyacağız. Onun için ben, en iyi anasırı [unsurları] seçmek ihtiyacındayım...

Mebuslardan biri: "Şimdiye kadar Anadolu'yu kim idare ediyordu?..", başka biri de "Vekil Bey! Anadolu'yu öyle bir halde bırakan neresidir, hangi hükümettir?" sorusuyla tezlerini savunmak istiyorlardı.

Mesleğe yeni girmiş genç ve toy birer öğretmen olarak Anadolu kasabalarında işe başlamış meslektaşlar için bu tartışmaları dinlemek veya gazetelerde okumak, günün en heyecanlı konularını teşkil ederdi. Bunlar, öğretmen odalarında veya öğretmenlerin toplandıkları kahvelerde yeni ve başka konuların konuşulmasına

yol açardı. Öğretmenler ikiye ayrılarak ve Maarif vekilinin tezini bir taraf, ona muarız olan [itiraz eden] mebusların tezini diğer taraf tutarak uzun boylu konuşmalara ve tartışmalara girişirlerdi. Bu genç öğretmenleri dinleyen, Osmanlı İmparatorluğu'nun Yemeni'nde, İşkodrası'nda çalışmış yaşlı ve tecrübeli bedbin [kötümser] bir öğretmen:

— "Çocuklar! Beyhude birbirinizi hırpalıyorsunuz. Kurtuluş Savaşı'nı Anadolu hükümeti kazanacak olursa, bugün bizim çektiğimiz sıkıntılara katılmayan Osmanlı efendileri akın akın gelirler, hem muallim, hem müdür, hem mebus, hem vekil her şey olurlar. O zaman sizi de kimse arayıp sormaz. Vekilin dediği fikir merkezlerini de yapmazlar. Siz gençsiniz, çok çalışın, işlere el koyabilecek yerlere yükselin. O fikir merkezlerini yaratacak nesli yetiştirin!" derdi Anadolu'da fikir merkezleri yaratmak hâlâ mümkün olamadı.

Çok aksak giden maarif işlerini düzeltmek amacıyla Ankara'da bir Maarif kongresinin toplanacağı 01.01.1921 tarihinde alakalılara bildirildi. Bu kongreye: 1) Elyevm [Bugün] bilfiil muallim olanlar, 2) Maarif müdürleri, 3) Mektep müdürleri, 4) Telif ve tercüme azaları, 5) Maarif Vekâleti daire müdürleri, 6) Âli dersler ve konferanslar müderrisleri, 7) Her gazete namına bir mümessil olmak şartıyla gazete mümessilleri çağırılmıştı.

Kongrede görüşülecek işler şunlardır: l) İptidai mekteplerin programları ve tahsil müddetleri, 2) Tali derecedeki mektepler, programları ve dersleri.

Kongre, toplantı gününden bir gün sonra 16.07.1921 tarihinde Cuma günü, darülmualliminin konferans salonunda Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa'nın ilk söyleviyle saat üçte açıldı.

Bu söylevin en önemli noktaları şunlardır:

> Harb-i umumi, memleketimize bir mağlubiyet tevcih etti. Bunu vesile ittihaz ederek [sayarak], düşmanlarımız milletimizi tamamen imha etmek istediler. Buna karşı vukua gelen galeyanı milliyeye, Ankara muazzam bir sahne oldu... Şimdiye kadar takip olunan tahsil usullerinin milletimizin tarih tedenniyatında [tarihteki gerilemesinde] en mühim âmil [sebep] olduğu ka-

naatindeyim. Onun için bir milli terbiye programından bahsederken, eski devrin hurafelerinden sıyrılmış ve evsafı fitriyemizle hiç de münasebeti olmayan yabancı fikirlerden, Şark'tan ve Garp'tan gelen bilcümle tesirlerden tamamen uzak, seciye-i milliye [milli seciyemiz] ve tarihimizle mütenasip [uyumlu] bir kültür kastediyorum. Çünkü, dava-yı milliyemizin inkişafı [milli davamızın gelişmesi] tammı ancak böyle bir kültürle temin olunabilir. Lâlettayin [Rastgele] bir ecnebi kültürü şimdiye kadar takip olunan yabancı kültürlerin tahrik edici neticelerini tekrar ettirebilir. Yaratacağımız kültür hasleti milliyemizle, o zemin ise milletin seciyesiyle mütenasip [uyumlu] olmalıdır... Vazifemiz pek müşkül ve hayatidir. Muzaffer ve muvaffak olmanızı Cenab-ı Haktan temenni ederim.

Bu sırada düşman Ankara'ya doğru ilerlemekte ve yaklaşmaktaydı. Büyük Millet Meclisi, hükümet dairelerinin Kayseri'ye taşınmasını karar altına almıştı. Onun için kongre, normal toplantısını sona erdirmeden dağılmaya mecbur kalmıştı. Durum çok tehlikeli safhaya girmişti. Maarif Vekâleti mensupları, Keskin ve Kırşehir yoluyla 04.06.1921 tarihinde Kayseri'ye ulaşmış bulunuyordu. Sakarya Muharebesi tarafımızdan kazanıldığı için Ankara hükümet merkezi olarak kaldı.

12 Kasım 1921 tarihinde Maarif Vekilliği'ni ilgilendiren çeşitli işlere dair Büyük Millet Meclisi'nde vekilden sorulan sorulara cevap verirken şiddetli tartışmalar oldu. Konuşmalar, daha ziyade memur ve maarif müdürlerinin tayinlerine ve yerlerinin değiştirilmesine, azil ve nasıplarına [işten çıkarılmalarına ve atanmalarına] ait meseleler üzerine yapılıyor fakat araya öğretmenlere verilecek mükâfat meselesi, bir mutasarrıf çocuğunun parasız olarak sultaniyeye alındığı, köy okullarının programı, sultanilerden çıkanların işsiz kaldıkları gibi türlü türlü meseleler de karışıyordu. Mebuslardan biri bu meseleleri cevaplandırmaya çalışan vekilin sözünü keserek: "Reis Bey, rica ederim! Hamdullah Bey'in sözü, on gün daha söyleseler bitmez. Kendisinin derece-i hitabetini tasdik edenlerdeniz. Rica ederim! Sadede ait malumat versinler", diyor, bu sırada gürültüler oluyor, öteki: "Efendim! Sanayi mektepleri niçin bu hale geldi?" diyor. Başka biri de "Maarifin siyasetini ve istikametini şimdiye kadar tashih etmeli idiler" diye bağırıyordu.

Bundan sonra görüşme yeter görülerek, vekile güvenilip güvenilmediği oya konuyor, neticede 68 kırmızı oya karşı 5 müstenkif,[168] 75 beyaz oy verildiği anlaşılıyor. Bunun üzerine vekil tekrar söz alarak şunları söylüyor:

— "Arkadaşlar! Beyan-ı itimat edenlerle adem-i itimat edenler arasındaki fark, bendenizin lehinedir. Fakat... bana düşen vazife sizin daha büyük bir ekseriyetinizi temin ederek, memleketin maarifini daha ziyade tenviri [aydınlatma] hususuna gayret edecek bir arkadaşına terk-i mevki [mevki terk] etmekten ibarettir. Bu temenniyatla istifamı arzediyorum."

20.11.1921 tarihinde Mehmed Vehbi, Maarif vekili oldu. Teşkilata yaptığı genelgede Büyük Millet Meclisi'nin teveccüh ve itimadına istinaden, Maarif vekilliği vazifesine başladığını ("birçok asrın seyyiat-ı idaresi [idari kötülükleri] tesiriyle layık olduğu tefeyyüz [ilerleme] ve itilaya [yükselmeye] mazhar olmayan memleket gençliğini hakiki bir aşk-ı dini ve milli ve sarsılmaz bir seciye ve ahlak ile teçhiz ederek [donatarak] ecdadımıza layık bir nesil ihzar etmek [hazırlamak] mesaimin umdesi [ilkesi] ve esası olacaktır") demekte, istiklal ve mevcudiyetimizi kurtarmak için kutsal bir mücadeleye giriştiğimizi anlatmaktadır.

Vekil aynı zamanda okulların, bilhassa ilkokulların, geri bir durumda olmalarının müsebbi olarak öğretmenleri görmekte ve onları bu durumdan sorumlu tutmaktadır. Bu kanaatini "muallim efendilere" hitabı ile başlayan bir genelgede şu tarzda bildirmektedir:

> 20'nci asır içinde hiçbir millet cahil olarak yaşayamaz. Milletimizin bu asra kadar cahil kalmasından, siz muallimler, manen ve maddeten mesulsünüz. Muallimlik bir meslek-i mahsustur. Bu mesleğe ait malumatı öğrenmeniz lazımdır. Şimdiye kadar içinizde çalışanlar takdir edilmediği gibi, çalışmayanlar da kendi keyiflerine terk edilmişlerdir. İyi bilmelisiniz ki, badema [bundan sonra] mesainizi adım adım takip edecek, çalışanları taltif, çalışmayanları da tecziye edecek [cezalandıracak], bir makam-ı vilayet ve o makam-ı âliye merbut [bağlı] bir maarif idaresi mevcuttur...

168 [çekimser].

25.06.1922 tarihinde okul öğretmenlerinin ve idare memurlarının şu noktaları göz önünde tutmaları bir genelge ile bildirilmişti;

> 1. Halkımızın hubb-i dinisinin [din sevgisinin] ne yüksek bir derecede olduğunu harekat-ı hazıra cihana göstermiştir. Muallimlerimizin bundan tegafülü varid-i hatır [akla gelen] bile olmamalıdır. Bu bapta etfal-ı vatana [vatanın evlatlarına] numune olacak mürebbilerimizin esasen ve şeran memnuniyetle alakadar olmaları lazımdır. Hilafında hareket edenler irfan ocaklarımıza veda etmişler demektir.
>
> 2. Mekteplerde ameli [uygulamalı] bir surette dinini öğrenecek etfal-ı vatana namaz vakitlerinde alakadarları hazır oldukları halde cemaatla namaz kıldırılacak.

Başka bir tamimde [genelgede] de (18.03.1922) "bazı muallimlerimizin bulundukları köylerde imamet vazifesini de ifa ettikleri anlaşılmaktadır, bu şayan-ı arzudur... [arzuya değerdir]" denilerek, bu cihet tasvip edilmektedir.

Başka bir genelgede medreselerin diriltilmek istenildiği ve yeni medrese adıyla üç sınıflı sultaniler açılacağı anlatılmaktadır.

Yukarıda Mustafa Kemal Paşa tarafından açıklanan hususların Maarif vekilince anlaşılmadığı bu vesikalarda sıkça görülmektedir. Şayan-ı dikkat olan bir noktada resim, elişleri ve müzik derslerine karşı gösterilen anlayışsızlık ve antipatidir. Bir genelgede elişleri ve resim dersinin amaçları gösterilirken "Çuvaldız kullanılarak çulları ve biraz meşini dikebilmesi ve meşinlerle köseleleri keserek icabında bir çarık meydana getirilmesi gösterilmelidir", resim dersi, "çizgiler, tabiatı taklit ve hayali bir surette cansız eşya resimleri olmak üzere gösterilecektir. Musiki dersi ilk seneden itibaren sabahları tekmil talebeye ilahi ve neşideler okutmak suretiyle başlayıp, yalnız ikinci ve üçüncü senelerde solfej şeklinde... gösterilecektir" denilmektedir.

Vekil Mehmed Vehbi, 23 Eylül 1922'de Tedrisat-ı İptidaiye kararnamesinin 15. maddesini değiştiren bir kanun tasarısını Büyük Millet Meclisi'ne götürdüğü zaman, maarif işleri için varidat bulmak meselesi uzun boylu konuşulmuştur. Birçok mebus yeni kanunun aleyhinde bulunmuşlardır. Vekil: "Eğer, buna dokunacak

olursanız, beş bin mektep kapanacaktır... Yıkmak kolaydır fakat yerine koymak biraz müşküldür... Meclis-i Âli'nin arzu etmiş olduğu şey bu memlekette halkın okuyup yazma bilmesi meselesidir..." gibi sözlerle teklifi savunmuş ise de sonunda ilgili encümene havale edilmiştir. Bundan sonra M. Vehbi de vekillikten ayrılmıştır.

Yeni vekil İsmail Safa (Özler) 30 Ağustos Zaferi'nden sonra (06.11.1922) işe başladığı için İstiklal Savaşı'nın doğurduğu ağır yük ortadan kalkmış bulunuyordu. Demokrat bir ruha sahip olan vekil, okulların yeniden teşkilatlandırılması meselesini ilgililerin fikirlerini sormak suretiyle eline aldı. Ankara'da ve diğer yerlerde bulunan ihtisas erbabına durumu anlatan bir genelge ve proje göndererek bunların fikirlerini sordu. Proje ilkokuldan üniversiteye kadar bütün okulları ve onların programlarını içine alıyordu. Gelen cevaplarda göze batan noktalar şunlardır:

1) Cevap verenlerin hemen hepsinin yabancı memleketlerin okul teşkilatından mülhem [ilham almış] olmaları ve memleketimizin okul teşkilatını tamamen bunlara benzetmeye çalışmaları,

2) İlköğretim meselesini daha ziyade Fransa ilköğretim kanununda saptanan prensiplere göre halletme yolunu tavsiye etmeleri,

3) Ortaöğretimde nazari kalmaları,

4) Mesleki ve teknik öğretime dair derli toplu ve esaslı mütalaalar serdedememeleri,[169] gerek ilköğretim, gerek ortaöğretim müesseseleriyle ilgili programlarda saptanan derslerin amaçlarını ve müfredatını anlatırken yabancı memleketlerde bu dersler için saptanmış olan amaçların tesirinden kurtulamamaları,

5) Din derslerine yer vermeleri ve bunun ne suretle okutulması faydalı olacağı hakkında fikir dermeyan etmeleri [ortaya koymaları],

6) Yalnızca köy okulları hakkında köyün hususiyetini göz önünde tutmak şartıyla bazı tedbirlerin alınmasının uygun olacağını teklif etmeleri.

Yeni vekil, bir taraftan bu mütalaaları toplarken, diğer taraftan da okulların gerçek durumlarını anlatan malumatı toplayarak ve bunlardan da faydalanarak vekilliğin düşüncelerini tespit etti ve bir genelge haline getirerek keyfiyeti teşkilatına bildirdi.

169 [görüşler ileri sürememeleri].

Bu genelgede, 08.03.1923 tarih, No. 3452/348 (Kalem-i Mahsus Müdürlüğü) Maarif-i Umumiye müessesesinden maksat ne olduğu, Fransız İnkılabı'nın ve Hukuk-ı Beşer Beyannamesi'nin[170] tesiri altında kalınarak uzun boylu anlatılmakta, Konderse'nin Millet Meclisi'nde okuduğu layihalarda bilhassa iki umdeye[171] kuvvet verdiği söylenmektedir. Bunlardan biri şudur: İnkılabın mesut neticelerini idrak eden vatandaşlar arasında hiçbir ferdin yarın Millet Meclisi yahut hükümet kapısına gelip: "Bana hakkımı verdiniz, fakat ondan nasıl istifade edeceğimi bilmiyorum, ben cahilim" diyememesi lazımdır. İkinci umde [ilke] "her ferdin mensup olduğu meslekte ileri gitmek için muhtaç olduğu en ameli vesaiti [pratik vasıtaları] kendi muhiti içinde kolaylıkla bulması"ydı. Bu sözlere bizim Maarif vekilimiz de o kadar önem veriyordu ki onları hedefe ulaşmak için kıymetli örnekler olarak gösteriyordu.

Genelgenin ikinci kısmında terbiyenin gayesi anlatılıyor, hayat mücadelesi tasvir ediliyor, işbölümüne temas edilerek milletlerarası rekabetten söz açılıyor, istilacı zihniyet taşıyan milletler karşısında mücadeleci bir nesil yetiştirmek mecburiyetinde olduğumuz açıklanıyordu. Bir taraftan da "Manen yorgun bir medeniyetin karşısındayız. Her yıkılan müessesenin enkazı altından yeni mefkûrenin doğacağını, gençlik artık daha katı bir surette bilecektir" deniliyordu.

Genelgenin üçüncü kısmında öğretimin gayesine temas ediliyor, Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa'nın mecliste söyledikleri nutuklarından parçalar alınarak öğretimin gayesi belirtilmeye çalışılıyordu. Aynı kısımda her dersanenin yanında küçük bir darü'l-mesai,[172] bir tatbikat hücresi bulunacağı açıklanıyor ve öğretimin ameli [uygulamalı] hayat için faydalı bir duruma getirilmesi isteniyordu.

Bu genelgeye göre memleket darülmuallimin (öğretmen okulu) mıntıkalarına ayrılarak buralarda tam devreli birer "sultani" ile 200 talebesi bulunan birer "erkek ve kız öğretmen okulu" açılma-

170 [İnsan Hakları Beyannamesi'nin].
171 [ilkeye].
172 [atölye, işlik].

sı isteniyordu. Ayrıca okulların tatil zamanlarında köy imamlarını bir araya toplayarak bunlara tatbikat dersi vererek yetiştirilmeleri lüzumu da işaret ediliyordu.

Vekil İsmail Safa zamanında, Büyük Millet Meclisi'nde, türlü konulara ait kanunların konuşulması sırasında ana konumuzu teşkil eden öğretmen yetiştirme meselesiyle ilgili fikir ve teklifler ortaya atılmaya başlanmıştır. Meclis zabıtlarından kısaltılarak alınmış aşağıdaki parça bunlardan bir örnektir.

Yozgat Darülmuallimini'nin kapatılması sebepleri hakkında soru özetine (17 Eylül 1923):

> Maarif Vekili İsmail Safa Bey (Adana) — Efendim! Mebus arkadaşlarımızın tasavvur ettiği şekilde bir mesele yoktu. Yani Yozgat İdare-i Hususiyesi, tahsisatını bütçeye koyarak bir darülmuallimin açmış ve bu da Maarif Vekâleti'nin emri ile seddedilmiş [engellenmiş] değildir. Mesele bir parça umumidir. Biliyorsunuz ki, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti iptidai maarifi şimdiye kadar bulunduğu feci vaziyetten kurtarmak için ve bilhassa ehil ve kıymetli muallimler yetiştirmek için ilk evvel darülmualliminlerin ıslahını düşünmüştür. Şimdiye kadar idare-i hususiyelerin elinde muallim yetiştirmek için yaşayan bu müesseseler, memleketin müstakbel [gelecekteki] ihtiyacını hiçbir surette temin edecek vaziyet ve kabiliyette değildi. Maarif Vekâleti, bu büyük ihtiyacı bir an evvel tatmin etmek için, memleketin muhtaç olduğu muallimleri bir an evvel yetiştirmek için darülmuallimin ve darülmuallimat açabilmek selahiyetini nisanda çıkan bir kanun ile üzerine almıştır. Muallim itibariyle bilhassa iptidai muallimi itibariyle memleketin pek büyük bir buhran karşısında kaldığı hepimizin malumudur. Köylerimizin, kasabalarımızın, yüzde doksanında henüz mektep açılmamıştır ve mevcut mekteplerimiz de, itiraf etmelidir ki, bir muallime lazım olan evsafı haiz olmıyan, kısmen kifayetsiz olan insanların elinde kalmıştır. Bütün bu büyük ihtiyaca karşı cevap verebilmek için pek yakında muallim ihtiyacını tamamiyle temin etmek şüphesiz ki Büyük Millet Meclisi Maarif Vekâleti'nin en büyük vezaifinden [vazifelerden] biridir. Biz bu ihtiyaca cevap vermek ve memleketin muhtaç olduğu muallimleri yetiştirmek için heyeti talimiyesi mükemmel, vesaiti tedrisiyesi ve her türlü levazımı ikmal edilmiş darülmualliminler açmağı kararlaştırdık. Fakat bu darülmualliminleri açarken bilhassa bütçe itibariyle ve bilhassa muallim itibariyle karşımızda büyük bir müşkülat olduğunu gördük ve binaenaleyh istediğimiz bir zamanda ve memleketin

ihtiyacını temin ve tatmin edecek kadar darülmuallimin açmaya imkân olmadığını gördük. Binaenaleyh bu darülmualliminleri muhtelif ve muayyen noktalarında ve mahdut miktarda açmaktan başka çare bulamadık. İşte bu içinde bulunduğumuz seneden itibaren Maarif Vekâleti memleketimizin muhtelif ve muayyen noktalarında darülmualliminler ve Darülmuallimatlar açmakla meşguldü. Şimdi, Yozgat'ta darülmualliminin kapanmış olması Maarif Vekâletinin orada düşündüğü şekil ve tarzda darülmuallimin açmağa lüzum görmemesinden ileri gelmiştir. Çünkü bütçemiz müsait olsa dahi, elimizdeki muallimlerimizin miktarı bizim arzularımızı maatteessüf tatmin edecek bir vaziyette değildir. Yani bu mahzur bütçemiz müsait olsa dahi, düşündüğümüz kadar bizi mektep açmaktan men etmektedir...

[...]

Müsaade buyurursanız, Yozgat İdare-i Hususiyesi'nin şimdiye kadar idare ettiği darülmualliminin vaziyetini arz edeyim: Efendim! Yozgat Darülmuallimini'nin yirmi sekiz talebesi vardır. Bunun için beş bin lira masraf yapılmaktadır. Heyet-i talimiyesi üç kişiden ibarettir. Birisi idadi mezunu, birisi iptidai mezunu, birisi de medrese mezunudur. Şüphesiz bu vaziyette olan bir müesseseye yapılan masraf boşa gidiyor demektir. Bu itibarla, ekseriyeti bu vaziyette olan darülmualliminlere, idare-i hususiyelerin masraf yapmasına biz itiraz ediyoruz. Zira bu suretle yetişen efendilerin malumatları nakıs [eksik] oluyor. Efendiler! Biliyorsunuz ki, iptidai maarifimiz maatteessüf [maalesef] çok geri kalmıştır. Bunun esbabı meyanında [sebepleri arasında] en kuvvetlisi para meselesidir. Birçok idare-i hususiyeler, istihdam ettikleri muallimlerin birkaç aylığını verememek gibi elim bir vaziyet karşısında ve müşkülât içersindedir.

[...]

Maarif Vekâleti bunun içindir ki; darülmualliminlere idare-i hususiyeden para verilmesine taraftar değildir.

[...]

Yozgat'tan aldığım malumata göre buranın yedi yüz tane köyü vardır.

Ali Rıza Bey (İstanbul) — Yozgat değil, Bozok.

Maarif Vekili Safa Bey (Adana) — Evet Bozok'un bu yedi yüz köyünden ancak ellisinde kasaba ve köy dahil olduğu halde mektep vardır. Demek ki, idare-i hususiye daha altı yüz elli köye muallim bulmak ve mektep açmak mecburiyetindedir.

[...]

Maarif Vekili Safa Bey — Efendim! Arkadaşımız, Yozgat'taki darülmuallîminin bilhassa (İşitemiyoruz sesleri). Efendim, zaten evvelce de arz ettim: Maarif Vekâleti'nin muayyen [belirli] mekteplerin daha fazla mektep açmasına en büyük mani, elimizdeki muallimlerin mahdut olmasıdır.

[...]

Saniyen [İkinci olarak] Bozok'un ayrıca bir darülmuallimin istemesine, Maarif Vekâleti'nce bir sebep de yoktur. Çünkü mevcut talebeyi esasen naklediyoruz. Açacağımız mektepler kendisine yakın mıntıkada bulunan talebeyi alacaktır.

Süleyman Sırrı Bey (Bozok) — Bir tanesini gönderemeyiz.

Maarif Vekili Safa Bey – Saniyen bizim açacağımız bu darülmualliminler hakikaten memleketin ihtiyacını temin edecek talebeyi yetiştiremez. Buna biz de kaniiz. Fakat zaman ile vesaitimiz çoğaldıkça, bütçemiz bilmem ne oldukça her sene bir iki mektep açmağı ve memleketin ihtiyacına göre muallim yetiştirmeyi bir gaye ittihaz etmişizdir [kabul etmişizdir].

[...]

Sırrı Beyefendi'nin pek hatırlarındadır ki, idarei hususiyelerin maarife ait bütçelerini tetkik etmek Maarif Vekâleti'ne verilmiştir ve ondan sonra da Dahiliye Vekâleti'nin tasdiki ile bütçe kesbi katiyet eder. Yani gerek Dahiliye ve gerek Maarif vekâletlerinin idarei hususiyelerin yanlış ve lüzumsuz gördüğü masrafları tay ettirmekte hakları vardır. Bütçe bize geldiği vakit Bozok maarif bütçesine ait bir şey görürsek bunu kaldırmağı da bir vazife addederiz.

Maarif Vekili Safa Bey zamanında görülen önemli işlerden biri de Birinci Heyet-i İlmiye'nin toplanmasıdır. 15 Temmuz 1923'ten 15 Ağustos'a kadar çalışan bu heyete tanınmış fikir adamlarımız, ilgili vekilliklerin temsilcileri, eğitim ve öğretim teşkilatında çalışan uzman öğretmenler katılmışlardı. Heyetin pek zengin bir programı vardı. Hemen bütün maarif meseleleri heyete sunulmuştu.

Heyete katılan üyeler zihniyet bakımından birbirinden çok ayrı kimselerdi. Konuşma konusu olan problemler çetindi. Uzun süren Birinci Dünya Savaşı'na eklenen İstiklal Mücadelesi yıllarında vukua gelen türlü türlü olaylar, kazanılan tecrübeler, bunlara eklenen genel durumun vuzuhsuzluğu[173] çözülecek meseleleri büs-

173 [karmaşıklığı].

bütün güçleştiriyordu. Heyet-i İlmiye azalarından bir kısmı Doğu İslam kültürünün değerlerine, bir kısmı Avrupa uygarlığına bağlı bulunduğu, diğer bir kısmı da eğitim meselelerini onları çözmeye yarayacak pedagoji prensiplerini hiç bilmeyen kimseler olduğu için meselelerin hemen hiçbiri çözülemedi. O zamana kadar sultani diye anılan ortaöğretim kurumuna lise adının konması ve lisenin iki devreye ayrılması gibi şekil meseleleri üzerinde uzun boylu tartışmalar yapılarak vaktin çoğu boşuna harcanmıştır. Yalnız bu konuşmalardan şu cihet açıkça anlaşılmıştır ki medrese-mektep ikiliği devam ettiği müddetçe Türkiye eğitim kurumlarını asrileştirmek kolay kolay mümkün olamayacaktır. Çünkü Birinci Heyet-i İlmiye eğitimle ilgili bütün meseleleri ele alarak yeni hükümetin eğitim programını hazırlamaya başlamış bulunuyor fakat bu heyeti teşkil edenler zihniyet bakımından ikiye ayrılıyordu: Mektepliler ve medreseliler. Her meselenin karşısına bu iki zihniyet dikiliyor, her iki taraf onu kendi zaviyesinden halletmek istiyor ve ona göre fikir söylüyordu. Onun için hiçbir işte esaslı karara varılamıyordu.

Bu şekildeki çalışmalar sonunda şu nokta kesin olarak anlaşıldı: Her şeyden önce ve her işe tercih edilerek medrese, mektep ikiliğini ortadan kaldırmak lazımdır.

Görülüyor ki Maarif Vekilliği, İsmail Safa Özler'in vekilliğine kadar Maarif Nezareti zihniyetinden ayrılarak kolayca yeni rejimin hayat telakkisine uyamamıştır.

Hükümet, türlü bocalamalarla yalpalarken, başta bulunan devrimciler, kesin kararlarını vererek, millet hâkimiyetine dayanan yeni devletin temelini attılar. 29 Ekim 1923 tarihinde CUMHURİYET ilan edildi.

Şimdi, Cumhuriyet devrinde girişilen işlere geçmezden önce Avrupa'da ne gibi pedagoji problemleriyle uğraşıldığını kısaca gözden geçirerek ana konumuzu aydınlatmaya çalışalım:

Birinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Avrupalı Eğitken ve Öğretmenleri İşgal Eden Önemli Pedagoji Problemleri

Birinci Dünya Savaşı'nın bitiminde Avrupa'da, eğitken ve öğretmenler arasında konuşma ve tartışma konusu olan başlıca pedagoji problemleri şunlardı:

1. Çocuğun bütün yetilerini, beden ve ruh bakımından ahenkli bir şekilde geliştirmek maksadıyla ortaya çıkan *gimnasium* taklidi orta ve ilkokulların, evvelce belirtilen iddiaları gerçekleştirmedikleri, bilakis yalnız belli insan tipleri için tabii görülecek olan birer kurum haline geldikleri, fakat birçokları için olanların bireysel zati gelişmelerini önleyecek karaktere büründükleri açıkça meydana çıkmıştı. Bu yüzden bilgi okulunun öğrencilerinde dersleri öğrenmeye karşı bir isteksizlik başlamıştı. Artık halk da bu karakterdeki okula pek sempati göstermiyordu. Bu tip okullarda genel bilgi ve kültür adına derslerin hem nevileri hem de konuları o kadar çoğalmıştı ki okulun yalnız bu hali bile bütün melekeleri ahenkli şekilde geliştirme ilkesini suya düşürmeye kâfiydi. Bilgi okulunda bütün yetileri geliştirme prensibi arka plana atılmış, onun yerine çocuğun yalnız ruhi melekelerini, çok defa vücudun aleyhine ve anormal bir şekilde geliştirmeye yarayan kitabi ve nazari bilgi geçirilmişti. Çocuğun, istekle öğrenmeye yanaşmadığı bu bilgiler ona zorla, ceza korkusuyla öğretilmeye başlanmıştı. Bu sebepten zihni yetiler de geliştirilecekleri yerde, felce uğratılıyordu. Bilgi okulunda, lüzumundan fazla ders yükünün ağırlığından şikâyet etmeyen kalmamıştı. Devletin de kendi malı olarak benimsediği bilgi okulunun ayakta tutulması için, zor ve baskı günden güne artmaya başladı. Öğretmenlerin ellerinden salahiyetleri alınarak bütün bilgi okulları aynı programı takip eden, aynı saatlerde aynı şekillerde derse girip çıkılan kurumlar haline getirildi ve gitgide daha çok bürokratlaştırıldılar. Devletçe saptanan ders konuları çocuklara ceza korkusuyla öğretilmeye başlanınca, bilgi okulunda öğretme usulü olarak takrire,[174] sorulu cevaplı ders alıp vermeye, ezberleyerek ders öğrenmeye başvurmaktan başka

174 [anlatıma].

çare kalmadı. Böylece öğrenciler, bu kurumlarda edilgin duruma sokuldular. Ondan sonra okulda, bireysel bütün yetilerin serbestçe geliştirilmesinden, hür bir şekilde zihni çalışmadan, çocuğun kendiliğinden ve kendi kendine etkin olmasından hiç eser kalmadı. Bu karakteri almış olan bilgi okulu ile gerçek hayat arasındaki gerginlik dayanılmaz bir hale gelmişti. Onun için Birinci Dünya Savaşı bitince, Avrupa'nın her tarafında bu kitabi okula açıkça ve sert bir şekilde hücuma geçildi. Eğitkenlerle öğretmenler: "Bu okuldaki çocuklar, sadece ezberciliğe dayanan kitabi bilgi ile besleniyorlar, bu modern toplumlar için bir felakettir. Bu okul, halkın eğitimine hizmet etmiyor" diye bağırmaya başladılar. Onun yerine hayat ve iş okulunun geçmesi veya kitabi okulun bünye değiştirerek bu hale gelmesi isteniliyordu.

2. Yeni toplumun hayati isteklerine uygun bir şekilde yeniden kurulması istenilen okul için açılan bu savaşın müşterek parolası şuydu: Bağrında hürriyete yer veren; çocuğun kendi kendine çalışmasına, bilgiyi oynayarak, deneye ve gözleme başvurarak; iş yaparak öğrenmesine, öğrencinin hayata ve cemiyete yönelmesine imkânlar sağlayan bir okula kavuşmak. "Oluş halinde bulunan kişiliğin gelişimi için hürriyet şarttır. Olgunlaşma çağında bulunan çocuk ve genç insanın kişiliğini geliştirmek bu yeni okulun amacı olacaktır" deniliyordu. Demokrasi idaresine kavuşmuş toplumlarda, bu ana fikir üzerinde bütün eğitkenler anlaşmışlardı. Bu temel fikirde anlaşılınca çocuğun yetilerini ve onun prodüktif[175] kuvvetlerini geliştirmeye yarayacak kurum, hayat ve iş okulu olacaktı. Yeni okulda çocuk, efendisinin emrinde köle gibi çalışan bir unsur olmayacak, bilakis okul, öğrencilerin hizmetine girerek onlarda kişiliğin gelişmesine yardım edecektir. Çocuk kendi kendine etkin olmakla, yani kendi isteğiyle çalışarak iş yapmakla, bizzat seçtiği amaçlara onu götürecek olan yolda serbestçe ilerlemekle kişiliğini geliştirebilir. İşte bu sebepten zati[176] çalışma, yeni okulun ana ilkelerinden biri olacaktır. Şu noktanın belirtilmesi lazımdır ki bu ilkenin okula girmesi, geçmiş devirlere nazaran ihtilalci bir ha-

175 [üretken].
176 [kişiye özel].

rekete girişmek demektir. Okul çalışmalarını bu ilkeye göre düzenleyince, şimdiye kadar –sözde– pedagojik çalışmalara merkez teşkil eden ders konularının yerine, kişiliklerinin geliştirilmesi icap eden öğrenciler geçer. Yalnız bu hal bile eski okula alışmış olanların yeni okula saldırmaları için kâfi bir sebep teşkil edebilir.

Yeni okul, hayat bütünlüğünü göz önünde bulunduracağı için çocuğun gelecekteki mesleğini ilgilendiren çalışmalara da programında yer verir. Ancak bu sayede okul hayatla bağlılık kurarak ona kapılarını açabilir. Okula giren gerçek hayat olayları ve konuları da onu zenginleştirir. Eğitim konuları aynı zamanda hayat konuları olurlar. Yeni okul, gelecek hayatı şekillendirme işine ihtirasla katılır. Bu amaca yöneltilmiş okul, milli ve insani hayatın geleceğini sağlamak için açılan sessiz kültür savaşına da katılmış olur. Eğer okul, geleceğin hayatını mana bakımından şekillendirme işine katılmaktan çekinecek veya bundan korkacak olursa, o zaman öğrencilerini hayattan mümkün olduğu kadar uzak tutmak mecburiyetinde kalır. Kitabi okul böyle hareket edemediği için itibardan düşmüş ve değerini kaybetmiştir.

Klasik-romantik eğitim hareketinin doğurduğu kitap okulunun ilk defa meydana geldiği zamandaki amaçları ile bu yeni okulun amaçları arasında büyük ayrılıklar bulunmadığı meydandadır. Fakat kitabi okul, hayata sırtını dönerek hümanizmin ana isteklerine cevap vermeyecek bir duruma girince, onun kapısı önünde modern manalı eğitim savaşı başladı. Bunun amacı, hayata ve onun haklı isteklerine kulak asmadan kendi bildiğine göre yanlış yola saparak hareket eden eski okulu zapt etmekti. Bu fikirlere inanan Avrupalı eğitkenler yüz yıldan beri bunun için savaşiyorlardı. Son çeyrek asırlık çalışmalar ve deneyler onlara bu dileklerinde haklı olduklarını iyice anlatmıştı.

Avrupalı ileri ve kültürlü milletler, Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda, ilköğretim kurumları ile öğretmen okullarını işte bu görüşe göre yenileştirmeye uğraşmaktadırlar. Yeni okulun yolunu açmak amacıyla on binlerce öğretmen ve eğitken pedagojinin şu problemleri üzerinde çalışmaktaydı:

1) İş okulu
2) Eski okulu iş okuluna çevirme meselesi
3) Hür, zihni çalışmalara imkân hazırlayan okul
4) Hayat okulu ve müstahsil [üretici] okul
5) Sosyal çalışmalara dayanan okul
6) Okulda zati çalışma problemi
7) Montessori eğitimi ve Dalton planı
8) Toplu öğretim ilkesi
9) Amerika'da yeni öğretim usulleri (Problem ve Projekt[177] Metodu)
10) Yurt okulu (Yakın yurt ilkesi)
11) Bahçe ve iş okulu
12) Köy okulu
13) Büyük şehir ve endüstri pedagojisi
14) Öğrenme ve öğretme araçları (sinema, gramofon)
15) Deney okulları
16) Tek okul sistemi.
17) Müstaitlere[178] açık yol
18) Eşine eğitim (Koedükasiyon[179])
19) Geri ve anormal çocukların eğitimi
20) Eğitim teşkilatının ve kurumlarının demokratlaştırılması
21) Öğretmen yetiştirme meselesi
22) Okul disiplininde reform
23) Okul ve aile birlikleri
24) Çocuk neşriyatı
25) Okul yapımı ve okul bahçeleri.

Avrupa'da bu problemlerin her biri için makaleler, kitaplar yayımlanıyor, konferanslar ve tetkik seyahatleri tertip ediliyor, yeni eğitim şekillerinin gerçekleştirilmesini isteyen mesleki tevekküller veya siyasi partiler tarafından hükümetler sıkıştırılıyor, ödenekler isteniyor, yeni yeni cemiyetler kuruluyor, hayata kapıları kapalı olan eski okul temelinden sarsılıyordu.

177 [İng. *project* = proje].
178 [yeteneklilere].
179 [İng. *co-education*].

Birinci Dünya Savaşı sona erdiği zaman, ilköğretimi yüzde yüz denilecek şekilde gerçekleştirmiş ileri Avrupa memleketlerinde görülen manzara ana çizgileriyle buydu. Bu seviyeyi bulamamış diğer memleketlere düşen vazife, süratle ilköğretimi gerçekleştirmekti. Bu bakımdan Türkiye ve Rusya en geri durumdaydı. Halkı henüz okuryazar hale getirilemeyen cemiyet olarak Türkler ve Ruslar misal olarak gösteriliyordu.

Avrupa ve Amerika'dan bütün dünyaya yayılan bu pedagojik fikir akımlarının etkilerinden bizim kurtulmamıza veya onlara yabancı kalmamıza imkân yoktu. Bu akımların bize de etki yapmaları pek tabiiydi. Modern pedagoji biliminin gelişmediği bir memlekete bu fikirlerin sel gibi akmaya başlaması ve orada huzursuzluk doğurması, gürültü ve patırtılara sebep olması da muhakkaktı. Bu noktayı da belirttikten sonra Cumhuriyet'in getirdiği yenilikleri, Avrupa ve Amerika'daki pedagoji olaylarıyla ne suretle bağlılık kurulduğunu, bu gibi çalışmaların öğretmen yetiştirme işine ve okullarımızın bünyesine ne gibi etkiler yaptığını inceleyelim.

Öğretim Kurumlarının Birleştirilmesi Devrimi

Tanzimat'tan beri sürüp gelen medrese-mektep ikiliği devam ettiği müddetçe okulun modern manalı bir kurum haline gelerek gerçek vazifesini yapmasına, yeni nesillerin Cumhuriyet'in ve hayatın icaplarına göre eğitilmelerine asla imkân hasıl olmuyordu. Birinin yapmak ve yaratmak istediğini öteki bozuyor, bu iki kurum hayat görüş ve telakkileri birbirinden ayrı iki tip insanı yetiştirmeye devam ediyordu. İşte bu ikiliğin doğurduğu zararı görenler, anlayanlar vardı; fakat bunu ortadan kaldırmaya cesaret edemiyorlardı. İkiliği gidermeye teşebbüs etmek demek birinin lehine, ötekini yok etmek demekti. Medreseyi ortadan kaldırmak demek, onu ve onun yarattığı zihniyeti de yıkmak demekti. Bu mesele, din işleri ile devlet işlerini birbirinden ayırmaya, eğitimi dinin etkilerinden tamamen kurtarmaya, öğretim kurumu olarak laik okulu kabul etmeye kadar gidiyordu. Bunu yapabilmek için bir milli kahramana ve bu uğurda mücadeleyi göze alacak ülkülü insanlara ihtiyaç vardı. Yeni Türkiye'nin kurucuları genel eği-

tim ve öğretimle ilgili bütün kurumları bir elde ve bir bakanlığın sorumluluğu altında toplamaya karar verdiler. Bu kararın nasıl gerçekleştirildiğini, aynı konuyu etraflı bir şekilde incelemiş ve bu etüdünü 1938'de *Belleten* dergisinde (No: 7-8) yayınlamış olan merhum İhsan Sungu'nun yazısından öğrenelim:

> Atatürk, 3 Şubat 1923'te İzmir'de halk ile yaptıkları bir hasbıhal esnasında halkın sorduğu suallere cevap verirken bilhassa tevhid-i tedrisat [öğretimin birliği] mevzuunu ele alarak "Bizde en ziyade göze çarpan bir nokta vardır ki, herkesin bu gibi mesaile [meselelere] temastan içtinabıdır [kaçınmasıdır]. Medreseler ne olacak, evkaf ne olacak dediğiniz zaman derhal bir mukavemete maruz kalırsınız. Bu mukavemeti yapanların ne hak ve selahiyetle yaptıklarını sormak lazımdır" dedikten ve "Medreselerin bugünkü hali akametlerinden [verimsizlik hallerinden], bu hususta bizzat tetkik ve teftişlerinden mülhem [ilham alan] hususattan [hususlardan], biraz da Arapça öğrenmek ve Arapça tedrisatta bulunmak mecburiyetinin tevlit ettiği müşkülattan [doğurduğu güçlüklerden] ve ziya-ı zamandan" bahis buyurduktan sonra "Milletimizin, memleketimizin Darü'l-irfanları bir olmalıdır. Bütün memleket evladı kadın ve erkek aynı suretle oradan çıkmalıdır" diyerek tevhid-i tedrisatın tatbiki zaruretini tesbit buyurmuşlardır.
>
> Atatürk, Büyük Millet Meclisi'nin ilk devre dördüncü içtimaını açarken 1 Mart 1923'te irat buyurdukları nutukta "Evlad-ı memleketin müştereken ve mütesaviyen [eşit olarak] iktisaba [kazanmaya] mecbur oldukları ulûm ve fünun [ilimler ve fenler] vardır. Âlî [Yüksek] meslek ve ihtisas erbabının tefrik olunabileceği [ayırt edilebileceği] derecatı [dereceleri] tahsile kadar terbiye ve tedriste vahdet [birlik], heyet-i içtimaiyemizin terakki ve tealisi [ilerlemesi ve yükselmesi] nokta-i nazarından [açısından] çok mühimdir. Bu sebeple Şer'iye Vekâleti'yle Maarif Vekâleti'nin bu hususta tevhid-i fikir ve mesai [birliği] eylemesi temenniye şayandır [değerdir]", diyerek tevhid-i tedrisatın tatbiki lüzumunu Meclis kürsüsünden teyit buyurmuşlardır. Atatürk, Büyük Millet Meclisi'nin ikinci devre seçimi münasebetiyle program olmak üzere 8 Nisan 1923'te neşir buyurdukları [yayınladıkları] dokuz umdenin [ilkenin] sekizincisinde "Tahsil-i iptidaide tedrisatın tevhidi [birliği] ve bilumum mekteplerimizin ihtiyacatımıza [ihtiyaçlarımıza] ve asri esasata [modern esaslara] tevfiki [uydurulması] ve muallim ve müderrislerimizin terfih [rahat yaşaması] ve ikdar [geçimlerinin] temin edileceğini" tasrih buyurmuşlardır [açıkça belirtmişlerdir].

Atatürk, büyük nutuklarında dokuz umdeden [ilkeden] bahsederken "Maahaza [Bununla beraber] programa ithal edilmemiş [alınmamış], mühim ve esaslı bazı meseleler de vardı. Mesela Cumhuriyet'in ilanı, hilafetin ilgası [kaldırılması], Şer'iye Vekâleti'nin lağvı, medreseler ve tekkelerin kaldırılması, şapka iksası [giyilmesi] gibi... Bu meseleleri programa ithal ederek [alarak] vaktinden evvel, cahil ve mürtecilerin [gericilerin] bütün milleti tesmime [zehirlemeye] fırsat bulmalarını muvafık [uygun] bulmadım. Çünkü, bu mesailin [meselelerin] zaman-ı münasibinde [uygun zamanda], hallolunabileceğinden ve milletin binnetice [netice olarak] memnun olacağından katiyen emin idim" diyerek medrese ve tekkelerin kaldırılması meselesini de "Milli bir sır" olarak sakladıklarına işaret buyurmuşlardır.

Nihayet Ulu Önder, 1 Mart 1924 Cumartesi günü, ikinci devrenin ikinci içtima [toplantı] senesini açarken irat buyurdukları [verdikleri] nutukta "Milletin ârâ-yi umumiyesinde [umumi fikrinde] tesbit olunan terbiye ve tedrisatın tevhidi [birliği] umdesini [ilkesini] bilâ ifatei an tatbikî lüzumunu müşahede ediyoruz [gözlemliyoruz]. (Alkışlar, bravo sesleri). Bu yolda teahhurun [gecikmenin] zararları ve bu yolda tehalükün [arzuyla can atmanın] ciddi ve derin semereleri seri kararınıza vesile-i tecelli olmalıdır" diyerek tevhid-i tedrisatın [öğretimin birliğinin] süratle tatbiki, ne kadar mültezim olduğunu [gerekli gördüklerini] izah buyurdular.

Ertesi pazar günü Halk Fırkası toplandı. Ruznamedeki [Gazetedeki] hilâfetin ilgası [kaldırılması] halifenin hall'i ve hanedanın Türkiye toprakları haricine çıkarılması hakkında Urfa mebusu Şeyh Saffet Efendi ile arkadaşlarının kanuni teklifleri birinci ve ikinci celselerde müzakere edilerek kabul olunduktan sonra üçüncü celsede Şer'iye, Evkaf ve Erkânıharbiye-i Umumiye vekâletlerinin ilgasına [feshine] dair olan kanuni teklif müzakere olundu.

[...]

Bu celsede Şer'iye ve Evkaf Vekâleti'nin lağvı ve Diyanet Reisliği'nin teşkili hakkındaki kanun müzakere ve kabul olunduktan sonra reis, Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey, "Tevhid-i tedrisat hakkındaki teklif-i kanuninin [kanun teklifinin] müzakeresine geçiyoruz" dedi. Ondan sonra kanun-i teklifin müzakeresine geçilerek birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü maddeleri münakaşasız kabul edildi. "Bu kanunun neşri [yayın] tarihinden itibaren Müdafaa-i Milliye, İktisat, Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye vekâletleri ve vilayetler tarafından idare edilen bilcümle [bütün] mekteplerin mercii Maarif Vekâleti olacaktı. Bunlardan idare-i umumiyeye tabi olanların bütçeleri de Maarif

Vekâleti bütçesine devrolunacaktır" şeklinde olan beşinci maddesi epeyce gürültülü münakaşaları mucip oldu [münakaşalara sebep oldu]. Evvela Vasıf Bey (Saruhan) bu maddeye Nafıa Vekâleti'ni ilave etmekle beraber "idare-i hususiyelerde bulunan bütçeler mahalli Maarif idarelerine devrolunur" ibaresinin girmesini istedi. Dahiliye Vekili Ferit Bey (Kütahya) Vilayet hususi bütçelerinin Maarif'e devrine itiraz etti. Madde tekrar okundu. Reis maddeyi reye koyacağı sırada Tahsin Bey (Aydın) Ziraat mektepleri, Mühendis mekteplerinin mütehassıs mektepler [uzman mektepleri] olduğunu Maarif Vekâleti tarafından idare edilemeyeceğini, bunlara yazık olacağını ileri sürdü. Muhtar Bey (Trabzon) de "memleketin tedrisatının tevhidine [öğretiminin birliğine] hepimiz taraftarız. Yani terbiye, memlekette aynı mevkie merbut [bağlı] olarak yeknesak [birörnek] olmalıdır. Lakin bu tedrisattan [öğretimden] maksat memleketin Tedrisat-ı İptidaiye ve tedrisat-ı taliyesini nazar-ı dikkate almaktır. Yoksa Erkânıharbiye mektebi, Mühendis mektebi, Bahriye mektebi gibi mütehassıs [uzman] çıkacak mekteplerin Maarif'e raptedilmesi [bağlanması] değildir", dedi ve "istirham ederim, bu mesele tevazzuh etsin [açığa kavuşturulsun]. Maksat tedrisat-ı taliye [ikincil eğitim] mektepleridir. İhtisas mekteplerinin eski dairelerinde kalmasını bendeniz istirham ediyorum. Başka türlü olamaz. Maarif Vekâleti nasıl zabit yetiştirecek, nasıl mühendis yetiştirecek? Bunlar hür mekteplerdir" fikrini ilave etti. Yunus Nadi Bey (Menteşe) Âlî mekteplerin dahil olmadığını söyledi. Muhtar Bey de "Eğer arz ettiğim şey mevzuubahis değilse ben teklifimden vazgeçiyorum" dedi.

Bunun üzerine Vasıf Bey (Saruhan) söz aldı: "Tedrisatın tevhidi esası kabul edildiği zaman doğrudan doğruya terbiye ve tedrisatı umumiye akla gelmek lazımdır. Yoksa yeni hazırlanan kanun mucibince ki Maarif encümenine gelmiştir ve derdesti takdimdir [öne geçmesi engellenmiştir], burada Mekâtib-i Âliye'ye şahsiyet-i hükmiye verilmektedir... Binaenaleyh bahsedilen meselede Tedrisat-ı İptidaiye ve taliye akla gelsin dedi ve Mühendis mektebi ve Tıbbiye-i Askeriye'nin Darülfünun'a dahil olduklarını Harbiye ve Erkânıharbiye mekteplerinin eski hallerini muhafaza edeceklerini söyledi."

Ertesi gün (1924 Martı'nın 3. Pazartesi günü) Büyük Millet Meclisi'nde Reis Fethi Bey, "Hilafetin ilgası [kaldırılması] ve Hanedan-ı Osmanlı'nın [Osmanlı hanedanının] Türkiye Cumhuriyeti haricine [dışına] çıkarılması hakkındaki kanunun diğer kanunlardan sonra müzakere edilmesine dair" hükümetten bir teklif aldığını söyledi. Bunun üzerine Şer'iye ve Evkaf ve Erkânıharbiye-i Umumiye vekâletlerinin ilgasına [feshine] dair kanuni teklif

müzakere ve kabul edildi. Daha sonra Tevhid-i Tedrisat hakkında Vasıf Bey (Saruhan) ve arkadaşlarının teklif-i kanunisinin [kanun teklifinin] müzakeresine geçildi. Evvela teklif-i kanuni [kanun teklifi] okundu.

Tevhid-i tedrisat hakkında Saruhan Mebusu Vasıf Bey ve rüfekasının [arkadaşlarının] teklif-i kanuniyesinden iki madde:

Madde 1 — Türkiye dahilindeki bütün müessesat-ı ilmiye ve tedrisiye Maarif Vekâleti'ne merbuttur [bağlıdır].

Madde 2 — Şer'iye ve Evkaf Vekâleti veyahut hususi vakıflar tarafından idare olunan bilcümle [bütün] medrese ve mektepler Maarif Vekâleti'ne devir ve raptedilmiştir [bağlanmıştır]...

Kanunun heyet-i umumiyesi [geneli] hakkında söz isteyen bulunmadığı için maddelere geçildi ve maddeler teklif-i kanunide [kanun teklifinde] yazıldığı şekilde, münakaşasız kabul edildi.

Maarif Vekili Vasıf Bey'in, bu kanun mucibince [gereğince] Vekâlet'in emrine verilen medreseleri hemen kapatması Maarif bütçesinin müzakeresi esnasında şiddetli münakaşalara sebep oldu.

[...]

Tevhid-i tedrisat kanunundan sonra birbirini müteakip neşredilen [takiben çıkarılan] muhtelif kanunlarla batıl hurafelerin ve muzır [zararlı] fikirlerin kaynakları da kurutulmuş, bu suretle Türkiye'de asırlardan beri fertlerin ilmi zihniyetle düşünmelerine engel olan amiller [nedenler] birer birer ortadan kaldırılarak Türkiye'nin manevi havası temizlenmiştir.

17 Nisan 1924 tarihinde Maarif Vekilliği bütçesi Büyük Millet Meclisi'nde konuşulurken Tevhid-i Tedrisat kanunuyla ilgili yapılan tartışmaları, ülkülü ve prensip adamı Vasıf Bey'in inandığı fikirleri nasıl savunduğunu bilmek lazımdır. Onun için meclis zabıtlarından alınmış en önemli parçaları aşağıya yazıyorum:

Maarif Vekili Vasıf Bey (Saruhan) — Evvela, doğrudan doğruya üç muhterem refikimin, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun tatbikatı dolayısıyla serdettikleri mütalaata cevap vereceğim:

Arkadaşlar!

Bu kürsüden mükerreren söyledim ki, kanaatlarında, fikirlerinde çok samimi ve sarih olan bir adamım. Aynı zamanda şunu sarahaten arz edeyim ki, yaptığım bütün icraatta ve yapacağım bütün icraatta Meclis-i Âli'nin neşrettiği kanunları, Meclis-i Âli'nin vereceği kararları kemali itaatla nazar-ı

itibara almak mecburiyetindeyim. Fakat arkadaşlar, kanunları tatbik ederken, kanunların bana verdiği salahiyetle icraat yaparken, şunu sarih olarak huzur-ı âlinizde söyliyeyim ki mefkûrelerimde ve kanaatımda samimiyet taşıyan bir adamım. Bu vuzuh ve samimiyeti hiçbir mesele için feda edemem.

Arkadaşlar!

Efkâr-ı umumiye [Kamuoyu] karşısında, huzurunuzda ve bütün tarihin karşısında bir prensip adamı olarak yaşıyorum (Bravo sesleri). Sonuna kadar devam edeceğim. (Bravo sesleri). Meclis-i Âli ve Meclis-i Âli'nin âza-yı kiramı [soylu kimseleri], icraatımda kanuna, kanunun ahkâmına muhalefet gördükleri zaman, daima beni tahtie ve muatep tutmak [hatamı bulma ve muhatap alma] hakkına maliktirler. Cevap vereceğim. Buyuruyorlar ki, Maarif Vekâleti, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nu tatbik ederken ne hak ve salahiyete istinaden medaris-i ilmiyeyi [ilmiye medreselerini] ilga etti [feshetti]? Arkadaşlar! Müsaade buyurursanız bu medarisi ilmiyenin [ilmiye medreselerinin] ne olduklarını, vaziyetlerini arz edeceğim. Medreselerin memlekette eski teşkilatları itibariyle yaptıkları tahribat, Osmanlı İmparatorluğu zamanındaki ulema-yı dinimiz [dini ulemamız] tarafından itiraf edilmiş ve bunun tesiriyle yapılan yeni teşkilatla, Darülhilâfetü'l-Âliye Medreseleri teşkil edilerek, bu medreselerin yavaş yavaş mevcudiyetine ve vazifelerine nihayet verilmiştir. Arkadaşlar! Türkiye Cumhuriyeti'nin mesnet ve mebdei [ilke] olan hükümet-i milliyeler, bilmiyorum hangi sebebe istinaden bu medreseleri tekrar açmıştır? Bu medreseler gayet harap, izbe köşeler içerisinde bir tek müderris tarafından bütün ulûm ve fünun tedris edilerek açılan ve idameleri arzu edilen medreselerdir.

Hafız İbrahim Efendi (Isparta) — Öyle değil...

Vasıf Bey (devamla) — Arkadaşlar! Şer'iye Vekâleti'nin eski bütçesini lütfen tetkik buyurunuz. Eski Şer'iye Vekâleti'nden bana müdevver [devredilmiş] olan bütçede medaris-i ilmiye [ilmiye medreseleri] için tahsis edilen müderris ve muallimler, mekteplerin adedine nazaran bir buçuk mislidir.

Arkadaşlar!

Tahsil-i iptidai ve tâliyi temin etmek için, açılan bir müessesede en aşağı bir mikyas [ölçü] ile en aşağı bir mektep için on muallime ihtiyaç vardır. Halbuki medreseler için kabul edilen Heyet-i Talimiye'nin [Talim Heyeti'nin] nisbeti bir buçuk mislidir. Yani bazı medreselerde bir, bazılarında iki muallimden mürekkep olmak üzere teşekkül eden heyeti talimiyeler, Hoca Efendi Hazretleri'nin iddia buyurdukları veçhile ilim ve fen fikrini veriyormuş. Nasıl mümkündür arkadaşlar?..

Raif Efendi (Erzurum) — Mekâtib-i İptidaiye'nizde kaç mualliminiz var?

Vasıf Bey (Devamla) — Bendeniz, zatıâlinizin ve diğer arkadaşlarımın sözlerini hürmetle dinledim. Vakıa muhalif olan sözleri söylerken, itiraz etmedim. Zatıâlilerinin de aynı sükûnetle bendenizi dinlemelerini rica ederim.

Ziyaeddin Efendi (Erzurum) — Yalnız bir şey var Vasıf Bey! O noktayı kayıt buyurmadınız.

Vasıf Bey (Devamla) — Bu mektepler ne olur? Soruyorum. İptidai derecede mektepler midir? Tali derecede mektepler midir?

Raif Efendi (Erzurum) — İptidaisi de vardır, talisi de vardır.

Vasıf Bey (Devamla) — İptidai derecede mekteplerse, arkadaşlar, dünyanın hiçbir tarafında Tedrisat-ı İptidaiye'de meslek meselesi mevzuubahis olamaz. Hiçbir akıl, hiçbir mantık 6-8 yaşındaki bir çocuğu –ki terbiye ve Maarif-i Umumiye sistemi dahilinde yetişmeğe mecburdur– herhangi bir hükümet, çocukları bu şerait dahilinde [şartlar altında] Mekâtib-i İptidaiye'de meslek esasına göre terbiye etmek cihetini kabul edemez. Efendiler! Yaptığım icraat Meclis-i Âli'nin kabul ettiği kanunun tatbikatından ibarettir. (Hayır, hayır sesleri).

İhsan Bey (Cebelibereket) — Reis Beyefendi! Muhterem hâtip Beyefendi! Hürmetle dinliyelim, diğer hatiplere nasıl hürmet ediliyorsa buna da o suretle hürmet edilmelidir. Mukabil [Karşı] taraf gürültü ederse biz de gürültü ederiz (Mukabil [Karşı] taraf yok sesleri).

Vasıf Bey (Devamla) — Muhterem Efendiler! Bu esas, yani Tedrisat-ı İptidaiye'de hiçbir meslek fikir ve düşüncesini kabul edememek esasını bu suretle huzur-ı âlinizde tesbit ettikten sonra diğer bir nokta-i nazara geçeceğim... Arkadaşlar! Eskiden medreselerimiz hiç şüphesiz, iki-üç asır evvel birçok kıymetli adamlar yetiştirmiştir. Müessesat-ı ilmiyemiz [ilmiye müesseselerimiz] medrese namı altında mevcut idi. Fakat bilâhare arkadaşlar, medeniyetin, fennin ve ulûmun [ilimlerin] tekâmülü karşısında bizzat biz, yüz seneden beri, 150 seneden beri ayrı tedrisat mecburiyeti karşısında kaldık. Ondan sarf-ı nazar olunursa arkadaşlar, bugünkü vaziyette, tasavvur ettiğim vaziyette mevcut olan talebe için iki yol vardır. Biri askerlikten kaçmak, diğeri medreseye ismini kaydettirerek dışarıda sanatla iştigal etmektir. Arzu buyurursanız bunun için zatıâlilerine istatistikler arz edeyim (Gürültüler). Arkadaşlar! Medreselerde (18) bin talebe okumaktadır. Size ihsai malûmat [sayısal bilgi] veririm ki bu (18) bin talebenin ancak (6) bin şu kadar küsuru mekteplerde mevcuttu. Geri kalan (12) bini ismini medreseye kaydettirmiştir. Vesikasını almıştır ve ondan sonra bakkallık ve esnaflık

yapmaktadır. Muhterem arkadaşlarım, tedris-i dini bu mudur, tedris [öğretim] bu mudur? (Gürültüler).

Ali Rıza Efendi (Amasya) — Hilaf-ı hakikat [Hakikate aykırı] söylüyorsunuz, biz bu memleketli değil miyiz?

Maarif Vekili Vasıf Bey (Devamla) — Muhterem arkadaşlarım, Şer'iye Vekâleti bütçesinde vaziyet, yani medaris-i ilmiye [ilmi medreselerin] müderrislerinin maaşı olarak 400-500 kuruş bir miktar tesbit edilmiştir. 400-500 kuruş mukabilinde mevcut olan 1-2 müderrisle terbiye ve talim edilmekte idi. Size kemali [tam] katiyetle ve bir Maarif Vekili sıfatı ile arz edeyim ki, muhterem arkadaşlarım, Tedrisat-ı İptidaiye'de herhangi bir meslek düşüncesini, herhangi bir meslek fikrini düşünemedim. Bendeniz Maarif Vekili sıfatiyle huzur-ı âlinizde kat'iyetle arz ediyorum ki, iptidai tedris ve terbiye ancak hükümetin açacağı mekteplerde olabilir. (Şüphesiz sesleri). Bunun hilafını da [aksini de] hiçbir kimse iddia edemez ve talim ve terbiyeye müsaade edemez. (Bravo sesleri).

Mustafa Feyzi Efendi (Konya) — Evet, o doğru...

Maarif Vekili Vasıf Bey (Devamla) — O halde arkadaşlar! Tevhid-i Tedrisat yapıldıktan sonra ve dünyanın bütün mektepleri tarafından kabul edilen bir esasa göre, iptidai tedris ve terbiyede hiçbir meslek meselesi düşüncesine müsaade edilmedikten sonra, rica ederim arkadaşlar, memleketin çocuklarını ve memleketin evlatlarını ben yalnız kendi iptidai mekteplerimde tedris edebilirim. Bunun hilafında hareket ettiğim gün Meclis-i Âli'nin karşısında mesul kalacağım gündür. Bunun hilafında hareket ettiğim gündür ki, Meclis-i Âli'niz beni tahtie etmelidir... Meclis-i Âli'niz, memleketin ihtiyacı nokta-i nazarından [açısından] gördüğünüz lüzum üzerine İmam ve Hatip Mektebi diye bir mektep, bir meslek mektebi kabul buyurdunuz. Buna itaat etmek, hürmet etmek vazifemdir. Ve bunu da tatbik ettim. Arkadaşlar! Eğer yalnız dünyanın mevcut olan maarif nazariyesine, terbiye ve tevhid nazariyesine istinat ederek maarif kanununda tâli tahsilde meslek düşüncesi mevcut olamaz deseydim ve imam, hatip mekteplerini açmamış olsaydım o vakit huzur-ı âlinizde elbette tahtie edilirdim [suçlanırdım]. Muhatap tutulurdum. Halbuki arkadaşlar, Darülhilâfe mekteplerini tay [denklik] nokta-i nazarından [açısından], bu vaziyeti itibariyle, imam ve hatip mektebine kalbettik [dönüştürdük]. Efendim! Bana Şer'iye Vekâleti'nden devredilen kadrolarıyla, dersleriyle, müfredat programlarıyla aynen ipka ettim [bıraktım]. Daha ne istiyorlar? Arkadaşlar! Yalnız bu Darülhilâfe medreselerinde ihzarî sınıflar [hazırlık sınıfları] gördüm.

Tunalı Hilmi Bey (Zonguldak) — Yani zannederim bu da hata.

Vasıf Bey (Devamla) — Evet, Medrese-i Süleymaniye'de sahn [avlu] da vardır, iptidai kısımları ihzari [hazırlık] sınıflarına, yani tâbirleri veçhile ihzari [hazırlık] sınıflarına, evvelce de arz ettiğim veçhile, kat'î olarak maarif prensibi nokta-i nazarından [açısından] elbette muvafakat edemezdim [kabul edemezdim]. Onların ihzari [hazırlık] sınıflarını ilga ettim [feshettim]. Kendi iptidai kısımlarımıza naklettirdim, İpkaya [yerinde bırakılan] dahil ve hariç sınıflarıyla, programlarıyla, müfredat dersleriyle, muallimleriyle, kadrolarıyla ipka edilmiştir [korunmuştur] ve bugün mevcuttur.

Raif Efendi (Erzurum) — Hiçbir tane mektep yoktur, bırakmamışsınız. On, on beş saatlik yerlerde mektepler de yoktur.

Vasıf Bey (Devamla) — Efendi Hazretleri, ben sizi çok dinledim. Biraz söz dinlemeye alışınız! (Fazla oluyorsunuz sesleri).

Raif Efendi (Erzurum) — Mukabeleten [Karşılık olarak] yapıyoruz. Sözüme karşı beni söz söylemeğe mecbur edenler vardır. Bi-inayetullah-i-taala terbiyeyi çok öğrenmişimdir. Sizden öğrenecek değilim.

Reis — Müsaade buyurunuz, rica ederim, gürültü etmeyelim.

Maarif Vekili Vasıf Bey (Saruhan) — Arkadaşlar! Medrese-i Süleymaniye'ye [Süleymaniye Medresesi'ne] gelince: Kabul edilen Tevhid-i Tedrisat mucibince [gereğince] İlahiyat Fakültesi'ne nakledilmiştir. Efendiler! Bu kanunu yapan Heyet-i Celilenizdir [ulu heyetinizdir]. Bu kanunu yaparken dini tedrisatın, dini tahsilin âli [yüksek] derecesinde ilahiyat kısmını temin eden Heyet-i Celilenizdir. Maarif Vekili, Heyet-i Celilenizin kararını tatbik etmiştir.

Mustafa Feyzi Efendi (Konya) — Kaç talebe mevcuttur? (Gürültüler).

Vasıf Bey (Devamla) — Hülasa bütün Süleymaniye Medresesi'nde okunan dersler mevcuttur. Verdiğim talimatta Medrese-i Süleymaniye'deki talebenin tahsillerinin âli kısmını teşkil eden Medrese-i Süleymaniye talebesinin Darülfünun İlahiyat Fakültesi'ne nakledilmesi emri verilmiştir ve Medrese-i Süleymaniye talebesi Darülfünun İlahiyat Şubesi'ne tevdi [teslim] edilecektir ve bu suretle en kuvvetli bir heyet-i talimiye ve tedrisiyenin taht-ı tedrisinde [öğretimi altında] ve terbiyesinde memleketimiz için lazım olan din uleması yetiştirilecektir. (Bravo sesleri).

O halde muhterem arkadaşlarım! Verdiğim bu izahat üzerine Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun hangi maddesini ihmal etmişim, yahut hangi maddesine muhalif bir vaziyet almışım. Bunu bir türlü anlayamadım. Maarif Vekâleti milletin arzusuna istinat ederek Meclis-i Âli'nin verdiği karara hürmetle mutavaat etmiştir [boyun eğmiştir]. Maarif Vekâleti Meclis-i Âli'nin daha dün en

derin bir heyecanı vatanperverane içerisinde memleketi en yüksek noktai kemale isal etmek için vaz ettiği esasları tatbik etmiş (Maatteessüf edememiştir sesleri) ve sonuna kadar edecektir. (Bravo sesleri, alkışlar). Maarif Vekâleti bu medaris-i ilmiyenin [ilmiye medreselerinin] lağvı dolayısıyla, herhangi bir ihtimal dolayısıyla, husule gelecek [doğacak] bir açıklığı da nazar-ı dikkatten [dikkatinden] kaçırmamıştır. Bütçe, tetkik edildiği zaman, manzur-ı âliniz olacaklardır ki [görülecektir ki], bilhassa köylü çocuklarını iyi yetiştirmek için, hakiki ve terbiyevi esaslar dahilinde yetiştirmek için leyli [yatılı] iptidailer tahsisatı koymuştur. Bütçe, heyet-i celileniz tarafından kabul edildiği takdirde bu leyli iptidailer açılacaktır ve her sene tezyit edilecektir. Bu suretle ilmin, terbiyenin esasları dahilinde memleket çocukları yetişecektir. Hoca Raif Efendi Hazretleri'nin söyledikleri Mehmetçikleri ancak bu mektepler yetiştirecektir. Bu çocuklardır ki, mekteplerimizden alacakları feyizle, kudretle, ilimle bu memleketin istikbal ve vazifesine doğru koşacaklardır. Koştukları zaman daha çok kahraman olacaklardır. Arkadaşlar! Hoca Raif Efendi Hazretleri, İstiklal Muharebesi'nden bahis buyurdukları zaman husule gelen zaferin dini terbiye tarafından olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bunun hilafında bir iddia serdedilmiş [ileri sürülmüş] değildir. Maarif Vekâleti tarafından kendinin müsaadeleriyle şu noktayı arz etmek isterim. Cenâbıhak, yalnız dini kuvvetle, yalnız manevi kuvvetle insanların dünyada muvaffak olacaklarını emretmemiş, beşerî ihtıyacata göre ilimle mücehhez [donatılmış] olmak, silahla mücehhez [donatılmış] olmak, vesaitle mücehhez [vasıtalarla donatılmış] olmak emrini de vermiştir. Soruyorum, eğer böyle olmasaydı, Arkadaşlar, 93 Muharebesi'ndeki hezimetimizde Türkler müslüman değil mi idi? Size soruyorum. Balkan Harbi'nde muharebe eden, feci sahnelerde harbeden Mehmetçikler Müslüman değil mi idi? O zamanın medreselerinden dini terbiye almamış mı idi? (Gürültüler).

Ali Rıza Efendi (Amasya) — O vakit dini inkılâp yapılmamıştı.

Maarif Vekili Vâsıf Bey (Devamla) — Fakat muhterem arkadaşlar! Bu dini terbiye, dini şuur ile birlikte, bu İstiklal Harbi'nde Mehmetçiğin kalbinde yatan kuvvetli bir milliyet ve istiklal aşkı vardı.

Ziyaeddin Efendi (Erzurum) — O kuvvet din idi.

Maarif Vekili Vasıf Bey (Devamla) — O Mehmetçiğin kanında Türk haşmetine, kuvvetine, zafere timsal olan bir asalet vardı. Zafer onun neticesidir. (Alkışlar.)

Hamdullah Suphi Bey (İstanbul) — Dört beş bin seneden beri aynı asaletle muharebe ediyor. Bin seneden beri, iki bin seneden beri değil, kanındaki kahramanlık beş bin seneden beri değişmemiştir.

Tunalı Hilmi Bey (Zonguldak) — Türk'ün gösterdiği kahramanlığı niçin diğer Müslümanlar gösterememişlerdir?

Raif Efendi (Erzurum) — Göstermişlerdir efendi, göstermişlerdir.

İzzet Ulvi Bey (Afyonkarahisar) — Hicaz'da neler oluyor, Hicaz'da... (Gürültüler).

Vasıf Bey (Devamla) — Muhterem arkadaşlarım terbiye-i ahlakiyeden [ahlak terbiyesinden] bahsetmişlerdir. Muhterem arkadaşlar! Maarif Vekâleti maarif siyasetinde takip edeceği seciyeyi, iradeyi, ahlakı, fazileti en ulvi, en müsbet ve kati bir hedef olarak telakki etmiştir ve bunu ilan etmiştir. Ben de arkdaşlarla beraberim. Elbette memleketimizin terbiye sistemini, tedris sistemini tesbit ederken ve bunu takip ederken milletin gençliğine yüksek bir seviye, yüksek bir terbiye ve yüksek bir irade vereceğiz. Bu, bizim hedefimizdir. (Bravo sesleri) Muhterem rüfekanın [refiklerinin] umumi hutut [hatlar] üzerindeki suallerine bu suretle arzı cevap ettikten sonra bazı arkadaşlarımın müteferri [çok yönlü] suallerine geleceğim...

Merhum Vasıf'ın Büyük Millet Meclisi'ndeki hocaların karşısına böyle mertçe dikilişi eşine az rastlanan tarihi olaylardandır. Onun bu hareketini devrim ve eğitim tarihimiz daima saygı ve minnetle anacaktır.

O zaman genç öğretmenler arasında bu kararın sonuçları üzerinde uzun boylu konuşulur, bunun arkasından laik okulun gelme ihtimali bulunduğu gizlice tahmin edilir, Türk milletinin böylelikle kısa zamanda dini, bir tahakküm vasıtası olarak kullananların elinden yakasını sıyırabileceği ümitlerine bağlanılırdı. Bu tatlı ümitler hakikaten kısa zamanda gerçekleştiler. Cumhuriyet devrinin bahtiyar çocukları laik okullarda vicdanlarını hür bir hava ile besleyerek yüksekokulları bitirip hayata karıştılar.

Bu olaydan çeyrek yüzyıl sonra, 1947 yılında, yine aynı Büyük Millet Meclisi'nde okullara din dersleri konmasını teklif eden bir hatibin çıkması üzerine basında bir tartışmadır başladı. Laik okullarda yetişen genç doktorlara, öğretmenlere, mühendislere, mimarlara bakıyorum; çoğu devrimci yaşlanmış neslin haline, kanaatlerini niçin değiştirdiklerine gülüyorlar. Gün görmüş eski müderris Necmeddin Sadak, *Akşam* gazetesinde: "Nereye Gidiyoruz?" başlığıyla bu meseleyi inceliyor. Ve şöyle diyor:

> Gençlik içinde bulunduğu cemiyete göre yetişir. Eğer ideali noksan ve sarsılmış bir halde ise, bunun sebebi, ideali zayıflamış, ahlak laübaliliği artmış, kıymetler silsilesi altüst olmuş, parayı ve serveti, kolay kazancı gaye edinmiş, iki harbin dünyada ve memlekette yarattığı ekonomik buhranlar altında hayat anlayışı değişmiş bir cemiyet içinde yetişmesidir... Birinci Büyük Millet Meclisi çok uzak bir tarih değildir. O mecliste kürsüye çıkarak "Meclisin teşrii [kanun yapma] hakkı bir küfürdür. Yalnız Şer'-i Şerif [İslam Şeriatı] vardır, tek kanun Kuran'dır" diye inanarak bağıran hatipler vardır... Kendimizi mi aldatacağız, çocukları mı?.. Nereye gidiyoruz?

İnsan bunları duyunca Cumhuriyet'in kurulmasına emeğini katmış [Hüseyin] Vasıf Çınar'ı [1896-1935] saygı ile tekrar anmak borcunu eda etmekten haz duyuyor, yeni Vasıflar yok mu demekten de kendini alıkoyamıyor.

Medreselerin kapanışıyla öğretmen yetiştiren kaynaklardan en eskisi kurumuş oldu. Artık bu iş tamamen öğretmen okullarına kaldı. Bundan sonra yetişecek nesillerin eğitiminden onlar sorumlu olacaktı. Onun için bu kurumları milli amaçları sağlayacak karakterde ve çağımız uygarlığının icaplarına göre esaslı şekilde kurmak, işletmek ve idare etmek icap etmektedir. Genç Türk Cumhuriyeti'ne bu bakımdan talih yardım etti. Dünyaca tanınmış bir bilim adamı ve büyük pedagog John Dewey, ta Amerika'dan kalkıp memleketimize geldi; diğer birçok işle beraber bu problemin de nasıl çözülebileceğini anlatan raporunu verdi. Şimdi bu meseleyi inceleyelim.

Öğretmen Yetiştirme Meselesi ve Prof. John Dewey (1924)

Eğitim ve öğretim teşkilatını yeni görüşlere ve Cumhuriyet rejimine göre baştan ve yepyeni esaslara dayayarak kurmak mecburiyetinde olan hükümet, bu meselelerin uzmanı olarak dünyaca tanınmış, bilimsel fikirlerini deneylerle, gözlemlerle kuvvetlendirmiş olan, zamanımızın büyük filozof ve pedagoglarından John Dewey'i getirmeye, girişilecek işler hakkında ondan bir rapor almaya karar verdi.

Bu karar üzerine Prof. Dewey'in memleketimize gelerek problemi inceledikten, ilgili şahsiyetlerle görüştükten sonra değerli

raporlarını verişi, Türkiye maarif tarihinde önemli bir dönüm noktası teşkil eder. Çünkü uzman, hiçbir tesir altında kalmayacak ve incelediği çetin problemi bütün olarak mütalaa edebilecek, ondan sonra hükümlerini bilim kaynağından faydalanarak verebilecek değerde, müstesna bir şahsiyetti. Ve Amerika gibi genç bir cumhuriyetin, demokrasinin vatanı olan bir diyarın hür vatandaşı olarak halkın içinden yetişmişti. O devirde dünya pedagoji âlemi Dewey'in etkileri altındaydı; eserleri kültür bakımından ilerlemiş bütün milletlerin dillerine tercüme edilmişti.

Dewey, 1924 yılında, Türkiye'ye gelerek okul durumumuzu incelemiş ve hükümete bütün eğitim meselelerini içine alan etraflı, pek yeni eğitsel görüşlere dayanan raporlar vermiştir. Onun raporlarındaki fikirlerin birçoğu bugün bile tazeliklerini, diriliklerini muhafaza etmektedir. Dewey'in raporlarında yer alan ve öğretmen yetiştirme konusunu ilgilendiren fikirleri, aynen almak suretiyle şöyle özetleyebiliriz:

> İlk ve pek önemli nokta, Türkiye okullarının erke (gaye) ve amaçlarını saptamaktadır. Ancak bu suretle alınacak tedbirler belirir, ileri ve tedricen gelişecek belli bir program çizmek mümkün olur. Okulların hedefi belli ve açık olursa, bu kurumlar birtakım lüzumsuz değişikliklerden ve sözde ıslahat adına alınacak etkisiz tedbirlerden korunmuş olur. Erkenin müsbet bir şekilde aydınlatılması, girişilecek teşebbüsleri ilham eder, teklif olunacak tedbirleri kontrole yarar ve bunlar için miyar [ölçek] vazifesini görür, eğitim esnasında ileride yeniden alınacak tedbirlerin sırasını tayine yarar.
>
> Memnun olmağa değer ki Türkiye eğitim teşkilatında takip edilecek erkeyi tayinde zorluk yoktur. Bu erke, Türkiye'nin uygarlık sahibi milletler arasında mükemmel bir organ olarak canlı, serbest, müstakil ve laik bir Cumhuriyet halinde gelişmesidir. Bu amacı elde etmek üzere okulların millet bireylerine önce doğru siyasi alışkanlıklar ve fikirler vermesi, ikinci olarak onlarda türlü şekilde ekonomik ve ticari yetileri teşvik etmesi, üçüncü olarak erkek ve kadının milli egemenliği korumaya, ekonomi bakımından kendi kendisini idareye ve sanat yönünden ilerlemeye sevk etmesi, yani onları müteşebbisliğe ve yaratıcılığa, kendi kendilerine muhakeme etmeğe, bilimsel bir surette düşünmeğe ve umumun faydası için sosyal tarzda işbirliğine alıştırarak, fikir ve ahlak yönlerinden karakterin çizgilerini ve yönsemelerini kendilerinde geliştirmesi lazımdır.

Bu amaçları gerçekleştirmek için yalnız ve sadece bazı liderler = kılavuz ve önderler yetiştirmek yetmez. Vatandaşların hepsi memleketin siyasal, ekonomik ve kültürel gelişmesine katılacak şekilde eğitilmelidir.

Erkeye ulaşmak için okulların öğrencilere yalnız bazı ders konularını öğretmesi kâfi değildir. Okullar, –bilhassa sosyal hayatın etkin akımlarından uzak kalmış köy bölgelerinde– toplumsal hayatın merkezini teşkil etmelidir. Okullar bulundukları yerin sağlık merkezi olmalıdır. Oralarda genel sağlığa bulaşıcı hastalıklara, sıtma ve benzeri hastalıklarla savaşa ait konular, yalnız öğrencilere öğretilmekle kalınmamalı, bütün köy halkına da öğretilmelidir. Okul, öğretmenlerle öğrencilerin, sağlık memurlarıyla doktorların işbirliği yaparak hastalıkların sebepleriyle savaşmaları için bir merkez olmalıdır. Mesela Malarya bölgelerinde öğrenciler, sivrisineklerin yetiştikleri her yeri arayıp bulmağa, gereken yerleri kurutmağa veya onlara mazot dökmeğe... ilh.[180] [vd.], böylece halka hastalığın önü alınabileceğini göstermeğe katılmalıdır. Okul alanları, yalnız öğrencilerin beden eğitimi görmesi, oyun oynaması ve spor yapması için değil, halkın da eğlenmesi ve spor yapması için bir merkez olacak derecede geniş ve ona göre türlü araçlarla donatılmış olmalıdır. Öğrenciler, okul oyun alanına devam etmek, gençleri de oyun ve sporlara katmak ve onlara bu gibi şeyleri öğretmek ödevlerini üzerlerine almalıdırlar.

Okullar kendi öğrencilerinin meslek ve teknik yönlerinden eğitmeye doğrudan doğruya hizmet etmekle beraber ekonomi ve sanayi hayatıyla ilgili bilgileri toplayıp yayınlamak için de birer merkez olmalıdır. Mesela Ticaret ve Tarım bakanlıkları bazı bilgileri ve direktifleri halka yaymak istedikleri zaman, okullardaki öğrenciler bu bilgileri kendi ailelerine ve okulun bulunduğu çevredeki toplumun bütün bireylerine duyurmak işine katılmalı, aynı şekilde yukarıda adları geçen bakanlıklar tarafından istenilecek istatistiklerle diğer bilgileri toplamak için de onlardan faydalanmaya çalışmalıdır.

Okulun amacı iki yönlüdür. Bir taraftan milli fayda sağlayacağı bilgilerin toplanması ve yayınlanması ödevini görecek bir merkez ve vasıta olmak (Bu suretle okulları toplumun ve milletin hayatıyla bağlamak); diğer cihetten de öğrencileri memlekete faydalı olacak fikir alışkanlıklarıyla kuvvetlendirmek ve okuldan alacakları bilgileri nazari ve lüzumsuz olmaktan kurtarmaktır...

[...]

180 İlâ âhir = Sonuna kadar (ed.n.).

Türkiye'nin sosyal gayelerine hizmet edecek bir eğitim planı tertip ve uygulamak için gelecek 8-12 yıl içinde vücuda getirilecek eğitsel çalışmaların esaslarıyla çizgilerini gösterecek genel bir programa ihtiyaç vardır. Bu program bütün esaslarıyla Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilmeli ve Eğitim Bakanlığı için şahısların değişmesinden müteessir olmayacak [etkilenmeyecek] bir esas kanun ve esas şartname mahiyetinde olmalıdır...

Açıkça anlaşılacaktır ki, böyle bir program, pek önemli olduğundan Büyük Millet Meclisi tarafından ancak esaslı incelemelerden sonra tertip ve kabul olunabilir. Böyle bir programı düzenlemek için lazım gelen hazırlıkları vücuda getirecek komisyonlarla heyetlerin teşekkülü için iki senelik zaman bile çok değildir. Bu sırada mümkün olduğu derecede istikrarı sağlamak için –yeni okullar açmak ve öğretmenlere daha iyi bir refah ve daha büyük güven verecek tedbirler müstesna– mevcut teşkilatı değiştirememelidir...

[...]

Yabancı memleketlerde çeşitli komisyonların inceleyecekleri en önemli meseleler şunlardır:

1) Okul binaları, bahçeleri, eşyası ve ders araçları (bilhassa sağlık şartları ve binaların yapımı, öğrencilerin zati çalışmalarını teşvik edici tertibat ve okulların el işleri dersleri incelenecek).

2) Okulların pratik ve mesleki çalışmaları (ilkokulların yukarı sınıfları, türlü orta öğretim kurumlarının tarım, sanat ve ticaret kursları, öğretmen okullarının mesleki dersleri ve uygulama alanlarındaki çalışmaları incelenecek).

3) Beden eğitimi, spor ve oyunlar (yarı tıbbi idmanlar ve okul dışı çalışmalarda bu incelemelerin içine girmek şartıyla).

4) Köy okullarının durumu ve köylerin gelişimi, kooperatif şirketleri ilh... (Bilhassa halk okullarının eğitim ve öğretim usullerine el koymak şartıyla Danimarka eğitim teşkilatı incelenecek).

Bu komisyonların her biri ziyaret ettikleri yabancı memleketin okul sistemi hakkında yazılmış eserleri toplamakla kalmamalı, bu hususta ki yayınların muntazam surette getirilmesi çarelerini sağlamalıdır. Beden eğitimi ile çocuk bahçeleri de dahil olduğu halde, ilkokulların elişi çalışmalarını inceleyecek komisyonlar, ziyaretlerini Birleşik Amerika'ya kadar teşmil etmelidir.

Dewey'in raporunda bundan sonra şu konulara yer verilmektedir: 1) Eğitsel yayın, 2) Kitaplıklar kurulması ve bunların işletilmesi, 3) Okul yapımı, 4) İstatistik işleri, 5) Eğitim Bakanlığı'nın

fonksiyonu. Bu sonuncu madde üzerinde ısrarla duran büyük eğitken bilhassa şu ana fikri açıklamaktadır:

> Türkiye eğitim teşkilâtında, Vahdet'e muhtaç ise de vahdet ile yeknasaklık arasında büyük bir fark olduğu, yeknasak ve mihaniki [mekanik] sistemin hakiki vahdete zarar verebileceği unutulmamalıdır. Eğitim Bakanlığı, vahdet yolunu tutmalı fakat yeknesaklık aleyhinde ve tenevvüun [çeşitliliğin] lehinde bulunmalıdır.

Dewey'in ilköğretim teşkilatını ilgilendiren bu fikirlerini öğrendikten sonra öğretmen yetiştirme meselesini aydınlatan tekliflerini de anlayalım:

> I. *ÖĞRETMENLERİN TERFİHİ [RAHAT YAŞAMASI]:* Zeki ve fedakâr erkek ve kadınları öğretmenlik mesleğine cezbederek, onları tedris edecekleri mevzularla beraber asri ve mütekâmil [gelişmiş] terbiyevi fikirlerle teçhiz etmek çetin bir meseledir. Nihayet öğretmenler nasıl olursa okullar da öyle olur. Bu mesele iki kısma ayrılabilir.
>
> Bu problem, maaşlarla öğretmenler hakkında ittihaz olunacak [alınacak] idari tedbirlere şamildir. Her iki noktai nazardan öğretmenlerin durumlarının şayan-ı memnuniyet [memnuniyet verici] olmadığında ittifak vardır.
>
> 1. Öğretmenlerin maaşları süratle ve pek büyük bir nisbette çoğaltılmalıdır. Maaş meselesi, en münasip şahsiyetleri muallimlik mesleğine cezp [çekmek] için başlıca nokta olmamakla beraber, öğretmenin alacağı para kendisini ve ailesini münasip bir seviyede yaşatacak derecede olmadıkça, bundan zararlar doğar. Nasıl ki bu zararlar Türkiye'de bugün kendisini göstermiştir, öğretmenlik sanatına kâfi miktarda zevat bulunamıyor. Meslekten istifa edenlerin miktarı meselenin ne kadar ciddi olduğunu gösteriyor. Fazla olarak öğretmen okulları istikbalde açılacak mekteplerin muallim ihtiyacını tatmin edecek derecede talebe bulmak şöyle dursun, birçok ahvalde bugünkü okulların en acil öğretmen ihtiyacını bile temin edecek derecede talebe bulamıyor. Açıkçası, Türkiye, pek çok öğretmen, binaenaleyh [bu nedenle] öğretmen okulu ihtiyacında iken birçok değerli erkeklerle kadınların okullara muallim olarak cezbi temin edilmedikçe [çekilmesi sağlanmadıkça] yeniden okul açmakta fayda yoktur. Öğretmenleri aç bırakacak maaşlarla da onları okula cezbetmek imkânsızdır.
>
> Diğer bir zarar da şudur ki mesleklerine en bağlı öğretmenler bile bugün bütün fikirlerini ve kalplerini kendi tedris vazifelerine veremiyorlar. Kendi

ailelerini geçindirmek ve borçlarını ödemekle o kadar meşguldürler ki terbiye mesailine [meselelerine] karşı alaka duymak ve kendi mesleki seviyelerini yükseltmek gibi meseleler bizzarure [zorunlu olarak] ikinci derecede kalıyor. Bundan maada [başka] bu hal, bir kararsızlık da husule getiriyor. Türkiye'nin bir kısmında, bilhassa hayatın pahalı olduğu büyük şehirlerde öğretmenler daha çok kazanç temin eden mevkilere ve işlere geçmektedirler. Bunlar, tedris hayatındaki mevkilerini muvakkat ve meşkûk [geçici ve şüpheli] görüyorlar. Hatta muallimlik hayatında bulundukları sırada hariçte maişetlerine [geçimlerine destek] medar olacak bir vasıta arıyor veyahut ele hayatlarını temin edecek kadar para geçirebilmek için bir okuldan diğer okula giderek gayrikabil-i tahammül [tahammülü mümkün olmayan] derecede ders vermeğe mecbur oluyorlar.

Bu suretle maaşların miktarı meselesi bugün Türkiye maarifinin ana meselesidir. Bir taraftan acil ihtiyaca mukabil derhal bir tedbir ittihazı [alınması] elzem olmakla beraber, diğer taraftan Maarif ve Maliye vekâletleri mümessilleri ile muallimler cemiyetlerinden ve vilayetler maarif memurlarından müteşekkil bir komisyonun bu meselenin heyet-i umumiyesini [tamamını] hayat pahalılığı, para piyasasının tenezzülü, tedrisat vergisi, varidatın tezyidi nokta-i nazarından [açısından] tetkik etmesi ve öğretmenlere bazı kolaylıklar temini (muallimler için vesait-i nakliyeden [nakliye vesaitlerinden] meccanen [ücretsiz] istifade edilmesi, kendilerine yakacak verilmesi, mahalli idareler tarafından ya meccanen [ücretsiz] yahut cüzi bedel mukabilinde [karşılığında] mesken temini gibi) ve muallimlerin iktisadi vaziyetlerini emin, müstakar [istikrarlı] ve cazip bir hale getirecek diğer vesait ihzarı [vasıtaların hazırlanması] gibi cihetleri [yanları] düşünmesi muvafıktır [uygundur].

Mali tekliflerde bulunmak salahiyetim [yetkim] dahilinde olmamakla beraber bir nokta üzerine ehemmiyetle nazar-ı dikkati celp etmek [dikkati çekmek] isterim. Türkiye'de bugün boş birçok arazi ve hükümete ait menabii tabiiye [tabii kaynaklar] vardır. Her vilayette bu nevi arazinin bir kısmı o vilayetin okulları için ayrılarak, ileride o araziden alınacak iradın mecmuu [gelirin hepsi] okullara tahsis olunur. Vakıa [Aslında] bu tedbir, mektepler için derhal büyük bir varidat [gelir] temin etmez. Fakat orada nüfus çoğaldıkça ve iktisadi hayat inkişaf ettikçe [geliştikçe] gerek arazinin iradından [gelirinden], gerek bir kısım arazinin satılmasıyla elde edilecek değerin istismarından [kullanılmasından] muntazam [düzgün] ve gittikçe mütezayit [artan] bir varidat [gelir] temin edilmiş olur. Birleşik Amerika ilk zamanlarda

neşrettiği [yayınladığı] kanunlarla bu usulü kabul etmiş ve pek çok istifade eylemiştir. Biraz evvel teşkili teklif olunan mali komisyon, okullara irat [gelir] olmak üzere ayrılacak boş arazinin ifraz [ayrılması] ve tahsisi meselesi için bir usul ittihaz edebilir [kabul edilebilir].

2. Diğer mühim bir mesele de öğretmenlerin mevkilerinden emin olması ve vaziyetlerinde istikrar bulunmasıdır. Bu nokta-i nazardan [açıdan] bugün Türkiye'de muallimlerin vaziyeti idare memurları, okul müdür ve muavinlerininkinden daha iyidir. İdare memurları, mevkilerinde çok ani ve lüzumundan fazla tebeddülata [değişikliklere] maruz kalıyorlar. Bunun neticesinden de meslek, manen zarar görüyor. Birçok değerli öğretmen, maaşının çok olmasına rağmen, bilerek idare işlerinden istinkâf ediyorlar [geri çekiliyorlar]. Kabul edenler de bulundukları mahallin ihtiyaçlarına vâkıf olarak ve oranın nüfuzlu zevatile [kişilerle] tanışarak işe başlayacakları sırada diğer mahalle tahvil edildiklerini [gönderildiklerini] görüyorlar.

Halbuki arada ailelerini getirmiş, bir mesken kiralamış, inşa veya mubayaa etmiş [satın alınmış] oluyorlar. Diğer taraftan yol masrafı da fevkalade olduğundan ailelerini orada bırakmaya mecbur oluyorlar. Bunun neticesi çok cesaret kırıcıdır. Bahusus [Özellikle] tahvil [değişiklik] emirleri ders yılı başından biraz evvel kendilerine tebliğ ediliyor. Maarrif kanunu bu lüzumsuz ve zararlı göçebelik temayülüne set çekmelidir. Maarif müntesiplerinin [ilgililerinin/çalışanlarının] bir yerde uzun müddet kalmaları lehinde ahkâm vaz etmeli [hüküme ulaşmalı] ve yeri değiştirilecek memurun değiştirilmesi keyfiyeti ders yılı sonundan çok evvel kendisine haber verilmesi usul ittihaz olunmalıdır [sayılmalıdır].

3. Nazar-ı ehemmiyete alınması lazım gelen diğer bir mesele de öğretmenlere mesken teminidir. Umumiyetle yeni okul binaları için plan tertip edildiği zaman öğretmen için mesken ve arazi ifrazı [ayrılması] düşünülmelidir. Bilhassa köy muhitleri ile geri kalmış mıntıkalarda öğretmene tahsis olunan mesken, o yolda inşa edilmelidir ki su tevziatı [dağıtımı] ve temizlik gibi hususatta [hususlarda] sıhhi kavaide muvafık [kurallara uygun] ve kullanışlı bir surette tanzime müsait olsun. Bu suretle muallimlik mesleği daha cazip bir şekle girmiş ve öğretmenlerin hayat tarzı, bulundukları muhit üzerinde muayyen bir tesir yapmış olur. Şehirlerdeki öğretmenlere de, okullara yakın meskenler temin edilmelidir. Muallime mesken tahsisi, yalnız onun maişetini tehvin [geçimini kolaylaştırma] meselesini halletmekle kalmaz; belki öğretmenlerle okulun içtimai hayatı ve talebesi arasında sıkı bir rabıta tesisine sebep olur. Böylece okulların manevi havasında bir inkişaf

[gelişme] husule gelir. Okulların ruhi ve manevi muhiti kışla şeklinden aile ocağı haline çevrilir.

4. Okul müdürleri, eğer bugün uhdelerindeki ufak tefek teferruata ait işlerden kurtarılır ve para sarfı hakkındaki usuller değiştirilirse, onların vaziyeti çok daha faydalı ve çok daha şerefli bir şekle girer. Bir binanın bir tarafını tamir için on lira sarfına muhtaç olan bir okul müdürünün büyük bir komisyondan karar almaya mecbur tutulması abestir. Bu usul, yapılacak tamiratın, mubayaa olunacak vesaitin [satın alınacak vasıtaların] asıl ihtiyaç zamanında yapılmasına ve alınmasına mani olur, idare memurlarının terbiyevi meselelere hasredilmesi daha muvafık [uygun] olan zamanlarını ve cehtlerini [gayretlerini] lüzumsuz yere israf etmeğe sebep olur. Komisyona müdavim diğer zevatın vakitlerinin ziyana sebep olduğu gibi hakikatte sarfiyatın hakiki bir ihtiyaca tekabül ettiğini tasdikten başka bir vazifeleri olmayan memurların da boş yere vakit israf etmelerini mucip olur. Müdürlerin lüzumundan fazla zaman ve enerjileri böyle beyhude ve gayri müsmir [verimli olmayan] bir surette kayboluyor. Müdürlerin bütün enerjilerini asıl vazifeleri olan terbiye mesailine hasretmek üzere maarif tahsisatını israftan ve suiistimalden sıyanet etmek [korumak] için şimdiki sarfiyat ve muhasebe usullerinden daha iyi bir usul bulmak mümkündür. Büyük şehirlerdeki okulların teşkilatında iki müdür bulunması, bunlardan birinin terbiyevi meselelerle, diğerinin teferruata ait başka işler ve yazı işleriyle meşgul olması muvafıktır [uygundur].

II. *ÖĞRETMENLERİN YETİŞTİRİLMESİ:* Bu bahiste öğretmen okulları, evvelce mesleğe girmiş olan muallimlerin mesleki malumat ile teçhizi ve meslekte bulunan muallimlerin müdürlüğe, müfettişliğe, Vekillik dairelerine veya vilayetlerdeki maarif idarelerine tayin ve terfileri meseleleri vardır.

Muallim mekteplerinin iki büyük ihtiyacı vardır. Biri kıymetçe tekemmül ve inkişaf etmeleridir [mükemmelleşmesi ve gelişmeleridir]. Öyle ki bu okullar gerek iptidai ve tali tatbikat mekteplerinin idare şekilleri ve tedris vesaiti, gerek ameli [uygulamalı] ve nazari tedrisat itibariyle örnek olacak bir mükemmeliyet göstersinler ve en mükemmel öğretim usullerini tatbik etsinler. Muallim mekteplerinin gerek kendi sınıflarında, gerek tatbikat okulu dersanelerinde ders verecek öğretmenler, memleketin en mütekâmil [gelişmiş] muallimleri olmalıdır. Binaları, bahçeleri, tedris vasıtaları gayri müdrik [akıl almaz] bir surette bütün talebesi ve mezunları üzerinde bir tesir bırakacağından örnek olmalıdır. Bu neticeye yardım edecek bir tedbir olmak üzere şunu teklif ederim: Muallim mektepleri öğretmenlerinin her biri beş veya

altı senede bir defa masrafı tesviye edilerek Türkiye veya ecnebi memleketlerinde mesleki tetkikat ve tetebbuatta [inceleme ve araştırmalarda] bulunmak üzere bir sene müddetle mezun addolunmalıdır. Öğretmenin mezuniyet müddetini nerede geçireceği maarif idareleriyle müzakereden sonra kararlaştırılır. Eğer bu usul kabul olunursa bazı ecnebi memleketlerin okul müdürleriyle gerek ücret, gerek sair hususlarda bazı imtiyazlar temini için itilaf edilmesi şüphesiz mümkündür.

Diğer mühim bir ihtiyaç da muhtelif nevide öğretmen okulları tesisi ve her muallim mektebinin derslerinde tenevvü husule getirilmesidir [çeşitlilik oluşturulmasıdır]. Yalnız iptidai ve tali derecede muallim ve tatbikat mektepleri tesisi kâfi değildir.

Köy mekteplerine bilhassa Türk hayatının temeli olan çiftçilerin ihtiyacına tekabül edecek okullara, öğretmen yetiştirecek muhtelif tipte öğretmen okullarına ihtiyaç vardır.

Okullarda köylülerin ve çiftçilerin alaka ve ihtiyaçlarına hususi bir ehemmiyet verilmeden tahsilin umumi ve mecburi kılınması içtimai zararlar verecek fevkalade bir tehlike teşkil eder. Köylüler ile çiftçilerin ihtiyaçları ayrıca düşünülmeden vücuda getirilecek bir maarif sistemi nazari ve skolastik olur. Ve genç neslin, herhangi diğer bir meslekte muvaffakiyetini temin etmemekle beraber, onları köy hayatından kolaylıkla uzaklaştırır. Bundan başka Türkiye'de milli refahın inkişafı [artışı] ziraat ameliyatının ıslahıyla [faaliyetlerinin iyileştirilmesiyle] sıkı bir surette alakadardır. Bu itibar ile Türkiye maarifi için en mühim mesele, derslerinin mevzuları köy hayatına iyice merbut olacak [hayatıyla iyice ilişkili olacak] bir nevi iptidai ve tali okullar tesisidir. Ancak bu suretle okulun ameli faidesi [uygulamalı faydası] herkesin nazarında taayyün eder [açığa çıkar]. Ve okulda alınan malumatın ameli [pratik] hayata tatbiki mümkün olur. Fakat bu neticenin elde edilmesi ancak ilmi bir tarzda ve ihtimam ile bu gayeye hizmet edecek öğretmen okulları açmakla temin edilebilir. Bu da bu gibi öğretmen okullarını idare edecek zevatın bu mesele ile alakadar ve meşgul olan ecnebi memleketler müesseselerini evvelce tetkik etmeleriyle mümkün olur. (Bu mesele, bu, raporun bidayetinde [başlangıcında] muhtelif ecnebi memleketlerine tetkik ve tetebbu [inceleme ve araştırma] için komisyonlar izamı [gönderilmesi] mevzu-i bahs [söz konusu] edilirken izah edilmiştir.

Bir de bazı öğretmen okullarında ticari ve sınai okulların muallimleriyle beden terbiyesi, spor ve hıfzıssıhha [sağlıkla ilgili], ana okulları, müzik, resim, dikiş... ilah öğretmenlerini yetiştirecek hususi dersler açılmalıdır.

Hiç olmazsa bir öğretmen okulunda okul müdürleri ve müfettişler yetiştirecek dersler tesis etmeli ve bu derslere evvelce tedris hayatında muvaffakiyetleri görülmüş olan muallimleri devam ettirmelidir. Yine hiç olmazsa bir öğretmen okulunda diğer öğretmen okullarına öğretmen yetiştirmek gayesiyle muallim mektebi mezunlarına tabiat tetkiki, tarih, coğrafya, ecnebi lisanı gibi hususi mevzular üzerine dersler verecek hususi bir şube açılmalıdır.

Muhtelif neviden açılacak öğretmen okullarının ders seneleri, kabul şartları icabına göre ayrı ayrı olmalıdır. Bir kısım öğretmen okulları ilkokula öğretmen olarak yetişecekler için bile tali mektepten mezun olmasını şimdiden şart koyabilir. Maamafih bu şartın aynı zamanda bütün öğretmen okullarına tatbiki bir hata olur.

Hiç olmazsa bir öğretmen okuluna mülhak [ilave] olarak –esasen mevcut olan tatbikat mektebinden başka– bir "tecrübe okulu" açılmalıdır. Bu okulu tesisten gaye, yeni ve mütekâmil [gelişmiş] ders usulle dini ve vesaitini [vasıtalarını] inkişaf ettirmek [geliştirmek] ve çocukluğu, ruhiyat, zihni kabiliyet miyarları ve ölçüleri... ilah, gibi meselelerin tetkikine imkân vermek ve bu suretle yalnız terbiye usullerinin tekâmülüne değil, öğretmen okulları için ruhiyat ve usulü tedris öğretmenleri yetiştirmeye de hizmet etmektir.

Evvelce açılmasını tavsiye ettiğim okuma kulüplerine ilaveten bugün tedris hayatında bulunan öğretmenlerin bilmuhabere ders almaları da muvafık [uygun] olur. Bu dersler, ya Maarif Vekilliği ya bir öğretmen okulu tarafından idare olunur.

Yaz okulları meselesi, hususi bir dikkate ihtiyaç gösterir. Yazın okullara devam hakkındaki memnuiyetin hiç olmazsa öğretmenler için ref'i [artırılması] lazımdır. Yaz okulları için sıhhi ve cazip bir mahal intihap ve bu okulların tertibat ve teşkilâtına itina olunduğu takdirde bu müesseseler, mevcut muallimlerin tekemmülü ve inkişafı [mükemmelleşmesi ve gelişmesi] için ittihaz olunacak [alınacak] tedbirlere kıymetli bir zamime olduktan başka öğretmenlerin sıhhatlerine zarar vermekten ziyade onların sıhhatlerine müspet bir surette hizmet de eder. Yaz okullarının idaresi Türk memurlarına ait olmakla beraber bu okullar için, Türkiye'de mevcut ecnebi mektepleri binalarının yaz mevsimi için meccanen [ücretsiz] kullanılması zımnında [maksadıyla] ecnebi müesseseleriyle suret-i mahsusada [özel bir biçimde] uyuşulması mümkündür. Yaz okullarında tedrisatın ve ibate [barınma] ve iaşenin meccani olması değerli ve mesleğine merbut olan öğretmenler için bir müşevvik [şevk verici] olur.

> Hizmette bulunan muallimleri yükseltmek için diğer en mühim amil [etken] de onların, inceleme amacıyla ecnebi memleketlerine gönderilmesidir. Bunun için birkaç senelik muayyen ve müstakar [belirli ve istikrarlı] bir program tertip etmeli ve bu program mucibince her sene bir kısım öğretmenleri muhtelif meseleleri tetkik için harice göndermelidir. İmtihanlarda muvaffak olan öğretmen okulları ve üniversite mezunlarından her sene bir kısmının tevsi-i malumat [bilgilerini artırmaları] için ecnebi memleketlerine gönderilmesi ne kadar şayan-ı temenni [temenniye değer] ise Maarif Vekilliği memurları dahi dahil olduğu halde tecrübeli muallimler ile müdürlerin ve diğer maarif memurlarının gönderilmesi de o kadar ve belki daha ziyade mühimdir. Bu hususta evvelce tecrübesi sepketmiş [fazla] olanların kazanacakları terbiyevi faide, tecrübesi olmayanlardan ziyadedir. Evvelce tecrübesi olanlar, tetkik ettikleri şeyleri temyiz edecek ve tetkikatta bulunacakları ecnebi memleketlerde tatbik edilen bazı usulleri körü körüne taklitten içtinap eyleyecek bir mevkidedirler.

Milletlerin hayatında seyrek rastlanan ve onların belli işler bakımından talihsizliklerini giderecek kadar önemli olan bazı fırsatlar çıkar. John Dewey'in gelişi ve eğitim işlerimizin bütünü hakkında –yukarıya bir kısmı alınan– raporu verişi, bu nevi fırsatlardan biridir. Çünkü sürekli savaşlardan bitkin bir halde çıkan, geçmişteki hayat nizamını değiştirmeye mecbur duruma giren, bu sebeple devrim yaparak Cumhuriyet rejimini kabul etmiş olan Türkiye'de, her mesele yeniden ele alınarak düzene konacaktı. Bu problemler arasında eğitim ve öğretim meselesi de vardı ve Dewey gelmeden biraz önce Birinci Heyet-i İlmiye olarak toplanan uzmanlarımız tarafından çözülmek istenmiş fakat müspet hiçbir karara varılamamış, bu işlere temel teşkil edecek ana ilkeler asla yakalanamamış, ileri memleketlerde değer kazanmış ilkelere benzeyen temel fikirler meydana çıkarılamamış, teferruattan ileri geçmeyen konular üzerine büyük işler başarılıyormuş gibi didinilmiş durulmuştur.

Bu yıllarda bir tek büyük insan herkesten ayrı düşünüyordu. Yalnız o, bu zamana kadar söylenen ve yazılan fikirlerden ayrılarak gerçekteki Türkiye'yi ilgilendirecek kuvvette sözler söylüyordu: Mustafa Kemal. Dewey, raporunda modern eğitbilimin ka-

nunlarını göz önünde tutarak sanki bu büyük insanın, 16.07.1921 tarihinde Ankara'da toplanan Öğretmenler Kongresi'nde söylediği şu fikirleri tefsir ediyordu:

> Şimdiye kadar takip olunan tahsil usullerinin, milletimizin tarih-i tedenniyatında [geri kalmasında] en mühim amil [etken] olduğu kanaatındayım. Onun için bir milli terbiye programından bahsederken, eski devrin bütün hurafelerinden sıyrılmış evsaf-ı fikriyemizle [fikri niteliklerimizle] hiç de münasebeti olmayan yabancı fikirlerden, şarktan ve garptan gelen bilcümle tesirlerden tamamen uzak, seciyeyi milliye ve tarihimizle mütenasip [uyumlu] bir kültür kasdediyorum...

O devirde başta darülfünun olmak üzere, eğitim ve kültür kurumlarının çoğu, memleketin en önemli problemlerine ilgi göstermeden hayata kapılarını sımsıkı kapayarak çalışırlar; sadece nazari bilgilerle kafaları doldurulmuş, gerçekteki problemlere el sürmekten korkan veya hoşlanmayan bireyler yetiştirirlerdi. Diploma denilen kâğıtla bezenenlerin çoğu cemiyet için yetiştirilmiş olduklarını düşünemezlerdi. Yüksekokullardan diploma alanların çoğu eğer kendi istedikleri büyük şehirlerde, beğendikleri işi bulamazlarsa bu halden cemiyeti sorumlu tutarlar ve bu yüzden ona için için kin beslerlerdi Önemli meslek okullarından çıkanların çoğu doktora, hekime, muallime, mühendise, hastabakıcıya, ebeye, teknisyene, kimyacıya... geniş iş alanları açık bulunan Anadolu kasaba ve köylerini düşünmek, oralara gidip çalışmak istemezlerdi.

Demokrasiyle idare olunacak Cumhuriyet Türkiyesi'nin yani halkın, halk için halk tarafından idare edileceği bir memleketin eğitim planını hazırlamak kolay mesele değildi. Fakat hakikatin böyle olduğunu anlatmak da ne kadar zor bir meseleydi. Dewey, işte böyle bir zamanda geldi. Neşterini istediği gibi kullanarak çeşitli hastalıklara tutulmuş bir insan gibi can çekişen maarifimizi, bir doktorun hastayı elden geçirişi gibi inceleyerek dertleri teşhis etti, tedavi çarelerini gösterdi. Bu uzmanın tavsiyeleri vaktinde yapılabilirse, öteki cemiyetlerin işledikleri hataları tekrarlamadan kaybettiğimiz zamanları kazanabilecek ve beyhude enerji har-

camadan maarif bakımından çok ileri seviyeli bir millet haline geliverecektik. Mesela henüz teşkilatlandırılacak olan öğretmen okullarımızı kitap bilgilerine dayanan kurumlar olarak değil, hayat ve iş okulları olarak açıp işletecek, bu sayede henüz açılmamış bulunan köy okullarımızı da köylülerin ihtiyaçlarına cevap veren iş okulları haline getirecektik; bu kurumları geliştirmek için geniş ölçüde topraklar sağlayacaktık; köyde, kentte bütün öğretmenleri meskene (birer eve) kavuşturacaktık. Bu işlere başlama meselesi, 15 yıl sonraya kalmayacaktı. Bu 15 yıl içinde onun dediği gibi, "Köylülerle çiftçilerin ihtiyaçları düşünülmeden, nazari ve skolastik bir maarif vücuda getirmek" için boş yere uğraşıp durmayacaktık. Bugün bile açamadığımız, hatta sempati ile karşılayamadığımız tecrübe okullarını hiç olmazsa 15-20 yıl önce açabilecektik. 20 yıl sonra "Derslerinin konuları köy hayatına iyice bağlı olarak" kurulup işletilmeye başlanan eğitim kurumlarımızı demagogların isteklerine göre tenkit ederek, karakterlerini değiştirmeye, onları medreseleştirerek içten yıkmaya çalışmayacaktık.

Dewey'in raporunda bizim için hayat meselesi olan öyle işler vardır ki onların bir kısmına bugüne kadar henüz el sürülmemiştir. Bunlardan yalnız ilköğretimi ilgilendiren bazı misaller verelim: Okullarda halkın da faydalanacağı oyun alanlarının yapılması, çocuklar için serbest okuma kulüplerinin (odalarının) açılması, yaz okullarının kurulup işletilmesi, öğretmenlerin sistemli bir şekilde ecnebi memleketlere inceleme seyahatlerine gönderilmesi, mahalli ihtiyaçlara göre öğretim programları hazırlanması, köylerde mecburi tahsil çerçevesi içinde orta dereceli mesleki ikmal okullarının açılması, köy okullarının aynı zamanda birer sağlık merkezi haline getirilmesi, okullardan kırtasiyeciliğin kaldırılması gibi.

Dewey'in raporundan ilham alarak iş yapmaya, onun tavsiye ettiği meseleleri çözmeye muhit ve zihniyet henüz elverişli değildi. Onun için her şeyden önce çevrenin hazırlanması lazımdı. Bunun için de devrimci büyük şahsiyetlerin bu hususta ki fikirlerini söyleyerek, yolu açmaları gerekiyordu. Ondan sonra bunların güvenlerini kazanmış, milli mücadelede sınanmış, devrimin hızına ayak uydurabilecek, yeni işleri omuzlayarak yürütecek, kopacak

bütün fırtınalara göğüs gerecek, yılmadan bıkmadan, gece gündüz demeden çalışabilecek, etrafına toplayacağı iş arkadaşlarıyla kaynaşacak; yeni işlerin içine sokacağı bütün meslektaşlarını lüzumsuz yere hırpalayıp kırmayacak, hafiyeler kullanmayacak, jurnalcilerin getireceği yalan yanlış haberlere kulak asmayacak, meslektaşlarını lekelemeye kalkmayacak, toleransa saygı gösterecek, Gazi'nin dediği gibi "fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür" Maarif vekillerine, idare adamlarına ihtiyaç vardı.

Öğretmenlerin dağınık kuvvetler halinde değil, bir teşkilata bağlı bulunmaları da yeni fikirleri etrafa yaymaya ve onlara zemin hazırlamaya yardım edecekti. Muallimler Cemiyeti bu maksada hizmet etti. Mustafa Kemal ve İsmet Paşa bu cemiyet vasıtasıyla en ileri fikirleri yaydılar.

Muallimler Cemiyeti, Mustafa Kemal ve İsmet Paşa

Osmanlı İmparatorluğu Birinci Dünya Savaşı'ndan yenilerek çıkınca, esasen vaktinde ödenmeyen muallim maaşları büsbütün düzensiz bir şekil almıştı. Birçok yerde öğretmenler aylarca maaşlarını alamazlar, sıkıntı içinde kıvranır dururlardı. Tıpkı bunun gibi üzücü bir mesele daha vardı: Sık sık ve makul bir sebep olmaksızın öğretmenlerin yerlerinin değiştirilmesi. Zor durumda olan öğretmenler, bu gibi işlerini yola koymak, haksız muamelelerle karşılaşınca hak aramak, fırsat ve imkân bulurlarsa meslek bakımından kendi gelişmelerini sağlayacak mahiyette tedbirler almak maksadıyla yer yer muallim cemiyetleri kurmuşlardı. Ankara'da Büyük Millet Meclisi hükümeti teşekkül ettikten sonra bu cemiyetler, merkezi Ankara'da bulunmak üzere bir de Türkiye Muallimler Birliği meydana getirmişlerdi.

Kurtuluş savaşları sırasında halka, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin amaçlarını anlatmak ve benimsetmek için muallim cemiyetleri çok çalışmışlardı. Bu cemiyetleri idare edenler, bir taraftan bu milli dava için çalışırken, diğer taraftan da üyelerini yetiştirmek ve memleket meseleleri karşısında uyanık bulundurmak amacıyla her fırsattan faydalanarak konferanslar, müsamereler tertip ederlerdi.

Muallimler cemiyeti bulunan bir şehirde; fikrinden, görgüsünden ve tecrübelerinden faydalanılacak bir zat geldi mi, cemiyet ona konferans verdirir, üyelerinin istifade etmelerini sağlamaya çalışırdı.

Mustafa Kemal ve İsmet Paşa gibi büyük şahsiyetler, muallim cemiyetlerinin toplantılarını, bilhassa aydın zümreye duyurmak istedikleri fikirlerini belirtmek, Maarif siyaseti hakkındaki düşüncelerini açıklamak için fırsat addederlerdi. Bu cemiyetlerin önayak olarak tertip ettikleri toplantılarda onların söyledikleri nutuklar Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki Maarif durumumuzu anlatması ve bu alanda yapılmaya girişilecek işlere hedef göstermesi bakımından pek önemlidir. Onun için bu nutuklardan ana konumuzu aydınlatıcı mahiyetteki parçaları buraya almayı faydalı buldum.

I. Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın 25 Ağustos 1924'te Türkiye Muallimler Birliği Kongresi'nde, üyeler şerefine verilen ziyafette söyledikleri nutuk:[181]

> Muhterem Efendiler:
>
> Evvela bu içtimai [toplantıyı] tertip ve bilhassa hakkımda ibzal buyurdukları [cömertçe sarf ettikleri] sözlerle bana da huzurunuzda birkaç söz söylemek fırsatını bahşettiklerinden Vasıf Beyefendi'ye sureti mahsusada teşekkür ederim.[182]
>
> Hanımlar, Beyler!
>
> Güzide heyetinizin içinde bulunmaktan mütehassıl sürurum bipâyandır [kaynaklanan sevincim sonsuzdur]. Türkiye Muallimler Birliği'nin Ankara'da akdettiği [gerçekleştirdiği] ilk kongresini çok büyük memnuniyetle karşıladım. Memleketimizin sizler gibi, kıymetli muallim hanım ve beylerin burada toplanması Cumhuriyetimiz için çok feyizli neticelerin tecellesine vesile olacaktır.
>
> Hanımlar, Beyler!
>
> Türkiye Muallimler Birliği'nin bütün memlekette taazzuvuna, Konya'yı olduğu gibi Van'ı ve Hakkâri'yi de teşkilat dahiline almasına ve her köyde azaya malik bulunmasına derin bir alaka ile intizar edeceğim [izleyeceğim].

181 Metnin başka bir tam versiyonu için bkz. http://www.atam.gov.tr/ataturkun-soylev-ve-demecleri/muallimler-birligi-kongresi-uyelerine. *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinde yayımlanma tarihi 26.08.1924'tür. Kongre sürecinde Milli Eğitim Bakanı Vasıf Çınar'ın Şehir Lokantası'nda verdiği çay ziyafeti sırasında yapılmış bir konuşmadır (ed.n.).

182 Milli Eğitim Bakanı Vasıf Çınar (ed.n.).

Muallimler! Yeni nesli, Cumhuriyetin fedakâr muallim ve mürebbileri, sizler yetiştireceksiniz. Ve yeni nesil sizin eseriniz olacaktır. Eserin kıymeti, sizin, maharetiniz ve fedakârlığınız derecesiyle mütenasip [orantılı] bulunacaktır.

Cumhuriyet; fikren, ilmen, fennen, bedenen kuvvetli muhafızlar ister! Yeni nesli bu evsaf [vasıflarda] ve kabiliyette yetiştirmek, sizin elinizdedir. Mümtaz vazifenizin ifasına âli himmetlerle hasrı mevcudiyet edeceğinize [büyük özveriyle varlığınızı koyacağınıza] asla şüphe etmem.

Arkadaşlar,

Ben milli maarifimiz ve milli terbiyemiz hakkındaki nokta-i nazarlarımı [görüşlerimi] muhtelif zamanlarda ve muhtelif vesilelerle söyledim. Fakat bu nokta-i nazarımı [görüşümü] birkaç kelimede teksif ederek [toplayarak] tekrar etmeği faydasız görmüyorum.

Muallimler,

Erkek ve kız çocuklarımızın aynı suretle, bütün tahsil derecelerindeki talim ve terbiyelerinin ameli olması [hayata geçmiş olması] mühimdir. Memleket evladı, her tahsil derecesinde iktisadi hayatta âmil, müessir ve muvaffak [üretici, etkili ve başarılı] olacak surette teçhiz olunmalıdır [donatılmalıdır]. Bu çok mühimdir; bilhassa nazar-ı dikkatinizi celbederim, tehdit esasına müstenit [dayanan] ahlak; bir fazilet olmadıktan başka itimada da şayan [layık] değildir.

Efendiler, bu noktai nazarlarımda [görüşümde] sizin tamamen benimle beraber olduğunuza şüphe etmiyorum.

Umumi maarif ve terbiye programımız da bu esasat-ı camidir [esasların toplamıdır]. Fakat biliyorsunuz ki, nokta-i nazarların [görüşlerin], programların kati ve vâzıh [açık] olması çok mühim olmakla beraber feyiz ve eser verebilmesi, onların muktedir, müdrik [yetişkin] ve fedakâr muallimlerimiz tarafından mekteplerimizde çok büyük dikkat ve himmetle [yardımla] tatbikına vâbestedir [uygulanmasına bağlıdır]. İşte bilhassa sizden rica edeceğim husus budur. Sizin muvaffakiyetiniz; Cumhuriyetin muvaffakiyeti olacaktır.

Arkadaşlar!

Yeni Türkiye'nin birkaç seneye sığdırdığı askeri, idari inkılâbat [inkılaplar] çok büyük, çok mühimdir. Bu inkılâbat [inkılaplar], sizin, muhterem muallimler sizin; içtimai ve fikri inkılâptaki muvaffakiyetlerinizle teyid olunacaktır. Hiçbir zaman hatırınızdan çıkmasın ki, Cumhuriyet, sizden "fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür" nesiller ister! (Sürekli alkışlar).

II. Gazi'nin, 23 Eylül 1924 tarihinde Samsun İstiklal Okulu'nda öğretmenler tarafından şereflerine hazırlanan çay ziyafetinde söylediği nutuktan bir parça:[183]

Efendiler!

Söz söyleyen arkadaşlarımızdan biri bana nereden ilham ve kuvvet aldığımı sordu. Bu suale kısa bir cevap vermek isterim. Diyebilirim ki bugünkü intibahı [uyanışı], düne, maziye medyunuz [borçluyuz]. Herhalde babalarımızın, analarımızın, mürebbilerimizin ruh ve dimağlarımızın inkişafında [gelişmesinde] feyizli tesirleri vardır. Gerçi biz belki burada bulunanların kâffesi [hepsi] dünyaya geldiğimiz zaman bu topraklar üzerinde yaşayanlarla beraber kahhar [kahreden] bir istibdadın pençesi içinde idik. Ağızlar kilitlenmiş gibi idi. Muallimler, mürebbiler yalnız bir noktayı dimağlarda yerleştirmeğe mecbur tutulmakta idi. Benliğini, her şeyini unutarak bir heyûlâya [canavara] boyun eğmek, onun kulu, kölesi olmak. Bununla beraber tahattur etmek [hatırlamak] lazımdır ki, o tazyik [baskı] altında dahi bizi bugün için yetiştirmeğe çalışan hakiki ve fedakâr muallimler, mürebbiler eksik değildi. Onların bize verdikleri feyiz elbette tesirsiz kalmamıştır. Şimdi burada bir zatıâliye tesadüf ettim. O, benim rüştiye birinci sınıfında muallimim idi. Bana henüz iptidai şeyler öğretirken istikbal için ilk fikirleri de vermişti. Bu ilhamın mazhar-ı inkişaf olması [gelişmesi], millet ve memlekete hizmet edebilecek kudret ve kabiliyet bahşedebilmesi için millet ve memlekete büyük, derin alaka yaratan fikir ve duygularla her an takviye olunmak lazımdır. Bu fikir ve duyguların menbaı bizatihi memleket ve millettir. Milletin müşterek arzu ve temayülüne temas etmek ve onun icabatına [gereklerine] hasr-ı mevcudiyeti [varlığını adamayı], hareket düsturu bilmek hakiki yolda yürüyebilmek için yegâne esastır. Bir milletin efradında hâkim olmak, lazimürriaye olmak icabeden milletin müşterek arzusu, maşerî [toplu] fikridir. Bir insan memleketine ve milletine nafi [faydalı] iş yaparken nazarından bir an uzak bulundurmamağa mecbur olduğu düstur, milletin hakiki temayülüdür.

Binaenaleyh efendiler! Arkadaşlarımızın sorduğu ilham ve kuvvet menbaı milletin kendisidir. Milletin müşterek temayülünü, umumun fikri olduğu-

183 Samsun İstiklal Ticaret Okulu'nda öğretmenler tarafından verilen çay ziyafetinde yapılan konuşmadır. *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinde yayımlanma tarihi 25.09.1924'tür. Tam metin için bkz. http://www.atam.gov.tr/ataturkun-soylev-ve-demecleri/samsun-ogretmenleriyle-konusma (ed.n.).

nu münkir olanlar da [inkâr edenler de] vardır. Bu gibileri cümleniz [hepiniz] çok işitmişsinizdir. Memleketimizin ve milletimizin başına gelmiş olan bunca felaketler hiç şüphe etmemelidir ki, bu gafil insanların memleketin tali ve iradesini ellerinde tutmuş olmalarından ileri gelmiştir.

Efendiler!

Bir heyet-i içtimaiyenin [cemiyetin] mutlaka maşerî [kolektif] bir fikri vardır. Eğer bu her zaman ifade ve izhar edilemiyorsa, onun adem-i mevcudiyetine [mevcudiyetinin yokluğuna] hükmolunmamalıdır. O fiiliyatta behemehal [her durumda] mevcuttur, varlığımızı, istiklalimizi kurtaran bütün ef'al-i harekât milletin müşterek fikrinin, arzusunun, azminin yüksek tecellisi eserinden başka bir şey değildir. Arkadaşlar, bugün vasıl olduğumuz [ulaştığımız] netice, şüphe yok, şayan-ı memnuniyettir, ümitbahştır [memnuniyet verici, ümit vericidir]. Fakat bu memnuniyeti mahfuz tutabilmek [muhafaza edebilmek] için, ümitleri saha-yı fiiliyata koyabilmek [hayata geçirebilmek] için bundan sonra dikkat edilecek noktalar da çoktur. Son söz söyleyen hoca efendinin beyanatından [beyanlarından] mülhem olarak [ilham alarak] arz edeyim ki, en mühim, en esaslı nokta terbiye meselesidir. Terbiyedir ki bir milleti, ya hür, müstakil, şanlı, âli bir heyet-i içtimaiye [cemiyet] halinde yaşatır, ya bir milleti esaret ve sefalete terk eder.

Efendiler!

Terbiye kelimesi yalnız olarak kullanıldığı zaman, herkeste kendince maksut [kastedilen] bir medlüle [manaya] intikal eder, tafsilâta [detaylara] girişilirse terbiyenin hedefleri, maksatları tenevvü eder [çeşitlenir]. Mesela dini terbiye, milli terbiye, beynelmilel [milletlerarası] terbiye... bütün bu terbiyelerin hedef ve gayeleri başka başkadır. Ben burada yalnız yeni Türk Cumhuriyeti'nin yeni nesle vereceği terbiyenin milli terbiye olduğunu kat'iyetle ifade ettikten sonra diğerleri üzerinde tevakkuf etmeyeceğim [durmayacağım]. Yalnız işaret ettiğim manayı kısa bir misal ile izah edeceğim. Efendiler yeryüzünde üç yüz milyonu mütecaviz [aşkın] İslam vardır. Bunlar ana, baba, hoca terbiyesiyle terbiye ve ahlâk almaktadırlar. Fakat maalesef hakikati hadise şudur ki, bütün bu milyonlarca insan kütleleri şunun veya bunun esaret ve zillet zincirleri altındadır. Aldıkları manevi terbiye ve ahlak onlara bu esaret zincirlerini kırabilecek meziyeti insaniyeyi verememiştir, veremiyor. Çünkü hedefi terbiyeleri milli değildir.

Efendiler!

Milli terbiyenin ne demek olduğunu bilmekte artık bir güna teşevvüş kalmamalıdır. Bir de milli terbiye esas olduktan sonra onun lisanını, usulünü,

vasıtalarını da milli yapmak zarureti gayri kabili münakaşadır. Milli terbiye ile inkişaf [gelişme] ve îlâ edilmek istenilen genç dimağları bir taraftan da paslandırıcı, uyuşturucu, hayali zevaitle doldurmaktan dikkatle içtinap etmek lazımdır.

Hoca Efendi bu fikrini izah için (Vetteyni vezeytûni ilâh...)[184] ayetini kendince tefsir ettiler. İncir ve zeytin çekirdeğinden düstur çıkardılar. Birindeki kesreti diğerindeki vahdeti işaret ettiler. Ayetin medlûlü bu mudur? Değil midir? Bir şey demeyeceğim. Yalnız bu seyahatim esnasında bittesadüf bu ayetin mazmununu ben diğer bir hoca efendiden sormuştum. Bunun için yarım saat kadar mütalaaya ihtiyacı olduğunu söyledi, ömrünü medreselerde ulûmu diniye tederrüs ve tedrisiyle geçiren bu zat, bir kitabın bir satırını Türkçe ifade edebilmek için böyle bir ihtiyaç dermeyan ederse millet, efradı millet ne desin? Onun için efendiler, genç neslin dimağını yormadan, onun her şeyi ahz ve bel'e müstait [alıp yutmaya yetenekli] elvah-ı hakikat [hakikat görüntülerinin] izleriyle tezyin olunmalıdır [süslenmelidir].

Muhterem Efendiler!

Bu içtimada [toplantıda] söylenen sözler o kadar hissiyatımı, rikkatimi [merhametimi] mucip oldu ki, samiamda [kulağımda] o kadar ilâhi bir ahenk vücuda getirdi ki, bunu bozmamak için bir kelime bile telâffuz etmek niyetinde değildim. Fakat huzurunuzda ruhumda hasıl ettiği [oluşturduğu] gayrikabili zapt tahassüs [zaptedilmesi mümkün olmayan hisler] beni beyan-ı hissiyat ve efkâra [hislerimi ve fikirlerimi açıklamaya] şevketti.

Beni dinlemek zahmetine katlandığınızdan dolayı cümlenize teşekkür ederim.

III. Birinci İnönü Zaferi'nin yıldönümü dolayısıyla 1 Ocak 1923 tarihinde Türkiye Muallim ve Muallimler Birliği tarafından şereflerine verilen çay ziyafetinde İsmet Paşa tarafından söylenen nutuk:

Muallime Hanımefendiler ve Muallim Beyler!

Bize bu samimi içtimai [toplantıyı] hazırladığınızdan dolayı size hassatan [özellikle] teşekkür ederim. Bir arkadaşınız benim için hakkım olmayan tevcihatta [övgülerde] bulundular. Buna teşekkür etmekle beraber şunu söylemeliyim ki, benim milletin tarihinde büyük mevkii olan bir işin içinde tesadüfen bulunmaktan başka bir mevkiim yok.

184 Kuran'ın 95. suresi olan Tîn suresi'nden (ed.n.).

1336 senesi teşrinisanisi [1920 Kasım] içinde idi. Millet garptan bütün dünyanın istilasına karşı zafer yolunu behemehal [her durumda] bulmaya karar vermişti. 36 teşrinisanisinde, böyle dünyanın en mükemmel fabrikalarından teslih edilmiş [silahlandırılmış] ordulara galip gelmek müşküldü [zordu].

İçinde bulunduğumuz karışıklığa göre bu gayenin nasıl elde edileceği meselesi vardı. Fakat bu kanaat hasıl oldu. Millet yapacak kanaati... Millet en tehlikeli anında nefsinde kudret, vicdanında itikatla yaşadı. Çocuklara kanaat verirken biliniz ki, millet en büyük tehlike ve vasıtasızlıktan kurtulmak için zihninde bir fikir, kolunda âhenin [demirden] bir darbe vardır. Buna itikat ediniz. Milletteki bu istidadı [yeteneği] izah ederken diğer bir noktayı da izah etmek isterim:

Millet tehlike içinde midir? Bundan kurtulmak için ne yapmak lazımdır? Milletin kudreti, istidadı vardır. Fakat onun cehaletine de mani olmaya çalışılmalıdır. Muallime hanım ve muallim beyler, bu vazife sizindir. Vazifenizi yapınız! Size hitabediyorum.

Bir düşmanı koğmak, ilmi tecrübesi olanlar nazarında hücum eden vasıtaların aynını tedarik etmeği icabettirir.

Büyük Millet Meclisi, o zamana kadar dâhilde ve hariçte mevcudiyeti, siyaset-i âlem üzerindeki mevkii henüz takdir edilmemiş olan Büyük Millet Meclisi, aynı vasıtalarla hücum ve mukabeleye [karşılığa] karar verdiği zaman, aksi zihniyette olanlar, fena istidatlılar [kabiliyetliler] vardı, bundan muhalefet hâsıl oldu.

Millet, dahilde ve hariçte muntazam [düzenli] müdafaaya karar verdi. Doğru yol bu idi. Bu karar zamanı asaba hükmolunan bir zaman değildi. Dahilde ve hariçte büyük münakaşalar vardı.

Muallim Hanım ve Beyler!

Tarihin çetin vakalarından öğrenilmiş bu dersleri çocuklara öğretiniz.

O müşkül mücadele günlerinde, isyan edenler, milleti ifsat için her türlü vesaite müracaat ettiler. Para ile, telkin ile ifsat etmek istiyorlardı. Fakat Türk askeri bu telkinlere karşı kendi ruhunun şevki tabiiyisiyle mukavemet etti. Tarihte Türk askerinin fazilete meclûp olduğunu isbat eden en kuvvetli misal budur.

İnönü Zaferi'ni ihzar eden esbap [gerçekleştiren sebepler] içinde Türk milletinin tegallübe [zorbalığa] galip gelmeye olan kararı büyük bir mevki işgal eder.

1336 Kânunusanisi'nde [1920 Ocağı'nda] bir taraftan Yunan ordusunun, bir taraftan Ethem çetesinin taarruzlarını nakleden İsmet Paşa, Kütahya'ya vaki [yapılan] taarruzu anlatarak dediler ki:

Bu esnada müşterek asiler, Kütahya'ya geliyorlardı. Kütahya'yı askere yağma ettirmekle onları aldatmak istediler. Halbuki bu Kurun-ı vusta [ortaçağ] zihniyeti Türk askerinde yoktu. Onlar milleti anlamamışlardır. Düşman Kütahya'nın kenar mahallelerine girdiği halde mükerreren süngü hücumlarıyla buradan atıldılar.

Diğer taraftan, Yunan ordusu da Eskişehir'e gidecek ve bir taraftan Yunan, diğer taraftan eşkıya, memleketi levs [kir] içinde inhilale uğratacaklar [dağıtacaklar]. Hedefleri bu idi.

Kuvvetler İnönü'nde toplandı. Karşı karşıya geldi. Büyük toplarımız ilk defa harp meydanında tecrübe edileceklerdi. Nişangâhlarını mühendislerimiz şimendifer fabrikalarında yapmışlardı. Çetin bir muharebe oldu. Böyle muharebe başka bir azim istiyor. 10 Kânunusanide akşama doğru vaziyet şöyle idi: Kütahya'da eşkıya ile kuvvetlerimiz karanlık basıncaya kadar harbettiler. İnönü'nde akşama doğru son savletlerle [bütün gücüyle saldırarak] harbedildi. İki taraf dermansız; araları, 10-15,1 metre, karşıda bir umman, maddi vesaiti mükemmel karanlık basmış, ne olacağı belli değil, düşman o gece ricat [dönüş] kararı vermiş. Yunanlılar dermansız, halsiz bir millet üzerine yürüyeceğiz diye sellemehüsselâm [hiçbir şeye aldırış etmeden] hücum etmişti. Fakat tahmin etmediği ciddi mukavemet karşısında sökememişti. Kendini maddeten değil, fakat manen aciz addetti. Biz bunu fârik değiliz [ayırmıyoruz]. Bir ordu büyük müşkülat [güçlükler] içinde çırpınırken zaferini anı anına tayin edemez. Yunanlılar seviyesinde bir millet olsaydı o anda fütur getirmiş bulunurdu [ümitsizliğe düşerdi].

Muallim hanım ve beyler, talebenize bu fikirleri veriniz, mücadele ederken tek bir hedef vardır:

Bunu elde edinceye kadar uğraşmak lazımdır. Bu hakikat; o akşam herkes, bitap iken yine muzaffer olacağız diyordu. Türk'ün bitabı içinde bu kararda bulunması şayan-ı dikkattir. Gece kimse uyumadı. Şafakla gözler açıldığı zaman görünen, sabah şafağı değil, zafer şafağı idi.

Hayat da böyledir. Varmak istediği neticeyi behemehal [her durumda] istihsal niyetiyle gözü önüne dikmiş adam muvaffak olur. Nesle bu mefkureyi [ülküyü] vereceksiniz. Müşkülat [Güçlükler], aşılmak için mevcuttur. Başka bir vazifesi yoktur, aşılacaktır. Nitekim aşılmıştır.

Bu zaferin netayici vâsiydi [neticeleri çoktu]. Bundan sonra (Ordu-yu Humayun) namını, mevkiini ilelebet (Millet Ordusu)na terk etti. (Alkışlar). Bu zafer, Millet Meclisi ordusunun, millet ordusunundu. Siyasi neticeye gelince, derhâtır olunur [hatırlatılır]: Büyük Millet Meclisi, Birinci İnönü'nden

sonra Londra Konferansı'nda muvacihe-i cihanda [dünyanın karşısında] isbat-ı vücut etti [kendini gösterdi]. O zamana kadar Padişah idaresinden başka bir şey kabul etmeyen dünya, milletin idaresini fiilen kabule mecbur oldu. Milletin vücuda getirdiği bu eser çok büyüktür. Bugün millet, İnönü'nde olduğu gibi eğer bundan sonra bir kalırsa [birlik halinde olursa], eğer nizam ve fen dairesinde toplanırsa, kazanılan bu zaferden daha büyük zaferler kazanacağı muhakkaktır. Milletleri yürütecek elektrik, milletlerin kalbinde vücuda gelen iltisaktır [birliktir].

10 Kânunısanide Birinci İnönü'nde kudretimiz azdı, 23 Mart'ta o kudret üç misli olmuştu. Kânunusani ile Mart arasını hesap ediniz. Demek memlekette âtiye [geleceğe] itimat var.

Sabrınızı suistimal etmek istemiyorum (estağfurullah sesleri), neticeye varmak için ufak bir hülâsa [özet] yapayım:

Huzzar-ı kiram [Saygıdeğer kişiler], sulh hayatında varacağımız hedefler için de büyük zaferler kazanmaya mecburuz. Bir defa vazife, mecburiyet halinde tecelli etmelidir. Sulh hayatını, medeni milletler arasına da layık olduğumuz mevkii muhafaza için zafer kazanmaya mecburuz. Vesaitimiz var mı, yok mu? Düşünmeyeceğiz. Bunu kazanmaya mecburuz. Bu bir vazife, bir nokta-i sabitedir [sabit bir noktadır]. Bunu kazanmak için fenni, medeni mücadele tedbirleri bulacağız. Memleketin muhtaç olduğu bütün esaslar üzerinde önümüzdeki sene mücadeleye başlayacağız. Âlî [Yüce] kararlarla, kanaatlarla yürüyeceğiz. Bu yollarda mevani olmayacak değildir. Fakat bu mevani [engeller] aşılacaktır, behemehal [her durumda] millet neticeye varacaktır. Büyük, mucit profesörler yetişecektir. Bunu siz yapacaksınız. Müstakbel feyyaz [Gelecekteki verimli] nesli siz hazırlayacaksınız. Hayatımız İnönü askerleri gibi mahrumiyet içinde geçecektir. Mükâfat ümidi bile yok, vait yok, İnönü'nde askerlere "gidecek ve öleceksiniz, size hiçbir şey vâdetmiyoruz" dedik.

Biz daima mütehammil [dayanıklı] olduk. İnönü şehitleri kendilerinden sonra ne olacağını düşünmeden ölmüşlerdir. Bu feragatinefs [nefsinden feragat] bir fıtrî istidattır [doğuştan yetenektir]. Bunu tenmiye ediniz [çoğaltınız]. Bununla mücehhez olarak [donatılmış olarak] yürüyelim. Devlet adamları gelir, geçerler. Milletin hayatında izleri payidar [kalıcı] olan muallimlerin elleridir. Müşkülâtı iktiham [Güçlükleri göğüsleme], sizce bir spor meselesi olmalıdır. Çocuklarımızı emniyetle ellerinize teslim eyledik. Muvaffak olmanızı temenni ederiz. Cumhuriyet sizin, bir taraftan da ilim ve fennin verdiği kudretle demir bir pençe olan ellerinizin içindedir. Bu elinizdeki

nimetin, millet için feyzi ebedi olsun; cümlenize deruhte ettiğiniz [hepinize üstlendiğiniz] müşkül [zor] vazifede azim muzafferiyetle mazhariyetinizi [zafer kazanmanızı] temenni ederiz. (Alkışlar).

IV. Muallimler Birliği Kongresi üyelerinin 5 Mayıs 1925 tarihinde kendilerini ziyaretleri sırasında, İsmet Paşa tarafından üyelere hitaben söylenen sözlerin önemli parçaları:

Muallimleri memlekette başlı başına medar-ı istinat [dayanak] addeden bir hükümetin mesul mümessili olarak arkadaşlarımı selamlarken düşündüklerimizi açıkça arzetmeği münasip görüyorum.

Hakikaten mümtaz ve şayan-ı ihtiram [saygıdeğer] bir meslekte çalışmakta olan münevver mümessillerden mürekkep [oluşan] bu muhterem heyetin bir siyasi adamın perakende [dağınık] sözlerini kılı kırk yaracak kadar ince bir tetkike tabi tutmak insafsızlığını göstermeyeceğine emin olmak isterim.

Samimi, serbest, olduğu gibi, açıkça söyleyeceğim:

Evvela Muallim birliklerinin ve onların umumi kongresinin, yalnız muallimler, yalnız meslek erbabı için değil, hükümet için de çok büyük ehemmiyet ve faydayı haiz olduğunu [önem ve fayda taşıdığını] arzedeyim. Biz istiyoruz ki, vatanın her tarafına şamil olan [yayılan] terbiye edici mesleğin, senede böyle bir defa umumi bir içtima [toplantı] halinde toplanarak yapacağı kongre bir senenin tecrübelerini teati ve gelecek senenin yeni yollarını işaret etsin. Bu gibi kongrelerdir ki, muallimlerin ihtiyaçlarına yakından temas eder, mesleğin teatisi için icabeden tedabiri [tedbirleri] daha kolaylıkla bulur.

Bundan başka her sene toplanan bu kongre murahhasları [üyeleri], bir senenin tecrübelerini kendilerine hükümet tarafından sorulacağını, kendi faaliyetlerinin hükümetle de pek sıkı alakası olduğunu tahmin ve takdir ederlerse istikbalin terbiyesi için deruhte ettikleri [üstlendikleri] mesuliyeti daha kuvvetle duyacaklarına kani olmak [inanmak] isteriz. Bu sözlerle muallimlere, onların kongrelerine, bu gibi içtimalarına [toplantılarına] karşı gösterdiğimiz alakanın yalnız hissi ve şahsi arzularımızdan değil, bütün vatana ve istikbale şamil [yayılan] hakiki mesuliyet halinde hissedilmiş bir kanaat mahsulü olduğunu anlatmayı istihdaf ediyoruz [hedefliyoruz].

Hülasa [Özetle], bu kongreler hem kendiniz, hem bizim için mucib-i feyiz [feyz sebebi] olacaktır. Neticede tabiatiyle birçok eksiklikler kalsa bile

onların izalesi [giderilmesi] arzusu en mühim bir kârdır [iştir]. Bu içtimalarda [toplantılarda] memleketin muhtelif yerleri birer murahhasla [üyeyle] temsil edilerek bir yere toplanmış oluyor. Bu içtimalarda [toplantılarda] her murahhas [üye] yalnız kendi yeri hakkında malûmat vermekle kalacak değil, asıl her murahhas [üye] diğer yerlerin malumatından istifade edecektir. Bu gibi içtimalarladır [toplantılarladır] ki, memleketimizi bileceğiz. Memleketi bilmek, vatanı tanımak; en büyük fayda işte burada. (Çok doğru sesleri).

Muhterem Arkadaşlar;

Muallimlerden çok şey bekliyoruz. Bilirsiniz ki, bütün dünya milletleri içinde her an ve her vesile ile bağıra bağıra söylediğimiz bir iddiamız vardır: Biz de, her medeni millet gibi, en yüksek medeniyet seviyesine müstehak ve müstait [layık ve yetenekli] bir milletiz, diyoruz. Bu iddianın doğruluğu, hepiniz biliyorsunuz ki, asıl fikri sahada, asıl ilim ve fenle tahakkuk edebilir [gerçekleştirilebilir].

Sizler, bu milleti harsiyle [kültürlü milletle], içtimai hayatiyle [hayati toplulukla], bütün ilim ve fenniyle en yüksek medeniyet seviyesine çıkaracak işçilersiniz... Vazifeniz hakikaten çok şerefli, fakat çok ağırdır. Hepiniz bu müşkülatın azametini görecek, fakat hepiniz o müşkülatı iktiham etmek [göğüslemek] azmi kat'isi ile mücehhez olacaksınız [donatılacaksınız]. İstikbalimiz için hakiki medar-ı emniyet [emniyet desteği] yalnız ve ancak bu azimdedir. Açık söylüyorum ve açık söylemeğe mecburum ki, müşkülat [güçlükler] hakikaten büyük, sizleri hakikaten ürkütecek kadar büyüktür. Kendimizi aldatmayalım. Yüklendiğimiz vazifenin bütün ağırlığını bilelim. Çok müterakki [ilerlemiş] ve medeni memleketlerde dahi muallimlere ağır vazifeler tahmil edilmiştir [yüklenmiştir]. Bizde ise, hem daha ağır, hem bilhassa çok daha uzundur.

Arkadaşlar!

Vazife uzun müddet devam edecek; bir sene, iki sene, beş sene değil, yirmi sene, otuz sene, kırk sene bu çetin vazife devam edecektir. Bu noktada, bilhassa genç arkadaşlarımı, vazıh [açık] surette tenevvür etmiş [aydınlanmış] görmek isterim. Yolun müthiş uzunluğunu bilsinler. Bunu bilmenin faydası şu ki, yolun uzunluğunu ve hedefin uzaklığını bilince insan, her günün o yolu biraz daha kısalttığını, her attığı adımın kendisini hedefe biraz daha yaklaştırdığını da bilir. Lakin hedefe, mesela beş sene sonra varacağım der ve bu müddet zarfında umduğunu bulamazsa meftur [usanmış] olur. Muallim arkadaşlarımı bundan vikaye ederim [sakınırım]. Sizler için, hepimiz için asla fütur [bezginlik] yok, azim ve ümit var. (Alkışlar).

Vazifeniz hem uzun, hem de mahrumiyetli sürecektir.

Deruhte ettiğiniz [Üstlendiğiniz] işin azameti [büyüklüğü] karşısında elbette refah hakkınızdır. Hükümetin en büyük vazifesi elbette istikbali hazırlayan muallimlerin refahını temin etmektir. Bu, yapılamamışsa sebebini elbette kendiniz takdir edersiniz. Bu mesele yalnız bütçe fedakârlığı ile kabil [mümkün] değildir. Bir muallimin hakiki refahı için yalnız para değil, asıl onu bütün ehemmiyetle takdir edecek içtimai muhit [toplumsal çevre] lazımdır. Halbuki hüsranla dolu muhitlerde [yörelerde] çalışacaksınız. Çıplak bir kayayı elmas yapmak ne kadar müşkülse, tenha bir köşede ulvi gayesine nefsini vakfeden bir muallim de öyle çetin bir müşkülle uğraşacak, kendisi daima birçok ihtiyacatın [ihtiyaçların] eksikliğini hissedecektir. Peki, bu müşkülatı [güçlükleri] yenmeyecek misiniz? Aksi takdirde izmihlal [mahvoluş] vardır, âtiden ümit kesmek lazımdır. Bu millet işte buna tahammül edemez. Tabii hep tahammül etmeyeceğiz. Öyle ise o fedakârlığa katlanacağız demektir. (Tasdik sesleri). Deminden beri yaptığımız hasbıhallerde [sohbetlerde] temas ettiğimiz meselelerin muhtelif noktaları hakkında fikirlerimi arzedeyim.

Evvela, "Tevhid-i Tedrisat"ın bazılarında suitefsir ve suitelakki edildiğini [kötü yorumlandığını ve kötü düşünüldüğünü] gördük. Bu işin müteşebbislerinin [girişimcilerinin], murakiplerinin [denetleyicilerinin] elbette yeknazarda [ilk bakışta] dinsizlik ithamına maruz kalacakları tabii idi. Tevhid-i tedrisatı düşündüğümüz zaman onun avamfiribane iğfalâta [popülist saldırılara] vesile yapılacağını tahmin etmiyor değildik. Bizim için bunların hepsi malumdu. Kapanan bazı müesseselerin, hiç olmazsa harfleri ve hareketleri tanıtmak gibi bir faydası vardı, şeklinde nazariyeler [teoriler] ileri sürüleceğini, Tevhid-i Tedrisat ile birtakım müessesatı [müesseleri] kapatmak yerine onları ıslah etmek [iyileştirmek] daha faydalıdır, gibi fikirlerin ortaya atılacağını, bu gibi itirazların ne gibi netayici [neticeleri] olacağını hep biliyorduk. Fakat Türkiye Büyük Millet Meclisi kararını verdi. Tedricen [Kademe kademe] varılacak muazzam gayeleri tacil etmek [hızlandırmak], inkılâp yapmaktır. Büyük Millet Meclisi'nin zaruri bir neticeyi bir kanun ile tâcil ve tesbit etmesi [hızlandırıp belirlemesi] bir inkılâp addolunabilir. Bunu yapmak için arîz u amîk [enine boyuna] düşündük. Gördük ki, başka hiçbir çare yoktur. Gördük ki, bütün dünyanın yolu bu yoldur. İtilaya ve medeniyete eren milletler hep bu yoldan giderek bugünkü seviyelerini buldular, mugalatalara [yanıltmacalara], tezvirlere boyun eğmek itirafı acz olurdu. İnkılâplar kadir ve kahirdir.

Biz Tevhid-i Tedrisat ile yapılan, daha yapılacak olan işlerin memleketin bütün hayatında, fikri, sınai hayatlarda olduğu kadar, içtimai hayatta da başlıca esas olduğuna kaniyiz.

Yaptığımız işi dine münafi [aykırı] görmek, yapılan işi görmemektir.

Biz şu kanaatteyiz ki, yapılan işin dinsizlikle hiçbir münasebeti yoktur. Bu sistemde muvaffak olalım. On sene azimle, muvaffakiyetle tuttuğumuz bu yolda yürüyelim. On sene sonra, bütün dünya ve şimdi bize muarız olanlar [itiraz edenler], yahut tuttuğumuz yoldan din namına endişe edenler göreceklerdir ki, Müslümanlığın asıl en temiz, en saf, en hakiki şekli bizde tecelli eylemiştir [ortaya çıkmıştır] (Sürekli alkışlar).

O fiili tecelliye [ortaya çıkışa] kadar biz, bu hakikati kanunen, cebren [zorla], inkılâpla telkin ve onu tatbik edeceğiz [aşılayacağız ve uygulayacağız]. Herkes fiil haline gelmeyen hayırları iptidadan [en başından] göremez. Ammenin [Halkın] gözü fiile inkılâbetmiş [eyleme dönüşmüş] neticeleri görür. Onu iptidadan [baştan] göremediği için itiraz edecek sesleri dinlemeyiz. Hedefe varmak için, her cahilane itiraz ve teşebbüs bertaraf edilecektir. Kanunun bu hususdaki salahiyetlerini bütün şümuliyle [içeriğiyle] tatbikte en ufak bir tereddüt gösterecek değiliz. Hiç de mani karşısında tevakkuf edemeyiz ve etmeyeceğiz [duramayız ve durmayacağız].

Arkadaşlar! Dünyanın umumi vaziyetini düşününüz. Dünyanın vaziyeti bize yükselmemiz için haykırıyor. Bu vaziyetten azami istifade etmeliyiz. Bugünkü nesil on beş, yirmi sene mütemadi [sürekli] bir azim ve faaliyetle yüksek gayeye ömrünü vakfederse bu millet yükselecektir. Bu muazzam fırsat Türk Devleti'nin eline bir daha geçmez. Bütün dünya büyük badirelerden sonra, uzun sürmesi tabii olan bir hazırlık devresindedir. Kafaları mazinin demir çemberi içinde kilitlenen milletin vay haline!

Arkadaşlar! Bu nesle düşen vazifenin genişliğini bir dakika göz önünden uzak bulundurmayacaksınız. Hazırlık devresinin hitamı [sonu], bizi her şeyiyle hazır, bütün kuvvetiyle ayakta bulmalıdır. Muallimler, o zaman ayakta bulunacaksınız.

Bir bahar sabahında evinden kalkmış, havanın güzelliği içinde, koruluklar arasında, bir avuç yeşilliğe vakfı ümit eden adamlar değiliz. Önümüzde otuz senelik mesainin vüsat ve şümulü [çokluğu ve kapsamı] ve otuz senelik hedeflerin baş döndüren azameti vardır.

Arkadaşlar!

Bu hedeflere gayet kat'i, muayyen olarak ve bunların çok berrak, çok müsbet olduğuna inanarak yürüyeceğiz. İyi iş yapmak, emniyetle yürümek

sayesinde mümkün olabilir. Nereye yürüdüğümüzü çok emin olarak bilelim. Kuvvetimiz buradadır.

Demin arkadaşlar, kongrenizin milli terbiyeyi mevzuubahs edeceğini [ele alacağını] söylediler. Milli terbiyenin hayattaki tatbikatı [hayata geçirilmesi] hususunda sizler mütehassıs [uzman] bir heyet halinde müdavele-i efkâr edeceksiniz [fikir alışverişinde bulunacaksınız]. Ben bu ihtisas [uzmanlık] sahasına karışmaksızın milli terbiye hususunda, umumi bir iki noktayı işaretle iktifa edeceğim [yetineceğim]:

Milli terbiye istiyoruz. Bu ne demektir? Bunu, zıddıyla daha vazıh [açık] anlarız. Milli terbiyenin zıddı nedir derlerse söyleyebiliriz: bu belki dini terbiye, yahut beynelmilel [milletlerarası] terbiyedir. Sizin vereceğiniz terbiye dini değil milli, beynelmilel [milletlerarası] değil, millidir. Sistem bu. Dini terbiyenin milli terbiyeye tearuz etmediğini, zaman, her iki terbiyenin kendi yollarında, en temiz bir tecelli göstereceğini isbat edecektir. Beynelmilel [milletlerarası] terbiyeye gelince: esas itibariyle dini terbiye dahi bir nevi beynelmilel [milletlerarası] terbiye demektir. Bizim terbiyemiz kendimizin olacak ve kendimiz için olacak.

Milli terbiyede iki kısım düşünebiliriz: Milli terbiyenin siyasi ve vatani mahiyeti itibariyle.

Bugün bu topraklarda siyasi Türk milleti kahir bir ekseriyettedir. Bütün bu topraklara Türk mahiyetini veren bir Türk var. Fakat bu millet henüz istediğimiz yekpare millet manzarasını göstermiyor. Eğer bu nesil şuurla, ilmin ve hayatın rehberliğiyle ciddi olarak, bütün ömrünü vakfederek çalışırsa siyasi Türk Milleti; harsi [kültürel], fikri ve içtimai [toplumsal] tam ve kâmil bir Türk Milleti olabilir.

Bu yekpare milliyet içinde yabancı harslar hep erimelidir. Bu milliyet kütlesi içinde ayrı ayrı medeniyetler olamaz. Dünya üzerinde her millet mutlaka bir medeniyet temsil eder. Kendilerini Türk milletinin medeniyetinden başka camialara bağlı görenlere işte açıkça teklif ediyoruz: Türk milletiyle beraber olsunlar. Fakat halita halinde [karışmış halde] değil, konfedere olmuş medeniyetler halinde değil, bir tek medeniyet halinde. Bu vatan, işte tek olan bu millet ve bu milliyetindir. Bunu yalnız söz olsun diye söylemiyoruz. Süs olsun diye bu fikirde değiliz; bu siyaset, vatanın bütün hayatıdır. Yaşayacaksak yekpare bir millet olarak yaşıyacağız. İşte milli terbiye dediğimiz sistemin umumi hedefi.

Arkadaşlar!

Bir millet yalnız (milletim) demekle millet olmaz. Fenni ve medeni sahada Türk Milleti'ne bir mevcudiyet verdiğimiz zamandır ki, asıl hakiki ve şerefli bir millet olacağız. Bittabi kimyanın, riyaziyenin [matematiğin], fennin Fransızı, İngilizi yoktur gibi bir itiraza hedef olacak maksatla söz söylemiyorum. Maksadım, Türk Milleti'nin ilmü irfan halinde hatırı sayılır bir mevcudiyet olmasıdır. Her milletin en büyük iftihari [iftihar edilecek] âlimleri, mütefenninleri [fenle uğraşanları], mütehasıslarıdır [uzmanlarıdır]. Türk varlığı o zaman varlığını gösterecektir. Muallim arkadaşlar; bu büyük işi sizler yapacaksınız. Tam manasıyla medeni olmak bunu yapmak demektir. Seviyemiz o seviyeye çıkınca medeni bir millet olacağız; yoksa medeniyetin yüksek seviyesindeki milletlerin âdetlerini almakla ne millet, ne medeni olabiliriz. Bize;

— Siz tayyare aldınız da biz istemedik mi? diyorlar.

— Efendi, o tayyareyi aldırmayan da, yaptırmayan da sensin, senin bu kafandır. (Çok doğru sesleri).

Arkadaşlar!

Sizden içtimai vezaif [toplumsal vazifeler] bekliyoruz. İçtimai [Toplumsal] hayatımız içine gidilmeğe, işlenmeğe, tasfiye ve ıslah edilmeğe muhtaçtır. İçtimai [Toplumsal] hayatımız[ın] bir sürü noksanı, birçok eksiği vardır. Açık söylüyorum. Bir defa, bu hayatın içi temiz değil, pistir. Bunu akılla temizleyeceksiniz. Gübre kokusuyla yaşanmaz. Çuvallara bürünerek kulübeler içinde yaşamak, bu hayat değildir. Yaşamayı yükseltmek hepinizin ve hepimizin en büyük vazifesidir. Millet hurafeler elinde inliyor. Bunları yıkacaksınız. Zararlı olan bütün bu şeylerin zararlı oluşunda hep müttefikiz [hemfikiriz]. Akla düşen borç, zararı bertaraf etmektir. Kendi hayatınızda, aile hayatında, umumi hayatta şahsen göstereceğiniz misaller ve mütemadiyen yapacağınız telkinler istenilen inkılâbı vücuda getirecektir. Sizlerin telkinleriniz, cehitleriniz [gayretleriniz] karşısında alay edenler olacaktır. Fakat nevmit [ümitsiz] değil, müteessir [üzgün] bile olmayınız. Muallim telkini taşa düşen suya benzer. Bu nasıl daima katre katre, düşe düşe taşı oyar ve eritirse sizler de öylesiniz ve öyle olmalısınız. İçtimai hayatta inkılâp yapmanın müşkülâtı şüphesiz tasavvurun fevkindedir [tasavvur edilenin üstündedir]. Mesela, çocukların sıhhati üzerinde, süt şöyle fâsılalarla verilecektir diye yaptığınız en hayati vesayaya [vasiyetlere] inanmıyorlar, onları tatbik etmiyorlar. Mesela sıtmaya karşı kininin, usulü dairesinde istimal edilince [olması gerektiği gibi kullanınca] nasıl kat'i bir deva olduğunu anlatıyorsunuz. Bu gibi işlerin devası parada değil, asıl ilmin, fennin, ihtisasın [uz-

manlığın] sözlerini dinleyecek bir kabiliyet sahibi olmaktadır. Kafalara bu kanaati yerleştirmeli. Hakiki milletler salahiyet sahiplerinin sözlerini dinlerler. Böyle milletler var. Bütün efradı ilmin ve ihtisasın sesine karşı disiplinle hareket ediyor. İşte muallimlerin önünde en büyük hedef: milleti mütemadi telkinlerle bu seviyeye çıkarmak.

Murahhas [Üye] arkadaşlar, kızların terbiyesi ve tahsili hakkında müşahedelere müstenit [gözlemlere dayalı] malumat verdiler, içtimai [toplumsal] eksikliklerimizi düzeltmenin en kısa ve en feyizli yolu kızlarımızı iyi yetiştirmektedir. Kızların iyi terbiye edilmesi sayesindedir ki, aileleri temdin [medenileştirme] imkânını kazanacağız. Sıhhi cehillere galebe etmek [bilgisizliklerin üstesinden gelmek], hurafeleri yenmek, iyi yaşamağa engel olacak maniaları [engelleri] devirmek, hayatın en nezih zaruretlerinden olduğuna [olduğunda] herkesin ittifak ettiği [hemfikir olduğu] sanayi-i nefise (güzel sanatlar) zevki vermek gibi bir aileyi medeni bir seviyeye çıkaracak inkılâbın bütün temelini bugünkü kızlarımız teşkil ediyor.

Bu hususta bizden ne suhulet [kolaylık] isterseniz ona çalışmak vazifemizdir. Demin konuşurken, size çok ehemmiyet verdiğim bir sual sormuştum: "Memleketin kuytu köşelerinde çalışan muallim hanımlara müşkülat [güçlükler] gösterilmekte midir?" demiştim. Ben bu noktada çok hassasım. En yüksek bir vazife deruhte eden [üstlenen] muallim hanımlarımızın mesaisi hiçbir engel ile haleldar olmamalıdır [zarar görmemelidir]. Memleketin dört bucağında, hüsranlar ve mahrumiyetler içinde kızlarımızı yetiştirmek için azim ve cehitle [gayretle] emek veren muallim hanımların faaliyeti içtimai [toplumsal faaliyetleri] hurafelerle katiyen durdurulamaz. Bu yolda nerede bir haber işitirsem, nerede bir muallim hanımın önüne köhne bir mani çıkarsa, onu şiddetle ve süratle bertaraf ederim. (Alkışlar).

Arkadaşlarımız söz arasında, iktisadi tesirattan [etkilerden] bahsettiler. Efendiler, Cumhuriyetimizin, Ankara'daki Milli Hükümet'in ana siyaseti kendine iktisadı, mihver yapmaktır [esas almaktır]. Bizim başlıca alameti farikamız [ayırıcı vasfımız] buradadır. Mazinin bütün hükümetlerinden, idare sistemlerinden asıl bu noktada ayrılıyoruz. Biz onların hepsinden ziyade, iktisadın devlet ve hükümete esas olduğuna itikat ediyoruz [inanıyoruz]. Tabii bu hususta icabeden bütün tedbirleri bulmuş değiliz. Mazinin uzun bir gafleti neticesinde iktisada karşı melekesizliğimizi muterifiz [beceriksizliğimizi itiraf ederiz]. Fakat değil mi ki reisicumhurdan en genç muallime kadar bu milletin ancak iktisadi inkişafla [gelişmeyle] kurtulacağı kanaati hâkimdir, mademki hepimiz artık iktisadın bizim için en büyük gaye ve iktisatsızlığın

en büyük dert olduğunu müdrikiz [idrak ediyoruz]; elbette bu hususta ki melekesizliğimizi [beceriksizliğimizi] de yenecek ve bütün müşkülatı iktiham edeceğiz [güçlükleri göğüsleyeceğiz].

Meslek mektepleri meselesine de temas edildi. Meslek mektepleri hususunda bir noktaya dikkatinizi celbederim [çekerim]: meslek mektepleri üzerinde münakaşalar yapılıyor, demek ki, henüz söz bitmemiş demektir. Kongre, bu hususta münakaşalar yapar, bizi tenvir edecek [aydınlatacak] esaslar gösterecek olursa minnettar oluruz. Doğrudan doğruya mesleke ait konuşulan noktaları da kısaca işaret edeyim:

Elbette mualimlerimizin manen ve maddeten refahı en esaslı gayemizdir. Fakat sizler gibi münevver bir heyet elbette, taleple imkânı yekdiğerinden vâzıhan [birbirinden açık biçimde] ayırır. Size düşen hak, mümkün olan her şeyi yapmaktır. Devletin halini siz de bizim kadar biliyorsunuz. Kongre bu hususta ki taleplerine şüphesiz ameli [uygulamalı] bir imkân vermek noktasını hiçbir an unutmaz.

Gelelim maarif hayatımızın en büyük derdine: mektep binaları yok, çocukları okutacak muallimler yok.

Muallim meselesi, ne yapılırsa yapılsın; zaman meselesidir. Mektep binaları ise para meselesidir. Emin olunuz arkadaşlar, resmi bütçeden vâsi mikyasta mektep binaları yapabilmek imkânını çok aradık. Takdir edersiniz ki, dertler çoktur ve dertler birbirine merbuttur. Bu bina işini az zama[n] da tahakkuk ettirmek imkânını bulamadık. Bugünkü bütçemizin halini göz önüne getiriniz. Üçte birimiz derecesinde olan Yunanistan bütçesi iki yüz elli milyonluk, bizim bütçe yüz elli milyonluktur. Hem de bu bütçeden, şark şimendiferlerini yapmak gibi en ağır bir vazifeyi üzerimize aldık. Bu şimendifer mutlaka yapılacak ve muvaffakiyetle hitama [sona] erdirilecektir. Arkadaşlarımız bütçeye ağır bir yük olmadan mektep binalarının yapılabilmesi hakkında ameli kıymeti haiz [uygulamada kıymetli] esaslar gösterirlerse bunu şükranla karşılarız.

Çok teşekkür ederim ki arkadaşlarımız, şark vilayetlerine rağbet gösterilmemesi meselesine de temas buyurdular. Bunu söylemenizden çok memnunum.

Efendiler!

Vatanın bir tarafı Kurun-ı vustai [ortaçağa benzer] bir hayat geçirir, diğer tarafı güya mütemeddin [medeni] bir hayat yaşar ve bir vatan böyle iki zıd manzara gösterirse bunun manası şu demek değil midir? Mademki terakki eden [ilerleyen] kısım, noksan kalan kısmı kendine benzeterek eksikliği

ortadan kaldıramıyor, öyle ise noksan kalan kısmın terakkiyi [ilerlemeyi] yenmesini kabul ediyorsunuz, manası anlaşılamaz mı? Müterakki [İlerleyen] kısma düşen vazife elbette bir hamle ile oraları da kendi seviyesine yetiştirmeğe çalışmaktır. Genç muallimlerimizden bu hamleyi bekliyoruz.

Sizi fazla yorduğum için arzı itizar ederim [özürlerimi sunarım].[185] (Şiddetli ve sürekli alkışlar).

Arkadaşlar!

İnşallah yirmi sene sonra tarihler, Türk Milleti'nin en az bir zaman içinde en yüksek bir terakki [ilerleme] devresine nasıl çıktığını kaydeder ve esbabını [sebeplerini] anlatırken en başta Türk Cumhuriyeti'nin bugünkü muallimlerini işaret ve ilan edecektir. Muallim arkadaşlarımızın bu şerefine dokunmağa kimsenin hakkı yoktur. En büyük mükâfat olarak tarihin bu tevkirini [yüceltmesini] bulacaksınız. Bu büyük şerefe müstahaksınız [layıksınız]. (Şiddetli ve sürekli alkışlar).

İki büyük milli kahramanın eğitim hakkındaki yol gösterici fikirleri yukarıya en önemli kısımları alınan söylevlerle belirtilince, Cumhuriyet devri eğitim ve öğretiminin amaçları anlaşıldı. Artık onları gerçekleştirecek tedbirlerin alınmasına sıra gelmişti.

İlköğretim, Köy Okulu ve Öğretmeni Meselesinin Büyük Millet Meclisi'nde Konuşulmaya Başlanması

28 Şubat 1925 tarihinde, (Ahmet) Şükrü Bey'in (Saraçoğlu) Maarif Vekilliği zamanında, Büyük Millet Meclisi'nde köyde eğitim meselesi konuşulmaya ve bu problemi çözmek için vekilliğin bulabildiği tedbirler meclise arz edilerek üzerinde tartışmalar yapılmaya başlandı. Bu konuşmanın en önemli parçaları aşağıya alınmıştır. Köyü canlandıracak eleman yetiştirme meselesinin tarihi bakımından o zaman alınması düşünülen şu tedbirleri öğrenmek faydalı olacaktır:

Maarif Vekili Şükrü Bey (İzmir) — Efendiler! Hayli sene evvel başlayan ve zaman zaman muhtelif istikametler alan tecettüt [yenilik] cereyanları,

185 Mustafa Necati'nin öğretmenlere verdikleri direktiflerin yerine getirileceğini söylemesi üzerine İsmet Paşa tekrar söz aldılar (İHT).

Ankara'da Milli Hükümet'in kurulduğu tarihten itibaren millet için doğru ve hayırlı yolu bulmuş ve peyderpey ittihaz edilen [alınan] kararlarla bu yolda hayli mesafe katetmiş ve nihayet Heyet-i Celileniz tarafından geçen sene kabul ve ilan edilen yüksek prensiplerle; tekmil [bütün] milli varlığımızın, hedef ve istikameti kat'ı olarak çizilmiş, tesbit edilmiştir ve Büyük Millet Meclisi tarafından kabul ve ilan edilen bu yüksek prensiplerin Milletimize ve memleketimize azami faydayı temin edebilmesi, herhalde çok nazik ve hassas olduğunda kimsenin şüphesi olmayan demokrasi makinesinin muntazaman ve daima işleyebilmesi, hiç şüphe yok maarifimizin, maarif makinemizin şuurlu ve hummalı bir şekilde çalışmasıyla kaabil olabilecektir.

[...]

Efendiler! Ana kucağından ve aile ocağından sonra müşterek terbiyeyi, müşterek hissi ve müşterek tahsili verecek olan bu mektepler (ilkokullar), memleketimizde hayli tenevvü ediyor [çeşitleniyor]. Evvela leyli [yatılı] iptidailerimiz var, saniyen [ikinci olarak] öksüz yurtları dediğimiz darüleytamlarımız [yetimhanelerimiz] var, salisen [üçüncü olarak] liselerimizin ve orta mekteplerimizin ilk sınıfları mevcut, rabian [dördüncü olarak] bazı muallim mekteplerimizin tatbikat sınıfları mevcut ve nihayet idarei hususiyelerin [özel kuruluşların] ilk mektepleri ve en sonda akalliyetlerin [azınlıkların], ecnebilerin mektepleri ve biraz da hususi eşhas [şahıslar] tarafından açılan ilk mektepler mevcuttur. Bilirsiniz ki, memleketimizde ilk tahsil meccani [ücretsiz] ve mecburidir. Binaenaleyh Maarif Vekâleti her şeyden evvel ilk tahsil çağında bulunan vatan yavrularına bu meccaniyeti ve bu mükellefiyeti temin etmekle [ücretsiz eğitimi ve işleri sağlamakla] mükelleftir. Memleketimizde yekdiğerinden [birbirinden] çok farklı mekteplerimizin içinde tahsil eden çocukların yekûnu alettakrip [ale't-takrîb, takriben] 300 bin kadardır. Halbuki her milletin nüfusu umumiyesinin [genel nüfusunun] yüzde onu ilk tahsil çağında olduğuna nazaran [olmasına karşılık] memleketimizde bugün hiç olmazsa bir milyon çocuğun mektebe devam etmesi lazım geliyor.

Görülüyor ki, daha şu ilk basit ve sade rakam Maarif Vekâleti'ni ve hatta bütün memleketi alakadar eden çok mühim bir mesele karşısında bulunduruyor ki, o da, ilk tedrisat [öğretim] meselesidir.

[...]

İdare-i hususiyelerin [Özel kuruluşların] ilk mekteplerine gelince; ilk tedrisat [öğretim] meselesini bu yolda halletmek istemek; hiç şüphe yok ki, en tabii bir yoldan bu meselenin hallini beklemek demektir. Fakat Efendiler! Vekâlette arkadaşlarla yaptığımız tahkikatta [araştırmada] şu neticeye

dahil olduk ki; bu dahi nihayeti uzun bir bekleyişten ibaret olacaktır. Yaptığımız hesaba nazaran, mevcut olan muallimlerden hiçbirisi meslekten ayrılmamak ve hatta ölmemek şartıyla bugünkü muallim mekteplerimizin çıkaracağı muallimlerin kâffesini [hepsini] behemehal [her durumda] bu işe hasretsek [kullansak]; Türkiye'ye lazım olan mekteplerin muallimlerini ancak senede hazırlayabileceğiz. Farz-ı mahal olarak [Örneğin] bu muallimler elimizde mevcut olsa veyahut herhangi bir vasıta ile bu muallimleri elde etmek kaabil [mümkün] olsa, yine halli [çözümü] çok müşkül [zor] olan büyük bir mesele karşısında kalıyoruz.

O da: idare-i hususiyelerin [özel kuruluşların] maarife hasr ve tahsis ettikleri [ayırdıkları] paradan lâakal [en az] "4" veya "5" misli fazla bir masraf yapmak mecburiyetinde kalacağız ki, bu da, lâakal [en az] "40" milyondan aşağı olmayan bir meblâğa baliğ olmaktadır [ulaşmaktadır].

[...]

Efendiler!

Görüyoruz ki, ilk tedrisat [öğretim] meselesini halledebilmek için bugün elimizde bulunan yolların birisinden veya hepsinden giderek neticeye varmak imkânı yoktur. Bendeniz ve arkadaşlarım şuna, kaani olduk [inandık] ki; ilk tedrisat meselesini bir an evvel halledebilmek için başka tipte bir mektep, yani "köy mektebi" namiyle çok az zaman isteyen ve çok az para ile meydana getirilmesi mümkün olan bir tip mektep yapmak mecburiyetindeyiz. Efendiler! Bugün küçük bir köyden; imamları, hatipleri, mektepleri, hocaları için fedakârlık istemek, o köye tahammül edemeyeceği bir yükü yükletmek demektir. Halbuki suret-i ciddiyede [ciddi biçimde] hazırlanmış, köylü hayatından pek çok yükselmemiş aynı zamanda şehirin ihtiyaçlarıyla melûf olmamış [ihtiyaçlarına alışmamış] muallimlerimiz hazırlanacak olursa, arz ettiğim vezaif [vazifeler] tamamen bir veya iki kişi tarafından yapılabilir ve şu suretle bu mekteplerin bizden talep ettikleri masraf hayli azalır. Bundan maada [başka] İsveç, Norveç gibi hayatı ve halkın dağınıklığı itibariyle bize benzeyen memleketler, ilk tedrisat [öğretim] meselesini seyyar muallimlerle halletmişlerdir. Eğer bizde, demin arz ettiğim köy mekteplerini, bir an evvel vücuda getirir ve bunlardan sekiz on tanesini güzel bir surette teçhiz edilmiş [donatılmış] bir vaziyete sokar ve güzide ve seyyar [gezip dolaşabilir] bir halde yetişecek muallimlerin tedrisi ve nezareti [ders öğretimi ve gözetimi] altında bırakacak olursak istediğimiz maksadı elde etmiş olacağız. Bu kabil [mümkün] köy mekteplerinde lazım olacak muallimleri bir an evvel yetiştirebilmek için, bendeniz gelecek seneden evvel yetiştirebilmek

için; darüleytam [yetimhane] mektepleriyle imam ve hatip mekteplerinin bir kısmını bu cihete imale etmek [yöne çevirmek] istiyorum.

Maarif Vekili Şükrü Bey (Devamla) — Muallim mekteplerimiz ihtiyaç karşısında belki gayri kâfidir [yetersizdir]; elimizdeki anasır [unsurlar] bunların adedini ihtiyacımız nisbetinde tezyide [artırmaya] müsait değildir. Bugün, bu mektepler, gerek heyet-i talimiye [talim heyeti] ve gerek programları itibariyle çok iyidir. Yalnız yine vekâletteki arkadaşlarla konuştuğumuz zaman, şöyle bir gayeye vasıl olduk [ulaştık]. Beş sene zarfında [süresinde] mektebi ikmal ederek [bitirerek] doğrudan doğruya muallimliğe giren efendiler, gençler, henüz kâfi derecede benliklerine malik olmadan ve kâfi derecede itimad-ı nefs [nefsine itimat] edemediklerinden gittikleri kasaba ve köylerde alelekser [çoğunlukla] vardıkları muhit [yöre] tarafından bel ve mas ediliyorlar. Onun için muallim mekteplerinin bilhassa son sınıflardaki dersleri alettedric [azar azar] aşağı sınıflara doğru tenzil etmek [inmek] ve son sınıfta birkaç dersten sonra bir sene mütemadiyen [sürekli] staj yaptırmak ve bulunduğu şehirlerdeki iyi muallimlere refakat ettirmek suretiyle kendilerine benlik, şahsiyet, bir varlık vermek ve badehu [ondan sonra] kasabalara, köylere izam etmek [göndermek] istiyoruz. Ancak o zaman bihakkın [hakkıyla] "forme" bir şekilde bulunacakları için vardıkları yerde buldukları muhite uymak değil, buldukları muhiti arkalarına takmak kudretini gösterebileceklerdir.

[...]

Kezalik [Keza] Kâzım Karabekir Paşa hazretleri nutuklarının birçok yerlerinde pek doğru ve muhik olarak terbiyede, sözden ziyade işe ehemmiyet verilmesi lazım geldiğini bize izah ettiler. Fakat bilmiyorum yine niçin, nutkunun bir kısmında söze, telkine, nesayihe lüzum olduğunu söylediler.

Ve zannederim ki, bu, terbiye mebahisinde [bahislerinde] iki başka şeydir. İnsan, ya doğrudan doğruya işin taraftarıdır. Veyahut, her şeyin telkinle, sözle herhangi bir şeyin yapılabileceğine kaanidir. Bendeniz, Paşa Hazretlerinin nutuklarının kısmı küllüsinde mevcut olan, sözden ziyade işe, laftan ziyade yaptırmaya ehemmiyet veren terbiyenin taraftarıyım.

[...]

Niyazi Bey (Mersin) — Bir sualim daha var efendim. Demin, maarif siyaseti hakkında malumatınızı rica etmiştim. Filhakika [Aslında] muhtelif derecat üzerine çocuklarımızın terbiyesini hangi hedeflere tevcih edeceğinize dair izahat vermediniz. Bu bapta izahat lütfediniz.

Maarif Vekili Şükrü Bey — Niyazi Beyefendi'nin sordukları zemin için, yeni baştan büyük terbiye sistem ve nazariyelerini burada söylemek, zannediyorum, sizleri fazlaca işgal etmek demektir. Onun için hututu esasiyeyi bundan evvelki sözlerimin içinde birkaç noktada tebarüz ettirdim zannederim. Heyet-i celile bu kadarını kâfi görür. (Kâfi sesleri).

İsmail Kemal Bey (Çorum) — 1340 [1924] senesi varidatı masarifatına tekabül etmeyen vilayetlere (100) bin lira tahsisat konmuştu. Halbuki geçen sene varidat daha çoktu. Bu sene âşar kalktı. Tarik parası, yol kanunu kabul edildikten sonra yola tahsis edildi. İdarei hususiyelerin varidatı azaldı. Binaenaleyh geçen sene (100) bin lira verildiğine göre bu sene (500) bin lira koymak lazımdı. Tenzilindeki maksat nedir?

Maarif Vekili Şükrü Bey (İzmir) — Tedrisat-ı İptidaiye vergisinden dolayı idare-i hususiyelerde [özel idarelerde] her taraf şikâyetçidir. Biliyorsunuz, bu hususu sizlere arz etmiştik ki, hükümet tarafından teklif edilen bütçeyi pek ufak tadilatla heyet-i celilenize sevk edeceğiz. Yaptığımız evvela bundan ibarettir. Saniyen [İkinci olarak]: İsmail Kemal Beyin küçük bir noktalarını tashih etmek isterim, hatalarını demeyeyim. Geçen sene hükümet (100) bin lira tahsisat isteyerek bütçeyi, muvazeneye [dengeye] ve muvazeneden [dengeden], buraya sevk etmiş değildir. Bütçe, tahsisatsız olarak heyeti celilenize sevk edilmiştir. Heyeti celile bu tahsisatı kabul etmiştir.

İsmail Kemal Bey (Çorum) — Efendim! Mademki bu tahsisat kabul edildi. Halbuki varidat geçen sene fazla idi. Bu sene azdır. İdare-i hususiyelerde [Özel idarelerde] varidat kalmamıştır. Her taraf da Tedrisat-ı İptidaiye vergisinden müştekidir [yakınmaktadır]. Binaenaleyh geçen sene (100) bin lira kabul edilince bu sene daha ziyade teklif etmek lazımdır. Memleketi kurtaralım beyler.

Maarif Vekili Şükrü Bey (Devamla) — Nutkumun içinde arzettim...

Zeki Bey (Gümüşane) — Biz verdik de Maarif Vekili Bey istemedi mi?

İsmail Kemal Bey (Çorum) — Hakkı değil mi?

Maarif Vekili Şükrü Bey (Devamla) — Arz etmiştim efendim. İdare-i hususiyelerin [Özel idarelerin] elinden şu vergi bu vergi alındıktan ve şu yük tahmil edildikten sonra onlardan fazla bir inkişaf [gelişme] beklemek değil, hatta mevcutlarının muhafazasını bile beklemek çok zor bir iştir.

İsmail Kemal Bey (Çorum) — Mektebi olan yerlerde Tedrisat-ı İptidaiye vergisi konmuştur. Ahali "mektep açmayalım vergi ile mükellef olacağız" diyecek, ahaliyi oraya sevk ediyoruz. Binaenaleyh, bunu esaslandıralım, buna hiç olmazsa 4-5 yüz bin lira verelim.

Maarif Vekili Şükrü Bey (Devamla) Veriniz Efendim, veriniz.[186]

Maarif Vekili Şükrü Bey (İzmir) — Efendim! Biraz evvel bahsettiğim köy mekteplerini kasdediyorsunuz zannediyorum. Bugünkü muallim mekteplerine ziraat dersi gibi bir ders koydunuz mu? diyorsunuz. Bendeniz darüleytamların bir kısmı ile imam ve hatip mekteplerinin bir kısmını mevcudiyet-i hâzırasından istihale şeklinde [mevcut hallerinde değişiklik yaparak] köy mekteplerine muallim yetiştirecek derecede bir mektep yapacağım, yani o noktaya doğru imale edeceğim [yöneleceğim]. Bittabi [Elbette] bu imaleyi [yönelimi] yaparken hiç şüphe yok ki, köylüye en ziyade nâfi [faydalı] olacak muallim yetiştireceğiz. Yani ziraat derslerini de öğreteceğiz.

Emin Bey (Eskişehir) — Muhiti de nazar-ı dikkate alacaksınız.

Maarif Vekili Şükrü Bey (Devamla) — Hayır efendim, öyle değil, saniyen [ikinci olarak] ziraati tahsile rağbet için ne düşündünüz diyorsunuz. Mesela her mektepte bulunanlar askerlikten tecil edildiği halde ziraat tahsiline Avrupa'ya gönderilenler tecil edilmiyor buyurdular. Bu bir hata olsa gerektir. Herhangi tahsil için olursa olsun Avrupa'ya gidenlerin ve Türkiye'de mevcut ziraat mekteplerinde bulunan efendilerin hepsi Müecceliyeti Askeriye Nizamnamesi'ne tevfikan [uygun biçimde] tecil olur.[187]

Maarif Vekili Şükrü Bey — 339 [1923] senesindeki programlar tâdil edilmiş [değiştirilmiş] ve liselerde aş ve iş dersleri olduğu programlarla görülmüyormuş. 340 [1924] senesinde kalkan 341 [1925] senesinde avdet edecek [dönecek] midir? Bendeniz bunun kalkması ile, avdet etmesini [dönmesini] ne bizzat Zeki Bey ve ne de heyeti celilenin doğrudan doğruya selahiyeti altına girmiş bir mesele olmadığını arz ediyorum. Selâhiyettar [Yetki sahibi] olan zevatın, bu işi bilen heyeti İlmiyenin toplanarak verecekleri mukarrerattır ki, işin en doğrusudur. Biz burada dikiş lazım mıdır? Çorap örmek lazım mıdır? diye konuşacak olursak zannederim ki aldanırız. Ancak; arkadaşlarımızın arasında programlarda görülecek herhangi bir hatayı tashih edebilecek kuvvet ve kudret sahibi zevat mevcuttur. Çok rica ediyorum gerek Heyet-i İlmiye'ye ve gerek Vekâlet'e gelsinler. Nokta-i nazarlarını [görüşlerini] söylesinler, bizi tenvir etsinler. Lazım gelen şeyi derhal yaparız. Size bir şey arz edeyim arkadaşlar, bir köylü geldi ve bana gayet iyi bir fikir verdi. Dedi ki:

---

186 Eskişehir Milletvekili Emin'in, köy öğretmenlerinin ne yolda yetiştirildiklerini, ziraat okullarına rağbet edilmemesi sebeplerini sorması üzerine başkan tekrar söz almıştır (İHT).

187 Gümüşane Milletvekili Zeki Bey'in, kız öğrencilere ev idaresi dersleri gösterilip gösterilmediğini sorması üzerine bakan tekrar söz almıştır (İHT).

> Sen eğer maarifi köylere sokmak istiyorsan kasabanın kenarına birer baraka yaptır; samandan, ottan minder yaptır; arpa, fasulye topla ve her köyden beş-altı tane çocuğu cebren getir. Orada köyde yediğini içtiğini yedir, içir, tahsil ettir, dedi. (Bravo sesleri). Binaenaleyh bir köylünün bana verdiği bir fikir benim için bir mebde-i hareket olmuştur. Bunu nazar-ı dikkate aldım. Köylerde en evvel ve en acil şekilde maarifi tesis için bundan başka çare ve imkân olmadığına kanaat ettim. Bana bir köylünün bile verdiği bir fikri hâhişle [isteyerek] kabul ettikten sonra arkadaşlarımdan herhangi birinin vereceği fikri bila tereddüt [tereddütsüz] kabul ederim.

Mustafa Necati'nin Vekilliği Zamanında Eğitim ve Öğretim İşlerinin Düzenlenmesi

Tevhid-i Tedrisat Kanunu müstesna, Maarif Vekilliği'nin yeni rejiminin ilkelerine uygun olarak yürütmesi ve düzenlenmesi gereken bütün işler yoluna konamamıştı. Onun için Büyük Millet Meclisi'nin genç ve devrimci mebusları ile aynı vasıftaki genç yazarlar bu durumdan memnun olmuyorlardı. Yakup Kadri, bunu ta 15 Eylül 1924'te *Hâkimiyet-i Milliye*'de "Maarif Siyaseti" başlıklı bir yazısında belirtmiş, ondan 15 gün sonra aynı gazetede "Hars ve Hayat" başlığıyla yazdığı makalede büsbütün açıklamış ve Maarif siyaseti programının ilk maddesini, "Genç neslin ruhi ve fikri terbiyesinde ancak ilmi usullerle tespit ve tayin olunmuş harsi [kültürel] bir inkişaf [gelişme] gayesi istihdaf edilmelidir [hedeflenmelidir]" hükmü teşkil etmelidir diyerek vekilliği bunun zıttına bir politika takip etmekle itham etmiş, biz "hayatta muvaffakiyeti temin" için terbiyeden bunu anlamalıyız hükmüne varmıştı.

Bu hoşnutsuzluk Hamdullah Suphi'nin ikinci vekilliği zamanında büsbütün artmış, vekil, türlü vesilelerle Büyük Millet Meclisi'nde sıkıştırılmaya, vekilliğin icraatı tenkit edilmeye başlanmıştı. Hükümet, işleri düzenlemeye yarayacak tekliflerle meclisin karşısına çıkamıyordu, aktüel ve hayati meseleleri ön plana alacağı yerde müze ve hars işleriyle, imam ve hatip mekteplerini ıslah etmekle uğraşıyor, meclisin karşısında bunları ve onlara benzeyen bazı işleri savunmaya çalışıyordu. Vaktinde maaşlarını alamayan öğretmenlerin işi çözülmesi imkânsız bir problemmiş gibi mütalaa

edilebiliyordu. Hele köyde eğitim problemi üzerinde hiç durulmuyor veya bu meseleyi halletme çaresi olarak rejimin ana ilkelerine uymayacak teklifler ileri sürülüyordu. Buna karşılık mebuslardan mesela Hüseyin Rıfkı (Edirne) telif ve tercüme için ayrılan tahsisatı kastederek, "Bu tahsisatın mühimce bir kısmını köylülere hıfzıssıhhayı [hijyeni], itikadatı batıldan kurtarmayı ve daha bazı suretle Cumhuriyet'i idareyi öğretecek bir şekilde onların anlayacağı bir surette kitaplar tab'ı ve tevziine [kitapların basımını ve dağıtımını] tahsis etmek mümkün müdür? Bu hususta malumat verir misiniz, bir usül düşünülmüş müdür?" diye vekile sual soruyor, vekil de şu cevabı veriyordu: "Elimdeki telif heyetinin mesaisini kaydeden cetvelde *Köylü İlmihali*[188] denilen bir kitap görüyorum..."

Maarif Vekilliği'ni ilgilendiren eğitim ve öğretim işlerini süratle düzenleyecek bir vekilin işbaşına gelmesi icap ediyordu. Türkiye Muallim Birliği Reisi Mustafa Necati Bey 20 Aralık 1925 tarihinde bu vekilliğe getirildi.

Maarif Vekili Necati Bey hemen büyük işlere başladı. Bunların en önemlisi, o devrin en değerli fikir ve işadamlarını etrafına toplayışı, onlarla hakikaten imrenilecek derecede samimi bir çalışma muhiti yaratmış olmasıdır. Bir defa bu çevreye kavuşulduktan sonra ön plana alınacak işleri bulup çıkarmak, onları seviyemizin gösterdiği derecede bilimsel pedagojik ilkelere dayamak, çözülmez zannedilen çetin meseleleri ele almak, üzerlerine saldırılması icap eden problemlere saldırmak, ödenek bulmak, iş elemanı yaratmak ve bu hareketler yüzünden kopacak bütün fırtınalara dayanarak onları savuşturmak kolaylaşıyordu. Ondan önce veya sonra gelmiş gitmiş bir kısım vekillerin esaslı bir iş yapmadan ve hiçbir iz bırakmadan vekillikten ayrılmış olmalarının sebebi, Necati Bey'in yaptığını yapmamış, yani iyi bir çalışma muhiti hazırlayamamış, hatta bunu yapmaya teşebbüs bile etmemiş olmalarındandır. Bu noktayı işaret etmekten maksadım, Necati Bey'in değerini daha müşahhas[189] olarak belirtmek, demokrat bir devlette vekilliğin ne demek olduğunu anlamış bulunduğunu göstermek içindir.

188 Uryanizade Ali Vahid, Matbaa-i Amire, 1338 [1922] (e.n.).
189 [ayırt edilir].

Necati Bey bir kurmay heyeti gibi etrafına topladığı arkadaşlarıyla geceleri sık sık vekillik binasında, bekâr memurlar için hazırlanan pavyonda toplantılar yapar, beraber yemek yer, sofrada tatlı hikâyeler anlatır ve konuşmalar arasında işlere de temas ederek direktifler verir, yeniden yapmayı tasarladığı işleri onlarla birlikte konuşup tartışır, sonra gecenin geç saatlerinde aynı arkadaşlarla –o zamanki Ankara'nın mahdut– eğlence yerlerine giderdi. Ertesi sabah herkes vaktinde işine gelir, huzurlu, aydınlık, samimi bir hava içinde çalışır, kendi kendine yenemeyeceği bir problem veya olayla karşılaşırsa, onu müsteşara veya vekile söyler, ağır ve üzücü yükten sıyrılır, normal işleriyle uğraşmak için vakit bulurdu. Vekillikte önemli işlerin başına getirilenler, işlerini kanun ve talimatnamelere aykırı olarak yürütmeye çalışanlar, iltimas yolu ile adam kayırmaya teşebbüs edenler yüzünden kolay ve çabuk yıpranmazlardı.

Necati Bey'in etrafına toplananlar ülkülü ve kültürlü kişilerdi. Bütün meseleleri şahsiyata dökmeden bilimsel esaslara bağlanarak yürütebilecek seviyedeydiler. Onlar aynı zamanda prensip sahibi insanlardı. Günlük banal işler peşinde dolaşan politikacıların oyunlarına kapılarak prensiplerinden vazgeçmezler, benimsemedikleri prensiplere aykırı düşen bir işi yapmak zorunda kalacak olurlarsa, işi bırakmayı göze alabilirlerdi. Onun için Necati Bey'in iş arkadaşları; her meseleyi ana fikir ve prensiplere dayanarak yürütme yolunu tutmuşlardı. Tolerans sahibi olan bu insanlarla her fikir konuşulabilir, tartışılabilirdi. Kendilerine güvendikleri için fikir hareketlerinden korkmazlardı. Onlar aynı zamanda istidatlı gençleri yetiştirmeyi severlerdi. Fikirlerini yazı ile tespit ederek ortaya koymamış olan manken bilim adamı veya pedagog taslaklarına değer vermezler, geriliğin temsilcisi olan kişileri –maskelerine rağmen– tanıyabilir, bu gibileri önemli işlerin başına koymamaya dikkat ederlerdi. Onların çıkardıkları *Hayat*, *Terbiye* ve *Maarif Vekâleti Mecmuası* adlı dergiler incelenecek olursa, bu hükümlerimizi kuvvetlendirecek yüzlerce misal bulmak mümkündür.

Genel tabloyu böylece belirttikten sonra Necati Bey zamanında başarılan ve konumuzu aydınlatacak olan önemli işleri inceleyelim.

Mustafa Necati Bey (1892-1929), Turan Tanyer Arşivi.

Gerçek Durumun Açıklanması ve Alınması Tasarlanan Tedbirler

Mustafa Necati vekilliğe tayin olunduktan sonra süratle gerçek durumun ne olduğunu anlayarak alınması gereken tedbirleri tespit etmiştir. Bu meseleyi 9 Şubat 1926 tarihinde gazetecilere yaptığı demecinde uzun boylu anlatmaktadır. Demecin, ilköğretimi ve öğretmen yetiştirme meselesini ilgilendiren kısımları şunlardır:

> Maarif Vekâletine tayin edildikten sonra, ilk işim vaziyeti umumiyeyi tetkik oldu; hakikaten umumi vaziyeti mütalaa etmeden mevcut hakkında ve tevessül edilmesi icabeden [vesile kılınması gereken] tedbirlere dair beyanı fikir etmek doğru olamazdı. Maarif meselesinin mudil ve çok teferruatlı olduğu malumdur.
>
> Az bir zaman içinde maarif meselesini bütün esaslarıyla tetkik etmek esasen imkânsızdı. Programlar meselesi, terbiye sistemleri, talim usulleri gibi ayrı ayrı çok mühim olan maarif işlerini daha bol bir zaman içinde tetkik etmeyi muvafık [uygun] bularak, teşkilatın en kusurlu ve en aksak yerlerini

araştırmayı ve bulmayı düşündüm. Teşkilat denilince, tabii merkezi teşkilat ile bu teşkilatın Türkiye dahilinde idare etmekte olduğu maarif şebekesi kast olunmaktadır.

Maarif Vekâleti'nin merkezi teşkilatı, Müsteşarlık, Orta, İlk Tedrisat, Hars [Kültür], İhsaiyat [İstatistik], Sicil, Kalemi Mahsus müdüriyetleriyle, Teftiş ve Telif ve Tercüme heyetlerinden ibarettir. Her daire bir müdür veya reis ile mümeyyiz ve kâtiplerden mürekkep bir kalem heyetiyle idare olunur.

[...]

İlk Tedrisata; bütün vilayetlerde mevcut olan 4770 ilk mektep, 32 ilk yatı mektebi, 25'i leyli [yatılı] muallim mektebi ve bunların tatbikat sınıfları merbuttur. Bunlardan 4770 ilk mektep vilayetler idare-i hususiyelerine [özel idarelerine], muallim mektepleri ile tatbikat sınıfları ve ilk yatı mektepleri de muvazene-i umumiyeye [umumi dengeye] merbutturlar [bağlıdırlar]. 4770 ilk mektep ile 32 ilk yatı mektebinde 302.500 talebe ve bu mekteplerin mecmuunda [toplamında] 9062 muallim mevcuttur. Bu muallimlerden 3960'ı muallim mektebi mezunu olup diğer 5102'si ehliyetnameli muallimlerdir. Elimizde mevcut elyevm [bugün] 25 muallim mektebi vardır. Bu mekteplerin talebe mevcudu 4200'dür. Bunlar birkaç sene zarfında muallim olarak yetişeceklerdir. Muallim mekteplerinin içinde talebesi 300'ü tecavüz eden [aşan] yalnız iki, 200'ü tecavüz eden [aşan] üç mektep vardır. Diğerlerinin talebe adedi muhtelif ve azdır. Vasati [Ortalama] bir hesapla bütün muallim mekteplerinde beher [her bir] mektebe 171 talebe isabet etmektedir. Bu mektepler kamilen leylidir [tamamen yatılıdır]. Beher [Her bir] talebe devlete senevi [yıllık] 255 liraya mal olmaktadır. Muallim mektepleri binaları içinde kabili istifade [kullanılması mümkün] olanlar İstanbul Kız ve Erkek, Edirne Erkek, İzmir, Konya, Adana Erkek Muallim mektepleridir. Diğerleri bir muallim mektebinin ihtiyaçlarını temin edecek vaziyette değildir. İlk yatı mektepleri de şayan-ı memnuniyet [memnuniyet verici] bir halde değillerdir. Köy çocuklarını, hukuk ve vezaifini müdrik [vazifelerini idrak eden] vatandaş olarak yetiştirmek gayesini istihdaf eden [hedefleyen] bu mektepler, ekseriyeti itibariyle köylerde değil, kasabalarda açılmışlardır.

Köy yatı mekteplerinden bazılarında talebenin büyük bir kısmı köylü değildir. 32 yatı mektebinin ancak 2600 talebesi vardır. Bunlar fazla talebe almağa [almaya] değil, bugün mevcutları bile barındırmağa [barındırmaya] müsait değildir. Bu mekteplerin bir an evvel eski medreselerden, harap evlerden kurtarılmaları icabeder. İlk Tedrisat Dairesi, bu müesseselerden

maada [başka] hususi ve ecnebi mekteplerin ruhsatname muamelâtını [muamelelerini], tedrisatını, terbiyevi faaliyetlerini takip ve çırak mekteplerıyle, halk dershanelerini küşat [açma] ve bunlara ait nizamname, talimatname ve programları tanzim eder, kitapları hazırlar, vilayet bütçelerini tetkik eder, mektep inşaatını nezaret altında bulundurur. Sinni tahsile dahil olan çocukların miktarını tesbit ve maarif müdürleriyle, ilk tedrisat müfettişlerinin mesaisini takip eder. Görülüyor ki, İlk Tedrisat Dairemiz de pek mühim ve pek dağınık işler deruhte etmiş [üstlenmiş] bulunmaktadır. Kabili tasavvur mudur ki, bir müdür, iki, üç mümeyyizi ve beş on kâtibi ile bu işlerin altından kalkabilsin ve memleketin ilk tahsiline emin bir istikamet versin?

İlk tahsil meselesini mevzuubahs [söz konusu] ederken, öksüz yurtların[a] da temas etmek lazımdır. Filvaki [Hakikaten] öksüz yurtları mahiyetleri itibariyle ilk yatı mektebidirler. Babasız, anasız çocuklara yalnız ilk tahsil verirler, öksüzlerin arasında 1080 kadar çocuk ilk tahsil sinnini [yaşını] geçirmiş olduklarından bunlara sanat talim olunmaktadır. Yurtlarda marangozluk, demircilik, kunduracılık, halıcılık, dokumacılık, terzilik gibi sanatlar mevcuttur. Maalessef yurtların bu sanat faaliyetleri senelerden beri iyi tanzim edilemediği için arzu edildiği derecede müsmir ve müfit [verimli ve faydalı] olamıyor.

Bütün memlekette 17 öksüz yurdu ve 5160 talebesi vardır. Bütçesi yekûnu 1.417.205 liradır. Bu yurtlardan 5 tanesi İstanbul'da olup Ortaköy, Balmumcu, Validebağı, Beykoz saraylarını işgal etmektedir. Mütebakisi [Geriye kalanı] Anadolu'nun muhtelif vilayetlerindedir. Beykoz Yurdu trahomluların tedavi ve terbiye edildiği bir yerdir. Validebağı da zayıf bünyeli çocukların sevk edildiği bir sanatoryom mahiyetindedir. Öksüz yurtlarının bilhassa Anadolu'da bulunanlarının binaları, malzemei tedrisiyeleri, levazımı leyliyeleri, ihtiyaçları ile mütenasip [uygun] olmadığı gibi, heyeti umumiyesinin iaşeleri de matlûba muvafık [uygun] değildir. Bu 17 öksüz yurdu, mülhak bir bütçe ile Maarif Vekâleti'ne merbut [bağlı] bir teşkilâtı mahsusa-i havi [özel bir teşkilata sahip] müdüriyeti umumiye [genel müdürlük] ile idare olunmaktadır.

[...]

Size merkezi teşkilat ve bu teşkilatın idare etmekte olduğu maarif müesseseleri hakkında şu izahatı verdikten sonra ne gibi tedbirlere müracaat ederek maarif müessesinden halka azami faide [fayda] temin etmek mümkün olduğu hakkında düşüncelerimi söylemek isterim. Bu tedbirleri, ben ikiye ayırıyorum. Biri acil tedbirler, diğeri de zamanla daha derin bir tetkik ile

hazırlanacak ve bulunacak tedbirler... Arkadaşlarımla uzun hasbıhallerden [sohbetlerden] sonra vardığım netice şu oldu: Maarif meselesi külli [bütün] itibariyle derhal hal olunuverecek bir mesele değildir. Bu kül birbirleriyle sıkı alakadar birçok cüzlerden mürekkeptir [kısımlardan oluşmuştur]. Hepsini ayrı ayrı etüt etmeden ve mukayeseye tabi tutmadan verilecek hükümler ve kararlar çok defa faideli [faydalı] değil, belki muzır [zararlı] olabilir. Böyle bir akıbetten terbiye gibi tesiri uzun senelere hâkim olan ve bir milletin; hatta mukadderatını tayin eden bir müesseseyi sıyanet etmek [muhafaza etmenin] en mühim bir vazife olduğuna kaniim [inanıyorum]. Bunun içindir ki, evvelden mevcut mekteplerimizden, müesseselerimizden en iyi ve en çok istifade için derhal neler yapabiliriz? Bunu düşündük. Ve asıl Maarif meselesini bir Maarif-i Umumiye Kanunu ile tanzim etmeği bütün mütemeddin [medeni] milletlerin maarif teşkilatını tetkik ve mukayese ile başladığımız mesainin nihayetine bırakmaya karar verdik. Şu halde, size şurada verebileceğim malumat, yalnız derhal yapılması mümkün ve faydalı olan işlere münhasır olacaktır.

Bu işleri de şöyle topluyorum:

1. Merkez teşkilatının takviyesi
2. Terbiye-i Umumiye Heyeti
3. Lisan heyeti teşkili
4. Mevcut müesseselerimizin teksifi
5. Muallimlerimizin terfihi [rahat yaşaması]
6. Vekâletin velayeti terbiyesinin tevsii [artırılması]
7. Terbiye-i umumiyemize müessir [etkili] olup da şimdiye kadar hükümetin ciddi murakabesinden uzak kalmış müesseselerin ciddi bir murakabeye tabi tutulması.
8. Köy mektepleri, köy muallim mektepleri, orta ve yüksek muallim mektepleri tesisi
9. Mıntaka eminliği.

[...]

Filvaki [Doğrusu] Maarif Vekâleti'ni, John Dewey'in dediği gibi, bir bürokrasi makinesi olmaktan kurtararak, fikir ve ilham membaı [kaynağı] haline sokmak için teşkilatın sahib-i selahiyet Maarif müntesipleriyle [ilgileriyle] kuvvetlendirmekten başka çare yoktur. Bunun için düşündüklerimiz, tedrisat dairelerini bir müdür-ü umuminin [genel müdürün] idaresi altında ihtiyaca göre müteaddit [çok sayıda] şubelere ayırmak ve her şubenin başına şubelerine ait işlerde selahiyet sahibi müdürler getirmektir.

[...]

Kezalık [Keza] en aşağı 250 kişilik muallim mekteplerini esas ittihaz ederek [sayarak] mevcut muallim mekteplerimizi tedricen [kademe kademe] bu esas dahilinde tensik edeceğiz [düzenleyeceğiz]. Bugün mevcut 25 muallim mektebimizde ancak 2400 talebe mevcuttur. Talebesi mikta 60, 70 olan muallim mektepleri mevcuttur. Halbuki mevcut heyet-i talimiye ile 250 kişilik muallim mektebi açarsak bu kadar talebeyi nihayet on beş mektepte okutmak pekâlâ mümkün olduğu gibi tasarruf edilecek muallim miktarıyla yeni muallim mektepleri açmak, bu suretle ilk muallim miktarını her sene artırmak kaabildir [mümkündür].

Orta tedrisattan sonra vekâletin en büyük faaliyet sahası olarak ilk tedrisat gelir. Bütün vatandaşların devlet vazifelerine, iştiraklerini temin için mecburi tahsilin tamamen tatbiki şarttır. Bu tahsilin çocuklara iş zevki verebilecek bir şekle ifrağı [dönüştürülmesi] memleket için bir mesele-i hayatiyedir [hayati bir meseledir]. İktisadi münasebetlerin beynelmilel [milletlerarası] pek keskin bir hal aldığı bu asırda, çocukların iktisadi kudretlerinin inkişafını [gelişmesini] ihmal edemeyiz, hususi bir komisyon, iktisadi terbiye sahasında ileri gitmiş memleketlerin teşkilatıyla iştigal etmektedir [ilgilenmektedir]. Bu komisyonun faaliyeti neticelenince ilk tedrisat programlarını ve kitaplarını müstacelen [acilen] tadil ve ıslah edeceğiz. İlk tedrisatın keyfiyeti [niteliği] hakkında düşünüldüğü zaman kemiyetin tezyidi [niceliğin artırılması] meselesini de ayrıca nazar-ı teemmüle almak iktiza eder [etraflıca düşünmek açısından almak gerekir]. Bugün mektepten, muallimden mahrum bir milyonu mütecaviz [aşkın] çocuğu okutabilmek için en aşağı yirmi üç bin muallime ihtiyaç vardır. Mevcut mektep binalarından ancak beş yüz elli adedinin mektep olarak kaabili istifade [kullanılmasının mümkün] olduğu anlaşıldı. Bir taraftan bu muallim miktarını bulmayı, diğer taraftan mektep binaları temin eylemeyi düşünmekle beraber ilk tahsil mekanizmasının en ücra köylere kadar nüfuzunu temin edecek tedbirler aramak da lazımdır.

Düşünülen ve kanun şeklinde tesbit olunan tedbirler arasında, köy mektepleri tiplerini zikretmeyi lüzumlu görüyorum. Altı senelik tahsil-i iptidaiyi köylere varıncaya kadar mecburi olarak tamime [yaymaya] çalışmanın, bir muhal temenniden başka bir şey olmadığı, on, on iki senelik tecrübeden sonra tahakkuk etti. Mekteplerimizin ve heyet-i içtimaiye ve iktisadiyemizin [iktisadi ve toplumsal cemiyetimizin] vaziyetini tetkik eden [inceleyen] John Dewey, ilk mektep sistemi hakkında diyor ki: "Mektep teşkilatı her mahallin hususi şeraitine [şartlarına], bilhassa iktisadi ihtiyaçlarına tetabuk edecek

[uygun düşecek] derecede elastiki olmalıdır. Çocukların mektebe devamını temin etmeyecek ve kâğıt üzerinde kalmaya mahkûm olacak mükemmel bir usul ittihaz etmekten [saymaktan] ise iktisadi şeraitin [şartların] tekemmül ve inkişafını [mükemmelleşmesini ve gelişmesini] temin edinceye kadar kaabili tatbik [uygulaması mümkün] ve mutavassıt [orta] bir hattı hareket takibi daha faydalıdır." Memleketin ihtiyacını ve vaziyetini düşünen her ameli [pratik] zekânın varacağı netice budur.

Mektep müessesesinin ruhu, mesleğinin aşkını duymuş, fedakâr, mukdim [azimli] muallimdedir. Bu unsur bulunmayınca ve mesleğe bağlanmayınca mekteplerimize bağladığımız büyük ümitlerin tahakkukuna [gerçekleşmesine] imkân yoktur. İhsai malûmat [sayısal bilgiler] bize gösteriyor ki, her sene muallimlerimizin bir kısmını korkunç denilecek bir rakamla kaybetmekteyiz. Terbiye gibi unsurlarla hatta asırlar içinde bile inkılâba tabi olan içtimai bir müessesenin sâlikleri [takipçileri] zaman zaman takviye olunmazsa; onların mesleki bilgileri tezyit ve tadil edilmezse [artırılıp düzeltilmezse], onlar da meslek için birer zayi [kayıp] sayılabilir. Hem maddeten ve hem manen bu zayinin [kaybın] önüne geçmek için derhal tedbir almanın lüzumuna kaaniim [inanıyorum]. Kemiyeten [Nicelik olarak] kazanmak, muallimlerin maişetlerini tanzim ile [geçimlerini düzenlemekle] mümkün olur. Bunun için gerek orta, gerek ilk tedrisat muallimlerinin maaşlarının artırılmasına lüzum vardır. Heyet-i Vekilece Büyük Millet Meclisi'ne sevk olunan kanun kabul edildiği takdirde, muallimlerimizin nisbeten maişet [geçim] derdinden azade [başka] bir hayat yaşayacakları şüphesizdir. Manen kazanmakta, onları mesleki bir taazziye malik etmekle [şekillenme kazandırmakla] ve bu taazzi [şekillenme] içinde kabiliyet-i fikriye ve ruhiyelerinin mütemadiyen inkişafını temin eylemekle [fikri ve ruhi kabiliyetlerinin sürekli gelişmesini sağlamakla] mümkündür. Kurslar açarak, kanunlar tedvin ederek [koyarak] hükümetin yardımına her zaman nail olacak [ulaşacak] teşekküller yaparak [müesseseler kurarak] bu mesleki taazzuv [gelişme] ve iktidarı yaratmayı ve korumayı Maarif Vekâleti'nin esas bir vazifesi olarak telakki etmekteyim. Vekâlet, terbiyevî velayetini mektep denilen her müessese üzerinde istimal [kullanmak] mecburiyetinde olduğu gibi, terbiye-i umumiyede [umumi terbiyede] müessir [etkili] her teşkilatı da sık ve ilmi murakabesi [denetimi] altında bulundurmak ıstırarındadır [zorunluluğundadır]. Tiyatronun, sinemanın; mektep kadar, hatta bazı ahvalde [hallerde] mektepten daha telkinkâr [aşılayıcı] bir rol yaptığını teslim etmemek mümkün müdür? Spor işlerimizi daha esaslı bir surette tanzim etmekten uzaklaşabilir miyiz?

[...]

Eserleriyle, tetebbuatiyle [incelemeleriyle] Amerikan irfan âleminde mümtaz bir mevki sahibi olan John Dewey, Vekâletimize verdiği raporda diyor ki: "Umumî maarife henüz malik olmıyan, yalnız kâğıt üzerinde değil, halkında umumî ve mecburî tahsil esasının inkişafını [gelişmesini] gaye edinen, birçok sahaları henüz tahsil yüzü görmiyen muallime ihtiyaç bulunan bir memlekette Maarif Vekâleti idareyi eline almalıdır.

[...]

Az ve kifayetsiz olan kudretlerimizi en mâkul bir usul ile en mübrem [zaruri] ihtiyaçları tatminde kullanmak ve tedricen inkişaf ve tevessü edecek [kademe kademe gelişecek ve yayılacak] bir programla memleketin umumî irfan arzusunu teskin eylemek [yatıştırmak] için Maarif Vekâleti'nin, bütün vesaitine bihakkin [vasıtalarına hakkıyla] ve doğrudan doğruya mutasarrıf [sahip] olması lazımdır.

[...]

İşte bu sene yapmak istediğimiz işlerin hülâsası [özeti]. Asıl mühim işimiz, Maarif-i Umumiye Kanunu'yla tedris ve terbiye işlerinin tanzimidir ki, onu evvelce söylediğim gibi başladığımız ve yeni ilâve edeceğimiz uzuvlara, devam ettireceğimiz tetkikatımızın [incelemelerimizin] vereceği neticelere göre tâyin edeceğiz [belirleyeceğiz].

Yeni Kanun Tasarılarının Hazırlanması ve Büyük Millet Meclisi'nden Çıkarılmaları

Vekil Mustafa Necati, etrafına topladığı iş arkadaşlarıyla beraber gece gündüz çalışarak demecinde işaret ettiği yeni işleri gerçekleştirmeye yarayacak kanun tasarılarını hazırladı. Bunlar hazırlanırken Dewey'in raporu, memleket gerçekleri, Avrupa'dan gelen fikir akımları, salahiyet mevkilerinde bulunanların geçirmiş oldukları tecrübelerden kazanılmış bilgiler, onları uygulayacak öğretmen ve idarecilerin durumları, devrimin getirdiği yeni ve ileri prensipler, aydınlar arasında belirmeye başlayan bir küme insanın, halkçılık ilkesine dayanan, Batı uygarlığına bağlılığı anlatan yeni hayat anlayışı, Cumhuriyet'i kuran büyük kahramanların eğitim meselesinde gütmek istedikleri politikanın ana hatları gibi hususlar göz önünde tutuluyordu.

Buna rağmen, demokrasi ilkesine göre gelişmesi istenilen Türkiye Cumhuriyeti Maarifi'ni yeniden düzenlemek kolay bir iş değildi. Bu işle ilgililerin çoğu böyle bir problemle ilk defa karşılaşıyorlardı. Bazı çetin problemler karşısında, bilgi ve tecrübeleri onu çözmeye yetmiyordu. Onun için böyle müşkül durumlarla karşılaşıldıkça ecnebi uzmanlardan veya yabancı literatürden faydalanma yolu tutuluyordu. Nitekim John Dewey'den sonra o devrin tanınmış, ünlü eğitkenlerinden Kerschensteiner de eğitim ve öğretim işlerimizi planlanmaya yarayacak incelemeler yapmak ve bir rapor vermek üzere memleketimize çağrılmış fakat yaşlı ve rahatsız oluşu dolayısıyla gelememiştir. Onun yerine kendi tavsiyesiyle Prof. Dr. Kühne getirilmiştir.

Yabancı uzmanlar, bizim maarifçilerimizin göremedikleri, görüp de ortaya atamadıkları hayati problemleri çekinmeden raporlarına yazabiliyorlardı. Mesela 1925 yılının sonlarına doğru Türkiye'ye gelmiş olan Prof. Kühne, ayrıldıktan birkaç ay sonra gönderdiği raporunda şöyle diyordu:

> Okulda yazmayı öğrenmek için nispeten uzun bir zaman harcanması lazım geldiği dikkati çekmektedir. Bu, yazının (Arap harfleriyle yazı) sistemiyle ilgilidir. Arap harfleriyle yazılan yazıyı değiştirmek [değiştirmenin] mümkün olup olmaması öğretim tekniği mülahazasına [düşüncesine] bağlı olmayıp, o mesele birinci derecede bir medeniyet politikası meselesidir. Kök itibariyle Türkçe ile akrabalığı olan Macar ve Fin dillerinde yapıldığı gibi bir (transkripsiyon) uygulanırsa, hiç şüphesiz, Batı uygarlık âlemine katılma keyfiyeti [meselesi] daha çok kolaylaştırılmış olur.

Bu noktayı belirtmekten maksadım, Necati Bey zamanında yapılan işlerin karakterini daha keskin çizgileriyle göstermek ve "filan mesele o zaman niye ele alınmamış veya niçin halledilmemiş?" gibi soruları cevaplandırmak içindir.

Şimdi ana konumuzla ilgili yeni kanunların mahiyetini anlamak için, onlar çıkarılırken Büyük Millet Meclisi'nde neler konuşulduğunu takip edelim.

20 Mart 1926 tarihinde Büyük Millet Meclisi'nde Vekillik Merkez Teşkilatı Kanunu görüşülürken, yapılan tartışmaların en önemli kısımları şunlardır:

Maarif Vekili Necati Bey — Muhterem Efendiler! Bugün mevzuubahs [söz konusu] olan Maarif teşkilatına dair olan kanun, devletimizin Maarif teşkilâtının umumî kanunu değildir. Bendeniz vekil olduğum vakit memlekette mevcut olan Maarif teşkilatını tetkik ettirdim [incelettirdim]. Bizzat meşgul oldum. Nihayet kanaat ettim [inandım] ki, Maarif işlerini mahdut [sınırlı] bir zamanda halletmek imkân dahilinde değildir. Onun için bunu, mütehassıslara [uzmanlara] vererek diğer devletlerin maarif-i umumiye kanunlarını tetkik ederek [inceleyerek] yapmak lüzumuna kaani oldum [gerektiğine ikna oldum]. Bu itibarla bir sene zarfında Maarif-i Umumiye Kanunu'nu hazırlamaya ve Heyet-i Âliyenize [yüce heyetinize] takdim etmeğe karar verdim. Buna gitmekteki maksadım, devletin ve milletin vaziyet-i umumiyesini [genel vaziyetini] görmeden, mekteplerin vaziyet-i umumiyesini tetkik etmeden [genel vaziyetini incelemeden], ihsaı malumata [sayısal bilgilere] vâkıf olmadan verilen kararların doğru olmayacağındandır. Onun içindir ki, bu umumi maarif teşkilatına ait kanunu tehir ettirdim [ertelettim]. Getirdiğim kanun, vaziyetin icabettirdiği tedabiri [tedbirleri] almaktan mütevellittir [doğmuştur]. Vaziyeti hâzıranın ıslahı [Şimdiki vaziyetin iyileştirilmesi] için icabeden tedabirin [tedbirlerin] burada tâyin edilmiş [belirlenmiş] olan mevatla [unsurlarla] alınabileceğine kani oldum [inandım]. Yaptığımız kanun, doğrudan doğruya umumi maarif teşkilatına ait değildir. Bazı mevadının ıslahına ait [unsurlarının iyileştirilmesine dair] kanundur.

[...]

Burada bir arkadaşımız Latin hurufu [harfleri] meselesinden bahsettiler. Heyet-i âliyenize arz ederim ki, Latin hurufu [harfleri] meselesi doğrudan doğruya devletin siyaseti meselesidir. Deruhte ettiğim [Üstlendiğim] meselenin başından nihayetine [sonuna] kadar ihtiyacınıza mutabık [uygun] olduğuna kanaat hasıl etmezsem [getirmezsem] ve onun etrafında tetkikatımı [incelemelerimi] yapmazsam o meseleyi kabul etmem. Onun içindir ki, herhangi meseleyi tetkik etmeden [incelemeden] kabul edecek arkadaşınız değilim. Meslekim eskiden beri budur. (Alkışlar). Lisan heyeti, tetkikatını [incelemelerini] yapar. Devletin siyaset-i umumiyesinde mevzuubahs olur [gündeme gelir]. Ondan sonra karar verilirse kabul olunur. Henüz bu meseleyi tetkik [incelemek] ile meşgulüz. Ve bunu daha esaslı tetkik edecek [inceleyecek] bir heyetimizde teşekkül ediyor [oluşturuluyor].

[...]

Memleketin maarif-i umumiye vaziyeti nasıldır? gibi bir sual-i mukaddere [yazgısal soruya] karşı cevap vermek lüzumu hâsıl olursa [doğarsa],

ferahlıkla cevap verilemez. Maarif-i Umumiyemizin vaziyetini görmek için ilk mekteplerin vaziyetini görmek icabeder. Malûmu âlinizdir ki [Sizin de bidiğiniz gibi], Türkiyede maarif teşkilatı üç idare tarafından yapılır. Birisi idare-i hususiyelere [özel kuruluşlara] ait olan maarif teşkilatıdır. Diğeri idare-i umumiyeye ait olan, yani Vekâletin yaptığı maarif teşkilatıdır. Bir de bazı vekâletlerin mektepleri vardır. Ecnebi, hususi mektepler vardır. Şimdiye kadar bunların umumi vaziyeti [genel durumu] hakkında muhtelif surette [biçimde] bazı rakamlar elde edilmiştir. Bunlara tam mânasıyle hakikate mutabık [uygun] rakamlar denilemez. İptidaî teşkilat üzerine ilk mekteplere baktığımız zaman elde ettiğimiz ihsaiyata [istatistiğe] nazaran iptidai mektepleri 350-360 bin arasında evlad-ı vatanı [vatan evladı] okutmaktadır. Devletin deruhte ettiği [üstlendiği] vazife bir buçuk milyon çocuk okutmaktır. Fakat bugün arz ettiğim 250-360 bin arasında okutabiliyoruz. Sonra bu 360 bin çocuk hakiki bir tarzda okutulmuş değildir. Bunun içinde hakiki olarak 100 bin tane addolunabilir [sayılabilir]. Çünkü bunları okutmak için muallim yoktur. Muallim mevcudu azdır. Bu, şimdiye kadar maarif hayatında tatbik olunan [uygulanan] sistemin yanlışlığındandır. Vaktiyle muallim mekteplerini açarken her vilayet herhangi bir devletin teşkilatını almış ve onu tatbik etmek [uygulamak] istemiştir. Her idare-i hususiye [özel kuruluş] bir muallim mektebi açsın denmiş. Binaenaleyh [Buna bağlı olarak], her tarafta muallim mektebi açılmış. Mektep kapısına muallim mektebi levhası asılmış. Fakat asıl mesele, onun levazım-ı tedrisiyesini [öğretimle ilgili gerekenleri], muallimlerini bulmaktır. Muallim teşkilatını yapmaktır. Her tarafta açılınca hiçbir taraf faaliyet gösterememiş. Yetiştirdikleri talebe 1500-2000 raddesindedir. Bu miktarın bir kısmı da başka mesleke gitmiştir. Ondan sonra bunun hatalı olduğu anlaşılmış ve başka bir sisteme gidilmiş, demişler ki, bunları idare-i umumiye [umumi idare] idare etsin. Bunları almışız. Şimdiye kadar elimizde 25 tane kalmıştır. Bu mekteplerin bu sene verdiği talebe 160'tır. Fakat buna sarf ettiğiniz bir milyon liradır. Binaenaleyh [Bunun için] muallim teşkilatının derhal ıslahı ve tanzimi lazımdır. Maarif teşkilatımızın ıslahı için evvela düşünülecek mesele, muallim yetiştirmek meselesidir. Muallim ordusu, kadrosu yapılmadan, doğrudan doğruya kapılı ve duvarlı, binalar yapmak tabiidir ki, doğru değildir. Onun içindir ki muallim teşkilatını takviye etmek ve muallimlerimizi bir an evvel yetiştirmek mecburiyetindeyiz. Bunun üzerine azami bir surette çalışarak, her sene üç bin muallim yetiştirmeliyiz ki, on sene zarfında bir buçuk milyon çocuğumuz okuyabilsin. Arkadaşlarımın bilhassa nazar-ı dikkatlerini celbetmek isterim. Maarif meselesi deni-

lince, bu, bugünün meselesi, yarının meselesi addedilmemelidir. Buna bir günde ilaç bulunmaz. Sabır lazımdır. Zamanın ihtiyacatını tetkik etmek ve mütehassıs adamların reyleriyle hareket etmek lazımdır. Biz muallim mekteplerimizi ıslah etmek lüzumuna kani olduk. Onun için bu sene ilk mektep ve muallim mektepleri programlarını çıkarabileceğiz. Bu sene diğerleriyle uğraşmağa imkân yoktur. Çünkü zaman bize ancak bu mekteplerin ıslahı ve bu mektep kitaplarını yapmağa imkân bırakmaktadır. Muallim teşkilatı takviye edildikten ve hakiki muallim yetiştikten sonra memleketimizde maarif hayatı başlayacaktır. Hakikat bunlardan ibarettir.

"İlk tahsile ehemmiyet vermeyi vazife addediyoruz. Arkadaşımız, canlı bir noktadan bahsettiler. Dediler ki: "Meslek mektepleri vardır, ne olacak? Şimdiye kadar bizim tahsilimizin, terbiyemizin, çocuklarımıza verdiği nedir? Namütenahi [durmadan] kitaplar okuyorlar ve çocuklar kafalarında birçok şeyler olduğu halde amel-i hayatta muvaffak olamıyorlar."

"Bu, birçok arkadaşların kalbinde, ruhunda tesir yapan bir iştir. Bu hususta haklı bulunuyorlar. Onun içindir ki, ilk mektepler programını ameli hayata mutabık şekilde yapacağız. Köy mekteplerini ıslah edeceğiz. İlk mekteplerin nazariyattan ziyade ameli tahsil verecek ve çocukları vatanperver, milliyetperver şekilde yetiştirecek surette ıslah etmek lüzumunu görüyoruz. Bunun içindir ki, bu mekteplerde Türkçe tahsil yapmak lüzumuna kani olmuşuzdur. İlk mekteplerde yalnız Türkçe lisanı ile tahsil yapmak kabul edilirse çocuklarımızı yeni şekilde ameli bir hayat üzerinde yetiştirecek mekteplerimizi kuracağız."

"Halit Bey, köy çocukları meselesini mevzuubahs ettiler. Hakikaten köy çocuklarına ayrı bir tahsil vermek lazımdır. Bunların babaları çocuksuz yaşayamıyorlar. Çocuğu çiftinde, tarlasında çalıştırmağa ve ona ineğini sağdırmağa mecburdur. Onun içindir ki, köy mekteplerinde tahsil müddetini üç sene yaptık. Bu üç sene zarfında çocuklar şehirde okudukları gibi okuyamayacaklardır. Bazan günde 2-3 saat okuyacaktır. Mektepleri bazan altı ay tatil olacak ve çocuklar babalarının evlerinde kalacaklardır. İhtiyacata göre onlara terbiye vereceğiz, maksadımız budur.

Bir de, vilayat-ı şarkiyedeki [Doğu illerindeki] mektep teşkilatından bahsettiler. Devletin maarif teşkilatı yapılırken umumi vaziyeti düşünmek lazımdır. Malüm-u âliniz [Yüksek zatınızca bilindiği gibi] ilk tahsil idare-i hususiyelere [hususi idarelere] aittir. Maarif Vekâleti bunlar hakkında yalnız programlar yapar ve bunların tatbikatına ait teftişlerini yapar. Başka vazifesi yoktur. Geçen sene, evvelki sene burada bu hususta cereyan eden müzakerelerde bazı arkadaşlarımız bilhassa buna ehemmiyet vermişlerdir. Ora-

larda bu sene daha ziyade leyli iptidai mektebi açmağa çalışacağız. Maarif-i umumiye programımızın esasında bu da vardır. Vilayat-ı şarkiyede bilhassa leyli [yatılı] mekteplerin lüzumuna kaani olmuşuzdur ve programımız böyledir. Bir de bu Maarif-i umumiye teşkilatı yapılırken nazar-ı dikkatimize çarpan bir iş daha vardır, arz edeyim; bu da öksüz yurtları meselesidir. Tetkikat yaptık. Memlekette öksüz çocukları ayrı bir sınıf olarak yaşatmak doğru olmadığına kaani olduk, bunlar devletin diğer müessesatına [müesseselerine] giriyorlar. Orada da yine boyunları büküktür, öksüzlerdir, diye orada da öksüz kalıyorlar. Çünkü bunlar mekteplerde tam terbiye-i umumiye [umumi terbiye] alamazlar, bunların bazılarının tahsilleri karışıktır. Bazıları da sinlerini [yaşlarını] doldurduklarından diğer mekteplerde tahsile gidemezler, sokakta kalırlar, sanayi işlerine atılırlar. Diğer bir kısmı mekteplerimize girer. Tetkikat yaptık. Öksüz yurdu diye bir müessesenin yaşamasına kaani olmadık. Leyli iptidai halde bunları ipka edeceğiz [bırakacağız] ve leyli iptidailerde zengin çocukları ile beraber okuyacaklardır. Bunların aralarında fark yoktur. Bu müessesat [müesseseler] arasında öksüz yurtları ilga [iptal] olunmuştur. Bunlar leyli orta mektepler, âli mekteplerde tahsil edeceklerdir. Başka bir sual sorulmamıştır. Bu layiha bilhassa Maarif, Dahiliye, Muvazene-i Maliye encümenlerinde uzun uzadıya tetkik edilmiştir ve mütahassısları tarafından tetkik olunduktan sonra heyet-i celileye takdim olunmuştur. Müstacelen [İvedilikle] müzakere olunursa müteşekkir kalırım.[190]

Maarif Vekili Necati Bey (İzmir) — Abidin Bey garip bir tarzda idare-i kelam [işi idare] ettiler. Hakiki vaziyeti ifade etmek milletvekillerinin hakiki vazifesidir. Maarif-i umumiye siyasetinden bahsederken ben burada pek muhterem seleflerden bahsetmedim. Vekil olduktan sonra aldığım vazifeyi tetkikte şu tedbire tevessül ettim [giriştim], dedim ve bizim vazifemiz de bilhassa Türk milletinin hakiki mümessillerinden ibaret olan bu Meclis-i Âli huzurunda, hakikati olduğu gibi söylemekten ibarettir. Ben bunu yaptım. Binaenaleyh bu vaziyetten dolayı diğerlerine ait mesuliyet yoktur ve benden sonra gelenler de benim gibi söyliyeceklerdir, geçenlerin söyledikleri de budur.[191]

Maarif Vekili Necati Bey (İzmir) — Bazı arkadaşlar, üç dört nokta üzerinde fikir dermeyan buyurdular [ortaya koydular]. Birer birer cevap verece-

190 Görüşmelerin yeterliği hakkında verilen iki önerge okunmuş ve Saruhan Milletvekili Abidin Bey'in görüşmelere devamı istemesi üzerine bakan tekrar söz almıştır (İHT).

191 Maddeler görüşüldükten sonra, bazı milletvekillerinin konu ile ilgili düşüncelerini söylemeleri üzerine, bakan tekrar söz almıştır (İHT).

ğim: Halit Bey, "kanunda ana mektepleri mevcut değildir", diyor. Evet ana mektepleri hakikatte memleketimizde mevcut değildir. Bunun için evvela ana muallimi yetiştirmek lazımdır. Bu sene ana muallim mektebi açacağız. Ana mektebini idare için şimdi Avrupa'da tahsil gören kızlarımız vardır. Bu sene gelecektir. Saniyen mütehassıslar da getireceğiz. Evvela muallim yetiştireceğiz. Şimdiki mektepler sıbyan mektebidir denebilir. Onun için buraya koymadık. Talim ve Terbiye Heyeti, Maarif Kanunu yaparken, ana mekteplerinin vaziyetini de düşünecektir.

Besim Atalay Bey arkadaşımız da, köy yatı mektepleri doğru değildir buyurdular. Eğer köylerin adedi muayyen olsaydı ve her köy üç yüz haneli bulunsa idi ve muallim adedi de fazla olsaydı buraya hiç böyle bir kayıt koymağa lüzum kalmazdı. Fakat bugün köylerin adedi 42 bini geçtikten sonra ve hane adetleri gayrı muayyen [belirsiz] olduktan sonra bir yatı mektebi yapmak ve her köyün çocuklarını toplayıp orada okutmak çok hayırlı olduğu sabittir. Yalnız bir noktayı arz edeyim: köy çocuklarını köyden alıp da şehirde okutmak hatalıdır. Bu sistem tatbik edilmiş, mahzurları görülmüştür. Köyden çocukları almışlar, şehir mektebinde okutmuşlar. Mektebi ikmal edince o çocuklar köyüne dönmek istememişlerdir. Elimizde böyle çocuklar vardır. Onun için köy çocuklarını şehirde okutmayacağız, köyünde okutacağız. O, köyünde ne görüyorsa o hayatı yaşayacaktır. Yani mektebin içinde büyük bir arsa olacak orada çalışacaklar, hayvan bakmasını öğrenecek, bu suretle köylerinden ayrılmayacaklar. Tabii bunların programlarını Talim ve Terbiye Heyeti tetkik edecek, yapacaktır. Köy muallimlerini getireceğiz, onların şahsi fikirlerini de nazar-ı dikkate alacağız. Ona göre mektep açacağız, ona göre de program yapacağız.

İhsan Hamit Bey kardeşimiz de, gündüz mektepleri için de aynı teşkilatın olmasını istiyorlar. Bittabi [Elbette] köy gece mektepleri ne halde olacaksa gündüz mektepleri de o halde olacaktır. Bir de Halit Beyefendi'nin bir nokta-i nazarları [bakış açıları] vardır. O da: köy mekteplerine muhakkak bir surette tercihen kimsesiz çocuklar alınsın. Bu, doğru değildir; köy mektepleri, köy çocuklarına aittir. Bizim şehir yatı mekteplerimiz vardır ki, demin de arz ettim, onlar, yetim, fakir çocuklara aittir. Bunları bu mekteplerde okutacağız. Hayat-ı umumiyelerini [Genel hayatlarını] takip edeceğiz. Oradan çıktıktan sonra liseye, muallim olabilecekse muallim mekteplerine verip muallim yapacağız. Çünkü bunların hayat-ı umumiyesi [genel hayatı] milletin kefaleti altındadır. Binaenaleyh [Buna bağlı olarak] o çocukları istidatlarına [yeteneklerine] göre hatta sanat mekteplerine de vermek şartıyla ta hayata yetişinceye kadar takip edeceğiz.

Halis Turgut Bey (Sivas) — Efendim! Maddede: yatı mekteplerinde kimsesiz yetim çocuklar okutulur, deniyor. Sırf bu çocuklar için mi açılıyor? Başka kasabalarda vekâlet mektep açmayacak mı?

Maarif Vekili Necati Bey (İzmir) — Demin arz ettim. Kimsesiz çocukları şehir mekteplerinde okutacağız. Köylerde okutamayacağız. Bittabi [Elbette] bu çocuklardan maada [başka] talebeyi de Maarif Vekâleti alabilir.

Reşit Bey (Malatya) — Bendeniz de, maddede şehir ve kasabalar yatı mekteplerine kimsesiz ve yetim çocuklar alınır deniyor, zengin çocuklar alınmayacak mıdır? Onu soruyorum. Zengin çocukları okumayacaklar da cahil mi kalacaklardır?

Maarif Vekili Necati Bey (İzmir) — Efendim! Maksadımız o değildir. Şehir çocukları da zengin çocukları da şehir mekteplerinde okuyacaklardır. Bunları ayırmıyoruz.

Reşit Bey (Malatya) — Bunlara mahsus olursa zengin çocuklarını almayacaksınız demektir?

Maarif Vekili Necati Bey — Bunun için serhat koyduk. Zat-ı âlinizin kasdettiğiniz şey varit [olacak şey] değildir.

İbrahim Bey (Kocaeli) — Efendim, maddenin sonunda, yanılmıyorsam, bir zaaf-ı telif [ifade düşüklüğü] vardır. Deniliyor ki, köy mekteplerinin tahsili en az üç senedir. En azı üç sene olunca en çoğu kaç sene olacaktır ?

Maarif Vekili Necati Bey (İzmir) — Efendim! İhsan Hamit Bey kardeşimiz demin bu nokta üzerinde ısrar ettiler. Köy mekteplerini beş sene yapamıyoruz. Bunun sebebi ise köylü çocuğunun babasına lazım olmasıdır. Bu çocuğa bir an evvel tahsil-i iptidaisini verip babasına teslim etmeyi düşünüyoruz. İşte bu düşünce ile üç sene yapalım dedik. Verdiğimiz karar doğru mudur, eğri midir? Bu, mesele-yi ilmiyedir [ilmi meseledir]. Heyet-i İlmiye'ye tetkikat yaptıralım, onlar dört sene derlerse dört sene olur. Biz en az kaydiyle yapıyoruz.

Hüseyin Rıfkı Bey (Edirne) — Efendim! Demin leyli [yatılı] köy mekteplerinden bahs buyururlarken memleketimizde 200, 300 haneli köyler pek azdır dediler. Acaba memleketimizde 200 haneli köylerde mektepler var mıdır?

Maarif Vekili Necati Bey (İzmir) — Efendim! Demin Halit Beyefendi ihsai [sayısal] rakam arz ederken demişti ki, mekteplerin adedi 4500'dür. Biz son tetkikatımızda bunu 4700 kadar bulduk. Mevcut köylerimizin adedi 42.000'dir. 726 nahiye, 360 kaza ve 76 vilayet olduğunu hesap ederseniz her köyde bir mektep var mıdır yok mudur, sualine cevap bulmuş olursunuz.

Hüseyin Rıfkı Bey (Edirne) — O halde evvela 200, 300 haneli köyleri mekteplerle teçhiz ettikten [donattıktan] sonra diğer cihete [tarafa] geçmek icabeder.

Maarif Vekili Necati Bey (İzmir) — Efendim! Buralarda eskiden beri devam eden şekilde ehliyetnameli muallimler tarafından tedrisat yapılıyor [ders veriliyor]. Fakat tabii bu şekillerin devamına mani olacak tedabir [tedbirler] alacağız ve herhalde iyi muallim bulmaya çalışacağız. Zamanla bu mektepleri açmak lüzumunu düşüneceğiz. Binaenaleyh [Bu nedenle] bugün yapmak imkânı yoktur.

Tunalı Hilmi Bey (Zonguldak) — Efendim! Köy mekteplerinin müddetinden bahsederken buyurdular ki, bu, ilmi bir meseledir. Aynı zamanda hangi nokta-i nazara müstenit [görüş açısına dayalı] olduğunu da söylediler ve (analarına, babalarına bir an evvel onları mal etmek için) dediler. Fakat acizane ilmi noktayı düşünmeme ve söylememe müsaade buyurulursa, derim ki, çocukların dimağları fotoğraf makineleri gibidir. Zaman onların fotoğraflarını çok çabuk alır. Binaenaleyh [Bu nedenle] bu tahsil müddeti köylerde oldukça uzun olmalıdır. Fakat gündüzleri kısa bulunmamalıdır. Binaenaleyh [Bundan dolayı] Maarif Vekâleti yanlış düşünmüştür.

Maarif Vekili Necati Bey (İzmir) — Efendim, demin de arz ettim ki, bu, Heyet-i İlmiye'ye ait bir hususturu. Beş sene derlerse, beş sene olacaktır. Koyduğumuz müddet asgari bir müddettir.

Halit Bey (Kastamonu) — Efendim! Malum-u âliniz [Bildiğiniz gibi] köylerde müddet-i tahsil [eğitim süresi] tesbit ediliyor. Müddet-i tahsil [Eğitim süresi] 9 ay zannediyorum. Köy mektepleri için de böyle yaparsanız köy mektepleri yine devam etmeyecektir. Onların muayyen [belirli] bir hasat zamanları vardır ki, o zaman mekteplerin tatil vaktidir.

Maarif Vekili Necati Bey (İzmir) — Efendim! demin arz ettim. Umumi mütalaat dermeyan olunurken [görüşler ortaya koyulurken] verdiğim cevapta dedim ki, köy mekteplerine tatbik edeceğimiz [uygulayacağımız] usul-ı hayatlariyle [yaşama usulleriyle] tev'il olacaktır [yorumlanacaktır]. Bazı yerlerde altı ay, bazı yerlerde dört ay tatil yapacağız. Bazı yerlerde günde üç saat, bazı yerlerde dört saat okutacağız ve memleketin vaziyetine göre teşkilat yapacağız.

Doktor Mustafa Bey (Çorum) — Efendim! Köy yatı mekteplerindeki talim heyetleri, köy çocuklarının köy hayatında tatbik edecekleri usulü öğretmelidir. Bendeniz bu fikirden şunu anlıyorum. Köy mektebinde köy hayatı devam edecektir. Yatı mektepleri köy dahilinde mi yapılacaktır?

Maarif Vekili Necati Bey (İzmir) — Tabii, tabii.[192]

Maarif Vekili Mustafa Necati Bey (İzmir) — Demin arz ettiğim veçhile [şekilde] muallim mekteplerinin vaziyetinden bahsetmiştik. Gönül arzu eder ki, bir tane muallim mektebi olsun ve mükemmel olsun. Fakat demin de arz ettiğim gibi, yirmi sene var ki, bir tane olsun iyi olsun şekline vasıl olunmuştur. Besim Atalay Bey de bu kanaate vasıl olmuştur [ulaşmıştır]. Bir darülmuallimin binası asgari sekiz yüz bin lira ile yapılır. Bir darülmuallimde beş yüzden fazla talebe okuyamaz. Bin talebe korsanız orası darülmuallimin olamaz. Bunun yanında tatbikat [uygulama] mektebi olacaktır. Talebe efendiler oraya gidecek, ders vereceklerdir. Bir mektep idaresi beş yüzden fazlasını idare edemez. Beş bin talebeyi bir araya toplayıp da okutmak imkânı yoktur. Bunlar beşer yüze ayrılır, evvela binalar yapılır, bunun için tedbir alınır. Bu sene üç bina yapmak için bazı şeyler düşündük, para arıyoruz. Herhalde en evvel darülmuallimin binalarını yapacağız. Ondan sonra teksif etmek [artırma] ihtimali vardır. Bugün elimizde mevcut olanları kapatarak bir tane yapmanın imkânı yoktur. Onun için bazılarını, yaşayamayacak olan mektepleri kapatacağız ve teksif ederek [artırarak] kuvvetli yapacağız, alât ve edevatı toplayacağız, bu suretle – her sene bir iki muallim mektebi yaparak– muallim mekteplerimizi kuvvetli bir hale getireceğiz; bu, böyledir.

Orta muallim mektepleri her tarafta zaten bir iki tane açılır, fazla açılmaz. Bugün Türkiye dahilinde bir orta muallim mektebi açmak en müşkül [zor] bir şeyi yapmak demektir. Çünkü, burası için muallimimiz yoktur veya azdır. Fransa'da bile orta muallim mektebi iki tanedir. Belçika'da bir tanedir. Binaenaleyh Besim Atalay Bey arkadaşımızın telaşına hacet [gerek] yoktur. Bu sene orta muallim mektebi bir tane yapılacaktır.

Bir de muallim mektebi talebesinin bilhassa kimsesizlerden olması üzerinde ısrar ettiler, öksüz yurtlarını leyli iptidai [yatılı okul] yapmaktan maksadımız buradan çıkacak olan çocukları muallim yapmak içindir. Şimdiye kadar, çıkanlar muallim yapılmıyordu. Tahsili ikmal eder etmez [tamamlar tamamlamaz] dışarıda iş bulup çalışıyorlardı. Şimdi bunları leyli iptidai [yatılı okul] yapmaktan maksadımız oradan çıkanları muallim yetiştirmek içindir. Bunun hakkında evvelce de izahat vermiştim (Doğru sesleri).

192 Bundan sonra konu ile ilgili verilen önergeler okunmuş ve yapılan bazı tartışmalardan sonra bakan tekrar söz almıştır (İHT).

Yüzde Onlar Kanunu ve Öğretmen Yetiştirme Hamlesi

20 Nisan 1926 tarihinde, Büyük Millet Meclisi'nde yeni yapılacak muallim mektepleri için Yardım Kanunu görüşülürken, bu mesele hakkında muhtelif hatipler şu fikirleri ileri sürmüşlerdir:

Maarif Vekili Necati Bey (İzmir) — Arkadaşlar! Muallim mekteplerine muavenet [yardım] kanunu tasavvur edildiğinden fazla bir kıymet ve ehemmiyeti haizdir [önem taşır]. Türkiye'de maarif, teşkilat programıyla ve lisan ıslahatıyla [iyileştirilmesiyle] ve bir taraftan da kitapları tanzim ile istikamet almıştır. Fakat bütün memlekette maarifin canlanması ve yaşaması için muhakkak surette bir muallim ordusuna ihtiyaç vardır. Türkiye'de okumakta olan talebenin adedi maatteessüf [maalesef] arzu ettiğimiz miktardan çok dün [aşağı] derecededir. Bir buçuk milyon nüfusu okutmağa mecbur olduğumuz halde bunun nısfını [yarısını] okutamıyoruz. Esbab-ı mucibesi [Gerektirici sebebi] muallim yoksunluğundandır. Onun için behemehal [her durumda] bir muallim ordusuna ihtiyaç vardır ve bu muallim ordusunu vücuda getirmek [oluşturmak] lazımdır. Eğer Türkiye'de muallim ordusu teşekkül etmezse [oluşmazsa] orta tahsil, yüksek tahsil kalmaz. O vakit memleket birinci sınıf elemanlardan birinci sınıf adamlardan mahrum kalır. Türkiye'de maarif hayatının temeli ilk muallim mekteplerinden başlar. Bu birçok tetkikat [inceleme] neticesinde bu neticenin hakikaten lüzumlu ve ehemmiyetli olduğu kanaat-i kat'iyesi [kesin görüşü] hasıl ve sabit olmuştur. Bu neticeye varmak için muhakkak surette muallim mektepleri yapmak lazım gelmiştir. Nasıl muallim mekteplerini yapabiliriz diye düşündük. Nihayet bu teklif-i kanuni [kanun teklifini] yapmağa mecbur kaldık. Bu mecburiyeti arz ettikten sonra acaba bizde muallim mektepleri ne gibi safahat [safhalar] geçirmiştir ve neden muallimsiz kalınmıştır diye bir sual-i mukadder [yazgısal soru] vârit olabilir [ortaya çıkabilir]. Türkiye'de 20 sene evvel muallim mektepleri açılmıştır. Fakat bu muallim mektepleri muntazam bir teşkilatla ve memleketin ihtiyacıyla mütenasip [orantılı] bir şekilde açılmadığı içindir ki, hakk-ı hayatını [yaşama hakkı], hakk-ı bekasını [yaşamını sürdürme hakkı] temin edememiş ve maatteessüf [maalesef] arzu olunan netice alınamamıştır. Muallim mektebi açılması tekarrür etmiş [kararlaştırılmış] ve idare-i hususiyelere [özel kuruluşlara] her vilayette birer darülmuallimin açmıştır. On sene bu devam etmiştir. On sene neticesinde anlaşılmış ki, muallim mek-

tepleri her yerde açılmakla istenen netice hasıl olmuyor [oluşmuyor]. Çünkü muallim mekteplerini açmak için alet ve edevat lazımdır, mektep binası lazımdır, muallim lazımdır. Fakat bu basit hakikati anlatmak için Türkiye'de on sene her vilayet tahsisat vermiş neticede bütün mekteplerin verdiği hasılat pek mahduttur [sınırlıdır]. On sene sonra bakmışlar ki, bunu idare-i hususiyeler [özel kuruluşlar] yapamıyacak, idare-i umumiyeye [umumi idareye] alalım demişler, idare-i umumiyeye almışlar. Yetmiş mektep açılacak iken otuz mektep açmışlar on sene de böyle devam etmiş, bugün anlıyoruz ki, bu otuz mektep de tam ve kâmil [mükemmel] değildir. Binaenaleyh [Bu nedenle] muallim mektebi yapmak lazımdır. Bunu, verdiği neticeden anlıyoruz. Her sene iki yüz muallim çıkarıyor ve Türkiye'nin ihtiyacı olan üç bin muallimi çıkaramıyor. Halbuki her sene üç bin muallime ihtiyacımız vardır. Bu sene bu mekteplerden çıkacak muallim adedi iki yüz kişidir. Onun içindir ki, Türkiye maarifini kurtarmak için on senede otuz bin muallim yetiştirmeğe mecburuz. Tabii bunu yetiştirmek için muallim mektebi yapmak lüzum ve ehemmiyeti hasıl olmuştur [doğmuştur]. Şimdiki muallim mektepleri 100-150 mevcutludur. Bu mektepler için elimizdeki muallimler kâfi değildir. Bütün muallimleri bir araya toplayarak 500-600 mevcutlu mektepler yaparak muallim mekteplerimizi takviyeye ve esaslı bir şekle sokmağa mecburuz. Bu sene bu kanunla dört mektep yapacağız. Bu dört mektep iki bin talebe alacak ve bu, beş sene devam edecek ve beş sene nihayetinde Türkiye'de on muallim mektebi olacaktır. Ve her sene de üç bin muallim memlekete çıkacaktır. Bu suretle Türkiye maarifi on sene zarfında kendisine lazım olan muallimleri kurtarmış olacaktır. Maarife, muhasebe-i hususiyeler [hususi muhasebeler] bütçelerinden yüzde on vermekle hiçbir şey kaybetmezler. Bizim tetkikatımız [incelemelerimiz] ve Dahiliye Encümeni'nin tetkikatı [incelemeleri] bunu muvafık [uygun] göstermektedir.

Efendiler!

Bugün her vilayet mektep yapmaktadır. Bu sene zarfında şayan-ı şükran, 800 mektep binası yapılmıştır. Sekiz yüz mektep binası yapılmasına rağmen Maarif Vekâleti bunlara sekiz yüz muallim veremez. Muallimsiz mektep olur mu? Sekiz yüz değil bir tek muallim vermek kudretine malik değilim. Onun için bu ilk muallim mekteplerini yapmak ve ilk mekteplere verilen parayı temin etmek için heyet-i âliyeniz [yüksek heyetiniz] bu kanunu kabul edecek olursa Türkiye dahilinde beş sene zarfında Türkiye maarifinin temelini kurmuş olacağız. Bu kanun çok esaslı bir hayat meselemizdir ve aynı zamanda muhasebe-i hususiyelere [hususi muhasebelere] hiçbir

suretle zarar vermemek üzere kendilerine faydabahş [faydalı] olacaktır. Bugün inşaat paraları olmak üzere ve vilayat [vilayetler] muhasebe-i hususiyelerine [hususi muhasebelere] namütenahi [sınırsız] para tarh olunmaktadır [verilmektedir] ve millet de mektep vergişini kemal-i hahişle [tam istekle] vermektedir. Şimdi bu inşaat parasını vermekte memlekette açılan bir kısım mekteplere muallim vermek kudretini kazanacağız. Onun için heyet-i celilenizden bilhassa istirham ederim [özellikle rica ederim]. Maarifin çok canlı olan bu noktasında maarife karşı ve bilhassa bu kanuna karşı pek mütemayil bulunmanızı [ilgili olmanızı] rica ederim.

Şükrü Bey (Biga) — Maddede gösterildiği üzere, yeniden, yapılacak on mektep deniliyor. Buyurduğunuz gibi şimdiye kadar vilayetlerde muallim mektepleri hiçbir fayda temin etmemiştir. Bunu re'ye'l-ayn [bizzat kendi gözümle] görüyorum. Fakat mevcut olduğunu beyan buyurduğunuz 20-30 tanesi kapatılacak mı, yoksa haliyle kalacaklar mı? Sualin birincisi bu;

İkincisi; her vilayetin hususi bütçesinin yüzde onunu tefrik edilmek [ayırılmak] üzere gösteriyorsunuz. Halbuki birçok vilayetlerde o bütçenin yüzde onu orada Maarif namına tahsis edilecek parayı bile tutmaz. Faraza yüz bin lira iradı [geliri] olan bir vilayetin yüzde onu on bin liradır. Orada Maarife tahsis olunacak para ancak sekiz bin liradır. Vârid-i hatırıdır [hatıra gelecektir] ki, geçen sene Yol Kanunu çıktı ve yol için alınan para kâmilen [tamamen] bu hususa sarf edilmiştir ve kâmilen [tamamen] bu hususa tahsis edilmiştir. Eğer yüzde onu mahalli [yerel] maarifinin parasını bile bulamayan yerlerde ne yapacaksınız?

Maarif Vekili Necati Bey — Efendim, iki sual sormuşlardır. Birisi, esas itibariyle prensip meselesidir. Şimdiye kadar zannolunuyordu ki, her vilayet muallimi o vilayete aittir. Bu, yanlış bir nokta-i nazardır. Türkiye'nin muallimi bütün Türkiye'nin muallimidir. İzmir vilayetinin muallimi yoktur, Dersim'in muallimi yoktur, Trabzon muallimi yoktur. Türkiye'de çıkan muallim Türkiye'nin muallimidir. Şimdiye kadar maalesef bu zihniyet yanlış telakki olunduğu içindir ki, İzmir'den çıkan bir muallim İzmir'de. Yanı başında Denizli'de muallim bulamamaktadır. Samsun Vilayeti zengindir. Muallime fazla para vermektedir. Yanı başında Amasya, değildir. Binaenaleyh [Bu nedenle] bu yanlış bir zihniyet ve yanlış bir nazariyedir [teoridir]. Memlekette bütün muallim mektepleri bütün memleketin mektebidir ve muallim bütün memleketin muallimidir. Onun içindir ki, mıntaka teşkilatı ve vilayet teşkilatı diye teşkilat kabul olunmaz. Şu halde yirmi altı mektepten bunlar yapıldığı zaman mevcut mektepler ne olacaktır, diye sual sorulunca, şu neticeye va-

rılacaktır. Mevcut mekteplerin muallimleri seçilerek en iyileri bu yeni yapılan mekteplere konulacak ve bu mekteplerimiz tekâmül ettikçe [geliştikçe] diğerleri yavaş yavaş kapatılacaktır. Diğerleri içinde binaları müsait olanlar ipka edilecektir [sürdürülecektir]. Bunlardan elimizde mevcut birkaç mektep vardır. Diğerlerinin de inşaatına başladık.

Diğer sual; bazı vilayetler vardır ki, mevcut paraların yüzde onu yalnız kendilerine yetişebilir. Evet, memleketin bazı taraflarında varidat [gelirler] azdır. Ve muallim için para bulamamaktadırlar. Bu gibi vilayetlere muavenet [yardım] edeceğiz. Devletin bütçesinde Maarif tahsisatından ayrıca bir tahsisat vardır. Bu tahsisattan biz bunlara muavenet [yardım] ederiz. Tabiidir ki her vilayet böyle değildir. Bugün bazı vilayetlerimiz vardır ki, bir milyon liradan fazla maarif tahsisatı vardır. İzmir'in bir milyon liradan fazladır, İstanbul'un fazladır. Diğer birçok vilayetlerimizin de beş yüz bin liradan fazladır. Fakat bazı vilayetlerimiz vardır ki, kısırdır, onlara muavenet [yardım] edeceğiz, onun için hiçbir mahzur yoktur.

Rasih Bey (Antalya) — Sualim Şükrü Bey'in ikinci suali idi. Ona cevap vermediler, cevap verirlerse, yani geçen sene kabul ettiğimiz bir kanun vardır. Nafıa tahsisatına, yol inşaatına başka hiçbir şey kabul edilemez. Burada hususi bütçeler denince yol paraları, Nafia varidatı da dâhildir. Hususi bütçeler içinde ondan da hisse ayırmak lazım geliyor ki bu, kanuna tearruz ediyor.

Maarif Vekili Necati Bey — Efendim, bu kanun bir ihtiyacın mahsulüdür ve mecburiyettir. Binaenaleyh düşündük, Dahiliye Encümeni'nde de, Maarif Encümeni'nde de takarrür ettirdik, mecburiyet vardır. Şimdi, geçen seneki kanunla tearuz ediyor diye bir mantıka gidilecek olursa, bu muallim mektepleri yapılamaz. Heyeti âliyeniz bu mekteplerin temelini kurmaya bilhassa derhal kurmaya mecbursunuzdur. O itibarladır ki filan filan, kanun vardır diye düşünürsek bir şey yapamayız. Ben size vaziyeti hâzırayı memleketin muallim ihtiyacını arzettim. Bilhassa köylerimizin mütemadiyen bizden muallim talep etmekte olduklarını arzederim ve mecburiyet karşısında başka kanunlar da vardır diye bazı mütalaat beyan edilerek bu ihtiyacat tatmin edilmezse o, heyeti âliyenize ait bir mesuliyettir. Maarif Vekâleti ihtiyacatı hâzırayı, heyeti âliyenize arzetmiştir, bu maruzat karşısında mesuliyeti maneviye doğrudan doğruya heyeti celilenize aittir.

Muallim ihtiyacı vardır. Bu ihtiyaca çare, muallim mektebi yapmaktan ibarettir. Yol da yapılabilir, her şey de yapılabilir. Bu sene yollara ayrılan paralar ihale edildi, kadrolar da tesbit edildi, köyler de ihale edildi.

Emin Bey (Eskişehir) — Kadrolarından muayyen paralara göre inşaat da ihale edildi. Bu, doğrudan doğruya yol parasından verilecek demektir. Malumu âliniz vilâyat bütçelerini teşkilden en ziyade Tarik bedeli naktileridir. Bu halde vilayette böyle bir teşebbüse başlandı ise, bunların vaziyeti ne olur? Bu cihet tetkik edildi mi? Bir şey daha soracağım. Bu muallimlerden birçok şikâyetler vardır. En çok şikâyetimiz, herhangi bir fıkarayı getiriyoruz, efendim onu yeni bir hayata alıştıracağız. Acaba böyle binalar yapmakla ileride köyler yine muallimsiz mi kalacak? Bendeniz arzu ediyorum ki, ekseriya toplanacak muallimler için daha sade, daha basit bir halde yapılardaki o hayat daha sade olur ve onları müstehlik bir hayata alıştırmayalım. Böyle muazzam binalarla, bu tesisatla maksadı asli kaybolur.

Maarif Vekili Necati Bey — Efendim, iki sualiniz vardır. Biri Tarik bedelatı. Bu zaten tahsis olunmuştur ve vilâyata verilmiştir. Muvazene-i Umumiye Kanunu'nda bu sene mektep vergilerine ait bazı teklifatımız vardır. Bu varidatla vilayet bütçeleri artacaktır. Onun için bu sene vermekle düşündüğünüz hiçbir mahzur yoktur. Bir de muallim mektepleri, köy muallim mektepleri açıyoruz, geçen gün muallim teşkilatından uzun uzadıya arz ettim, bizde iki türlü muallim mektepleri vardır. Biri beş senelik muallim mektepleri, diğeri üç senelik muallim mektepleridir. Üç, senelik muallim mektepleri köy muallimleri yetiştirir. Bunların bugünden itibaren tesisatına başlanacaktır ve bu sene Afyonkarahisar'ında ve Elâziz'de iki tane köy muallim mektebi yapacağız. Bunlar üçer senedir. Öbürleri beş senelik mekteplerdir. Düşündüğünüz mahzurlar yoktur.[193]

Maarif Vekili Necati Bey (İzmir) — Arkadaşlar, Sivas Mebusu arkadaşımız, prensip meselesine itiraz buyurdular. İdarei hususiyelere ait olan işi mektep ve muallim noksanından dolayı idarei umumiye deruhte etmiştir [umumi idareyi üstlenmiştir]. Esas itibariyle de muallim mektepleri idarei hususiyelere aittir. On sene müddetle idarei hususiyeler tarafından idare edilmiştir. Yoksa idarei umumiyeye ait değildir. Fransa'da ve birçok yerlerde böyledir, bizde de on sene devam etmiştir. Prensibimiz esas itibariyle bunların idarei hussiyeler tarafından idare olunmasıdır.

Fakat idare-i hususiyeler muallim bulamadığından bu mektepleri idare-i umumiye almıştır. Yoksa haddizatinde bu gibi müessesat [müesseseler] doğrudan doğruya idarei hususiyeler [özel kuruluşlar] tarafından deruhte

193 Sivas Milletvekili Halis Turgut görüşmelerin yeterliği hakkındaki önergenin kabul olunmamasını istemiş ve bu konudaki düşüncelerini söylemesi üzerine bakan tekrar söz almıştır (İHT).

olunur [üstlenilir]. Yoksa hiçbir vakit idarei hususiyelere [özel kuruluşlara] müdahalemiz vâki değildir [olmamıştır]. Devletin muallim adedi elinde fazla bulunsa idi, derhal idarei hususiyelere verir ve her vilayette birer darülmuallimin açmaya giderdi. On sene böyle gitmiştir. Batağa gitmiştir. On sene evvel böyle gideydik ve her sene birer tane açaydık bugün yirmi tane mektebimiz olur ve mükemmel bulunurdu. Fakat yanlış prensipler üzerinde yürünmüştür ki, bugün, yeniden açıyoruz ve yeniden yapmaya başlıyoruz. Onun için ortada bir prensip ihtilafı gibi bir ihtilaf vâki değildir. Binaenaleyh vilayetler kendilerini idare edemiyorlar şeklinde değildir. Bir kanun mevkii müzakereye konur, heyeti âliyenize arz olunurken, lalettayin ceffelkalem [düşünmeden] getirilmez. Hayatımda böyle hiçbir kanun getirmiş değilim. İdarei hususiyelerin varidatını tetkik ettim. Geçen sene 23 milyon lira iken, bu sene 35 milyon lira olmuştur. Binaenaleyh mütemadiyen artan, bilhassa mektep vergisi ile artan, vâridatı lalettayin sarfettiremeyiz. Bunları intizam altına almaya mecburuz, idarei hususiyeler sekiz yüz tane mektep yapmıştır. Bunların hiçbiri muallim bulamamıştır. Lalettayin [Rastgele] bir tane yapsınlar yine bulamayacaklardır. Binaenaleyh devletin lehine, memleketin lehine ve muallimler yetiştirmek için müessese yapmak memleket için faydabahştır. Ne memleketin hayatına dokunan, ne de halkın aleyhine bir kanundur. Şunu arzetmek mecburiyetindeyim ki, birçok yerlerden tahrirat almaktayım ve birçok vilayetlerde muallim mekteplerini kapatmağa mecbur olmuşuzdur. Size Kayseri'yi arz ederim, telgraf gelmiştir. Diyorlar ki parasını vereceğiz, mektep yapacağız. Yani halk bugün okumak ihtiyacını duymuştur. Muallim istiyor. Selahiyet verirseniz halktan teberru [bağış] toplar, yaparım. Fakat böyle bir selahiyetim [yetkim] olmadığı için, Kayseri vilayetinin mektebini kapatmaya mecbur olacağız. Her taraf benim muallim mektebimi kapama, ne istersen yapayım, diyor. Fakat selahiyeti kanuniyemiz olmadığı için teberru alamıyoruz. İyi mekteplerimiz teşekkül edecektir ve muallim mektepleri memlekette kuvvetli bir muallim ordusu, kuvvetli bir muallim unsuru vücuda getirecektir.[194]

Maarif Vekili Necati Bey (İzmir) — Efendim, madde zahiren [görünüşte] prensibin aleyhinde gibi görünüyor. Fakat hakikat-i vaziyet maddenin lehindedir. Maarif Vekâleti ne kadar serbest kalırsa, o kadar kendi lehindedir.

194 Görüşmelerin yeterliği hakkında verilen önerge kabul edilmiş ve maddelere geçilmiştir. Birinci madde hakkındaki verdiği bir önergeyi açıklayan Trabzon Milletvekili Muhtar'ın sözleri üzerine bakan tekrar kürsüye gelmiştir (İHT).

Dahiliye Encümeni takyit etmiştir [kayıt altına almıştır]. Fakat tabiatın da icabatı [gerektirdiği] budur.

Mesela, bugün İzmir Vilayeti'nde seksen mektep vardır. Denizli'de otuz mektep vardır. Dersim'de on mektep vardır. Tabiîdir ki bugün çıkan muallimler o mabette, o mekteplerde bulunacaklardır. Binaenaleyh haddizatinde bu nisbet ifade olunmadıkça yine vardır. Mesela İstanbul'da yüz, iki yüz mektep vardır. Ankara'da on tane vardır. Hayır, İstanbul az iştirak ettiği için on tane verin, buraya da on tane verin, diye böyle bir neticeye gidilmez. Tabiatın icabatı maddenin ifadesinden ibarettir. Madde konmazsa, bu yine mevcuttur. Maarif Vekâleti koymamıştır. Dahiliye Encümeni, Maarif Vekâleti'ni takyid etmek istemiştir. Heyeti celileniz ne suretle karar verirseniz o tarzda hareket ederiz.

Reis — Efendim, başka söz isteyen yok. Tadil [Değişiklik] teklifi de yoktur. Binaenaleyh maddeyi aynen reyinize vazediyorum [sunuyorum]. Kabul edenler lütfen el kaldırsın! Kabul etmeyenler lütfen el kaldırsın! Kabul edilmiştir.

Madde 3 — Maarif Vekâleti işbu parayı muallim mektepleri inşaatiyle tesisatına hasreder.

Reis — Madde hakkında söz isteyen var mı?

Reşit Bey (Malatya) — Maarif Vekili Bey'den bir şey sual edeceğim. Beş sene zarfında hasıl olacak üç milyon liradan on beş milyon lira bu mekteplere sarfedillirken, aynı zamanda iptidai mekteplerine, lise mekteplerine çok ihtiyaç vardır. Mesela yüz mektepten ancak bir tanesi inşa edilmiştir. Doksan dokuz tanesi kalmıştır. Bunlara da bu paradan sarf olunacak mı, olunmayacak mı?

Kâzım Vehbi Bey (Ergani) — Birinci maddede, alınacak bu paranın muallim mektepleri inşaat ve tesisatına sarf ve tahsis olunacağı mezkûrdur [zikredilmiştir]. Binaenaleyh artık üçüncü madde zaittir [düşmüştür].

Maarif Vekili Necati Bey — Efendim! Bu maddenin konmasındaki maksat şudur. Birinci maddede yardım olunur şeklindedir. Bu maddedeki ifade bu para ancak muallim mektebine ve muallim mektebi tesisatına sarfolunur, başka yere sarfolunmaz demektir. Takyid ediyor [Kaydediyor] mesela levazım-ı tedrisiye almışız, bunu filan liseye vermiyelim diye takyid etmek [kaydetmek] istiyoruz. Bir de arkadaşlar, bu nokta üzerinde heyet-i âliyenizi tenvir etmek [aydınlatmak] isterim. Muallim mektebi de bence beş yüz bin lira ile olur gibi telakki olunmuştur [düşünülmüştür]. Bunlar geçen devrelerin mektebidir. Bir muallim mektebinin asgari levazım-ı tedrisiyesi [öğretimle ilgili gereksinimleri] beş yüz bin liradır. Muallim mektebinin yanında tatbikat

[uygulama] sınıfı lazımdır, tatbikat [uygulama] sınıfı için ayrıca levazım-ı tedrisiye ister, sinema ister, muallim mektebi, hayvanat bahçesi ister, nebatat [botanik] bahçesi ister. Muallim çıkar ve muallim olur. Onun için açacağımız mekteplere iki milyon sarf edeceğiz. Yoksa bir bina yapıp da içine on tane muallim koymakla mektep yapmış olmayız, onun için Muhtar Beyefendi'nin telakkilerini [görüşlerini] tashih etmek [düzeltmek] isterim.

Muhtar Bey (Trabzon) — Böyle, dans salonuna varıncaya kadar yaparsanız on milyon ile de olamaz.

Maarif Vekili Necati Bey — Efendim! Mevzuubahs [Söz konusu] olan mesail-i ciddiye ve hayatiye [ciddi ve hayati meseleler] karşısında mektepleri lalettayin [sıradan] dans salonundan ibaret gibi göstermek isteyen ve bu suretle heyet-i celilenin ciddiyetini ihlal eden [bozan] Muhtar Beyefendi'ye teessüf ederim. Maarif Vekâleti işe başladığı zaman, memleketin umumi ve terbiyevi mesaili [meseleleri] ve prensipleri üzerinde daima takipkâr [takipçi] bulunmuştur ve bulunacaktır. Terbiyevi mesail [meseleler] Talim ve Terbiye Heyeti'nin kararlarıyla hallolunur ve olunmaktadır. Muhtar Bey! Efkâr-ı umumiyeye [Kamuoyuna] bir noktayı işaret edeyim de karıştırayım gibi bir hayale kapılmayınız, ben mesail-i ciddiye [ciddi meseleler] üzerinde beyan-ı mütalaa ediyorum [görüş bildiriyorum]. Lalettayin [Öylesine] açılmaz diyorum. Sinema ister, muallim çıkar dersi sinemada takip eder. Tarihi sinemada takip eder. Tarih dersi hayali okunmaz, nebatat [botanik] dersi hayali okunmaz, bir tohumu nasıl eker, [tohum] nasıl çıkar bunu gösterecektir. Onun için bunlar olmadan mektep açılmaz. Zat-ı âliniz gibi fen adamlarının bu gibi kelimelerle ciddiyetten ayrılmamaklığınız [uzaklaşmamanız] lazımdır.

Türkiye'de, bu kanunun kabul edildiği tarihten itibaren öğretmen yetiştirme meselesinde büyük hamleler yapmak imkânına kavuşulmuştu. Yine bu tarihten sonra ilkokullara öğretmen yetiştiren kaynak ikileşiyordu: Şehirlerde açılmış öğretmen okulları, köylerde açılmaya başlanan, köy öğretmen okulları.

Bundan sonra eğitbilim esaslarına ve prensiplerine bağlanarak öğretmen yetiştirme meselesini köklü bir şekilde çözmeye sıra geliyordu. Eğer bu iş başarılabilirse Cumhuriyet idaresi 1926 yılından itibaren ilköğretim davası gibi çetin bir meseleyi halletme yoluna girmiş olacaktı... Maarif vekilinin Büyük Millet Meclisi huzurunda verdiği söze göre bu kanun kabul edildikten sonra on yıl geçince

30.000 öğretmen yetişecek, böylece köylerin öğretmen ihtiyacı tamamen giderilecekti. Bunun nasıl çetin bir yol olduğu henüz kestirilemiyordu. Şimdi bu yola girilip girilmediğini inceleyelim.

A. Cumhuriyet Devrinde Öğretmen Yetiştiren Kaynaklar: Şehir ve Köy Öğretmen Okulları (1926-1940)

Mustafa Necati zamanında Büyük Millet Meclisi'nce kabul edilen ve "Yüzde Onlar Kanunu" diye anılan yardım kanunu çıkarıldıktan sonra ilköğretim kurumları ve öğretmen okulları türlü bakımlardan ele alınarak onların bina, program, kitap, disiplin işleri gibi türlü meseleleri üzerinde çalışılmaya başlandı.

1926 yılında bu problemleri çözmek kolay değildi. Çünkü o zaman iş başında bulunanlarla bu kurumda idarecilik ve öğretmenlik yapanların çoğu, bu gibi işlerle uğraşarak bol tecrübe kazanamamışlardı. Onun için mesela bina yaptırmak işi, hepsi için yabancı, yadırganan ve nasıl çözülebileceği bilinmeyen bir konuydu. Memleketin genel durumu da bu bakımdan hemen faydalanılabilecek bir şekilde gelişmemişti. Ankara'da henüz inşaat işlerine girişilerek her vekilliğin kolayca faydalanıvereceği teşkilat kurulmamıştı. Bütün ülkede mimar sayısı pek azdı. Salahiyet ve icra mevkilerinde bulunanların çoğu, hele aydın zümre çoğunluğu ve halk modern, konforlu, hijyen kaidelerine uygun binalara yabancı oldukları için, yeni yapılan okulları pek lüks buluyor, onlar için, harcanan paraları israf addediyordu.

1927'de Ankara'da yeni bir ev yaptırmakta olan yüksek mevki sahibi memurlardan biri, bu evin mutfağı için yemek dolabı sipariş edeceği marangozla konuşurken: "Canım, sen daha iyi bilirsin, büfe mi diyorlar, gardrop mu ne, bir dolap var, senin anlayacağın bizim eskiden yemek dolabı yahut tel dolap dediğimiz şeyin alafrangası, tel kapak yerine camekânlısı yahu!.." diyordu.

Anadolu şehir ve kasabalarından başka bir yer görmemiş, arada sırada İstanbul'a gitmiş ve Sirkeci otellerinden başka yerde yatmamış olan temiz, çalışkan, işinin ehli sayılan insanlar çoğunluğu

teşkil etmek üzere, Ankara Yenişehir'de alışılmamış yeni evlerde başka türlü bir hayatın içine giriyordu. Bu insanlarla iş görülen o devrin ne saf tarafları vardı. Batı uygarlığının ölçüleriyle yapılan her iş, o devrin birçok insanına ürkeklik verir, onları bocalamalara sürüklerdi. Bu durumda olanların sayısı pek az değildi. Maarif Vekilliği böyle kişilerin de söz ve oy sahibi oldukları bir çevre içinde her birinin bedeli bir milyon liraya yaklaşan öğretmen okulu yaptıracak ve bunları Münakaşa ve İhale Kanunu denilen kanuna uyarak süratle meydana getirecekti.

1928 yılında bu okullara benzeyen devlete ait bir binanın kapalı zarfla ihalesi işini başarmak üzere vekilliklerin birinde toplanan inşaat komisyonu üyeleri, münakaşaya iştirak eden müteahhitlerin fenni ve mali iktidarlarını incelerken, komisyon üyelerinden biri, Deutsche Orient Bank adlı Alman bankasının İstanbul şubesinden alınmış teminat mektubunu bir tarafa ayırıyor ve "bu bankanın 30.000 liralık teminat mektubu vermeye salahiyetli olup olmadığını Maliye Vekâleti celilesinden sormak lazım" diyor. Buna mukabil Adapazarı Ticaret Bankası'ndan alınmış teminat mektuplarını, herhangi bir yere sormaya lüzum görmeden kabul ediyordu. Bu işlere katılanların çoğu, görevlerini zamanla ve tecrübelerle öğreneceklerdi.

O devirde, bilerek bilmeyerek bu şartlar içinde bile iş görülebileceğine, bundan başka yol bulunamayacağına inanılıyor, eksiltme artırma kanunu metoduyla geniş inşaat işlerinin başarılabileceğine kanaat getiriliyordu. Büyük işleri yıllara göre planlamak, iş başına kim gelirse gelsin planın değişmemesini sağlamak fikri henüz kuvvetlenmemişti.

Yeni Öğretmen Okulları Yapılmaya Başlanması

İşte bu zihniyetle işe başlandı, ilk hamlede meselenin teknik güçlükleriyle karşılaşıldı. Bunun üzerine vekillik merkez teşkilatına bir inşaat dairesi ilave edildi. Yabancı memleketlerden uzman mimarlar getirilerek, bizim mimarlarla bir karma takım yapıldı. Bu dairenin hazırladığı planlara göre Balıkesir Necatibey, Ankara Gazi ve Musiki, Erzurum öğretmen okulları için yeni binalar

yapıldı. Bazı öğretmen okullarının yanı başlarına da pavyonlar eklendi. Ankara Gazi Mustafa Kemal Öğretmen Okulu (şimdi Gazi Eğitim Enstitüsü) binasının planları inşaat dairesi kurulmadan önce Mimar Kemal tarafından hazırlanmıştı. Yapım işlerinin zorlukları iş arttıkça ve yıllar geçtikçe büsbütün çoğaldı, ilgilileri yıldırıcı bir şekil aldı.

Öğretmen yetiştirme hamlesinin bina yapımından başka safhaları da vardı. Yeniden açılacak veya kuvvetlendirilecek bu kurumların eğitim ve öğretim için yeni amaçlar saptamak, öğretmenlerini bulmak veya mevcutları iş başındayken yetiştirmek, öğretim programlarını ve kitaplarını hazırlamak gibi. Bunlar da yapım işleri kadar çetin işlerdi. Çünkü bunları da yeni rejimin isteklerine göre başarabilecek insan sayısı pek azdı. Hele ilköğretim kurumlarını ve öğretmen okullarını rejimin, hayatın isteklerine, yeni pedagoji ilkelerine göre teşkilatlandırma davası en zor meselelerden biriydi. Vekil M. Necati'nin etrafına toplanan Kurmay Heyeti, bu bakımdan sıkıntılı bir duruma düşmüştü. Çevre, bu yönden kendilerine yardımcı olabilecek bir seviyede değildi. Öğretmen okullarında çalışanların çoğu imparatorluk devrinin zorlukları içinde yıpranmış kimselerdi. Cumhuriyet henüz kendi neslini yaratmamıştı. Onun için bunaltı içinde kalan bu insanlar, pek genç de olsa, yeni yetişmiş elemana değer veriyorlar, yeniden ele alınacak işler için Avrupa'ya talebe gönderiyorlar, kendileri veya münasip gördükleri kimseler vasıtasıyla Avrupa memleketlerini, Rusya'yı tetkik ediyorlar, ecnebi uzmanlar getirtiyorlar, işleri yenmeye ve bir düzene koymaya çalışıyorlardı.

Bir taraftan da yayımladıkları dergiler vasıtasıyla memlekette –o zamanın tabiri ile– bir irfan muhiti yaratmaya çalışıyorlardı. Hakikaten en önemli problem de buydu. Çevreyi yaratabilmek, bütün işlerin başında geliyordu. Çünkü bu olmadıkça bütün tohumlar nadas edilmemiş boz bir toprağa atılacaktı. Muhit çok çoraktı. Meslek kitapları pek azdı. Önemli pedagoji eserleri henüz dilimize nakil edilmemişti. Dewey'in *Çocuk ve Cemiyet, Terbiye ve Demokrasi* adlı kitapları henüz tercüme edilmişti. Kers-

chstensteiner'den tercüme edilmiş tek kitap yoktu. Montessori,[195] Dekroli[196] gibi ünlü eğitkenlerin adları bireysel öğretim, Dalton planı,[197] iş ilkesine dayanan okul, tek okul sistemi, toplu öğretim metodu gibi problem ve kavramlar memleketimizde yeni yeni duyuluyordu.

Aynı tarihlerde, Birinci Dünya Savaşı'ndan yenilerek çıkan Avrupalı milletler, yeniden derlenip toplanmak için eski metotların birçoğunu bırakarak, yeni bir dünya görüşüne bağlanarak büyük hamleler yapıyorlar veya yapmaya hazırlanıyorlardı. Bu gibi hamlelerden birine sahne olan Viyana, mektepçiliğin Kâbesi haline geliyor, Rusya'da beş yıllık kalkınma planları hazırlanarak onlara göre çalışılıyor, İtalya'da faşizmin ilkelerine uyularak göz kamaştırıcı eğitim işlerine girişiliyor, Almanya'da en yeni pedagoji akınları gerçekleştiriliyordu. İngiltere, Belçika, İsviçre ve Fransa'da yeni öğretim metotları keşfedilerek deney okullarında sınanıyordu. Bu hareketlerin etkilerinden kurtulamayacak olan Türkiye Cumhuriyeti Maarifi'ni düzenlemek, planlamak kolay iş değildi. Teşkilatı kuracak olanlar bilimsel fikirlere dayanmayacak olurlarsa, vücuda getirecekleri binaya sağlam temeller atamayacakları muhakkaktı. Onların en çok güvendikleri şey, devrimin ilkeleri ve henüz duraklamamış olan hızıydı. Bu kuvvete dayanarak yeni ana fikirleri aydın zümreye benimsetmek icap ediyordu. Bu iş, ön plana geçirilmesi gereken ana davalardan biriydi. Köylüye ve halka bilgi götürmekten önce okuryazarlara onları tanıtmak, cemiyet içinde onların değerlerinin ne olduğunu anlatmak ve bu noktalar açıklandıktan sonra onlara hangi nevi bilgilerin ne suretle öğretileceğini belirtmeye sıra gelecekti. M. Necati ve onun iş arkadaşları çıkardıkları dergiler, yazdıkları veya tercüme ettikleri kitaplar ve topladıkları kongreler vasıtasıyla bir taraftan da bunu yapmaya çalıştılar. Şimdi bu önemli işin nasıl yapıldığını, bazı misalleri gözden geçirerek öğrenmeye çalışalım.

---

195 Maria Montessori (1870-1952) (ed.n).

196 Jean-Ovide Decroly (1871-1932) (ed.n.).

197 Helen Parkhurst (1887-1973) tarafından ilk kez 1920 yılında Amerika'nın Dalton kasabasında uygulanan bir eğitim metodu (ed.n).

Çevreyi Hazırlamakla İlgili Çalışmalar

Vekil M. Necati, 27 Ocak 1927 tarihli *Hayat* dergisinde Anadolu köylüsünü şöyle tanıtıyordu:

İhtiyarlardan, çocuklardan başka erkekleri az olan beş haneli köylerden beş yüz evlilerine kadar Anadolu'nun birçok yerlerini gördüm. Yeşil ağaçların altında beş on toprak kümesinden, güzel bir ırmağın kenarında oldukça düzgün 5-10 kulübeden ibaret, bazan geniş ovaların içine dağılmış oldukça kalabalık köylerden geçmeyenler, onların yoğurtlu çorbasından, mayasız hamurundan yapılmış ekmeklerinden yemeyenler, eli değnekli ihtiyarların, türkü çağıran çocukların, süt sağan genç kızlarla tarhana yoğuran ihtiyar anaların ruhlarında ne kadar gizli bir fazilet cevheri olduğunu anlayamazlarsa çok mu? Anadolu'da köylüler, görüldüklerinden bambaşka bir benlik sahibidirler...

[...]

Anadolu'nun her köyünde üç, beş evladının ölüsüne kalbi mezar olan birkaç ihtiyar vardır. Torunlarını yetiştirmek için köşe minderinde oturup kiraz çubuğunu tüttürecekken saban başında üvenderesini eline alan bu ihtiyarlar müstesna hasletlerin [özelliklerin] birer nim [yarı] ilah gibi timsalidirler.

Köy hayatı, şehir hayatından bambaşkadır; sabahları horozların ilk ötüşü, güneşin tulûnu [doğuşunu] haber verirken bütün köy çoktan uyanmış ve işlerine koyulmuştur bile!... Şehirliler için gök ağlıyor denilen yağmurlu hava köy için bayramdır, şehirlilerin gözlerini kamaştırıp beyaz ciltlerini yakan sıcak güneş, köylülerin çehresini okşar, ekinlerini yetiştirir... Köy kadını şefkat ve saffet kanatlı bir melektir; işlerindeki intizam modern süs kadınlarında bile bulunmaz!.. İnekleri sağıp çobana kattıktan sonra ya yününü eğirmeğe, yahut çocuğunu emzirmeğe koşar. Ondan sonra kocasını selametleyip [uğurlayıp] komşu kadınların toplanacağı çardağa dönerler. O çardaktan genç kızların, mütehassir [özlem dolu] anaların gonca dudaklarından dökülen yanık manilerin ruhlarda bıraktığı hüzün ve engin bir tesir [etki] acaba hangi şarkılı salonda, hangi musiki parçası, yahut şiir kitabı okurken duyulabilir? Bazan oğullarını kendisinden daha kadim bir tesahüple [benimseyip] bağrına basmak için çağıran vatan bunlara da lüzum görür; o zaman onlar da cephane yüklü kağnıların, dermansız bir hasta iniltisine benzeyen garip gıcırtıları arkasından yanık ninnileriyle grupların seyyal [sürekli] ateşleriyle tepeleri eğilen dağlardan, ovalara, derelere inerek derelerden, ovalardan dağlara tırmanarak menzillere cephane ve erzak götürürler. Bazan öküzün

birisi yolda kalır; son servet ve istinadını [dayanağını] gömen Fatma köye, evladını kaybetmiş bir anne gibi, matemli döner.

[...]

Hiçbir köy düşünemezsiniz ki, halkından 5-10 kişi o gün batan güneşle birkaç ümit nurunu kayıp etmesin. Ve gamlı semadan daha çok gözleri bulutlu olmasın!

Yavrusunun beşiğini kendi varlığına, ağır ağır mezar yapan kadınlar; pembe duvakları üzerine yas bağlayan nişanlılar, kara bahtlarının göz yaşlarıyla ak sakallarını yıkayan ihtiyarlar görürsünüz!

Bir muhtarın, bir jandarmanın emirleri karşısında son nafakasını verirken, yine millet ve memlekete selamet duasını eder, ambardaki son buğday taneleri erzak çuvalına boşalırken o, darıdan yapabileceği ekmeğini düşünerek müteselli olur [teselli bulur]... Anadolu'da harple alakadar olan unsur köylüdür. Ve harp, Anadolu köylüsünün çok alıştığı bir sanat ve âdet haline girmiştir. Bir miras gibi babadan evlada intikal eder [geçer]. Köylerde şehit yavruları hiç hırpalanmaz, daima sevilir ve her asker ailesine hususi hürmet ve muavenet [yardım] gösterilir. Bütün tarlaları imece usulüyle sürülür. Köyde, asker Mehmetlere ait ne varsa muhafazasına çalışılır... Ve herhalde köy, çok uzaklığına rağmen, bir elektrik teliyle raptolunmuş [bağlanmış] gibi, cepheye bağlıdır...

[...]

Bu aziz ve kahraman azimkârlar [azimliler] için mukadder [yazılı] olan istikbal, mutlak saadet ve istiklaldir, Hassas ve cesur muhterem Anadolu köylüsüne candan ve kalpten bin bir selam ve hürmet.

Avni Başman da aynı derginin 13 numaralı sayısında "Canı Sıkılmayan İnsanlar" başlıklı yazısıyla Anadolu'da canı sıkılmadan çalışan aydın bir yabancının hayatını ve çalışmalarını anlatarak makalesini şu cümlelerle bitiriyordu:

Anadolu'da büyük mikyasta [ölçekte] dahili istismar yapabilmek için, en ziyade, işte bu enmuzeçlerde [örneklerde] canı sıkılmayan insanlara ihtiyacımız vardır, sanıyorum. Hayatın bazı işlerinde Garplıların faikiyetlerini [üstünlüklerini] temin eden unsurlardan biri de galiba onlarda bu nevi insanların nisbeten daha çok bulunmasıdır. Can sıkıntısına uğramamanın en iyi çaresi muhitte yeni yeni alakalar keşfetmek ve boş zamanları o alakalarla doldurmaktır; lakin bunun için sağlam bir ruh inzibatına [asayişine] ihtiyaç

vardır. Genç neslin terbiyesinde bu meselenin ehemmiyetini gözden uzak tutmamalıyız. Gençlik icabı addedilen [sayılan] birçok iptilalardan [düşkünlüklerden] can sıkıntısına devadır. Lakin bu ilaç bedenin ve sinirlerin sıhhati için pek pahalıya mal olur. Ve onun tesiri de çok sarsıcıdır, yani böyle iptilalarla [düşkünlüklerle] avunmaya alışanlar için başka türlü meşguliyetlerle ruh avutmaya imkân yoktur. Can sıkıntılarını daima bu yolda izole etmeye [yalıtmaya] alışan gençler bu iptilaları [düşkünlükleri] tatmin etmeyecek muhitlerde sayi kadiriyetlerini [güçlülüklerini] uzun müddet muhafaza edemezler; pek çabuk yorulur, bıkarlar. Bazı Garp mekteplerinde gençlerin mektebi faaliyetleri haricinde mutlaka makul bir şeye, bir işe merak etmeye teşvik edilmeleri, onları "canı sıkılmayan" veya "canının sıkıntısına sıhhat zararına olmamak üzere çare bulabilen" bir insan haline getirmek maksadına mebnidir [dayalıdır]. Eğer genç nesli münhasıran [hususi olarak] büyük şehirler için yetiştiremiyorsak, İç Anadolu'nun istismarında bu nesil vâsi mikyasta [geniş ölçekte] vazife alacaksa bu mühim terbiye meselesini hatırdan çıkarmamamız lazımdır.

Yine Avni Başman aynı derginin 25. sayısında "Halka Doğru!" başlıklı yazısında milli emel olarak şunları gösteriyordu:

Bugünün Türk genci için en büyük milli emel şu olmalıdır:

Türkiye'de kurtarılmamış, medeniyet nuru ile tenvir edilmemiş [aydınlatılmamış], insanlık hayatından nasibini almamış bir tek köy kalmayıncaya kadar halk için çalışmak.

Gençlik için en gür neşe memba-ı emellerdir. Ruhun haricindeki membalardan [kaynaklardan] gelen neşe, nadiren saftır ve daima geçicidir. Gençlere temiz ve devamlı neşe veren bir kaynak lazımdır. Bu kaynağı herkes kendi ruhunda bulabilir. Elverir ki o ruhun milli cemiyetle bir ittisali [yakınlık] olsun.

Büyük Amerika'nın şairi James Russell Lowell (1819-1891), "Vatan" adlı enfes bir şiirinde, insanın hakiki vatanı neresidir? diye soruyor; buna mutat [alışılmış] tarzlarda cevap verdikten sonra "hayır!" diyor. "İnsanın hakiki vatanı bu derece dar olamaz". Ve sonra hakiki vatanın neresi olacağını birkaç güzel mısrayla şöyle anlatıyor:

"Nerede insanın kalbi şurunun [kötülüklerin] defne tacını ve elemin zincirlerini taşırsa, nerede insanın ruhu daha doğru ve daha güzel bir hayat için çırpınırsa;

Nerede bir esir hürriyet iştiyakını [özlemini] çekerse, nerede bir insan yardıma muhtaç ise..

İşte, senin ve benim için hakiki büyük vatan orasıdır."

Türk gençleri için asıl vatan Türk köyleridir. Orada, tek bir insan değil, kütleler, daha doğru ve daha güzel bir hayat iştiyakiyle [özelmiyle] ölüyorlar. Orada ırkı, kanı biz "Münevverler"le müşterek olan insanlar tabiatın ve vustailiğin esiridirler; bizim hürriyetimizden nasip almak istiyorlar. Bizden insanlık yardımı bekliyorlar.

Kararmaya başlayan eski meşaleyi yeniden canlandırmak lazımdır: "Gençler, halka doğru ve halk için."

Halkın ve köylünün değerini bu şekilde belirten ve aynı ülkü etrafında toplanmış olan yazarlar eğitimde amaçların, öğretimde usullerin değişmesini ileri sürmeye mecburlardı. Çünkü böyle bir anlayışa ve dünya görüşüne varılamayacak olursa Cumhuriyet'in malı olması icap eden ilkeleri değerlendirmeye, aydınlara ve halka benimsetmeye imkân yoktu. Onun için Necati Bey ve arkadaşlarının bu bakımdan sarih olmaları, yeni rejimin eğitim ve öğretim prensiplerini açıkça ifade etmeleri gerekti. Emin Erişilgil bu bakımdan *Hayat* dergisinde şunları yazıyordu:

Meşrutiyet'in ilk senelerinde terbiye meseleleriyle iştigal edenler [uğraşanlar] terbiye ve tahsilin hedef ve gayesi gibi en esaslı meseleyi bırakmışlar, yahut onu tamamen mücerret [soyut] bir fikri terbiyenin en esaslı mihveri [ekseni] gibi göstermişlerdir. Bu zatlara göre "Terbiye, çocuklarda ve gençlerde insan[i] melekelerin mütenasiben inkişafına [uygun biçimde gelişmesine] hizmet etmektir..." Fakat bu inkişaf [gelişme] ne için? Gençler terbiye ve tahsil ile iktisap eyleyecekleri [kazanacakları] kuvveti bir gaye uğrunda kullanmayı bilmedikten sonra onların bilgilerinden ne faide hasıl olabilir [fayda doğabilir]? Böyle bir gayenin heyecanını duymayanlarda şiddetli faaliyet olamaz. Kuvvetli bir hayata sahip olmayan, bir mefkure [ülkü] uğrunda şedit [yoğun] bir faaliyet kabiliyetine malik [sahip] bulunmayan münevver bir zümre, Türkiye gibi her sahada yeni ibdağlara [icatlara] muhtaç bir memlekette vazifesini yapamaz. Zaten içtimai [toplumsal] bir gayeye matuf [yönelik] olmayan terbiye telakkisinin [görüşünün] ne kıymeti vardır? Şu halde irfan müesseselerimiz bütün kuvvetlerini içtimai [toplumsal] bir gaye uğrunda sarf edebilecek gençler yetiştirmeye mecburdur. Bu gayeyi

inkılâp çizmiştir: Türk milletini her sahada en yüksek seviyeye çıkarmak; garp medeniyeti içinde en müreffeh [refah içinde], maddi ve manevi kudret itibariyle en mücehhez [hazır] bir hale getirmek... Münevver zümrenin bütün faaliyeti bu milli mefkure [ülkü] etrafında toplanmak icap eder. İşte mütefekkir [düşünen] vatandaş yetiştirecek olan müesseselerimizin terbiyede istihdaf eyleyeceği [hedefleyeceği] gaye...

Fakat bu kâfi değildir. Kuvvetli ve münevver bir zümre yetişmesi için, düne nazaran tedris [öğretim] sisteminde de esaslı bir tebeddül [değişim] lazımdır: Bu tebeddülün [değişimin] en mühim esası gençlerde müşahede [gözlem], en geniş manada tecrübe kabiliyetini artırmaktır."

"Tanzimattan beri müşahede [gözlem] kabiliyeti dumura uğrayan ve fakat birtakım malumata sahip olan zümreden çok zarar gördük. Memleket bunlara âlim ve mütefekkir [düşünür] nazarıyla [gözüyle] bakmış, en müşkül [zor] dakikalarda kendilerinin reyine müracaat eylemiştir [başvurmuştur]. Halbuki bunlar hadiseleri müşahede [gözlem] ve onların neticelerini idrak eyleyecek kabiliyette olmadıkları için bazan milli hamlelere bile engel olmuşlardır. Bunun sebebi vaktiyle mekteplerde ve medreselerde takip edilen tedris [öğretim] tarzının neticesi olarak bunlarda müşahede [gözlem] kabiliyetinin körleşmesidir. Bu itibarla şu veya bu malumat-ı tedris [öğretim bilgileri] o kadar ehemmiyetli [önemli] değildir. En yeni, en müsbet ilimler bile fena tedris [kötü öğretim] ile müşahedeye [gözleme] kadir [sahip] olmayan bir zihin yaratabilir."

[...]

Büyük bir inkılâp yaptık, yarınki münevver zümrenin mesaisi ile memleket, inkılâbın mefküresine [ülküsüne] erişecektir. Bu zümreyi yetiştirecek olan irfan müesseselerimiz inkılâp karşısında en büyük mesuliyeti deruhte eylemişlerdir [üstlenmişlerdir]. Onlar vazifelerini ancak gençlerde içtimai [toplumsal] gayeye matuf [yönelik] şedit [yoğun] faaliyet hırsı uyandırmakla, müşahedeye istinat eden [gözleme dayanan] ve hayatı kuvvetlendiren ve zenginleştiren bir ilim temin eylemekle ifa eyleyebilirler [oluşturmakla yerine getirebilirler].

Eğitim ve öğretim işlerini düzenleme vazife ve yetkisini üzerlerine almış olan insanların dünya görüşleri, hayat anlayışları bu şekilde açıklandıktan sonra, onların ellerinden çıkacak kanun tasarılarının, öğretim program ve planlarının nasıl bir şekil alacağını kestirmek kolaylaşır.

Şimdi eğitsel görüşleri olan bu insanların zamanında ilköğretim kurumlarına ve öğretmen okullarına ait programlara nasıl bir şekil verdiğini, bu programlarla memleketimize ne gibi pedagoji ilkelerinin sokulmak istenildiğini öğrenelim.

İlkokul Müfredat Programının Yenileştirilmesi

M. Necati zamanında yapılmış önemli işlerden biri de ilkokul öğretim programının yeni bir zihniyetle hazırlanmış olmasıdır. Cumhuriyet'in ilan ve kabul edilmesi, öğretim kurumlarının birleştirilmesi (tevhid-i tedrisat), genel hayatta Avrupa uygarlığının icaplarına göre kadınla erkeğin hak ve vazife bakımından eşit tutulması, fes yerine şapka giyilmesi, tekkelerin kapatılması gibi değişiklikler yapılması, halkın genel eğitimini sağlayacak olan ilkokulların bünye bakımından yeni rejimin prensiplerine uygun bir hale getirilmesini icap ettiriyordu. Maarif Vekilliği yetkili kişileri toplayarak 1926 tarihli ilk mektep müfredat programlarını hazırlattı. Program karakter bakımından, ondan önceki programdan birçok hususlarda ayrıldı. Yeni programın eskisinden hangi noktalarda ayrıldığını daha kolay anlayabilmek için programın önsözünde saptanan en önemli noktaları gözden geçirelim:

> İlk mektebin başlıca maksadı, genç nesli muhitine [yöresine] faal bir halde intibak ettirmek [uyumlu kılmak] suretiyle iyi vatandaşlar yetiştirmektir. Bu maksatları layıkiyle temin için mevcut ilk tahsil programının tadiline [değiştirilmesine] lüzum görülmüştür. Yeni programın tertibine [oluşumuna] esas olan fikirler şunlardır:
>
> 1. 1924 tadilatiyle [değişikliğiyle] beş seneye indirilmiş olan ilk mekteplerin tahsil müddeti, yeni programda iki devreye taksim edilmiştir [ayrılmıştır]. İlk üç sene birinci devre, son iki sene ikinci devredir.
>
> 2. Eski programlarda bütün sınıflarda dersler birbirlerinden tamamen müstakil ayrı ayrı bahislermiş gibi gösterilmiş, aralarındaki rabıta [ilişki] ve münasebetlere o kadar dikkat edilmemiştir. Yeni programlarda malumat [bilgiler] arasındaki münasebetlere pek ziyade [fazlasıyla] ehemmiyet verilmiştir, hususiyle birinci devrede bütün derslerin hayat ve cemiyet mihveri [toplum ekseni] etrafında ve "toplu olarak tedris [öğretim]"i esası

kabul edilmiştir. Bunun için eski programlarda "Tabiat tetkiki [incelemesi]", "Müsahabat [Sohbetler]", "Tarih" ve "Coğrafya" dersleri ayrı ayrı gösterilmiş olduğu halde yeni programda bunlar birinci devrede "Hayat bilgisi" namı [adı] altında cemedilmiştir [toplanmıştır]. Bu ders, bütün tedrisatın [öğretimin] adeta bel kemiği olacak ve diğer dersler daima buna istinat edecektir [dayanacaktır]. Her ne kadar Lisan ve Hesap dersleriyle Elişleri-Resim dersi için ayrıca saatler tahsis edilmiş ise de bu, daha ziyade o derslerin tedrisinde [öğretiminde] takip edilecek tedrici nizamı [aşamalı düzeni] göstermek maksadıyla yapılmıştır. Mesela hesap dersi bu tedrisi nizam [öğretim düzeni] dahilinde ilerleyecektir. Ancak dersin teknik ciheti ve nizamı [yönü ve düzeni] takip edilirken temrin [alıştırma], mümarese [beceri] ve ameliyatı cihetlerin [fiili yanların] daima "Hayat bilgisi" ile olan irtibat [bağlantı] muhafaza edilecektir. Keza lisan dersi de böyledir. Alfabe ve kıraat [okuma] dersleri mutat [alışılmış] pedagojik nizam dahilinde ilerlemekle beraber şifahi [sözlü] lisan temrinleri ile mükâleme ve tahrir [karşılıklı konuşma ve yazma] dersleri daima "Hayat bilgisi" ile münasebettar [ilişkili] olacaktır. İlk devrede dersler arasındaki bu münasebeti [ilişkiyi] gösteren "irtibat cetvelleri" yeni programa ilave edilmiştir. Bu cetvel, maksadın ilk bakışta vazihan [açıklıkla] kavranmasına müsaittir.

3. Yalnız ikinci devrede derslerin, muhtelif ilimlerin mebadisini [ilk devrelerini] az çok müsannaf [sınıflandırılmış] olarak arz edecek şekilde tedrisi [öğretimi] faydalı görülmüştür. Ancak yine bu derslerin birbirleriyle müvazi [benzer] gitmesi ve birbirlerini takviye etmesi lüzumu gözden kaçırılmamıştır. Çocukların dağınık malûmattan [bilgilerden] ziyade kabili istifade [kullanılması mümkün] bilgi kazanmasını temin için derslerin imkân derecesinde hayat ve muhit [yöre] ile münasebettar [ilişkili] bir tarzda tedrisi cihetine [öğretimi yönüne] ehemmiyet verilmiştir.

4. Eski programlarda "iş esaslarına" ve talebenin şahsi mesai ve faaliyetine lüzumu kadar itina edilmemiştir. Yeni programlarda bu noktalara da hususi bir ehemmiyet verilmiştir. Bütün derslerin talebeyi "şahsi mesai"ye teşvik edecek bir surette tedrisi [öğretimi], tedrisatta [öğretimde] imkân müsait olduğu derecede talebenin "şahsi alaka"larının nokta-ı hareket ittihaz edilmesi [hareket noktası alınması] esasları kabul edilmiştir. El işleri-resim derslerine, talebede el hünerlerini tenmiye edecek [artıracak], onlara tasavvurlarını maddi surette ifade edebilmek iktidarını verecek ve bilhassa diğer dersleri canlandıracak mühim bir terbiye âmili [sebebi] olmak üzere, hususi bir kıymet atfedilmiştir. Talebenin dersleri, imkân mertebesinde bizzat, iş-

leyerek, bizzat zihnî faaliyette bulunarak öğrenmesi yeni programın bariz seciyesidir [karakteridir].

5. Yeni programda derslerin yalnız müfredatı sayılmakla iktifa edilmemiştir [yetinilmemiştir]. Her dersin hedefleri ile tedrisatta [ders programında] tutulacak istikametlerin ana hatları da ayrıca gösterilmiştir. Bu suretle programı okuyan muallimler, tedrisatın tevcih edeceği [ders programının yöneleceği] istikameti kolayca göreceklerdir.

6. Yeni programların bir mühim hususiyeti de ders mevzularının (bilhassa hayat-bilgisi ile yurt-bilgisi derslerinin) mahalli şeraite [şartlara] göre tedrisine [öğretimine] geniş bir imkân bırakmasında görülür.

Tedrisatta [Ders programında] daima mahalli şerait [şartlar], tabi ve içtimai muhitin [toplumsal çevrenin] nazar-ı dikkate alınmasına ve tedriste [öğretimde] nokta-i hareketin [hareket noktasının] mümkün olduğu kadar çocuğun en yakın muhitinden [çevresinden] seçilmesine yeni programda pek ziyade ehemmiyet verilmişti.

Yeni Programla İlgili İşler

Öğretim programının yenileştirilmesi, onun uygulanacağı okulda bünye değişikliği yaratmaya kâfi gelmez. Asıl mesele ondan sonra başlar. Okul binasını yeni programın dileklerine göre düzenlemek, öğretmenleri bu programda saptanan pedagoji ilkelerine göre ders gösterebilecek seviyeye yükseltmek, okul disiplinine programda yer alan maksatları sağlayabilecek şekli vermek gibi pek önemli işler gerçekleştirilmelidir ki hedefe ulaşmak mümkün olabilsin. M. Necati zamanında bu yönden de küçümsenilmeyecek işler görülmüştür. Bunların en önemlileri şunlardır:

1. *Terbiye* dergisinin çıkarılması: Bu derginin ilk sayısında (15 Şubat 1927), mecmuanın niçin çıkarıldığı şu şekilde açıklanmaktadır:

Son asırda siyasi, fikrî, içtimai [toplumsal] ve iktisadi sahalarda meydana gelen değişikliklere muvazi [benzer] olarak terbiye telakkisinde [anlayışında] ve mektep teşkilatında da büyük değişiklikler hasıl olmuştur [doğmuştur].

Bu mesut tahavvülün [değişimin] neticesi olarak, çocukların saatlerce sıralar üzerinde oturarak sadece muallimlerinin takrirlerini [anlattıklarını] dinledikleri eski mektep yerini; malumatı bizzat işleyerek kazandıkları faal mektebe: Hayat ve iş mektebine terk etmiştir, etmek mecburiyetindedir.

> Türkiye'de, son mesut inkılâbı neticesi, bütün hukuk ve vezayifi [vazifeler] ile, medeni milletler ailesine girmiştir. Binaenaleyh Türkiye Cumhuriyeti bu yeni mevkiini şan ve şerefiyle muhafaza edebilmek için mekteplerini, bu yeni terbiye telakkisine [anlayışına] göre yeni baştan tertip ve tanzim etmek [oluşturup düzenlemek] mecburiyetindedir.

Bu hayati meseleyi ehemmiyetle nazar-ı dikkate alan Maarif Vekâleti, her şeyden evvel, bütün Türk vatandaşlarının müşterek terbiyeyi aldıkları ilk mekteplerin tedrisatını ıslah etmekle işe başlamış, toplu tedrisat ve faaliyet prensipleri üzerine müstenit[198] programları meydana getirmiştir. Yazıda, bundan sonra, bu yeni programlara göre öğretmenlerin yetiştirilmesi icabettiği ve mecmuanın da bu maksatla çıkarıldığı belirtilmektedir. Dergi, bu görevini, yıllarca yapmıştır.

2. Köy okulları, öğretim programı: 1927 yılında köy okulları için ayrı bir öğretim programı meydana getirildi. Programın başlangıç yazısında, böyle ayrı bir programın meydana getirilmesine sebep olarak şu hususlar gösterilmektedir:

> Bu müfredat programı, köy mektepleri için tertip edilmiştir. Köy mektepleri tedrisatının umumi ilk mekteplerden büsbütün ayrı bir mahiyet alması ne caizdir, ne de doğrudur. Ancak köy çocuklarını şehir ve kasaba çocukları gibi, aynı program dahilinde okutmak da ilk tahsilin en mühim maksatlarından biri olan gençleri muhitlerine faal bir surette intibak ettirmek esasına muhalif düşer. İşte bunun içindir ki, umumi ilk mekteplerin müfredat programlarının esaslarına sadık kalmak üzere, köy mektepleri için, köy çocuklarının ihtiyaç ve alakalarıyla münasebettar yeni bir müfredat programı ihzar edilmiştir [hazırlanmıştır].

Bu yeni müfredatta Türkçe, hayat bilgisi, hesap, hendese dersleri pek cüzi farklarla umumi programın aynıdır. Yalnız resim ve elişleri dersleri köy mekteplerinin şeraitine[199] uygun bir hale getirilmiş ve köy kızları için pek lüzumlu olan (Ev işleri) dersleri de programa ilave olunmuştur. Küçük köylerde iktisadi zaruretler

198 [dayalı].
199 [şartlarına].

yüzünden üçüncü sınıftan sonra mektepten ayrılmak mecburiyetinde kalabilecek çocukların Türkiye tarihi ve coğrafyasıyla Türk vatandaşının hak ve vazifeleri hakkında esaslı malumat alabilmelerini temin için (3) sınıfa ayrıca (Yurt bilgisi) dersleri konulmuştur.

3. İş prensiplerine müstenit tedrisat kursunun açılması: Yukarıda amaçları belirtilen müfredat programlarını uygulayacak öğretmenleri yetiştirebilmek için, öğretmen okullarında çalışan resim, elişleri öğretmenleriyle istekli ilkokul öğretmenlerine, Ankara'da vekillik binasında 1926'da kurulmuş olan okul müzesinde "İş Prensiplerine Müstenit Tedrisat Kursu" açıldı (10 Temmuz 1926). Bu kursa devam edeceklere ders göstermek üzere Leipzig Pedagoji Enstitüsü ve İş Öğretmen Okulu profesörlerinden Prof. O. Frey[200] ile G. Stiehler[201] getirildi.

Kursta, alelade dersliklerde ve okul işliklerinde ilkokul çocuklarına öğretilmesi mümkün işlerle resimlerin pedagoji ve psikoloji kaideleri göz önünde tutulmak şartıyla nasıl öğretilecekleri gösterildi. Ve örnek dersler verildi. Kurs müdavimlerine uygulamalar yaptırıldı. Pedagoji alanındaki yenilikler tanıtılarak bunlar üzerinde konuşuldu.

Kurs vesilesiyle birbirini yakından tanımak fırsatına kavuşmuş olan öğretmenler, gösterdikleri derslerin amaç ve metotlarında görüş, anlayış birliğine kavuşarak, yeni öğretim metotlarını öğrenerek işlerinin başına döndüler, öğrendiklerini çevrelerine yaymak için canla başla çalıştılar. Bu sayede iş okulu kavramı memleketin her tarafına yayılmaya başladı. Bu kursa 66 öğretmen devam etmiş ve belge almıştır.

4. Vekillik Okul Müzesi'nin kurulması, Ankara'da Milletlerarası Ders Araçları Sergisi'nin açılması: 1926 yılında vekillik merkez teşkilatı düzenlenirken bir de okul müzesi açıldı. Bu kurumun amacı, ilgililere ve öğretmenlere modern öğretim araçlarını tanıtmak, öğrencilerin türlü olaylara ait çalışmalarını gösteren eşyayı toplamak, sergiler tertip etmek, terbiye, tarihini aydınlatmaya yarayacak vesikaları ve kitapları biriktirmek, yeni öğretim metot-

200 Oskar Frey (1859-1955) (ed.n.).
201 Herbert G. Stiehler (1908-1982) (ed.n).

larının uygulanması için öğretmenlere kılavuzluk etmekti. Aynı amaçları sağlamak üzere bunun gibi bir okul müzesi de valilikçe İzmir'de açıldı.

1927'de Vekillik Okul Müzesi Ankara'da Gazi ilkokullarında bir milletlerarası ders araçları sergisi açtı. Bu sergiye 30'dan fazla firma iştirak etti ve en modern ders aletleri teşhir edildi.

5. İlköğretim müfettişleri için kurslar açılması: Yeni ilkokul müfredat programlarını uygulayacak öğretmenleri iş başındayken yetiştirme meselesi bir prensip olarak ele alınınca ilk yapılacak iş, ilköğretim müfettişlerini bu ödevi yapabilecek şekilde yetiştirmek, sonra onlar vasıtasıyla öğretmenleri türlü şekildeki çalışma alanlarına sevk etmekti. Onun için 1927 yılının yaz aylarından itibaren Sivas ve Ankara'da "İlköğretim Müfettişleri Kursları" açıldı.

Kursa devam eden müfettişlere yetkili uzmanlar tarafından, yeni programları uygulamaya yarayacak şekilde dersler gösterildi, incelemeler yaptırıldı, tatbikat dersleri verildi, resim-elişleri, okul için yeni derslerine ait pratik bilgi ve hünerler kazandırılmaya çalışıldı.

Kurs münasebetiyle bir araya toplanan müfettişler yapacakları işler hususunda görüş birliği kazandılar, birbirlerini yakından tanıdılar, samimi ve değişik bir hayat geçirme fırsatına kavuştular, eskiden edinilmiş bilgilerini tazelediler, ülkü birliği sağladılar, yeni hamleler için kuvvet toplayarak bölgelerine dağıldılar. Memleketin hemen her tarafında onların önderlik etmeleriyle yeni programın saptadığı ilkelerin gerçekleştirilmesi için çalışmaya başlandı.

6. Avrupa'daki iş dersi öğretmen okullarına ve pedagoji enstitülerine öğrenci gönderilmesi: Modern pedagojinin isteklerine uyularak çalışmaya başlanınca eleman azlığı derhal ve açık olarak kendini gösterdi. Onun için 1927 yılından itibaren Avrupa'daki iş dersi öğretmen okulları ile pedagoji enstitülerine öğrenci gönderilmeye başlandı. Bunlar tahsillerini bitirerek döndükten sonra Gazi Terbiye Enstitüsü'nün Resim-İş kolu açıldı. Pedagoji tahsil edenlerden de öğretmen okullarında, ilköğretim müfettişliklerinde çok istifade edildi. Onlar vasıtasıyla memleketin her tarafına yeni öğretim tekniği, güzel yazı yayıldı.

Bu esaslı ve yeni işlere heyecanla devam edilirken, bir taraftan da hayatın istekleriyle karşılaşılıyordu. Köylerde okul açılamaması en önemli problemlerden birini teşkil ediyordu. Vekillik, bu derdi gidermek için türlü çarelere başvurmak zorunda kalıyordu.

Köy Okullarında Münhallerin Çoğalması ve Bunu Önleyici Çareler Aranması

1927 yılında, köy öğretmen okullarından bir tanesi de Denizli'de, esasen mevcut olan ilk öğretmen okulu köy öğretmen okuluna çevrilmek suretiyle açıldı.

On binlerce öğretmene muhtaç olan köylerimize yetecek öğretmenleri, bu sayıda ve tipte okullarla sağlamanın mümkün olamayacağı pek aşikârdı. Köye öğretmen gönderme meselesi artık günün canlı problemlerinden biri haline gelmeye başlamıştı. Olaylar icra mevkinde olanları gün geçtikçe daha çok sıkıştırıyordu. Onun için vekilliğin Talim ve Terbiye Heyeti yeni ve daha şümullü çareler bulmak zorunda kalıyordu. Bu sebepten heyet, 27 Nisan 1927 tarihinde verdiği bir kararla, pek dikkati çekecek mahiyette bir kanun tasarısı hazırlamıştır. Uygulanmadan kalkmış olan bu vesikayı bu işin tarihçesini aydınlatmak bakımından gerekçesiyle beraber aynen aşağıya koyuyorum:

> İlk tedrisat sahasında muallim azlığına karşı acil ve kâfi bir tedbir bulmak için heyetimizce yapılan muhtelif tetkikler neticesinde vasıl olduğumuz çare-yi halli [ulaştığımız çözüm yolunu] arz ve bu hususta teklifini lüzumlu gördüğümüz kanun layihasını merbuten [ekli haliyle] takdim ediyoruz.
>
> Eldeki en son ve en şayan-ı itimat [itimata değer] ihsai [sayısal] malumata nazaran elyevm [bugün] bütün Türkiye'de ilk mekteplerde münhal kalan [açık] muallimlikler adedi şehir, kasaba, nahiye merkezi ve köy itibariyle kadın ve erkek olarak şu miktardadır:

Yer	Kadın	Erkek	Yekûn
Şehirlerde (vilayet merkezi)	85	85	170
Kasabalarda (kaza merkezleri)	157	350	530
Nahiye merkezleri	86	166	252
Yekûn	368	1573	1941

Şehir ve kasaba münhalleri [açıkları] 700, nahiye ve köy münhalleri [açıkları] 1241. Bu malumata nazaran şehir ve kasabalar için halihazırda 700 muallime ihtiyaç vardır ki; bu miktar geniş bir tahmin ile gelecek sene yeniden açılacak mektep ve muallimlikler sebebiyle 800'e baliğ olacaktır [ulaşacaktır]... Diğer taraftan yine eldeki en son istatistiğe nazaran, bu ders senesinde kadın ve erkek muallim mekteplerimizin 5. sınıfında 495 talebe bulunmaktadır ki, bunların en az 280'inin mektebi ikmal ederek [bitirerek] muallim olacakları söylenebilir. Bu miktar, gelecek seneki ihtiyacın nısfından [yarısından] fazla olarak telafiye kâfidir. Sonra muhtelif münhallere [açıklara] orta mektep mezunlarından talip olanların, müracaat istidalarına [dilekçelerine] nazaran, miktarı, 72'dir. Ve bunların dar bir tahmin ile 50 kadarının muallim muavini olarak mesleğe ithali [alınması], yukarıdaki münhalleri [açıkları] yüzde 80 nispetinde doldurmaya imkân verecektir. Diğer taraftan imam ve hatip mektebi mezunlarından da bir kursa devam ettirmek şartıyla istifade edileceği cihetle şehir ve kasabadaki mekteplerimizde 1927-1928 ders senesinde hiç değilse bile pek az münhal [açık] olacağını kuvvetle ümit etmeğe sebep vardır.

Asıl en çok münhal [açık] miktarı nahiye merkezlerinde ve köylerdeki yukarıda zikredilen ihsai [sayısal] rakamlara nazaran 1241'e balîğ olmakta [ulaşmakta], yani umum münhallerin [açıkların] yüzde 64'ünü teşkil etmektedir. Köylerimiz, senelerden beri maarifçe ihmal edilmiş bir vaziyettedir ki halkçılığı siyasi bir umde [ilke] ittihaz eylemiş [olarak almış] olan ve nüfusun yüzde 80'inden fazlasını köylüleri teşkil eden [oluşturan] bir Cumhuriyet için bu halin devamına müsamaha etmeğe imkân yoktur, hususiyle bir taraftan da eski köy hocaları hâlâ yerlerinde bulunmakta ve köylüler üzerindeki manevi tesirlerini icrada devam etmektedirler.

Bu mülahazata [görüşlere] binaen bu seneden itibaren köy maarifi ile şiddetle alakadar olmak mecburiyetinde bulunuyoruz. Geçen sene ihdas edilen [açılan] yegâne köy muallimi mektebi köylerimizin muallim yoksulluğuna esas olabilmekten şimdilik pek uzaktadır. Evvel emirde [Her şeyden evvel] acilen bazı tedbirleri almak ve sonra köylümüzün ve nüfusun inkişafı [artışı] nisbetinde köy mekteplerindeki muallim boşluklarını köylülerin içtimaî [toplumsal] ve iktisadi vaziyetlerine göre en kifayetli unsurlarla sistemli bir surette doldurmak lazımdır ki, bütün muallim mektepleri ancak bu ikinci vazifeyi ifa edecek [yerine getirecek] müesseseler olabileceklerdir.

Köylülerimizin acil maarif ihtiyaçlarını tatmin için en münasip ve kabili tatbik [uygulanması mümkün] çare olmak üzere tesbit ettiğimiz tedbirlere merbuten [bağlı olarak] takdim ettiğimiz kanun layihasında düsturlandırılmıştır. Bu teklifin ilk bakışta bazı mahzurları ihtiva ettiği [içerdiği] zannolunabilir. Mesela böyle bir kanunun:

1. Bugünkü ilk mektep muallim statüsüne yeni ve bozucu bir unsur ithaline [alınmasına] sebep olacağı, 2. Bu kanundaki şeraitte [şartlarda] köy muallimlerinin ilmi ve mesleki kifayetten [yeterlilikten] mahrum bulunacakları hatıra gelebilir.

Ancak esasen kabul edilmiş olan köy muallim mektebi nev'i [türü] ile ilk mektep muallimlerinin şehir ve köyler için iki sınıfa ayrılması icabedeceği sarahaten [açıklıkla] terviç edilmiştir [belirtilmiştir]. Ve zaten köy ve şehir şeraiti [şartları] böyle bir tahsili zaruri kılmakla, nitekim dünyanın bizim nüfus ve köy şeraitine [şartlarına] benzer şeraitte [şartlarda] bulunan diğer demokratik memleketlerinde de bu yola gidilmek zaruri olmuştur. Sonra teklif edilen kanun ancak beş sene sahai-i tatbikte [uygulama sahasında] kalacağı cihetle yalnız acil ihtiyaçları karşılayacak ve maarifimizin esas umdelerini [ilkelerini] katiyyen ihlal etmeyecektir. Bugünkü mekteplerimizin memleketin bütün ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için daha lâakal [en az] 10 sene geçmek icabedecektir. Bu müddet zarfında alınacak böyle acil tedbirler ile köylerimizin tahsil seviyesi hiç olmazsa ilk mekteplerin ilk devrelerine, (1-3) sınıflara tekabül edecek ve bu dereceye yükselmiş olacaktır. Ve ancak bundan sonradır ki köylerde dahil olarak bütün Türkiye için hemen mütesavi [eşit] bir ilk tahsil mecburiyeti vaz olunabilecektir. Bittabi [Elbette] köy ve şehir şerait-i hayatiye ve içtimaiyesinin [yaşama ve sosyal şartlarının] istilzam ettiği [gerektirdiği] tefavütler [farklılıklar] yine baki kalmak şartıyla. Teklif edilen köy muallimi kanunu ahkâmına [hükümlerine] göre hizmete alınacak muallimlerin ilmi ve mesleki kifayetsizlikleri meselesine gelince bu cihet imtihan ve kurs tedbiriyle asgari bir hadde indirilmiştir. Bu kanunun gösterdiği şekilde imtihana ve kursa tabi tutulacak muallimlerin, bugünkü maarif ihtiyacını temine kifayet edebileceklerini tahmin etmek, ne mübalâğa ve ne de hayaldir. Hususiyle ilk tedrisat müfettişlerinin sıkı bir irşat [kılavuzluğu] ve takibi altında bulunmak suretiyle bunların mesleki kifayetlerinin mütemadiyen artırılması da daima mümkündür.

Binaenaleyh teklif ettiğimiz bu layihanın acilen kesb-i kanuniyet etmesine [kanuniyet kazanması için] muktezi [gerekli] tedbirlerin ittihazını [alınmasını] kemali ehemmiyetle rica ederiz efendim.

Köy Muallimleri Kanunu Tasarısı

1. 20-45 yaşında olup da ahlaki ve kanuni sabıkası ve vazife ifa etmeye mani bir illeti bulunmayanlar atideki maddelerde zikredilen şerait dairesinde köy muallimi olarak tayin ve istihdam edilirler.

2. Köy muallimi hizmetine talip olanların Türkçe, kıraat ve tahrir, hesap, tarih-coğrafya, vatanı malumat derslerinden orta mektep tahsili derecesinde bir imtihan geçirmeleri lazımdır.

3. İkinci maddede zikredilen imtihan vilayet maarif idarelerinde, maarif müdürü veya memuru ile ilk tedrisat müfettişi ve orta mektep muallimlerinden 2 ve ilk mektep muallimlerinden bir zat huzurunda, Türkçe, tahrir, tarih-coğrafyadan tahriri ve diğer derslerden şifahi olarak talimatnamesi ahkâmı dairesinde icra olunur.

4. Köy muallimliğine tayin edilenlerin 2 ay müddetle bir kursa devam ederek usulü tedris öğrenmeleri şarttır. Ancak kursa devam işe mübaşeret addolunur. Ve maaşları kursun iptidasından itibaren işler.

5. Bir köye tayin edilen köy muallimi o köyde tam 3 sene hizmet ifa eylemedikçe diğer bir münhale [açık yere] nakil talebinde bulunamaz. Ancak sıhhi ve idari sebeplerle başka yere nakilleri caizdir.

6. Köy muallimleri, köylerde vazife ifa ettikleri müddetçe ilk mektep muallimlerinin her türlü hukukunu haizdirler. Ve aynı suretle maaşa ve terfie müstahak olurlar [hak kazanırlar].

7. Üç sene bir köyde ifaî hizmet etmiş olan köy muallimleri, kaza merkezlerinde de istihdam olunabilirler. Ancak bu halde de yine köy muallimi sıfatını muhafaza ederler.

8. Üç sene muvaffakiyetle hizmet ettiği teftiş raporu ile sabit olan köy muallimleri, muallim mektebinde, muallim mektepleri derslerinden mezuniyet imtihanını vermek ve ikmal kursunu muvaffakiyetle bitirmek şartıyla ilk mektep muallimi sıfatını iktisap edebilirler [kazanabilirler].

9. Köy muallimleri imtihanıyla bunlar için açılacak kurslar hakkında Maarif Vekâleti tarafından bir talimatname tanzim olunur.

10. Bu kanunun hükmü neşrinden itibaren 1932 senesi nihayetine kadar cari olacak ve hangi mıntakada tatbik edileceği Maarif Vekâletince kararlaştırılacaktır.

11. Bu kanunun hükümlerini icraya Maarif Vekili memurdur.

Köy öğretmeni yetiştirme meselesi bilimsel kurullarda bu şekilleri alarak düzenlenmeye çalışılırken basında bu konuyla ilgili çeşitli yazılar yer alıyor, konu üzerinde ilgililer tartışmalar yapıyordu. Meselenin önemini herkes kabul etmekle beraber, çözülmesine yarayacak kesin ve güvenilir şekli kimse bulup çıkaramıyordu. İşin en sıkıcı taraflarından biri de Avrupa memleketlerinde bu davayı gerçekleştirmeye yarayacak ve bizim kolayca kopya edebileceğimiz gibi hazır kurumların bulunmayışıydı. Çünkü Avrupa'nın ilerlemiş milletlerinde aynı amaca hizmet eden kurumların mahiyeti büsbütün başka bir şekil almıştı. Mesela Danimarka'da olduğu gibi. Onun için bizim, kendi ihtiyaçlarımıza ve köylerimizin özelliklerine göre yeni bir eğitim kurumu yaratmamız icap ediyordu. Yapılması en güç işlerden biri buydu.

İhtiyaç, yaratmanın anasıdır. O belirince peşinden er veya geç yaratıcılığın gelmesi mukadderdir. Elverir ki gerçek ihtiyaç kendini göstermiş olsun ve ilgilileri sıkıştırmaya başlasın.

Türk eğitkenleri gibi Türk yazarları da köyde eğitim, köye öğretmen yetiştirme problemlerine dair yazılar yazıyorlardı. Mesela, Yunus Nadi, 28 Haziran 1927 tarihli *Cumhuriyet*'te bir makale yayımlayarak bu mesele hakkındaki düşüncelerini şu şekilde açıklamıştı:

Her Köyde Mektep

> Türkiye'de maarif meselesinin halli yukarı yazdığımız üç kelimenin behemehal [her durumda] fiili ve tatbik sahasına çıkarılacak bir düstur ittihaz edilmesine vabestedir [sayılmasına bağlıdır]. Hayatta inkilâbın yolu da ancak ve ancak o düsturun icra ve infazına bağlıdır. Yalnız mesele bizim kolayca söyleyiverdiğimiz kadar basit değildir. Bu emelin tahakkuku [gerçekleştirilmesi] için pek çok külfetleri ithama mecburiyet vardır. Zaten iş kolay olaydı, onun hiç zevki olmazdı. (Her köyde mektep) düsturu ile zorluğu nispetinde tatlı bir mevzu muvacehesindeyiz [karşısındayız]. Maarif Vekâletimiz bu düsturun takip ve tatbiki yolundadır. Fakat mesele o kadar mühimdir ki, onun hakkında herkes her gün aklının erdiği şekil ve surette ne kadar çok söz söylese yine çok görülmez, Mesela bizim her köyde tesisini istediğimiz lâakal [asgari] birer mektep için nazar-ı dikkate aldığımız

bazı hususiyetler [hususlar] vardır. Biz her köyde tesis edilecek mektebin hayatta cidden inkılâp husule getirecek [oluşturacak] müesseseler olmasını istiyoruz. Bizim her köyde tesisini istediğimiz mektep, oralarda adeta bir darülfünun hükmünü icra etmelidir ve şeraiti [şartları] yerine getirilirse bunun böyle olabileceği bizim nazarımızda [gözümüzde] şüphesizdir. Biz umumi bilgilerden ibaret olan ilk maarifin hayata lazım ve derhal tatbiki mümkün bilgiler şeklinde yürütülmesini istiyoruz.

Misal: Köylerimizde sebze zeriyatı [ziraati] çok iptidai [ilkel] ve çok noksandır. Biz köyde tesis edilecek ilk mektebin orada bütün meyve ve ecnası [cinsleri] ile sebze zeriyatına [ziraatine] vücut vermesini ve buna kendisini fiili numune teşkil etmesini istiyoruz. Bu olmayacak bir şey değildir. Bunun için köydeki mektebimizin 3-4 dönümlük bir tarla içinde inşa edilmesi ve orada muallimlik edecek kimsenin sebze yetiştirmek fennine sahip olması lazımdır. Muallim, mektebini ihata eden [saran] tarlanın bir kısmında talebesiyle beraber çalışarak, sebze yetiştirecek ve bu fiili tahsil köy için mükemmel numune teşkil edecektir.

Misal: Fenni bir arı kovanı senede vasati 25 okka bal verir. Adi kovanlar bunun yarısını dahi vermez. Köy mektebinin 20-30 kovan ile başlayacak arıcılığı köyde bu kolay sanatın tesis ve tamimine [yayılmasına] hizmet edecektir.

Misal: Her eve her sene 5 ağaç dikilse, bir müddet sonra köyde, hatırı sayılır bir orman husule gelmiş [oluşmuş] olur; köy mektebi arazisinin bir kısmında –oyuncak kabilinden– numunelik bir koru vücuda getirebilir.

Misal: Mevsimle ipekböceği köy aileleri için adeta zahmetsiz bir eğlence halinde ehemmiyetlice bir irat membaı [gelir kaynağı] teşkil edebilir. Köy mektebi arazisinin diğer bir köşesinde veya kenarında yetiştireceği dut ağaçları ile bu numuneyi dahi herkesin göz önüne koyabilir. Orada ipekböceğini ve kozayı yetiştirecek olan çocuklardır. Bu çocuklar mektepte tatbik ettikleri bu dersi evlerinde takip ve idame edeceklerdir [edip sürdüreceklerdir].

Misal: Hastalıklardan tehaffuzun [korunmanın] iyi bilinen basit kaideleri ve şartları vardır. Köy mektebinin muallimi hıfzıssıhha ilminin âlemidir. O, bu kaide ve şartları çocuklara aşılayacak ve giderek bütün köye tamim edecektir [yayılacaktır].

Misal: Köyde yalnız babadan bulunma bir iki nevi [tür] değil, belki yetişebilecek meyvelerin hepsi ve bunların en iyileri yetişmelidir. Köy mektebinin hocası meyveciliği bilir ve mektebin bahçesinde bunu –fiilen çocuklar ile beraber çalışarak– tatbik ederse, çok geçmeden köyde yetişebilecek

meyvelerin en iyilerini yetiştirmekte köylülerin yekdiğeri [bir diğeri] ile müsabakaya giriştikleri görülebilir.

Misal: Köy mektebi yavaş yavaş hayvan cinslerinin ekmellerini [mükemmellerini] yetiştirmekte dahi köye örnek olabilir. İlk seneleri civardaki panayırlarda köy mekteplerinin hayvanları birinciliği kazanacak ve bu numune yavaş yavaş bütün köyleri ateşleyecektir.

Misal: Köy mektebinin hocası toprakların cinslerini ve bunların tabii ve suni gübrelerle tadil ve ıslahını bilen bir adamdır ve o, bilgisini mektebin tarlasında tatbik edecektir. Hiçbir ziraat darülfünunu köy mektebinin köyde ziraatı ıslah için oynadığı rolü oynayamaz.

Bu misalleri alabildiğine taadüt ettirmek [çoğaltmak] mümkündür. Ve görüyorsunuz ki, bunlar pek de olmaz şeyler değildir. Bilakis bunlar tatbik ve icrası çok kolay şeylerdir. Bunlar olabilmek için 2, 3 şeyin vücudu [olması] lazımdır: Arz ettiğimiz şeraiti haiz [şartları taşıyan] muallim, ailesi de beraber köyde oturacak olan bu muallim için bir ev, 3-4 dönüm tarla içinde inşa olunacak bir mektep ve bu mektebin pek basit bazı âlât ve edevatı vesair levazımı.

Anadolu köylerinin ilk mektepleri bu şerait [şartlar] dahilinde vücude gelmek için işe tabii muallim yetiştirmekten başlamak lazımdır. Köy mekteplerinin arz ettiğimiz şeraiti haiz olmak [şartları taşıması] lazım gelen muallimleri birkaç yüz dönümlük arazi içinde müessis [kurucu] muallim mekteplerinde yetişebilir. Muallim mektepleri bilhassa ilmi ziraat mekteplerine benzeyen müesseseler olmalıdır. Orada, diğer bilgileriyle beraber zirai bilgileri dahi –içinde çalışarak– öğrenmiş olacak olan muallimler, köy mekteplerine ameli [uygulamalı] bir ziraat darülfünun rolünü oynatabilirler. Bu muallimler yarı doktor sayılacak kadar hıfzıssıhha dahi bilirler. Bu muallimler, köylerimizi yerlerinden kaldırarak alabildiğine yükseltecek manivela hükmü ve tesirini icra edeceklerdir [göstereceklerdir].

Köyde, muallimin ailesiyle beraber oturacağı ev ile mektep basit, fakat çok iyi numuneleri olacaktır. Zaman ile köylerin binaları itibariyle bu numunelere uymağa doğru gittikleri görülebilir.

Bu emelin tahakkuku [gerçekleşmesi] için Ziraat Vekâleti bütçesinin umumi ve hususi maarif bütçesine yardım etmesi lazımdır. Hepsi birden yapılamaz. Başlamak için bu sene bu maksatla ve bu şerait [şartlar] dahilinde bir muallim mektebi tesis olunsa veya mevcut muallim mekteplerinden biri bu şeraite tevfik edilse [şartlara uygun hale getirilse], itikadımızca [inancımızca] Türkiye'de yeni bir inkılâbın temeli atılmış olur.

Bu makalenin çıktığı tarihten sonra köy enstitüleri kuruluncaya kadar aynı konuya dair günlük gazetelerde yazı yazanlar, Yunus Nadi'nin tekliflerinden daha ileri fikirler ortaya atamamışlardı. Hakikat böyle olduğu halde onu tahrife yeltenenler çıkmıştır.

Köye Göre Öğretmen Yetiştirme Meselesi

Yazmakla yapmak birbirinden pek ayrı şeylerdir. Ülküleri, fikir ve prensipleri gerçekleştirmek onları yazmak kadar kolay bir iş olsaydı, dünya şimdiye kadar çoktan cennete döner, insanların birbirleriyle didişmelerine lüzum bile kalmazdı.

Köylerimizin özelliklerine göre öğretmen yetiştirme meselesinin biri yazmak, öteki yapmak şeklinde iki yüzü vardır. Bunların birincisi kolay, ikincisi pek zor bir iştir. Bu problem incelenirken onu bu iki yüzü ile göz önünde tutarak hüküm vermek lazımdır.

İcra mevkiinde bulunan insan ile bu mevkide bulunmadan ulu orta söyleyen veya yazan kişiler arasındaki anlaşmazlıkların en önemli sebebi de bu noktaya dikkat edilmemesidir. Yazıcı veya lafçı, çok defa iş yapmayı yazmak veya söylemek gibi kolay zanneder. Onun için iş adamının karşısına gerçekleştirilmesi imkânsız tekliflerle dikilir. Ömrü müddetince istediklerinin hiçbirini bizzat yapmamış olan yazıcı, büsbütün insafsız ve merhametsiz olur. Bu noktayı belirtmekten maksadım, ileride Mustafa Necati zamanında yapılan veya yapılmasına teşebbüs edilen bazı işlerin, saptanan ülkü ve ilkelere göre almaları gereken şekilden başka türlü görünüşlerine rastlayacağımız içindir.

Köyün özelliklerine göre öğretmen yetiştirmek üzere ilk kurum 1926 tarihinde "Köy Öğretmen Okulu" adıyla Kayseri civarında Zencidere köyünde, evvelce yabancılar tarafından yaptırılmış binalarda açılmıştır. Bu okula ilköğretimi bitirmiş çocuklar alınacak, üç yıl okutulduktan, umumi ve mesleki bilgiler verilerek yetiştirildikten sonra köy okullarına öğretmen tayin edilecekti. Öğretim programına göre bu okulda öğleden önce ders gösteriliyor, öğleden sonraki zaman da pratik çalışmalara ayrılıyordu. Ayrıca okul doktoru tarafından öğretmen adaylarına iptidai sağlık bilgileri, pansuman usulleri, aşı yapma tekniği gösterilerek bir

belge verilecekti. Bu esasların ne şekilde uygulandığını hangi derslerin gösterildiğini, okulda nasıl bir hava yaratıldığını bu okula ait hatıralarını yazmış olan değerli meslektaşım İsmail Önder'in yazısından öğrenelim.

Köy Öğretmen Okulu

Bugün tarihin bir malı olan Zencidere Köy Öğretmen Okulu'na 1927 yılında müsabaka imtihanını kazanarak girdim. Henüz 2'nci yılını yaşayan mektebimizin yalnız (I. ve 2.) sınıfları vardı. Bu iki sınıfta (80) kadar öğrenci bulunuyorduk.

Okulumuzun müdürü Murat, tarih öğretmeni askeri kaymakamlıktan emekli Abdüssettar, Türkçe öğretmeni Makbul, tabiiye [tabiat bilgisi] öğretmeni Kaşim, resim-elişi öğretmeni Şevket, müzik öğretmeni Şadan, beden terbiyesi öğretmeni rahmetli Nuri, riyaziye [matematik] öğretmeni Durmuş'tu. Meslek dersleri müdürümüz Murat Alp tarafından okutuluyor, din dersleri de öğrenciler arasında (Dadaruh) adı verilen bir öğretmen tarafından idare ediliyordu.

Müdürümüz Murat Alp, yorulmak ve bıkmak bilmeyen bir azimle hayatını bu yeni müesseseye vakfetmiş, enerjik ve otoriter bir zat. Henüz şahsiyetini iktisap etmemiş [kazanmamış] mektebimizin bin bir ihtiyacını, bir taraftan da normal mesaisinin aksamamasını sağlamak ve bunlara benzeyen en büyük zorlukları gidermek ancak M. Alp gibi dinamik bir adamla mümkündür. O, bin bir iş ve meşgalesine rağmen, öğrencilerini de ihmal etmez, onlarla tek tek meşgul olurdu; biraz neşesiz gördüğü çocuğu hemen yanına çağırır, onun halini sorar, ihtiyacı varsa harçlık verir, revirde yatan hastaları hemen her gün ziyaret eder, düğmesi kopmuş bir çocuk onun gözünden kaçmaz, intizamı çok sever, sınıf kitaplığındaki kitapların korunmasından tutunuz da, öğrencinin iskarpininin boyasına kadar her şeyle ilgilenirdi. Okulumuzda müdür, her çocuk tarafından sevilen ve sayılan bir otorite idi.

O, bir masa adamı değildi. Dersanede iyi bir hoca, bir terbiyeci, okul içinde kudretli bir idareci, diğer zamanlarda, üzerinde atölye gömleği, elinde rende, destere... iyi bir işçi idi.. El işleri-resim kadar da güzel masa, sıra yapardı. Biraz serbest zaman bulunca, biz onu hademelikle çalışan marangoz İdris'le birlikte atölyede çalışır görürdük. Müdürü tahta silerken gören çocuklar, yavaş yavaş onun etrafına toplanır, onunla birlikte zevkle çalışırdık. Fazla laubaliliği sevmeyen müdürümüz, böyle zamanlarda bizimle daima güler yüzle konuşurdu.

Hülasa: Murat Alp çalışmakta, fazilette, feragatta... her şeyde bizim için canlı bir örnekti.

İkinci olarak en çok sevilen öğretmen, beden terbiyesi öğretmeni Nuri idi. Orta boylu, kumral saçlı, top çehreli, güler yüzlü hocamız, kısa bir müddet Fransa'da kalmış, sosyete hayatına vakıftı. Fransa gibi Garp dünyasının ileri kültür kaynağı olan bir memleket, onun hocalık hayatı üzerinde de ayrı bir tesir yapmıştı. Bir parça peltekçe konuşan bu öğretmenimiz ders saati dışında kalan zamanının hemen çoğunu aramızda geçirirdi. Onun Avrupa seyahatına ait intibaları ve gençlik hatıratı bizim zevkle dinlediğimiz birer hayat kitabı idi. O, çocuklarla görüşürken, bir öğretmen değil, bir arkadaş, bir ağabeydi. Herkes içinden geçen birçok şeyleri çekinmeden ona söyler, o, her çocuğu dinler ve gerekli öğütleri verirdi.

Bu iki tipin tam zıddı bir tablo: Hemen hiçbir çocuk tarafından sevilmediği içindir ki, adı aramızda (Dadaruh) olarak söylenen ve esas ismi belki de pek mahdud [az sayıda] çocuklar tarafından bilinen din dersi hocası. Hoca bekârdı. Evinde (14-15) yaşlarında esmer bir kızı vardı. Kendisi 40-50'likti öğretmen. Öğrenci ile yalnız ders saatlerinde görüşür, hemen hiç gülmez, az konuşur, konuşurken dudakları sağ ve sol tarafa doğru yayılır ve üst çenesinin iki tarafındaki altın dişleri görünürdü. Hocayı nerede görsek asık bir surat, soğuk bir bakışla karşılaşırdık. Bu yüzden biz ona hiç yaklaşmazdık. Esasen o da daima bizden uzakta yaşayan somurtkan bir adamdı. Onun bir hususiyeti de, tenkitten hoşlanmaması, münakaşayı sevmemesi idi. Derse ait herhangi bir mevzu üzerinde mantık yürütülmesini istemez, sözlerinin birer nas [dogma] halinde kabul edilmesini isterdi. Biz, bu öğretmeni hiç sevmezdik.

Bu iki tipin ortasında üçüncü bir tip olarak gösterebileceğim, Türkçe öğretmeni ve müdür muavinimiz Makbul.

Temiz giyinir, tıraşlı olarak okula geldiği hiç görülmezdi. Şık ve ağırbaşlı bir adam. Ciddi ve vakur bir hoca idi. Hususiyetten fazla resmiliği sever. Samimi gibi görüştüğü çocuklardan aldığı ufak tefek şeyleri hemen idareye aksettirir, kızdığı çocukların notları üzerinde oynardı. Bu bakımdan onu tehlikeli bulur ve kendisine pek bağlanmazdık. Bu hoca ile aramızdaki münasebet onun öğretmen, bizim öğrenci oluşumuzdan ibaretti.

Başka bir öğretmen: Riyaziye [Matematik] öğretmeni Durmuş. Durmuş kuvvetli bir riyaziyeci [matematikçi], iyi ders veren bir hoca idi. Dersten çıkınca ne öğrencisi ile ve ne de arkadaşlariyle meşgul olmadan doğru evine gider, içki masasının başına oturur, kafayı tutunca, biraz kırda, bayırda

dolaşır; münzevi ruhlu bir adam. Hususi zamanlarında bile daima askeri bir ciddiyet takınırdı. Bu hoca, Enver Paşa ile Türkistan'da çalışmış ve galiba kısa bir müddet oralarda Maliye Bakanlığı yapmış. Maziye sahip, geçmişte kaybettiği ikbal devresinin teessürü [üzüntüsü] iledir ki, kendisini alkole vermiş, feleğe küskün bir adam. Yalnız bulunduğu küçücük evinde pek sessiz ve sakin bir hayat yaşayan bu bedbin [kötümser] hocamıza biz yalnız acırdık.

Elişi-resim öğretmeni Şevket, mesleğinde pek iyi yetişmiş bir hoca değildi. Atölye şefliği de onun üzerinde idi ama bizim hademe İdris ondan daha çok, daha iyi usta. Arkadaşlar arasında ondan daha güzel resim yapanlar da vardı, öğretim metodu da bir otorite yaratamamıştı. İri yarı cüsseli bu öğretmen, gözlüklerinin altından bakarak atölyede öğrencilerini kontrol ederken, grupların samimi olarak çalışmadığını bile fark etmezdi. O da, ders saatleri dışında öğrencilerle meşgul olmazdı. Biz, bu hocayı az sevmemizin sebebini, hocalık tarafının zayıf olmasında ve ders saatleri dışındaki zamanlar onun da bizden uzakta kalmasında bulurduk.

Diğer öğretmenlerimizin bariz hususiyetleri [özellikleri] olmadığı için öğrenci arkadaşlar tarafından gerek sevilmek ve gerekse sevilmemek bakımından bir özellik taşımadıkları için, bunlar üzerine de görüşlerimi yazmaya lüzum görmüyorum.

Okulun inzibat bakımından üzerimizde bıraktığı tesir: Okulda müdür, başlı başına bir otorite idi. Okulda disiplini ihlal edici en küçük bir hareket bile çok seri ve şiddetli bir muamele ile karşılanırdı. Zil ne bir dakika erken ve ne de bir dakika geç çalınamaz. Sabahleyin (kalk) zili çalındığı zaman, muayyen müddeti içinde temizlik yapılacak ve mütalaaya zamanında girilecektir. Mütalaa saatlerinin ders saati kadar önemi vardı. Nöbetçi öğretmen sık sık derslikleri gezmek ve mütalaayı ihlal ettirmemek için azami hassasiyet göstermek mecburiyetindedir. Teneffüslerde kışın soba başında oturmak, koridorda sigara içmek, koşmak veya gürültü etmek yasaktır. Yemekhaneye girerken veya yemekten çıkarken keza ağır ağır girilir ve çıkılır. Ders zili çalar çalmaz her öğrenci sırasına oturacak, dersin defter ve kitabını çıkaracak, sessizce öğretmeni bekleyecektir. Bir ders saatinde bulunmadı yahut biraz geç girdi mi, hemen sorguya çekilir. Eğer makul bir sebep görülmezse ağırca ceza verilir. Döğüşmek gibi okulun inzibatını bozucu bir hali görülen öğrenci kolay kolay muvakkat tarttan [geçici sürgünden] yakasını kurtaramaz. Toplu müracaat da prensip itibariyle pek hoş karşılanmaz. Her çocuk dileğini ayrıca ve kendisi yapardı. Bunlar, bizlerin iyi yetişmemiz ve eğitilmemiz bakımından lazım olan şeylerdi, onları yerinde bulurduk.

Okulumuz, nihayet (200) evli bir köy içinde bulunuyordu. Burada meyhane... gibi kötü itiyatlar almak [alışkanlıklar kazanmak] bakımından korkulacak yerler de yoktu. Köyün küçük kahvesinde oturan arkadaşlar pek az bulunurdu. Buna rağmen ders saatlerinin dışında kalan zamanımız yine okul sınırları içinde geçirilirdi. Mübrem [Zaruri] bir ihtiyaç için köyün küçük çarşısına gitmek isteyen, mutlaka izin almak mecburiyetinde idi. Büyük şehirlerde bulunan bir müessesenin çocuklarını bu kadar sıkı bir şekilde gözaltı tutması belki lazımdı. Fakat en küçük bir eğlence yerinden bile mahrum bulunan bir köyde, yorulan bir öğrenci niçin bir kır gezintisi yapmamalı, neden yarın bütün hayatı onların içinde geçecek olan köylü ile temas etmemeli idi? Muhitin hususiyetini [özelliklerini] göz önüne almayan bu sıkıcı disiplinden şikâyetçi idik.

Erciyes'in koltuğunda, bir dağın tepesinde geçen bütün günlerimiz pek yeknesaktı [tekdüzeydi]. Aylar geçer, ne bir gazete yüzü görür ve ne de bir sinema seyrederdik. Medeni âleme karşı adeta dargın gibiyiz. Bu ihtiyacı duyuyoruz, fakat şehre inmek pek güçtü.

Verilen emir ve talimata harfiyen riayet isteniyor, bu, bir prensip meselesi addediliyordu [sayılıyordu]. Belki de böyle olması lazım. Fakat, okul hiç de bize mal edilmiyor. Neden öğretmen yetiştiren bir müessesede inzibatın [asayişin] sağlanmasında öğrencinin bir rolü olmasın?

İki yıl bu sıkıcı ve bunaltıcı disiplin havası içinde geçen hayatımız, üçüncü yılda tamamen değişti. 1930 yılı son sınıftayız. Hareket sahamız biraz genişledi. Kış aylarında bir taraftan nazari [teorik] öğretim usulleri okurken, diğer taraftan sıra ile örnek dersler veriyoruz. Bahar geldi. Örnek dersler dinlemek için sık sık okullara gidiyoruz. Bugün bir köy okulunda, yarın Talas'ta başka bir gün de Kayseri'nin... falan okulundayız. Her gün yeni bir muhitte, başka başka arkadaşlarla tanışıyor, onların tecrübelerinden faydalanıyoruz. Bu hareketli hayattan pek memnunuz. Geçmişteki sıkıcı disiplin baskısından kurtulduk. Hocalarla da münasebetimiz değişti, onlarla daha hususi görüşebiliyoruz. Bir okulu ziyarete giderken veya okuldan dönerken, neşemize pâyan [neşemizin sonu] yok. Şimdi, okul bize eskisinden daha sıcak geliyor, yuva tesiri yapıyor.

Anlaşılıyor ki, okulun genel nizamını bozmamak şartıyla, çalışma saatlerinin dışında, muhitin özelliğine göre okulun disiplin şekli ayarlanmazsa, o müessese çocuklar için sıcak bir yuva olmaktan ziyade, sıkıcı ve bunaltıcı bir muhit halini alıyor. Bu gibi müesseselerde, sinema gibi medeni bir ihtiyaçtan mahrum edildiği zaman, öğrenci onu derin bir iştiyakla [arzuyla] arıyor.

Öğrenciye bakım: Okulumuzun yemekleri kusursuz denecek kadar muntazam verilirdi. En az haftanın iki gününde tatlı çıkardı. Yemekler miktar itibariyle de yetecek kadardı. Yine haftanın iki gününde börek verilirdi. Müdür, yemek tabelasını bizzat yapar; erzak, nöbetçi öğretmenle birlikte bir öğrenci tarafından çıkarılır, tabelada gösterilen erzak aynen ambardan alınırdı. Aşçılarımız temiz ve lezzetli yemek yapardı. Müdür, sık sık mutfağı da kontrol ederdi. Yemeklerde küçük bir kusur görülmesi halinde aşçı hemen cezalanırdı. Yalnız sabah kahvaltısında verilen peynirle reçel miktar itibariyle pek az olurdu. Bir de ilkbaharda sabah kahvaltısı ile öğle yemeği arasında geçen zaman bize çok uzun gelirdi. Bazen Hademe Ali'ye biraz ekmek vermesi için yalvardığımızı kuvvetle hatırlıyorum.

Giyim: Okul müdürü, temiz kıyafete, güzel giyime çok önem verirdi. Hatta o, bunu bir eğitim meselesi olarak kabul ederdi. Yeni dikilen bir elbisenin provası müdür odasında yapılır, o, her çocuğun elbisesiyle ayrı ayrı meşgul olurdu. Kumaşların örnekleri getirtilir, sınıflara gönderilir, her sınıf beğendiği kumaşı işaret verir [eder], sonra öğretmenler toplantısında üzerinde görüşme yapılarak alınacak kumaşın rengine ve yerine göre karar verilirdi.

Hatırladığıma göre, 1930 yılı Aralık ayları idi. Ödenek yokluğu yüzünden imiş, okul o yıl palto vermedi, öğrenciler arasında bu bir mesele oldu. Hatta (5) arkadaş ayrıldık. Bakanlığa telle müracaat etmek üzere iken idarenin bundan haberi olmuş. Bu hareketimizi hoş karşılamayan okul müdürü, bize: "Paltonun ödenek yokluğu yüzünden verilemediğini, bu konu üzerinde idare ile bakanlık arasında bir hayli muhaberenin cereyan ettiğini ve en nihayet palto verilemediği takdirde bizleri bu kıyafette görmek istemediği için istifasının kabulü teklifinde bulunduğunu ve bunun bakanlıkça kabulü üzerine üç ay vekâleten çalıştığını ve sonradan tekrar müdürlüğü kabul etmesi için ısrar edilmesi üzerine yine müdürlüğe geçtiğini" anlatmıştı. Günlük kıyafetimize yakından ilgilenmesi ve buna çok kıymet vermesinden anlıyoruz ki, bu hadise bir hakikatti.

Haftada bir gün mutlaka okul hamamı yanar ve her çocuk yıkanırdı. Tıraşlarımıza da önem verilirdi.

Kısaca diyebilirim ki, öğrencilerin gerek yiyim ve giyim ve gerekse sağlık durumlarıyla okul idaresi yakından ilgilenirdi. Bu bakımlardan idareden memnunduk.

Okulda öğretim usulü: Bugün elimde bulunan müfredat programını incelediğim zaman da anlıyorum ki, program oldukça yüklüdür. Bu yeni okul için kitap da hazırlanmış değildi. Öğrenci, hem günlük dersini hazırlamak ve hem de derslerde not tutmak zorunda kalmakta idi.

Derslerin öğretim şekline gelince: Bu ciheti ders zümresine göre mütalaa etmek daha doğru olacaktır.

Okulda fizik ve kimya dersleri hemen hemen tamamiyle nazari öğretilirdi. Laboratuvarımız pek fakirdi. Burada yapılan deneyler de o nisbette mahduttu [kısıtlıydı]. Belki öğretmenimiz de bizim gibi yetişmiş olmalıdır ki, nazari [teorik] kimyası pek kuvvetli, fakat bir elektrik zilinin kurulmasında ise bir hayli acemi idi. Arşimet Kanunu'nu bile anlatırken bir bardak su ile birkaç tahta ve taş parçasını dersliğe getirip, tatbiki bir ders yapmaz, onu da yine bir sürü lafla öğretmeye çalışırdı. En basit bir pilin izahında bile pil derse getirilmez, yine o mutat [alışılmış] usulü ile (telsiz telgrafı anlattığı gibi) kara tahtaya birçok resimler yaparak, şemalar çizerek öğretmeye uğraşırdı. Kimya dersi yalnız lafla, hafızaya yükletilen vahşi ve ağır bir yüktü.

Ziraat derslerine gelince; bu ders tamamen bugünün prensiplerine uygun denecek bir şekilde öğretiliyordu. Bunun hikmetini biraz da hocamızın, Halkalı Ziraat Mektebi Âlisi'nden mezun olmasında aramak, kanaatımca, hatalı olmaz.

Okulun (30) dönüm kadar sulu bir tarlası, (5-6) dönüm kadar da bir bağı vardı. Ziraat derslerimizin hububat, sebze, bağcılık, fidancılık gibi konuları daha ziyade tatbiki şekilde buralarda işleniyordu. Yaylıda [at arabasında] çalışan bir çift beygirle mahdud mikyasta [sınırlı ölçüde] hububat ekiyor, bahçenin bir kenarında sebze yetiştiriyorduk. Okulun bağına ait işler tamamen öğrenciler tarafından görülüyordu. Ağaçlara bakım, ilaç tatbiki tamamen ameli idi [uygulamalıydı].

İkinci yılda, okulda sirke, peynir, yoğurt yapımına başlandı. Krem makinesiyle yağ, alıyoruz. Yalnız bunlar deneme mahiyetinden daha ileri gitmemişti. Çünkü bunları yapmak için lazım olan sütü satın alıyorduk. Tavukçuluğa da başlamıştık. Okulun (6) arısı vardı. Bir öğretmenin o yıl ipekçilik üzerinde tetkikte bulunmak üzere İsviçre'ye gönderildiği söyleniyordu.

Ziraat derslerine verilen bu hususi önemden anlaşılıyordu ki müessese, elindeki imkânların müsaadesi nisbetinde ziraata geniş sahada yer vermek azminde [kararlılığında] ve burada yetişecek bir öğretmenle, şehir öğretmen okulunda yetişenler arasında bir hususiyet [özellik] yaratılması istenilmekte idi.

Okulun üzerimde bıraktığı tesir: Okulumuzda her fırsat ve vesile ile köy konusu üzerinde duruluyor, bizim için bilinmeyen bu yerler (köyler) ve insan topluluğu, onların ihmal edilmiş, bakımsızlıktan perişan halleri, basit yaşama durumları, okulsuz, hasta... insanların zavallı durumları bize tanıtılmak

isteniyordu. İşte bu köylü yavrularını bugünkü hallerinden kurtaracak, mutluluğa kavuşturacak bizdik. Harabeler içinde inleyen bu vatandaşlara teselli sesleri duyuruyorduk:

Biz muallim namzediyiz,
Koşacağız köylere.
Kalbimizde azmi ümit,
Bakın neler söyliyor:
Hazırlayın mektepleri
Geliyoruz yakında,
Cumhuriyet yıldızını
Saçacağız yarın da.

Bir Köy Okulu

Hayata atılış: 1930 yılında, okulu bitirince, Zonguldak Valiliği emrine verilmiştim. 30 Ekim günü, beş günlük devamlı bir yolculuktan sonra Zonguldak'a çıktık. Bir saatlik dinlenmeden sonra Milli Eğitim Müdürlüğü'ne gittik. Müdürle kısa süren bir görüşmeden sonra Eceler köyüne tayin edildiğimi anladım. Vakit epeyce geçti. Saat 15.00 suları idi. Hemen yeni köyüme hareket etmek üzere, müdürden müsaade isterdim. O, bugün dinlenmemi söyledi. Kalmayacağımı ve hemen köyüme gitmek kararında olduğumu bildirdim.

Saat 16.00'da Devrek otobüslerine binerek hareket ettik. İki saat sonra Beycuma bucağına gelmiştik. Ben burada indim. Bucak müdürüne gittim. Maden ocaklarına gittiğini söylediler. Arkadaşım Abdurrahman Öndersev "karakola gidelim" dedi. Oraya vardık. Bir onbaşının karşısına dikildik. Kendimizi tanıttık. Bir vasıta bulabilirsek Eceler köyüne gitmek istediğimizi, bulunmazsa yatacak yer istediğimizi söyledik. Mehmet Onbaşı bu (20) evli küçük bucakta yatma yeri bulunmayacağını, vasıta bulmanın da mümkün olmadığını, ancak köyü gösterecek bir rehber verebileceğini söyledi. Peki, dedik. Biraz sonra (20) yaşlarında delikanlı Hasan yanımıza düşerek yola koyulduk. Yolumuz epeyce arızalı ve oldukça sık ormanlık. Deniz kadar yabancı olan ormanın hışıltıları bize vahşi bir his telkin ediyor ve arkadaşımla, buralarda vukuatın çok olacağını, her türlü kötü adamların böyle yerlerde barınmasının kolay olacağını konuşuyorduk. Saat 21.00 sıralarında Eceler köyüne gelmiştik. Muhtara haber verdik. Odaya oturduk. Biraz sonra 15

evli bu mahallenin hemen her evinden bir adam geldi. Hoş beşten sonra bir aralık bütün köylüler bir an için odadan ayrıldılar.

Biraz sonra ellerinde birer ağaçtan örme sepet ve sini gibi şeylerle herkes ikişer kap yemek getirerek etrafa dizmeye başladılar. 30 kaba yakın yemek oldu. Biz bu hali görünce köyde bir derneğin olduğunu sandık. Geleceğin kalmadığını söylediler. Simsiyah bir sofra tahtasının etrafına çevrildik. Kaşıklar dizildi. İlkin bir çorba (mısır kırmasından yapılmış) kondu, onu yedik. Sonra bunu bir yumurta takip etti. Zeytinyağıyla pişmiş, kabın içerisine yapışmıştı. Ben mısır ile karışık darıdan yapılma ekmekle beceremiyordum. Çatal ve kaşığımızı çıkarmak istemiyorduk. Sonra, "Mancar" dedikleri kara lahana sarması ve bir çeşit olarak da "Malay" tabir edilen mısır unundan sıkma yapılmış bir yemeğe sıra geldi. İşte yemeklerin belli başlı çeşidi. Biz, yorgun olduğumuzu söyleyerek yemekten çekildik. Onlar bu yemeklerin hepsini temizlediler. Köy giziri [muhtarı] süpürgeyi aldı. Bir de yemek kabı alarak sofranın üzerini temizledi, ibrik getirildi. Başka bir yemek kabı alarak evvela bizim yanımıza geldi. Bu kabın içerisinde el yıkayacaktık. Ben büyüklerin yıkamasını söyledim. Onlar bu şekilde ellerini yıkadılar. Biz de dışarıya çıkarak ellerimizi yıkadık.

Vakit bir hayli geçmişti. Artık yataklar yapılmağa başlandı. Köy giziri [muhtarı] yatağı yaydı, biraz evvel sofrayı temizlediği süpürge ile yatağın içerisini de temizleyecek. Burada müdahele ettim: Kendi yatağımı kendi elimle yapmaya alışkın olduğumu söyleyerek onların istirahat etmelerini rica ettim.

Cidden zavallı insanlardı. Pek basit yaşıyorlar. Temizlik nedir bildikleri yok. Bir de köy hemen baştan başa frengi istilasına uğramıştı. İşte bundan çok ürküyoruz. Bekârız, nasıl yapacağız? Toplu bir hayat da yok. Her biri birer saat uzakta üç mahalle var: Çay Mahallesi, Hacıköy, Eceler.

Abdurrahman'la bütün bu konular üzerinde konuştuk ve sabahı ettik.

Okul binasını görmeye gidiyoruz. Eski vekil öğretmen Osman Efendi yanımızda. Üç mahallenin ortasında küçük bir ahşap binaya vardık. Eski bir mahalle mektebi. Küçük bir penceresi var. Tavana benim başım yaklaşıyor. Okulda başlarına taşlar konmuş beş uzun tahta, henüz sökülmemiş eski bir soba, tenekeden yapılma paslı iki yazı tahtası. İşte okulun başlıca eşyası. Kayıt defterlerini istedim. Maarif Müdürlüğü'nden göndermedikleri için olmadığını söyledi. Müfettişin ne vakit geldiğini sordum, 1928'de bir defa uğradığını, ondan sonra müfettiş yüzü görmediğini, zavallı müfettişin de iki yıldır sanatoryumda olduğunu söyledi. Bana, cebinde sakladığı eski

Türkçe yazılmış bir kâğıt parçasını uzatarak: "İşte imtihan defterinin sureti" dedi. Nihayet odaya geldik. Üç gün kadar böylece kaldıktan sonra birbirimizden ayrılmak istemediğimiz arkadaşımla gözyaşları içerisinde ayrıldık. O da doğrudan köyüne gitti.

Şimdi etrafım tamamiyle boşalmıştı. Derin bir yeise [kedere] düştüm ve ağladım. Bazen müdürlüğe başvurup hiç olmazsa kalabalık bir köye göndermesini istemeye karar veriyorum, bazen doğru bulmuyorum. Köy odasında kalıyorum. Beni teselli edecek ne bir tanıdık ve ne de yabancı bir kimse var.

Çocukları topladım. Derse başladım. 34 çocuğum, üç sınıfım var. Fakat 3. sınıf çocukları henüz alfabeyi bilmiyor. Eski vekil öğretmenden bunun sebebini soruyorum. Devam etmediklerini söylüyor.

İşte ilk hocalık yerim. İlk vazife muhitim. 10 gün kadar bir intibak devresinden sonra artık köye alıştım. Testere arkası ile yoklama defterimi çiziyorum. Çocukların hepsini 1. sınıfa oturttum. Bir taraftan bulunduğum köy odasının yazlığını tamir ettiriyorum. Okulu buraya nakledeceğim. Bu iş de bitti. 10 tane yeni tip sıra yaptık. Okulu resimlerle süsledim. Küçük, basit ve fakat mütevazı bir okulum oldu. Artık köyü de yadırgamıyorum.

Ben köylüye ve köylü de bana alıştık. Bir yıl böyle geçti. Tatilde köyden ayrılırken beni kadın erkek köy sınırına kadar yolcu ettiler. Ağlaşarak birbirimizden ayrıldık.

İlk zamanlarda benim için bir menfa [sürgün yeri] kadar soğuk olan bu küçük köye, beni bağlayan çocuklar oldu. Oradan ayrılmaya karar verdiğim zaman müdürün şu son sözlerini hatırlıyordum: "Sizleri adım adım takip edeceğim. Gideceğiniz köy ne kadar sönük olursa olsun, orayı seveceksiniz. Çalışma muhitiniz ne kadar gayri müsait olursa olsun, her şeyi göğüsleyeceksiniz, öğretmenlik mesleğinin, feragat mesleği olduğunu bir dakika bile hatırınızdan çıkarmayacaksınız!" İşte ilk günlerde beni kararlarımdan çeviren bu sözlerdir. Bir türlü onların tesirinden kendimi kurtaramıyordum.

Köy öğretmen okulu ve onun mezunları hakkında hüküm verirken yukarıdaki satırlarda yer alan bilgilerin göz önünde tutulması gerektir. Ne yazıktır ki bu yapılmadığı için yanlış hükümler verilmiş, bu yüzden özelliklerine göre öğretmen yetiştirme amacı güden bu değerli teşebbüs desteklenerek geliştirilmemiştir.

Köylere kadar yayılarak halkı bilgisizlikten kurtarmak, ilköğretimi yüzde yüz gerçekleştirmek konularıyla uğraşılınca büyük bir engelle karşılaşıldı: Eski Arap harfleri. Devrimciler bu meseleyi, bütün zorluklarına rağmen kökten halletmeye karar verdiler.

Türk Harflerinin Kabulü

İlköğretim alanında büyük devrim: Yeni Türk harflerinin kabulü başta gelmekteydi. Ta Meşrutiyet devrinden beri bu mesele zaman zaman ele alınarak kurcalanmakta ve onu halletmenin çareleri aranılmaktaydı. Fakat hiç kimse köklü bir değişikliğe cesaret edemiyordu. Mevcut Arap harfleri türlü şekillerde ıslah edilerek okuma yazma kolaylığını sağlayıcı bazı teklifler ortaya atılıyordu. İlköğretime, halk eğitimine önem verildikçe harf meselesinin zorluklarıyla daha çok karşılaşılıyordu. Bir karar verme zamanı yaklaşmıştı.

9 Ağustos 1923 tarihinde, İstanbul Cumhuriyet Halk Partisi tarafından Sarayburnu Gazinosu'nda tertip edilen bir müsamereye gece saat 23.00'te şeref veren Büyük Gazi orada bulunan halka bir söylev vererek yeni Türk harflerinin kabul edildiğini müjdelediler. Tarihsel değer taşıyan bu söylevin en önemli parçaları şunlardır:

> Arkadaşlar, güzel dilimizi ifade etmek için yeni Türk harflerini kabul ediyoruz.
>
> [...]
>
> Arkadaşlar, bizim güzel, âhenkdar, zengin lisanımız yeni Türk harfleriyle kendini gösterecektir. Asırlardan beri kafalarımızı demir çerçeve içinde bulunduran, anlaşılmayan ve anlayamadığımız işaretlerden kendimizi kurtarmak mecburiyetindeyiz. Lisanımızı muhakkak anlamak istiyoruz. Bu yeni harflerle behemehal [her durumda] pek çabuk bir zamanda mükemmel surette anlayacağız. Ben buna eminim. Siz de emin olunuz. Şimdi yeni Türk alfabesiyle yazdığım bu notları bir arkadaşa okutacağım, dinleyiniz; göreceksiniz ki çok kolay yazılmakta ve okunmaktadır. (Falih Rıfkı Bey şu parçayı okudu): "Bu gece ve her zaman, her yerde olduğu gibi bir heyecan karşısında kalıyorum. Bu kalplerdeki heyecanların burada halk ile karşı karşıya bulunduğum sırada çok büyük bir noktada birleşmesidir. Bu kuvve-

tin bu kadar manevi olması, onun milletin ruhundan çıkmasındadır. Bütün dünyanın gördüğü bu kuvvet en büyük vasıflarla tavsif olunmaya [nitelenmeye] layıktır. Bir millet hayatiyet [yaşama belirtisi] gösterdiği zaman, o milletin yepyeni bir safha açmakta olduğundan şüphe edilemez."

[...]

Vatandaşlar, yeni Türk harflerini çabuk öğreniniz. Bütün millete, köylüye, çobana, hamala, sandalcıya öğretiniz. Bunu vatanperverlik ve milliyetperverlik vazifesi biliniz. Bu vazifeyi yaparken düşününüz ki, bir milletin, bir heyet-i içtimaiyenin yüzde onu okuma yazma bilir, yüzde 80'i bilmez, bu ayıptır.

Bundan insan olanlar utanmak lazımdır. Bu millet utanmak için yaratılmış bir millet değildir. İftihar etmek için yaratılmış ve iftiharla tarihini doldurmuş bir millettir. Milletin yüzde 80'i okuma yazma bilmiyorsa, hata bizlerde değildir. Hata onlardadır ki, Türk'ün seciyesini anlamayarak birtakım zincirlerle kafalarımızı sarmışlardır. Mazinin hatalarını kökünden temizlemek zamanındayız. Hataları tashih edeceğiz [düzelteceğiz].

Hataların tashih olunmasında [düzeltilmesinde] bütün vatandaşların faaliyetini isterim. En nihayet bir sene, iki sene içinde bütün Türk heyet-i içtimaiyesi yeni harfleri öğreneceklerdir. Milletimiz yazısıyla ve kafasıyla bütün âlem-i medeniyetin [medeniyet âleminin] yanında olduğunu gösterecektir.

Gazi, bu söylevinden sonra, memleket içinde birçok seyahatler yaparak halkı, devlet memurlarını yeni harflerden imtihan etmeye başladı.

İlgili vekiller, bilim kurumları, Muallimler Cemiyeti gibi teşekküller yeni Türk harflerinin kabulü için gereken kararları almaya başladılar.

11 Eylül 1928 tarihinde Ankara'dan seçim dairesi olan Malatya'ya giden Başvekil İsmet Paşa, 13 Eylül'de belediye tarafından Malatya Ortaokulu salonunda şereflerine verilen ziyafette uzun bir söylev verdiler. Bu sırada yeni Türk harfleri meselesini şu şekilde açıkladılar.

Hasbihal ile de bir daha anlıyoruz ki, milli cemiyet hayatı basit olmaktan çıkmıştır. Bugünün milletleri gerek beynelmilel [uluslararası] münasebetlerinde, gerek iktisadi ve içtimai [toplumsal] hayatlarında müsabaka ve

mücadele edebilmek için yüksek kabiliyetlerle mücehhez [donatılmış] olmak mecburiyetindedirler. Asır ve istikbal, Türk cemiyetinden yaşamakta, çalışmakta, bilmekte ve yapmakta çok evsaf [nitelikler], çok kudret istiyor. İsterseniz bu çok evsaf, çok kudret ile söylemeye çalıştığım mefhumu milliyetle ifade edelim. Asrın ve istikbalin Türk milletinden talebine kulaklarımızı tıkamak elimizden gelmiyor. Bunu da tabii görmelidir. Çünkü biz, geçmişi olan bir nesiliz. İlmin ve medeniyetin talep ettiği evsafta [vasıflarda] kuvvetli bir cemiyet vücuda getirmek [oluşturmak] için, bizim ne kadar radikal ıslahat [reform] taraftarı olduğumuzun himmetini söylemiş oluyorum. Fakat Efendiler, apaçık bilmeliyiz ki, bir insan cemiyetinde hayatın alameti, insanca yaşayışta ilk alamet konuşmak olduğu gibi evvela okuyup yazmaktır. Rica ederim; bilhassa tebarüz ettirmek [ortaya koymak] isterim ki, okuyup yazmayı maarifin, medeniyetin bir alameti addetmiyorum. Maarifi ve medeniyeti almaya müstait [yetenekli] bir insan cemiyetinin ilk hayat nişanesi olarak okuyup yazmayı gösteriyorum.

Okuyup yazması olmayan cemiyetlerin cehaleti hangi mebdedir [nedenden kaynaklanır]? Şurada tasrih edemem [açıklayamam]. Fakat neresinde olsa bu cehalet bir milletin hayat ve inkişafının [gelişmesinin] bu sırada başlıca manisi [engeli] ve bağıdır. Millet, bugün bu derde Büyük Gazi'nin eliyle temas etmiş oluyor. Büyük Türk milleti büyük ve muzaffer evladı Gazi'nin delaletiyle okuyup yazmak bilmeyen milletler arasından çıkmak için Latin esasından alınmış yeni Türk harflerini kabul etmek kararını veriyor. İstikbalde bugünkü nesle gurur verecek muhterem bir teşebbüse girmiş bulunuyoruz. Teşebbüs, Türk milleti içinde bila istisna [istisnasız] herkese okuyup yazmayı öğretmek teşebbüsüdür. (Alkışlar).

İstanbul'da, Ankara'da ve her yerde milletin okuyup yazma bilmemek seviyesinden kurtulmak için gösterdiği tehalükü [arzuyu] görmüyor muyuz? İhtiyar kadınlarımız ve analarımız kendilerine şimdiye kadar zindan kesilen kâğıt çizgilerinin söz söyleyen nurlu işaretler haline geldiğini görünce sevinçlerinden şaşırıyorlar, 60 senelik ömürlerinde esrarlı bir tılsım gibi gözlerimizi korkutan okuyup yazmanın yeni harflerle iki hafta içinde yüzlerine gülen sevimli bir peri olduğunu anlamak hakikaten sevindirecek bir hadisedir. Cehalete karşı mücadele ve Türk milletini okuyup yazma bilmemek seviyesinden çıkarıp yükseltmek kararı bugün artık emirvaki olan bir programdır. Bu program hükümetin programının başında, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın programının başında, bu memleketin münevverlerinin ve vatanperverlerinin ideallerinin başındadır. Kuvvetli bir cemiyet her şeyden evvel

efradının [fertlerinin] kâmilen [tamamen] okuyup yazma bilmiş olmasıyla ilk canlı alameti gösterebilir. Türk milletinin kendi diline ve konuşmasına asla uymayan eski harflerle seneler ve seneler süren emeklerle okumayı yazmayı öğrenmeye hevesi bize anlatmıyor mu ki, kendi öz dilinin kolay ve basit harfleriyle çalıştığı zaman birkaç sene içinde bir tek evladı okuyup yazma bilmez kalmayacaktır.

Bugün, memleket baştan başa bir dersane halindedir. Bu dersanenin başmuallimi bu milletin başlıca hazinesi olan büyük evladı Gazi'dir. (Alkışlar). Türk milleti bu dersaneden muvaffak [başarmış olarak] çıkıncaya kadar çalışacak ve az zamanda tam muvaffakıyetle [başarıyla] çıkacaktır. (Mutlaka sesleri). İstikbale bakarken hiç bu anda olduğu kadar itimatlı ve ferah bulunmadım. Gelecek nesiller babalarının bütün azim ve muvaffakıyetlerinin [başarılarının] sırrını onların sadık ve samimi Cumhuriyetçi olmalarında ve bahusus [özellikle] Cumhuriyetin müessisi [kurucusu] bulunan, Cumhuriyetin bu memleketin her evladında aziz bir mefkûre [ülkü] olarak yerleşmesi için bütün hayatını vakfetmiş olan büyük Reisicumhuru itimatla ve muhabbetle takip etmesinde arasınlar. (Sürekli ve şiddetli alkışlar)

1 Teşrinisani[202] 1928 tarihinde Büyük Millet Meclisi'nin üçüncü içtimaında[203] Gazi Mustafa Kemal açış nutuklarında yeni harfler meselesini şu şekilde açıklamıştı:

Maarife faaliyetimiz ilk tahsilin fiilen umumi ve mecburi olmasının, memlekette terbiye birliğinin, orta tahsilin iyi vesaitle [araçlarla] teksif ve teshilini [yoğunlaştırılmasını ve kolaylaştırılmasını], meslek tahsilinin ilk ve orta derecesinden en yüksek derecesine kadar memlekette de bu asrın ihtiyaçlarına kifayetini [yeterliliğini] hedef tutmuştur. Her sene bu istikametlerde mühim mesafeler aldığımızı söyleyebiliriz.

Efendiler, büyük Türk milletinin evlatlarını yüksek bir terbiye ve ihtisas ile yetiştirmek için sarf ettiği gayret ve emekler az değildir.

Hususi ve umumi idarelerden maarife tahsis olunan vasıtalar muhtelif vekâletlerden orta ve yüksek tahsile sarf olunan gayretler, hasılı [sonuç olarak] iktidarı olan ailelerin, umumi ve hususi idarelerin Avrupa'da tahsil için sarf ettikleri himmetler eğer memlekette resmen mesul olan muktedir

202 [Kasım].
203 [toplantısında].

[kudretli] alakadarların takip ve nezaretleri [gözetimleri] altında temerküz ettirilirse [toplanırsa] alacağımız semerelerin [verimlerin] çok daha ziyade ve geçireceğimiz inkişaf [gelişme] zamanının çok daha kısa olacağı muhakkaktır. Bu mesailin [meselelerin] hükümetçe ve Büyük Millet Meclisi'nce layık olduğu ehemmiyetle mütalaası müstacel [acilen] bir mübremiyet [zorunluluk] göstermektedir.

Aziz arkadaşlarım,

Her şeyden evvel her inkişafın [gelişmenin] ilk yapıtaşı olan meseleye temas etmek isterim. Her vasıtadan evvel büyük Türk milletine, onun bütün emeklerini kısır yapan çorak yol haricinde kolay bir okuma yazma anahtarı vermek lazımdır. (Alkışlar).

Bütün Türk milleti cehaletten az emekle kısa yoldan ancak kendi güzel ve asil diline kolay uyan böyle bir vasıta ile sıyrılabilir. Bu okuma yazma anahtarı ancak Latin esasından alınan Türk alfabesidir. (Alkışlar). Basit bir tecrübe, Latin esasından Türk harflerinin Türk diline ne kadar uygun olduğunu, şehirde ve köyde, yaşı ilerlemiş Türk evlatlarının ne kadar kolay okuyup yazdıklarını güneş gibi meydana çıkarmıştır. Büyük Millet Meclisi'nin kararıyla, Türk harflerinin katiyet ve kanuniyet kazanması bu memleketin yükselme mücadelesinde başlı başına bir geçit olacaktır. Milletler ailesine, münevver, yetişmiş büyük bir milletin dili olarak elbette girecek olan Türkçeye bu yeni canlılığı kazandıracak olan üçüncü Büyük Millet Meclisi, yalnız ebedi Türk tarihinde değil, bütün insanlık tarihinde mümtaz bir sima kalacaktır. (Alkışlar).

Türk harflerinin kabulüyle hepimize bu memleketin bütün vatanını seven yetişkin evlatlarına mühim bir vazife teveccüh ediyor [düşüyor]. Bu vazife milletimizin kamilen [tamamen] okuyup yazmak için gösterdiği şevk ve aşka bilfiil hizmet ve yardım etmektir. Hepimiz hususi ve umumi hayatımızda rast geldiğimiz okuyup yazma bilmeyen erkek kadın her vatandaşımıza öğretmek için tehalük göstermeliyiz [arzu duymalıyız]. Bu milletin, asırlardan beri hallolamayan bir ihtiyacı birkaç sene içinde tamamen temin edilmek, yakın ufukta gözlerimizi kamaştıran bir muvaffakiyet [başarı] güneşidir. (Alkışlar). Hiçbir muzafferiyetin [zaferin] hazlarıyla kıyas kabul etmeyen bu muvaffakiyetin [başarının] heyecanı içindeyiz. Vatandaşlarımızı cehaletten kurtaracak bir sade muallimliğin vicdani hazzı mevcudiyetimizi işba [tatmin] etmiştir. (Alkışlar).

Aziz arkadaşlarım,

Yüksek ve ebedi yadigârınızla büyük Türk milleti yeni bir nur âlemine girecektir. (Sürekli alkışlar).

İkinci celsede encümenden gelen yeni harfler kanununun müzakeresine başlanmış ve bu münasebetle söz alan Başvekil İsmet Paşa, şu söylevi vermiştir:

Türk harfleri kanunu layihası mevzuu üzerine söyleyeceklerim açık ve kısadır. Büyük Reisicumhur hazretlerinin işaret buyurdukları gibi, Türk harfleriyle büyük Türk milleti yeni bir nur âlemine girecektir. Biz buna samimiyetle ve vicdani bir itimatla inanıyoruz. (Alkışlar).

Teşebbüs, esasen milleti cehaletten kurtarmak teşebbüsüdür. Tecrübelerinizle memleketin her tarafında yakından gördünüz ki, Türk alfabesiyle bu milletin okuma, yazma mücadelesine girmesi her tarafta büyük bir açılma, büyük bir kolaylık vermiştir.

Bugünkü neslin ve büyük müteceddit [yenilikçi] mebusların aldığı tedbirleri ve gördüğü işleri istikbalde yazmak için hazırlanan münevverlerin bir noktaya bilhassa nazar-ı dikkatlerini celbetmek [çekmek] isterim. Hiçbir kanun layihası müzakere olunduğu anda, cidden tatbik olunacağına ve böyle büyük neticeler vereceğine bu kadar yakın bir emniyet vermemiştir. Yani hiçbir kanunun müzakeresi anında, memlekette candan kabul olunacağına, cidden tatbik edileceğine, vasi [geniş] ve feyizli neticeler vereceğine bu andan daha ziyade kani olmak mümkün değildir. Sebebi vazıhtır [açıktır]. Çünkü böyle bir milletin hayatına, fikri ve manevi yaşayışına tesir edecek olan esaslı ıslah [iyileştirme], bütün millet için de, her köşede esaslı olarak işlenmedikçe, teşebbüs edilmek için çok cesaret ister. Teşebbüslerinizle memleketin her tarafından ne kadar esaslı bir ihtiyaca temas ettiğinizi açık olarak gördünüz.

Arkadaşlarım, bu harfler için millette gördüğünüz tehalük [arzu] ve hüsnü [iyi] kabul başlıca şu noktayı izah eder ki, o da, milletin bir an evvel okuyup yazmak, cehaletten sıyrılmak için taşıdığı arzu derin, geniş ve samimidir. Demek millet, hepimiz, böyle bir anahtara çoktan beri muntazırdık [anahtarı çoktan beri bekliyorduk]. İkincisi kolaydır. Kolaylık hiç ummadığınız muhitlerde, nasıl telakki edileceğini [anlaşılacağını] tahmin edemeyeceğiniz yerlerde, uğraşmak istemeyen vatandaşlarımızda, ilk, ikinci, üç harfin ve bir iki saatlik uğraşmanın verdiği teşvik ile öğrenmek ümit ve kanaatini birden vermesindedir.

Arkadaşlarım, bu kolaylıktan hakkıyla istifade etmek ve bu neticeleri birkaç sene içinde gözle görülür bir hale getirmek için hükümetiniz ciddi mesai sarf edecektir. Hükümet, bütün memlekette millet mektepleri halinde, işinde, tarlasında, fabrikasında çalışan vatandaşların ayaklarının ucuna getirilen kolaylıkla öğrenecek muallimlerle kolay tedarik olunacak vesaitle [vasıtalarla] bu yeni alfabeden tamamıyla istifade etmeleri için, bütün mesaisini sarf edecektir. (Alkışlar). Bu mücadeleyi muvaffakiyetle [başarıyla] neticelendirmek için, vazife münhasıran [hususi olarak], hakikaten kendileriyle iftihar ettiğimiz muallimlerin değildir. Memurlarımız ve memleketin bütün münevver evlatları, bu sene, gelecek sene, ve birkaç sene zarfında bu alfabe ile vatandaşların tamamen okuyup yazması için ellerinden geleni ifa edeceklerdir [yerine getireceklerdir]. Kanun layihası esas itibariyle, umumi hayatı yeni alfabe ile yazı devrine suhuletle [kolaylıkla] nakletmek için işe göre muhtelif devirleri göstermektedir. Biz bu devirleri ihtiyaca tamamen tetabuk edecek [uyacak] kadar dikkatli intihap etmeğe [seçmeye] çalıştık. Yakın bir zamanda umumi hayat ve muamelât [muameleler] yeni yazı ile cereyan etmeye başlıyacaktır. Tabii bugün elimizde kullanmakta bulunduğumuz birçok matbu vesikalar vardır ki, vesikaların değiştirilmesine kadar, faaliyet şubesinin cinsine göre muhtelif müddetler konulmuştur. Buna da zaruret vardır.

Bu kanun layihasiyle, Türk milletinin fikri hayatına yeni bir devir açıyorsunuz.

Bir sözü tekrar ederek maruzatıma nihayet vermek isterim. O da, tedbirin hayırlı ve faydalı olunduğuna cidden ve samimen inanışımızdır. Büyük işlerde samimi inanmak, o işin muvaffakiyetle [başarıyla] neticelenmesi için muhtaç olunan başlıca kuvvettir. Bu kuvvet o kadar mühimdir ki, bunun karşısında yenilmeyecek zorluk ve aşılmayacak tümsek yoktur... (Sürekli alkışlar).

Bundan sonra, en önemli maddeleri aşağıda yazılı yeni harfler kanunu kabul edilmiştir. (Kanun numarası: 1353):[204]

Madde 1 — Şimdiye kadar Türkçeyi yazmak için kullanılan Arap harfleri yerine Latin esasından alınan ve merbut cetvelde şekilleri gösterilen harfler (Türk harfleri) unvan ve hukuku ile kabul edilmiştir.

Madde 2 — Bu kanunun neşri [yayın] tarihinden itibaren devletin bütün daire ve müesseselerinde ve bilcümle [bütün] şirket,

204 Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun (ed.n.).

cemiyet ve hususi müesseselerde Türk harfleri ile yazılmış olan yazıların kabulü ve muameleye konulması mecburidir.

Madde 3 — Devlet dairelerinin her birinde Türk harflerinin devlet muamelatına [muamelelerine] tatbiki tarihi 1929 Kânunusanisi'nin [Ocağı'nın] birinci gününü geçemez. Şu kadar ki, evrak-ı tahkikiye [soruşturma evrakı] ve fezlekelerinin ve ilamların ve matbu muamelat [muamelelerinin] cetvel ve defterlerinin 1929 Haziranı iptidasına [başına] kadar eski usulde yazılması caizdir. Verilen tapu kayıtları ve senetleri ve nüfus ve evlenme cüzdanları ve kayıtları ve askeri hüviyet ve terhis cüzdanları 1929 Haziranı iptidasından [başından] itibaren Türk harfleriyle yazılacaktır.

Madde 4 — Halk tarafından vaki [yapılan] müracaatlardan eski Arap harfleriyle yazılı olanlarının kabulü 1929 Haziranı'nın birinci gününe kadar caizdir. 1929 senesi Kânunuevveli'nin [Aralığı'nın] iptidasından [başından] itibaren Türkçe hususi veya resmi, levha, tabela, ilan, reklam ve sinema yazılarıyla kezalik [keza] Türkçe hususi, resmi bilcümle mevkut, gayrimevkut gazete, risale ve mecmuaların Türk harfleriyle basılması ve yazılması mecburidir.

Madde 5 — 1929 Kânunusanisi'nin [Ocağı'nın] iptidasından [başından] itibaren Türkçe basılacak kitapların Türk harfleriyle basılması mecburidir...

İlköğretimin modern manasıyla gelişebilmesi için Osmanlı İmparatorluğu zamanından beri sürüp gelen ve toplum hayatını felce uğratan birçok engelin ortadan kaldırılması gerekiyordu. Mesela kadını erkekle eşit haklara ve vazifelere sahip kılmak şarttı. Bu yapılmadıkça kız-erkek bütün çocukları belli yaşlarda mecburi öğretime tabi tutmak hem kolayca gerçekleştirilemez, hem de hakiki manasını kazanamazdı. Tıpkı bunun gibi erkek ve kadını medeni insanlara mahsus kıyafete, giyime kavuşturmak, onlara gerçek şahsiyetlerini kazandırmak elzemdi. Şehirlerde, mahallelere, memleketin dört bucağında köylere kadar kol salmış olan tekkeler açık bulundukça modern eğitim kurumlarının topluma mal etmeye çalıştıkları değerlerin kökleşmesine imkân yoktu. Yüzyıllardan beri Osmanlılık damgası altında şahsiyetini, benliğini, dilini kaybetmeye başlamış olan Türk okuryazarlarını ve

ulusunu yeni bir tarih ve dil telakkisine[205] sahip kılmak, en can alıcı meselelerden birini teşkil ediyordu. Cumhuriyet vatandaşlığı sıfatını kazanmış olan insanların siyasi terbiyeye, yurttaşlık bilgilerine de ihtiyaçları vardı. Seçmek, seçilmek, seçim yolu ile hak ve vazifelere kavuşmak, bu zamana kadar bütün icaplarıyla beraber bilinen, aydınlık bir yol değildi. Bu problemlerin her birini, yeni rejimin ana ilkelerine uygun düşecek bir şekilde öğrencilere, çevredeki yurttaşlara anlatmak, okul çalışmaları için önemli birer konu teşkil ediyordu. Bu işler yapılmadığı takdirde, okulda öğretilecek olanla, hayat arasındaki tezat ortadan kalkmıyor, bu yüzden de ilkokuldan üniversiteye kadar hiçbir eğitim kurumunun oraya devam edeceklere inandırıcı, kandırıcı değerler aşılaması mümkün olmuyordu. Bunları bilen, Cumhuriyet'in büyük kurucuları, ülkü edindikleri yeni hayatın gelişmesine engel teşkil edebilecek bütün menfi halleri düzeltmeye giriştiler. Bunları başarıyla sona erdirdiler. İlerleme yolunu tıkayan engellerin çoğunu ortadan kaldırdılar. Böylece okullardaki çalışmalar, türlü devrim hareketleriyle hem gerçek amaçlarına doğru yöneltilmiş hem de desteklenmiş oldu. Bundan sonra arılar gibi çalışarak petekleri, bilgi ve bilim denilen balla iyice doldurmak lazım geliyordu.

İlköğretim Hareketlerine Temel Olması Lazım Gelen Fikirler

1926 yılı ilkokul programlarında saptanan pedagojik ilkelerin gerçekleştirilmesi için girişilen işlerden, yeni Türk harflerinin kabulü üzerine ümmilikle mücadele için yapılan seferberlikten, inkılabın sosyal ve ekonomik hayata taalluk eden[206] birçok hamlesinden sonra artık Cumhuriyet'i pekleştirmeye yarayacak işlere sıra gelmişti. İlköğretim alanında ve öğretmen yetiştirme problemi üzerinde bilimsel esaslara dayanarak, ciddi ve köklü çalışmalara başlamak lazımdı. Eğer bu yapılamayacak, onun yerine günlük gelip geçici işlerle avunulacak ve vakit geçirilecek olursa, yeni mana taşıyan, devrimin eserleri olarak meydana getirilen; öğretimin birleştirilmesi, harflerin değiştirilmesi, ümmilikle savaş

205 [anlayışına].
206 [dair].

gibi eğitim işleri, klişe şeklinde ve taklidi[207] mahiyette teşebbüsler olmaktan ileri geçemeyeceklerdi. Hiçbir kuvvete baş eğmeyen zaman, süratle yılları üst üste yığarak geçip gidecekti. Bu arada devrimciler yaşlanacaklar, türlü sebepler yüzünden belki de hızlarını gevşetecekler, tepkici ve azgın kuvvetlerle karşılaşacaklar, nihayet eceli gelenler beklenmeyen zamanlarda öleceklerdi. İnsan hayatının alın yazısı olan bu korkunç olaylarla karşılaşmadan önce devrimi her zaman ayakta tutacak sağlam temellerin atılması elzemdi. Bu bakımdan eğitim işi en başta gelen ana davalardan biriydi. Onun için bu davayı, her türlü gelip geçici heveslerden, politika oyunlarından, rutinin uyuşturucu tuzağından, gelenek ve göreneğin zararlı etkilerinden koruyarak bilimsel esaslara göre yürütmek, mutlak surette lazımdı. Ancak böyle hareket edilmekle ebedi değer olarak kabul edilen bilimsel düşünme, her türlü şart altında doğruya inanma, adaleti sağlama, güzeli sevme, çağımız uygarlığına bağlanma, eşit hakları geniş halk yığınları arasına yayma mümkün olabilecekti. O zaman ileride, her türlü şart altında devrimin ana prensiplerini canla başla koruyacak insan sayısı çoğalacak, ülküler bir nevi halk felsefesiyle beslene beslene yıkılmaz fikirler, ilkeler ve alışkanlıklar haline geleceklerdi. Böyle yapılmayıp da eğitim işleri, yeni meseleleri ortaya çıkarmaktan korkan, günlük politika oyunlarına göre fikir değiştiren bilimsel prensipler karşısında tereddütler geçiren, realiteye temas etmekten hoşlanmayan, gerçeği olduğu gibi ortaya koyamayan insanların ellerine bırakılacak olursa, onlar zahiren devrime hizmet ediyormuş gibi hareket edecekler fakat hakikatte ana davaların çözülmelerini türlü türlü sebeplerle geciktirerek eğitim alanındaki çalışmaları –pek çok kimse farkında olmadan– korkunç bir çıkmazın içine sokacaklardı. Eğitim siyasetinde işlenecek böyle bir hatanın doğuracağı tamir kabul etmez zararların neler olabileceği, aradan yıllar geçtikten sonra, bilhassa önemli sosyal ve ekonomik meseleleri kökten halletmeye sıra gelince anlaşılacaktı. O zaman, umduklarını bulamadıkları için arkaya dönüp geçmiş yıllardaki

207 [taklide benzer].

çalışmalara bakan devrimciler ne zaman, nerede ve ne münasebetle büyük hataların işlendiğini anlayacaklar ve gafletlerine çok hayıflanacaklardı.

Devrim zamanlarının eğitim siyasetini ön plana alınacak problemleri ve onların metotlarını isabetli bir şekilde saptamak, eğitim çalışmalarının topunu düzenlemek bir bakıma göre çok zor, bir bakıma göre de kolaydır. Bilimsel esaslara ve memleket gerçeklerine dayanılmazsa ana ilkeleri bulup çıkarmak hakikaten pek zordur. O zaman insan, selin önünde sürüklenen bir çöp gibi günlük, geçici ve bayağı mütalaaların etkilerinden sıyrılamaz, şahsi ve indi[208] isteklere, görüşlere göre hareket etmek zorunda kalır, kısır ve aldatıcı işlerle hem kendisini hem de toplumu avutmuş olur. Bu zihniyete göre kurulup işletilen eğitim müesseseleri de farkında olmayarak öğrencilerini yufka ve kof yurttaşlar olarak eğitirler. Böyle işletilen kurumlar, daha çok ezberci, nutukçu, kılık kıyafet bakımlarından gösterişli, lafçı, paraya tapıcı, bireysel düşünücü kişiler yetiştirirler. Memlekete hizmete sıra gelince, bu gibilerin çoğu işin bulunduğu yerde hizmet kabul etmezler, kendi istedikleri şartlara ve yerlere göre devletin kendilerine iş sağlamasını dilerler. Bu mümkün olamayınca bedbinleşir,[209] birçok fedakârlığı göze alarak kendilerini yetiştirmiş olan devleti tenkit etmeye başlar, toplumun içine sürekli huzursuzluk tohumu saçan unsurlar haline gelirler.

Devrim zamanlarının eğitim siyaseti bilimsel esaslara uyularak saptanacak olursa, ileride karşılaşılması ihtimali bulunan bu gibi menfi hallerin hepsini önceden kestirmek ve bunlara meydan vermemek için tedbir almak mümkündür. Nitekim Cumhuriyet'in ilk yıllarında maarif işlerimizi düzenlemeye yarayacak incelemeleri yapmak ve ondan sonra rapor vermek üzere Türkiye'ye getirtilen ecnebi uzmanların hemen hepsi, hangi işler ne şekilde tutulup yürütülürse iyi neticeler alınacağını, hangi meseleler bilimsel esaslara dayanılmadan ve onların icapları yerine getirilmeden yürütülmeye kalkışılırsa kötü ve sosyal bünye için bir felaket derecesinde zararlı sonuçlarla karşılaşılacağını raporlarında açıkça işaret et-

208 [yanlı].
209 [körümserleşir].

mişlerdi. Buna rağmen onların pek değerli tavsiyeleri, raporların verildikleri tarihlerde değil, hatalar göze çarpmaya başladıktan sonra değer kazanmıştır.

Yeni harflerin kabulü ile başlayan büyük devrim gerçekleştirilmeye başlanacağı sırada, değerli Maarif Vekili Mustafa Necati öldü.

1 Ocak 1929 tarihinden sonra ilköğretim alanında ve öğretmen yetiştirme problemi etrafında bilimsel esaslara dayanılarak ne gibi işlerin ele alınmaları lazım geldiği noktasını kısaca belirtelim. Ve böyle yapılıp yapılmadığını vesikalara dayanarak inceleyelim.

Ön Plana Alınması Gereken Önemli Eğitim Problemleri Nelerdi?

1928-1929 ders yılında mecburi öğrenim çağında bulunan çocuklardan köylerde 200.000, şehirlerde 234.000 çocuk okutulabiliyordu. Onun için birinci mesele, okutulamayan en az 1.000.000 çocuğu ilköğretime kavuşturacak, milyonlarca yetişkin yurttaşın okuma-yazma nimetine erişmesini sağlayacak öğretmenleri yetiştirmek, okul binalarını ve ders araçlarını temin etmekti.

Bu fikir açıkça anlaşılmış, okuryazar yurttaşların çoğu tarafından bir ülkü olarak sevilmişti. Fakat onu gerçekleştirmeye girişilince ne gibi büyük ve çetin problemlerle karşılaşılacağı 1929'dan sonra bu işleri idare etmek, istikametlendirmek görevini kabul etmiş olanlarca layıkıyla anlaşılmamıştı. Bu hükmü kuvvetlendirici deliller şunlardır.

a) İş küçümseniyor, çetinliği ve büyüklüğü geniş sınırlarıyla göz önüne getirilemiyor veya oluruna bırakılıyordu. Bu zihniyete sahip olunduğu içindir ki mesela, köy okullarının üç yıllık olmaları yeter görülüyor, mıntıka köy yatı okullarından pek çok şeyler bekleniyor, okul binalarının yapımı için köklü kararlar alınmıyor, öğretmen yetiştirme işini yıllara göre ayarlayarak bir çalışma planına bağlamak hatırlanmıyordu.

b) Büyük bir davanın halli bu kadar basit bir zihniyetin hükümlerine tabi olunca, onun gerçekleştirilmesine başlandıktan sonra karşılaşılacak güçlüklerin neler olabileceğini kestirmek de mümkün olamazdı. Bu sebepten ilgililer davayı yürüteceklerin, teşkilatın mesela o zamanki vilayet teşkilatının (Maarif idareleriy-

le özel muhasebelerin durumuna göre) yapılacak işleri başarmaya muktedir olup olamadıklarını önemli bir mesele olarak ele almıyorlar, yüzde yüz gerçekleştirilecek ilköğretimin yalnız para bakımından neye mal olacağını hesaplayarak meydana çıkarmıyorlar; bu muazzam problemin çözülebilmesi için mutlaka milli enerjinin seferber hale konması gerektiğini ısrarla söylemiyorlar, meselenin Dahiliye vekilinin elinde bir iç politika aleti olarak kalmasının önüne geçemiyorlardı.

c) Köyde eğitimi ve ilköğretimi gerçekleştirmenin, köylerin özelliklerine ve köylülerin ihtiyaçlarına göre nasıl mümkün olacağı noktası üzerinde fazla durulmuyor, tedrici tekâmül eden[210] ve büsbütün başka şartlar altında maarifi gelişmiş memleketlerde olduğu gibi bizde de bir tip ve şehirlerde açılacak öğretmen okulları vasıtasıyla ihtiyacı gidermenin mümkün olduğuna inanılıyor, yerleşik insan topluluklarının yaşadıkları köylerdeki köylüler okutulmadan göçebeleri okutma problemine dokunularak bunlar için gezici öğretmenler yetiştirme hevesine gönül bağlanıyor, öğretmen memleketin neresine gönderilirse gönderilsin onun, gittiği yerde –hayat şartlarının bütün sertliklerine rağmen– idealizm kuvvetiyle tutunabileceği sanılıyordu.

Köy davası o kadar kolay, basit bir iş olarak kabul ediliyordu ki o devrin ünlü dergilerinde köy insanları ve köy öğretmenleri hakkında yazılan şiirlerden alınma şu mısralar bunu açıkça anlatırlar:

1.
Mehmetçiğin yavrusuna adanmış bir şiirden:
Başaklardan kundağın,
Bağ, bahçe, solun, sağın;
Yıldızlar oyuncağın...
Ağlama güzel çocuk!

2.
Köylünün halini, rahatlığını belirten başka bir şiirden:
Ey tarlalar içinde uykuya dalan köylü,

210 [kademeli gelişen].

Sonra çalışmak için şimdi bir parça uyu.
Vücudun baştan başa ekinlere gömülü,
Söyle, nerede bulursun böyle rahat uykuyu?

3.
Göçebe köylünün kızını tanıtan diğer bir şiirden:
Bir şahin kanadının altından çıkar gibi,
Çıkmış siyah çadırdan obanın şen Zeynebi.
Saçlarını tarıyor "İnce su"yun başında...

d) O zamanki kanaate, düşünüşlere, bu şiirlerde belirleyen anlayışa göre böyle köye gidip çalışmak [çalışmayı], medeniyet götürmek [götürmeyi] işten bile sayılmamak lazımdı. İhtimal, bu sebepten oraya gidecek hocaları bir nutuk veya marşla uğurlamayı uygun bulan o devrin şairlerinden biri de köy öğretmenleri için bir marş yazmış. Marşın bir parçası şudur:

Mefkûremiz yolunda her manii aşarız;
Kalbimizde yanıyor azim ve iman çırası...
Biz cehlin düşmanıyız, nura, ilme koşarız.
Yaparız köyümüzü medeniyet ocağı...
Köy hocası ileri! Durma, yürü ileri!
Bizden ışık bekliyor Anadolu köyleri...

Not: 20 yıl sonra Anadolu köylerine medeniyet götüren hocalar değil öğretmenler işe başlayınca bu marşı yazanın gündelik gazetelerde onları yetiştiren köy enstitülerinin aleyhinde yazılar yayınlamaya başlaması, üzerinde önemle durulacak bir nokta değil midir?

Köyü, köylüyü, köy çocuğunu ve kızını bu şiirlerde tasvir edildiği gibi zannedecek kadar gafil ve köyden uzak kalanların öğretmen gönderilen yerlerde mesken sıkıntısı bulunduğunu, yiyecek tedarikinin pek zor olduğunu; bunlar az dertlermiş gibi bir de öğretmenlerin aylarca maaş alamadıklarını ve bu olayların doğuracakları sonuçların neler olabileceğini kavramalarına imkân var mıydı? Hele her türlü uygarlık vasıtalarından ve sağlık teşkilatından tamamen mahrum bulunan köylerde açılan, açılacak olan okulların bir sağlık merkezi, sosyal hizmetler ve ihtiyaçlar

için de bir organ haline getirilmesi noktaları üzerinde ciddi olarak durulmuyor, köy okulunun tarla, bahçe, ahır, kümes ve işlik gibi vasıtalarla teçhiz edilerek onun bağrında küçük ve tarımsal bir işletmenin yaratılması, bu okullar için kabul edilmiş öğretim programının ancak böyle bir kurumda uygulanabileceği kestirilemiyordu. Onun için köy okullarına, yetiştirilmekte olanlardan büsbütün ayrı tipte öğretmenler hazırlanması zaruri bulunduğu bir türlü kabul edilemiyordu.

e) İş başında bulunanların, yaptıkları işin verimli olup olmadığını anlamaları, okul çalışmalarının sonuçlarını ölçmeleri şarttır. Fakat bu, hiç yapılmıyor ve bu meselenin üzerinde durulması Maarif Vekilliği ileri gelenlerinin bir kısmınca hoş görülmediği söyleniyordu. Zihniyet bilimsel, ölçülü çalışmaya yatkın ve alışık olsaydı, ilköğretimin beş-altı yıllık durumunu gösteren şu iki basit tablo birçok meseleyi anlamaya kâfiydi:

Seneler	İlkokul öğrencileri	İlkokul mezunları	Öğretmen okulu mezunları	Masraf (lira)
1927-28	420.889		616	11.039.211
1928-29	434.984	23.238	840	16.503.060
1929-30	428.774	17.320	746	15.917.340
1930-31	151.903	19.134	867	14.933.113
1931-32	486.816	19.530	990	13.755.316
Yekûn	1.923.366	79.222	4.059	61.108.829

Not: Öğretmen okulları masrafı ayrıdır. Beş yıllık tutan 7.591.319 liradır, umumi muvazeneden ödenmektedir.

Seneler	Millet mektepleri mezunları	Millet mektepleri masrafı (lira)
1928-29	113.378	881.508
1929-30	56.182	754.251
1930-31	41.489	542.424
1931-32	20.425	252.012
1932-33	16.009	122.976
1933-34	9.688	51.560

Bu tablolar incelenerek yapılan masrafla elde edilen sonuç karşılaştırılsa, masrafların yani ödeneklerin eksilme sebepleri üze-

rinde durulsa, ilkokul öğrencilerinin beş yıl içinde ancak 66.000 çocuk olarak arttığı azımsansa, köylerde pek az çocuğun okutulduğu düşünülse ve bunun için yabancı bir uzmanın "En büyük haksızlık. Hiç olmazsa okutabildiklerinizi köy okullarına kura ile alın", dediği düşünülse ve millet mekteplerinin iflasa gittiği anlaşılabilseydi birçok yıllar boş geçirilmiş olmazdı.

İlköğretimin Çıkmaza Saplanması

İlköğretim davasının türlü bakımlardan bir çıkmaza saplandığını, gençliğinden beri bu işin gerçekleştirilmesini ülkü edinen Başbakan İnönü anladı. Meseleyi 13 Mart 1934 tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi'nin parti grubuna bütün çıplaklığıyla anlattı. İnönü'nün sözlerinden, tarihi değeri olan ve bu olayı aydınlatıcı mahiyette görülen parçalar aşağıya alınmıştır:

> İlk mektep muallimlerinin maaşları bazı vilayetlerde muntazam verilmiyor, şikâyetini bir iki seneden beri alıyoruz. Bu sene de gene bazı vilayetlerden ilk mektep muallimlerinin maaşları, hazineden maaş alan memurlar gibi muntazaman verilmediğini vakit vakit bize bildiriyorlar. Bu münasebetle meseleyi Fırka Divanı'nda tetkik ettik ve divan, bu vesile [sebep] ile ilk tahsil meselesinin muhtelif istikametlerine girdi. İlk tahsil meselesinin bu suretle bugünkü ihtiyaçları ve meselenin esasına taalluk eden [dair] eksikleri ve istikbali itibariyle meselenin Fırka Grubunda, hatta efkâr-ı umumiye [kamuoyu] önünde aleni olarak münakaşasını teklif ettik. Bu sebeple şimdi size günlük acil meseleyi arz edeceğim. Ve ilk tahsil meselesi üzerinde görülen eksiklikleri söyleyeceğim. Fırka, esas programında ilk tahsil meselesinin bütün vatanda esaslı olarak teminini bellibaşlı bir prensip saydığından bu prensibin nasıl tatbik olunduğunu göreceksiniz, daha iyi tatbik olunması için Fırkanın gerek mecliste bulunan grubu, gerek memlekette bulunan bütün efradı [fertleri] meselenin esaslı halli için bütün gayretlerini birleştirmek vazifesi karşısında kalacaktır. Evvela gün meselesini arz edeceğim. Bugün elimizde mevcut olan malumata göre, şikâyetler şunlardır: 1 vilayette 4 aylık, 2 vilayette 3 aylık, 12 vilayette 2 aylık ve 11 vilayette 1 aylık ilk mektep muallimi maaşı birikmiştir. Bu suretle maaşları birikmiş olan vilayetlerin adedi 26 oluyor. Bununla beraber gayet büyük bir rakam ve çok büyük bir adet birikmiş gibi bir tesir karşı-

sında kalmamızla beraber, meselenin bizleri ürkütecek kadar olmadığını şimdi arz edeceğim rakam gösterecektir. Son anda birikmiş olan maaşları kuruş olarak, müfredat olarak toplattırdık. En son malumata göre takriben iki yüz altmış bin liralık bir borç birikmiş oluyor. Yani bu 26 vilayette biriken maaşların yekûnu bugün 265 bin liradır.

[...]

İdare-i hususiye [Özel kuruluş] bütçeleri 45-50 milyon liraya kadar nazarî bir rakam içinde çalışırken üç dört sene içinde fiilen istihsal ettikleri [ürettikleri], belki azami 30 milyona kadar düşmüştür. Tabii bu düşmenin tesiri idare-i hususiyeye [özel kuruluşlara] taallûk eden [ait] bütün vazifelerde tesirini göstermek lazımdır. Malumunuzdur ki ilk mektep bütçesinin temini idare-i hususiyelere [özel kuruluşlara] ait bir vazifedir, onların varidatı ile tesviye olunur [gelirleri ile ödenir], idare-i hususiyelerin [özel kuruluşların], içinde bulunduğumuz senede ilk tahsil için tahsis ettikleri para 13 milyon liradır.

Bu nokta-i nazardan eğer bütün vilayetlerin ilk tahsil bütçesini, 13 milyon lirayı ve bugün birikmiş borç olarak 260-270 bin lirayı göz önüne alırsak, açık nisbeti yüzde yarıma bile düşmeyecek demektir. Mesele bu nokta-i nazardan [bakış açısından] daha ziyade intizam [düzen] meselesidir. Bir de zengin vilayetlerin kendi borçlarını ödeyemeyecek nisbetsiz bir halde bulunmaları meselesidir. Her ne olursa olsun az bir miktar borç da kalmış bulunsa, velev ki bir tek adamın alacağı olduğu halde 3-4 aylık maaşını alamamasından şikâyet etmesi bizi mustarip etmektedir. Ve intizam halinde [düzenli] olmayan bir müessesenin ve bir işin semere [fayda] vermeyeceği kanaati bizi ehemmiyetle düşündürmektedir. Onun için ne vereceksek onun muntazam olarak, alakadarı herhangi bir tereddüde de değmeyecek, sağlam bir hesaba hayatını raptedecek surette belli olarak tediye edilmesi [ödenmesi] muvaffakiyet [başarı] için ve ilk tahsilden beklediğimiz semereler [verimler] için esastır.

Şimdi size idare-i hususiyelerde [özel kuruluşlarda], nazari olarak karşılık gösterilen ilk tahsilde, memleketin vaziyetini bir iki rakamla söyleyeceğim. İlk tahsil için 13.262 muallim çalışmaktadır. Bunların şehirde çalışanları 6.624 ve köyde çalışanları 6.638 kişidir. Bugünkü vaziyet takriben şehirde ve köyde hocaların yarı yarıya ayrılması gibi bir manzara gösteriyor. Mektep, şehirde 1.143 ve köyde 5.401'dir. 6.544 mektep ediyor. Talebe şehirde 257.600, köyde 313.180, hepsi 570.780, ilk mekteplerde bulunan talebenin yekûnu olarak görünüyor.

Bir noktayı saklamadan dikkatinize arz etmek isterim. Tahmin olunduğuna göre bütün memleketin çocukları, ilk tahsile inkılâp prensiplerinin arzu ettiği gibi girmiş olsaydı mekteplerimizin talebe mecmuunun [toplamının] bir buçuk milyon olması lazım gelirdi. Şu halde beş yüz küsur bin ile ilk tahsil çağında bulunan çocuklardan ancak 1/3 mekteplerde bulunuyor demektir.

Şehirde 257.000 çocuktan beşte bir olarak her sene 50.000 çocuk çıkması lazımdır. Köy mekteplerinde ise 313.000 çocuk bulunduğuna göre, üç sınıf olduğu için her sene bu miktarın üçte biri olan 100.000 talebenin mektebi bitirmesi lazımdır. Şu halde yekûn bu olduğuna göre her sene ilk tahsili bitirmiş olan çocuklar 150.000 olması lazım gelir. Halbuki rakamlara bakacak olursak çıkan talebenin yekûnu 150.000 yerine bunun yarısını görmekteyiz. Her sene köy ve şehir mekteplerinden azami 25 bin talebe çıkmış bulunmaktadır. Şu halde, mühim bir kısmı tahsilin nihayetine varmadan mektebi terk etmektedirler. Bu itibarla diyebiliriz ki bu ilk mekteplerde üçte birini okutuyoruz, fakat altıda birine ilk tahsilini tamamlatıyoruz. Şimdi sarf ettiğimiz parayı bu aldığımız netice ile mukayese edecek olursak, karşısında bulunacağımız hakikat dikkati celbetmeğe [çekmeye] layıktır. İlk tahsil için sarf edilen 13 milyon lira ile 70 bin ilk tahsilini bitirmiş çocuğu almağı [almayı] düşünürseniz, talebe başına çok masraf edilmektedir. Meseleyi cesaretle, hakikati olduğu gibi görerek mütalaa etmek ve memlekete bildirmek vazifemdir. Hepsi bütün ihtiyacı temin etmemekle beraber bu memleketin ilk tahsile tahsis ettiği para, eksik nokta-i nazardan az sayılabilir. Aldığı netice nazarından israf edilmiş sayılmalıdır.

Bunda alakadar velilerin, çocuklarının tahsilini bitirmek için, muntazam takip etmediklerini kaydedebiliriz. Onları teşvik ederek ve bilhassa çocuklara tahsili sevdirmesi icabeden muallimlerin ve idare memurlarının iftihar edecek vaziyette olmadıklarını söylemeği [söylemeyi] vazifeden sayarım.

İlk tahsile, hususi idarelerin tahsis ettikleri 13 milyon liranın hakikatte tahminden daha az hasılat alınan senelerde 13 milyon liranın tamamen istihsal olunacağını [elde edileceğini], daha sene başına üç, dört ay varken kestirmek müşküldür.

[...]

İlk muallimlerin maaşları hakkında elimde bulunan cetvelden de size malumat vermek istiyorum. İlk mektep muallimi maaşı 16. dereceden başlıyor. Muallim 16 lira maaş-ı asliye, yani 52 liraya hak kazanıyor ve vergileri kesildikten sonra 43 lira eline geçecek bir para kalıyor. Demek oluyor ki, fiilen eline geçecek para 43 liradır.

[...]

Şimdi fırkada ilk tahsil meselesinin halledilmek üzere mütalaa edilerek herkesin bileceği karara varmak üzere mevzuu bahsedeceğimiz noktalar şunlardır:

Bir defa ilk tahsil olarak halin intizamını temin etmek lazımdır; ilk tahsilde ne çalıştırıyorsak, kim çalışıyorsa bunların maaşları, istihkakları devlet bütçesinden istihkaklarını alan memurlar gibi, herhangi bir intizamsızlıktan masun [düzensizlikten uzak] olarak muntazam tediye olunmalıdır [ödenmelidir]. Muntazam tediye [ödeme] meselesini tetkike başladığınız zaman, her vilayet üzerine ayrı ayrı mütalaa edilmesini, ihmalden mütevellit [kaynaklanan] eksikler üzerinde tetkiki, biraz uzun olsa da isabetle tetkik yapılmasını icabeder [gerektirir]. Biz bunun için birçok defa ciddi tedbirler aldık. Bir defa bir Heyet-i Vekile kararı ile, herhangi bir vilayette idare-i hususiye bütçesinden ilk mektep muallimlerine maaş verilmemiş ve diğer herhangi bir şubeden bir maaş verilmişse bunu suiidare ve suiistimal telakki ederiz [sayarız] dedik. Biz bu kararı aldık ve tebliğ ettik.

[...]

Halin intizamı dediğim zaman, bir defa bu birikmiş maaşların ve işleyecek maaşların muntazaman tediyesini [ödenmesini] temin edecek riyazi [delillere dayalı] tedbir istiyorum ve bunu murat ediyorum. Bir de memleketin sarf ettiği para ile mütenasip [orantılı] netice alınmasını istiyoruz. Bu sarf ettiğimiz 13 milyon lira ile hakikaten biz çocuklarımızın üçte birini mi okutabiliyoruz? Bir defa bunu tetkik edeceğiz. Hakikaten bunu okutabiliyorsak bunun semeresini tamamlamalıyız. Bunun yarısının semeresini almak, bizim için tamiri pek güç olan bir zarardır. Biz o şerait içinde [şartlar altında] yetişmekteyiz ve memleketi öyle çetin istikballere hazırlamaktayız ki, bir liradan yarım lira değil, bir liradan bir buçuk lira istifade etmek yolunu bulmalıyız. Fakat sarf ettiğimizin yarısı kadar verim alınmağa [alınmaya] ve memlekete bunu kabul ettirmeğe [ettirmeye] kimsenin hakkı yoktur.

Gaye, halin intizamını temin edecek tedbirleri bulmaktır; muntazam tediye ve memleketin sarfettiği paranın karşılığı olan haklı neticeleri temin eden usul.

[...]

Ondan sonra arkadaşlar, ilk tahsilin eksik kalan kısmı için tedbir düşünmek mecburiyetindeyiz, yani eğer elimizde bulunan rakamlara göre üçte biri okutuluyorsa, üçte ikinin okutulmamakta olmasını görerek seyirci kalmak iktidarımız dahilinde değildir. Bunu mütalaa etmek, bir tedbire bağlamak ve yahut memlekete açık olarak bir şey söylemek mecburiyetindeyiz.

Evet, bu şerait [şartlar] altında diğer eksik kalan çocukların tahsil ettirilmesi için şu ve şu imkânları bekliyor ve şu ve şu tedbirleri düşünüyoruz. Yahut kendi halimize göre bu tahsili bu nisbette çoğaltacak, mümkün olduğu kadar az zaman zarfında ilk tahsili bütün memlekette temin edecek bir yolu tayin etmek, göstermek mecburiyetinde bulunuyoruz, demek.

İkinci büyük mesele elimizde bulunan rakamlara göre açık kalan ilk tahsilsiz çocukları okutmak için ne tedbir bulacağız? Mali tedbir, İdari tedbir. İçtimai ve milli tedbir, neyse bunu mütalaa buyuracaksınız. Bundan sonra üçüncü bir mesele kalıyor. O da ilk tahsil çağını geçirmiş bulunanların yani yaşlıların ve geçkinlerin ümmilikten [okuma yazma bilmemekten] kurtarılması için mücadele nasıl yapılacak ve nasıl devam edecek, işte, bunu mütalaa buyuracaksınız. Biliyorsunuz ki, Türk harfleri kabul edildiği vakit millet mektepleri şeklinde ümmilikle [okuma yazma bilmemekle] mücadele etmek için teşebbüs alınmıştır [girişimde bulunulmuştur]. İlk senede yüksek bir rakam, yani 4-5 yüz bin kişi okutulmuştur. Müteakip senelerde azalmak üzere, bugün elde bulunan istatistiklere göre, millet mekteplerinde, okuyup yazma kurslarından geçmiş olanların adedi bir milyona yakın sayılıyor.

Bazı müşahedelere [gözlemlere] göre tahsil etmiş [eğitim almış] olanlardan, millet mekteplerinde okumuş bulunanlardan bir kısmı, az bir müddet bu mekteplere devam ettiği için bilahare okumadan ayrılarak öğrendiklerini unutmuş vaziyete düşmüşlerdir. Yüksek bir rakamdan başlayıp böyle tedrici [kademe kademe] azalarak 4-5 sene içinde 150 bin kişiye düşmesinin sebebi maddi olarak izah olunuyor.

[...]

Her ne olursa olsun, meselenin içindeki müessirleri [etkenleri] mütalaa edersek ilk tahsil çağı haricinde bulunan geçkinlerin okuyup yazmalarını temin etmek için yani ümmilikle [okuma yazma bilmemekle] mücadele için ittihaz olunacak [alınacak] tedbirleri mütalaa etmenizi [düşünmenizi] rica ederiz. Meseleyi, size ilk tahsil nokta-i nazarından [açısından] bugün mevcut olan vaziyeti ve ihtiyaçları birkaç kelime ile, fakat ana hatlarıyla kamilen izah ettim. Meseleyi münhasıran [hususi olarak] hükümetçe mütâlâa etmeyip [görüşmeyip] de Fırka'ya getirdiğimin [getirmemin] esaslı sebebi şudur: Görüyorsunuz ki, iş mütalaa edildiği [görüşüldüğü] zaman tedbirleri göz önüne, velev ki taslak olarak edindiği zaman yalnız hükümetçe içine girilecek bir mesele değil, Fırkanın bütün gayretleriyle beraber çalışacağı ve Fırka prensiplerinden en esaslılarının tahakkuk ettirilmesini istihdaf eden [amaçlayan] bir faaliyet olduğu içindir. Siz ve memleketteki bütün

Fırka teşkilatı ümmilikle [okuma yazma bilmemekle] mücadele etmek için, icabederse [gerekirse] kendilerine kabili tatbik [uygulanması mümkün] olacak istifadeli yolları tayin etmek [belirleme] mevkiinde bulunuyorsunuz. İşte bunun için bu müzakereyi yüksek huzurunuzda açıyoruz. Arkadaşlar, fikirlerini, hakikatleri gördükten sonra söyleyecekler. İhtimal ki, heyet-i celileniz meseleyi mütalaa ve münakaşa ettikten sonra fenni olarak teferruat üzerinde çalışarak ve bu üç esaslı noktada halin intizamı [düzenlenmesi] için, mektebe devam edemeyen çocuklara gösterilecek yol için ve ümmilikle [okuma yazma bilmemekle] mücadele için takip edilecek yolları sükunetle, fakat isabetle tayin edeceksiniz [belirleyeceksiniz]. Ricam, bu hususta, meselenin eksik taraflarını ve acı hakikatleri olduğu gibi memlekete tanıtmak ve bunun tedavisine [iyileştirilmesine] cesaretle girişmektir.

Parti grubunca bu iş için seçilen bir komisyon problemi inceleyerek düşüncelerini anlatan raporunu hazırladı. Bu raporda meseleyi kökten ve süratle halletmeye elverişli tedbirler yoktur. Özel idareler için bir nevi yük telakki edilen[211] ilköğretim masraflarını veya bunun mühim bir kısmını devlet bütçesine almak, özel okulların artmasını teşvik etmek, mekteplerde okutulan şeyleri memleketin hakiki ihtiyacına tetabuk edecek[212] şekle getirirsek, köyde eğitimin geliştirilmesine önem vermek, özel idarelerin birikmiş borçlarını tasfiye etmek, ihtiyaca yetecek sayıda öğretmen yetiştirmek, liselerde pedagoji şubeleri açmakla ilköğretimin sağlanamayacağını belirtmek gibi esasen bilinen fakat yapılmayan teklifler, raporun özünü teşkil eder. Mesele iç politikanın pek üzücü ve can sıkıcı bir konusu olarak, 1936 yılına kadar çeşitli komisyonlarda sürüklendi, durdu.

İlköğretim Hamlesi Niçin Durakladı?

Yukarıdaki satırlarda belirtilen konuların üzerinde düşünülmesi lazım geldiği, böyle menfi bir durumla karşılaşmamak için hazırlık yapılması gerektiği, hatta hangi problemlerle karşılaşılacağı ve onlar çözülürken, eğer önceden hazırlıklı bulunulmazsa ne

211 [olarak görülen].
212 [uyacak].

gibi zorluklarla çatışılacağı 1924'te gelip, raporunu veren Prof. John Dewey tarafından hatırlatılmıştı. Buna rağmen türlü türlü sebepler yüzünden yetkili ve sorumlu makamlar derlenip toparlanamamış, ilköğretim davası gibi çetin ve çok karışık bir davanın içine hazırlıksız girilmişti.

Böyle olduğu için gerek işlerin yürütülmesinde, gerek çetin problemlerin çözülmesinde etraftan kuvvet toplanamadı. Üniversite profesöründen köy imamına kadar okuryazar zümre çoğunluğu meseleden habersizmiş gibi, pasif bir durum takındı, hatta bununla da kalmadılar; yalnızca ilkokul öğretmenleriyle ilköğretim müfettişlerinin sırtında bırakılan bu işe yer yer ve zaman zaman tepki bile gösterenler oldu. Maarif Vekilliği önemli ve yeni işler için "ilham kaynağı" olamadıktan başka, çevredeki yeni pedagoji hareketlerini de hoş görmemeye, sempati ile karşılamamaya başladı. Bu gevşeklik ve derbederlik yıllarında, tıpkı ilköğretim meselesi gibi önemli telakki edilerek[213] girişilen ekonomik ve endüstriyel kalkınma işleri ön plana geçti. Hatta o sıralarda bazı iktisatçılar tarafından şu korkunç fikir ortaya atıldı: "Bir memleket, ekonomi bakımından kalkınmadıkça, maarif yönünden kalkınamaz!..." Köylerde iktisadi hayatın düzenlenememiş olması yüzünden düşen mahsul fiyatları, köylü halkın vergi ödeme kabiliyetini azalttı. Onları bunaltıcı bir darlık içine soktu. Bu sebepten vilayet özel idarelerinin bütçeleri sarsıldı. İlkokul kadrolarındaki öğretmenlerin maaşlarını ödeyemeyen valiliklerin sayısı yıldan yıla çoğalmaya başladı. Bu olaylara içişleri bakanı ile ilgili olduğu söylenen şu zihniyetin menfi etkileri de katıldı:

Ankara'da Büyük Millet Meclisi Hükümeti kurulduğu günden itibaren, Muallimler Cemiyeti üyesi veya öğretmen sıfatıyla bulundukları yerlerde cereyan eden her türlü sosyal karakterli harekette ilkokul öğretmenleri aktif rolleri üzerlerine almışlardı. Milli bayramları kutlama törenleri tertip etme, muhafazakâr kuvvetler baş kaldırmak istedikleri zaman onlarla mücadele etme ve mitingler hazırlayarak irticaa[214] karşı koyma, spor bayramları ve mü-

213 [sayılarak].
214 [gericiliğe].

sabakaları hazırlama, vilayetlerde balolar tertiplemenin revaçta olduğu yıllarda baloyu canlandıran elemanı teşkil etme, halkevlerinin her türlü hizmetlerinde çalışma gibi. Öğretmenlerin topluluk içinde böyle dinamik rol sahibi olmalarını hoş görmeyenler evvela muallim cemiyetlerini lağvettirmek suretiyle onların teşkilatlanmalarını önlediler. Sonra yer yer bazı öğretmenlerin şüpheli insanlar gibi gizli gizli takip ettirildikleri söylenmeye başlandı. Bunu hisseden ve anlayan öğretmenler, pedagojik mahiyette bile olsa, her türlü yenilik hareketinden el etek çekerek meydanı, günlük ve şahsi menfaate müstenit[215] politika gütme hevesinde olanlara terk ettiler. Bu olay, İstanbul'da ve büyükçe Anadolu şehirlerinde gelişmeye başlayan, ecnebi uzmanların bile dikkatlerini çeken her türlü yeni pedagoji hareketine son verdi. Ondan sonra Maarif Vekilliği, gerçekleştirmek vazifesiyle mükellef olduğu büyük pedagoji meselelerinde çevreden, yani gerçekteki âlemden gelecek sağlam ve köklü fikirlerden mahrum kaldı. Maarif Vekilliği'ne gelen bazı vekillerin, hafiye kullandıkları, bazı müfettişleri direktif vermek suretiyle istedikleri gibi rapor vermeye mecbur tuttukları öğretmenler arasında söylenmeye başlandı. Bu korkunç zihniyet bütün etkin unsurları ürküttü.

1929'dan 1935 yılına kadar devam eden bütün çalışmalar yukarıda bariz vasıfları belirtilen dekor içinde cereyan etti. Vekilliğin zihniyetini, ilgilileri saran bunaltıcı havayı anlatabilmek için bu dekoru çizmeye lüzum vardı. Çünkü başka türlü, hızla başlanmış hareketlerin birkaç yıl içinde niçin durakladığını, hangi olaylar yüzünden mahiyetini değiştirdiğini kavramak mümkün olamaz. Pek yakın tarihimizi ilgilendiren bu noktaları açıklamayı, hakikati olduğu gibi anlatma bakımından lüzumlu buluyorum. Çünkü 1935-1936 ders yılına tekaddüm eden[216] yılların pedagoji hareketleri bütün açıklığıyla belirtilmeyecek ve aynı zamanda onları idare edecek zihniyet göz önüne serilmeyecek olursa, ilköğretim hamlesinin manasını, mahiyetini, şümulünü, dayandığı prensipleri, bağlandığı ülküyü anlatmak mümkün olamaz.

---

215 [dayalı].
216 [denk gelen].

Şimdi, zihniyeti belirtilen devir içinde öğretmen yetiştiren kurumları geliştirme bakımından neler yapılmaya çalışıldığını ve bu çalışmalardan ne gibi sonuçlar alındığını inceleyelim:

Şehirlerde Açılan Öğretmen Okulları (1929-1937)

M. Necati'nin Maarif Vekilliği'ne gelmesiyle başlanan işlere bakılarak hüküm vermek lazım gelirse, ilköğretimin ve öğretmen yetiştirme işinin ele alınarak geliştirilmeye çalışıldığı, bu alanlarda o zamana kadar eşine rastlanmayan başarılar elde edildiği kanaatine varılır.

M. Necati'nin ölümünden sonra yıllarca sürmesi lazım gelen bu davaların çözülmesine aynı hızla devam edilebildi mi? Bu hizmetler görülürken bilimsel esaslara, uzmanların raporlarında saptanan tekliflere, Cumhuriyet'in malı olan ana ilkelere uyuldu mu? Ana konumuzu teşkil eden öğretmen yetiştirme problemi, daha doğrusu, köyü canlandıracak elemanı hazırlama meselesi incelenirken, bu noktaların da aydınlatılmasına ihtiyaç vardır. Onun için şimdi, şehirlerde açılmış olan ve köylere de öğretmen yetiştirme göreviyle mükellef bulunan öğretmen okullarını türlü bakımlardan incelemeye başlayalım:

1. Öğretmen okulları teşkilatı: Yüzde Onlar Kanunu ile yer yer iyi binalara ve ders araçlarına kavuşmuş olan bu kurumların masrafları özel idarelerden alınarak devlet bütçesine konulduktan sonra, onlar sadece öğrenci alma bakımından mıntıka okulları haline getirilmişlerdi.

Öğretmen adayları, vekilliğin göstereceği yerlerde mecburi hizmete tabi tutularak okula girerken ellerinden birer taahhüt senedi alınıyordu. Fakat senette onların köyde çalışacaklarını gösteren bir kayıt yoktu. Öğretmen adayları okulu bitirince, vekillikçe özel idarelerinin bütçelerindeki münhallere[217] göre illere dağıtılırlardı. Tayin edilen yere gidip gitmemek, gittikten sonra orada kalıp kalmamak, genç öğretmenin sadece ülkü kuvvetine ve beden bakımından bulunduğu çevrenin hayat şartlarına dayanıp dayanmamasına bağlıydı. Görevli bulunduğu yere gitmeyen ve gidip

217 [açıklara].

de vazifesini terk edenler hakkında kanuni takibat yapılır, bunu anlayan öğretmen ilgili makamlara başvurarak ayrılış sebeplerini anlatınca biraz daha iyice bir yere alınır veya türlü tertiplerle takibattan kurtulmanın bir çaresini bulurdu.

Okuldan yeni çıkan öğretmenlere, mezun olurlarken veya tayin edilirlerken kendileriyle meşgul olunacağı, hayatlarının takip edileceği müdürleri, öğretmenleri veya idare adamları tarafından heyecanlı nutuklar şeklinde söylenir fakat onlar işlerinin başına gittikten sonra vaat edilenlerin çoğu yerine getirilmezdi. Bazı müdürler veya öğretmenler mektuplaşmak suretiyle öğrencileri olan genç öğretmenlerle bağlarını kesmemeye çalışırlardı. En çetin hayat şartları ile fırtınalarla karşılaşmış gibi savaşarak ıssız diyarlarda okul açıp işletmeye çalışan bu insanları candan sayabilecekleri hiç kimse gelip bu savaşın içinde görmezdi. Meşrutiyet'in ilk yıllarında medreseden modern bir öğretmen okulu yaratan İstanbul Darülmuallimini'nin müdürü M. Satı, yetiştirdiği talebesini geniş sınırlı Osmanlı İmparatorluğu toprakları içine dağılmış vilayetlerin birçoğuna giderek, iş başında görmüş, onlara bulundukları yerlerde yardım etmeye çalışmış, gereken direktifleri vermiş ve bu seyahatte topladığı izlenimlere göre başında bulunduğu kuruma yeni şekiller vermeye çalışmıştı. Onun yaptığını yapan bir öğretmen okulu müdürü veya vekillik merkez teşkilatı mensubu yetkili insan çıkmamıştır. Çünkü hem teşkilatın bünyesi ona elverişli değil, hem de okul müdürlerinden biri bunu yapmaya kalkacak olsa, idare işlerinin başında bulunanlar böyle bir hareketi hoş görmezlermiş. Vekillik devlet hesabına okutulan genç öğretmenleri paraşütle atar gibi Anadolu'nun kasaba ve köylerine serper, sonra onların yerleşip yerleşmemeleri, vazifelerini yapıp yapmamaları, bulundukları yerlerde tutunup tutunamamaları gibi meselelerle meşgul olmaya girişmez, bunların hepsini genç öğretmenlerin aklıselim veya idealizm kudretiyle bizzat halletmelerini beklerdi. Böyle yapılmayıp onlar işlerinin başında yoklansalardı, o zaman aksaklıklar anlaşılacak ve gereken tedbirleri alma yoluna gidilecekti. Fakat işleri idare edenlerce böyle bir yol tutulmamıştı.

Öğretmen yetiştirme meselesinin eskiden beri sürüp gelen birçok düzeltilecek tarafı vardı. Uzmanlar bunları göstermişlerdi. John Dewey'in raporunda açıkça işaret edilen bu yaraların kapanmaları için de çalışılmamıştır. O, her öğretmenin süratle birer eve kavuşturulmasını, öğretmenlere ihtiyaçlarına yetecek miktarda maaş verilmesini, öğretmen okullarının tiplere ayrılmasını, köy okulları ile onlara öğretmen yetiştirecek kurumlara arazi sağlanmasını, öğretmenlerin memleket içine veya yabancı memleketlere inceleme seyahatlerine gönderilmelerini, köy okullarının çiftçilerin ihtiyaçlarına ve hayat şartlarına göre kurulmalarını teklif etmişti. Bu isteklerin hiçbiri ele alınarak onların gerçekleştirilmeleri için çalışılmadı. Bunların yapılmaları çeşitli mazeretlerle hep geleceğe bırakıldı.

Sırtlarına türlü türlü işler yükletilen özel idareler, vilayetlerin ilköğretim işini geliştirmek şöyle dursun, çalıştırdıkları öğretmenlerin maaşlarını bile vaktinde ödeyemiyorlar, öğretmen kadrolarını artıracakları yerde eksiltmeye çalışıyorlardı. İşleri yıllık planlara göre düzenleyerek yürütmek mümkün olamıyordu. Yalnız bazı vilayetlerde cerbezeli,[218] otoriter valiler, ileride öğretmen bulup bulamayacaklarını hesaba katmadan köylerde veya kasabalarda yeni okul binaları yaptırmak için gayret gösteriyorlardı.

Bu şartlar içinde, 1926'dan itibaren başlanmış ve bir-iki yıl içinde hız almış olan öğretmen yetiştirme işinin türlü bakımlardan duraklaması mukadderdi ve öğretmen okullarının köklü bir şekilde bünye değiştirmeleri, köy okullarına göre öğretmen yetiştirmeleri imkânsızdı. Çünkü iş başında bulunanların zihniyetleri ele alınır alınmaz, her biri bir fırtına koparacak olan bu işlerin doğuracağı zahmetlere katlanmaya müsait değildi. Durumun bu şekil almasına üzülen öğretmenler, yetkili ve sorumlu makamlarda bulunanlar için, "İşleri hadise çıkarmadan, sızıltıya meydan vermeden idare ederek Avrupa ve Amerika talebe müfettişliği, müsteşarlık, bir önemli dairenin reisliği gibi yerlere geçivermek yolunu tuttular" diyorlardı. Hakikat şuydu: Öğretmen yetiştirme problemi memleketin ihtiyaçlarına göre teşkilatlandırılmadı.

---

218 [becerikli].

2. Öğretim programları: Meşrutiyet devrinde açılmış olan dört yıllık öğretmen okullarının öğrenim süresi 1924'te beş yıla çıkarıldı. Her sınıfta okutulan ders sayısı 32'den 28'e indirildi. Eski programlardaki derslerden farklı olarak içtimaiyat[219] dersi kondu ve haftalık ders cetvelinin altına bir not şeklinde "Darülmuallliminlerde ve Darülmuallimatlarda musiki-i savtiyeden [sesli musikiden] maada [başka] keman dersleri de mecburidir" kaydı eklendi, derslerin müfredatında ufak tefek değişiklikler yapıldı.

Öğretmen okulları programları 1931 yılına kadar bu şekli muhafaza etti. Bu tarihte meydana getirilen öğretim programının eski programdan farklı tarafı, din derslerinin kaldırılmış olması, yeni olarak yurt bilgisi, fen bilgisi, askerlik derslerinin konmuş bulunması, haftalık ders saatlerinin her sınıfta tekrar 33-35'e çıkarılmasıdır.

Bu programlarda öğretmen adaylarına genel ve mesleki bilgi kazandırma amacı güden, o zamanın sık tekrarlanan bir tabiriyle nazari dersler diye anılan derslerin sayısı her sınıfta haftada 23 saati bulmakta, buna karşılık jimnastik, resim, elişleri, müzik gibi derslerin sayısı da ancak 5-10 saat tutmaktadır.

Hayat ve iş okulu olarak geliştirilmeleri için 1926 yılında yeni bir öğretim programına kavuşturulmuş olan ilkokullara, öğretmen yetiştirecek kurumların program bakımından bu halde bulunuşları, tamamen nazari birer müessese halinde kalışları, öğretmen okullarımızın tarihinde dikkati çeken ve üzerinde önemle durulması icap eden bir noktadır. Bunun başlıca sebebi, bu okullarda da bir bünye değişikliği gerektiğinin vaktinde takdir edilmeyişidir. Halbuki, gerek John Dewey ve diğer yabancı uzmanların, gerek onun tavsiyesiyle Avrupa memleketlerine ve Rusya'ya giderek türlü meseleleri incelemiş olanların vekilliğe verdikleri raporlarda, bu arada yabancı dillerden Türkçeye tercüme edilmiş eserlerde öğretmen okullarını ve ilköğretim teşkilatını memleketimizin ihtiyaçlarına uygun düşecek bir şekilde düzenlemeye elverişli ana fikirler iyice açıklanmıştı. Bunların göz önünde tutulmayışları, işlerin indi[220] ve şahsi görüşlere göre dar zihniyetle talimatname

219 [sosyoloji].
220 [yanlı].

hükümleri çerçevesi dışına çıkılmadan idare edilişi, ilköğretim tarihimizin hüzünlü safhalarından birini teşkil etmektedir.

O zamanlar öğretmen okullarında çalışmış olan ileri düşünceli meslektaşlar, durumun böyle bir safhaya girmiş olmasına pek üzülüyorlar, işlerinde yenilik ve ilerilik yaratmaya uğraşıyorlardı. Vekillik kanalından, beklenen ve istenilen hareketin sızmadığını gören bazı öğretmen okulları müdürleri yer yer ve zaman zaman öğrencilerin kendi kendilerini idare etmeleri ve kendi işlerini bizzat görmeleri, hür inzibat sisteminin uygulanması, bazı derslerin öğrencilere yaptırılan deneyler ve incelemeler vasıtasıyla öğretilmesi, türlü konuların öğrenci topluluklarında konuşulup tartışılması, sergiler vücuda getirilmesi, temsiller ve müsamereler tertip edilmesi, sınıf kitaplıkları kurulması, duvar gazetesi, dergi veya yıllıklar çıkarılması gibi hareketlere girişiyorlardı. Bunlar belli bir pedagojik görüşe uyularak yetkili ve otoriter bir makam tarafından bütün öğretmen okullarına teşmil edilmedikleri için onları uygulamaya teşebbüs edenlerin mevcudiyetleri ile ilgili güzel ve iyi işler olarak tutunabilmişlerdi. Onun için çoğu, onlarla ilgili uygulayıcı şahıs işinden ayrılınca öğretmen okul tarafından yürütülmemiş, hatta bazı yerlerde şiddetle tenkit edilerek kökten kazınıp atılmıştır.

3. **Öğretim ve eğitim şekilleri:** Öğretim metotlarında ileri pedagoji ilkelerine göre herhangi bir değişiklik yapmak her şeyden önce onu uygulayacak öğretmenin iktidarına, pedagoji ilkelerini anlayışına, eğitimin amaçlarını gösteren fikirleri kavrayışına bağlıdır. Öğretmen okullarında öğretmenlik yapanların çoğu bu bakımlardan seçilmiş kimseler değil, türlü türlü olayların bir araya topladığı insanlardı. Öğretmen okullarına yetiştirici eleman gönderilirken de bu nokta göz önünde tutulmazdı. Onun için tesadüflerin bir araya topladığı kişilerin belli fikirler ve görüşler üzerinde birleşerek, bulundukları kurumların iç yapılarında değişiklik yaratmaları kolay değil, çok zordu. Bir kısmı eski hocalardan, bir kısmı da idadi, tıbbiye, eczacı, harbiye, mülkiye okulları gibi müesseselerin mezunlarından meydana gelmiş kadrolara sahip o zamanki öğretmen okullarında, kadronun mensuplarına güvenerek

ileri öğretim usullerini veya eğitim şekillerini uygulamaya kalkışmak en çetin meselelerden birini ele almak demekti.

Yüksek veya orta öğretmen okulundan çıkmış bol öğretici ve eğitici eleman henüz öğretmen okullarının kadrolarında yer almamıştı.

Eğitsel fikirlerin etkisi altında kalan ve meslek hayatında edindiği bazı tecrübelere güvenen reform meraklısı bazı müdürler, buna rağmen kendi okullarında şahsi gayretlerine güvenerek yenilikler yapmaya teşebbüs ediyorlardı. Bütün öğretmen okullarında bünye değişikliği yaratabilmek için bu kâfi değildi. Bünye değişikliğine kavuşabilmek öğretmenlerin şahsiyetine ve öğretim programlarının mahiyetine bağlıdır. Ayrıca her okulun çalışması, başındaki müdürün pedagojik anlayışına ve onun idare sistemine göre de belli ve karakteristik şekiller alır. Bir okulun öğretim programları, kitabi bilgi okuluna göre düzenlenerek saptanınca orada hayat ve iş okulunda uygulanan işleri yapmak pek zorlaşır veya imkânsız bir hale gelir. Çünkü evvela öğrenci, böyle bir kurumda nazari derslerden kurtulup pratik şeylerle meşgul olmak için vakit bulamaz. Ölçüsüz bir şekilde verilen nazari derslere ait maddeleri –hazmedilemedikleri için– ezberlemek lazımdır. Bunu yapmak da geniş zamana bağlıdır. Öğrenci bir defa bu yolu tuttu mu, ondan sonra başını kitabın üstünden kaldıramaz; hayatla, tabiatla, sosyal olaylarla, ders kitaplarının dışında kalan kitap ve dergilerle, çevredeki hayvanlar ve bitkilerle uğraşmaya asla vakit bulamaz. Ondan sonra, türlü derslerin öğretmenleri birbirleriyle yarış edercesine, çocukların önlerine ezberlenecek bilgileri veya kitap sayfalarını, ders notlarını yığmaya başlarlar. Her öğretmen yalnızca kendi dersinin pek önemli olduğundan –bazen başka derslerin aleyhinde konuşmayı da göze alarak– söz açar. Belli bir ölçüye, bilimsel bir esasa dayanmadan tertiplenen müfredat programlarındaki ders maddelerini yıl sonuna kadar okutup bitirmekle mükellef tutulan öğretmenler, ders takrir etmekten[221] kurtulup öğrencileri deney, iş, gözlem ve incelemeler yapmak üzere geniş sınırlı bir çalışma alanının içine sevk edemezler.

221 [anlatmaktan].

Kitabi bilgiye önem veren o zamanki öğretmen okullarımızda öğretim şeklinin nasıl olduğunu, yetiştiği öğretmen okuluna ait hatıralarını yazmış bir meslektaşımızın yazısından alınmış şu parçadan öğrenerek gerçekteki durumu anlayalım:

Okulun fizik-kimya, tabiiye laboratuvarları mükemmeldi, kütüphanesi zengindi. Ne yazık ki, iç içe sıralanmış muhteşem salonların içine giremez, onlarla içli dışlı olamazdık. Hayatın gerçekleri, en gerçek halleriyle ancak buralarda öğrenilecekken bizler, anahtarları idarede saklanması gereken yerler diye bellemiştik laboratuvarları. Nadiren kapılar açık bulunursa içerisini karşıdan ürküntü ve hayranlıkla seyrederdik. Bir eczanenin vitrini kadar tabii olması gereken laboratuvarlarımız, deneyi hiçe sayan dar görüşün elinde sırlı bir yer mahiyetini almıştı. Talebelik hayatımda asla bir cam tüpü, bir aleti; kitabı, haritayı kavradığım gibi kavrayamadım. Tipik elektrik motorlarını, cam tüpleri, mikroskopları, kimyasal elemanları daima öğretmenin elinde acayip bir nesne gibi seyrederdik. Tahlili yapılacak suyun dahi tüpe girer girmez içtiğimiz, kullandığımız sudan başka bir mahiyet aldığını, artık ellenmesi mümkün olmayacağını sanırdım. Nerede günlük işleri aşan bir olayla karşılaşılırsa oraya araştırıcı Türk zekâsının üşüştüğünü, olayı incelediğini, sırrın dağılıverdiğini; 18 beygirlik elektrik motorunun müessesenin genç elemanları eliyle ışık dağıttığını görmeyi ne kadar içten ister ve özlerdik! Zaten senenin başında okutulan derslerin deneyi sonuna bırakılırdı. En fermanlı zekilerimiz dahi birbirlerine karışan deneylerin hangi ders konusu ile ilgili olduğunu kestiremezlerdi ki...

Bahtlı bir kimya dersini deneyi ile beraber okuyacaktık bir gün. Aletleri sevinçle sınıfa taşımıştık. Bayan öğretmen kürsüde bizler de etrafında idik. Fakat, herhalde bu mutlu gün birden nazara gelmiş olacak ki, oksijen tüpü patladı, moleküllerle, talebeler, bağrışmalar birbirine karıştı, gerçekten öğrendik ki, oksijen yakarmış. Bu günden sonra öğretmen gösterdiği temkinle, fedakarlıkla nazarlarımızda kahramanlaştı. Çocukluğumda kaç kereler zeytinyağı-sirke şişesini elimden düşürmüş, haylice hırpalanmıştım. Bu iki hadisenin birbirine pek benzeyeceğini o zamanki saflığım asla kavrayamazdı.

Müesseseye yeni bir bina ilave ediliyordu. Bu yeni laboratuvar bütün öğrenciler için ne bulunmaz hazine idi! Bizi içinden çıkarmamaları lazım gelen bu inşaat sahası bizden kat'î yasaklarla ayrıldı. Bu arada öğrenciler, kireci, suyu, çimentoyu, demiri, taşı, toprağı bunların birleşmesini kitaplardan ezberledi durdu. Böyle gözümüzü kör, kafamızı taş eden prensiplere

bağlanmanın acılarını hayatta kafamızı çarpa çarpa duyduk. Şimdi iş içinde yuvarlanıp piştikçe, nereden geldikleri belli olmayan bilgi esintileri şuuruma çarpıyor, öğrenilmesi o zaman için de pek kolay olabilecek gerçek bilgilerin ne kadar da ayağımızın altında, elimizin, gücümüzün içinde olduğunu hayretle anlıyorum.

Öğretmen okullarında en canlı ve pratik bir şekilde öğretilmesi icap eden dersler bile bu hale sokulurken eğitbilim, öğretim usulü ve pedagoji tarihi derslerinde de öğrencilere en son ve yeni metotların hangileri olduğu öğretiliyor, gerçekte uygulananla kitaplarda yazılı olan metotlar arasındaki büyük fark gösteriliyor, onların kafalarının içi birbirinden ayrı vasıftaki eşyanın yığıldığı bir çeyiz sandığı haline getiriliyordu, O zamanki genel ve yaygın kanaate göre, adaylar öğretmen oldukları vakit bu bilgileri, sandığından eşyasını çıkarıp odasını süsleyen genç bir gelin gibi bizzat tasnif ederek, ahenkli ve düzgün bir şekilde yerlerine koyacaklardı. Onun için bu türlü bilgilerin işe yaramayacağından ve çoğu, sandıklarda kullanılmadan saklanan süslü eşya gibi kalacağından şüphe etmek pek akla gelmezdi; bilakis meslek derslerini okutan öğretmenlerin çoğu, onlara tıpkı ziynet eşyası gibi değer verir ve öğrencilere onlarla övünmelerini tavsiye ederler, diğer derslerin öğretmenleri de çok defa bu yeni öğretim metotları ve eğitim şekilleriyle, hatta adını söyleyerek pedagoji dersi ile alay ederlerdi. Bu tezatlı düşünüş ve anlayış, o zamanki öğretmen okullarının çok hüzün verici vasıflarından biridir.

Birbirine tamamen aykırı görüşlü iki tip öğretmenin biriktiği öğretmen okullarında bu yüzden, resim, elişleri, müzik, jimnastik, ziraat, ev idaresi gibi gençlere canlılık ve türlü bakımlardan beceriklilik sağlayacak olan dersler ve onları gösteren öğretmenler, nazari dersleri okutan öğretmenlerin çoğu tarafından küçümsenmişler, hor görülmüşlerdir. Onun için öğrencilerin mühim bir kısmı bu derslere karşı gereken ilgiyi göstermeden okuldan çıkmışlar, tıpkı menfi düşünen öğretmenleri gibi hayatta da o derslerle ve onların öğretmenleriyle alay etmekten kendilerini alamamışlar, yayınladıkları yazılarla bu hallerini bir marifetmiş gibi belirterek kendi kendilerini teşhir bile edenler olmuştur.

Adları belirtilen derslerin eğitsel değerlerini anlatmak meselesi kolay olmamıştır. Değerli bazı meslektaşlarımın hatıralarından alınmış şu parçalar bu hükmü kuvvetlendirmeye yetecektir sanırım:

> Öğretmen okulunda iken, resim, elişleri, müzik gibi derslere önem vermezdik. Fizik, kimya, riyaziye, tarih ve coğrafya gibi derslerden göz açıp onlarla meşgul olmaya vakit bulamazdık. Bazı öğretmenlerimiz bizim bu derslere çalıştığımızı görünce kızarlar: Ben sana imtihanda resim ve müzikle uğraşmayı gösteririm, derlerdi. Biz de çalışmaktan vazgeçer, tekrar kitaplara sarılırdık. Hayata atılıp ilkokul müfredat programını tatbik etmeye sıra gelince hatamı iyice anladım. Fakat iş işten geçmişti.
>
> [...]
>
> Kadınlık bilgileri bakımından da durumumuz pek kritik idi. Fazla otoriter dersler ikinci planda bıraktıkları bu dersleri dinlemeye dahi fırsat vermezlerdi. Çocuk bakımı, ev idaresi, hijyen, dikiş, nakış, müzik derslerinde ertesi günkü zorunlu dersleri hazırlardık. Esasen bu bilgilerde esas tutulan şehir yaşayışına uygun programlar yurdun beklediği öğretmene uygun değildi, öğretmen gittiğim ilk kasabada ekmeği evde yapmak zarureti karşısında kaldım. Unlu maddeler de çarşıda satılmıyordu. Açlık tehlikesi, bilgisizlik meselelerinin önünde karşıma çıktı. Kendi kendine yeterlikle özellenmiş Anadolu köy ve kasabalarına öğretmen yetiştirilirken kadınlık bilgisi dersleri hâlâ kabul günlerinin, ikindi çaylarının seremonisiyle uğraşıyordu. Evlerin sırt sırta verdiği kasabalarımızda kabul günü mantıken olamayacağı gibi, bunun has kasabalıca telakkisi [görülmesi] de öğretmeni küçültücü mahiyettedir. Hasta çocuğunu sırtlanıp derdini açmaya gelen anaya öğretmenin kapısı kapanırsa, geleceğin bütün yapıcı ümitleri kurur ve bu kapı kültüre hasret, bilgiye aç yurdumuzun yüzüne kapanmış olur.

Öğretim şekilleri ve metotları ileri pedagoji ilkelerine dayanmamakla beraber öğretmen okullarının bir kısım öğrencileri, ileri fikirli öğretmenlerin gösterdikleri doğru yollardan gitmek ve şahsi mesailerine hız vermek suretiyle türlü vasıtalardan faydalanarak kendi kendilerini yetiştirmeye muvaffak oldular. Bu gibiler içinden bir branşta ilerleyerek üstün başarı gösterenler, köyde yeni bir eğitim şeklini gerçekleştirebilecek ve köyün özelliklerine uygun kültür kurumlarını yaratabilecek değerde meslektaşlar yetişti.

Öğretmen okulu, her şeyden önce, öğrencilerini belli bir mesleğe hazırlayan okuldur. Buraya giren her öğrenci ileride öğretmen olacağını bilerek gelir. Eğer ona bu elle tutulacak kadar müşahhas[222] olan amaç öğrenci okula ayak basar basmaz benimsetilebilecek olursa, okulun, kendi karakterini belirtecek gerçek eğitim kurumu olması için temel taşı atılmış demektir. Böyle yapılmayıp da öğretmen okulu, lise gibi bir kurum farz edilecek ve onun iç düzenini şekillendirecek olan yönetmeliğinde liselerin eskimiş, pedagojik değerini kaybetmiş yönetmeliğinde saptanan kaidelere yer verilecek olursa öğretmen adayları, kişiliklerini geliştirmek için kolay kolay imkân bulamazlar. O zamanki öğretmen okulları, işte böyle inisiyatifi çocuğun elinden alıp talimatname maddelerinin icaplarına bırakan bir zihniyetle idare edilmek isteniyordu. Okuldayken bütün hareketlerinde başkalarının emirlerine göre davranmak zorunda olan öğretmen adaylarından, kurumdan çıkar çıkmaz ya bir ilkokul sınıfını veya bir okulu bizzat idare etmeleri isteniyordu. Gerçek hayattaki bu gibi istekleri bilen bazı müdürler, bulundukları okullarda öğrencileri okulun idare işlerine iştirak ettirmek, onlara şahısları ile ilgili hizmetleri yaptırmak yollarını tutuyorlar, yönetmelikte yeri olmamasına rağmen okulda hür bir hava yaratmaya, öğrencileri etkin durumda bulundurarak demokrasi ilkelerine göre eğitmeye çalışıyorlardı. Mesela Konya Erkek, Çapa Kız öğretmen okullarında böyle devirler olmuştur.

Öğretmen okullarının çoğu, talimatname hükümlerinin harfi harfine uygulanmasına çalışılan, hür disiplin ilkesine önem verilmeyen yerlerdi. Okulda günlük birçok olay ayrı ve kendilerine has kanunlarına göre cereyan eder, idare mensuplarının gözlerinden kaçmayan vakalar da talimatname hükümlerine göre istikamet-lendirilmek istenirdi. Bu iki zıt âlemin içinde bulunan öğrenciler, bir taraftan idarenin, diğer taraftan da gizli olarak tabii hayatın isteklerine göre hareket etmeye çalışırlardı. Yalnız birininkine, hükümlerine inanmadıkları ve istemedikleri halde idarecilerle öğretmenlerin gözüne girmek için aleni, diğerininkine de gizli gizli

222 [belirli].

uyarlardı. Gizlenen her hareket aynı zamanda korkulan hareket olduğu için öğretmen okullarının çoğunda çeşitli korkular vardı: Müdür korkusu, inzibat meclisi korkusu, not korkusu, idareden, (talimatnameden) korkma, sert ve gaddar öğretmenden korkma gibi. Böyle okul çocuğun kişiliğini geliştireceği yerde körletir, onu pısırık ve çekingen bir hale getirir, hayattan soğutur, karamsar görüşlü insan haline sokar.

On altı yıl önce kız öğretmen okulunda yetişmiş olan bir meslektaş, hatıralarında kurumun bu cephesini şöyle anlatıyor:

> Yetiştirici sistemin büyük özürlerinden biri de yerli yersiz korkutulmamız idi. İzzet-i nefsimiz [özsaygımız] bu çağlarda karşıdan dahi rutubet alacak hassasiyettedir. Böyle olunca korkutucu bir eğitimin şerrinden sakınmak kaygısıyla hakkımız olan hiçbir şeye el uzatamazdık. Çünkü haksız zedeleneceğimizi, bir şey elde edemeyeceğimizi bilirdik. Günlerce yüzünü görmediğimiz müdürümüzün, muallimlerimizin yolu yolumuza düşerse korkunun, tuhaf bir çekingenliğin manyetik sahasına girer, baygınlıklar geçirirdik. O anda müdür kazara bir sual soracak olsa, cevabını alabileceği pek şüpheliydi. Bu nevi çekingenliğin alnına yapışık nefret ve isyan, pek sık rastlanan hallerdendi. Biz hak aramayı ihtilal kavramı ile karıştırırdık. Okulumuzda soruşturucu ve tenkitçi bir zekânın inkişafına [gelişmesine] mani olacak bütün tedbirler tamamdı.
>
> Öğrencilerin, idarece ve öğretmenlerimizce tanınması için iki kutbun ya başında, ya sonunda olmak lazım gelirdi: Çok çalışkanlar –çok tembeller, zeki özürlüler– aptal geriler. Müzik, spor gibi işlerle uğraşanlar, okul duvarları dışındaki hayatla yakından ilgilenmek isteyenler, idarece tanınırlardı. Bu standardın dışında kalanlar hiç kimseye kendilerini göstermeden gemilerini aşırabilirlerse en tehlikesiz yolculuğu yapmış olurlardı. İhraç olanlar ekseriya müzikle, sporun ve gerçek hayatla münasebet kurmanın kurbanı idiler. İnsan terbiyesinde ölçülü ahengi sağlayan en kuvvetli müessirin [etkenin] bunlar olduğunu öğrenmemiz için seneler geçti, daha sonra da bunları elde etmek güçleşti.
>
> Korkuya dayanan sistemlerin, gençlerin tabi oluşumunu ne türlü bozduğunu, bizi eğri büğrü bir eksiklik duygusunun içine atmaktaki kudretini pek geç kavradım. Her tarafından hayat fışkıran, hayat kadar tabii müessislere [kuruculara], içinde bir kilise sükuneti bulunmayan eğitim kurumlarına ne kadar muhtaçtık. Ses ve hareket, insanlar bilhassa gençler için en tabii

haldi. İş, oyun, müzik, çalışma, koro, yurdun en ıssız dağ başlarını tutmalı, çınlatmalı idi. Eğitim kurumlarının manevi havası insanı kilometrelerce evvelden sarmalı idi. Aksine öğretmen okulunda tabii bir şekilde neşelenmek, türkü söylemek, bir idareciye rastlamak felaketleri bahtlı bir önsezi ile önlenmezse öğrencinin baş ağrısı günlerce geçmezdi.

Öğretmen okullarında hür disiplin düzeni kurulamayınca, buna hasret çeken öğrenciler, pedagoji anlamı geniş öğretmenlerinin etrafında küçük kümeler teşkil ederek onlardan türlü problemlere dair bilgi ve ilham alarak hazırlandılar. Okulu bitirip hayata atılınca başöğretmen, milli eğitim memuru veya müdürü, ilköğretim müfettişi, gezici başöğretmen veya köy enstitüsü müdürü olarak yeni pedagoji ilkelerini tatbik etmeye başladılar. Onlar, birkaç satır önce hatıralarını okuduğumuz meslektaşın özlediklerini, meslek okulundan ayrıldıktan 10-15 yıl sonra Anadolu'nun en ıssız diyarlarında, köyü ve kasabayı canlandırma hizmetine katıldıkları zaman tatbik ettiler. Öğretmen okullarının bünyelerinde önemli değişiklik yapılmamasına rağmen mezunlarından çoğu, hayat şartlarının en ağır bulunduğu yerlerde çalışmak suretiyle memlekete türlü yönlerden pek büyük hizmetler görmüş, toplumun bünye değiştirmesinde kılavuzluk yapmışlardır. İlkokul öğretmeni vatanın her tarafında önemli bir varlık haline gelmiştir.

Olayların Baskısı ve Köye Göre Öğretmen Yetiştirilmek İstenmesi

Öğretmen yetiştirme meselesi yukarıda belirtilen şekilde durgun ve cansız bir karakter alınca, ilkokullarda normal çalışmalara yol verilemeyince, hayatın istekleri, idarecileri bu alanda yeni işlere girişmek için zorluyordu. Bilhassa köy davası türlü vesilelerle sık sık ortaya çıkıyor, süratle el konulması icap eden bir problem olarak kendini hissettiriyordu. 1933 yılında, türlü sebepler yüzünden Maarif Vekilliği de bu davaya katılmak zorunda kaldı. Vekil Reşit Galip, bu davaya el koymak istedi.

Vekillikte yetkili kişilerin katıldığı bir "Köy İşleri Komisyonu" kuruldu, köyde eğitim problemini incelemeye ve bu arada

köye göre öğretmen yetiştirme konusunu konuşmaya başladı. Bu komisyon hazırladığı raporda, yeniden yetiştirilecek "köy muallimi"nin vasıflarını ve vazifelerini şu şekilde saptadı:

> Cumhuriyetin ilanından beri köy muallimi davası birçok derin istihaleler [dönüşümler] geçirdi. Cumhuriyetin ilanından evvel Türk milletinin asli kütlesini teşkil eden köy kalabalıkları arasına okur yazar insan tipini "medrese" gönderiyordu. Bu tip, bir taraftan, köyde o vakit cemiyetin hâkim kaidelerini teşkil eden şeriat kayıtlarının (bilhassa köylünün itikatlarının ve ibadetlerinin) koruyucusu diğer taraftan da dünyevi ve içtimai muamelelerinin (keza şeriat esaslarına göre) koruyucusu idi.
>
> Medresenin köye gönderdiği sarıklı okur yazarlar arasında, cahili, ahlaksızı bulunabilirdi. Fakat bunların idealist olmıyanına [olmayanına], yani şeriat ölçülerini (kendi hususi hayatında, hatta tatbik etmese bile) hararetle müdafaa ve teyit etmeyenine tesadüf olunmazdı.
>
> Türk cemiyeti, birkaç asırdan beri durgun bir cemiyet haline gelmiş ve her nevi inkişaflara [gelişmelere] kapısını kapatmış olduğu için, bu cemiyetin asli unsuru olan köylü kalabalıkları arasında bu sarıklı okur yazar, köyün bütün maddi (yani dünyevi muamelata müteallik [muamelelere dair] ve manevi yani itikada müteallik [inanca dair]) ihtiyaçlarına cevap verebiliyordu.
>
> Meşrutiyet devrinde, sarıklı köy hocasının idealist ve münevver muallimle değiştirilmesi fikri evvela (tam) olarak tavazzuh edemedi [hayata geçirilemedi]. Sonra da istenilen, fakat tahakkuk ettirilemeyen [gerçekleştirilemeyen] bir emel olarak kaldı. Çünkü bir taraftan sarıklı unsuru köyden büsbütün atmak yerine, onu ıslah etmek [iyileştirmek] gibi bir idare-i maslahatçılık işlere hâkimdi. Diğer taraftan da bu unsuru doğuran cemiyet şartları milli hayatımızdan tasfiye edilmedikçe, yani şeriat kaidelerine göre yaşayan cemiyetin hukuki bünyesi değiştirilmedikçe, onu da tasfiye etmek imkânı zaten mevcut değildi.
>
> Halbuki, Cumhuriyet devrinde vaziyet tamamıyla değişti. Ufak bir iki tecrübe adımından sonra, Türk cemiyetinin hukuki ve siyasi bünyesi tamamıyla değiştirildi ve şeriat normları yerine muasır cemiyet kaideleri kabul edildi. Bundan başka da eski sarıklı elemanı ıslah etmek yerine yepyeni bir muallim kadrosu yaratmak, hatta bu kadro yaratılıncaya kadar icap ederse köyü büsbütün muallimsiz bırakmak fikri bir hareket noktası olarak alındı.
>
> Filhakika [Gerçekten] henüz aradan fikrin azametiyle mütenasip [büyüklüğüyle orantılı] bir zaman geçmemiş olduğu için, bu fikir tamamıyla

tahakkuk ettirilememiş [hayata geçirilmiş] olmakla beraber, membaı [kaynağı] kuruyan ve kaynakları tasfiye olunan sarıklı okur yazar tip, köylü kütleleri arasında süratle kayboldu.

Binaenaleyh Cumhuriyet devri, köy maarifi sahasında, bir bünye değişikliğinin, yani temelde bir istihalenin [değişimin] cereyan ettiği devirdir. Şimdi bütün davamız bu bünye ve görüş istihalesine muvazi [değişimine benzer] olarak köye, sarıklı okur yazardan daha idealist ve daha kalabalık, münevver bir genç nesil (yahut münevver köy muallimi) atabilmektir.

Öyle bir köy muallimi tipi yaratmalıyız ki o, köylünün yalnız itikatlarını işlemek ve içtimai muamelelerine müessir [etkili] olmakla da kalmasın. Köyün maddi [fiziki] simasını, iktisad hayatını da değiştirsin. Çünkü içinde yaşadığımız Türk cemiyeti de artık durgun bir cemiyet olamaz. O artık daima inkişaf eden [gelişen], yani maddi [fiziki] bünyesi yeniden kurulan hareketli bir cemiyet olmak mecburiyetindedir.

Yukarıdaki basit izahat bize yeni tip köy mualliminin haiz olması [taşıması] lazım gelen vasıfları ana hatlarıyla çizer. Bu vasıflar kısaca şöyle sayılabilir:

1. Köyün itikatlarına müessir olmak [etki etmek] vasfı (inkılâpçılık, laiklik, cumhuriyetçilik).

2. Köyün içtimai hayatına müessir olmak [etki etmek] vasfı (Kanun-ı Medeninin [Medeni Kanun'un] köyde tatbiki ve onun kaidelerinin ailede, köy muaşeretinde, cemiyet ve medeniyet esaslarında yerleşmesi.)

3. Köyün maddi veya iktisadi hayatında müessir [etkili] olabilmek vasfı (köye ileri ziraat usullerini, geniş mal mübadelesini ve tanzim olunmuş pazar münasebetlerini sokabilme kabiliyeti).

4. Münevver olma vasfı (iyi ve yetişmiş mektep muallimi olmak, muallimlik mesleğinin bütün kabiliyetlerini iktisap etmiş [kazanmış] olmak).

Sarıklı okur yazardan boş kalan yeri layıkıyla ve ruçhaniyet [üstünlükle] ile işgal edebilmesi için bir köy mualliminin yukarıda sayılan vasıfları noksansız olarak haiz olması [taşıması] zarureti aşikârdır. Bu vasıfların ufak bir tetkiki bize gösterir ki münevverlik yahut sadece iyi bir ders hocalığı vasfı, bundan sonra köy mualliminin iktisap etmesi [kazanması] şart olan vasıfların ancak ve yalnız biridir. Muallimin dersanede iyi ders verme yahut mektep dahilinde iyi vazife görme kabiliyetinden başka şimdi kendisinden istediğimiz birçok şart vardır ki o, bu şartları ve kabiliyetleri iktisap etmedikçe [kazanmadıkça] hiçbir zaman köyde kendisinden beklenilen düşünüş ve yaşayış inkılâbını yaratamaz.

Binaenaleyh köy muallîminin vazifesinin, artık onun yalnız "mektep dahilindeki" faaliyetiyle mahdut ve mukayyet [sınırlı ve şartlı] olmadığının layıkıyla bilinmesi lazımdır. Köy muallimini "mektep haricinde" de bekleyen daha birçok geniş ve çetin vazife vardır ki bu vazifelerin başarılabilmesi için onun her şeyden evvel, o vazifelerin başarılmasında kendisine yol gösterecek bilgiler, eserler ve iş rehberleriyle techizatlanmasını [donatılmasını] emrediyor. Çünkü artık köy muallimi yalnız mektep kürsüsünde değil, içtimai teşekküller sahasında, kültür sahasında, iktisat seferberliği sahasında ve bütün buna benzer sahalarda da inkılâp zihniyetinin, terakki [ilerleme] mücadelesinin, inkılâpçı devlet teşkilatımızın köyde emin ve yetişkin rehberi ve mümessili olacaktır.

Maarif Vekili Reşit Galip, 13.8.1933 tarihinde vekillikten ayrılınca Köy İşleri Komisyonu'nun raporunda saptanan bu güzel fikirler de gerçekleştirilmeden tatlı ve hoş bir rüyanın izlemleri gibi kaldı. Yalnız bu hareket dolayısıyla köy öğretmenleri ve ilköğretim müfettişleri için birkaç ziraat kursu açıldı, beş-on tane ziraat kitabı yazdırıldı. Hareket, fikir bakımından kuvvetli olmasına rağmen, mevcut öğretmen okullarına bir etki yapamadı, vasıfları komisyon raporunda saptanan yeni öğretmenleri yetiştirecek kurumlar açılamadı.

Yabancı Uzmanların Raporlarına Göre İlköğretimin Durumu

1933-1934 yıllarında ecnebi uzmanlardan müteşekkil bir heyet Türkiye'de iktisadi alanda geniş ölçüde tetkikler yaparak hükümete mufassal[223] raporlar verdi. Onların raporlarında da köy okullarına, köyde eğitim ve köye göre öğretmen yetiştirme konusuna önemli yer ayrılmış ve bu problemlerin düzenlenecek tarafları şu şekilde açıklanmıştır:

I. İlk mektepler: Bütün vatandaşların aynı tahsilde bulunmalarını temin etmek suretiyle mütecanis [bağdaşık] bir kültür elde edilmesi, Türkiye'nin içtimaî efkârında [fikirlerinde] kuvvetli bir âmil [etken] olmuştur. Nüfusun serbestçe hareketini ve memleketin her yerinde aynı tekâmülün [gelişmenin] meydana gelmesini temin gayesiyle, şehir ve köylülerin mümkün mertebe aynı tahsili görmelerine dikkat edilmiştir. Maalesef, bu teşebbüs

223 [detaylı].

muvaffak [başarılı] olmamıştır. Şehir ilk mektepleri beş sınıflı olduğu halde, köy ilk mekteplerinin çoğu üç sınıflıdır. Bütün orta tahsil müesseseleri nüfusu fazla merkezlerdedir.

Üç sınıflı ilk mekteplerin kıymeti ca-yi sualdir [sorulacak sorudur]. Cehaletin doğurduğu an'anelere ve cehalet hayatına alışmış bir nüfusa malik olan ve en çok lazım olan yerlerde okunacak pek az şey bulunan bir memlekette çocuklara okuma itiyadını [alışkanlığını] aşılamak için üç senenin kâfi gelmeyeceği hakkında bütün terbiyeciler müttefiktir. Beş sene zarfında her şeyin unutulduğu söylenmektedir. Bu husus belki münakaşa edilebilir, fakat münakaşa götürmeyecek bir hakikat varsa, o da bu üç sınıflı mekteplerde, mukayyet [şartlı] talebenin ancak yüzde 33'ten aşağı bir kısmına layıkı veçhile [layık olduğu şekilde] tedrisatta bulunulduğudur. 1929'da köy ilk mekteplerine giren talebenin geçirdiği safhaları takip edelim:[224]

DÖNEM	SINIF	MEVCUT	AZALMA
1929-30	Birinci sınıf	129.979	
1930-31	İkinci sınıf	60.788	% 43.1 Tenakus
1931-32	Üçüncü sınıf	42.081	% 14.4
Umum tenakus (Genel eksik)		% 67.5	

Şehir mektepleri daha iyi bir vaziyette değildir, zira 1927-28 senesinde birinci sınıfa kaydolunan 64.197 talebeden beş sene sonra mektepte ancak 22.548'i yani yüzde 35.1'i kalmış ve ancak takriben 17.500'ü mezun olmuştur.

Başvekil İsmet Paşa Hazretleri'nin 14 mart 1934 tarihli nutkunda: "Hepsi bütün ihtiyacı temin etmemekle beraber bu memleketin ilk tahsile tahsis ettiği para eksik nokta-i nazarından az sayılabilir. Aldığı netice nokta-i nazarından israf edilmiş sayılmalıdır" demesine sebep olan âmillerden [etkenlerden] biri de, izah edilemeyen bu vaziyettir. Başvekilin mezunlara dair kullandığı rakamlara nazaran, çocuk başına isabet eden masraf miktarı 189 liradır; halbuki, beş sınıflı mekteplerden mezun olanlar nazar-ı itibare alınırsa, talebe başına isabet eden masraf miktarı 704,30 liraya baliğ olur [ulaşır].

Bu hakikatlerden şu neticeye varılır ki, o da, her ne kadar memleket çocuklarının iptidai tahsil görmelerini temin için mektep inşa ve fırsatlar

224 Rakamlar İstatistik Umum Müdürlüğü'nün 26 numaralı neşriyatından [yayınından] alınmıştır (İHT).

ihdas olunmuş [ortaya çıkmış] ise de, bu hususta verim az olduğundan önümüzdeki birkaç sene zarfında ilk tahsil hususunda dikkat nazarının bu teçhizatın tevsiine [artırılmasına] hasredileceği yerde mevcuttan azami istifade temini yoluna tevcih edilmesidir [gidilmesidir].

Yukarıda işaret olunduğu veçhile [şekilde] hali hazırda, yeknasak bir tahsil ve terbiye imkânsızdır ve bunun elde edilmesinin daha birkaç sene süreceği aşikârdır. Böyle bir gaye, mevcut şerait tahtında [şartlar altında] azami istifade temin eder mi veya istifadeyi mucip olacak bir surette tadili kabil [düzeltilmesi mümkün] değil midir, sualleri varit olabilir [sorulabilir]. Gerek şehir ile köy arasındaki farklara ve gerek bunlardan her birinin maarif sahasındaki ihtiyaçlarına dair teferruata girişmeden, köy çocuklarının büyük bir ekseriyetinin hayatlarının köye münhasır [özgü] kalacağı ve şehir maarifi için de aynı hal varit olacağı [oluşacağı] isabetle tahmin olunabilir. Binaenaleyh muhtelif meselelerin muhtelif şekillerde hallolunması pek tabii bir hadisedir. Şimdiki halde, gerek muallimler ve gerek müfettişler meyanında [arasında], bu iki vaziyet arasında bir fark gözetilmesi hususunda bir temayül [eğilim] vardır. Bazı mekteplerde, çocukların, içinde yaşadıkları hayatın, ziraat, tavukçuluk vesair hususat [hususlar] gibi esaslı faaliyetleri hakkında mübahaseler [karşılıklı konuşmalar] yapmağa [yapmaya] teşvik edildikleri haber alınmıştır.

Mezunların temsil tarzı mühim olduğundan, bu işte müfettişler çok kıymetli yardımlarda bulunabilirler. Daha vâsi [geniş] bir malumat ve tecrübe sahibi bulunmaları hasebile [sebebiyle] gerek hatt-ı hareket ve gerek temsil vasıtaları hakkında kıymetli izahatta [açıklamalarda] bulunabilirler. Aynı zamanda, müfettişler, muallimleri harekete getirirler ve vazifelerinin ifası [yerine getirilmesi] hususunda kendilerine yardımlarda bulunurlar. Halihazırda, müfettişlerin kontrol hususundaki vezaifi [vazifeleri] üzerinde lüzumundan fazla durulmakta ve bunların rehberliğinden ve yardımından istifade olunmamaktadır. Kendisinden talep olunan uzun raporlar, müfettişin faydalı bir sahada müsmir [verimli] olabilmesine imkân bırakmıyor. Müfettişin vazifesinde yapılması lazım gelen değişikliği temsilen unvanı "müfettiş" tabirinden "superviser"e (nezaret edene) tebdil olunmalıdır.

Muallim, köy mekteplerindeki (yukarıda zikredildiği veçhile [şekilde], ekserisi [çoğu] üç sınıflı olan köy mektepleri) skolastik vazifesinden başka işler de görmektedir. O, köyün irfan kaynağıdır ve bu itibarla köyün hayatı üzerinde müessir [etkili] olur. Mektep çocuklarının temiz olmalarına dikkat eder ve bu temizliği evlerine intikal ettirmeğe [yansıtmalarına] çalışır. Yakın bir za-

mana kadar da halk terbiyesi, onun omuzlarına yüklenmişti. Hemen hemen beş asır evvel, ecdadının yaşadığı şerait [şartlar] altında yaşayan bir cemaat içinde, asri fikirlerin yegâne mümessili olmak itibariyle, büyük bir mesuliyet ve fırsatı vardır. Yukarıda bahsolunan dört esaslı ihtiyaçla mücadele edilmesi hususunda muallim bilhassa iki şekilde müfit [faydalı] olabilir: evvela, talebede göreceği her türlü hususi alametleri gözden kaçırmayarak bu gibiler üzerine merkezi ofisin nazar-ı dikkatini celbetmek [çekmek], onları mümkün olduğu kadar iyi yetiştirmek. Bu çocuklar o şekilde terbiye edilmelidir ki, hükümet, iktisat ve kültür mücadesinde onların istidatlarından [yeteneklerinden] azami derecede istifade edebilsin. Saniyen [İkinci olarak] birinci fasılda bahsolunan ziraat teşmil [yayma] memurlarına yardım etmek. Bütün gün mektepte çalışan bu muallimlerden, teşmil [yayma] memurunun köylülerle temasa gelmesini teshilden [kolaylaştırmaktan] başka iş beklemek doğru olmaz, fakat bu kadar bir hizmet de işin teşriine [kanunlaşmasına] yardım eder. Okumak ve yazmak bilmeyen köylülere, ziraat, sıhhat ve maarif vekâletlerinden gönderilecek broşürleri okuyarak muhteviyatını [içeriğini] anlatır.

Temsil ettikleri sermayeden azami randıman alabilmek için üç sınıflı köy mektepleri mümkün olan süratle beş seneye çıkarılmalıdır.

Devamsızlık meselesine evvelce temas edilerek 1929-30'da köy mekteplerine giden 129.479 talebeden ancak 60.788'inin bir seneden fazla tahsil görmüş olduğuna işaret edilmişti. Bir senelik bir tahsilin hiçbir faydası yoktur; bu müddet zarfında okuma, yazma öğrenilemez, öğrenilenler de çabucak unutulur. Çocuklar büyüdükçe, çobanlık etmek ve tarlalarda çalıştırılmak üzere ebeveynleri tarafından mektepten alınmaları, bu vaziyetin hadis olmasında belki de başlıca sebebi teşkil etmektedir. Ciddi bir mesele arz eden bu vaziyetin önünü alacak müessir [etkili] bir tedbir olmak üzere, bütün köy muallimlerini günlük yoklamalar yapmağa [yapmaya] mecbur tutarak; neticeler, hem vakit vakit mektebi ziyaret eden müfettişlere ve hem de, haftalık rapor halinde köyün salahiyettar [yetki sahibi] makamına tevdi olunmalıdır [teslim edilmelidir]. Köyün salahiyettar [yetki sahibi] memuru, kabahatli olan ana ve babalardan para cezası alınması ve müfettiş de, bu hususta müessir tedabir ittihaz etmeyen [etkili tedbirler almayan] köylerin kaza ve vilayet makamlarına ihbar olunması [haber verilmesi] vazifesiyle mükellef [yükümlü] olmalıdır. Müteakiben [Devamında], gevşek davranan köy idareleri harekete getirilmelidir.

Köylülerin mektebe karşı alakalarını uyandırmak suretiyle devamsızlığın önüne geçilmesine yardım etmek üzere, köylüler, ayda bir cuma, ta-

lebenin hazırlayacakları mübahase [karşılıklı konuşma], inşat ve temsilleri görmek ve dinlemek üzere mektebe davet olunmalıdırlar. Eğer bu mübahaseler [karşılıklı konuşmalar] sıhhat, ziraat ve yurt bilgisi mevzuları etrafında cereyan ederse, bu vesile ile de halk terbiyesi hususunda müessir [etkili] bir hizmette bulunulmuş olur.

Gerek şehir ve gerek köy mekteplerinde hıfzıssıha hakkındaki tedrisata ehemmiyet verilmelidir. Halihazırda talebenin temizliğine son derece dikkat olunmaktadır. Bu faslın başka bir kısmında işaret olunduğu veçhile [şekilde], memleketin sıhhi şeraiti [şartları] o vaziyettedir ki, böyle 500.000 mektep çocuğuna iptidai sıhhat bilgisinin telkini gibi büyük bir fırsat ihmal olunamaz.

İlk mekteplerde, basit aletlerle çocuklara elişleri öğretmek faydadan hali [faydasız] değildir. Türkiye'de daha iyi bir el işçiliğine ihtiyaç fazladır ve bütün müdekkikler [tetkik ediciler], mahir bir işçi sınıfının meydana gelmesine yardım etmek, iyi el işçiliğinin neden ibaret olduğu hakkında bir fikir vermek, el ile yapılacak işlerin zevkini ve ehemmiyetini tebarüz ettirmek [ortaya çıkarmak] üzere, bilhassa ev sanayiinin inkişaf [gelişme] ve terakkisine [ilerlemesine] hadim olacak [hizmet edecek] elişleri derslerinin ilk mektep programlarına ithal edilmesi [alınması] fikrindedirler. Bu, memleketin esas iktisadı ihtiyacına cepheden hücum etmek olacaktır.

Şehir mekteplerinde görülen devamsızlık meselesine evvelce temas olunmuştu. 1927-28 senesinde, ilkmektebe giren 64.197 talebeden beş sene sonra ancak 17.530'u yani yüzde 27,3'ü mezun olmuştur.[225] Bu vaziyetin önüne geçmek için kati tedbirler alınmalıdır.

II. Yatı mektepleri: Nüfusun dağınık olması ve köylerin küçük bulunması hasebile [sebebiyle], Türkiye'de ilk tahsil meselesi bir hayli müşkülata [güçlüklere] maruz kalmaktadır. Her çocuğa hiç olmazsa ilk mektep tahsili verebilmek için, daha birçok mektep binası inşası ve bir hayli de muallim yetiştirmek icap eder. Bu ise, uzun zamana ve büyük masrafa mütevakkıf [bağlı] bulunduğundan, ortadaki boşluğu doldurmak için yatı mekteplerini ihdas [açmak] ile buna bir çare bulunmuştur. Merkezi bir köyde teşkil edilmiş olan bu mekteplere, civar köylerin çocukları haftanın beş gününde devam ederler ve diğer iki günde de evlerine dönerler.

225 1931-1932'de beş sınıflı mektep mezunlarının adedi 19.530'du fakat köy mekteplerinin beşinci sınıfında 4135 talebe mevcut olduğuna göre bu mekteplerden tahminen en aşağı 2000 kişi mezun olmuştur (İHT).

İç vilayetlerde köylerin mümbit [verimli] vadilerde toplandığı görülür. Binaenaleyh, buralarda tesis olunacak bir iki büyük mektebin, bütün vadinin mektep ihtiyacını karşılayamaması için sebep yoktur. Bu mektepler, alelade köy mekteplerine birkaç noktadan faiktir [üstündür].

Evvela, bunlar daha büyük bir halk kitlesine kol atar ve bu mektepler, leyli [yatılı] talebesine neharî [gündüzlü] bir mektebin veremeyeceği bazı istifadeler temin ederler. Mektepte haftanın beş gününde her gün tedrisatta bulunarak çocuklara, konuşma, düşünme ve çalışma âdetleri ve ders çalışma, okuma arzusu telkin edilebilir. Muktedir muallimler, talebeleri üzerinde neharî [gündüzlü] mekteplerde kabil [mümkün] olduğundan daha fazla müessir [etkili] olabilirler.

Saniyen [İkinci olarak], bu takdirde, tedris ve ibate vesaitinin [barınma vasıtalarının] daha iyi olması tabidir.

Salisen [Üçüncü olarak], iki veya daha fazla muallim ile tedrisatın keyfiyeti [niteliği] daha iyi olur; muallimlerin kuvve-i maneviyesi [manevi kuvveti] daha yüksek bir derecede bulunur; muallimler arasında bir dereceye kadar ihtisasa imkân verilmiş olur ve böylece de, mektebin kültür hususundaki tesiri daha büyük bir sahaya inhisar eder [sahayı kuşatır].

Rabıan, son zamanlarda Halk Fırkası'nın bir içtimaında [toplantıda] tezekkür edilmiş olduğu veçhile [müzakere ettiği şekilde], yatı mektebinin inşası, idamesi ve mektebe muallim bulunması, iki veya üç ufak mektep açmaktan daha iktisadi olacaktır. Bu mekteplerin hususi surette yetiştirilmiş muallimler idaresine verilmesi doğru olur.

Köy ile mektep arasında gidip gelme müşküldür [güçtür]. Birleşik Amerika Hükümetlerinde, buna müşabih [benzer], fakat daha fazla müşkülat arz eden vaziyetlerde talebe sabah, akşam mektep otobüsleriyle naklolunur. Yolların fenalığından dolayı böyle bir usulün ittihazı [kabülü] şimdilik Türkiye için kabil-i tatbik [uygulanması mümkün] değildir, fakat istikbal için bu cihet de [yan da] hatırda tutulmalıdır. Süratle fazlalaşan demiryolu şebekesi, güzergâh üzerinde bulunan köylerden çocukların merkezi mektebe nakli ve hafta sonlarında evlerine iadesi hususunda müfit [faydalı] olabilir. Trenlerin seyrüseferi, umumiyetle, bu maksada uygun olamayacağından talebenin otokarlarla nakli daha iktisadi olacaktır. Bunlar, vagon tekerleklerini havi [içeren] bir şase üzerine otobüs karoserisi takmak suretiyle ucuza temin edilebilir.

Hesabatın [Hesapların] muntazam olabilmesi için, şimendifer idaresinin bu hususdaki masrafı Maarif Vekâleti tarafından iade olunmalıdır, fakat bu hizmetin maliyet üzerinden ifası elzemdir.

Şüphesiz ki, bu suretle nüfusun ancak ufak bir kısmına erişmek mümkün olacaktır, fakat iktisadı bir surette Türk köylerinden ne kadarına erişmek kabil [mümkün] ise bu fırsat hiçbir zaman kaçırılmamalıdır. Netice itibariyle bunun demiryollarına da faydası dokunacağı aşikârdır, çünkü güzergâhı etrafında tahsil ve terbiye görmüş bir çiftçi sınıfının mevcut olması istihsalatın [üretimlerin] ve nakliyat tonajının artmasına sebep olur.

Şüphesiz ki memleket, yavrularından yalnız üçte birine tahsil fırsatı vermekle iktifa etmeyecektir [yetinmeyecektir].

Bu zamana kadar, köy yatı mektepleri, bir tecrübe devresinde bulunuyordu. Fakat bu mekteplerin, Türkiye'nin köy ilk tahsil meselesinin halli [çözümü] hususunda şimdiye kadar teklif edilen en müessir [etkili] çare olduğu kanaati hâkimdir.

III. Muallimler ve Muallim Mektepleri: Adetleri süratle artan mekteplere muallim yetiştirmek meselesi son on senenin en güç işlerinden biri olmuştur; bu meselenin halli Maarif Vekaleti'nin muvaffakiyetlerinden [başarılarından] birini teşkil eder. Şimdiye kadar başlıca mesele adet meselesi idi, fakat şimdiden sonra kalite meselesine de daha fazla ehemmiyet verilmeli ve diğer bazı mekteplerde olduğu gibi, bu sahadaki müktesebat [kazanımlar] da tarsin olunmalıdır [artırılmalıdır].

Bu sahada ayrı ayrı mevzular için, ayrı ayrı muallimler yetiştirilmesi meselesine çok dikkat etmelidir. Bazı esaslı noksanları görüldüğünden dolayı, köy muallim mektepleri kapatılmıştır; köylere muallim hazırlamak üzere başka bir vasıta bulunmalıdır.

Maamafih, yalnız talim ve terbiye, ehil bir tedris heyeti yetiştirmeğe [yetiştirmeye] kâfi gelmez. Bu işe daha iki faktör dahil olur: Teçhizat ve hepsinden daha mühim olarak da, muallim morali.

Köy mekteplerinde teçhizat esef edilecek [hayıflanacak] derecede azdır. Ekseriya okuma yazma öğretmek için lüzumu olan edevat bile yoktur, kitaplar daima kıttır. Bu vaziyetin sebebi bütçe darlığıdır; mali vaziyet müsait olur olmaz ihtiyaç tatmin edilmelidir.

Hayati ehemmiyeti haiz olan muallim morali meselesine henüz layıkı veçhile [layık olduğu şekilde] ehemmiyet verilmemiştir. Müessir [Etkili] bir tedrisin en mühim şartlarından birisi de şevk ve heves sahibi olan, yaptığı işe itimadı bulunan ve gayretlerinin takdir edileceğinden emin olan muallimlere malik olmaktır. Bu hal, tahsil ve terbiye görmüş bir gencin, pek az münevver arkadaş bulabileceği ücra mıntakalarda kalmış bulunan bir muhit

içine gönderildiği bu memlekette bilhassa doğrudur. Halihazırda köy muallimi, yalnız seyyar bir kütüphaneden istifade eder. Türk maarif makinesinin bu esas unsuruna daha ihtimamla bakılması akilane bir hareket olur.

Muallim moralini yükseltecek müessir [etkili] ve az masraflı birçok çareler vardır ve bu meselenin ehemmiyeti idrak edilir edilmez süratle harekete geçilmelidir.

Bu gayeyi elde etmek için en ucuz ve müessir [etkili] çare belki de köy muallim ve müfettişleri için ve onların yazılarını ihtiva etmek [içermek] üzere bir mecmua neşretmektir [yayımlamaktır]. Teferrüt etmiş [Tek başına kalmış] muallimlerin, karşılaştıkları mesele ile mücadeleden doğan tecrübelerinin izahını ihtiva eden [içeren] aylık bir mecmuanın neşri [yayınlanması], muallimleri iyi iş çıkartmağa [çıkartmaya] teşvik eden bir vasıta olur. Bu, orijinal iş görmeğe saik olur [görmeye sebep olur] ve diğer muallimlere de yol gösterir. Bu mecmuada, muallimin ifa ettiği [yerine getirdiği] vazifenin millet için haiz olduğu [taşıdığı] büyük kıymet ve ehemmiyet müteradiyen tebarüz ettirilmelidir [ortaya çıkarılmalıdır]. Bunun diğer bir faydası da vekil veya diğer yüksek memurlar tarafından yazılacak makalelerle merkezin takip ettiği siyasetten muallimleri haberdar etmektir. Muallim maaşları son derece az olduğu için, mecmua, vekâlet tarafından parasız dağıtılmalıdır.

Biraz masraflı olmakla beraber, muallimlerin tahsillerine devam edebilmelerini müessir [etkili] surette temin edecek diğer bir vasıta da yaz kampları tesisidir; burada senenin iki, üç haftasında, köy muallimleri bir araya gelerek maruz kaldıkları müşkülatı [güçlükleri] münakaşa etmeğe [etmeye] ve münasip mevzular üzerine verilen nutukları dinlemeğe [dinlemeye] fırsat bulurlar. Böyle bir "vakans"ın [Fr. Vacance; boşluk, ara] temin ettiği istifade ve dimağı istirahat, muallimlerin, tekrar mektepteki mesuliyet ve meselelerle uğraşmak üzere, vazifeleri başına dinlenmiş olarak avdet etmelerini [dönmelerini] temin eder. 1933 senesinde buna benzer bir teşebbüste bulunulmuş ise de, bu toplantıda yalnız ziraatten bahsolunmuştur: Böyle ziraat hakkında bir aylık tedrisatın kıymeti ca-yi sualdir [sorulacak bir sorudur]. Bu tecrübenin 1934 senesinde tekrar olunmayacağı istihbar kılınmıştır [bildirilmiştir]. Maamafih, bu planın muaddel [değiştirilmiş] bir şekli faydalı olabilir. Muallimlerin talim ve terbiyesini devam ettirmek, Türkiye için mühimdir ve bu gayeyi istihsal [gerçekleştirme] yolunda her taraftan istifade edilmelidir. Bu hususta aşağıda bahsedilecek olan "muhabere kursları" hatırda tutulmalıdır.

Meksika'nın "Missiones Culturales"[226] sisteminin tetkik olunması faydadan hali [faydasız] olmayacaktır. Bu usul, Türkiye'deki vaziyetlere müşabih [benzer] hallerde muvaffakiyetle [başarıyla] tatbik olunmaktadır.

Muallimlerin moralini bozan bir âmil [sebep] de mesken meselesidir. Köy muallimine, köye bir model teşkil edecek ve muallimlerin daha yüksek bir hayat seviyesi kurmalarına hizmet edecek bir ev verilmesi lüzumunda bütün mütehassıslar müttefiktir [hemfikirdir]. Bu da masrafı mucip olacaktır [gerektirecektir], fakat bu masrafın yerinde olacağına kaniiz [inanıyoruz].

Şehirlerde muallim kulüp ve cemiyetleri kurulması teşvik edilmelidir. Bunlar, esaslı bir arkadaşlık hissi vücuda gelmesine yardım eder.

Köylere gönderilecek muallimlere ziraat kursları gösterilmesinin faydalı olup olmayacağı meselesi uzun münakaşalara zemin teşkil etmiştir. Bu raporun birinci faslında tavsiye edilen ziraat teşmil [yayma] hizmeti ihdas olunduğu [verildiği] takdirde ziraat sahasında ihtisas tedrisatına lüzum kalmayacak ise de, köy muallimini bir mütehassıs [uzman] çiftçi yapmak için değil, fakat onu etrafındaki hayatla daha fazla alakadar etmek ve bu hayatı ona öğretmek için, umumi bir ziraat dersi verilmesi fayda olur. Ziraatle iştigal eden [uğraşan] bir cemaat içine gönderilecek olan bir muallimin sıhhati koruma ve hastalıkların önüne geçme mevzuları hakkında edineceği iptidai [ilk] malumat, mütekâsif [yoğun] tedrisatla iki senede elde edilebilecek bir ihtisastan daha az bir müddet zarfında temin olunacak yarım yamalak bir malûmattan daha faydalı olur. Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti tarafından verilmesi lazım gelen bu malumat, zirai mıntıkalarda doktor fıkdanı [yokluğu] yüzünden muallimler tarafından verilmekle işi başından aşmış olan bu vekâlete de yardım edilmiş olur.

Meslek mekteplerine karşı mevcut olan acil ihtiyaç ve sanat işlerinin ilk mekteplerde tebarüz ettirilmesi [verilmesi] hakkındaki teklif dolayısıyla sanat ve meslek mektepleri için kâfi miktarda muallim yetiştirilmesi derhal nazar-ı itibara alınması lazım gelen bir meseledir.

1934 yılında Maarif Vekilliği'nce okullarımızı tetkike memur edilen Amerikalı eğitkenlerden Dr. Beryl Parker, incelemelerini bitirince "Türkiye'de ilk tahsil" hakkında bir rapor verdi. Raporun şehir ve kasabalardaki ilköğretimi ilgilendiren kısımlarında değerli fikirler vardır. Köyde eğitimi ilgilendiren kısımları köylerle doğ-

226 *Maarif Vekâleti* mecmuası, sayı 19 (İHT).

rudan doğruya temas edilerek yazılmadığı için o derece kuvvetli değildir. Uzman, bu meseleye ait hükümlerinde, daha çok görüştüğü kimselerden aldığı sathi bilgilerin tesiri altında kalmıştır. Buna rağmen istifade edilebilecek yeni ve değerli tekliflerde bulunmuştur. Bu raporun konumuzu ilgilendiren önemli noktaları şunlardır:

I. Köy mektepleri: Köy mektepleri hakkında verilecek herhangi kuvvetli bir karara esas teşkil etmek için buralarda daha etraflı tetkikler yapmak lazımdır. Şimdi takip edilen bir muallimli üç sınıflı mektep iyi olup, bazı memleketlerde altı veyahut sekiz sınıfı bir muallime verilen mekteplerden daha amelidir. Mademki üç sınıf mektebi mahalli alakaları kullanmakta elastiki ve esas itibariyle iyi denilen bir programa maliktir [sahiptir], o halde yapılacak işin evsafı [vasıfları] ve bunun köy hayatı ile kuracağı münasebet, muallimin zekâsına ve görgüsüne bağlı olacaktır.

İki veya üç muallimle idare olunan beş sınıflı mekteplerde program ve teşkilat bakımlarından iyidirler. Bu mekteplerin tedrise dair olan meseleleri mühim bir istisna ile şehir mekteplerinin aynıdır. Yaş itibariyle mektebe büyük kaydolan ve erkek talebesi nisbeten çok olan köy mekteplerinde çocukları iptidai mesleki tahsilde ameli [pratik] ihtiyaçlara yaklaştırmak için yukarı seviyelere ayrılan bu programda biraz tadilat yapılmalıdır.

Her memleketin beşeri unsurları kısmen köy mıntakalarından alınmıştır. Bunun için köy çocuklarının kabiliyetlerini inkişaf ettiren [geliştiren] bir yolun açılması mühimdir. Milli tekâmül [gelişme] programı böyle bir yol açmıştır. Fakat bütün köylerde mektep tesis etmek daha birçok seneler için kabil [mümkün] olmayacaktır. Yüksek tahsil görmeği [görmeyi] arzu eden talebeyi seçmek ve mahallerine dönenler ile şehir hayatına girenler arasında muvazeneyi [dengeyi] temin etmek kolay bir mesele değildir. İlkmektebe kaydedilen talebe miktarı çoğaldıkça memleketten uzağa doğru olan cereyan fazlalaşır ve neticede memleketin iktisadi muvazenesi [dengesi] şayan-ı ehemmiyet bir derecede sarsılabilir.

Köy mekteplerinin ve muallimlerin münakaşası o kadar umumi bir mevzu ki, belki bu hususa dair burada faideli bir şey söylenemez. Muallimlerin çoğu aldıkları terbiye ile mütenasip [orantılı] ve halihazır şeraitinden beklenilen bir seviyede iş yapıyorlar. Umumi gidişi yolunda olan köylerde mektep de ona göre iyidir. Muallim mektepleri köy içtimaiyatına, oyun ve eğlenceye, sıhhate, ameli [uygulamalı] işe daha çok ehemmiyet verdikleri

takdirde köy muallimleri mahalli liderlik gibi istenilen mevkii almaya daha layık olacaklardır. Köy muallimlerini yetiştirmek için ayrı bir mektebe lüzum yoktur. Çünkü Türkiye'de köy ve şehre has olan umumi meseleler, hususi meselelerden daha çoktur. Büyük şehirler azdır, sonra bu şehirlerin sayfiyeleri köylerdir. Bütün muallim mektepleri muallim yetiştiriyor, bu mezunların çoğu bir müddet köylerde yaşıyor. İşte bu saha öğretim programının en güç cephesini teşkil ettiği için müfettişlerin burada hususi tekniklere ihtiyaçları vardır. Bir tecrübe merkezi, köy faaliyetinde yardımı dokunacak bazı kıymetli tavsiyelerde bulunabilir.

İhtimal, terbiye siyasetinde bazı değişiklikler yapılabilir, Meksika Hükümeti birçok hususlarda Türkiye'nin yaşadığı şeraite [şartlara] benzeyen ahvale maliktir [duruma sahiptir]. Bu memleket son birkaç sene zarfında basit vasıtalarla şayan-ı dikkat [dikkate değer] bir terakki [ilerleme] göstermiş olup bu nokta-i nazar [bakış açısı] esasında amelidir [uygulamalıdır]. Meksika, sıhhat, ziraat, elişleri, ev idaresi, eğlence ve oyun cepheleriyle mutad [alışılmış] olan ilk tahsilde ısrar etmemektedir. Köy muallimleriyle çalışan gruplar bir ay müddetle gayretlerini bir köy merkezinde topluyor ve bu müddetin hitamında [sonunda] diğer köylere geçiyorlar. Tekâmül [Gelişme] istikametinde günden güne nikbin [iyimser] bir tavır yaratan bu program vesait [vasıtalar] bakımından iktisadi ve neticelerin istihsalinde [alınmasında] çabuk olan bir usuldür.

Türkiye'nin köy yatı mektepleri şüphesiz çoğalacak. Eğer bu mektepleri idare eden kimseler, bütün cephelerinde grupla yaşamanın imkânlarını takdir ederlerse bu müesseseler, köy mıntıkaları için birçok iyilikler vadeyleyecektir [vaat edecektir]. Bu müesseseler, serbest zamanı, değiştirilmiş yeni mektep programı ile mezceyliyecek [iç içe geçecek] olan ameli [uygulamalı] ve içtimai [toplumsal] faaliyetlere mahalli merkezler teşkil etmelidirler [oluşturmalıdırlar]. Esasen mekteplerin köy hayatına verdiği taze canlılık hissedilmektedir. Talebe ve muallimler köylülere cidden yardım etmeğe başlayınca bu tesir daha ziyadeleşecektir [artacaktır]. Diğer taraftan bir müddet için ailelerinden ayrılan talebenin itiyat [alışkanlık] bakımlarından alacağı terbiye daha etraflı olacaktır.

Mektebi ikmal ettikten [bitirdikten] sonra, talebenin köyde iştirak eyleyeceği [katılacağı] terbiyevi faaliyetten bahsedilmektedir. Kütüphaneler ve oyun mahallerine ihtiyaç vardır. Belki de bir gün gelecek orta mektepler, Danimarka'da olduğu gibi köy mıntıkalarının canlılığını tazeleyeceklerdir.

Eğer resmi doktorun, ziraatçinin ve ormancının gördükleri vazifelere mektep müfettişleri ile muallimleri yakınlaştırmak imkânları olmasaydı kaza merkezleri hususi bir fırsata malik [sahip] olmuş bulunurdu. Amerikan köy mektepleri Ziraat Vekâleti'ni temsil eden kimselerden, sıhhiye ve ev idaresi dairelerinden, hemşire ve müşavir sıfatlarıyla gönderilen kadınlardan çok istifade etmişlerdir. Bütün bu hizmetlerin hepsini şimdiki halde Türkiye'de bir arada toplamak mümkün değildir. Fakat mevcut olan unsurlarla bir başlangıç yapılabilir. Esasen halkevleriyle hilal-i ahmer, kazalardaki mekteplere yardım yolunda hisselerine düşen vazifeyi yapmaktadırlar.

Mektebin binası ve muallimlere tahsis olunan kısımlar, mektebin mahallede göreceği işi köye aksettiren hususlarındandır. Alman köylerinin bazılarında mektep, bir ucunda sınıf ve diğer ucunda muallimlere ayrılan odalarıyla büyük bir çiftlik evidir. Mektebin sebze, meyve ve çiçek yetiştiren bir bahçesi vardır. Böyle bir mektepte çalışan muallim aynı zamanda bir çiftçidir. Eğer zevcesi [eşi] iyi bir ev kadını veya hastabakıcı olursa köyde yapacakları tesir ve kazanacakları güven büyüktür. Mektebi kuran unsurların muhkem [sağlam] olmaları, mektebin devamlı bir müessese olmasını temin eyler [sağlar].

Köy mekteplerine dair olan nakil vasıtalarından bahsedilmektedir. Yolların iyi olduğu mahallerde bu mesele de hallolunabilir. Bununla beraber iyi şerait tahtında [şartlar altında] bile iktiham edilecek [göğüslenecek] pek çok müşkülat [güçlükler] vardır. İyi yollardan maada [başka] kendilerine itimat edilecek şoförler, arabacılar, geniş ferah nakil vasıtaları, fena havalarda çocukların beklemesine mahsus mahaller bulunmalı ve katedilen mesafeler kısa olmalıdır. Şimdiki halde köy çocuğunun her gün mektebine gidip gelmesi veyahut yatı mektebinde kalarak arada sırada ailesini ziyaret etmesi belki de daha müreccahtır [tercih edilesidir].

Eğer muallimler tatbik edecekleri programı mevki-i fiile koymak [hayata geçirmek] için hazırlanmış olsalardı, mevzuların yeniden tertibi [düzenlenmesi] ve muhite intibakları [uyum sağlamaları] arzu edilirdi. Halihazırda dirayetli muallim ve müfettişlerin mutad [rutin] programı mahalli şeraite [şartlara] tevfikan [uygun biçimde] tatbik eylemeleri [yapmaları] muvafık [uygun] görülmektedir.

Bütün ilk mektepler için muteber olan esasları takip eylemek ve herhangi bir vaziyete en muvafık [uygun] bir tarzda intibak edebilmek için günlük ve haftalık ders cetvellerinde tadilat [düzeltmeler] yapılması lazımdır.

Bazı mıntıkalarda hüküm süren şiddetli havalardan korunmak ve zirai faaliyetlerin başladığı mevsimde büyük çocukları mektepten serbest bırakmak [gönderebilmek] için, köy mekteplerinin tatil zamanları muhtelif fasılalara [aralara] ayrılabilir. Büyük çocukların köyde çalışmaları mevzuubahs [söz konusu] olduğu veya mektebin çok kalabalık bulunduğu mahallerde yarım günlük mektepler tavsiye edilebilir.

II. İlkmektep muallimlerinin hazırlığı: Muallim mektebi ilk mektebin temelidir. Muallimler muvafık [uygun] bir tahsil görmeden milletin çocuklarını terbiye etmek gibi mühim bir işte elzem olan [gereken] halet-i ruhiyeyi [ruh halini] inkişaf ettirecek [geliştirecek] maharet ve bilgiye malik [sahip] olamazlar. Asri [Çağdaş] terbiyenin esasları ve usulleri üzerinde muallimler iyice yetiştirilemezlerse, asri [çağdaş] binalar için yapılan masarif [masraflar] ve kurulan tesisattan [tesislerden] layıkıyla istifade olunamaz.

Türkiye'deki muallim mekteplerinin halihazırdaki vaziyetleri ayrı bir raporun mevzuunu teşkil edecek mahiyettedir. Bu sahada yazılı bir programın ve hakiki şeraitin tetkikine [şartların incelenmesine] imkân bulunmaması, muallim yetiştirmek için alınan malumatı tahdit eylediğinden [bilgileri kısıtlandığından] ancak umumi [genel] olarak birkaç fikir serdedilecektir [ileri sürülecektir]. Müfit [Faydalı] bir tarzda Türk muallim mekteplerinde tatbik olunabilecek ve bu kısa plana dahil olmayan birçok tavsiyeler vardır.

a. Muallim yetiştirmenin idari cephesi: Halihazırda muallim mekteplerinin Maarif Vekâleti'nin Orta Tedrisat kısmı tarafından idare edilmesi o kadar muvafık [uygun] görünmüyor. Çünkü ilk mektepler için muallim hazırlayan müesseseleri, Vekâletin İlk Tedrisat kısmı çok daha iyi idare eder. Bu kısım mekteplerin ihtiyaçlarını en yakından tanıyan dairedir. Bununla beraber, muallim yetiştirme ameliyesinin [işlerinin] tatbikat safhası ile ilk mektep unsurları arasında en iyi ahengi, intibakı kurmağa muvaffak olacak [uyumu sağlamayı başaracak] vasıtalar bu kısmın elindedir.

Yahut bu idare şekli yerine, Vekâlet'te ilk mektep muallimlerini yetiştirmekle mükellef olan muallim mektepleri dahil olduğu halde, muhtelif seviyelerdeki mekteplerde çalışacak muallimlerin yetiştirilmesine, müdür, müfettiş, ortamektep muallimleri için açılan hususi terbiye müesseselerine, üniversitede muallim yetiştiren kısma ve ortamektep muallimleri için verilen ruhiyat [psikoloji] kurslarına nezaret edecek [kurslarını denetleyecek] ve aynı zamanda sanat muallimleriyle diğer hususi muallimlerin yetiştirilmesinde müşavir sıfatıyla faal bulunacak ayrıca bir daire teşkil olunabilir [kurulabilir].

b. Muallim mektebi miyarları [ölçütleri]: Az bir zamanda, büyük mikyasta [ölçekte] ilk mektep muallimleri yetiştirmek devri geçmiş olduğundan yüksek evsafı haiz [vasıfları taşıyan], daha etraflı hazırlanmış muallimler elde etmek için mevcut muallim mekteplerinin adedini ve her mektebe isabet eden talebe miktarını azaltmak lazımdır.

İhtimal ki, muallim mektebine girebilmek için lise mezunu olmayı esas kabul eden gün henüz gelmemiştir. Fakat şüphesiz bu devir de gelecektir. Halihazırda muallim mektebi ile orta mektebin ayrılması, birincinin daha az kalabalık ve tamamiyle mesleğe has kalabilmesi bakımlarından şayan-ı tavsiyedir [tavsiyeye değerdir].

Muallim mektebi şimdiki mevcudundan daha az ve iyi seçilmiş talebeye malik [sahip] sınıflarıyla, asri ilk mekteplerde inkişaf etmekte [gelişmekte] olan esaslara ahenkle intibak edecek bir program takip eyleyebilmelidir. Her ders, malumat ve mahareti temin eden bir ders olduğu kadar, talebenin ilerde kullanacağı usullerin fiilen tatbikini [hayata geçirilmesini] de gösteren bir ders haline getirilebilir. Müşahede ve tatbikat [Gözlem ve uygulama] şimdikinden daha tabii olan bir şerait [şartlar] altında tevsi olunur ve nezaret edilirse [yayılır ve denetlenirse], tatbikata göre talebe, cidden tedris vasıtalarını hazırlamak ve çocukları idare etmek gibi hususlarda tecrübe kazanır.

Muallim mektepleri heyet-i talimiyesinin [talim heyetinin] [sayıca] azalması genç muallimleri yetiştirmede tahsil ve tecrübe itibariyle istenilen evsafı haiz olan [vasıfları taşıyan] profesörlerin intihap edilmelerine [seçilmelerine] imkân verecektir. Derin mesleki alakalara malik [sahip], aynı zamanda muallim mektebi ile tatbikat sahasına ait muayyen [özel] meselelerin tetkiklerine iştirak edecek olan şahsiyetler [incelenmesine dahil olacak şahıslar] bu grupa dahil olmalıdır. Muallim mekteplerinin talim heyetine ilave edilecek müfettişler, ilk mekteplerle yapılacak rabıtaları teshil eyleyeceklerdir [kurulacak bağlantıları kolaylaştırılacaktır]. Diğer şekil, yani muayyen [belirli] zamanlarda yalnız ders vermek için hariçten gelen muallimlerin tayini devam etmemelidir. Çünkü böyle bir sistem, muallim mektebinde mevcut birliğin ihlaline [bozulmasına], muallimlerin muayyen [belirli] zamanlarda güçlükle bir araya gelmelerine ve talebe faaliyetinden uzaklaşmalarına sebebiyet verir.

c. Tatbikat muallimliği: Hiçbir muallim mektebi veya terbiye müessesesi, şehir mekteplerinde tatbikat ve müşahede [gözlem] imkânları, ameli [uygulamalı] bir mektep olmadıkça tam müesseseler meyanına [arası-

na] giremez. Muallim mektebine merbut [bağlı] olan ilkmektebin model bir mektep olması lazım değildir. Fakat bu mektep, serbestçe tecrübeler yapmak salahiyetini haiz [taşıyan] seçilmiş muallimlere malik [sahip] olmalıdır, öyle ki mektep talebe, muallim ve profesörler için bir laboratuvar vazifesini görebilmelidir. Çocuk hayatını tetkik, tabii behavior [davranış] ile sınıftaki behaviorun [davranışın] müşahedesini [gözlemini] icap ettirdiği için, tatbikat mektebinde yuvanın veya ana sınıfının bulundurulması elzemdir [gereklidir].

Muallim namzetlerinin tatbikat muallimliği devri en az bir ay olmalıdır ki talebe bu müddet zarfında ilk mektep hayatına tamamiyle nüfuz edebilsin. Talebenin hazırlık mahiyetinde temin edilen sıkı şerait tahtında [şartlar altında] birer saatlik ders yapmaları kıymetsiz, hatta muallimin faaliyeti hakkında yanlış bir fikir edinileceği için muzirdir [zararlıdır]. Tatbikat müddetinin en az bir haftası köyde geçmelidir. Bütün tatbikat, tahsil kursunun son sömestrinden evvel ikmal edilmiş [bitirilmiş] olmalıdır ki namzetler yaşadıkları tecrübelerin münakaşasını yapmakla müstefit olsunlar [fayda bulsunlar].

d. Terbiyede âlî [yüksek] tahsil: Terbiye enstitüsü, üniversite, ecnebi memleketlerinde talebeye tahsis olunan maaş veya (scholarship=Burs) bütün bunlar âli [yüksek] tahsil görmek için mevcut olan iyi vasıtalardır. Sahalarında muvaffakiyet ibraz eyleyen [gösteren] muallimler, müdürler, müfettişler, muallim mektebi muallimleri ve müdürleri bu nevi fırsatlardan istifade etmelidirler. Bu cihetle, vazife başında olan muallimlerin bazılarına bir iki sene müddetle mezuniyet verilmelidir. Âli [Yüksek] tahsil görecek kimseler muayyen [belirli] sahalarda tetebbu [inceleme], müşahede [gözlem] ve diğer müesseselerin müdür, muallim ve müfettişleriyle birlikte çalışmak fırsatlarına malik [sahip] olmalıdırlar. Bu suretle yüksek tahsil gören bir gruptan liderler yetişecek ve bu liderlerin terbiye esaslarına ve bu esasların, maharetlerin [becerilerin] tatbikine dair olan bilgileri mekteplerin faaliyetlerini yüksek bir seviyeye çıkaracaktır. Yine bu grupun felsefe, ruhiyat [psikoloji], içtimaiyat [sosyoloji] ve sıhhat-i umumiyede [umumi sağlık alanında] yetişmiş mütehassıslarla müştereken [ortak] çalışması, terbiyenin temelini kuran sahalarda araştırmaların yapılmasına yol açacaktır.

III. Terbiyevi sergiler: Muallimler için yapılan seyyar mektep sergisi, kütüphane iyi tertip edilmiş olup faideli [faydalı] semereler meydana getirmiştir. Memleketin muhtelif kısımlarına her sene gönderilecek olan müşabih

[benzer] sergilerin tanziminde ilk senenin tecrübesinden istifade edilmelidir. Daha sonra yazılacak bir raporda gösterileceği gibi böyle sergilerin laboratuvar merkezleri ve teftiş ile bilhassa rabıtaları [ilişkileri] vardır.

Merkez mektep müzesi faideli [faydalı] bir mevkide olup fırsat buldukça değerli işler görmektedir. Müzenin idari imkânları; muallimleri neşriyat ve sergi kursu gibi vasıtalarla inkişaf ettirmek [geliştirmek] için daha etraflıca kullanılmalıdır. Gazi Enstitüsü ile mevcut olan rabıta [ilişki] bu faaliyetin genişlemesi için daha muntazam unsurları temin etmektedir. Daimi sergiler, milli günlerde tertip olunan muayyen [belirli] sergiler muallimler için kıymetli olan ve halkın alakasını uyandıran material'e [materyale] maliktirler. Mekteplerde tatbik olunan iş metotları, faaliyet dereceleri ilerledikçe mektep sergilerinin evsafı [vasıfları] ıslah edilecektir [iyileştirilecektir].

Cumhuriyet Halk Partisi Grubunun Raporu ve İlköğretim Meselesi

Başvekil İnönü'nün açıklamasıyla Cumhuriyet Halk Partisi grubunca teşkil edilen komisyona da intikal etmiş bulunan ilköğretim meselesi, bu komisyonun üyeleri tarafından uzun boylu incelendikten sonra bir rapor hazırlanarak 11.01.1935 tarihinde grup başkanlığına sunulmuştur. Bu raporun öğretmen yetiştirme problemine ait kısmı konumuzu aydınlatıcı, o zamanki düşüncelerle zihniyeti aksettirici mahiyette olduğu için aynen buraya almayı uygun buldum:

İlk tahsil işi sıkı bir surette muallim meselesine bağlıdır. Muallim meselesini iki yandan düşünmek gerektir:

1. İhtiyaca yeter sayıda muallim yetiştirmek. 2. Kararlaştırılan tahsil ve terbiye programını tatbik edecek ehliyette [yeterlilikte] muallim yetiştirmek.

Bugünkü vaziyete göre muallimler şu kaynaklardan yetişmektedir: 1. Muallim mekteplerinden, 2. En az orta derecede tahsil görüpte [görüp de] açılan kurslarda muallimlik ehliyeti [yeterliliği] kazananlardan, 3. Bunların dışında, muallim muavinlerinden [yardımcılarından].

1932-1933 maarif istatistiğine göre, Ankara musiki muallim mektebi hariç olmak üzere 18 muallim mektebi vardır. Bunlardan biri Denizli köy muallim mektebidir.

1932'de mevcut muallim mekteplerinden 990, 1934'te on beş muallim mektebinden 625 mezun alınmıştır.

1932-1933 istatistiğinde Antalya, Gazi Antep liseleriyle Niğde orta mektebinde pedagoji sınıflarının açıldığı görülmektedir.

Liselerle muallim mektebinin istikametleri başka başkadır. Lise talebeleri üniversite tahsili için hazırlanır. Muallim mektebi tahsili tam bir meslek tahsili olması icap ettiğine göre orada talebe, muallimlik mesleğinin istediği malumat ve mümarese ile teçhiz olunur [bilgi ve beceriyle donatılır]. Biri, ancak bir üniversite tahsili ile müdavimlerinin teşekkülünü tamamlar, öteki ise altı senelik tahsil içinde müdavimlerine mesleki bir teşekkül vermeğe mecburdur. Bu iki gayeyi bir muhitin içinde ayrı ayrı yaşatmağa imkân yoktur. Bu sebepledir ki, liseler içinde pedagoji dersleri açmak suretiyle iyi ilk mektep muallimi yetiştirilebileceğini tahmin etmemekteyiz.

Maarif Vekâleti'nden aldığımız malumata göre mezunların hepsi tayin edilmektedir. Beş yıllık muallim zayiatını [kaybını] gösterir cetvel böyle bir imkâna yer bırakabilir ve mevcut 15 muallim mektebi de bugünkü muallim kadrosunu sabit tutabilir.

Seneler	Ölüm	Tasfiye	Tekaüt [Emekli]	Sair suretle [Çeşitli sebeplerle]	Yekûn
1928-1929	210	270	179	115	774
1929-1930	198	161	276	271	906
1930-1931	240	174	191	377	906
1931-1932	205	271	159	384	1019
1932-1933	302	228	201	115	886

Ancak ilk tahsilin bugünkü yayımını artırmak icap edince yüzde 20 zayiatla [kayıpla] en çok 610 muallim verebilecek olan 15 muallim mektebi teşkilatının yeter olmadığı aydındır.

Muallim miktarından ehemmiyetli mesele muallimlerin ehliyeti işidir. Cumhuriyet Hükümeti, ilk günden beri ilk mektep muallimlerinin mesleki ehliyet bakımından kifayetleri [yeterlilikleri] üzerinde birçok tedbirler almıştır. Dağınık, perişan vilayet muallim mektepleri yerine, mahdut [kısıtlı] muallim mektepleri yapmış ve bunları levazım [lüzumlu şeyler] ve muallim itibariyle takviye etmiştir. Ancak bu mektepler üzerinde yapılması acele ve zaruri

olan iki ehemmiyetli iş vardır. Maarif vekâleti teftiş heyetinin raporunda[227] da söylenen bu iki iş şunlardır:

1. Muallim mektepleri müfredat programları ile ilk mektep müfredat programları ve terbiye metotları arasında bir ahenk ve tesanüt vücuda getirmek [dayanışma oluşturmak] lazımdır. Böyle bir tesanüdün olmadığı teftiş raporundan sarahatle [açıklıkla] anlaşılmakta olduğu gibi toplantılarımızda hazır bulunan ilk tedrisat umum müdürü Reşad da bu ciheti teslim etmiştir. 1932 yılına kadar tahsil müddeti 5 yıldan ibaret iken 1933 yılında tahsil müddeti 6 yıla çıkarılan ilk muallim mekteplerinin yeni müfredat programını bulamadık.

Muallim mekteplerinin tahsil müddetinin uzatılması, ilk tahsilin istilzam eylediği [gerektirdiği] talimi ve pedagojik bir zaruret [zorunluluk] olabilirdi ve bu da daha ziyade programlarda tebarüz ederdi [ortaya çıkardı].

2. Teftiş heyeti raporunda şöyle denilmektedir: (Muallimlerimizin vazifelerini muvaffakiyetle başarabilmeleri için yalnız kuvvetli, umumi ve mesleki bilgilerle mücehhez [donatılmış] olmaları kâfi değildir. Aynı zamanda mesleklerine gönülden bağlı olmaları, kalplerinde içtimai bir mefkûrenin [toplumsal bir ülkünün] kahir [zorlayıcı] ve yaratıcı heyecanını taşımaları, cemiyetin saadeti için şahsi arzu ve menfaatlerini feda etmekte zevk bulmaları, kısaca iyi ve temiz bir insan, imanlı ve ahlaklı birer vatandaş örneği olmaları lazımdır. Muallim mekteplerinin bütün faaliyetleri bu evsafta [vasıflarda] muallimler yetiştirmek gayesine müteveccih [yönelik] olmalıdır. Bu mekteplerde tedrisat cephesinin ıslahını [iyileştirilmesini] düşünmek lazım, fakat manevi ve ahlaki havayı tasfiye, mesleki ve milli terbiye cephesini takviyeye çalışmak elzemdir [gereklidir]. Muallim mekteplerinin muvaffakiyetleri bilhassa bu cephedeki mesailerinin hasılası [verimi] ile ölçülmelidir).

Bu sözlere ekleyeceğimiz mülahaza [görüş] ancak bu hedef üzerinde şuurla ve ısrarla çalışmak tavsiyesi olabilir. Talebenin yaşayışından tutunuz da muallim mektebinin en küçük memurunun zihniyetine kadar muallim mektepleri muhiti ve havası bu ülkü ile doldurulmazsa mahsullerde istenilen karakterleri bulmak elbette mümkün olamaz. Bu noktada teferruata girecek değiliz. Elbette tam mürebbilik ve muallimlik vasıflarını haiz [taşıyan] hocalarımız vardır. Fakat bir köyde veya kasabada büyük mesleğinin icap ettirdiği feragatle ve ruh genişliği ile çalışmak kudretini kendinde bulamayan aciz unsurlar da muallim mekteplerinden çıkmaktadır.

227 *Maarif Vekâleti* mecmuası, sayı 19 (İHT).

Terbiye işi bir disiplin ve teşkil işidir. Bunda da halka halka yürümek, yani yetiştirilecek unsurlar etrafında yenilerini yetiştirmek suretiyle yürümek gerektir [gerekir]. İyi ilk mektep hocaları iyi muallim mekteplerinden, iyi muallim mektebi muallimleri de bunları yetiştirecek iyi mekteplerden çıkar. Bu sebeple, iyi ilk mektep muallimleri yetiştirecek mihrakı [odağı] kurmadan ilk tahsilin keyfiyetinde [niteliğinde] iyilik vücuda getirmek mümkün değildir.

1932-1933 Maarif istatistiğinin 34 sayılı tablosuna bakalım:

Burada ilk muallim mektepleri muallimleri şöyle tasnif edilmektedir: 329 muallimden 135'i lise, orta mektep ile diğer mesleklerden, 64'ü yüksek mekteplerden mezundurlar. Bu 199 muallim, yani mevcudun üçte ikisi bir pedagoji müessesesinin istediği oluşu kazanamadan ilk muallim mektebine girmiş unsurlardır.

İlk muallim mektebi hocalarında, diğer bütün hocalarda olduğu gibi bilgi esastır. Fakat bununla beraber, ilk mektep muallimi olarak yetişeceklere verilecek birçok vasıflar, itiyatlar [alışkanlıklar], karakterler vardır ki bunları verebilmek üzere kendilerinin de hususi bir itina ile yetişmiş olmaları icap eder. Yüksek ve orta derecedeki muallim mekteplerinin vücutlarındaki hikmet de bundandır. İlk muallim mektepleri hocalarını yetiştirecek olan bu iki müesseseyi orta muallim mektebi ile yüksek muallim mektebini süratle en kudretli unsurlarla teçhiz etmek [donatmak], teşkilat ve programlarını tayin eylemek [belirlemek] lazımdır.

2. Köy mektepleri için ayrıca muallim mektebi açmak mevzuu etrafında yaptığımız tetkikat ayrı bir tip muallim mektebi vücuda getirmeğe lüzum olmadığı neticesini vermiştir. Çocukları yetiştirmede ayrı ayrı usuller olmadığına göre köy muallim mektebinin lüzumunu ortaya atan sebep, köye gidecek muallimlerin köyü yadırgamaması, köy çocuklarını muhitlerinden ayıracak bir terbiye ve talim tarzı takip etmemesinde toplanabilir. Bu iki mahzur, mevcut muallim mekteplerinde daha şuurlu çalışma ile izale edilebilir [giderilebilir].

Bütün muallim mektepleri talebesi memleketin herhangi köşesi olursa olsun oraya gidip çalışmak şekliyle yetiştirilmeli ve kendileri en ağır şerait [şartlar] içinde bile muvaffakiyet temini [başarı sağlamanın] mümkün olabileceği inancıyla beslenmelidir.

Muallim mekteplerinde, muallimin ve talebenin çalışma ve yaşama tarzları, onları herhangi bir köyde veya kasabada medeni yaşamak imkânlarını bulmaktan ve yaratmaktan ürkütecek kadar rahat ve israf içinde olmamalıdır.

Bu genel mütalaalardan başka, bütün muallim mekteplerimizde zirai, sıhhi tedrisata daha ziyade yer ve ehemmiyet vermeyi tavsiye edeceğiz.

Amerika köy mektepleri muallimliği için ziraat mekteplerinden istifade etmektedir. Bulgaristan'da zirai tedrisata istinat eden [dayanan] muallim mektebi tipi vardır. Bu örnekler daha ziyade muallim mekteplerinin memleket ihtiyaçlarına uygunluk bakımından aldıkları vaziyeti gösterir, nitekim Rusya'da her köy emek mektebinde bir agronom[228] [ziraatçi] ve agronomun [ziraatçinin] idare ettiği bir örnek tarla vardır.

Muallim mekteplerimizde zirai ve sıhhi tedrisata daha çok yer verilirse ve talebe sık sık köylerle temas ettirilerek köy şeraiti [şartları] ile alakadar ettirilirse muallim mektepleri içinde yaratılmasını istediğimiz hava ile birlikte bu şartlar, köylerimiz için beklediğimiz muallimleri de yetiştirmeğe kâfidir. Bu arada, tatil aylarında muallim namzetlerini muayyen direktiflerle köylere göndermek, muallim mekteplerinde köycülük kursları açmak tedbirleri de faydalı olur.

3. Bugünkü vaziyet muallim tedariki için muallim mekteplerinden başka kaynaklara müracaat etmek zaruretini göstermektedir. Diğer müesseselerden muallim noktasından istifade ancak mali imkân bulunup da ilk tahsilin muayyen bir planla az zaman içinde tahakkukunun temini [hayata geçirilmesi] sırasında düşünülebilir. Bu müesseselerde şunlar olabilir: 1) Pedagoji dersleri eklenmiş orta ziraat mektepleri, 2) Pedagoji kurslarına tabi lise ve ortamektep mezunları.

Öğretmen Yetiştirme İşinin Sonuçları

1935'e kadar geçen yıllar, öğretmen yetiştirme meselesinde birçok bocalamayla geçirilen yıllardır. Uzmanlar ilköğretim davasında yaranın mahiyetini anlayarak hastalığa teşhis koydukları ve tedavi çareleri gösterdikleri halde onların gösterdikleri yolda gidemeyişimizin en önemli sebebi, bu işi idare edenlerin gerçek hayatı, bilhassa gerçekteki köyü bilmemeleri veya türlü düşüncelerle bilmemezlikten gelişleridir. O bilinmeyince, fikirler ne kadar müşahhas misallerle anlatılırsa anlatılsınlar, bulunan tedbirleri uygulamaya imkân yoktur. Nitekim yukarıdaki raporlarla icraat arasındaki tezatlar bunu açıkça göstermektedir. Mesela uzmanları

228 *Agronomy* (İng.) = Tarım bilimi (ed.n.).

ısrarla köy öğretmenine mesken, köy okuluna arazi sağlanmasını istedikleri, köy için ayrı öğretmen okulları kurulmasını teklif ettikleri halde, yetkili ve sorumlular buna lüzum görmemektedir. Niçin? Çünkü idare edenler rutinin etkilerinden kurtulamıyorlar, şahsi durumlarını düşünerek, işin zahmetlerine katlanmak istemiyorlar, geçmeyi tasarladıkları mevkilere giden yolun üstünde engeller çıkacağından korkuyorlardı.

Öğretmen yetiştirme işinin düzenlenmemesinden en çok zarar gören yerler köylerdi. Çünkü çok sayıda münhal [açık] öğretmenlikler, öğretmenlerin sık sık değişmelerinden doğan istikrarsızlık, denetleme eksikliğinden ileri gelen korkunç şekildeki öğrenci devamsızlığı köylerde toplanıyordu. Köylü, şehirliler gibi sesini çıkaramadığı için sorumlu makamlar, iş yapılmamış yılları fazla rahatsız olmadan geçiştirebiliyorlardı. Fakat bu ihmalciliğin sonu şöyle korkunç bir tabloyu ortaya çıkardı:

Şehir ve kasabalarda oturan yurttaşların çocukları, köylerde oturanlardan önce ve çok sayıda tam devreli ilkokul öğrenimine kavuşunca, bunların mühim bir kısmı ortaokul ve lise tahsiline de kavuşmayı istediler. Maarif Vekilliği, bu istekler karşısında her yıl ortaöğretim kurumlarının sayısını artırmak mecburiyetinde kaldı. Bu olay vaktinde görülerek gereken tedbirler alınmamış bulunduğu için, bina ve öğretmen bakımından sıkışık bir duruma düşüldükçe, öğretmen okulları binalarına ortaokul, lise ve orta öğretmen okulu gibi kurumlar yerleştirilmeye, ilkokul öğretmenlerinin en iyilerinden bir kısmı da türlü kanallardan orta ve mesleki öğretim kadrolarına alınmaya başlandı.

1937'de öğretmen okulları üçer yıllık, ikişer devreye ayrılarak birinci devre ortaokul olmak üzere birçok bakımdan liseleştirildi. Ondan sonra öğretmen adaylarının çoğunu, eskiden olduğu gibi, ilkokulu bitirmiş halk çocukları değil, kasaba ve şehirli memur çocukları teşkil etti, öğrencilerin birçoğu için ne yapıp yaparak ve her çareye başvurarak yüksek tahsile kavuşmak bir ideal haline geldi. Öğretmen ihtiyacı karşısında kıvranan orta ve mesleki öğretim kurumlarının öğretmenlikleri için açılan yüksek tahsil yolu, bir hortum gibi ilköğretmen okulları kaynağının üzerine uzatıldı,

bu yüzden köylere öğretmen veren kaynaklar kurudu. Köy için yeni öğretmen kaynakları aramak ve bulmak zorunda kalındı.

B. Köye Eğitmen, Öğretmen ve Sağlık Memuru Yetiştiren Yeni Kaynaklar

Yukarıdaki sayfalarda yer alan yazılardan ve raporlardan açıkça anlaşıldığı gibi, artık uzmanların fikirlerini, köylerimizin özelliklerini, Cumhuriyet Halk Partisi'nin kararlarını, modern pedagojinin ilkelerini göz önünde tutarak, köyü canlandıracak elemanı yetiştirmek için esaslı tedbirler bulmak icap ediyordu. 1935-1936 ders yılından itibaren, memleket ihtiyaçları ve gerçekteki şartlar göz önünde tutulmak, ileri milletlerin bu alanda yaptıkları incelenmek ve tecrübelere dayanmak suretiyle köyde eğitim problemi üzerinde çalışılmaya başlandı. Eğitmen kursları ve köy enstitüleri açıldı. Hayatlarının sonuna kadar köylerde kalarak çalışacak binlerce eğitmen ve öğretmen yetiştirildi. Bunların her türlü masrafı devlet bütçesinden ödendi. Böylece, ilköğretim masrafının yüzde 80'i umumi muvazeneye alınmış oldu.

1936'dan 1947 ders yılının başına kadar süren bu çalışmalar sonunda, 17.000 öğrenci ve öğretmeni yatılı olarak barındıran 20 köy enstitüsü kuruldu. Köylerde çalışan öğretmenlerin sayısı iki misli çoğaldı. Köy okullarındaki öğrenciler bir milyona yaklaştı. Köylerde 5000'den fazla okul, öğretmen veya sağlık memuru evi, işlik yapıldı. Bu başarılar, başta ülkülü büyük İNÖNÜ olmak üzere yüz binlerce yurttaşın işe katılmasıyla sağlandı.

1936-1937 ders yılından itibaren köy kendi içinden alınarak yetiştirilen eleman sayesinde canlanmaya başladı. Vatanın her bucağını saran bu tarihsel milli hamlenin en önemli safhaları kitabın üçüncü bölümünde gösterilecektir. Şimdi köyü canlandırmak amacıyla tarımsal öğretim alanında harcanmış emekleri ve bunlardan ne gibi sonuçlar alındığını inceleyelim.

II. Ziraatçı Yetiştirme ve Tarımsal Bilgileri Yayma İşi

TARIMSAL ÖĞRETİMİN ESASLARI

On dokuzuncu yüzyılın başına kadar ziraat işi, baba ocağında o işleri iyi veya kötü, birbirlerinden göre göre öğrenen yetişkinler tarafından yapılır, çocuklar da pek küçük yaştan itibaren bu çalışmalara yardımcı olarak katılırlardı. Çocukların yaşları ilerledikçe onlar, yine küçük yaştan başlayarak daha ciddi ve kendi başlarına başarabilecekleri işlere sokulurlar, böylece aile ocağının içinde her türlü tarımsal işlerle temas ede ede ve onların bütün mesuliyetine katılmak suretiyle, iş vasıtasıyla eğitilirlerdi. Aile ihtiyaçlarını karşılayacak derecede ürün elde etmek veya hayvan üretmek amacıyla çalışılan devirlerde çocuklar, her türlü ziraat işlerini baba ocağında görenek ve gelenekle saptanmış usullere göre öğrenebilirlerdi. Bu çeşit ziraat çalışmalarında faydalanılan tek kuvvet, insan ve hayvanların kas kuvvetiydi. Su veya yeldeğirmenlerinde un öğütmek gibi birkaç iş istisna edilecek olursa, diğer bütün çalışmalarda kas kuvvetinden faydalanılırdı. Onun için bir ailenin geçimini sağlayabilecek kadar ürün meydana getirmek ve hayvan üretip onlara bakmak, o aileyi teşkil eden bütün bireylerin çalış-

malarına bağlıydı. Hatta hastalık, harp yüzünden aile ocağından ayrılma, ölüm gibi sebeplerle iş kuvvetleri eksilince aileler ekim, tarladan mahsulü kaldırma, harman, mısır soyma gibi önemli işlerde birbirinin yardımına koşarlardı. Köylerde bir semtte bulunan bütün tarlaların bir yıl ekime ayrılması, ertesi yıl dinlenmeye bırakılması, bütün tarla veya bağlar için ortaklaşa bir bekçi tutulması, ekin, arpa gibi bazı ürünlerin biçilmesine veya bağların bozulmasına aynı günde çıkılması, kuraklık uzun sürünce yağmur yağması için dua edilmesi, bereket bol olunca törenle kutlanması, hayvan hastalanınca ampirik bilgilere göre ilaçlanması, koç katımı zamanına dikkat edilmesi, değerli bir hayvanın korunması için türlü çarelere başvurulması, hayvanlara zarar veren zehirli otların tanınması, dolu veya sel gibi felaketler karşısında Allah'a yalvarılması gibi birçok olay, onlarla ilgili deneyler, hikâyeler ve efsanelerle birlikte çocuklar tarafından da öğrenilir ve bunlarla ilgili işler tıpkı yetişkinler gibi yapılırdı. Çocuklar, ufku dar aile ocağında yetişmekle beraber, ziraatla ilgili bilgileri gerçekteki sosyal olaylarla, tabiatla, hayvanlarla, eşya ile doğrudan doğruya temas etmek suretiyle öğrenirlerdi. Onun için bilgileri basit, fakat köklü bilgilerdi. Ezberlenmiş şeyler değildi. Onlar, öğrendiklerini ezberlenmiş bilgiler gibi bir süs vasıtası olarak saklamazlar, sık sık uygulama fırsatını bulurlardı.

Eğitkenler, birçok bakımdan eğitsel değer taşıyan bu tarzdaki çalışmaları, çocuklar için bulunmaz nimet sayarak uzun uzadıya ve bol takdirlerle belirterek anlatmışlardır. Fakat bu, madalyonun bir tarafıdır. Onun öte yüzü de vardır: Bütün işlerin kas kuvvetiyle görüldüğü devirlerde ve yerlerde çocuk pek küçük yaştan itibaren sabahın erken saatlerinde yarı uykusundan kaldırılarak, yaşına göre pek ağır ve onun bilhassa bedensel gelişmesine zarar veren işlerin içine sokulur, uzun müddet durup dinlenmeksizin o işleri yapmaya zorlanır, bunları istenilen şekilde yapmadığı takdirde hırpalanır, dövülür, sövülür. Çocuklara yaptırılan bütün işler, belli bir usule göre önceden öğretilmedikleri için bunları kusursuz olarak başarmak mümkün olamadığı, kusurlu iş ayıp sayıldığı veya sert cezalarla karşılandığı için onlar yalan söylemek, hile yapmak, baş-

kalarını aldatmak, gizli gizli direnmek, işi baltalamak gibi huyları da küçüklükten edinmeye başlarlar, iyi çalışıyormuş gibi görünerek işi aksatmak veya elinde olmayan sebepler yüzünden aksamış işi kusursuz göstermeye çalışmak, köylü çocuğunun tabii hallerinden addedilecek bir vasfı olur, bilinçli bir eğitimle giderilmeyecek olursa o bu kötü alışkanlığı hemen hayatı boyunca taşımaya mecbur kalır.

Avrupa'da Tarımsal Öğretimin Gelişmesi

On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren Avrupa'da ziraat işlerinde de endüstri işlerinde olduğu gibi kas kuvveti yerine mihaniki kuvvetler kullanılmaya başlandı. Çeki ve yük hayvanlarına, yetişkinlere ve çocuklara gördürülen işlerin bir kısmını, makine ile yapma imkânına kavuşuldu. Bu olay, gelenek şeklindeki tarımsal çalışmaların mahiyetini ve sadece aile ihtiyacı için ürün elde eden köylü ailenin bünyesini değiştirdi. O zamana kadar yetişkinlerden öğrenilen bilgiler, yeni ziraat alet ve makinelerini kullanacak, artık pazarda satmak üzere bol ürün istihsal edecek olan çiftçinin mesleğini öğrenmek için yetmemeye başladı. O, özelliklerini hiç bilmediği yepyeni bir âlemle karşılaştı ve bunun içinde sürçmeden[229] işlerini yürütmek mecburiyetinde kaldı. Köylünün farkında olmaksızın içine girdiği bu yeni dünya, aile ve köy çevresi gibi basit değildi, karmaşık bir dünyaydı. Bunun içinde tutunup geçinebilmek için yeni bilgilere ve hünerlere ihtiyaç vardı. Okumak, yazmak, hesap yapmak, basit fen ve ticaret bilgilerini öğrenmek gibi. Yeni bilgilere kavuşmayı sağlayacak ve bir nevi anahtar vazifesi görecek olan kurum ile onu işletecek eleman köyde yoktu. Dışarıdan gelecek bir öğretmenin köy çocuklarına ve köyün yetişkin halkına bunları okulda öğretmesi lazımdı. Köyde ilköğretim bu ihtiyaçtan doğdu ve böyle başladı. İlköğretim kurumuna kavuşamayan köylerin insanları çağımız uygarlığına katılmanın ilk şartı olan bu ilkel bilgilerden mahrum kaldılar, o temelin üzerine kurulacak yeni kültürün ve uygarlığın nimetleri onların erişemedikleri değerler haline geldi.

229 [tökezlemeden].

İlköğretim çiftçi halk arasında yayılmaya başlayınca, bünyesi değişen yeni ziraat işlerini öğrenmek için gereken bilgilerin de diğer bilgiler gibi ilkokuldan itibaren çocuklara öğretilmesi önemli bir problem olarak meydana çıktı. Böylece ileri Avrupa memleketlerinde tarımsal öğretime başlanıldı. Ondan sonra ziraat meslek okullarının nevileri çoğaldı, tarımsal öğretim teşkilatı kuruldu. Çocuğun, aile ocağından alamadığını bu okullar tamamladı.

Bu hususta bir fikir vermek üzere türlü Avrupa memleketlerinde ilk defa açılan ziraat okullarını ve bunların hangi tarihlerde kurulduklarını gösteren şu cetvel tertiplenmiştir:

Memleketlerin adı	İlk defa ziraat meslek okulunun açıldığı tarih	Not
Norveç	1825	Bu memleketlerin köy ilkokullarında ziraat için ayrı ders saati yoktur; diğer derslerin konuları arasında tarımsal konular ve okullarda bunları uygulamaya elverişli bahçe, tarla, kûçûkbaş hayvan bakımına ait tesisat vardır. Ziraata ait konuları ve bunların tatbikatını ilkokul öğretmenleri gösterirler. Müstakil ziraat dersleri ilkokulun yukarı sınıflarını teşkil eden 11-18 yaşındaki kız ve erkek çocukların devam ettikleri ikmal sınıflarında, mecburi öğrenim konusu olarak vardır. Bu sınıflardaki ziraat derslerini ilkokul öğretmenleriyle birlikte özel olarak yetiştirilmiş ziraat öğretmenleri gösterirler.
İsveç	1834	
Danimarka	1799	
Almanya	1806	
İsviçre	1799	
Çek-İslovakya [Çekoslovakya]	1728	
Fransa	1827	
Belçika	1884	İlkokullarda ayrı ders olarak ziraat gösterilmekte ve yer yer ziraat ilkokulları da bulunmaktadır.

Ziraat işlerini modern tekniğin ve müspet bilimlerin prensiplerine göre öğretmek amacıyla meslek okulları ve ikmal sınıfları açılmaya başlanınca, Avrupa'da ziraat çalışmaları endüstri alanında olduğu gibi türlü bakımlardan süratle gelişmeye yüz tuttu. Bu sebepten istihsal birdenbire arttı. Bu arada endüstrinin hızlı geliştiği memleketlerde köylü halktan iş yapma çağında bulunanlardan birçoğu fabrika amelesi olarak büyük şehirlere göç ederek köyleri boşaltmaya başladı. Boşalan köylerde iş adamı sıkıntısı baş gösterdi. Çocukların ve köylerde kalan kadınların üzerine pek ağır yükler yığıldı. Ortaçağ'dan beri toprağı istismar ederek tutunan zenginlerin ellerindeki çiftliklerde veya köylerde çocukları ziraat işlerinde çalıştırma meselesi korkunç ve iğrenç şekiller

almaya başladı. Çocukları koruma dernekleri, öğretmen birlikleri ve kapitalist ekonomi sisteminin aleyhtarları fecaatin bütün safhalarını ortaya dökerek, onların insafsızca çalıştırılmalarının aleyhinde bulundular. Onlar toprak sahiplerine: "Kendi çocuklarınızı bu ağır işlerde aynı şartlar altında çalıştırın da yaptığınız işin ne derece kötü bir şey olduğunu anlayın!" diye bağırıyor ve bu sözleri gazetelerle yayınlıyorlardı.

Çocukları ağır işlerde devamlı olarak çalıştırmanın kötü sonuçlarından biri de onların mecburi ilköğretim kurumu olan ilkokula devam edemeyişleri veya yorgun bir halde okula geç gelmeleri, devam meselesini aksatmalarıydı. Köylerde mecburi ilköğretim uygulanırken okulun veya öğretmenlerin aleyhlerinde bulunmak suretiyle yaratılan menfi havanın gerçek sebeplerinden biri de çocuğu istismar eden ana ve babaları ile diğer sömürücülerin dilediklerini gibi hareket etmelerine devletin müsaade etmemesidir.

Bir tarafta bu olaylar cereyan ederken, diğer cihette de ziraat işleri gitgide modern tekniğe dayanıyor, müspet bilimlerden faydalanıldığı takdirde verimli olabiliyordu. Bu iki ana şarta uymayan tarımsal çalışmalar aile geçimini sağlayamıyor, yoksulluğu artırıyordu. Onun için ileri milletlerden her biri, tıpkı mecburi ilköğretim gibi okul vasıtasıyla sağlanacak modern tarımsal eğitimi gerçekleştirmek için büyük emek ve paralar harcıyordu. 50 yıl gibi kısa bir zaman içinde ileri Avrupa memleketlerinde tarımsal öğretim teşkilatı kuruldu. Bu amacı sağlamak üzere, köylerde birçok okul ve kurs açıldı. Bunlar aynı amaca hizmet eden bilimsel araştırmalarla meşgul yükseköğrenim müesseseleri tarafından desteklendiler. Böylece her memlekette köyün içinde oturarak çalışan yüz binlerce, milyonlarca köylü çocuğu, işletme şefi, hayvan bakıcısı, bahçıvan, mühendis, makinist, ormancı, veteriner gibi teknisyenler ve uzmanlar yetiştirildi.

Avrupa memleketlerinde bu sonuçların elde edilmesini sağlayan tarımsal öğrenim kurumlarının en önemlileri şunlardır:

1) Müfredat programlarında ziraata ait konularla onları uygulamaya mahsus tesisleri bulunan köy ilkokulları

2) Özel olarak yetiştirilen öğretmenlerle takviye edilmiş mesleki ikmal okulları

3) Ziraat işçisi yetiştirmek için açılan okullar ve kurslar

4) Orta dereceli tarımsal meslek okulları

5) Okul dışında çalışmak suretiyle ziraat öğretimi sağlayan eğitsel teşkilat

6) Ziraatın türlü branşları için uzmanlar yetiştiren meslek okulları

7) Ziraat yüksekokulları veya üniversiteleri

8) Araştırma ve deney enstitüleri

9) Daimi veya gezici ziraat ve hayvan sergileri

10) Müzeler.

Tarımsal öğretimin Avrupa'daki durumunu bu suretle belirttikten sonra, tarım işleriyle ilgili mesleklerin öğretiminden ne anlaşıldığını ve bunun sınırlarını inceleyerek köyü canlandıracak eleman yetiştirmenin ne demek olduğunu kavramaya çalışalım.

Tarımsal Öğretimin Esasları, Amaçları ve Sınırları

Tarımsal öğretim ve bireyi tarım işlerinden herhangi birini meslek haline getirerek yapacak şekilde eğitmek ne demektir? Meslek eğitimi denilince genel olarak kişiye, bilinçli ve sistemli bir şekilde etki yaparak onu belli bir işi, bulunduğu toplumun içinde kusursuz olarak yapabilecek anlayış, bilgi ve maharetle teçhiz etmek anlaşılır. Tarımsal öğretim, bireyi bu şartlara göre tarım işlerinden bir branşı, görenekle öğrenilenden daha iyi bir şekilde yapabilecek duruma getirmek demektir. Bireyleri tarımsal bir işi bu şekilde yapabilecek hale getirmenin amacı nedir? Bu sorunun cevabı şudur: Ziraat yapılan toprağı, modern vasıta ve metotlarla işleyerek, onu, sürekli olarak çok verimli bir halde bulundurmak. Bunu yapabilmenin ilk şartı da toprağı müspet bilgilere dayanarak, modern metotlara uyarak ve teknik vasıtalardan faydalanarak işlemektir. Böyle çalışabilmek, bir idealdir. Bu ülküyü gerçekleştirmek, sosyal ve ekonomik mahiyette birçok meselenin toplum ölçüsünde halledilmesine bağlıdır. Bu meseleler halledilmedikçe

tarımcı, az masrafla ve emekle çok değer elde edemez. Halbuki ziraatçının amaçlarından biri de budur. İşte bu amacını mümkün olduğu kadar kolay ve çabuk gerçekleştirebilmesi için onun, mesleki bilgi ve hünerle beslenmesi şarttır. Şu halde ziraat işinin belli başlı iki amacı var demektir: Bunlardan biri, bireysel mahiyettedir ve kazanç elde etme amacı güder; diğeri sosyal karakterlidir; cemiyeti ilgilendirir.

Toplum besin maddeleriyle, giyim eşyası için gereken hammaddeleri elde etmekte sıkıntılı duruma düşmek istemiyorsa müstahsil[230] ziraatçıyı mükâfatlandırması lazımdır ve bunu yapmaya mecburdur. Tarım alanında çalışanların bunu anlamaları sayesinde köy canlanmaya başlar. Aksi takdirde, yani köylü bu noktayı anlamadan ve bu fikre inanmadan çalıştığı müddetçe yine sömürülmeye, boğaz tokluğuna çalışmaya mahkûmdur. Köylüyü istismara göre düzenlenmiş bir hayata sahip cemiyetlerde sömürülenlere bu noktanın öğretilmesi, onları istismar edenlerin işine gelmez. Onun için böyle toplumlarda türlü türlü engeller yüzünden tarımsal öğretimi geliştirmek çok güç olur, hatta imkânsız bir hale gelir. Bizde yarım yüzyıldan çok uğraşıldığı halde şimdiye kadar bu alanda – uzman ziraatçıların kanaatlerine göre– önemli bir iş yapılamamış olmasının sebepleri araştırılırken bu nokta üzerinde durmayı da unutmamak gerektir.

Tarımsal öğretimin daha müşahhas ve popüler amaçlarından biri de köylü halka, onun geçimini kolaylaştırıcı ilgiler kazandırmak suretiyle, köylüyü yuvasına bağlamak ve böylece cemiyet hayatında vukua gelmesi ihtimali olan sarsıntıların önüne geçmektir. Felsefeye dayanarak düşünenler, "Ziraat işlerine bağlı insanlar, düzenli ve refahlı bir hayata kavuşurlarsa, gönülleri ve kafaları kendi işlerine sımsıkı bağlanacak olursa, onlar kendilerini güvenli bir hayata kavuşmuş insanlar olarak hissedebilirlerse, bizzat kaderlerinin efendisi olurlar, tesadüflere ve onları bedbahtlığa sürükleyecek fikir akımlarına kendilerini kolayca kaptırmazlar. Tarımsal öğretim bilinçli bir şekilde yürütülecek olursa bu amacın gerçekleştirilmesine de hizmet edilmiş olur" diyorlardı. Onların

230 [üretici].

yanı başlarında yer alan başka bir kümeye mensup fikir adamları da: "Tarımsal öğretim ve eğitimin erklerinden biri, en sert tabiat şartlarıyla savaşarak, hayat boyunca ziraat alanında çalışacak ve ne de olsa, köy gibi dar ve basit bir çevre içinde yaşamayı göze alacak bireyleri hayata sadece maddi bağlarla bağlanmaktan kurtarıp ruhu besleyecek bir kültüre kavuşturmalıdır. Bu amaca erişilince ziraatçı bireylerin kişilikleri ve karakterleri geliştirilmiş, onlar uyanık ve aydın birer yurttaş haline getirilmiş olurlar." diyorlardı.

Avrupa'da çeşitli amaçları sağlamak üzere açılan eğitim ve öğretim kurumlarının hemen hepsi daha ziyade pratik mahiyetteki hedefler üzerinde durmakta ve çalışmalarında bu meseleye daha çok zaman ayırmaktadırlar. Bunun başlıca sebebi birçok ziraat okulunun şahıslar veya meslek cemiyetleri tarafından açılıp işletilen özel okullar olmalarıdır. Devlete ait okullarda veya devletçe açılan kurslarda, ilgili hükümetin dünya görüşüne, kurumları idare eden müdür ve öğretmenlerin kanaatlerine göre öğrencileri zihni kültür bakımından yetiştirmeye çalışan, bunda çok başarı gösteren okullar da vardır. Danimarka ziraat okulları gibi.

Tarımsal öğretime ait çalışmalarda bu cihetin göz önünden kaçırılmaması lazımdır. Çünkü bu yapılmayacak olursa öğrenci kültürsüz bir işçiden farksız bir hale gelir. Kitap okuma, müzik dinleme, şarkı veya türkü söyleme alışkanlığı gibi modern ve aydın kişilere has meziyetlerden tamamen mahrum kalır, çok sert ve gaddar, sadece menfaat düşkünü basit bir insan olarak yaşar, sanat ve kültür sever bir kişi haline gelemez.

Tarımsal öğretim kurumlarının bir kısmı, doğrudan doğruya bu amaçları sağlamak üzere müstakil olarak açılmış okullar olmayıp mecburi öğretim çağında bulunan çocuklar için genel ilköğretim müessesesi olarak açılmışlardır. Bu kategoriye giren okullar ziraat eğitim ve öğretiminde hayatsal değeri olan pratik amaçlar gütmektedirler.

Mecburi öğrenimi sağlamak amacıyla kurulan modern manalı ilkokuldan söz açılınca, dünya milletleri, bir tasnife tabi tutulacak olurlarsa ikiye ayrılırlar: 7-8 yıllık ilköğretim kurumlarına kavu-

şanlar, 3-5 yıllık ilkokulları bile halkın bütün çocuklarını alabilecek sayıda tamamlayamamış olanlar.

Birinci kategoriye giren milletlerin 7-8 yıllık köy ilkokullarında hem ayrı ders saatleri halinde hem de ilgili diğer derslere ait konular arasında ziraat bilgileri için yer ayrılmıştır. İlkokulun yukarı sınıflarında bulunan çocukların yaşları, onları pratik mahiyette çalıştırmaya daha elverişlidir. Yaşı 14 ve 15'i aşmış çocuklara ciddi ve esaslı ziraat işlerini yaptırmak mümkündür. Buna karşılık 3-5 yıllık ilkokullarda, ziraatla ilgili konular ve uygulamalar için pek az vakit kalacağı, bu okullarda bulunan küçük çocukların bünye bakımından her işi yapabilecek durumda olmadıkları aşikârdır. Bu sebepten bir memlekette tarımsal öğretimin sağlam temeller üzerine kurulabilmesi ilkokulların gelişip gelişmemiş olmasıyla yakından ilgilidir. Bu nokta, yani bizde ilkokulun 5-6 yıllık oluşu göz önünde tutulmadan vaktiyle müfredat programlarına konmuş olan ziraat konularından faydalanıp faydalanılmadığını biraz ileride göstereceğiz. Ziraat öğretimi de diğer öğretim şubeleri gibi bilhassa bu yaşlardaki çocuklar bahis konusu olunca ziraatçılardan çok eğitkenlere ait bir meseledir. Çünkü (7-16) yaşındaki çocukların neleri, ne dereceye kadar öğrenebilecekleri, hangi nevi işleri yapabilecekleri eğitkenlerce bellidir. Pedagoji ve psikoteknik denilen bilimlerle çocuk psikolojisi bunu tayin etmiştir.

İlkokullarla öğretmen yetiştiren kurumlarda tarımsal öğretim meselesinin en önemli noktası, öğrencilere verilecek ziraat bilgilerinin bahçe, kümes, ahır, deneme tarlası gibi uygulama yerlerinde onları çalıştırarak verilmesidir. Bunlarsız köy okulu, köye öğretmen yetiştiren kurum veya ziraat dersi hatıra bile gelmemelidir. Çünkü tatbik edilemeyen tarım bilgileri, bilgi değil, çocuklar tarafından ilk fırsatta fırlatılıp atılan nesnelerdir. Ziraat derslerinde nazari bilgilerle vakit geçirmekten, öğrencileri oyalamaktan ise onları hiç okutmamak daha hayırlıdır.

Ziraat öğretiminde bu noktalar göz önünde tutulmadan köyü canlandıracak kudrette eleman yetiştirmeye imkân yoktur. Bunu, tarımsal öğretim alanında yapılan ve çoğu, başarısızlıkla sona eren birçok tecrübe açıkça göstermiştir.

Bu açıklamalardan sonra memleketimizde, tarımsal öğretime ne zaman başlandığını, bunun gelişip gelişmediğini, ondan ne gibi sonuçlar alındığını, uzman ziraatçılarımız tarafından yazılmış ve yayınlanmış yazıları inceleyerek öğrenelim:

TÜRKİYE'DE TARIMSAL ÖĞRETİM MESELESİ

Bizde Tarımsal Eğitim ve Öğretimin Tarihçesi

Bizde tarımsal öğretim konusunu inceleyerek 1931 yılında toplanan ziraat kongresine bir rapor halinde sunan ve (*1931 Birinci Ziraat Kongresi İhtisas Raporları*, c. 2) adlı kitapta yayınlayan Naki ve Ahmet Tevfik meseleyi şu şekilde saptamaktadırlar:

1. Umumi tedrisat müesseselerinde ziraat tedrisatı: Memleketimizde maarif teşkilatına dahil olan mekteplerde öteden beri ve vakit vakit ve daha fazla bir ehemmiyetle zirai tedris ve terbiyeye yer verilmesine matuf [yönelik] hareketler vuku bulmuştur. Programlarına vakit vakit ziraat dersleri veya zirai mevat [arazi] ithal eylemiş [almış] olan mektepler ilk mektepler, ilk muallim mektepleri ve bir aralık da orta derecede mektepler –idadiler– olmuştur.

2. İlk mekteplerde zirai tedrisat: Memleketimizin ilk tahsil programlarında zirai tedrisat ve zirai terbiye fikirlerini vazıh [açık] bir surette (M.1912) senesinin mekteb-i iptidaiye ders müfredatında görmekteyiz. Bundan daha evvel ilk mekteplerin programlarına girmiş olan eşya derslerinde bu zirai terbiye fikrini hal-i tebellürde olarak [açık bir halde] görmek mümkündür. Hatta mekteplerde eşya derslerinin tabii ilimlerle alakadar derslerin içine girmesini zirai terbiye ve tedris fikrinin mebdei [ilkesi] olarak kabul etmek de mümkündür. Zira zirai tedris ve terbiyenin fiziki ve tabii bilgilere istinat etmeksizin [dayanmaksızın] temini mümkün olamayacağı anlaşılmıştır.

1912 senesinin mekâtib-i iptidaiye [ilk mekteplerin] müfredatı tetkik edilirse [incelenirse] bu mekteplerin zirai tedrisatı ziraata doğru bir terbiye orientationu [oryantasyonu] temin maksadıyla değil, fakat tam manasıyla sistematik bir ziraat tedrisatı yapılmak maksadına matuf [yönelik] olduğuna hüküm olunabilir. Altı sınıflı iptidai mekteplerinin [ilk mekteplerin] haftada cem'an [toplam] otuz saatlik dersleri arasında müstakil ziraat dersi olmak üzere her sınıfta ikişer saat ders konmuş bulunuyordu. Her sınıfta dersler

şeklen müşahedeye müstenit [gözleme dayalı] tetkik ile ameliyattan [inceleme ve faaliyetlerden] ibaret görünüyor. Ve derslerin tevziatı tetkik olununca [dağılımı incelenince] yüksek bir ziraat mektebi tedrisatının sistematik bir surette küçültülmüş bir numunesi olduğu anlaşılır. Bu hususta bariz bir fikir edinmek mümkündür.

(Mekâtib-i iptidaiye [İlk mekteplerin] ders müfredatı: Maarif-i Umumiye Nezareti. Matba-i Amire 1913).

Jeolojiden ziraat-ı umumiyeye, ziraat-i hususiyeden sebzeciliğe alât-ı ziraiyeden ipekböcekçiliğine, meteorolojiden iktisad-ı ziraiye, ormancılıktan pastırma, pekmez vesaire imaline, emraz-ı nebatiye [bitkisel hastalıklara] ve tedavilerine varıncaya kadar tedris maddelerinde hiçbir tefrik yapmadan [ayrıma gidilmeden] gerek tevziatta [dağıtım işlerinde] ve gerekse tedrisatta [öğretimde] ameli bir hedef, pedagojik bir gaye ve sistem gözetmeden her şey konulmuştur.

Bu müfredat programlarının tatbik olunduğu müddet zarfındaki müşahede [gözlem] ve tecrübeler bu müfredata tevfikan [uygun] yapılan tedrisatın [öğretimin] çocuklara zirai bir terbiye ve ziraatta, köye karşı bir sevgi ve temayül [eğilim] uyandırmak kudretine malik [gücüne sahip] olmadığını göstermiştir. Hiç olmazsa tabii ilimlere taallûku dolayısıyla [ilimlerle ilgisi nedeniyle] çocuklarda fikri kabiliyetlerin az çok inkişafına [gelişmesine] hizmet etmiş olması mülahazası da tahakkuk etmemiş [düşüncesi de hayata geçmemiş], bilakis söyleneni bellemek, okuduğunu ezberlemek mecburiyetinde kalan talebe inkişafına müştak [gelişmesini isteyen] fikri kabiliyetlerin bile uyuşmuş kalmış olduğuna dair müşahedeler vaki olmuştur [gözlemler yapılmıştır].

Mekâtib-i iptidaiyede [İlk mekteplerde] ziraat tedrisatının bu şekli ile müsbet [olumlu] bir netice vermemesinin sebebi yalnız bu mekteplerde ziraat tedrisatının sisteminde ve programında aranılırsa hataya düşülmüş olur. Yanlış programda olduğu kadar bu programı kullanmağa hazırlanmamış olan muallimlerin ellerine verilmiş olmasının da tesiri [etkisi] olduğunu kabul etmek lazımdır. Hatta eğer muallim işini bilirse, en fena bir programla da en iyi bir hedefe isal edecek [ulaşacak] surette çalışabilir.

O zaman, mekâtib-i iptidaiyede [ilk mekteplerde] ziraat tedrisatı için kabul edilen ve hiç pedagojik, ilmi, içtimai [toplumsal] hedefi olmayan program semeresiz kalınca, tabiatıyla terke mahkûm olmuş ve terk edilmiştir.

1924 senesinde ilk tahsil müddeti beş seneye indirilmiş ve bu müddet zarfında ilk tedrisatta [öğretimde] programların mahiyet [içerik] ve hedefleri

itibariyle ve çocuğu muhitin şerait ve tesiratından istifade ettirmek [şartları ve etkilerinden faydalandırmak] suretiyle tedris ve terbiyesi için lazım olan ve en iyi pedagojik esaslara istinat eden [dayanan] programların ihzarına [hazırlanmasına] çalışılmış ve 1926 senesinden itibaren bugünkü ilk mektepler müfredat programı tatbik olunmağa başlanmıştır.

Halen tatbik edilmekte olan ilk mektepler müfredat programında müstakil ve eskisi gibi sistematik bir ziraat dersi veya malumat-ı ziraiye [zirai bilgiler] yoktur. Fakat bu program gözden geçirilirse ilk mektebin birinci; ikinci, üçüncü sınıflarında tabiat tetkiki [incelemesi], ziraat, hıfzıssıhha, coğrafya, tarih mebadisi [başlangıç evreleri], ahlâki ve vatani malumat [bilgiler] bahislerini birbiriyle çok iyi bir surette rapt ile [bağlanarak] tesis edilmiş bir hayat bilgisi dersi görülür. Bu ders müfredatı tetkik olunursa [incelenirse] ilk tahsil çağında bulunan çocuğu muhitlerinin [yörelerinin] zirai, iktisadi, içtimai [toplumsal] bütün hadiseleri ile temasının temin edilmiş olduğu görülür.

Bu müfredat programı üzerinde yapılacak en basit bir mütalea bu programın ruhunda bir orientation [oryantasyon] olduğu ve bu orientation'un [oryantasyonun] pedagojik esaslar dahilinde teminine çalışılmış olduğu görülür. İlk mekteplerde hayat bilgisi dersinin hedeflerine ait izahat [açıklamalar] gözden geçirilince çocuğun bütün bilgilerini müşahede [gözlem], temas ve bizzat çalışmak suretiyle kazandırılması ve çocuğun bulunduğu muhit [yöre] ile en makul surette temasları temin edilmiştir. Bu müfredat programlarının ruhunda çocuğa muhitini [yöresini], muhitin [yöresinin] tabiatını, ahval ve şeraitini [hallerini ve şartlarını] tanıttırmak ve sevdirmek esası pek barizdir. Halen tatbik edilen ilk mektepler müfredat programının iki şekli vardır: 1) Umumi mektepler. 2) Köy mektepleri.

Böyle bir tefrik [ayrım] esasatta [esaslarda] değil, köyde mahalli ve iktisadi zaruretler dolayısıyla programlarda ve mevat üzerinde bazı tadilat yapılmış olmasından ibarettir. Her şeklin esası çocukların muhitlerine ve hayatın her türlü şartlarına müsbet ve faal bir surette intibaklarını temin eylemektedir.

Umumi ilk mektepler müfredat programları ile köy ilk mektepleri müfredat programları arasında tabiatiyle ihdası [doğması] icap eden farklardan biri köyde, köy çocuğuna hitap eden bir programın bütün tedris ve tetkik mevzularını çocuğun en yakın temasta bulunduğu köy hayat ve şeraitinden almayı esas ittihaz etmiş [kabul etmiş] olmasıdır.

Mesela: Adana ve havalisi köylerindeki mekteplerde çocuğa verilecek zirai ve iktisadi, sınai terbiye mihveri o mıntakanın en bariz iktisadi ve zirai

cephesidir ve muallim orada hayat bilgisi dersinde pamuğu birçok dersler için mihver ittihaz eder [alır].

İlk mekteplerin hayat bilgisi dersi yukarıda söylediğimiz gibi en uygun bir (zirai orientation [oryantasyon]) şeklidir.

İlk mektepler tedrisatında tedrisatın [öğretiminde öğretimin] son derece ameli [pratik] ve hayati olması çocuğun evinde, muhitinde ve bütün hayatında işine yarayacak bilgi ve ihtiyatlara saik [sebep] olması hususlarının esas teşkil etmesi ve çocukları kendi köyleri hakkında en lüzumlu bilgilere sahip olmasının temini hedefinin de bu esaslara dahil bulunması köy mekteplerimizde zirai orientation'un [oryantasyonun] en iyi bir surette muhafaza ve idaresinin en kuvvetli zamanıdır.

Bu "zirai orientation [oryantasyon]"u bütün vuzuhu ile tebarüz ettirmek [açıklığıyla ortaya çıkarmak] için ilk mektepler müfredat programından bazı parçaların nakli mümkün ise de ve bu hususta en sarih [açık] fikir ancak bu programlar bir küll [bütün] olarak gözden geçirildiği takdirde temin olunabileceği için arzu edenler bu programları gözden geçirebilirler.

İlk mekteplerin müfredat programlarından alınan netice hakkında en kati hükmü verebilmek için bu programla yetişen tam bir nesil görmek lazım olduğu tabii ise de şu üç dört senelik müşahadeler ati [gözlemler gelecek] için çok ümit verici bir mahiyet arz etmektedir.

3. Orta tedrisat müesseselerinde zirai tedrisat: Memleketimizde orta tedrisat müesseselerinde zirai tedrisat icrası vakit vakit düşünülmüş ve hatta bir aralık ticari, sınaî, zirai şubeleri havi [içeren] liva idadileri [sancak liseleri] bile tesis edilmişti.

1914 senesine ait ve bu mekteplere mahsus [özel] müfredat programlarında zirai derslerin bütün teferruatiyle mevcut olduğu görülmektedir.

Bu müfredat tetkik olunursa, hemen bir mesleği bir orta derecede ziraat mektebinin bütün mesleki derslerini havi olduğu [içerdiği] görülür: zirai hendese [geometri], gübreler, islâh-ı büzur [tohumların ıslahı], münavebe [nöbetleşme], ziraat-ı hususiye [özel ziraat], çayırlar, eşcar-ı müsmire [meyve ağaçları] ve sebze bahçıvanlığı, zootekni, arıcılık, böcekçilik, sütçülük, emraz-ı nebatiye [bitkisel hastalıklar], haşarat, kimya-i zirai [zirai kimya] derslerinin bütün müfredatı ile havi olduğu [içerdiği] görülmektedir. Bu müfredata göre orta derecedeki umumi tedrisata ilave edilmiş olmaktan ziyade orta tedrisat müesseselerinden bir kısmı orta derecede ziraat mektepleri haline getirilmek istenilmiş olduğu zannı hasıl olmaktadır [oluşmaktadır].

Bu programlar ile tesis olunan liva idadileri [sancak liseleri] üzerinde fazla ısrar edilmemiş ve pek kısa bir zaman sonra ziraatın bu şekilde tedrisi [öğretimi] meselesinden sarfı nazar edilmiştir [vazgeçilmiştir].

Ticari ve sınai liva idadileri [sancak liseleri] de aynı akıbete uğramıştır.

Bu mahiyette mektepleri tesis ve idamesinin [devamının] yalnız bir program tertip ve tanzimi suretiyle maksadın husul bulamayacağı [gerçekleşmeyeceği] gayet tabiidir ve memlekette ziraat terbiyesinin tesis ve tamimi [yayılması] için bu şekil tedrisatın [öğretimin] müsmir [verimli] olamayacağı, uzun uzadıya izaha hacet [gerek] kalmadan anlaşılır.

Zirai terbiye yalnız ziraat mebahisinin [konularının] tedris [öğretim] ve talimi ile elde edilmiş olsaydı, şimdiye kadar memleketimizde umumi tedrisat [öğretim] programlarına ithal [alınması] suretiyle yapılan ziraat tedrisatının [öğretiminin] bu gayeyi temin etmiş olması icap ederdi [gerçekleştirmiş olması gerekirdi]. Halbuki bizden evvel aynı tecrübeyi yapmış olan birtakım memleketleri nazar-ı dikkate alarak, bu gibi teşebbüslerde bulunmak suretiyle hiç olmazsa lüzumsuz emek sarf edilmez ve boş emellerle aldanılmazdı.

Orta tedrisat [öğretim] müesseselerinde –eğer lüzum varsa– zirai terbiye vermek için cihan memleketlerinde bu hususta yapılmış tecrübelerden istifade etmek icap eder [gerekir].

Ziraat tedrisatının muallim mekteplerinde lüzumlu ve faydalı olacağı düşünülerek bu mekteplerin müfredat programlarına bu derslerin ithali cihetine [alınması yönüne] gidilmiştir. Muallim mekteplerinin dört seneden ibaret olduğu zaman, son iki sınıfa haftada üçer saat ziraat dersleri konulmuştur.

Bu devirde ziraat, kimyai zirai, gübreler, ziraatı umumiye, alât-ı ziraiye [zirai aletler], iklim malumatı [bilgileri], ziraat-ı hususiye [özel ziraat], zootekni, tuyur [kuşlar], haşarat, iktisad-ı zirai [zirai iktisat], sebzecilik ve meyvecilik mevaddını [meselelerini] ihtiva etmekte [içermekte] idi, hatta bir aralık bazı mekteplerde ziraatın ameli cihetine de [uygulamalı yanına da] gidilmek istenilmiş ve bu maksatla inek besleyerek peynir, tereyağı imali usullerini göstermek teşebbüslerinde de bulunmuş idi. Fakat muallim mekteplerinde de ziraat tedrisatından ne beklenildiği iyice tesbit edilmemiş olduğu cihetle [olması nedeniyle], yani muayyen [belirli] bir maksat olmaması hasebiyle [sebebiyle], gerek yapılan program ve gerekse tatbikatından [uygulamasından] bir netice alınmamıştı. Bunun için ziraat dersi kız muallim mekteplerinden kalkmış, fakat erkek muallim mekteplerinde üçüncü ve dördüncü sınıflarında cem'an [toplam] üç saat olarak kalmıştı.

Halihazırda muallim mektepleri müfredat programları henüz bugünün pedagojik esaslarına ve memleketin ihtiyaçlarına göre lazım gelen tadilata [iyileştirmelere] tabi tutulmamıştır. Bu hususta tetkikata [incelemelere] devam olunmalıdır. Mektep programı tebdil-i tedrisatta [öğretim değişikliğinde] çok mühim sarsıntıları mucip olan [gerektiren] bir iş olduğu cihetle [olması nedeniyle] bir programın tebdilinde temin edilecek [değiştirilmesinden sağlanacak] menfaatin tebdilin mucip olacağı [değişikliğin yol açacağı] sarsıntıyı telafi edeceğine kanaat hasıl olmadıkça [edilmedikçe] harekete geçilmez. Muallim mekteplerinin programlarında yapılacak tadilatın [iyileştirmelerin] mümkün olduğu kadar az sarsıntıyı mucip olması [gerektirmesi], daha doğrusu tadilatı [iyileştirmeleri] hiç sarsıntı yapmadan temin etmiş olmak için dört seneden beri tecrübe yapılmaktadır.

İlk muallim mektebi mezunları ister kasaba ve isterse köyde olsun, ilk tahsil muallimleri olacağı cihetle [olacakları için], ellerine tevdi [emanet] olunacak olan çocukların talim ve terbiyesinde gaye edinecekleri noktaya vusul [varmak] için takip edecekleri terbiye esaslarında bütün bir nesle ve nihayet müstakbel [gelecek] millet efradının [fertlerinin] hayat ve terbiyelerine karşı milli bir mesuliyet [sorumluluk] alacak kimselerdir. Binaenaleyh [Bu nedenle] muallim mekteplerinde bulunan talebeye verilecek bilgi ve mesleki terbiye programlarının çok esaslı tecrübelere ve müsbet kanaatlara müstenit [dayalı] olması mecburidir. Bu mecburiyet, işi teenni ile takibe icbar eder [ilerisini düşünerek takibe zorlar]. Köy ilk mektepleri için muallim yetiştirmek üzere 1926 tarihinde, biri Kayseri, biri de Denizli'de olmak üzere iki köy muallim mektebi açıldı; bu mekteplerin ilk mezunları alındı. Bunların mesaisi ve mesai neticeleri üzerinde tetkikat [incelemeler] devam etmektedir, aynı zamanda umumi muallim mekteplerine verilmesi icap eden [gereken] en münasip [uygun] şekil üzerinde de tetkik [inceleme] mesaisi devam etmektedir.

Bu mesai sırasında, ilk mektep çocuğuna verilmesinde karar kılınan terbiyeyi en salim bir surette verebilmek kabiliyetine malik [sahip] genç muallimlerin yetiştirilmesi esaslarının tesbiti en mühim ve nazik noktaları teşkil etmektedir.

Türkiye'de umumi tedrisat [genel öğretim] müesseselerinde zirai tedrisat meselesi yukarıda arz ettiğimiz safhalardan geçmiştir. Bu vaziyete göre, orta tedrisat müesseselerimize zirai bir renk ve orta tedrisat [öğretim] mezunlarına zirai bir terbiye vermek arzusunun hasıl olduğu ve fakat bu arzunun tatmini için alınmış olan tedbirlerin müsbet [olumlu] bir netice vermemiş olduğu neticesine varmış bulunuyoruz.

4. Türkiye âli [yüksek] ziraat tedrisatı: Suphi Paşa'nın ticaret nazırlığı zamanında bugün İstanbul'da Yeşilköy'ün şimali garbisinde [kuzeybatısında] sekiz buçuk kilometre mesafede bulunan bir kısım arazi satın alınarak, mektebin inşasına başlanmıştı. Başlayan inşaat tahsisatsızlık [ödenek yokluğu] yüzünden iki sene fasılaya uğradı [ara verildi]. Zihni Paşa'nın nazırlığı zamanında o zaman baytari [veterinerlik] müşaviri olan Mehmet Ali Bey merhumun da dahil olduğu bir komisyonun nezareti altında 1301'de (M.1885) mektebin inşası nihayet buldu [tamamlandı].

Bu mektebin inşasının hitamından [bitişinden] iki sene evvel (1305) o zaman Ahırkapı'da bir binada bulunan "Tıbbiye-i mülkiye" de ["Mülki Tıbbiye"de] ihzarî [hazırlık] tahsillerini yapmış olan baytar [veteriner] talebe bu mektebe naklolundu. Bu itibarla Halkalı'ya ilk giren leylî [yatılı] talebe baytar [veteriner] talebe olmuştur. Bir sene sonra yani 1308'de (M.1892) mektebe âli [yüksek] ziraat tahsili görmek üzere ziraat talebesi de alındı ve mektebin resmi küşadı [açılışı] (Halkalı Ziraat ve Baytar Mektebi) olarak icra edildi [yapıldı].

Memlekette "Mülkiye Baytar" mektebinin müessisi [kurucusu] Mehmet Ali Reis olduğu gibi "Halkalı Baytar" ve "Halkalı Ziraat ve Baytar Mektebi"nin de müessis [kurucu] ve müdürleri yine Merhum Mehmet Ali Bey olmuştur.

"Âli [Yüksek] Halkalı Ziraat ve Baytar Mektebi" açıldığı 1308 (M.1892) tarihlerinde hem nehari [gündüzlü] ve hem de yarım gün tedrisat [öğretim] yapan bir orman mektebi ve bir de "maden mektebi" mevcut idi ki, bunlar, o tarihte kapatılmışlardır.

Bilâhere 1325'te (M.1909) Boğaziçi'nde Bahçeköyü'nde bir orman yüksek mektebi ve 1926 tarihinde Zonguldak'ta bir "maden mühendis mektebi" tesis olundu.

Halkalı baytar [veteriner] talebesine sıra ile 1309 (M.1893) ve 1310 senelerinde Baytar Mektebi şehadetnamesi [diploması] verildi. Memlekette o tarihte çok şiddetli tahribat yapan hastalıklarla ilk mücadeleye atılan genç baytar [veteriner] kafileleri bunlardır.

Baytar [Veteriner] mektebi dört senelik bir tahsil veriyordu. Halkalı ziraat tedrisatı da dört sene üzerine tertip olunmuştu [düzenlenmişti]. Bina iki mektep için kâfi gelmedi. Bu vaziyet karşısında Baytar mektebi Halkalı'dan "Âli [Yüksek] Mülkiye Baytar" mektebi olarak ayrıldı. Ve Halkalı yalnız ziraat ve orman memuru yetiştiren yüksek bir mektep olarak 1325 (M.1909) senesine kadar devam eyledi [etti]. Bu tarihte Bahçeköyü'nde tesis olunan "Âli [Yüksek] Orman Mektebi" faaliyete başlayınca, Halkalı yalnız "Âli [Yüksek] Ziraat Mektebi" olarak kaldı.

Baytar mektebinin Halkalı'dan ayrılmasını müteakip Halkalı ilk defa olarak 1312 (M.1896) tarihinde mezun talebe verdi. Halkalı'dan bu tarihten 1325 senesine kadar mezun olan hem ziraat ve hem orman memuru olabilirdi. Zira mektebin o tarihe kadar tedrisatı [öğretimi] ziraat ve ormancılık üzerine müessesti [kurulmuştu]. 1909 senesinden sonra Halkalı yalnız "Âli [Yüksek] Ziraat Mektebi" olarak devam etti.

Umumi harbin başlaması ve devamı birçok müesseseler gibi Halkalı'yı da sarstı ve bu mektep ilk defa olarak gayrimuayyen [belirsiz] bir zaman için tatil edildi [kapatıldı].

Ahmet Nesimi Bey'in nezareti zamanında Halkalı yeniden açıldı, halen İktisat Vekili bulunan Mustafa Şeref Beyefendi zamanında mektebe bir de "Makinistlik şubesi" ilavesi suretiyle evvelkinden daha mükemmel ve milli bir müessese olarak faaliyete başladı. Bu şubenin mezunlarından bir kısmı bugün büyük alât-ı ziraiye [zirai aletleri] müesseselerinin başında çalışmaktadır. Fakat 1928 senesine kadar faaliyetine devam eden Halkalı, bu tarihten halen Cebelibereket Mebusu Sabri Beyefendi'nin zamanında tatbik edilen ıslah-ı tedrisat [Tevhid-i Tedrisat] kanunu mucibince [gereğince] Halkalı Âli [Yüksek] Ziraat Mektebi kapatıldı. 1930 senesi zarfında ve sabık [eski] İktisat Vekili Şakir Beyefendi'nin zamanında Âli [Yüksek] Ziraat Mektebi'nin Ankara'da açılması takarrür etti [kararlaştırıldı]. Gene Mustafa Şeref Beyefendi'nin İktisat vekilliği zamanında bu mektep için talebe kabul edildi. Ve mektebin yeni tedris [öğretim] teşkilatına göre bu talebe halen ameli tedrisat [uygulamalı öğretim] görmektedir.

1931 senesi kış sömestresinden itibaren nazari ve sınıf tedrisatı [öğretimi] başlayacaktır.

Türkiye'de yüksek ziraat tedrisatı [öğretimi] yapan müessese yalnız "Halkalı Âli [Yüksek] Ziraat Mektebi" değildir. 1327 (M.1911) senesinde çıkan bir nizamname "Tedrisat-ı Ziraiye Nizamnamesi" tedrisat-ı ziraiyeyi [ziraat öğretimini] dört kısma ayırmıştı.

Bu kısımlardan biri de mıntaka ziraat mekâtib-i âliyesi [ziraat yüksek mektepleri] idi.

Bu nizamnameye tevfikan [uygun] Halkalı bir mıntaka ziraat mekteb-i âlisi [yüksek okulu] addolunmuş, bir de Selanik'te esasen mevcut olan "Ameliyat Ziraat Mektebi" âli [yüksek] ziraat mektebi haline tahvil edilerek [dönüştürülerek] ikinci bir mıntaka ziraat mektebi tesis edilmişti [oluşturulmuştu]. Bu nizamnameye göre âli [yüksek] ziraat tedrisatının [öğretiminin] gayesi "muktedir erbabı fen ve ziraat, memurin-i fenniye [fenni

memurlar] ve mekâtib-i ziraiyeye [zirai mekteplere] muallim yetiştirmek" olarak tesbit edilmişti. Aynı zamanda Bağdat'ta sıcak memleketler ziraatı için bir mıntaka âli [yüksek] mektebi tesisi düşünülmüş ise de, bu mektep açılmamıştı.

5. Orta zıraat tedrisatı [öğretimi]: Memleketimizde orta derecede ziraat tedrisatı [öğretimi] yapan müesselere "Ziraat Ameliyat [Uygulama] Mektebi" unvanını taşımış olan mekteplerdir. Bu mekteplerin programları ilk tahsile ibtina etmekte [dayamakta] idi ve "ziraatin ameliyatına [uygulamasına] daha ziyade ehemmiyet verilmekle beraber nazariyatı [kuramları] da talim ve tedris edilmek [öğretilmek] ve çiftlik idaresine muktedir [sahip] çiftçi ve çiftlik kâhyası yetiştirilmek" maksadıyla tesis olunmuşlardır [kurulmuşlardır]. Bu zümreye dahil olan ziraat tedrisat [öğretim] müesseseleri, iki devrede açılmışlardır. Yani bir kısmı eski mekteplerdir. Bunlar da, Ankara, Bursa ve Selanik ziraat ameliyat [uygulama] mektepleri idi. Ankara Ziraat Mektebi, 1928 tarihinde ıslah-ı tedrisat [Tevhid-i Tedrisat] kanunu mucibince [gereğince] kapanmıştır. Bursa Ziraat Mektebi halen tedrisatına [öğretimine] devam etmektedir. Orta derecede olan ziraat mekteplerinin ikinci grubu yani daha yenileri Adana, Konya, Kastamonu, Sivas, Erzincan, Çorum, Erzurum, Edirne, İzmir, Kepsut ziraat ameliyat mektepleridir. Yine ıslah-ı tedrisat [Tevhid-i Tedrisat] kanunu mucibince [gereğince] kapatılmış olan bu mektepler, birer birer açılmağa başlanmıştır. Bu yeni açılışla, mekteplere talebe kabul şartlarında mühim bir değişiklik olmuştur. Evvelce bu mektepler ilk tahsile ibtina eden [dayanan] tedrisat [öğretim] yaptıkları halde bu defa mesleki tedrisatı [öğretimi] umumi orta tahsile ibtina ettirmek [dayama] esası, yani ilk mektep mezunlarını kabul edecek yerde orta mektep mezunları kabul eylemek esasını almıştır.

Bu sene orta ziraat mekteplerinden yeni program ile faaliyete geçenleri Bursa, İzmir, Adana mektepleriyle Halkalı Âli [Yüksek] Ziraat Mektebi binasında açılan İstanbul Orta Ziraat Mektebidir.

Çiftlik mektepleri: 1331 (M.1915) Tedrisat-ı Ziraiye Nizamnamesi'nde çiftlik mektepleri için şöyle bir tavsif [nitelendirme] bulmaktayız: "Çiftlik mektepleri evlad-ı züraa ameli [uygulamalı] surette usul-i cedideyi [yeni usulü] ziraatı talim etmek ve Türkçe okuyup yazar ve kendi tarlasını idareye muktedir çiftçi veya yarıcı veya su başı yetiştirmek maksadıyla vücuda getirilmiş müessisat-ı ziraiyedendir [zirai müesseselerdendir]."

Tahsil müddetleri iki veya üç sene idi. On beş-on sekiz yaşında gençleri kabul ederlerdi. Kabul şartları arasında yalnız tercihi icab ettiren [gerekti-

ren] şartlar okuyup yazmaktı. Yani okuyup yazma bilmeyenler de alınabilirdi. Mezun talebeye 1500 kuruş sermaye verilirdi.

Bu mekteplerin modeli "Kastamonu Çiftlik mektebi" idi. Serez'de, Üsküp'te ve diğer bazı yerlerde de açılmışlardı. Bunlar devam edemedi. Kastamonu Çiftçilik Mektebi, ziraat ameliyat [uygulama] mektebi haline geçti. Diğerleri muhtelif sebep ve vesilelerle kapandılar veya ilga olundular [feshedildiler].

Amele mektepleri: Aynı nizamnamenin ikinci maddesi bu mektepleri şöyle tavsif etmektedir [nitelendirmektedir]: "Amele mektepleri usul-ü cedide-i ziraatin ameliyatının [Ziraatin yeni usullerle uygulanmasının] ve alât-ı ziraiyenin sureti istimalini [zirai aletlerin üretim biçimini] ve ihtiyacat-i mahalliyeye [bölgesel ihtiyaçlara] göre eşyanın teksir ve timarını [artırılmasını ve bakımını] ve hayvanat-ı ehliyenin teksir [ehli hayvanların çoğaltılmasını] ve idaresini ve gerek hayvanat [hayvanlara] ve gerekse mezruata [ekinlere] arız olan [bulaşan] başlıca hastalıklara karşı ittihaz [alınan] ve tatbiki [uygulanması] lazım gelen tedabir ve tedaviyi [tedbirleri ve tedavileri] ameli [pratik] bir surette talim etmek, velhasıl [özetle] mükemmel çiftlik amele başısı yetiştirmek maksadıyla tesis olunmuş müessesat-ı ziraiyedir [kurulmuş zirai müesseselerdir]." Tahsil müddeti iki senedir. Anlaşıldığına göre bu mekteplere genç ameleler kabul olunuyordu. Zira kabul şartları arasında yaşın otuzu mütecaviz olmaması [aşmaması] kaydı vardı. Tedrisat [Öğretim] tamamiyle ameli idi [uygulamalıydı]. Fakat bu müesseselerin hiç de ümit edilen rağbeti görmemiş olduğu anlaşılmaktadır. Açılıp devam etmiş olanları yoktur.

Küçük ihtisas mektepleri: Türkiye'de, yukarıdaki dört nevi ziraat tedrisatı [öğretimi] müesseselerinden başka bir de muayyen ihtisaslara münhasır [belirli uzmanlıklara özel] olmak üzere küçük ihtisas [uzmanlık] mektepleri de mevcut idi.

Bu nevi mekteplerden bazıları Türkiye'de açılmış ve pek az bir zaman devam ettikten sonra ilga olunmuştur [feshedilmiştir]. Bunlardan yalnız biri halen devam etmektedir. "Bursa ipekböcekçiliği mektebi". Halbuki vaktiyle Ankara ve Kolza'da iyi tiftik keçisi çobanı yetiştirmek üzere açılmış olan "Çoban mektepleri", İzmir'de açılmış olan "Bağcılık ve Mayiat-ı Mütahammire [Mayalı İçecekler] Mektebi" nev'inden [türünden] mektepler devam edemeyerek kapanmışlardır. Bir aralık süte müteallik [sütle ilgili] sanatların tamim ve ıslahı [yayılması ve iyileştirilmesi] maksadıyla ve bilhassa kadınlar için birer "Sütçülük mektebi" tesisi tasavvur olunmuş [tasarlanmış] ve

bilahere [ardından] bu fikir seyyar sütçülük mektepleri şeklini almış ve üç mıntakada olmak üzere Macaristan'da tahsil gören üç genç ile bu işe başlanmış ise de, işin arkası gelmemiştir.

Bahçıvanlık mektebi: İstanbul'da Beykoz'da Arpacı Çiftliği'nde ameli [uygulamalı] bir bahçıvanlık mektebi tesis olunmuş [kurulmuş] ise de, idare-i hususiye [özel kuruluş] tarafından idare edilmekte olan bu mektep bir iki senelik hayattan sonra ilga olunmuştur [feshedilmiştir].

Bağcılık mektebi: Vaktiyle Kızıltoprak'ta Düyun-ı Umumiye tarafından "Ameli [Uygulamalı] Bağcılık Mektebi" olarak açılan müessese sonradan devlete devredilmiştir. Halen "Amerika Asma fidanlığı" halinde çalışan müessese bu mektebin en faydalı olarak almış olduğu şekildir.

Yukarıdaki yazılar, Türkiye'de tarımsal öğretimin 1931 yılına kadar ne durumda olduğunu göstermektedir. Sık sık açılıp kapanan ziraat okullarının verimi nasıldı? Bunlar köyü canlandıracak iktidarda adam yetiştirdiler mi? Yetiştiremedilerse, bunun sebepleri nelerdir? Yazıda bu cihetler açıkça ve sebepleriyle birlikte belirtilmediği için konumuz aydınlatılmış olmadı. Sadece ziraat okullarının ne zaman, nerelerde açılmış ve ne zaman kapatılmış olduklarını öğrenmiş bulunuyoruz.

Aynı kongre münasebetiyle bir rapor yazmış olan Devlet Demiryolları Fidanlık ve Bahçeler Müdürü Celal Bey, konuyu ziraat öğretiminin verimi bakımından inceleyerek yukarıdaki sorulan aydınlatıcı mahiyette bilgi ve hükümler vermektedir. Onun raporu da *Birinci Ziraat Kongresi, c. I* adlı eserde yayımlanmıştır. Şimdi Uzman Celal Bey'in yazısından, bizde tarımsal öğretimin verimini öğrenelim:

Zirai Tahsil ve Zirai Neşriyat

A. Ziraat memurları köylüyü ikaz hususunda maalesef hiç denilecek kadar az bir tesirde bulunuyorlar. Bunun muhtelif sebepleri vardır: 1. Ziraat memuru olarak bulunan zatın vazife-i mevduasını [üzerine düşen vazifeleri] bildiren elde mevcut bir direktif ve talimatname olmaması. 2. Ziraat memuru olarak tayin olunan zevatın [kişilerin] ilmi ve mesleki kabiliyetleri tetkik olunmadan vazifeye tayinleri. 3. Halihazırda ziraat memurlarına mevdu vezaifin [verilen vazifelerin] hayali istatistikler tanzimiyle [düzenlenmesiyle] bir sürü rapor itasından [verilmesinden] ve kırtasiyecilikten ibaret olması.

4. İktisat Vekâleti'nce, ziraat memurin [memurlarının] harcırahını taksim ederken köylünün irşadı [aydınlatılması] hususunun nazar-ı itibara [dikkate] alınmaması. 5. Kıymetli ve en mühim, maksad-ı asliye [asıl maksada] hizmet edecek olan küçük memurlara ya hiç harcırah tahsis edilmemesi veya o kadar az edilmesi ki, bu paranın yapılacak işle hiç de mütenasip [orantılı] olmaması neticesi olarak tetkikat [inceleme] ve köylüyü ikazın akim [neticesiz] kalması. 6. Hiç de basit olmayan köylüyü ikaz ve irşat [aydınlatma] hususunda ziraat memurlarının icabat-ı fenniyeyi tatbik edememeleri [fennin gerektirdiklerini uygulayamamaları] ve bunun için de kâfi vesait ve evsafa [vasıtalara ve vasıflara] malik [sahip] olmamaları.

Ziraat memurlarının müfit [faydalı] olabilmeleri, yukarıda altı maddede telhisen zikrolunan [özetlenerek bahsedilen] noksanların telafisiyle kabil [mümkün] olabileceği mütaleasındayım [görüşündeyim]. Avrupa'nın, bahusus [özellikle] yakından tetkikine muvaffak olduğum [incelemesine eriştiğim] Macaristan ziraat memurlarının tarzı mesaisinden de biraz malumat kabilinden [anlamında] bahsi faydalı görüyorum.

Macaristan'da ziraat memurları ziraat mürakibi [denetçisi] namını alırlar ve mıntıkalarının ahvali ziraiyesini [zirai durumlarını] yakından tetkik ederler [incelerler]. Ziraat mürakipleri [denetçileri] evvela mıntıkaları dahilindeki bilumum çiftliklerle sıkı bir irtibattadırlar. Bundan maada [başka] köy ve nahiyelerdeki idare teşkilatıyla daimi bir temasları vardır.

Macar ziraat kanunu mucibince [gereğince] çiftlik sahipleri, çiftliklerinde mutlaka diplomalı bir çiftçi istihdam etmek mecburiyetindedirler. Küçük çiftçiler de çocuklarından birisini kanunen değilse de örfi âdet ve teamül mucibince [gereğince], hiç olmazsa ameli [uygulamalı] ziraat mektebine gönderip, tahsil ettirmektedirler. Bu suretle gerek diplomalı ve gerekse ameli [uygulamalı] ziraatçilerle muhat olan [kuşatılmış] mıntakada, ziraat mürakibi [denetçisi] kolaylıkla ve muvaffakiyetle ifa-yı vazife edebiliyor [başarıyla vazifesini yerine getirebiliyor]. Hükümet, ziraat memurlarının selahiyettar [yetkili] kıldığı hususat [hususlar] hakkındaki mesuliyetini unutmuyor ve bunu ciddiyetle tatbik ediyor.

B. Büyük çiftçiler, oğullarının ziraat tahsil etmeleri için maalesef alakadar olmuyorlar. Bunun bittabi [elbette] muhtelif sebepleri vardır: birincisi, ziraat mesleği güç ve yorucu bir meslektir. Bundan maada [başka] ziraatçılık memleketimizde gerek istibdat ve gerekse meşrutiyet devirlerinde layık olduğu kıymeti iktisap edememişti [kazanamamıştı].

Devrin icabat ve telakkiyatı [icapları ve anlayışları], sair [diğer] sanatları olduğu gibi, ziraatçiliği de hor ve hâkir görmüştür. Bunun için çiftlik sahipleri, çocuklarına ziraat tahsil ettirmiyorlar. Tahsil ettirmek istemiş olsalar bile, maksat ve matlûba [taleplere] hadim [hizmet eden] bir mektep bulamıyorlar, zira mektep, mevcut olduğu halde programların maksada göre değil, maksatların programa göre uydurulması gibi sakim [hatalı] bir usul ile tedrisat [öğretim] yapılmakta idi. Harb-i umumiden [Umumi harpten] sonra bütün dünya iktisadiyatı [ekonomileri] tehavvüle [değişmeye] ve sarsılmağa başladı. Senelerden beri kökleşen iktisat usul ve nazariyeleri [teorileri] tebeddül [değişmek] zaruretinde kaldı. Bu vaziyet, hiçbir ziraat fenni ve iktisat ilmile [ilmiyle] alakadar olmayan zurraımızı [çiftçimizi] müthiş sersemletti. Bu zarar ve kazançsızlık neticesi olarak kâr ve menafiini [menfaatlerini] diğer mesleklerde daha fazla gören çiftlik sahipleri de bittabi [elbette] çocuklarını tercihan o mesleklere süluk ettirdiler [girdirdiler].

C. Ziraat mekteplerinin yetiştirdiği talebenin kısm-ı azamı [büyük çoğunluğu] ziraat mesleğinin haricindeki işlerle meşgul oluyorlar. Bunun sebebi ise, mesleki işlerin daha fazla maddi menfaat temin etmesidir. Şu üç dört sene zarfında ameliyat mekteplerinden mezun talebe (kendilerinden memuriyette hizmet edeceklerine dair taahhüt senedi alınmasına rağmen) birkaçı müstesna olmak üzere maalesef kısm-ı küllisi [tamamı] meslekten hariç bırakılmışlar ve nihayet ve hedefsiz mektebi ikmale muvaffak olanlardan [bitirmeyi başaranlardan] kimi maarife intihap ederek [seçilerek] köy muallimi, kimi de tekrar başka mekteplere girerek, tahsillerine devam etmişlerse de, bir kısmı da tebdil-i meslek ederek [meslek değiştirerek], şimendifer hareket şakirdi [öğrencisi/işçisi] bile olmağa mecbur ve razı olmuşlardır. Halbuki beher [her] talebenin üç senelik ziraat tahsili iktisat vekâletine asgari bin beş yüz liraya mal olmuştur. Hedefsiz ve maksatsız işler için sarf olunan bu paralara acımamak elden gelmiyor.

D. İstihlası müteakip [Kurtuluşun ardından] memleketin her tarafında başlayan imar faaliyeti, ziraat sahasında da bir mevcudiyet göstermeye başladı. Muhtelif Ameli [Uygulamalı] Ziraat mektepleri açıldı. Ve buralarda gayesiz, hummalı bir faaliyetle talebe yetiştirmeğe başlandı. Hatta hükümete mecburi hizmette bulunacaklarına dair taahhüt senetleri bile alındı. İş bu vadide devam ederken, günün birinde gidilmekte olan yolun yanlışlığı anlaşıldı. Ve bunun için çareler aranmağa başlandı. Tereddüt zamanında vekâletin hatırına gayet parlak bir fikir geldi: Ziraat mekteplerini ıslah etmek. Fakat nasıl? Vekâlet ekâbiri [ileri gelenleri] dur u diraz [uzun uzadı-

ya] düşündü ve nihayet bu işi kökünden halletmek üzere, memleketimizin ahvali ziraiye ve iktisadiyesiyle [zirai ve iktisadi durumlarıyla] zerre kadar müşabeheti [benzerliği] olmayan Almanya'dan –tetkikatta [incelemelerde] bulunmak üzere– mütehassıslar [uzmanlar] getirmeye karar verdi. Bu zevat [kişiler] belki memleketlerinde iktidar ve şöhret sahibi idiler, lakin bu, bizim için kâfi değildi. Zira bunların memleketimiz hakkında malumatı nakıs [eksik], hemen hemen bir hiçten ibaretti. Memleketimize muhtelif zamanlarda muhtelif milletlere mensup mütehassıslar [uzmanlar] gelerek birçok projeler tanzim ettiler [düzenlediler], lakin hiçbirisini tatbik [uygulamak] mümkün olmadı. Acaba tatbik edilmemesinin [uygulanmamasının] sebebi nedir? Gelen mütehassısların [uzmanların] her biri Türkiye'yi kendi muhiti gibi görmek ve şimdiye kadar yaşadığı muhitin tecarip [tecrübeleri] ve intibarile [izlenimleriyle] kıyas etmek istiyor. Mesela Alman mütehassısı [uzmanı] Türkiye'yi bir Alman gözüyle görüyor; Belçikalı, Fransız ve ilâh. [vd.], hep aynı sistem kendi hususi objektifleriyle tetkikatta [incelemelerde] bulunuyorlar ve çaresini de muhitlerinin yetiştirdiği dimağ ile düşünerek, çaresiz olmağa çalışıyorlar. Halbuki buranın muhiti buna müsait olmayınca projeleri saha-i tatbik [uygulama sahası] bulamıyordu. Memleket, bu mütehassısların [uzmanların] birbirinden tamamiyle aykırı projeleri uğrunda adeta bir tecrübe tarlası mahiyetine girmiştir.

Memleketimize getirilmelerine karar verilen mütehassıslar [uzmanlar], Almanya'dan gelerek güya memleketimiz hakkında tetkikatta [incelemelerde] bulundular ve bunun neticesi olarak ıslah-ı tedrisat [öğretimin iyileştirilmesi] kanunu ile mütemmimatı [tamamlayıcı unsurları] bulunan tedrisat programı ve talimatnamelerini tanzim ederek derhal faaliyete geçtiler. Tedrisat için gelen mütehassısın Alman olduğunu unutmayalım. Mütehassısın projesi mucibince [gereğince] derhal ziraat mektepleri sededilerek [kurularak] muallimlerden bir kısmı bera-yı tahsil [tahsil için] Almanya'ya gönderildi. Muallimler iki buçuk senelik bir tahsil ve tetebbudan [araştırmadan] sonra avdet ederek [dönerek] yeniden açılan mekteplere tayin edildiler. Mütehassıs [Uzman] tarafından, tertip ve tasdike iktiran eden [ulaşan] proje mucibince [gereğince] mektep müdürlerinin Alman olması zarureti muvacehesinde [karşısında] hemen mesdut [kapalı] mektep müdürleri başka vazifelere tayin edilerek yerlerine Alman müdürler getirildi. Alman mütehassıslarının [uzmanlarının] tertip ve iktisat vekâletince mazharı [hayata geçirilmesi] kabul olan projeye nazaran [göre] Âli [Yüksek], Talî ve İptidaî ziraat mektepleri açılıp yeni programa tevfikan [uygun olarak] tedrisata [öğ-

retirne] başlanmış veya başlanacağını işitiyoruz. Her ne kadar programın teferruatına vukufumuz yok ise [detayına sahip değil isek] de, bir nokta yine bütün çıplaklığıyla göze görünüyor ki, o da, hedef ve gayenin mefkudiyetidir [olmayışıdır]. Bu mekteplerin yetiştireceği talebe ne olacaktır? Şatafatlı programlar içinde bu ciheti [yönü] düşünmek zahmeti bile ihtiyar edilmemiştir [gösterilmemiştir]. Mesele gayet vazıhtır [açıktır]; çalışan her fert mutlaka bir menfaat mukabili [karşılığı] hizmet eder. Bu menfaat maddi ve manevi olmak üzere ikiye ayrılır ise de hiç şüphe yoktur ki, bugünkü şerait-i hayatiye tahtında [hayat şartları altında] maddi menafi [menfaatler], maneviye tefevvuk etmektedir [üstün gelmektedir]. Hal böyle olunca, mektebe girecek bir talebe de evvel emirde [öncelikle] intisap edeceği [gireceği] mesleğin kendisine bahşedeceği fevaidi [faydaları] düşünür. Binaenaleyh vekâlet-i celilelerinin [büyük vekillerin], mektepleri ıslah ederken [iyileştirirken] bu ciheti [yanı] ehemmiyetle tetkike [incelemeye] alarak musip [isabetli] bir şekilde halletmesi zaruridir.

E. Çiftçinin zirai bilgisini yükseltmek için evvel emirde her çiftçinin erkek çocuklarından birisini açılacak iptidai mekteplerden birisine göndermeği bir mecburiyeti kanuniye [kanuni zorunluluk] şeklinde, vazetmelidir [düzenlemelidir]. Saniyen [İkinci olarak]: Müdafaa-i Milliye Vekâleti'yle temas ederek, ordudaki neferlere muhtasar ve müfit [faydalı] tarzda bilfiil ameli [uygulamalı] ziraat dersi okutmak (lakin bir noktaya dikkat etmek lazımdır: Şimdiye kadar birçok vesilelerle bu şekilde angariye kabilinden olarak ziraat memurlarına ziraat derslerini okutturdular ve bir netice elde edemediler, çünkü angariye olan işten ancak bu kadar fayda olur. Binaenaleyh bu dersleri mahza bu maksat için tayin olunmuş kabiliyetli ve muktedir muallimlere okutturmalıdır). Salisen [Üçüncü olarak]: Ziraat memurları, köy köy dolaşarak köylü ile uzun müddet temas etmeli ve onların noksan ve hatalarını tesbit ederek ona göre konferanslar ve ameli [uygulamalı] derslerle irşat etmelidirler.

F. Mevcut zirai neşriyattan köylü değil, ziraat memuru bile istifade edemiyor. Zira henüz zirai neşriyat denilen şeyler pek mahdut [sınırlı] olup çoğu istatistik ve rapor kılıklı şeylerden ibarettir. Zirai neşriyat para ve teşvik ile olur. Tanıdığımız pek çok şahıslar vardır ki, memlekette cidden müfit [faydalı] asar [eserler] hazırladıkları halde tabettirecek [bastıracak] bir makam bulamamaktadırlar.

Uzman Celal Bey'in raporundaki hükümlere göre ziraat okullarından çıkanların köylere gidip oralarda tarım işleriyle uğraşma-

dıkları, bunun yerine memur kadrolarında yer aldıkları, bu işleri teşkilatlandırmak vazifesiyle mükellef olanların memleket realitelerine, tarımsal öğretimin ana prensiplerine vakıf olmadıkları, bu yüzden okullarımızda köyü canlandıracak vasıfta kişiler yetişmediği, halbuki memleketimizin buna çok muhtaç bir durumda bulunduğu, zirai neşriyat bakımından da müspet işler yapılamadığı anlaşılmaktadır.

Bu raporları inceleyen "Birinci Ziraat Kongresi" tarımsal öğretim alanında nelerin yapılması gerektiğini, şu raporunda oldukça teferruatlı bir şekilde tespit etmiştir:

Ziraat Kongresi Encümeni Raporu

Ziraatin tedris ve talime ihtiyaç gösteren bir sanat olduğu kanaati on dokuzuncu asrın ilk nısfında [yarısında] hasıl oldu. O zamana kadar ziraat görenek ile öğrenilirdi. Fakat fizik ve kimya ile tabii ilimlerin ziraate esas teşkil edeceği anlaşıldıktan sonra, bir ziraat tedrisatı meselesi meydana çıktı. Böyle olmakla beraber, halen bile birçok memleketlerde bir ziraat tedrisatı meselesi vardır, hatta ziraat tedrisatı beynelmilel [milletlerarası] bir münakaşa ve müzakere mevzuu halinde bulunmaktadır, denilebilir.

Memleketimizde bir ziraat tedrisat tarihçesi vardır; bunun üzerinde de hiç tevakkufa [durmaya] lüzum görmeden encümenimizin tesbit ettiği noktaları kongreye arzetmekle iktifa edeceğiz [yetineceğiz].

Köylüyü ziraat usullerini ıslaha teşvik ve irşat için tedbirler:

A) Köy muallimlerinin ameli [uygulamalı] bilgilerle teçhizi [donatılması]:

1. Muallim mekteplerinde ziraat derslerinin mümkün olduğu kadar ameli [uygulamalı] olması hususunun temini. 2. Muallim mekteplerinde zirai tedrisatın mümkün olduğu kadar bilhassa yüksek ziraat tahsili görmüş ve muallim mekteplerinde ziraat tedrisatı yapacak kabiliyette muallimler vasıtasıyla yapılmasının temini. 3. Maarif Vekâleti tarafından son senelerde sırf köy muallimi yetiştirmek maksadıyla açılmış olan köy muallim mektebi tipindeki mekteplerin ziyadeleştirilmesinin temini. 4. Muallim mektepleri mezunlarının gideceği mıntakanın ziraatine ait bilgilerinin takviyesi için bu muallimlerin mıntaka ziraat mekteplerinde staj görmek üzere kurslara alınmasının temini. 5. Her mıntakada muallimlik eden köy muallimlerinin vakit vakit ve bilhassa tatil zamanlarında ziraat mektep ve müesseselerinde yine kurslara tabi tutulmasının temini. 6. Köy muallimlerine, bulundukları mın-

takaların ziraati hakkında yazılmış olan ameli [uygulamalı] risalelerin ve mecmuaların meccanen tevzii [ücretsiz dağıtımı] ve bunların muntazaman okunup okunmadıklarının münasip suret ve vasıtalarla kontrolü. 7. Her köy ve kasaba mektebinin kütüphanesinde ziraate ait risalelerin ve kitapların bulunması için muntazam bir usulün takip edilmesi. 8. Mıntakasının ziraat işleriyle alakadar olduğu tahakkuk eden [anlaşılan] köy muallimlerinin muhtelif suretlerle mükâfatlandırılması.

B) Köy muallimlerinin zirai tedrisatta [öğretimde] ve köylüyü irşatta [aydınlatmada] vazifeleri:

1. Köy muallimlerinin, köy çocuklarının ameli [uygulamalı] bilgilerine ait seviyelerini ıslah edecek [iyileştirecek] ve köy çocuklarına köyüne ve toprağına bağlı kalarak çalışmak ve yaşamak zevkini verecek surette tedrisat [öğretim] yapmaları. 2. Köy muallimlerinden fiilen ziraat hayatına karışmış olan gençlerle köylülere muhtelif mevzular üzerinde, onların seviyesinde dersler ve kurslar yapmak. Bu kurslarda kendilerine temin edilecek olan levhalardan, projeksiyonlardan, filimlerden azami derecede istifadeye çalışmaları. 3. Köy muallimlerinin ziraate ve ziraatin muhtelif şubelerine ait olarak yazılmış olan küçük risaleleri ve basit makaleleri köylülere okuyarak ve izah ederek onları irşat ve tenvire [aydınlatmaya] çalışmaları. 4. Köy mektebinde ve muallim tarafından işlenecek olan bir küçük bahçenin, açılacak olan bir iki gramlık ipekböceği tohumunun ve bu gibi işlerin köylüyü teşvike sebep olacak surette iyi ve kârlı bir şekilde idaresi. 5. Köy muallimlerinin her fırsattan istifade ederek talebesiyle birlikte köyde veya civar köylerde gezintiler yaparak iyi ve kötü ziraat işleri ve bunların neticeleri hakkında kendilerini tenvir etmesi [bilgilendirmesi] ve işlerin ne suretle iyi yapılabileceği hakkında iş üzerinde izahat [açıklama] verilmesi. 6. Mümkün olan yerlerde köy muallimlerinin numune olmak suretiyle çalışmak şartıyla kendi hesabına fakat muhtelif şekillerde ziraat yapmasına müsaade olunması. Bu suretle muallimin fiilen numune göstermesinin temini. 7. Ziraate ait bilgileri tahakkuk eden [edinen] muallimlerin tercihen millet mekteplerinde muallim olmaları ve bu vasıta ile de halka ziraat için teşvikte bulunmaları. 8. Köy muallimlerinin köyde en basit şekilde kurulacak olan zirai teşekküllerin başında bulunması ve bu gibi teşekküllere iştirak hakkında köylüyü ikaz ve irşat etmesi [ikazı ve aydınlatması].

C) Çiftlik mektepleri:

Çiftlik mekteplerinde, gerek köy çocuklarının iyi bir ziraat terbiyesi alması ve gerekse işçi köylüye iyi ve faydalı ziraat usullerinin gösterilmesi

için çiftlik mekteplerinin müsait birer vasıta oldukları kabul edilmiştir. Bu usulden istifade etmek için:

1. Hususi ve muntazam çalışan çiftliklerden şimdilik iki tanesine İktisat Vekâletince yardım edilmek suretiyle bunlardan "Çiftlik mektebi" olarak istifade edilmesinin temini. 2. Devlete ait müesseselerden de çiftlik mektebi olarak istifade edilmeye müsait olanlarının menafii [menfaatleri] kendilerine ait olmak üzere muayyen şerait tahtında [belirli şartlar altında] ve çiftlik mektebi şeklinde çalıştırmak kaydıyla bu işlere ehliyetleri tesbit edilecek zevata [kişilere] tefvizi [havale edilmesi] suretiyle çiftlik mektebi şeklinde çalıştırılmasının temini.

D) Kış mektepleri:

1. Her memlekette tatbikinden birçok istifade temin edilmiş olan ve bilhassa köy çocuklarının, gençlerinin ziraat işleriyle az meşgul bulunduğu kış mevsimlerine münhasır olmak ve iki veya üç kış devam etmek şartıyla, kış ziraat mekteplerinin tesisiyle kışın verilmesi mümkün olan derslerin yapılması için bu zümreden mekteplerin mümkün olan yerlerde faaliyete geçirilmesi. 2. Köy muallimlerini, köy mekteplerinde zirai terbiye hususunda da çalışacaklarına ve ziraat işlerinde köylüye daima en yakın bir unsur olarak çalışacaklarına göre, kış mekteplerine muallimlerin de talebe sıfatıyla iştiraki. 3. Kış mekteplerini mümkün olan yerlerde kız ve erkekler için tarla ziraati ve ev ziraat işleri nokta-i nazarından [açısından], kız ve erkeklere mahsus ayrı ayrı kış mekteplerinin yapılması.

E) Ziraat çıraklığı

Memleketimizde son senelerde mevzuubahs [söz konusu] olan bu mesele hakkında encümen fikir ve kanaatini şu suretle tesbit etmiştir:

1. Çiftlik mekteplerinde, çiftlik işleri için toplanılacak olan köy çocuklarından ve işçilerinden başka çiftlik işleri için getirilecek ameleyi iyi işçi olmak evsafı ile teçhiz etmek [vasıflarıyla donatmak] için bazı tedbirler almak ve bilhassa muntazam ve iyi iş görmek usullerini öğretmek. 2. Memlekette iyi ziraat işçisi olmak evsafını haiz [vasıflarını taşıyan] gençlerin çoğaltılması için ecnebi memleketlerde ve iyi çiftliklerde amele olarak çalışarak muntazam iş görmek usulleri öğretmek üzere genç köylülerden bu gibi çiftliklere kafileler gönderilmesi (evvelce bu hususta vaki bazı teşebbüsler vardır.)

F) Askeri tedrisat [öğretim]:

Kışlalarda ve talimgâhlarda gençlere askeri terbiye verilirken onların seviyeleriyle mütenasip [orantılı] ziraat bilgileriyle teçhizi [donanımı] hususunda muktazi [mukteza= gerekli] tedabirin [tedbirlerin] alınması ve bunun

tatbikatına ait hususatın [hususların] iktisatın vekâletiyle askeri alakadar makamların mesailerinin teşrikinin [ortaklaşmasının] temini.

G) Ziraat ameliyat [uygulama] mektepleri:

Ziraat ameliyat [uygulama] mekteplerinin aşağıdaki esaslar dairesinde çalıştırıldıkları takdirde memleket için faydalı müesseseler olacağı:

1. Ziraat ameliyat [uygulama] mektepleri memleket ziraatinin ilmi esaslara istinaden inkişafına [gelişimine] ait her türlü ziraat işlerinde çalışmağa muktedir ve müstahsil [üretici] olabilmek kudret ve bilgilerine sahip uzuvlar yetiştirecek surette çalışmalarının temini. 2. Bu mekteplere mümkün olduğu kadar, bilhassa müstahsil [üretici] çocuklarının celbi [çekilmesi] için müstahsillerin [üreticilerin] mektep ile alakalandırılmaları ve bu hususta bazı tedbirler alınması. 3. Bu mekteplerin çiftliklerin bulundukları mıntakalarda mıntaka ziraati nokta-i nazarından [açısından] fiilen ve iktisaden tam bir örnek olacak şekilde çalışmalarının temini.

H) Küçük ihtisas mektepleri

Ziraatın her hangi bir şubesine ait ve muhitin her nokta-i nazardan [açıdan] bir ihtisasa [uzmanlığa] karşı olan ihtiyaçlarına cevap verecek surette çalışmak ve ihtisas [uzmanlık] unsurları yetiştirmek üzere sabit veya seyyar ihtisas [uzmanlık] mektepleri tesisi. (Bağcılık, sebzecilik, sütçülük, meyvacılık... gibi mektepler).

I) Kurslar:

1. Köylünün velev [ister] bir gün için olsa da, toplandığı yerlerde ve bilhassa pazar ve panayırlarda muayyen [belirli] maksatla ve herhangi bir ziraat işi veya ziraat sanatı için teşvike hadım [hizmet edecek] kursların yapılması fırsatlarının hiç kaçırılmaması. 2. Köyden köye dolaşmak suretiyle iki üç veya daha ziyade gün devam eden ameli [uygulamalı] kurslar tesisi ve bu kurslarda köylüyü tenvir ve irşat [bilgilendirme ve aydınlatma] için her türlü vasıtalarla, sinema, projeksiyon, lehva, numunelerden istifade edilmek çarelerinin temini. 3. Muayyen bir mıntakada muayyen [belirli] bir mahsulün ıslahı [iyileştirilmesi] veya bulunduğu halden daha ziyade kabili istifade [kullanımı mümkün] bir hale getirilmesi maksadıyla mevzuun mahiyetine göre daha uzun müddetli ameli [uygulamalı] ve nazari kurslar tesisi. Tavukçuluk kursu gibi. 4. Muhtelif ziraat müesseselerinde ve mekteplerde muayyen işlerin tam faaliyet devrelerinde köylüye numune göstermek maksadıyla işin devamı müddetince kurslar tesisi ve bu kurslara köylüyü celp için muhtelif ve teşvikkâr [teşvik edici] tedbirler alınması. 5. Her türlü ziraat müessese ve mekteplerinin her yerinin daimi surette köylüye açık bulun-

ması ve yapılan ziraat işleri üzerinde köylünün nazar-ı dikkatini celbedecek [dikkatini çekecek] surette izahat [açıklama] verilmesi. 6. Yalnız köylü için yapılacak kurslarda gösterilecek usullerin köylünün en basit vesaitle [vasıtalarla] veya kolaylıkla temin ve tedarik edebileceği aletler ve vasıtalarla icrasını temin edecek şekillerde olması.

J) Yüksek ziraat tahsili:

Memlekette ziraat sanatlarının memleket iktisadiyatında [ekonomisinde] en faideli [faydalı] bir surette hizmet edebilmesi ziraat işleri için mütefekkirlerin [fikir adamlarının] yetiştirilmesine vabeste [bağlı] bulunmaktadır. En basitinden en mürekkebine [karmaşığına] kadar alınacak tedbirleri tayin ve tesbit edecek unsurlar yüksek mesleki tahsil görmüş kimseler olacağı cihetle [için] yüksek ziraat mektebinin tam ve mükemmel bir surette çalışması lüzumu tahakkuk eder [ortaya çıkar].

Memleketin ziraat nokta-i nazarından [açısından] ihtiyaçları düşünülecek olursa bir yüksek ziraat mektebinin en kısa zamanda çok ve çok kıymetli ve kudretli unsurlar yetiştirilmesi lazım olduğu anlaşılır. Bunun için:

1. Yüksek ziraat mektebine yalnız lise mezunu olanların veya o derecede tahsili bulunduğunu imtihanla ispata muvaffak [ispatla başarılı] olanların alınması. 2. Yüksek ziraat mektebinin tedrisatına iştirak etmeden evvel, ilmi esaslar dahilinde çalışan çiftliklerde (Memleket dahil ve haricinde) en az bir sene muhtelif ve muntazam ziraat ameliyatı [uygulaması] görmüş olmak şart konulması ve bunun değişmez bir usul olarak kabulü.

Ziraat, terbiye ve tedris [öğretim] işlerinin tanzim [düzenlenmesi] ve idaresi için Ziraat Vekâleti'nde bilhassa bu işlerle uğraşacak bir heyetin teşkili, bunun içinde halen mevcut fen müşavirleri heyetinin bu nokta-i nazardan [açıdan] takviyesinin maksada hizmet edeceği.

Zirai neşriyat: Memleketimizde ziraatin ilmi esaslara istinaden faydalı bir surette intişar ve tamimine [yayın ve yayımına] ecnebi memleketlerde müracaat edilen en mühim vasıtalardan birinin zirai neşriyat [yayınlar] olduğunu bu memleketlerin bu cinsten neşriyata [yayınlara] vermekte oldukları ehemmiyetle anlaşılmakta ve görülmektedir.

Bu itibarla, memleketimizde ziraat neşriyatının [yayınlarının] lüzum ve ehemmiyeti üzerinde uzun tafsilata [ayrıntılara] girişmeği [girişmeyi] zait addeder [gereksiz sayar] ve encümenimizin bu hususta alınması icabeden tedbirler hakkında tesbit ettiklerini aşağıda arz ediyoruz:

1. İktisat Vekâleti tarafından köylü için basit bir şekilde yazılmış resimli zirai mecmualar, risaleler ve Almanların "Flug Blatt" [el broşürü] tabir ettik-

leri iki-üç sayfalık canlı zirai eserler neşrinin [yayınının] temini. 2. Vilayetlerde çıkan gazetelere muhitlerine faydalı olabilecek tarzda ve halkı alakadar eder tarzda yazılar yazılmasının temini. 3. Köylüye iyi ziraat usulleri hakkında ve mukayeseli [karşılaştırmalı] fikirler verecek surette yapılmış renkli ve renksiz ve basit izahatı havi [açıklamaları içeren] zirai levhaların tab ve teksiri [basımı ve çoğaltılması] ile köy mekteplerine, ziraat odalarına, okuma odalarına ve köylünün görebileceği her yere meccanen tevziinin [ücretsiz dağıtımının] temini. 4. Köylüyü kendi muhitlerinde bulup tenvir [aydınlatmak] ve irşat etmek ve onlara iyi ziraat usulleri hakkında mukayeseli fikirler vermek üzere diğer birtakım memleketlerde tatbik edilen ve kolaylıkla kabili istimal [kullanımı mümkün] ve idare bir şekildeki sinema ve projeksiyon ile mücehhez [donatılmış], küçük risale ve kitaplardan ibaret bir kütüphane ile iyi mahsulat [mahsullerin] numunelerinden mürekkep [oluşan] zirai müzeyi hamil [müzenin bulunduğu] ve kamyonet vasıtasıyla köyden köye dolaşmak suretiyle yapılacak tenvir ve irşadın [bilgilendirme ve aydınlatmanın] çok faydalı olacağı kabul edilmiş olduğundan bu hususun temini. 5. Mühim ziraat mıntakalarında her sınıf halkın okuyup anlayacağı kitapları ve risaleleri havi [içeren] kütüphanelerin bir an evvel teşekkülüne muktazi [mukteza = gerekli] tedbirlerin alınması. 6. Diğer memleketlerde bu en mühim ve kolay neşriyat [yayınların] vasıtası olan radyolardan mümkün olan yerlerde mıntaka radyo istasyonları tesisi suretiyle ziraat hususunda şümullu [kapsamlı] bir tarzda istifade edilmesinin temini. (Bundan başka mümkün olan yerde projeksiyon ve sinemalardan da ziraat sahasında istifade edilmesi lazımdır.) 7. Ziraat ameliyat mektepleri talebesinin muhtaç oldukları ders kitaplarının bir an evvel vücuda getirilerek [oluşturularak] talebeye kitap temini. 8. Yüksek ziraat mektebi talebesinin tedrisatı [öğretimi] kolaylıkla takip edebilmeleri için ders notlarının en ucuz bir şekilde teksiri. 9. Her sene resmi mahiyette ve İktisat Vekâleti'nin ilmi mesuliyeti altında olmak üzere esaslı malumatı havi [bilgileri içeren] bir ziraat muhtırasının neşrinin [bildirisinin yayınının] temini. 10. Roma Beynelmilel [Milletlerarası] *Ziraat Enstitüsü Mecmuası*'nın intişar ettikçe [yayınlandıkça] tercüme ettirilerek umumun istifadesine arz edilmesinin temini. 11. İktisat Vekâleti'ne merbut [bağlı] fen şubeleri ile müesseselerin ve mütehassısların [uzmanların] tetkikat [incelemeler] ile vardıkları neticelerin gayri mevkut [zamanı belirsiz] olarak intişar edecek [yayınlanacak] bir mecmuada neşrinin [yayınının] temini ve mecmuada çıkacak olan yazıların ecnebi lisanlardan birine tercümesinin de derci [yapılması]. 12. Ziraate ait beynelmilel [milletlerarası]

klasik eserlerin aynen lisanımıza tercüme ettirilerek umumun istifadesine arzının temini. 13. İktisat Vekâleti'nin neşretmekte [yayınlamakta] olduğu mecmuaya vekâlete mensup [bağlı] bütün fen şubelerini alakadar eder ecnebi neşriyatın [yayınlarının] en mühimlerinin birer hülasalarını ihtiva eden [özetlerini içeren] bibliyografik bir kısım ilavesi ve bu mecmuanın herkesin alabileceği bir fiyatla satılmasının ve kolaylıkla tedarik edilmesinin temini. 14. Larus Agrikol'un[231] tercümesinin yapılması ve memleketimizi alakadar eden bahisleri hakkında çok esaslı teknik malûmatın ilavesi suretiyle mükemmel bir eser meydana getirilmesi. 15. Zirai neşriyatın [yayınların] tamamen ziraat vekâleti tarafından yetiştirilemeyeceği mülahazasına [görüşüne] binaen faydalı ziraat neşriyatı [yayınları] yapacak olan zirai teşekküllerle müteşebbislere her suretle yardım edilmesi.

Örneği aynen yukarıya alınan encümen raporuna nazaran tarımsal öğretim konusuyla ilgili işlerin birçoğu, köy öğretmenleriyle köy okullarına ve öğretmen yetiştiren kurumlara yükletilmek istenilmektedir. Encümen tereddütlü davranmakla beraber bu noktayı açıklamaktadır. Ayrıca 1931'den önce tecrübe edilerek başarısızlıkları anlaşılan birtakım ziraat okullarının açılıp işletilmesi ve ileri bir Avrupa memleketinden istenilecek şekilde yayın yapılması kararlaştırılmaktadır.

Açıkça anlaşılan hakikat, encümenin de tarımsal öğretimin amacını doğru yolunu ve bünyemize uyacak tedbirleri henüz bulamamış olmasıdır. Bu hükmü Dr. Şevket Raşit Hatipoğlu tarafından 1939'da yayımlanan *Ziraat Âleminden Vâkıalar ve Düşünceler* adlı kitaptan alınmış şu satırlar daha çok kuvvetlendirmektedir:

Bizde Ziraat Maarifi

Yine o mesele, eski mesele...

Hayır başlangıcı eski, kendi her dem taze mesele, kırk yıllık mesele ve bir türlü halledilemeyen mesele...

Bu mesele ziraatin "Mektepler meselesi"dir.

Bundan takriben yarım asır evvel ilk ziraat mektebi açılırken bu mesele ortaya çıktı. Fakat yarım asırlık zaman içinde aynı mesele türlü şekillerde ve sayısız defalar tazelendi.

231 *Larousse agricole* (ed.n.).

Bu iş bazen bir yüksek ziraat tedrisatı [öğretimi] davası olarak ortaya kondu; bazan da bir ameli [uygulamalı] ziraat tedrisatı [öğretimi] meselesi halinde karşımıza çıktı. Kâh eldeki müesselerin şekilleri kusurlu bulundu, şekil değiştirmeleri başladı; kâh eskiden kurulan mekteplerin yerleri fena addedildi [sayıldı] ve bunlar kapatıldı; başka yerlerde yenileri açılmaya çalışıldı. Yarım asırdır ziraatimizde mektep açtık, mektep kapadık, mektep yaptık, mektep yıktık ve bu açılma-kapanma, yapma-yıkma böylece devam edip gitti.

Eski zamanları şöyle bir yana bırakıyoruz, sadece yaşadığımız devri bir ele alıyoruz, görüyoruz ki devrimizde de yine aynı mesele taptaze karşımızda duruyor.

Anadolu harbinden [Kurtuluş Savaşı'ndan] sonra, yeni devlet kurulunca ziraatımızda yine bir "Mektepler meselesi" ile karşılaşıldı. Bu kerre mesele ziraatta orta tedrisat [öğretim] meselesi olarak kavrandı, bu meselenin halli için de on iki orta ziraat mektebi birden açıldı.

Lakin aradan beş sene geçmeden, bu meselenin yine halledilemediği anlaşıldı ve aynı mesele kendini bilmem kaçıncı defa yeniden gösterdi. Yalnız bu defa mesele büsbütün had bir dava halinde patlak verdi; bu patlayış eldeki, bütün zirai irfan müesseselerinin birden kapatılmasına varacak derecede radikal ve haşin icraata [sert uygulamalara] sebep oldu. Haddi zatinde bu hareketin manası aynı işe; bilmem kaçıncı defa yeniden ve tekrar başlamaktı.

Memleketimizde tamam beş yıl ziraat tedrisatı [öğretimi] durdu, beş yıl boyunca Türkiye ziraati hiçbir yeni eleman kazanamadı. Bu beş yıllık duraklamadan sonra yepyeni bir ruhla Ankara'da "Yüksek Ziraat Enstitüsü" ve yurdun muhtelif yerlerinde de dört orta ziraat mektebi birden açıldı. Herkes bununla meselenin nihai şekilde halledildiğini sandı ve biz de ziraat mekteplerinin normal bir inkişaf [gelişim] içinde ilerleyeceklerini umduk; fakat...

Fakat aradan çok zaman geçmeden, ortada tekrar bir "Ziraat mektepleri meselesi" olduğunu duyduk. Bu defa mesele orta ziraat mekteplerinin temellerini ve karakterlerini değiştirecek bir temayülle [eğilimle] ortaya çıktı. Bununla beraber bu çıkış bir hareket ve işle neticelenmedi, üç yıl evvel yeniden açılan orta ziraat mektepleri oldukları gibi kaldılar.

Ziraatte mektepler meselesinin bu yakınlarda bir yüksek ziraat tedrisatı [öğretimi] meselesi halinde yine nüksettiğini [gündeme geldiğini] de biliyoruz. Bu defa beş yıl evvel kurulan Yüksek Ziraat Enstitüsü'nün yarayışsızlığının [yararsızlığının] ileri sürüldüğünü ve bu müessesenin reforme edilmesi zaruretinin ortaya konduğunu hatırlıyoruz.

İtiraf edelim ki, beş yıllık ömrü olan yepyeni bir müessesenin reforme edilmesi iddiaları da artık bizi şaşırtmıyor. Zira, yukarıda da söylediğimiz gibi bu mesele ne bir orta ziraat tedrisatı [öğretimi] meselesi, ne de bir yüksek ziraat tedrisatı [öğretimi] meselesidir. Bu mesele ziraatımızda yarım asırdan beri devam edip gelen bir meseledir. Onun için dert kronik hale gelmiştir, dert kartlaşmıştır diyoruz.

Neden?..

Ziraat irfan tarihinde görülen bu tezebzübün [kararsızlığın] başlıca sebebi şimdiye kadar ziraat maarifi sahasında yapılan teşebbüslerin hepsinin de, eline irade geçiren şahısların kafalarında bir anda doğuveren bir şemaya göre yürütülmüş olmalarıdır. Çekinmeden söyleyebiliriz ki, bu işte, başlangıçtan bugüne kadar tüyleri ürpertecek bir keyfilik ve şahsilik hüküm sürmüştür. Bundan ötürü, ziraatte hiçbir mesele "mektepler meselesi" kadar bir şuriş göstermemiştir [kargaşa yaratmamıştır]. Ziraatin mektepler meselesinin hallinde ne ihtisas [uzmanlık] nazar-ı dikkate alınır, ne de Türkiye'nin tabii, içtimai ve iktisadi şartları göz önünde tutulur. Ziraatin "mektepler meselesi" kaprisleri avutan bir vasıtadır.

Sonra ziraatte "Mektepler meselesi"nin halli yönündeki teşebbüsler şimdiye kadar hep teferruat içinde oyalanmıştır. Her reform teşebbüsü mutlak surette bu meselenin yalnız bir cüzüne saplanıp kalmıştır.

İşte başlıca bu iki sebebin tesiriyle ziraat maarifi meselesi Türkiye ziraatinde müzmin bir dert olmuştur. Bunu bu hale getirenlerin hiçbirinden de, bugüne kadar, bir hesap sorulduğunu bilemiyoruz. Yalnız bildiğimiz bir musibet var; o da şahısların arzularına göre yapılan tahvillerin [değişikliklerin], tesislerin ukubetlerini [cezalarını] ziraat âmmesinin [ziraatle ilgilenenlerin] çekmekte olmasıdır.

Bize göre dava, yalnız başına ne bir orta tedrisat [öğretim] davası, ne de bir yüksek tedrisat [öğretim] davasıdır. Bunların ikisi de asıl kompleks içinde münferit birer meseledir, fakat onların her biri birer "hep" değildir.

Haddi zatında Türkiye'de çok şümullü [kapsamlı], pek ehemmiyetli bir "ziraat maarifi" davası vardır; bu dava birçok teferruatı ihtiva eden [ayrıntıyı içeren] bir "küll" dür [bütündür]. Onun cüzleri [kısımları] aşağıdan yukarıya doğru "Umumi maarifte ziraat terbiyesi", "ilk ziraat tedrisatı [öğretimi]", "orta ziraat tedrisatı [öğretimi]", "yüksek ziraat tedrisatı [öğretimi]" ve nihayet "ziraatte ihtisas tedrisatı [öğretimi]"dır. Bunların her biri başlı başına birer meseledir. Lakin her birinin de yekdiğeriyle [bir diğeriyle] sımsıkı münasebetleri, birbiriyle karşılıklı tesirleri vardır. Bu itibarla bilfarz [farz edelim ki]

yalnız orta ziraat tedrisatı [öğretimi] diğerlerinden tecrid edilerek [ayrılarak] münferiden [tek başına] hallolunamaz; yüksek ziraat tedrisatı [öğretimi] için de vaziyet aynıdır. Ziraat maarifinin tali [ikincil] meselelerini münferit ve mücerret [ayrıca ve soyut] şekilde halletme teşebbüsleri neticesiz kalmaya mahkûmdurlar. Bu tarzda hareket Türkiye'yi ancak bir bozup yapma, bir yapıp yıkma macerasına sürükler.

Bundan başka, memleketimizde "ziraat maarifi" davası akşamdan sabaha gerçekleştirilecek bir dava değildir, hele o hiç de şahısların keyiflerine ve temayüllerine [eğilimlerine] göre halledilecek bir iş sayılmamalıdır. Bu davanın hallinde memleket şartlarının ve ihtiyaçlarının ayrıca tetkik edilmesi [incelenmesi], ondan sonra da esasları değişmeyecek bir planın tesbit edilmesi ve bu planın şaşmaz bir sebat ve istikrarla tatbik olunması zarureti vardır. Aksi takdirde Türkiye'de her dem taze bir "ziraat maarifi davası", şimdiye kadar olduğu gibi, nesilden nesile intikal edip [aktarılıp] gidecektir.

Köylere ziraatçı yetiştirme meselesi böyle menfi bir sonuç alınca yeni çareler aranıldı. 16 yaşını aşmamış köy çocukları için öğretim süresi üç yıl olan Teknik Ziraat ve Teknik Bahçıvanlık okulları açmak üzere 24 Temmuz 1943 tarih ve 4486 No'lu kanun çıkarıldı.

Bu kanuna göre kurulan müesseseler şunlardır: 1) Tuzla-Çayırova Teknik Bahçıvancılık Okulu, kadrosu 300; 2) Mersin-Alata T. B. Okulu, kadrosu 300; 3) Manisa-Beydere Teknik Tarım Okulu, kadrosu 100; 4) Aksaray-Koçaş T. T. Okulu, kadrosu 300; 5) Sarayönü-Özden T. T. Okulu, kadrosu 300; 6) Amasya-Gökhüyük T. T. Okulu; 7) Reyhaniye-Beylikçayır T. T. Okulu. Son iki okul yeni açılmaktadır.

Bu okullarla 40.000 köyün ihtiyacı nasıl ve ne zaman karşılanabilir sorusu, ziraat alanında uzman addedilenlerin yukarıdaki sahifalarda [sayfalarda] yer alan fikirlerine eklenecek olursa bizde tarımsal öğretimin durumunu anlatmaya yeter sanıyorum.

Tarımsal öğretimin durumu bu kadar ümitsiz olunca köylerde açılan eğitim kurumlarında ziraat işlerine daha çok önem vermek memlekete yapılacak en büyük iyiliklerden biridir. Tarım Bakanlığı'na bağlı ziraat okullarının tarihçesini ve tarımsal öğretim mese-

lesinde bu bakanlığın henüz başarı gösteremediğini bilmeyen bazı demagoglar hakikati öğrenir ve kabul ederlerse, gidilecek yolların isabetle seçilmesine hizmet etmiş olurlar. Milli davaların çözülmesine bilgisizlik değil, gerçeğe uygun bilgi kılavuzluk etmelidir.

Üçüncü Bölüm
CANLANMAYA BAŞLAYAN KÖY

I. Köyler İçin Eğitmen, Öğretmen, Sağlık Memuru ve Uzman Yetiştirme Meselesi[232]

Eğitim Ülküleri ve İlkeleri

Köyü canlandıracak tedbirlerin başında gelen öğretmen ve ziraatçı eleman yetiştirme meselesi, yukarıdaki sayfalarda belirtilen şekli alınca köy okullarına öğretmen bulunamadı; köyde fenni ziraatı uygulayan veya bu bakımdan köylülere kılavuzluk edecek teknisyenler yaratılamadı. Hele köyün sağlık işlerine hiç el sürülemedi. Bu derece ihmal edilmiş, her yönden bakımsız bırakılmış köyün canlanmasına imkân yoktu.

1933-1934 ders yılı istatistiklerine göre, Türkiye'de ilköğretimin genel durumu şöyleydi: Şehirlerde çoğu beş sınıflı resmi ilkokulların sayısı 1192, köylerde çoğu 1-3 sınıflı resmi ilkokulların sayısı 4999. 35.000 köy henüz okul yüzü görmediği için buralarda yaşayan insanlar köy imamlarının ve ağalarının elinde kalmıştı. Bu köylerde yaşayanlar, alın yazılarına göre sürükleyip götürdükleri hayatlarına "kara bahtımız" diyorlardı.

232 Köy enstitülerine ve eğitmen kurslarına ait bilgiler ve rakamlar 1946-1947 ders yılı başlangıcından önceki durumu aydınlatıcı mahiyettedir (İHT).

Şehirlerde 6851 öğretmen, 254.517 çocuk, köylerde 6.786 öğretmen 313.169 çocuk okumakta. Mecburi öğrenim çağında olup da okula gidemeyen bir buçuk milyon köy çocuğu başıboş dolaşmakta, gelenek ve göreneğe uyarak batıl inançlara göre eğitilmekte, ilkel bir hayat yaşamaktaydı. Onlar da ana ve babaları gibi küçük yaştan itibaren çocuğun hakkı olan her şeyden, oyun ve uykudan bile mahrum kalarak (kara bahtı) sürüklenmeye başlıyorlardı.

1824'ten beri ilköğretim için harcanan emeklerin sonucu buydu. 1934 tarihine kadar 110 yıl uğraşılmasına, milyonlar harcanmasına rağmen, şehirde ve köyde ilköğretim gerçekleştirilmemişti. Böyle hazin, korkunç sonuçla karşılaşmak yüz kızartıcı bir haldi. Bu trajediden en çok zarar gören köylü olmuştu.

Nazariyelerden, teferruattan, mugalatalardan,[233] köksüz ve geçici icraatla övünmekten vazgeçerek acı da olsa 1935'te köylünün kara bahtını olağanüstü tedbirlere başvurarak değiştirmek gerektiğini açıkça söylemek lazımdı. Çünkü köyler ele alınıp oralardaki insanlar da, kültürün ve modern medeniyetin nimetlerine kavuşturulamayınca Cumhuriyet'in yarattığı, dayanmak istediği ülkü ve prensipler sadece tatlı birer rüya tesiri yapıyor, günden güne değerlerini kaybediyordu. Halbuki onun kurucuları, daha ilk yıllardan itibaren ilköğretimi yüzde yüz gerçekleştireceklerini Esas Teşkilat Kanunu'na[234] koydukları bir madde ile millete vaat etmişlerdi. Ondan başka, Türk toplumunun kısa zamanda diğer ileri milletler seviyesine yükseltileceği, Batı medeniyetinin nimetlerine kavuşturulacağı, onun yeni bir kültür yaratması gerektiği ve buna muktedir olduğu ülkü olarak halka söylenmişti.

Kurtuluş savaşları, devrim hareketleri, can, kan ve tükenmez enerjiler pahasına bunun için göze alınmıştı. Cumhuriyet'in yarattığı ülküler uğruna çalışmak lazımdı. Eğitimi gerçekleştirme savına yol gösterici ülküleri mütemadiyen canlandırmak ve onlara ulaşmak için koşmak gerekiyordu. Bu ülküler nelerdi? Şimdi bunların en önemlilerini öğrenelim.

---

233 [yanıltmacalardan].
234 [Teşkilat-ı Esasiye].

Gazi Mustafa Kemal, Eğitim ve Öğretim Ülküleri

Mustafa Kemal, "Devlet Başkanı" sıfatıyla, şunları söylemişti:

1) Sakarya Muharebesi'ne tekaddüm eden günlerde, 15 Temmuz 1921 tarihinde Ankara'da toplanan Maarif Kongresi'nde: "Şimdiye kadar takip olunan tahsil ve terbiye usullerinin milletimizin tarihi tedenniyatında [gerilemesinde] en mühim âmil [sebep]" olduğu kanaatinde bulunduklarını ve "bilcümle tesirlerden [bütün etkilerden] tamamen uzak, seciye-i milliye ve tarihimizle mütenasip [uyumlu] bir kültür" yaratmamız lazım geldiğini.

2) Mart 1922'de Büyük Millet Meclisi'ni açış nutuklarında: "Bu memleketin sahib-i hakikisi ve unsur-ı aslisi köylü" olduğunu, işte bu köylünün bugüne kadar nur-ı maariften [maarif ışığından] mahrum bırakıldığını, bu kütleyi [kitleyi] okutmanın "maarif programımızın ilk hedefi olduğunu", milletlerarası hayat mücadelesine göre "böyle bir cidalin [mücadelenin] istilzam eylediği [gerektirdiği] anasır-ı ruhiye [manevi unsurlar] ile mücehhez olmayan [donatılmamış] fertlere ve bu mahiyette fertlerden mürekkep bulunmayan cemiyetlere hayat ve istikbal yok" olduğunu.

3) 1 Mart 1923'te Büyük Millet Meclisi'ni açış nutuklarında: "Anadolu'nun 15 darülmuallimin mıntıkasına ayrılacağını" buralarda 200 talebelik bir darülmuallimin-i iptidai bir de darülmuallimat bulunacağını ve "halkın okuyup yazmayan kısmının en kolay vesaitle okutulacağını".

4) 25 Ağustos 1924'te Ankara'da toplanan Muallimler Birliği Kongresi'nde maarif vekilinin nutkuna cevap verdiği sırada: "Erkek ve kız çocuklarımızın, aynı suretle bütün tahsil derecelerindeki talim ve terbiyelerinin ameli olması[nın] [uygulamalı] mühim" olduğunu, öğretmenlerin muvaffakiyetlerinin "Cumhuriyet'in muvaffakiyeti" sayılacağını, hiçbir zaman hatırlarından çıkmamak üzere, Cumhuriyet'in öğretmenlerden "fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür" nesiller yetiştirmelerini istediğini.

5) 1 Kasım 1926'da Büyük Millet Meclisi'ni açış nutuklarında: "Ehliyetli ilk tedrisat muallimlerinin süratle yetiştirilmesi için" Büyük Meclis'çe alınan tedbirlerin "tatbikine ehemmiyetle devam olunduğunu."

6) 1 Kasım 1928'de Büyük Millet Meclisi'nin açış nutuklarında: Büyük Türk milletine "onun bütün emeklerini kısır yapan yol haricinde kolay bir okuma-yazma anahtarı vermek lazım" olduğunu, "Vatandaşlarımızı cehaletten kurtaracak bir sade muallimliğin vicdani hazzı" mevcudiyetlerini "işba etmiş" [karşılamış] bulunduğu, "Büyük Türk milletinin okuma-yazmayı öğrenmekle yeni bir nur âlemine gireceğini".

7) 30 Ekim 1933'te Cumhuriyet'in 10. yıldönümü nutuklarında: "Türk milletinin, yürümekte olduğu terakki [ilerleme] ve medeniyet yolunda, elinde ve kafasında tuttuğu meşale[nin], müspet ilim" olduğunu, "Türklüğün unutulmuş büyük medeni vasfı [niteliği] ve büyük medeni kabiliyeti, bundan sonraki inkişafı [gelişmesi] ile, atinin [geleceğin] yüksek medeniyet ufkunda, yeni bir güneş gibi doğacağını".

Atatürk, köy, köylü ve ziraat işleri hakkında da birçok değerli söz söylemiş, Türk aydınlarına gerçeği duyurmak için didinmiş durmuştu. Bu sözlerden birkaç tanesi de şunlardır:

"Eğer milletimizin ekseriyeti azimesi [büyük çoğunluğu] çiftçi olmasaydı bugün dünya yüzünde bulunmayacaktık".

"Milletleri vatanlarında tekarrür ettirmenin [yerleştirmenin], millete istikrar vermenin vasıtası sabandır".

"Selâmet-i hakkikiye'ye [Hakiki selamete] ermek istiyorsak çok kan dökerek kazandığımız muzafferiyetlerden [zaferlerden] sonra çok fedakârlık yaparak ziraat, ticaret, sanat sahasında emniyetli [güvenli] adımlarla yürümeye bakalım."

İsmet Paşa'nın Hayat Anlayışı, Eğitim ve Öğretim Ülküleri

Gençliğinden beri ilköğretimi yüzde yüz gerçekleştirmek ülküsüne bağlanmış olan İsmet İnönü, eğitim ve öğretim ülküsü olarak başbakan sıfatıyla şunları söylemiş ve yazmışlardır:

1. 5/5/1925'te Muallimler Birliği Kongresi azasına, "her medeni millet gibi, en yüksek medeniyet seviyesine müstahak ve müs-

teit [layık ve yetenekli] bir millet" olduğumuzu ve bu iddianın doğruluğunun "asıl fikri sahada, asıl ilim ve fenle tahakkuk edebileceğini", eğitim ve öğretim yolunda ilerlerken "mugalatalara [yanıltmacalara]... tezvilere [eskimişlere] boyun eğmek itiraf-ı acz [boyun eğmenin zayıflığın itirafı] olacağını", öğretmenlerin "bu nesle düşen vazifenin genişliğini bir dakika göz önünden uzak bulundurmamaları" gerektiğini, diğer milletler hazırlık devrelerini sona erdikleri zaman "bizi her şeyi ile hazır, bütün kuvvetiyle ayakta bulmaları" lazım geldiğini, "hayatın içi temiz değil, pis olduğunu, bunu öğretmenlerin "akılla temizlemeleri" gerektiğini, "gübre kokusu ile yaşanamıyacağını", "çuvallara bürünerek kulübeler içinde yaşamanın "hayat" olmadığını, "yaşamayı yükseltmek... hepimizin en büyük vazifemiz olduğunu", "milli hükümetin ana siyaseti, kendine iktisadi mihver yapmak [esas almak]" bulunduğunu, "vatanın bir tarafı kurun-ı vustaî[235] bir hayat geçirir, diğer tarafı güya mütemeddin [medeni] bir hayat yaşarsa" ve bir vatan böyle iki zıt manzara gösterirse bunun manasının, "terakki eden [ilerleyen] kısmın, noksan kalan kısmı kendine benzeterek ortadan kaldıramıyor" demekten başka bir şey ifade etmeyeceğini, "genç muallimlerden", "bir hamle ile oraları da (Doğu illeri) memleketin ileri seviyeli kısmına benzetmelerini beklediklerini".

2) 8/11/1928 tarihinde Büyük Millet Meclisi'ndeki beyanatlarında: "Bugünkü usul ile ilk tahsil"in varabileceği hedeflere varıldığını, hususi idarelerin kendi varidatları ile bundan fazlasını yapamayacak" durumda olduklarını, "ilk tahsili fiilen umumi bir hale getirmek meselesini enine boyuna ve çok özen ile tetkik ettiklerini, "bunu bir elden, yani B. M. Meclisi'nin Maarif Vekâleti'nden sarf olunarak [başlayarak] bütün memlekette bir plana göre mütevazı, fakat sıhhi, temiz, ihtiyaca kâfi binalarla" "bütün vatanda fiilen umumi kılmak mümkün olacağını", tetkikat sonunda vasıl olunan "kanaat bu" olduğunu.

3) Cumhuriyet'in 10. yıldönümü münasebetiyle *Ülkü* dergisinde yayınladıkları makalede şunları yazmışlardır: Yeni Türkiye'nin kurtulması davasını üzerine almış olan yüksek alınlı, kendine gü-

235 [Ortaçağ'a benzer].

venen nesil, ancak ülkü yolunda muvaffakiyete erebilir. Ülkü yolunda gidenlerin sıfatları; çok çalışmak, bedence ve ahlakça kuvvetlerini vatan hizmeti için artırmak, çok öğrenmek, bahusus[236] her vesile ile öğretme suretinde sayılabilir.

4) 5 Temmuz 1934 tarihinde Büyük Millet Meclisi'nde irat buyurdukları[237] nutuklarında: "İlk tahsil için hükümet"in "istinat ettiği fırkanın umumi ve müştereken faaliyetine mazhariyetle mübahi" olduğunu,[238] yine hükümetin "ilk tahsilin hakikaten umumileşmesi ve keyfiyetinin yükselmesi istikametinde tedbirlerini mütemadiyen ikmal etmeğe [tamamlamaya] kati karar" verdiğini.

İsmet İnönü köy ve köylü meselesi hakkındaki görüşlerini şu sözleriyle en açık bir şekilde belirtmişlerdi:

> İlk Başvekil olduğum vakit, elde bulunan devlet bütçesinin üçte birinden fazlasını köylü veriyordu, Anadolu ortasında teessüs etmiş [kurulmuş] bir köylü hükümeti olduğumuz için evvelemirde [her şeyden önce] onun yükünü hafifletmeğe cesaretle teşebbüs ettik. Aşar vergisinin ilgası [kaldırılması] mali bünyede yapılmış büyük, korkunç bir ameliyattı. Mali nokta-i nazardan [açıdan] tehlikeli bir imtihana maruz olan herhangi bir hükümet ancak idealist bir köylü aşkı olmak hasletiyle [olması sebebiyle] bütçenin asırlardan beri alışılmış üçte biri üzerinden böyle bir tecrübeye girişebilirdi...

Cumhuriyet Halk Partisi'nin Öğretim İlkeleri

Kurtuluş ve egemenlik savaşlarını başarı ile sona erdirdikten sonra, Cumhuriyet Halk Fırkası şekline gelen Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti denilen siyasi kurumlar, bütün devrim hareketlerine önayak olmuş ve hakikaten devrimci karakterleriyle belirmişlerdi. CHP denilen teşekkül, bir tarafta milli ve insani vasıfları, diğer cihette de ülkü edindiği fikirleriyle memlekette sarsılmaz bir otorite haline gelerek bütün devrimci fikir ve hareketlere kılavuzluk ediyordu. Vatanda tek parti olması, iktidar mevkiinin kendi hükü-

236 [özellikle].
237 [söyledikleri].
238 [övündüğünü].

metlerinin elinde bulunması dolayısıyla yapılacak her işte, onun programında yer alan ilkelere uymak zaruriydi. Cumhuriyet Halk Partisi programına giren fikir ve prensipler de birer ülkü sayılabilecek karakterde kuvvetli fikirlerdi. Bunlar gerçekleştirilebilirse,

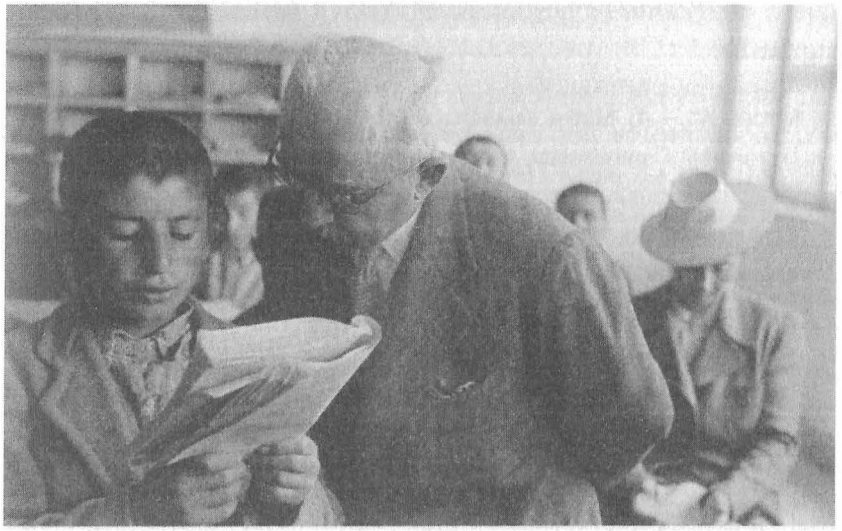

İsmet İnönü, Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nde bir öğrenciyle ilgileniyor. Arkada Mevhibe İnönü, Mustafa Güneri Arşivi.

İsmet İnönü, Hasan Âli Yücel ve İsmail Hakkı Tonguç, Mustafa Güneri Arşivi.

memlekette hakikaten en ileri memleketlerde bile örneği pek çok olmayan modern okullara kavuşulacak, geçmiş yüzyıl içinde kaybedilenlerin birçoğu telafi edebilecekti.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin 4. Büyük Kurultayı'nca onaylanan programında yer alan, eğitim ve öğretime ait maddeler şunlardır:

> Madde 41 – A) Eğitim siyasamızda temel taşı, bilimsizliği gidermektir... B) Kuvvetli Cumhuriyetçi, Ulusçu, Halkçı, Devletçi, Laik, Devrimci yurttaş yetiştirmek, bütün öğretim derecelerinde yüküm ve özem noktasıdır... C) Eğitim ve öğretimde güdülen usul; bilgiyi, yurttaşa maddi hayatta başarı elde ettiren bir cihaz haline getirmektir.
>
> Madde 42 – A) Normal ilköğretim devri, beş yıldır. Şehirlerde, köylerde, yahut köyler bölgesinde durum ve ihtiyaca göre, ilkokullar bir program altında artırılacaktır. Köylerdeki okullarda sağlık, yaşayış ve içinde bulunduğu çevre şartları ile ilgili olan tarım ve sanat fikirleri verilecektir. B) Köy çocuklarımıza kısa zamanda pratik hayat için lüzumlu bilgiyi verebilecek üç veya dört sömestrli köy okulları açılacaktır...
>
> Madde 55 – Şehir ve kentlerimizle köylerimizin sıhhi şartlarını ve içilecek suları fenni usullere göre düzeltmek ve köy evlerini iyileştirmek ve köylülerimizin sağlık bilgilerini yükseltmek için programla çalışacağız.

Ankara'da Büyük Millet Meclisi hükümetinin kurulduğu günden itibaren gazeteler, dergiler ve kitaplar vasıtasıyla fikirlerini yayınlayanların, türlü vesilelerle nutuk söyleyenlerin, gençliğe ders veren öğretmen ve profesörlerin pek çoğu hep bu ülküleri anlatmaya, okuyucularla dinleyicilere bunları aşılamaya çalışmışlardı. Ona rağmen ilköğretimi köyde, kentte yüzde yüz gerçekleştirme işi, yazıdan ve laftan daha ileri geçerek kökten halledilmek şöyle dursun, yüzde elli nisbetinde bile gerçekleştirilmemişti.

1933-1934 ders yılı sonunda Türkiye'de ilköğretimin genel durumunu gösteren tablo buydu.

Bu tablonun dünya ölçüsünde nasıl bir değer taşıdığı belirtilecek olursa, konumuz daha iyi aydınlatılmış, türlü bakımlardan münasebetlerde bulunduğumuz milletlerarasındaki kültür durumumuz daha iyi belirtilmiş olur. Onun için, şimdi iki büyük dünya

savaşı arasında Avrupa'da pedagoji alanında ne gibi hareketlerin vukua geldiğini[239] inceleyelim:

Birinci ve İkinci Dünya Savaşı Arasında Avrupa'da Vukua Gelen Pedagoji Hareketleri

Avrupa'da, İkinci Dünya Savaşı'ndan önceki elli yıl içinde nazari pedagoji alanında harcanan emekler çok ve pek önemli olmakla beraber, eğitbilimin nazari bilgileri geniş bir muhite yayılamamıştı. Buna karşılık pedagojinin tatbikatına ait kısmı, birçok memlekette ilgi uyandırmış; bilhassa rejim değiştiren memleketlerde okul reformuna, eğitim teşkilatının yenileştirilmesine, yeni öğretim usullerinin uygulanmasına, disiplin işlerine yeni bir düzen verilmesine sebep olmuştu. Meslekten yetişmiş veya yetişmemiş, okul çalışmalarıyla doğrudan doğruya ilgili veya ilgisiz, pedagoji meselelerini anlar veya anlamaz, bu cihetler hiç hesaba katılmadan birçok kimse, hemen her memlekette süratle değişmekte olan hayat şartlarının etkisi altında kalarak son çeyrek yüzyıldan beri gazete ve dergilerde sürekli yayınladıkları yazılarda, okullarda reform istemeye ve buna dair teklifler yapmaya başladılar. Bunların bir kısmı belli ölçüleri aşmayacak şekilde ıslahat, fakat bazıları da kökten devrim istiyorlardı. İstekler gitgide o kadar çoğaldı ve bunların çeşitleri o kadar arttı ki, spor kulüplerinin idare heyetleri bile okulun içyapısında değişiklik doğuracak istekleri ileri sürmeye ve okul idareleri üzerine onları rahatsız edici baskı yapmaya başladı. Siyasi partilerin her biri, sanki birkaç yüzyıldan beri eğitim işleriyle uğraşan bir pedagoji enstitüsüymüş gibi programlarına okul reformuna ait maddeler koyarak, bunların propagandasını yapmaya ve bu işin asıl uzmanları şaşırtıcı rol oynamaya başladılar. Hele politikacılığa kendilerini kaptıran demagoji düşkünleri daha ileri giderek ve reformla ilgili birkaç madde saptayarak bunu mebusluk mücadelelerine giriştikleri sırada halkı kandırıp oy almak için ileri sürmeye, hatta türlü vasıtayla yayınlamaya başladılar. Ekonomi ve sosyal alanlarda reform isteyenlerin hemen hepsi,

239 [ortaya çıktığını].

okulların da diledikleri şekilde ve kendi menfaatlerine uygun olarak bünye değiştirmelerini ısrarla ileri sürmeye koyuldular.

Birbirine yaklaşan, birbirinden ayrılan bu çok çeşitli istek ve teklifler yüzünden Avrupa'daki pedagoji hareketleri pek karışık şekil aldı. Bu durum karşısında asıl işin başında bulunan öğretmenlerin çoğu şaşkına döndü. Kimin kulu olacaklarını kolay kolay kestiremediler. Bu noktayı belirttikten sonra Avrupa'da pedagoji alanında pratik olarak yapılması istenilen ve kısmen de uygulanmış bulunan eğitsel hareketlerin en önemlilerini anlatmaya çalışalım:

1. İki dünya savaşı sırasında geçen yıllarda en çok göze çarpan pedagoji hareketi, "gençliğe sahip olan, geleceğe sahip olur" cümlesiyle ifade edilen politik ve sosyal karakterli hareketti. Bu dilek yüzünden okul, Rusya ve İtalya (Nasyonal Sosyalizm idaresinden sonra Almanya) gibi bazı memleketlerde eğitim kurumu olmaktan çıkarak, siyasi partilerin amaçlarını gerçekleştirmek vazifesiyle mükellef bir organ haline gelmek mecburiyetinde kaldı. Tek partili rejimlerde, daima iktidar mevkiinde bulunan parti hükümetleri, okulun yalnız kendi partilerinin ilkelerini uygulayan bir cihaz haline gelmesini en tabii hallerden biri addediyorlardı. Okulun bu duruma sokulduğu memleketlerde çocukların eğitimi ve gençlerin türlü maksatlara göre teşkilatlandırılması gibi meselelerde okulların idare işlerinde çalışanlar, hatta öğretmenler, tek partinin dünya görüşüne uymaya veya onu benimsemeye mecbur tutuluyorlar ve bu görüşü çocuklara aşılamak için sıkıştırılıyorlardı. Bu hareket bilhassa vicdan, fikir ve irfan hürriyetine az çok alışmış memleketlerin öğretmenlerine pek zor geliyordu. Çünkü bu olay yüzünden okul, bilimsel muhtariyetini[240] tamamen kaybediyor ve bir politika aleti haline geliyordu. Artık orada çocukların, pedagoji ve psikoloji bilimlerinin kaidelerinden ziyade partinin dünya görüşüne ve hayat anlayışına göre icat edilmiş suni bir pedagojinin dikte ettirdiği esaslara uyularak eğitilmeleri icap ediyordu. Particiler, herhangi bir sebeple yerlerinden ayrılınca, günün birinde başka bir parti iş başına geçecek ve aynı şekilde hareket edecek olursa, çocukların ve gençlerin ne hale düşeceklerine önem vermiyorlardı.

240 [özerkliğini].

Buna rağmen, çocuk eğitimi konusu üzerinde bilimsel esaslara göre çalışanlar, çocukluk ve gençlik devrinin özelliklerine dair önemli keşiflerde bulunuyorlar; çocuğun ve gencin hakkı olarak kabul edilmesi zaruri olan yepyeni değerleri meydana çıkarıyorlardı. Pedagoji ve psikoloji bilimleriyle uğraşanlar, siyasi parti veya teşekküllerin baskısı ne kadar şiddetli olursa olsun, çocukları bu haklarından mahrum etmemek lazım geldiğini ısrarla ileri sürmeye ve bu prensiplerini savunmaya devam ediyorlardı.

Kendilerine iktidarda bulunan parti mensuplarının da kolayca reddedemeyecekleri hakları tanıtılan ve öğretilen gençler de bunlara kavuşabilmek için özel teşekküllerle kuvvetlenme çareleri aramaya başlıyorlar, okul içinde veya dışında türlü adlar altında dernekler kuruyorlardı.

Siyasi ve sosyal karakterli teşekküller bu durum karşısında gençlerin hareketlerini destekleyerek veya yerine göre koruyarak onları kendi amaçlarına göre çalıştırmanın, eğitmenin yollarını aramaya koyuluyorlardı. Çünkü tutunup yaşayabilmeleri gençlere verilecek eğitimin şekline bağlıydı.

Faşizm ilkelerine göre idare edilen memleketlerde, partinin icat ettiği rozetleri göğüslerinde taşıyan, siyah veya kahverengi gömlekleri giyen üniformalı, kızlı erkekli parti mensubu genç sürüleri iki cihan savaşı arasındaki yıllarda bir kısım Avrupa şehirlerinde pek sık görünürlerdi. Bu gençlere sahip olan particilerin geleceği elde edip edemeyecekleri ileride belli olacaktı.

Rejim değiştiren toplumlarda eğitim ve öğretim alanlarında süratle ve köklü bir şekilde reform yapmak, rejimin kaçınılmaz icaplarından biridir. Mesele bu değişmeyi gelip geçici şahısların indi[241] mütalaalarına göre değil, bilimsel esaslara dayanarak yapabilmektedir. Bu prensibi göz önünde tutabilen bazı cemiyetlerin siyasi partileri, eğitim alanında yapmayı tasarladıkları devrimin ana ilkelerine uygun şekiller bulabilmek için çok sayıda uzmanı deney okullarında ve araştırma enstitülerinde çalıştırdılar. Bu okullardaki tecrübe ve gözlemler vasıtasıyla bilimsel hakikatlere erişmeleri için onlara fırsat ve imkânlar hazırladılar. Bu eğitim

241 [kişisel].

laboratuvarları sayesinde modern toplumların yeni okulları için temel taşı olabilecek değerler bulundu.

İkinci Dünya Savaşı'na tekaddüm eden[242] yıllarda Avrupa memleketleri ile onların etkisi altında kalan birçok memleket, yukarıdaki satırlarda belirtilmeye çalışılan durumu derin manasıyla kavramadan taklit şeklinde bazı hareketlere girişmekte ve türlü tezatların doğurduğu vuzuhsuzluğu[243] ve onun müsebbibi[244] olan huzursuzluğu bir türlü gideremekte, o yüzden bunaltı içinde çırpınmaktaydılar.

Vuzuhsuzluğun bütün yükü iş başında bulunan öğretmenlerle idarecilerin omuzlarına yüklenir. Onlar bu yükten kurtulmak için bazen bir tarafa, bazen de öte tarafa tavizat[245] vererek işlerini yürütmeye çalışırlar. Onların böyle davranışlarından hem iş, hem de öğrenciler çok zarar görürler. Bu düğümü çözecek tek çare pedagoji prensiplerine dayanılarak kurulacak bir eğitim sistemini gelip geçici bütün mütalaalara hâkim kılmak, günlük politikacılığı okula asla sokmamaktır. Fakat rejim değiştirerek temelinden sarsılmış olan o zamanki bazı Avrupa toplumlarında itibarı en çok düşmüş olan insanlar, bilimin temsilcisi olan adamlardı. Buna karşılık Amerika'da, başta filozof ve pedagog John Dewey olmak üzere bilimsel prensiplere dayanan eğitkenler, eğitim ve öğretim hareketlerine amaç tayin ederek istikamet gösterebiliyorlardı.

2. İki büyük dünya savaşı arasında Avrupa'da kuvvetli bir ihtiras şeklinde birçok insanı etrafına toplayan pedagoji hareketlerinden biri de tek okul meselesiydi. Yakın zamanlara gelinceye kadar birçok Avrupa memleketinde türlü sosyal sınıflara mensup halk topluluklarının, kendi hayat telakkilerine[246] göre kurulup işletilen okulları vardı. Bu kurumlar toplumu teşkil edecek olan bireyleri, bunlardan bilhassa entelektüel = aydın zümreye mensup olanları ayrı ayrı kanaatlerle ayrı dünya görüşlerine göre eğitirlerdi. Top-

242 [denk gelen].
243 [karmaşayı].
244 [sebebi].
245 [tavizler].
246 [görüşlerine].

lum bütünlüğünü bozucu, onun hayatını sarsıcı bu halin böylece devamına müsaade edilemezdi. Modern cemiyetin bireyleri cemiyet ve devlet denilen iki değeri, dar manalı, dini ve siyasi değerlerden üstün tutmak zorundaydılar. Bu amacı sağlayacak vasıta olarak da tek okul prensibi ortaya atılıyordu. Eğer ilke gerçekleştirilebilirse hem okul meselesi etrafında yapılmakta olan sert mücadelelerle boşuna enerji harcamanın önüne geçilecek hem de pedagoji meselelerini siyasi ihtiraslardan sıyrılarak, politik baskılardan kurtularak sükûnetle ve objektif bir tarzda düşünüp çözmek mümkün olabilecekti.

Tek okul sistemi uzun mücadeleler sonunda yer yer gerçekleştirilmeğe başlanınca "Herkesin çocuğu hangi okulda ise benimki de oraya gitsin" fikri zengin, fakir, imtiyazlı, imtiyazsız her çeşit halk tabakası arasına yayılmaya ve onlar tarafından benimsenmeye başlandı. Okul sistemini bu şekle sokabilen toplumlarda, en zenginin çocuğu ile en fakirinki, yüksek mevki sahibi ile işçininki, dindar ana babanınkiyle laik ebeveyninki mahallenin ilkokulunda aynı sırada yan yana oturdular, hak ve vazife bakımından eşit vatandaşlar olarak aynı metotlar, aynı vasıtalarla eğitilmeye başlandılar.

3. Tek okul ilkesi yer yer gerçekleştirilmeye başlanınca yeni ve çözülmesi çetin bir problemle karşılaşıldı. "Müstait [Yetenekli] çocuklara açık yol" meselesi. Müstait çocuk kimin çocuğu olursa olsun, köyde kentte nerede bulunursa bulunsun onun için bütün tahsil yollarını açmak lazımdır, prensibi ana ve babasının hali vakti bunu yapmaya müsait olmayan çocukları devletin veya sosyal teşekküllerin okutmaları gerektiği ilkesini ortaya çıkardı. Esasen bu prensip etrafında bireyci ve toplumcu dünya görüşlerine bağlananlar, ta Fransız Büyük Devrimi'nden beri durmadan, bıkmadan ve yılmadan mücadele etmişlerdi. Şimdi bazı Avrupa memleketlerinde mücadelenin meyveleri derlenmeye başlanıyordu. Bu prensip, Avrupa'dan onu gerçekleştiremeyen memleketlere yayılmaya başladı.

4. Ortaçağ hayat nizamında toplum, imtiyazlı mesleki zümrelere ayrılmıştı. Bu, düzende, çocuk aile ocağından başlayarak türlü

mesleklerin uygulandığı yerler olan dükkân, işlik, tarla ve bahçe gibi iş çevrelerinin içinde, babasının mesleğine göre ve ona sahip olacak şekilde eğitilirdi. Tekniğe dayanan modern hayat gelişmeye başlayınca bu şekil terbiyeye son vermek mecburiyetiyle karşılaşıldı. Ekonomik, teknik ve endüstriyel hayat geliştikçe onun seyri, müstaitleri[247] istidatları[248] ile mütenasip[249] işlerin başına getirmeyi icap ettirdi. Hayatın bu tabii gelişmesine uyularak eğitim teşkilatına her çocuğun istidadı nisbetinde yükseltmeye hizmet edecek yeni bir şekil vermek gerekti. Genel ve mecburi eğitimi sağlamak amacını güden Avrupa öğretim kurumlarını bu bakımdan düzenlemek zorlaştı. Nazari eğitbilimin derinliklerine inmek suretiyle bu problemin uzun müddet incelenmesi lüzumu hasıl oldu. Bu alandaki çalışmalar ilerledikçe meslek seçimi için önderlik meselesi diye anılan yeni bir pedagoji problemi daha ortaya çıktı. Gençleri müstait oldukları mesleklere göre aydınlatmak, onlara bu bakımdan kılavuzluk yapmak, önemli eğitim meselelerinden biri haline geldi. Bu problem ve prensip de Avrupa ve Amerika'dan diğer memleketlere yayılmaya başladı.

5. Yukarıda belirtilen pedagoji hareketleri yüzünden Avrupa'da modern eğitimin ideolojisi değişti. İdeolojide kökten değişme olunca okulun öğretim sistemi, yani öğretim usulleri de ona uymak zorundaydı. Bu sebepten eğitim ve öğretime o zamana kadar hâkim bir durumda olan zihniyecilik (kitap bilgilerini ezberlemek yolu ile öğrenmek) ve alışılmış terbiye şekilleri değerlerini kaybetmeğe başladı.

Buna karşılık öğretimin, iş vasıtasıyla ve çocuğun kendiliğinden etkin duruma gelmesiyle sağlanması ilkesi değer kazandı. Eğitim usullerinin hür disiplin nizamına göre ve çocuğun kişiliğini geliştirecek şekilde düzenlenmesine önem verilmeye başlandı. Okulun, iş ve istihsal okulu haline sokulması öğrencilerin bu yeni tip okulda dersleri iş yapmak suretiyle öğrenmeleri, kendi kendilerini idare etmeleri, bilgileri hayattan almaları, okulla hayat arasındaki uçurumu kapatacak şekilde yetiştirilmeleri, tabiata

247 [yeteneklileri].
248 [becerileri].
249 [uyumlu].

yabancı kalmamaları ve tabiat unsurlarıyla olaylarını incelemeleri, sosyal olayları gözlem yoluyla kavramaya alıştırılmaları gibi birçok istek ortaya çıktı. Eski okulun öğretmenini dinlemek ve kitaplarda yazılı olanı ezberlemek suretiyle öğrenmeye çalışan öğrencilere acınmaya, onların bu durumdan kurtarılmaları için türlü teşebbüslere girişilmeye başlandı.

İş okulu kavramı değişti; bu karakteri kazanan okul kutsal bir mana aldı. Bu okulun taraftarlarından bir kısım eğitkenler ilkokul çağından sonraki yaşlarda bulunan gençlerin devam edecekleri okulların da aynı tarzda istihsal[250] kurumu haline getirilmelerini istediler ve bu fikirlerini iş, meslek, çocuk ve gençlik psikolojisine dayanarak savunmaya koyuldular. Bazı Avrupa memleketlerindeki okullar bu karakteri almaya başladı. Ondan sonra tarla, işlik, fabrika, ahır, kümes, bağ, bahçe gibi yerler okulun çalışma alanlarını teşkil etti. Bunlara kavuşamayan okullar değerlerini kaybetti. Öğrenciler eskiden olduğu gibi yapmacık ve model şeklinde araçlarla donatılmış okul laboratuvarlarında değil, doğrudan doğruya hayatın içine dalarak oradaki motorun, tulumbaların, vincin, terazinin, radyonun, fotoğraf makinesinin başında onları bizzat kullanmak suretiyle fizik öğrenmeye başladılar. Gübre, süt, sirke, sabun, boya, kireç ve çimento harcı gibi eşya ile temas ederek onları deneylerde kullanmak suretiyle kimya bilgileri kazandılar. Bu işleri yaparken çeşitli kitaplardan faydalanmak yoluyla kitabı hakiki manasıyla tam yerinde kullanmayı öğrendiler. Tabiatı incelemek, gözlem ve resim yapmak suretiyle hayvanlar, bitkiler, kuşlar, madenler, dağlar, nehirler, göller, denizler, yıldızlar ve insanlarla ilgili bilgileri öğrenmeye başladılar.

Yeni okulun öğretim şekli bu derece canlı, dikkat ve ilgi çekici, çocuğu sürekli etkin durumda bulundurucu bir karakter alınca eski okul her bakımdan değerini kaybederek bazı halleriyle gülünecek, bazı halleriyle de acınacak bir kurum haline geldi. Bundan sonra yeni okulun idare tarzı, teftiş şekilleri, bu okula göre öğretmen yetiştirme problemi tamamen değişti.

250 [üretim].

6. İki dünya savaşı arasında geçen yıllarda Avrupa'da beliren pedagoji hareketlerinden biri de şudur: Öğretmen ve öğrenci münasebetlerinde meydana çıkan büyük değişiklik. Yeni pedagojinin ilkelerine göre bünyesi değişen okulda, öğrencilerin bizzat çalışarak ders öğrenmeleri, bir ülkü haline gelince öğretmenlerin, öğrencilerin öğretim ve eğitimle ilgili bütün çalışma şekilleri kökten değişti. Öğretmen artık eski kitabi okulda yaptığı gibi öğrencilere hazmedemeyecekleri birtakım bilgileri zorla ve deve yavrusuna hamur yutturur gibi yutturmak isteyen bir tavassutçu[251] rolü oynayamayacaktı. Bu işi yapmanın artık hiçbir değeri kalmamıştı. Yeni okulda öğretmen ve öğrenciler arasında bir işbirliğinin yaratılması, bunlardan her birinin kendi rollerini benimseyerek yapması icap ediyordu. İşbirliğine aynı haklarla katılacak öğretmen ve öğrenciler, kendi rollerini yaptıkları nisbette başarılı sayılınca, öğretmenin zora ve korkuya dayanan eski otoritesi kırıldı. Bu sebepten hem onun hem de öğrencilerin samimiliğe, tabiiliğe ve sempatiye dayanan yeni değerleri şahsen kazanmaları lazım geldi. Böyle olunca yeni okulun disiplin nizamı ile eski okulun inzibat düzeni birbirinden tamamen ayrıldı. Eski okul bu bakımdan da bilhassa çocuklar nazarında gülünç, antipati yaratan bir müstehase[252] kurum haline geldi.

Birbirinden bu derece sert çizgilerle ayrılan iki tip okulun arasındaki açıklığı gidermek, eski okulu da "hayat ve iş okulu" şekline sokmak meselesi, iki büyük dünya savaşı arasında geçen yılların en önemli pedagoji problemini teşkil etti ve Avrupalı eğitkenlerle, öğretmenler bu bakımdan çok çalıştılar, türlü ecnebi dillerle pek çok neşriyat yaptılar. Pedagojiye değer veren her millet bu problemle ilgilendi. Eğitim bakanlıkları ve önemli eğitim kurumları dünya pedagoji hareketlerinden habersiz insanların elinde kalan milletler bu meseleye önem veremediler. O yüzden böyle memleketlerde okulların çoğu her yönden eskimiş, hayattan uzaklaşmış, geri kurumlar olarak kaldı.

---

251 [arabulucu].
252 [fosilleşmiş].

7. Yukarıdaki maddelerde anlatılan pedagoji hareketleri Avrupa'da o zamana kadar bir türlü ön plana çıkamayan yeni ve çok önemli başka bir problemin de birdenbire ortaya çıkmasına sebep oldu. Köy okulunu geliştirme ve köy okullarının özelliklerine göre öğretmen yetiştirme meselesi. Geleceğe hâkim olmak amacıyla gençliğe sahip olma ve müstaitlere[253] yol açmak suretiyle onları istidatlarına uygun en yüksek dereceli tahsile kavuşturmak prensiplerini gerçekleştirme yolu tutulunca, köylerde sanki "kendi alın yazılarına razı olsunlar" diye bırakılan milyonlarca çocuğu ele almamak, inanılan prensipleri inkâr etmek olurdu. Onun için bilhassa Birinci Dünya Savaşı'ndan yenilerek çıkan milletler ile köylüleri okuryazar bir duruma bile henüz getirilememiş memleketlerde bu mesele ana milli davalardan biri olarak ele alındı.

Bu probleme dokunulur dokunulmaz, köy okulunun birçok Avrupa memleketinde bile üvey evlat gibi muameleye tabi tutularak yıllardan beri kendi haline terk edildiği, bu yüzden ancak şehir okullarının kötü taklitçilerinin ellerinde bırakıldığı, bütün uğraşmaların şehirlerden dışarıya taşarak köylere ulaşmadığı kesin olarak anlaşıldı. Bu durum karşısında, köyde eğitimi şehirlerde olduğu gibi, fakat köyün özelliklerini göz önünde tutarak düzene koymak gerektiği kanaatine varılınca bu amaca göre öğretmen yetiştirmek, mevcut öğretmenleri işlerinin başından ayırmaksızın bu maksada hizmet edecek şekilde kuvvetlendirmek problemleri ele alınıp incelenmeye başlandı. İncelemeler ilerledikçe köyde eğitimi ilgilendiren meselelerin çetinliği, giriftliği iyice anlaşıldı. Bu yüzden türlü türlü bocalamalar içinde kıvranıldı. İradeli eğitkenler çalışmalarına aralık vermediler; köylerde çalışmakta olan ülkülü öğretmenlerin tecrübelerinden de faydalanarak problemi çözmeye yarayacak ipuçlarını ele geçirdiler. Neticede şu kanaatlere ulaşıldı:

a) Köy okulunun bütün çalışmaları için tarımsal ve teknik işler mihver ve merkez olmalıdır, b) Bu amacı gerçekleştirmek üzere köy okulunun bahçesi, tarlası, hayvanları, işliği, iş araçları

253 [yeteneklilere].

bulunmalıdır, c) Köy okulu bulunduğu köy için sağlık merkezi haline getirilmelidir. Okuldan aynı zamanda köyün sosyal hizmetleri için faydalanmalıdır, d) Köy öğretmeni bu tip bir okulu idare edecek kudret ve karakterde yetiştirilmelidir. O sadece kitap bilgilerine dayanan ve bu nevi bilgileri öğrencilerine ezberleten bir öğretmen olmamalı, tarımsal ve teknik işleri yapabilen bir eğitken olmalıdır, e) Köye öğretmen yetiştirecek meslek okulları da bu esaslar göz önünde tutularak kurulmalıdır. Bu kurumların arazisi, işlikleri, hayvanları, iş aletleri bulunmalıdır, f) Köy okullarından bilhassa nüfusları kalabalık köylerde bulunan bölge okulları, sinema aleti, oyun ve spor yerleri, türlü temsiller yapmaya müsait salonları, kitaplıkları ve sergileriyle köyün kültür merkezi haline getirilmelidir.

Köyde eğitim meselesini durmadan ele alan milletler yukarıda saptanan vasıfları taşıyan öğretmen okullarını tesis ederek öğretmen yetiştirmeye başladılar: İtalya, Rusya, Macaristan, Bulgaristan'da olduğu gibi. Köylerine evvelce ihtiyaca yetecek sayıda öğretmen yetiştirmiş olan memleketler de mevcut öğretmenleri kurslara tabi tutmak, tetkik seyahatlerine göndermek suretiyle öğretmenleri bu maksada göre iş başındayken yetiştirme yolunu tuttular: Danimarka, Almanya, İngiltere, Fransa, İsveç, Finlandiya gibi.

İki büyük dünya savaşı arasında geçen yıllar içinde Avrupa'da önemli pedagoji hareketleri bunlardır. Yukarıdaki maddelerde sıralanan problemlerin hepsini ilgilendiren bir başka hareket de milletlerarası pedagoji kongrelerinin toplanması, yayın vasıtalarının çoğalması, öğretmen ve öğrenci mübadelesidir.

Ana çizgileri belirtilen bu durum karşısında bizim gibi milletler için yapılacak ilk iş, yeni pedagojinin ilkelerini göz önünde tutarak gerçekteki köylerimizin özelliklerine göre kendi vasıta ve imkânlarımızla uygulanabilecek eğitim şeklini bulup bize mahsus bir okul düzeni yaratmaya çalışmaktı. Eğer bunu yapmaya muvaffak olabilirsek, başka milletlerin geçmişte düştükleri hatalı yollara sapmadan kestirme yoldan gitmek suretiyle köyde modern eğitimi gerçekleştirecek kurumlara kavuşabilecektik.

Eğitmen Kursları ve Köy Öğretmen Okulları

Avrupa'daki önemli eğitsel hareketleri gözden geçirdikten sonra, ilköğretimi yüzde yüz gerçekleştirmek amacıyla 1935-1936 ders yılından itibaren bizde başlanan hamleye geçmezden önce şu noktayı tekrar göz önüne sermek lazımdır:

1933-1934 ders yılında 40.000 köyde 4999 okul ve 6786 öğretmen vardır. Sayıları iki milyonu bulan mecburi öğrenim çağındaki köylü çocuklardan 313.000 öğrencinin çoğu üç yıllık ilkokullarda okumaktadır. Bu durum ilköğretim tarihimiz bakımından bir trajedidir.

Genel tablonun 1934 yılındaki renklerini tamamlamak ve bu trajedinin daha korkunç bir şekil almasını önlemek için girişilen tedbirleri belirtmek amacıyla şu noktaların da göz önüne getirilmesi lazımdır.

1) 1934'te Türkiye ilköğretim bakımından Avrupa'da en geri durumda olan bir memleketti. 2) İsmet Paşa'nın 1925'te Muallimler Kongresi'nde açıkça hatırlattığı şekilde Birinci Dünya Savaşı'ndan yorgun çıkan milletler hakikaten hazırlıklarını bitirmek üzereydiler. Fakat "biz her şeyi ile hazır" bir hale gelememiştik, 3) Etrafımızda, yeni hayat anlayışlarına göre genç nesillerini yetiştirmiş korkunç milletler peyda olmuşlardı,[254] İkinci Dünya Savaşı'nın kaçınılmaz emareleri bir kâbus gibi ufuklarda belirmeye başlamıştı. Hazırlıksız milletlerin düşünebilen adamları, boşuna geçirilen zamanlara hayıflanıyor, kaybedilenleri olağanüstü tedbirlerle telafi etmek için yeni çareler arıyorlardı. 4) Yetkili devlet adamları, yabancı ve yerli ilköğretim uzmanları bu felaketi, umumi efkâra[255] ve ilgililere açıkça duyurmaya başlamışlardı. Üzüntü ve korku geciktirilmiş işlerde menfi rolü ve payı bulunanlar da dahil olmak üzere, birçok insanı yeniden bu ülkü etrafında toplamaya elverişli bir hava yaratıyordu. 5) Yıllardan beri elde bin bir fırsat ve imkân varken birçok bakımdan ihmal edilmiş olan köylü yeniden hatırlanıyor, türlü tehlikeleri savmak bakımından biricik unsur olarak

254 [ortaya çıkmışlardı].
255 [kamuoyuna].

Milli Eğitim Bakanı Saffet Arıkan bir köy gezisinde, İHT Belgeliği.

görülüyor, her şeyi göze alarak ona el uzatmaya ciddi şekilde karar verilmek isteniyordu. 6) Yapılacak iş onu süratle bilgisizlikten kurtarmak, yeni medeniyetin nimetlerine kavuşturarak hakkını ve vazifesini bilen bir vatandaş haline getirmekti.

Bu işe girişebilmek için her şeyden önce memleketin türlü bakımlardan gerçekteki durumunu iyi bilen, Cumhuriyet'in kurucuları olan büyük Atatürk ile İnönü'nün sarsılmaz güvenlerini kazanmış bulunan, dış memleketlerde olup bitenleri kavrayan ülkülü bir insanın Kültür bakanlığına gelmesi lazımdı. 11.04.1935 talihinde Saffet Arıkan bu vazifeye getirildi.

O, işe başlar başlamaz ilköğretim meselesine ve köye göre öğretmen yetiştirme problemine el koydu. Bu davaları süratle ve planlı bir şekilde, memleket bünyesine uygun bir tarzda halletmeye karar verdi. Esas Teşkilat Kanunu'ndaki[256] ilköğretim mecburiyeti, Cumhuriyet Halk Partisi programında saptanan esaslar, Atatürk ile İnönü tarafından açıklanan ülküler göz önünde tutularak ve ciddi olarak işe başlandı. Bu hareket birçok bakımdan hakiki kültür savaşına artık bizde de girişildiğini anlatır. Bu savaştan ba-

256 [Teşkilat-ı Esasiye'deki].

şarı elde ederek, kazanç sağlayarak çıkabilmek için işleri tecrübeye dayamak, onlardan müspet sonuçlar alındığına kanaat getirdikten sonra Büyük Millet Meclisi'nce kabul edilecek kanunlarla yürütmek mutlak surette lazımdı. Çünkü köye mal edilmek istenilen yeni öğretmen tipi, alışılmış neviden bir öğretmen değildi. Orduda iyi hizmet görerek onbaşı veya çavuş olmuş becerikli ve bu işe istekli okuryazar köylü delikanlılar kurslara tabi tutularak köylerinde öğretmenlik yapabilecek bir seviyeye getirileceklerdi. Klasik yollarda yürümekle köylüyü bilgisizlikten süratle kurtarmanın ve ilköğretime kavuşturmanın mümkün olamayacağı tecrübelerle iyice anlaşılmıştı. Ziraat işlerine elverişli arazisi bulunan çiftlik veya okullarda açılacak kurslarda yetiştirilecek bu yeni tip köy öğretmenleri ile, köyün bünyesine uygun "Hayat ve iş okulu" kurulacaktı. Aydın zümreye mensup bir kısım insanların bunu itirazsız gürültü patırtı yapmadan iyi karşılamaları mümkün değildi. Onun için yapılacak işleri, önce tecrübe ederek ve onların özelliklerine uygun kanun tasarıları hazırlayarak Büyük Millet Meclisi"ne sunmak ve bu tasarılar kabul edildikten sonra onları uygulamak şarttı. Buna rağmen geri zihniyetten kurtulamayanlar, fırsat buldukça köyde ilköğretimi gerçekleştirme hizmetine katılanlara cephe alacaklardı. Müteşebbisler bunun böyle olacağını biliyorlardı. Bildikleri halde kopacak fırtınanın doğuracağı sıkıntıları göze alarak ve bunlardan yılmayarak, ileri pedagoji ilkelerine uyarak çalışmaya karar verdiler. Ve ıssız köylere kadar dağılarak, çalışanlar da onlara güvenerek büyük sıkıntı ve fedakârlıkları göze aldılar. İlk kurs Eskişehir-Çifteler bucağının merkezi olan Mahmudiye köyünde açıldı, tecrübeler yapıldı, Bu kursa "eğitmen kursu", orada yetişen köy öğretmenlerine de "eğitmen" denildi.

Müspet sonuçlar alınınca 24/04/1937 tarihli ve 3238 sayılı Köy Eğitmenleri Kanunu çıkarıldı. Bu kanunun birinci ve ikinci maddeleri şunlardır:

> "Nüfusları öğretmen gönderilmesine elverişli olmayan köylerin öğretim ve eğitim işlerini görmek, ziraat işlerinin fenni bir şekilde yapılması için köylülere rehberlik etmek üzere köy eğitmenleri istihdam edilir."
>
> "Köy eğitmenleri Maarif ve Ziraat Vekillikleri tarafından, ziraat işleri yaptırılmağa elverişli okul veya çiftliklerde açılan kurslarda yetiştirilir."

Mahmudiye Eğitmen Kursu öğrencileri, İHT Belgeliği.

Bundan sonra eğitmen kurslarının sayıları yıldan yıla çoğaltıldı ve eğitmenler memleketin her tarafına yayılmaya başladılar. Eğitmenlerin bulundukları 8-10 köyden bir bölge teşkil edilerek onların başlarına öğretmen okulu mezunu bir gezici başöğretmen veriliyordu. Bu öğretmen, idaresine verilen eğitmenleri devamlı olarak iş başındayken de yetiştirmek vazifesiyle mükellefti.

1946-1947 ders yılı başına kadar bu kurslarda 8675 köy eğitmeni yetiştirildi. Bunlar köylerde 7090 okul açtılar; bu okullara 210.863 öğrenci devam etmektedir. 1933-1934 ders yılında bütün köy okullarında bulunan öğrencilerin 313.169 olduğu yukarıda belirtilmişti.

Köy eğitmenlerinin, bulundukları köylere faydalı olup olmadıkları meselesi bugün bile türlü vesilelerle konuşma ve tartışma konusu yapılmaktadır. Bu mesele hakkında kitabın bundan sonraki kısmında vesikalara dayanan ve herkesin kolayca anlayıp hiç inkâr edemeyeceği bilgilere rastlanacaktır. Burada yalnız şu noktayı belirtmeyi faydalı buluyorum: Devlet kadrosunda en az ücretle yaşama ve geçinme şartları en sert yerlerde vazife gören bu meslektaşlarımız işlerini –iktidar nisbetinde– başarı ile yürüten köy kahramanlarıdır. Köy enstitüleri teşkilatı eğitmen teşkilatının üzerine kurulabilmiştir.

Eğitmenler açık havada ders yapıyor, İHT Belgeliği.

Çifteler Eğitmen Kursu'nda tuğla kesmeyi öğrenen eğitmenler, İHT Belgeliği.

Saffet Arıkan'ın vekilliği zamanında, nüfusları normal öğretmen vermeye elverişli durumda olan köylere öğretmen yetiştirmek amacıyla deney okulu olarak biri İzmir civarında Kızılçullu'da, diğeri Eskişehir vilayetinin Mahmudiye-Hamidiye köyünde olmak üzere iki köy öğretmen okulu açıldı. Bu kurumlara üç veya beş yıllık köy ilkokullarını bitiren çocuklar alınıyorlardı. Bunlar normal ilkokul üzerine daha beş yıllık bir öğrenime tabi tutulduktan sonra köy öğretmeni olacaklardı. Bu okulların çalışmalarında na-

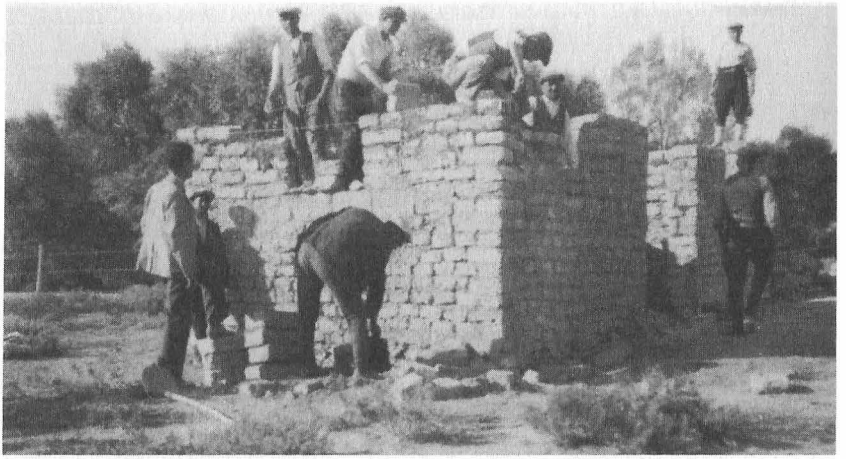

Çifteler Eğitmen Kursu'nda duvar ören eğitmenler, İHT Belgeliği.

zari dersler kadar ziraat ve sanat çalışmalarına da önem veriliyordu. Mezunları, ta 1926'da kabul edilen hayat ve iş prensiplerine dayanan ilkokul müfredat programını başarı ile uygulayabilecek ehliyette öğretmenler olacaklardı.

Eğitmen kurslarının devam ettirilmesi bu yeni okulların ileri pedagojik esaslara göre "hayat ve iş okulu" prensiplerini uygulayarak başarı ile çalışmaları, "kitabî okulla iş okulu" taraftarları arasındaki fikir ayrılığının ince çizgilerle meydana çıkmasına vesile oldu; gizli gizli direnmeler, tepkiler hissedilmeye başlandı. Buna rağmen işler hızla yürüyor ve gelişiyordu. Bu hareketlere taraftar olmayanlar, fikirlerini açıkça söyleyemiyorlar, hiçbir bilimsel esasa dayanmadan sadece dedikodu yapıyorlar ve asıl davayı bir tarafa bırakarak, "Köylü bu şekilde okutulmalı mı, okutulmamalı mı? Ayda on lira ücretle eğitmenler köylerde bu işi yaparlar mı, yapmazlar mı? Köyden alınmış çavuş veya onbaşılardan köye öğretmen yetiştirip vermek doğru mudur, değil midir? Köy okullarını kültürsüz insanların ellerine teslim etmek zararlı olur mu, olmaz mı?" gibi zihinleri bulandırmaya yarayacak birçok soruyu etrafa yayıyorlardı. Saffet Arıkan bunları duydukça üzülüyor, sıkılıyor fakat yılmadan ve bıkmadan davayı savunuyor, işin önemini anlatmaya çalışıyor, dava da yolunu sapıtmadan yürüyordu.

Amerikan Koleji'nden dönüştürülen İzmir Kızılçullu Köy Enstitüsü'nün ana binası, İHT Belgeliği.

Köy Enstitüleri

28.12.1938'de Saffet Arıkan Kültür Bakanlığından ayrıldı. Yerine Hasan Âli Yücel tayin olundu. O da tıpkı Arıkan gibi işe başladığının ertesi günü ilköğretim davasına sarıldı. Selefinin bıraktığı yerden işleri eline aldı. Prensiplerde hiçbir değişiklik yapmadı. Cumhuriyet devriminin yarattığı ülküye ve Cumhuriyet Halk Partisi'nce saptanan ilkelere sadık kaldı. Bütün teşkilatı ve personeli bu davayı gerçekleştirmek için çalışacak şekilde ayarlamaya başladı.

Köyde eğitimi gerçekleştirmek için girişilen işlerin, onun tarafından da desteklendiğini anlayan itirazcılar, yeniden ve yine gizli gizli kıpırdamaya, işleri baltalamak için tertipler almaya koyuldular. O da Saffet Arıkan gibi davranarak, eğitmenleri çalıştırdıkları köylerde iş başında gördü; davayı savundu. Esasen işi yerinde ve normal şartların, gerçekteki köyün dekoru içinde görenler, görmeden verilen hükümlerin hatalı olduğunu itiraf ediyorlardı fakat böylelerinin sayısı pek azdı.

Eğitmen kursları ve dört yerde açılan köy öğretmen okulları tecrübesi ümitli sonuçlar gösterince bütün köylerin ilköğretim işini planlaştırmak, 10-15 yıl gibi belli bir zaman içinde bunu sağlayacak sayıda eğitmen ve öğretmen yetiştirme prensibine dayanılarak çalışılmaya başlandı. Her yıl yetiştirilecek eğitmen ve öğretmen sayısına göre bina, vesait, yetiştirici eleman ve para bakımlarından alınması gereken tedbirlerin neler olacağı hesap edilmek şartıyla bir ana plan hazırlandı. Bunu gerçekleştirmek üzere ilgililerce yepyeni esaslara göre bir de kanun tasarısı meydana getirilerek Büyük Millet Meclisi'ne sevk olundu. Maarif Vekili Hasan Âli Yücel çok çalışarak bu kanunu Büyük Millet Meclisi'nden çıkardı. Kanun 22.04.1940 tarih ve 3803 sayılı Köy Enstitüleri Kanunu'dur, 1. maddesi şudur:

> Köy öğretmeni ve köye yarayan diğer meslek erbabını yetiştirmek üzere ziraat işlerine elverişli arazi bulunan yerlerde Maarif Vekilliğince köy enstitüleri açılır.

İkinci Dünya Savaşı'nın bütün dünyayı sarstığı yıllarda birçok sıkıntılar göze alınarak köy enstitülerinin kurulmasına başlandı. Bu kuruluşta göz önünde tutulan esaslar şunlardı: 1) Enstitünün yerini seçmek ve bölgesini tayin etmek, 2) Gelecekte göreceği işlere ve alacağı öğrencilerin sayısına göre vaziyet planı ile binaları için açılacak müsabakanın ana şartnamesinin esaslarını tespit etmek, 3) Memleket mimarları arasında müsabakalar açarak birinciliği kazanan projeyi köy enstitüsü öğrencilerine inşaat ve sanat dersleri temrini olarak tatbik ettirmek.

Bütün memleket 22 bölgeye ayrılarak enstitüler kurulmaya başlandı. Bu sırada enstitü öğrencilerinden teşkil edilen yapıcılık ekipleri birbirlerinin yardımına koştular. Nerede yeni bir enstitünün temeli atılırsa, oraya diğer köy enstitülerindeki çocuklar arılar gibi toplanıyorlardı. Böylece Edirne'den Kars'a, Diyarbakır'dan Aydın'a, Trabzon'dan Antalya'ya, Malatya'dan Kastamonu'ya kadar uzanan bölgelerin içindeki en ıssız köylerde her biri 1000 yatılı öğrenci alacak genişlikte 20 enstitü kuruldu. 1945-1946 ders yılında buralara 16.400 öğretmen adayı alınmış bu-

lunuyordu. Köy eğitmeni yetiştirme kursları da bu enstitülerde açılıyordu. 4459 sayılı kanuna göre bazı enstitülerde köy sağlık memuru yetiştirmek üzere sağlık kolları da açılmaya başlandı.

1946-1947 ders yılı başında köy enstitülerinden 5542 öğretmen, 8756 eğitmen, 521 sağlık memuru çıkmış bulunuyordu. Enstitü mezunu, öğretmen ve eğitmenlerin toplamı 1946-1947 yılı başında 14.298'dir. 108 yıl çalışıldıktan sonra köylere ancak 6785 öğretmen temin edilebildiği 1933-1934 ders yılı istatistiklerine dayanılarak evvelce gösterilmişti.

Köy enstitülerinden ve eğitmen kurslarından bu başarılı sonucun alınmasında bu kurumlarda canla başla ülküye bağlanarak çalışan öğretmenlerle eğitmen, öğretmen ve sağlık memuru adaylarının payları pek büyüktür. Sabahın erken saatlerinde iş başı ederek gecenin geç saatlerine kadar, birçok zorlukla çarpışa çarpışa çalışan bu meslektaşların olağanüstü gayretleri olmasaydı, hiçbir enstitü bugünkü haliyle kurulamazdı. Enstitü mensupları, hiçbir milletin pedagoji tarihinde eşine rastlanmayan çalışmalarla ayaklarından veya kollarından sakatlanarak, evlerinin yanı başlarındaki mezarlıklara eşlerinin veya çocuklarının mezar taşlarını dikerek zatürree, tifo, verem gibi korkunç hastalıklara yakalanarak ilköğretim davasını gerçekleştirme uğrunda insan takatına sığan her fedakârlığı göze aldılar. On binlerce köy onların bu şekildeki çalışmalarına sahne oldu. Milyonlarca yurttaş buna şahittir; hiçbir kuvvetin yok edemeyeceği binlerce eser bir destanın birer anıtı gibi olağanüstü gayretlere şahadet eder. İftiracılar ve baltalayıcılar, buna rağmen onları en ağır suçlarla suçlandırabileceklerini zannediyorlarsa buna herkes güler, tarih, böyle gayritabiiliklerin aslını millete öğretmekte güçlük çekmez.

Hasan Âli Yücel'in Maarif vekilliği zamanında, başarılan önemli işlerden biri de 4247 sayılı "Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu"nun Büyük Millet Meclisi'nden çıkmasıdır. Bu kanun, köylerde hayatları boyunca çalışacak eğitmenlerle, enstitü mezunu öğretmenlerin görevlerini, yetkilerini, köy okulları ile enstitülerinin fonksiyonunu, köyde eğitimi gerçekleştirme işine katılacak bütün ilgililerin vazifelerini saptamaktadır. Bu kanun

sayesinde memlekette, eşine pedagoji tarihinde rastlanmayan bir ilköğretim seferberliği yapılmıştır. Onun mana ve değerini gelecek nesiller daha iyi anlayacaklardır.

Bu olağanüstü çalışmalar hızla devam ederken 1946 yazında milletvekili seçimleri başladı. Bu seçimler, son yılların ilköğretim hamlesine gizli gizli itiraz edenlerin meydana çıkmalarına imkân ve fırsat verdi. Onlar bu işten zarar göreceklerini tahminleyerek kuşkulananlarla el ele vererek bütün ulusal değerlere ve devrimin ana ilkelerine saldırmaya, onları yıkmaya koyuldular. Fakat, eseri hırpalamaktan daha ileri geçemediler. Fani insanların hepsi göçüp gidecek, ortada yalnız, milletin ortak malı olan eser kalacaktır. Tarih ve millet vicdanı, haklı ile haksızı ayıracak, yanılmaz, kesin hükmünü verecektir.

4274 sayılı kanunun 10. maddesinde, enstitü mezunu öğretmenlerin görevleri tespit edilmiştir. Öğretmen adaylarının kanunla saptanmış görevlerini başarabilmeleri için, daha öğrenciyken türlü işler üzerinde bol bol tatbikat görmeleri gerekiyordu. Onun için 1944-1945 yılından itibaren her enstitüde bir uygulama okulu yapılmaya başlandı. Bunlar, öğretmen adayları köye gidince kavuşacakları okulların aynısıydı. Uygulama okullarında bir öğretmen evi, bir derslik, bir işlik, ahır, kümes, türlü ziraat işlerine elverişli bahçe, koruluk ve oyun alanı vardır. Köy enstitüsü öğrencileri bu okullar sayesinde köylerde karşılaşacakları işlerin hemen hepsiyle temas etme fırsatına kavuşurlar. Köy enstitüleri artık en önemli maddi ihtiyaçlarını tamamlayarak, normal çalışma hayatına kavuşmaya başlamışlardı.

Köy enstitüleri hakkında verilecek bütün hükümlerde onların kuruluş devirlerini hesaba katmak vicdanlıca bir hareket olurdu. Fakat bu kurumlara taraftar olmadıklarını sözleriyle, yazılarıyla ve işleriyle belirtenler bunu yapamadılar; bilgisizlik, haset ve istirkâp[257] ateşi içinde kalarak hüküm vermeye kalkıştılar. Onun için kanaatlerini hilesiz bir terazide tartamadılar. İtirazcılar, bilim ve fikir adamlarına yakışan şekilde davransalardı, pedagoji tarihi onları objektif hareket eden ve davaya yardımı dokunan insanlar olarak yazmaya mecbur kalacaktı.

257 [rekabet].

Köy enstitüleri ilk mezunlarını vermeye başlayınca önemli bir meseleye daha sıra geldi: Yükseköğretimi sağlayacak bir kurum açarak enstitü mezunlarından köy enstitüleri ve bölge okulları için öğretmen, köyde eğitimi denetleyecek eleman yetiştirmek.

Köy enstitülerinde gösterilen bir kısım dersleri okutacak öğretmenleri yetiştiren meslek okullarımız yoktu. Yüksek seviyeli eğitim kurumlarımızın çalışmalarında köyde eğitim problemi ele alınamıyordu. Bu sebepten köy okulunu, köyde eğitim ve öğretimi ilgilendiren yüzlerce problem, hiçbir inceleme ve araştırmaya tabi tutulmamış bir halde, el sürülmeden olduğu gibi duruyordu. Bu işler yüzüstü kalırsa, memlekette bilimsel çalışmalara dayanan bir pedagoji hayatının yaratılmasına imkân yoktu. Yeni açılacak kurumun bu görevi de üzerine alması lazımdı.

Yüksek Köy Enstitüsü'nün Açılması

A. Yüksek Köy Enstitüsü'nün Amaçları: 3803 sayılı kanunun 17. maddesine göre köy enstitüsü öğretmenliğine aşağıda adları yazılı kurumlardan mezun olanlar tayin edilebilirler:

> 1) Yüksekokullar ve üniversite fakülteleri, 2) Gazi Terbiye Enstitüsü, 3) Öğretmen okulları, 4) Ticaret liseleri ve orta ziraat okulları, 5) Erkek sanat okulları ve kız enstitüleri, 6) Köy enstitüleri, 7) İnşaat usta okulları, 8) Bunlardan başka her türlü teknik ve mesleki okullar.
>
> Bu enstitülerde mütehassıs işçiler yevmiye veya aylık ücretle usta öğretici olarak çalıştırılabilir.

Bu kadar geniş bir kaynaktan öğretmen alma imkânına kavuşulduğu halde köy enstitülerinin bünyeleri, amaçları ve buralardan çıkacaklara kanunlarla tespit edilerek verilen ödevler icabı bu kurumlar için yeni öğretmenler yetiştirme zaruretiyle karşılaşılmıştı. Ayrıca köy enstitülerinde çalışmakta olan öğretmenlerle köy işlerinde çalışan ilköğretim müfettişleri de türlü bakımlardan ve bilhassa kendi kendilerine çalışarak başarı elde edemeyecekleri yönlerden yetiştirmek, onları daha verimli meslektaşlar durumuna getirmek esaslı meselelerden biri haline gelmişti.

3238, 3803, 2474 sayılı kanunlarla eğitmen ve öğretmenlere verilen köy hizmetlerinin sınırı, bilinen manadaki öğretmenlik hududunu aşmakta, onların türlü bakımlardan köyü ele almalarını, köy eğitimini geniş anlamıyla gerçekleştirmelerini icap ettirmektedir. Bu çalışmaların bilimsel kanunlara, inceleme ve araştırmalara dayanmaları gerekmektedir. Onun için bu amaçları sağlayacak bir Yüksek Köy Enstitüsü'nün açılması ve köy enstitülerini bitiren en müstait çocukların buraya alınmaları uygun görülmüştü.

Talimatnamesine göre Yüksek Köy Enstitüsü'nün amaçları şunlardır:

a) Köy enstitülerinin bu talimatnamede yazılı öğretmenlikleri (aşağıda adları belirtilen kollar) için kız ve erkek öğretmenleri,

b) Köy enstitüsü mezunlarının çalışacakları köy bölgeleri için gezici öğretmen, gezici başöğretmen ve bölge ilköğretim müfettişleri,

c) Gerekli kurslara tabi tutularak köy enstitülerinde çalışmakta olan öğretmenleri yetiştirmek,

d) Köy incelemelerine merkez teşkil etmek üzere, köy okullarını ve enstitülerini ilgilendiren türlü konular üzerinde gereken araştırmalar yapmak ve bunları ilgililerin faydalanabilecekleri şekillerde yaymak.

B. Teşkilat: Yüksek Köy Enstitüsü Ankara'ya 32 km uzaklıkta Ankara-Kayseri tren yolu üzerinde ve Elmadağı eteklerinde yer almış olan Hasanoğlan köyündeki köy enstitüsünün içinde açılmıştır. Buraya köy enstitülerinden mezun olanlardan her enstitünün öğretmenler kurulunca aday gösterilenler bir müsabaka imtihanına tabi tutularak alınırlar.

Yüksek Köy Enstitüsü'nde aşağıda yazılı kollar vardır:

1) Kız ve erkek öğrenciler için (Güzel sanatlar) kolu, 2) Erkek öğrenciler için (Yapıcılık) kolu, 3) Erkek öğrenciler için (Maden işleri) kolu, 4) Erkek öğrenciler için (Hayvan bakımı) kolu, 5) Kız öğrenciler için (Kümes hayvancılığı) kolu, 6) Erkek öğrenciler için (Tarla ve bahçe ziraatı) kolu, 7) Kız öğrenciler için (Köy ev ve el sanatları) kolu, 8) Kız ve erkek öğrenciler için (Zirai işletme ekonomisi) kolu.

Yüksek Köy Enstitüsü'nde öğrenim müddeti en az üç ders yılıdır. Her yılda dörder aylık iki sömestr vardır. Yüksek Köy Ensti-

Yüksek Köy Enstitüsü binası ve hitap balkonu, İHT Belgeliği.

tüsü öğrencilerine her ders yılı sonunda meslekleri ile ilgili kurumlarda iki ay staj yaptırılır.

Birinci, ikinci ders yılları ve staj devreleri sonunda öğrenci, bütün öğretmenlerce genel bir kanaat yoklamasına tabi tutulur. İkinci sömestrden üçüncüye ve dördüncüden beşinciye geçecek durumda görülenlerle görülmeyenler buna göre saptanır. Bu sömestrler sonunda kol öğretmenler kurulu tarafından sınıf geçmeyecek durumda oldukları saptananların yüksek kısımla ilgileri kesilir. Bu gibiler köy öğretmenliğine tayin edilir.

Beşinci sömestrin ilk iki ayı içinde öğrencilere verilecek araştırma konularıyla pratik çalışma konuları kol öğretmenler kurulunca tespit edilerek ilgililere dağıtılır.

Öğrenci, verilen konuları şahsi çalışmalarla son sömestrin bitim tarihine kadar hazırlayarak ilgili öğretmene teslim eder.

Son sömestri takip eden staj sonunda öğrenci, beşinci sömestrden itibaren devam eden derslerden, "deneme"sinden ve "pratik iş ödevi"nden ilgili öğretmenlerce bir kanaat yoklamasına tabi tutulur. Bunlardan başarı göstererek bütün derslerden, denemeden ve pratik çalışmadan en az orta derecede not alanlara Yüksek Köy Enstitüsü'nü bitirme diploması verilir. Denemenin neşre elverişli olması şarttır.

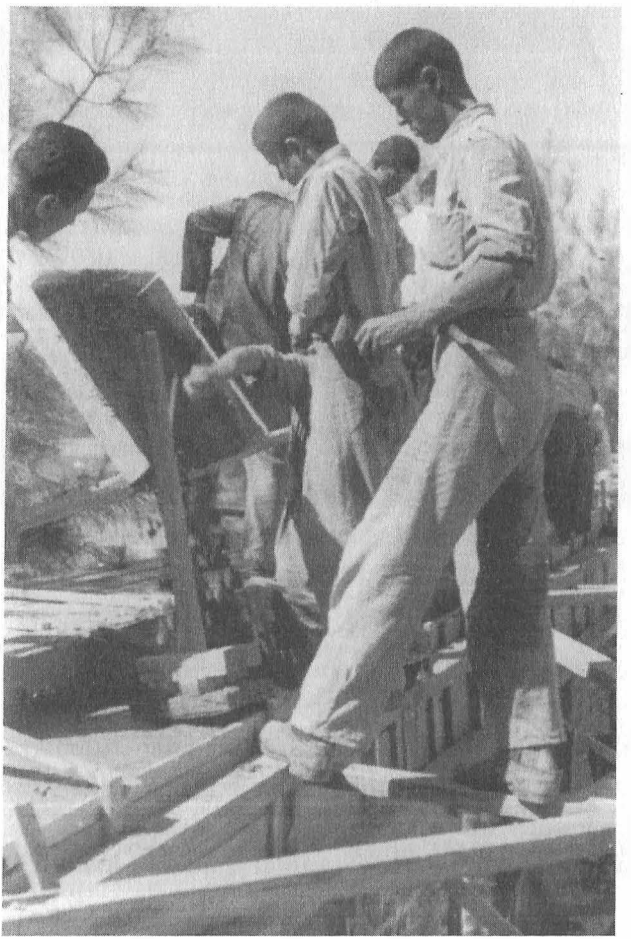

Köy enstitüsü öğrencileri yapıcılık dersinde, İHT Belgeliği.

C. Öğretim Programının Esasları: Yüksek Köy Enstitüsü'nde bütün kollara devam eden talebeye müşterek gösterilen dersler şunlardır:

1. İnkılap Tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti Rejimi; 2. Öğretmenlik bilgisi: a) Toplubilim, b) İş eğitbilimi, c) Çocuk, iş ruhbilimi, d) Öğretim metodu ve ders tatbikleri, e) Eğitim ve iş eğitimi tarihi; 3. Türkçe: a) Yazma, b) Okuma ve anlatma; 4. Yabancı dil (İngilizce, Fransızca, Almanca); 5. Askerlik.

Bu dersler vasıtasıyla bütün kollara devam eden öğrencilerin genel kültürleriyle meslek bilgilerinin genişletilmesine çalışılır.

Yüksek Köy Enstitüsü'nün bizde henüz menşei olmayan öğretmenliklere eleman yetiştirmek üzere açılan bir kurum olduğu göz önünde bulundurularak kolların bölümü yapılırken şu esaslara uyulmuştur:

1. Köy enstitüleri öğretim programındaki derslerin konuları, amaçları ve metotları; 2. Köy enstitüsü mezunlarının özellikleri ve diğer okulların mezunlarına nazaran farklı oldukları taraflar, her birinin bildiği demircilik, dülgerlik, yapıcılık, dikiş-biçki, dokumacılık gibi sanatlar; 3. Köylerin zamanla daha çok belirecek ihtiyaçlarına göre köy enstitülerinin gelecekte alacakları karakter; 4. 3803, 3238, 4274 sayılı kanunlara göre, köy eğitimi teşkilatı için gerekecek türlü elemanla, idare ve teftiş işlerinin başına konulması lazım gelen diri ve canlı unsurlar, 5. Köy eğitimi alanında bilimsel çalışmalara karşı beliren istek ve zaruret.

Bu esaslar göz önünde tutulmadan öğretmen yetiştirme uğrunda harcanacak emekler ne kadar çok olursa olsun ve ne kadar iyi niyete dayanırsa dayansın, bu kabil çalışmalardan köy eğitimi hesabına müspet sonuçlar elde edilemez. Köy eğitimini bilimsel temellere dayamanın tek yolu, büyük köy denizinin içine dalarak, onun en derin noktalarına inerek ona mahsus hakikat ve gerçeklerle temas etmektir.

Yüksek Köy Enstitüsü'nün türlü kollarının öğretim programlarına konmuş olan derslerle yapıcılıkta, laboratuvarda, resimhanede, işlikte, mutfakta, tarla, çayır, bahçe, mera, ahır ve ağıllarda çalışmalar sayesinde öğrenciler, alanı pek geniş eğitim deryasına dalabilmektedir.

D. Eğitimin Esasları: Yüksek Köy Enstitüsü'nde yetiştirilen öğretmen namzetleri, köy eğitim ve eğitbilimini sistemleştirmek amacıyla yetiştirilmektedir. Onların bu maksadı gerçekleştirebilmeleri şu ana fikirlere dayanır:

İnsan, eğitim ve öğretim olayı karşısında başlıca üç türlü durumdadır: 1) O öğretimi şahsında veya başkalarında gerçekleştirir. Bu takdirde öğretmenlik vasfı diğer vasıflarından daha kuvvetli olur. 2) Öğretim ve eğitimi planlayarak veya teşkilatlandırarak idare eder. O zaman da idarecilik sıfatı öğretmenlik sıfatından üs-

tün görünür. 3) Eğitim ve öğretim olaylarını ve onların mahiyetini araştırır, bunlar üzerinde düşünür.

Bunlardan birinci durumdaki insan kendisinin veya başkalarının öğretmeni ve mürebbisidir. İkinci durumdaki, öğretim ve eğitim işlerinin plancısı ve idarecisidir. Üçüncü durumdaki insan da eğitim ve öğretim işlerinin mütefekkiri ve araştırıcısıdır. Bu üç durumdan herhangi birinde olan bir kimse, diğer iki durumda bulunanların uğraştıkları konulara ilgisiz kalırsa, onlarla bağlılık tesis edemezse, kendi durumu bakımından da faydalı bir unsur olamaz.

Köy enstitüsü öğretmeni, bölge ilköğretim müfettişi, gezici başöğretmen, bölge okulu öğretmeni, milli eğitim memur veya müdürü, vekillik müfettişi gibi sıfatlarla ileride türlü işlerin başına geçecek olan Yüksek Köy Enstitüsü öğrencilerinin eğitbilimde ve köy eğitiminde bir sistem yaratabilmeleri için bu alanların üçünü bir bütün olarak ele alıp çalışmaları ve orijinal mesaiyi yaratmanın yollarını öğrenmeleri lazımdır. Yüksek Köy Enstitüsü için saptanan amaçlar, kabul edilen teşkilat ve öğretim esasları, bu kurumun öğrencilerini, kısaca belirtilen bu hedefe sevk etmeye elverişli karakterdedir. Onun için buraya alınan gençler ayrıldıkları kolların özelliklerine göre çalışmakla beraber, türlü türlü işlerin içine sokulurlar; köy enstitüleri çalışmalarının her safhasına katılırlar; köylerde ve köy enstitülerinde eğitbilimsel araştırma ve incelemeler yaparlar; sanat, kültür, ekonomi, ziraat ve teknik alanlardan gözlemlere dayanan bilgiler toplarlar, gördüklerini veya öğrendiklerini sözle veya yazı ile düzgün, doğru ve açık olarak ifade ederler. Böylece meslekleriyle ilgili ana konuların içine bütün varlıklarıyla gömülerek, kendi kendilerini gelecekteki ödevlerine göre iyi ve ülkülü birer mürebbi ve fikir adamı olarak yetiştirmeye çalışırlar.

Profesörler, öğretmenler ve usta öğreticiler onlara ders gösterirlerken, yukarıda tespit olunan ana fikirleri göz önünde bulundururlar. Derslerinde bu amaçları sağlamaya, en elverişli metotları tatbik etmeye gayret ederler. Yerine göre araştırmalara, öğrencilerin bizzat yapacakları deneylere ve gözlemlere önem verirler.

Staj ve tatbikat vesilesiyle memleket ölçüsünde bütün köy enstitülerine ve türlü bölgelerdeki köylere gönderilen yüksek kısım öğrencileri, bu çalışmaları sırasında memleketin bütün gerçekleriyle temas ederek köklü bilgilerini artırma fırsatını bulurlar. Onlar, staj veya tatbikattan ham bilgi malzemesiyle yüklü ve tecrübeleri artmış olarak dönerler. Edindikleri kanaatlere, yaptıkları gözlem ve incelemelere göre işlerini planlamaya başlarlar. Bu işlerin gerçekleştirilmelerine sıra gelince, karşılaşacakları müşkülleri, işbirliği yapacakları şahısların iş tutumlarını, zihniyetlerini, hayat ve dünya görüşlerini iyice öğrenirler. Onları türlü yönlerden tanırlar. İş görme bakımından güvenilecek kimseler ile güvenilmeyecekleri birbirinden isabetle ayırabilecek yetkiyi kazanırlar.

Yüksek Köy Enstitüsü, talimatnamesinde saptanan amaçlara uyularak, memleket ölçüsünde köy tetkikleri için bir merkez haline konmaya çalışılmaktadır. Bu bakımdan, profesör ve öğretmenler kendi dersleriyle ilgili tetkik planlarını, koleksiyon rehberlerini hazırlayarak ilgililere vermektedirler. Araştırma, toplama, gelen eşyayı tasnif ve ifadelendirme işlerinden öğrenciler de faydalandırılmaktadır.

Tıpkı bunun gibi her yıl birer hafta müddetle köy enstitüleri müdürleri de Hasanoğlan'a gelerek Yüksek Köy Enstitüsü öğrencilerine kendi kesimlerine giren köylerin kültür bakımından durumlarını anlatmakta, bu köylerin okula kavuşturulmaları işini planlamakta ve bölgeleriyle ilgili hatıralarına ve bilgilerine dayanarak genel durumu tespit etmektedirler. Bu türlü çalışmaların hedefi; yüksek kısım öğrencilerini kendi realitelerimizle karşı karşıya getirmek ve böylece onlara bir taraftan köy bölgelerinde yapılacak işlerin mahiyetini göstermek, diğer cihetten de memleketi taşıyla, toprağıyla, tohum ve hayvan cinsleriyle, her türlü kültür varlıklarıyla, iş görme zorlukları ve usulleriyle tanıtmaktır. Öğrenciler, bu sayede bilimsel araştırma ve çalışma örnekleri görerek spekülatif malumatı bir yük gibi taşımaktan kurtulmaktadırlar.

Yüksek Köy Enstitüsü çalışmaları, yukarıdaki satırlarda kısaca belirtilen bu ana fikirlere göre düzenlenmeyecek olursa, önlenmeleri kolayca mümkün olamayan birçok etki yüzünden kendi ama-

cına yöneltilemez. Bir taraftan, hiçbir sınır tanımadan her ülkeye sokulan felsefe ve fikir cereyanları, diğer taraftan dünya ölçüsünde pedagoji tecrübe ve temayülleri ve bunların hepsine karşı bir tepki gösteren geri telakkiler bu çalışmalara katılanların birçoğunu şaşırtabilir. Onun için Yüksek Köy Enstitüsü çalışmalarını her şeyden önce memleket gerçeklerinden örülmüş bir temel üzerine oturtmak ana ilkelerden biri olarak ele alınmıştır. Bu kurumun her türlü fikir ve bilgileri kendi ülkülerimizin, memleket gerçeklerinin, milli kültürümüzün rengiyle hamur ederek, öğrencilere meslek eğitimi verme ve onları milli ülkülere bağlama bakımından tuttuğu yol budur.

Köy çocuğu bilimsel metotlarla henüz incelenmemiş olduğu için bakir bir konu halinde karşımızda durmaktadır. O tanınmadıkça da köyde eğitim muammasını tam manasıyla çözmek mümkün olamaz. Bu yapılmadığı müddetçe de milli kudretin mahiyeti anlaşılamaz. Tek eğitmenli köy okulundan itibaren köy enstitüleri yolu ile Yüksek Köy Enstitüsü'ne kadar gelebilen köy çocukları bu bakımdan üzerlerinde birçok çalışmaya elverişli bir hazinedir.

Yüksek Köy Enstitüsü çalışmaları bu alana da intikal edecektir. Bilimsel çalışma metotlarını öğrenerek buradan mezun olacak, köy enstitülerine ve okullarına dağılacak olan Yüksek Köy Enstitüsü öğrencileri, ellerine alacakları yüz binlerce köy çocuğu üzerinde aşağıda belirtilecek problemler yönünden araştırmalara girişerek Yüksek Köy Enstitüsü'ne yardım etmeye başlayınca yeni yeni tablolarla karşılaşılacaktır. Bu renkli tablolar sayesinde, hem köy çocuğunun mahiyetini hem de onun iş görme gücünü bütün incelikleriyle anlamak mümkün olabilecektir. Yine bu çalışmalar sonunda türlü köy okullarında tatbik edilecek öğretim ve eğitim konuları ile metotları belirtilmiş, bunları çocuklara öğretme yolları öğrenilmiş olacaktır.

Yüksek Köy Enstitüsü'nde tatbik edilmekte olan başlıca eğitim esasları bunlardır. Her yüksek öğretim kurumunda olduğu gibi, bu kurum da kendi gelişmesini kendi çalışmalarıyla temin edecektir.

15.10.1946 tarihine kadar Yüksek Köy Enstitüsü'nden diploma alanların sayısı 104'tür. Bunlardan 7'si hayvan bakımı, 3'ü kümes hayvancılığı, 17'si tarla bahçe ziraatı, 33'ü zirai işletme, 11'i maden işleri, 21'i güzel sanatlar, 12'si yapıcılık kolundan mezundur. Çoğu köy enstitülerinde bir kısmı da teftiş işlerinde çalışmaktadırlar.

Yüksek Köy Enstitüsü'nün gelecek yıllarda diğer enstitülerle el ele vererek yapması gereken önemli işler şöyle özetlenebilir:

1) Köy çocukları tarafından yapılan işler, bu çocuklara mahsus iş yerleri, iş vasıtaları üzerinde araştırmalar. 2) Köy çocuklarının oyunları, bunlara mahsus oyun yerleri, spor alanları üzerinde araştırmalar. 3) Çocuğu eğitici işler, okulu bulunmayan köylerdeki çocukların kendi kendilerini eğitmeleri ve yetiştirmeleri için başvurulacak tedbirler hakkında araştırmalar. 4) Köy çocuklarının güzel sanatlar bakımından eğitilmelerini sağlayıcı çareler üzerinde araştırmalar (Köye güzel yazı, edebi eser, resim, heykel, temsil, müzik ve milli dansı sokmanın, yaymanın çareleri). 5) Köylülere ve köy çocuklarına serbest okuma alışkanlığının kazandırılmasını sağlayacak tedbirlere dair araştırmalar (Çocuk okuma odaları, kitaplıklar, masal ve hikâye okuyup anlatanlar). 6) Köy çocuklarının dilleri ile yazı dili arasındaki farklar üzerinde araştırmalar. 7) Memleketi tanıma, tanıtma amacıyla köy çocukları için tertip edilecek gezi ve seyahatlere dair araştırmalar. 8) Köy çocuklarını sinemadan faydalandırma tedbirleri üzerinde araştırmalar. 9) Milli bayramlar, törenler bakımından köy çocuğunun rolü üzerinde araştırmalar. 10) Köy çocuklarına mahsus müzeler, sürekli, muvakkat, gezici sergiler meselesi üzerinde araştırmalar. 11) Okuma yazma bilmeyen köylü kitlesini bilgisizlikten kurtarmak ve kendi kendisini yetiştirmek bakımlarından alınması gereken tedbirler üzerinde araştırmalar. 12) Köyde okul dışı eğitimin metotlarını araştırma ve tanıtma. 13) Köyde okul dışı eğitim çalışmalarına etkin olarak katılacaklara dair araştırmalar. 14) Eğitmen, öğretmen, sağlık memuru gibi köyün içinde çalışan elemanı, işlerinin başındayken sürekli olarak yetiştirme tedbirleri üzerinde araştırmalar. 15) Köy çocuklarına meslek seçimi bakımından kılavuzluk

etme problemi ve bunun metotları üzerinde araştırmalar. 16) Köy enstitülerinin uygulama okullarıyla köylerde açılan bölge okulları çalışmalarıyla ilgili araştırmalar. 17) Köy okullarında kurulan işletmeler üzerinde araştırmalar. 18) Türlü maksatlara göre açılıp işletilecek köy deney okullarındaki çalışmalarla ilgili araştırmalar. 19) Köy sağlık işleri ve teşkilatı ile ilgili araştırmalar. 20) 4274 sayılı kanunun uygulanmasıyla ilgili araştırmalar.

Yukardaki maddelerde belirtilen işler üzerinde çalışılarak iyi sonuçlar alınınca bunları köy enstitülerine ve onlar vasıtasıyla köy okullarına yaymak, Yüksek Köy Enstitüsü'nün daima canlı ve faydalı bir kurum olarak ayakta durmasını sağlar. Türlü sebepler yüzünden bu işler yapılmayacak olursa, müessese süratle canlılığını kaybederek müstehaseleşir.[258] Ondan sonra içinden çürüyerek kendi kendine çöker. Diğer köy enstitülerinin beyni ve kalbi olan bu kurum çökerse, köy enstitüleri de menfi cihetten bünye değiştirerek süratle mektepleşirler. Ondan sonra da gerçek amaçlarına hizmet edemezler. Bu kurumların yaşamalarına taraftar olmayanlar onları bu şekilde çalışmaktan alıkoyarak, öğrenci ve öğretmenlerini ikiye ayırarak, politika vasıtası yaparak, değerli öğretmenleri işlerinden çıkararak, içeriden yıkmaya teşebbüs edebilirler. Her türlü şartlar içinde, onları bu türlü saldırışlardan koruyup yaşatmak, ülküye ve ana ilkelere candan bağlı olanların milli ve kutsal görevidir.

Köy Nasıl Canlanmaya Başlar?

Köyü canlandırma problemi ciddi ve samimi bir şekilde ele alınınca iktisatçılar, ziraatçılar, sağlık işleriyle uğraşanlar, edebiyatçılar, hukukçular, idareciler, öğretmenler ve eğitmenler, fikir adamı olarak şu nokta üzerinde birleşmeye mecburdurlar: Batı uygarlığı diye anılan yeni bir medeniyet, çeşitli etkileriyle onun çevresine girmek isteyen veya zorunda kalan toplumların hayatında büyük değişiklikler doğurdu. Bireyi kendi başına buyruk olmaktan, tek başına veya ailesi fertleriyle birlikte geçimini sağlamaktan alıkoy-

258 [fosilleşir].

du; onu, toplum makinesinin bir vidası haline getirmeye başladı. Başka bir deyimle, Ortaçağ'ın ve ondan önceki çağların düzenine göre kurulmuş olan hayat nizamı çözülmeye, onun yerine yeni uygarlığın icaplarına göre, yeni bir cemiyet düzeni kurmanın çareleri aranmaya başlandı. Bu gerçek olay karşısında, eskiden beri süregelen hayat düzeninin yarattığı insanlar yaşayışlarını değiştirmeye mecbur kaldılar. Köylü de bu değişiklikten kendini kurtaramadı.

Eski devirlerin hayat nizamına uyarak çalışan insanlar köyler, kasabalar, şehirler kurmuşlar; kervan yolları, çayların ve nehirlerin üzerine köprüler veya geçitler yapmışlardı. Oturdukları yerlerde çevrenin şartlarına uyarak ve yakın çevreden malzeme sağlayarak evler, camiler, medreseler, mescitler, tekkeler, dükkânlar, kapalı ve açık çarşılar meydana getirmişlerdi. Kurdukları yuvalarla birlikte içine serpildikleri dar çevrelerde ekip biçerek, karınlarını doyurarak, giyinerek, alışveriş ederek, türlü el zanaatlarını yaparak, tapınaklarda Allah'a yalvararak yaşayan bu insanlar açlık, yoksulluk, hastalık sıkıntıları çekerek, birbirleriyle veya düşmanları ile savaşarak edinebildikleri kadar mal mülk edinirler, bunları koruyup işletmek için türlü türlü nizamlar icat ederek bir hayat düzeni yaratırlardı. Onların bu nizama göre icat ve ta kendilerinden önce yaşamış olanlardan tevarüs ettikleri bir terbiye tarzları, bilgi ve hüneri öğrenme veya öğretme usulleri vardı. Yarattıkları ve tabi oldukları hayat düzeni, nesilden nesile intikal ettirdikleri bu eğitim usulleri sayesinde korunur, onun kaidelerine kayıtsız ve şartsız boyun eğmekle devam ettirilebilirdi. Gelenek ve göreneğin icadı olan bu terbiyenin kendine mahsus bir nevi ideolojisi de vardı.

Her insan kümesinin veya bu kümelerin bir araya gelmesiyle meydana çıkan insan topluluğunun bulunduğu yere, yaşadığı çevrenin özelliklerine, geçim şartlarına, gördüğü işlerin nevilerine göre bu terbiyenin ideolojisi, şekli ve usulü değişirdi. Mesela, pek ilkel bir hayatı yaşamak ve yalnız avcılıkla geçinmek zorunda olan kümelerde yeni yetişmekte olan nesillere av aletlerinin nasıl kullanılacağı ve yapılacağı, düşmanlarla nasıl savaşılacağı, nelerden utanılacağı, nelerle övünüleceği, nelere nasıl tapınılacağı nelerin yasak olduğu, ne gibi hareketlerin hangi nevi cezalar-

la karşılanacağı yetişkinler tarafından öğretilirdi. Hem de birey, örsle çekiç arasında dövülen bir demir parçası gibi muameleye tabi tutularak. Bir ailenin geçimine yetecek kadar ziraat işleriyle uğraşan ve aynı zamanda avcılığı da terk etmemiş olan insan topluluklarında bu tarzdaki terbiyenin şekli biraz değişir; çocuklara öğretilen konular çoğalır ve çeşitlenirdi. Dar bir çevre içerisinde hem çiftçilik hem ticaret işleriyle geçinen insan toplulukları içinde yaşayacak olan çocuklara, öğretilen bilgiler ile kazandırılan alışkanlıklar biraz daha fazlalaşırdı. Fakat bu tip insan kümelerinde çocuklara öğretilenlerin hepsi, gelenek ve göreneğe göre bellenip belletilen şeylerdi. Böyle bir terbiye tarzına tabi tutulan insan yavrusu, kafasını hür bir şekilde işletemezdi. O, naslara inanmak ve onların icaplarını mutlak surette yapmak zorundaydı. Onun alın yazısı düşünmeden, olayların sebebini öğrenmeden yaşamaktı. Onun için kafasını işletmek ve bir şeyi düşünerek aklın emrettiği gibi yapmak yasak edilmişti. Eski hayat düzenini ayakta tutmaya hizmet eden eğitim ilkesi buydu.

Batı uygarlığı diye anılan medeniyet, müspet bilimlerin doğurduğu bir medeniyettir. Onu kafayı işleterek, aklı kullanarak tabiat kanunlarına hâkim olmaya başlayan yeni insan tipleri yaratmışlardı. Bunların da kendilerine göre bir terbiye tarzları vardı. Fakat bu yeni eğitim tarzı büsbütün başka bir mahiyet arz ediyordu. Onun mensupları okuma yazma biliyorlar ve bu vasıta ile mütemadiyen yeni bilgiler edinerek akıllarını işletebiliyorlardı. Onların terbiye şekilleri, gelenek ve göreneğe göre meydana gelen katılaşmış, müstehase[259] haline gelmiş bilgileri metotsuz olarak öğreten eğitimden başka türlüydü. Bu terbiye, yeni hayatın icaplarına göre planlı ve bilinçli bir şekilde öğretilen bilgileri konu olarak kabul eden, çocuğun psikolojisi ve kişiliği ile ilgili metotlara dayanan ve özel olarak yetiştirilen uzman elemanlarla sağlanıyordu. Yeni uygarlığın mensupları hesap yapmasını, geçmiş yüzyıllarda olup biten şeylerin tarihini, yaşadıkları çevreden uzak yerleri anlatan bilgileri, yurttaşların hak ve vazifelerini de öğreniyorlardı. On-

259 [fosil].

ların ülkülü kişileri, aynı zamanda diğer insanların da kendileri gibi olmalarını, kendileri gibi eğitilmelerini, gerilikten kurtarılmalarını, dünya nimetlerinden paylarını almalarını, bütün insanların daha iyi eğitilmelerini, daha rahat bir hayat düzenine kavuşmalarını da istiyorlardı.

İnsanların bir kısmı bu gibi düşüncelere göre eğitilmeye başlanınca dünya üzerinde iki ayrı medeniyete sahip kümeler peyda oldu. Bunlar, iki ayrı hayat düzeni içinde birbirleriyle çarpışmaya başladılar. Yeni uygarlığın mensupları, çağlar boyunca sürüp gelen eski hayat düzenine tabi insan kitlelerine üstün gelmeye başladılar. Bunlar yeni uygarlığın türlü vasıtalarını ve icatlarını eski hayat tarzlarını yaşayan insan kitleleri arasına yaymaya koyuldular: Kervan yolunun yerine demiryolu, elle yapılma çakmaklı tüfeğin yerine fabrikada yapılmış top veya makineli tüfek, el tezgâhından elde edilen dokuma yerine fabrikada hazırlanan basma, ağaçtan yapılan birçok eşya yerine onların türlü madenlerden yapılmışları, yelkenli yerine vapur, araba yerine motorlu vasıtalar gelince, eski hayat düzeni kökten sarsıldı ve tasarlanamayacak bir süratle bozulmaya başladı. İş yapılırken insan ve hayvan kuvveti yerine mihaniki kuvvetten faydalanan yeni uygarlığın karşısında, artık onun tutunabilmesi mümkün değildi.

Yeni uygarlık, hayatın her safhasında müspet bilimlere dayanan değişiklikler doğurdu. Mesela, insan sağlığını koruyucu birçok keşif sayesinde çeşitli hastalıkları tedavi etme şekilleri bulundu. Ve bunlar geniş halk tabakaları arasında uygulanmaya başlandı. Ölümle savaşan, en korkunç hastalıkları zararsız geçecek bir hale getiren büyük bilim adamları, hastalıkları azaltmaya muvaffak oldular. Türlü hastalıkların sebepleri bilinmeye başlandı. Yeni uygarlığa katılamayan toplumlar, sağlık eğitimi bakımından da pek geri durumda kaldılar; onların bireyleri hastalıkların pençesinden kurtulamadılar. Yeni medeniyetin uzmanları sağlığı koruma tedbirleri olarak buldukları basit bilgileri halka öğretmenin çarelerini keşfettiler.

Yeni medeniyet âlemine giren insanların boş zamanlarını iyi geçirmeleri, bu zamanı hem kendileri hem de mensubu oldukları toplum için faydalı kılmaları için de tedbirler bulundu. Eski hayat

düzenine tabi olarak yaşayanlar için tamamen meçhul olan boş zamanları faydalı kılma çareleri sayesinde yaşamanın zevkleri çoğaldı; hayat tatlılaştı.

Yeni medeniyeti benimsemiş toplumlarda yurttaşın hak ve görevleri de değişti. Fikir, vicdan serbestliği, bilgi öğrenme, seyahat etme, ticaret, zanaat, konuşma, yazma hürriyeti gibi yeni değerler kişi haklarından sayıldı. Seçmek ve seçilmek, cemiyet kurmak gibi yeni sosyal problemler sayesinde bir toplumu teşkil eden bireyler kendi kendilerini idare etmek ilkesine dayanarak sürü hayatı yaşamaktan kurtuldular. Yeni medeniyetin mensupları bu yenilikleri, gelenek ve göreneğe göre öğrenemeyecekleri için, yepyeni bir eğitim kurumuna ihtiyaç hasıl oldu. Mecburi öğretim kurumu olan modern manalı ilkokul ve onu tamamlayan meslek okulları doğdu.

Bireylere yeni bilgileri okul vasıtasıyla öğretmek icap etti. Bir toplumun insanları iki ayrı medeniyete göre şekillenmiş hayatı benimsemek zorunda kalınca genel hayatta düzensizlikler, çeşitli sıkıntılar baş gösterdi. Şehirler yeni uygarlığın çevresine daha önce girdiler. Köyler, bundan mahrum kaldılar ve şehirler tarafından sömürülmeye başlandılar. Bu yüzden köy süratle cansızlaşmaya yüz tuttu. Onu canlandırmanın tek çaresi köylü halkı, bilhassa onun genç nesillerini de tıpkı şehir ve kasabalarda yaşayan insanlar gibi, yeni uygarlığın icaplarına göre eğitmekte görüldü. Köyü canlandırmak demek, bu demektir. Her şeye tercih edilerek bu yapılmadığı takdirde köyü yaşamakta olduğu geri hayattan kurtarmak imkânsızdır. Türkiye'de bunun için yüz yıl boyunca uğraşıldı. Fakat iyi sonuçlar alınamadı. Başarısızlığın en önemli sebebi, bu işe, girişenlere karşı gösterilen direnmedir. Köyün canlanmasını türlü sebeplerden istemeyenler, ne zaman köylü halk yeni uygarlığa kavuşturulmak istendi ise müteşebbisleri bundan alıkoymak için türlü entrikalar çevirmişlerdir. Bu davayı baltalayıcıların bir kısmı bu entrikaları suret-i haktan[260] görünerek pek korkunç bir şekilde yapmaya çalışmışlardır. Bu gibiler, bir mesih edası takına-

260 [iyi niyetli].

rak mesela köylüyü himaye etme rolünde görünmüşler ve türlü vesilelerle işleri sallayarak köyün dirilmesini geciktirmeye veya durdurmaya muvaffak olmuşlardır.

Köyü canlandırma meselesi her şeyden önce bu savaşa katılacak elemanı yetiştirme meselesidir. Köyü canlandırma işi alışılagelmiş alelade bir ilköğretim ve ilkokul meselesi değildir. Eğer böyle olsaydı, Hafız Osman'ların, Sarı Hoca'ların Molla Hasan'ların, Kerim Efendi'lerin köylerde açtıkları mekteplerle bu mesele şimdiye kadar yüz defa halledilirdi. Eğitim ve öğretim yolu ile köyü canlandırmak, modern manalı ilköğretimi köye mal etmekle sağlanabilir. Her bakımdan geri durumda, başka bir hayat düzeni içinde bunalıp kalmış olan köye okulla beraber sağlık, modern teknik, bunların çeşitli vasıtaları, modern kültür, ekonomik bilgi götürülmeyecek olursa, yalnız okuma yazmaya önem veren bir bilgi okulu ile köy canlandırılamaz. Köy eğitmenleri ve köy enstitülerinde yetiştirilen öğretmenlerle sağlık memurları, yüksek köy enstitüsünde yetişen uzmanlar, onun için bilinçli ve canlı kişiler olarak yetiştirilmektedir.

Bu eleman, eğer geçmişte olduğu gibi bilinçsiz, basit, verilecek her emre körü körüne boyun eğen otomat insanlar olarak yetiştirilselerdi, köylere dağılır, her ay maaşlarını alır, köyün geri hayatına alışır, alın yazılarına göre ömürlerini sona erdirirlerdi. O zaman belki hiç mesele çıkmaz, onların bu durumları bazı gafillerce normal telakki edilirdi. Fakat köyde hiçbir değişiklik olmaz, o yine Ortaçağ karanlığı içinde bunalır kalırdı. Köy enstitüleri davasına katılanlar bu yolu tutmadılar; o yoldan gitmeyi memleket için çok zararlı buldular. Çünkü o zaman yalnız köyler ve köylüler Ortaçağ hayatı içinde bunalmayacaklardı; bütün memleket o hayattan yakasını sıyıramayacaktı.

Şimdi köyü canlandırmak, yani onu çağımız uygarlığına kavuşturmak amacıyla yetiştirilen elemanın nasıl çalıştıklarını, köylerde ne gibi işlere niçin el koyduklarını, bunlardan hangilerini nasıl başardıklarını; bu işleri bilmeyenlerden ve onları tanımayanlardan değil, doğrudan doğruya kendilerinden öğrenmeye çalışalım. Canlanmaya başlayan köyün sesini dinleyelim. Bu ses, bir-

çoklarımızın henüz iyice alışmadığımız bir sestir. Onu duydukça belki hoşlanmadığımız anlar da olacaktır. Fakat bu sese alışmamız lazımdır. Çünkü o, kalabalıktan, 17 milyondan, pek çok okuryazarımızın, meçhulü olan bir âlemden geliyor. İstesek de istemesek de, beğensek de beğenmesek de onu dinlememiz lazım. Çünkü "sevsek de sevmesek de o köy bizim köyümüzdür".

Köyün canlanması demek, aynı zamanda köy kaynağının fışkırması demektir. Milli kudretimizin özü orada saklıdır. Bu kaynak fışkırmadıkça kuvvetli, mesut, şen ve varlıklı Türkiye yaratılamaz. Türk milletinin kültür yaratabilmesi bu kaynaktan ilham ve kuvvet almasına bağlıdır.

II. Canlanmaya Başlayan Köyün Sesi, Köy Kaynağının Değeri

EĞİTMENLİ OKULLARIN VERİMİ

1935-1936 ders yılından itibaren açılmaya başlanan eğitmen kursları tecrübesi yıllar geçtikçe daha iyi sonuçlar verdiği için her yıl kursa alınan eğitmen adaylarının sayısı artırıldı. 1946-1947 ders yılı başına kadar bu kurslarda 8675 eğitmen yetiştirildi. Bunlar 7090 köyde okul açtılar. Bu okulların birinci sınıflarında 59.129, ikinci sınıflarında 89.260, üçüncü sınıflarında 62.123 öğrenci vardı. Toplamı: 211.512.

Eğitmenlerin köylerde faydalı olup olamayacakları meselesi, ilk eğitmen kursu açıldığı günden beri okuryazarlar arasında tartışma konusu olmaktaydı. Hiçbir eğitmenli okul görmeden, bir tek eğitmenle görüşmeden yanlış hüküm verenler son yıllarda biraz daha çoğaldılar. Bu davayı da iftira yoluyla kötülemek isteyenler, eğitmenler ve onların başlarında bulunan gezici başöğretmenler hakkında uydurma havadisler icat ederek etrafa yaymaya koyuldular.

3238 sayılı kanuna göre yetiştirilen ve o kanunun hükümlerine göre çalışan, Türkiye'de çalışma ve yaşama şartları en ağır yerler-

de vazife gören bu meslektaşlar, köyü canlandırma unsuru olarak devrimci hizmetler görmektedirler. Onların köye nasıl faydalı olduklarını, köye pek uzak mesafede oturup konuşan okuryazarların kestirmelerine imkân yoktur. Onun için hakikati olduğu gibi göstermek üzere şu noktaları belirtmeyi faydalı buluyorum:

1. Ömürlerinin sonuna kadar köylerinde kalacak olan 8675 köylü gencin eğitmen olarak yetiştirilmelerinden memleket zarar mı görmüştür? Kanaatimce, okuryazarlarının çoğu köye giderek halka hizmet etmeyen bir memlekette, ayda 15-20 lira ücretle çalışan eğitmenin değeri büsbütün artmaktadır.

2. Eğitmenler yetiştirilmemiş olsaydı, 7090 köyün bütün çocukları ilköğretimden tamamen mahrum kalacaktı.

3. Eğitmenler köylerde, gece okullarını açıp yetişkinleri okutmamış olsalardı, onlar okuma yazmayı asla öğrenemeyeceklerdi.

4. Eğitmenli okullar açılmamış olsaydı, köy enstitülerinin eğitmenli okullardan gelmiş olan binlerce öğrencisi bulunamayacaktı.

Eğitmenli okulların faydalı olup olmadıklarını, bu okulları bitirdikten sonra köy enstitülerine girmiş olan çocuklar arasında yapılan bir ankete verilen cevaplardan okuyarak anlamaya çalışalım: Çocuklara sorulan soru şudur:

"İlkokulda eğitmeniniz size neler öğretti? Nasıl öğretti?"

35 vilayetin 210 köyünden olan 500 çocuğun verdiği cevapların hepsi birbirine benzemektedir. Bunlardan 20 tanesini aynen ve mana değiştirecek bir tashih yapmadan aşağıya koyuyorum; hüküm vermeyi de meslektaşların vicdanlarına bırakıyorum.

İlkokullarda Eğitmenler Öğrencilere Neleri, Nasıl Öğretiyorlar?

1. Eğitmenimiz, köye ilk geldiği zaman köyümüzde okul yoktu. Köy muhtarı tarafından oda gösterildi.

İlk dört ay, 32 öğrenci ile bu küçük odada sıkışık bir vaziyette okuduk. Ondan sonra ev sahibinin ihtiyaç göstermesiyle bu odadan da atıldık. Bu sefer, daha küçük olan bir odaya alındık. Bir ay kadar okuduk, bu şekilde birinci yıl bitti.

İkinci yılda, muhtarın evinin altında her tarafı taş duvar, altı toprak, kuzey tarafında bir küçük pencere bulunan karanlık yerde okuduk.

Bu iki yıl içinde yazı tahtamız, sobamız yoktu. Yazı tahtası yerine bir siyah teneke, soba yerine de eğitmenin evinden getirmiş olduğu kırık soba ile idare ettik. Aynı zamanda, oturacak tabure ve masamız da yoktu. Bunları kendisinden istediğimiz zaman bize, (Atatürk'ün de birçok zahmetlerle Atatürk olduğunu) anlatırdı. Böylelikle teselli verirdi.

Üçüncü yıl da, sığabilecek kadar bir odaya, birkaç sıraya, bir yazı tahtasına sahip olduk.

Eğitmenimiz ilk geldiği zaman bize çöp toplattırdı, çöplerle yazı yazmayı öğretti. Ondan sonra kendisinin olan alfabeden okutur, yazdırır, resimlere baktırırdı.

Biz, alfabedeki resimlere derin gözlerle baktığımız zaman, (size de getireceğim) derdi. Nihayet geldi, hepimiz beşer kuruş vererek bir tane aldık.

Nisanda küçük harflerle yazı yazmasını, yüze kadar sayı saymasını, toplama ve çıkarmayı öğrendik.

Ayrıca bizi alır ormana gider, orada fidanların sökülmesini, dikilmesini, kendisi yaparak bize gösterirdi. Yurt ve yaşama bilgisinde kap yıkamasını, çocuk bakımını, annemizin, babamızın bize, bizim onlara karşı olan ödevlerimizi öğretir, evlere giderek incelerdi.

İkinci ve üçüncü yılda da, aynı şekilde yaptık. İlkokulun üçüncü sınıfını bitirdiğimiz zaman, aritmetikten dört işlemi, ondalık kesirleri; fidancılıktan fidanları söküp dikmesini, yaprak aşısını; yazıdan elyazısını; okumadan teknik okuma şeklini öğrenmiştik.

Eğitmenimiz, ayrıca, köyün delikanlılarını toplayarak, gece mektebinde lazım gelen dersleri verir, köylü ile sık sık konuşurdu.

2. Eğitmenimiz ilkin, mektebe geldiğimiz zaman, bizi toplayıp konuşma yaptı. Bize okuma, yazma hakkında okumanın yazmanın iyiliğini, faydasını söyledi.

(41) kadar öğrenci ile derse başladık. Bize defter, kalem verdi. (29) harfi yazıp okumaya başladık. Bize "kim iyi okursa onu ilk mektebi bitirince yüksek mekteplere göndereceğim" dedi. Bizde de okumaya fazla heves uyandırdı. Adeta birbirimizle yarış ederdik. Bilhassa sabahleyin erken gelmemizden ve devam edişimizden pek memnundu.

Talebenin anneye, babaya, küçüğe, büyüğe karşı nasıl hareket edeceğini, nasıl saygı ve sevgi göstereceğini uzun uzun anlattı.

İlkin bize harfleri, rakamları, birden yüze kadar yazılmasını, kendi isimlerimizi yazmasını öğretirken, 10 santim uzunluğunda kalem gibi 10 tane

çöp getirdi. Bunları bağladı. İsmine deste dedi. Bununla çıkarma, toplama ve eldeleri öğretti. Ufak kareler şeklinde ağaç parçalarını tele dizerek sayı saymasını gösterdi

İkinci yıl gene okumada küçük harflerle okuyup yazmasını, bütün rakamların yazılıp okunmasını, toplama, çıkarma, çarpma, bölmeyi tamamen öğrendik.

Ziraatta fide ekimini ve nasıl dikildiğini göstererek tanıttı. Bunların nasıl dikildiğini ve ne zaman sökülüp dikileceğini gösterdi.

Köyün ortak malları ve bunların işlenmesi, korunması hakkında bilgiler verdi. Son senede her türlü yazının okuyup yazmasını tamamen öğrendik. Aritmetik, geometriden dört işlemin problemlerini, ondalık sayıların hesaplanmasını, geometriden tarlaları bir iple ölçerek kare, dikdörtgen, üçgen, daire gibi şekillerin alan ve ölçülerini, dekarın ne olduğunu ve bir dönüme ne kadar tahıl ekildiğini öğretti.

Yurt bilgisinden muhtar seçimi, köy idaresi, mebus seçimi, büyüğün küçüğe, küçüğün büyüğe karşı vazifesinin ne olduğunu, devlet ve vatandaşların vazifesini öğretti.

Sağlık bilgisinden kaç türlü hastalık olduğunu, bu hastalıkların nelerden geçtiğini, nasıl korunması gerektiğini öğretti.

Köyümüzden geçen suyun kenarlarını temizledik. Oralara kavak, söğüt dikerek, su birikintilerini kuruttuk. Köyün gübreliklerini, helalarını kaldırdık veya hela çukurlarını kapatarak köyde nizam ve temizlik yaptık. Bu suretle hastalıklara karşı korunmuş olduk.

Ziraatta ağaçların dikilmesini ve korunmasını, aşının nasıl yapıldığını ve ne zaman yapılacağını öğrendik ve yaptık.

Köylümüzce de eğitmen çok sevilmiştir. Köy delikanlılarına gece dersleri vererek köylüye ve vatana en büyük bir iyiliği yapmıştır.

Eğitim ve öğretimi köylerimize ilk sokan eğitmenlerdir. Bu kadar iyiliği olan eğitmenlere, devletin daha fazla önem vermesini isteriz.

3. 1940'ta, eğitmen köye geldiği zaman, eski hocaların okuttuğu mektebi kaldırdı. Beş gün içinde 40 öğrenci topladı. Bize çalılardan harf yaptırdı, onunla yazdırdı. Daha sonra el işaretleriyle harf yazdırdı. Daha sonra kalem nasıl tutulacağını, yazının ne şekilde yazılacağını, tahta, kum üzerlerinde gösterip yazdırdı. Matematikten çarpay, çıkay, böley ve toplayı gösterdi.

Aşağıda yazılı olanları zamanı geldikçe anlattı:

1) Atatürk ile İsmet İnönü kimdir, neler yaptılar? 2) Cumhurbaşkanı nasıl seçilir, kimler seçebilir? 3) Türkiye'de kaç tane vilayet vardır ve nüfusu

kaçtır? 4) Bayrağımızı neden üstün tutuyoruz? 5) Köy muhtarı nasıl seçilir ve kim muhtar olabilir, kimler seçebilir? 6) Köy korucusunun vazifeleri nelerdir? 7) Temizliğin ne gibi faydaları vardır? 8) Hangi hastalıklar geçer, hangileri geçmez, nelerden hastalık geçer? 9) Fidan nasıl dikilir, nelere dikkat etmeliyiz? 10) Bir sene kaç ay, kaç gün, ayların isimleri?

Bu gibi hadiseleri, zamanı geldikçe anlattı. Biz de o zaman öğrenmiş olduk.

4. 1938'de köyümüzde açılan eğitmenli okula devam edip, 1941'de mektebi bitirmiş olduk. Bu üç senelik mektep hayatımda kendimde bulduğum belli başlı değişiklikler şunlardır:

Mektebe girmezden evvel anamın babamın sözlerini tutmazdım. Eğitmenim bu işi her zaman takip eder; söz tutmayanları cezalandırırdı. Bir gün küçük kardeşimi evde dövdüm. Anamdan korkarak ta mektebe kaçtım. Eğitmene anam söylemiş, o gün, akşama kadar, köy odasında hapis kaldım. Bu, kardeşimi son dövüşüm oldu.

Arkadaşlarımın adlarını hiç söyleyemezdim. Onların bizce lakapları "pire, soya, cücük, söylemez vs." vardı. Hep bu adları ile çağırırdım. Onları da unuttum.

Hesap, yazı ve hikâye gibi bir şey bilmezdim. Birinci ve ikinci sınıfta babamın sattığı yumurta, buğday, arpa gibi şeylerin hepsini hesap ederdim. Hatta çok kere, babam yanı sıra pazara beni de götürürdü. Köyümüz 260 nüfusludur. Bunlardan üç tanesi eski yazı bilirdi. Yeni yazı bilen hiç yoktu. Biz 3. sınıfta iken her şeyi yazıp okuyorduk. Onun için de köye gelen bütün mektupları biz okur ve yazardık. Köye gelen *Yurt* ve *Köroğlu* gazetelerini okutmak için bizi çağırırlardı. Tahsildar geldiğinde komşular bir kütle (tomar) kâğıt getirirler; bunun içinden bir makbuz seçtirirlerdi.

Bunlardan başka, bir fidan nasıl dikilir, nasıl bakılır, bunları öğrendik. Mektebin bahçesinde sebze yetiştirdik. Hatta aşı yapmasını bile öğrenmiştik.

Bayramlarda 7-8 köyün talebeleri yapardık. Son senelerde bayram yaptığımız köylere babalarımız da giderdi.

Dini bayramlarda ise halk camiden çıkarken caminin önünde şiir okurduk.

İlk zamanlar çok zahmetler çektik, sonunda çok rahatça okuduk.

Hülasa [Özetle]: "Gâvur yazısı öğretiyor", diye bizi mektebe göndermeyen babalarımız, sonunda eğitmenimizle dost oldular.

5. 1) Serbest okumayı, dik, güzel yazmayı öğrendik. 2) Köyümüzün ortaklık mallarını ve faydalarını öğrendik. 3) Vilayetimizi ve kazalarımızı,

nahiyelerini tanıdık. 4) Türkiye'nin coğrafi durumunu ve başşehrimizi öğrendik. 5) Komşu devletlerimizi ve ne tarafımızda olduklarını anladık. 6) Cimnastik, müzik ve bayrak marşını, bayrağımızın kıymetini öğrendik. 7) Resim yapmasını ve faydasını öğrendik. 8) Tarihten ana yurdumuzu, Orta Asya'yı tanıdık. 8) Ziraattan meyve dikmesini, kirizma kazmasını öğrendik. 10) Trahom, sıtma hastalıklarını öğrendik. 11) Köyümüzdeki bulunan bataklıkların zararlarını öğrendik.

Okula gitmeseydik, yukarıda saydığım bilgilerden mahrum kalırdık.

6. 1) Okuma, yazma öğrendim. Buna bağlı bazı bilgiler öğrendim. 2) Hayatta doğru yolları bilmek için, görmek için, gözümün dumanlı kapağını açmış oldum. Ve bu karanlık hayattan, aydınlık hayata geçtiğim zaman şunları gördüm:

a) Vatanın, aziz ve mukaddes olduğunu, b) Vatandaşları, büyüğünü, küçüğünü sevip saymayı öğrendim, c) Sıhhatimi korumayı öğrendim, d) Hırsızlığın fena olduğunu öğrendim, e) Yurdumu, dünyayı, güneş ve ayın, bir Allah ve tapınak olmayıp bir âlem olduğunu öğrendim.

7. Köyümüze 1939 yılının 15 Eylülü'nde gelen eğitmenimiz, bizi topladığı günden itibaren, yaşayışımız, temizlik, arkadaşlık ve spor hareketleri ile geçti. Bunun yanında şarkılar, İstiklal Marşı ve bayrağın kıymetini öğretti.

Bundan sonra, alfabeden harfleri tanıttı. Bu harflerin seslerinin meydana getirdiği kelimeleri, bunun yanında resimleri de gösterdi. Böylece alfabeden birinci yıl kitabına geçmiş olduk. Yine bu kitaplarda bulunan al yuvarlaklarla sayılar, rakamlar, küçük hikâyeleri ve aile şeklini, onlara nasıl saygı gösterileceğini, komşuya yardım, askerlik gibi yapıp da ne olduğunu bilmediğimiz işleri hem gösterdi, hem öğretti.

Bahara doğru köy merasından alınan bahçe ile de kirizma, pulluk, fidan dikme ve bazı köyümüzde bulunmayan sebzeleri de öğrenmiş olduk. Kendi köyümüzde de bu, tatbik edilmeye başlandı. Şimdi ise köyümüz 8 hektar elma ağaçlığına sahip oldu.

İkinci sene, imece ve köy kanununu okuyup inceledik. Köyde sari [bulaşıcı] hastalıklardan sıtma, trahom gibi hastalıkları da öğretmiş oldu. Türk milletini, Atatürk, İnönü gibi büyük şahsiyetleri tanıdık. Küçük çapta matematik problemleri çözmeyi, kooperatif şeklini öğretti. Tabii bunları öğrenirken, aklımız ve kafamızın işlemesi de artıyordu.

Üçüncü sene matematikten, daha geniş problemleri; hastalıklardan çiçek, kızıl, kızamık, verem, kuşpalazı gibi hastalıkları; tarihten ise, Bal-

kan ve Cihan harplerini okuyup dedelerimizin ne günler geçirdiğini ve ne kahramanlıklar gösterdiğini öğrenmiş olduk. Türkiye'nin vilayetlerini, vali, belediye reisinin vazifelerini öğrendik. Demiryolları, şoseler ve kenar yolların faydalarını, vilayetlerin durumunu, kanunu, hükümetlerimizi, Türkiye'nin nüfusunu, seçimleri, Cumhuriyet'in kuruluşunu ve faydalarını, inkılâp gibi yeni bilgileri öğrendik.

8. 1938'de köye gelen eğitmen Fevzi Yılmaz, bizi köy odasına topladı, Tahtaya, bazı hayvan ve malzeme resimleri yaptıktan sonra / / / / / şeklinde çizgiler çizdi. Daha sonra bu çizgilerden harf şekillerini F, A, L, V yaptı. Resimleri de bu harflerle ifade etti. AT şeklini nerede görürsek evdeki atımız hatırımıza gelecekti. Aynı sene içinde 29 harfi ve birden bine kadar sayıların yazılmasını, toplamayı ve çıkarmayı öğrettikten sonra, büyüklerimize karşı nasıl hareket edeceğimizi öğretti.

İkinci sınıfta: Ağaç nasıl dikilir, çift nasıl sürülür, hayvanlara nasıl bakılır? Matematikten de çarpma ve bölmeyi öğretti.

Üçüncü sınıfta: Bazı şehirlerimizin nüfusunu, yakın komşu devletlerin nüfusunu, onlarla olan münasebetlerimizi, kaymakam ve valilerin vazifelerini anlatırdı.

Köyde toplu çalışmanın faydaları, demir sabanın (pulluğun) faydasını anlattı. Geometri şekillerinden üçgen ve dikdörtgeni tanıttı. Bulaşıcı hastalıklardan korunmamızı, koca karı ilaçlarını kullanmamızı tavsiye ederdi. Tarihten bazı parçalar okurdu.

Eğitmen gündüz bize ders verir, geceleri de delikanlılara ders verirdi.

9. Eğitmenimiz köyümüzdendir. Kendisi orta yaşlı ve fakirdi. Turhal Şeker Fabrikası'nda, iki sene çalışarak, kazandığı para ile demircilik yapmaya başladı. İki ay köyün demirini dövdükten sonra, 1940'ta temeli atılmakta olan enstitümüzde altı ay okudu; sonra köyümüze geldi. 35 talebe topladı; köyün camisinde okutmaya başladı. Bize ilkin şu şekilde ders vermeye başladı: "Bu mektep, eski mekteplere benzemez, sopa yok; okuyacağınız kitaplar hep Türkçedir; eskisi gibi Arapça okumayacaksınız. Sonra, büyüklerinize saygı, küçüklere sevgi göstereceksiniz" diyerek bizi kendine alıştırdı.

Bize ilk iki hafta tahta parçalarından çöplerle 29 harfi ve birden ona kadar rakamları yazdırdı. Kuş, tavuk, tavşan, çiçek resimleri yaptırıyordu. Dört ay, büyük harflerle dersimize devam ettirdi. Ondan sonra da, mektebimiz tatil oluncaya kadar küçük harfleri öğrendik.

İkinci ve üçüncü sınıfı köy odasında okuduk. Tabii okumakla kalmıyorduk. Fidan dikmeyi, kümes hayvanlarına bakmayı, okul bahçesine sebze ekmeyi, çiçek dikmeyi öğreniyorduk. Müzikten de eğitmen kendi düzmüş olduğu iki şarkıyı, İstiklal Marşı'nı, ziraat marşını öğretti.

10. Sonbahar ayları gelmişti. Tarlalardan mahsul kalkmış, hayvanları tarlaya salmıştık. Artık bize, enek oynamaktan, suda gezmekten, kaz dövüp, dam taşlamaktan başka iş kalmamıştı. Sabahleyin evden çıktım mı, ancak akşam sofrası kurulup da cami başında bağıran Fatma Ablamın sesini işitince, ertesi günkü oyun yerini belleyip, bin müşkül oyun yerinden ayrılırdım. Daha evin eşiğinden adımımı atmadan, babamın her akşam tekrarlanan sesini işitirdim. O: "Hele şu yemeğini ye de gör, ne tokatlar yiyeceksin" derdi. Sanki babamın nükteleri yetmiyormuş gibi, kaput bezinden yapılmış donumun askılarına yapışan anam, beni iterek: "Kara davunlar sıkasıca, ne bu benim senin elinden çektiklerim? Görürsün bir kere; Cümbarın Emrullah eğitmen olmuş da geliyormuş, yalınayak yaz, kış mektebe gitti" derdi.

Bir pazartesi günü idi. Hevenklerin kurulukta enek oynuyorduk; ağam geldi; elimde, çızada ve cebimde ne kadar enek varsa hepsini aldı. Sen ol da ağlama; söylenip duruyor: "Eğitmen gelesiymiş de mektebe yazılmaya gidecekmişim..." Olacak iş mi, kim anlar, kim dinler! "Eneklerimi ver de gideyim" dedim. "Eneği meneği bırak, doğru mezarlık başına mektebe" dedi.

Arkadaşlara: "Haydin ulan, gidelim. Mektep bahçesinde oynarız" dedim. Hep beraber gittik. Mektebin önünde kalabalığı görünce dönmek istedik. Fakat bekçi bizi çevirerek mektebe soktu.

Eğitmen, bir sandık üzerine defterlerini açmış duruyordu. Bizi görünce yanına çağırdı. Bana sordu:

— Adın ne?

— Çamza.

— Soyadın?

— Bilmiyorum.

— ...İnanç, İnanç! dedim.

— Kimin oğlusun?

— Bahri Çavuş'un...

Birkaç yere bir şeyler yazdı. Başını kaldırıp: "İyi aklında tut, numaran, 40. Yarın kalem defter alın, gelin" dedi. Ben hep numaramı kalbimden söylüyordum.

Ertesi gün hepimize süpürge, bakraç, keser ve saire getirtti. Kendisi sıraları tamir etti. Biz de sınıfı yıkadık. Camları sildik. Eğitmenimiz kitaplarımızı getirmeye gitti. Ertesi günde de dağıttı. Böylece mektebe başladık.

Eğitmen bize neler öğretti? "Eğer ki, talebe pis olursa onu kimse sevmez. Saç bırakırsa aklı dağılır. Terbiyesizlik yaparsa aklı dağılır" derdi. Hepimize elbiselerimizi yıkatmamızı söyler, başımızı kendi makinesi ile traş ederdi.

Bu arada, baharın bahçe yapmak için bir yer hazırlayacağımızı ve burada yetişenleri, dersi iyi bilenlere, ona iyi çalışanlara yedireceğini söyledi. Ertesi günde kazma, kürek, çapa getirmemizi tembih etti.

Eve gelince o nazenim enekleri, ölü pahasına sattım. Aldığım paranın yanına üç yumurta katarak iki defter, bir kalem, bir de silgi aldım. Akşam olmadan Ayşe bibimgildeki kazmayı da getirdim. Sabahleyin mektebe giderek iki günde bir yer hazırladık. Çocuğun ruhunu bu kadar bilen bir eğitmenin; düşüncelerinin genişliğini size onun şu durumu ile belirtmek isterim: Gösterdiği harf ve rakamlarla diğer bilgilerin anlatımını kim daha iyi yaparsa, onu kalem, defter, lastik gibi şeylerle mükâfatlandırırdı. Bu yüzden diğer talebeler de ateşli bir çalışmaya koyulurdu.

Bu kadar iyi düşünen bir eğitmenin diğer işlerde nasıl davranacağının hayalini de sizin asil ve temiz vicdanlarınıza bırakıyorum.

Göl Köy Enstitüsü'nde toprak eleyen öğrenciler, İHT Belgeliği.

11. Bizim köyün eğitmeni, 1939 yılında Kastamonu Göl Köy Enstitüsü'nden mezun olarak köye geldi.

Köye geldiği zaman okul –yapılış itibariyle– fena değildi. Yeri çok soğuk olduğu için, çok üşürdük. Bu sebepten bir zaman camide, bir ara köy odasında, biraz da eğitmenin evinde okuduk. Eğitmen ilk geldiği vakit, okulu tamir etmekle işe başladı. Mevcut 42 idi. Bizi toplayınca çöplerle çiftçi aletlerinin şekillerini yaptırdı. Sonra çöplerle yazı yazdırdı. Böylece okuma ve yazmayı öğrendik.

Sağlık bakımından: Temizliğe dikkat etmeyi, temizliğin faydalarını, pisliğin zararlarını öğretti. Çiçek, kızıl, verem, kızamık hastalıklarından korunma yollarını belletti. Sudan boğulanlara, yanığa, soğuktan donanlara, yılan sokmasına, kırığa, çıkığa karşı alacağımız tedbirleri gösterdi. Bu hastalıklara, kazalara, muska yazmanın faydası olmadığını anlattı.

Ziraatçılıktan: Fidan dikmesini, sökmesini, fidan aşılamasını, hayvan bakımını, ormanların korunmasını, faydalarını ameli [uygulamalı] olarak anlattı.

Derslerde Türkçeden her çeşit yazının okunmasını, el yazısını, temel yazıyı; matematikten çarpma, çıkarma, bölme, toplamayı, alan, hacim ölçülerini; tarihten Balkan, Cihan ve İstiklal savaşlarını, bu savaşların kahramanlarını; yurt bilgisinden muhtar, belediye, milletvekili seçimini, ödevlerini, köy ortaklık mallarının korunmasını, faydalarını, beden terbiyesinin faydalarını öğretti. Ve her zaman ilk derste cimnastik yaptırırdı. Eğitmenimiz, büyüklere nasıl saygı gösterilir, anne babaya olan borçlarımız nelerdir, arkadaşın arkadaşa karşı vazifesi, aile içinde işbölümü gibi konuların çoğunu ameli [uygulamalı] olarak gösterirdi.

Bizim köyün eğitmeni ihtiyat askerliğine gitmişti. Yakın köylerin eğitmenleri bizi sıra ile birer hafta okuttular. Bu da bize eğitmenlerin vatan için nasıl emek sarf ettiğini, birbirlerine bağlılığını gösterdi.

12. Eğitmen, köye ilk geldiği zaman, köyün durumu şöyle idi: Köyde ne bir okul binası, ne de mektepte okumuş bir çocuk vardı. Köyde okuma-yazma bilen de yoktu. Herkes eski kafa taşımakta idi. Hatta köylüler mektuplarını şehirden köye gelen adamlara okutuyorlar ve para ile mektup yazdırıyorlardı.

Yurdumuzun içinde ve dışındaki havadislerden hiç kimsenin haberi yoktu. Çünkü gazete okuyamıyorlardı. Bize eğitmen gelince, ilk işi, köyde bir oda tutup gazete okutmaya başlaması oldu. Eğitmen, aritmetik derslerinde, rakamları, renkli tebeşirle tahtaya yazıyordu. Bu şekilde dört işlem

kuvvetlenmiş oldu. Geometriden de kare, daire, üçgen, dik dörtgenin alanlarının ve çevrelerinin bulunmasını öğrenmiş olduk. Geometri derslerini kışın nazari, yazın da ameli [uygulamalı] olarak, tarlaların alanını ölçülerek öğrendik.

Alfabeyi şu şekilde öğrendik: Kışın soğuk günlerde tahta üzerinde, iyi havalarda çubukla karlar üstüne harfleri yazarak her türlü yazıyı öğrendik.

Baharın iyi günlerinde çayırlar üzerinde bize cimnastik yaptırırdı. Eğitmenimiz, büyük atalarımız Atatürk ve İsmet İnönü'nün harplerde yapmış oldukları kahramanlıklardan bahsederdi. Büyüklere karşı saygı, küçüklere karşı da sevgi göstermemizi her gün tekrar ederdi.

Gündüzün, bizi bu şekilde yetiştirirken, diğer taraftan, gece kurslarında da askerlik çağına gelmişleri okutur ve tatil günlerinde de talim yaptırırdı. O, bu şekilde herkeste bir okuma hevesi uyandırdı. Bundan sonra köyde herkes okudu, yazdı.

Fidancılık, sebzecilik işlerini bağa veyahut bahçeye giderek, oralarda fidan dikerek, fidanlarla sebzeleri sulayarak, budayarak öğrendik. Bu sahada da geniş bilgiler aldık. Eğitmen, sanatta, köyde bize lazım olacak dirgen, tırmık, boyunduruk, saban gibi aletlerin yapılmasını öğretti.

13. Eğitmenimiz, bize ilk defa, temizliği öğretti. Saçlarımızı kestirir, her gün bit muayenesi yapardı.

Eğitmenimiz, kurstan mezun olup geldiği zaman, mektebimiz olmadığından köy odasını okul yaptılar. Okulda 37 talebeydik.

Bize, ağaç çöpleriyle yazı yazdırdı, kum üzerinde birçok şekiller yaptırdı. Tırmık, yaba, araba resimleri çizdirirdi. Sayı saymasını, matematiği, yazıyı öğretti. Bütün arkadaşlarımızdan para topladı ve bir kooperatif açtı. Sigara içmeyi, küfür etmeyi yasak etti. Bize hastalığın neden geldiğini, hastalığa yakalanmamak için ne gibi çarelere dikkat edeceğimizi öğretti. Atatürk'le arkadaşlarının, yurdumuzu düşmanlardan korumak için Türk vatandaşlarımızı toplayıp düşmanlarla ne gibi harpler yaptıklarını öğretti.

Eğitmenimiz her çeşit ilaçlar bulundurdu. Bizi bazı zamanlar gezmeye götürürdü, yüksek tepeye toplar, oradan köyümüzün etrafındaki köyleri gösterir, isimlerini öğretirdi. Çayırlarda gezerken, bize tayyareden nasıl saklanacağımızı ve dünyadaki beş büyük kıtayı öğretirdi. Şarkı söyleyerek okulumuzun bağını bellemeye götürürdü.

Eğitmenimiz sakatların, asker karılarının ziraatları geri kaldığı zaman bizi toplayıp hep birlikte yardıma götürürdü. Bize eğitmenimiz, mektup nasıl

yazılır, uzaktaki bir kardeşinize telgraf nasıl yazılır bunları öğretirdi. Bayramlarda bizi üçer yapıp, ellerimizde bayraklarımızla nahiyemize götürürdü; orada şiirler söyleyip şenlikler yapardık.

14. Eğitmenimiz bizi okula toplamadan önce, köylü ile beraber sıraları ve yazı tahtasını yaptırdı. Bizim okuduğumuz yer, köy odasının bir tarafı idi. Odanın bir tarafında halk oturur, bir tarafta eğitmenimiz bizi okuturdu. O, ilk gün bize sayı saymayı öğretti. Yazı yazmayı birçok kirpit çöpleriyle gösterdi. Bizde birçok çöp yaparak, bunları öğrenmeye çalıştık. Bize temizlik hakkında bilgi verdi. Derdi ki: "Temiz olsun da yamalı olsun". Matematikte çıkartma, toplama, çarpma ve bölmeyi gösterdi. Okumayı ve yazmayı öğretti. Büyüklerimize hürmet, küçüklere sevgi göstermemizi anlattı. Sonra büyüklerimizi söyledi. Atatürk'ü, İnönü'yü ve tarihimizi anlattı. İlde kimler oturur, ilçede kimler bulunur, bucağı kimler idare eder? Bunları anlattı. Cumhuriyetin kurulmasını öğretti. Ziraat işleri ne zaman yapılır? Ne zaman fidan dikilir? Türkiye'nin vilayetleri, sonra başşehrimiz neresidir? Bunları gösterdi. Köylü ile el ele vererek, pınarları, yolları yaptırdı. Dere, dağ, tepe nasıldır? Bunları da göstererek anlattı. Yurdumuzda olan savaşların kimlerle olduğunu öğretti. Kaç türlü vergi vardır? Vergi nedir? Köy ortak malları hangileridir? Otlak nedir? Faydaları nedir? Metre, kilogram nedir? Bunları belletti. Padişah devri ve Cumhuriyet devrini karşılaştırdı. Eğitmenimiz bize çok bilgiler öğretti. Köyün gençlerini gece okuttu. Gündüzleri bizi okutarak üçten mezun etti. Bir yıl kaç gün, bir yılda kaç ay vardır? Kaç mevsim vardır? Bir ay kaç gün, bir ayda kaç hafta vardır? Bunları anlattı. Eğitmenimiz, yurdumuz ve milletimiz için çok güçlüğe katlandı, bizi bu hale getirdi. Namus ve şerefle çalıştı. Vazifesini tam yaptı. Biz de bu seviyeye geldik.

15. 1941 yılında eğitmenimiz geldiği zaman, okulumuz yoktu. Köy muhtarının göstermiş olduğu bir evin köşesinde 32 öğrenciyle birinci sınıfı sıkışık bir vaziyette bitirdik. İkinci sınıfa geldiğimiz zaman, ev sahibinin ihtiyacı olduğu için, başka bir yere atıldık. Buranın da her tarafı açık bir vaziyette olduğu gibi masa, tabure, yazı tahtası, soba gibi eksiğimiz çoktu. Böyle olmakla beraber; ikinci, üçüncü sınıfı bu dar yerde bitirdik. Üçüncü sınıfa geldiğimiz zaman, bazı eksiklerimiz tamamlanıyordu. Üçüncü sınıfa gelinceye kadar yazı tahtası yerine boyalı bir teneke, soba yerine de eğitmenimizin kırık sobasıyla idare ettik.

Birinci sınıfta, eğitmenimiz bize taş toplayıp saydırmak suretiyle sayı saymayı, alfabemizde bulunan 29 harfi, bunların sesli, sessizlerini öğretti. Biz de yavaş yavaş okumaya başladık.

Eğitmenimiz, ilk defa büyüklerin küçüklere, küçüklerin büyüklere karşı nasıl bir tavır alacağını da öğretmişti. İkinci sınıfa geldiğimiz zaman bizi kırlara çıkararak, fidan nasıl sökülür, nasıl dikilir, onları öğretti. Bizi olgun olarak yetiştirmeye çalıştı.

Üçüncü sınıfa geldiğimiz zaman, mükemmel okuma-yazmayı, matematikten toplama, çıkarma, çarpma, bölme, ondalık kesirler gibi hesapları öğrenmiştik.

Eğitmenimiz bize, muhtarın nasıl seçileceğini, muhtarın ödevini, köy ortaklık mallarının nasıl korunacağını öğretti. Sıtma, verem, frengi, trahom gibi hastalıklara karşı ne gibi tedbir alacağımızı anlattı.

Eğitmenimiz bize Atatürk, İsmet İnönü kimdir? İstiklal, Cihan savaşlarında ne gibi kahramanlıklar yaptıklarını öğretti.

Bu saydıklarımdan başka, eğitmenimiz, zorluklardan hiç yılmadı, Köyün cahil delikanlılarını gece okutmaya çalıştı.

16. İlkokulda eğitmenimiz, ilk önce –köyümüz Çerkes olduğu için– dile ehemmiyet vermişti. Ve dile şu şekilde önem vermişti: İlk günü bizleri topladığı zaman, Çerkesçe ders verdi. "Şu sözleri söylediğim zaman şudur, şunu söylediğim zaman şudur", dedi. İkinci günden itibaren Türkçe konuştu. Türkçe dersinde önce okutmaya ve konuşturmaya, daha sonra yazmaya ve incelemeler yaptırmaya önem verdi.

Matematik dersinde, evvela birden başlayarak sayıları ezberletti. Daha sonra ezberimizdeki sayıları saydırırken (1) böyle yazılır, (2) böyle yazılır diyerek rakamların yazılmasını öğretti; sonra da, yavaş yavaş, zihin hesabı yaptırmaya, zihin hesaplarını nasıl yaptığımızı sorarak incelemeye başladı. (2) nin üstüne (5) koysak kaç olur? (10) dan (5) çıkarsa kaç kalır? gibi sualler sorarak, toplama ve çıkarmayı öğretti. İkinci, üçüncü sınıflarda kerrat cetvelini ezberleyerek çarpmalara, bölmelere girdik, aritmetikte ilerledik.

Yurt yaşama bilgisinde, önce köyü inceletti. Bu konuyu, köyün tavuklarını, kümeslerini, ahırlarını, hayvanlarını saydırmak suretiyle inceletti. Daha sonra annemize, babamıza, ailemize karşı vazifelerimiz, komşulara, karşı vazife ve haklarımızı, kendimize sormak suretiyle inceletti. Daha sonra da evde annemin, babamın, ağabeyimin, büyükannemin, büyükbabamın, ablamın, küçük kardeşlerimin ev içerisindeki vazife ve haklarını öğretti.

Yalnız Türkçeyi tekrar yazmak istiyorum. Yukarıda belirtmiş olduğum gibi, önce Çerkesçe ders verdikten sonra, kibrit çöpleriyle şekiller yaptırarak, o şekillere isimler vererek, mesela (A) harfinin şeklini yaptı, buna (A) denir, sonra şöyle yazılır diyerek yazılış şeklini göstererek, daha sonra, ve yavaş yavaş, bu harf bunun yanına gelirse böyle okunur diyerek yazmayı, okumayı öğretti. İkinci, üçüncü sınıflarda bazı tahrir vazifeleri yazdırmak suretiyle de Türkçe dersini genişletti.

Bize, temizliği şöyle öğretti: "Sabahleyin mektebe gideceğiniz zaman, başınızı yıkamadan, taramadan, tırnaklarınızı kesmeden gelmeyeceksiniz" diyerek söyler ve her sabah muayene eder, pis olanları geri gönderir, derse almazdı. Böyle yapınca biz de "bir daha utanmayalım" diyerek temizlenir giderdik. "Geceleri ayağınızı yıkamadan yatağa girmeyin, her hafta çamaşır değiştirin, yemekten sonra elinizi ağzınızı yıkayın" diye itina ile söyler ve bunları tatbik ettirmek için uğraşırdı.

17. Eğitmenimiz, birinci sınıfta bizi ilk topladığı ay dersten daha ziyade şarkı ve oyuna önem verdi. Böylelikle köydeki çocukların okula karşı hevesi uyandı, anne ve babalarından kaçarak okula devam ettiler. Derse ilk önce alfabeden başladık. Eğitmen, önce hepimizin dikkatini resme çeker "çocuklar bu nedir?" der, sonra biz de resimde gördüğümüzü söylerdik. Sonra bize o günkü dersimiz olan sayfanın yarısını okuturdu. Eğitmenimiz, aritmetiği öğretirken hepimize birer küçük kese yaptırarak içine fasülye, bakla, nohut, fındık, fıstık doldurtarak onlarla yüze kadar saymasını ve yazmasını öğretti. Yazmayı kibrit çöpüyle ve ona benzer şekilde ağaçtan kestiğimiz küçük ağaç parçalarıyla öğretti. Çöplerle yazdığımız yazıyı bir de havada parmağımızla şekillendirerek yazardık.

İkinci sınıfta derse başladığımız zaman, en çok okumağa önem verdik. Sonra eğitmen, o zaman kitabımızda ne kadar şiir varsa hepsini ezberlememizi söylemişti. Bazı okuma derslerinde o parçaları ezberden söylerdik. O, birinci sınıftan sonra karşımıza bir de zihinden hesap yapmayı çıkarmıştı. Mektebin önündeki bayıra çıkar orada otururduk. Eğitmenimiz hepimizin dikkatini çeken bir problem söyler, bize kolay kolay zihin hesabı öğretirdi. Bizi, paydos etmeden (1,5) saat önce, çayıra çıkarır, orada ip atlatırdı. Hepimiz tek sıraya geçer, sırayla atlardık, ikinci sınıfta, kitabımız okuma, yurt ve yaşama bilgisi, aritmetik diye üç kısma ayrılmıştı. Öğleye kadar okuma yapar, sıra ile okurduk. Öğleden sonra da yurt ve yaşama bilgisi, aritmetik yapardık.

Üçüncü sınıfta artık vücutça olduğu gibi yaşça da büyümüştük. Eğitmen, her cumartesi günü bit muayenesi yapardı. Dağılırken "çamaşırını yıkatmadan, saçını kestirmeden kimsenin okula gelmesine müsaade etmeyeceğini" söylerdi. İkinci sınıfta ayrı bir hususiyet taşıyan bitişik yazı yazmayı da öğrendik. Sonra bir de hesabın dört işlemini, zihin hesabı ile birlikte öğrenmiştik. Her arkadaş birbirine zihin hesabına ait problemler sorardı. Her gün okuldan dağılmazdan yarım saat evvel hepimiz boy sırasına geçer, yürüyüş yapar, Onuncu Yıl Marşı'nı söylerdik.

18. Yurt ve yaşama bilgisi derslerini şöyle işlerdik: Eğitmen, akşamdan yarınki dersimizin hangi ders olacağını söyler, akşamları birkaç defa okumamızı tembih ederdi. Sabahleyin sırayla o dersi yüksek sesle okuturdu. Bu arada gereken bazı şeyleri de sorardı. Neticede dersin mahiyetini misaller bularak anlatırdı. Eğitmenimiz, muhtar seçimlerini bize yaptırarak anlatmıştı. Türkçe dersinde yüksek sesle kitap okutur, hikâye anlatır, anlattırır, kitaptaki bazı şiirleri belletirdi. Tarih derslerinde de evvela kitaptan okuma yaptırır, dedelerimizden, babalarımızdan katıldıkları harplere dair bilgiler edinmemizi söyler, onları sınıfta anlatmamızı sağlar, ihtiyar İbrahim Çavuş'u sınıfa getirir, ona Cihan Harbi'nde gördüklerini anlattırırdı. Atatürk, İnönü gibi büyüklerimizi tanıtır, onların Türk milletine hizmetlerini, Türk milletinin çektiği yoksullukları ve sıkıntıları anlatırdı.

Ayrıca her cumartesi günü, kışsa sınıfta, yazsa bahçede oyunlar tertip ederdik. Hele ilkbaharda, komşu köylere gezmeye gitmemiz, oralardaki çocukların bize gelmeleri hiç aklımdan çıkmaz.

19. Eğitmenimiz, ilk olarak, bizi okula topladığı gün, temiz olmamızı, ve bu temizliğin iyiliklerini öğretti. Bundan sonra da alfabenin 29 harfini öğretmeye başladı. Bu harfleri öğretmeyi şu şekilde yaptı: Bir levhaya harfler üçe ayrılarak yazılmış. Bunda, büyük harfler, küçük harfler, rakamlar, bunların nasıl ve kaç kalem çekmede yazılacağı gösterilmişti. Eğitmen, onu duvara astı, bunları bize birkaç defa okuttuktan sonra, boş kaldığımız zaman okumamızı söyledi. Alfabe derslerini kısım kısım ayırır, onları hem okutur, hem yazdırırdı. 25'er olarak dört ayrı sırada oturanlara yüz boncuk verdi. Bunların birden ona kadar olan sayılarla yüze kadar sayılmasını, sonra yüzden bine kadar saydırtarak, saymayı öğretti. Bu sırada, ufak keseler içinde bulunan mısır, fasulye ve onu bir araya bağlı ufak çubuklarla ameli [uygulamalı] olmak üzere toplama, çıkarma, çarpma, bölmeyi öğretti.

Yurtbilgisinde köyden örnekler alarak insanın kendi evini, kendi köyünü ne kadar sevmesi lazım geldiğini, oradan hiç ayrılmak istemediğini vs anlattı. Eğitmen, her gün akşam dağılırken, okuma-yazma ile ilgili ev vazifesi de verirdi. "Hem okuyun, hem de 2-3 defa yazın" derdi. Sabahleyin de temizlik muayenesinden sonra hangimiz daha iyi çalıştı, hangimiz çalışmadı diye kontrol ederdi. O bize büyüğümüze hürmet, küçüğümüze sevgi göstermeyi de öğretti.

20. Eğitmen, alfabeden ilk defa büyük temel harflerini ve küçük harfleri öğretti ve yazdırdı. İyice öğrendikten sonra bu harflerle kuş, keçi, kuzu, tavuk, elma gibi kelimeler yazdırarak uygulamalar yaptırdı. Birden ikiye geçerken rakamları öğretti. İkinci sınıfta parayı tanıttı. Hesaplar öğretti. Marşlardan ilk önce İstiklal Marşı'nı ve en son birçok yürüyüş marşlarını, şarkıları öğretti.

İkinci sınıfın sonları ile üçüncü sınıfta hep tarihi kitaplar okuttu. Yurt ve yaşamadan, asker karısına yardım konusunu anlattı, bu gibi konuları, köydeki buna benzer kadınlara yardım ettirerek öğretti.

Tarih okuduğumuz zaman, bizim köyden Balkan Harbi'ne giden ihtiyarları sınıfa getirerek onlara ders anlattırdı. İstiklal Harbi'nde olup bitenleri ve büyük Atatürk'ün Cumhuriyet Hükümeti'ni nasıl ve ne zorluklara katlanarak kurduğunu, Altıok'un yollarını öğretti. Son padişahların korkak, bozguncu olduklarını ve şahıslarını düşünerek yurdumuzu düşmanlara nasıl pay ettiklerini anlattı. Ziraattan okul bahçesine bilmediğimiz çiçekleri ektirdi, bunların nasıl yetiştirileceğini öğretti.

Kır gezilerinde bize birçok oyunlar öğreten eğitmenimiz, evde, sokakta, kırda ihtiyarlara nasıl hürmet edeceğimizi anlattı. O, okula ihtiyarlardan bazılarını getirerek derslerimizi dinletirdi.

Eğitmenli Okulların ve Eğitmenlerin Özellikleri

Muhtelif vilayetlerimizin köylerinde açılan eğitmenli okullardan çıkan erkek ve kız çocuklara ait bu hatıralar vasıtasıyla eğitmenlerin çalıştıkları okulların iç yapısını anlamak mümkün olabilmektedir. Yukarıya sadece örnek olarak konan 20 çocuğun yazısı gibi yüzlerce yazı incelenince eğitmenli okulların ve eğitmenlerin özelliklerini anlatan şu sonuçlarla karşılaşılmaktadır:

1. Eğitmenli okullarda öğrencilerin elyazıları ilkokulda uygulanması, öğretim programı ile istenilen yazı tekniğine uygundur. Bu yazıların çoğu %65'i okunaklı ve güzeldir.

2. Eğitmenlerin çoğu okullarda, kurslarda kendilerine gösterilen öğretim usullerini başarı ile uygulamakta, öğretim kılavuzlarında saptanan esaslara uyarak ders göstermektedir. Başarılı eğitmenlerin sayısı %60'tan aşağıya düşmemiştir.

3. Köyde yeni okul açmak ve bunu, gereken vasıtaları sağlayarak işletmek yönlerinden eğitmenler, kendi evlerinden soba getirmek, muvakkaten evlerini okula tahsis etmek; sıra, yazı tahtası gibi okul eşyasını bizzat yapmak nevinden bazı fedakârlıkları göze almaktadırlar,

4. Eğitmenler, köy halkı, öğrenciler vasıtasıyla köyü canlandıracak karakterde önemli pek çok işi başarabilmektedirler.

5. Eğitmenler, kız ve erkek öğrencileri okula devam ettirme hususunda dikkatli davranmakta ve normale pek yakın bir mabette devamı sağlamaktadırlar. Onların çalıştıkları okullarda kız öğrencilerin sayısı erkeklere eşit veya yakındır.

6. Eğitmenli okulların çoğunda okul bahçesi ağaçlandırılmakta, sebze veya meyve gibi bitkiler yetiştirilmek suretiyle işlenmektedir. Bahçeleri işlenmeyen eğitmenli okul pek azdır.

7. Eğitmenlerin çoğu kendi köylerinde veya komşu köylerde çalıştıkları için, bir yerden başka bir yere nakil istekleriyle pek az karşılaşılmaktadır. Bu sebepten eğitmenli okula kavuşan köylerde öğretmensizlik yüzünden sık sık okul kapanmasına rastlanmamaktadır. Eğitmenler, askere alınan arkadaşlarının köylerinde nöbetleşe çalışarak, komşu köylerin okullarını da idare etmişler, bu yüzden okul kapanmasını önlemeye gayret göstermişlerdir.

8. Eğitmenlerin çoğu yetişkin, evli, çocuk ve sağduyu sahibi insanlar oldukları için çocuğa karşı nasıl davranılacağını zati [kişisel] gözlem ve tecrübeleriyle bilmekte, küçüklükten beri tanıdıkları, huylarını bildikleri köylülerle bağdaşmaktadırlar. Disiplin kurullarına düşecek şekilde suç işleyen eğitmenlerin sayısı pek azdır.

9. Eğitmenlerin çalıştıkları köylere enstitü mezunu öğretmen verilmeye sıra gelince, okul binası yaptırmak, okula arazi sağla-

mak gibi işler daha kolay yürütülmektedir. Bu gibi köylerde eğitmenler öncü vazifesi görmekte, ileri hamleler için zemin hazırlamaktadırlar.

10. Eğitmenlerin çoğu, bulundukları köylerde yetişkinlere [...] akşam dersleri açmak suretiyle okuma-yazma öğretmek için [...] köy odalarında toplanan halka gazete veya kitap okutup [...] onların bilgilerini artırmaya çalışmaktadırlar.

Eğitmenlerin bugünkünden daha verimli bir duruma getirilmeleri için yapılması gereken işlerin en önemlileri şunlardır:

a) Son yıllarda gezici başöğretmenlerin işleri pek fazla arttığı için bunların mühim bir kısmı, eğitmenli okullarla ilgili görevlerini tam olarak yapmaya vakit bulamamaktadırlar. Bu yüzden, eğitmenli okulların öğretim programlarına göre onların yapmaları gereken hususlar ile eğitmenlerin iş başında sürekli olarak yetiştirilmeleri hakkıyla sağlanamamaktadır. Köy enstitülerinin kesimlerindeki eğitmenlere, enstitüde, köy bölge okullarında veya eğitmenlerin kolayca toplanabilecekleri merkezi bir köyün okulunda "yetiştirici ve tamamlayıcı kurslar" açmaları lazımdır. b) Köy eğitmenlerinin kendi kendilerini yetiştirmelerine yarayacak dergi veya kitaplar yoktur. İlköğretim gazetesi bu bakımdan eğitmenlerin ihtiyaçlarını karşılayamamaktadır. Maksada uygun yayın vasıtalarıyla eğitmenleri mütemadiyen beslemek şarttır. c) Üç yıllık eğitmenli okuldan mezun köy çocuklarının ilerlemelerine yarayacak neşriyat hiç yapılmamaktadır. Onlar, iyi dergi ve kitaplarla beslenmedikleri takdirde okulda öğrendiklerinin çoğunu unuturlar. Bir taraftan bu gibi çocuklar için faydalı yayın vasıtalarını sağlamak, diğer taraftan da eğitmenleri mezunlarla ilgilendirmek çarelerinin bulunması gerektir, d) Başarılı eğitmenlerin ücretlerini artırmaktan başlayarak türlü şekillerde mükâfatlandırılmaları, bütün eğitmenler üzerine müspet etki yapacak tedbirlerin başında gelir. Bu yapılmayacak olursa, ıssız köylerde vazife gören eğitmenlere bıkkınlık gelir, e) Tarım ve Sağlık bakanlıklarının eğitmenlerle ilgili görevlerini yapmaları lazımdır.

Eğitmenli okul teşkilatı, memleketimizin ihtiyaçlarının doğurduğu, başka yerlerde eşine rastlanmayan yepyeni bir teşki-

lattır. Eğitmen köyde doğup büyümüş, askerliğini yapmış, eğitmen oluncaya kadar çeşitli işlerin içinde sınanmış, çevresindeki gerçek hayattan alınması mümkün bilgileri yaşayarak öğrenmiş yeni bir meslektaş tipidir. Onun bilgisi az, fakat özlü ve sağlam bilgidir. O, hemen her şeyi yaparak veya yaşayarak öğrenmiştir; edindiği bilgileri çeşitli hayat olaylarıyla karşılaştırarak kontrol etmiştir. Karakter yönünden anormallik gösteren eğitmenlerin sayısı pek azdır. Eğitmen, içinde çalıştığı köyden kopmak emelinde olan insan değil; tarlası, bahçesi, hayvanı, evi, eşyasıyla oraya bağlı köklü insandır. O, aralarında yaşadığı ve kendileriyle işbirliği yaptığı köy halkının saadet ve felaketiyle ilgili bütün olaylara tıpkı köylüler gibi katılır. Onun için eğitmen, köye dışarıdan getirilmiş, köylülerle mukadderat birliği kuramadığı için, muvakkaten orada bulunan ve yama gibi duran insanlara benzemez. Eğitmen, köy organizmasının yarattığı pek yeni bir halk eğitkeni tipidir.

Eğitmenlerin bu vasıflarını, eğitmenli okulların yukarıda belirtilen özelliklerini bilmeyen veya hayatları bakımından bunları kavrayamayacak derecede onlardan uzaklaşmış bulunanlar, onların en ıssız, yaşama şartları en geri olan köylerdeki hizmetlerinin önemini kestiremezler. Onun için eğitmenleri küçümserler, bunlardan istifade edilemeyeceğinden söz açarlar, hatta bu gibilerin bazıları onların tasfiye edilmeleri uygun olacağını bile ileri sürerler. Bunlar, memleketi, bilhassa köyü, hiç tanımayan, asla bilmeyen okuryazarlardır. Böylelerinin ellerine salahiyet ve iktidar geçtiği zaman, memleket için çok zararlı olurlar. Sinsi sinsi hareket ederek, iyilik yapıyormuş gibi görünmeye çalışarak, icabında çeşitli iftiralara başvurarak, gizli maksatlarını gerçekleştirmeye çalışırlar. Eğitmenli okul teşkilatı kurulduğundan beri böyle bir tehlike ile karşı karşıyadır. Bu okulların köye faydalı olduğuna inananların bu noktayı bilmeleri, fırsat ve imkân ele geçtikçe hakikati belirterek onları savunmaları, milli görevlerin başında gelir. Yıkmak yerine yapmak yolu tutulmalıdır.

ÖĞRETMENLİ KÖY OKULLARININ VERİMİ

Eğitmenli okulların açılmasına başlandığı zaman (1935-1936), köylerde çoğu üç sınıflı olmak üzere 4999 okul, 6786 öğretmen vardı. Bu okulların 4136'sı tek, 438'i iki, 255'i üç, geri kalanı dörtten fazla öğretmenli idi. Aynı tarihte, şehirlerde ve köylerde çalışan 14.437 öğretmenin 180'i yüksek okul, 418'i lise, 9169'u öğretmen okulu, 2252'si ortaokul, 1823'ü ilkokulla diğer okulların mezunu, 585'i de vekil öğretmendi. Köylerde görevli olan öğretmenlerin yarıdan çoğunu öğretmen okullarından çıkmayanlar teşkil ediyordu. Bunların arasında kendi kendilerine çalışarak, mesleki bilgilerini artırarak yetişmiş olanlar bulunmakla beraber çok zayıf durumda olanlar da az değildi.

Eğitmen kursları ve köy enstitüleri çoğaldıkça, köylerde görevli öğretmenlerin en kuvvetlileri gezici başöğretmenliğe ve enstitü öğretmenliğine geçtiler. Öğretmen okulu mezunu olup da köylerde çalışmakta olan bir kısım meslektaşlar da Gazi Terbiye Enstitüsü veya (Ehliyetname imtihanı) yoluyla orta ve mesleki öğretim kurumlarının kadrolarında yer aldılar. Öğretmenli köy okullarına dair hükümler verilirken, bu tablonun göz önünde tutulması lazımdır.

Öğretmenli Köy Okullarının İç Yapısı

Kitabın bundan önceki kısımlarında yer alan yazılar okununca, öğretmen okulunda, normal şartlar içinde iyi yetiştirilmiş bir öğretmenin köye gidince karşılaştığı zorlukların neler olduğunu, şehirlerdeki öğretmen yetiştiren kurumların hangi yönlerden kusurlu bulunduklarını ve köy deyip geçiliverilen âlemin ne olduğunu, buraya yabancı öğretmenlerin ellerinde köy okulunun ne hale geldiğini bütün renkleriyle öğrenmek mümkün olmaktadır.

Şimdi, öğretmenli köy okullarının iç yapısını, evvela bu okullarda öğretmen olarak bulunmuş bir meslektaşın hatıralarından öğrenelim:[261]

261 *Canlandırılacak Köy Yolunda*, Şerif Tekben (İHT).

1928 yılının bir yaz akşamı, öğretmen okulunun demir kapısı gürültülü bir surette arkamdan kapandığı zaman, elimde bavulumla, kendimi sokağın ortasında korku ve yalnızlık içinde bulmuştum. O güne kadar okulun dört duvarı arasında yaşamış, meçhul bir el tarafından yemeğim, yatağım, giyeceklerim temin edilmiş, söküklerim dikilmiş, harçlığım verilmişti. Kısaca ihtiyaçlarımı düşündürücü endişeli bir durumla karşılaşmamıştım. Demir parmaklar dışındaki hayat hakkında ufak bir bilgiye sahip değildim. Bütün bildiklerim ders kitaplarından edinilen şeylerdi.

O akşamın üzerime çöken garipliğini hiç unutmam. İçimde, evinden kovulmuş, tanımadığı bir âlem içinde ne yapacağını şaşırmış bir insan hali vardı. Son defa okulun süslü taş duvarlarına baktıktan sonra istasyonun yolunu tuttum. Cebimde yolluğuma karşılık olarak verilmiş elli lira paranın yardımı ile, fakat hamalından biletçisine varıncaya kadar aldatıla aldatıla vazifemin başına gelebildim.

Milli eğitim müdürlüğünün kapısında toplanan kalabalığa ben de karıştım. Bunların hepsi benim gibi yeni mezunlar. Bayanlardan birkaçının mendili gözlerinde, erkek arkadaşların ellerinde dilekçeler, bir kaynaşmadır gidiyor. Müdürün yanından kimisi ağlayarak, kimisi gülerek çıkıyor. Yanımdakiler konuşuyorlar:

— Kardeşim, sen neden korkuyorsun? Elindeki mektup her şeyi halleder.

— Allah göstermesin! Ben köyde ne yaparım?

— Öldürseler gitmem!...

İçeriye evrak götüren Başefendi takılıyor:

— Gidersin aslanım, gidersin... Hem de uça uça gidersin!

Mesele anlaşılmıştı. İşin içinde köyde çalışmak var. Ben ne tavsiye mektubu bulabilirim, ne de uğraşacak yolu biliyorum. Tevekkülle gözümü kaşığıma diktim, ne çıkarsa!.. Fakat bir taraftan da içimi korku sardı. Köy, bir umacı gibi düşüncelerime yerleşti.

Her yıl kurtulmak için çalıştığım halde, sekiz yıl köy öğretmenliğinde kaldım. Öteki arkadaşlar birer kulpunu bulup şehire yerleştiler. Köy, hakikaten korkulacak kadar bir yermiş. Ekmek yok, yatak yok, ev yok, derdini anlatacak insan yok!.. İşin fenası bende bunları sağlayacak bilgi ve görgü de yok. Köylü ile karşı karşıya iki dilsiz gibi kalıyoruz. Onun mevzuları ile benim fikirlerimi anlaştırmak mümkün olamıyor. On bir yıllık tahsilime rağmen, köy topluluğunun en cahil adamı ben olmuştum. Halbuki okul sıralarında neler okumuş, neler öğrenmiştim. Fakat matematik problemleri, fizik, kimya formülleri, çeşitli ziraat konuları bu yeni muhit içinde işe yaramaz

olmuşlardı. Köylüye verecek hiçbir şeyim yoktu. Onlar tarladan, portakal mahsulünden, hayvan bakımından, köy idaresinden bahsaçıp konuştukları zaman bana boynumu büküp dinlemek düşüyor. Kitap sayfalarında gördüğüm ziraat bilgisi köylünün tarlasına inince iflas etti. Suyun terkibinden [bileşiğinden] başlayıp gübrelere kadar uzanan kimya formülleri zihnimde hapsolup kaldılar. Okul sağlık bilgisi denilen ders, yağmurlu havalarda dersliğinde şemsiye ile çalışılan okul binasının perişanlığı içinde zavallılaştı. Cebir bilgisi, yumurta hesaplarında bile beni yanıltı. Geometride uğraştığımız şekiller bir daha karşıma çıkmadı.

Köyün istediği adam ben değildim. Ona lazım olan da muhakkak ki benim, karatahta bilgim olamazdı. Onun yaşama konuları bambaşka şeylerdi. Bu halimle, köy topluluğu içinde, ayrı düşünüşlü, kendisi için yaşayan, devletin beslemeğe mecbur olduğu bir (Muallim Bey) olarak yaşıyordum.

Ben köye uyamayınca onu kendi hayatıma uydurdum. Köyde yedi sekiz ay süren işimi bitirdikten sonra artırdığım parayı tatil maaşlarıma katarak her yılın 4-5 ayını İstanbul'da geçirmeye başladım. Sonbahar geldi mi, köyün ılık ve yeşil muhitine geliyor, portakal dalları altında ucuz ve rahat bir surette günlerimi geçiriyordum. Adeta köyün misafiri idim. Diğer köylerde yaşayan arkadaşlar da, aynı durumda idiler. Yaz gelince şehir kahveleri köy öğretmenleriyle dolar, dört-beş ay sonra bir yatak ve bir bavulla köy yolu tutulurdu. İçimizden bir arkadaş köyde arazi edinir, bahçe kurar, müstahsil durumuna girmeğe çalışırsa o, bizim için artık basitleşmiş, geri düşünüşlü ve kaybolmuş sayılırdı.

Halbuki öğretmen okulundan çıkarken, memleket ve meslek uğrunda ne kadar idealisttik. Fakat realitenin çengeline takılamayan, gerçeğin temeli üstünde kurulmayan idealistlik, başarı için kâfi olmamaktadır. Biz köyleri *Çalıkuşu* romanının panoramasından tanımıştık.

Yaşım epeyce ilerlemiş, artık olup bitenlere daha olgun gözle bakabiliyor, yurt ve dünya kıymetleri içinde çalışmalarımızın bilançosunu yapmaya başlıyordum. Aynı yolda yürüyen bir arkadaşla durumu incelemeğe girişiyorduk.

Okul, birkaç kız çocuğu ile birlikte 120 mevcutlu. İç içe denecek kadar birbirine yakın üç köyün çocuğu burada toplanıyor. Öğrenim çağında dört yüzden fazla çocuk var. Her yıl mezun sayısı 15'i geçmiyor. Kış günleri yalınayak, bit içinde, ayranla yağsız bulgur pilavını bulanları tok olarak okula gelen bu çocukları pedagojinin son cereyanlarını uygulayarak yetiştirmeğe çalışıyoruz! Okula gelen müfettiş derslerimize giriyor, öteden beri ezber-

lediğimiz eğitim ve öğretim prensiplerinin uygulanmasında ihmal ettiğimiz veya unuttuğumuz cihetleri raporuna yazıyordu. Sıtmadan karınları şişmiş, benizleri uçuk, öğle azıkları mısır ekmeği olan çocuklarımızı talimatname gereğince yılda dört defa tartıyor, grafikler halinde kilolarını belirten levhaları duvarlara asıyoruz. Göğüslerini ölçüyor, not defterlerimize yazıyoruz. Ve durmadan okutuyoruz.

Köyde epeyce ilkokul mezunu delikanlı var. Çoğuna köy kahvesinde rastlamak mümkün oluyor. Biz iki arkadaş, bunların yaşayış durumlarını ve kazandıkları bilgileri incelemek üzere harekete geçtik. Aldığımız sonuç şudur: Sorduğumuz basit bir hesap problemi karşısında bizim mezunlar kâğıt ve kaleme sarılıncaya kadar, kahvenin köşesinde oturan Badı'nın Ahmet meseleyi çözüveriyor. Köylü dilekçesini gene arzuhalciye yazdırıyor. Mezunun tarlası, hayvanı, işi ötekilerden ileri değil. Konuşması, düşünüşü, yaşayışı dedesininkinin aynı. Gene karasaban kullanıyor, ağaçlarını başkalarına aşılatıyor, gene yakası bitli ve kirli, kısaca onu ötekilerden ayıran tek bir özelliği bulunamıyor.

Bu tablo bizi uyandırıyor. Verilen emeklerin, harcanan gayretlerin maksat ve hedefleri üzerinde düşünürken, önümüze çıkan "niçin"leri çözmeye çalışıyorduk. Getirdiğimiz bilgilerle yetiştirilen bu delikanlılarda, yalnız mektup yazmakta ve kahve oyunlarının hesaplarını tutmakta kullanılan okuyup yazma kalmıştı. Yığın halinde zihinlerine doldurduğumuz bilgiler kullanılmadıkları için uçmuş gitmişlerdi. İnsan, gayretlerinin sonunun boşa çıktığını görünce pek üzülüyor. Biz vicdan azabı da duyduk. Öteki köylerde de durum aynı idi.

Yedek subaylık yapmış bir Hüseyin Efendi vardı. Uyanık birisi idi. Başka köyden gelmiş, biraz arazi edinmiş, bir iki yıldan beri bu köyde çalışıyordu. En yeni usullerle kurmağa başladığı portakal bahçesinde bizzat çalışıyordu. İcabında sırtında taş taşıyor, fidan çukuru açıyor, evinin inşasında işçilik yapıyordu. Kendisine takılan köylülere "bugün ben çalışıyorum, yarın göreceksiniz, işlerimde sizi çalıştıracağım" diyordu. Gel zaman, git zaman, Hüseyin Efendi'nin fidanları gelişti. Köylünün dededen kalma yamru yumru, ihtiyar ağaçlarının yanında alçak dallı ağaçların kapladığı yeni yüzlü bir bahçe belirdi. Herkes portakalı daha ağacında iken ucuz fiyatla satarken, o, mahsulü saklama usullerini okudu, öğrendi. Elde ettiği portakalları zamanında bir misli fiyatla satmaya başladı. "Elin köyünden geldi de zengin oldu" şeklinde dedikodu yapmakla beraber bir taraftan işe sarıldılar. Çöp bile dikmeyen, baba yadigârıyla geçinilen köyde, Hüseyin Efendi'ninki

gibi bahçeler çoğalmaya başladı. O güne kadar boş duran okul bahçesine biz de aynı usullerle fidan dikiyorduk. Zamanla milyonlarca portakal ihraç etmeğe başlayan köyde, yaşama seviyesi yükseldi. Bununla ilgili olarak yollar, yeni binalar, kullanılan istihsal vasıtaları büyük değişikliğe uğradı. Köyün havasını bir canlılık sardı.

Bir tarafta okul kara tahta bilgisiyle uğraşa dursun, bir adam aranan bilgiyi köylünün işine yarayacak şekilde uygulamağa muvaffak olmuştu.

Bunun gibi birçok olaylar ve örnekler karşısında, anladık ki; misafir gibi durulan, yalnız kitap bilgisiyle donatılmış öğretmenin köyde başarılı olmasına imkân yoktu. Her köye Hüseyin Efendi gibi, bilgisini toprağa verebilen bir adam lazım.

Öğrenci Gözüyle Öğretmenli Köy Okulları

1. 1933-1934 öğrenim yılı olduğunu şimdi hatırlıyorum. Bir sabah nenem kolumdan beni köyümüzün okuluna[262] götürmüştü. Okulun bahçesine geldiğimizde, hepsini tanıdığım, fakat bir kısmını komşumuz oldukları için yakından tanıdığım arkadaşlar "Başmuallimin odasına gidin" diye yanımıza geldiler.

Başmuallimin neler dediğini şimdi pek hatırlamıyorum. Fakat nenemle nüfus, kâğıt, aşı gibi bazı şeyler sorduğunu; nenemin de "efendi, o kaçmaz, pek akıllıdır, okumağa çok hevesi var. Bundan sonra eti senin kemiği bizim" gibi cevaplar verdiğini biliyorum.

O gün beni büyük bir sınıfa götürdüler. Bilmem, boyum küçük, bilmem üstüm başım temiz diye ikinci sıraya oturttular. Az sonra öğretmen geldiğinde benden evvel gelenlerin hepsi birden ayağa kalktılar. Yanımdaki arkadaşımın omuzumdan çekmesiyle ben de ayağa kalktım. Öğretmen "günaydın" der demez, çocukların hepsi birden "günaydın". "Türküm, doğruyum, çalışkanım, yasam büyüklerimi saymak, küçüklerimi korumak, yurdumu budunumu özümden çok sevmektir. Ülküm yükselmek, ileri gitmektir. Varlığım Türk varlığına armağan olsun" diye bir ağızdan yaygın bir sesle bu parçayı söylediler. Bunu ben de her gün söyleye söyleye öğrendim. Fakat bunun üzerinde ne öğretmenim ne de başkaları tarafından bir defa düşündürülmedim. Sadece ezberlemiştim. Şimdi hatırlıyo-

262 Bilecik iline 18 km uzaklıkta bir bucaktır. Üç sınıflı, bir öğretmen odasıyla bir eşya odası bulunan, yeni okul yapıldığı için şimdi karakol olarak kullanılan bir okuldur (İHT).

rum, parçadaki "Budunumu özümden" yerini hep "budumu üzümden çok severim" diye söylüyordum. O gün öğleye kadar sırtımı sıraya dayayıp ellerimi dizlerimin üstüne parmaklarımı kıpırdatmadan koymuş vaziyette durmaya çalıştım. Öğretmen böyle durmamı söylemişti. Bu durumda üç saat nasıl kalabildiğimi bir türlü hatırlayamıyorum. Belki de istenilen şekli bozmuşumdur.

O gün, öğleyin, yemek zamanı geçtiği halde eve gitmemiştim. Aramak için gelen ve "oğlum, niçin eve gelmedin?" diyen neneme: "Yerimi kapıverirler neneciğim" demiştim. Bunun sebebi herhalde öğretmenin "oğlum, senin yerin burası, buradan başka bir yere oturmayacaksın" şeklinde sınıfa ilk geldiğimde verdiği emir olsa gerek.

Zil çalınca, muntazaman sınıfa girip çıkıyordum. Ertesi gün alfabeye başlamıştık, öğretmen, ön sıradan başlıyor ve sırayla okutuyordu. Fakat bütün sıraları tamamlamazdı. Sıraların bütününü dolanmadan tekrar ön sıradan başlayarak yenileniverirdi. Bir müddet ön sayılan ikinci sırada komşularımızdan fakir bir arkadaşımla oturdum. Kâtibin kızının birinci sınıfa gelmesiyle beraber arkadaşımı yanımdan alıp arka sıralardan birine oturttular, yerine de onu verdiler. Sebebini o zaman anlayamadığım bu hadiseyi, şimdi düşünüyorum. O zaman bizim sınıf servet farklarına göre yerleştirilmiş bir topluluktan başka bir şey değildi.

Öğretmen bizim köylüydü. Hatta avlu bahçe komşusuydu. Fakat çok korkuyordum ondan. Bizden büyük sınıflar gelir "sakın hayinlik, şamata yapmayın. A. Efendi kulağınızı koparır" derlerdi. Hakikaten A. Efendi alfabeyi, kıraati iyi okuyamayanların, iyi yazı yazamayan, imla hatası yapanların iki kulağından yakalar, ayakları yerden kesilinceye kadar kaldırır, havada tutardı. Bir defasında Ana kelimesini bildiğim halde, okurken bir türlü söyleyememiştim. "Çalışmamışsın" deyip, iki kulağımı öyle oğuşturdu ki ateşimden yüzüm kızarmıştı. Biz alfabe okurken, o gözlerini uzun müddet yumardı. Okurken gizlice gözetliyor sanarak çok ciddi olarak okur, bitirince "otur" demediği için tekrar tekrar okurdum. Beğenmedi diye de üzülürdüm. Son sınıflara geçtiğimde öğrendim ki, öğretmen gözlerini yumduğu zaman uyumakta imiş. A. Efendi'den yalnız ben değil, bütün sınıf çok korkardı. O, köylümüz olduğu halde, çok az konuşur, yalnız ismimizi söylerdi. Bir gün, İ. ismindeki arkadaşım, hesap dersine kalkmıştı. Bir müddet tahtada yazıp çizdikten sonra, ayaklarını sıkıştırmağa ve yüzünü buruşturmağa başlamıştı. Az sonra kendisini tutamayarak küçük aptesini yaptı. Sidik sınıfın meyilli olan köşesine yığıldı. Öğretmen kapının yanın-

daki köşede oturduğu için, bunu görmemişti. Sınıfta, arkadaşların müzevir dediği ve köyün ileri gelenlerinden birisinin çocuğu öğretmene: "İ. siydi" [işedi] diye haber verdi. Öğretmenin bağırması üzerine çocuk ağlamağa başladı. Zaten önceden gözleri yaşlanmıştı. "Niçin haber vermedin?" sorusuyla büsbütün sıkıştırılıyordu. Bu olay, onun sidikli ismini almasına sebep oldu. Bu cinsten isimler çok çabuk yayılıyor, eğlence konumuz oluyordu. Tuzcu, şekerci, papır, bitli, kel gibi isimler bunlardan bazılarıydı. Derste, herkes önündeki sırada oturan öğrencinin sırtına, başına bakar, bit vs. gördüğünde hemen öğretmene haber verir, öğretmen onları dersten alır, evlerine temizlenmeğe gönderirdi. Bunlardan bazıları bir derste iki üç defa eve giderdi. Bir kısmı mektebin arkasına gider, yakasına bakar ve bulduklarını atar tekrar gelirdi. Eve gitmekten utananlar ve iş zamanında baktıracak kimseleri bulunmayanlar da vardı. Öğretmen, böyle haber verenleri temiz çocuklar olarak tanır, her sabah okulun salonunda bayan öğretmen gömleklere bakarken, o da, bu çocuklara baktırırdı. Öğretmenlerden birisi de, öğrencilere birer birer kendisi bakardı. Bu öğretmen, kendi sınıfındaki çocukların dişlerini döğülmüş kömür tozu ve karbonatla yıkatır, elleri kirli olan çocuklara kiremitle oğdurarak temizletirdi. Köylüler, mektebin yanındaki çeşmeye başka çeşme olmadığı için su doldurmağa, hayvan sulamağa gelirlerdi. Fakat sabahleyin bütün sınıflardan –bilhassa bizim sınıftan– ellerini yıkamağa gidenlerden yer bulamazlardı. Her sabah bu saatlerde çeşmenin başı bir âlemdi.

Bu sınıfta, benim için büyük hadiselerden biri de, karne aldığımız zamandı. Karnesini alan, ya ağlamağa başlar, yahut da "benim beş tane Pekiyim var" diye okulun dar kapısından koşarak evine müjdeye giderdi. Bizde karneye çok önem verirler, çocuğu zayıf olan ana baba mektebe kadar gelirlerdi. Öğretmenler içerisinde F. bey diye birisi vardı ki, bununla kavga bile ederlerdi. Anlattıklarına göre, lahana, domates gibi sebze getirenlere iyi numara verirmiş. Okulda isim takmak çok yaygın bir işti, öğretmenin saçları kıvırcık olduğu için, A. muallim diye anılmağa başlandı. Bu öğretmen kızdığı zaman cetvelle döğmesiyle meşhurdu. Parmaklarımızın ek yerine cetvelin demirli keskin yeriyle vururdu.

Bir defasında, "B. M." diye adlandırılan büyük sınıflardan bir çocuk, okulun duvarına dayanmış güneşleniyordu. A. muallim gelmiş: "B. M., haydi biraz gezin bakalım, böyle pineklemek olmaz" demişti. B. M.: "Muallim Bey donuyorum" deyince, öğretmen, karşı geliyor sanmış ve elindeki metreyle sırtına vurmağa başlamıştı.

Oyunlarımız pek azdı. Üç taş, beş taş, dokuz taş, çizgi, itişmek, güreşmek, ip atlamak, bunların en önemlileriydi. Öğretmenlerin cimnastik derslerinde düdükle veya "bir iki" diye yaptırdıkları hareketleri dersten sonra bir defa olsun yapmazdık. Zaten bunlarda her derste tekrarladığımız üç dört hareketten ibaretti. Öğretmenlerin yardımıyla toplu olarak çölmek, esir almaca, mendil saklama oynardık. Fakat bunları da toplu olarak kendi kendimize bir defa olsun yapmazdık. Büyük arkadaşlar bahçedeki armut ağacına asılarak sallanırlar, kendilerini yukarıya çekip dudaklarını tuttukları ağaca değdirerek "ben beş defa öptüm", "sen kaç defa öpeceksin?" şeklinde iddialar yaparlardı. Fakat bu eğlence de başöğretmen tarafından duyulunca yasak edildi.

Bahçemiz, 100-110 çocuğu alacak genişlikte değildi. Yanında cami de olduğu için, hareketlerimizi biraz ayarlamak lazım geliyordu. Namaza gelen ihtiyarlar gelip geçerken bizlere bakıyorlar: "Falanın çocuğu pek teccal [deccal], falanın çocuğu pek uslu" diye laf arasında söylüyorlardı. Biz de bunları evlerimizde, annelerimizden duyuyorduk. Bazan caminin kapısı yanında oynar, minareye çıkardık. Fakat bu, bize, çok zaman hademeden tokat yemeğe, öğretmenin eşya odasına kapanmamıza mal olurdu. Bahçenin hemen kenarında, eski mezarlık vardı. Ben, hep oralarda oynardım. Mezarların taşları, girintili çıkıntılı şekiller çok hoşuma gidiyordu. Sonra burası okul hayatımda en çok sevdiğim bir bahçe haline getirildi. Bir pazartesi sabahı bayrağı indirdikten sonra öğretmenler: "Çocuklar, evlerinizden kazma kürek, ne bulursanız, alın gelin" dediler.

Bu hafta, benim için, okulda serbest hava esen bir hafta oldu. Sınıfa girip hiç ders yapmak istemiyordum. Bir hafta içinde mezarların taşlarını sökmüş, ikişer kişi birleşerek belirli büyüklükte arazi parçalarını almıştık. Buralara evlerimizde bulduğumuz sebze çeşitlerini ve bazı çiçekli ağaççıkları diktik. Parsellerin etrafını çayırlarla çevirmek için köyün kenarındaki çayırlardan parçalar çıkarmak, onları parsellerimizin etrafına yerleştirmek büyük bir zevk oluyordu. İşleri bu kadar sevmem de, bir yılda üç tane öğretmen değiştirmenin de tesiri vardı. Bir bayan öğretmen geliyor, "Ben mısır ekmeği yemem. Sizin suyunuz kireçli" gibi bir sürü bahaneler uydurup gidiyordu. Biri vekil olarak geliyor, canı istediği zaman bırakıp gidiyordu. Son olarak, bir bayan öğretmen gelmişti ki, o da çok durmadı. Kaçmasına belki de öğrencilerin –şişman olduğu için– taktıkları (A. T.) ismi sebep olmuştu.

Dördüncü sınıfın çok zor olduğunu, büyük sınıflardakiler hep söylerlerdi. Belki de bu beni çok çalışmağa sevk etti. Derslerimi çok iyi bildiğim için

başöğretmen beni küçük sınıflara gönderirdi. Onlara hesap yaptırıp, imla yazdırırdım. Bazan –kendi sınıfımıza– tarihten bir konuyu çalışır, öğretmenin yerine anlatırdım. Küçük sınıflarda kerrat cetvelinden bir sayıyı bilmediği için benden büyük bir çocuğu döğdüğümü ve ağladığını hatırlıyorum.

Okulumuza her yıl bir müfettiş gelir, arkadaşlarımızdan bir kısmını tahtaya kaldırır, okuma kitabından parçalar okuturdu. Bu yıl, ansızın okula gelmiş, derse girivermişti. Coğrafya dersindeydik. Bir arkadaş, Ege Bölgesi'ni anlatıyordu. Bildiklerini bitirmek üzereydi. Müfettiş: "Ne anlattın oğlum, bir de bize anlat", demişti. Arkadaş yeni baştan anlatmağa başladı. Korkudan olsa gerek, çok azını ezberleyebildiği şeylerin bir kısmını da unuttu. Ancak bir iki nehir ismini sayabildi. Bazı arkadaşlar, parmak kaldırıyordu ama, söyletmiyorlardı. Öğretmen, tam yanıma gelmişti ki, artık hiç korkum kalmadı. Ben söyleyeyim, diyerek ceketinin kolundan çektim. Bu anda, öğretmenle aramda hiçbir fark göremiyordum. Halbuki bu, arkadaşların çok "hayin" dedikleri bir öğretmendi.

Bir defasında okulun helalarına öğrencilere yakışmayacak yazılar yazıldığı için, şüphelendiği öğrencileri çağırdı. Bunlar arasında ben de bulunuyordum. Kabahatin üstüme gelmemesi için öğretmenin söylediği harfleri oradakilerine benzemeyen şekilde yazdım. Sonra imla defterlerimizdeki yazılar incelendi. Harfler birbirine benzemediği için arkadaşlarla beraber eşya odasına kapatıldık. Ezandan sonra buradan salındık. Bu, öğretmenin en çok kullandığı ceza usulüydü. Çok zaman, yemeğe geç gönderir, eşya odasına kapatır, kapının yanında yüzü duvara dönük, ayakta bekletirdi.

En çok, bizi kırlara götüren, yollarda, vardığımız yerde şarkı söyleten öğretmenleri seviyorduk. Hele bir öğretmenin kemanı vardı. Şarkıları onunla öğretiyordu. Başöğretmene yalvarır, müzik dersini onun sınıfıyla yapmağı isterdik. Çok az şarkı biliyorduk. Onlar da bizden önce çıkanların aynı idi. Öğretmenden kemanla bizim köyün türkülerini çalmasını isterdik. Bu öğretmen bize, radyoyu göstermiş, onun hakkında bilgi vermiş, telefonla konuşturmuştu. Telefondaki konuşmanın hatırası, sesin nasıl geldiği, uzun zaman yolda, sınıfta, evde konuşma konumuz oldu.

Okulumuzda bir de haysiyet divanı vardı. Bunun konularını umumiyetle döğüşler ve küfürler teşkil ediyordu. Küfredilen çocuklar, bir kâğıda küfürü yazıp, öğretmenin seçtiği haysiyet divanı üyelerine verirlerdi. Bir bayan ile bir bay öğretmen ve birkaç öğrenciden teşekkül eden kurul, her çarşamba günü öğleden sonra toplanır, bay öğretmenin bir defaya mahsus af tokat veya eşya odasında ayakta durmak suretiyle verdiği cezalarla neticelenirdi.

Biz orada sadece oturur, seyre bakar, şikâyet için verilen kâğıtları önceden toplar, öğretmenlere getirirdik.

Buna benzer bir kurul da, kooperatif kuruluydu. Kooperatifimiz, üyelerinin okulla ilgili işlerini köy bakkalına ihtiyaç hissettirmeyecek derecede yerine getiriyor, aynı zamanda kârıyla kimsesiz çocuklara ders için lüzumlu eşya, hatta önlük temin ediyordu. Kooperatifin satış memurluğunu, denetmenlik, kâtiplik ve yönetim görevlerini yapanlar yükümlülük duyguları taşıyorlar, kendilerine büyük adamların ciddiyetini veriyorlardı.

Okulumuzda en büyük olaylardan birisi de, milli bayram günlerinde, köylülere nutuk söylemek, manzume okumak ve piyes oynamaktı. Arkadaşlarımızdan "manzume alıp okuyamadım" diye ağlayanlar bile olurdu. Çünkü, okuyanlar ana babaları için öğünmek imkânlarını veriyorlardı. Bilhassa yüksek sesle bağırarak okuyanlar çok beğeniliyordu. Okurken hepimizin alıştığı bir makam vardı ki, kimse bundan kurtulamazdı.

2. 1935-1936 ders yılı geldiği zaman, okul yaşım müsait olmasına rağmen, çok küçük boylu idim. Köyümüzün[263] okulundaki talebelerin iri yarı olması, beni yine çekingenliğe zorluyor, kendimi küçük görmeme sebep oluyordu. "İçeri gir" zili çalıncaya kadar okul avlusunda kendimi çok yalnız hissettim. O anda okula geldiğime pişman oldum, hatta bir köşeye çekilip, kendi kendime ağladım bile.

Sınıfa girdiğimiz zaman, sınıfta kalmış olan dayımın oğlu, beni arkasındaki sıraya oturttu. Öğretmenin gelmesini bekliyorduk. Bu sınıfta ilk dikkatimi çeken şey (Atatürk'ün) dedikleri büyük bir resmin karatahtanın üstünde asılı durması, altında da okuyamadığım bazı yazılar yazılı bir levhanın bulunması idi. Bütün duvarlarda, insan vücuduna ve hastalıklara ait resimler vardı. Hâlâ unutamam; bu resimler arasında bir iskelet vardı ki, beni çok korkuttu. O günden sonra, birçok günler rüyalarıma girmiş ve beni düşündürmüştür. Hatta, o gün, eve geldiğim zaman: "Anne, okulda ölü gördüm, biz de mi öyle olacağız? Öyle ise, beni niye doğurdun?" diye ağlamaya başlamıştım.

İlk gün, sınıfta yerimde oturmuş etrafıma şaşkın şaşkın bakınırken, yanıma, uzak mahalle komşularından, çok kavgacı tanınmış, iki senedir birinci sınıfı okuyan (A.) geldi. Beni kolumdan tutarak sıradan çıkardı.

— Kalk bakalım, burası benim yerimdi. Senden açıkgözü yok mu? dedi.

---

263 Balıkesir'in Gönen ilçesine bağlı bir köy (İHT).

Herkes bana bakıyor gibi geldi. Zaten mahçup bir kız olduğum ve geldiğim andan beri hiç de iyi şeyler düşünmediğim için, ağlamaya başladım. Orada candan bir arkadaşım olmasını ne kadar istemiştim... Gerçi, dayımın oğlu vardı; fakat o çok sessiz ve korkak bir çocuktu. Tam o sırada, öğretmen içeri girdi, beni ağlar görünce sebebini sordu. Etraftakiler anlattılar, çocuğa:

— Çık oradan, yine kendini gösterdin, dediğini ve onu bir bacağından yakalayarak:

— Şu pencereyi görüyor musun? Atarım seni oradan, dediğini, ve iki kulağına yapışarak, onu havaya kaldırdığını hatırlıyorum. Bana da:

— Sen otur oraya kızım, bir daha sana bir şey söylerse gel bana haber ver, dedi. A.'nın benden bunun acısını çıkarmasından korkuyordum.

Derslerime iyi çalışıyordum. Hatta, öğretmenin bir gün, paydostan sonra, beni alakoyduğunu, okşayarak:

— Benim cici kızım, benim çalışkan kızım, seni çok seviyorum, dediğini hatırlıyorum. Bu hadiseyi evde büyük ablama anlatınca, ablam anneme gidip:

— Gördün mü? Bu erkek öğretmenlerden hayır gelmez, koca A.'nın kızı için söylenilenleri duydun, ama bizimki küçük canım, dedi. Ben o zaman bu konuşmalardan hiçbir şey anlamamıştım.

O seneki Cumhuriyet Bayramı'nda gelin arabasına binmek için beni de seçtiler. Bize kâğıttan beyaz elbiseler giydirdiler. Başlarımıza çiçek taktılar. Geline de kırmızı kanat takıp, süslediler. İki büyük kız da, eski zaman elbisesi giydi. Hepimiz çiçeklerle süslü arabaya bindik, nakliyenin sokakları arasında dolaşıyorduk. O zaman bundan ne kadar haz duymuş, ne kadar kendimi beğenmiştim...

İkinci sene öğretmenimiz değişti. Yerine bir bayan öğretmen geldi. Çok severdim onu nedense. Fakat bir şeyini affedememiştim. Küçükken Allah'a inancım çok kuvvetli idi. Kuran okurdum ve her gün namazımı eksiksiz kılardım. Oruç tutmaya da çok küçükken başlamıştım. Yine bir Ramazan günü derse oruçlu geldim. Yanımda da çok sevdiğim bir kız arkadaşım vardı, o da oruçlu idi. Öğretmen o gün çocukların oruçlarını bozdurmak için şeker getirmiş. Yoklamayı yaptıktan sonra:

— Oruçlu olanlar parmağını kaldırsın, dedi. Kaldırdık.

— Oruçlu olunca ders dinleyemiyorsunuz, hem ne lüzum var buna? diye hepimize birer şeker verdi. Ve yememizde israr etti. Arkadaşım şekeri yedi, fakat ben yemedim, masanın altına attım.

Bu hadiseden bir ay sonrada arkadaşım ani bir hastalıkla öldü. Öldüğü zaman, ilk aklıma gelen şey, Allah'ın onu orucunu bozduğu için cezalandırması olmuştu. Fakat Allah'ın niye öğretmeni cezalandırmadığına da üzülmüştüm. Havalar düzelmeye başladığı zaman, bir gün öğretmenimiz bizi arkadaşın mezarı başına götürüp bir dakika sükûta davet etti. O zaman bunun sebebini bir türlü anlayamamıştım. Kendi kendime birçok yorumlamalarda bulunmuştum.

İkinci sınıfta unutamadığım bir hadise de, bana ilk defa bir bayramda manzume okutmaları oldu. Babam benim o gün manzume okuyacağımı duyunca, kızım nutuk söyleyecek diye bana yumurta içirtti, yağlı ekmek yedirdi. Şöyle dedi:

— Haydi bakalım kızım, iyi bağır, sesini herkes duysun, Bravo şu (H) ustanın kızına, erkek gibi sesi çıkıyor, desinler. (Babam, oğlu olmadığı için, beni erkek evladı yerine sayıyordu.)

Üçüncü sınıfta bayan öğretmen hasta oldu, onun yerine bir vekil geldi. Bu, ortaokulu bitirmiş bir gençti. Büyük sınıflar ona "Kel M. Efendi" diyorlardı. Onun daha ziyade matematik dersini anlayamazdık. Bize x, y gibi birçok şeyler gösterir, "bunları öğrenin" derdi. Biz, kendi aramızda, onun gösterdiklerini anlamamakla beraber:

— Ne akıllı çocuk, neler biliyor, her şeyin kolaylığını öğrenmiş, diyorduk.

O gitti, yerine başka bir vekil geldi. Liseye devam ediyordu. Bunu çok severdik. Çünkü bizi kıra götürür "oynayın kendi kendinize" der, kendisi de köyün kenarında bir ev vardı, oraya girer, dönüş zamanına kadar orada kalırdı.

Bu öğretmenin –hiç unutmam– bir (göçmen kuşlar) dersi vardı. Bir gün onu anlattı. Ertesi gün –o zaman ne olduğunu bilemiyorduk– başöğretmen geldi, dersi dinledi, gitti. O gün öğretmen yine göçmen kuşları anlattı. Aradan 10-15 gün geçti. Okula müfettiş gelmişti. Bir gün önce öğretmenimiz sınıfta, "göçmen kuşlara iyi çalışın! yarın sorarım" demişti.

Ertesi gün sınıfa girdi. Yoklama yaptı. "Nasıl çalıştınız mı?" diye sorarken içeri ihtiyar bir adam, girdi. Bu, müfettişmiş. Öğretmen ona dönerek:

— Hayat bilgisi dersindeyiz. Göçmen kuşları anlatıyorum, dedi ve yeniden göçmen kuşları anlattı. Bize göçmen kuşlar dersini o kadar iyi ezberletmişti ki, bu hususta ne sorsalar söyleyebilirdik. Nitekim müfettişin sorularına tıkır tıkır cevap verdik. Fakat müfettiş bize "İnsan da bir göçmen kuş değil midir" dediği zaman, biz:

— "Öğretmen onu söylememişti" dedik.

Bu öğretmen, sınıfımızda (Ş) isimli büyük bir kızı çok severdi. Hep ona manzume verir, ders anlattırır, hatta sınıf mümessilliği yaptırırdı. O da en küçük bir şeyi gider, öğretmene söyler, talebeleri dövdürürdü.

Mektebimizde bazı kurullar vardı. O senenin sonlarına doğru bir gün öğretmenler bizi büyük sınıflarda bir araya toplayıp, disiplin kurulu, kooperatif işleri gibi bazı meseleleri konuştular ve kurullara üye seçtiler. Hatta beni de disiplin kurulunda bir yere seçtiler ama vazifemin ne olduğunu, nelere selahiyetim bulunduğunu hiçbir zaman öğrenemedim. O günkü konuşmalardan bir şey anlayamamıştım.

Temizlik işlerine çok ehemmiyet verilirdi. Her hafta başında çamaşır, saç, kulak, diş ve eller muayene edilir, pis olanlar eve geri gönderilirdi. Bu, arkadaşlar üzerinde çok fena tesir bırakırdı.

Çantamda hiçbir zaman kullanmadığım iki mendil bir diş fırçası ve bir macun taşıyordum. Her muayene günü bunları çıkarır, önüme koy, öğretmene gösterirdim. Bunları kullanmadığımızı gören bayan öğretmen:

— Bunları, size kullanın diye aldırttık, herkes fırçasının üzerine biraz macun koysun arkamdan gelsin, dedi. Hep beraber çeşmeye gittik, diş fırçalamayı öğrendik.

Okulumuzda, voleybola da çok yer verilirdi. Fakat ancak büyük boylu çocuklar oynayabilirdi. Kızlar top, kaydırak, ip atlama, dübek gibi oyunlar oynarken, bayan öğretmenler, bazan da erkek öğretmenler oyunlarımıza iştirak ederlerdi.

Hava açık olduğu zaman resim dersini daima dışarda yapardık. Resimlerimizin güzelliğine, temizliğine göre not alırdık.

Dördüncü sınıfa geçtiğimiz zaman, bize yeni bir bayan öğretmen gelmişti. Onun kıyafetini hiç unutamam. Lacivert, çok dar bir rob, üzerinde büyük büyük düğmeler, ayağında ince topuklu ayakkabılar vardı. "Acaba bu elbiseler içinde nasıl duruyor. Bu ayakkabılarla nasıl yürüyor?" diye merak ederdik. Ama bu öğretmenin giyinişi, gün geçtikçe hoşuma gitmeye başlamıştı. "Ben de öğretmen gibi giyinebilir miyim?" diye anneme sordum. Annem de:

— Sen onlarla yarış edebilir misin, onlar pahalı giyer, ince giyer, kısa giyer, demişti. Ben de o zaman bunu yapamayacağıma inanmıştım.

Öğretmenimiz saçlara tuvalet yapılmasına tahammül edemezdi. Sınıfımızın büyük bir kızı vardı. Hem güzel giyinir hem güzel taranırdı. Kendisi de güzel olduğu için ona (Parlak H.) derlerdi. Bizim bayan öğretmen her zaman ona darılır:

— Süslenmekten ders çalışmaya vakit bulamıyorsun, aptal kız, derdi. Hatta bir gün, saçını kıvırmış diye başka bir kızın saçlarını ta dibinden kesti. Kızcağız da başını bir örtüye sarmak zorunda kaldı. Onun için biz saçlarımızı kulaklarımızın arkasına tarar, yukarı kaldırmağa cesaret edemezdik.

Dördüncü sınıfta öğretmenimiz bizi, kaza ilkokulunun dördüncü sınıf öğrencileriyle mektuplaştırdı. Bizi kazaya davet ediyorlardı. Bu mektupları mektebin duvar gazetesinde neşrettik. (Bu gazete resimli hikâyeleri, bilmeceleri, havadisleriyle çok hoşuma giderdi.)

Havalar düzelince yiyeceklerimizi alarak, tuttuğumuz arabalarla kazaya gittik. Bu, bizim için çok büyük bir yenilik oldu. Onlar da bize geldiler, böylece ödeştik. Hatta bizimkilerle yaptıkları bir voleybol maçında bizimkiler onları yenmişti.

Son sınıfta yaptığımız sergi, ziyafet gibi gösterişli işler, bizi kendimizden emin insanlar haline getirmişti. "Evdeki büyüklerimizden daha çok nakış biliyoruz" diye övünürdük.

Okulu çok severdim. Sabahleyin herkesten önce, daha kapı açılmadan okulun önüne gelir, kendi kendime o günün derslerini bir defa tekrarladım. Derslerime çalıştığım için öğretmenin bol bol aferini kazanırdım. Onun için de okumaya karşı hevesim artmıştı. Bana, okulu bitirince ne yapacağımı soranlara:

— Öğretmen olacağım, derdim.

3. Köyüm, Afyonkarahisar'ın 10 kilometre kuzeyinde düz ovanın ortasında kurulmuştur. Onun ne zaman kurulduğunu bilen yoktur. Mezarlığın en eski taşlarında görülen tarih (1012) olduğuna göre, bu tarihi taşıyan mezar, 350 yıl önce ölen birine ait demektir. Köyümün halkı Aşgarlar, Omarlar, Pantoslar, Malıçlı, Seferler diye anılan kabilelere mensup olduklarını söylerler. Halkın hepsi çiftçidir. Köyde ev tezgâhlarında aile ihtiyacına yetecek kadar dokumacılık da yapılır.

Köyümüze 1933'te ilkokul açıldı. 1939'a kadar okulumuz 3 sınıflı idi. Üçüncü sınıftan mezun olan öğrencilerin kayıt defteri kayıptır. Okul 1939'da beş sınıflı olmuştur; beş sınıfa çıkınca öğretmen (H) 4. sınıfı okuttu. 1940'ta gelen Bayan (A. Ü.) öğretmen, yedi öğrenci mezun etti. 1941'de gelen Bayan (N. D) öğretmen hasta olduğu için, okuldan üç yıl kimse mezun olamadı. 1944'te gelen Bayan (A. S.) öğretmen 1944'te beş, 1945'de iki öğrenci mezun etti. Beş yılda 13 mezun!

Köylümüzün dertleri ve istekleri: 1) Köye yakın olan bataklıkların kurutulması. 2) Köye bir çamaşırhane yapılması. 3) Köy sınırlarının genişle-

tilmesi. 4) Köy ilkokuluna bahçe yapılması, burada ağaç, sebze ve çiçek yetiştirilmesi. 5) Köy çeşmelerinin başına ve çeşme suları boyunca uygun yerlere söğüt, kavak dikilmesi. 6) Köye bir demircilik işliği yapılması, bir selektör getirilmesi. 7) Köyde bir okuma odası ve gece okulu açılması".

Beş yılda dört defa öğretmen değişen bir köyde, köylülerin dert ve istek olarak belirttikleri işlerle okulun ilgilenmesine imkân var mıdır? Bu işleri bizzat yapabilecek şekilde yetiştirilmemiş öğretmenlerin onları başarmaları mümkün müdür? Halbuki bu isteklerin hemen hepsi becerikli ve başarılı bir öğretmenin önayak olmasıyla yerine getirilebilecek şeylerdir. Köy okulu, köyün organizmasından gelen bu gibi problemlere el koyup onları hal edebilmelidir ki, köyün kenarında eğreti ve yabancı bir kurum olmaktan kurtulabilsin.

4. Köyümüz, Ankara'nın Bâla ilçesine bağlı, oraya 12 kilometre uzaklıkta, Ankara-Kırşehir şosesine yakındır. Halkı çiftçilik yaparak, hayvan besleyerek geçinir. Köyün havası ve suyu iyidir; kuzey tarafında duvar gibi birden bire yükselen dağlar sert rüzgârlara engel oldukları için, yeri kuytudur. Köylülerimiz hem çalışkan, hem de iyi yaşamasını seven insanlardır. Yakın zamanlara kadar çadır hayatı yaşamış olan köylü ihtiyarlar, geçmiş günlerle şimdiki yaşayışları kıyaslayınca şöyle derler:

— Biz de insan mı imişiz? Davarın peşinde dolaşmaktan kıl çadırda yatmaktan, ayran içmekten başka bir şey bilmezdik. Sırtımız kepenekten başka urba, ayağımız çarıktan gayrı ayakkabı mı görürdü? Bizler, davarın peşinde dağdan dağa göçer dururduk vesselam.

Köyümüzdeki yaşayışı kökten ve çarçabuk değiştiren şey, okuldur. 20 yıldan beri köyümüzde çalışan öğretmenimiz, köyümüzden evli ve yedi çocuk babasıdır. Okul binasını o yaptırtmıştır. Onun önderliği ile köyümüzde okuma odası açılmıştır. Yedi ile otuz beş yaş arasındaki köylülerin hemen hepsi okuma yazma bilirler. Köyümüzün okulundan çıkanlardan liseleri, yüksek okulları, köy enstitüsünü bitirerek, önemli işlerin başına geçenler vardır. Öğretmenimiz, gazete, dergi, kitap gibi vasıtalardan faydalanarak hem kendini, hem köylüyü yetiştirmeğe çalışır. Öğretmenimizin yaşayışı köylülerinkinden farksızdır. O da köylüler gibi çiftçilik yapar, hayvan besler, sebze yetiştirir, bağa sahiptir ve bunun üzümünden, pekmezinden faydalanır. Öğretmenin kendi gayreti ve köylünün yardımı ile meydana getirilmiş evi vardır. Evi düzenli, temiz, türlü maksatlara uygun eşya ile döşelidir. Öğretmen, köyümüzün küçük büyük, bütün insanlarını tanır. Onların bütün

dertlerini bilir, herkesin derdine çare bulmaya çalışır; elinden gelen yardımı kimseden esirgemez. Okulun bütün işlerini öğrencilerin, köylülerin yardımlarından da faydalanarak başaran öğretmenimizi, bütün köylü hem sayar, hem sever, öğretmen köyde temelli oturmak, köylüyle kader birliğine katılmak, mezarının köyde olacağına halkı inandırmak sayesinde bu başarılara kavuşmuştur.

Köy öğretmenliğinde muvaffak olmanın nelere bağlı bulunduğunu bu hatıralar arasında yer alan birkaç nokta açıkça ve kesin olarak göstermektedir. Öğretmen köyde kalmaya, köylüler gibi çalışmaya, onlarla mukadderat birliği kurmaya, köyde ev kurup oturmaya, bir aile babası olmaya ve sürekli olarak kendi kendini yetiştirmeye karar verip bunları yapmadıkça başarı elde edemez. Köy okulunun sıkıntılı durumundan kurtulup normal şekilde gelişmesi ilgililerce bu noktanın anlaşılmasına ve yepyeni bir tip öğretmenin yaratılmasına bağlıdır.

Köy Okullarının Değeri ve Eksiklikleri

Yukarıdaki sayfalarda yer alan hatıralara 1000'den fazla köy okulunda yapılan incelemelere nazaran köylerimizde açılmış olan öğretmenli okulların değer taşıyan tarafları şunlardır:

1) Öğretmenler, öğrenciler vasıtasıyla köye düzenli çalışma, temizlik, oyun ve eğlence gibi yeni değerleri sokmaya uğraşmaktadırlar. 2) Okula devam eden öğrenciler, yazı dilini öğrenerek, kitap ve gazete okuyabilecek bir duruma gelmekte, bu sayede köyün durgun ve geri hayatını –az da olsa– değiştirme, canlandırma imkânları sağlanmaktadır. Küçük yaştan itibaren dinsel alışkanlıklara bağlanarak ana ve babaları gibi davranmaya başlayan çocukların kafalarına yeni bir ışık sokulmak istenilmektedir. 3) Okulca tertiplenen müsamereler ve geziler vasıtasıyla öğrencilerde milliyet hisleri uyandırılarak geliştirilmek ve onların görgüleri artırılmak istenilmektedir. Keman çalmasını bilen ve müzik öğretiminde bundan faydalanan öğretmenler, çocuklar tarafından sevilmektedir. 4) İyi işletilememekle beraber okullarda kurulmasına girişilen öğrenci teşkilleri (kooperatif, disiplin veya temizlik kurulu gibi) sayesin-

de çocuklar okulun idaresine katılmak istenilmektedir. 5) İyi niyetli öğretmenlerin kılavuzluğu sayesinde bir kısım köy çocukları ilkokulu bitirdikten sonra daha yüksek okullara gitme imkânına ve fırsatına kavuşmaktadırlar. 6) Ellerinden iş gelen ve iyi giyinmesini bilen bazı öğretmenler sayesinde, bilhassa kız öğrencilerin bir kısmında, temiz, düzgün ve iyi giyinme hevesi uyanmaktadır. 7) Çalışkan öğretmenler tarafından açılan gece okullarına devam eden yetişkin köylüler okuma yazmayı öğrenmektedirler. 8) Tatil zamanlarında, yaz aylarında kapalı olmakla beraber, okulun açık bulunduğu zamanlarda ıssız köyde okulla ilgili bir hareket ve canlılık görülmektedir. 9) Aydın okuryazar insanı bulunmayan veya pek az olan köye –muvakkat bir zaman için de olsa– öğretmen gelmekte, bu sayede köyle kültür merkezleri arasına bir köprü kurulmuş olmaktadır. 10) Köye yerleşen öğretmenlerin çoğu başarılı işler görmekte, köyü canlandırmaktadırlar.

Bütün bunlara rağmen, öğretmenli köy okullarının birçok bakımdan eksiklik içinde kıvrandıkları yine müşahede[264] ve hatıralardan açıkça anlaşılmaktadır. Köye fayda sağlayan ve kök salan az sayıdaki okul, onları yaratmaya muvaffak olan fedakâr ve başarılı öğretmenlerin eseridir. Bu durumu açıkça ifade edemeyerek örtbas etmenin doğru bir hareket sayılmaması lazımdır. Kusurları olduğu gibi görüp düzeltmeye girişmemek, yangını görüp söndürmeye yanaşmamaktan farksızdır. Onun için, her memlekette olduğu gibi bizde de çözülmesi gereken bir köy okulu problemi olduğunu açıklamak, kusurları giderici tedbirleri alarak, işi geliştirme yolunu tutmak en tabii hareketlerden biri olarak kabul edilmelidir. Hakikati olduğu gibi yazmak lazım gelirse, yakın yıllara kadar köy okulu problemi diye adlandırılacak ciddi ve önemli bir mesele vardı. Öğretmenli köy okullarının eksiklikleri de diyebileceğimiz bu meseleyi şöyle özetlemek mümkündür:

1) Köy okulunun özelliklerinin ve amaçlarının köye göre açıkça saptanmamış olması. Bu yapılmadığı için köye, her bakımdan (üç sınıflı okul, kısaltılmış program) şehir okulunun küçültülmüşünün sokulmak istenilmesi. 2) Köy okuluna kendini vererek çalı-

264 [gözlem].

şacak çok sayıda öğretmen yetiştirilmemiş olması. Bu yüzden sık sık öğretmen değişmesi, okulların uzun müddet kapalı kalması, okulun ciddi ve düzgün işleyen bir kurum tesiri yapmaması. 3) Köy çocukları için lüzumlu ve faydalı bilgilerin öğretileceği yerde, okulda bunun tersinin yapılması. Bu sebepten çocuklara, köylülere okulun sevdirilememesi, soğuk bir yer tesiri yapması ve bu halin öğrenci devamsızlığını, okula ilgisizliği yaratması. 4) Ehliyeti kıt bir kısım öğretmenlerin sadece maaş almak amacıyla köy okullarına istemeye istemeye gitmeleri veya orayı sığınılacak bir yer haline getirmeleri. Hakikate uymayan sağlık raporları kullanmak suretiyle köy okullarını istismar eden ve kaçakçılık yapan öğretmen tiplerinin bulunması. Bu gibilerin okullarında devamsızlık meselesine önem verilerek devamsız öğrencilerin takip edilmemesi. 5) Öğretmenlerin çoğu tatil zamanlarında görevli bulundukları köylerde oturmadıkları için okulun, bahçesinin bakımsız kalması; bu yüzden ağaçlama, çiçekleme işlerinin gerçekleştirilmemesi. 6) Görevine bağlı, işinin ehli olmayan ve köylülerle mütemadiyen geçimsizlik çıkaran öğretmenlerin idarelerindeki okulun halk nazarında itibarını kaybetmesi, köylünün okuldan soğuması. 7) Öğrenci sayısına göre hesaplanarak, öğretmen verilemediği için, bilhassa tek öğretmenli köy okullarında, sınıf mevcutlarının normal haddinden çok fazla olması. 8) Köy okullarının –birçok bakımlardan– gereken yerlerle bağlılıklarının sağlanmamış olması. Bu yüzden okulun tamamen tecerrüt etmiş [tecrit edilmiş] bir duruma düşerek birçok ihtiyaç ve dertleriyle baş başa bırakılmış olması. 9) Köy okullarında öğrenme ve öğretme araçlarının pek az oluşu. 10) Okul binalarının maksada uygun bir şekilde yapılmamış olması, öğretmene mesken sağlanmamış bulunması.

Bu kadar çok eksiklik içinde bulunan köy okulunun normal bir organizma olarak kabul edilmesi, onu köyü canlandırmaya yarayacak bir vasıta gibi telakki ederek, okuldan bazı hareketler beklenmesi beyhudedir. Çünkü o, bu haliyle hasta bir organizmadan başka bir şey değildir. Köy okulunun bu hale gelmesinin sebebi, sadece ve daha çok bu okulda görevli bir kısım öğretmenlerin ehliyetsiz, isteksiz insanlar olmaları değildir. Onu felce uğramış bir

kurum durumuna sokan asıl sebep, teşkilat bozukluğu ve okulun sağlam temel üzerinde kurulmamış, bakımsız üvey evlat gibi kendi kendine bırakılmış olmasıdır. Bu yüzden okulun ana direğini teşkil eden öğretmen, köye bağlanıp oraya kök salamadı. O, köyde bir konuk gibi kaldı. Öğretmen, görevine bağlanamayınca hiçbir okuldan gelişme beklenemez. Onun için köy okulunu normal bir hayata kavuşturma işi ele alınınca, ilk düşünülecek mesele, ona sahip çıkacak öğretmeni bulmaktır. Bu problemi çözebilmek için de öğretmenlerin köyde niçin tutunamadıklarını anlamak lazımdır. Köyde eğitim konusu ile uğraşan eğitkenlerden Johnn F. Dietz, *Köy, Bir Eğitim Topluluğu Olması Bakımından*[265] adlı eserinde bu meseleyi de incelemiş ve kendi memleketinin hayat şartları yönünden öğretmenlerin köyden niçin kaçtıklarını etraflıca açıklamıştır. Onun işaret ettiği sebeplerin çoğu aynen bizde de vardır. Onun için bu noktayı, değerli köy eğitkeninin açıkladığı şekilde öğrenelim.

Öğretmenlerin Köylerden Kaçmaları

Öğretmenlerin köylerden kaçmaları, köysel kültür hayatı bakımından, can sıkıcı ve yeis verici bir tezahürdür. Bu suretle biz, pek çok öğretmenlerin köy okulları öğretmenliğini, bir gelip geçici memuriyet, daha iyi imkânlar görünür görünmez, derhal tepilip atılacak bir hizmet saymaları hakikatini kastediyoruz. Bizzat köyde doğmuş olanlar, vaziyeti iyi tanımaları itibariyle köy öğretmenliği mesleğinde bilhassa muvaffakiyetle çalışması gereken köylü çocukları bile köylere gitmekten çekiniyor, gittikleri köylerden kaçıyorlar. Köyde yerleşen, köye bağlanan, orada kök salan öğretmenler, köy eğitkenleri, her gün biraz daha azalmaktadır. Köylüler, bu realiteyi sessiz ve tevekküllü bir rıza ile karşılıyor ve hatta çok vakit pek tabii buluyorlar. Öğretmenlerin kaçtıkları köyler bilhassa demir yolundan uzak ve talebe sayısı pek çok olan, bir dersaneli okulların bulunduğu yerlerdir. Ben bu çeşit bazı köylerdeki bir dersaneli okulların 1875-1900 arasında 25 yıl içinde vasati olarak iki yılda bir öğretmen değiştirdiklerini, 1900-1925 arasındaki yirmi beş yıl içinde ise, Genel Savaşın elverişsiz tesirleri yüzünden 20 öğretmen değiştirmiş köyler bulunduğunu tesbit ettim.

265 Bu kitap dilimize M. Ali Akademir tarafından çevrilmiştir (İHT). [İstanbul: Sinan Matbaası ve Neşriyat Evi, 1946].

Köyden kaçışın ikinci şeklini de, becerikli ve kıymetli öğretmenlerin, müstait insanların nadiren köyde kalmalarında, çok defa kıymetli mesailerine daha çok para vererek, daha iyi kıymet takdir eden şehirlere gitmek istemelerinde görüyoruz. Köylü, bu tezahürü iyi tanıyor ve o kadar tabii buluyor ki, iyi şahadetnamelere sahip olduğunu bildiği bir öğretmenin uzun zaman köylerde kalması genel bir hayret uyandırıyor, öğretmenlerin köylerden kaçmalarının sebepleri değişik tabiattadır. En kuvvetli müessir [etken], ruhen köyden kaçma, yani aydın insanın içyüzünün köyden çevrilmesi, köy kültüründen ve onun kendine göreliğinden ruhen ayrılmak isteyiş ve ona yabancı kalıştır. Öğretmen, hatta köyde doğmuş bile olsa, şehirde aldığı terbiye ve tahsil, şehirsel yaşayış ile tanışma yüzünden, çok defa köye karşı yabancılaşmış, köydeki yaşayış şekilleri için anlayışını kaybetmiştir. Köy hayatı ona değersiz ve gayesiz görünür. O, köyde adeta garipser. Bu gibi ön hükümlerle köye giden insanın, köye ısınması ve köyü sevmesi asla mümkün olmaz. Bundan başka, köyde de öğretmenin tasa ve kaygılarını, dert ve sıkıntılarını anlayacak, mesaisinin derin manasını kavrayacak insanlar pek azdır. Çok defa öğretmenin yan çizen, maksada hiç de uygun olmayan tahsili, ona diğer aydın insanlarla buluşup tanışma yollarını açmıyor. Alelade insanlarla düşüp kalkmayı, tabiat içinde yaşayarak müsterih ve şad olmayı, şehirde unutmuş olduğu cihetle, şehrin zevk ve eğlencelerine susayan sathi bir insan olmasa bile köyde yapayalnız kalıyor, bunalıyor. Yalnız köylü halk için derin bir anlayış ve sıcak bir sevgi sahibi olan insanlar, yalnız hakiki bir kültür ve olgunluk sahibi olan ve içten alacağı kuvvetle yaşıyan ve en çok, köy papazının yaptığı gibi, sessizce kütüphanesi veya ailesi içinde kendine has, ince kültürlü bir hayat kurarak yaşayan insanlar, devamlı olarak köysel inziva ve itikâf [ibadete girme] hayatı içinde, köyün bir mezarlık sessizliğini andıran varlığı içinde yaşamaya katlanabilirler.

Bu içe ait sebepler yanında, çok defa dışa ait şeyler de öğretmenin köyden kaçmasında kesin bir rol oynarlar. En başta gelen: İşin baştan aşkın oluşudur. Şehir öğretmeni, okuldaki işini bitirdikten sonra serbesttir. Fakat köy öğretmeni, okul dışında, bilhassa kışın, o kadar çok işi vardır ki birbiri arkasına birkaç saatini evde, ailesi arasında geçiremez. Eğer o, köydeki mevkiini daha baştan sarsmak istemiyorsa, kabulden imtina edemeyeceği sayısız iş vardır.

[...]

Çok defa okul işleri, o kadar ağır ve yorucudur ki, birçok öğretmenlerin takat ve tahammülünü aşarlar. Ekseriya ders odaları kapıya kadar doludur.

Bir odada 60 ve hatta daha fazla çocuk bulunması nadir hallerden değildir. Sevimsiz, kâfi derecede iyi temizlenmemiş, ışık ve ısınma durumu berbat, her türlü en lüzumlu öğretim araçlarından mahrum dersanelerde çalışmak, yalnız yorucu olmakla kalmaz, aynı zamanda, emeği karşılamayacak kadar az başarı sağlar. Ebeveyn, bilhassa bu gibi durumu fena köylerde, okula karşı hemen hiçbir alaka göstermez. Öyle köyler tanırım ki, mahallin ilköğretim müfettişleri bile okul imtihanlarında bulunmak istemezlerdi. Bu gibi haller ve uygun olmayan şartlar, öğretmenin çalışma ve yaratma sevgisi, neşe ve şevki üzerinde, çok ağır yıkıcı tesirler yaparlar.

Bütün bunlara, bir de köy öğretmenliği hayatının harici zarar ve ziyanları da inzimam eder. Köyde, öğretmenin oturduğu evin pek çok eksiklikleri vardır. Kendi oturdukları evlerin sayısız noksanlarına katlanmaya alışmış olan köylüler, öğretmenin en zaruri ihtiyaçlarını bile idrak etmezler. Bir banyo dairesi gibi "lüks"ten sarfınazar, birçok köy okullarının öğretmen evlerinde akarsu veya kuyu veya elektrik ışığı da yoktur. Zaruri tamir işleri, ancak uzun zaman süren dolambaçlı müracaatlardan, çok kere ancak aradan yıllar geçtikten sonra yaptırılır.

Köy öğretmeninin vaziyeti, yiyecek içecek temini bakımından da, şehirlinin çok defa hayalhanesinde yaşattığı gibi, pek elverişli değildir. Küçük köyde o, zaruri ihtiyaçlarının en önemli kısmını şehirden veya daha büyük olan komşu köyden getirtmek mecburiyetindedir. Sebze, büyücek köylerde bile pek seyrek bulunur.

Giyecek ihtiyaçlarını da öğretmen ancak şehirde temin ve tatmin edebilir. Öğleden sonra serbest olduğu günleri, çok defa bu maksatla şehire gidip gelmeye hasreder ki, bazı köylerin çok fena olan yolları ve taşıma araçları göz önünde tutulursa, bu yolculuğun her zaman bir zevk olmadığı çok iyi anlaşılır. Aynı şartlar ve durum altında yaşayan bir köy öğretmeni, şehirdeki meslektaşlarına nazaran daha çok para harcamak zorundadır. Çünkü o, şehirdeki fiyatlara ilaveten, köyde satın aldığı her şey, ve hatta gıda maddeleri için ayrıca taşıma masrafı ve diğer küçük masrafları ödemek mecburiyetindedir.

Çocuklarının tahsil ve terbiyesi, köy öğretmenine çok pahalıya mal olur. Eğer onlara bir lise tahsili vermek isterse, küçük yaşta aile ocağından ayırarak, kasabaya, veya şehire göndermek lazımdır ki, terbiyevi mahzurlarından başka, mali bakımdan da her zaman taşınması mümkün olmayan fazla bir yük teşkil eder.

Bütün bu meseleler bir araya toplanarak, öğretmenin kendisini köyde nadiren halinden memnun ve müsterih saymasına imkân verirler. Bu sebepledir ki, o, çok yerde, köyün köydeşi değil, yalnız konuğudur. En çok zahmetli ve güç olan, bir dersaneli okullarda, hemen münhasıran [hususi olarak], henüz asaleti tasdik edilmemiş olan genç öğretmenlerin durumudur. Yine bu yüzdendir ki, bir zamanlar maarif idareleri, bu gibi yerleri, ceza yerleri sayarlar ve öğretmenler de muhtaç kalmadıkça, buralara talip olmazlardı.

Köy öğretmenlerinin kaçışları köy için, her bakımdan tam manasıyla yıkıcıdır. Ancak, kesin mecburiyet karşısında köye gelmeye razı olan, köyde kendisini unutulmuş, defedilmiş sayan ve şehrin hasretini çeken öğretmenin, köyde yerleşip kökleşemeyeceği, köysel kültürü kavrayamayacağı içinde yaşadığı ve onun için çalıştığı dünyayı asla doğru olarak tanıyamayacağı, velhasıl köysel halkın ve köyün öğretmeni sıfatıyla kendi mesleğine karşı hakiki vaziyetini tayin edemeyeceği aşikârdır. Böyle bir öğretmen, okul içinde ancak sivilizatorca [uygarca] ve teknik işler görebilir. Köy okulu, bu gibi öğretmenler için bir "eğitim ve öğretim metotlarının sınanıp, geliştirilmesine yarayan mahal" tecrübe tahtasıdır.

Olumlu halk eğitimi işi bu suretle ifa edilemez. Çünkü, böyle bir vaziyette mesai ve köy ruhu da köye yabancı olan bu insanların gözlerine görünmekten çekinir, ürker, "onların yanlış ve noksan terbiye edilmiş, daha doğrusu eğitilmemiş olması, haşinliği çok kere hamlık ve çiylik eseri değildir. Onların haddinden çok fazla olan ürkekliği, çekingenliği, tabii olan itimatsızlığı –ve bu sebeple de– olduğundan başka türlü görünmek isteyişi kendi varlığı içine kapanıp kalması, sımsıkı kapanıp dışardan gelen hiçbir şeyi içeriye almaması, hemen münhasıran [hususi olarak] köysel memurların göçebe oluşunun doğurduğu daimi bir meyvedir. Çok defa bunun neticesi de halkın göçebeleşmesi veya hiç değilse kendine göreliğinin kuruyup buruşması, sakatlanması ve yabanileşmesi demektir.

Köyde hakiki bir eğitim ve kültür mesaisi yaratmak isteyenler, her şeyden önce köysel eğitkenin, yerlileşmesini temin için gereken tedbirleri almak mecburiyetindedirler. Bu noktada, köysel hal ve durumları az buçuk tanımış olanlar bile, kesin olarak fikrimize iştirak ederler.

Köysel kültür politikasının amacı, her şeyden önce, bir dersaneli okullar öğretmenliğini ve birkaç dersaneli köy okullarının başöğretmenliğini yalnız pedagojik görgü ve tecrübelere sahip, köy hayatına alışkın ve köysel halk ile sıkı surette kaynaşmış olan şahsiyetlere, köyde mecburiyet yüzünden

oturamayan, bilakis bizi doğurmuş olan toprak ile kaynaşmasının derin bir hakikat ve ruhi esenlik ve sağlık için zaruri olduğunu ve bu suretle yaratılışına ve içinden gelen seslere nazaran toprağa bağlı, yurda kul olan ve onun üzerinde yaşadıkça sevinç ve neşe uluyan insanlara tevdi etmelidir. Bu amaca ancak, köyün ve köysel eğitimin önemini, geniş halk tabakalarına anlatmak, tanıtmak, her şeyden önce köy öğretmenleri ve köylüler arasında bunu temin etmek, köy sakinlerinin, okulları için ellerinden gelen hiçbir fedakârlığı esirgememelerini sağlamak ve bütün gücü ile devletin, köylerdeki kültürel ödevlerini hakkıyla ifa etmesini istemekle varılır.

Yukarıdaki sayfalarda yer alan fikirler incelenince köyde tutunma meselesinin kolay bir iş olmadığı anlaşılmaktadır. Bu fikirler aynı zamanda bizimkilere benzeyen birçok eksikliğin Almanya'da da bulunduğunu anlatmaktadır. Bunları gidermek ve köy okulunu modern eğitbilimin ilkelerine göre geliştirme problemi, birçok milletin karşılarında duran büyük davalardan biridir. Başka memleketlerdeki köy okullarının eksiklikleri hakkında bir fikir vermek ve bunları bizdekilerle karşılaştırmak üzere yukarıda adı belirtilen eserden alınmış şu parçayı da inceleyelim.

Eski Köy Okulunun Eksiklikleri

Alman Öğretmenler Birliği'nin, köy okulu hakkındaki raporu, bu okul nev'inin [türünün] aşağıya dizdiğimiz eksikliklerini sayıyor:

1) Eksik olan, yukarıya doğru yükselme teşkilatı, 2) Az olan, yanlara doğru genişleme teşkilatı, 3) Bazı memleketlerde sekiz sınıfın olmaması, 4) Köy okullarının tecerrüt etmiş[266] vaziyette kalmaları ki, bunu biz, onların gerektiği derecede tek okul sistemi içine alınmamış olmasında ve okul çağı biter bitmez, her türlü tahsil imkânlarının tükenmiş ve kesilmiş olmasında görüyoruz. Sebeplerini köy okulunun kadro darlığından alan bu eksikliklere, bir 5. daha katılır: Okulun öğretme ve öğrenme araçlarıyla yetecek kadar donanmamış olması. Dersanelerin çok defa berbat bir vaziyette oluşu, her bir dersanedeki çocuk sayısının çok yüksek oluşu ki, bunlar da, köy okulu ile cemaat politikası arasındaki yönetim durumunun doğurduğu sonuçlarıdır.

266 [tecrit edilmiş].

Köy okulu hakkında bu suretle hükümler yürütülmesi ve bunların birçok Alman gazetelerinde tenkit edilmeden basılıp yayılması, öğretmenlerin köy okulu karşısında aldıkları resmi durumun bir ifadesidir. En önemli dert, harici şeylerde ve teşkilatta görülüyor ve bizzat işin can alacak noktasına el atmaktan ziyade, dışardan, devletten yardım umuluyor, köy okulunun dertleri duyuluyor, fakat, kimse asıl davanın çekirdeğini göremiyor.

Bu köy okulu problemi, köy okulu kadar eskidir. Köy okulu ilk önce kilisenin, sonraları da kilise ve devletin, şimdi ise münhasıran [hususi olarak] devletin bir mecburi durağı olması itibariyle daha ilk zamandan beri köy sakinlerinin hayatına aykırı ve onunla mücadele edici bir durumdadır. Köy okullarının, vakit vakit birer kopyası vaziyetine düştükleri, şehir okullarına uyarak aydınlanmış ruhun köy okullarına da girmesiyle, okula öyle şeyler sokulmaya başlandı ki, bunların köydeki yaşayış ile hiçbir ilgisi, yakınlığı yoktu. Bu yüzden, okul, köylüye kendi dünyası, sıkıntı ve tasaları ile hiçbir ilgisi olmıyan, lüzum ve önemlerine herkesin kandığı okumak, yazmak ve hesap yapmaktan sarfınazar edilirse [vazgeçilirse], çocukların manasız bir şekilde zaman ve kuvvet israf etmelerine yarayan, çocuklar ve köylü için baş belası olan bir müessese haline geldi. Bütün bu sebep ve neticeler, okulla köy arasındaki zıddiyeti büsbütün artırdı. Şehir okullarında tecrübe edilerek iyi ve faydalı olduklarına kanaat getirilmiş olan birçok usullerin ve çalışma tarzlarının köy okullarına da girmekte olmasına, bilhassa çocuğun en yakın muhitinden alınan konuların işlenmesine rağmen, bu anlaşmazlık ve gerginlik bugün de mevcuttur. Bir bütün olması itibariyle, okul, bugün de köye yabancıdır. Köyün uzviyeti içine girememiş olan ve bu yüzden özlü ve olgun meyve vermeyen bir kurağdır.

Bu bakımdan asıl köy okulu problemi şudur: Bir yapmacık varlık olan okul, nasıl köy topluluğu uzviyeti içine girip onunla kaynaşabilir? Kilise ve devlet tarafından zorla köy vücudu içine sokulan bu yabancı cisim köylülerin yaşayışıyla nasıl canlı olarak kaynaştırılabilir?

Bu mesele ancak bugün hakkıyla kavranmıştır. Fakat, hâlâ da, hep köy okulunun dışına ve görünüşüne ait noktalarda tecrübeler ve düzeltmeler yapılmakla vakit geçirilmektedir. Köy okulu köye yabancı idi ve hâlâ da yabancıdır. Bu nokta, bütün diğer yanlışlıkların müfredatı ve usulleri, hemen hiçbir önemli değişiklik yapılmadan köyde de tatbik edilmesidir.

Gözlem ve incelemeye yarayan her türlü yardımcı araçları yokluğu, köy okulu için çok geniş ölçüde faydalanma imkânı olan köysel tabiat ve topluluktan istifade etmesinin bilinmediği için, köy okulunda öğretim bilhassa

güçtür. Ormanda, kırda, tarlada ve çayırda, bahçede bulunan hayvan ve bitkiler araştırılıp öğretileceği yerde, ya bunların resimleri gösteriliyor veyahut da, kitaplarda bunlar hakkında yazılmış olan yazılar okutturuluyordu. Asıl hakiki hayata okul içinde yer yoktu. Öğretmen de bu yüzden köy çocuğuna yakın gelemiyordu. Köy okulunda münhasıran [hususi olarak] yüksek Almanca konuşulması da dikkati çeker. Müfredat programı: "Öğretmen ve talebe için derste konuşulan dil, yüksek Almanca, yazı dilidir. Temiz bir şekilde ifade edilmesine her devrede itina edilecektir", diyor. Lehçe (Diyalek) ile birlikte bütün köy ve çocuk dünyası, okulun kapısından dışarı atılıyor, öğretmen nasıl lehçeyi kıymetsiz ve manasız bir şey gibi yüksekten bakarak görüyor veya onunla hiç ilgilenmiyorsa, bütün koy kültürüne de aynı gözle bakıyor. Programların ve talimatnamelerin yüklettiği sayısız işlere bakmaktan okulun, köysel kendine göreliğinin beslenmesine ve köy kültürünün gelişmesine ayrılacak zamanı yoktu. Köy okulunun işi çok defa sathi görünüşe ait bir açma ve uyandırma idi. Hakiki bir eğitim işi değildi. Bu itibarla, Lassmann'ın yazdıklarına hak vermek gerektir. Ben şu kanaatteyim ki, eski şekildeki halk okulu, öğrettiği şeylerle, yaptığından çok yıkıyor. Her ne kadar çocuklar, okumak, yazmak, hesap yapmak öğreniyorlarsa da, ruhun hayatını ve yurdu tamamen ihmal ettiği için, köylerimiz, normal durumda olduğundan çok daha tez issızlaşıyor, boşalıyor. L'Houet de, köy okulu hakkında aynı derecede sert bir hüküm yürütüyor: "Köylünün okulunda, asıl iş, köylülük değildir." "Bizim halk okulları bittabi bir kasıt neticesi değil, zaman geçtikçe, köylülüğümüzü, yalnız bedence ağır bir surette kuvvetten düşürmekle kalmayacaklar, aynı zamanda, –işin asıl acıklı tarafı bu– onu kendine göreliğinden soğuyup tiksinmeye kadar götüreceklerdir". Köy öğretmenleri, köy hayatı için nadiren alaka ve anlayış gösterdikleri, köy okulundaki öğretim, köysel acuna ait dert ve meselelerle uğraşmadığı ve okul köy sakinlerinin ağır zahmet ve meşakkatlarla dolu hayatı için yardımcı, bir yük hafifletici rolünü göstermediği için, köylüler de ona karşı az ilgi ve sevgi göstermektedirler. Öğretmenler de köylü halkın kendi çalışmalarını anlayamamalarından, çok defa da, gizli aşikâr, okula karşı muhalefet ve mukavemet göstermelerine şikâyetçidir.

Köy sakinlerinin kendi okullarına büsbütün yabancı kalmalarını, okul işlerinde ana ve babalara hiçbir –az önemli olsa da– iş ve birlikte çalışma imkânı verilmemiş olması artırmaktadır. Bizim okul "Halk okulu" değil, teba okulu, devlet okuludur. Öğretmenlerin çoğu, kendi rahat ve huzurlarını bozduğu için, ana ve babaların okul işlerine iştirak ettirilmesini istemekte-

dir. Maarif idarelerinin tavsiye ve teşvikiyle son yıllarda köylerde de ana ve babaların okul için kazanılmasını amaç edinen denemeler, anlaşılması pek kolay olduğu üzere çok defa muvakiyetsizlikle neticelenmiştir. Çünkü ebeveyn –çocuk ana ve babaları– bu ananeye bağlı okula yaklaşamamaktadırlar. Anaokulun köy ve köylü hayatı karşısında prensip itibariyle esaslı değişiklik gösterdiği ve yeni bir durum aldığı yerlerde, ana ve balar okul işlerinde birlikte çalışabilirler ve okul hayatına iştirak ederler. Bu ilkesel devrim, ancak, köy okulu, kendini, hükumet dairelerinde oturan memur efendilerle şehrin vasiliğinden kurtardığı; kendine göreliğini düşünebildiği ve köysel acuna ait işler ve problemlerle esaslı surette meşgul olduğu, öğretim işine ve okul hayatına kendine göre şekiller vererek gelişmeler sağladığı takdirde temin edilebilir. Köy okulunun büyük bir kusuru da, halk okulu çağının sona ermesiyle her türlü eğitim ve öğrenim imkânlarının ortadan kalkmış olmasıdır.

Alman Öğretmenler Birliği'nin uzun yıllar çalışarak hazırladığı rapora dayanılarak ileri sürülen bu hükümler, köy okullarında görülen eksikliklerin neler olduğunu ve bunların nasıl giderilebileceklerini açıkça göstermektedir. Bu eksiklikler yalnız Almanya için bahis konusu olmakla kalmazlar. Birçok memleketlerin köy okullarında da aynı kusurların bulunduğu ve sebeplerinin hemen aynı olduğu muhakkaktır. Onun için köyde eğitim meselesini uzmanların fikirlerine göre düzenleme yolu tutulunca bu görüşlerden faydalanmak mümkündür.

Köy okullarının şimdiye kadar belirtilen eksikliklerini gidermek veya köye yeni bir okulun temelini atmak ancak oraya göre öğretmen yetiştirmekle mümkün olacağı, bütün uzmanların tereddütsüz kabul ettikleri bir hakikattir. Ayrıca şu noktanın unutulmaması lazımdır ki köyü canlandırma davası sadece sınıflı ilkokulla çözülecek bir problem değildir. Köyü de şehir ve kasabalar gibi ilkokulun üzerine kurulacak kültür ve eğitim kurumlarıyla (mesela bölge okulları, köy meslek okulları enstitüleri gibi) donatmak, müstait ve çalışkan köylü çocuklarına şehir ve kasabalarda bulunan çocuklara sağlandığı gibi yetişme ve yükselme yollarını açmak lazımdır. Köyü bu şekilde ele alarak memleketi canlandırmak, köy kaynağını fışkırtmakla sağlanabilir. Köy enstitüleri işte bu milli ve hayati ihtiyaçtan doğdu.

KÖY ENSTİTÜLERİNİN ÖZELLİKLERİ

Köy enstitüleri, hayatının sonuna kadar, köyleri eğitim yoluyla canlandıracak ve köyde ilköğretimi yüzde yüz gerçekleştirecek "öğretmen ve köye yarayan diğer meslek erbabını yetiştirme" ihtiyacından doğdu. Kısa zamanda bu erkeye ulaşmak kolay iş değildi. Enstitülerin açılmasına başlanmadan önce erkenin gerçekleştirilmesini sağlayacak bazı şartların yan yana getirilmesi ve esaslı hazırlıkların yapılması lazımdı. Bunların en önemlileri şunlardı:

1) Köylerimizin bünyesine uyacak ve halkın ihtiyaçlarına cevap verebilecek okulların karakterini tayin etmek. 2) Bunu isabetli bir şekilde yapabilmek için gerçekteki köyün özelliklerini bilmek ve köy hayatının bütününü iyi tanımak. 3) Yabancı ileri memleketlerde bu bakımdan yapılan işlerle yapılması tasarlananları bilmek, bu problemler üzerinde çalışmış olan uzman eğitkenlerin araştırmalar, incelemeler ve deneylere dayanmak suretiyle ileri sürdükleri pedagojik fikirleri ve ilkeleri bilmek. 4) Pedagoji tarihimizin bu problemi ilgilendiren olaylarını bilmek. 5) Yapılacak işlerin miktarını, şümulünü, sınırlarını, zorluklarını, zevkini ve değerini tasarlayabilmek. 6) Köy okulları ile ilgili bu esaslar saptandıktan sonra girişilecek öğretmen yetiştirme işinde çalıştırılacak öğretmenlerle diğer elemanların durumunu, zihniyetin köylerde iş yapma gücünü bilmek. 7) Köyde eğitimi gerçekleştirmenin icap ettireceği masrafların miktarını hesaplamak, bunların nerelerden, nasıl temin edilebileceğini kararlaştırmak. Bu sırada memleketin mali durumunu göz önünde bulundurarak hayal peşinde dolaşmamak. 8) Bu hazırlıklar tamamlandıktan sonra, elde edilen sonuçlara göre bir kanun tasarısı meydana getirerek Büyük Millet Meclisi'nden çıkarmak.

Bu meselelerin nasıl çözüldüklerini en önemli noktaları belirtmek suretiyle anlatmaya çalışalım: Köyün bünyesine uyacak ve köylünün ihtiyaçlarına cevap verecek okulun nasıl olması lazım geldiğini açıklayan ünlü eğitkenlerin, iş içinde yoğrulan öğretmenlerin, öğretmen yetiştiren kurumlarda okuyan öğrencilerin fikirlerine, bu kitabın ikinci ve üçüncü bölümlerinde münasebet

düştükçe yer verildi. 1938 yılından itibaren –köylerimizde doğup büyüyen, askerlik görevini başarılı bir şekilde bitirdikten sonra eğitmen kurslarına devam etmek suretiyle köylerde ilkokul açmış olan– yüzlerce eğitmene bu hususta kanaatleri soruldu. Onlar, basit fakat gerçekteki köy hayatına uygun görüşlerini bildirdiler. Böylece muhtelif valiliklerimizin köylerinde çalışan yüzlerce eğitmenin düşünce ve görüşleri de öğrenilmiş oldu. Köye göre yeni bir öğretmen tipini hazırlamak üzere açılacak kurumların karakterini tayin etme meselesinde bu görüşlerden de faydalanıldı. Onun için şimdi eğitmenlere ait düşüncelerin birkaç tanesini gözden geçirerek, yeni köy okulunun yaratılmasına etki yapan ve köyden gelen istekleri öğrenelim:

Eğitmenlerin Fikirlerine Göre Köy Okulu Nasıl Olmalıdır?

I. 1) Yurdumuz halkının 4/3 tarla, bağ, bahçe, işleriyle uğraşır. Bulunduğum köy halkının büyük bir ekseriyeti zımpara madeni işleriyle meşgul bulunmaktadır. 2) Toprakları geniş, verimli değildir. Gelir kaynağı madencilik, arıcılıktır. Halk bunlarla geçinmektedir. 3) Köy okulu çocuklara evlerinde, hayatta, türlü alanda lazım olacak bilgiler verilecek bir hale getirilmeli. 4) Yukarıda zikredildiği veçhile [şekilde], okulda arıcılık işleri, maden işleri hakkında çocuklara geniş bilgiler verilmeli. 5) Köyde plan üzerine yapılacak okul, küçüklerin ileride daha bilgili, yurt için daha faydalı birer insan olarak yetiştirileceğine göre bugünden yarını düşünerek münasip düz bir alana yapılmalı. Orada köyünün, muhitinde olan biten her şeyden malumat sahibi olması için büyük bir okul bahçesinin yapılması gerektir. 6) Okulda, hayvanlardan koyun, keçi beslenirse kârlı bir iş yapılmış olur. 7) Böylece köylünün et ihtiyacı temin edildiği gibi pazar yerlerinde bu hayvanlar satılarak köye para da girer. 8) Esasen köyün bulunduğu yer koyun ve keçi yetiştirmeğe elverişlidir. Bu hususta düşündüklerim şunlardır:

a) Yerli hayvan cinslerini iyileştirmek için köyde, damızlık koyun, keçi ve atı, merinos nev'ini üretmek lazımdır; bunun için damızlık verilmelidir, b) Tavukçuluk ise, burada az bir zamanda çok inkişaf edebilir [gelişebilir]. Bu da ancak numune bahçesine verilecek cins tavuklarla olur. Köyde köylünün esas gıdalarından yumurta başta gelir. Fazla istihsal [üretim] yapılırsa, köy kalkınmasında esaslı bir rol oynar, c) Bu hayvanları ilk önce okulun numune bahçesinde yetiştirmek kifayet eder. Köy çocuğu, okuldan çıktığında

işine yarayacak bu hayvanlara karşı ilgi gösterir. Bu suretle çocuklar, kendi köylerinin rahatlık ve saadetine hizmet etmek emelini taşırlar.

II. Köy okulunun havası güzel bir yerde ve üç dört dönüm sulanabilecek bir arazi içinde olması şarttır. Bir çatı altında olmak üzere, talebe için güzel bir sınıf, bir salon, bir müze, eğitmen için de iki oda bir sofa bir mutfaklı bir evle bir idare odası olursa çok güzel olur.

Erkek talebeye çiftçilik sanatlarını, meyveciliği, demirciliği, tenekeciliği, duvarcılığı, marangozculuğu ve kız talebeye de ev işlerini öğretmek için okulda birer atölyeye ihtiyaç vardır.

Ziraat araçlarını koymak ve muhafaza etmek için, okulun bir deposunun olması lazımdır. Aynı zamanda, talebenin içinde kimsesiz çocukların ihtiyaçlarını temin etmek üzere, okul bahçesinden yetiştireceğimiz ürünü, zerzevatı her pazar nahiye merkezinde kurulan çarşıda talebe eliyle sattırıp yardımda bulunmak çok iyi olur.

Okul, köy halkını ve çocuklarını bilgisizlikten kurtarmak için, gece gündüz çalışarak köyü medeni bir hale getirmelidir.

III. 1) Köy okulu öyle bir okul olmalıdır ki, köylerde yapılan işleri daha verimli bir hale getirecek bilgileri çocuklara vermelidir. Köylü çocuğu okuma-yazma ve yaşama bilgileriyle beraber, bu okulda ziraat yapmayı, hayvan bakmayı, kümes hayvanlarını yetiştirmeyi de öğrenmelidir. 2) Köy okulunda bir eczane kurmalı, bu eczaneden hem köylü, hem de okul çocukları faydalanmalıdırlar. 3) Bütün işlerimize engel olan, devamsızlıktır. Çünkü köylü, daha okumanın, ileri yaşamanın kıymetini anlamamıştır. Bunun için çocuğunu okula göndermemek isteyenler oluyor. Kız çocuklarını okutmayı pek canları istemiyenler oluyor. Devamsızlığı çok sıkı tedbirlerle yok etmenin çaresine bakmak lazımdır. 4) Köy okullarının 5-10 dekarlık arazisi olmalıdır. Bu arazide çocuklar bazan da köylü çalışmalı, yeni ziraat usullerini öğrenmeli ve alınacak gelirlerle okulunun ihtiyaçları karşılanmalıdır. 5) Köy okulunun bir kümesi olmalıdır. 6) Köylerde okulun kız talebesine okuma yazmadan başka ev işleri, halı, kilim ve bez dokumak gibi işler öğretilmelidir. 7) Köy okullarında, köyde her zaman lazım olan marangozluk, yapıcılık, demircilik, sanatlarının da gösterilmesi çok faydalı olur.

IV. 1) Köy okulunun teşkilat bakımından, bizim eğitmenli okulların teşkilatı gibi olması faydalıdır. Çünkü köylü, iş içinde çocuğundan yardım bekler.

Yarım gün ders okutmak, yarım gün de işe gitmek, köylü için istenen bir vaziyettir. 2) Köy iş ve istihsal kaynağıdır. Köyün okulu, babalarından daha çok gelir alabilen talebe yetiştirmelidir. 3) Köy okulu, muhitinde yetişmekte ve yetişebilecek olan ziraat çeşitlerini daha bilgili bir şekilde yaparak köylüye önderlik yapabilmelidir. Bu maksatla, her köy okulunun yetecek kadar arazisi olmalıdır. 4) Köyün ziraat kadar hayvan yetiştirme işi de önemlidir. Bunun için köy okullarında ameli [uygulamalı] olarak hayvan yetiştirmek işine yer vermek gerektir. 5) Köyde ele alınacak en önemli işlerden biri de sağlıktır. Bunun için, okuldan başlayarak, köye doğru girmek lazımdır. Demek istiyorum ki, köy okuluna en az ayda bir defa doktor uğramalıdır. Yine bu maksatla, her köy okulunda talebenin ve köylünün ufak tefek hastalık, yara ve çıbanlarını tedavi etmek için ilaçlar bulundurmalı. Köy eğitmenlerine bu ilaçları kullanabilecek bilgi verilmelidir. 6) Köy okullarında hemen hemen müşterek dert devamsızlıktır. Bu işte çok güçlük çekiyoruz. Buna karşı sıkı tedbirler almalı. 7) Köy kadınlarının ev işine ve çocuk bakımına ait bilgileri azdır.

Ben ancak bu kadarını düşünebiliyorum, daha iyilerini kültürcü büyüklerimiz bilirler.

V. 1) Bulunduğum köy 265 nüfustan ibarettir. Tahsil çağındaki çocuğu, erkek kız 26'yı mütecavizdir [aşmıştır]. Bu itibarla köyde öteden beri medeniyet ve kültür mefhumu pek kısa olduğundan okula devam eden ancak 25 talebedir. 26'ya zor çıkıyor. 2) Tedrisat müddeti, G. Başöğretmenlerin raporları üzerine ikinci teşrinden başlayarak mayıs sonuna kadar tekarrür ettirilmişse de köy çocukları dana, kuzu, oğlak gütmekten kurtulmayarak ancak kar yağınca okula devam ediyorlar. Bu da köylülerin kültür işlerini önemli görmediklerinden ileri geliyor. 3) Köylüler fakir olduklarından kalem, defter vesaire parası tedarik edilemediğinden tedrisat, istenilen gayeye varmamaktadır. Mümkün olduğu kadar ders vasıtalarının temini. 4) İhtiyar heyeti okulla alakadar olmadığı için işlerimiz geri kalmaktadır. Bu hususta eğitmenlere, kanunla ve nizamnamelerle selahiyetler bahşedilmesi. 5) Ödevlerimiz öğretmenlerin ödevlerinden geri kalmamaktadır. Halbuki bizim ücretlerimizin aybeay verilmesi için gereğinin yapılmasını dilerim. Köyüme ve okuluma ait kanaatim bundan ibaret olduğu.

VI. 1) Bulunduğum köyde, Cumhuriyet devrinden beri üç sınıflı okul bulunduğu için, bu üç sınıflı okul tahsilini görmeyen çocuk yok demektir. Fakat bu tahsil köy hayatı için kâfi derecede bilgi vermemektedir. 2) Bir köy çocu-

ğunun istenildiği gibi yetişmesi için, hiç olmazsa beş sınıflı okulu bitirmesi lazım gelir. Bu itibarla bulunduğum köyün okulu beş sınıfa çıkarıldığında okul mevcudu 100 çocuğa varacak ve bir köy çocuğu için beklenen sonuca daha uygun bir şekle ulaşılacaktır. 3) Fakir köylü çocuklarının defter, kitap, kalem gibi ihtiyaçları ile köy okulunun kırtasiye ve ders vasıtaları vekâletçe temin edilirse, fakir çocukları derste gerileten zaruret önlenmiş olacaktır. 4) Çocuklarını okula göndermeyen çocuk velilerini en kısa bir yoldan takip etmek ve cezalandırmak için eğitmen ve gezici başöğretmene selahiyet verilmelidir. 5) Köycülükte eğitmenden beklenen yenilikleri muvaffakiyetle başarabilmesi için, köylerde köy kanununun hakkıyla tatbik eden bir muhtarın aranıp seçilmesi lazımdır. 6) Fakir hallerinden bahsederek, eski görenek lerinden her suretle ayrılmak istemeyen köylülerin en başında köy muhtarları gelir. Onun için köyde muhtarlık ve kâtipliklerin doğrudan doğruya eğitmenlere verilmesi, köyde iş başarabilme bakımından daha uygun olacaktır. 7) Köylüye görenek olması istenilen bahçe ve damızlık hayvan ve benzerlerinin tedarik edilmesinde hükümetin yardımı olmalı. Pek az ücretle çalışan eğitmenin bunlardan faydalanması sağlanırsa, köylüye yaptırılmak istenilen yenilik, sözden ziyade gözle gösterilmiş olur.

Köyümüzü istenildiği şekle getirmek için yukarıda yazılı düşüncelerimin kabulünün yerinde olacağı kanaatindeyim.

VII. Köy okulunu canlandırmak için şunlar olmalı: Köylüyü cahillikten kurtarmak için okulda okuma kitapları bulunmalıdır. Okula ait fidanlar yetiştirmeli. Numune bahçesi meydana getirmeli. Bol bol mahsul yetiştirip kaldırmalı. Tütün meydana getirmeli. Arıcılık da yapmalıdır. Damızlık bir inek olmalı. Ziraat yapmalı. Okulun ziraat yapacak tarla ve hayvanı bulunmalı. Aynı zamanda bağcılık yapmalı, bağcılığa ait tarla olmalı. Bağcılık aletleri bulundurmalı. Ekip biçilecek şeylere ait ziraate elverişli sulu tarla olursa iyi olur. Okulda bir de marangozluk atölyesi olursa iyi olur. Demircilik yapacak aletler bulunursa iyi olur. Bir de okulda kalaycılık da yapılmalıdır.

VIII. 1) Köy okulları teşkilatı, eğitmenli okulların teşkilatı gibi olursa, köylüye yardımcı olmayı sağlar. Derslerin yarım gün olması ise öğleden sonraki boş zamanda çocukların babalarına yardımda bulunmalarına yarar. 2) Köylerimizde en başta gelen işlerden biri de, sağlıktır. Bu da, okulumuzdan başlayarak, köyün içerisine kadar sağlık bilgilerini yaymakla hallolur. Okulda çocuklara, köyümüzde görülen ufak tefek hastalıklar, hele ehemmiyetsiz

yaralar için, bilgiler verilmeli, aynı zamanda ilaçların kullanılmasını öğretmelidir. 3) Köylü çocukları, her bakımdan babalarından daha bilgili birer ziraatçı yapabilmek ve onlara her türlü fenni aletleri kullandırmak suretiyle fenni ziraatı öğretmek ve köylüyü her fırsatta aydınlatmak, okulun vazifesi olmalıdır. 4) Hayvan bakımı da çok ileri götürülecek bir iştir. Bunun için de, okulun göze çarpacak bir yerinde çeşitli hayvan yetiştirmek ve onları doğrudan doğruya çocuklara baktırmak faydalı olur. 5) Köy okullarının daha verimli olması, köy çocuklarının muntazaman okula gelmesiyle kabildir. Halbuki, devam çok zor temin olunuyor. Ben eğitmenli köy okullarının bu şekilde olmasını arzu ediyorum.

IX. 1) Köyün umumi nüfusu (372), ev sayısı (52), 9-14 yaşına kadar talebe sayısı kız erkek 38'dir. 2) Eğitmeni bulunduğum köyün medeni vaziyeti çok geridir. Köylülerin bir an evvel medenileşmeleri için, mümkün ise, okulun beş sınıflı olması. 3) Köylünün fazlaca fakir olmasından dolayı, onların kültür işlerine hevesleri az ve çocuklarına, icap eden yardımları kıttır. Bunun için; mümkün ise, çocukların ihtiyacı olan kalem, kâğıt gibi eşya bakımından yardımda bulunulması. 4) Köylünün sanatı çiftçilik ise de, çiftçilikle idare edemediklerinden, bir kısmı seyyarcılıkla geçinmektedir. Bunun için mütehassısı tarafından tarlalarının muayenesiyle yarayışlı tohumun verilmesi, okulun bu işlere yol göstermesi.

Eğitmeni bulunduğum köye kendi köyüm 10 kilometre uzak olduğundan verilen ücretle ailemi ve üç çocuğumu idare edemediğimden ücretimin fazlalaştırılmasını saygılarımla dilerim.

Köyde doğup büyüyen ve askerlik görevini yaparak köy dışındaki yerlerin genel durumunu görüp öğrenen, bu vazifeyi başarı ile yaptığı için orduda onbaşılık veya çavuşluk rütbelerini alan, ölünceye kadar da köyde kalacak olan eğitmenlerin istedikleri, özledikleri köy ilkokulunun vasıfları yukarıdaki satırlarda belirtilmiştir. Bu istekler, gerçekteki hayatın istekleridir. Okul, onlara cevap verebilecek karakteri kazanabilirse, kusursuz köy okulu addedilebilir. Bunu yapamadığı takdirde, belki nazariyatçı okuryazarların hoşlarına gider; fakat okula çocuklarını gönderecek olanların asla!

Yukarıdaki sayfalarda fikirlerine yer verilen, düşünceleri öğrenilen eğitmenler, İzmir, Afyon, Çorum, Ankara, Maraş, Eskişehir,

Kırklareli ve bunlara bitişik vilayetlerimizin köylerinde çalışan arkadaşlardır. Onlar, realiteyi ve isteklerini açıkça yazmaktadırlar. Pedagogların, köy okulu ve köye göre öğretmen yetiştirme meseleleriyle ilgili kanaatlerinin yanında bu isteklere de yer verilmeyecek olursa, isabetli hükümlere ulaşılamaz. Onun için bundan sonraki sayfalarda yer alacak fikirlere temel teşkil etmek üzere bu görüşleri açıklamayı da faydalı ve lüzumlu buldum. Şimdi ana konumuzu aydınlatacak diğer görüşleri inceleyelim:

Avrupa Memleketlerinde Köyde Eğitim Meselesinin İncelenmesi

M. Necati'nin Maarif vekilliği zamanından beri, eğitim ve öğretim meselesiyle ilgili tetkik seyahatleri yaptırılmış; Fransa, Almanya, İngiltere, Belçika, Danimarka, Rusya, İtalya, Avusturya, Macaristan, Bulgaristan gibi birçok memleketin durumu, bu bakımdan ilgili uzmanlar tarafından incelenmişti. Bu arada köyde eğitim ve bilhassa halk eğitimi konuları üzerinde de durularak raporlar hazırlanmış, bunların bir kısmı Maarif Vekilliği'nin çıkardığı dergilerde yayınlanmıştı. Amacı tamamen köyde eğitim ve köy okullarına öğretmen yetiştirme problemlerini incelemek olmak üzere, 1938'de bazı Avrupa memleketlerinde yeniden incelemeler yapıldı. Bulgaristan, Macaristan, Avusturya, Almanya'da bu meselelerle ilgili kurumlar görülmek ve bu memleketlerin uzmanlarıyla görüşülmek suretiyle problem yeniden incelendi. Bu memleketlerde, köy eğitimi alanında çalışmış veya çalışmakta olan uzmanların kanaatleri öğrenildi, birçok köye kadar gidilmek suretiyle köylerin durumu gözden geçirildi. Yapılan deneyler, bunlardan alınan sonuçlar, ileride yapılması tasarlananlar yetkili uzmanlarla temas edilerek öğrenilmeye çalışıldı. Yukarıda adları belirtilen memleketlerde çıkmış önemli eserlerde yer alan fikirler incelendi. Köylü yaşayışını aksettiren müze ve sergiler görüldü.

Bir taraftan da Kars'tan Edirne'ye kadar uzanmak şartıyla türlü bölgelerimizdeki köy tipleri, incelemelere konu olan köylere kadar gidilmek ve bu bölgelerde çalışan eğitmen, öğretmen, ilköğretim müfettişi ve milli eğitim müdürleriyle işbirliği kurulmak suretiyle incelendi. Bu araştırmaların sonuçları, Maarif Vekilliği'n-

ce yayımlandı[267] ve Avrupa köylerindeki durumla karşılaştırıldı, kıyaslandı.[268] Bu çalışmalar sırasında, bize uygun gelecek ölçü ve şekiller, ilkeler bulunmaya uğraşıldı. Neticede şu hususlar açıkça meydana çıktı:

Avrupalı ileri milletlerden bazılarının 100, bazılarının 150 yıl önce başladıkları bir kısım işlere, bizim yeni başlamamız ve çetin mücadeleleri göze alarak bunları süratle gerçekleştirmemiz lazım geldiği. Bunu göze alacak ülkülü elemanı bulmanın ve onları hayat şartları sert ve korkunç köylere sokarak çalıştırabilmenin işin özünü teşkil ettiği. Avrupalı milletlerin de yeni başladıkları veya başlamak üzere oldukları bazı meseleler üzerinde deneylere dayanmak suretiyle, bizim de kendi şartlarımıza göre yeni eğitim ve öğretim şekillerini bulma amacıyla çalışmamız icap ettiği. Meseleyi sadece basit bir köy okulu işi olarak ele almayarak, köyü canlandırma davası şeklinde teşkilatlandırmayı ve bunu belli yıllarda gerçekleştirmeyi sağlayacak planları kanunlaştırmak suretiyle köyde eğitimi sağlam temeller üzerine oturtmanın, bizim için hayat problemlerinden biri olduğu.

1938'de bu fikirleri anlatma, bilhassa gerçekleştirme kolay bir iş değildi. Çünkü birçok meslektaşın, pek çok güçlüğü göze alarak içine dalmaları lazım gelen eğitim yolu ile köyü canlandırma davası henüz heves çekici bir problem haline gelmemişti. O zaman birçok kimse köye gitmekten kaçınıyorlardı. Bu durum karşısında köy davası için ülkülü ve gönüllü olarak işe katılacak kimseleri bulmak gerekiyordu. Nasihat ve direktif vermeye alışmış birçok okuryazarlara köyde iş teklif edilince türlü bahaneler ileri sürerek onu reddediyorlardı. Gidilecek köyün hangi büyük şehre yakın olduğunu, oraya sık sık gidip gelme imkânının bulunup bulunmadığını soruyorlardı. Öğretmenlerde böyle bir ruhi halin doğması için önemli sebepler vardı. Bir bakımdan onlara da hak vermek icap ediyordu. Çünkü o zamana kadar köyde eğitimi gerçekleştirmek amacıyla nerede, hangi işe teşebbüs edildi ise bunların çoğu başarısızlıkla sona ermişti. Köy okulu, sağlam ve köklü bir teşkilatın

267 *Köyde Eğitim* - H. Tonguç (İHT).
268 *Canlandırılacak Köy*, H. Tonguç, birinci basılış (İHT).

içinde yer alarak Milli Eğitim idareleriyle ve belli kurumlarla bağlılık tesis edemediği için köyde cansız bir varlık olarak kalıyordu. Orada bunalan öğretmen sıkıntılı zamanlarında hiçbir taraftan yardım göremiyordu. Her bakımdan geri durumlu köy çevresi, onu boğacak derecede kuvvetli etkileriyle öğretmenin gözünü korkutuyordu. Gereken hazırlıklar tamamlanmadan açılmış, aradan pek çok zaman geçmeden kapanmış köy yatılı okulları veya köy öğretmen okulları tecrübesinden doğma menfi kanaatler güveni sarsmıştı. Ayrıca köyde iş görmek, daha önce türlü münasebetlerle belirtildiği gibi birçok sebepten kolay değildi. Köy enstitülerinin kuruluşu davasına fedai gibi katılmış olan iyi niyetli ve ülküye bağlı meslektaşlar, bunların hepsini göze almak zorundaydılar. Kültür hayatları ileri bir duruma yükselmiş Avrupa memleketlerinde de bu davaya ilk katılanlar aynı zorluklarla karşılaşarak onları yenmiş insanlardı. Davanın önemine inanan, geriliği yenme ateşini içlerinde taşıyan meslektaşlar, ülkünün çekici kuvvetine kapılarak işe istekli olmaya başladılar. Uzun, sarp, çetin engellerle karşılaşılacak bir yolculuğa çıkmaya karar verdiler.

1939 yılının Temmuz ayında, Ankara'da Birinci Maarif Şûrası toplandı. Köyde ilköğretimi yüzde yüz gerçekleştirmek ve köyü eğitim vasıtasıyla canlandırma problemi etrafında yapılmış incelemelerden faydalanılarak hazırlanan bir rapor Şûra'ya sunuldu. Aydın kişiler ile uzmanlar bu rapor üzerinde günlerce çalışarak, fikir ve kanaatlerini belirttiler, yeni teklifler ileri sürdüler. Şûra'da memleketimizin özellikleri, gerçekteki köy şartları, köyde eğitim alanında girişilmiş olan deneyler ortaya kondu; bunların üzerinde tartışmalar oldu. Böylece gidilecek yol aydınlatıldı, alınacak tedbirler belirtildi. Şimdi, Birinci Maarif Şûrası'nın kararlarını kısaca gözden geçirerek köyü canlandırmak için aydınlarımızın neler düşünmüş olduklarını da anlayalım.

Birinci Maarif Şûrası ve Köye Göre Öğretmen Yetiştirme Meselesi

Yukarıda anlatılan şekilde hazırlık yapıldıktan sonra, ilköğretim ve ilkokullara öğretmen yetiştirme problemleri 17-29 Temmuz 1939 tarihleri arasında, Ankara'da toplanan Birinci Maarif

Şûrası'nda da konuşuldu. Bu meselelerde uzman olarak tanınanlar fikirlerini açıkça söyleyerek ana ilkeler üzerinde tartışmalara imkân ve fırsat verdiler. Şûra konuşmaları sonunda köylerde açılmış olan ilkokulların öğretmensizlik ve öğretmenlerin köylerde duramamaları yüzünden müşkül ve geri durumda bulundukları, genel olarak köyde ilköğretimi gerçekleştirme işine önem verilmediği, bunun halledilmesi zaruri bir dava olarak ortaya çıktığı, onun için köye göre çok sayıda eğitmen ve öğretmen yetiştirmek icap ettiği, bu bakımdan süratle esaslı tedbirler alınması gerektiği anlaşılmış oldu.

Plan komisyonunca hazırlanarak, Şûra'ca kabul edilen raporun köyü canlandırmakla ilgili maddelerinin özeti şudur:

1) Nüfusu 400'den fazla yerlerde beş yıllık ilk tahsilin, arz edilen inkişaf [gelişme] programı içinde öğretmenler vasıtasıyla temin edilmesi. 2) Nüfusu 400'den aşağı yerlerde en az üç yıllık tahsilin eğitmen teşkilatı delaletiyle sağlanması. 3) Halen üç yıl tahsil gösteren okulların beş yıllık ilk tahsil yapmalarının temini. 4) Pansiyonlu ve gündüzlü köy bölge okullarının açılması. 5) Eğitmenlerin tedrici ve zirai işlerinde görülen (çoğu Tarım Bakanlığı'nı ilgilendiren) noksanların tamamlanması. 6) Evlerinde Türkçe konuşulmayan yerlerde eğitmen teşkilatının tatbik edilmemesi. 7) Köylerde okutulamayan çocuklar için öğretmen yetiştirmek üzere mevcut 11 ilköğretmen okulunun köyde ve şehirde layıkıyla vazife ifa edecek öğretmenler yetiştirecek hale getirilmesi. 8) Yeni açılan ve köy çocuklarına bütün işleri yapabilecek şahsiyeti, imkânları veren ve bu meyanda öğretmen yetiştiren Kızılçullu, Çifteler, Gölköy, Kepirtepe köy öğretmen okulları gibi müesseselerin bir inkişaf [gelişme] planı dairesinde artırılması. 9) Köy ve şehir okulu binalarını yaptırmaya yarayacak sandıkların kurulması. 10) Köy öğretmenlerinin huzur içinde çalışmalarını temin edebilmek için şu hususların sağlanması: a) yatacak yer (ev), b) ecza dolabı, c) köy sağlık müfettişleri, d) bulunduğu köyde eser bırakmış olan öğretmenlere nakti mükâfat verilmesi, e) okullara, ziraat işleri için gereken vasıtaların tedarik edilmesi, f) köy öğretmeninin ektiği araziden faydalanmasına engel olan kayıtların kaldırılması, g) öğretmen çocuklarının ortaöğretime kavuşturulmalarını sağlayacak tedbirlerin alınması.

Plan komisyonunun bu raporu, Şûra Heyet-i Umumiyesi'nde konuşulduktan sonra, Reis, "Evvelce de arz ettiğim gibi, bunları değişmez bir şeymiş gibi elimize alıyoruz, yüzde yüz tatbik edeceğiz. Böyle bir manaya alınmasın, diğer bazı işlerimizde olduğu gibi bitmiş, pişmiş bir şey de değildir. Bize esaslı bir rehber olmak mahiyetinde anlamak üzere reyinize koyacağım... kabul edilmiştir" diyerek ilköğretimle ilgili konuşmalara son verildiğini bildirdi.

Yukarıdan beri mahiyeti anlatılan hazırlıklara Birinci Maarif Şûrası'nın çalışmalarında elde edilen sonuçlar da eklendi. Bunların hepsi göz önünde tutularak ve son yıllarda Atatürk ile İnönü'nün açıkladıkları şu ülkülere uyularak, Köy Enstitüleri Kanunu taslağı hazırlandı.

İlk tahsilin yayılması için, sade ve pratik tedbirler almak yolundayız. İlk tahsilde hedefimiz, bunun umumî olmasını bir an evvel tahakkuk ettirmektir. Bu neticeye varmak, ancak fasılasız tedbir almakla ve onu metodik tatbikle mümkün olabilir. Milletin başlıca bir işi olarak bu mevzuda ısrar etmeyi lüzumlu görüyorum.

Büyük davamız, en medeni ve en müreffeh millet olarak varlığımızı yükseltmektir.

Bu, yalnız kurumlarında değil, düşüncelerinde temelli bir inkılâp yapmış olan büyük Türk Milleti'nin dinamik idealidir. Bu ideali en kısa zamanda başarmak için, fikir ve hareketi beraber yürütmek mecburiyetindeyiz. Bu teşebbüste başarı ancak, türeli bir planla ve en rasyonel tarzda çalışmakla mümkün olabilir. Bu sebeple okuyup yazma bilmeyen tek vatandaş bırakmamak, memleketin büyük kalkınma savaşının ve yeni çatısının istediği teknik elemanları yetiştirmek, memleket davalarının ideolojisini anlayacak, anlatacak, nesilden nesile yaşatacak, şart ve kurumları yaratmak, işte bu önemli umdeleri [ilkeleri] en kısa zamanda temin etmek, Kültür Vekâleti'nin üzerine aldığı büyük ve ağır mecburiyetleridir.

ATATÜRK

Önümüzdeki senelerde nüfusumuzun çoğunu teşkil eden köylümüzün, gerek tahsil, gerek geçim hususunda, seviyesini yükseltmeyi başlıca hedef tutacağız. Bu hususta elde edeceğimiz neticelere çok ehemmiyet ve kıymet veriyoruz.

Kati olarak inanıyoruz ki, köylümüzün tahsilini ve maişetini daha yüksek bir dereceye vardırdığımız gün, milletimizin her sahada kudreti, bugün güç tasavvur olunacak kadar yüksek ve heybetli olacaktır.

İNÖNÜ

Şimdi, 17 Nisan 1940 tarihinde Büyük Millet Meclisi'nce kabul edilmiş olan 3803 sayılı Köy Enstitüleri Kanunu'nun özelliklerini inceleyelim:

Köy Enstitüleri Kanunu

Bu kanun, köyde ilköğretimi belli yıllarda yüzde yüz gerçekleştirmek için alınacak ana tedbirleri bir araya toplayan ve bunların belli bir plana göre nasıl tatbik edileceklerini gösteren kanundur. Bu tedbirlerin başında köye göre öğretmenleri ve köye yarayacak diğer meslek erbabını yetiştirmek geldiği için kanunun önemli maddeleri bu probleme taalluk etmektedir. Köy Enstitüleri Kanunu o zamana kadar köy öğretmen okulu adıyla deney okulu olarak açılmış kurumların aynı karakterde devamlarını sağlamak üzere hazırlanmış bir kanun değildi. Onun için köy enstitülerinin tarihçesi incelenirken bu noktanın göz önünde tutulması şarttır. Köy Enstitüleri Kanunu ile hangi işleri, ne şekilde yapma yetkisine kavuşulduğu bilinecek olursa, bu hükmün ne demek olduğu daha iyi anlaşılmış olur. Şimdi, ana çizgileriyle bu kanunun özünü belirtelim:

3803 sayılı Köy Enstitüleri Kanunu'nun birinci maddesi bu kurumların amacını ve ziraat işlerine elverişli arazi bulunan yerlerde açılacaklarını; üçüncü maddesi, enstitülere tam devreli köy okullarını bitirmiş sıhhatli ve müstait köylü çocukların seçilerek alınacaklarını; beşinci maddesi, bu müesseselerde tahsillerini bitirerek öğretmen tayin edilenlerin Maarif Vekilliği'nin göstereceği yerlerde 20 sene çalışmaya mecbur olduklarını; altıncı maddesi, enstitülerden mezun öğretmenlerin tayin edildikleri köylerin her türlü öğretim ve eğitim işlerini göreceklerini ve görevli bulundukları köylerde bizzat meydana getirecekleri örnek tarla, bağ ve bahçe, atölye gibi tesislerle köylülere rehberlik edeceklerini, köylülerin bunlardan faydalanmalarını sağlayacaklarını kesin olarak saptamaktadır.

Görülüyor ki bu maddelerde yer alan hükümlerle köyler için yeni ve canlı bir öğretmen tipi yaratılması imkânları hazırlanmaktadır. Yine bu hükümlerle, kurulacak enstitülerde yetiştirilecek öğretmen adaylarının ziraat ve atölye işleri içinde yoğrularak yetiştirilmeleri istenilmektedir. Geçmiş yıllarda öğretmen yetiştirmek amacıyla açılmış kurumlarda bu noktalara bir nevi pedagojik heves kabilinden değer verilmek istenirdi. Köy enstitüleri işte bu bakımdan onlardan tamamen ayrılacaklardı.

Nazari pedagojiyle meşgul olmuş, ömrü boyunca işe el sürmemiş, okullarımızda Meşrutiyet'ten beri tatbik edilmeye başlanan elişleri derslerine bile katılmamış veya bunun değerine inanmamış bazı kimseler, "yeni kurulacak köy enstitülerinde işe bu derece önem verilmesini uygun bulmadıklarını, böyle bir hareketin nazari derslerin aleyhine olduğunu, bu önlenmeyecek olursa öğrencilerin kültür bakımından zayıf yetişeceklerini" iddia ediyorlar, bu düşüncelerini gizli ve öznel fakat imzasız raporlarla yüksek makamlarda bulunanlara duyurmaya kalkışıyorlardı.

Kurulacak enstitülerde ziraat ve atölye işlerine önem verilirken, nazari derslerin de geleneğe göre ve ezbercilik şeklinde okutulamayacağı pek tabiiydi. Çünkü tabiatın içinde, tarla ve bahçelerin arasında açılan bir kurumda, biyoloji dersinin derslikte ve kara tahta başında okutulması artık gülünç bir şey olacaktı. Tıpkı bunun gibi ekilip biçilen, çadır hayatından başlanarak yeni yapılar kurulan, hayvan beslenen bir müessesede fizik, kimya, aritmetik ve geometri derslerini bu olaylarla bağlılık yaratmadan okutmaya kalkışmak büsbütün gülünç olurdu. Onun için bütün derslerle ilgili metotların kökten değiştirilmesi, dersin iş içinde ve iş vasıtasıyla öğretilmesi lazım geliyordu. Bu da her şeyden önce öğretmen meselesiydi. Geniş bir kaynaktan öğretmen alındığı takdirde bu ülküyü zamanla gerçekleştirmek mümkün olabilecekti. Köy Enstitüleri Kanunu'nun 17. maddesiyle bu cihet sağlandı. Lise mezunları müstesna, diğer bütün okullardan çıkanların enstitülere öğretmen olabilecekleri, hatta iktidarlı ustaların bile enstitülerde usta öğretici olarak çalıştırılabilecekleri bu maddede yazılıdır.

Bu kanunun önemli özelliklerinden biri de enstitülerden mezun olacak öğretmenlere Barem Kanunu'na göre maaş vermeyerek ücretle çalıştırılacaklarına dair hükümleri içine alan maddelerinin bulunmasıydı. Köy öğretmeninin görevi, yukarıda işaret edilen şekilde saptanınca –ki bu türlü sebeplerden zaruriydi– onların geçimlerini sağlayacak, bu bakımdan sıkıntı çekmelerini önleyecek tıpkı bir köylü gibi köylere yerleşmelerine ve orada çalışmalarına, bu çalışmalardan verimli sonuçlar almalarına yarayacak esaslı tedbirlerin alınması şarttı. Onun için 3803 sayılı kanun, köy öğretmenlerine bir taraftan üç ayda bir ve peşin olarak ücret verilmesini ve yedeksubay adayı olarak askere alındıkları zaman subay oluncaya kadar ücretlerinin kesilmeyeceğini, diğer cihetten de köy okuluna, öğretmenin ve ailesinin geçimine okul öğrencilerinin ders tatbikatına yetecek miktarda arazi tahsis edileceğini; öğretmenlere istihsale[269] yarayıcı aletler, ıslah edilmiş tohum, çift ve irat[270] hayvanları, cins fidan gibi istihsal vasıtaları verileceğini; bu suretle köy okullarında birer işletme kurulacağını; ve bu işletmelerdeki mahsul, hayvan ve binalar kuraklık, sel, yangın, çok hasar yapan nebat ve hayvan hastalıkları ve bilumum cevvî[271] hadiseler gibi sebeplerle ziyana uğradıkları takdirde, zarar ve ziyanın Maarif Vekilliği'nce ödeneceğini; öğretmenlere işe başlamadan önce birer ev yapılacağını ve ayrıca bu öğretmenler için kurulacak sandıklar vasıtasıyla kendileri veya aileleri hastalandıkları zaman parasız tedavi ettirileceklerini; belli şartlara göre kendilerine tekaüt[272] ücreti ödeneceğini anlatan maddeleri ihtiva etmekteydi.

Tamamen şahsi ve indi sebepler yüzünden enstitülerin bu şekilde kurulmalarını istemeyen okuryazarlardan bazıları, Köy Enstitüleri Kanunu'nun bu hükümlerine de gizli gizli itiraz etmeye başladılar. Bu gibilerin itirazları şu noktalar üzerinde toplanıyordu:

> 20 lira ücret azdır. Bu, hiç olmazsa 40 liraya çıkarılmalıdır. Hükümet kanun çıkararak birçok vaatlerde bulunur. Fakat bunları zamanı gelince

269 [üretime].
270 [gelir].
271 [havayla ilgili].
272 [emekli].

yapamaz. Öğretmen hem öğretmenlik hem de ziraat veya atölye işini bir arada yürütemez. Okullara sokulan iş dersinin gayesi, sadece terbiyevi olmalıdır. İstihsal gaye olunca okul değerini kaybeder. Bu sistem öğretmenler arasında ikilik yaratır. Bizde iş esasına göre kurulacak müesseselerde öğretmenlik yapacak kimseler yoktur. Onun için bu sistem tatbik edilemez...

Bu gibilere türlü vasıta ve imkânlara başvurularak kanunun mucip sebepleri, modern pedagojinin ilkeleri, köy şartları anlatılmaya çalışıldı ise de onlardan bazıları kanaatlerinden vazgeçmediler. Yanlış görüşlerini bir silah gibi kullanmaya devam ettiler. Davayı baltalama yoluna saptılar. Kanun karşısında itirazlarını yürütemeyeceklerini anlayınca Kızılçullu'da ve Çifteler'de köy öğretmen okulu olarak evvelce açılmış olup da bu kanunla köy enstitüsüne çevrilmeleri gereken kurumların öğrencilerine etki yaparak, menfi düşüncelerini onlar vasıtasıyla ve Maarif Vekilliği'ne karşı bir nevi tepki şeklinde açığa vurdurtmak istediler. Hüviyetlerini gizleyen bazı şahıslar meseleyi İstanbul gazetelerine aksettirme yolunu tuttular. Bu olayın o zamanki köy öğretmen okulu öğrencileri üzerine yaptığı menfi tesirleri, bu kurumlardan birini bitirerek köy öğretmeni olan bir meslektaşın yazdığı şu hatıralardan anlamak mümkündür:

Köy öğretmen okulu adıyla açılan bu müesseselerin 3803 sayılı kanunla köy enstitülerine çevrilmesinde ne kadar telaşlanmıştık. Yeni kanunla saptanan esaslar hiçbirimizin hoşuna gitmiyordu. "Biz köy öğretmen okuluna geldik. Köy enstitüsüne değil, 20 lira ücretle bir hizmetçi bile çalıştırılamaz. Köylü çocuğu olduğumuz için bir şeyden anlamaz zannediyorlar" gibi söylentiler, dedikodular, ağızdan ağıza dolaşmaya başladı. Hatta, son sınıflardan bazı arkadaşlar bu mesele üzerinde gizli gizli çalışmaya, talebeden pul parası, imza toplamaya, başlamışlardı. Yazılan istidalardan birini reisicumhura, birini Büyük Millet Meclisi'ne, birini de vekile gönderecektik. Bu iş için gece yarısı pul getirilmiş ve geç vakitlere kadar daktilo ile istidalar yazılmıştı. Bu teşebbüslerin önüne o zaman yeni gelmiş olan bir öğretmenimiz geçmişti. Bizimle uzun bir konuşma yaparak, elimizden istidalarımızı aldı.

Yeri gelmişken, bir noktayı açıkça belirtelim ki köy enstitüleri, bazılarının iddia ve zannettikleri, sürekli olarak etrafa yaymaya

çalıştıkları gibi bir tek şahsın verdiği ilhamla meydana gelivermiş kurumlar değildir. Esasen bu mümkün de değildi. Onlar Türk eğitmen, öğretmen ve aydınlarının müşterek çalışmalarından, millet enerjisinden doğmuş tam manasıyla milli kurumlardır. Kitabın II. ve III. bölümlerinde yer alan vesikalar bunu göstermektedir.

Köy enstitülerinin 3803 sayılı kanunun yukarıdaki satırlarda belirtilen özelliklerine göre kuruluşlarına taraftar olmayanların birçoğu, zamanla ve enstitülerin başarılarına şahit oldukça fikirlerini değiştirdiler, onların dostu oldular. Gelişmeleri için yardımlarını esirgemediler. Sayıları pek az olan bir kısım itirazcılar da menfi iddiaları tahakkuk etmeyince büsbütün azdılar, tethiş[273] veya iftira yoluna saparak hakikate aykırı hareket etmeye yeltendiler. Bu dava ile yakından ve candan ilgilenenlerin sayısı günden güne çoğaldıkça hakikat güneş gibi kendini göstermekte, olayları tahrif etmek suretiyle günlük politika oyunlarına kalkanlar yanlış ve hileli bir oyun oynadıklarını anlamaktadırlar.

İtirazcıların direnmelerine rağmen milletçe yapılan el birliği sayesinde, ıssız dağ başlarına veya boz topraklı susuz ovalara köy enstitüleri kuruldu, sayıları 20'yi buldu. Bu kurumların hepsi suya, elektriğe, bağ ve bahçeye kavuştu; buralara binlerce köylü çocuğu alındı; binlercesi enstitüleri bitirerek köylere dağılmaya başladı. Onların ayak bastıkları köyler de tıpkı enstitü kurulan köyler gibi canlanmaya yüz tuttu. Bu işlerin başarılı şekilde yürütülmeleri, yukarıda kısaca mahiyeti belirtilen 3803 sayılı kanun sayesinde mümkün olabildi. Köyü canlandırma ülküsü uğruna emek harcayanlar bütün işleri bu kanunun hükümlerine uyarak yürüttüler.

Şimdi köy enstitülerinin iç yapısını bu kurumları bitirerek öğretmen olanların yazdıkları hatıralardan öğrenelim. Yalnız bütün enstitülere ait hatıraları buraya almak mümkün olmayacağı için birkaç enstitüyü canlandıracak yazılar konmuştur. Diğer enstitülerdeki yaşayış, eğitim ve öğretim şekilleri bunlardan farksız olduğu için bu yazılar sayesinde bütün enstitülerin iç yüzünü türlü bakımlardan anlamak mümkündür. Kuruluş yıllarının sıkıntıla-

273 [yıldırma].

rını, kahramanlıklarını, hızını, heyecanını, enstitülerde toplanan öğretmen ve öğrencilerin zihniyetini, ülküye bağlılıklarını aksettiren hatıra sahipleri, enstitülerde yetişmiş köy çocuklarıdır. Bu kurumlar hakkında hüküm vermek durumunda kalacak olanlar onların bu yazıları yazabilecek gençleri yetiştirmiş olduklarını da hatıra getirirlerse, objektif hüküm ve kanaate sahip olur, yanlış verilmiş hükümleri düzeltebilirler. Yalan yanlış verilen hükümlerden, ne şahıslar ve ne de memleket fayda görür. Şahıslar geçici, göçücü; fikirler ve eserler kalıcıdır.

Çifteler Köy Enstitüsü

1939-1940 ders yılında, Hamidiye Köy Öğretmen Okulu'na gitmeye karar verdim. İlçenin Milli Eğitim memurluğu odasında bizi sınava sokacaklarını bildirmişlerdi. Ben kasabanın yabancısı olduğum için babam beni yanına alarak müfettişin yanına götürdü. Müfettiş deyince kim korkmaz? İçeriye girmeden hemen gözlerimin önünde kelli felli, şişman, göbekli, ak saçlı, çatık suratlı, dev gibi bir insan canlanıvermişti. Babam, başındaki şapkasını koltuğuna soktuktan sonra, üzerinde "Maarif Memurluğu" yazılı kapıyı çaldı. Çekingen adımlarla içeriye girdi. Köşedeki masada birçok dosya ve kâğıtların içine gömülmüş bir adamın önünde saygıyla eğildi. Ben de onun hareketlerini aynen tekrar etmiştim. Burada oturan hiç de benim tahmin ettiğim gibi çıkmamıştı. İnce uzun, zayıf çehreli, güler yüzlü bir insandı. Bize çok yakınlık gösterdi. Babamın hatırını sordu, bana gideceğim mektebin iyiliğinden uzun uzun bahsetti. Sonra, hazırlanan seçim fişine el yazımla "Ben köyüme öğretmen olmak istiyorum" cümlesini yazdım. Okula girme işlerim böylelikle kolayca bitivermişti. Eğer okulu bitirirsem öğretmen olacaktım. O, ta mektebe başladığım günden beri, merakımı çeken bir meslekti. Hemen gözlerimin önüne beni okutan bütün öğretmenlerim gelivermişti. Temiz ve ütülü elbiseler giyerler, kravat takarlar, güzel konuşurlar, kendilerine sorulan her şeyi bilirlerdi. Sanki dünyada en büyük insan onlardı. İlkokulda iken öğretmenlere hayranlığım o kadar aşırı idi ki, onları insanlardan ayrı, büyükannenden sık sık duyduğum meleklere benzetirdim. Hatta, onların bizim yediğimiz yemeklerden yediğini bile düşünemezdim. Hiç unutmam, bir gün öğretmenimizin evine gitmiştim. Onları sofrada buldum. Yemek tabaklarının içinde fasulya vardı. "Öğretmen de fasulya yer miymiş?" diye ne kadar hayret etmiştim. Öğretmen olacağım için hakikaten seviniyordum.

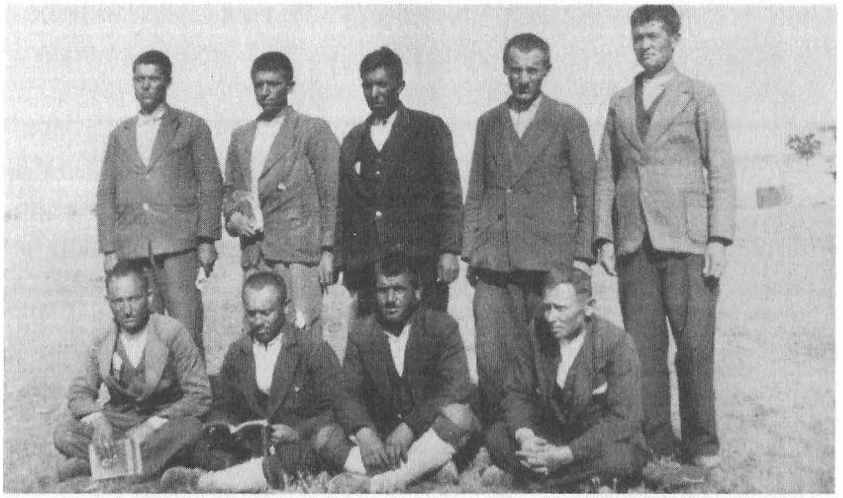

Çifteler Eğitmen Kursu'nda eğitmen adayları, İHT Belgeliği.

Eskişehir'den Hamidiye'ye otobüsle geldim. Yolda, tanışacağım yeni arkadaşları, karşılaşacağım öğretmenleri düşünüyordum. Otobüs birden durdu. Şoför "Hamidiye'ye inecekler!" diye bağırdı. Hatırladığıma göre, elimde eşya olarak hemen hiçbir şey yoktu. Otobüsten iner inmez koynumdaki parayı yokladım. Okula kaydedilebilmek için babamın zar zor bulduğu 20 lirayı mendilime iyice düğümlemiştim. Param yerinde duruyordu. Mektep işte şurasıdır, diye bana şoseden oldukça ayrı olan güzel ve büyük bir binayı gösterdiler. O tarafa doğru yollandım. Seydisuyu'nun berisinde öküz güden iki çocuğa rastladım. Kendilerinin talebe olduklarını öğrendim. Bir tanesi beni mektebe kadar götürüverdi.

Okul hayatına alışmak hiç de kolay olmamıştı. Burada umduğundan çok başka bir hayat buldum. Gelir gelmez bizi hemen işe sürüvermişlerdi. O sıralarda, ahır binası yapılıyordu. Öğleye kadar çeşitli iş alanlarında çalışırdık. Akşam olunca yorgun argın erkence yataklarımıza uzanır, günlük hayatın dedikodusunu yapardık. Gelenlerin hiçbiri mektepten memnun değildi. Ben de kendi kendime müdürü, öğretmeni, öğrencisi iş elbisesi giymiş, işleri güçleri kum taşımak, duvar örmek, demir dövmek, tahta rendelemek olduğu halde, neden buraya okul, hem öğretmen okulu dendiğini bir türlü anlayamıyordum. Hemen her gün mektebe birkaç yeni talebe geliyordu. Biz bu yeni gelenlerle alay ederdik. "Haydi biz nasılsa geldik, sizin ne işiniz vardı?" gibisine. Birinci sınıfa gelen talebeler için, bir yatakhane

Hamidiye Eğitmen Kursu'na katılan eğitmen adayları açık havada ders yapıyor, İHT Belgeliği.

ayrılmıştı. Gelenlerin hemen hiçbiri böyle toplu hayata alışmış değillerdi. Gece yarılarına kadar gevezelik ederdik. Gündüzkü çalışmalarımızdan, öğretmenlerden, köy hayatından söz açmakla başlayan konuşmalarımız, hemen her zaman olduğu gibi, kadın, kız lafıyla sona ererdi. Muhtelif yerlerden bir araya toplanan insanların başlangıçta gösterdikleri bir hususiyet, bizim aramızda da vardı. Yani olduğumuzdan daha başka görünmek, her nedense övünmek, karşımızdakini mat etmek ihtiyacını duyuyorduk. Kimi hemen ilk konuşmasında bütün bilgilerini ortaya döküverir, kimi karşısındakiyle imtihan olmaya kalkar, kimi köyde yaptığı delikanlılıktan bahseder; hele yanımdaki karyolada yatan arkadaşım, hemen her gece yana yakıla koşu atlarından bahseder, hiç durmadan bu atlara bakan ırgatlarını överdi. Beş yıllık enstitü hayatımı dolduran bu ilk günlerin hatırası bir türlü hatırımdan çıkmaz.

Havalar soğumaya başladıktan sonra, çalışmaları bırakıp derslere dönmüştük. Birinci sınıfta ortaokul kitaplarını takip ediyorduk. Öğretmenlerimiz elimizde bulunan kitaplardan bize sayfa sayfa ders verirlerdi. Gelecek derse kadar verilen ödevleri hazırlamak mecburiyetindeydik. Şimdi düşünüyorum da, o sene derslerimiz hep ezberciliğe dayanıyordu. Bütün kaygımız

öğretmenlerden not almaktı. O yaşlarda hafızam, oldukça kuvvetli olsa gerekti ki, hiçbir notum 8'den aşağı düşmezdi.

Fakat ben, ezberciliğimin cezasını çektim ve hâlâ çekiyorum. Daha sonraki sınıflarda öğretim ve eğitim usullerimizin değişmesiyle ezberciliğim tamamen sıyrılmıştı. Benden çok aşağı not alan, hatta birinci sınıfta tarih dersi zayıf olan arkadaşlar benden çok iyi tarih biliyorlardı. Diğer derslerden bir kısmı da aynı esaslara dayanarak işlenirdi, Tabiatın ortasına kurulmuş müessesede biz tabiat dersini kitaplardan ve resimlerden öğrenmeye çalışırdık. Köyümüzde iken ortasındaki özünü ağzımızla somurduğumuz için somurcak dediğimiz kır çiçeğine kitapta (Ballıbaba) adı verildiği için, kendisini tanımadan petalini, erciğini, dişiciğini ezberlemiştim. Öğretmenlerin verdikleri derslere çok çalışırdık. Gece bekçisiyle anlaşır, sabah ta saat dörtte kalkmak için birbirimizle yarış ederdik.

Okulun bütün teşkilatını talebe idare ederdi. Bütün temizlik ve nöbet işlerini kendimiz yapardık. Yemekhane nöbetini her gün bir masada oturan arkadaşlar tutardı. Kendisinden evvel nöbet tutan arkadaşlardan daha iyi iş yapmak, bütün masalar içinde en iyi nöbet tutmuş olmak için hepimiz gayret ediyorduk. Kış günlerinde koridor ve hela nöbetçisi olmak herkesin kolaylıkla kıvıracağı bir marifet değildi. Orta koridordaki helalar sık sık donardı. Bu helalarda üç-dört defa nöbetçi olmuştum. Alt koridordaki mutfakta tenekelerle su ısıtır, getirip ağzına kadar dolmuş olan helalara dökerdik. Bütün bu işlerde mükâfatımız, vazifemizi iyi olarak yapmaktan doğan bir huzurdu.

Köy öğretmen okulu, 1940 yılının nisan ayından sonra (köy enstitüsüne) çevrildi. Müdürlüğüne R. İ. tayin edildi. Onun gelmesiyle iç hayatımız, derslerimiz, eğlencelerimiz daha başka şekiller almaya başladı. Cumartesi konuşmalarıyla yaşayışımız değişmeye yüz tuttu. Müdür, her haftanın sonunda bayrak töreni bitince, enstitünün çalışmalarından bahs açar, iyi çalışanları takdir ederdi.

Müdürün talebelerle sık sık yaptığı konuşmalar, bize enstitü çalışmalarını daha çok sevdirmeye başlamıştı. Yaptığımız işlerin manasını günden güne daha iyi anlıyorduk. Öğretmenlerimizle talebeler arasında çok sıkı bağlılıklar kurulmuştu. Bizimle çok samimi idiler. Biz de onlara saygıda hiç kusur etmezdik. Öğretmenlerimiz bize büyük bir insan muamelesi yapar, hatta bizi arkadaş diye çağırırlardı. Bu, bizde kişiliğin meydana gelmesine yarardı. Okulda ağabey, kardeş, baba ve evlat topluluğundan ibaret çok samimi bir aile havası esiyordu.

Yemekhane bütün talebeyi almadığı için, biz yemeğimizi ders yaptığımız sınıflarda yiyorduk. Her sofranın başına da öğretmenler için yer ayrılmıştı. Yemek zili çaldıktan sonra öğretmenler odasının önüne yığılır "Bizim masaya gelin efendim; hayır dün sizin masada idi, bugün de bizde yiyecek" diye yemeğe giden öğretmenleri kapışırdık. Hele küme öğretmenlerinin elimizden çektikleri... Bizim sınıfın kümebaşı öğretmeni A. idi. Sınıfa girer girmez, hangi masaya gideceğini şaşırır kalırdı. Çünkü farkına varmayarak, birkaç defa aynı masaya oturduğu zaman, diğer arkadaşların sözlerine katlanmak lazımdı. Düşünüyorum da, bizim kadar öğretmenlerini sevmek ve saymak çok talebeye nasip olmamıştır. Bütün bu hareketlerimizde yapmacıklık veya yaranma gibi hislerin olmadığını öğretmenlerimiz herhalde fark etmişlerdir.

Bizimle aynı yemeği yiyen, bizim giydiğimiz elbiseyi giyen, dizlerine kadar soyunup da bizimle birlikte tuğla çamuru karan, kiremit döken, kirizmada çalışan, eğlencelerimize katılan; bunlardan başka bizleri kültür bakımından yükseltmek için didinen bu insanlar nasıl sevilmezdi?

Müdür bize hemen her fırsattan istifade ederek, davamızın ne olduğunu açıklıyor, okunacak kitaplar tavsiye ediyor, milyonların mukadderatını omuzlarımıza yüklendiğimizi söylüyordu. İnsanların bir zamanlar paraya, bir zamanlar güzel elbise giyenlere, bir zamanlar güzel konuşanlara kıymet verdiklerini, fakat yirminci asrın ancak iş yapan insanı aradığını; kafamızın ışığına alnımızın terini, elimizin nasırını da katmamız lazım geldiğini anlatıyordu. "Bozkırlar yeşerecek; bu topraklar vatanlaşacaktır" diyordu. Bu konuşmalar, yaptığımız işlerde bizi daha çok şuurlandırmaya yarardı. Vazifelerimize daha canla başla sarılmaya başlardık. İlk geldiğimiz günlerdeki gibi düşünmüyorduk. "Biz buraya okumaya mı geldik, iş yapmaya mı? Şu çuval elbiselerle talebeye benzer tarafımız mı var? 20 liraya da insan çalışır mı?" kabilinden dedikoduları artık yapmaz olmuştuk.

Kışın soğuk günlerinde enstitü arkasındaki tepelere kirizma seferberliğine çıkardık. Öğretmenlerimiz de bizimle birlikte çalışırlardı. Daha iyi, daha çabuk yapmak, türküler söylemek gibi değişiklikle çalışmalarımıza renk vermiştik. İş parolamız "Tempo" idi. Bu, bizim için devamlı ve randımanlı çalışmanın bir sembolüdür. Hep bir ağızdan "Tempo" diye bağırarak, kazma ve küreklere sarılırdık. Müdür, çalışan grupların yanına vardığı zaman "Tempo" diye selamlar, biz de hep bir ağızdan parolamızı tekrarlardık. O, bütün bu tepeleri Ankara yakınındaki Gazi Çiftliği gibi yeşerteceğimizi söylerdi.

1945'te yurt gezisine çıktığım zaman; yani bu çalışmalarımızdan dört sene sonra, beş yıllık enstitü hayatımın en güzel günlerini geçirdiğim Hami-

diye'ye vardım. Elimle diktiğim ağaçların yeşerdiğini gördüm. Bu ağaçların arasında gezinirken duyduğum saadeti, bunu tecrübe etmeyenler tahmin edemezler. Hamidiye sırtları, Ankara bozkırlarında ağaca susayan insanın ruhuna yeşillik ve bir serinlik veren Gazi Çiftliği'ni andırıyor. Orası da insan, alın terinin meydana getirdiği bir eser. Hamidiye sırtlarının yeşermesi için nasırlaşan elini dişleriyle kazıyarak bu toprakları canlandıran insanlar, şimdi bu ağaçların gölgesinde akordeon çalıp, milli oyunlar oynayarak, neşe ile eğleniyor. Burada kışın eksi on derecesinde, karlı günlerin fırtınasında soğuktan kazmanın sapını bile zor kavrayabilen elleriyle, bu yerlerin kirizmasını yapan insanı, şimdi, yeşilliklerin koyu gölgesinde mandolin çalarken, yine aynı fidanları tımar ederken görüyoruz.

Çalışan ve öğrenen insanın okumak, ilerlemek, eğlenmek de hakkı olduğuna inanıyorduk. Eğlencelerimizi her cumartesi günü yapıyorduk. Bunların mahiyeti de değişmişti. Eskiden olduğu gibi yazılmış, hazır piyesler ezberlemeye kalkmazdık. Uzun boylu hazırlanmalar da olmazdı. Kadın kıyafetine girmek için battaniyeye sarılır, meydana çıkıverirdik. Elbiselerimize başkalık vermek için de ceketlerimizi, şapkamızı, ters çevirir giyerdik. Eğlence yapacak sınıf, öğretmenlerin önderliğine bile hacet kalmadan hazırlanabiliyordu. En güzel eğlenceyi tertipleyebilmek için, sınıflar arasında rekabet vardı. Dersleri bir arada yapan III. A. B. kümeleri her zaman birinciliği alırlardı. Ben de III. B. sınıfında idim. Oyunlar daha ziyade, enstitü çalışmaları ve köy hayatından alınan sahnelerdi. Bu konuları arkadaşlarla bir arada toplanarak kendimiz bulurduk. Her arkadaş başından geçen veya köylerinde olan sosyal bir hikâyeyi anlatır, beğenilirse, bazı kısımlarını atarak sahneye koyulabilecek bir hale getirirdik.

Bu eğlencelerde ara yere mandolin konserleri, zeybekler ve halaylar sıkıştırıyorduk. Diğer enstitülere ekip olarak giden arkadaşlar, oralardan oyunlar öğreniyor, geldikten sonra da bize öğretiyorlardı. Enstitü hayatımda hiçbir yere ekip olarak gidemediğim için, hâlâ içim yanar. Zanatı demirci olan arkadaşların hemen hepsinde bu dert vardır. Yeni yapılan enstitü binalarında demir işleri çok olmadığından ekipliğe ekseriya duvarcılarla marangozlar giderlerdi. Hiçbir geziye katılamadığımız için de üstelik bizimle alay ederlerdi.

Burada geçen günlerimde, hiç unutamayacağım hatıralarımdan biri de "kurs" yoludur. Ders ve işlerimizi okul binasında yapar, yatmak için enstitüye bir kilometre uzakta olan Eğitmen Kursu binasına giderdik. Yaz günlerinde bu küçük yolculuğun zevkine doyulmaz. Güle oynaya yatakhanelere

nasıl vardığımızı anlayamazdık. Fakat kış günleri, bu yolculuk dayanılır dert değildi. Akşam mütalaalarından sonra yat kampanası çaldığını duyunca içimiz cız ederdi. Sıcacık sınıftan çıkıp şu tipide yatakhaneye gitmek... Fakat pelerinleri başımıza çekip yola düşmekten başka çare yoktu.

Dizimize kadar çamura batardık. Düşenler, ayakkabısını kaybedenler olurdu. Keskin bir rüzgâr o zaman karşıdan eser, kulağımızı burnumuzu dondururdu. Pelerini başımıza örttüğümüz için, ağzımızdan çıkan buhar pelerinin tüyleri üzerinde saçaklanırdı.

Enstitünün çobanı kaçtığı için, bir arkadaşla beni koyunlara bakmaya vermişlerdi. Koyunlara kurt gelmesin diye gece nöbet tutuyorduk. Ben, nasılsa uykum, yok diye çobanın yatağına uzanı vermiştim. Uyuyakalmışım. Koyunlardan hiçbir eser yoktu, ama olan da bana olmuştu: Her tarafımı bit sarmış. Temizlenmek için az mı uğraşmıştım? Heey gidi günler hey... belki bunlar acı şeylerdi. Fakat nedendir bilmem, geçmişi, başarılan işleri hatırlamak daima tatlı oluyor.

Enstitüyü elektriğe kavuşturma işi de bizi az mı uğraştırmıştı. Bütün enstitü, su yolu seferberliğine çıkmıştık. Mahmudiye'den de çalışmak için ekipler gelmişti. Yeşilyurt'tan santralin kurulduğu yere kadar olan su yolunu genişlettik. Herkese onar metre yer verilmişti. Bendin yapılması tamamlandıktan sonra türküler söyleyerek suyu yeni açılan kanaldan santralın bulunduğu yere kadar götürdük. Enstitünün elektriğe kavuştuğu gün, ışık bayramı yaparak çalışmalarımızın mükâfatını aldık. Müdür, asıl büyük bayramların, şu memleketin 40.000 köşesine 40.000 tane ışık götürecek olan enstitü mezunu verebileceğimiz günlerde yapacağımızı söyledi. Kurs binasına kadar dikilmiş elektrik direklerine asılı ışıklar altında türküler, marşlar söyleyerek yatakhaneye gittik.

Kültür derslerinin işleniş şekline başlangıçta bir türlü alışamadık. Öğretmenler bizi gruplara ayırarak çalıştırıyorlardı. Her nedense, konular bu gruplara dağıtılmıştı. Bir gruba verilen konuya, diğer gruplar da çalışmaya mecburdu. Bize: "Dersleri artık öğretmen değil, kendiniz anlatacaksınız", dediler. Biz hayret etmiştik: "Hiç, diyorduk, öğretmen dururken talebe ders anlatır mı? Eğer öğretmen ders vermeyecekse ne diye hükümetin parasını boş yere alacak? Hem böyle öğretmenliği herkes yapar", gibi laflar ediyorduk. Derslere hazırlanırken yalnız bir kitaba bağlı kalmıyor, birçok yardımcı eserlerden de faydalanıyorduk. İlk günlerde buna alışmak zor oldu. Vazifeyi alan arkadaşlar hazırlanmaya yarayacak kitapları bulamadılar. Fakat sonradan böyle dersler hoşumuza gitmeye başladı. Derse hazırlanan

grup anlatmasını bitirdikten sonra, diğer grupların sordukları suallere cevap vermek zorunda idi. Böylelikle dersler daha canlı işlenmeye başlanmıştı. Aramızda tartışmalar oluyordu. Öğretmenin burada ödevi, yanlış istikamet almış olan tartışmayı aydınlatmaktır. Daha sonra dersleri birer hafta devamla görmeye başladık. Bazı dersler için bu usul çok uygundu. Mesela fizik-kimya dersinden böylelikle daha çok faydalanmıştık. Bir hafta laboratuvarda devamlı tecrübeler yaptık. Bu tecrübeler sırasında kırdığım bir cam borunun parasını benden hâlâ isterler.

Enstitünün Hamidiye kısmında hiç kız öğrenci yoktu. Kızlar Mahmudiye'de bulunuyorlardı. İçimizde bazı arkadaşlar vardı ki, saçını başını tarar, kendi elbisesi yoksa emanet ceket, pantalon bulur, herhalde düzgün bir kıyafetle ikide bir Mahmudiye'ye giderlerdi. Fakat her nedense hepimizin içinde oraya gitmek için gizlediğimiz bir arzu vardı. Daha sonraki sınıflarda biz de kız arkadaşlarla birlikte ders yaptığımız zaman anladım ki, bu gibilerin akıldan noksanlıkları yoktu. Meğer kızlara karşı tecessüsümüz [merakımız], onlardan ayrı olmaktan ileri geliyormuş.

Ankara köylerinden olduğumuz için, 1942 yılında, yeniden kurulan Hasanoğlan Köy Enstitüsü'ne nakledildik. Dördüncü ve beşinci sınıfı orada bitirdim. Henüz kuruluş halinde olduğu için bolca inşaat çalışmaları vardı. İlk geldiğimiz zamanlarda çok sıkıntı çektik. Bir defa Hasanoğlan'ı tahmin ettiğimiz gibi bulmadığımız için beğenmemiştik. Enstitünün genel çalışmaları hakkında yaptığımız tenkitler idarecileri ve öğretmenleri oldukça kızdırmıştı.

Köy öğretmen okulu ile köy enstitüsü arasındaki zihniyet farkları bu yazıda en keskin çizgileriyle belirtilmektedir. Eğer gereken kanuni tedbirler alınmamış, enstitülerin amaçları, teşkilatı bu kurumları bitirerek öğretmen olacakların durumları, bu tedbirler sayesinde açıkça belli edilmemiş olsaydı, başta bir kısım yıkıcı okuryazarlar olmak üzere işin içinde çalışanların çoğu bile yeni şekle kolayca adapte olamayacaklar veya bunu geciktireceklerdi. Öğrenciler vuzuhsuzluk içinde kalacaklar, bocalama yüzünden köyü canlandırma ülküsüne ve sosyal pedagoji ilkelerine bağlanamayacaklardı. Ortada belli bir plan bulunmayacağı için işlere hız verilemeyecek, türlü tesirlerle onlar sürüncemede kalabileceklerdi. Teşkilatın bünyesi, köyde eğitimin amacı ve metotları kanun maddeleriyle saptandığı halde menfi okuryazarların bazılarından gelen direnme ve tepkiler türlü kılıklara bürünerek gizli gizli de-

vam etti. 3803 sayılı kanun, maskelilerin yüzlerini açığa vurdu, gidilecek yolun en önemli kısmını molozlardan temizledi.

Arifiye Köy Enstitüsü

Okullar açıldı. Bizim işten bir haber çıkmadı. O yıl, ertesi yıl da geçti. Köyde ilkokulu bitirdiğim beş yıl olduğu halde, henüz bir okula giremedim. Evde boyuna okuyacağım diye kavga ediyordum. Hırçınlaşmıştım, bir çeşit sinir hastası olmuştum. Ama yine de içimde bir ümit vardı. Benim gibi çok hevesli olan bir arkadaşım, artık okumak isteğinden vazgeçmişti. Onun, kır işlerinde ailesine yardım edecek kardeşi de yoktu.

Bir gün haber aldık ki, köy enstitüsü diye bir okul açılmış. Hep köy çocukları alınacakmış. Bana sordular, "giderim" dedim. M. Eğitim memuruna künyemi yazdırdım.

Enstitüde beş yıl okuyup öğretmen olacakmışız, sonra da hep köylerde çalışacakmışız.

Bizim köylüler de; o sıra rençberlikte işleri rast gitmediği için kasabaya göç etmeğe başlamışlardı. Benim böyle beş sene okuduktan sonra yine köye gideceğimi kârlı bulmuyorlardı. Neredense duymuşlar: "E... aylıklarınız da yirmi lira olacakmış, bizim koruca da yirmi lira alıyor. Sen vazgeç bu işten" diyorlardı. Ama ben kararımı vermiştim. Bundan sonra ağabeyimin, dayımın, dedemin etkileri de beni vazgeçiremedi.

Diğer köylerden gelen arkadaşlarla birlikte yola çıktık. Enstitüye vardığımız gün, bize çamaşır, iç elbisesi verdiler. Saçı olanların saçları kestirildi. İyice yıkandık. Üzerimizde köyden gelme hiçbir şey kalmamıştı.

Bir öğretmen (müdür muaviniymiş) birkaç arkadaşın avuçlarına baktı. "Bu nasırların kaybolacağını zannetmeyin, burada daha çoğalacak" dedi.

O gün, başka illerden gelenlerle beraber ağırlıklarımız boylarımız ölçüldü. Öğleden sonra kimimiz kazma, kimimiz kürek aldık. Okul bahçesinin etrafındaki hendeği genişletmeye başladık. Bu iş hoşumuza gitti. Yalnız bazı arkadaşlar şikâyetçi idiler, işe pek yanaşmak istemiyorlardı. Biri: "Ben çalışacak olsaydım babamın evinden buraya gelmezdim" dedi. Böyle düşünenler bir zaman sonra köylerine döndüler. Böylelikle ayıklanmış olduk. Her gün yeni yeni arkadaşlar geliyordu. Onların içinden de ayıklananlar oluyordu. Kalanların içinde çok fedakâr, çalışkan arkadaşlar vardı. Kendi elimin nasırları ötekilerininkinden az diye sıkılanlar oluyordu. Onları hiç unutamıyorum.

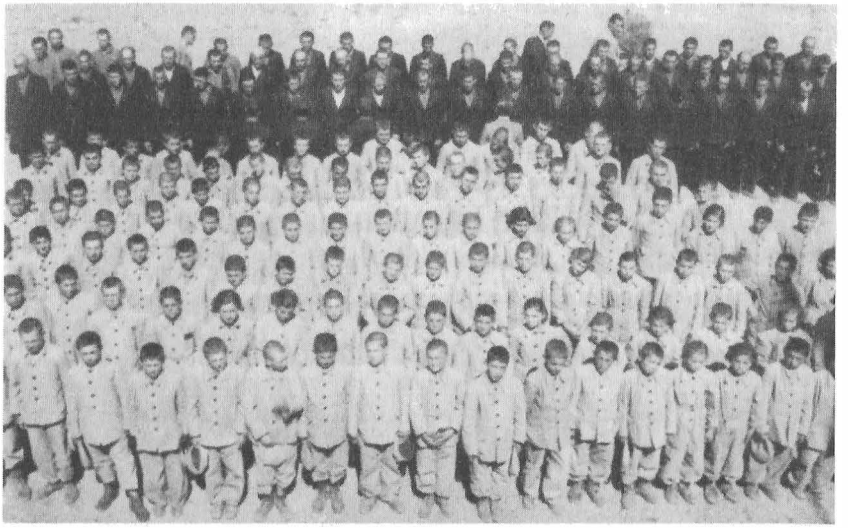

Arifiye Köy Enstitüsü Öğrencileri ve Öğretmenleri, İHT Belgeliği.

O yıl, Arifiye'de eğitmen kursunun dördüncü devresi çalışıyordu. Biz eğitmen ağabeylerden çok faydalanıyorduk. Onlar birbirlerini seviyorlardı. Çok canlı ve hareketli idiler. En çok sevdikleri şey de işleriydi. Bizim o zaman daha değerini ve anlamını kavrayamadığımız işe onlar dört elle sarılıyorlardı. O sıralarda bir kuyu kazıp su çıkarmak gerekti. Eğitmenler hemen işe giriştiler. Kuyu kazıldı, su çıktı. Kuyunun ağzını beton yaptılar. İçlerinden biri de ustalık yapıyordu. Çok becerikliydi. Kuyunun işi bitince, bütün eğitmenler ve öğrenci arkadaşlar toplanıp bir tören yaptık. Müdürümüz toplum için yapılan bu işin anlamını açıkladı. Kuyuya, en çok çalışan eğitmenin adı verildi. "Süleyman Yıldız Kuyusu" dendi. Biz ona sadece "Yıldız Kuyusu" diyorduk. Eğitmenlerin enstitünün kurulmasında çok emekleri vardı. Eserleri yalnız kuyu değildi. Yemek yediğimiz binada, yatakhanenin, ahırların, çamaşırlığın yapılmasında da hep onların emekleri, alın terleri ile meydana gelmişti.

Günün yarısında iş, yarısında ders yapıyorduk. Dersler de atölyede, inşaatta, sebze bahçesinde çalışmak kadar faydalı ve hoş oluyordu. Öğretmenlerimiz her zaman konuşurken: "Mademki köyü kalkındırma davası içindesiniz, öyleyse yurdu iyice tanımanız lazımdır" diyorlardı. Tarih-coğrafya öğretmenimiz uzun zaman enstitü çevresini konu olarak ele aldı. "Yakını tanımayan uzağı nasıl tanır, zaten bunun ne faydası var?" diyordu. Biz de önce Kocaeli tarihini, coğrafyasını inceledik. Sonra Marmara Bölgesi'ne,

Arifiye Köy Enstitüsü'ne gelen kızlar, İHT Belgeliği.

bütün yurda, komşu memleketlere, en sonra da daha uzak memleketlere geçtik.

Çevremizi incelerken yalnız kitaplara bağlanmıyorduk. Gereken yerlere gidip oralardaki eserleri de inceliyorduk. Ziraat dersi ve öteki dersler de aynı şekilde yürüyordu. Önce çevrenin yaşayışı, çevrenin nebatları inceleniyor, sonra uzak yerlere geçiliyordu. Bu usulden faydalanarak her izinli gidişimizde köylerimizi inceleyerek daha iyi tanıyorduk. Böylelikle ileride köyde ne gibi işler yapacağımızı ve bunları yapmak için de hangi bilgilere ihtiyacımız olduğunu kestirebiliyorduk. Bu gayeli çalışma, zevk verici oluyordu. Öğrencilik, okumak bir yük olmaktan çıkıyor, öz vazife halini alıyordu. Bu usulü yadırgadıklarını ara sıra duyuran arkadaşlar çıkmıyor değildi. Onlar: "Niçin biz de orta okullardaki gibi bir kitap takip etmiyoruz?" diyorlardı. Bu konuda bizi öğretmenlerimiz aydınlattığı gibi müdürümüz de sık sık yaptığı toplantılarda bunun sebeplerini açıklardı. Bizi ilgilendiren bilgileri bırakıp da başka şeyler öğrenmeğe kalkışırsak köy davası halledilemezdi! Köy kalkınması, ancak onu tanımakla ve onu geliştirmeğe yarayan bilgileri öğrenip, yerinde uygulamakla başarılabilirdi. Kitaplar yardımcı olacaktı. Yoksa öyle içinde faydalı, faydasız yapmak istediğimizle ilgili ilgisiz ne varsa gırgır okunan kitaplara bağlanmayacak; sonra da imtihanda bunlarda

yazılı bilgileri tekrarlamaya zorlanan öğrenciler halinde durmayacaktık. Hiç unutmam. Bir gün biri anlatmıştı: Memleketimizde bu kadar aydın olduğu halde hâlâ köylerin sayısı kesin olarak bilinmiyormuş. Kırk bin mi? Kırk iki bin mi? Kırk dört bin mi?.. Başka ileri memleketlerde tek insana ve hayvana kadar her şey bilinirmiş.

İkinci yılda sayımız 400'e yaklaştı. Yeni gelenlerin yatakhanelerini yaptık. Önceden yerlerini hazırladık. Onlar da kendilerinden sonra gelenlerin yerlerini hazırlayacaklardı.

İkinci yıl olduğu halde, yakın kasabadakiler enstitüyü tanımıyorlardı. Bir gün arkadaşın biriyle: "Siz maşa, kürek de yapar mısınız?" diyerek eğlenmek istemişler. Arkadaş bize anlatıyordu. Soranlara bir şey demeden geçmiş, gitmiş. Kendi kendine: Acaba bu adamlar evlerinde maşa, kürek kullanmazlar mı? diye düşünmüş.

Şehire gittikçe köylüyüz diye sinemada, yolda –kendi akıllarınca– bizimle alay etmek isteyenler olurdu. Ama bu gibi şeyler bizi çalışmamızdan alıkoymuyordu. Yaşamamız eğlenceliydi. Müzik çalışmalarına önem veriyorduk. Her öğrenci mandolin çalmak zorunda idi. Dinlenme zamanlarında çalışanlar daha çok ilerlemişlerdi. Öğle dinlenmelerinde her gün bir saat –müzik öğretmeninin de fedakârlığıyla– koro çalışmaları yapılıyordu. Bir de

Mandolin çalan enstitü öğrencisi, Mahmut Makal Arşivi.

mandolin orkestrası kurulmuştu. Koro ile orkestranın pazar günleri de üç saat çalışması vardı. Müfredat programına göre yapılan müzik derslerinde ilerleyenler kendi istekleriyle gelirler, bu çalışmalara katılırlardı. Önceleri köy türkülerini çalıp söylerken coşuyorduk. Garp eserlerinden anlamıyorduk. Ama zamanla duygularımız geliştikçe, onlardan da hoşlanmıya başladık. Cumartesi akşamları yapılan eğlencelere köylüler de gelirlerdi. Milli oyunlara, türkülere bir küme birden katılırdı. En çok sevdiğimiz bütün enstitü ve eğlenceye gelenlerle birlikte hep bir ağızdan türkü söylemekti. Çok zaman bu eğlencelere koro, orkestrada katılırdı. Çalışkan müzik öğretmenimiz H. D.: "Ya böyle program dışı çalışmalara razı olmayan, buna önem vermeyen birisi müdür olsaydı, ben ne yapardım?" derdi. Yapılan işlerin sonunda böyle ürün alınmazsa öğretmenliğin tadı olmazmış.

Konser vermeğe bir kaç kere Adapazarı'nà, birinde de İzmit'e gittik. Halk, milli oyunları çok sevdiği için, konser arasında mutlaka oynardık. Böyle eğlencelerde; müdürümüzün de dediği gibi, işten artan nefesleriyle her arkadaş öğrenip meydana getirdiğini halka dinletmek, göstermek için içten çalışırdı. İzmit'te yaptığımız eğlence halkın çok hoşuna gitmiş. İstekleri üzerine ertesi gün bir konser daha vermiştik.

O gün, arkadaşlarımızdan birinin tanıdığı: "Yahu! Biz köy çocuklarının böyle şeyler yapabileceklerini hiç ummazdık" demiş. Arkadaş buna hem üzülmüş, hem sevinmiş. Bir gün bana da birisi: "Köy çocukları ne kadar okursa öğretmenlik yapamaz, görgüsü azdır. Şehir çocuklarını yetiştirsinler de, hiç olmazsa gidince köylüye bir şeyler öğretsin", demişti. Bu gibi sözleri kim bilir, belki de ölünceye kadar unutamayacağım.

Eğer çok sayıda köy enstitüsü kurulmamış olsaydı, şimdi yukarıda hatıralarını okuduğumuz çocuklar gibi binlerce köy çocuğu her türlü gelişimden mahrum kalacak, toplum için her biri birer hazine olan bu istidatlar[274] köylerde sönüp gidecekti. Halbuki bugün elimizde bu çocuklardan 25.000'den fazla yurttaş var. Eğer onlar iş eğitbiliminin ilkelerine, toplumsal pedagojinin metot ve amaçlarına, Cumhuriyet'in getirdiği ülkülere uyularak yetiştirilmemiş olsalardı, bu derece kuvvetli birer değer sayılamayacaklardı. Öyle ise demagoglar, davanın gerçekleştirilmesine, köyün canlandırılmasına niçin itiraz ediyorlar? Bir kısmı, bu mesele yü-

274 [beceriler].

zünden menfaatleri zedelenenlerin hoşlarına gitmek ve böylece kahramanlık taslamak için. Bazı sarıksız softalar da köylü çocuğunun bu şekilde yetişmesini istemedikleri için... Davayı kavramadıkları için...

Köy enstitüleri vatanın en ıssız köşelerine kadar dağıldılar. Bunları, hayat şartlarının bin bir zorluk yarattığı yerlerde ve yıllarda kurmak, yaşatmak kolay olmadı. Bu sözün ne demek olduğunu bu işe katılıp kafalarını yormayanlar, boş toprakları canlandırmayanlar bilemezler. Enstitülerin nasıl yaratıldıklarını daha etraflı ve renkli bir şekilde öğrenelim:

Akçadağ ve Pamukpınar Köy Enstitüleri

İlkokulda iken, Erzincan'da askeri lisede çalışan ağabeyimi görmeğe giderdim. Her gidişimde orada okuyan, temiz elbiseli talebeleri görüp, onlara gıpta ederdim. Ben de onlar gibi olmak isterdim. İlkokulu bitirip bu okula girmek için can atardım. 1939'da ilkokulu bitirdikten sonra, buraya girmek için başvurdum. Çok uğraştım ama uğraşmalarım boşa çıktı. Kederli ve kırgın olarak, tekrar köye döndüm.

Ben de artık köyde duvar diplerinde uyuşuk uyuşuk güneşlenecek, köy odasında onun bunun dedikodusunu yapacaktım.

Bir gün, köyün içinde otururken; başöğretmen beni çağırdı. "Malatya'da bir köy öğretmen okulu açılmış. Bizim köyden de talebe istiyorlar, gitmek ister misin?" dedi. Çok sevindim. Annemi ve babama, öğretmenin, beni Malatya'da açılan köy öğretmen okuluna göndereceğini anlattım. Babam razı oldu. Annem bir türlü razı olmıyordu. "Oralara gidip aç, susuz kalacak. Zaten dünyanın, sonu mu ne! Her gün zelzele oluyor. Benim oğlum ölürse de, yanımızda ölsün" diyordu.

Okula yazılmak isteyen diğer arkadaşlar hazırlandılar. Şehire gidip Milli Eğitim dairesinde işlerini yaptıracaklardı. Annem hâlâ beni okula bırakmamakta ısrar ediyordu. Bazı komşular anneme: "Burada durup da ne olacak? Bırakın gitsin, belki adam olur", diyorlardı. Nihayet annem de razı oldu. Ben de sevinçle arkadaşlara katıldım. Yolda o kadar sevinçli hülyalara dalmıştık ki, şehre geldiğimizin bile farkında değildik. Milli Eğitim Müdürlüğü'nü bulduk. Kâğıtlarımızı doldurdular; altına birer satır da yazı yazdırdılar. "Şimdi siz köye gidin. Biz çağırdığımız zaman gelirsiniz" dediler.

Okula yazıldığımızı duyan, komşuların bir kısmı: "Onlar adam olamaz" bir kısmı da: "Ummadığın taş, baş yarar. Halil'in oğluna da öyle dedik amma, herifin oğlu yüzbaşı oldu" diyorlardı.

Köyde okula çağrılma haberini, dört gözle bekliyorduk. Fakat bir türlü haber alamıyorduk. Onlar adam olmaz diyenler, bu sefer de: "Zaten onları almayacaklardı; kandırdılar. Sanki koca şehirlerde adam kalmamış da köylerden alıp okutacaklar" diyorlardı.

Aradan üç ay geçti. Köy odasında oturuyorduk. Muhtarın şehirden getireceği haberleri bekliyorduk. Muhtarın neşeli sesi duyuldu. Her günkü yerine geçip oturdu. Yavaş, yavaş anlatmağa başladı: "İki gün sonra köye keşif memurları gelecek. Zelzeleden harap olan evleri yazacaklar; yaptırmak için hükümet para verecek. Bir de, Malatya'da açılan köy muallim mektebine yazılanları mariften istediler" dedi. Herkesin yüzü güldü, neşelendi. "Yaşasın hükümet, Allah hükümetimize zaval vermesin. Artık köylüleri de okutuyor. Evvelce görülmüş şey miydi; ancak zengin olanlar çocuklarını okuturdu" seslerini duyduğum zaman kapının önünde idim. Hemen eve koşarak anneme, babama haber verdim. Çok seviniyordum. Demek ki, askeri lisede gördüklerim gerçekleşmişti. Artık ben de çalışmayacağım, ellerim, ayaklarım yarılmayacaktı. Bunları düşündükçe adeta o günlerin zevkini duyuyordum. İki gün sonra yolluklarımız hazırlandı. Noterde senet yaptırdık. Milli Eğitim dairesinden sülüs alıp akşamki trenle Malatya'ya gitmek için istasyona geldik. Babam durmadan nasihat ediyordu: "Aman oğlum, oku, adam ol. Aklın başında olsun" diyordu. Trenin düdük sesleri duyuldu, yavaş, yavaş istasyona giriyordu. Bavullarımızı alarak o zamana kadar uzaktan gördüğüm trene bindik. Malatya'ya kadar hiç uyumadan, yol kenarındaki kazaları seyrettik. Saat onda Malatya istasyonuna indik. Bir yeri tanımıyoruz; sora sora Milli Eğitim Müdürlüğü'nü bulduk. Akşam otobüsle bizi, Akçadağ'a gönderdiler.

Otobüs, okulun önünde durdu. Bizi ilk karşılıyan, müdür muavini oldu. Havuzun yanında hazırlanan masalarda yemek yedirdi. Yanımıza bizden evvel gelen talebelerden birini katarak banyoya gönderdi. Yıkandık, yeni verilen elbiseleri giydik. Daha okulun talebeleri tamamlanmamıştı. Derslere başlamamıştık. Aynı vilayetten gelenler; hep birbirleriyle arkadaş oluyorlar. Kavga hiç eksik olmuyor. İki kişinin kavgası, iki vilayetin kavgası sayılıyor. Köylerde zeytinyağı yemediğimiz için buradaki yemekleri yiyemiyor, aç kalıyorduk.

Atölyelerde çalışmaya başladık. Oturduğumuz ve yattığımız yerleri bize temizlettiriyorlar. İşler her gün biraz daha zorlaşıyor. Bina tamir etmek, kanal açmak, ziraatta çalışmak. Bu işler hepimizin canını sıkıyor. "Biz buraya çalışmak için mi geldik; yoksa okumak için mi?" diyorduk.

Bir gün, istasyona gidip orada, tuğla taşıyacağımızı söylediler. Sabahleyin erkenden kalkıp –yedi kilometre doğrudan– istasyon yolunu tuttuk. Taşıyacağımız tuğla yığınlarını görünce canım çok sıkıldı, burası, köyde hayalledığim okula benzemiyordu. Tuğlaları taşımağa koyulduk. İkinci gün, birkaç arkadaş, toplanarak payımıza düşen tuğlaları hayvan tutarak çekmeği kararlaştırdık. Bunu müdürümüze duyurduk. Teklifimizi kabul etmedi. Bizi toplayarak: "Hükümet, bu tuğlaları taşıtabilir. Fakat, hükümetin gayesi o değildir. Memleketimizin, iş içinde yetişmiş, bilgisini işle uygulayan insanlara ihtiyacı var" dedi. Köy enstitülerinin de bu maksat için açıldığını anlattı. Çare kalmadı; tuğlaları sırtımızda taşıyacaktık. Bunu göze alamayanlar okuldan kaçtılar. Tuğla taşıma işini üç günde bitirip okula döndük.

Derslere başladık. Derse iki grup halinde giriyoruz. Öğleye kadar bir grup derse; diğer grup milli oyuna ve sanata gidiyor.

Türkçe imtihanına giriyorduk. Sıra benimle arkadaşım H.'de idi. H. okula bizden sonra gelmişti. İçeri girdik. Türkçe öğretmeni elimize birer *Ulus* gazetesi verdi. İlan sütunlarını göstererek: "Bunları okuyun; ne anladığınızı anlatacaksınız" dedi. İlanları okuduk, öğretmen H.'ye sordu: "Elindeki gazetenin adı ne?" Arkadaşım durdu, durdu: "Kâğıt gazetesi" dedi, öğretmen: "Nerede çıkar?" Arkadaşım gazetenin altına, üstüne baktı: "Almanya'da çıkar" dedi. Arkadaşım bunları söylerken doğruluğundan gayet emindi. İçerde bulunan iki öğretmen güle güle ölüyorlardı. Türkçe öğretmeni gülmeden gayet ciddi, gazetenin nerede çıktığını, ne gazetesi olduğunu anlattı. Okula yeni gelen arkadaşlarımızın çoğu, şu kelimelerin ne demek olduğunu bilmezlermiş: Sürahi, not, iskarpin, matbaa, balkon, çerçeve, hela, frenk gömleği, kavanoz, çatal, yatak çarşafı, mangal, karikatür, eczacı, nutuk, mecmua, kütüphane, aspirin, keman.

İki grup, enstitünün yeni kurulacağı yere su getirmek için gitti. Burası, bulunduğumuz yere bir buçuk saat çekiyor. Yemekleri enstitüden gidiyor. Bazı günler çok kar yağıyor; fırtına oluyor. Onlara erzak gönderemiyoruz. Onlar bize mektuplar yazarak durumlarını anlatıyorlar. Elimizi, yüzümüzü karla yıkıyoruz. Yemeklerimizi kar suyu ile pişiriyoruz. Oradan ekmek gelmediği zaman, bayan öğretmenle annesi bize saçta ekmek pişiriyorlar.

İstasyona gitme sırası bize geldi. 1941'in baharında çalışmak için istasyona geldik. Kıl çadırlarda yatarak sabahleyin erkenden başlıyor, akşam geç vakte kadar çalışıyoruz. Artık işten kaçmıyor, ondan zevk alıyoruz. Ekmek yetişmediği günler, ekmeksiz yiyor; incirle kahvaltı yaparak işe devam ediyoruz.

Pazar günleri, nevresim, çarşaf yıkamak için, Sultansuyu'na gidiyoruz. Kendimiz de bu suda yıkanıyor, balık tutarak eğleniyoruz. Bazı günler nevresimleri şişirip üzerine binerek, Haranın bahçelerinden kaysı çalmağa gidiyoruz.

Büyük okul binasıyla, üç öğretmen evini, sekiz kilometre uzaktaki su yolunun kanallarını açma işini bitirdik. Baharda ekilen tarla ve dikilen fidanlarla toprağı çatlak çatlak olan bozkırı yeşillendirdik. Akçadağ istasyonunda yeni enstitü belirmeye başladı.

Bu işleri yaparken derslerimiz de durmuyor. Öğretmenlerimiz, bizimle beraber çalışarak, daha faydalı oluyorlar. Karşılaştığımız zorlukları çözüyorlar. Her gün bir saat serbest okuma saatimiz var. Bu saatte istediğimiz kitapları okuyoruz.

İzin zamanı geldi. Önce ikinci sınıf, sonra birinci sınıf gidecek. Yine işler durmayacaktı. İzinden dönünce, binaları daha çoğalmış bulduk. Fakat bu binalar hepimizi almıyordu. Yarımız yeni yapılan binalarda, yarımız da Akçadağ kasabasındaki kışlada kalacağız. Kışlayı badana edip temizledik.

Öğretmenlerden bir grup, yatakhanelerimizi, sınıflarımızı geziyor. En temiz buldukları grubun kapısına onur bayrağını asıyorlardı. Okulun her tarafı tertemiz olmuştu.

Bizim grupta, M. diye bir arkadaşımız vardı. Her gün sabahleyin erkenden kalkar. Nöbetçi ile camları siler, sınıfın tozunu alır, yemek masalarını temizlerdi. Bayrağı alamadığımız gün oturup ağlardı.

Bu sene kış soğuk oldu. Erzakımız da kalmadı. Yemekte birbirimize: "Bu ne kadar çorba! Sanki Sultansuyu! İç iç hiç bitmiyor. Bir çeyrek ekmek, ye ye hiç bitmiyor, sanki ramazan bayramı" der gülerdik.

Yemeklerin hepsine alıştık. Zeytinyağlı yemekleri de yiyoruz. Mardinlilerle, Elazığlılarla da arkadaş olduk. Birbirimize memleketlerimizin oyunlarını, türkülerini öğretiyoruz. Paydos kampanası çalar çalmaz; elimizdeki keseri veya sırtımızdaki taşı olduğumuz yere bırakmıyoruz.

Sivaslıların ve Erzincanlıların; Yıldızeli'nde açılan Pamukpınar Köy Enstitüsü'ne nakledilme haberini aldık. İstasyonda arkadaşlarla kucaklaşarak ayrıldık. 10 Nisan 1942 gecesi Yıldızeli İstasyonu'na indik. Geceyi ilkokulda geçirerek sabahleyin erkenden enstitünün bulunduğu yere yollandık.

Okulun bulunduğu yer görülüyor. Ağaçsız bir düzlük. Ortasında küçük bir bina. Büyük bir kılçadır, bir de yarım bina.

Okul başkanı bizi karşıladı. Kahvaltı yaptık. Ekmek yüz gram. Helva ekmekten çok. Kahvaltıdan sonra birer şilte verdiler. Açıkgözler şiltelerine ot doldurdular. Bize ot da kalmadı. Biz de, şiltelerimizi talaşla doldurduk. Yatacak yer de yoktu. Yataklarımızı, yarısı yapılmış binanın karanlık bodrumuna yaptık. Binanın çatısı çatılmamış. Yağan yağmur, birinci katın taban tahtaları arasından üzerimize akıyor. Kiremitler getirip yataklarımızın üzerine çatılar yaptık.

Yemeğimizi çayırların üzerinde yiyoruz. Yemek masalarımız yok. Yıldızeli'nde vaziyet böyleydi. Biz bunlara alışmıştık, Bunlar bizi korkutmuyordu.

Müdürümüz, önce yatak işini halletti. Hepimize birer kat yatak temin ettik. Yapacağımız işin üç yüz gram ekmekle başarılamayacağını biliyordu. Köy köy gezerek un topladı. Kız arkadaşlarımız, bu undan bize bazlama yaptılar.

Müdürümüz, bizimle bir konuşma yaptı: "İki tane büyük bina yapacaksınız. Başınıza öğretmen vermeyeceğim. Hiçbir işinize de karışmayacağız. Kendi aranızda iş bölümü yapın. Yalnız, buranın kışının çabuk geldiğini unutmayın" dedi. Hemen iki gruba ayrılarak işleri idare etmek için birer çevirgen seçtik. Hiç durmadan çalışıyorduk. Bir haftada koca binayı subasmanına kadar yükselttik. Diğer grubun işi bizim işten daha azdı. Onlar aybaşına binalarını bitireceklerdi. Biz de binamızı onlarla beraber bitirmek için çalışmamızı daha hızlandırdık. Son gün, lambayla çalışarak yirmi dört saatte iki yüz metrekare sıva yapıp binayı bitirdik, izne gittik.

İzinden dönünce derslere başladık. Artık başımızı sokacak binalarımız var. Öğretmenler, derslerini deneyler yaparak anlatıyorlar. Kimya hocamız S., iki tüple de olsa, anlattığı derslerin deneylerini yapıyor, onlardan hayatta iş için nasıl faydalanacağımızı anlatıyor. Öğretmenlerimiz, dertlerimize ortak oluyorlar. Bayan öğretmenler bir anne gibi; erkek öğretmenler bir baba gibi muamele ediyorlar bize. Bu fedakârlıkları göze alamayan öğretmenler enstitüden ayrılıyorlar.

Kış iyice bastı. Pamukpınar'ın suyu kesildi. Elimizi, yüzümüzü karla yıkıyoruz. Ekmeğimizi kar suyu ile pişiriyoruz. O sene kışın üç fırında ben de çalıştım. İki arkadaşı, kar suyunu eritip pişireceğimiz ekmeğin suyunu hazırlamak için ayırmıştık.

Baharda ilk işimiz, enstitüyü suya ve elektriğe kavuşturmak oldu. Elektriklerin yanacağı gün, hepimiz santralın önüne toplandık. Lambaların yan-

masını dört gözle bekliyorduk. "Acaba yanacak mı, yanmayacak mı?" diye merak ediyorduk. Birdenbire ortalık aydınlandı. Sevinç naralarıyla o gece bayram yaptık. Gece şoseden geçen yolcular enstitüyü görünce Yıldızeli kazasına geldiklerini zannediyorlar. Enstitü kurulmadan evvel Pamukpınar'ı geçenler, tehlikeyi atlattıklarını söylüyorlarmış. Şimdi ise burayı kurtuluş yeri olarak kabul ediyorlar. Kışın karlara saplanıp, yolda (Çamlıbel'de) kalan yolcuların makinelerini çıkarmak için yardıma koşuyor, onları enstitüde misafir ediyoruz.

Enstitünün yollarını on kişilik bir grup yapıyordu. Adını ikmal bölüğü koymuştuk. Baharda yolların kenarına; aşağıda akan çayın iki yanına ağaçlar dikerek enstitüyü ağaçlandırdık.

Yazın istirahat etmek ve yemek yemek için yerimiz yoktu. Arkadaşlarla konuşarak bir dinlenme yeri yapmayı kararlaştırdık. Üç yüz kişinin yemek yiyecek ve istirahat edecek yerini hiç durmadan çalışarak bir günde bitirdik. Bir gün evvel yoldan geçen yolcular dönüşlerinde, yolun kenarında masalarıyla koca bir dinlenme yurdu görünce şaşıyorlardı.

O zamana kadar, yıkanmak için kazaya veya beş kilometre kuzeydeki ılıcaya gidiyorduk. Artık bir hamam yapma ihtiyacını duyuyorduk. Bu binayla binalarımız on üç tane olacaktı. Her gün beden eğitimi saatlarinde, topluca yapacağımız binanın yerine taş, tuğla çekiyoruz. Hem beden eğitimi yapmış, hem de işimizi görmüş oluyorduk.

Bu binada arkadaşım Z. ile bana da bir iş düşmüştü. Yapacağımız işin toplamı: on dört metre uzunluğunda, üç metre yüksekliğinde, bir buçuk tuğla genişliğinde bir duvar. Gece saat on ikiye, sabahleyin ortalık ağarıncaya kadar; duvarı yapacağımız yere tuğla, kum çekerek gündüz de örerek bu işi dört günde bitirdik.

Enstitüde herkes kendine düşen vazifeyi, gece gündüz demeden çalışarak başarıyor. Biz inşaatta çalışırken kız arkadaşlarımız da boş durmuyorlar. Onlar da biçki dikiş derslerinde, bize çamaşır ve iş elbisesi dikiyorlar. Yetiştirdiğimiz buğdaylardan, kış için bulgur hazırlıyorlar, inşaatta bizimle beraber teskere çekiyorlar. Harmanda döğen sürüyorlar.

Geçen seneden daha çok buğday ve pancar ektik. Bu seneki mahsul, geçen seneden daha iyi.

Güz geldi. Bütün binaları sıvıyoruz. Alçı ocağını ören arkadaşlar izinli gittiler. İki günlük alçımız kaldı. Eğitimbaşımız, "Eğer iki güne kadar alçı yakılmazsa bütün sıva işleri duracak", dedi. İki arkadaş, ocağı örmeğe karar verdik. Amma ocağın nasıl örüleceğini bilmiyorduk. Örülürken hiç görme-

miştik. İşe başladık. Büyük taşları alta, küçük taşları da üste dizerek ocağı ördük. Eğitimbaşımız kazadan geldi, ocağa baktı, "Bu taşlar yanmaz. Öbür arkadaşlarınız, küçük taşları alta diziyorlardı" dedi. Ocağı bozup, tekrar örerek sabaha hazırladık.

Soğuklar başladı. Bizim işler yine devam ediyor. Üstümüze kar yağa yağa kirizma yapıyoruz. Yazın yetiştiremediğimiz binaların iç sıvasını, kapı ve pencerelerini atölyelerde yapıyoruz. İş yaz, kış durmadan devam ediyor.

Bu sene son sınıfa geçtik. Derslere, daha çok çalışacak zaman buluyoruz. Müdürümüz, derslerde karşılaştığımız zorlukları çözüyor. Gece yarılarına kadar eğitbilim dersleri veriyor. O da bizimle beraber uykusuz kalıyor.

Türkçe öğretmeninin yardımıyla bütün sınıflar birer duvar gazetesi çıkarıyor. Gazetelerde herkes duyduğunu, düşündüğünü, köyünü anlatıyor, faydalı kitaplar özetleniyor.

Kış sporları başladı. Boş zamanlarımızda kayak kayıyoruz. Her cumartesi akşamı eğlenceler yapıp eğleniyoruz. Arkadaşlar mandolin çalmasını da öğrendiler. Yeni Alman sinema makinesiyle çokça film seyrediyoruz.

Yine soğuklar başladı; sular kesildi. Su yolunu açmak için bizim sınıfı gönderdiler. O gün de şiddetli bir rüzgâr vardı. Açtığımız yeri rüzgâr tekrar karla dolduruyordu. Her şeye rağmen yolu açmak istiyorduk. Ne yaptıksa boşa çıktı. Hepimizin canı sıkılıyordu. Ertesi gün su yoluna tekrar gittik. Artık kararı vermiştik; ne pahasına olursa olsun yolu açacaktık. O gün akşama kadar çalışarak yolu açtık.

İstasyona odun gelmiş. Müdürümüz, bizim sınıftan on kişi ayırarak istasyona gönderdi. Vagondan boşalttık. Enstitüye döneceğimiz zaman, istasyon müdürü yanımıza geldi. "Bu vagon da enstitünün; içinde kereste var, boşaltın! Vagon sabahki marşandizle Sivas'a gidecek. Vagon boşaltılmazsa ceza alınacak" dedi. İyice yorulduk. Akşam da yaklaşmıştı. Arkadaşların bir kısmı itiraz ediyorlardı. Vagonu boşaltmaktan başka çare yoktu. Tekrar işe koyulduk. Çok soğuk vardı; ellerimiz donuyordu. Gece saat on birde işi bitirdik ve enstitüye döndük.

Baharda tatbikat için köylere gidecektik. Müdürümüz bizi toplayarak: "Sizi, tatbikat için köylere göndereceğim; erzak vermeyeceğim. Bakalım köylülerle nasıl anlaşacaksınız?" dedi. Dört senelik bilgilerimizi uygulamak için köylere yollandık. İki arkadaşımla K. köyüne gidiyoruz. K. köyü, enstitüye dört saat, tren yoluna da yarım saat çekiyor.

Uzaktan birkaç söğüt ve kavak ağacı ile beyaz okul binasından başka hiçbir şey görünmüyor. Köye iyice yaklaştık. Bütün evler toprağa gömülü.

Yalnız, kapılarından orada bir ev olduğu fark ediliyor. Muhtarı bulup köye niçin geldiğimizi anlattık. Okula gittik. Okulun içi bataklık gibi çamur. Yağan yağmur altına geçmiş, öğretmen, pijama ile otuz beş çocuğa ders okutuyor. Dört tane de kız talebe var. İlk günlerde üç arkadaş okulun çatısındaki kiremitleri aktardık. Öğrencilerle sınıfları temizledik. Köyden bulduğumuz iki keserle sıraları düzelttik.

Okula devam işini halletmek için, okulun öğretmeni ve arkadaşlar arasında bir konuşma yaptık. Öğretmen: "Ben böyle işlere karışmam, dayak yemeğe niyetim yok. Bu köyde, benden evvel genç bir öğretmen varmış. O zaman da talebeler okula devam etmiyorlarmış. Öğretmen bucak müdürüne, telefonla durumu anlatmış. Bunu duyan köylüler, "öğretmene de ne oluyor? Biz çocuklarımızı istersek okula göndeririz. Bu öğretmen bize yaramaz", deyip, atıyorlar dayağı" diyordu.

Üç arkadaş, bu işin zorla başarılamayacağını anladık. Çocukların babalarıyla ayrı ayrı konuşarak, onları yola getirmeği kararlaştırdık. Okulda, müzik ve beden eğitimi derslerine daha çok zaman ayırdık. Okulun bahçesinde, öğrencilerle türkü söylüyor, onlara oyun oynatıyoruz. Bizim bu halimizi gören diğer çocuklar kendiliğinden bize katılıyorlar. Okulun mevcudu, günden güne arttı. Kız öğrenciler dokuz tane oldu.

Talebelerle, köyün kavaklarından keserek, okulun önüne diktik; küçük bir bahçe yaptık. Okulun suyu yoktu. Bir buçuk kilometre öteden akan suyu getirmeği düşünüyorduk. Fakat stajımız bitmişti.

Köylüler, ilk günlerde, bizi yadırgıyorlardı. "Böyle öğretmen mi olur? Bunlar ustaya benziyorlar, hep çalışıyorlar, öğretmen dediğin adam çalışmaz" diyorlardı. Sonra bize alıştılar.

Stajdan döndük. Herkes, köylerde karşılaştığı zorlukları anlatıyor. Bu zorlukları yenmek için hep beraber çareler arıyor, köye daha faydalı olmak için çalışıyorduk.

Son günler geldi. Okullarda tutacağımız defterleri anlattılar. Mezun olma günü, üç vilayetten misafirler geldi. Okulun o güne kadar yapmadığı bir eğlence ile enstitüden ayrıldık.

1944'ün güzünde; yapacağımız işlerden emin, yetiştirildiğimiz yerler için yola çıktık.

Akçadağ'dan aldığım mektuplara göre, bizden sonra şu işler yapılmış: Dokuz öğretmen evi, beş büyük okul binası, bir fırın, iki atölye, elektrik santralı, kantin ve kooperatif, uygulama okulu, yüzme havuzu. Bütün topraklarını traktörle sürüyorlarmış. Bir orada iken diktiğimiz ağaçlardan meyva; bağdan üzüm alıyorlarmış. Ziraat suyu ile içme suyunu getirmişler.

Yıldızeli'nde de bizden sonra büyük bir kantin, uygulama okulu, ahır, samanlık, iki atölye, bir değirmen, yüzme havuzu yapılıyor, ılıcanın suyu getiriliyor. Bütün binaların sayısı, büyüklü küçüklü, 22 tane olmuş; içinde 750 kişi barınıyormuş. Enstitüde bıraktığımız arkadaşlar, diktiğimiz ağaçların gölgesinde dinleniyorlarmış.

Yukarıdaki satırlarda hatıralarını okuduğunuz meslektaşın bulunduğu enstitülerin kuruldukları yerler çöl ve insanın içine hüzün dolduran birer vatan parçasıydı; enstitü temellerinin atıldığı topraklar çatlak, yabani otlarla kaplı, asırlardan beri el sürülmemiş, fena idare yüzünden ihmal edilmiş, eşkıya kümelerine uzun yıllar yataklık etmiş yerlerdi. Pamukpınar'ın yanı başındaki Çamlıbel mevkiinden korkmadan aşabilen yurttaş sayısı pek azdı. Enstitülerin kurucu öğretmen ve öğrencileri buraları cennete çevirdikleri için mi, milliyet duyguları zayıf insanlar olarak teşhir edilmeye kalkışılıyor? Bu kurumların hayatını mistik sıfatıyla değersiz göstermeye kalkışan okuryazarlar hangi işleriyle, hangi çölü vatanlaştırdılar? Yeni pedagojinin ilkelerine göre, milliyet duygusu, lafla değil, işle geliştirilir.

Köy enstitülerine vatandaş sıfatıyla gelen çocukların durumlarını ve nasıl geliştirildiklerini anlatan bu satırları okuyanlar, menfi münevverin her müspet işi baltalamaya kalkması yüzünden köylerdeki yurttaş çocukların ne hale düştüklerini göz önüne getirerek vicdanlarının sesini dinleyecek olurlarsa, onları yeni uygarlığın icaplarına göre yetiştirmek için emek harcayanların değerlerini kestirebilirler.

Enstitülerin Yapıcı Ekipleri

Köy enstitüsü öğrencileri, öğretmenleri yalnız kendi enstitülerini kurmakla kalmadılar. Memleketin dört bucağına serpilmiş kardeş enstitülerle köy okullarının kuruluşuna da emeklerini kattılar. Her yıl yüzlerce ekip nerede iş varsa, nerede yardıma muhtaç kardeş kurumlar bulunuyorsa, hemen oraya yetişti, aksamış veya duraklamış işlere yeniden hız verdi. Yapıcı ekipler teşkil ederek köylere veya diğer enstitülere gidenler, bu geziler sırasında hem

memleketi hem de gerçek hayatın şartlarını tanıdılar; iradelerini çelikleştirme, yaşanmış yepyeni bilgiler edinme, görgülerini artırma, dost ve arkadaş kazanma imkânlarına kavuştular. Halkı ve köylüyü yakından tanıdılar. Başarılarla sona eren işlerin hazzını tattılar. Köyü canlandırma davasına küçük yaştan katılarak, ıssız köylere alın teri döktüler, oralarda eser yarattılar, boş toprakları vatanlaştırdılar.

Dayanıklı, feragatli ve fedakâr köy enstitüsü mensupları, vatanın en uzak köşelerine kadar dağılarak türlü aksaklıklarla sarılı ağır ve zor işlere el uzatmamış olsalardı, son birkaç yıl içinde başarılan işlerin çoğu yapılamazdı. Onlar, Türk köylerinde kalkınma hareketi yarattılar. Birçok kimselerin "yapılamaz, başarılamaz!" dedikleri işleri başararak memlekete hâkim olmaya çalışan menfi, yıkıcı zihniyete, meydanı boş bırakmadılar. Enstitülerde ekip kelimesinin manası bu sebepten ve yaratılan eserler yüzünden kutsallaştı. Bunun ne demek olduğu, girişilen işler yüzüstü kaldığı, köylerde eser yaratılamadığı takdirde anlaşılır.

Şimdi bir yapıcı ekibe katılarak bulunduğu enstitüden başka yerlere gitmiş olan binlerce çocuğun yazmış oldukları hatıralardan birkaç tanesini okuyarak, köy enstitülerine mensup insanların köyü canlandırma, köyleri şenlendirme ve köyde okul kurma uğrunda nasıl çalıştıklarını öğrenelim:

I. Enstitülerin en iyi taraflarından biri, memleketimizin en uzak yerlerinde bulunan köylere ve enstitülere giderek, birbirlerine yardım etmeleridir.

Bu bağlılığı daha iyi kuvvetlendirmek için, içten gelen sevgiyle İvriz'den Ankara Hasanoğlan Köy Enstitüsü'ne ekip gittik. Sanki evvelden birbirimizin yanındaymış gibi kardeşçe sarmaş dolaş olduk.

Bize verilen bir uygulama okulunda canla başla çalışmaya başladık. Binanın muhtelif yerlerinde vazife alan arkadaşlar, kimisi kalas, kimisi harç çekiyorlar. Neşe ile türkü, şarkı söylüyorlardı. Bu çalışma 50 gün kadar devam etti. Nihayet okulu bitirdik. Bizim çalışmalarımızdan memnun olan idare, bir yüzme havuzu daha verdi. Bu zamana kadar enstitümüzün hasretliğini duymadan çalışmıştık. Bundan sonra, arkadaşlar yavaş yavaş enstitümüzün adını ağızlarından bırakmamağa başladılar. Bu hasretlik bizim çalışmamıza biraz daha hız verdi, verilen havuzu çabuk bitirmek için ara-

mızda pay yaptık ve en son gayretimizi vererek çalışmağa başladık. Öğretmenimiz, çalıştığımız sahaları sık sık gezerek, yanlış olan yerleri eliyle düzeltip, iyi telkinler veriyor ve ayrılıyor, diğer bir gurubun yanına gidiyordu. Nihayet havuzu 17 günde bitirdik.

Bu yorgunluğumuzu gidermek ve gezi parasının gelmesini beklemek için, enstitü bizi Ankara Vilayeti Fidanlığı'na aşı dersi yapmak için gönderdi. Bu zamana kadar aşıcılığın nazari kısmını okuyup duruyorduk. Burada artık aşı çeşitlerini ve nasıl yapıldıklarını öğrendik.

Paramızın gelmesiyle enstitüye gittik. Önceden hazırladığımız bir gezi planına göre yola çıktık. İlk uğradığımız Eskişehir ve Çifteler Köy Enstitüsü oldu. Sonra sırasıyla, Arifiye, İstanbul, Bandırma, Balıkesir, İzmir, Aydın, Afyon, Konya. Buralarda üçer, dörder gün kaldık.

Yaptığımız gezide ve ekiplikte pek çok şeylerden faydalandık:

1. Enstitüden ayrılırken sanat cihetinden çok geri bir vaziyetteydik. Öğretmenlerimiz S. G. Ga. gibi Hasanoğlan'daki bazı yetkili öğreticilerden istifade ettik. İlk önce zor gibi görünen duvar yapma, çatı çatma, tavan çakma gibi şeylerin on, on beş gün geçtikten sonra hepsinin ustası olduk. Bize öğretmek isteyen adamlar, zaman geçtikçe çalışışımızdan ve sanatımızdan memnun olmağa başladılar. Enstitümüzden ayrıldığımız zaman milli oyunlardan çok geri idik; Hasanoğlanlı arkadaşlarımızın yardımıyla bunları da öğrenmiş olduk.

Savaştepe Köy Enstitüsü'ne kaydı yapılan bir köy kızı, İHT Belgeliği.

2. İlkokulun ilk sınıflarından itibaren, Türkiye'nin muhtelif yerlerini nazari olarak okumuştuk, bu vaziyet böylece enstitüye kadar devam etmişti. Bu ezbercilik bizi fena duruma sokmuştu. Okuduğumuz dersler bir tarafımızdan girip, diğer tarafımızdan çıkıp gidiyordu. Öğrendiğimiz bazı şeyleri, imtihan edercesine, bazıları soruyordu. Bunlara çekingen bir vaziyette cevap veriyorduk. Çünkü: Aklımızdan bazı şeyler geçiyordu; (acaba bu adam İstanbul'u gezdi de beni aşağı düşürmek mi istiyor gibi). Gezide ameli [uygulamalı] olarak öğrenmek istediğimiz şeylerin bazılarını gördük ve inandık. Gittiğimiz herhangi bir yer hakkında bir şey soran olsa, gördüklerimizi ve okuduklarımızı uzun uzadıya anlatacak durumdayız.

3. Bu gezide, birbirimize yardım etmeği de öğrendik. Gezdiğimiz müddetçe, hasta olan arkadaşlarımıza içten gelerek yardım ettik. Mesela arkadaşlarımızdan İrfan Yılmaz hasta oldu, ona yarayacak besinleri arayıp buluncaya kadar çalıştık, icabında onu sırtımızda taşıdık.

II. Enstitümüzden, (Savaştepe) Çanakkale köylerine ekip olarak gittik. Tabii hepimiz aynı köye gitmiyorduk. 30 kişilik gruplara ayrılmıştık. Bu gruplar, fakir köylerin okullarını yapacaklardı. Bizim gittiğimiz köyde, Bayramiç'in Pınarbaşı köyü idi. Köye vardığımızda halkın coşkun gösterileri ile karşılandık. Herkesin konuşmasını biz teşkil ediyorduk. Bütün köy halkı bizden bahsediyordu. Aralarında şöyle konuşmalar olduğunu duyuyorduk:

— Bunların içinde çok küçük dadalar var. Bunlar nasıl duvar yapar? Ertesi gün işe başladık. Bütün gücümüzü kullanıyorduk. Sebebi ise, köylünün dada sözü bizde çok büyük tesir bırakmıştı. Köylüye, çocuk değil; bir öğretmen namzedi olduğumuzu ispat etmek istiyorduk. Hakikaten dediğimizi yaptık. Bizim iş sahasındaki gayretimizi ve çalışkanlığımızı gören köylüler, parmak ısırdılar. Bizi takdir etmekten kendilerini alamadılar.

Köylü, enstitü öğrencilerinin ne demek olduğunu bilmiyordu. On beş günde koskoca bir binayı bitirdiğimiz zaman, enstitü talebesi ne demektir, nasıl bir öğretmen olacaktır, bunu öğrenmiş oldu.

Köy muhtarı, ihtiyar olmakla beraber, yeniliği kavramış, tam bir Cumhuriyet adamı idi. Okulun faydalarını, köylüye bizden iyi anlatıyordu. Muhtarla kafa dengi idik. Kuzu ziyafetleri falan veriyordu. Gerçi biz onun ziyafetini istemiyorduk, aynı zamanda ihtiyacımız da yoktu. Fakat köylüye kendimizi o kadar sevdirmişiz ki; bu ziyafetler falan, hep sevginin mahsulü idi. Öğrendiğimiz şey şu oldu: Köylünün bizim hakkımızdaki kanaati menfi imiş. Sonradan kanaatlarının yanlış olduğunu anladılar.

Ekiplik hayatımızda hepimizde sıhhatte idik. Sonunda şu kanaat hasıl oldu: her sene köylüye yardım etmek için, enstitü talebesi gitse iyi olur. Çünkü köylülerimiz, bizi ancak bu suretle tanıyabilirler. Biz onlara, yaratıcı bir öğretmen olabileceğimizi, ancak ekiplik yolu ile anlatırız. Şimdi gönderseler gene giderim. Çünkü orada memleket davası vardır.

III. 1943 yılı Temmuz ayında bakanlıktan gelen bir emir üzerine, Erzurum-Pulur Köy Enstitüsü'ne gidecektik, ikinci bir emirle, Kastamonu-Gölköy'den 40 kişilik gurubumuz, arkadaşların "güle, güle gidin!" sesleri arasında kamyonumuza yerleşti, hareket ettik. Okuldan ayrıldığım bu anda, kendi kendime düşünüyor: "Köy kalkınması yolunda açılan o enstitüye, enstitülü kardeşlerimize yardıma gidiyoruz" diyorum. Kamyonumuz Ilgaz eteklerine tırmanırken, biz de yurt ufuklarından esen esenlik rüzgârlarının ciğerlerimizi doldurduğunu duyuyoruz. Akşam Çankırı'dayız. Burada ilk olarak gördüğüm trene biniyoruz. Ben her şeyi yabancı görüyorum. Tren son süratle ilerliyor, Irmak istasyonundan ayrılıyor. Enstitüye bir an evvel kavuşmak için sabırsızlanıyoruz. Üç gün sonra enstitüdeyiz. Bizimle gelen Aksu ekibi ve bizden önce gelen, Kızılçullu ekibi ile bizden sonra gelen Beşikdüzü, Gönen, Akçadağ, Düziçi ekipleri ile sabah erkenden kalkıp işimize sarılıyoruz. İlk önce elbirliği ile aramızda iş taksimi yaptıktan sonra, kazılan temelin doldurulması ile işe başladık. Bizimle aynı saatte işe sarılan Aksu grubu ile rekabet yapıp hatta bizden önce başlayan Kızılçullu ekibine yetişmeyi aklımıza koymuştuk. Yapıcısı, ustası, amelesi, hepsi, bizden ibaretti. Binanın bir an evvel bitmesi için, her güçlüğe göğüs geriyoruz, Taşın en aşağı 200 metrelik bir mesafede bulunması bile bize zor gelmiyor, hatta ekipler arasında taşları zor paylaşıyorduk. Sürekli çalışmanın bize verdiği zevkle günlerin ve zamanın nasıl geçtiğinin farkına varamıyorduk. Binanın çatı kısmına kadar geldiğimiz zaman Reisicumhur'un bizleri görmeğe gelmesi bizi daha zevkle işe veriyordu.

Hastalanıp da çalışamaz bir hale düştüm; çadırda yatarken H. T.'nin "Nasılsın evladım? Geçmiş olsun!" demesi bana derman oldu. Gene iş başına koşuyorum. Binayı 58 günde bitirmeğe muvaffak olduk. Kendi kendime düşünüyorum: "Evet, bir vatan imarı uğrunda devlet ve millete bir ölmez abide daha kazandırdığımızdan kendimizi bahtiyar saymalı idik." Artık mükâfat hakkımız olan yurt gezisine çıkıyoruz. Vekâletin planlaştırdığına göre, gezeceğimiz vilayetler şunlardı: Erzurum, Sivas, Samsun. ilk önce Erzurum'a gittik, üç gün gezdik, birçok şeyler gördük ve öğrendik. Ora-

dan Sivas'a hareket ettik, üç gün de burada kaldık. Sanat okulunu, Reisicumhurumuzun okumuş olduğu ilkokulu ve Selçuklular'dan kalma eserleri gördük. Oradan da Samsun'a hareket ettik. Burada da beş gün kaldık. Bu arada tütün fabrikasının nasıl çalıştığını ve dakikada kaç sigara çıkardığını öğrendik.

Buradan geri döndük ve bu gezintimizde Ladik ile Yıldızeli Köy Enstitüsü'nü de gördük. Yolumuzun üzerinde bulunan bilmediğimiz şehirleri de gördükten sonra enstitümüze döndük.

Şimdi okuyacağımız ekiplik hatırası Adapazarı yer depreminden sonra evsiz kalan ilkokul öğretmenlerine 20 ev yapmak üzere oraya giden köy enstitüsü yapıcı takımlarında bulunan Pamukpınar-Yıldızeli Köy Enstitüsü'nden bir öğrenciye aittir. Verilen görevi bitirdikten sonra yurt gezisine çıkan bu arkadaşın izlenimlerini öğrenelim:

IV. Yurdun her tarafından erek yoldaşlarına yardıma koşan, onları bir an evvel rahata kavuşturmak için, ter akıtan ekipler geliyor. Onlarla konuşuyor, anlaşıyoruz. Böylelikle, Şark'ın milli oyunları, milli kültür değerleri Batı'ya, Garbinkiler de Orta Anadolu'ya, oradan da Şark'a taşınıyor. Yurdun insanları kendi milli değerlerini kaybetmekten kurtularak, onların hepsini görme, duyma ve öğrenme saadetine kavuşuyor.

Ben de içimden herhangi bir yere ekip gitmek arzusunu duyuyordum. Bu arzum yerine geldi. Adapazarı'na zelzelede evleri hasara uğrayan öğretmenlere ev yapmak için on yedi arkadaşla birlikte ekip gittim. Altı enstitüden de ekip gelmişti. O günleri hâlâ hatırlarım. Tatlı hatıraların etkisinden bir türlü kurtulamıyorum. Her ekip üçer öğretmen evi yaptık. Birbirimizden çok faydalandık, çok çabuk kaynaştık. Şimdi, iş bize bir eğlence geliyor. Zamanında kaçmak istediğimiz, fakat sonra bağlandığımız enstitümüzü özlüyoruz.

Köyde doğmuş başka yer görmemiş olan ben, kazaya, kazadan vilayetime, vilayetimden de benim için bir masal mevzuu olan diğer vilayetlere gidiyordum. İnsan, yurdunu gezdikçe daha çok seviyor, daha çok bağlanıyor. Güzelliklerinden zevk, ıstıraplarından da ıstırap duyuyor. Trende, şehirlerde başka başka insanlarla tanışıyor, başka başka şeyler öğreniyorduk. Bu da, bana hatırlatıyor ki, kişi yalnız kitaplarla kalmayıp, insanı ve tabiatı tahlile koyulmalıdır. Gezilerimizde kompartımanın pencerelerinden sızan melodilerimiz istasyonlarda enstitülü olduğumuzu herkese anlatıyordu.

Geziden maksadımız, yalnız vilayet görmek değil, tarihi eserleri tetkik yeteneğini kazanmak, gözlemle o yerin coğrafi mevkiine nüfuz etmek, insan tanımak vs.

Neşe içinde, bitmez ve tükenmez yolculuklar isteyen bizler, şimdi Haydarpaşa Garı'ndayız.

İnsan çok hayal kuruyor. Fakat realite ile karşı karşıya gelince, tezatlar içerisine gömülüyor. Vapurların acı acı düdük öttürüşü, kağnı gıcırtılarına hiç de benzemiyor. Martılarla yarış eden dalgalar bizlere denizi sevdiriyor. Asırlarca imparatorluğa başkentlik yapmış olan Rumeli tarafındaki şehirden yükselen minareler, kuleler ve apartmanlar gözlerimizi kamaştırarak ömründe böyle bir şey görmemiş köylü çocuklarına, yani bizlere, tatlı bir hayal demi yaşatıyordu.

Haydarpaşa'dan Galata'ya geçen vapurdayız: Hepimiz heyecanlanıyor ve hepimiz aynı ağızdan yurttan sesleri yaşatıyorduk. Yurttan sesler şimdi radyodan değil, onların öz sahibi gençlerin kalbinden koparak; mavi denizin dalgalarıyla karışıyordu.

Galata'da vapurdan indiğimiz zaman, kırk dördüncü okulda ikamet edeceğimiz söylendi. Sırtımızda çantalar, ellerimizde mandolinler, bizler için meçhul olan bu şehirde, ağızlarımız açık, alık alık ilerliyorduk. Yorgunluğumuzu giderir gidermez, tetkike koyulduk.

Vaktiyle resimlerini görmüş olduğumuz sarayların, büyük camilerin, sebillerin karşısında enstitüdeki arkadaşlarımızı da bunlar hakkında tenvir etmek [aydınlatmak] maksadıyla tetkikimize devam ediyor, not alıyorduk.

Hepimizin de muhayyilesinde içerisinden çıkmış olduğumuz basit damlı, ışıksız evlerimiz canlanıyor; onları yüksek apartmanlar şeklinde değil de, medeni bir insanın ihtiyaçlarına karşılık verecek şekilde yapmanın çarelerini araştırıyor, "köylülerimizi ışığa, metoda, kültüre kavuşturacağız" diye kıvanç duyuyorduk.

İşte millileşme! İşte erişilmez hür bahtiyarlık örneği budur. Gezimiz neşe içerisinde bitti. Tekrar enstitüye döndük. Son sınıfa geçme sınavları başladı; şimdi son sınıftayım. Artık iç huzuruyla derslerimize devam ediyoruz. Müdürümüz (Ş. T.) bizimle bir baba ve evlat gibi konuşuyor, öğretmenlik bilgisi derslerinde, tesbit edilen görevlerimizi ve hayat prensiplerini tahlil ediyordu.

Temelinden tutun da harcına ve çatısına kadar ter katılan, kendi emeğimizle hazırlanan bir binada hayata hazırlanmak ne bahtiyarlıktır... Bu bahtiyarlık her adama nasip değildir ve olamaz da.

Hele öğretmenlerimiz, bir ikisi müstesna, bizimle aralarında sınıf farkı gözetmeden öğretmenliklerine yakışacak bir şekilde samimi konuşurlardı. Hiç akıldan çıkmayan ve hayal olan tatlı günler hani şimdi ne oldu? Nerede?

Sene 1944. Mezun oluyoruz.

Allahaısmarladık, ey Çamlıbel'in kesici soğuğu! Allahaısmarladık ey, erek yoldaşları! Allahaısmarladık ey, dikip de yeşilliğinde oturmadığım söğüt, akasya ve selvi ağaçları! Allahaısmarladık! Babamdan, anamdan çok emekleri olan kıymetli hocalarım! Yeni bir hayat beni bekliyor. O da, köyün bağrında kutsi vazifem ve kültür bekçiliğim.

V. 1946 yılı Ağustos ayı içinde, Yüksek Köy Enstitüsü'nden enstitümüze (Kastamonu-Gölköy) altı öğrenci gelmişti. Bunlar, enstitümüzden alacakları bir küme öğrenci ile birlikte, köy bölge okullarında müfettişlik stajlarını tamamlamak üzere uygulama bahçeleri kuracaklardı.

Bu vazife de tesadüfen bizim 4/c kümesine isabet etti. Direktörümüz, A. D. T., bir gün önce ekip olarak gitmek üzere hazırlanmamızı haber verdi.

Taşköprü'nün Gökçeağaç bölge okuluna gidecektik. Bunun üzerine, enstitüden uzak kalmakla çok şeyler kaybedeceğimi düşünerek bir hayli üzülmüştüm. Ertesi gün sabah erkenden kamyonla enstitüden ayrıldık. Öğleye doğru kuracağımız bölge okuluna geldik...

Yollarda giderken etrafta gördüklerimiz, bütün olaylar daha ilk günden bize büyük faydalar temin ediyordu. Sınıfta öğrenmiş olduğumuz, tarihsel, coğrafi ve jeolojik olayların birçoğunu şimdi ameli [uygulamalı] olarak görüyor ve bunlar etrafında öğretmenlerimize sayısız sualler soruyorduk. Bilhassa mağaralar, sarkıt ve dikitler, tarihi kalıntılar, kafamızda silinmez izler bırakıyordu. Daha ilk olarak karşılaştığım ırmak: Gök Irmak... Vadi boyunca ilerleyen şose ve ağaçlıklar, göz kamaştırıcı yeşillikler, hepsi bana tabiat hakkında gerçek bir fikir veriyordu...

Köye ilk vardığımız günlerde köylü bize hiç yanaşmak istememişti. Bize bir ayrı insan nazarı ile bakıyorlardı. Fakat, gün geçtikçe, bizim samimiyetimizden, yaptığımız işlerden, eğlence ve oyunlarımızdan zevk alan köylü, yavaş, yavaş kendiliğinden, içimize sokulmağa başladı. Samimiyetimizi bir kat daha artırarak onlara gayelerimizi aşılamağa muvaffak olduk.

Bizi yakından tanıyan köylü bir türlü içimizden ayrılmıyor, her işimize iştirak ediyordu. Artık köylü ile çalışmada, eğlencede, fikirde, her şeyde birleşebiliyorduk. Sarsılmaz bir imanla çalışan bizler, köylüye her yönden örnek olabiliyorduk.

Hele kazmayı küreği alıp da bir işe başladık mı, yıllarca işlenmemiş en çetin topraklar dahi önümüzde sanki bir sel gibi akıyordu.

Vurduğumuz her kazmada, Türk milletinin bir kazma boyu daha ilerleyeceğini düşünerek çalışan bizler, kısa bir zamanda uygulama bahçesini numunelik bir şekilde işlemiş bulunuyorduk.

Artık enstitümüze dönmek icap ediyordu. Yalnız, bu arada, köycülük uğrunda piyesli bir müsamere tertip edip, son akşam köylü ile bir eğlence yaparak köyden ayrıldık.

Sabahleyin coşkunluklar içinde bizi uğurlayan köylülerin, bir türlü köyden ayrılmamızı istemedikleri yüzlerinden okunuyordu.

Köy Enstitüsü Öğretmenleri

15.10.1946 tarihinde köy enstitülerinde görevli 620 öğretmenin çıktıkları okullar bakımından durumları şöyleydi: 229'u üniversite fakültelerinden, Gazi Eğitim Enstitüsü'nden ve Yüksek Köy Enstitüsü'nden; 209'u Öğretmen Okulu'ndan; 56'sı Kız Enstitüsü'nden; 27'si Ziraat Okulu'ndan; 91'i Sanat ve Yapı Usta Okulu'ndan, 8'i diğer meslek okullarından.

Köy enstitülerinin kadro bakımından çok zayıf olduklarını ileri sürenler, bu öğretmenlerin savaş yıllarında sağlandığını, gönüllü olarak işe girdiklerini bilmelidirler. Hem enstitülere kimlerin öğretmen tayin edilebileceklerini 3803 sayılı kanun saptamıştır. Yukarıdaki tablonun gösterdiği durum o kanuna uygundur.

Enstitülerde elde edilen başarıların büyük payı bu kurumlarda, birçok zorluğu göze alarak çalışan fedakâr öğretmenlere aittir. Köy enstitülerinin öğretmen kadroları diğer orta dereceli öğretim kurumlarımızın kadrolarıyla mukayese edildiği zaman, onların hiçbirinden hem nitelik hem de nicelik bakımlarından eksik değildir. Enstitüleri bu yönden kusurlu göstermeye kalkışanlar, hakikati tahrif eden ve iyi niyet sahibi olmayanlardır. Bu kurumlarda canla başla çalışan yüksekokul mezunu olmayanların değerlerini düşürmeye kalkışanlar, hazırlık sınıflarının bulunuşunu, iş derslerinin nevilerini, çocukların köy ilkokullarından nasıl geldiklerini düşünemeyen ve bir öğretmenin kendi kendini yetiştirebileceğini kasten gizleyerek diploma imtiyazı yaratmaya çalışanlardır. Köy-

lerde çetin şartlar içinde iyi niyetle, bozgunculuk yapmadan iş başarmak için sadece diplomaya güvenmek yetmez. Bir gün gelir de köy enstitülerine sadece diploma veya kura esasına göre ve noktaya nöbetçi diker gibi nöbet usulü ile öğretmen tayinine kalkışılırsa, doğru olmaz. Eğitim teşkilatı bu derece mihaniki, bilinçsiz tayin usullerinden kurtarılmalıdır.

Enstitü öğretmenlerinin nasıl çalıştıklarını gösteren bir yazıyı buraya alıyorum. Bundan köy enstitüsü öğretmenliğinin ne demek olduğunu anlamak mümkündür. Bu yazı, 28.1.1946'da Pamukpınar Köy Enstitüsü'nde eğitim başı bulunan Osman Yalçın'a aittir ve yazarın bir haftalık çalışmasını aksettirmektedir:

21/1/946 Pazartesi: 1946 kültür yılımızın üçüncü haftasındayız. Bu hafta dokuz grup kültüre, bir grup ziraata, bir grup nöbete gidecek. Yaz aylarının hummalı inşaat, sanat, ziraat çalışmaları, bastıran kışla beraber yerlerini kültüre terk etti.

Sabah saat 6.00: Dışarıda kalk kampanasını duyuyorum. Biraz sonra, nakıs 20 derecede sıcak yatağını terk eden delikanlıların orta çeşmede buzları kırarak yıkandıklarını seyrediyorum... Dört bir tarafta koşuşmalar. Bu hafta idare nöbetçisiyim. Yatakhaneleri dolaşmak lazım. İşte nöbetçi öğretmeni de mutfaktan çıktı. Yatakhanelere gidiyor. Beraberce yatakhaneleri dolaşıyoruz. Beşinci sınıf ağabeylerden üç delikanlı daha evvel arkadaşlarını kaldırmış, yataklar yapılmış, pencereler açılarak, yatakhaneler havalandırılmış bile.

Saat 6.30: Kahvaltı zili bütün öğrencileri büyük sobaları yakılmış, yemekhaneye topluyor. Akın akın, grup grup, sıcak çorbalarını içmeğe geliyorlar. Yavaş, yavaş bütün enstitü uyanıyor. Binaların bacalarından göğe sakin dumanlar yükseliyor. Kapılar açılıp kapanıyor, toplantı alanında mandolin, akordion ve şarkılarla milli oyunlar başlayacak, öğretmenler de teker teker geliyorlar.

Saat 7.00: Milli oyun bitti. Guruplar başkana tekmil verdi. Başkanın ihtarı ile bütün enstitü susuyor.

— Nasılsınız, çocuklar?..

675 çocuğun bir tek insan gibi söylediği:

— Sağol! nidası bütün meydanı dolduruyor. Hep beraber hafta başı andımızı içiyoruz: "Türküm, doğruyum, çalışkanım..."

Gruplar, milli marşlar, uygun adımlarla kültüre, nöbete, kirizmaya, atölyelere ve her yere dağılıyorlar. Sanki bu meydan bir enerji kaynağıdır. Şimdi sekize kadar derin bir sessizlik içinde mütalaa devam edecek. Fakat atölyelerden bin bir iş sesi ve kirizmadan yanık şarkılar gelecek. Nöbetçi başkanı, okul başkanı, mütalaa nöbetçi öğretmeni ve genel nöbetçi öğretmeni ile sınıfları dolaşıyorum.

Saat altıdan beri sekize kadar fasılasız çalıştık. Şimdi on beş dakika dinleneceğiz. Derslikler boşaldı. Öğretmenler, odalarında soba başında toplandı. Onlara haber veriyorum. Bu akşam öğrenci toplantısı var. Beşinci sınıftan Seyit Karslı dünyanın hareketlerini arkadaşları ile konuşacak, sonra "neler yapalım, neler yapmayalım?" saatini açacağız.

Biraz sonra bir çan sesi, öğretmenleri dersliklere, iş başına çağırıyor. Ben de atölyelerde dolaşmak üzere çıkıyorum. Uygulama okulunun son kapısı bugün takılacaktı. Acaba ne oldu? Motor akşam arızalı çalışmıştı. Bugün çalışabilecek mi? Çocukların postalları tamir görecek. Fakat çivi yok, acaba geldi mi? Kum ve kireç kar altında kaldı, kazmalarla çıkarmak, içeri alarak işlikte soba başında buzları çözmek lazım. Taban tahtaları kalınlıktan geçecek ve yemekhane kapısı tamir edilecekti? Hamam temiz mi? Çamaşırlar kuruyor mu? Hela muslukları buz tuttu mu? Ağır hastamız var mı?

Velhasıl, bu bitmeyen ve sonu gelmeyen soruları dolaşarak çözmeğe çalışıyorum. Bir öğretmen arkadaş vazife ile Yıldızeli'ne gitmiş, dersliği boş, oraya gidip çocuklara vazife veriyorum. Fakat yapacak daha çok şey var. Yalnız ne yapalım ki, kampana saat 12'yi vuruyor. Dört saattir devam eden kültür, atölye, ziraat ve nöbet faaliyeti durdu. Öğle yemeği zili çaldı. Çocuklar grup grup yapılan sınavların, işlenen konuların tartışmalarını yapıyor ve yemekhaneye gidiyorlar. Öğretmenleri ile beraber bir aile yemeği yiyecekler. Şimdi 13.30'a kadar öğle dinlenmesi var, eve gidip biraz dinlenmeliyim. Fakat işte kapı vuruluyor. Bir grup:

— Öğretmenim, istasyondan odun boşaltacağız, müsaade ederseniz yatakhaneyi açsınlar, alacaklarımız var, diyor. "Peki", diyorum ve buna benzerleri durmadan tekrar ediyor. İşte 13.30.

Orta büyük meydanda guruplar tekmil veriyorlar. Kümebaşı öğretmenleri saç ve üst baş muayenesi ile meşgul. Bütün guruplardan bir tek ağızdan çıkar gibi çıkan 675 kişinin (sağol!) sesi meydanı yine dolduruyor. Şimdi 13.30'dan 17.30'a kadar yine dört saat kültür, atölye, ziraat ve nöbet faaliyeti devam edecek. Ben, sabahki sorunları ve başkalarını çözmek için işlikten işliğe, derslikten dersliğe ve kirizmadan ahıra dolaşacağım. Kurul

başkanlarından raporlar geliyor. Temizlik kolu bütün derslik ve işliklerin temiz olduğunu bildiriyor. Dergi kolu duvar gazetelerini çıkarmış. Disiplin kolu hiçbir disiplinsizliğin olmadığını haber veriyor. Derslikler günlük faaliyeti içindeler. Oralardakiler sessiz veya bazan tartışmalı işlerine devam ediyorlar. Atölyelerden çekiç, varyoz, keser, motor sesleri geliyor. Nihayet odamda oturuyorum. Bugünkü tabelaya esas yoklamayı başkanla beraber yapıyoruz. Yuvadan kim gitti, Yuvaya kim, geldi?

Bugün postadan çıkan birçok yazı havale edilmiş, hemen her birine cevaplar yazıldı, kayıtlar bitti.

Bir çan sesi ve idare nöbetçisi:

— Öğretmenim, kitap okuma saati başladı, size haber vermemi söylemiştiniz, diyor. Saate bakıyorum: 17.45. Ortalık çoktan kararmış. Elektrikler yanmış ve bütün enstitü, yemekhanede kitap saatine başlamış. Sessiz sessiz kitaplarını okuyorlar. Küme öğretmenleri gruplarının başında, bu salonda sanki hiç kimse yoktur. Elli beş metre uzunluğundaki salonu dolaşıyorum. Adam boyu üç sobanın ısıttığı yemekhanede, camlardaki buzdan gülleri seyrederek ve dışarıda fırtınanın uğultusunu işiterek kitap okumak ne kadar zevklidir. Biraz sonra Ankara radyosu bize Yurttan Sesler, şiirler okuyacak, onları dinleye dinleye okuyacağız. Ve nihayet, saat 19. Şimdi Ankara Radyosunun saat başı gongu vurdu. Kitaplar kapandı, başlar yükseldi, radyonun sesi çoğaldı. Ajans günlük haberlerini bize ulaştırmakta ve geçmişte bugün dünü hatırlatmaktadır.

Saat 19.30: İşte nöbetçiler yemeklerimizi getiriyorlar, akşam yemeği başlıyor.

Bu akşam eve gidemeyeceğim; yemekten sonra salonun temizlenmesi, masaların bir tarafa çekilerek bankların dizilmesi ve toplantıya hazırlanması lazım. Bütün nöbetçiler hummalı bir faaliyetle masaları kaldırıyor, çekiyor, siliyor ve betonu süpürüyorlar.

Saat 20.00: Toplanma zili çaldı bile. Yarım saatte 67 masa çekildi, banklar dizildi, salon süpürüldü. Her şey hazır. Şimdi çocuklar grup grup geliyor ve yerleşiyorlar. Seyit Karslı'da heyecan var; küre, haritalar, mum, lambalar ve siyah tahta ile geliyor. Arkadaşları ona heyecanla yardım ediyorlar. O, biraz sonra, ilk öğretmenliğini deneyecek ve öğretmenlik zevkine erecek; sonra onun konuşmasını uzun tartışmalar takip edecek. Onu, Neden hâlâ kitap okuma saatinde gürültümüz çıkıyor? Neden kitaplarımızı iyi koruyamıyor, içtimalarda hemen toplanamıyoruz? Nasıl yapmalı? tartışmaları takip edecek.

Kitaplar kâğıtlarla ciltlenecek, kitabı yırtan yerine yenisini alarak ödeyecek, salona giren konuşmayacak, her masaya son sınıftan birer ağabey başkan oturacak, onları dinleyeceğiz ve sözünden çıkmayacağız.

Saat 21.30: Dışarıda sakin gecenin içinde yat kampanası vuruyor. Tartışmalar durdu. Kararlar alındı. Yarın erken kalkmak için, erken yatmak lazım. Fakat nöbetçiler... Onlar fedakâr insanlardır. Zaten nöbet demek başkalarının istirahatı ve güveni için kendi isteklerinden ve rahatından fedakârlık etmek demektir. Şimdi onlar sabah kahvaltısı için yemekhaneyi tekrar sokmalı, temizlemeli, sobaları söndürmeli, ondan sonra kapıları kapayarak yatmalıdırlar. Saat 23.00'te elektrikler sönecek. Gece nöbetçileri dolaşıyoruz. Çocukların birçoğu yattı ve çoktan derin uykusuna daldı. Yalnız, yer yer yırtık ve söküğünü dikenlere babasına mektup yazanlara, bavulunu düzene koyanlara ve çamaşır değiştiren gruplara rastlıyoruz. Yatakhane nöbetçisi, elinde feneri, yol keçesi üzerinde, sessiz gidiyor, geliyor. Ve açılanı örtüyor. Öğretmenle bu son uyanıklara (tünaydın!) diyoruz. Kapılarını kapıyor, biz de yataklarımıza gidiyoruz. Şimdi saat tam 23.00. İşte santral nöbetçileri ışıkların söneceğini haber verdi. Soyunuyor ve 21/1/1946 gününün son saatinde derin uykuma kavuşuyorum.

22/1/1946: Bugün dünkü işler başka başka şekillerde, yine karşımdalar. İşte yine saat 6.00. Uyandım. Giyindim. Ve nöbetçi öğretmeni ile gıcırdayan karlar üstünde yatakhaneleri dolaşmağa gidiyorum. En büyük değişiklik bu gece yapılacak öğretmenler toplantısıdır. Akşama kadar fasılasız işlikler, derslikler, ahırlar, kirizma kontrol edilecek, mütaalalarda ve kitap okuma saatlarinde, yemeklerde bulunulacak ve ayrıca dört saat Ruhbilim dersine girilecek. Dergi yazı istiyor. Onlar daktilo edilecek. Çocukların okudukları kitapların özet defterleri kontrol edilecek. Bakanlıktan gelen uygulama okulu tamimi –belki de dört gece– üzerinde durulacak, karar ve tartışmalara varılacak ve nihayet saat 23.00'te yine uyku.

23/1/1946: Bent donmuş. Bir grupla bende kadar giderek buzları açmak, suyu enstitüye ve helaya bağlamak lazım. Kar başlıklarımız başlarımızda. Kürekler omuzda. Bir bölük asker gibi düşmana, soğuğa galip gelmeğe gidiyoruz. Ve su, bütün inadına rağmen enstitüye giriyor. Ellerimizin morluğu, kirpiklerimizden sarkan buzlar ve bütün zorluklar bir şarkı ile yenildi... Şimdi onlar, soba başında suya düşenlerin haline gülüyorlar. Öğle yemeği kampanası çaldı. Gün anlaşılmayan bir hızla geçiyor, bu akşam da toplanacak ve belki daha geç saatlere kadar uygulama okulu için bakanlıktan gönderilen *İlköğretim* gazetesini okuyacağız.

24/1/1946: Ziraat grubunun tekrar bende gitmesi ve gece donan su yolunu yine açması lazım. Bir taraftan da, uygulama okulu kirizması devam edecek. Yarnaçta, çocuklar üşümüş olmalı. Yanlarına gideyim. Buz tutmuş toprağı onlar kazma ile kaldırıyor, sonra altında buz tutmamış yumuşak toprak çıkınca seviniyorlar. O zaman bel, kuma batar gibi toprağa giriyor. Ve hız artıyor. Aralarından en irilerine güç işleri vermişler. Bel işi hem kolay, hem ısıtıcı. Bunu daha küçükler yapıyor. Öğretmenlerine soruyorum: "Bugün soğuk nasıl?" "Dünkü kadar", diyor, sabah saat 8.00'de nakıs [eksi] 20 derecede idi. Fakat kuru soğuk insanı rahatsız etmiyor.

Bugün yine 6 saat dersim var. Onlara girmek lazım. Kirizmacılara kolaylık temenni ediyor, ayrılıyorum. Öğretmen kurulu toplantısı akşam saat 23.30'a kadar devam ediyor.

25/1/1946: Bugün bende gitmeye lüzum yok. Hava kırık. Fırsattan istifade, kar altında kalan odunları bir kenara yığmak, kum ve kireci işliğe taşımağa devam etmek lazım. Akşama beşinci sınıf, uygulama okulunun nasıl işleyeceğini, *İlköğretim* gazetesinden okuyarak dinleyecek. Bu arada onlarla da, kendi uygulama okulumuzun uygulanması planı üzerinde konuşmak iyi olacak. Gün, aynı soru ve işlerin çözülmesi için oradan oraya koşarken bitiyor.

26/1/1946: Bugün cumartesi, posta günü. Gelenlere cevap vermek, hafta sonu ders defterlerini kontrol etmek; kültür, iş, sanat, nöbet ve ziraat icmallerini yapmak; önümüzdeki haftanın programını vaktinde hazırlamak; öğretmenlere vazifelerini dağıtmak ve nihayet, bu akşamki eğlence programını başkanla beraber tespit etmek; öğleden sonraki odun ve temizlik seferberliğini programlaştırmak; derslik ve yatakhaneleri mazotlatmak; üst, baş, saç muayenesi yapmak; yeni gelen öğrencilere elbise dağıtmak; hepsi, hepsi, bugün olacak ve bitecek. Günlük kontroller birbirini takip ederken, günler de birbirini kovalıyor. Bayrak merasiminden sonra her grup öğretmeni ile vazifesini aldı. İşte bir kısmı yine buzları kırmağa bende gidiyor. Bir grup odunları topluyor. Sınıflar boşaldı, koridorlar karla süpürüldü. Yatakhaneler mazotlandı ve yine akşam oldu.

Bu akşam 2/C nin eğlencesi var. Su motorumuz yerine konsaydı, eğlenceye bir de sinema eklerdik. Fakat bizim bacaksızların halayları, horanları, zeybekleri de onun yerini tutuyor ve eğlence 22.00'ye kadar devam ediyor.

Bu hafta, öğretmen kitap saatini yapamadık, önümüzdeki haftanın ilk gecesinde bu işi yapmalıyız. Yarın pazar, işler durmuyor. Çamlıbel'e Tokat-Sivas şosesini açmağa gideceğiz. Kamyonlarımız henüz Tokat-Sivas

seferlerini tadil etmedi [değiştirmedi]. Çamlıbel-Çamlıbel olalı bu mevsimde daha kimseye bizden başka yol vermedi. Bizim delikanlılar hepsi birer köroğlu. Sabah yine erken kalkmak lazım.

27/1/1946: Çamlıbel açıldı. Artova Ovası seyredildi. Köroğlu Çeşmesi'nden buzlu sular içildi. Türküler söylendi. Maniler okundu ve enstitüye bayrak merasimine yetişildi. Şimdi yarın sabah başlayacak 1946 yılının dördüncü haftasının programı okunuyor.

Ve işte ilk okuma saati ile dördüncü hafta başladı.

Yarın sabah yine altıda kalkacak aynı tempo, aynı hızla, aynı problemleri çözmeğe çalışacağız. Bu mayıs 1946 sonuna kadar, kültür haftalarını yürüterek bütün sınıflara 23'er hafta kültür devrelerini vermeliyiz. Yoksa ondan sonra başlayacak ziraat ve inşaat faaliyeti aksar. Ve biz bu yaz yapmayı tasarladığınız üç okul, bir kantin, ahır, köprü ve enstitüye ılıca suyunu getirme problemlerini halledemeyiz.

Enstitülerde görev alan arkadaşların %90'ı, yukarıda hatıraları yazılı meslektaş gibi çalışmıştır. Köy enstitülerinde çalışma ölçüsünün ne olduğu bu yazıda gösterilmiştir. Böyle iş görenler nereden mezun olurlarsa olsunlar, bu kurumlarda tutunabilirler. Aksi takdirde üç veya beş diplomaya da sahip olsalar sırıtır kalırlar. Eğer onların bu olağanüstü gayretleri, fedakârlıkları olmasaydı köy enstitüleri kurulmaz, canlı birer karakter olamazlardı. Enstitü öğretmenlerinin içinde ülküye bağlı olmayanların sayısı pek azdı. Onun için bu gibiler genel gidişe ve gelişmeye engel olamıyorlardı. Her meslek ve kurumda olduğu gibi köy enstitülerinde de işin hızına dayanamayanların bulunması pek tabidir. Azınlık teşkil eden birkaç kişiye bakarak, menfi hükümler vermek, bu hükümleri iyi ve başarılı işleri görenlere de teşmil etmek,[275] tamiri mümkün olmayan sonuçlar doğurabilir. Memlekete hizmet etmiş olanların haklarını inkâr etmek en büyük ve iğrenç yıkıcılıktır. Mesleğin mensubu olanlar bu hatayı işlemekten sakınmalıdırlar. Çünkü enstitüler hem akla karanın çabuk belli olduğu hem de çalışkan ve şerefli insanların değerlendirildiği yerlerdir.

275 [yaymak].

KÖY ENSTİTÜSÜ MEZUNU ÖĞRETMENLERİN ÇALIŞTIKLARI OKULLARIN ÖZELLİKLERİ

Köy enstitüsü mezunu öğretmen ve eğitmenlerin köylerde görecekleri hizmetler 4274 sayılı kanunla saptanmıştır. Bu görevler, bütün çalışmaları sadece okuma-yazmaya dayanan eski okulun vazifesinden tamamen ayrı karakterde köyü canlandıracak mahiyettedir. Onun için köy enstitüsü mezunu öğretmenler hakkında hüküm verilirken onların kanunla saptanmış görevlerini göz önünde tutmak lazımdır. Bu yapılmayacak olursa, yeni köy okulunun fonksiyonu ve yeni öğretmenin rolü kavranmamış olur. Bu noktanın iyice aydınlanması için 4274 sayılı kanunun 10. maddesini aynen aşağıya yazıyorum.

Köy Öğretmen ve Eğitmenlerinin Görevleri

MADDE 10 — Köy eğitmen ve öğretmenlerin vazife ve salahiyetleri ikiye bölünür:

A) Okul ve kurslarla ilgili işler;

B) Köy halkını yetiştirmekle ilgili işler.

A) Köy eğitmen ve öğretmenlerinin okul ve kurslarla ilgili vazife ve salahiyetleri şunlardır:

1. Köy okulu binasının, işliğinin yapılışında ve bahçesinin, kuruluşunda çalışmak; 3803 sayılı kanunun on birinci, 3238 sayılı kanunun beşinci maddelerine göre bu okullara verilen eşyayı iyi bir şekilde muhafaza etmek; hayvanlara bakmak ve onları üretmek;

2. Okula mahsus araziyi örnek olabilecek şekilde işlemek, boz bırakmamak;

3. Köy okulu işliğini, köylülere de faydalı olabilecek şekilde işletmek;

4. Köyde okul talebesinin eğitim ve öğretimiyle ilgili her türlü tedbirleri almak ve aldırtmak;

5. Talebenin sağlık durumlarını tehdit edici vakaları önlemeğe ve gidermeğe çalışmak ve bunun icap ettirdiği tedbirleri almak ve aldırtmak;

6. Teftiş bölgesine giren köylerin okul binalarını yapmak fidanlıklarını kurmak gibi elbirliği isteyen işlerde birlikte çalışmak ve yardımlaşmak.

B) Köy eğitmen ve öğretmenlerinin köy halkını yetiştirmekle ilgili vazife ve salâhiyetleri şunlardır:

1. Köy halkının milli kültürünü yükseltmek, onları sosyal hayat bakımından asrın şartlarına ve icaplarına göre yetiştirmek, köy kültürünün müspet kıymetlerini yaymak ve kuvvetlendirmek için gereken tedbirleri almak; milli bayram günlerinde, okulların açılışlarında, mahalli ve milli âdetlere göre kutlanan iş günlerinde törenler yapmak ve bunları, halk türküleri, oyunları, marşları ve müzik aletleri esas tutulmak suretiyle tertip, tanzim ve idare etmek; köy halkını radyodan azami derecede faydalandırmak;

2. Köyün ekonomik hayatını geliştirmek için ziraat, sanat, teknik alanlarında köylülere örnek olabilecek işler yapmak; okullarda sergiler açmak ve diğer münasip yerlerde panayırlar açılmasına yardım etmek; istihsalin artırılması ve ürünlerin kıymetlendirilmesi, köy iş hayatının canlandırılmasıyla ilgili tedbirlerin alınmasında köylülere gereken yardımlarda bulunmak; gidip gelinmesi mümkün yerlerdeki pazar, sergi, panayır, fuar, müze gibi ekonomik hayatın gelişmesiyle ilgili kuruluşlarla halkı ve talebeyi bilgilendirmek, onların buraları ziyaret etmelerine kılavuzluk etmek; ormancılığa ait bilgilerin artırılmasına çalışmak ve ormanların faydalarını ve korunmalarını anlatmak; kurulmuş köy ormanlarının bakımıyla korunmasında ve yeniden kurulacakların kurulmasında yardım etmek;

3. Köyde ve yakın muhitlerde bulunan tarih eserleriyle memleket güzelliklerini teşkil eden tabii ve teknik kıymeti haiz eser ve anıtların onarılması; neslinin tükenmemesi ve körelmemesi lazım gelen hayvan ve bitki cinslerinin tesbiti ve korunmasıyla ilgili işlerde muhtarla, köylülerle ve ilgili diğer teşkillerle beraber çalışmak;

4. Köy halkının saadet ve felaketiyle ilgili bütün işlerde elden gelen her türlü yardımı yapmak, gerekli koruyucu tedbirleri almak ve bu gibi hallerde hükümet teşkilatını ilgilendiren işleri zamanında ilgililere yazı ile bildirmek veya gidip haber vermek;

5. Devletin ve köy halkının umumi menfaatleri ve mukadderatıyla ilgili Milli Müdafaa, imece, asker ailelerine yardım, orman ve köy yangınlarını söndürme, ortaklama ziraat ve nakil vasıtaları edinme, her türlü kooperatifleri kurma ve işletme gibi hususlarda köylülerle işbirliği yapmak ve bu işlerin icaplarına göre çalışmak;

6. Muhite ve temin edilecek vasıtalara göre köy gençlerinin yüzücü, kayakçı, güreşçi, binici, atıcı, avcı, bisiklet, motosiklet ve traktör kullanıcı gibi hareketli ve canlı vasıflarla yetiştirilmeleri için gereken her türlü teşebbüslerde bulunmak, mümkün olan tedbirleri almak ve bu hususların gerçekleşmesi için çalışmak.

> Ziraat işleri için, mümkün olan yerlerde, Vekâlet ziraat mütehassıslarıyla valilik ziraat müdür ve muallimlerinin mütalaaları alınır.

Yukarıdaki maddede yazılı işleri görecek öğretmenin yetiştirilmesinden köydeki çalışmalarına varıncaya kadar bütün işleri, ancak yeni bir teşkilatla ve kanunun bu maddesinde yer alan ileri fikirleri gerçekleştirmeyi göze alabilecek bir zihniyetle yürütülebilirdi. Onun için köy enstitülerinin diğer okullardan ayrı karakterde kurulmaları, enstitü mezunu öğretmenlerin iş başına giderken iş vasıtalarıyla donatılarak sevk edilmeleri, devletin eliyle başarılı kılınmaları gerekiyordu. Devletin hangi teşkilatında çalışan memuruna bu derece önemli ve ağır vazifeler gösterilmiş, ondan bunları süratle yapması istenilmiştir? Yüzyıllar boyunca ihmal edilmiş köyü canlandırmak amacıyla köy öğretmenlerinin omuzlarına yükletilen bu işleri göreceklere milletçe yardım edilmeyecek olursa, onlar kolay kolay başarılabilir mi? Sadece cebindeki diplomasına güvenerek köye gidecek bir öğretmen bunların altından kalkabilir mi? Bu vazifelerin çoğu toplumsal işlerdir. Onun için milletçe, el birliğiyle yapılmaları gerektir. İş eğitimi almış, çalışma tekniğini bilen, iş vasıtalarına sahip, köyü canlandırma ülküsüne inanan, toplum hesabına alın teri dökebilen, köyden kaçmayan öğretmen olmadıkça, 4274 sayılı kanunun bu maddesinde yazılı hususlar gerçekleştirilemezdi. Bunlar gerçekleştirilemezse köy canlanır mı? Geri ve durgun köy olmaktan kurtulup şenlenir mi? O canlanıp şenlenmeyince, memleket canlanır mı? Kanunun bu maddesinde yazılı hükümlerden hangisi, niçin istenilmiyor? Bu cihet açıkça söylenmelidir. Köy öğretmenleri bu vazifeleri yaptıkları için değil, yapmadıkları takdirde suçlandırılmalıdırlar.

İş Araçlarıyla Donatılan Öğretmen ve Okul

Köy enstitüsü mezunu öğretmenlere, enstitüde öğrenciyken katıldıkları çeşitli işlere göre bunları gidecekleri köy okullarında uygulamaları için iş aletleri, koşum ve geçim hayvanları, araba, at gibi taşıt vasıtaları verilir. Onlar köylere giderken yalnızca diplomalarını götürmezler. Gerçekteki köye, kendilerine, okullarına

ve öğrencilerine türlü bakımlardan fayda sağlayan bu vasıtaların devletçe verilişi, köyü canlandırma bakımından şöyle derin bir mana taşır: Bir öğretmene verilen ve aşağıdaki çizelgede miktarı ve nevi gösterilmiş bulunan vasıtaların köy için o derece önemi ve değeri vardır ki birçok köyde, köyün bütün ailelerine ait iş vasıtaları bir araya toplansa onların topu öğretmene verilen vasıtalar kadar tutmaz. İş vasıtaları bu kadar eksik ve kıt olan bir köyün canlanmasına imkân var mıdır? Böyle köyde teknik ilerleme mümkün olabilir mi?

Bu vasıtalarla donatılarak köye gönderilen öğretmenlerin sanat bakımından geri oldukları, onun için işliklerini açıp işletemedikleri, bu yüzden köye faydalı olamayacakları, onları lekelemek isteyenler tarafından yerli yersiz ileriye sürülen iddialardır. Ulu orta konuşanların çoğunu öğretmenleri iş başında görmemiş olanlar,

Mahmudiye Eğitmen Kursu'na ait araç gereçler, İHT Belgeliği.

sanattan veya iş pedagojisinden hiç anlamayanlar, ömründe bir iş aletini kullanarak bizzat herhangi bir işi yapmamış olanlar, bir iş görme şartlarının neler olduğunu bilmeyenler, köyü canlandırma vasıtası olarak sanat ve işin değerini bilmeyenler teşkil eder.

Köy öğretmenleri sanat ve işle iki yönden ilgilidirler: 1) Köy okulları öğrencilerine öğretim programları çerçevesi içinde gösterilecek ve öğretilecek işler. Bunlar 7-16 yaş arasındaki çocuklara gösterilecek türlü derslerle ilgili çeşitli ve daha ziyade çocuğa göre basit işlerdir.[276, 277] Bunları yapmayı her köy enstitüsü mezunu bilir, hem de fazlasıyla. 2) Öğretmenin geçimini sağlamak veya kolaylaştırmak amacıyla kendi hesabına yapacağı işler. Öğretmen, bu kategoriye giren işleri, mutlaka ve köye ayak basar basmaz hemen yapmaya mecbur değildir. Sonra bu işlerin yapılabilmesi için sanatın nevine göre tahta, demir, vida, tutkal, tel, tuğla, kiremit, çimento, kireç, kömür gibi malzemeye ihtiyaç vardır. Öğretmenleri tenkit eden herhangi bir kişi bunlar olmadan bir iş yapsın veya yaptırsın da görelim bakalım! Memleketin ve bilhassa köyün bünyesinden gelen her menfi durum veya olayın müsebbibi olarak enstitüden çıkan köy öğretmenleri mi gösterilecek? Köy okulları işlikleri, mutlaka ve süratle faaliyete geçirilmek istenilen bir şeyse, onun ilk ve son çaresi buralara malzeme sevk etmek, işlerin yapılıp yapılmadıklarını sürekli olarak denetlemek ve öğretmenleri desteklemektir. Bu yapılmadığı müddetçe her öğretmen bulunduğu yerin şartlarına göre malzeme tedarik etmeye çalışarak ve ne kadar malzeme bulabilirse, o kadar iş görecektir. Buna rağmen bir sanatı bilen öğretmen ve onun eliyle köye giren iş vasıtaları köy için faydalıdır. Yalnız onların değerlerini, niçin faydalı olduklarını ömründe bir tek eşyayı tekniğine uygun olarak yapmamış olanlar, kafaları her şeyi nazari düşünmekten başka bir işe yaramayanlar tayin edemezler. Etmeye kalkacak olurlarsa, gülünç duruma düşerler; iş pedagojisi tarihinde birer karikatür olarak kalırlar.

Bu noktaları açıklamaktan maksadım, yeni ve teknik işlere vakıf, bir tip öğretmen olarak yetiştirilen genç meslektaşlara, güç

276 *Resim-İş ve Sanat Terbiyesi*, H. Tonguç (İHT).
277 *İlköğretim* gazetesi, sayı 189-191 (İHT).

şartlar içinde bulundukları düşünülerek, yardım edilecekken, bu yapılmayıp, insafsızca yüklenilmeye başlandığı içindir.

İnsanlara iş gördürmek isteyenler, üçe ayrılırlar: 1) Yapılacak işin nasıl yapıldığını bilmeyerek esir ve köle çalıştırır gibi adam çalıştırmağa kalkışanlar. 2) Yapılacak işin tekniğini, önemini, değerini ve şartlarını bilen bir şef sıfatıyla iş gördürenler. 3) Gördürülecek işin türlü bakımlardan değerini ve toplum hayatına yapacağı iyilikleri kestirebilenler. İkinci ve üçüncü gruba mensup kimseler, enstitü mezunlarından memnundurlar. Köy enstitüsü mezunları, birinci kategoriye girenlerin idaresinde hem kendileri hem de memleket için faydalı olamazlar. Bu noktanın açıkça anlaşılması lazımdır. Çünkü, pedagoji tarihinde bu zihniyetle idare edilen insanların emeklerinden fayda elde edilemediğini gösteren binlerce misal vardır.

Enstitü mezunu öğretmenler damızlık, koşum veya binek hayvanlara, zanaatına göre iş vasıtalarına, yerine ve ihtiyaca göre fenni ziraat aletlerine ve tohumluk buğday, arpa, mısır gibi ürünlere sahip olarak köye gönderilmektedir. Onların çalışma ve hayat düzeni hazır maaşla çalışanlarınkine benzemez. Bunun en önemli sebebi, benzerse onlar da köyde durmaz ve köye kök salamazlar. Halbuki onlardan beklenilen işlerin başarılmasının tek şartı köye yerleşmektir. Hem de iş vasıtalarıyla mücehhez[278] olarak.

Enstitü Mezunu Öğretmenlerle Köye Giren İş Araçları

Köy enstitülerinden mezun öğretmenlere verilen iş aletlerinin nevini ve miktarını gösteren iki çizelgeyi aşağıya koyuyorum.

Ziraat aletleri ve vasıtaları her öğretmenin gideceği köyün özelliğine göre değiştiği için onların nelerden ibaret olduğu bu çizelgelerde yazılı değildir.

Son zamanlarda türlü vesilelerle etrafa yayılmak istenen yanlış düşüncelerden biri de enstitü mezunu öğretmenlerin ziraat işlerinde yetkili olmadıkları meselesidir. Bu o kadar yanlış, o derece kötü niyete dayanan bir düşüncedir ki bunun sakatlığını anlamak için şu hususları hatırlamak kâfidir: 1) Enstitülere gelen çocuklar,

278 [donatılmış].

köyden geldikleri için onların küçük yaştan itibaren çeşitli tarım işlerine katılmış olmaları. 2) Enstitüye girecek yaşta bir köylü çocuğunun herhangi bir sebeple aile başkanı ortadan çekilince aile işletmesini bizzat idare etmesi ve ailenin geçimiyle ilgili en önemli tarım işlerini başarması. 3) Bu vasıftaki çocukların köy enstitülerindeyken çeşitli ziraat işlerini ameli olarak[279] yapmaları, her yıl izinli olarak köylerine gidince ailelerinin yapmakta olduğu işlere katılmaları. 4) Köy öğretmenlerinin enstitüdeyken diğer derslerde olduğu gibi ziraat dersi ve çalışmalarından da imtihana tabi tutularak sınıf geçmeleri. 5) İşlenmemiş topraklar üzerinde kurulan köy enstitülerindeki verimli tarla ve bahçelerin şimdi köylerde öğretmen olan bu çocuklar tarafından meydana getirilmiş olmaları, enstitülerdeki hayvanların onlar tarafından bakılıp üretilmiş olması. Beş madde halinde özetlenen bu vakıaları inkâr etmek mümkün müdür?

Ziraat işi kalem efendiliği gibi tek kişinin başaracağı işlerden olmadığı için meselenin mahiyetinden gelme bazı eksiklikler olabilir. Bunlar zamanla, işin gerektirdiği şartlar sağlandıkça giderilecek kusurlardır. Onları öğretmenleri suçlandırmak[280] için istismara kalkışmak, bilgisizliği ve kötü niyeti açığa vurmaktan başka bir işe yaramaz.

Köy işten kaçan, nefret eden pasif öğretmene değil, işi seven, ona sarılan, iş vasıtasıyla yurdu şenlendirecek olan canlı, hareketli öğretmene muhtaçtır. Yeni öğretmenler, bireyleri iş içinde yoğura yoğura sakinleri saadet denizinde yüzen bir vatan yaratmalıdırlar. Yurt yoksul insanların değil, varlıklı ve mesut insanların yurdu haline gelmeli; onun her tarafından neşe, sağlık ve bahtiyarlık fışkırmalıdır. Bu ülküye yaklaşmanın ana şartlarından biri, köye iş yapmasını bilen öğretmeni ve iş araçlarını sokmaktır.

İş eğitiminin işlerini kavrayamayan bazı kimseler, sanat ve ziraat alanlarındaki çalışmaların kültür dersleri için zararlı olduklarını, onun için enstitülerde bu alandaki çalışmaların azaltılmasının uygun olacağını, bunlara günün belli saatlerinde veya yılın belli aylarında yer ayrılması gerektiğini ileri sürmektedirler. Böyle dü-

279 [uygulamalı].
280 [suçlamak].

şünenler kültürün işle bağlılıklarını kavrayamayan, ezberlenmiş bilgiyi kültür zannedenlerdir.

Uygulanamayan bilgi boş ve lüzumsuz bilgidir. Bilmek demek, yapmak demektir. Bir şeyi yapabiliyorsak aynı zamanda biliyoruz demektir. Doğru, iyi, düzgün yazı yazamıyor veya resim yapamıyorsak, anlatmak istediğimiz konuyu bilmiyoruz demektir. Bir olayın deneylerini yapmaktan, müzik parçalarını bir aletle çalmaktan veya notaya uygun olarak söylemekten aciz isek o olayı veya parçayı bilmediğimiz anlaşılır. İlgili kitabı veya dergiyi okuyarak, tabiatı veya sosyal hayatı inceleyerek bilgi edinemiyorsak, kitapta yazılanı veya öğretmenin anlattığını aynen ezberleme yolunu tutmuş, skolastiğin esiri haline gelmişiz demektir. Köy enstitülerinde yetiştirilen çocuklar skolastiğe köle olmaktan kurtarılmaya uğraşılmıştır. Onların kültürleri, cila şeklinde ve ezberlenerek benimsenmiş bilgi değil, iş içinde iş vasıtasıyla öğrenilen gerçek ve öz bilgidir.

I. Köy Okulları, Meslek Kursları İçin Lüzumlu ve Asgari Sayılara Göre Kız Erkek Her Köy Enstitüsü Mezunu Öğretmene Verilecek İş Araç ve Gereçlerinin Çizelgesi

A. Eşyayı ölçmeye, işaretlemeye, bir yere tutturmaya yarayan edilgin iş vasıtaları		B. Eşyaya şekil vermeye ve onu delmeye yarayan etkin iş araçları		C. İş araçlarını ve eşyayı bilemeye, boyamaya, temizlemeye, yapıştırmaya yarayan vasıtalar	
a) Eşyayı ölçmeye yarayan vasıtalar		a) Eşyayı kesmeye, düzeltmeye, koparmaya, bükmeye yarayan araçlar		1-3 Kösele taşı ve tezgâhı	X
10-20 Şerit metre		10-20 Kâğıt bıçağı	X	1-2 Bile taşı	
5-10 Ağaç ve demir pergel	X	2-3 Arabacı baltası	X	4-10 Boya fırçası	
10-20 Ağaç ve demir gönye		4-6 Keser	X	2-4 Toz alma fırçası	
2-5 Kompas		2-4 Kıskaç	X	1-2 Ege fırçası	
b) Eşyayı işaretlemeye yarayan vasıtalar					
10-20 Demir ve tahta cetvel	X	4-6 Kerpeten		3-4 Tutkal ve kola kabı, bunların fırçaları	X
2-5 Biz	X	8-12 Kâğıt makası		2-6 Badana fırçası	X

A. Eşyayı ölçmeye, işaretlemeye, bir yere tutturmaya yarayan edilgin iş vasıtaları		B. Eşyaya şekil vermeye ve onu delmeye yarayan etkin iş araçları		C. İş araçlarını ve eşyayı bilemeye, boyamaya, temizlemeye, yapıştırmaya yarayan vasıtalar	
2-4 Nişangeç	X	2-4 Tenekeci makası		1-2 Çapraz	
10-15 İstaka (kemik kalem)	X	4-6 Keski	X	1-2 Yağdanlık	X
c) Eşyayı bir yere tutturmaya veya sıkıştırmaya yarayan araçlar:		2-4 Bıçkı	X		
5-10 Marangoz tezgâhı veya masa mengenesi		2-4 Oymacı tokmağı	X		
3-5 Demirci mengenesi		10-20 Oymacı kalemi			
2-4 Tesviye mengenesi		3-5 Kaba rende	X		
4-6 Kıl testere tezgâhı	X	2-3 Planya			
1-2 Gönye kutusu	X	4-6 Tornavida	X		
2-4 Pres tahta veya madeni levha	X	2-4 İngiliz anahtarı			
4-8 Yassı ve yuvarlak uçlu karga burun		2-4 Testere			
2-4 Pens		4-8 El testeresi			
2-4 Cilt tezgâhı	X	2-4 Kırklık (davar makası)	X		
1-2 Ciltçi mengenesi	X	4-8 Takım (üç çeşit törpü)			
		4-8 Takım (üç çeşit törpü)			
		4-8 Takım (üç çeşit ege)			
		1-2 Elmas traş			
		1-2 Çivi sökme manivelası	X		
		b) Eşyayı delmeye yarayan araçlar			
		2-4 Cırcırlı makkap kolu ve kalemleri			
		2-4 Makkap kolu ve kalemleri			
		4-8 Türlü işlere göre zımba	X		
		4-6 Oluklu baskı	X		

A. Eşyayı ölçmeye, işaretlemeye, bir yere tutturmaya yarayan edilgin iş vasıtaları	B. Eşyaya şekil vermeye ve onu delmeye yarayan etkin iş araçları		C. İş araçlarını ve eşyayı bilemeye, boyamaya, temizlemeye, yapıştırmaya yarayan vasıtalar
	2-4 Sağlı sollu yan baskı	X	
	c) Eşyayı döverek, yapıştırarak şekillendirmeye yarayan araçlar		
	6-10 Ağaç ve maden işleri için çekiç	X	
	2-4 Camcı çekici	X	
	2-4 Küçük örs		
	2-4 Havya	X	

Not: (X) işaretli araçlar enstitülerde yaptırılacaktır.

II. Köy Enstitüsü Mezunu Öğretmenlere Sanatlarına Göre ve Bu Çizelgede Saptanan Sayıda Verilecek İşlik Takımlarının Çizelgesi

A. DEMİRCİLİK TAKIMI		B. YAPICILIK, DÜLGERLİK VE MARANGOZLUK TAKIMI		C. KIZ ÖĞRETMENLERE VERİLECEK ARAÇ VE GEREÇLER	
Araçların adları ve sayısı		Araçların adları ve sayısı		Araçların adları ve sayısı	
1 Demirci örsü		1 Tek yaprak rende		1 Dikiş makinası	
3 Varyoz		1 Düztaban	X	5 Deste dikiş iğnesi	
1 Kollu demirci matkabı ve uçları		1 Sıçan kuyruğu		1 Biçki makası	
1 Demir metre (açılır kapanır)		1 Lamba rendesi	X	1 Mezura	
6 Ege (pus 38 vassatl 10 pus)		1 Sistre		1 Rület	
1 Demirci körüğü	X	1 Fıçıcı rendesi		1 Ütü	
1 Demirci testeresi kolu ve testere ağzı	X	1 Sikaço		1 Kol tahtası (Ütü için)	X
2 Nokta	X			10 Örgü şişi	
Lehim (Enstitüce tayin edilecek miktarda)				5 Örgü tığı	

A. DEMİRCİLİK TAKIMI		B. YAPICILIK, DÜLGERLİK VE MARANGOZLUK TAKIMI		C. KIZ ÖĞRETMENLERE VERİLECEK ARAÇ VE GEREÇLER	
Araçların adları ve sayısı		Araçların adları ve sayısı		Araçların adları ve sayısı	
Nişadır (Enstitüce tayin edilecek miktarda)				1 Dokuma tezgâhı veya çorap örme makinesi	
Zımpara bezi (10 tane)				Araçların Adları ve sayısı	
2 Kıskaç	X			1 Çifte rende	
1 Küçük pafta takımı (Bölge okullarına gideceklere)				1 Ağaç metre	
1 Boru mengenesi ve kompası (Bölge okullarına gideceklere)				1 Su terazisi	
				1 İşkence	X
				1 Çekül	
				1 Nişangeç	X
				3 El burgusu	
				2 Madırga	X
				2 Mala	X
				2 Tuğla çekici	
				1 Demir makara	X
				1 Halat	
				Zımpara kâğıdı	
				2 Murç (geniş ağızlı ve sivri ağızlı)	X
				1 Alçıtaşı (Taş)	X
				Mozayık zımpara taşı	
				1 Hortumlu su terazisi (Bölge okullarına gideceklere)	

Not: (X) işaretli araçlar enstitülerde yaptırılacaktır.

Köy Enstitüsü Mezunu Öğretmenler İş Başında

Memleketin türlü bölgelerinde çalışmakta olan öğretmenlerin köylerde nasıl yerleştiklerini, iş başında ne gibi zorluklarla karşılaştıklarını, kanunla saptanmış görevlerini kavrayıp kavramadık-

larını, eğitim ve köy idarelerince hazırlanması gereken hususların vaktinde tamamlanıp tamamlanmadığını anlatan ve bunlardan iki arkadaşa ait hatıralardan öğrenelim:

I. 31/10/1945 tarihi, Kadirli'nin A. köyünde, tatlı bir heyecanla ilk öğretmenlik görevime başladığım mutlu bir günü hatırlatır.

A. köyü, Kadirli'nin (5) km. güneyinde, Ceyhan-Kadirli şosesinin batı kenarındadır. Suyu bol, arazisi verimli, 68 haneden ibaret, yeşil ve şirin bir köydür. 377 nüfusu vardır. Halkının çoğunu Bulgaristan'dan gelen göçmenler teşkil eder. Tarla ziraati ile uğraşırlar.

Bahçe-Düziçi Köy Enstitüsü'nü bitirip de, bu köye ilk geldiğim zaman, köylülerin emek ve gayretlerinin abidesi olan okulu, yapılmış olarak bulmuştum.

Evet, okul yapılmıştı, fakat boştu. Onu şen bir yuva haline getirmek için, umutlarımızı üzerinde toplayan ve davamızın ısrarla üzerinde durduğu öğrencilerin orayı doldurması lazımdı. Ve bu işin, ön planda yapılması gerekiyordu. Çünkü, davanın temel öğeleri, bu işin ruhuna ve karakterine dayanıyordu.

Vakit kaybetmeden okulu açtım. Bir yandan öğrenci kaydıyla uğraşırken, diğer bir yandan da ders araçları temin etmek için harap oluyordum. Çünkü okulda ders aracı namına hiçbir şey yoktu. İlk fırsatta muhtara başvurarak köylünün okulda toplanmasını tembih ettim.

Daha sabahın erken saatlerinde okul bahçesine bir masa ile bir sandalye hazırladım. Köylüler yavaş, yavaş toplandılar. Fakat 13 kişi gelmişti. Bunlara, okulun toplumsal değeri, kız ve erkek öğrencilerin okula devamı ve çocukların oturacakları sandalye ve masaların temini hakkında gerekli sözleri söyledim.

Aldığım cevap çok acı idi: "Efendim, okulu biz yaptık. Sırasını da Hükümet alsın. Artık bizim tahtamız tükendi. Yazık değil mi bize, mallim efendi? 8 dakika uzakta bir okul varken, 60 evlik köye okul yapılır mı hiç? Sonra senden irica ediyok, bizim kız çocuklarımızı mektebe alma" diye bir sürü laf söylediler. Toplantıya son verdik.

Gerçekten 8 dakika güneyimizde Kümbet'te de bir okul vardı. Bu köyde de bir okul yaptırmak ihtiyacı duyulmuştu.

İşi çok ciddi olarak ele almak sırasının geldiği belli idi. Okula devam eden (15) erkek öğrenci vardı. Bu öğrencilerden sorup, köyde kimin okuma çağında kızı ve oğlu varsa, hepsini yazdım, öğrendim.

Köy bekçisini yanıma alarak, ev ev dolaştım. Ana ve babalara, çocuklarını muhakkak okula göndermelerini, aksi halde, cezaya çarptırılacaklarını ve hükümetin bu iş üzerinde inat ve ısrarla durduğunu söyledim. Yine bu arada, sokakta hangi çocuğa rastladımsa, kolundan tutup okula getirdim.

Birkaç gün içerisinde, gerçekten bu iş üzerinde muvaffak [başarılı] olmuştum. 31'i kız ve 21'i erkek olmak üzere, okula, 52 öğrenci toplamıştım. Zaten köyde de ilköğrenim çağında bu kadar çocuk vardı.

Okul yapımında artırılan kerestelerden, öğrencilerin ihtiyacını karşılayacak, muvakkat sıra ve kara tahta, bir de öğretmen masası yaptırılmıştı.

Şimdi en önemli iş, kendimi köye yerleştirmekti. Fakat ne bir kat yatak ve ne de bir lokma yiyecek vardı Yatmaya, ta 1,5 saat uzaktaki akrabalara gidiyordum.

İşte bu vaziyetler, öğretmenlik hayatımın en acıklı safhalarını teşkil eder. Sabahtan ağzıma bir lokma bir şey almadan, öğleye kadar ders veriyor ve bir öğrencinin getireceği iki yumurta ile bir parça ekmeği bekliyordum. Hoş, bazan da getirmiyorlardı ya... İşte o zaman bana, kasaba yolu bir ölüm yolu gibi geliyordu. Çünkü ekmek ve yemek ancak oradan sağlanabiliyordu,

Köy öğretmenlerinin nasıl şartlar altında, vazife yaptıklarını bilmeyen efendilerin dedikoduları ve öğretmen arkadaşlarımın aynı dert ve aynı sefalet içerisinde yüzmeleri umutlarımı kırıyor, bütün düşüncelerimi felce uğratıyordu. Ama bunların hepsine ister istemez kulak kapamak gerekiyordu.

Kocası askerde bulunan kız kardeşimin yardımına sığınmaktan başka çare yoktu. Hiç olmazsa, başımı sokacak bir yatak, yiyecek bir dilim ekmek bulabilirdim. Onu, evi ve iki çocuğu ile göçürüp getirdim. Neyi varsa, beraber yedik içtik.

Tohum zamanı gelip çatmış ve hayvanlarımız daha verilmemişti. Ama vilayet, bu yıllık tohumların köylüler tarafından ekilmesini bildirmişti. Milli Eğitim memurumuzla temasa geçerek tohumları ektirtmeye muvaffak oldum.

Gerek resmi ve gerekse hususi işlerimin yapılmasında, Milli Eğitim memuru ile X. Bölge gezici başöğretmeninin büyük yardımları dokunmuştur. Bu hususta onlara her zaman minnettarım.

İşlerimi biraz yoluna koyar gibi oldum. Fakat bana büyük bir düşünme konusu olan hayvanlar meselesiyle karşılaştım, haydi verilirse, onları ne yapacaktım?! Arpa, saman ve ahır işini nasıl ve nereden temin edebilirdim? İşte bu iş, bütün arkadaşların gözünü korkuttuğu gibi, benim de gözümü korkutmuştu. Hayvanları başkalarına teslim etsem, çevrede aksi tesir bırakacak ve şimdiye kadar yapılan dedikoduları bir kat daha alevlendirecekti.

Bir aylıkçı tutsam, parasını nasıl ödeyebilirdim? Zaten bir aylıkçı 75 liraya tutulabiliyordu ki, ben ayda 50 lira hesabıyla, 3 ayda ancak 150 lira kadar bir para alabiliyordum.

Nihayet hayvanlar verildi. Aldığım gibi akrabalarıma teslim ettim. Onlar baktılar, ta hasat zamanına kadar.

Şimdi bütün gücümü öğrencilere harcıyordum. Zaten birinci ve ikinci sınıflardan başka sınıfım, da yoktu. "Köy enstitüsü mezunu öğretmenler, çocuk okutamıyorlar" sözüne de kızmamış değildim. Birinci sınıflara, cümle metoduyla "Türkçe" öğretimi yaparak, 46 günde okuma ve yazmayı öğretebilmiştim. Bu başarım bana, ayrıca haz ve hız veriyordu. Çocukları üzerinde dikkatle uğraşıldığını gören köylüler, bana daha çok saygı göstermeye başladılar. Hele Kadirli merkezi Cumhuriyet İlkokulu'na, müfettişin emriyle haftada iki yarım gün gidip, müzik dersi verişim, köylü ile aramızı sıkı fıkı yapmıştı. Artık kendimi sevdirmiş ve köyde yapılması gereken işlerin başarılacağına bir kere daha inanmıştım. Her cumartesi günleri akşamı, köylüyü okula topluyor ve onlara, hayvan hastalıkları üzerinde bildiklerimi söylüyordum. Bu vesile ile onlarla daha çabuk anlaşmak hasıl oldu.

Bir yandan okulun ufak tefek ihtiyaçlarını temin etmeye, bir yandan da köyün çamurlu yollarını çakıllatmaya çalışıyordum. Böylelikle köyde, (350) metre yola taş döşeyip, üstünü çakılla örtmüş olduk. Diğer bir taraftan da, okul helasının inşaatı devam ediyor, gerekli olan kiremit ve çimento da Ceyhan'dan taşıttırılıyordu. Artık hela da bitti.

Şimdi asıl mesele, fakir çocukların kitap, defter ve kalem gibi ihtiyaçlarının giderilmesiydi. Öğrencilerin kılık, kıyafet işi de ele alınacak problemlerdendi. Devam normaldi. Gerçi okula gelmeyenleri, evine kadar gidip, kolundan tutarak getiriyordum. Çocuklarla bir öğrenci kooperatifi açarak, kârıyla fakir çocukların defter, kalem ve kitap gibi ufak ihtiyaçlarını temin ediyorduk. Çocuk babalarıyla temasa geçerek, her çocuğa okula ve öğrenciliğe yakışır bir kıyafet sağlayabilmiştik.

Köylü ile aramızda hiçbir hoşnutsuzluk olmadı. Çünkü, zengin fakir herkesi iş sırasına göre istisnasız ve incitmeden aynı muameleye tabi tuttum. Bazı işlerinde onlara yardım etmeyi asla ihmal etmedim,

En çok sıkıntı çekip üzüntüye kapıldığım işler, kendi iktisadi bünyemi kurmak için, giriştiğim işlerdir. Hayvana bakmak, tarla sürmek, hasat yapmak ve harman dövmek gibi işler, gerçekten öğretmenin altından zor kalkacağı işlerdir. Çünkü bu işlerle tam uğraşmak, diğer işleri tamamen ihmal ettiriyor. Ve insan bıktırıcı bir yorgunlukla ümitsizliğe kapılıyor. Aynı

zamanda bu gibi işleri başkasına devretmek, davanın prensiplerine aykırı sayılıyor. Sonra ahır ve samanlığın, öğretmenin parasıyla yapılacağı, Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından tamim edildi ki, buna imkân el vermesi kabil değildi. Çünkü öğretmen, tarlasından ancak hayvanların ve ailesinin yiyeceğini alıyor.

O köyü çok sevmiştim. Uzun yıllar kalsaydım, bir "Halkodası" açtırmak ve köy sokaklarını ağaçlamak niyetinde idim.

Köy enstitüsü mezunu öğretmenlerin verimli olabilmelerinin birinci şartı, onları kendi köylerine veya kolayca gidilip gelinecek kadar yakın köylere tayin etmek, kanunlara göre sağlanması gereken arazi ve istihsal vasıtalarını vaktinde hazır bulundurmak, milli eğitim teşkilatı ve köy enstitüleri idareleri vasıtasıyla desteklemektedir. Bunlar yapılmayınca, onların çalışmalarında zorluklar ve aksaklıklar baş göstereceği muhakkaktır. Onları idare edeceklere ait görevlerin eksik yapılmasından doğacak kusurları bu genç ve toy meslektaşlara yükletmeye kalkışmak hiç kimseye bir fayda sağlamaz, yalnız memleket için zararlı olur.

Bu arkadaşın hatıraları arasında, üzerinde önemle durulması icap eden bir nokta var: Ziraat işleriyle meşgul olacak öğretmenin diğer işleri ihmal edeceği. Genç öğretmenlere bu yanlış kanaati aşılamaya çalışanlar, son zamanlarda türediler. İçlerinde Milli Eğitim teşkilatında mühim mevkilere ulaşmış kişilerin de bulunduğu bu grup, enstitülerin bağrına sokularak öğrenciler arasında propaganda yapmaktadır. Bunlar köy öğretmenlerinin günlük boş saatlerini, mevsimlere göre boş kalacakları zamanı, öğretmenler ziraat işlerinden el çekerlerse köy okulunun medreseye döneceğini, tabiatın içinde yapılan tarım işlerinin eğitsel değerini hesaplayamayacak derecede mesleki bilgileri kıt insanlardır. Bu gibilerin arasında kötü niyetlilerin bulunduğunu da unutmamalıdır. Köy öğretmeni ziraat işinden vazgeçerse, sadece ders okutan, köylü ile bütün bağlarını koparan, onunla mukadderat birliği kuramayan, boş vakitlerini tavla veya iskambil oynamakla geçiren tembel bir yaratık haline gelir.

Ziraat işinin öğretimle beraber yürütülmesi için öğretmenin de köylüler gibi çalışması gerektir. O, bunu yapmayıp da sabahtan akşama kadar kravatını ve ütülü pantalonunu çıkarmadan yaşa-

mak isterse, hayvan veya toprak kokusundan tiksinmeye başlarsa, avucunun nasır tutacağından korkarsa tarım işlerini hakikaten yapamaz. Babaları varlıklı olduğu için ziraat işine girişmek lüzumunu duymayan bazı öğretmenleri de örnek olarak almamalıdır. Enstitü mezunu köy öğretmenleri ziraat işinden vazgeçirilirse, hem enstitüler hem de köy okulları temelinden yıkılırlar. Tarım işlerinden uzak kalan okul köyü canlandıramaz. Ziraata dayanmayan, onun yerine sadece maaş veya ücret şeklinde belli bir paraya bağlanan öğretmen, maddi yönden de bu işten çok zararlı çıkar. Varlık, sanat ve ziraatla sağlanır.

Şimdi daha normal şartlar içinde işe başlayan bir meslektaşın hatıralarına geçelim:

II. Tarih: 29.10.1945. Enstitümüzün müdürü (S. A.) iki yüze yakın yeni mezun genç öğretmenin içtimaında şöyle konuşmuştu: "Kırk bin küsur köyümüz sizler gibi gençlere kucağını açmış, asırlardır bekliyordu. Bugün artık sizler o kucak açan diyarlara gidiyorsunuz. Ödevinizin kutsiyetini, kıymetini beş senelik enstitü hayatınızda derin manalarıyla kavramış bulunuyorsunuz. Bütün ümitler sizde. Türk istikbalinin sağlam temellerini sizler yaratacaksınız. Tarihleri altın yapraklarla dolu Türk köylüsüne çalışmayı, hakkı olan yaşamayı sizler öğreteceksiniz. Kazandığınız yaratıcı ilhamlarınızın ışıklarıyla karanlık köylerimizi sizler aydınlatacaksınız. Oradan geldiniz, gene oraya dönüyorsunuz. Fakat bu dönüş, oynaya sıçraya çıktığınız yere mesul bir adam olarak dönmek oluyor. Kanayan yaraları, yaşlı gözleri sizler dindireceksiniz. Hepinize bol bol başarılar, uzun ömür ve mesut günler dilerim çocuklarım. Güle güle gidin."

O gün, her genç öğretmen arkadaşımın yüzünde başka başka ruhi işaretler seziliyordu. Herkes vazifenin ağırlığını ve omuzlarına yüklendiği vazifenin kıymetini daha içten hissetmişti. Davanın genç bireyleri, gözlerden kaybolup, her birinin bir yana akışı bana zaferi müjdeler gibi oldu. Bu akışı bir zafer ordusuna benzetmiştim. Bu kalabalık kütleden ayrılıp, tayin olunduğum Çanakkale ili, Biga ilçesinin (B.) köyünün yolunu tuttum. Artık yanımda o genç öncü kütlesinden kimseler yok, her yanım bomboş. Bu yalnızlık beni ümitsizliğe düşürmüştü. Ben ki neyim? Benimle ne olur? O karanlık diyarda ben yalnız başıma ne iş başarabilirim? diyordum.

Güneş ufukta, hava ılıktı. Yüksekçe tepeden; mezarlık korusunun ulu ağaçları arasından arabamın ağır, ağır ilerlemesiyle geçtim. Karşıda karmakarışık, serpilişli, irili ufaklı, saz, sap örtülü kulübeler, evler, yüksekçe ağaçlar görülüyordu. Bu köyü karşıdan çocukluğumda hiç böyle göremiyordum. Ne oldu? Benim bu güzel köyümün manzarası neden bozulmuş? O güzelliğini neden kaybetmiş? Hani bu sokaklar hep böyle daracık mıydı? Bu yollar böyle çamur muydu? Bu gübre yığınları, sokak ortalarında mı duruyordu? Köyümün biricik suyu olan bu şırıltılı çeşmenin manzarası neden bozulmuş? İşte çocukluğumda üzerinden inmediğim dut ağacı; altında kalabalık var, şundan bundan anlatıyorlar. Köylülerin neden gözleri neşesiz? Benizleri solmuş, yoksa köyümde sıtma mı var? Ah bu tatlı diyar. Bu gelişimde bana ne kadar çirkin göründü! Fakat anladım; sen benim hep o eski yuvamsın. Karşı meydanlıkta yükselen kırmızı kiremitli yeni okul binasının doğmasından başka hiçbir değişikliğe uğramamışsın.

Benim tayinimden daha önceden köylümün haberi olmuş, gelmemi sabırsızlıkla bekliyorlarmış. Köyde ilk karşılaştığım adam, kâhya M. oldu. Kendisi bana, gelişimden ne kadar memnun olduğunu duyurdu.

Günlerce didine didine yaptıkları okulu, işliği, öğretmen evini, köylüler bana teslim ettikleri gün, vazifemin kutsiyetini ve ağırlığını daha iyi anlamıştım. Aziz köylüm beni ne kadar sıcak karşıladı. Bana ne kadar yakınlık gösterdi. Her teşebbüs edeceğim işte, köylümün yardımını arzu edersem, küçük bir parçasına kadar esirgemiyeceklerini anladım.

Her işe alaka gösteren köylüm, çocuklarının ve kendilerinin okuyup, öğrenmelerini candan arzu ediyorlardı. Bu saydığım müspet hakikatler arasında sırıtan kusurlar da yok denemezdi. Fakat bu diyarda her menfi düşünüşün müspete çevrileceğini biliyor, bunun aksini düşünemiyordum. Köyde her yeniliğe hayran olan kıymetli muhtar H. Ö., köyün ağalarından S. Pehlivan, Celep H. Çavuş gibi ileri gelenler her teşebbüsümde muvaffakiyetimi kolaylaştırıyorlardı. Camları takılmayan, öğretmen evi ve işlik kısmı tamamlanmayan, sıvası yapılmayan ve 250 öğrenci kaydolup tek bir sırası olmayan okulun, bu eksiklerinin tamamlanmasında, muhtarla bu sayılan ağaların öncülüğünden çok istifade ettim. Okula gelen ve kışın çamurdan çıkılamayan yola öğrencilerimle yaptığımız kaldırım ve muhtelif yerlere yeni yeni fidan dikmemiz, bütün köylülerimi ne kadar sevindirmişti.

Gerek okulda, gerek köy umumi işlerinde, medeniyete dayanan her işi yapmakta hiçbir güçlük çekmiyordum. Köylümün sağlığına muzır bir bataklığı kurutmak, köyün istikbali için faydalı bir teşebbüs gayet kolaydı. Yalnız

paraya dayanan işleri başarmak oldukça güçtü. Ders ve iş araçlarının temini bir hayli mücadele istiyordu. Köyde bazı mühim işlerin halli maddeye dayandığından onları başarmak uzun zaman istediği gibi, köy ileri gelenlerinin fazlaca yardımını gerektiriyordu.

Asırlarca okuma yazmadan uzak kalmış köylünün okuyup yazmasını ön plana aldım. Çocukları mesai zamanlarında gerek öğretim, gerekse iş bakımından geliştirmeğe çalışırken, yetişkin kadın ve erkekleri de akşam okullarına toplayarak yetiştiriyordum. Okumanın zevkini ve kıymetini onlara benimsettikten sonra devamı temin etmek gayet kolay olmuştu. Köyde işi, bir eğitim vasıtası olarak kıymetlendirmiştim. Öğrencilerime iş eğitimini kavratmak ve onları yaratıcı bir iş sahibi yapabilmek için, okulun tatbikat bahçesi en müsait yerdi. Görülen nazari dersin, tatbikat sahası olan bahçede çocuklarının çalıştırıldığından şikâyet edenler olmuştu. Fakat köylülerle her karşılaştığım yerde sık sık maksatlarımı açıklayarak onları ikna etmiştim.

Binlerce lira parayı yoktan var ederek, tamamlamağa muvaffak oldukları okulun sahibi, köylümün benden çok işler beklediğini hissediyordum. Onların bu haklarını ve istikbalde memleketimin kuvvet kazanması bakımından vazifemi yerine getirebileceğime inanmıştım.

Köylümün sağlık ve ekonomi alanında da ileri bir seviye almasını düşünüyordum. Bir yıllık öğretmenliğimde tuttuğum istatistiğe göre, 300 hanelik köyde 516 çocuktan, ancak 312'si sıhhatli, yaşlılardan 620 kadarı türlü tedavisizliklerden hastalıklı, 24'ü hep işten el çekmiş durumdadır.

Bir yılda doğuran 64 anadan 38'inin evladı hayatta, 26'sı doğum sırasında tedbirsizlikten ölmüştür.

Köyün her bucağından şırıl şırıl derecikler aktığı halde, sebzesini köylü kaza pazarından temin ediyor. Her çeşit meyve yetiştirmeğe müsait toprağı olan köylü, en güzel meyveleri gene kaza pazarında buluyor. Ata armağanı kabul ettikleri basit tarla ziraatından başka gelir temin edici işler sanki onlar için kapalı. Bütün bu acı haller, çetin mücadeleler, müspet neticeli örnekler bekliyordu. Arzu ettiğim bu yeniliklerin doğması için köylülerimle sık sık konuşmalar yapmağa başlamıştım. Okulun tatbikat bahçesinde ve bana ayrılan tarlamda örnek çalışmalara giriştim. Tatbikat bahçesini kirizmadan geçirerek bol mahsul aldığım yıl köylülerim bana: "Öğretmen, senin ellerin mi sihirli, talihin mi var anlayamadık? Bu tarlanın böyle iyi mahsul getirdiği yoktu" demişlerdi. Sekiz no'lu Söke pulluğumla derin nadas çıkararak, fenni şekilde ilaçlı tohum attım. O yıl, üstün bir randımanla da köylülerime

iyi bir örnek olmuştum. Tatbikat bahçesinin bir kısmını meyve fidanlığı olarak ayırdım ve ıslah edilmiş fidan diktim. Bir dönüm kadar yerinde de, bağ yetiştirmeği plana aldım. Köyün kıymetli muhtarıyla bir örnek meyvelik kurmak için köyün müsait bir yerini seçtik. Orada yetiştireceğimiz fidanlardan köylü de faydalanacaktı.

Köyün suyu bol. Münasip yere kurduğumuz çamaşırhane sayesinde köylüler temizliği daha kolay kazanabiliyorlardı. Çamaşırhanenin yanı başında bir de hamam tesis ettirmeği tasarlıyordum.

Köyde, milli duyguları yüksek, vatan, millet anlamını geniş surette anlayan, duyan bir kütle yaratmak, büyük idealimdi. Bu bakımdan genç öğrencilerimle milli bayramlarda temsiller yapıyor, onlara manzumeler okutuyordum. Her milli bayramın gelişinde bütün köy halkını toplar, bu günün kıymetini açıklardım.

4274 sayılı kanunun icaplarına göre, çalışmada yalnız şu güçlükleri çekiyordum: Köyde 16 yaşını bitirmemiş ilkokul mezunu gençleri sanat kursuna muayyen zamanlarda devam ettirmek güç olduğu gibi, okul işliğinde, yeteri kadar sanat malzemesinin bulunmaması yetiştirilecek öğrencilerin yarım kalmasına yol açıyordu.

Öğretmen gelmezden evvel hazırlanması lazım gelen ahır ve samanlık binalarının yapılmaması yüzünden istihsal vasıtalarıma ve hayvanlarıma iyi bakamadım ve istediğim randımanı alamamıştım.

Okul namına ayrılan araziyi ve yapılan okulu, öğretmen evini şahsıma ait lüzumsuz masraflar olarak anlayanlar da yok değildi. Bunları sık sık konuşmalarımda anlatır, ikna eder, davanın ehemmiyetini açıklardım.

Ben, ümidimiz olan yarının cennet köyüne giden yolu keşfetmiştim. Fakat talih beni o yuvadan ayırdı.

Enstitü mezunu köy öğretmenlerinin işe nasıl sarıldıklarını, köye gidince hangi yönlerden zorluk çektiklerini, köyde neleri gerçekleştirmeyi ülkü edindiklerini anlatan bu yazılar, yüzlerce meslektaşın yazdığı hatıralar arasından şöylece alınıvermiş iki parçadır. Köy enstitüsü mezunu öğretmenlerin gittikleri köylere faydalı oluvermeleri, onların tek başlarına yüzde yüz hemen başarıverecekleri bir iş değildir. Biraz önceki sayfalarda, görevleri açıklanmış olan köy öğretmenleri, vazifelerini yapma bakımından hem bölgelerinde çalışan arkadaşları hem de mezun oldukları enstitülerle işbirliği yapmak mecburiyetindedirler. Bu husus, 4274 sayılı kanunla sağlanmıştır. Ayrıca devlet teşkilatının bilhassa Milli

Eğitim idarelerinin, köy muhtarlıklarının ve idare amirlerinin bu kanunda saptanmış hususlar bakımından onlara vaktinde ve sürekli olarak yardım etmeleri lazımdır. Bu yapıldığı takdirde, bütün mezunlar –yaratılışlarının elverdiği ölçüler içinde– köye çok faydalı olabilir ve köyü canlandırırlar.

Şunu da açıkça ve insafla, samimi olarak hatırlamak lazımdır ki bu gençler, 18-20 yaşındayken hayata atılmaktadırlar. Son zamanlarda, onların aleyhinde durmadan mugalata[281] yapanların bir kısmı bu noktayı göz önünde tutmadan ve kendilerinin o yaşlarda ne gibi işler başarabildiklerini hiç hatıra getirmeden ulu orta konuşmakta veya yazıp çizmektedirler. Köy öğretmenlerini başarısızlıkla lekelemeye yeltenenler, lütfen onların bulundukları köylere giderek müspet bir eser meydana getirsinler de onları da görelim. Köyde misafir sıfatıyla kalmaya bile dayanamayan bu ana kuzularının melemeleri görülmemiş sanılmamalı!

Bu gibiler, hakikati göremeyecek kadar gözleri kararmış kötümser kişiler oldukları için akıllarınca memlekette menfi bir hava yaratarak enstitülerde operasyon yapacaklarmış. Bunlar o derece ehliyetsiz doktorlardır ki yapmayı tasarladıklarına hakikaten girişirlerse, bu operasyon sağlam bünyeli, hiçbir hastalığı bulunmayan bir kimseye yanlış teşhis konarak tatbik edilen, tehlikeli bir ameliyattan başka bir şey olmayacaktır. Memleket realitelerini gören, pedagojiye vakıf, sağduyu sahibi olan herkes enstitülerin normal bir şekilde geliştiğini anlayabilir.

Köy enstitüleri hakkında doğru, hakikate uygun bir fikir almak isteyenler, Falih Rıfkı Atay'ın 27.9.1946 tarihli ULUS gazetesinde çıkan şu yazısını okumalıdırlar:

> Amerikan Kongresinin ilk kadın saylavı [milletvekili] Miss Jeannette Rakin, köy enstitüleri hakkında şöyle diyor:
>
> — "Siz demokrasiye ulaşmanın gerçek yolunu bulmuşsunuz. Bu enstitüler tamamiyle mütecanis, muvazeneli [dengeli] ve ahenkli bir cemiyet tipinin birinci garantisidir. Enstitülerinizde memleketin kendi bünyesinden fışkırma, kuvvetli ve sıhhatli bir gençlik buldum.

281 [yanıltıcılık].

Afrika'yı, İtalya'yı, İran'la beraber bütün Ortadoğu'yu dolaşarak Türkiye'ye gelen tanınmış Portekiz gazetecisi Manuel L. Rodriques, enstitüler hakkındaki görüş ve duyuşlarında daha da heyecanlıdır:

— "Kanaatim şudur ki, bütün dünyada eşine hemen hemen hiç rastlanmayan çok orijinal ve cidden cesaretli bir teşebbüs. Burada yetişen köylü gençleri tekrar köylerine geri yollamak ve oradaki çocukları yetiştirmek üzere vazifelendirmek fevkalade bir buluş. Ders programlarına gelince, köyü ve köylüyü maddi ve manevi bakımdan kalkındırabilecek şeylerin hemen hepsini toplamıştır. Türkiye'nin köy enstitüleri, birçok memleketlere olacağı gibi, Portekiz için de çok güzel bir örnektir. Bilirsiniz ki, Portekiz'de köyler birbirlerine oldukça uzak kurulmuşlardır ve gene esefle kaydedeyim ki, çoğu bugün öğretmensizdir. Sizin enstitüleri görmekle, elime, eğitim sahasında işlenecek ve yurduma fayda getirecek çok geniş bir mevzu geçirmiş oldum."

Memlekete gelen yabancı misafirlere, çok defa, "bizde göreceğiniz mekteplerin, fabrikaların, yeni tesislerin çok daha iyileri geldiğiniz yerlerde vardır, fakat köy enstitüleri gerçekten bizim eserimizdir, onları geziniz, kız enstitülerimizi de dolaştıysanız, bunların da kasaba ve şehirlerdeki cemiyet hayatını geliştirmek ve düzenlemek bakımından orijinal bir buluş olduğuna hükmedersiniz" tavsiyesinde bulunurduk. Hindistan'ı, Orta ve Yakındoğu memleketlerini dolaştığımız vakit de, rastlaştığımız fikir ve eğitim adamlarına, bizim, kendilerinin de karşısında bulundukları en büyük milli güçlüğü önlemek için deneye deneye bulduğumuz enstitüler sistemini bir defa incelemelerini söylerdik. Son seçim demagojileri içinde, demokrasiyi politika hırslarına ve oyunlarına sahne kılmaktan ve iktidarı ele geçirmek için bütün yapılanları kötülemekten başka hünerleri olmayanlar, köy enstitülerini ve bizzat bu teşebbüsü yaratan köyleri süratle kalkındırma seferberliğini dillerine dolayıp durmuşlar, enstitüler, yetiştiren ve yetişecekler hakkında türlü fesat laflar etmişlerdir. Enstitülere bu hücum, başka yerlerde benzerleri bulunmadığı için, klasik eğitim usullerine aykırı oldukları bahanesiyle, çok önceden başlamıştır. Sözde profesör politikacıların, terbiyecilikte ne kadar ileri gittiklerini bildiğimiz Amerikalılardan her gezmiş olanın beğendiği ve övdüğü ve Portekiz gibi ileri memleketten bir fikir adamının, kendi köyleri için dahi örnek diye saydığı enstitüler üzerine ne âlimane hicivler savurduklarını henüz unutmadık.

Yalnız bu enstitüleri vücuda getiren bir iktidar, başka hiçbir şey yapmamış olsa, milli tarihte asla unutulmaz bir hatıra bırakmış olur. Eğer fırsat elverip de, bir baltalamaya uğramazsa, Türk köylerinin hepsi önümüzdeki on yıl içinde okula ve öğretmene kavuşacaktır. Bu, gelecek köyler neslinin yüzde yüz eğitimden geçmesi demektir ki, eski usullerle varılmasına imkân olmayan bir rüya idi. Saçlarının birçok karalarını bu enstitüler ve milli eğitim seferberliği uğrunda ağartan İnönü, ne kadar vicdan rahatı duysa yeridir. Pek haklı olarak kendi adına bağlanan demiryolları gibi, ilk teşebbüs günlerinde daima inanılmamış olan başarılarını da aşan bir davayı böylece halletme yolunu bulmuştur.

Burada şu ünlü sözleri hatırlatmak isterim: "Daha güzel'i sebep göstererek çürütülmeyecek hiçbir kaide yoktur". Köy enstitülerine ve okullarına itiraz edenler, daha güzeli, daha iyiyi değil, kötünün kötüsünü göstererek veya hiçbir şey göstermeden onları hırpalamaya kalkışıyorlar. O zaman da insanın hatırına şu söz geliyor: "Birkaç sinek yarası, cesur ve kuvvetli bir atı yolundan alıkoyamaz."

Özet

Köyü canlandırma davası eski okulla yeni okul davasıdır. Okul, artık yenileşmelidir. Şehirde olsun, köyde olsun, eski okul denilince açılış tarihi bakımından eskimiş, açıldığından bugüne kadar uzun yıllar geçmiş olan okulu anlamamak gerektiğini şimdiye kadar verilen izahat göstermektedir. Herhangi bir okul bir-iki yıl önce açılmış da olsa onun iç yapısını gösteren ve anlatan durumuna bakarak eskiyip eskimediğine hüküm edilebilir. Eskimiş okul demek, türlü bakımlardan değerini kaybetmiş, öğrencilerine ve çevresine fayda sağlayamayan, hatta bazı yönlerden onlara yük olan veya zararı dokunan okul demektir. Eskiyerek değersizleşmiş, toplum için bir yük haline gelmiş okul çocukları eğiteceği yerde, soysuzlaştırdığı, onların sağlıkları için zararlı olduğu için, kötü okuldur. Onun için, eskimiş okulla yeni okul arasındaki farkları iyice tanımak, hiçbir fırsatı kaçırmadan okulu yenileştirmeye çalışmak, okulu eskitecek her türlü hareketlerden kaçınmak lazımdır. Okulu eskitmek veya yenileştirmek için yapılması gereken işlerin çoğu öğretmenle ilgilidir. Onun için her öğretmenin eski okulla yeni okul arasındaki farkları iyi bilmesi lazımdır. Bunları şu şekilde özetleyebiliriz:

1. Binası sağlık şartlarına uygun olmayan, temiz tutulamayan, tesisat eşyası öğrencilerin iş yapmalarına elverişli bulunmayan,

oyun alanı olmayan, okul hijyeninin saptadığı şekilde ısıtılamayan, havalandırılamayan okul eskimiş okuldur.

2. Çalışmaları sadece okuma yazmadan ibaret olduğu için öğrencileri edilgin durumda bırakan, çocukla hayat arasına engeller koyarak onları birbirinden ayıran, çocuğu can sıkıcı dersliğe kapayarak hep öğretmeni dinlemeye ve onun karşısında susmaya, hareketsizliğe sevk eden; öğrencilerin oyun oynamalarına, türkü ve şarkı söylemelerine, gülmelerine, arkadaşlarıyla şakalaşmalarına yüz vermeyen veya engel olan, bunlara fırsat ve imkân hazırlamayan okul, eski okuldur.

3. Çocuğun beden ve ruh bakımlarından gelişme çağında olduğunu göz önünde tutarak ona öğretilecek bilgilerin dozunu bu yönlerden ayarlayamayan; çocukların el, göz, kulak, hançere gibi organlarını türlü amaçlara göre geliştiremeyen, öğrencileri devamlı olarak etkin durumda bulundurmaya yarayacak çalışmalara fırsat ve imkân hazırlayamayan; çocuğun hayatla ve ileride sahibi olacağı bir meslekle ilgili yönsemelerine değer vermeyen okul, eski okuldur.

4. Öğrencileri okuldan korkan, sınıf geçince veya okulu bitirince kitapları yırtıp atan; onlara serbest okuma zevki aşılamayan; önemli vatandaşlık bilgilerini öğretmeyen; çocuklara, vücutlarının sağlığını koruyucu işlerin alışkanlığını kazandıramayan; hem öğrencileri hem çevresindeki insanlar tarafından sevilmeyen okul, eski okuldur.

5. İşliği, ahır ve kümesi, kuş tünekleri, koşum ve sağım hayvanları, tarım işlerini uygulamaya ve bu alanda deneyler yapmaya elverişli tarlası, meyve ve sebze bahçeleri, yerine göre bağı, gül bahçesi, tütün veya mısır tarlası, koruluğu, samanlığı, ambarı, çayırı veya yoncalığı, tarım araçları kooperatifi, kısacası, işletmesi olmayan; öğretmeni bir okul işletmesini idare edemeyecek durumda olan köy okulu, eskimiş, eğitsel değeri kalmayan okuldur.

6. Çocuklara öğretilecek konuları, köy hayatından almayan ve bunları köyün ihtiyaçlarına, özelliklerine göre düzenleyemeyen, çalışmalarına toprak ve ter kokusu sindiremeyen, onları tabiat olayları ve unsurlarıyla yoğuramayan, çevrenin gerçeklerine ve

sosyal olaylarına karşı ilgisiz kalıp bağlanamayan, öğretilecek bilgi ve hünerleri çocukların yaşlarına, seviyelerine uygun düşecek bir kıvama getirerek onlara mal edemeyen, bunları metotsuz ve gelişi güzel öğretmeye kalkışan, içinde hür bir hava esmeyen ve neşe fışkırmayan köy okulu, eski okuldur.

7. Öğretmeni çok konuşan, öğrencileri hep dinleyen, öğretmeni emir veren, öğrencileri verilen emirlere boyun eğerek kendi kendine hareket edemeyen, öğretmeni yönetmelik maddelerine esir olan, öğrencilerinde şahsi teşebbüs bulunmayan okul, eski okuldur.

Eski okulu yeni okula çevirmenin, yeni okulu kurmanın başlıca çareleri de şunlardır:

1) Eskiden beri süregelen fakat beğenilmeyen eğitim ve öğretim problemleri hangileri ise onları iyi bilmek, niçin beğenilmediklerini, sebepleriyle birlikte iyice öğrenmek.

2) Yeni yapılmak istenilen şeyleri, normal şartlar ve gerçek çevre içinde, bu işe yetkili öğretmenler vasıtasıyla sınamak, deneyden geçirmek. Bu maksatla açılmış veya kurulmuş laboratuvarlardan, bilim kurumlarına bağlı seminerlerden, deney okulu veya dersliklerindeki çalışmalardan elde edilecek sonuçlara göre yeni buluşların değerlerini ölçmek. Onların değerli olduklarına iyice kanaat getirdikten sonra, bu yenilikleri okullarda vakit geçirmeden uygulamaya çalışmak.

Genç ve dinç öğretmen nesli, yukarıda belirtilen vasıfları taşıyan yeni okulu yaratabilirse, köy canlanır, köy canlanınca ileri köye; insanları mesut, kuvvetli ve varlıklı Türkiye'ye kavuşulur.

Sonuçlar

Bu kitabın ikinci basılışı, 61 vilayet merkezi, 305 ilçe, 9150 köy görüldükten sonra yazılmıştır. Birinci basılışının tarihi 1939'dur. O tarihten 1947 ders yılı başına kadar eğitim yolu ile köyü canlandırma işine emeğini katmakta olan meslektaşlarla toplu olarak veya ayrı ayrı bu problem konuşulmuş veya tartışılmıştır. Kitapta yer alan önemli problemlere dair yapılan anketlere 4210 kişiden yazılı cevaplar alınmıştır, ayrıca tarihi değer taşıyan 456 parça vesika incelenmiş, 112 kitap gözden geçirilmiştir. Buna rağmen kitabın ana konusunu teşkil eden köyü canlandırma probleminin iyice açıklandığına kani değilim. Kanaatim bu olduğu halde kitabı yayımlayışımın sebebi, bu konu etrafında esaslı incelemelere dayanmadan ulu orta yapılan ve çoğu yanlış hükümlere dayanan neşriyatın menfi etkilerini önlemeye yarayacak belgeleri ortaya koymaktır.

Kitapta, köyde eğitim ve öğretim problemlerinin ne kadar sert, ne derece donuk meseleler olduğu etraflı şekilde anlatılmaya çalışıldı. Bu dava karanlıktan aydınlığa çıkarılmak ve çözülmek istenilince, bin bir çeşit engelle karşılaşılacağı misallerle gösterildi. Bu problemlerin çözülmesi, her şeyden önce vuzuhsuzluktan kurtarılarak berraklaştırılmalarına bağlıdır. Bilinmeyen meseleler çözülmeye teşebbüs edilince, köy çevresinden veya dışarıdan gelecek çoğu menfi etkilerin neler olabileceği önceden kestirilmelidir.

Eğitim yolu ile köyü canlandırma davası yalnız bize mahsus önemli meselelerden biri değildir. Demokrasi ilkesine bağlanan her toplumun karşısına dikilen en çetin problemlerden biri budur. Onun çözülmesi nesiller boyunca sürecektir. Demokrasinin gelişip tutunabilmesi her şeyden önce eşit haklara sahip ve çağımız medeniyetinin icaplarına göre çalışabilen, görevi her şeyin üstünde tutan toleranslı yurttaşlara bağlıdır. Bu hükmün manasını daha iyi bir şekilde anlayabilmek için *The White House Conference on Rural Education* adlı eserden alınan bir vesikayı gözden geçirelim. 14 Haziran 1944 tarihinde Beyaz Saray'da köy çocuklarının eğitim haklarını konuşup saptamak üzere bir kongre toplandı. Buraya, Amerikalı eğitkenlerden birçok uzman katıldı. Bu kongrede şu hususlar karar altına alınarak türlü vasıtalarla yayınlandı:

1. Her köy çocuğu modern anlamda mükemmel bir ilkokulda eğitilmek hakkına sahiptir. 2. Her köy çocuğu modern anlamda bir orta öğretim kurumunda okumak hakkına sahiptir. 3. Her köy çocuğu evle okul, çocuklukla yetişkinlik hayatı arasında mevcut açıklığı giderecek bir eğitim programına göre eğitilmek hakkına sahiptir. 4. Her köy çocuğu, eğitim kurumlarına devam ettiği müddetçe: a) Sağlığı koruyucu kolaylıklara kavuşmaya, b) Meslek seçiminde kılavuz bulmaya, c) Kitaplıklardan kolayca faydalanmaya, d) Muhtaç olduğu takdirde masrafı devletçe ödenen yemekler elde etmeye, e) Taşıt vasıtalarından parasız istifade etmeye hak sahibidir. 5. Her köy çocuğu, köy hayatından anlayan, iş ve hayat okuluna mahsus problemleri uygulayabilen bir öğretmene kavuşma hakkına sahiptir. 6. Her köy çocuğu, öğretim süresi en az 12 yıl süren ve çalışma zamanı her yıl dokuz aydan az olmayan bir okulda eğitilmek hakkına sahiptir. 7. Her köy çocuğu modern bir binada okuma ve eğitilme hakkına sahiptir. 8. Her köy çocuğunun, okul vasıtasıyla toplum hayatına ve toplum kültürüne katılma hakkı vardır. 9. Her köy çocuğu modern eğitimi başarıyla sağlayacak mahalli kültür teşkilatını istemeye haklıdır. 10. Her köy çocuğu, Amerikan eğitim standardına göre eğitilmek için gereken imkânlara kavuşma hakkını haizdir.

Bu haklar ırk, renk veya yurttaşın bulunduğu yer bakımlarından ayrılık gözetmeksizin, Birleşik Amerika Devletleri bayrağı altında yaşayan her çocuğun hakkı olması dolayısıyla köy çocuğunun da haklarıdır.

Bu hakları açıkça söylemek, istemek, gerçekleştirmeye çalışmak komünizm yapmak değildir. Bunları fikir olarak ortaya koymak, bu fikirlerin gerçekleşmesi için emek harcamak sadece yurttaşlık ve insanlık vazifesini yapmak demektir. İleri cemiyetler bu gibi problemlerle uğraşırlarken Türkiye'de ilköğretimi gerçekleştirmeye çalışanları komünistlikle ittiham etmeye kalkışmak pedagoji tarihimiz için bir leke teşkil etmez mi?

Türk toplumunu, Türk yurdunu sevenler, halkı okuryazar bir hale getirmekle, onu sadece medeni milletler seviyesine yükseltmenin şartlarından birini gerçekleştirmeye uğraştıklarına kanidirler. Bu yol milletçe yürünecek bir yoldur. Yolcuları hiçbir sıfat, yürüyüşlerinden alıkoymayacaktır. Türk halkı, okuma yazma bilmemek damgasından sıyrıldıkça, kimlerin kendisinin iyiliği için çalıştığını ve hakikatin ne olduğunu öğrenecektir.

Bu ülküyü gerçekleştirmek için bizim süratle çözmek zorunda olduğumuz problemlerin mahiyeti, Birleşik Amerika'nınkilerden büsbütün başka karakterde ve bize mahsus zorluklarla örülüdür. En önemlileri şunlardır:

1. Yakın zamana gelinceye kadar eğitbilimle uğraşanların, okulları idare edenlerin ve köyde iş gören öğretmenlerin çoğu şehirde rastlanan ve türlü bakımlardan iyi olduğu kabul edilen okulun bir eşi köyde de kurulabilirse, bununla köyün iyi bir okula kavuştuğuna hüküm ederlerdi. Bu inanış, çocukça bir saflıktan başka bir şey değildi. Bu düşüncede olanlar, köyün nasıl bir okula muhtaç olduğunu kestirememiş kişilerdi. Bunlardan işin ve gerçekteki köy hayatının içinde bulunan çevrenin sert, keskin olaylarıyla karşılaşan öğretmenler, köy okulunun bünye değiştirmesi lazım geldiğini, şehirdeki okulun kopyası olacak bir okulun, köylünün isteklerine cevap veremediğini daha çabuk ve daha kolay anlayabiliyorlardı. Fakat onlar, fikir âleminden tecrit edilmiş gibi bir durumda bulundukları için bu anlayışlarını çoğu, gerçekteki hayattan uzakta yaşayan eğitim işlerinin idarecilerine ve pedagoglara kolayca duyuramıyorlardı. Hele idareciler onların karşısına asık suratlarını göstererek dikiliveriyorlar, köy öğretmenlerine her şeyi sadece dikte ettirmeye kalkışıyorlardı. Eğitim teşkilatında ça-

lışan idarecilerin pek çoğu için her şeyi tamamen meçhul olan köy âleminden gelen mütevazı bir öğretmeni dinlemek, ondan bir şeyler öğrenilebileceğine inanmak akla bile getirilmiyordu. Yüksek mevki işgal eden bir zatla köy öğretmeninin doğrudan doğruya temasa gelmesi, bunların fikir alışverişine kalkışmaları, otoriteyi sarsıcı bir karşılaşma telakki ediliyordu. Bu hal, demokratlaştırılmamış eğitim teşkilatının en bariz vasfını gösterir. Böyle bir durum, hem eğitkenler hem de idare makamlarında bulunanlar ile köy okulları arasında her türlü fikir akımını sağlayacak bir kanalın yaratılmamış olduğunu anlatır. Son yıllarda, Büyük Millet Meclisi'nce kabul edilen 3238, 3803 ve 4274 sayılı kanunlarla bu önemli eksiklik giderilmiş, bunlar arasında bağlılık kurmaya elverişli bütün imkânlar hazırlanmıştır. Köyle idare makamları arasındaki tıkanık kanal açılınca köy âleminden yeni ve manalı sesler gelecektir. Onları, eskiden olduğu gibi, "icabının icrasına tevessül olunmuştur",[282] "tedabir-i lazıme ittihaz-ı mukarrerdir",[283] "hatt-ı fazilet üzerinde seyri menfi ile hareketten tevakki edilmesi hususunun mumaileyhe tebliği"[284] gibi beylik klişelerle karşılamaya imkân yoktur. Bu yolun daima açık ve işlek bir yol olması şarttır.

2. Köy eğitmen ve öğretmenlerinin görevleri, 2474 sayılı kanunun 10. maddesinde açık ve kesin olarak tespit edilmiş olmasına rağmen köy okulunun amaçları üzerinde hem köylerde çalışanlar hem de eğitkenler ve idareciler arasında anlaşma birliği sağlanmış değildir. Amaçlarda fikir birliği olmayınca eğitim ve öğretim usullerinde, vasıtalarında anlaşma birliğine kavuşmak mümkün olamaz. Bu noktalar üzerinde fikir ayrılıkları olunca, ilköğretim kavramından bu işle ilgililerin hepsi aynı manayı çıkarıp benimseyemezler. Bu nokta öğretim programlarında açıkça işaret edilse bile ilgililer tarafından uygulanırken ayrılıklar baş gösterir. Eğitim ve öğretimin amaçlarıyla vasıtalarında meslektaşlar arasında fikir birliği olmayınca, bundan demagoglar kendi hesaplarına ve kötü

282 [gerekenin yapılmasına başlanmıştır].
283 [gerekli tedbirlerin alınması kararlaştırılmıştır].
284 [fazilet yolunda olumsuz biçimde hareketten kaçınılması konusunun ilgililere bildirilmesi].

maksatlar için istifadeye kalkışırlar; harcanan emeklerin çoğu boşuna akıp gider; bu yüzden okullarda verim azalır. Demagoglar bu gibi hallerden faydalanarak mugalatalara[285] ve işi kökten sarsacak teşebbüslere fırsat bulunca, bilhassa müteaddit[286] siyasi partilerin bulundukları toplumlarda, günlük politika peşinde koşan yıkıcı insanlar da böyle fırsatlardan faydalanarak değersiz kanaatlerini ileri sürmeye, bulanık suda balık avlamaya başlarlar. O zaman en bayağı politikacılık, bundan daima uzak kalması gereken okulların bağrına kadar sokulur ve bir mikrop gibi onları tahrip etmeye başlar. Eğitim işlerini idare etmek sorumluğunu üzerlerine alanlarla eğitkenlerin en önemli görevleri; kitap, radyo, gramofon, resim, temsil, tartışmalı konuşma gibi çeşitli vasıtalardan faydalanarak, eğitim işleriyle uğraşanlar arasında bu fikir birliğini sağlamak ve öğretmenleri çeşitli etkilerden müteessir olmayacak şekilde kuvvetlendirmektir. Kanaatime göre önümüzdeki yıllarda eğitim teşkilatımızda vazife alanların karşılaşacakları en büyük tehlike budur. Onu tavizler vererek önlemeye kalkışmak, kurban üstüne kurban vermeyi ve sonunda da yapılan bütün iyi işleri demagoji düşkünlerine teslim etmeyi icap ettirir.

3. Yurdu ve köyü tanıma, halk arasında yaşayan değerleri meydana çıkarma hareketleri gitgide gelişmektedir. Gerçi bu çalışmalar henüz pedagojik bir karakter alamamışlardır. Fakat buna rağmen köyün kültür hayatını canlandırma bakımından bunların önemli rolleri vardır. Yurt araştırmalarıyla ilgili yakın yurt ilkesine dayanan öğretim şeklini uygulama dolayısıyla köyde yaşayan gelenek ve görenekler, türküler, masallar, atasözleri, yazı diline geçememiş kelimeler toplanarak canlandırılmakta; köy eşyası değerlendirilmeye uğraşılmaktadır. Bu harekete ve onunla ilgili değerlere bağlanmak, kuvvetli ve yaygın bir duygu haline gelmekte ve etkileri köy okulunun içine kadar sokulmaktadır. Acaba bu değerlerden eğitim ve bilim alanında da faydalanarak onları geleceğin hayatı için etkili kılmak mümkün müdür? Köyde eğitim ve öğretimi gerçekleştirme görevini kabul etmiş olanların fikir

285 [yanıltmacalara].
286 [birçok].

birliği yapmaları icap eden önemli noktalardan biri de bu meseledir. Eğer köylü halk arasında yaşayan ve henüz kıymetini kaybetmemiş olan çeşitli değerler canlandırılarak, bunlardan eğitim ve öğretim sırasında sistemli ve metotlu bir şekilde istifade etmenin yolları bulunacak olursa, yalnız bu iş bile şehirle köy arasındaki korkunç uçurumu kapatmak için önemli bir vasıta olabilir. Bu fikre inananlarla onun gerçekleştirilmesini türlü sebeplerle istemeyenler arasındaki anlayış ayrılığını ortadan kaldırma meselesi de çözülecek davalardan biridir. Köy okullarında veya enstitülerinde mesela milli oyunlara, köy türkülerine ve halk sanatlarına zaman ayrılması, öğrencilerin her gün bu bakımdan etkin bir durumda bulundurulmaları öz kültürümüzü değerlendirerek yaygın hale getirmek içindir. Eğer bu kurumlarda onlara ayrılan zaman yok edilecek ve bunlar ayda, yılda bir göstermelik olarak sadece müsamerelerle sergilerde meydana çıkarılacak olursa, çocuklar içinde yoğruldukları bu değerlerden mahrum bırakılmış, onların yerine soysuzlaşmış bazı oyun ve türkülerle farkında olmadan temas ettirilmiş, böylece öğrencilerin milli duyguları kuvvetlendirileceği yerde çürütülmüş, marazileştirilmiş olur. Büyük şehir ve kasabaların pazarlarında, üzerine milli damga basılarak ve çoğu Türk malı diyerek satılmak istenen soysuzlaştırılmış şeyler gitgide çoğalmakta, bunları aile ocaklarına ve okullara sürümek yolu tutulmaktadır. Kültürümüzle ilgili malzemenin, sanatçı eğitkenler tarafından seçildikten sonra piyasaya bırakılmaları lazımdır. Yeni neslin, zevksizlik örnekleri oldukları aşikâr bulunan türkü, resim, süs eşyası, oyun, komedi, kötü şiir, fena kitap gibi şeylerle beslenmesine bilhassa okulların tavassut[287] etmemeleri lazımdır.

4. Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu, köylerde açılacak okul ve kursların nevini, bunların ne suretle idare edileceklerini açık ve kesin olarak tayin etmiş, buna göre de köyler için eğitmen ve öğretmen yetiştirme işine girişilmiştir. Böyle olduğu halde ilgililer arasında türlü sebepler yüzünden köy okulları teşkilatı üzerinde de fikir ayrılıkları bulunduğu bazı vesilelerle ve zaman zaman kendini göstermektedir. Mesela ilgili ve yetkililerden

287 [aracılık].

bazıları, sadece memleketin öz dertlerini bilmemek yüzünden köy bölge okulları meselesini bir nevi ütopya telakki ederek, ileride çözülmesi lazım gelen bir dava sanmaktadırlar. Aynı kişiler, karakter ve nüfus bakımından büyük köylerden daha geri durumda olan mesela 700-1000 nüfuslu ilçe merkezlerini bir an önce ortaokula kavuşturma işini bütün meselelerden daha önemli telakki ederek ön plana geçirmek istemektedirler. Yurttaşlardan bir kısmının ilçelerde doğmuş olmaları veya oturmaları onların çocuklarının ortaöğretime kavuşturulması için bir sebep teşkil ettiği halde, diğer kısmının ve daha çoğunun köylerde oturmaları, bir tip teknik ortaokul olan bölge okuluna kavuşmaktan mahrum bırakılmalarına sebep teşkil edebilir mi? Böyle davranış, demokrasi ilkelerine uygun bir hareket midir? Bu politikayı güdenlerin hareketleri, şehir ve köy ayrılığı yaratmak telakki edilmediği[288] halde, bunun aksini düşünenlerin davranışları şehir ve köy ayrılığı yaratma şeklinde düşünülür, onlar suçlu insanlarmış gibi teşhir edilmeye kalkışılırsa buna kim inanır? Halk idaresi ülküsüne bağlanılan bir toplumda yurttaşlar görevlerde olduğu gibi, nimetlerden faydalanma meselesinde de eşit haklara kavuşmalıdırlar ki içtimai düzeni sarsıcı farklar ortadan kalksın. Köy insanları için herhangi bir okulun açılmasını istemek neden tabii görülmüyor da kasaba eşrafının isteğini yerine getirmeye uğraşmak meziyet olarak gösterilmek isteniyor? O insanlar ki kasabalarında ortaokul yerine bir teknik okul açılabileceği söylenince bunu istemezler. Köy bölge okullarıyla ilgili bir isteği ve düşünceyi açıklamak, sadece toplumsal eğitbilim prensiplerinden birini anlatmak, sosyal hayat bakımından düzen sağlayıcı kurumların çoğalmasını istemek demektir. Köyü canlandırmak lafla, süslü ve boş kelimelerden örülmüş nutuklarla mümkün olamaz; bunu yapabilmek için, köyün bağrına eğitim kurumları, kültür müessisleri [müesseseleri] kurmalıdır; köy bölge okulu bunlardan biridir.

5. Köy okulu "hayat ve iş okulu" olacaktır. Bu fikrin gerçekleştirilmesi meselesi, ona inanmak veya inanır görünmek kadar kolay bir iş değildir. Bir okulun hayat ve iş okulu karakterini kaza-

288 [düşünülmediği].

nabilmesi için uygulama bahçesi, işliği, hayvanları, oyun ve spor alanı bulunmalıdır. Orta halli bir aile işletmesi kadar istihsal kabiliyetine sahip olacak bu okul işletmesinin hayvan ve eşyasından hem eğitsel hem de ekonomik ve sosyal amaçlara göre istifade edilecektir. Okulun diğer ihtiyaçlarını karşılamak üzere kooperatifi, çocuk velilerinden teşkil edilmiş yardım kurumu da bulunacaktır. Bunlardan, hem köyü canlandırma bakımından hem de eğitsel ve toplumsal amaçları gerçekleştirme yönünden faydalanılacaktır. Derslik, işlik, bahçe, tarla, ahır, kümes, kooperatif çalışmalarına katılan, oyun ve spor alanından geniş ölçüde faydalanan öğrenciler, fenni aletlerle donatılmış çeşitli iş alanlarında köye göre düzenlenmiş iş hayatının bütünlüğü içinde eğitileceklerdir. Onlara öğretilecek bilgilerle gösterilecek işler bu vasıtalardan faydalanılarak çocukların öz malları haline getirilecektir. İş eğitimine dayanan hayat okulu bu demektir. Eğitim yolu ile köyü canlandırmak demek, onu böyle bir okula ve bu okulu iş eğitbiliminin ilkelerine göre işletebilecek öğretmene kavuşturmak demektir.

İş okulunu gerçekleştirebilmek için çocuğa göre iş şekillerini, o işlerin öğrenilmesi ve öğretilmesiyle ilgili usulleri bilmek gerektir. Aksi takdirde çalışmalar hemen işçilerin çalışmaları gibi mihanikileşir. Köy okulu çalışmalarının böyle bir hale gelmemesi için; iş pedagojisinin geliştirilmesi, onun ilkelerinin türlü vasıtalarla köy öğretmenlerine belletilmesi, tatbikatının sık sık gösterilmesi lazımdır. Bu bakımdan köy enstitüleri ve bilhassa Yüksek Köy Enstitüsü için çözülmesi icap eden yüzlerce problem vardır. Enstitülerin en modern esaslara göre kurulmuş uygulama okullarını bu amaçları gerçekleştirmeye elverişli birer laboratuvar haline sokmak lazımdır. Uygulama okulu bir enstitünün beyni gibidir; oradaki çalışmalar durdu mu, enstitü ölmüş demektir. Uygulama okulu, gece gündüz etkin durumda olmalıdır. Bu da ancak enstitülerin kadrolarını işinin ehli öğretmenler ve uzmanlarla kuvvetlendirmek sayesinde mümkün olabilir. Başta müstait ve çalışkan köy enstitüsü ve köy okulu öğretmenlerinden bir kısmını yabancı memleketlere gönderme meselesi gelmek üzere, türlü çarelere başvurarak bu işlerin uzmanlarını süratle yetiştirmek gerektir. Ka-

rakteri keskin çizgilerle belirtilmeye çalışan yeni köy okulunun yaratılabilmesi için, her şeyden önce enstitü ve bölge okullarını Yüksek Köy Enstitüsü mezunlarıyla beslemek lazımdır. Onların yetişme tarzları, köyü yadırgamayışları, köy çocuğunun psikolojisini iyi bilmeleri, işi sevmeleri, kendilerine verilecek roller için yetecek meziyetlerdir. Sadece ezberlenmiş, bilgiye dayanan, işi sevmeyen, zevkine düşkün, tavlacı, köylü çocuğunu hakir gören, yemeklerde ve oyunlarda öğrencilerden ayrılan, okumayan, boş vakitleri dedikodu etmekle geçiren öğretmenler, eğitim kurumlarını dejenere ederler. Enstitülere öğretmen tayin ederken men'şe meselesine bağlanarak öğretmenler arasında fark yaratmak, bir kısım öğretmenlerin gizli roller oynamalarına göz yummak veya bu gibileri hoş karşılamak, bu kurumlara kin, gayz,[289] nefret, öç alma gibi zehirleri sokar. Bütün öğretmenler kardeş olmalıdırlar; birbirlerine yardım ederek, birbirlerinin eksik taraflarını tamamlayarak çalışmalıdırlar. Bu yapılmayacak olursa, köy eğitiminin gelişmesine hizmet edilemez. Köy okullarının ve enstitülerinin önüne engeller çıkarmaya teşebbüs edenleri desteklemek, bu kurumları normal şekilde gelişmeden alıkoyarak köreltmek, köyün canlanmasını, memleketin yükselmesini istememek demektir.

6. Köy okullarının yapımı en çetin davalardan biridir. İlköğretimin yüzde yüz gerçekleştirilebilmesi için önümüzdeki yıllarda, köylerde irili ufaklı en az 25.000 okul binası yaptırmak lazımdır. Bu meseleyi yalnız para kuvvetiyle halletmeye kalkmak, memleket realitelerini görmemek demektir. Genel olarak iyi bir hava yaratılarak bu meseleyle ilgililer işin içine sokulmadığı ve on binlerce yurttaş yapım işine katılmadığı takdirde şu veya bu kaynaktan sağlanacak paralarla iş başarılamaz. Vaktinde bitirilmeleri icap eden binalar bitirilmediği takdirde köy öğretmenleri cami köşelerinde, köy odalarında çocuk okutmaya, sağlık memurları da elverişsiz yerlerde hasta tedavi etmeye mecbur kalır, işlerinden soğurlar. Köyde okul yapımını ilgili kanunların hükümlerini tatbik ettirerek başarmayı, "köylü için zulüm" telakki eden yanlış zihniyete sahip olanların düşüncelerine uymak, bu işi baltalamak

289 [öfke].

isteyenlere katılmak demektir. Eğitim işlerinin günlük politika manevrasıyla çözülemeyecekleri anlaşılacak olursa, esaslı tedbirleri bulmak kolaylaşır. Yapım meselesi de dahil olmak üzere köyde eğitim davası, her türlü politika oyunlarının üstünde milli bir dava olarak kalmalıdır.

7. Köylerde açılan ve önümüzdeki yıllarda sayıları süratle artacak olan çeşitli eğitim ve öğretim kurumlarını, okul işletmelerini, işliklerini, kooperatifleri denetlemek, bu kurumlarda türlü görevleri üzerine almış olanlara vaktinde yardımda bulunmak, malzeme sağlamak meseleleri; alışılmış teftiş usullerine göre çalışıldığı takdirde yürütülemezler. Müfettişler sadece menfi olaylar peşinde koşarlarsa, korkulan ve ürkülen birer tahkikatçı olarak kalır, bu işlere hız veremezler. Köylerde çalışan öğretmenlerin yardımlarına iyi niyetle koşulmayacak olursa, onlara bıkkınlık gelir. En güç hayat şartlarına katlanarak vazife gören köy eğitmen ve öğretmenleri işlerinden soğumaya, nefret etmeye başlayacak olurlarsa, köyü canlandırma davası kökten çürütülmüş olur. Köyde eğitim meselelerini denetleme işi ampirik usullerle, pedagojiye vukufu olmayan ve bir eser yaratmamış insanların saptayacakları indi[290] talimat maddeleriyle yürütülmeye kalkılırsa, bundan müspet sonuçlar alınamaz. Eğitim teşkilatımızın tarihi incelenirken rastlanan en büyük hatalardan biri, yetkili makamlarda bulunmuş olanlardan bazılarının, karakteri zayıf müfettişleri direktif vermek suretiyle ve tamamen şahsi emellerine göre çalıştırma yoluna sürüklemiş olmalarıdır. "Kelle getirmeye memur edilen" bir müfettişle onu böyle bir cinayet için alet olarak kullananlar, bir meslek için yüz karasıdırlar. Kanunların, yönetmeliklerin, tüzüklerin, pedagoji ilkelerinin değerlerini hiçe sayarak otorite sahiplerinin isteklerine göre teftiş yapan, rapor yazan müfettiş, eğitim kurumlarına en büyük kötülüğü yapan, herkesin nefretini üzerine çeken bir yaratıktır. Devlet kadrolarında böylelerine asla yer vermemek en büyük hizmetlerden biridir.

İlgili kanunlara göre, köy okullarını ve köyde eğitim meselelerini denetlemekle mükellef olanlar: Gezici başöğretmenler, köy

290 [yanlı].

enstitüsü öğretmenleri, danışman ve denetmenler, bölge ilköğretim müfettişleri, milli eğitim memur ve müdürleri, bakanlık müfettişleridir. Bunlar denetleyecekleri işleri, gerekince bizzat yapabilecek iktidarda olmazlarsa ilgililere önderlik edemezler; faydalı olamazlar. Onun için denetleyici elemanın köylerde açılan, iş ve hayat okulu ilkelerine göre işletilmeleri istenilen eğitim kurumlarının çalışmalarına, evvelce öğrenci bilhassa öğretmen ve idareci olarak katılmış olmaları lazımdır. Köy okul veya enstitülerindeki tarımsal ve teknik çalışmaları, bunlardan hiç anlamayan birinin denetlemesinden fayda elde edilemez. Tıpkı bunun gibi öğrencilerin kendi kendilerini idare etmeleri, onlara bilgiyi iş vasıtasıyla öğretme, öğretimde yakın yurttan hareket etme gibi pedagoji ilkelerinin uygulandığı müesseseleri, bu prensipleri herhangi bir okulda bizzat tatbik etmemiş kimselerin, eğitbilimsel esaslara uygun olarak, denetlemelerine imkân yoktur. İşin içinde yoğrula yoğrula yetişmemiş bir denetleyici, köy okullarında veya enstitülerinde örnek olarak mesela yapıcılık, ziraat, sanat çalışmalarıyla yoğrulan bir kimya, aritmetik, sosyoloji, tarih veya coğrafya dersi verebilir mi? Bunları yapamayan biri, herhangi bir ders konusunu –öğrencileri iş vasıtasıyla iş içinde etkin duruma getirterek– gösterebilir mi? Tartışmalı bir dersi veya bir öğrenci toplantısını eğitsel esaslara göre başarıyla idare edebilir mi? Şu sayılanları yapamayınca, denetleyicinin rolü; ambardaki soğanları tartmak, yumurtaları saymak, çeşitli defterlerin kayıtlarına bakmak, alım satım işlerinin formalitelere göre yürütülüp yürütülmediğini araştırmak, kurumda vukua gelen geçimsizlikleri tahkik etmek gibi konulara inhisar eder. Denetleme teşkilatında çalışanların rolleri bunlara inhisar edince, eğitimi ilgilendiren ve gelişimi sağlayacak olan asıl meseleler olduğu gibi kalır. Onun için denetleyici elemanı türlü tedbirlere başvurarak ve sürekli pedagojik neşriyatla besleyerek değerlendirmek, canlandırmak lazımdır.

Köylerde açılan eğitim kurumlarını, pedagojinin gösterdiği yoldan giderek sık sık denetleyebilmeleri için, bu görevi üzerine almış olanlara motorlu taşıt araçları sağlamak şarttır. Gezici başöğretmenden bakanlık müfettişine kadar bütün denetleyicileri, motorlu

vasıtalarla donatmak ve önceden kesin olarak belli edilecek bölgelerinin işlerinden sorumlu tutmak lazımdır. Kuyrukluyıldızın görünmesi gibi, herhangi bir okulda tesadüfen ve yılda bir defa belirecek denetleyicinin teftişi ile iş gelişmez. Böyle teftişlerden hayır gelmediği tecrübelerle anlaşılmıştır. Köyde eğitimi denetleme meselesi, imtiyazlı birtakım insanların hiçbir sorumluluk yüklenmeksizin okullara yılda bir-iki defa uğramakla halledivereceklerı iş değildir. Denetleyici de tıpkı denetlenen gibi kendi kesimi veya bölgesinin aksak giden işlerinden sorumlu tutulmalı; bölgesindeki kurumların gelişmesini sağlayıcı tedbirleri bizzat alabilme yetkisine sahip olmalıdır.

Denetleyicilerin çalışmalarını verimli kılabilmenin şartlarından biri de, bunların ilgili makamlara verdikleri raporların herhangi bir büronun dosyaları arasında aylarca kalmamasıdır. Denetleyiciler ile icra makamlarında bulunanlar arasında öyle sıkı işbirliği olmalıdır ki mahallinde hemen yapılması mümkün işler yazıp çizmeye lüzum kalmadan konuşma veya telefonla anlaşma sonunda bizzat denetleyici tarafından yerinde başarılıvermelidir.

Denetleme işlerine pedagojik ve bilimsel bir karakter vermek için köy enstitülerinde il ve ilçe merkezlerinde, bölge okullarında denetleyicilerin mesailerini inceleyip düzene koyan kurullar teşkil edilmelidir. Enstitü idareleri kesimlerinin, ilköğretim müfettişleriyle bölge okulu başöğretmenleri ve geziciler bölgelerinin, denetleme işlerinde aktif rol sahibi olmadıkları ve kendi inisiyatifleriyle hareket edemedikleri takdirde köyde eğitimle ilgili işleri eğitbilimsel esaslara göre geliştirmek imkânsızdır. Çünkü aksayan işlerin niçin ve ne zaman, hangi sebepler yüzünden aksadığı vaktinde anlaşılamaz; ondan sonra da bu aksaklıktan kimin sorumlu tutulacağı kolayca kestirilemez; kestirilse bile tamiri veya giderilmesi mümkün olamaz. Bu hal ihmalciliğe yol açar. İlgililer: "Canım, köyde bunu kim gelip görecek, kim anlayacak, iş işten geçtikten sonra anlasalar bile ne çıkar?" gibi sakat bir zihniyete kapılırlar. Geçmiş yıllarda bu zihniyette olanlarla çok mücadele edilmiştir. Köy okullarında çalışanlar ile köyde eğitimi gerçekleştirmek göreviyle mükellef olanlar, hiç beklenmedik bir zamanda denetle-

yicilerle karşılaşıvereceklerini asla hatırdan çıkarmamalıdırlar. Bu bekleyiş denetlenecekleri ürkütmemeli, korkutmamalıdır. Denetleyenler ile denetlenecekler arasında saygı ve sevgiye dayanan işbirliği yaratılacak olursa korku, nefret, soğukluk tamamen ortadan kalkar.

Kısacası, objektif ölçülere, iyi niyete, bilimsel esaslara dayanılarak halledilecek önemli davalardan biri de denetleme hizmetini vakit geçirmeden düzenlemektir.

8. Köylerde ilköğretim kurumlarında öğretim gördükten sonra hayata atılan yüz binlerce vatandaşın okulda öğretilenleri unutmamaları, kendi kendilerini sürekli yetiştirmeleri meselesi, hiç el sürülmemiş davalardan biridir. Onları bol basın vasıtalarıyla, radyonun düzenleyeceği özel servislerle beslemek lazımdır. Aksi takdirde harcanan emeklerin verimi pek kısır kalır. Bu mesele de başlı başına bir pedagoji problemidir. Onu idare makinesinin geçici ve maksadı sağlamaya elverişli olmayan tedbirleriyle halleder gibi görünmeye kalkışmak, kendimizi aldatmaktan başka bir işe yaramaz.

Köylerde açılan ve açılacak olan eğitim kurumlarındaki öğrencilerin kelime haznelerini zenginleştirmek, onların yazı dilini kavramalarını temin etmek amacıyla serbest okuma saatlerinde okuyacakları kitapları iyi seçme ve hazırlama meselesi, köyde eğitimi gerçekleştirme davasının ana şartlarından biridir. Genel olarak çok okuyan, okuduğunu anlayarak iyi düşünebilen bir nesli süratle yetiştirmeye mecburuz. Bugün korkunç örneklerine şahit olduğumuz türlü anlaşmazlıkların asıl sebebi, aydın zümre denilen kümeleri teşkil eden insanlarımızdan pek çoğunun ders kitaplarından başka eserleri hiç okumamış olmaları, kültür seviyelerini yükseltecek faydalı gazete veya dergileri sürekli takip etmemeleridir.

Okuma ile ilgisini kesenlerde görülen bir ruh haleti de okuyanlara karşı bunların duydukları antipati veya kindir. Piyasada serbestçe satılan, çeşitli sanat ve kültür konularıyla çağımızın en önemli problemlerini aydınlatmak üzere tam yetkili uzmanlar, ünlü sanatçılar tarafından yazılan eserleri okudukları için hoşlanılmayacak sıfatlarla kirletilmek ve suçlandırılmak istenilenlere

karşı gösterilen antipati, kültür tarihimizde bir leke olarak kalacaktır. Hele okuma düşmanlarının belli amaçlar güderek henüz okumaya başlayan köy enstitüsü öğretmen veya öğrencilerine karşı takındıkları tavır, memleketin kültür hayatı için en büyük felaketlerden biridir. Kültür seviyesi düşük insanların, bu bakımdan yükselmek isteyenlere karşı çeşitli ithamlarla saldırışları önlenemeyecek olursa, eğitim kurumlarımızda Ortaçağ karanlığı gibi korkunç bir manzarayla karşılaşmamız mukadderdir. En hür düşünme yerleri olması gereken eğitim kurumlarını böyle bir karanlık basacak olursa, oralarda hür tefekkürden, toleranstan, birer realite olan memleket problemlerini inceleme ve araştırma yoluyla çözmeye çalışmaktan eser kalmayacağı gibi; bu kutsal yuvalarda terör alabildiğine at oynatacaktır. Serbest okumaya değer verilmeyen eğitim kurumlarında, kitap yakan, kitaplıklara kilit vurabilen, okunmaları istenilmeyen gazete veya dergileri okuyan öğrencileri eşkıya takip eder gibi kovalayan, gaddar kara cahiller peyda olur; toleranstan eser kalmaz; jurnalcilik, hafiyelik makbul sayılan hizmetler arasında yer alır; müstebitler[291] kahraman kesilirler. Böyle okuldan nefret edilir; öğretmen ve idarecilerine kin beslenir. Böyle okul, geriliğe bütün kapılarını açar; Cumhuriyet'e hizmet eden bir kurum olamaz; bilakis o, Cumhuriyet'in getirdiği değerlerin hepsini çürütür; onu temelinden yıkan bir vasıta haline gelir.

Bu felaketi elbirliğiyle önlemenin çaresi, sayıları milyonları bulacak ve okullarda eğitilecek olan gençleri, köyde veya kentte nerede bulunurlarsa bulunsunlar, sistemi bir şekilde serbest okumaya sevk ederek onlara okuma alışkanlığını kazandırmaktır. Bunun için devletin, şahısların ellerinde bulunan bütün vasıtalardan faydalanması lazımdır. Genç nesle mensup olanlar bilim, sanat ve teknikle ilgili değer taşıyan bütün ünlü eserleri, tekrar tekrar, manaları iyice kavranıncaya kadar okumalıdırlar. Sağlam ve köklü Cumhuriyet idaresini kurmanın, demokrasiyi geliştirip yaşatmanın ana şartı budur. Herhangi bir sebeple okumaktan mahrum kalanlar, ekmek ve sudan mahrum kalmış olanlar derecesinde sı-

291 [zorbalar].

kıntı, acı duyabilmelidirler. Bireyleri, kültür denilen gıdayla beslenmeyen cemiyetler için, yaşama hakkı tanınmayacak bir çağın ve uygarlığın içine girmeye mecbur olduğumuzu unutmamalıyız.

Aydınları serbest okuma alışkanlığı kazanamayan toplumlarda düşündüğünü yazan, fikirlerini açıklayan insan da pek az olur. Böyle insanların kıt olduğu yerde fikir hayatı canlanamaz. Toplumun en önemli işleri kanaatini saklayan, esen rüzgârlara göre fikir değiştiren kişilerin elinde kalır. Bu gibiler asla prensip adamı olamazlar; günlük politika havasına göre istikamet değiştirirler. Öğretmenlik mesleği; fikirsiz, prensipsiz insanlarla kuvvetlenemez. Diğer bilimlerde olduğu gibi pedagojinin de şaşmaz, her türlü şartlar içinde değişmez kanunları, ilkeleri vardır. Eğitken ve öğretmenler bunlara bağlanarak fikirlerini açıklayamayacak, bunu yapmaktan korkacak olurlarsa, onların bütün emekleri boşa gider ve onlar politikacıların ellerinde türlü maksatlar için kullanılan birer alet haline gelirler. Bu duruma düşmemenin tek çaresi, sürekli olarak okumak, imkân ve fırsatı kaçırmadan yazmak, söylemek, çeşitli vasıtalarla doğru, iyi, sağlam fikri yaymaktır.

Köylerde çalışanlar da dahil olmak üzere, aydın zümrenin belirtilen amaçları gerçekleştirmek için teşkilatlanması lazımdır. Namuslu, vicdanlı fikir adamları aralarında böyle bir işbirliği yaratamayacak olurlarsa, meydanı demagoglara kendi elleriyle teslim etmiş olurlar. Demokrasi için en tehlikeli yaratık, demagogdur. Fikir adamlarının sustukları, sindikleri demokrasilerde demagog denilen mikrop kendisi için en elverişli çevreyi bulur; muvakkat bir zaman sürecek bile olsa orada beslenir; kuvvetlendiğini hisseder etmez, okuma yazma bilmeyenlerle bilip de okumayanlar arasından taraftarlar toplayarak etrafa saldırmaya başlar; bilimsel değerleri parçalar, çürütür; müspet işlerin önüne engeller yığar; toplumu kolayca sömürülecek bir sürü haline getirmek için uğraşır. Köy öğretmenlerinin, öğretmen adaylarının bunu önlemek için çok okumaları, serbest okuma alışkanlığı kazanarak böyle bir tuzağa asla düşmemeleri lazımdır.

9. Vilayet Milli Eğitim müdürlüklerinin bugünkü kadroları ve kuruluş şekilleri günden güne artmakta olan köy eğitim ve öğretim

işlerini normal şekilde yürütmeye asla müsait değildir. Eğer süratle gereken tedbirler alınarak bu cihaz ziraat, yapım, sanat, müzik ve sağlık işlerinin ehli, gerçekten uzman elemanlarla beslenerek kuvvetlendirilmeyecek olursa, bu dairelerin yapmaları icap eden birçok iş başarılmadan yüzüstü kalır. Bundan da birinci derecede köy okulları ve oralarda görevli bulunanlar çok zarar görür.

Köylerde ilköğretimi gerçekleştirmek amacıyla 1936 yılından itibaren girişilen çalışmalar sayesinde binlerce eğitmen ve öğretmen yetiştirilmiş; binlerce köy okul binasına, öğretmen evine, işliğe, uygulama bahçesine, iş araçlarına, istihsali artırıcı çeşitli vasıtalara kavuşmuştur. On binlerce vatandaşın katıldığı bu çalışmalar, valilik, Milli Eğitim müdürlükleri ile Milli Eğitim Bakanlığı'nın dar kadrolarında yer alan ülkülü, çalışkan meslektaşların olağanüstü gayretleri sayesinde idare edilmiştir. Eşine rastlanmayan bu hamle sırasında; işini seven, milli ülkülere bağlılığını lafla değil de işiyle ispat eden gezici başöğretmenlerin, bölge ilköğretim müfettişlerinin, Milli Eğitim müdür ve memurlarının omuzlarına onları geceleri bile çalışmaya mecbur edecek kadar ağır yükler yüklenmiştir. Bu meslektaşlar kendileri gibi düşünen muhtar ve ihtiyar heyeti üyelerinden, bucak müdürlerinden, kaymakam ve valilerden geniş ölçüde yardım görmüşlerdir. Onların içinde de gece yarılarında iş başına giden, bozuk yollarda ve yağışlı günlerde tabiatla savaşa savaşa işini başaran, hakikaten işadamı sıfatını kazanan, saygıyla anılacak arkadaşlar belirmiştir.

Sayıları az olmakla beraber, her iki tarafta da işini benimseyerek vaktinde yapmayan, aksatan, davayı kavrayamayan, mütemadiyen dedikodu yapan; beceriksiz, tembel, vurdumduymaz ve hüviyetini gizlemeye çalışan tiplere rastlanmıştır. Bu tip insanlara her zaman rastlanacaktır. Onları iş hesabına kazanarak normal şekilde çalıştırmanın çaresi, idareci ve denetleyici elemanın yer alacağı kadroları işin hacmiyle mütenasip[292] olarak kuvvetlendirmek, davanın önemini bıkmadan anlatmaktır.

Geçmiş yıllarda, Milli Eğitim idarelerinin kadrolarında yapım, tarım, sanat, arazi sağlama işlerini yetkiyle görecek uzmanlar

292 [uyumlu].

bulunmadığı için, bu bakımlardan da köy enstitülerinde çalışan öğretmen, usta öğretici ve öğrencilerden faydalanıldı. Buna rağmen, Milli Eğitim memur ve müdürlerinin yükleri hafifletilemedi. Bu işler, yıllar geçtikçe daha çok artacağı için vilayet teşkilatını uzman elemanla kuvvetlendirmek gerektir. Tıpkı bunun gibi bakanlığın merkez teşkilatı kadrolarında da ziraatçı, yapıcı, sanatçı uzmanlara yer vermek zarureti vardır. Öteden beri yapılageldiği gibi, kalem erbabını artırmaktan bir şey çıkmaz. Köylerde uygulanmak üzere hazırlanan on yıllık planları aksatmadan yürütebilmek, enstitülerden çıkan ve çıkacak eğitmenlerle öğretmenleri verimli kılmak için bu eksikliğin giderilmesi şarttır.

İdare cihazı uzmanlarla beslenerek kuvvetlendirilmeyecek olursa işler, bunların özelliklerine vâkıf olmayanların ellerinde hem aksar hem de kanunla saptanmış amaçlara aykırı istikametlere yöneltilmiş olur. Davanın mahiyetini, işlerin metotlarını bilmeyenler kolay kolay bunu fark edemezler; günün birinde aksaklık anlaşılsa bile muvakkat ve uydurma tedbirlerle örtbas edilmeye çalışılır. Bundan, bir an önce canlandırılması lazım gelen köy çok zarar görür. Köyde eğitim gelişip genişledikçe teşkilatın da buna uyması lazımdır.

10. Köylerde görevli öğretmenlerin, onların eşlerinin sağlık duramlarıyla meşgul olmayı, bunlardan hastalananları tedavi ettirmeyi 3803 ve 4274 sayılı kanunlarla hükümet üzerine almış bulunmaktadır. Diğer okullardaki öğrencilere yapıldığı gibi, köy okulları öğrencilerinden hastalığa tutulanlara bakmak, yardım etmek görevi de insanlık vazifesi olarak devletçe yapılacak veya düzenlenecektir. Bu bakımlardan öğretmenler kendilerini emniyet altında hissetmeyecek olurlarsa, onların köylerde çalışmaları hızını kaybeder ve zaman zaman duraklar; bu aksaklıkları gidermek imkânsız bir hale gelebilir. Onun için köy eğitimiyle ilgili sağlık teşkilatını çok çabuk kurmak ve işletmek gerektir.

Köy enstitülerinde tıpkı köy öğretmenleri gibi yetiştirilen köy sağlık memurlarını, bulundukları köylerde verimli bir şekilde çalıştırmak meselesi –Sağlık Bakanlığı'nca– ilgili kanunda yazılı hükümlere uygun bir şekilde henüz düzenlenememiştir. Yakın za-

mana kadar sağlıkçı elemandan tamamen mahrum bir durumda olan köylerimiz, enstitülerde yetiştirilen sağlık memurlarıyla, bu nimete kavuşmaya başladıkları halde onlardan halkın geniş ölçüde faydalanmasını sağlayamamak, bu teşkilatın icaplarına uyarak iş görememek insana hüzün veren hallerden biridir. Eğer genç ve dinç köy sağlık memurları kendi hallerine terk edilecek olurlarsa, enstitülerde onları yetiştirme uğruna harcanan emeklere yazıktır. Genç ve ülkülü doktorlarla onları desteklemek, bu arkadaşlara vaktinde ilaç yetiştirmek, onların işlerini sık sık denetlemek, vakit geçirmeden yapılacak önemli işlerdir. Ayrıca köy sağlık merkezlerini kurma meselesini de geciktirmemek lazımdır. Eğitim yoluyla köyü canlandırma davasında olduğu gibi esaslı tedbirler alınarak köy sağlığı korunmayacak olursa, köylerde yok yere çok insan harcanır; Türk köylüsü diri bir millet haline gelemez; yeni uygarlığın nimetlerinden faydalanamaz. Millet çoğunluğunun sağlığıyla ilgili bu işi de tıpkı ilköğretim davası gibi kökten halletme yoluna düşmek, Sağlık Bakanlığı'nın gerçekleştirmesi icap eden milli ülkülerimizden birini teşkil eder. Köyleri hastalıklardan kurtaramadığımız müddetçe canlı, mesut ve bahtiyar bir topluma kavuşamayız. Milli hizmetler, milleti felaketlerden kurtarma yolundaki hizmetlerdir. Verem, frengi, trahom, sıtma gibi canavarları şiirle, kongrelerde tekrarlanan nutuklarda görülen yaldızlı kelimelerle yok etmek mümkün değildir. Sağlık alanında görev alacak uzmanların halkın içine dalarak halkla beraber çalışmaları sağlanmayacak olursa bu belalar, büyük milli felaketi doğuracaklardır. Ülkücülüğü gerçek davalar üzerine tevcih etmemiz[293] lazımdır. Köyler, insan kırıcı hastalıklardan kurtarılmadığı müddetçe rahat yüzü göremeyiz; varlıklı, sıhhatli insanların yurdu olan bir vatana kavuşamayız.

11. Köy kümelerinin ortasında durumu bölge okulu kurulmasına en elverişli bir köyde, pansiyonlu veya pansiyonsuz "Köy bölge okulu" açılacağını 4274 sayılı kanun saptamaktadır. Köy enstitüleri çok sayıda mezun vermeye başlayınca bu işe de girişilmişti. Bu okulların amaçları: 1) Üç sınıflı eğitmenli köy okullarını bitiren

293 [yönelmemiz].

çocuklara ilkokulun 4. ve 5. sınıfını da bitirme imkânını sağlamak. 2) Tam teşkilatlı ilkokulu bitiren köy çocuklarını, bunlar 16 yaşlarının sonuna gelinceye kadar tarımsal ve teknik karakterde bir ortaöğretim kurumuna kavuşturmak. 3) Bölgeye giren köylerdeki okulların gelişmeleriyle ilgili fidanlık, deneme tarla veya bahçesi, kooperatif, revir ve dispanser, işlik, aşım durağı, sinema, kitaplık, açık hava tiyatrosu, spor ve oyun alanı gibi tesisleri; bölge okulunun bulunduğu köylerde vücuda getirerek bölge içinde bir kültür merkezi yaratmak, bölgedeki köylülerin buradan geniş ölçüde faydalanmalarını sağlamak.

Köyde eğitimin gelişmesi, köy kümeleri arasında kültür merkezleri vücuda getirilmesine bağlıdır. Herhangi bir sebeple bu yapılmayacak olursa, tek öğretmenli ve beş sınıflı köy okulu köylülerin çağımız uygarlığının nimetlerinden tam manasıyla faydalanabilmelerine yetmez; köyün en hayatsal ihtiyaçları karşılanamaz. Şehir ve kasabalarda oturan yurttaşlarımız için en tabii ihtiyaçlardan addedilen hususları, köyde yaşayanlar için de mutlaka temin etmek gerektir. Köy ilkokulunun sınıflarını artırmak, işletmesini genişletmek türlü sebeplerden yakın yıllarda mümkün olamayacağı için 15-20 köyden meydana getirilecek bölgeleri, 1000-2000 köyü içine alan kesimleri daha yüksek seviyeli okullar vasıtasıyla kültür merkezlerine kavuşturmak lazımdır. Köyleri canlandırmanın, diri köyler haline getirmenin çarelerinden biri de budur. Onun için bölge okullarının, doğuda ve deniz kıyılarında açılması gereken köy enstitülerinin kuruluşuyla ilgili çalışmaların hızını durdurmamak, gece gündüz uğraşarak bu çalışmaları geliştirmek lazımdır. Memleketin topyekûn kalkınması; şehirliler ile köylüler arasındaki korkunç farkın ortadan kaldırılması; köylerde oturan yurttaşların bilinçli vatandaşlar haline getirilmesi, seviyelerinin yükseltilmesi, köy kümelerinin ortasında kültür merkezlerinin yaratılmasına bağlıdır. Başka hiçbir kuvvet veya teşkilat, köylüleri geri zihniyetlerin, softaların, kötü maksatlar için politikacılık yapanların, sömürücülerin pençesinden kurtaramaz.

Köy enstitüleri şimdiden bulundukları kesimler için birer kültür merkezi haline gelmeye başlamışlardır. Oyun ve spor alanla-

rı, açık tiyatroları, fidanlıkları, damızlık hayvanları, motorları, işlikleri, öğretmen ve öğrencileriyle etrafa çeşitli etkiler yaparak buralara türlü vesilelerle gelenlere faydalar sağlayarak varlık haline gelen enstitülerin rolünü oynayacak bölge okulları çoğalınca, bütün köylü yurttaşları da yeni uygarlığın nimetlerine kavuşmuş olurlar. Elverir ki yeni eğitim kurumları bu zihniyetle işletilebilsin; bunların kapıları yurttaşlara her zaman açık bulundurulsun.

12. Her köy enstitüsünde ve okulunda bir kooperatif kurulup işletilmesi, bunlar gelişince kooperatifler birliğinin kurulabileceği 4274 sayılı kanunun 62. maddesiyle saptanmıştır. Okul açılan köylerin birçoğunda, öğrencilerin günlük çalışmaları için gereken eşyayı satan ticaret evleri yoktur. Onun için bu tip köylerin öğretmen ve öğrencileri kalem, defter, cetvel, pergel, kitap, silgi, iğne, iplik gibi iş araçlarını, diş fırçası veya macunu, aspirin, kinin, tentürdiyot, alkol, sargı bezi gibi sağlığı koruyucu vasıtaları kolayca bulup normal fiyatlarla satın alamamaktadır. Tıpkı bunun gibi köylerimizde, günlük hayatla ilgili birçok maddeyi satan dükkânlar da yoktur. Hemen her köy öğretmeni ve okulda çocuğu bulunan ana baba bu yokluğun üzüntüsünü çeker. Satın alınacak eşyanın durumu böyle olduğu gibi satılacak maddelerin durumu da bundan farksızdır. Her köylü bir tavuk, birkaç yumurta, beş-on kilo meyve, bir çömlek yoğurt satmak için komünden uzak yerlerde kurulan pazar yerlerine gitmek zorundadır. Bir kısım eşyanın alım satım zorluklarından öğrencileri ve köylüleri kurtarmanın en basit ve kolay çaresi okul kooperatiflerini kurup işletmektir. Yalnızca basın ve yayım vasıtalarını dağıtma işi bile okul kooperatiflerinin kurulup işletilmeleri için kâfi bir sebep teşkil edebilir. Köy öğretmenlerinin sıkıntılarını giderme, köy halkının çoğu boş yere akıp giden enerjisini koruma, köyde hayat seviyesini yükseltme bakımlarından bu işi gerçekleştirmek şarttır.

En önemli iş araçları ile sağlık malzemesinden mahrum kalmış bir şehrin durumu, bir an için göz önüne getirilecek olursa orada oturanların ne hale geleceklerini düşünmek meselenin önemini kavramaya yeter. Köylerin çoğu, gözümüzün önüne gelecek bu

tablo durumundadır. Eğer yukarıda temas edilen tedbirler alınmayacak olursa, okul açılmış, yeni nesiller okutulmuş olmasına rağmen köylerimiz bu geri durumdan kurtulamayacaktır. Köyde eğitim ve öğretim uğruna harcanan emekler kooperatif gibi bir kurumla desteklenip beslenmeyecek olursa verimli olamazlar; köyü tam manasıyla canlandıramazlar.

Gelecek yıllarda ele alınmaları kanun, tüzük ve yönetmelikleri emredilen önemli meseleler bunlardır. Köyde eğitimi gerçekleşme amacı güden bu işler durdurulmayacak olursa, köy enstitüleri bugünkü tempoyla çalışmalarına devam ederlerse, beş yıl sonra şöyle bir tabloyla karşılaşılacaktır: Şimdiye kadar bu kurumlarda yetiştirilerek köylerde görevlendirilen değerli eğitmen ve öğretmenlere beş yıl içinde en az 2500 eğitmen ile 16.000 öğretmen daha katılacaktır. O zaman köylerde çalışan eğitmenler ile öğretmenlerin sayısı 31.500'ü bulacaktır. Bunların her biri ortalama bir hesapla 50'şer çocuk okutsa, 1.575.000 öğrenci onlar sayesinde okula kavuşmuş olacaktır, özel idarelerden maaş alarak köylerde çalışan en az 5000 öğretmenin okutacağı 250.000 çocuk da bunlara katılacak olursa, köy okullarındaki öğrenci sayısı 1952 yılında 1.825.000'den az olmayacaktır. Bu öğrenciler beş sınıfa bölününce ortalama bir hesaba göre her sınıfta 365.000 çocuk bulunacak demektir. Bu sayı son sınıfa doğru belli nispetlere göre azalacaksa da yine bu sınıftaki öğrenci sayısı 200.000'den aşağıya düşmeyecektir. Bir derslikte ortalama bir hesaba göre 50 çocuk bulunacak olsa, derslik sayısı da 36.500 olacak demektir.

Beş yıl sonra basılacak kitap, harita, ders levhası, dergi ve gazete gibi her türlü öğretim vasıtalarının sayısı bu rakamlara göre değişecektir. Eğer önümüzdeki yakın yıllarda birkaç okul kitabının milyonu, Türkiye haritası gibi önemli tedrisat levhalarının yarım milyonu aşacak sayıda basılması gerektiğini şimdiden hesap ederek tedbir alınmayacak olursa, köy okulları öğrenme ve öğretme araçları bakımından çok müşkül bir duruma düşecektir.

Köy okullarında öğrencilerin süratle artışı, ilkokulun üzerine kurulan bütün eğitim kurumlarına etki yapacak, onların da bünye değiştirmelerine sebep olacaktır.

Tıpkı bunun gibi, beş yıl içinde sayıları en az 22.000'i bulacak olan köy enstitüsü mezunu öğretmenlerin elinde irili ufaklı 150.000'e yakın hayvan, 1,5 milyon dönüme yakın toprak, 2 milyon parçaya yakın iş aracı bulunacaktır. Eğer bunların bakımı, onarımı verimli bir halde tutulmaları için alınması gereken tedbirler şimdiden alınmaya başlanmazsa, yepyeni esaslara ve köy ihtiyaçlarına göre kurulmuş eğitim teşkilatı soysuzlaşabilir.

Köylerimiz 1952'de enstitü mezunu en az 2000 köy sağlık memuru ve köy ebesine kavuşacaktır. 30.000'e yakın köy bunların çalışma bölgelerine girecektir. Eğer bu köylerdeki nüfus sayısı, hastalıkların nevi ve hastaların miktarı, sağlığı korumayla ilgili işler hesaplanarak gereken tedbirlerin alınmasına şimdiden başlanmayacak olursa bu teşkilat da verimli olamaz.

Planlı çalışan bir millet haline gelebilirsek, toplum hayatının başka safhalarında da –önümüzdeki beş yıl içinde– önemli değişmeler olacaktır. Mesela çeşitli iş alanları bugünkünden daha çok motorlaşacak. Cumhuriyet'in getirdiği ilkelere göre yetişmiş gençler daha önemli rollere sahip olacaklar, en mühim işlere karar verilirken fikirlerini söylemeye, oylarını kullanmaya başlayacaklardır. Demokrasi idaresi süratle gelişerek, gerçekten müstait[294] ve çalışkan olanlara bütün yolları açacaktır. Müspet işe, bilimsel esaslara, memleket realitelerine dayanmadan hile ve düzenle sahneye çıkmak ve burada tutunmak isteyenler gitgide azalacak, böyleleri için yollar kapanmaya, darlaşmaya yüz tutacaktır. Zengin köy kaynağından taze kuvvetler fışkıracak, bunlar önemli işlere el koymaya başlayacaktır.

Köyü canlandırmayı sağlayacak bütün tedbirlerin başında geleni, bu uğurda ter dökerek köyün içinde çalışacak elemandır. Bu olmadıkça para, alet, vasıta hiçbir işe yaramaz. İşinin ehli, köyde çalışma şartlarına dayanıklı eleman elde edilmedikçe sağlam hiçbir teşkilat kurulamaz; kurulsa bile faydalı olamaz. Köy enstitülerinde ve okullarında on yıldan beri gece gündüz demeden, tabiattan ve sosyal hayattan gelen engellere göğüs gererek çalışanlar, işte eleman denilen bu değeri yaratmak için savaşmışlardır.

294 [yetenekli].

Ondan, köylerin ve memleketin topyekûn kalkınması için geniş ölçüde faydalanma yolunu bulamamak büyük bir beceriksizlik, affedilmez bir ihmalcilik olur. Memlekete hizmet için yetiştirilen yeni nesilleri bu görevlerinden alıkoymaya, işleyen kafaları durdurmaya, alın terleriyle meydana getirdikleri kültür merkezlerinden faydalanmaktan vatandaşları men etmeye kimsenin hakkı yoktur. Kültür, toplumun ortak malıdır; her yurttaşın ondan faydalanma hakkı vardır.

Eğitim yoluyla köyü canlandırma davası, kısaca şu ilkelere göre yürütülmesi gereken bir davadır: a) Köyde açılan her tip eğitim kurumu, eğitbilimsel kanunların saptadıkları hükümlere uyularak; açık ve kesin amaçlara hizmet edecek karakterde birer müessese olarak işletilmelidir, b) Bu kurumların çalışmalarında iş eğitimi ağırlık merkezini teşkil etmelidir. Bu ilkeden hareket edilmek şartıyla çevrenin değerleri yüze çıkarılmalı; alın terine ve çalışmasına dayanarak yaşayan yurttaşın önemi belirtilmelidir, c) Öğrencileri kendi işlerini kendileri gören, kendi kendilerini idare eden, bilgiyi iş içinde iş vasıtasıyla öğrenen eğitim kurumları için de milliyetçi, cumhuriyetçi, halkçı, devletçi, inkılapçı ve laik yurttaş yetiştirmek şaşılmaz, vazgeçilmez ülkü olmalıdır. Enstitü mensupları bu sıfatları kazanmış olduklarını lafla, nutuklar vermekle değil, işle ispat etmelidirler. İnsan, sadece cumhuriyetçiyim, halkçıyım, devletçiyim, milliyetçiyim, devrimciyim, laikim demekle bu sıfatları kazanmış olmaz; bunu işle, hareketle, eser yaratmak suretiyle göstermek, ispat etmek gerektir.

Yukarıdaki fıkralarda saptanan problemleri söylemek, yazmak, ders konusu olarak okutmak kolaydır. Fakat yapmaya, gerçekleştirmeye sıra gelince mesele birdenbire güçleşir. Bunları gerçekleştirme yolunu tutanların karşısına dikilenler çıkar; baltalayıcılar her türlü vasıtalara başvurarak işi durdurmaya çalışırlar; müteşebbisleri lekelemeye kalkışırlar. Ülküye candan bağlı olanların bunlardan korkmamaları, yılmamaları lazımdır. Hakiki cumhuriyetçi, milliyetçi ve demokrasi ilkelerine inanan vatandaş haline gelmek bu demektir. Demokrasi idaresinde ülkü sahipleri, bundan mahrum olanlarla demagoglardan, zorbalardan, bilgisiz-

lerden, dar görüşlülerden daha cesur, daha canlı davranamazlarsa, köyü canlandıramaz, memleket davalarını çözemezler. İnsanoğlunun kazanacağı en büyük zafer, korkuyu yenmesiyle elde edilecek zaferdir.

Köyün canlanmaya başlamasıyla şafak sökmeye yüz tutmuştur. Aydınlığa mutlaka kavuşulacaktır. Bunun biricik şartı, köyü canlandırma ülküsüne bağlananların zorluklara katlanmaları, durmadan bıkmadan çalışmaları, birbirlerine sımsıkı dayanmaları, muhtaç olanlara iyilik yapmalarıdır. Kurtuluş yolu budur. İnsanlar yalnız bilgi yolu ile şereflerini, haysiyetlerini, hürriyetlerini, ekmeklerini, hayatlarını kazanabilirler. Her birimiz bu ülküyü beslemek, geleceğin şen ve mesut, varlıklı, kültürlü, güzel Türkiye'sini yaratmak için var kuvvetimizle çalışmalıyız!

Köylerde çalışanların, önümüzdeki yakın yıllarda karşılaşacakları en önemli meseleler bunlardır. Yetkili makamlarda bulunanlarla, işbaşındaki öğretmenler ve uzmanlar el ele vererek, ilgili halkı da içlerine alarak, samimi bir işbirliği yaratabilirlerse bu meseleler kolay çözülür. Onların çözülmeleri köyün ve bütün yurdun süratle canlanmasını sağlar. Yurt canlandıkça halk saadete, neşeye, hürriyete, refaha, kültüre, yeni uygarlığa tam manasıyla kavuşur; yeni bir hayat anlayışına bağlanır. Bu ülküye doğru koşmalıyız!

Summary

The Development of The Village Through Education

This book, written with the purpose of studying the problem of the villages and their development through education, consist of three parts. In the first, the problem of the villages is considered in its general outline and examined from the following standpoints:

A Short History of The Problem of The Villages in Turkey

The questions dealt with are: The reasons why the villages have been neglected in the past; how an unbridgeable gulf sepa rated the village folk from those who governed and exploited them; how the negatively minded intellectuals and the clericals, collaborating with despotic sovereigns and backed by civil and religious authorities and foreign capital have oppressed the villagers; how they differed from them in their way of life, dress and speech, thus creating intolerable conditions in the villages; how the Ottoman Empire, deprived of the one solid foundation (the village) on which she had to rest, rotted from within and collapsed (1919); how the problem of the villages has been approached after both

the fall of the Ottoman Empire which had been unable to fit herself into the conditions of Western Civilization and consequently driven to continual wars, and the end of the Turkish War of Independence; how this problem should be handled in the future.

The Attitude of The Turkish Intellectuals to The Problem of The Villages

What the Turkish intellectuals thought would solve this problem; how most of them were far from reality and involved in speculative thoughts and baseless theories.

The Village Studied in Its Real Aspect

Relations of the villagers with nature and natural conditions; the economic life of the village and the attitude of the villagers, to economic conditions. The social life of the village; the effect that the village social conditions (phenomena) have on the village folk; traditions, customs, and attachment to them; the role of the parents and the child in the village; the functions of the family and the village community (these arc baaed particulary on the studies made in Central Anatolia).

Subjects Connected with Education and Child Care "In The Village"

The care of the small children in villages; share of the boys and girls in village activities; how the village youth are educated within the community; the part played by Village and People's Rooms where villagers frequently meet and pass their leisure.

The Conception of the Villagers

An attempt has been made to throw some light on this subject by dwelling on the peculiar characteristics of the villagers, on the happenings that rejoice them and on their reaction to sorrow and worry.

After the village and the villager being thus defined the first part dwells on the words of Atatürk on the continual exploitation of the villagers and the consequent desolation of the villages, and

ends with some suggestions on the kind of work that should be done in order to bring the cheerless and lifeless villages back to life again through a sound and suitable education.

* * *

The second part of the book deals with the work done since 1824 in order to develop the Turkish people according to the requirements of Western Civilization and to eradicate the effects of the traditional education having a religious character. In the study of this subject the work done during the following periods, and the results obtained thereby are dwelt upon: 1. The period of the Empire (1824-1908). 2. The period of Constitutional government (1908-1919). 3. The period of the Republic after the first World War.

1. In connection with the question whether any efforts were made to develop the villages through education, in the years (1824-1908) corresponding to the disintegration of the Ottoman Empire, these points are particularly stressed: whether the "medreses" which trained teachers of schools of religious character have been of any use of the village; the attempts made to set up new schools on the model European institutions and the difficulties encountered; the attempts made to reform the "medreses".[295] The first edict (firman) to make primary educatetion compulsory (1824). The first attempts to reform the primary schools of religious character (1839). The state of public education in the Ottoman Empire, and how it compared with the countries of Europe. The principles adopted by a committee set up in order to reform the schools by incorporating into the curriculum subjects related to life. The reform project of Esat efendi, an educationist (1846). New regulations to adapt the primary schools of religious character, called children's schools, into the conditions of actual life (1847). The opening of the first training school with a view to develop teachers for grammar schools (Rüştiye) 1848. The statute to extend compulsory primai, education (1869), objections raised, and the defence of the statute by the reformers called the Young

295 Theological Seminaries (İHT).

Turks (1872). The opening of a training school with the purpose of developing teachers for children's schools (1868). The difficulties met with in getting recruits for the training school, the attempt made lo secure help from the army by recruiting candidate teachers from among those doing their military service or those with a low rank (1874). The opening of the first girls' training school (1870). The attempt to open primary schools in İstanbul that would give a primary education in the modern sense (1872). The opening of experimental schools in Europe; the spread of educational ideas form these centres, the indifference of the Turkish educationists. The real state of the training schools under the Empire, iheir conception of instruction and education, their close resemblance to "medreses". The backward state of educational ideas under the late Empire; education based on fear. The degree of ignorance and fanaticism in the years 1878-1898. The situation of training schools in 1891. The difficult position of schools in matters of equipment and educational means in 1898. A school in the modern sense conceived by Ahmet Mithat Efendi, a popular educationist (1898). The position of education in one of the towns of Anatolia (Kastamonu) in 1907; the great number of religious schools in the town with practically no school in the villages. The state of a village school in 1884: its administration, building, teaching staff, the method of teaching, its entirely religious character.

These points make it clear that, although many efforts have been spent, it has not been possible to establish primary education in the modern sense during the 84 years between 1824 and 1908. This section of the second part deals also with the following questions: How in this period no serious attempt has been made to train teachers for villages; how the Ottoman Empire, not paying due attention to the village, was deprived of the only source of her strength; how the great majority of the Turkish people were in a bad way because of ignorance; how the non-Turks and non-Mahometans, subjects of the Ottoman Empire, were fat advanced in their association with European culture; how in a country under a tyrannical administration devoid of all tolerance there was no

room for a democratic way of life; how all schools were under a regime of terror; and finally the methods by which individuals were trained in these institutions so that they might be fitted as slaves into the framework of a despotic government.

2. In the period of constitutional government (1908-1919), when efforts were made to adopt the principles of liberty, equality and fraternity championed by the French Revolution, there started a movement for the reform of education, which was crowned with some success. This section begins with an account of education in Europe according to democratic principles, then an account is given of the state of primary education in Turkey. The questions dealt with are the following: how the reform of primary education which was backward in all possible ways, was started by the application of modern pedagogy to training schools; the innovations in the training schools of Istanbul, Bursa and Izmir made by the Turkish educationist M. Sati and E. Nejat who were the leaders of this movement; these men have shown the importance and the advantages of games, of experiments, of the study of the environment, of putting down on paper or drawing the observations made, of boy scout organizations. How the Party of Union and Progress which had been responsible for the movement that led to the Constitutional government, set about to reform and extend primary education; the "Temporary Law of Primary Education" of Emrullah efendi, the minister of education, and the provisions made in it for primary education. The state of public education in the Ottoman Empire in the years 1912-1913: the Empire is, even at this date, backward in matters of education. The Ottoman Empire with over 70.000 villages, has within her vast frontiers 17 training schools with 1518 pupils in them. Modern primary schools do not even exist in all the vilayet centers. The conception education of Ziya Gökalp, professor of sociology in Istanbul University and an influential member of the Party Union and Progress, and the problem of national education. The proposals of İsmail Baltacıoglu, a professor at Istanbul University, on the training of teachers (1916).

The work done and the difficulties encountered by a district governor who was keenly interested in village education, during the years between 1911-1916 while the Ministry of Education was trying hard to apply within the Empire theories set forth by men of learning, and to take the necessary measures for the application of the new law on primary education. The work of the district governor is told through his own memoirs, whereby the real position of the country (the state of Turkish villages, that of the schools of the time, the obstacles to be cleared in order to be able to do some work) can be clearly seen. The state of a village school in Turkey of 1918, according to the memoirs of a person who was educated in a village school of a religious character. His account shows that village schools were very few in number, that all the teachers were "medrese" trained, and that the teaching was not done according to the principles of modern pedagogy. The fact that the new pedagogic methods which were expected to spread through training schools found their way only to a limited number of teachers in towne is dwelt upon. The changes that came about in training schools through the efforts of these teachers; these changes are made clear by the accounts of those who were educated in the training schools of Bursa, İzmir and Edirne. The conclusion arrived at in this section is that during the period of constitutional government no teacher was trained so as to be qualified for teaching in the village, nor was the number of those teaching in the villages sufficient to meet the needs.

3. An account of the state of primary education in those parts of the country which were under the Ankara Government, while the War of Independence was going on, during the years between the end of the first World War and the declaration of the Republic in Turkey. The questions that occupied the minds of educationists in Europe, such as "the Progressive School", Montessori and Dalton methods, the principle of concentration, social pedagogy, co-education, the education of talented and backward children, the single school system. The reform of administrative unification of education after the declaration of the Republic in Turkey; the

abolition of the "medreses", the debates connected with this in the Grand National Assembly, and the documents concerned.

The visit of the American educationist prof. John Dewey to Turkey in 1924; his report to the Ministry of Education on the reform of Turkish public education; the effects of this report, what sorts of tasks were intended for consideration, what opinions Atatürk and İnönü held in connection with the development of education, how they spread their ideas among the intellectuals through the Teachers' Society; all these points are carefully expounded. After mentioning the growing interest among the members of the Grand National Assembly towards education, and the matters regarding the effort to train teachers begun during the-days when M. Necati was Minister of Education, the laws introduced to back this effort are discussed and some information is given regarding the nature of the Village Teachers' Training School opened in 1927 at Kayseri-Zincirdere. Then, the adoption of the Latin characters is taken in hand. Headed by Atatürk and İnönü, great importance was attributed to this cultural revolution; and to his movement the book gives due consideration.

In the reports handed in by foreign experts who came to Turkey after 1930 to study the problems concerned with the development of the country, among other things, the question of primary education was also dwelt upon. The books contains various excerpts from this report in an effort to show why the problem of Primary Education, which was to be speedily realized was temporarily neglected, and the views of the Republican People's Party regarding the speeding up of the movement are examined.

By dwelling upon the results obtained during the Republican regime up to 1936, the following conclusions are drawn: In school year 1934-35 only 20% of the village children of school age had the opportunity to attend school, the remaining 80% were deprived of an education due to the lack of teachers. On the other hand, 80% of the children residing in towns and cities enjoyed this privilege. The reason for this was that teachers adapted to the needs of village life were not trained. After pointing out this fact,

the book goes on to explain the measures taken towards the training of agriculturists and spreading the knowledge of agriculture in the villages. It also tries to show whether the agricultural schools have been as successful as was expected. In the end, by the aid of documents it proves that the efforts in this field have not as yet yielded the desired results.

In the light of these results, the books goes on to explain that the problem of rural education must be dealt with by taking into consideration the special features of the village and acting in accordance with the views of experts; and Part II ands by pointing out the fact that in this case all efforts should be centered around the basic principles of pedagogy.

Part III of the book is devoted to the narration of the effort which started in 1936 and which has continued to the present day; an effort aimed at eradicating illiteracy in the village. During the past ten years, a large scale movement in the field of Primary Education has taken place in Turkey. The governing spirit of this movement has been to develop the Village through education. This movement, based on the principle of work pedagogy and closely linked with the ideals of democracy has found tens of thousands adherents among intellectuals and villagers. At the head of it was the President of the Republic, Ismet İnönü. The centres of the effort in this field are the village institutes, where idealistic, dynamic and democratic-minded village teachers are trained.

Why these village institutes were set up, their aims as determined, by law, the methods of teaching followed, the characteristics of the village schools where graduates of these institutes take up their posts as teachers; these are all dealt with at some length. The question of introducing education in the modern sense is studied by dwelling on the following problems:

1. The educational ideals and principles of the Republic can regime. 2. The educational ideology created by Atatürk and İnönü. 3. The educational principles of the Republican People's Party. 4. The movement in the field of pedagogy which occurred in Europe prior to the Second World War and its effect on Turk-

ish pedagogy. 5. How Turkey prepared for the task of training teachers suited, to the village, the main motive which gave rise to this need. 6. The special courses aimed at training young peasants who have completed their military service, to fit them for a teaching career. 7. The experimental village normal schools which were later transformed into village institutes. 8. The preparations made for the setting up of village institutes and the Village Institute Act which rendered their institution possible (1940), the objections raised against this movement, the reaction of the intellectual class, the groundless arguments of those entertaining suspicions at the revival of the village. 9. The results obtained at village schools with a special kind of instructor called (Eğitmen). 10. The inability of urban normal school graduates to meet the needs of the village; their unwillingness to stay in the village. 11. The conditions prevailing in village schools where village institute graciuates teach. 13. The measures to be taken in coming years for the development of education in the village. 14. The principles adopted at a meeting in the White House pertaining to the rights of a village child to receive an education and their comparison with the situation in Turkey. 15. The conclusions to he drawn from the book.

The Village Institutes having been established during the troubled years of the Second World War, many difficulties and drawbacks have had to be overcome. Nevertheless teachers and students, rallying to this cause have worked with extraordinary zeal in order to set up these inustitutions and spread new values to the villages through the medium of education. All the buildings of the different institutes each accommodating over 1000 students, have been erected by the students themselves. Each institute has been given the form of a planned modern village; the necessary roads and sewage systems have been built, electricity installed and water brought from great distances. Life in these institutions is free, in keeping with the ideal of democracy. Boys and girls are trained to become the members of a society which loves work through work, links its destiny with work and whose ideal is to create culture.

In their spare time students indulge in music, games, sports, free reading, hiking, national dances, debating, etc. ; occupations which help young persons to develop their talents and aptitudes. Students training to become village teachers and health officers are also taught a blacksmith's trade, masonry, brick-laying, sewing, embroidery, weaving and care of animals. This section of the book relates in some detail the features of the institutes as well as the character of the students who attend them. Again in this section the achievements of the teachers trained in these institutions are depicted.

Through this cultural elan, achieved during the past decade, 13.000 teachers and (eğitmens) were trained and 16.500 prospective teachers admitted to the institutes. A scheme, which will ensure a hundred per cent success during the next ten years has been prepared. This point too is expounded in the book and Part III ends after the tasks to be accomplished in this field are carefully detailed.

As in the others so in this section too, an effort has been made to substantiate the views and ideas set forth by constant recourse to school memories, statistics, excerpts from reports of experts, as well as observations having a direct bearing on the main theme.

* * *

There are sixteen pictures in the book, all selected with the purpose of supporting the views and information appearing in the book. The explanations to these pictures are given below, in the order of the numbers they bear in the book.

1. A village which has not yet reached the agricultural stage: A flock of sheep and goats, a woman spinning yarn, another weaving cloth, village children, a village girl carrying water on her back.

2. A family in a village where agriculture is the predominant means of subsistence: A scene from such a village, ' a cart, agricultural implements, house, furniture, a spinning wheel, a woman working at the hand loom.

3. What the old Turkish school looked like-the old system of training, the Arabic characters.

4. Various types of school buildings before they were built according to a fixed plan.

5. In the background the plan of a new village school, above it new type school buildings, students at work in the classroom and workshop, a teacher's residence, a village boy returning from school reading a newspaper.

6. An outdoor course for (Egitmens), among the subjects taught are agriculture, brick-making, and apiculture. Diversions such as wrestling and national dances are also common.

7. Old and new school-buildings in the village, a village scene, a group of pupils, specimens of children's handwriting.

8. Pupils attending schools having a special type of instructor or Eğitmen as it is called in Turkish. Their games, the itinerant headmasters teaching at these schools.

9. Students learning house-building and agriculture and having some clean fun after the day's work.

10. Life in Village institutes: Students building a house, in the classroom reading, fishing, indulging in aquatic sports, sewing, riding a motorcycle.

11. Various phases of the activity at Village Institutes: Agriculture, weaving, photography.

12. Prospective Village Health Officers in the classroom.

13. The plan of the Arifiye Village Institute School of Teaching Practice, the building itself and students in the classroom.

14. President of the Republic İsmet İnönü, Founder and Protector of the Village Institutes at an inspection tour to one of these schools.

15. The business economics (Betrieb) plan of the Hasanoğlan Village Institute School of Teaching Practice and the building are seen in this picture; the land to be allotted to the modern village school, the playground, the stable, chicken-coops and so on.

16. One of the Regional Schools where village institute graduates go to teach. This school is in the village of Sulakyurt. Together with the new school buildings the old ones are also seen in the picture.

Son Söz

1939'da, ilk defa basılan bu kitabın iki yıl sonra mevcudu kalmamıştı. Böyle olduğu halde tekrar bastırılmamasının sebeplerinden biri, işlerimin çokluğu, yeniden yazarak değiştirmeyi tasarladığım kısımların bu yüzden hazırlanamamış olmasıdır.

1936'dan beri köyü eğitim yoluyla canlandırma davası, pedagoji tarihinde eşine rastlanmayan ve tasarlanamayan bir şekilde gelişmeye yüz tuttu; köy öğretmenlerinin sayısı on yıl öncekine nispetle iki misli çoğaldı; öğretmen adayları da üç misline yakın arttı. Enstitüler başta gelmek üzere, köylerde binlerce modern eğitim kurumu açıldı; yüz binlerce köy çocuğu Batı uygarlığının nimetlerine kavuşmaya başladı. Bunların hepsi diğer birçok büyük işler gibi mütefekkir ve ülkücü sayın İNÖNÜ'nün önderliği sayesinde yapılabildi. Eğer onun gençliğinden beri sürüp gelen bilinçli çalışmaları, sıkı ve sürekli denetlemesi olmasaydı, bu eserler yaratılamaz, canlanmaya başlayan köyden söz açılamazdı.

Bu gelişme yıllarında, milli kahramanın ve iyi kalpli, ülkücü bakanların emrinde köyü canlandırma hizmetine katılmak bahtiyarlığına kavuştum. Onun için –yedi yıl önce– bu uğurda yapılması tasarlananları yazmaktan ise, yapmayı ve gerçekleştirilenleri yazmayı tercih ettim. İkinci basılışın gecikme sebeplerinden diğeri de bu düşüncedir.

Bu arada, birçok meslektaş bilmediği için, bizde öğretmen yetiştirme meselesinin oldukça tafsilatlı bir tarihçesini –köyler için öğretmen hazırlama problemini ön planda tutarak– yeniden yazdım. Bu yüzden kitabın hacmi büyüdü. Onu ancak bu suretle, ana konuyu toplu bir şekilde ve hakikatlere uygun olarak aksettirecek hale getirebildim. Böylece tarihsel olaylar tahrif edilmekten kurtarılmış oldu.

Kitabı hazırlarken şu ilkeleri göz önünde bulundurmayı uygun buldum: Ana konuyu teşkil eden, köyü eğitim yoluyla canlandırma problemini ilgilendiren hususları önce gözlemek, sonra belgelere dayanmak suretiyle birbirleriyle karşılaştırmak ve çözümlemek. Öznel yargılamalardan mümkün olduğu kadar kaçınmak, yargılamayı ilgili ve yetkililere bırakmak. Kanun, tüzük, yönetmelik, tutanak, kitap, dergi ve gazete gibi kaynaklarda yer alan hüküm ve bilgileri, uygulandıktan sonra aldıkları şekillerle karşılaştırmak. Yapılan işler açıklanırken yalnızca fikri vereni değil, o fikri uygulayanları da aynı şekilde değerlendirmek ve bunların rollerinin önemini, işlerin yapıldığı zamanın özellikleriyle çalışma şartları içinde belirtmek. Acı veya tatlı oluşuna bakmadan, hakikati olduğu gibi göstermeye gayret etmek. Temel konuyu, bizde şimdiye kadar yazılmamış veya yazılıp da henüz yayımlanmamış rapor veya hatıralarla aydınlatmaya çalışmak. Ana konunun bütünü ile ilgili meseleleri, ondan ayrı olarak okundukları zaman da bir fikir alınabilecek şekilde deyimlemek. Her mesele açıklanırken, bilhassa ülkücü ve çalışkan ilkokul öğretmenlerinin, öğretmen adaylarının, öğretmen yetiştiren kurumlarda çalışan arkadaşların ihtiyaçlarını hesaba katmak.

Bu şartlara bağlı kalmaya çok gayret etmeme rağmen yakın tarihimizi ilgilendiren bazı olayların aksettirilişlerinde eksik taraflar bulunduğunu biliyorum. Mesela Sivas vilayeti matbaasında 1924'te basılmış *Talim ve Terbiye Teşkilatımızda Buhran* adlı bir kitap bulunduğunu, bu eserde köyler için öğretmen yetiştirmek üzere ayrı öğretmen okulları açılması gerektiğini anlatan bir bölüm olduğunu, eserin sahibi değerli arkadaşım F. Gündüzalp'ten yeni öğrendim. Buna benzeyen kıymetli belgeler ortaya çıkacaktır.

Onun için kitabımın eksik tarafları bulunduğunu tekrar açıklıyorum. Fakat bu kusur, daha çok kitabın ana konusunu aydınlatacak problemlerin bizde henüz, bilimsel esaslara göre işlenmemiş olmasından ileri gelmektedir. Eksiklerin zamanla ve bu konu üzerinde çalışıla çalışıla giderilebileceğini sanıyorum.

Eğitim yoluyla köyü canlandırma davası, elbirliğiyle ve bilimsel esaslara dayanmak suretiyle, üzerinde yıllarca emek harcamamız icap eden çetin işlerimizden biridir. Bunu, günlük politika oyunlarının üstünde kalan bir konu haline getirmek, türlü yönlerden inceleyerek pedagoji ilkelerine göre aydınlatmaya çalışmak, bütün meslektaşların paylaşmaları gereken bir görevdir. Hisseme düşeni –bugünkü şartlar içinde– bu kadarcık da olsa yapabildiğim için haz duyuyorum. Bu kitap, köyü eğitim yoluyla canlandırma problemine ait düşüncelerimin önemlilerini aksettirmekte, bu ülkü etrafında toplananların birleşmeleri icap eden noktaları belirtmektedir. Başka düşüncelerim olsaydı, onları da açıklamaktan hiç çekinmezdim.

Benimsediğim ve gerçekleştirilmeleri için emek harcadığım fikirleri savunurken, taraftar olmadıklarımı açıklarken hiçbir şahsı göz önünde tutmadım. Sadece tezi ve antitezi keskin çizgilerle belirtmeye çalıştım. Onun için, yalnızca bu bakımdan göze batan ayrılıkları gösterme amacıyla yazılanlara kimsenin gücenmemesini candan dilerim. Fikri, kimden ve nereden gelirse gelsin, soğukkanlılıkla karşılamaya alışmamız gerektiğine inanıyorum.

Köylerimizde açılan eğitim kurumlarını ziyaret eden veya köyü eğitim yoluyla canlandırma uğrunda –son yıllarda– memleketimizde girişilen hamlenin mahiyetini öğrenmek isteyen yabancıların sayısı gitgide artmaktadır. Bunların çoğu öğrenmek istedikleri meselelere dair kılavuz, kitap, broşür olup olmadığını sormaktadırlar. Onun için kitabın sonuna, bu konuyla ilgilenen yabancıları düşünerek, İngilizce özetini ve ana problemi aydınlatıcı resimleri koymayı da uygun ve faydalı buldum.

Kitabım, metinde yazılarına rastlanacak birçok arkadaşın ve uzmanın yardımıyla meydana gelebilmiştir. Yardımcılar arasında işin içinde çalışan ilkokul çocuklarından, üniversite profesörleri-

ne kadar her tip insan vardır. Onların bir kısmının adlarını ve bu konuyla ilgili eserlerini metinde açıklayamadığıma üzgünüm. Yardımlarını esirgemiyenlerin hepsine candan teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Baskı sıkıntılarını göze alarak *Canlandıracak Köy*'ü, ikinci defa basan Remzi Kitabevi sahibi dostum R. Bengi'ye de müteşekkirim.

Okuyucularımın, rastlayacakları kusurları veya eksik gördükleri noktaları, gerçekteki hayattan misaller göstermek ve belgelere dayanmak suretiyle duyurmalarını veya açıklamalarını rica ederim.

H. Tonguç

Kaynakça

Ahmed er-Rumi, *Subha-i Sıbyan*, 1624.
Ahmed Mithat Efendi, "Gönlümüzdeki Mekteb-i İptidaî", *Tarik*, 1314 [1898].
Ahmed Mithat Efendi, *Tarik*, 1898.
Ahmed Şerif Bey, *Anadolu'da Tanin*, İstanbul: Tanin, 1910.
Arı, M. Salih (Lüleburgaz Milli Eğitim memuru), hatıralar.
Atay, Falih Rıfkı, *Ulus*, 27 Eylül 1946.
Baltacıoğlu, İsmail Hakkı, "İptidailer Nasıl Islah Edilebilir?", *Maarifte Bir Siyaset*, Necm-i İstikbal Matbaası, 1335 [1919].
Baltacıoğlu, İsmail Hakkı, *İzmir Konferansları*, İzmir, 1331 [1915].
Başman, Avni, "Canı Sıkılmayan İnsanlar", *Hayat*, c. 1, sayı 13, 1927.
Başman, Avni, "Halka Doğru!", *Hayat*, c. 1, sayı 25, 1927.
Berker, Aziz, *Türkiye'de İlköğretim*, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1945.
Birgivi Risalesi
Canlı Tarihler-Ebubekir Hazım Tepeyran'ın Hatıraları, Türkiye Yayınevi, 1944.
Ceride-i Sufiyye (dergi).
Çiftçiler Derneği Mecmuası (dergi).
Dewey, *Demokrasi ve Terbiye*, çev. Avni Başman, Devlet Matbaası, 1928.
Dewey, *Mektep ve Cemiyet*, çev. Avni Başman, Devlet Matbaası, 1930.
Dietz, Johnn F., *Köy, Bir Eğitim Topluluğu Olması Bakımından*, çev. M. Ali Akademir, İstanbul: Sinan Matbaası ve Neşriyat Evi, 1946.
Emrullah Efendi, *Sabah*, 1910.
Erişilgil, Mehmet Emin, *Hayat* dergisi yazıları.
Hatipoğlu, Şevket Raşit, *Ziraat Âleminden Vâkıalar ve Düşünceler*, 1939.
Hayat (dergi).
İhsaiyat Mecmuası, Maarif- Umumiye Nezareti, 1918.
İhsan Sungu, *Belleten*, no: 7-8, 1938.
İhsan Sungu, *Belleten*, sayı 7-8, 1938.
İlköğretim, sayı 189-191.
İnönü, İsmet, makale, *Ülkü*, 1939.
İsmail Önder, "Köy Öğretmen Okulu", bilinmiyor.
Kansu, N. Atuf, *Türkiye Maarif Tarihi Hakkında Bir Deneme*, 1931-1932.

Karatan, B.-Bayır, F., hatıralar.
Katipoğlu, Şevket Raşit, *Ziraat Âleminden Vâkilar ve Düşünceler*, 1939.
Keskin, H., hatıralar.
Köroğlu (gazete).
Köy Enstitüleri, sayı V, VI.
Lebib Mehmed Efendi, *Tuhfe ve Nuhbe.*
Maarif Vekâleti, sayı 19.
Mehmed Vehbi Efendi, "Mekâtibi iptidâiyemiz", *Tarik*, 1898.
Muallim (dergi).
Muallim Cevdet, *Tedrisat-ı İptidaiye*, sayı 32, 7 Mart 1934.
Mustafa Necati, *Hayat*, 27 Ocak 1927.
Münif Efendi, *Mecmua-i Fünûn*, sayı 5, Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye, 1862.
Naki Tevfik-Ahmet Tevfik, *1931 Birinci Ziraat Kongresi İhtisas Raporları*, c. 2.
Namık Kemal, "Maarif", *İbret*, 4 Temmuz 1872.
Nejat, Ethem, *Terbiye-i İptidaiye Islahatı*: Vilayette maarif ve mekâtib-i iptidaiyenin çare-yi ıslah ve tecdidi, İstanbul: Tevzi nahalli, Çiftçi Kütüphanesi, Keşişyan Matbaası, 1331 [1915-1916].
Osman Zeki Bey, *Bizde Maarif-i İptidaiye*, 1918.
Osmanlı Genç Dernekleri Mecmuası (dergi).
Rousseau, J.-J., *Emil*, çev. Gat Franko, bilinmiyor.
Sadak, Necmeddin, "Nereye Gidiyoruz?", *Akşam*, 1947.
Say ve Tetebbu (dergi).
Selim Sabit Efendi, *Rehnümâ-yı Muallimin*, 1870.
Takvim-i Vakayi, 1839.
Talim ve Terbiye Teşkilatımızda Buhran, Sivas Vilayet Matbaası, 1924.
Tedrisat Mecmuası (dergi).
Tekben, Şerif, *Canlandırılacak Köy Yolunda*, Akçadağ Köy Enstitüsü, 1947.
Terakki (gazete).
Terbiye ve Oyun (dergi).
Terbiye, sayı 1, 15 Şubat 1927.
Terbiyevi Yeni Fikir (dergi).
The White House Conference on Rural Education, 1955.
Tonguç, İsmail Hakkı, *Canlandırılacak Köy*, 1. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1939.
Tonguç, İsmail Hakkı, *Köyde Eğitim*, 1. baskı, Kültür Bakanlığı, İlkokul Öğretmen Kılavuzları, No: 8, İstanbul: Devlet Basımevi, 1938.
Tonguç, İsmail Hakkı, *Resim-İş ve Sanat Terbiyesi.*
Türk Yurdu (dergi).
Ulus (gazete).
Uryanizade Ali Vahid, *Köylü İlmühali*, Matbaa-i Amire, 1338 [1922].
Vâ-Nû, *Akşam*, 16 Ocak 1947.
Veli Demiröz, *Köy Enstitüleri Dergisi*, sayı V-VI.
Yakup Kadri, "Hars ve Hayat", *Hâkimiyet-i Milliye*, 30 Eylül 1924.
Yakup Kadri, "Maarif Siyaseti", *Hâkimiyet-i Milliye*, 15 Eylül 1924.
Yakup Kadri, *Atatürk*, İstanbul: Remzi, 1938.
Yeni Fikir (dergi).
Yeni Mecmua (dergi).
Yurt (gazete).
Yücel, Hasan Âli, *Türkiye'de Orta Öğretim*, Kültür Bakanlığı, 1994.
Ziraat Enstitüsü Mecmuası (dergi).
Ziya Paşa, "Türkistan'ın = Türkiye'nin Esbabı Tedennisi", *Hürriyet.*

DİZİN

1876 Kanun-ı Esasisi 148, 178, 208
30 Ağustos Zaferi 283
3238 sayılı Köy Eğitmenleri Kanunu 216, 240, 517, 526, 529, 541, 638, 668
3803 sayılı Köy Enstitüleri Kanunu 216, 240, 522, 525, 526, 529, 596-601, 610, 631, 638, 668, 681
4247 sayılı Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu 216, 240, 523, 670

Abacılarbaşı 160
Abbotsholme 140
Abdi Ağa 234
Abdulkerim Efendi (Amasyalı-İngiliz Kerim Efendi) 109
Abdülaziz 124, 131
Abdülbaki Medresesi 170
Abd-ül-Cebbar Cami 166
Abdülhamid II. 148, 149, 160, 177, 178
Abdülmecid 124
Abdürrezak Mescidi 166
Abdüssettar 390
Abidin Bey 354
Acem 226
Acemi oğlanlar 226
adalet makinesi 11
Adana 158, 285, 286, 470, 476
  Darülmuallimini 218
  Erkek Mualllim Mektebi 344
Adapazarı 614, 628
  Ticaret Bankası 368
Adil (Hacı-vali) 268
Afrika 178, 658
Afyonkarahisar 303, 363, 573, 591, 625
Ağcıkavak 236, 237
Ahırkapı 474
Ahi Çorba Mescidi 166
Ahlat (Van) 104
Ahmed Mithat Efendi 141, 162-164
Ahmed Nuri Efendi (Müftü) 160
Ahmed Şerif Bey 187
Anadolu'da Tanin 187
Ahmet (Badı'nın) 563
Ahmet Ağa 85
Ahmet Dede Cami 166
Ahmet Nesimi Bey 475
Akçadağ 616, 618, 627
  istasyonu 618
  Köy Enstitüsü 615, 622
Akçasu (Halveti) Tekkesi 169
Akhisar 202, 203
Akra 152
Aksaray-Koçaş T. T. Okulu 492
Aksu 627
Akşam 227, 303
Akşehir 104
Aktariye Mescidi 166
Aktekke Zaviyesi 170
Alaca Mescit 166
Alemdağı 165
Ali (Hademe) 394
Ali Dayı 85
Ali Efendi (Başmuallim) 238
Ali Fevzi (müzik öğretmeni) 257
Âli Orman Mektebi 474
Ali Rıza Bey (İstanbul) 286
Ali Rıza Efendi (Amasya) 300, 302
Alman(lar) 267, 481, 487, 621
  Öğretmenler Birliği 582, 585
Almanca 528, 584
Almanya 192, 250, 266, 370, 462, 481, 506, 514, 582, 585, 592, 617
  gazeteleri 583
  köyleri 447
  üniversiteleri 204
Altay, Behram (edebiyat hocası) 257
Altenstein 115
altıok 556
Amasya 361
  -Gökhüyük T. T. Okulu 492
Ameli Bağcılık Mektebi 478
Ameliyat Ziraat Mektebi 475
Amerika 152, 185, 192, 200, 204, 211, 229, 292, 293, 304, 305, 307, 309, 349, 373, 424, 441, 447, 455, 508, 510, 666, 667
Asma fidanlığı 478
Amerikan Kongresi 657
Anadolu 12, 15, 36, 71, 104, 117, 147, 166, 187, 188, 202, 241, 269, 270,

273-275, 278, 279, 345, 371, 372, 421, 433, 499, 502
ayaklanması 270
harbi *bkz.* Kurtuluş Savaşı
hükümeti 279
İç Anadolu 373
kasabaları 278, 315, 367
köyleri 70, 89, 315, 388, 412, 423, 430
köylüsü 5, 9, 11, 12, 274, 371, 372
Orta Anadolu 53, 57, 70, 89, 628
vadileri 40
yaylaları 26, 221
Ankara 13, 36, 58, 158, 227, 275, 276, 278-280, 283, 315, 317, 318, 332, 335, 342, 365, 367, 368, 380, 381, 400, 401, 420, 475-477, 490, 499, 504, 526, 574, 591, 594, 606
bozkırları 607
Darülmuallimini 218
Gazi Mustafa Kemal Öğretmen Okulu *bkz.* Gazi Eğitim Enstitüsü
-Kırşehir şosesi 574
köyleri 609
Musiki Muallim Mektebi 451
Radyosu 634
Vilayeti Fidanlığı 625
Ziraat Mektebi 476
Antalya 362, 452, 522
Apa köyü 241, 242, 246, 248
Apay köyü 236
Arap harfleri 350, 399, 405, 406
Arapça 105, 106, 112, 121, 133, 153, 160, 162, 180, 196, 246, 251, 294, 547
Araplar 272
Arı, M. Salih (Lüleburgaz Milli Eğitim memuru) 172
Arıkan, Saffet (Milli Eğitim Bakanı) 516, 519, 520, 521
Arık-Öreni 248
Arız Mescidi 166
Arif Paşa (Vali) 160
Arifiye 611, 625
Köy Enstitüsü 610
Aristo 149
Arjantin 211
Arpacı Çiftliği 478
Arşimet Kanunu 395
Artova Ovası 637
Asya 178, 221
Batı Asya 6, 107
Orta Asya 546
Aşgarlar 573
aşırma ilim 17, 27, 274
Atabey (Bayrami) Tekkesi 169
Atabey Cami 166
Atabey Vakıf Medresesi 168, 170
Atalay, Besim 355, 358
Atatürk, Mustafa Kemal 96, 273, 279, 282, 284, 294, 295, 314, 317, 318, 399, 401, 402, 499, 500, 516, 543, 544, 546, 551-553, 555, 556, 569, 596, 690
Atay, Falih Rıfkı 399, 657
Atıf (Maarif Müdürü) 160
Atlambaç Mescidi 166
Atlambaç Hoca Mahalle Mektebi 171
Atmaca köyü 236
Avrupa 102, 106, 107, 109, 113, 114, 119, 120, 131, 139-148, 152, 162, 177, 178, 180, 185, 195, 198, 200, 204, 208, 221, 223, 227, 229, 251, 253, 288-290, 292, 293, 339, 349, 355, 369, 381, 386, 391, 402, 424, 461, 462, 464, 466, 479, 505, 506, 508-510, 512-515
Batı Avrupa 223
bilimleri 224
deney okulları 141
emperyalizmi 146
ilkokulları 139
köyleri 593
müesseseleri (kurumları) 106, 107, 148
okulları 143
şehirleri (memleketleri) 129, 143, 204, 253, 293, 369, 386, 425, 462, 463, 489, 507-511, 513, 592, 594
toplumları 107, 114, 221, 508
uygarlığı 106, 109, 113, 288, 376
Avrupalılar 107, 114, 177, 179, 213, 220, 221, 223, 291, 370, 593
Avusturya 592
Katolikleri 263
Ayasofya 136
Aycılar Cami 166
Aydın 147, 153, 196, 201, 203, 296, 522, 625
aydınlar 3, 20, 28, 29, 32, 39, 126, 162, 203, 204, 253, 318, 349, 367, 370, 372, 374, 466, 508, 517, 576, 579, 594, 613, 677, 679
hakiki aydınlar 22, 25, 26

imparatorluk aydınları 6
sözde aydınlar 11, 273
Türk aydınları 96, 500, 601
ülkücü aydınlar 131, 162
vatanperver aydınlar 5
yarı aydınlar 17, 18, 20, 141
yeni fikirli aydınlar 124
Ayşe 549
Ayşe Hoca Mahalle Mektebi 171
Ayşe Kadın Caddesi 263, 265
Aziz Efendi (Hacı) 176

Bâb-ı Seraskeri 133
Bâbıâli 116, 131, 153
Şûrası 116
Bağcılık ve Mayiat-ı Mütahammire [Mayalı İçecekler] Mektebi 477
Bağdat 158, 476
Bağdat Darülmuallimini 218
Bahçe 649
Bahçe arkası 237
Bahçeköy 474
Bahçıvanlık mektebi 478
Bahri Çavuş 548
Bahtiyar, Galip (İskan-ı Muhacirin Müdürü) 268
Bâla 574
Balıkesir 625
Necatibey Öğretmen Okulu 368
Balkan Harbi (savaşları) 216, 217, 220, 221, 250, 256, 257, 302, 550, 556
Balkan komitacıları 221
Balmumcu 345
Baltacıoğlu, İsmail Hakkı 228, 229, 231, 258 693
İzmir Konferansları 228
Maarifte Bir Siyaset 229
Bandırma 625
Barem Kanunu 599
Başbakanlık Arşivleri 155
Başman, Avni 372, 373
"Canı Sıkılmayan İnsanlar" 372
"Halka Doğru!" 373
Batı uygarlığı 102, 106, 107, 109, 113, 148, 180, 207, 227, 349, 368, 534, 536, 701
Bayır, F. O. [Ferit Oğuz] 253, 263
Bayraklı 260
Bayramiç 626
Bedirgazi Mescidi 166
Bekir Efendi (hafız) 176
Bekirağa Bölüğü 273
Belçika 200, 358, 370, 462, 592
Belçin, Sait 169
Belleten 294
Bengi, R. 704
Benli Sultan Zaviyesi 170
Benli, Avni 172
Berker, Aziz 127, 132, 136, 139, 154
Türkiye'de İlköğretim 127
II. Meşrutiyet'ten önceki devirde öğretmen yetiştirme meselesi 132
Berrüşşam 152
Beşikdüzü 627
Beyaz Saray 666
Beyazıt 139
Beycuma bucağı 396
Beyçelebi Mescidi 166
Beykoz 345, 478
Yurdu 345
Beyoğlu 221, 232
Beypazarı 188
Beyrut 152
Darülmuallimini 218
Biçer, Satılmış 58, 59, 62
Biga 361, 653
bilgi okulu 114, 115, 142-144, 253, 289, 290, 427, 539
Birgivi Risalesi 116, 121
Birinci Dünya Savaşı 17, 234, 250, 253, 272, 279, 287, 289-291, 293, 317, 370, 480, 513, 515, 555, 578
Birinci Heyet-i İlmiye 227, 287, 288, 314
Birinci İnönü Zaferi 322-325
Birinci Maarif Şûrası 594, 596
Birinci Süleyman 108
Birinci Ziraat Kongresi 483
Birinci Ziraat Kongresi, c. I 478
1931 Birinci Ziraat Kongresi İhtisas Raporları c.2 468
Birleşik Amerika Devletleri *bkz.* Amerika
Bitlis 104
Darülmuallimini 218
Blankenburg 140
Bodrum 260
Boğaziçi 165, 221, 474
Bolu 166
Bosna-Hersek 177
Boyacı Hoca Mahalle Mektebi 170
Bozok 286, 287
Buda 222
Bulgar 263, 264, 269

Bulgaristan 161, 177, 455, 514, 592, 649
Bursa 105, 230, 234, 254, 255, 258, 260-262, 693, 694
ipekböcekçiliği mektebi 477
Darülmuallimini 158, 196, 218, 253, 256
Muallim Mektebi 253, 254, 258
Öğretmen Okulu 253, 271
Ameliyat Mektebi 476
Ziraat Mektebi 476
Ziraat Okulu 256
Büber Hoca Mahalle Mektebi 171
Büyük Gazi *bkz.* Atatürk, Mustafa Kemal
Büyük Millet Meclisi 97, 274-282, 284, 285, 294, 296, 297, 303, 304, 307, 317, 323, 324, 328, 334, 335, 340, 348-350, 359, 366, 367, 402, 403, 420, 499-502, 504, 517, 522, 523, 586, 597, 600, 668

Cafer Tayyar Bey (Erkânıharbiye reisi) 261, 262, 269
Cebbaroğlu Mescidi 167
Cebeci 270
Cebeci (Sadi) Tekkesi169
Cebeci Hoca Mahalle Mektebi 171
Cebeci Mescidi 167
Cebel-i Lübnan 152
Cebel-i nusayri 152
Cebelibereket 299, 475
Cebrail (Keskin Efe) Cami 167
Cedi Reddi 140
Celal Bey (Devlet Demiryolları Fidanlık ve Bahçeler Müdürü) 478, 482
"Zirai Tahsil ve Zirai Neşriyat" 478
Cemal Ağa Mescidi 166
Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye 124
Ceride-i Sufiyye 237
Cevat Efendi 134
Cevdet (Muallim) 195
Cevdet Efendi 134
Ceyhan 651
-Kadirli şosesi 649
Cihan Harbi *bkz.* Birinci Dünya Savaşı
Ciminli, Reşit 161
Cizre 153
Cumhuriyet 13-19, 22, 23, 26-28, 40, 45, 86, 96, 97, 103, 124-126, 260, 231, 240, 241, 272, 275, 288, 293, 295, 296, 303-305, 314, 315, 318, 319, 321, 325, 332, 334, 341, 349, 366, 367, 369, 374, 376, 383, 396, 402, 407, 409, 422, 434, 435, 452, 498-501, 516, 521, 547, 552, 556, 589, 614, 626, 678, 686
Cumhuriyet 386
Cumhuriyet Bayramı 570
Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) 295, 399, 401, 441, 451, 457, 502-504, 516, 521
Cumhuriyet İlkokulu 651
Cumhuriyetçiler 16, 17, 25, 96, 402, 504, 687
Cumhuriyetçilik 15, 24, 435

Çalıkuşu 562
Çamlıbel 620, 623, 630, 636, 637
Çamlıca 165
Çanakkale 626, 653
Harbi 262
Çankırı 166, 627
Çapa Kız Öğretmen Okulu 431
Çatalca 216
Çay Mahallesi 397
Çay Medresesi 170
Çek-İslovakya [Çekoslovakya] 462
Çerkes 553
Çerkes Hoca Mahalle Mektebi 171
Çerkesçe 553, 554
Çınar, Vasıf Hüseyin (Saruhan) 304
Çiftçiler Derneği *Mecmuası* 237
Çifteler 517
Köy Enstitüsü 602, 625
köy öğretmen okulu 595, 600
çiftlik mektepleri 476, 484, 485
çoban mektepleri 477
Çorlu 232, 234
Çorum 338, 357, 476, 591
Çörekçi Hoca Mahalle Mektebi 170
Çubukçu Hoca Mahalle Mektebi 171

Dadaruh 390, 391
Dalton planı 292, 370
Dambazarlar 232
Dambazlar 235-237
Danimarka 307, 386, 446, 462, 466, 514, 592
Darü'l-kurra Medresesi 170
Darülfünun İlahiyat Fakültesi 301
Darülhilâfetü'l-Âliye Medreseleri 298
Darülmuallimat 103, 129, 132, 136-138, 155, 156, 200, 202, 251, 265, 276, 285, 286, 425, 499

Darülmuallimat-ı Âliye 218, 228
Darülmuallimin 103, 125, 129, 130, 136, 139, 146, 154, 157-160, 164, 192-198, 200-206, 218, 229, 230, 250-252, 263-271, 276, 279, 284-287, 358, 359, 364, 425, 499
Darülmuallimin-i Âliye 154, 155, 161, 218
Darülmuallimin-i iptidaiye 201, 218, 499
Darülmuallimin-i rüştiye 218
Darülmuallimin-i Sıbyan 126, 128, 132-135, 138, 155, 157, 161
Darülşûra-yı Bâbıâli (Bâbıâli Şûrası) 116
Davutpaşa 164
  Okulu 139
Daye Sultan Mescidi 167
Dekroli (Jean-Ovide Decroly) 370
demagoglar 41, 316, 493, 614, 668, 669, 679, 687
Demiröz, Veli 57
Denizli 203, 361, 365, 382
  köy muallim mektebi 451, 473
Dersaadet 133, 158
Dersim 361, 365
Deutsche Orient Bank 368
Deveci Sultan Cami 167
devlet makinesi 4
Devletçilik 15, 24
Devlet-i Âliye *bkz.* Osmanlı
Devrek 396
Dewey, John 183, 185, 304, 305, 307, 308, 314-316, 346, 347, 349, 350, 369, 420, 424, 425, 508, 695
  Çocuk ve Cemiyet 369
  Terbiye ve Demokrasi 369
Dicle 153
Dietz, Johnn F. 578
  Köy, Bir Eğitim Topluluğu Olması Bakımından 578
Dinek 242, 247
Divriği 104
Diyanet Reisliği 295
Diyarbakır 104, 295, 522
Diyarbakır Darülmuallimini 158, 218
Doğu kültürü 223
Doğu medeniyeti 180
Dominicain [Dominiken] rahipleri 153
Dumlupınar 12
Durdu Efendi 241, 242
Durmuş (matematik öğretmeni) 390, 391
Dursun Efendi (Emsiye) Medresesi 170
Duruz 152
Dürkheim [Durkheim] 222
Düyun-ı Umumiye 478
Düziçi 627
  Köy Enstitüsü 649

Eceler köyü 396, 397
Edirne 105, 234-236, 263, 267-269, 341, 344, 356, 357, 522, 592, 694
  Darülmuallimini 158, 218, 253, 263, 268, 270
  İdadi-i Askeriye 263
  Öğretmen Okulu 160, 263, 271
  Ziraat ameliyat mektebi 476
Ege Bölgesi 568
eğitbilim 49, 140, 141, 163, 193, 314, 366, 429, 505, 510, 528-530, 582, 614, 621, 667, 671, 672, 675, 676, 687
eğitkenler 114, 115, 141, 143, 181-183, 185, 196, 207, 216, 224, 228, 229, 231, 250, 263, 268, 269, 290, 291, 308, 350, 370, 460, 467, 508, 511, 513, 514, 578, 586, 668-670, 679
  Amerikalı eğitkenler 444, 666
  Avrupalı eğitkenler 141, 289, 291, 512
  Fransız eğitkenler 213
  halk eğitkeni 162, 165, 559
  ıslahatçı eğitkenler 250
  köy eğitkeni 578, 581
  Türk eğitkenler 386
eğitmen kursu 457, 515, 517, 518, 520, 522, 523, 541, 560, 587, 607, 611
eğitmenler 16, 35, 40, 97, 102-104, 457, 497, 507, 517, 518, 520-523, 526, 532-534, 541-560, 587-592, 595, 601, 611, 638, 670, 680, 681, 685, 697-699
  Avrupalı eğitmenler 114
  köy eğitmenleri 517, 518, 523, 539, 558, 589, 638, 668, 674
  teşkilatı 136, 518, 595
Eğridere 173
Elâziz 363 *ayr. bkz.* Mamüretülaziz (Elazığ) Darülmuallimini
Elbasılan (Alpaslan Mescidi) 166
Eligüzel (Enbisüle) Mescidi 167
Elmadağı 526
Emin Bey (Eskişehir) 339, 363
Emine Aba 241, 245, 248, 249
Emrullah (Cümbarın) 548
Emrullah Efendi (Nazır) 195, 208, 209, 211-216, 693

Enderun mektepleri 226
Enver Paşa 392
Erciyes 393
Erişilgil, Emin 374
Ermeni mektepleri 130, 263
Ermeni kilisesi 254
Erzincan 615
  ziraat ameliyat mektebi 476
Erzurum 104, 278, 299, 301-303, 627
  muallim mektebi 161
  öğretmen okulu 368
  ziraat ameliyat mektebi 476
Esas Teşkilat Kanunu 498, 516
Esat Efendi (İmamzâde) 117
Eski Mahkeme Mescidi 167
Eskişehir 324, 339, 363, 517, 519, 591, 603, 625
Ethem çetesi 323
Ethem Nejat 196, 199, 206, 207, 216, 256, 258-263
  Terbiye-i İptidaiye *Islahatı* 196
Eyüp oyuncakları 163

Fadime Abla 248
falaka 123, 124, 173-176, 243, 245
Farabiye 227
Farsça 105, 112, 133-135, 160-162, 196
Fatih 125
  Rüşdiye-i Askeriyesi 263
Fatma 372
Fatma Abla 548
Fatsa 240
Fazıl Mustafa Paşa Numune Mekteb-i İptidaisi 263
Fedim Molla Hoca Mahalle Mektebi 171
felsefe 27, 28, 33, 37, 84, 146, 197, 222, 229, 231, 408, 450, 465, 532
Fenerbahçe Stadı 258
fenni terbiye *bkz.* pedagoji
Fenni Terbiye Encümeni 251
Ferhatpaşa (Hacıkadı) Cami 167
Ferit Bey (Dahiliye Vekili) 296
Fethi Bey (Reis) 296
Fevziye (Sofu Hoca) Medresesi 170
Fevziye Mektebi 171
Feyzi Bey (Diyarbakır Mebusu) 295
Filistin 272
Finlandiya 514
Francke, A. H. 140
Franko, Gat 266
  Emil [*Emile*] 266
Fransa 130, 200, 213, 358, 363, 370, 391, 462, 514, 592
  ilköğretim kanunu 283
  maarif teşkilatı 213
Fransız Büyük Devrimi (ihtilali-İnkılâbı) 212, 224, 271, 284, 509
Fransızca 112, 155, 186, 528
Fransızlar 149, 481
Frenkşah Cemalettin Mescidi 167
Frey, Oskar (Prof.) 380
Fröbel 140, 142
Fuat Bey (riyaziye öğretmeni) 255

Galata 629
Galatasaray Lisesi 258
Galatasaray Sultaniyesi 130
Gani (İttihad ve Terakki kâtib-i mesulü) 268
Garbi [Batı] Trakya 270
Gazi Antep 452
Gazi Çiftliği 606, 607
Gazi İlkokulu 381
Gazi Eğitim Enstitüsü 369, 631
Gazi Terbiye Enstitüsü 381, 451, 525, 560
Gemlik 258
Genel Savaş *bkz.* Birinci Dünya Savaşı
gimnasium 142, 143, 289
Girit 177
Goethe, J. W. Von 115, 142
Göbelek (Sadi) Tekkesi 169
Göbelek Hoca Mahalle Mektebi 171
Gök Irmak 630
Gökalp, Ziya 217, 223-228, 693
  Türkçülüğün Esasları 226
  "Türkistan'ın = Türkiye'nin Esbabı Tedennisi" 130
Gökçeağaç bölge okulu 630
Gökdere Mescidi 167
Göl (Sadi) Server (Halveti) Tekkesi 169
Göl Merkez (şehrin sayfiyesi) 172
Gölköy 627, 630
  köy öğretmen okulu 595
Gönen 627
Grekçe 142
Gündüzalp, F. 702
  Talim ve Terbiye Teşkilatımızda Buhran 702
Güngör, M. N. 172
Güngör, Nasih 169
Gürpınar 47

Hacı Bey 254
Hacı Dede Cami 167
Hacı Dursun Mescidi 167
Hacı Hamza Mescidi 167
Hacı Veli (Nakşi) Tekkesi 169
Hacıköy 397
Hafız Hoca Mahalle Mektebi 170
Hâkimiyet-i Milliye 340
Hakkâri 318
Hakkı Paşa 209
Halduniye 227
Halep Darülmuallimini 218
Haliç 107
Halife Sultan Cami 167
Halil 616
Halil (Hacı) 249
Halil Efendi 243, 244, 247
Halis Turgut Bey (Sivas) 356
Halit Bey (Kastamonu) 353, 355-357
halk eğitimi 101, 142, 172, 182, 183, 190, 196, 399, 581, 592
Halk Fırkası *bkz.* Cumhuriyet Halk Partisi
halk okulu 584, 585
Halkalı 474, 475
  Âli Mülkiye Baytar Mektebi 474
  Âli Ziraat Mektebi 474-476
  Âli Ziraat ve Baytar Mektebi 474
  Baytar Mektebi 474, 475
  Ziraat Mektebi 256
  Ziraat Mektebi Âlisi 267, 395
  Ziraat ve Baytar Mektebi 474
Halkçılık 15, 23, 349
halkevleri 15, 421, 447
halkiyat 226, 227
Halle 140
Hamdi 243, 247
Hamdi Bey (Muavin) 262
Hamdi Bey (Ziraat öğretmeni) 256, 260
Hamidiye 519, 603, 607, 609
  Köy Öğretmen Okulu 602
Hamidiye (Hacı Baka) Cami 167
Hamidiye Mescidi 167
hamle kuvvetleri 18, 41
Hamza Ağa Cami 167
Hamza Dede (Rüfai) Tekkesi 169
Hamzaağa Camii 169
Haraçoğlu (Nakşi) Tekkesi 169
Harbi umumi *bkz.* Birinci Dünya Savaşı
Harb-i umumi *bkz.* Birinci Dünya Savaşı
Hasan 396
Hasan (Molla) 539
Hasan Ağa 85
Hasan Çelebi (Tenekeci) Cami 167
Hasan Çelebi Mescidi 167
Hasan Fahri Efendi 240
Hasan Hoca (Dorlalı) 243-246
Hasanoğlan 58, 62, 526, 531, 625
  aileleri 58
  Köy Enstitüsü 58, 526, 609, 624, 699
  Yüksek Köy Enstitüsü 531
Hastahane Mescidi 167
Hatipoğlu, Şevket Raşit (Dr.) 489
  Ziraat Âleminden Vâkıalar ve Düşünceler 489
Hattat Hoca Mahalle Mektebi 170
Hayat 371, 374
hayat
  ekonomik hayat 15, 50, 53, 55, 56, 407, 639
  köy hayatı 29, 57, 76, 78, 199, 271, 312, 316, 357, 371, 445, 446, 470, 579, 581, 584, 586, 587, 589, 604, 607, 662, 666, 667
  kültür hayatı 28, 46, 103, 578, 669, 678
  milli hayat 24, 434
  modern hayat 26, 510
  okulu 65, 253, 292, 666, 672, 675
  sosyal hayat 16, 31, 62-64, 66, 306, 639, 645, 671, 686
  üniversitesi 20
  ve iş okulu 115, 143, 144, 185, 290, 425, 427, 512, 517, 520, 671
Haydarpaşa 629
  Garı 629
  -Bağdat demiryolu 147
Hayrat Hoca Mahalle Mektebi 171
Hepkebirler Cami 167
Herant Efendi 267
Herder, J. G. 115, 142
Hıristiyan 221, 222
Hicaz 272, 303
Hilal-i ahmer 447
Hilmi Bey (Zonguldak-Tunalı) 301, 303, 357
Hilmi Efendi (Periler Kondalı) 246, 247
Hindistan 658
Hisarardı (Şeyh Şaban-ı Veli) Cami 167
Honsalar Cami 167
Honsalar Medresesi 170
Honsalar Mektebi 171
Hukuk-ı Beşer Beyannamesi 284

Humboldt, W. Von 115
Hüdavendigâr (Bursa) Darülmuallimini *bkz.* Bursa Darülmuallimini
hümanizm 142, 291
Hürriyet 130, 131
Hüseyin Efendi 563, 564
Hüseyin Rıfkı (Edirne) 341, 356, 357
Hüsnü Efendi 160

Ilgaz 627
Irak 272

İbn Neccar Cami 167
İbrahim Bey (Aktekke) Cami 167
İbrahim Bey (Kocaeli) 356
İbrahim Bey Mektebi 171
İbrahim Efendi (Hafız-Isparta) 298
İbrahim Çavuş 555
İbret 129
iç oğlanlar 226
içtimaiyat *bkz.* sosyoloji
idadi mektebi 129, 145, 146, 152-154, 158, 196, 201, 202, 205, 218, 219, 230, 251, 253, 286, 426, 468, 471, 472
İdris 390, 392
İhsaiyat Mecmuası 217
İhsan Bey (Cebelibereket) 299
İhsan Hamit Bey 355, 356
İkinci Dünya Savaşı 55, 505, 508, 515, 522
İktisat Vekâleti 295, 479, 485, 487-489
İlköğretim 635, 636
ilköğretim 132, 182, 191, 206, 283, 334, 399, 406, 407, 414, 419, 436, 451, 462, 558, 673
ıslahı 190, 196
kurumları 101, 461
mecburi ilköğretim 110, 211
müfettişleri 203, 381
Müfettişleri Kursları 381
imam ve hatip Mektebi 300
İngilizce 528, 703
İngiltere 178, 183, 204, 211, 370, 514, 592
İnkaya 258
inkılapçılar 14, 231
İnkılapçılık 15, 25
İnönü, 12, 324, 325
İnönü, İsmet (Paşa-Başvekil) 317, 318, 322, 323, 326, 400, 404, 414, 437, 451, 500, 502, 515, 516, 544, 546, 551-553, 555, 596, 659, 695, 696, 699
İnzibat Meclisi 269
iptidai mektepleri 139, 150, 152-155, 158, 159, 162, 164, 165, 185-187, 189, 190, 192, 193, 196, 198, 200-202, 209-214, 216-218, 229-231, 235-238, 240, 265, 277, 279, 282, 285, 286, 294, 296, 298-302, 311, 312, 320, 335, 338, 347, 352, 354, 356, 358, 365, 389, 437, 468, 469, 481, 482, 499
İran 658
İsfendiyar Bey Cami 167
İsfendiyar Bey Medresesi 170
İslam 101, 105, 106, 152, 161, 225, 226, 227, 321
kültürü 105, 107, 113, 190, 288
şeriatı 194, 304
tarihi 197
uygarlığı 194
ümerası 237
İslami ilimler 108
İslamlık 105, 110, 111, 118, 206, 225
İsmail Bey Cami 167
İsmail Bey Medresesi 170
İsmail Bey Mektebi 171
İsmail Kemal Bey (Çorum) 338
İsmail Zühtü Bey (müzik öğretmeni) 262
İstanbul 13, 71, 103, 105, 107, 109, 111, 118, 125, 128-130, 136, 139, 153-155, 165, 185, 187, 192, 200, 202, 212, 221, 234, 238, 240, 241, 253, 254, 258, 261, 269, 270, 273, 274, 278, 286, 302, 345, 362, 365, 367, 368, 399, 401, 421, 474, 478, 562, 600, 625, 626, 692, 693
Darülfünunu 229
Darülmuallimatı 155, 159, 218
Darülmuallimat-ı Âliyesi 228
Darülmuallimini 159, 191, 194, 195, 218, 225, 240, 250, 271, 423
Darülmuallimin-i Âliyesi 228
İhtiyat Zabit Talimgâhı 261
iptidai mektepleri 150, 159
Kız Öğretmen Okulu 202
kız rüştiyeleri 138
kız ve erkek muallim mektepleri 344
Muallim Mektebi 254
Orta Ziraat Mektebi 476
İstiklal Harbi *bkz.* Kurtuluş Savaşı

İstiklal Marşı 546, 548, 556
İstiklal Mücadelesi *bkz.* Kurtuluş Savaşı
İstiklal Savaşı *bkz.* Kurtuluş Savaşı
İsveç 204, 336, 462, 514
jimnastiği 199
İsviçre 211, 370, 395, 462
İş Prensiplerine Müstenit Tedrisat Kursu 380
iş yapma kabiliyeti 21, 241
İşkodra 279
İtalya 204, 370, 506, 514, 592, 658
İttihat ve Terakki Cemiyeti 178, 208, 212, 224
İttihat ve Terakki Mektebi 208
İvriz 624
İzmir 196, 200, 201, 203, 207, 261, 262, 270, 294, 334, 338, 339, 354, 356-359, 361-365, 381, 477, 519, 591, 625, 693, 694
-Aydın demiryolu 147
Darülmuallimini 158, 196, 201, 218, 253
Kolordusu 261
Maarif Eminliği 255
Maarif Müdüriyeti Âliyesi 270
Meclis-i Umumisi 196, 261
Muallim mektebi 260, 261, 344
öğretmen okulu 260, 271
Ziraat Ameliyat Mektebi 476
İzmit 614
İznik 105
İzzet Ulvi Bey (Afyonkarahisar) 303

Jön Türkler 178

Kadirli 649, 651
Kanara (Korkoroğlu) Mescidi 167
Kanlıkuyu 47
Kansu, Nafi Atuf 108, 144, 148, 150, 186, 213, 216, 225
Türkiye Maarif Tarihi 108, 144
Kanun-ı Medeni (Medeni Kanun) 435
kapitalizm 147, 180
Karabekir, Kâzım (Paşa) 337
Karakaş Mescidi 168
Karakuş nahiyesi 238
Karakülâh Hoca Mahalle Mektebi 171
Karanlık (Akdoğan) Mescidi 167
Karanlık Evliya (Nakşı-i Halidi) Tekkesi 169
Karanlık Evliya Mescidi 167
Karanlık Mescidi 167
Karaosmanoğlu, Yakup Kadri 221, 340
Atatürk 221
"Hars ve Hayat" 340
"Maarif Siyaseti" 340
Karatan, B. 253, 263
Kars 522, 592
Karslı, Seyit 633, 634
Karşıyaka 261
Kasaba 203
Kasaba (Kadiri) Tekkesi 169
Kastamonu 104, 166, 172, 236, 238, 357, 522, 692
4'üncü Fırka Ahz-ı Asker 238
Askeri Rüştiyesi 172
çiftlik mektebi 477
Darü'l-hilâfe Medresesi 172
darüleytamı 237
Darülmuallimatı 172
Darülmuallimini 158, 172, 218
Ermeni Mektebi 172
Göl Köy Enstitüsü 550, 627, 630
İdadisi 172
İnas Rüştiyesi 172
Rum Mektebi 172
Ziraat Ameliyat Mektebi 476
Kaşim (tabiat bilgisi öğretmeni) 390
Kâtip Çelebi 109
Kaykay (Açıkbaş) (Rufahi) Tekkesi 169
Kaymak Mescidi 168
Kayseri 104, 280, 364, 389, 393, 526, 695
köy muallim mektebi 473
Kazancılar Mescidi 168
Kâzım Vehbi Bey (Ergani) 365
Keckâni Mescidi 168
Kemal (Mimar) 369
Kemal Efendi (Kemal Paşa) 120, 139
Kepirtepe köy öğretmen okulu 595
Kepsut Ziraat Ameliyat Mektebi 476
Kerim Efendi 539
Kerschensteiner 182, 184, 350
"Geleceğin Okulu İş Okulu Olacaktır" 184
Kesim Hoca Mahalle Mektebi 170
Keskin 280
Keskin, Hamdi 241
Kıbrıs 178
Kınık 202
Kıramer Gazinosu 262
Kırk Çeşme Mescidi 168
Kırklareli 592

Kırşehir 280, *574*
Kızılçullu 627
köy öğretmen okulu *519*, *595*, 600
Kızıltoprak 478
Kocaeli 356, 611
Kolza 477
Konderse 284
Konsalar (Dadı Sultan) Zaviyesi 170
Konya 104, 153, 245, 249, 278, 300, 301, 318
Darülmuallimini 158, 218, *625*
Erkek Öğretmen Okulu 344, 431
Ziraat Ameliyat Mektebi 476
Kordon 261, 262
Koyunlu Medresesi 170
Koyunlu Mescidi 168
Köprülü Mescidi 168
Köroğlu *545*
Köroğlu Çeşmesi 637
Köse Hoca Mahalle Mektebi 171
köy
davası 37, 411, 433, *593*, 612
eğitimi 35, 49, 79, 526, *529*, 530, *592*, 673, 681
enstitüleri 389, 412, 457, 518, 521-526, *529-534*, *539*, *542*, *558*, *560*, *585*, *586*, *594*, *597*, *598*, 600, 601, *615*, 617, 623, 624, 631, 632, 637, 640, 643-645, *652*, *657-659*, *672*, 676, 681-683, *685*, *686*
İşleri Komisyonu 433, 436
kanunu 240, *546*, *590*
kaynağı 26, 28, 40, *540*, *541*, *585*, *686*
meselesi 22, 28, 29, 34, 38, *53*, *96*, 97, 166
Muallimleri Kanunu *385*
Köy Enstitüleri *57*
köycülük 33, *455*, *590*, 631
Köylü İlmihali 341
Kubbeli Mescidi 168
Kuleli 263
Kurtuluş Savaşı 275, 277-279, 283, 287, 302, 490, *556*
Kuştepesi 237
Kuva-yı Milliyeciler 274
Kuyu Dibi Medresesi 170
Kuyudibi 47
Kuyumcular Mescidi 168
Küçük (Civci) Hoca Mahalle Mektebi 171
Kühne (Prof. Dr.) 350
Kültür Vekâleti *596*
Kümbet 649
Küpceğiz Mescidi 168
Kütahya 296, 323, 324

L'Houet *584*
Ladik Köy Enstitüsü 628
Laiklik *435*
manivelaları *15*
Laleli Medresesi 160
Larus Agrikol (*Larousse agricole)*489
Lassmann *584*
Latin harfleri (hurufu) 351, 401, 403, *405*
Latince 142
Leipzig Pedagoji Enstitüsü ve İş Öğretmen Okulu 380
Londra Konferansı *325*
Lowell, James Russell 373
"Vatan" 373
Lüleburgaz 172

Maarif 131, 137, 145, 148, 149, 151, 154, 198, 208-211, 217, 219, 231-234, 238, 253, 280-282, 296, 309, 312, 315-319, 333, 335-338, 340, 343, 346, 349, 352-354, 359-362, 383, 384, 386, 387, 401, 402, 409, 411, 420, *435*, 438, 480, 499
bütçesi 128, 129, 187, 287, *296*, 297, 311, 388
encümeni *296*, 354, 362
ıslahatı *195*, 198
-i Adliye 118
-i İptidaiye 210, 277
-i Umumiye Kanunu 212, 300, 346, 349, 351, *355*
-i Umumiye Nizamnamesi 126, 128, 129, 137, 138, 151, 154, *155*, 157, 208, 216
idaresi 127-129, 235, 281, *296*, 311, 312, *385*, 410, *581*, *585*
istatistiği *451*, 454
Kongresi *279*, 499
makinesi *335*, 443
Meclisi 128, 133, 139, 199
Merkez Rüştiyesi 164
Nezareti (Nazırlığı) 127-129, 135, 160, 186, 194, 198, *205*, 217, 237, 250, 266, 288, 469
Nezareti Salnamesi *155*
onluğu 208, *359*, 367, 422
Şûrası *594*, *596*

Tanzimat Maarifi 130, 145
terakkisi 129, 149
teşkilatı 213, 220, 224, 231, 346, 351-354, 359, 468
Vekâleti (Vekilliği) 275-281, 285-288, 294-298, 301-303, 309, 313, 314, 334, 335, 340, 343-346, 348, 349, 353, 356, 357, 360, 362, 364-366, 368, 376, 379, 385, 386, 413, 420-422, 433, 439, 441, 442, 444, 448, 452, 453, 456, 483, 501, 517, 522, 592, 597, 599, 600
vergisi 149
vilayet maarifi 128, 202, 203, 385
ziraat maarifi 489, 491, 492
Maarif Vekâleti Mecmuası 342
Macaristan 200, 202, 204, 478, 479, 514, 592
mahalle mektebi 112, 189, 397
Mahir Bey (Sultani Müdürü) 268
Mahir Efendi Mescidi 168
Mahmud Hoca 245, 246
Mahmud II. 102, 106, 110, 117, 176, 177
Mahmudiye 517, 519, 608, 609
Mahmudiye Hilmi Efendi Medresesi 170
Malatya 104, 356, 365, 400, 522, 615, 616
köy öğretmen okulu 615, 616
Ortaokulu 400
Malıçlı 573
Maliye Vekâleti 368
Mamahatun (Tercan) 104
Mamüretülaziz (Elazığ) Darülmuallimini 218
Manastır 178
Darülmuallimini 196
Manisa 203
-Beydere Teknik Tarım Okulu 492
Maraş 591
Mardin 104
Marmara Bölgesi 611
Marx, Karl 222
Meclis-i Ahkâm-ı Adliye 117
Meclis-i Âli 278, 283, 297-301, 354
Meclis-i İnzibat 269
Meclis-i Kebir-i Maarif 128, 135
Meclis-i Mebusan 148, 178, 212, 216
Meclis-i Umur-ı Nafıa 112, 113
Mecmua-i Fünûn 124
Medine 110, 120
medrese 5, 19, 65, 103-110, 118-120, 125, 126, 130, 135, 144-146, 152, 160, 165, 166, 179, 180, 191, 212, 220, 223, 226, 227, 237, 250, 253-256, 278, 282, 286, 288, 293-295, 297-300, 302, 304, 316, 322, 344, 375, 423, 434, 535, 652, 691, 692, 694, 695
Medrese-i Atabey Mescidi 168
Medrese-i Süleymaniye (Süleymaniye Medresesi) 141, 301
meflüç 25
Mehmed Vehbi (Maarif Vekili) 164, 281, 282
Mehmet Ağa 85
Mehmet Ali Bey 474
Mehmet Onbaşı 396
Mekâtib-i Âliye 116, 296
Mekâtib-i Umumiye Nezareti 120
Mekke 110, 120
Meksika 444, 446
"Missiones Culturales" sistemi 444
Mekteb-i Maarif-i Adlî 118
Mekteb-i Mülkiye (Mülkiye Mektebi) 150
Mektebi Osmani 109
Mekteb-i Sultani 263, 264
Menekşe köyü 173
Mercan İdadisi 253, 254
Merdiye (Hibetullah-Kuyulu) Medresesi 170
Mersin 337
-Alata T. B. Okulu 492
Meşrutiyet II. 6, 124, 125, 127, 132, 148, 150, 151, 154, 159, 160, 166, 177-180, 185-187, 190, 191, 194-196, 207, 209, 212, 216, 227, 231, 253, 271-273, 374, 399, 423, 425, 434, 479, 598
Devrimi 6, 178, 227, 250
kahramanları 6, 9, 10, 177
Meşrutiyetçiler 6, 9, 191
Mevlevihane (Mevlevi) Tekkesi 169
Mıkıroğlu Mescidi 168
Mısır 152, 178
Mızraklı İlmihal 173, 174
millet mektepleri 405, 413, 414, 418, 484
Milletlerarası Ders Araçları Sergisi 380, 381
Milli Talim ve Terbiye Cemiyeti 251
Milliyetçilik 15, 23, 180, 206, 208, 225
Mithad Paşa 147, 151
Molla Hoca Mahalle Mektebi 171

Molla Sâid (Rufai) Tekkesi 169
Molla Said Mescidi 168
Montesquieu 149
Ruhü'l-Kavanin [Kanunların Ruhu] 149
Montessori eğitimi 292, 694
Montessori, Maria 370
Muallim 250
Muallimler Birliği Kongresi 326, 499, 500
Muallimler Cemiyeti 251, 317, 318, 400, 420
Muallimler Kongresi 515
Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti 295
Mudanya 258
mugalata 10, 328, 498, 501, 657, 669
Muğla 260, 263
Muhammed 105, 110, 151
Muharrem Efendi (Saray) Cami 168
Muhittin Bey 153
Muhsin Bey 269
Muhtar Bey (Trabzon) 296, 366
mukadderat birliği 13, 25, 66, 78, 274, 559, 575, 652
Mundar Irmak 160
Murat Alp 390, 391
Murat Bey 262
Musa Fakih Cami 168
Mustafa (müdür) 265
Mustafa Bey (Çorum-Doktor) 357
Mustafa Efendi (Hafız) 160
Mustafa Feyzi Efendi (Konya) 300, 301
Mustafa Nail Bey 194
Mustafa Necati Bey (Muallim Birliği Reisi-Maarif Vekili) 340-343, 349-351, 354, 356-359, 361-367, 374, 389, 410
Mustafa Satı 191, 195, 196, 216, 225, 255, 265
Layihalarım 191
Mustafa Şeref Bey (iktisat Vekili) 475
Musul 152, 153
Darülmuallimini 158, 218
Muzaffereddin Cami 168
Muzafferettin Gazi 237
Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti 317, 502
Müdafaa-i Milliye Vekâleti 295, 482
münevverler 4, 5, 9, 12, 13, 18, 21, 32-35, 39, 227, 229, 262, 275-277, 326, 333, 374, 375, 401, 403-405, 434, 435, 442
dejenereleşmiş münevverler 11
emici münevverler 5
hakiki münevverler 10, 17, 26, 28
insafsız münevverler 11
kitabi münevverler 19
menfi münevver 3, 10, 19, 623
sözde münevver 274
yarı münevverler 4, 5, 19-21, 25, 26, 96, 273
Münif Efendi (Münif Paşa) 124
Münire (Bayraklı) Medresesi 170
Müslümanlık 103, 117, 122, 137, 148, 153, 177, 191, 217, 302, 303, 329
müstaitler 14, 109, 292, 510, 513
Müze Müdürlüğü 169

Nafıa Vekâleti 296
Naki Tevfik 468
Nallıhan 189
Namazgâh Medresesi 170
Namazgâh Mescidi 168
Namık Kemal 129, 131
"Maarif" 129
Nasrullah Kadı Cami 168
Nasrullah Mektebi 172
Nasyonal Sosyalizm 506
Necati Bey 262
New Lonark 140
Neyzen Hoca Mahalle Mektebi 171
Niğde 153
Orta mektebi 452
Niyazi (Bulgaristan muhacirlerinden Mudanyalı) 161
Niyazi Bey (Mersin) 337, 338
Norveç 336, 462
Numaniye Medresesi 170
Numune-i Tatbikat Mektebi 172
Nuri 390, 391
Nuruosmaniye Cami 139

Oğuzlar 226
Olukbaşı Hoca Mahalle Mektebi 171
Omarlar 573
Onuncu Yıl Marşı 555
Orhan 105
Ortaçağ 106, 107, 113, 120, 191, 219, 324, 333, 462, 509, 535, 539, 678
Ortadoğu 658
Ortaköy 345
ortaöğretim 142, 143, 172, 205, 218, 219, 283, 288, 456, 595, 671, 683
Osman (Hafız) 539
Osman Efendi 397

Osman Ferit Bey (Samsun Öğretmen Okulu Müdürü) 260
Osman Nuri 263
Osman Zeki Bey 231
Bizde Maarif-i İptidaiye 231, 240, 241
Osmanlı 6, 18, 134, 136, 151, 179, 197, 220, 270, 274
ajansı 237, 238
aydınları 120, 224
Darülfünunu 225
Genç Dernekleri 250
Genç Dernekleri Mecmuası 237
hükümdarları 108, 296
hükümeti 13
İmparatorluğu 3, 5, 102, 103, 106, 107, 109, 113, 115, 119, 126, 141, 144-148, 151, 164, 166, 177, 178, 185, 186, 191, 216, 217, 219, 220, 222, 228, 264, 272, 273, 279, 298, 317, 406, 423
kanunnameleri 226
kültürü 105
medreseleri 105
memurları 96
müesseseleri 107
münevverleri 4, 10-13, 16-18, 26, 213, 217, 227
Ocağı 237
ricali 79, 148, 275
toplumu 106, 109, 223, 225
Türkleri 105, 226
Yeni Osmanlılar 130
zihniyeti 18
Osmanlıca 161, 162, 208
Osmanlılaşmak 5, 6, 11, 26
Osmanlılık prensibi 6, 180, 194, 206, 224, 225, 273, 406
Ovalı Pazarı Mescidi 168
Owen, Robert 140

Ödemiş 260
Öğretmenler Kongresi 315
Ömer Seyfettin Efendi (Encümeni Maarif kâtibi) 240
Önder, İsmail 390
"Köy Öğretmen Okulu" 390
Öndersev, Abdurrahman 396
Özler, İsmail Safa 288

Pamukpınar 619, 620, 623
Köy Enstitüsü 615, 618, 628, 632
Pantoslar 573
Paris 109
Parker, Beryl (Dr.) 444
"Türkiye'de İlk Tahsil" 444
Paul, Jean 115
Pazarköy 258
pedagoji 115, 139, 142, 144, 145, 147, 155, 156, 164, 181, 185, 198, 205-207, 213-215, 226, 227, 250-253, 255, 256, 260, 262, 264, 265, 288, 289, 291-293, 305, 341, 369, 370, 376-378, 380, 381, 407, 419-421, 426, 427, 429-431, 433, 452-455, 457, 467, 469, 470, 473, 505-510, 512-514, 517, 520, 523-525, 532, 562, 581, 586, 598, 600, 609, 614, 623, 642, 643, 657, 667, 669, 672, 674-677, 679, 701, 703
Pertev Paşa (Kolordu Komutanı) 262, 263
Pestalozzi, J. H. 115, 140, 142, 184
Pınarbaşı 47, 626
Polyana, Yasnaya 140
Portekiz 658
Prusya 181
psikoloji 30, 37, 144, 162, 205, 250, 313, 380, 448, 450, 467, 506, 507, 511, 536, 673
Pulur Köy Enstitüsü 627
Püre Cami 168

Rahmi Bey (vali) 262, 263
Raif Efendi (Erzurum) 299, 301-303
Rakin, Jeannette 657
ramazan bayramı 618
Rasathane 108
Rasih (muallim) 161
Rasih Bey (Antalya) 362
reform 292, 401, 427, 490, 491, 505, 507, 691, 693-695
Reforma 146
Remzi Kitabevi 704
Reşad (ilk tedrisat umum müdürü) 453
Reşid Paşa (Sadrazam) 109, 139
Reşit Bey (Malatya) 356, 365
Reval 178
Reyhaniye-Beylikçayır T. T. Okulu 492
Rıdvan Nafiz Bey (Müdür Muavini-Darülmuallimin Müdürü) 263, 268-270
Rıza Nur (Maarif Vekili) 275
Rodriques, Manuel L. 658
Rousseau, J. J. 115, 142

Rönesans 146
ruhiyat *bkz.* psikoloji
Rumeli 216, 220, 241, 257, 269, 273, 629
Rumlar 259, 261, 262
Ruslar 293
Rusya 178, 183, 293, 369, 370, 425, 455, 506, 514, 592
Rübab-ı Şikeste 267
rüştiye mektepleri 103, 117-119, 121, 122, 125, 126, 129, 130, 135-139, 145, 146, 152, 154, 156, 158, 162, 186, 187, 189, 190, 200, 202, 205, 251, 320, 691
Rüştü Efendi 161

Sabah 212
Sabri Bey (Cebelibereket Mebusu) 475
Saçlı Sultan (Halveti) Tekkesi 169
Sadak, Necmeddin 303
"Nereye Gidiyoruz?" 303
Sadi Cemil 238
Saffet Efendi (Urfa mebusu Şeyh) 295
Saffet Paşa (Maarif Nazırı) 126, 134, 136, 137
Said Paşa 149
Sakarya 12
Muharebesi 280, 499
Salzman 140
Samsun 273, 361, 627, 628
İstiklal Okulu 320
Öğretmen Okulu 260
San'a 158
Saraçhane 139
Saraçlar Cami 168
Saraçlar Mescidi 168
Saraçoğlu, Ahmet Şükrü (Maarif Vekili) 217, 237, 253, 334, 337-339, 361, 362
Saray 269
Sarayburnu Gazinosu 399
Sarayönü-Özden T. T. Okulu 492
Sarı Hoca 539
Savaştepe 626
Say ve Tetebbu 250
Schnepfenthal 140
Seferler 573
Selahattin Bey 262
Selanik 158, 178
Ameliyat Ziraat Mektebi 475, 476
Selçuklular 226, 628
medreseleri 105
Türkleri 104, 105
Selim III. 107
Selim Sabit Efendi 139, 147
Rehnümâ-yı Muallimin-i Sıbyan 139
Sema (Sığır Pazarı) (Sadi) Tekkesi 169
Serçeoğlu (Halveti) Tekkesi 169
Serçeoğlu Mescidi 168
Serenlikuyu 47
Serez 477
Server (Halveti) Tekkesi 169
Server Cami 168
Server Hoca Mahalle Mektebi 170
Servet (Maarif Müdürü) 268
Servet Bey (Darülmuallimin müdürü) 263, 269
Setbaşı 254, 258
Seydisuyu 603
Vadisi 104
Seyitbattalgazi Tekkesi 104
Seyyit Ali Hoca Mahalle Mektebi 171
sıbyan okulları 120-122, 126-129, 132, 135, 136, 138, 139, 185
talimatnamesi 120
Sıdkıye (Daban Alioglu) Medresesi 170
Sığırpazarı Cami 168
Sıhhiye Vekâleti 295
Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti 444
Sındırgı 187
Simkeşhane 139
Sinanbey Cami 168
Sinop 166
Sirkeci 367
Sivas 104, 160, 161, 278, 363, 381, 621, 627, 628, 636, 702
Darülmuallimini 158, 218
Harbiye Mektebi 160
Harbiye önü 160
Mekteb-i idadi 161
Rüştiye-i Askeriye 160, 161
Rüştiye-i Mülkiye 160
Ziraat Ameliyat Mektebi 476
Sivrihisar 190
softa 139, 254, 273, 683
modern softa 25
sarıksız softalar 615
Soğukçeşme 47
sosyoloji 31, 33, 36, 37, 222, 425, 445, 450, 675
Stiehler, Herbert G. 380
Subha-i Sıbyan 116, 247
Sultanahmet Camii 118
sultaniler 219, 227, 251, 280, 282

sultaniye okulları 129
Sultansuyu 618
Sungu, İhsan 294
Suphi Paşa 474
Suriye 151, 152, 272
Susuz 47
Susuzmüsellim 234
Susuzpınar 47
Sükûti Sultan (Halveti) Tekkesi 169
Süleyman (Şehzade) 105, 108
Süleyman Sırrı Bey (Bozok Mebusu) 287
Süleyman Yıldız Kuyusu 611
Süleymaniye 133
Süpha-i Sıbyan 246, 247
sütçülük mektebi 477, 478, 486

Şadan (müzik öğretmeni) 390
Şakir (mektupçu) 268
Şakir Bey (İktisat Vekili) 475
Şam 151
Şam Darülmuallimini 218
Şazibey Mescidi 168
Şer'iye Vekâleti 294, 295, 298, 300
Şerif Bey 255, 258
Şerife Molla 171
Şevket (resim-elişi öğretmeni) 390, 392
Şevket Bey (edebiyat hocası) 254
Şeyh Mustafa Mescidi 168
Şeyh Şaban Veli (Halveti) Tekkesi 169
Şirket-i Hayriye 165
Şûra-yı Devlet 131, 212
  Maarif Dairesi 133
şuur 9, 11, 24, 39, 55, 81-83, 95-97, 183, 190, 302, 330, 335, 429, 453, 454, 606
Şürutü's-selâ 173

Tabaklar (Kuyudibi) Cami 168
tabiat bilgisi 29, 390
Tahir Fakih (Sivrikoz) Mescidi 168
Tahsin Bey (Aydın) 296
Tahsin Efendi (Mösyö Tahsin-hoca) 109
Tahtalı Çarşı Mescidi 168
Takvim-i Vakayi 112, 113, 133, 134
Takyettin Efendi 108
Talas 393
Tanin 187
Tanrıöver, Hamdullah Suphi (Maarif Vekili) 277, 302, 340
Tanzimat 108
Tanzimat 19, 145, 146, 148, 226, 293, 375
  devri 148, 226
  maarifi 130, 145
  ricali 148
Tanzimatçılar 148, 179
Tarım Bakanlığı 492, 595
Tarik 162-164
Taş Mektep (Çay Mektebi) 171, 172
Taşköprü (Enpatoria-Pompeiopolis-Paphlagoniae) 235-237, 239, 240, 630
  Erkek İptidai Mektebi 236, 238
  İptidai Mektebi 238
  Kız iptidai mektebi 236, 237
  Öksüz yurdu 236
Taşmektep (Sinan Bey Mektebi) 172
Tedrisat 250
Tedrisat Mecmuası 195
Tedrisat-ı İptidaiye 195, 265
Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-ı Muvakkati 208, 212, 214, 216, 231, 250
Tedrisat-ı İptidaiye kararnamesi 282
Tedrisat-ı İptidaiye Nizamnamesi 200
Tedrisat-ı iptidaiye vergisi 338
Tedrisat-ı Ziraiye Nizamnamesi 475, 476
Temenyeri 258
Tenekeci (Kadiri) Tekkesi 169
Tepeyran, Ebubekir Hazım 152
  "Canlı Tarihler" 152
Terakki 125
Terbiye 250, 342, 378
Terbiye ve Oyun 250
Terbiyevi Yeni Fikir 207
Terme 240
Terziler Mescidi 168
Tevfik 253, 254
Tevfik Fikret 227, 238
Tevfik, Ahmet 468
  1931 Birinci Ziraat Kongresi İhtisas Raporları 468
tevhid-i tedrisat 294, 295, 297, 300, 301, 328, 329, 376
Tevhid-i Tedrisat kanunu 297, 298, 301, 340, 475, 476
Tevkifiye (Şükrü Bey) Medresesi 170
The White House Conference on Rural Education 666
Tıbbiye-i mülkiye 474
Tokat 636
Tolstoy 140
Topçu Hoca Mahalle Mektebi 171
Topçuoğlu Cami 168
Tophane 108

Toprak Ofisi 55
Toruş Hoca Mahalle Mektebi 170
Trablusgarp Savaşı 216, 273
Trabzon 296, 361, 366, 522
  Darülmuallimini 158, 218
Trakya 264, 270
Tuhfe ve Nuhbe 116
Tuhfe-i Vehbi 246, 247
Tulumbacı Hoca Mahalle Mektebi 171
Tuna Nehri 109
Tunca 267
Tunus 178
Turancılık 206
Turhal Şeker Fabrikası 547
Tuzla-Çayırova Teknik Bahçıvancılık Okulu 492
Türk(ler) 5, 6, 11-14, 41, 66, 96, 104-106, 147, 177-179, 197, 207, 216, 219-221, 223, 225, 226, 228, 232, 237, 241, 256, 268, 270, 272, 273, 293, 302, 303, 312, 313, 323, 324, 330, 373, 374, 379, 380, 400, 428, 448, 498, 551, 564, 601, 653, 670
  alfabesi 399, 403, 404
  bayrağı 256, 262
  cemiyeti 25, 30, 65, 401, 434, 435
  Cumhuriyeti 14, 304, 321, 334
  devleti 329
  esatiri 226
  gemileri 110
  Gücü Spor Kulübü 257, 259
  halkı 45, 273, 667
  harfleri 399-401, 403-407, 418
  harsı 276, 277
  inkılabı 36
  kadını 72
  köyleri 3, 29, 31, 39, 47, 49, 64, 96, 374, 442, 624, 659
  köylüsü 3, 4, 6, 10-12, 20, 31, 56, 95, 653, 682
  milleti 147, 222, 269, 303, 323, 330, 331, 334, 354, 375, 401-405, 434, 500, 540, 546, 555, 596, 631
  münevverleri 36
  Ocağı 222, 259
  okuryazarları 406
  radyosu 27
  sporları 199
  toplumu 105, 667
  yazarları 386
  Türk Yurdu 256
Türkçe 105, 112, 116, 121, 128, 133, 155, 157, 180, 186, 196, 197, 202, 251, 252, 255, 262, 267, 322, 350, 353, 379, 385, 390, 391, 398, 403, 405, 406, 425, 476, 528, 547, 550, 553-555, 595, 617, 621, 651
Türkçülük 206, 225-227, 250
Türkistan 392
Türkiye 119, 125, 126, 146, 147, 165, 178, 288, 293, 295, 297, 305, 307-310, 312-314, 319, 336, 339, 344, 350, 352, 358-361, 366, 373, 374, 379, 380, 382, 384, 386, 388, 409, 436, 440-444, 446-448, 468, 473-475, 477, 478, 481, 490-492, 497, 501, 504, 515, 538, 540, 541, 545, 547, 552, 626, 658, 663, 667, 685, 688
  Büyük Millet Meclisi Hükümeti 274, 285, 328
  Cumhuriyeti 296, 298, 315, 350, 370, 379, 528
  Kıraathanesi 258, 259
  Muallimler Birliği 317, 318, 322, 341
  Muallimler Birliği Kongresi 318
Türkmen köyleri 94

Uludağ 258
Ulum-ı Edebiye Mektebi 118
Ulus 617, 657
Umur-ı Nafıa Komisyonu 116
Usta Hoca Mahalle Mektebi 171
uzviyet 25, 583

Ülkü 501
ümmet devri ananeleri 6
Ünye 235, 238, 240
Üsküp 477
  Darülmuallimini 158

Vakıflar İdaresi 169
Validebağı 345
Van 104, 318
Vâ-Nû 227
Vardar 221
Vehbi Molla 139
Vekillik Merkez Teşkilatı Kanunu 350
Vekillik Okul Müzesi 380, 381
Veysel (halk şairi) 46
  "Toprak" 46
Vilayet Umumi Meclisi 129
Vimşürst makinesi 266
Viyana 370

Wolf, F. A. 115

Yağar Bey 256
Yahya Sezai Bey 232
Yahyapaşa Köşkü 260
Yakındoğu 658
Yakupağa (Ağa İmareti) Cami 169
Yakupağa (Ağa imareti) Medresesi 170
Yalçın, Osman 632
Yaltkaya, M. Şerafettin 108, 109
  Tanzimat 108
Yalvaç 188
Yanıkhanı Mescidi 169
Yarabcı Mektebi 172
Yazlık Belân 238
Yemen 272, 279
  çölleri 71
Yeni Fikir 250, 259
Yeni Mecmua 227, 237, 267
Yenihamam 237
Yenişehir 368
Yeşilköy 474
Yeşilyurt 608
Yetimoğlu, Ahmet (Farisi muallimi) 161
Yılanlı (Kadiri) Tekkesi 169
Yılanlı Cami 169
Yıldızeli 618, 620
  İstasyonu 618
  Köy Enstitüsü 623, 628, 633
Yılmaz, Fevzi 547
Yılmaz, İrfan 626
Yozgat 286, 287
  Darülmuallimini 285, 286
  İdare-i Hususiyesi 285, 286
Yukarı Tekke (Naki Halidi) 169
Yunanistan 333
Yunanlılar 269, 324
Yunus Emre 222
Yunus Nadi (Menteşe) 296, 386, 389
  "Her Köyde Mektep" 386
Yurt 545
Yurttan Sesler 629, 634
Yuşah 165
Yücel, Hasan Âli 160, 521-523
  Türkiye'de Orta Öğretim 160
Yüksek Köy Enstitüsü 525-534, 539, 630, 631, 672, 673
Yüksek Ziraat Enstitüsü 490
Yüzde Onlar Kanunu 359, 367, 422

Zekeriya 268
Zeki Bey (Gümüşhane) 338, 339
Zeki Bey (Pedagoji öğretmeni) 260
Zeliha Molla Hoca Mahalle Mektebi 171
Zenbilli Tepesi 237
Zencidere 389
  Köy Öğretmen Okulu 390
Zihni Bey 236
Zihni Paşa 474
Ziraat Enstitüsü Mecmuası 488
Ziya Paşa 130
  "Türkistan'ın = Türkiye'nin Esbabı Tedennisi" 130
Ziyaeddin Efendi (Erzurum) 299, 302
Ziyaiye Medresesi 170
Zonguldak 301, 303, 357, 396, 474
  maden mühendis mektebi 474
Zürih 184
Zühtü (Hacı Hüseyin'in) 243

Cumhuriyet'in getirdiği değerlerin hayata geçirilmesinde pek çok eğitimci ve düşünce insanının büyük katkıları olmuştur. Eğitimci, bugünkü anlamıyla modern pedagojinin ülkemizdeki öncüsü ve köy enstitüleri projesinin fikir mimarı olan İsmail Hakkı Tonguç da bu kişilerden biridir.

Tonguç'un bakış açısıyla, köye dayanmayan hiçbir teşkilatın verimli, faydalı olması; köyden kuvvet almayan hiçbir işin geliştirilmesi; köylünün katılmadığı hiçbir hareketin "güzel ve kuvvetli" olması mümkün değildir. Köylüyü bir kıymet olarak almayan köye yönelik her teşebbüs, şehir ve kasabada kalmaya mahkûmdur. Köy güzelleştirilmedikçe bütün memleket güzelleştirilemeyecek; köy canlanmadıkça umumi hayat canlanamayacak; köylü gülmedikçe şehirli de gülemeyecektir.

Canlandırılacak Köy, İsmail Hakkı Tonguç'un bu konuda kendi payına düşeni hakkıyla yerine getirebilme gayesiyle kaleme aldığı en önemli ve kapsamlı çalışmalarından biridir.

Tonguç, Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminden başlayarak önce bir arka plan sunar. Köyün ve köylünün önemine dair eski ve mevcut yaklaşımlara değinir. Temel hususları belirler, belgelere dayandırır. Konuyu siyasi, kültürel ve ekonomik boyutlarıyla birlik içinde ele almayı ilke edinir. Öğretmen yetiştirme konusuna özellikle ağırlık vererek ayrıntılı bir tarihçe oluşturur. Yeni köy okulunun yaratılmasında köy enstitüleri, yüksek köy enstitüsü, uygulama okulları ve bölge okulları gibi yapıların önemine değinir, açıklamalarda bulunur.

İlk baskısı 1939 yılında yapılan kitabın bu yeni baskısında İsmail Hakkı Tonguç'un "61 vilayet merkezi, 305 ilçe, 9150 köy görüldükten sonra yazılmıştır" dediği 1947 tarihli, gözden geçirilmiş ikinci baskısı esas alınmıştır.

İsmail Hakkı Tonguç (1893-1960) Bulgaristan'ın Silistre iline bağlı Tataratmaca köyünde doğdu. Babası Kırım göçmenlerinden Hacı Veli oğlu İdris, annesi Dobruca Türklerinden Vesile'ydi. İlkokulu köyünde okudu. Silistre Rüştiyesi, Kastamonu Öğretmen Okulu ve İstanbul Öğretmen Okulu'nda eğitim aldı. Almanya'ya öğrenim için gönderildi. 1919'da yurda geri çağrıldı. Eskişehir Öğretmen Okulu resim-elişleri ve beden eğitimi öğretmenliğine atandı. 1921 yılında tekrar Almanya'ya gönderildi. Konya Öğretmen Okulu'nda, Ankara ve Adana'da görev yaptı. 1925 yılında mesleki incelemeler yapmak üzere altı ay boyunca Fransa, İngiltere ve Almanya'da bulundu. 1929-1933 yılları arasında Gazi Eğitim Enstitüsü'nde öğretmenlik ve müdür yardımcılığı yaptı. 1935 yılında köy enstitülerini kurmasını sağlayacak ilköğretim genel müdürlüğüne getirildi. 1946'da görevden alındı. 1949'da tekrar öğretmenliğe atandı. 1954'te kendi isteğiyle emekli oldu. 1956'da Avrupa gezisine çıkarak eğitimle ilgili incelemelerini sürdürdü. 23 Haziran 1960 tarihinde Ankara'da vefat etti.

Eserleri: *Elişleri Rehberi* (1927, eski yazı ile), *Muallim Almanağı* (1928), *Muallim Almanağı* (1929), *Mürebbinin Ruhu ve Muallim Yetiştirme Meselesi* (1931), *İlk, Orta ve Muallim Mekteplerinde Resim, Elişleri ve Sanat Terbiyesi* (1932), *İş ve Meslek Terbiyesi* (1933), *Kershensteiner* (1933, çeviri), Almanya Maarifi (1934, ortak kitap), *Köyde Eğitim* (1938), *Canlandırılacak Köy* (1939), *İlköğretim Kavramı* (1946), *Eğitim Yolu ile Canlandırılacak Köy* (1947), *Öğretmen Ansiklopedisi* (1949), *Resim-İş Dersleri* (1951), *Öğretmen Ansiklopedisi ve Pedagoji Sözlüğü* (1952), *Pestalozzi Çocuklar Köyü* (1960), *Pestalozzi ve Devrim* (1962).

9 786052 958919

2019 THG 0133015 RAV

Kapak fotoğrafı: İsmail Hakkı Tonguç, bir köy okulu önünde eğitmen ve öğrenciler ile birlikte (İ.H. Tonguç Belgeliği).

48 TL